דיני

ממונות [א]בשלשה [ב]גזילות וחבלות בשלשה נזק וחצי נזק תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשלשה [ג]האונס והמפתה והמוציא שם רע בשלשה דברי ר"מ וחכמים אומרים [ד]מוציא שם רע בעשרים ושלשה מפני שיש בו דיני נפשות [ה]מכות בשלשה משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה [ו]עיבור החדש בשלשה עיבור השנה בשלשה דברי ר"מ רבן שמעון בן גמליאל אומר [ז]בשלשה מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה ואם גמרו בג' מעוברת: [ח]סמיכת זקנים [ט]ועריפת עגלה בשלשה דברי ר' [י]שמעון ר' יהודה אומר [יא]בחמשה [יב]החליצה והמיאונין בשלשה [יג]נטע רבעי [יד]ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה [טו]ההקדשות בשלשה [טז]הערכין המטלטלים בשלשה ר' יהודה אומר אחד מהן כהן [יז]והקרקעות [יח]תשעה וכהן [יט]ואדם כיוצא בהן [כ]דיני נפשות בעשרים ושלשה [כא]הרובע והנרבע בעשרים ושלשה שנאמר [1]והרגת את האשה ואת הבהמה ואומר [2]ואת הבהמה תהרגו [כב]שור הנסקל בעשרים ושלשה שנאמר [3]השור יסקל וגם בעליו יומת [כג]כמיתת בעלים כך מיתת השור [כד]הזאב והארי הדוב והנמר והברדלס והנחש מיתתן בעשרים ושלשה [כה]רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה רבי עקיבא אומר מיתתן בעשרים ושלשה: [כו]אין [כז]דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא על פי בית דין של שבעים ואחד [כח]ואין מוציאין [כט]למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד אין [ל]מוסיפין [לא]על העיר ועל העזרות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד אין עושין סנהדריות לשבטים אלא על פי בית דין של שבעים ואחד [לב]אין עושין עיר הנדחת אלא על פי בית דין של שבעים ואחד [לג]אין עושין עיר הנדחת בספר ולא שלש אבל עושין אחת או שתים [לד]סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד וקטנה של עשרים ושלשה מנין לגדולה שהיא של שבעים ואחד שנאמר [4]אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהן ר' יהודה אומר שבעים [5]ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה שנאמר [6]ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת הרי כאן עשרים ומנין לעדה שהיא עשרה שנאמר [7]עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב ומנין להביא עוד שלשה ממשמע שנאמר [8]לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני שאהיה עמהם לטובה אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה [ג]הטייתך לרעה על פי שנים ואין

דיני ממונות בשלשה. אחר שסנה דיניס בתלתא בני משמיענו בכמה דינין אותם [ד]הא דלא תנא כופר ושלשים של עבד כדתנן שאר קנסות י"מ משום דשור מיתתו בכ"ג ובזמן שהשור בסקילה בעלים משלמין כופר ושלשים של עבד (ב"ק דף מג.) ולא כר"א דמחייב ע"פ עד אחד וע"פ הבעלים בפרק ארבעה וחמשה (שם מא:) ואין נראה דהא איכא אמוראי התם דסברי דאפי' ר' עקיבא דריש אם כופר לרבות שלא בכוונה ונראה לר"ת דכופר ול' של עבד הוי בכלל חבלות אי נמי תנא ושייר הני ושייר נמי יציאת עבד בראשי אברים דקנסא הוא ובעי נמי ג' מומחין ולישנא קמא לא חשיב הא שייר דאיכ' למימר דפשיטא ליה דהוי מכלל חבלות אי נמי התנא לא איירי אלא בממון הניתן מיד ליד: מה

דיני. **ממונות בשלשה.** גמ' [ג:] ילפינן להו: **גזילות.** כופר בפקדון דמשלם בו יד הוי גזלן וכן המוטף מיד חבירו הוי גזלן כגון ויגזול את החנית מיד המצרי (שמואל ב כג) אבל לוה ולא שילם לא מיקרי גזלן דמלוה להוצאה ניתנה: **וחבלות.** המובל בחבירו חייב בחמשה דברים כדאמרינן בבבא קמא (פד.) ואיש כי יתן מום בעמיתו וגו' כן יעשה לו (ויקרא כד) בממון. וגבמ' [ע"ב] פריך היינו דיני ממונות: **נזק.** דשור המועד או אדם שהזיקו. וגבמ' [ג.] פריך היינו חבלות: **תשלומי כפל.** דגניבה שנמצא בידו לכתיב (שמות כב) אם המצא תמצא בידו וגו': **ותשלומי ארבעה וחמשה.** דשור או שה שטבחו או מכרו: **האונס ומפתה.** נערה בתולה חמשים כסף: [ד]**מוציא שם רע.** לא מצאתי לבתך בתולים וגו' ונעשו אותו מאה כסף וגו' (דברים כב): **דיני נפשות.** דאם אמת היה שזינתה תחתיו היא בסקילה. ודיני נפשות בעינן כ"ג [ה]לקמן בפירקין (דף טו.): **מכות.** מלקות ארבעים. טעמא דר' ישמעאל ורבנן מפרש בגמרא (דף י.) מקראי: **עיבור החדש.** בגמרא [ו:] מפרש: **עיבור השנה.** שהיו ב"ד יושבין ורואין אם צריכין לעבר מפני האביב והתקופה כדאמרינן בגמ' [יא:] מילתיה דר' שמעון מיפרשא בגמרא בברייתא (דף י.): **סמיכה וקנים.** על ראש פר העלם דבר של צבור: **חליצה בשלשה.** ביבמות יליף לה בפרק מצות חליצה (דף קא.): **מיאונין.** יתומה קטנה שהשיאוה אמה ואחיה לדעתה יוצאה בלא גט במיאון כל זמן שלא גדלה תחתיו ובשלשה בעינן בכל דתקון רבנן בעין דאורייתא תקון ומיאונין דרבנן דמדאורייתא אפילו מיאון לא בעיא דאין קדושי קטנה כלום אלא אם כן קדשה אביה לכתיב (דברים כב) את בתי נתתי לאיש הזה: **נטע רבעי.** אם בא לחללו על המעות וכן מעשר שני: **שאין דמיהן ידועין.** כגון פירות והרקיבו שאין להם שער בשוק: **וההקדשות.** הבא לפדותן צריך שלשה לשומן: **הערכין המטלטלין.** בגמרא (דף יד:) מפרש: **אחד מהם כהן.** לכתיב כהן בפרשה כערכך הכהן וגו' (ויקרא כז): **והקרקעות.** של הקדש צריך ט' והעשירי כהן לשומן אם בא לפדותן. בגמ' (דף טו.) מפרש ויליף להו מקראי: **ואדם.** הבא לפדות עצמו מיד הקדש צריך עשרה לשומו. וגבגמרא (שם) פריך אדם מי קדיש: **דיני נפשות בעשרים ושלשה.** לקמן יליף לה במתני': **הרובע והנרבע.** שור שרבע אשה ובהמה שנרבעת לאיש נידונית הבהמה ליסקל: **כג"כ.** כאדם הרובע לאיתקוש להדדי [ב]והרגת את האשה ואת הבהמה בהמה היינו רובע ואיתקוש בהמה לאשה מה אשה בכ"ג אף בהמה בכ"ג: **ואומר ואת הבהמה תהרוגו.** בנרבע כתיב: **שור הנסקל.** שנגח אדם ומת: **למיתת בעלים.** אם היה נידון בחיוב מיתת בית דין דבעי עשרים ושלשה כך מיתת השור דהאי בעליו יומת קרא יתירא להן דרשה ולא דתחייב קטלא כדמפרש טעמא בגמ' (שם): **הזאב והארי הדוב.** שהמיתו אדם ונידונין בסקילה כשור דאמרינן בב"ק אחד שור ואחד כו' בשור שנגח את הפרה (דף מד:) [כד]**ברדלס.** [כה]היא היא: **ואין דנין לא את השבט.** [כו]רובו של שבט שעבדו ע"ז במזיד: **נביא השקר.** בחנק. בגמ' (דף טז.) בעי מינן דבעי שבעים ואחד: **במלחמת הרשות.** כל מלחמה קרי רשות לבד ממלחמת יהושע שהיתה לכבוש את ארץ ישראל: **על העיר.** ירושלים: **סנהדריות.** שהיו מושיבים סנהדרי קטנה של כ"ג בכל עיר ועיר כדכתיב (דברים טז) תתן לך בכל שעריך וצריכין בית דין הגדול שבלשכת הגזית ללמוד ולהושיבם וכו' [לא]יליף בגמ' (דף טז:): **בספר.** כרך המגדיל בין ישראל לנכרים ובלע"ז מרק"ל. וגבגמרא (שם) מפרש טעמא: **עדה שופטת.** עשרה מחייבין: **ועדה מצלת.** עשרה מזכין. אשמעינן קרא דצריך עשרים שאם יחלקו יהיו עשרה מחייבין ועשרה מזכין: **לעדה הרעה.** במרגלים כתיב: **לרעות.** אם הרוב מחייבין לא תלך אחריהם להרוג: **שומע אני.** דלטובה לזכות הלך אחריהן שאפי' מיעוט המזכים ורבים המחייבין כתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות אם כן למה נאמר אחרי רבים להטות משום זכות לא אינטריך ליה אלא אפילו לחייב הלך אחריהן: **לא להטייתך.** אחרי רבים לזכות אני אומר לך לנטות אחרי רבים לחובה אלא לזכות על פי אחד אפילו אין יתירין מזכין על המחייבין אלא אחד זכה אבל לחובה עד שיהו מחייבין עולפין על המזכין שנים והכי קאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות על פי אחד אבל אחרי רבים בשנים אפי' לרעות. הלכך על כרחך כ"ב בעינן דבעיר מעשרה מזכין ליכא למימר דהא כתיב והעילו העדה ומו לא משכחת חובה בעיר מי"ב: ואין

מסורת הש"ס

[א]) [לקמן ט. פז:], [ב]) [לקמן ג.; יבמות קפ:], [ג]) עי' תוספות לקמן יד. ד"ה ועריפת, [ד]) [ביבמות קפ: איתא ר' יוסי], [ה]) יבמות קפ: קז:, [ו]) [עי' תוספות לקמן יד: ד"ה נטע], [ז]) מגילה כג:, [ח]) [עי' תוספות ערכין יט: ד"ה לו אי דילמא ותוספות מגילה כג: ד"ה עשרים], [ט]) [לקמן עט:] ב"ק מד:, [י]) שם טו:, [יא]) לקמן טו:, [יב]) [לקמן יח:], [יג]) לקמן כ:, [יד]) [הא דלא קתני' נמי זקן ממרא והסקת אם סוטה דלייניהו בשבועים ואחד עי' תוספות סוטה ז: ד"ה מה להלן], [טו]) [לקמן יד: סוטה מה.] שבועות יד., [טז]) [עי' תוספות שבועות טו. ד"ה שאין וכו' ותוספות זבחים לג. ד"ה ולינעבד], [יח]) [תמורה ח.], [יט]) לקמן ג., [כ]) [ב"ק] ע' לקמן ח. ב' דיבורי רש"י המוליא שם רע וחכמים שייכין לכאן], [כא]) [נ"ל כדלקמן בממתיקין], [כב]) [הר"מ כתב שזהו דיבור תדש], [כג]) [עיין מו"ר"ן], [כד]) [עי' היטב ברש"י לקמן טו: ד"ה בברלס וכו' ומה שהביאו עליו תוס' שם ד"ה והברלס], [כה]) עי' רש"ש, [כו]) בס"ד: וכולה, [ד]) נ"ל וכל. ר"מ,

תורה אור השלם

1. וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל כָּל בְּהֵמָה לִרְבֹּעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם: ויקרא כ טז
2. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בַּבְּהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ: ויקרא כ טו
3. וְאִם שׁוֹר נֶגֵף הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בְּבְעָלָיו וְלֹא יַשְׁמִרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת: שמות כא כט
4. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אַסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: במדבר יא טז
5. וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה: וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ: במדבר לה כד-כה
6. עַד מָתַי לְעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי אֶת תְּלוּנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי שָׁמָעְתִּי: במדבר יד כז
7. לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא תַעֲנֶה עַל רַב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת: שמות כג ב

לעזי רש"י

מרק"א. גבול, סָפֵר.

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ה מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין לז טושע"מ ח"מ סימן ג סעיף ג:
ב ב ג מיי' שם הל' ח:
ג ד מיי' שם הלכה ג:
ד ה מיי' שם הלכה ד:
ה ו מיי' שם הלכה ו:
ו ז מיי' שם הלכה ז ופ"ד מהלכות קידוש החדש הל' ט והלכה י:
ז ח מיי' פ"ג מהלכות מעשה הקרבנות הל' י ופ"ד מה"ל סנהדרין הלכה ג' סמג עשין לד וסי' קפג:
ח ט מיי' פ"ה מהלכות סנהדרין הלכה ה:
ט י מיי' פ"ד מהלכות יבום הל' ה סמג עשין נב טושע"ע אה"ע סימן קסט סעיף ג:
י כ מיי' פ"ט מהלכות מעשר שני הלכה ו:
יא ל מיי' פ"ד מהלכות מעשר שני הלכה כ:
יב מ נ ס ע מיי' פ"ח מה"ל עכיין הל' ב:
יג פ צ ק ר מיי' פ"ה מה"ל סנהדרין הל' ב:
יד ש מיי' שם הלכה ח:
טו ת מיי' פ"ד מה"ל עכו"ס הלכה ד:
טז א מיי' פ"ח מה"ל סנהדרין הלכה ג:
יז ב מיי' שם ופ"ה שם הלכה ג:
יח ג מיי' שם פ"ח הלכה ח:

מוסף רש"י

והמוציא שם רע. לא מצאתי לבתך בתולים ופא להפסידה כתובתה ולא להורגה, שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו, דאי מאפשות קאתי לא אמר ר"מ בשלשה (לקמן ח.). **וחכמים אומרים כו' מפני שיש בו דיני נפשות.** קס"ד דהכי קאמרי משום דאיכא מוליא שם רע דשייך בה דיני נפשות, וכגון שמביא עדים, ובגמרא פרכינן וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי, השתא מיהא לאו דיני נפשות הוא דליכא עדים (שם). **סמיכת זקנים.** עגל ראש פר העלם (לקמן ג:). **והקרקעות.** של הקדש הבא לפדותן, צריך עשרה ואחד מהן כהן (מגילה כג:). **ואדם.** אם בא לפדות (לפטור עצמו. ב"מ) מיד הקדש (שם). **על העיר.** ירושלים, וצריך שיהא הכי דיני ממונות בשלשה ומה הן גזילות וחבלות הן שצריכין ג' מומחין כדכתיב בנסקל גזילות בענין השומרין ג' אלהים והן מומחין.

רבינו חננאל

דיני ממונות בשלשה גזילות וחבלות בשלשה כו'. אוקמה (רב בהו) [ר' אבהו] למתני' הכי דיני ממונות בשלשה ומה הן גזילות וחבלות הן שצריכין ג' מומחין כדכתיב בנסקל גזילות בענין השומרין ג' אלהים והן מומחין (לקמן יד:).

מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו. ממונו ה"ל למנקט בריש פלגא ופלגא ולא משכחת לה הטייתך לטובה ע"פ אחד הלכך מוסיפין עליהן עוד אחד. וגמרא (דף יז.) פריך כיון דאין ב"ד שקול ומלרכת עשרים ושלשה הטייה לרעה על פי שנים לא משכחת לה: **מאה ועשרים.** בגמ' (שם) מפרש כנגד מי: **מאתים ושלשים.** דהיינו כ"ג עשיריות שיהא כל אחד מבית דין שר על עשרה דבגיר מעשרה לא אשכחן שררה: **גמ' מה הן קפני.** האי גזילות וחבלות פירושא דדיני ממונות הוא דלא תימא כל דיני ממונות במשמע ולמעוטי הלוואות והודאות שהן באין על גמילות חסדים ואיכא נעילת דלת בפני לוין כדאמרינן לקמן [ג.] הלכך מעטיהנו ולקמן מפרש ממאי מעטיהנו: **הודאות והלוואות.** שניהן על עסקי מלוה הן הודאות שבא לדון בעדי הודאה שמביא עדים שאומרים בפניהן הודה לו הלוואות שבא לדון בעדי הלוואה שמעידין בפניהן הלוהו והלה כופר בשתיהן וכי האי לישנא טובא איכא בהך מכילתא הודאה אחר הודאה הלוואה אחר הלוואה מלטרפין בפרק ג' (לקמן דף ל.) גבי עדים זוממין[ד]. ואית דמפרשי הודאות שמודה במקצת הלוואות שכופר הכל. ולאשון עיקר דמכדי שניהן על עסקי מלוה הם כדאוקימנא טעמא לקמן משום נעילת דלת בפני לוין מאי שנא דהא קרי הלוואה והא לא קרי הלוואה הודאות וכפירות איבעי ליה למיתני: **תנא גזילות וחבלות.** לפרושא: **ונקרב בעל הבית אל האלהים.** מדכתב בפרשה אלהים ג' זימני נפקא לן דבעינן שלשה והאי קרא כתיב בשומר חנם וזה טוענו ששלח יד בפקדונו דהיינו גזילות: **מה לי חבל בממונו.** ממשמע שנאמר שלשה בחובל בממונו אף חובל בגופו בכלל הלכך בהא נמי כתיב ביה ואי לא תנא דיני ממונות הוה אמינא הכי משום דבגוייהו כתב נקט להו ולעולם הוא הדין לדיני מלוה להכי תנא דיני ממונות ותנא ומה הן דיני ממונות גזילות וחבלות למעוטי הודאות והלוואות דאם כן דכולן במשמע כיון דתנא דיני ממונות נישתוק: **ולמאי.** הלכתא שייריהנו תנא לדיני מלוה למעוטיהנו מאי[ה]: **דברי הכל.** לקמן (דף ו.) קאי דפליגי בפשרה ואשמעינן ר' אבהו דבדין כולהו מודו דבעינן ג': **מומחין.** סמוכין ונטלו רשות מנשיא לדון כדאמרינן לקמן בפירקין (דף ה.): **ומאי קסבר.** תנא דידן דמעטיהנו: **אי קסבר עירוב פרשיות כתיב כאן.** דאיכא למאן דאמר דהגוזל עצים (ב"ק דף קז.) שהפרשיות הכתובות באלה המשפטים מעורבבות הן שיש מקרא כתוב בפרשה זו שאינו יכול לעמוד בה אלא מפרשה אחרת הוא כגון אשר יאמר כי הוא זה (שמות כב) דילפינן מיניה [ב"מ ה.] מודה במקצת הטענה ישבע כו' שכתב בשומר חנם גבו אשומר חנם קאי דשומרין אע"פ שלא הודו במקצת חייבין לישבע דהודאה מקצת הטענה אפרשה דאם כסף תלוה קאי (שמות כב) דהתם הוא דבעינן הודאה במקצת ואי לא מודה כלום חזקה אם טענת התובע אמת לא היה יכול זה להעיז פניו נגדו ולומר לא הלויתני הלכך אפי' שבועה לא בעי אבל בפיקדון דליכא גמילות חסדים מעיז פניו וכופר הכל ובעי שבועה והאי תנא דמתניתין אי סבירא ליה נמי דהאי אשר יאמר כי הוא זה בהלואה משתעי הכי נאמר אלהים בהאי קרא דמשמע מומחין לשון שררה ורבנות כדמתרגמינן ראה נתתיך אלהים לפרעה (שם ז) לשון רבנות ולבעי מומחין: **ואי קסבר.** דהאי קרא לאו בהלואה משתעי: **שלשה מגן.** בהלואה הא מתלתא אלהים נפקא לן לקמן (דף ג.) ואלהים בהלואה לא כתיב: **משום דר' חנינא.** ותקנתא דרבנן הוא: **בדרישה וחקירה.** צריך לבדוק את העדים בחיזה יום בחיזו שעה הלוהו: שנאמר

מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו. שכן דרך בכל מקום בלשון מה לי להקדים הפשוט כדאשכחן בהמפקיד (ב"מ דף לו.): מלאך המות מה לי הכא מה לי התם וכן [ו] מה לי קטלא כולה מה לי קטלא פלגא ובאיזהו נשך (שם דף סג.) השתא דאמר רבי יגאי מה לי הן מה לי דמיהן מה לי דמיהן מה לי הן נמי אמרינן וי"ל דחבלא שייכא בגוף טפי ופשיטא לך נקט בריש חבל בגופו:

דברי הכל אין דיניהן דין. דרבי אבהו אדרבי אבהו פריך דשמואל ושאר אמוראי סברי דיניהן דין ואי"ת היכי קאמר ד"ה הא איכא בריש"ת דרמי בר חמא בהגוזל קמא (ב"ק דף קז.) דאמר ארבעה שומרין לריכין כפירה במקצת דלית ליה עירוב פרשיות ומאן דלית ליה עירוב פרשיות לא בעי שלשה כדמוכח בשמעתין וי"ל דרבי אבהו לא חשיב לה לההיא בריש"ת דלא מתניא בי ר' חייא ור' אושעיא וע"ק דרבי יוחנן אית ליה בהגוזל (שם:) דרמי בר חמא ובירושל' דריש מכילתין אמרינן רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרוייהו שיש שדנו אין דייניהם דין ובהחולץ (יבמות דף מו:) נמי קאמר רבי יוחנן גר צריך שלשה משפט כתיב ביה וי"ל דאפי' מאן דאית ליה אין עירוב פרשיות כתוב כאן בעי שלשה משום דכתיב (ויקרא כד) משפט אחד יהיה לכם והאי דקאמר הכא מאי קסבר כו' ה"ק אי קא סבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן ולכך לא בעינן מומחין דלא דריש משפט אחד להשוות הודאות והלוואות לגזילות וחבלות שלשה מנא ליה וכי קאמר לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ובדין הוא דבעי מומחין כו' המ"ל דאפי' אין עירוב פרשיות כתוב כאן בדין הוא דליבעו ג' מומחין ממשפט אחד אלא שאינו רוצה לחזור מדברי המקשה דקאמר אי אין עירוב פרשיות כתוב כאן לא שמעינן ג' ומומחין ממשפט אחד וא"ת כי היכי דילפינן דריסה וחקירה ממשפט אחד נילף נמי לענין ג' ומומחין אפי' מאן דלית ליה עירוב פרשיות וי"ל דמשפט אחד להשוות דיני ממונות לדיני נפשות קאתי ולא להשוות דיני ממונות אהדדי דאקרא דלעיל קאי דכתיב (שם) מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת וכתיב בתריה משפט אחד וגו' ותדע דלקמן (דף מ.) בעי גזירה שוה דהיטב היטב ולא ילפינן דיני נפשות מהדדי לענין דריסה וחקירה מדכתב משפט אחד ומיהו ע"כ אין ראיה משם דא"כ תיקשה לרמי בר חמא אליבא דרבי אבהו ורבי יוחנן דאית להו משפט אחד אפי' להשוות דיני ממונות אהדדי אלא איצטריך היטב מטעם דלקמן דליכתביהנו רחמנא בחדא וא"ת אכתי לענין מומחין מיהא נילף דיני ממונות מדיני נפשות כמו לענין דריסה וחקירה וי"ל מדכתב רחמנא מומחין גבי גזילות ש"מ דלגבי הכי לא ילפינן דיני ממונות מדיני נפשות אבל קשה למאן דאית ליה עירוב פרשיות מומחין דכתב רחמנא גבי דיני ממונות למ"ל ושמא לענין מומחין אין ללמוד דיני ממונות מדיני נפשות כיון דסגי בשלשה וא"ע כל הנך מילי דחשיב לקמן בפ' אחד דיני ממונות (דף לב.) מה בין דיני ממונות לדיני נפשות אמאי לא משווינן להו ממשפט אחד יהיה לכם[ז]: **אי קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ליבעי נמי מומחין.** מפורש בהגוזל קמא (ב"ק דף קז.):

ליבעי נמי מומחין. תימה דמשמע הכא דממעטינן הדיוטות מדכתיב אלהים ובפרק המגרש (גיטין דף פח:) ממעט להו מדכתיב לפניהם ולא לפני עכו"ם ולא לפני הדיוטות וי"ל דהתם ממעטינן מלפניהם משום דלפניהם קאי אאלהים דהכא כלומר לפני הדיינין המפורסין במקום אחר ומיהו בגיטין [ח] (שם) פירש בקונטרס משום דקאי אשבעים זקנים הכתובים בסוף פרשת משפטים שעלו עמו להר כו' שהן סנהדרין וגראה לפרש דבגיטין לענין מילי דכפייה אחרי דאהכי מייתי לה דאדיי אשכח לרב יוסף דהוה יתיב וקא מעשה אגיטין אמר ליה והאמר הדיוטות אמן אבל אלהים לאו אמילי דעשוי מיירי אלא בדין בעלמא והא דמשמע ליה מילי דעשוי מלפניהם משום דדרשינן לקמן (דף ז.) מאשר תשים אלו כלי הדיינין דשייך בהן שימה: שנאמר

ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן עשרים ושלשה וכמה יהא בעיר ותהא ראויה לסנהדרין [א]מאה ועשרים רבי נחמיה אומר מאתים ושלשים כנגד שרי עשרות: **גמ'** אטו גזילות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו אמר רבי אבהו מה הן קתני מה הן דיני ממונות גזילות וחבלות אבל הודאות והלוואות לא וצריכא דאי תנא דיני ממונות הוה אמינא דאפי' הודאות והלוואות תנא גזילות וחבלות ואי תנא גזילות וחבלות ולא קתני דיני ממונות הוה אמינא הוא הדין דאפילו הודאות והלוואות והאי דקתני גזילות וחבלות משום דעיקר ג' דכתיבי בגזילות וחבלות כתיבי גזילות דכתיב [ו]ונקרב בעל הבית אל האלהים חבלות מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו תנא מה הן דיני ממונות גזילות וחבלות אבל הודאות והלוואות לא ולמאי אילימא דלא בעינן שלשה [ח]והאמר רבי אבהו [ב]שנים שדנו דיני ממונות לדברי הכל אין דיניהם דין אלא [ג]דלא בעינן מומחין מאי קסבר אי קסבר [ד]עירוב פרשיות כתוב כאן ליבעי נמי מומחין ואי קסבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן שלשה למה לי לעולם קסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ובדין הוא דליבעי נמי מומחין והאי דלא בעינן מומחין משום דרבי חנינא דאמר רבי חנינא [ג]דבר תורה [ד]אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר

ואין בית דין שקול. אין עושין ב"ד זוגות שאם יחלקו לחצאין הוי להו פלגא ופלגא ולא משכחת לה הטייתך לטובה ע"פ אחד הלכך מוסיפין עליהן עוד אחד. וגמרא (דף יז.) פריך כיון דאין ב"ד שקול ומלרכת עשרים ושלשה הטייה לרעה על פי שנים לא משכחת לה: **מאה ועשרים.** בגמ' (שם) מפרש כנגד מי: **מאתים ושלשים.** דהיינו כ"ג עשיריות שיהא כל אחד מבית דין שר על עשרה דבגיר מעשרה לא אשכחן שררה: **גמ' מה הן קפני.** האי גזילות וחבלות פירושא דדיני ממונות הוא דלא תימא כל דיני ממונות במשמע ולמעוטי הלוואות והודאות שהן באין על גמילות חסדים ואיכא נעילת דלת בפני לוין כדאמרינן לקמן [ג.] הלכך מעטיהנו ולקמן מפרש ממאי מעטיהנו: **הודאות והלוואות.** שניהן על עסקי מלוה הן הודאות שבא לדון בעדי הודאה שמביא עדים שאומרים בפניהן הודה לו הלוואות שבא לדון בעדי הלוואה שמעידין בפניהן הלוהו והלה כופר בשתיהן וכי האי לישנא טובא איכא בהך מכילתא הודאה אחר הודאה הלוואה אחר הלוואה מלטרפין בפרק ג' (לקמן דף ל.) גבי עדים זוממין[ד]. ואית דמפרשי הודאות שמודה במקצת הלוואות שכופר הכל. ולאשון עיקר דמכדי שניהן על עסקי מלוה הם כדאוקימנא טעמא לקמן משום נעילת דלת בפני לוין מאי שנא דהא קרי הלוואה והא לא קרי הלוואה הודאות וכפירות איבעי ליה למיתני: **תנא גזילות וחבלות.** לפרושא: **ונקרב בעל הבית אל האלהים.** מדכתב בפרשה אלהים ג' זימני נפקא לן דבעינן שלשה והאי קרא כתיב בשומר חנם וזה טוענו ששלח יד בפקדונו דהיינו גזילות: **מה לי חבל בממונו.** ממשמע שנאמר שלשה בחובל בממונו אף חובל בגופו בכלל הלכך בהא נמי כתיב ביה ואי לא תנא דיני ממונות הוה אמינא הכי משום דבגוייהו כתב נקט להו ולעולם הוא הדין לדיני מלוה להכי תנא דיני ממונות ותנא ומה הן דיני ממונות גזילות וחבלות למעוטי הודאות והלוואות דאם כן דכולן במשמע כיון דתנא דיני ממונות נישתוק: **ולמאי.** הלכתא שייריהנו תנא לדיני מלוה למעוטיהנו מאי[ה]: **דברי הכל.** לקמן (דף ו.) קאי דפליגי בפשרה ואשמעינן ר' אבהו דבדין כולהו מודו דבעינן ג': **מומחין.** סמוכין ונטלו רשות מנשיא לדון כדאמרינן לקמן בפירקין (דף ה.): **ומאי קסבר.** תנא דידן דמעטיהנו: **אי קסבר עירוב פרשיות כתיב כאן.** דאיכא למאן דאמר דהגוזל עצים (ב"ק דף קז.) שהפרשיות הכתובות באלה המשפטים מעורבבות הן שיש מקרא כתוב בפרשה זו שאינו יכול לעמוד בה אלא מפרשה אחרת הוא כגון אשר יאמר כי הוא זה (שמות כב) דילפינן מיניה [ב"מ ה.] מודה במקצת הטענה ישבע כו' שכתב בשומר חנם גבו אשומר חנם קאי דשומרין אע"פ שלא הודו במקצת חייבין לישבע דהודאה מקצת הטענה אפרשה דאם כסף תלוה קאי (שמות כב) דהתם הוא דבעינן הודאה במקצת ואי לא מודה כלום חזקה אם טענת התובע אמת לא היה יכול זה להעיז פניו נגדו ולומר לא הלויתני הלכך אפי' שבועה לא בעי אבל בפיקדון דליכא גמילות חסדים מעיז פניו וכופר הכל ובעי שבועה והאי תנא דמתניתין אי סבירא ליה נמי דהאי אשר יאמר כי הוא זה בהלואה משתעי הכי נאמר אלהים בהאי קרא דמשמע מומחין לשון שררה ורבנות כדמתרגמינן ראה נתתיך אלהים לפרעה (שם ז) לשון רבנות ולבעי מומחין: **ואי קסבר.** דהאי קרא לאו בהלואה משתעי: **שלשה מגן.** בהלואה הא מתלתא אלהים נפקא לן לקמן (דף ג.) ואלהים בהלואה לא כתיב: **משום דר' חנינא.** ותקנתא דרבנן הוא: **בדרישה וחקירה.** צריך לבדוק את העדים בחיזה יום בחיזו שעה הלוהו: שנאמר

ליבעי נמי מומחין. תימה דמשמע הכא דממעטינן הדיוטות מדכתיב אלהים ובפרק המגרש (גיטין דף פח:) ממעט להו מדכתיב לפניהם ולא לפני עכו"ם ולא לפני הדיוטות וי"ל דהתם ממעטינן מלפניהם משום דלפניהם קאי אאלהים דהכא כלומר לפני הדיינין המפורסין במקום אחר ומיהו בגיטין [ח] (שם) פירש בקונטרס משום דקאי אשבעים זקנים הכתובים בסוף פרשת משפטים שעלו עמו להר כו' שהן סנהדרין וגראה לפרש דבגיטין לענין מילי דכפייה אחרי דאהכי מייתי לה דאדיי אשכח לרב יוסף דהוה יתיב וקא מעשה אגיטין אמר ליה והאמר הדיוטות אמן אבל אלהים לאו אמילי דעשוי מיירי אלא בדין בעלמא והא דמשמע ליה מילי דעשוי מלפניהם משום דדרשינן לקמן (דף ז.) מאשר תשים אלו כלי הדיינין דשייך בהן שימה: שנאמר

עין משפט
נר מצוה

יט א מיי' פ"ו מהלכות סנהדרין הלכה ג והלכה י:
כ ב מיי' פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה י סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סימן ג סעיף ב:
כא ג מיי' שם פ"ה הלכה ח סמג שם טוש"ע שם סעיף ח:
כב ד מיי' פ"ג מהלכי עדות הלכה ח סמג עשין קט טוש"ע מ"מ סימן ל סעיף ח:

רבינו חננאל

ומקשינן חבלות דגופו לחבלות דממונו וקסבר עירוב פרשיות כתוב כאן ואפילו הלוואות דכתיב בהו אם כסף תלוה את עמי וגו' וכיוצא בהן כל מה שכתוב בפרשת ואלה המשפטים מעורבין הן. וכי כתיב אלהים אכולהו כתיבי אפילו הודאות והלוואות צריכין ג' מומחין מיהו אקילו רבנן בהודאות והלוואות דלא לבעו מומחין משום דר' חנינא דאמר דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה

מסורת הש"ס

ה) לקמן ו. פז:. ו) [ב"ק קז.], ז) לקמן לב. יבמות קכב:, ד) [רש"ש ממ"ז], ה) [נדל"ל ממאי], ו) [חולין לה:], ז) [ועי' בתוספות לקמן לב. ד"ה אחד וכו' כתבו יעוב לזה], ח) ד"ה לפניהם,

תורה אור השלם

1. אם לא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ:
שמות כב ז

מוסף רש"י

עירוב פרשיות כתוב כאן. פסוק שהוא מפרשה אחרת נתערב בזה, שאינו מקומו, דהאי כי הוא זה בשם כסף תלוה הוה ליה למכתביה דהתם קאי, דאילו בהן פרשת דפקדון בלא הודאה במקצת מתייב (ב"ק קז.). **בדרישה.** בדיקות כי האי גוונא לכוין את דבריו (יבמות קכב: ע"ש). **ובחקירה.** בחיזה יום ובחיזה שעה (שם).

שנאמר משפט אחד וגו'. ואם תאמר ת"ל דעיקר דרישה וחקירה בעדים זוממין כתיב בפרשת שופטים בדיני ממונות ובדיני נפשות וי"ל דמכל מקום לא הוה מצרכינן דרישה וחקירה בשאר דיני ממונות אלא דווקא בעדים זוממין מי לא כתיב משפט אחד: **שלא** תנעול דלת **בפני לווין כו'.** גזילות וחבלות וכתובת אשה וירושות ומתנות בכולהו נמי לא בעינן דרישה וחקירה כדי שתנעול דלת בפני גזלנין ואם תאמר מהאי טעמא לא ניבעי מומחין בגזילות וחבלות כמו בהולאות והלוואות ויש לומר לנגבי מומחים לא שייך למיחש ביה כמו זה דבחשש מועטת אדם נמנע מלהלוות לחבירו אם לא ימצא דיינין מזומנים לגבות חובו אבל גזילות וחבלות יודע הגזלן שיטריח הגזול אחר המומחין עד שימצא לדון עם הגזלן וע"ל דגזילות וחבלות נמי בעו דרישה וחקירה ולא ממעטינן אלא הולאות והלוואות והא דמוקי בריש אחד דיני ממונות (לקמן דף לב:) מתניתין דמצרכה דרישה וחקירה בדיני קנסות לאו דווקא דיני קנסות קאמר דגזילות וחבלות קרי להו נמי קנסות כדאשכחן לקמן (דף יג:) גבי שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות דמיירי בכל הנהו דבעי שאשה מומחין מיהו כתובת אשה וירושות ומתנות ומזקי שור בשור הוי בכלל הולאות והלוואות וכל הנהו דמסקינן בהמוכל (ב"ק דף פד:) דעבדינן שליחותייהו וגובין אותו בבבל ולא בעי מומחין ואם תאמר והא אשכחן בכמה דוכתין שהיו דנין בבבל גזילות וחבלות בפ"ב דב"ק (דף כא.) גבי ההוא גברא דבנה אפדנא אקילקלתא דיתמי וחנן בישא (שם דף נז.) דתקע ליה לחבריה וכן בכמה מקומות ויש לומר דבכל הנהו אפשר שדחקו זה את זה ע"י דתפסי או דאמר אקבעיה לדינא בארץ ישראל כדאיתא בסוף פרק קמא דב"ק (דף טו.) וי"מ דוקא גזילות שעל ידי חבלות כמו דמינכו בי תרי ומחו אהדדי עד שתוקף אחד וגזל את חבירו דכי האי גוונא לא שכיח ולא עבדינא שליחותייהו וא"ת והיאך היו דנין דיני גזילות ובאיזהו נשך (ב"מ דף סא:) היאך היו דנין דיני ריבית הא אמרינן ריש הגזל קמא (דף לד:) הגזלנים ומלוי בריבית שהחזירו אין מקבלין מהם וי"ל דהא אמרינן בימי רבי נשנית משנה זו ומפרש רבינו תם דווקא בימיו ולא לפניו ולאחריו משום עובדא דהתם ולהכי לא פריך התם מכמה משניות אלא מברייתות ששנאן רבי לרבי חייא[1]: **אלא** מעתה **טעו לא ישלמו.** פירש בקונטרס כיון דבדרשות קא עבדי הוי שאינו מומחה כמומחה ולשון כ"ש שאתה נועל כו' אין מתיישב דלא ה"ל למימר כ"ש אלא ה"ל למימר א"כ אתה כו' אלא משמע מלשון כ"ש דמכח נעילת דלת הוה פריך וה"פ כיון דחיישת לנעילת דלת הוה לן למימר טעו לא ישלמו דאי מחייבת להו לשלם לא יתרו להתמצע בדין ואם תאמר מאי קושיא הא לא מחייב לשלם אא"כ נטל ונתן ביד כדאמר באחד דיני ממונות (לקמן דף לג.) ויש לומר דפריך למאן דמחייב בלא נטל ונתן: **ועוד** שלשה שלשה למה לי. איכא דוכתי דדייק הכי ואיכא דוכתי דלא דייק[2]: **ומדאורייתא** חד נמי כשר. פירש בקונטרס דקסבר אין עירוב פרשיות כתיב כאן וקשה דא"כ בגדלך תשפוט למה לי לכך נראה דאפי' למאן דאית ליה עירוב פרשיות קאמר: **אי אפשר** דלית בהו חד דגמיר. דמאן דלא גמיר פסול לדינא כדמוכח בזה בורר (לקמן דף כג.) דתנן זה פוסל דיינו של זה ופריך בגמרא כל כמיניה דפסיל לדייניס ומשני בערכאות דסוריא ופירש שם בקונטרס שהם יושבי קרנות ואע"ג דפליגי רבנן ואמרי אימתי בזמן שמביא עליהם ראיה שהם קרובים או פסולים הא לאו הכי לא מצי פסיל היינו דווקא בערכאות שנתמנו להיות דייניס: **כ"ש** דנפישי יושבי קרנות. גם כאן פריך מכח זה כיון דחיישת ליושבי קרנות הוה לן למימר טעו לא ישלמו כדי שלא יתרחקו הנהו דגמירי ואז אי אפשר לדיכא חד דגמיר ומשני כ"ש דנפישי לכן ישלמו כדי שילמדו דיני ממונות שלא יטעו פן יתחייבו לשלם: **לרבא** לית ליה דשמואל. בה"ג פוסק כשמואל אע"ג דרבא פליג עליה משום דרב נחמן קאי כוותיה לקמן (דף ה.) והא דאמר בפרק ב' דכתובות (דף כב. ושם) גבי ג' שיבנו לקיים את השטר ומת אחד מהן ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו דשמואל ה"פ כשמואל סבירא להו בקיום וזה אין הלכה כמותם דאפילו רב נחמן דקאי כשמואל דשנים שדנו דייניהם דין מודה דקיום שטרות בג' כדאמר בחזקת הבתים (ב"ב דף מ. ושם) וכן הא דאמר בזה בורר (לקמן דף ל. ושם) גבי אודיתא ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו התם נמי ה"פ כשמואל בעלמא סבירא להו באודיתא וכתבו בהולאה בפני שנים בלא קנין וזה אין הלכה כמותו כדאמר התם בפני שנים וקנו מידו כותבין ובפני שלשה כותבין ואפילו לא קנו מידו וכדמפרש התם דקבעי דוכתא ושלחי ומזמני ליה: **נזק** היינו חבלות. לאו בשור שהזיק שור קאמר דהא איתא בהמוכל (ב"ק דף פד: ושם) דגובין אותו בבבל ולא בעי מומחין אלא בשור שהזיק אדם והא דקאמר משום דקבעי למיתני ח"נ דלא כר"ע דקאמר (שם לג.) אף תם שחבל באדם משלם במותר נ"ש ומיהו נראה דאיירי בכל ענין אף בשור לחזיק שור דהא מסיק בהמוכל (שם דף פד:) דהא דגובין בבבל נזקי שור בשור היינו דווקא נזקי שן ורגל דמועדין מתחלתן אבל נזקי קרן אמרינן התם דאין מועד בבבל: אין

שנאמר משפט אחד יהיה לכם. ממונות כנפשות וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות דכתיב (דברים יג) ודרשת וחקרת הוא הדין לדיני ממונות: **שלא תנעול דלת.** שימנעו מלהלוות שמא יכפור והעדים יטעו ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד. והכא נמי שמא לא ימצא מומחין לכופו לדין: **אלא מעתה טעו.** הדיוטות בדיני ממונות לא ישלמו דכיון דבדרשות רבנן קא נחתי הוו להו כמומחין וכל המומחה לב"ד אם טעה פטור מלשלם כדלקמן באחד דיני ממונות (דף לג.) הא שאינו מומחה חייב: **כל שכן שאתה נועל דלת.** דסבר דלמא טעו בי דינא ופטרי ליה ומפסידנא: **אי הכי.** דבהולאות והלוואות שלשה בעינן למה ליה לרבי אבהו לאוקומה למתניתין במה הן קתני [ב:]: **תרתי קתני.** מלי למימר דיני ממונות דהיינו הולאות והלוואות בשלשה כל דהו וגזילות וחבלות בג' מומחין ומשום דחלוקין בדייניהן לא כלליהו בחד כללא: **ועוד.** אי חדא קתני למה לי למיתני תרי זמני שלשה הכי איבעי למיתני דיני ממונות שהן גזילות וחבלות בג': **תרתי קתני.** דודאי ג' בעינן דעירוב פרשיות כתיב כאן ומיהו בהדיוטות סגי משום דרבי חנינא [שם] והכי קאמר דיני ממונות דהיינו הולאות והלוואות בשלשה הדיוטות וגזילות וחבלות בשלשה מומחין: **מדאורייתא חד נמי כשר.** בהולאה והלוואה דכתיב תשפוט לשון יחיד ואין עירוב פרשיות כאן ומתניתין ודאי תרתי קתני כדאמרן ומיהו שלשה בהולאות והלוואות לאו מדאורייתא אלא מדרבנן: **גזירה משום יושבי קרנות.** תגרין שאין בקיאין בטיב דיינין ויזכה את החייב ויחייב את הזכאי: **דגמיר.** ששמע מחכמים ומדיינין הלכות דין מלוה: **טעו לא ישלמו.** דהא ברשות נחתי אפי' מדאורייתא: **כל שכן דנפישי יושבי קרנות.** דלא איכפת להו למיגמר: [3] **ורבא.** דאמר מדאורייתא תלתא בעינן לית ליה דשמואל דאמר דיינהן דין: **בית דין חלוף.** שעברו על תקנת חכמים: **היינו זוק היינו חבלות.** מאי קרי זוק ומאי קרי חבלות הא זוק אחד מחמשה דברים של חבלות הוא [ב"ק פג:] וליתני חבלות ולא בעי זוק: **הלי זוק נמי היינו חבלות.** דשור תם שחבל אינו משלם אלא חלי זוק וכיון דתנא חבלות אף חלי זוק במשמע: חבלות ממונא הוא דאפחתיה לדמי'. חלי זוק קנסא הוא דקנסיה לדמי שוורים אינם נוגחים ולא היה לבעלים לשמרו כל זמן שלא הועד ולא בעי לשלומי מידי אלא קנסא הוא דקנסיה רחמנא כדי שירבה בשמירת שוורים: **פגעה נזקא ממונא.** בפרק ארבעה אבות (ב"ק דף טו.) פליגי בה דקסבר תם שוורים נגחניס הם ומדינא כולהו בעי לשלומי דהוה ליה למינטריה ורחמנא הוא דחס עליה: שאינו

[1] משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין [ג] אלא מעתה טעו לא ישלמו כל שכן אתה נועל דלת בפני לווין אי הכי תרתי קתני דיני ממונות בשלשה הדיוטות גזילות וחבלות בשלשה מומחין ועוד [2] שלשה שלשה למה לי אלא אמר רבא תרתי קתני משום דרבי חנינא רב אחא בריה דרב איקא אמר מדאורייתא חד נמי כשר שנאמר [2] בצדק תשפוט עמיתך אלא משום יושבי קרנות אטו בתלתא מי לא הוו יושבי קרנות אי אפשר דלית בהו חד דגמיר אלא מעתה טעו לא ישלמו כ"ש דנפישי יושבי קרנות מאי איכא בין רבא לרב אחא בריה דרב איקא איכא בינייהו דאמר שמואל [3] שנים שדנו דייניהן דין אלא שנקראו בית דין חצוף לרבא לית ליה דשמואל לרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל: נזק וחצי נזק וכו': נזק היינו חבלות משום דקא בעי למיתנא חצי נזק תני נמי נזק שלם חצי נזק נמי היינו חבלות תנא ממונא וקתני קנסא הניחא למאן דאמר [7] א פלגא ניזקא קנסא אלא למאן דאמר פלגא ניזקא ממונא מאי איכא למימר אלא איידי דקא בעי למיתנא תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה דממון

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פ"ב מהלכות מזקי ממון הלכה ז ופ"ח מהל' סנהדרין הל' ט סמג עשין סז מ מוש"ע מ"מ סימן ו סעיף ג:

רבינו חננאל

שנאמר משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעו דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין. כלומר אם תצריכהו למומחין ימנע מלהלוות אחד את חבירו כי אומר אם יכפור או יסרב אנה אמצא מומחין שידינו ויוציאו משפטי טוב לי שלא להלוות. ונמצא נמנע מלהלוות. ואקשי' עליה אי הכי דחדא קתני במתניתין למה לי למיתנא ג' בדיני ממונות וג' בגזלות וחבלות ואת אמרת דהכי קתני במתניתין מה הן דיני ממונות גזלות וחבלות ופריק רבא לעולם תרתי קתני כלומר כי דיני ממונות בין הודאות והלוואות בין דיני (ממונות) [גזילות] שלשה מומחין בעינן. ואמאי אכשרו רבנן האידנא בהודאות והלוואות אפי' הדיוטות משום דרבי חנינא. רב אחא בריה דרב איקא אמר מדאורייתא אפילו חד כשר שנאמר בצדק תשפוט עמיתך. ומשום שוכני מדינות דמדאורייתא חד והוא מומחה וקיבלוה עלייהו דיין דיני ממונות כדבעינן למימר לקמן.

מוסף רש"י

משפט אחד יהיה לכם. וכיון דאשכחן דכתיב בדיני נפשות ודרשת וחקרת וגו' (דברים יג) הוא הדין לדיני ממונות (יבמות קכב:). **אלא מעתה טעו.** ב"ד בדיני ממונות, **לא ישלמו.** דדילמא אי שבקת להו לדרום ולמקום הוה רווחא למילתא ולא הוו טעו (לקמן לב:). **כל שכן אתה נועל.** דמתיירלאן להפסיד ע"י ב"ד טועין (שם). **פלגא ניזקא.** שחייבה תורה שור תם (כתובות מא.). **ממונא.** דין הוא שישלמנו ואינו קנס, ונפקא מינה לאי מודה מקמי דאתו קהדי לא מיפטר (ב"ק טו.). ומשלם על פי עצמו (כתובות שם).

ג) [לקמן לב: וע"ש פירש"י], ב) [עי' תוספות בכורות לא: ד"ה א"כ], ג) [לקמן ה:], פז: כתובות כב.], ד) [ב"ק טו. כתובות מא.], ה) [ל"ל אחד ד"ה בימן], ו) [וע"ע תוספות ב"ק לד: ד"ה בימין], ז) [ועי' תוספות בכורות לא: ד"ה א"כ],

תורה אור השלם

1. מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כִּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:
ויקרא כד כב
2. לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא תִשָּׂא פְּנֵי דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ:
ויקרא יט טו

ג) מוכח בסי' יד רמ"ש.

אין דורשין תחילות. פי׳ בקונטרס משום דאיצטריך למומחין וקשה דמסיק דס״ע אין דורשין תחילות ור׳ יאשיה אמר לך אם כן נכתוב קרא אל השופט דהא משופט לא ידעינן מומחין כמו שפירש בקונטרס עצמו ור׳ יונתן ליישא דעלמא נקט כדאמרי אינשי מאן דאית ליה דינא לגבי דיינא ור׳ יאשיה לית ליה ב״ד נוטה לגבי דיינא הרגיל ולא אצל הדיוט לכך נראה דס״ק אין דורשין תחילות למניינא ואע״ג דלא איצטריך למומחין וכן משמע בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן דלקמן (דף ד.) דבסכת בסכת בסכות מפרש בפ״ק דסוכה (דף ו:) בחד ליישא דס״ע יש אם למסורת ופליגי בדורשין תחילות ומשמע דלס״ע סכנא לא בעי קרא ואפ״ה מדלינן חד לגופיה ולא מוקמינן למניינא למאן דלא דרשי תחילות ולריך לדקדק בכל הנהו דלקמן (דף ד.) קרנת קרנת קרנות לטוטפת לטוטפת לטוטפות וי׳ כהנים דסוף פירקין (דף יד:) דדרשינן כולהו למניינא ולא אמרינן אין דורשין תחילות:

רבי יהודה אומר שבעים. והא דאמר רבי יהודה בפרק החליל (סוכה דף נא: ושם) גבי אלכסנדריא של מצרים שהיו בה ע״א קתדראות של זהב כנגד ע״א זקנים של סנהדרי גדולה היינו משום דמשה על גייהו וכן בכל סנהדרי גדולה היה שם מופלא שבב״ד שלא היה מן החשבון:

מוכי לה בדיני נפשות אבל בדיני ממונות לא. משום דקרא משמע בדיני נפשות דכתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות דמשמע דבר שהוא רע לכל דהיינו דיני נפשות אבל בדיני ממונות זכות לזה וחובה לזה ואף על גב דדיני נפשות נמי קרי ליה זכותיה דגואל הדם בריש אחד דיני ממונות (לקמן דף נג:) מ״מ חשיב ליה רעות כיון דאין מרויח כלום במיתתו של זה ועדיים זוממין אף על גב דכי מיתחייבי מפטר רואה בכך מכל מקום אפשר דמיפטרי כולהו בהכחשה הלכך חשיב ליה רעות כי מיתחייבי עדים זוממין מיתה ועוד מצי למימר דע״כ נמי קרא בדיני נפשות משום דדרשינן בריש פירקין (דף ג.) לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה ולא שייך בדיני ממונות דרע לזה וטוב לזה:

דיני ממונות לא כ״ש. תימה בבריש המוכר פירות (ב״ב דף נד:) קאמר שמואל דאין הולכים בממון אחר הרוב ואמאי לא נילף בק״ו מדיני נפשות כדאמר הכא ואין לומר דדיני נפשות גופייהו לא אזלינן בתר רובא דרובא דליתיה קמן אלא ברובא דאיתיה קמן דהא בריש פרק שורר ומורה (לקמן דף סט.) משמע דבכל דוכתא אזלינן בתר רובא בדיני נפשות כגון רוב נשים לט׳ ילדן ורובא דאינשי דטעו בעיבורא דירחא וע״ל דרובא לרליא זכי לא חשיב כי הך רובא הלכך לא סמכינן אהך רובא בדיני ממונות: **מסנהדרי** גדולה פריך שפיר דשבעים ואחד כתיב בדדרים בסוף פירקין (דף יח.) אבל סנהדרי קטנה דעשרים בריש פירקין עדה שופטת ועדה מצלת ואי עשרים בגמר דין כתיב בע״ט סגי: ורבנן

שלשה מנא לן דתנו רבנן ונקרב בעל הבית אל האלהים. הרי דיין אחד. עד האלהים יבא דבר שניהם הרי שנים. אשר ירשיעון אלהים הרי שלשה. דברי ר׳ יאשיה ר׳ יונתן אומר ראשון (ראשון) תחילה נאמר ואין דורשים תחילות. פי׳ האלהים שכתב תחילה לגופיה צריך לפיכך אין דורשין אותו. נשארו ב׳ אלהים. אין ב״ד שקול. פי׳ אם יאמר זה זכאי וזה חייב נעשה ב״ד שקול וצריך מכריע לפיכך מוסיפין עוד א׳ הרי ג׳. ור׳ יאשיה נמי סבר אין דורשין תחילות מיהו כיון דהוה ליה למיכתב ונקרב בעל הבית אל השופט וכתיב אל האלהים שמעינן מינה למניינא הוא דאתא. ואקשינן וכי לית ליה לר׳ יאשיה דבעינן ב״ד נוטה והרי מה״ת הוא דכתי׳ לנטות אחרי רבים להטות אמרה תורה עשה לך ב״ד נוטה. ודחינן ר׳ יאשיה סבר לה כרבי יהודה דלא בעי ב״ד נוטה דאמר סנהדרין גדולה בשבעים דאינון ב״ד שקול תלתין וחמשה ותלתין וחמשה הרי שבעים. ודחינן אימור דשמעת ליה לר׳ יהודה בסנהדרין גדולה דכתב בתורה בהדיא אספה לי שבעים איש וגו׳ דאינון ב״ד שקול. בשאר בתי דינין מי שמעת לר׳ יהודה דלא בעי ב״ד נוטה וכי תימא הכי נמי דבכל ב״ד לא בעי ר׳ יהודה ב״ד נוטה והתנן בענין אסיפת הזקנים ועריפת העגלה. ר׳ יהודה אומר בחמשה ואמרינן מאי טעמא דר״י וסמכו שנים זקני שנים אין ב״ד שקול מוסיפין עוד א׳ הרי ה׳ ואסיקנא אפילו רבי יאשיה בעי ב״ד נוטה. מיהו מייתי לה מק״ו מדיני נפשות ומה דיני נפשות דחמירי אמר רחמנא זיל בתר רובא דיני ממונות דקילו לא כל שכן: **ת״ר** דיני ממונות בג׳. רבי אומר בחמשה כדי שיגמר הדין בג׳. פי׳ אם תפול חלוקה בינהון יאמרו השנים דבר אחד. והשלשה חולקין עליהם. יגמר הדין כדברי השלשה ובטלו דברי השנים ואסיק׳ טעמא דר׳ אשר ירשיעון אלהים. ירשיעון תרי משמע. נאמר אלהים למעלה ונאמר אלהים למטה מה למטה שנים דירשיעון תרי נינהו אף למעלה שנים. אין ב״ד שקול מוסיפין עוד אחד הרי כאן חמשה:

שאינו משתלם בראש הוא תנא נמי חצי נזק דממון שאינו משתלם בראש הוא [6] **ואיידי דקא בעי למיתנא חצי נזק תנא נמי נזק:** שלשה מנלן דתנו רבנן [1] ונקרב בעל הבית אל האלהים הרי כאן אחד [2] עד האלהים יבא דבר שניהם הרי כאן שנים [2] אשר ירשיעון אלהים הרי כאן שלשה דברי רבי יאשיה ר׳ יונתן אומר ראשון תחילה נאמר ואין דורשין תחילות אלא עד האלהים יבא דבר שניהם הרי כאן אחד אשר ירשיעון אלהים הרי כאן שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה נימא [3] בדורשין תחילות קמיפלגי דמר סבר דורשין תחילות ומר סבר אין דורשין תחילות לא דכולי עלמא אין דורשין תחילות אמר לך ר׳ יאשיה אם כן נימא קרא ונקרב בעל הבית אל השופט מאי אל האלהים ש״מ למניינא ורבי יונתן לישנא דעלמא נקט כדאמרי אינשי מאן דאית ליה דינא לגבי דיינא ור׳ יאשיה לית ליה ב״ד נוטה והתניא רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מה תלמוד לומר [3] לנטות אחרי רבים להטות התורה אמרה עשה לך ב״ד נוטה סבר לה כרבי יהודה דאמר שבעים דתנן [3] סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד ר׳ יהודה אומר שבעים אימר דשמעת ליה לרבי יהודה בסנהדרי גדולה דכתיבי קראי בשאר בי דינא מי שמעת ליה וכי תימא לא שנא והתנן [7] סמיכת זקנים ועריפת עגלה בשלשה דברי ר׳ שמעון ר׳ יהודה אומר בחמשה [8] ואמרינן מאי טעמא דרבי יהודה [4] [5] וסמכו שנים זקני שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן ה׳ דרבי יאשיה עדיפא מדר׳ יהודה דאילו ר׳ יהודה בסנהדרי גדולה הוא דלית ליה הא בשאר בי דינא אית ליה ור׳ יאשיה בשאר בי דינא נמי לית ליה ואלא האי לנטות מאי עביד ליה מוקים לה בדיני נפשות אבל בדיני ממונות לא אלא הא דתנן [9] שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב נימא דלא כרבי יאשיה אפילו תימא רבי יאשיה מייתי לה בקל וחומר מדיני נפשות ומה דיני נפשות דחמירי אמר רחמנא זיל בתר רובא דיני ממונות לא כל שכן: תנו רבנן [9] דיני ממונות בשלשה רבי אומר בחמשה כדי שיגמר הדין בשלשה אמטו בתלתא מי לא גמר דינא בתרי הכי קאמר מפני שגמר דין בשלשה אלמא קסבר תלתא כי כתיבי בגמר דינא כתיבי מגדף בה רבי אבהו אלא מעתה תהא סנהדרי גדולה צריכה מאה וארבעים ואחד כדי שיגמר הדין בשבעים ואחד ותהא סנהדרי קטנה צריכה ארבעים וחמשה כדי שיגמר הדין בשלשה ועשרים אלא [5] אספה לי שבעים איש אמר רחמנא משעת אסיפה שבעים [6] ושפטו העדה והצילו העדה נמי משעת שפיטת העדה הכי נמי [1] ונקרב בעל הבית אל האלהים משעת קריבה שלשה [8] אלא היינו טעמא דרבי [2] אשר ירשיעון אלהים תרי נאמר אלהים למטה ונאמר [2] אלהים למעלה מה למטה שנים אף למעלה שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן חמשה ורבנן

מסורת הש״ס

א) [יבמות ג. וש״נ], ב) [סוכה ו:], ג) [גטין ב.], ד) [גטין ב. יבמות קא: ע״ש], ה) [לקמן יג:], ו) לקמן כט., ז) [תוספת׳ פ״א], ח) [שמות כג], ט) ל״ל דרשין, י) בסכת בסכת בסכות דמפרש בל״ל רש״ל, כ) [עיין תוספות יומא פה. ותוספות מתנות טו: ד״ה להחזיר וב״מ כ: ד״ה ד״ה קמ״ל וב״מ כ: ד״ה מיסולא],

תורה אור השלם

1. אם לא יִמָּצֵא הַנֹּגֵב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ:
שמות כב ז
2. עַל כָּל דָּבָר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יִשַּׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ:
שמות כב ח
3. לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב לְנַטֹּת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:
שמות כג ב
4. וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְיָ וְשֻׁחַט אֶת הַפָּר לִפְנֵי יְיָ:
ויקרא ד טו
5. וַיֹּאמַר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אַסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ:
במדבר יא טז
6. וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה: וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ:
במדבר לה כד-כה

גליון הש״ס

גמרא ואמרינן מ״ש דר״י. הלשון קשה קצת דהא לקמן דף יד ע״א איתא בברייתא דר״י עצמו אמר כן: **שם אלא ה״ש דרבי.** ק״ל דלמאי צריכין לעצמה דרבי אף למעלה ב׳ הא מפשוטו דמקרא דאשר ירשיעון והייט ב׳ נדע דבעינן ג׳ מכח דאין ב״ד שקול וע״כ אידך קרא דאלהים אתא לרבוי דהייט ד׳ ואין ב״ד שקול הרי כאן חמשה.

מוסף רש״י

סמיכת זקנים. על ראש פר העלם דבר של צבור (לעיל ב.). **שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי.** דכתיב אחרי רבים להטות (לקמן כט.).

יש אם למקרא. בתר קרייה אזלינן דהיא עיקר: **הא דאמרן.** ירשיעון קרינן: **אקרא אני.** יכולני לקרות וטומאה שבעים כנדתה (ויקרא יב) דהא לא כתיב שבועיים מלא: **טמא בזכר.** שבעת ימים: **וטיהר.** שלשים ושלשת ימים: **וטימא בנקבה.** לשבועיים[ט]: **וטיהר.** ששים יום וששת ימים: **כפלים.** וטומאה דיולדת זכר שבעה הלכך דנקבה שבועיים: **כל הניתנין.** עולה ושלמים ואשם הטעונין שתי מתנות שהן ד' שנתנם במתנה אחת: **כיפר דכתיב ודם זבחיך ישפך.** שפיכה אחת במשמע: **קרנות קרנת קרנת.** (ויקרא ד) בחטאת של מזבח החיצון כתיב בשעיר דנשיא כתיב קרנת חסר ובכבשה דיחיד כתיב (שם) [י]קרנות מלא ובשעיר' דיחיד כתיב (שם) קרנת חסר. אבל הנך דפר כהן משיח והעלם דבר במזבח הפנימי כתיב (שם) והתם כולהו מודו דמתנה אחת מעכבת בהן וב"ש אזלי בתר קרייה: **ואימא.** לב"ה כולהו למעלה דהא כולהו לריכי למכתב למעלה ועיכוב דחדא מנא להו אימא אע"פ שלא נתן כלום כיפר: **בדי.** בלא כלום: **ששים.** דפנות של סוכה: **להלכתן.** שלימות: **אפילו טפח.** ברוח י' טפחים: **למסורת.** שנמסרה כתיבתו לכתבו חסירה: **אתאי הלכתא.** דאמרינן התם [סוכה ה:] מחילות הלמ"מ ומוקמינן לה לגרוע לדופן אחת: [כ]**נפשות.** היינו דם לאיקרי נפש: רביעית היא שיעור חיותו של אדם ובלא"ה לא איקרי מת עד שיהא בו שיעור מיתה: **שתי נפשות.** משמע משני ב"א וכתב מת כדי מיתה היינו רביעית: **ורבנן.** פליגי עליה ואמרי עד שיהא השיעור מאדם אחד דנפשת חסר כתיב: **נחלב אמו יכול נחלב.** אמו אבל בחלב מותר לנשל: אמרת

ורבנן ירשיעון כתיב. [כ] ויש כבן כתיב דפרק במה בהמה (שבת דף נה:): אפי' רבי מודה משום דקרא מוכח דפנחס לא חטא שייחסו הכתוב: **כולהו** סבירא להו **יש אם למקרא.** הא דלא חשיב הכא רבי יוחנן בן ברוקא דמסכת סוכה פרק לולב וערבה (דף מה:) דאמר חריות של דקל[מ] היו מבילין ומפרש בגמרא משום דכתיב כפות אחת לולב ואחת (לערבה) למזבח ורבנן מפרש' כפת כתיב משום דרבי לוי מפרש התם טעמא אחרינא ונראה דדוקא הכא שמקרא ומסורת מכחשי אהדדי אית להו יש אם למקרא אבל היכא דלא מכחשו אהדדי דרשי תרוויהו דהא רבי ורבי עקיבא ור' שמעון דסברי הכא יש אם למקרא מחייבין בפרק ספק אכל (כריתות דף יז:) ובפרק דם שחיטה (שם דף כב:) בחתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן אשם תלוי משום דמצות כתיב אלא היינו משום דקרא ומסורת דהתם לא מכחשי אהדדי ואפשר לקיים שניהם שבא המקרא דמצות קרינן לחייב אשמי מצות דהיינו ב' חתיכות והמסורת בא לחייב על כל מצוה אחת ובפרק כל שעה (פסחי' דף לו. ושם) נמי דרש ר"ע גבי לחם עוני מקרא ומסורת ובפרק לולב הגזול (סוכה דף לד:) תנא נמי ר"ע אומר כשם שלולב אחד כו' ומפרש בגמרא [ל]לולב אחד משום דכתיב כפת וכן ר"ש דרש בפ"ק דקדושין (דף יח:) גבי בנגדו בה מקרא ומסורת ומיהו קשה מר' עקיבא דלא דרש התם אלא מקרא לחוד ואמאי [מ]לא דרש התם תרוויהו כמו גבי לחם עוני וע"ק דמסקינן בפרק קמא דסוכה (דף ו:) לחד לישנא דב"ע רבי שמעון ורבנן יש אם למסורת ובפרק כילד צולין (פסחים דף פו:) גבי בנית אחד יאכל קסבר יש אם למקרא וע"ק דפ"ק דסוכה (ד' ט:) פסלינן לב"ע סוכה תחת סוכה מדכתיב בסכת ולא אמרינן יש אם למקרא[ע]: **אקרא אני שבעים.** ה"מ לשנויי כדמשני בפ' ב"ש (זבחים ד' לח:) משום דכתיב כנדתה פירוש כך יש להוסיף בנקבה על ימי שבע טומאה דזכר. ה"מ למימר מה בזכר ימי טהרה מרובים על ימי טומאה אף בנקבה ימי טהרה מרובים על ימי טומאה: **כל הניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כיפר.** בזבחים ברש ב"ש (דף לו:) תניא מנין לניתנין על מזבח החיצון שנתנו במתנה אחת כיפר תלמוד לומר ודם זבחיך ישפך ונראה דהן דרשה אחיא אליבא דבית שמאי דלב"ה לא לריך קרא דלא עדיפי מחטאת וכן משמע התם בסוף הסוגיא דקאמר דלהנך תנאי דמפקי האי דם זבחיך ישפך לדרשה אחרינא כל הניתנין על המזבח החיצון שנתנו במתנה אחת כיפר מנא להו ומשני סברי להו כבית הלל דאמרי אף חטאת שנתנו במתנה אחת כיפר וילפי כולהו מחטאת ותימה למ"ל קרא דמהי תיתי דמעכבי הא אפילו לב"ש לא ילפי מחטאת דאיכא למיפרך שכן חטאת וד' קרנות ועוד דמשמע התם דאפילו לב"ה ה"א דמעכבי אי לאו דילפי מחטאת ונראה לפרש דהיינו טעמא משום דמתנות של קרנות נפקא לן בפרק איזהו מקומן (שם דף נג:) מדכתיב סביב והוה חשבינא כולה במתנה אחת א"נ משום דכתיב סביב טובא ושינה הכתוב לעכב להכי אילטריך קרא בין לב"ש בין לב"ה: **ושתים לעכב.** וא"ת הוה ליה למימר שלא לעכב דכי לא כתיב נמי אלא ד' הוה ידעינא אחת לעכב דכפרה בכדי לא אשכחן כדאמרי בית הלל ואכתי מייתיתי תרי לרבות שניים וי"ל דבית שמאי לית להו ההיא סברא א"נ קסברי כיון דאיכא שפיכות דמים ליסוד לאו כפרה בכדי הוא[פ]: **מנין לרביעית דם בו'.** תימה למ"ל קרא להכי מ"ש משני חלאי זיתים מב' מתים שמטמא ובפרק בהמה המקשה (חולין דף עב:) נמי דבעי רבי ישמעאל קרא לרביעית דם הבא מן המת שמטמא למה לי קרא תיפוק ליה מידי דהוה אבשר המת דדם חשוב כבשר כדמוכח בהמוליא יין (שבת דף עז. ושם:) ובהמנחות והנסכים (מנחות דף קד. ושם) גבי דם נבלה דמטמא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית מטמא מידי דהוה אבשר ויש לומר דשאני מת דאפי' בשר עלמו לא היה מטמא אי לאו משום דמקומו נעשה נלקח כדאמר במסכת נדה בפרק דם הנדה (דף נה.) דבעי אין גזעו מחליף הלכך דם כיון דגזעו מחליף אי לאו דרבי קרא הייתי מטהר והא דנקט מנין לרביעית דם הבא משני מתים שהוא מטמא לאו משום שיהיה פשוט לו במת אחד אלא אי קרא דאי במת אחד היה טמא ה"ה בשני מתים אי ליכא מיעוטא דהא תנן בפרק קדשי מזבח (זבחים דף יז. ושם) כל שטומאתו ושיעורו שוה מלטרפין זה עם זה[ק] והא דמטהרי רבנן דפליגי אר"ע משום דמעטיה קרא כדאמר נפשת כתיב והא דאילטריך קרא בדם הארן בפרק קדשי מזבח (שם) אע"ג דחשיב כבשר מכל מקום אילטריך לדם גלוי דמטמא כבעדשה אף על גב דכי מיקרים מפחית טובא ולהכי תנן התם (שם) דם הארן ובשרו מלטרפין דשיעורן שוה אבל דם נבלה ובשרה לא וכן מוכח בירושלמי ברים המוליא יין דאמר [ק]דם הנבלה טמא והתנן דם הארן ובשרו מלטרפין ואין לנו כיולא בו ומיהו קשה דבפרק כל שעה (פסחים דף כב. ושם) לא משני לקושיא דדם כשהותרה נבלה היא ודמה הותרה כדמשני לקושיא דתמב וגיד משמע דדם לא חשיב כבשר לכך ל"ל שיש שום ריבוי דמרבינן ביה דם נבלה ובבשר דמרבינן מסתבר לאוקמי ברביעית שיכול לקרוש ולעמוד על כזית אבל קשה דאם כן דם ארן נמי דאית ביה ריבוי נבעי מיניה כל כך שיכול לקרוש ולעמוד על כעדשה: **ורבנן נפשת כתיב.** תימה דרבי ישמעאל סבר לקמן יש אם למסורת והיינו כרבנן דדרשי נפשת ואם כן בפרק בהמה המקשה (חולין דף עב.) דפליגי ר' ישמעאל ור"ע דדרשי ר' ישמעאל הנוגע במת בנפש דרביעית דם מטמא ונקאמר ר"ע לטעמיה דאמר אף משני מתים מטמא לרבי ישמעאל למה לי תרי קראי בדם המת דמטמא:

דנין

מסורת הש"ס

[ח] מכות ח., ב. [ט] [ל"ל יוסף], [ג] [קדושין יח: וש"נ], [ד] פסחים פט. זבחים לו:, [ה] מהרש"א מ"ז, [ו] זבחים לז:, [ז] סוכה ו: נדה כו., [ח] מיר לח. מעו: נג: [מולין עב.], [ט] [בשעים. רש"ג], [י] [בכל המומ"ד ומיקומיס גם במסורה קרנת חסר כתיב], [כ] [ל"ל אחר ד"ה רביעית], [ל] עיין ר"מ, [מ] פי' של תמרים היו מבילין אלא המזבח ומפ' בגמרא כל"ל ר"מ, [נ] [שם לב.], [ס] לא דרש תרוויהו כר"ש כמו גבי כו' כל"ל רש"ל, [ע] [ועי' תוספות סוכה ו: ד"ה ו וש"ש ותוספות זבחים מ. ד"ה לא נלרכה ותוס' נדה טו. ד"ה לא ותוס' סוכה לב. ד"ה כפת ותו' פסחים לו. ד"ה עוני], [פ] [וע"ע תוספות זבחים לו: ד"ה מיין], [צ] [ועי' תוספות יומא פא. ד"ה כלן], [ק] דם בגילה מיט מכסיר הא לטמאות טומא וכן מיגן דם הארן כו' כל"ל רש"ל,

מוסף רש"י

יש אם למסורת. כמה שכתב משה ומסר בספר תורה לישראל, היא אמת והעיקר, ולא כמו שהוא נקרא (סוכה ה:) כמה שנמסרה כתב של תיבה לשמה אנו לריכין לדורשה, ולא לפי המקרא (מכות ז:). **שנתנן במתנה אחת.** זריקה אחת, כיפר. אע"פ שרוכן טעונים שתי מתנות שהן לרבע (זבחים לו:). **ובחטאת שתי מתנות.** מתנות אלבע ממש (שם). **קרנות קרנות קרנות.** שלש פרשיות נאמרו בחטאת החיצונות בויקרא, אחת בשעיר נשיא וב' בחטאת יחיד, אחת בכבשה ואחת בשעירה, בשתים כתיב על קרנת חסר והאחת מלא, וב"ש אית להו יש אם למקרא, הרי כאן שש ואין במזבח אלא ארבע קרנות והשתים יתירות לא נאמרו אלא שהוה עליה הכתוב לעכב (שם לז:). **ארבע למצוה ושתים לעכב.** ארבע נאמרו למצוה, שמצוה לכתחילה ליתן אף עליהן, ושתים נשנו מהן לעכב (שם). **ובית הלל אומרים קרנות קרנות קרנות הרי כאן ארבע.** שכתי יש אם למסורת, הלכך הרי זו ארבע, ג' למצוה. נאמרו, שמצוה לכתחילה ליתן אף עליהן, והאחת מעכבת (שם). **ואימא כולהו למצוה,** ואין כאן אפילו אחת לעכב, שהרי לא שנה אחת מהן (שם). **כפרה בכדי.** בלא מתן דמים (שם). **שתים כהלכתן.** מזרקות וקפוות וכמין גאם או דרומית מערבית כהלכתן, כשיעור משך קוכה (סוכה ו:). **בסכת בסכת בסכות.** בסכת תשבו, יבני בסכת, כי בסכות הושבתי, בסכת משמע חדא (שם) ומרין חסרין (שם) בסכת משמע חדא (שם). **דל חד קרא לגופיה.** לאין דורשין מחילות. פסוק הנאמר ראשון אינו לדרשה אלא למשמעי אחא (שם). **אתאי הלכתא.** הא דאמרינן לעיל (שיעורין מליקין ומחיקין) הלכה למשה מסיני להכי נמי אחמר ליה הלכתא למחיקות למיגרעיה לגלגיה דופן סוכה ולמיקבי ליה בטפח (שם). **על כל נפשות מת.** נפשות משמע שתים, מת דבר שמיתה בא על ידו, דהיינו רביעית (חולין דף עב.) רביעית קרי ליה נפש כדאמרינן התם (שבת לא:) רביעית דם נתתי בכם (נזיר לח.).

עין משפט נר מצוה

כד א ב מיי' פ"ב מהל' פסולי מוקדשין הלכה ח:

כה ג מיי' פ"ד מהל' סוכה הלכה ב סמג עשין מג טוש"ע א"ח סי' תרל סעיף ב:

כו ד מיי' פ"ד מהלכות טומאת מת הל' ח:

תורה אור השלם

1. וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דְּמֵי טָהָרָהּ:
ויקרא יב ה

2. וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל:
דברים יב כז

3. וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה:
ויקרא ד כה

4. וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת כָּל דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ: ויקרא ד ל

5. וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת כָּל דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ:
ויקרא ד לד

6. בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת: לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַּסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:
ויקרא כג מב-מג

7. וְעַל כָּל נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא: ויקרא כא יא

8. רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ:
שמות כג יט

רבינו חננאל

ורבנן ירשיען כתיב. [כ] ויש כבן כתיב דפרק במה בהמה (שבת דף נה:) אפי' רבי מודה משום דקרא מוכח דפנחס לא חטא שייחסו הכתוב: **כולהו** סבירא להו **יש אם למקרא.** הא דלא חשיב הכא רבי יוחנן בן ברוקא דמסכת סוכה פרק לולב וערבה (דף מה:) דאמר חריות של דקל[מ] היו מבילין ומפרש בגמרא משום דכתיב כפות אחת לולב ואחת (לערבה) למזבח ורבנן מפרש' כפת כתיב משום דרבי לוי מפרש התם טעמא אחרינא ונראה דדוקא הכא שמקרא ומסורת מכחשי אהדדי אית להו יש אם למקרא אבל היכא דלא מכחשו אהדדי דרשי תרוויהו דהא רבי ורבי עקיבא ור' שמעון דסברי הכא יש אם למקרא מחייבין בפרק ספק אכל (כריתות דף יז:) ובפרק דם שחיטה (שם דף כב:) בחתיכה אחת ספק של חלב ספק של שומן אשם תלוי משום דמצות כתיב אלא היינו משום דקרא ומסורת דהתם לא מכחשי אהדדי ואפשר לקיים שניהם שבא המקרא דמצות קרינן לחייב אשמי מצות דהיינו ב' חתיכות והמסורת בא לחייב על כל מצוה אחת ובפרק כל שעה (פסחי' דף לו. ושם) נמי דרש ר"ע גבי לחם עוני מקרא ומסורת ובפרק לולב הגזול (סוכה דף לד:) תנא נמי ר"ע אומר כשם שלולב אחד כו' ומפרש בגמרא [ל]לולב אחד משום דכתיב כפת וכן ר"ש דרש בפ"ק דקדושין (דף יח:) גבי בנגדו בה מקרא ומסורת ומיהו קשה מר' עקיבא דלא דרש התם אלא מקרא לחוד ואמאי [מ]לא דרש התם תרוויהו כמו גבי לחם עוני וע"ק דמסקינן בפרק קמא דסוכה (דף ו:) לחד לישנא דב"ע רבי שמעון ורבנן יש אם למסורת ובפרק כילד צולין (פסחים דף פו:) גבי בנית אחד יאכל קסבר יש אם למקרא וע"ק דפ"ק דסוכה (ד' ט:) פסלינן לב"ע סוכה תחת סוכה מדכתיב בסכת ולא אמרינן יש אם למקרא[ע]: **אקרא אני שבעים.** ה"מ לשנויי כדמשני בפ' ב"ש (זבחים ד' לח:) משום דכתיב כנדתה פירוש כך יש להוסיף בנקבה על ימי שבע טומאה דזכר: **מה** כשטיהר בזכר. ה"מ למימר מה בזכר ימי טהרה מרובים על ימי טומאה אף בנקבה ימי טהרה מרובים על ימי טומאה: **כל הניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כיפר.** בזבחים ברש ב"ש (דף לו:) תניא מנין לניתנין על מזבח החיצון שנתנו במתנה אחת כיפר תלמוד לומר ודם זבחיך ישפך ונראה דהן דרשה אחיא אליבא דבית שמאי דלב"ה לא לריך קרא דלא עדיפי מחטאת וכן משמע התם בסוף הסוגיא דקאמר דלהנך תנאי דמפקי האי דם זבחיך ישפך לדרשה אחרינא כל הניתנין על המזבח החיצון שנתנו במתנה אחת כיפר מנא להו ומשני סברי להו כבית הלל דאמרי אף חטאת שנתנו במתנה אחת כיפר וילפי כולהו מחטאת ותימה למ"ל קרא דמהי תיתי דמעכבי הא אפילו לב"ש לא ילפי מחטאת דאיכא למיפרך שכן חטאת וד' קרנות ועוד דמשמע התם דאפילו לב"ה ה"א דמעכבי אי לאו דילפי מחטאת ונראה לפרש דהיינו טעמא משום דמתנות של קרנות נפקא לן בפרק איזהו מקומן (שם דף נג:) מדכתיב סביב והוה חשבינא כולה במתנה אחת א"נ משום דכתיב סביב טובא ושינה הכתוב לעכב להכי אילטריך קרא בין לב"ש בין לב"ה: **ושתים לעכב.** וא"ת הוה ליה למימר שלא לעכב דכי לא כתיב נמי אלא ד' הוה ידעינא אחת לעכב דכפרה בכדי לא אשכחן כדאמרי בית הלל ואכתי מייתיתי תרי לרבות שניים וי"ל דבית שמאי לית להו ההיא סברא א"נ קסברי כיון דאיכא שפיכות דמים ליסוד לאו כפרה בכדי הוא[פ]: **מנין לרביעית דם בו'.** תימה למ"ל קרא להכי מ"ש משני חלאי זיתים מב' מתים שמטמא ובפרק בהמה המקשה (חולין דף עב:) נמי דבעי רבי ישמעאל קרא לרביעית דם הבא מן המת שמטמא למה לי קרא תיפוק ליה מידי דהוה אבשר המת דדם חשוב כבשר כדמוכח בהמוליא יין (שבת דף עז. ושם:) ובהמנחות והנסכים (מנחות דף קד. ושם) גבי דם נבלה דמטמא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית מטמא מידי דהוה אבשר ויש לומר דשאני מת דאפי' בשר עלמו לא היה מטמא אי לאו משום דמקומו נעשה נלקח כדאמר במסכת נדה בפרק דם הנדה (דף נה.) דבעי אין גזעו מחליף הלכך דם כיון דגזעו מחליף אי לאו דרבי קרא הייתי מטהר והא דנקט מנין לרביעית דם הבא משני מתים שהוא מטמא לאו משום שיהיה פשוט לו במת אחד אלא אי קרא דאי במת אחד היה טמא ה"ה בשני מתים אי ליכא מיעוטא דהא תנן בפרק קדשי מזבח (זבחים דף יז. ושם) כל שטומאתו ושיעורו שוה מלטרפין זה עם זה[ק] והא דמטהרי רבנן דפליגי אר"ע משום דמעטיה קרא כדאמר נפשת כתיב והא דאילטריך קרא בדם הארן בפרק קדשי מזבח (שם) אע"ג דחשיב כבשר מכל מקום אילטריך לדם גלוי דמטמא כבעדשה אף על גב דכי מיקרים מפחית טובא ולהכי תנן התם (שם) דם הארן ובשרו מלטרפין דשיעורן שוה אבל דם נבלה ובשרה לא וכן מוכח בירושלמי ברים המוליא יין דאמר [ק]דם הנבלה טמא והתנן דם הארן ובשרו מלטרפין ואין לנו כיולא בו ומיהו קשה דבפרק כל שעה (פסחים דף כב. ושם) לא משני לקושיא דדם כשהותרה נבלה היא ודמה הותרה כדמשני לקושיא דתמב וגיד משמע דדם לא חשיב כבשר לכך ל"ל שיש שום ריבוי דמרבינן ביה דם נבלה ובבשר דמרבינן מסתבר לאוקמי ברביעית שיכול לקרוש ולעמוד על כזית אבל קשה דאם כן דם ארן נמי דאית ביה ריבוי נבעי מיניה כל כך שיכול לקרוש ולעמוד על כעדשה: **ורבנן נפשת כתיב.** תימה דרבי ישמעאל סבר לקמן יש אם למסורת והיינו כרבנן דדרשי נפשת ואם כן בפרק בהמה המקשה (חולין דף עב.) דפליגי ר' ישמעאל ור"ע דדרשי ר' ישמעאל הנוגע במת בנפש דרביעית דם מטמא ונקאמר ר"ע לטעמיה דאמר אף משני מתים מטמא לרבי ישמעאל למה לי תרי קראי בדם המת דמטמא:

דנין

דנין חטאת וארבע קרנות. תימה הא אפי׳ פנים מפנים לא גמרינן בפרק ב״ש (זבחים דף נט:) דבעי קרא לפר כהן משיח ולפר העלם דבר של ציבור ולשעירי ע״ז אף על גב דכולהו חטאות נינהו וכ״ש דלא אתו חילוקות מפנימיות ושמא כיון דאשכחן דלא פליג קרא התם מהשתא לא מחלקינן אפי׳ חילוקות מפנימיות:

לטטפת לטטפת לטוטפות. תימה דלא כתיב וי״ו בין פ״א לתי״ו בכולהו ויש מפרשים משום דכתיב ולטוטפת וגורעין וי״ו דברים התיבה ומוסיפין בסוף התיבה ודורשין כדאשכחן בפרק ב׳ דזבחים (דף כה.) ולקח מדם הפר דם מהפר יקבלנו ובריש יש נוחלין (ב״ב דף קיא:) דרשינן ונתתם את נחלתו לשארו נחלת שארו לו וקשה דבפרק הזהב (ב״מ דף מד:) אמר גבי הקדש כתיב ויסף חמישית אע״ג דכי שקלת לוי״ו דויסף ושדית ליה חמישיתו ולא נימא לשדיה בין יו״ד לתי״ו דהוה חמישיות משמע דבאמצע תיבה אין מוסיפין ומיהו אשכחן בפרק מומין אלו (בכורות ד׳ מד:) גבי מרוח אשך דתנן ר׳ חנינא בן אנטיגנוס אומר שמראיו חשוכין ומפרש בגמרא דגורעין ח׳ ממרוח ושדינן אאשך ואל״ף דאשך שדינן אמרוח וקרי ביה מרחו אשך ובירוש איכא פלוגתא דר׳ אמי בשם ר׳ יוחנן אמר גורעין לדרוש מתחלת הפרשה לסופה פירוש מתחלת התיבה לסופה ור׳ יוחנן בשם ר׳ ירמיה אמר אפי׳ באמצע תיבה ור״ת מפרש דוי״ו דולטוטפת דרש הי״ג לטוטפת לטוטפת ולטוטפת הרי כאן ד׳ ואע״ג (ד) דר״ש לא דרש וי״ו וי״ו למ״ד דרש כדאמרי׳ בהערל (יבמות דף עב:) גבי והנותר׳ (ט):

טט בכתפי שתים. פי׳ בתיבה אחת רמז הכתוב ארבע בתים בין שתי הלשונות כתפי ואפריקי ומכוין דאשכחין ליה בחד תיבה לית לן לדרוש טפי מ״ג הא דלא דרשינן בתים טובא משום דלא מצינו בתורה כתובים אלא בד׳ פרשיות וי״מ דלרבי עקיבא דל חד לגופיה ומשני טוטפות דרש ד׳ בתים לכל לשון שני טוט ושני פת (י): **בדרך שבא לראות.** פי׳ בקונטרס כדרך שבא לראותך (י) כן אתה בא לראות לו מה הוא רואה אותך שלא (כ) אף אתה רואה אותו בשתי עיניך ולפי זה קאי ירא׳ אקדוש ברוך הוא וקאי ירא׳ אזכורך ואין הלשון משמע כן אלא תרווייהו משמע אזכורך לכך מפרש רבינו תם איפכא כדרך שזכורך בא לראות את פני השכינה שהקדוש ברוך הוא רואה בשתי עיניו כך זכורך רואה בשתי עיניו שלו ויראת השם לשון בא דשכינה תמיד בבית המקדש: **דרך** בישול אסרה תורה. ובחלב אינו בישול אלא טיגון כדפירש בקונטרס והאי דקרי לגלי קדר בישול בפרק כל שעה (פסחים דף מא. ופס) שאני התם דכתיב ובשל מבושל מ״מ וי״מ דרך בישול אסרה תורה (ל) דבלא בישול שרי ועי״ל בישול אסור לאפוקי חלב דבלאו הכי אסור וקשה לפי זה דחלב ומתה אסרינן בחלב בפרק כל הבשר (חולין דף קיג: ודף קטו.) למ״ד איסור חל על איסור וקאמר התם חלב ומתה לא נריכא קרא:

ומה השכינה יראה משמע שיתראו לפניו שהוא בא לראותו היקים ראייתך לראותו כדרך שהקב״ה בא לראותך כך בא לראותו לו מה הוא רואה אותך כשהוא שלם שנאמר (דברים יא) עיני ה׳ אלהיך בה מראשית אף אתה רואה אותו בשתי עיניך. אלמא אע״ג דכי הדדי נינהו דרשינן מסורת וגבי חלב אמו מאן לימא דלא לדרש חלב אמו בתר מסורת: **דרך בישול.** חלב צלוי כמיס ואיכא בישול אבל חלב אינו בישול אלא טיגון

אמרת יש אם למקרא אלא דכ״ע יש אם למקרא ורבי ורבנן בהא קמיפלגי רבי סבר [1]ירשיעון אלהים אחריני ורבנן סברי ירשיעון דהאיך (ח) והאי ור״י בן רועץ לא פליגי רבנן עליה ב״ה (ט) דתניא [2]וכפר [3]וכפר [4]וכפר מפני הדין והלא דין הוא נאמר דמים למטה ונאמר דמים למעלה מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר אף דמים האמורים למעלה שנתנן במתנה אחת כיפר או כלך לדרך זו נאמר דמים בחוץ ונאמר דמים בפנים מה דמים האמורים בפנים חיסר אחת ממתנות לא עשה ולא כלום אף דמים האמורים בחוץ חיסר (י) אחת ממתנות לא עשה כלום נראה למי דומה דנין חוץ מחוץ ואין דנין חוץ מפנים או כלך לדרך זו דנין חטאת וד׳ קרנות מחטאת וארבע קרנות ואל יוכיח זה שאין חטאת וד׳ קרנות תלמוד לומר וכפר וכפר מפני הדין כיפר אע״פ שלא נתן אלא שלשה כיפר אף על פי שלא נתן אלא שתים כיפר אע״פ שלא נתן אלא אחת ור״ש ורבנן בהא פליגי ר״ש סבר סככא לא בעי קרא ורבנן סברי סככא בעי קרא ור״ע ורבנן בהא פליגי ר״ע סבר [5]נפשות תרתי משמע ורבנן סברי נפשות דעלמא משמע ודכולי עלמא יש אם למקרא (ג) והתניא [6]לטטפת [7]לטטפת [8]לטוטפות [8]הרי כאן ארבע דברי ר׳ ישמעאל ר״ע אומר אינו צריך טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים אלא לעולם פליגי והני מילי כי פליגי היכא דשני קרא ממסורת אבל האי [9]חלב וחלב דכי הדדי נינהו יש אם למקרא והרי [10]יראה יראה דכי הדדי נינהו ופליגי דתניא יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה בן תימא [2]הסומא בא׳ (ד)מעיניו פטור מן הראיה (ה) שנא׳ יראה יראה כדרך שבא לראות כך בא ליראות מה לראות בשתי עיניו אף ליראות בשתי עיניו אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא אמר קרא [9]לא תבשל גדי (ו)דרך בישול אסרה תורה תנו רבנן דיני ממונות בשלשה ואם

אמרת יש אם למקרא אלא דכ״ע יש אם למקרא ורבי ורבנן בהא קמיפלגי רבי סבר [1]ירשיעון אלהים אחריני ורבנן סברי ירשיעון דהאיך (ח) והאי ור״י בן רועץ לא פליגי רבנן עליה ב״ה (ט) דתניא [2]וכפר [3]וכפר [4]וכפר מפני הדין והלא דין הוא נאמר דמים למטה ונאמר דמים למעלה מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר אף דמים האמורים למעלה שנתנן במתנה אחת כיפר או כלך לדרך זו נאמר דמים בחוץ ונאמר דמים בפנים מה דמים האמורים בפנים חיסר אחת ממתנות לא עשה ולא כלום אף דמים האמורים בחוץ חיסר (י) אחת ממתנות לא עשה כלום נראה למי דומה דנין חוץ מחוץ ואין דנין חוץ מפנים או כלך לדרך זו דנין חטאת וד׳ קרנות מחטאת וארבע קרנות ואל יוכיח זה שאין חטאת וד׳ קרנות תלמוד לומר וכפר וכפר מפני הדין כיפר אע״פ שלא נתן אלא שלשה כיפר אף על פי שלא נתן אלא שתים כיפר אע״פ שלא נתן אלא אחת ור״ש ורבנן בהא פליגי ר״ש סבר סככא לא בעי קרא ורבנן סברי סככא בעי קרא ור״ע ורבנן בהא פליגי ר״ע סבר [5]נפשות תרתי משמע ורבנן סברי נפשות דעלמא משמע ודכולי עלמא יש אם למקרא (ג) והתניא [6]לטטפת [7]לטטפת [8]לטוטפות [8]הרי כאן ארבע דברי ר׳ ישמעאל ר״ע אומר אינו צריך טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים אלא לעולם פליגי והני מילי כי פליגי היכא דשני קרא ממסורת אבל האי [9]חלב וחלב דכי הדדי נינהו יש אם למקרא והרי [10]יראה יראה דכי הדדי נינהו ופליגי דתניא יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה בן תימא [2]הסומא בא׳ (ד)מעיניו פטור מן הראיה (ה) שנא׳ יראה יראה כדרך שבא לראות כך בא ליראות מה לראות בשתי עיניו אף ליראות בשתי עיניו אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא אמר קרא [9]לא תבשל גדי (ו)דרך בישול אסרה תורה תנו רבנן דיני ממונות בשלשה

הלכתא לשלישית ור״ש סבר סככא לא בעי קרא דמקרא דמדלינן לגופיה נפקא דהא בלא סככא לא מיקריא סוכה: **נפשות דעלמא.** ולעולם תדא משמע אלא הכי קאמר על אחת מכל נפשות מת שבעולם לא יבא: בפרשת שמע [דברים ו] ובפרשת כי יביאך [שמות יג] כתיב לטוטפת (ט) חסר וי״ו אבל בפרשת והיה אם שמוע כתיב [דברים יא] לטוטפות מלא הרי כאן ד׳ בתים לתפילין של ראש אבל של יד אינה אלא אחת: **לפפי.** שם מקום. כשרוצים לומר שתים אומר טט: **ואפריקי.** נמי מקום וקורין לשתים פת: **דשני קרא ממסורת.** באותיות הקריאה יתירות על המסורת כמו לטוטפות בסוכות קרנות דאיכא למימר מדשני ודאי תרווייהו דרשינן: **אבל חלב וחלב דכי הדדי נינהו.** כולי עלמא מודו דיש אם למקרא: יראה כל זכורך כתיב וקרינא יֵרָאֶה (ג) תרווייהו דרשינן יֵרָאֶה כל זכורך שיראו פני השכינה יֵרָאֶה משמע שיתראו לפניו שהוא בא לראותו היקים ראייתך לראותו כדרך שהקב״ה בא לראותך כך בא לראותו לו מה הוא רואה אותך כשהוא שלם שנאמר (דברים יא) עיני ה׳ אלהיך בה מראשית אף אתה רואה אותו בשתי עיניך. אלמא אע״ג דכי הדדי נינהו דרשינן מסורת וגבי חלב אמו מאן לימא דלא לדרש חלב אמו בתר מסורת: **דרך בישול.** חָלָב צלוי כמיס ואיכא בישול אבל חָלֵב אינו בישול אלא טיגון

כז א מיי׳ פ״א מהל׳ תפילין הלכה ה סמג עשין כב טור״ע א״ח סי׳ לב סעיף ה:

כח ב מיי׳ פ״ב מהל׳ מגיגה הלכה ה סמג עשין רכז:

תורה אור השלם

1. עַל כָּל דָּבָר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דִּבַר שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: שמות כב ח
2. וְאֶת כָּל חֶלְבּוֹ יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כֶּחֱלֶב זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ וְנִסְלַח לוֹ: ויקרא ד כו
3. וְאֶת כָּל חֶלְבָּהּ יָסִיר כַּאֲשֶׁר הוּסַר חֵלֶב מֵעַל זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לַיְיָ וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לוֹ:
ויקרא ד לא
4. וְאֶת כָּל חֶלְבָּהּ יָסִיר כַּאֲשֶׁר יוּסַר חֵלֶב הַכֶּשֶׂב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֹתָם הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְיָ וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ: ויקרא ד לה
5. וְעֵל כָּל נֶפֶשׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא: ויקרא כא יא
6. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: דברים ו ח
7. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:
דברים יא יח
8. וְהָיָה לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרָיִם: שמות יג טז
9. רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְיָ אֱלֹהֶיךָ לֹא תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ:
שמות כג יט
10. שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדֹן יְיָ: שמות כג יז

רבינו חננאל

דם משתי נפשות מטמא באהל. ואקשינן ומי איכא מאן דלית ליה יש אם למקרא והתניא בחלב אמו יכול בחלב אמו ממש. אמרת יש אם למקרא ושנינן כולי עלמא יש אם למקרא ור׳ ורבנן בהא פליגי ר׳ סבר אשר ירשיעון אלהים אלהים אחריני ורבנן סברי ירשיעון דהאיך והאי ור׳ יהודה בן רועץ לא פליגי עליה. בית הלל דתניא וכפר וכו׳. ואקשינן איני דכולי עלמא יש אם למקרא והתניא לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ארבע דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא אומר אינו צריך טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים ושנינן לעולם פליגי וכי פליגי היכא דשני מקרא ממסורת אבל חלב וחלב דכי הדדי נינהו יש אם למקרא. ואקשינן והרי יראה יראה דכי הדדי נינהו ופליגי דתניא יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה בן תימא הסומא בא׳ מעיניו פטור מן הראיה שנא׳ יראה יראה כדרך שבא לראות מה ליראות בשתי עיניו אף לראות בשתי עיניו. ושנינן לעולם בכולהו פליגי והכא משום דכתיב לא תבשל גדי בחלב אמו דרך בישול אסרה תורה כלומר דבר שהבשול גרם לו האיסור לאפוקי חלב דאפי׳ בלא בישול אסור: **ת״ר** דיני ממונות

מסורת הש״ס

(ח) זבחים לח., ג) זבחים לז: מנחות לד:, ד) מגיגה ב. ד: ע״ש ערכין ב: ע״ש, ה) שנא׳ יראה [רי״ל הרי״ש בשו״ת] וקרינן יראה [הרי״ש בקמץ] כדרך כל״ל. רש״ל, ו) [חולין קח.], ז) ל״ל אלהים האמור למעלה והאלהים האמור כאן ונעולם ירשיעון לשון רבים משמע, ח) [ויקרא ד], ט) [דע דלפנינו בפ׳ כי יביאך ובוהיה אם שמוע לטוטפת כתיב ועי׳ תוס׳ להכא ובזבחים ובמנחות], י) [וש״ע תוספות זבחים לז: ותוס׳ מנחות לד: ד״ה לטוטפות], כ) [וש״ע זבחים שם ותוס׳ מנחות שם ד״ה טט], ל) כן הוא בא כל״ל. רש״ל [עיין רש״ל],

גליון הש״ם

תוס׳ ד״ה דרך וכו׳ דבלא בישול ובו׳. ק״ל הא משכחת בלא בישול דשרי במבשל בשר בחלב טהור דהא כל שומן דבבהמה מקרי חלב אלא דעל הקדש אסרה תורה ואם כן למאי מיירי הקדש בחלב טהור:

הגהות הב״ח

(א) גב׳ דהאיך ודהאי וכ״י בן רועץ: (ב) רש״י ד״ה שנתנו וכו׳ לא כתיב (קרנות) מז״מ. וכ״ב ס״א קירות: (ג) ד״ה ירא׳ וכו׳ ותרווייהו דרשינן וכו׳ בא לראותך כך הוא בא לראות לך מה הוא רואה אותך כשהוא שלם בב׳ עיניו שנאמר עיני: (ד) תוס׳ ד״ה לטוטפת וכו׳ ואע״ג דר׳ ישמעאלא דרש וי״ו וי״ו: (ה) ד״ה דלכך וכו׳ שלם בב׳ עיניו אף אתה וכו׳ קאי יראה אקדוש ב״ה וקאי יראה אזכורך:

מוסף רש״י

וכפר וכפר וכפר. כשעיר נשיא ושעירה וכבשה שכולן על המזבח המילון (זבחים לח.). מפני הדין. שחוזר מלילה ומלמד על המעלת המילוה שכל מתנותיה מעכבות, לכך נאמרו אלו להכשיר אם חיסר (שם). והלא דין הוא. להכשיר במתנה אחת וקרא למה לי (שם). **נאמר דמים למטה.** מחוט הסקרלא, כל הדמים חוץ ממזבח, **ונאמר דמים למעלה.** מחוט הסקרלא חטאת, מה דמים המתחנים כפר במתנה אחת, דכתיב ודם זבחיך יִשָּׁפֵךְ, ומיהו חטאת מהאי קרא לא יליף, דלא שייכא בה לשון שפיכה כי אם זריקה, שהיא במתנת אצבע, אלא בנדון אב למד מן המתחנים דלקח הוא כפר במתנה אחת (שם). **נאמר דמים בחוץ.** בחטאות המילוגה, **ונאמר דמים בפנים.** בחטאות הפנימיות (שם). **דנין חוץ מחוץ.** חטאת מעולה (שם). **דנין חטאת וד׳ קרנות.** חטאת המילוגה שהיא חטאת וכתיב בה ארבע קרנות, כמו שאמרנו למעלה קרנת קרנות, מחטאת הפנימית שהיא חטאת ונאמרו בה ארבע קרנות כדלקמן, למעלה הוא אומר קרן קרנות, כפר כהן משיח הרי שתים, למטה הוא אומר כפר בעדה קרן קרנות הרי כאן ארבע (שם). **ואל יוכיח זה.** תוס׳ דשאר דמים שאינן חטאת ולא נאמר בהן קרנות (שם). **לטטפת לטוטפות הרי כאן ארבע.** מכאן שכותבין ד׳ פרשיות בד׳ בתים (מנחות לד:). **טט בכתפי שתים.** בתוחו מקום קורין לבתים טט (שם). **פת באפריקי שתים.** ועל שם מנין פרשייותיהם נקראו טוטפות (דברים ו ח). **יראה יראה.** יֵרָאֶה כתיב וקרינן יֵרָאֶה, יראה כל זכורך את פני האדון, דמשמע שהאדם רואה את השכינה, יראה כל זכורך את פני האדון משמע שהאדון בא לראותך, הקיש הכתוב ראייתך לראייתו (חגיגה ב.). **כדרך שבא לראות כך בא ליראות.** כדרך שבא לראותך כך בא לראות אותך, מה לראותך בשתי עיניו אף כאן לראות מן האדם בשתי עיניו של אדם (חגיגה ב.) כדרך שהקב״ה בא לראות אותך והוא שלם בשתי עיניו, כך בא ליראות שיהא הוא נראה לך בשתי עיניך (ערכין ב:).

דן אפילו ביחיד. דכתיב (ויקרא יט) בצדק תשפוט וקסבר אין כאן עירוב פרשיות: **דגמירנא.** שמועות[ה] (ו) דיינין מרבותי: **וסבירנא.** יודע אני להוסיף ולייסד טעמים מדעתי: **ונקיטנא רשותא.** מרים גלותא דיינינא דיני ממונות ביחידי: **דיניה לאו דינא.** והדר דינא לגמרי: **דן דינא.** ביחידי: **אי קבלוך עלייהו.** לגמרי לילך אחריך אם לדין אם לטעות ולא יתבעוך לא תשלם: **ואי לא זיל שלים.** ואי לא קבלו טעותך עליהם דאמרו לך דיינת לן דין תורה זיל שלים ומיהו מיהדר דינא לא. אלמא גמיר וסביר וכי לא נקיט רשותא דייניה דינא ולא מהדר: **לישקול רשותא.** דכיון דברשות נחת לא משלם: **מהכא להכא.** מרים גלותא (ג) לבבל למידן דינא בבבל: **ומהתם להתם.** מנגשיא דארץ ישראל לדון בארץ ישראל: **שבט.** לשון שררה ויש להן רשות להפקיר דהפקר ב"ד הפקר דכתיב (עזרא י) וכל אשר לא יבא וגו' ביבמות בהאשה רבה (דף פט.): **מחוקק.** שררה מועטת: **שרודים אם העם.** שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס: **בני בניו של הלל.** הלל נשיא היה כדאמר בפסחים באלו דברים (דף סו.) הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם: **דן דינא.** בבבל וטעה: **אמא.** לא"י לקמיה דרבי חייא: **ש"מ מהתם להכא לא מהני.** דהא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט מרבי דנשיא דא"י היה כדאמרן לקמן בשמעתין בן אחי יורד לבבל וכו': **לא מייניכו נקיטנא רשותא.** ואיני כפוף לכם: **על הגבולין.** הנמשכות אחר ארץ ישראל: **מאי רשותא.** דרבה בר חנה: **יורה.** איסור והיתר אמר להם רבי יורה. ולקמן [ע"ב] פריך אי גמיר למה ליה רשותא בהוראה: **ידין.** ברשות ויפטר מלשלם: **יחיד בבכורות.** ירא במומין ואם קבוע הוא יתירנו לשוחטו בציומיה דרבי אין לבכור תקנה עד שיפול בו מום דאחר חורבן היה: **אל יחיד.** לקמן [שם] מפרש טעמא: **איבו.** אבוה דרב הוה כדאמרינן באור לארבעה עשר (פסחים דף ד.) א"ל איבו קיים כו': **ואבא.** אבוה דרבה: **מכפרי.** מקום: על

ואם היה מומחה לרבים כו'. פירש הקונטרס דכתיב בצדק תשפוט וקסבר אין עירוב פרשיות כתיב כאן וקשה דא"כ תקשה ליה הך ברייתא לר' אבהו דאמר שנים שדנו אין דייניהם דין לד"ה וע"ק דמשמע לפי' הקונטרס דלמאן דאית ליה עירוב פרשיות אין יכול לדון יחידי והא רב יוסף ס"ל בפ' המגרש (גיטין דף פח:) דבהודאות והלואות עבדינן שליחותייהו אלמא אית ליה עירוב פרשיות ואפ"ה משמע בסמוך מעובדא דמר זוטרא דאית ליה לרב יוסף ביחיד מומחה דן ואפי' יחידי ועוד מדקאמר בסמוך אבל לא נקיט רשותא דייניה לאו דינא משמע דסבר כר' אבהו ואפי' הכי יחיד מומחה דן דלשמואל אפילו יחיד שאינו מומחה דינו דין דלאו דוקא נקט שמואל שנים כמו שאפרש לקמן בע"ה ודוחק לפרש דייניה לאו דינא לכתחלה לכך נ"ל דאפי' למאן דבעי ג' מומחין מדאורייתא תקנתא דרבנן היא דיחיד מומחה לרבים דן אפי' יחידי והשתא הא דקאמר דייניה לאו דינא לאו אגבון דרב נחמן קאי דאיהו סבר לה כשמואל לקמן דשנים שדנו דייניהן דין אלא אגבון אנא דר' חייא קאי דאית ליה דשמואל ולהאי פי' הא דפריך לקמן (דף ו.) לר' אבהו מדן את הדין ה"מ לשנויי דמיירי ביחיד מומחה לרבים ומיהו קשה דבפרק ראוהו בית דין (ר"ה דף כה:) משמע דמדאורייתא קאמר דמומחה לרבים דן ביחידי דתנן התם שאין היחיד נאמן ע"פ עצמו ומפרש בגמרא דאיצטריך למיתני דלא תימא דנאמן מידי דהוה איחיד מומחה דהכא ופריך ואימא ה"נ ומשני אין לך מומחה יותר ממשה ואי מדרבנן מאי מייתי ממשה וי"ל דהתם פריך ומשני למ"ד לעיל דבר תורה חד נמי כשר: **מומחה** לרבים כו'. אע"ג דהאי מומחה לרבים היינו גמירנא וסבירנא כדמסיק מ"מ הא דקאמר לקמן בזה בורר (דף כג.) לעולם פוסל והולך עד שיקבל עליו בפני ב"ד שמומחה לרבים לאו דייבעי גמיר וסביר כר' חייא ורב נחמן דהתם ב"ד קאמר וכיון שהם ג' אפי' סתם בני אדם מומחין לרבים אבל יחיד לא משיב מומחה לרבים עד דגמיר וסביר: **דן אפי' יחידי.** ויכול לכוף את האדם בעל כרחו דאי בדקבליה עילויה אפי' שאינו מומחה נמי ומכאן דסתם ג' יכולין לדון את האדם בעל כרחו כשאינו רוצה לבא לב"ד דהא ג' במקום יחיד מומחה קיימי ואפי' שנים נמי דנין את האדם בעל כרחו אלא דאיקרו בית דין חצוף דאי בדקבלו עלייהו מיירי שמואל אמאי הוי ב"ד חצוף והא דתנן (לקמן דף כג.) זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד משמע דמדעתו אין בעל כרחו לא הני מילי כשאומר לא אדון לפני זה אלא לפני זה אבל אם אמר שלא יבא כלל לב"ד או אם (ג) הוה לווה ואינו רוצה לדון כלל בעירו כופין אותו ודנין אותו בעל כרחו: **בגון אנא** דן דיני ממונות ביחידי. והא דתנן במסכת אבות (פ"ד מ"ח) אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד הקב"ה עצה טובה קמ"ל שלא יטעה והא דאמר כגון אנא כו' היינו כלומר יכול לדון ולא שהיה דן אי נמי רגיל היה בדיינין ואין לחוש שמא יטעה: **ואי לא זיל שלים.** פירש בקונטרס ואי לא כגון דאמרי ליה דיינת לן דין תורה וקשה דאם כן מאי דייק מהכא דהא אפילו לא גמיר וסביר נמי מה שעשה עשוי וישלם מציתו כדמוכח לקמן (דף ו.) דפריך לרבי אבהו מדן את הדין ומוקי לה בדקבלה עילויה ובשאינו מומחה אייתי דהא קתני סיפא ואם היה מומחה (ד) לרבים פטור לכך נראה ואי לא אלא קבלוך עלייהו כלל: **דהכא** שבט והתם מחוקק. משמע דשבט עדיף והא דאמר בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נא. ושם) אבל (ו) מבבל לא"י כיון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותייהו (ז) ואומר רבינו תם דה"מ במילתא דאיסור והיתר דבני א"י חכימי טפי (ח) דאוירא דא"י מחכים כדאמר הכא דאיקרו מחוקק שמלמדין תורה ברבים אבל בענין הפקעת ממון ליפטר דהפקר בית דין הפקר עדיפי בני בבל דאיקרו שבט שרודין את העם במקל והיינו טעמא משום דראש גולה מזכרים ונשיא שבא"י מנקבות כדאמר בירושלמי (ט): **רבה** בר חנה. גרסינן דאי רבה בר בר חנה א"כ היה בן בנו של חנה והכא משמע דבן אחיו של ר' חייא היה וחנה אחיו של ר' חייא היה כדלקמן אבל רבה ב"ב חנה דבכולי הש"ס היה בימי ר' יוחנן ובן בנו של חנה לרבי קאמר בר בר וי"מ דשם אביו בר חנה ולא יתכן כדאמר בהמוכר את הספינה (ב"ב דף עד.) כל בר חנה סיכסא: **נקיטנא** רשות מאבא מרי ואבא מרי מרב. פי' ואבא מרי נטל רשות מרב דמי שיש לו רשות יכול ליתן רשות בענין שמלינו (לקמן דף יג:) לענין דיני קנסות דמי שהוא סמוך יכול לסמוך ויהיב ליה רשותא למידן דיני קנסות כדאמרינן (שם) ברש זכור אותו האיש לטוב שאלמלא הוא בטלו דיני קנסות ואע"פ שהולרך רבי חייא ליטול רשות מרבי בשביל רבה בר חנה ורב שמא בעירו של רבי היה ובעירו לא היה רשאי לדון אבל אין סברא לומר דרבה בר הונא היה בימי רבי:

[א] ואם היה [ב]מומחה לרבים דן אפילו יחידי אמר רב נחמן כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי וכן אמר ר' חייא כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי איבעיא להו כגון אנא דגמירנא וסבירנא ונקיטנא רשותא אבל לא נקיט רשותא דייניה לא דינא או דילמא אע"ג דלא נקיט רשותא דייניה דינא ת"ש דמר זוטרא בריה דר"נ דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף א"ל [ג]אם קיבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים ש"מ [ד]כי לא נקיט רשותא דייניה דינא ש"מ אמר רב [ה]האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעה מיבעי למיפטרא לישקול רשותא מבי ריש גלותא וכן אמר שמואל לשקול רשותא מבי ריש גלותא [ו]פשיטא מהכא להכא ומהתם להתם [ז](מהני) ומהכא להתם (נמי) מהני דהכא שבט והתם מחוקק [ח]כדתניא [ט]לא יסור שבט מיהודה [י]אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים מהתם להכא מאי ת"ש דרבה בר חנה דן דינא וטעה אתא לקמיה דרבי חייא א"ל אי קיבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים והא רבה בר חנה רשותא הוה נקיט ש"מ [י]מהתם להכא לא מהני ש"מ ולא מהני והא רבה בר רב הונא כי הוה מינצי בהדי דבי ריש גלותא אמר לאו מינייכו נקיטנא רשותא נקיטנא רשותא מאבא מרי ואבא מרי מרב ורב מר' חייא ור' חייא מרבי במילתא דעלמא הוא דאוקים להו וכי מאחר דלא מהני רבה בר חנה רשותא דנקט למה לי [יא]לעיירות העומדים על הגבולין מאי רשותא כי הוה נחית רבה בר חנה לבבל אמר ליה רבי חייא לרבי בן אחי יורד לבבל [יב]יורה יורה ידין ידין יתיר בכורות יתיר כי הוה נחית רב לבבל אמר ליה רבי חייא לר' בן אחותי יורד לבבל יורה יורה ידין ידין יתיר בכורות אל יתיר מ"ש למר דקא קרי בן אחי ומ"ש למר דקא קרי בן אחותי וכי תימא הכי הוה מעשה והאמר מר איבו וחנה ושילא ומרתא ורבי חייא כולהו בני אבא בר אחא כרסלא מכפרי הוו [יג]רב בר אחוה דהוה בר אחתיה רבה בר חנה בר אחוה דלאו בר אחתיה ואי בעית אימא

[ה] ר"ה כה.; [ב] רש"ל מ"ז, [ג] הוריות יא.; [ד] בס"מ ד. מו"ק כ., [ה] בס"מ וסף: "שלי", [1] [ל"ל מא"י לבבל], [1] ל"ל אומר ר"מ, [ו] [ב"ב קנח:], [ז] [וע"ע מוספו' חולין יח: ד"ה כיון],

תורה אור השלם

1. לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיְּהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹו וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים: בראשית מט י

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דגמירנא שמועות ודיינין: (ב) ד"ה מהכא וכו'. דבבל למידן: (ג) תוס' ד"ה דן וכו' אם אם היה הלוה אינו רוצה לדון: (ד) ד"ה ואי לא וכו' ואם היה מומחה לבית דין פטור לכך נראה:

מוסף רש"י

שרודין את ישראל בשבט. שממונים על פי המלכות (בראשית מט י). רב בר אחוה דהוה בר אחתיה. מייבו אביו של רב, אמיו של ר' חייא היה מן האב, דלאמרינן אייבו וחנא ואילא ומרתא ור' חייא כולהו בני דר' אמא מכפרי הוו, ואימתא שהיתה אמו של רב, אחותו של ר' חייא היתה מן האם (פסחים ד.) דר' אמא מכפרי נשא לאה והוליד ממנה אייבו, ומה נשא רחל ולה בת מאיש אחר ומתנה עולד ר' חייא ונשא אייבו הבת ועולד להן רב, ומנגא רב בר אייבו בר אחוה דר' חייא מאבא וכר אחתיה מאמיה (מו"ק ב.).

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ח סמג עשין מז טוש"ע מ"מ סימן ג סעיף ב ועיין בהגה"ה:
ל ב מיי' שם פ"ו הלכה ב סמג שם טוש"ע מ"מ סי' כה סעיף ב:
לא ג מיי' שם ופ"ה שם סמג שם טוש"ע מ"מ סימן ג סעיף ב:
לב ד מיי' שם פ"ו הל' ב סמג שם טוש"ע מ"מ סימן כה סעיף ב:
לג ה מיי' שם פ"ד הלכה יד:
לד ו מיי' שם הל' יג:
לה ז ח מיי' שם הלכה יד:
לו ט מיי' שם הלכה ח ופ"ג מהל' בכורות הלכה ח:

רבינו חננאל

בג' ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי וקי"ל דמומחה לא הוי אלא כרב נחמן אמר רב נחמן כגון אנא דאיננא דיני ממונות ביחידי. וכן א"ר חייא ומיבעיא לן כגון אנא דגמירנא וסברנא ונקיטנא רשותא א"ד כגון אנא דגמירנא וסברנא אף על גב דלא נקיטנא רשותא דייניה דינא אי לא לא הוי דינא אלא חכם גדול חשוב בדורו כרב נחמן וכיוצא בו. פי' מומחה מנוסה בדינים עד דנקיט רשותא ופשטנא מר זוטרא דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף וא"ל אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלם ש"מ דייניה דינא אע"ג דלא נקיט רשותא וכן סוגיא דשמעתא. ומסקנא אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא וכי טעי וליפטר לינקוט רשותא מבי ריש גלותא וכן אמר שמואל ואסיקנא מאן דנקיט רשותא מבי ריש גלותא מבבל לבבל ומארץ ישראל לארץ ישראל ומבבל לארץ ישראל נמי מהני רשותא דבבבל שבט ובארץ ישראל מחוקק כדתניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אילו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים מארץ ישראל לבבל אסיק' דלא מהני ומאי רשותא דכי הא דכתב ליה רבי לרבה בר בר חנה כשירד לבבל יורה ידין יתיר בכורות וכתב ליה ר' (לרבינו) לרב ידין יורה אבל בכורות לא הרשהו להתיר משום דהוה רב בקי במומין טפי והוה שרי מומא דלא הוו ידעי אינשי ואמרי כי האי גוונא שרא רב והוו אתו למישרא מום עובר.

אי גמיר למה ליה רשותא למשקל. הא דלא משני לענין ליפטר דבפר׳ אחד דיני ממונות (לקמן דף לג.) מוכח שצריך רשות ליפטר באיסור והיתר משום דאי ליפטר גרידא לא היה צריך למשקל רשותא בתרתי בהוראות ודין דבאחד מיניהו סגי דהוי בכלל כל דבר שמתחייב לשלם: **ואינהו** סבור מי בצעים. תימה היאך טעו בין בילים לבצעים ואר״ת דאינהו סבור דמי בילים דקאמר דהיינו מי בלים דכתיב (איוב ח) היגאה גמא בלי בצה וטעו בין בצים לבילים: **פסולין** למי **חטאת**. וא״ת דבפרק המוכר את הספינה (ב״ב דף עד:) משמע שהם נהרות דדרשינן ועל נהרות יכוונה אלו ד׳ נהרות ידלן ירמוך קרמיון ופיגה ואר״ת דודאי נהרות הן ולפי שאין המים צולין ועפר וטיט מעורב בהן פסולין למי חטאת דהוי חציצה בין מים לכלים וכתיב מים חיים אל כלי (במדבר יט) ו: **אלא** אם כן רחוק ממנו כו׳. והא דאמר בפרק הדר (עירובין דף סב: ופס) דאפילו בעינתא בכותחא בעא מיניה מרב חסדא כולי שני דרב הונא ולא אורי התם בפניו ממש איירי דהא קאמר התם רב חסדא אורי בכפרי בשני דרב הונא ומיהו קשה מהא דקאמר התם (שם דף סג.) דרב המנונא לא אורי בחרתא דאלרגיז בשני דרב הונא לפי שתלמידו היה והכא משמע דאוץ לשלם פרסאות יכול להורות ולכא למימר דהכא איירי בתלמיד חבר ולכך שרי נמי אוץ לשלם פרסאות כמו רב חסדא דהתם דהא כיון דממשה גמרינן כדפירש בקונטרס משמע דבתלמיד גמור איירי ודומה לומר דחרתא דאלרגיז אוץ ג׳ פרסאות היה ועוד דאמרינן התם (שם) בפניו אסור ואיכא מיתה ושלא בפניו אסור ואין חייב מיתה משמע התם מתוך הסוגיא דאוץ שלם פרסאות חשוב בפניו ואוץ של ג׳ שלא בפניו ונראה דהתם מיירי בלא נטל רשות מרבו: **רבי** חזייה גרסינן. ולא רבי חייא כדפי׳ בקונטרס שאלו מעשים מביא בירושלמי[מ] על רבי שראה אותם בעכו ודייק מיניה דעכו יש בה מארץ ישראל מדבעי למיכל בה טהרות ויש בה מחולה לארץ מדכעס על אותו כהן שהיה עומד בגד דבחולה לארץ וגרס התם דרבי חזייה להוא גברא דהוה קאי בארץ העמים ועיל נמי גרס ואיהו סבור מי שלא בלים קאמר: **שנים** שדנו כו׳. הא דנקט שנים משום דאפילו שנים הוו ב״ד חצוף אבל ה״א דאד נמי דייה דין מדפריך בסמוך (דף ו.) לר׳ אבהו מדן הדין ולשמואל לא פריך ועוד יש לדקדק מדתניא לקמן (שם) וחכמים אומרים פשרה ביחיד ובעי לפרושי טעמא דרבנן משום דמקשי פשרה לדין: **יפה** כח פשרה כו׳. תימה במאי יפה כח דין נמי דומיא דפשרה שהיה מדעת שנים שדנו אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן כיון דקיבלו עליהן ונראה דמיירי כגון דאתו לבי תרי ואמרי להו דונו אותנו כמו שרגילים לעשות הדין או עשו לנו פשרה כמו שרגילין לעשותה דבכה״ג יפה: וכי

על שם חכמתו. שהיה רב חכם ביותר קרי ליה בן אחותו: **הא קאמר דחכים טובא.** דהא תרלת דעל שם חכמתו קריה בן אחותו: **לחלק כבוד לרבה.** כדי שינהגו בו בני בבל כבוד שבח ליה האי חשיבותא דאילו לרב הוו נהגי ביה יקר בלאו הכי: **אי בעיים אימא.** הא דקאמר אל יתיר: **משום היא גופא.** משום הא מילתא דקאמר שמונה עשר חדשים גדלתי וכו׳: **דלא ידעי איגאי.** אינו ניכר לרבים שהוא מוס: **בטומאה.** לא הוו מקפידין לטהר כליהם: **מי בצעים.** אגם מרישיה בלע״ז: **אין מכשירין.** וממימי בצעים אנו לשין הלכך לא מקבלה עיסה טומאה: **מי בילים.** הלא עיסה בבילים של תרנגולת ואווז: **קרמיון ופיגה.** נהרות של אגמים: **פסולין.** למי חטאת מפני שהן מי בצעים ואנו מים חיים אל כלי[י] בעינן: **נוטל רשות מרבו.** וכי יהיב ליה רבו רשותא מידע דייק ביה שיהא לשונו פתוח ולא יטעו השומעין את דבריו: **לחבר.** מקוש: **מוסר ללוות.** לשרות מעט במים ולכותשן במכתשת ולא חיישינן לחימוץ הואיל וכותשן מיד: **לנגד מחנה ישראל.** דכל מאן דבעי מילתא אזיל לגבי משה דכתיב (שמות לג) והיה כל מבקש ה׳ וגו׳ אע״ג שהמחנה ג׳ פרסאות ואתו לגבי משה רבותא דמשה שאני. מחנה ישראל ג׳ פרסאות דכתיב (במדבר לג) ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא והוה תלתא פרסי בעירובין (דף נה:) ובזיומא (דף עה:): **רבי חייא חזייה כו׳.** לא איתפרש לן מאי בעיא הכא ונראה בעיני דהא אתא לאשמעינן אף על גב דרבי חייא תלמידו דרבי הוה ובמקומו דר׳ הוה לא חלק לו כבוד לרבי מלהפרישה זה מן האיסור לענין אפרושי מאיסורא אין כאן מורה הלכה לפני רבו כדאמרינן פרק הדר עם הנכרי (עירובין סג.) ובמס׳ שביעית ירושלמי בפרק שלש אגלות [פ״ו ה״ו] מצאתי בהוא עובדא דההוא דקאי בבית הקברות דלא גרסינן ביה רבי חייא אלא רבי הוה ושני דברים הללו ראה רבי בעכו דמי בילים אין מכשירין והאי ולא גרסינן דהוה קאי בבית הקברות אלא בעכו שבה ארץ ישראל ויש בה ארץ העמים וראה אותן העומדים בגבול ארץ ישראל שהיו מוגבלין עיסותיהן בטומאה ותמה עד שאמרו לו תלמיד אחד בא לכאן כו׳ וחזר וראה אותו כהן עומד [פ] בקצת העיר שחוץ לגבול ארץ ישראל אמר לו והרי הוא זה ארץ העמים שגזרו עליה טומאה כבית הקברות ואמר ליה לאו בן איש כהן פלוני אתה כו׳ ולכך נשנו מעשים הללו זה אצל זה: **גבה עיניים.** הלך אחר עיניו: **נתן עיניו בגרושה.** ונשאה וממנה נולדתי והריני חלל: **לפלגא.** כגון רב דיהיבי[ה] להו רשותא למידן ולא להתיר בכורות [ע״פ]: **על תנאי.** כגון עד שנה או עד שנתים ולא יותר: **מאי.** מהני בתוך הזמן או לא: **לרב שמן.** כשהיה פורש ממנו וירד לבבל: **ברשותינו.** רשות נתונה לך לדון: **אפילו שנים מזכין כו׳.** משנה היא [בזה בורר] (לקמן דף כט.): **יוסיפו הדיינין.** דהוה ליה כמאן דלא הוה התם ואיתתכא דתרי הוא ואנן בעינן מעיקרא תלתא דאי נמי גמר דינא בתרי דהוי רובא שפיר דמי: **שנים שעשו פשרה אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן.** שהרי נתרצו ועל פיהן עשו: גברא

עין משפט נר מצוה

לז א טוש״ע י״ד סימן רמב שעיף ט ן[ן]:
לח ב מיי׳ פ״ח מהלכות טומאת אוכלין הל׳ ח ג ופ״י שם הלכה א:
לט ג ד מיי׳ פ״ו מהל׳ פרה אדומה הלכה י ועיין בהשגות:
מ ה ו מיי׳ פ״ה מהל׳ ת״ת הלכה ב והלכה ג סמג עשין יג טוש״ע י״ד סימן רמב שעיף ד:
ז [מיי׳ פ״ה מהל׳ תמן הלכה ז]:
ח מיי׳ פ״ד מהלכות סנהדרין הלכה ח ט:
מא ט מיי׳ פכ״ב מהל׳ סנהדרין הלכה ו סמג עשין קו טוש״ע מ״מ סימן יב שעיף ז:

רבינו חננאל

ואקשינן למה לי למשקל רשותא בהוראה אי גמיר יורה ואי לא גמיר רשותא למה ליה ואסיק׳ אע״ג דגמיר בעי רשותא משום אותו תלמיד שהורה מי ביצים אין מכשירין ולא פירש כי מי ביצים החלמון שלהן הוא והשומעין חשבו כי מי בצים הן כדכתיב היגאה גמא בלא בצה וגו׳. וטעו בהא דתנן בפרה פרק ח׳ מי קרמיון ומי פיגה פסולין לגבי חטאת מפני שהן מי בצים אינהו סבור מדלגבי חטאת פסולין אכשורי נמי לא מכשרי ונמי עיסותיהן בטומאה ואמר להן ר׳ מפני מה אתם מגבלין בטומאה אמרו לו תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו מי בצים אין מכשירין. ואסיק׳ ולא היא התם לענין חטאת בענין מים חיים אבל להכשיר כל מים מכשרי באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה הלכה אלא אם כן נטל רשות מרבו: רשותא לפלגא מהני מר׳ דיהב רשותא לרב להורות ולדין ולא נתן לו רשות להתיר בכורות הנה רשות במקצת מהני על תנאי נמי מהני מהא דא״ל ר׳ יוחנן לרב שמן בר אבא הרי אתה ברשותנו להורות ולדין על תנאי שתבוא אצלנו: **אמר** שמואל שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקראו בית דין חצוף:

מסורת הש״ס

א) ל״ל נקי, ב) ב״ב עד: פרה פ״ח מ״י, ג) [במשנה אימתא בילים], ד) [פסחים מ.], ה) עירובין סג., ו) [בכרכות כו. וש״נ], ז) [נעיל ג. וש״נ], ח) [לקמן כט.], ט) [תוספתא פ״ח ע״ש], י) [במדבר יט], כ) ל״ל ליה, ל) [ובב״ב ד״ה אלבע כתבו עוד תירוץ אחר], מ) [ריש פרק ו דשביעית],

תורה אור השלם

1. אָמַר לְחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ וּמוֹדָע לַבִּינָה תִּקְרָא:
משלי ז ד

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה יפה כו׳ תימה. עיין טורי אבן מגילה דף ח ע״ב ד״ה אין בין:

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה רבי עומד בקצה העיר:

לעזי רש״י

מרישיה״ק. ביצה, מקווה מים רדודים.

מוסף רש״י

לאו אדעתאי. לא נתמי לבי (ברכות כה.) שוגג הייתי (מנחות לה:). **בית דין חצוף.** שעברו על תקנת חכמים (לעיל ג.). **ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין.** ואע״ג דאי הוה פליג עליהו הוי בטל במיעוטא, כי אמר איני יודע הוי כמי שלא יש בדין ומצאת הדין בשנים ואנן תלתא בעינן (לקמן כט.).

מסורת הש"ס

א) לעיל ג: לקמן פז:, ב) [עי' תוספות בכורות כח: ד"ה דן את הדין], ג) ב"ק ק. ודף קיז: לקמן לג. בכורות כח:, ד) [לקמן לג. ע"ש כתובות פד: ק.], ה) [ל"ל רב אסי וכ"ה לקמן], ו) [לקמן לג.], ז) נ"ל ביצוע, ח) [תוספתא ס"פ], ט) ד"ה מדלוריימא, י) ד"ה ד"ה, כ) ד"ה ואם, ל) נ"ל רבה.

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מקשינן וכו' פשרה לדין ומוכח:

מוסף רש"י

שנים שדנו לדברי הכל אין דיניהם דין. דפליגי בפשרה ואשמעינן ר' אבהו דבדין כולהו מודו דבעינן ג' (לעיל ב:). **טעה בדבר משנה חוזר.** שטעותו מגוי בדבר המשנה אין דינו דין לגמרי וחוזר (לקמן לג.) דיין הטועה בדבר המשנה אלא עשה כמשנה חוזר, ולא אומרין מה שעשה עשוי וישלם מביתו אלא בטועה בשיקול הדעת (כתובות ק:).

גברא אגברא. רבי אבהו אדשמואל שמואל סבר פליגי רבנן עליה דרבן שמעון בן גמליאל: **דן את הדין.** בומומחה ליכא למימר מדקתני סיפא אם היה מומחה לב"ד: **דן את הדין. ומשלם מביתו.** בפירקין דלקמן (דף לג.) מוקי לה שנשא ונתן ביה. מדקתני מה שעשה עשוי אלמא דיניה דינא דאי לא דינא ליהדר: **דין תורה.** וכיון דטעה לאו דין תורה דן: **בדבר משנה.** שמשנה מפורשת שטעה בה: **חוזר.** מחזיר את הדין ואינו משלם מביתו דכיון דדבר מפורש הוא אין דינו דין: **וסוגיא דעלמא.** הילוך דינא כחד מינייהו ואזל איהו ועבד כאידך הלכך דייניה לא הדר וכיון דלא אימתר הלכתא לא כמר ולא כמר האי בעל דין דנקט לא בעי לשלומי דאמר ליה פסקת לי לדינאי ומיהו איהו בעי שלומי כיון דסוגיין דעלמא כאידך: **לימא כתנאי.** הא דאמרינן דשמואל ור' אבהו פליגי: **ביצוע.** פשרה: **סברוה.** רבנן אמוראי בני הישיבה ובעו למימר מהכא דדשמואל ורבי אבהו פליגי: **דכולי עלמא.** רבנן ורבי מאיר: **מקשינן פשרה לדין.** דכתיב (שמואל ב ח) משפט ולדקה ואמרינן לקמן [ע"ב] דזהו ביצוע אלמא דאיתקוש למשפט: **תנא תנאי.** פליגי בפשרה ר"מ סבר בשלשה רבן שמעון בן גמליאל סבר לעיל (דף ה:) בשנים ורבנן דפליגי אדרבי מאיר סברי ביחיד: **מאן דאמר תרי אפילו בחד.** מכשר דכיון דלא מקשינן ליה לדין מה לי תרי מה לי חד: **תיסגי בתרי וליקני מיניה.** דכיון דקנו מייניה למה לי בית דין לא תהא אלא מתנה בעלמא ומדעתו והיא מתקיימת אלא להכי בעינן תלתא לייפות כח בית דין דלף על גב דלא קנו מייניה לא ניהדרו: **והלכתא פשרה צריכה קנין.** ואפילו נעשית בשלשה:

נגמר

וכי תימא פליגי רבנן עליה כו'. למאי דפי' בקונטרס לעיל (דף ג.)[ט] דמאן דדרים בצדק תשפוט לאכשורי חד לית ליה עירוב פרשיות תימה מאי קאמר וכ"ת הא ודאי פליג עליה מאן דלית ליה עירוב פרשיות ומאי קאמר נמי ר' אבהו שנים שדנו לד"ה אין דייניהן דין אין זה ד"ה דהא איכא דלית ליה עירוב פרשיות דסבירא ליה דייניסס דין על כן נראה כדפרי' לעיל (שם) דהכיא דרשה דבצדק תשפוט אפילו למאן דלית ליה עירוב פרשיות והשתא שמואל ורבי אבהו פליגי אליבא דמאן דלית ליה עירוב פרשיות ור"ה דקאמר רבי אבהו ה"ק לד"ה דלית להו עירוב פרשיות שנים שדנו אין דייניסס דין אי נמי כדפירש לעיל (דף ג:) [ט] דאפי' למאן דלית ליה עירוב פרשיות קסבר ר' אבהו שנים שדנו אין דייניסס דין ממשפט אחד וברייתא דלעיל דאם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי סברא נמי שפיר דאין דייניהן דין כדפירש לעיל (דף ה.)[כ]:

ביצוע בג'. אע"ג דמקשי פשרה לדין לאו לכל דבר מקשינן דבדין אזלינן בתר רובא אם שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב או איפכא ובפשרה לא אזלינן בתר רובא עד שיסכימו שלשתן לדעת אחד כדאמר בפ' בתרא דמסכת ע"ז (עב.) כדשיימי בי תלתא אפי' תרי מגו תלתא כדאמרי בי תלתא עד דאמרי בי תלתא: **דכולי עלמא מקשינן פשרה לדין.**

פי' דכ"ע ר' מאיר וחכמים אבל רשב"ג דלעיל ודאי לא מקשי: **מקשינן** פשרה לדין. פירש בקונטרס מדכתיב (שמואל ב ח) ויהי דוד עושה משפט ולדקה וגו' ותימה דהא תניא לקמן כשם שהדין בג' כך הפשרה בג' משמע דמקשי פשרה [א] ומוכח לקמן דההוא תנא אית ליה דרשות לבצוע ורבי יהושע בן קרחה סבר מצוה אלמא לא דרשי ת"ק משפט ולדקה לענין ביצוע דאי מקרי לדקה אם כן הוה מצוה ומההוא קרא נמי דכתיב (זכריה ח) אמת ומשפט שלום ליכא דעתך צריכה קנין למ"ד צריכה תלתא ל"ל תסגי בתרי וליקני מיניה [ה] והלכתא פשרה צריכה קנין תנו רבנן [ו] כשם שהדין בשלשה

נגמר

למידרש ביצוע דאיתקש שלום למשפט דאם כן הוי מצוה לבצוע דשלום נמי מצוה הוא: **לא** דכ"ע כו'. תימה דלא קאמר לשמואל ודאי תנאי הוא לרבי אבהו מי ליימא תנאי היא דבי האי גוונא אורחא דהש"ס בכל דוכתא:

תיסגי בתרי וליקני מיניה. אע"ג דמפרש בירושלמי טעמא דר' מאיר משום דפשרה נמי צריכה הכרע דעת מ"מ מתוך דברי ר"מ משמע דתרי נמי שעשו פשרה כמו שהיו רגילין שלשה לעשות לא עשו ולא כלום ובעלי דינין יכולין לחזור בהן:

והלכתא פשרה צריכה קנין. והא דלא סגי בתרי משום דהוי כמו קנין בטעות דלא בקיאי בפשרה שפיר: **צריכה** קנין. אם נפרש דקנין של פשרה עושין קודם הפשרה וקונין זה מזה לעשות כמו שיאמרו הדיינין הן לשלם הן לחמול אין לדקדק מכאן דבעלמא מחילה צריכה קנין דמה שצריך הכא קנין על המחילה משום דאי לאו הוי קנין הוי כמו מחילה בטעות אלא היה יודע שיאמרו לחמול כל כך ואף על גב דהשתא דאיכא קנין הוי כמו קנין בטעות מיהו אלימא מילתא טפי בקנין מבלא קנין ואפילו אם נפרש שהקנין הוא לאחר הפשרה אכתי אין ראיה מכאן דמצי למימר דהקנין על אותו שיש לו לאחר לפרוע אבל להאי דמחיל אין צריך קנין ומיהו בהלכות גדולות פירש בהלכות דיינין דצריך קנין על המחילה אף על פי שעושין הקנין אחר הפשרה ומכל מקום אין ללמוד מכאן על שאר מחילה שתהא צריכה קנין דמחילה שעל ידי פשרה אף על פי שיודע מה מוחל דומה למחילה בטעות לפי שמוחל על פי עצתם של דיינין שהשיאו אותו למחול לפיכך צריך לאלם הדבר ע"י קנין ונראה להביא ראיה דמחילה אינה צריכה קנין מהא דאמר בפרק המקבל (ב"מ דף קיב. ושם) גבי שכיר המתהו אצל חנווני ואצל שולחני אינו עובר עליו ופליגי התם רב ששת אמר אינו חוזר עליו [ז] (רבא) אמר חוזר דמשמע דבלא קנין אייר דאי בקנין מאי טעמא דמאן דאמר חוזר אבל בלא קנין פליגי בהכי דמר סבר כשהמתהו לא לגמרי פטרו לבעל הבית שלא יחזור עליו ומר סבר לגמרי פטרו אלמא מחילה לא צריכה קנין ועוד ראיה דפריך בפ"ק דקדושין (דף טז.) גבי עבד עברי קונה עצמו בשטר למה לי שטרא ליימא ליה באפי תרי זיל ובלא קנין אייר דאי בקנין מאי משני עבד עברי גופו קנוי אכתי תקשה לן שטרא למ"ל יפקירנו לשמואל דאמר המפקיר עבדו יצא לחירות ואין צריך גט שחרור אלא על כרחך לא פריך אלא מלשון הכתוב בשטר כלומר למה לי שטר אותו לשון עצמו שכותב בשטר הרי את לעצמך יאמר לו בעל פה עוד ראיה מהא דתנן בסוף הנושא (כתובות דף קד.) שאם שהתה כ"ה שנים ולא תבעה כתובתה מסתמא מחילה ובלא קנין אייר כדמוכח מעובדא דחמתיה דרבי חייא ומטענו חטין והודה לו בשעורים דפטור אף משעורים דמודה הוי בהו אין ראיה דהתם על כרחך לאו משום דאמרינן מדלא תבע להו סתמא אחלינהו הוי פטור אלא היינו טעמא מדלא תבע שעורים מודה הוא דלא מיחייב ליה שעורים מדפריך עלה בסוף המניח (ב"ק דף לה: ושם) מהא דתנן היו הניזקין שנים כו' הניזק אומר גדול הזיק את הגדול ומזיק אומר לא כי אלא קטן הזיק את הגדול וגדול הזיק את הקטן ומסיק דאפילו כדאמר מזיק לית ליה והתם אי אפשר להיות הטעם כלל משום מחילה שהרי הוא עומד וצווח ומבכר שנטל חלק כפשוט דאמר ויתר (ב"ב דף קכו.) אין לדקדק נמי כלל מכאן חזר רבינו יצחק בר' מרדכי שהיה רגיל לפרש

עין משפט נר מצוה

מב א מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הלכה ג סמג עשין לז טוש"ע ח"מ סימן כה סעיף ג:
מג ב מיי' שם הלכה ח טוש"ע שם סעי' ח:
מד ג מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעיף ב:
מה ד ה מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין קז טוש"ע ח"מ סימן יב סעיף ז:

רבינו חננאל

ור' אבהו פליג עליה ואמר לדברי הכל שנים שדנו אין דייניהם דין ומותיב ר' אבא עליה מהא דתנן בבכורות פ"ד (כח ע"ב) דן את הדין זיכה את החייב כו' ומשני מתניתין דקבלוה עלייהו. ואקשינן אי הכי ישלם מביתו הא א"ל רב לרבה בר בר חנה אי קבלוה עלייהו לא תשלם. ומשני כגון דאמרו ליה על מנת כן קבלינך עלן דדיינת לן דין תורה: **ירושלמי** מה שעשה עשוי מה שטעה בשיקול הדעת וישלם מביתו שהגיס עצמו לדון יחידי דין תורה ותנינן אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא א'. א"ר אמי מומחה [שכפף] ודן דינו דין ר' אבהו יתיב דאין לגרמיה א"ל תלמידו לא כן אלפן ר' אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד. אמר לון כיון דחמן (ר') יתי יתיב דאין לגרמי ואינון אתיין כמאן שקבלוני עליהן דמי. ותנן במה דברים אמורים בזמן שלא קבלם אבל קבלם עלייהו דן אפילו יחידי ואסיקנא טעה בדבר משנה חוזר הדין בשיקול הדעת בגון דאשכח פלוגתא דתרי תנאי או דתרי אמוראי וסוגיא דשמעתא כחד מינייהו פי' מקשו ומפרקו אליבא דחד מינייהו ואזל הוא ופסק דינא כאידך דלא סוגיא דשמעתא כוותיה היינו טועה בשיקול הדעת ומה שעשה עשוי וישלם מביתו: **ירושלמי** בכתובות פרק הכותב לאשתו (הל' ג) דין ודברים אין לי בנכסיך הכל מודי' שאם טעה בשיקול הדעת שאין חוזרין טעו בדבר תורה מחזירין מה פליגו בטעות משנה ר' יוחנן אמר טעות משנה שיקול הדעת. ריש לקיש אמר טעות משנה דבר תורה היא טעות משנה היא טעות זקנים (תורה היא טעות משנה היא טעות זקנים) תלתא תנאי פליגי בפשרה חד רשב"ג דתני פשרה בשנים. שני ר' מאיר שלישי חכמים החולקים עמו דתניא ביצוע בשלשה דברי ר"מ וחכ"א פשרה ביחיד

לפרש דדוקא נקט בחזקת הבתים (ב"מ דף מ. וסס) קנין בפני שנים אבל מי ליכא ב' אין הקנין קנין דהא מסקינן הכא דפשרה צריכה קנין ואפילו הכי קאמרי דבנן פשרה ביחיד והא דנקט התם בפני ג' משום דאין צריך לומר כתובו ואין רמיה מכאן כלל דיכול להקנות בפני שנים לקיים הפשרה שעשה ביחיד ור"ת היה מדקדק מדאמרינן בפרק הזהב (ב"מ דף מו. וסס) היה עומד בגורן ואין בידו מעות כו' ואי אמרת מטבע ניקנה בחליפין ניקני ליה מעות אגב סודר ופשוט מייה דאין ניקנית בחליפין דדוחק היה ליה לאוקמי בגברא ערטילאי והשתא אמאי לא משני כגון דליכא תרי ואין קנין מועיל אלא בפני שנים אלא ש"מ דודאי מהני יש דוחין משום דסתם גורן מצויין בה בני אדם (ב"מ דף מו. וסס):

נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע. כגון שכבר דקדקו בדין היטב וכמו גמרו את הדין דלא מיחסר אלא אים פלוני אתה חייב דכיון דנתברר כל כך אין להטעותו לעשות פשרה שאילמלא היה יודע שנתברר דינו לזכות לא היה מתרצה לפשרה בשום ענין ופירש בקונטרס שכבר אמרו אים פלוני אתה זכאי ואים פלוני אתה חייב ולשון הש"ס מוכח כן בודאי אבל קשה מאי בינוע שייך השתא אחר שנפסק הדין לגמרי ובדוחק י"ל אלא טיעו אותו לומר לו ירחיס אנו שמא טעינו בדין ומיהו כשמתחיידין שבועה זה או זה שרי למימר להו לעשות הבינוע כדי ליפטר מעונש שבועה:

אבל אחרן. פי' כיון שלא היה דיין ולא היה הדין בא לפניו אלא לפני משה ודאי לדידיה שרי:

מחנה ואפאה. להכי נקט ואפאה לפי שיש דבריס שאין מתחייבין בחלה עד לאחר אפייה ומייתי לה פרק כל שעה (פסחים דף נ.) הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין עשאן בחלפס חייבין בחמה פטורין:

אלא כנגד יהודה. והא דכתיב (בראשית מט) מטרף בני עלית על מעשה דתמר שיבחו הכתוב כדמתרגמינן את אודיתא ולא בהיתתא:

ונמצא חזק רודפו. פירוש לדיין כדמוכח בתר הכי הא דנקט אחד רך שאם היו שניהם חזקים השני היה מסייעו:

לא תכנים את דבריך. גבי (ד) רש ועשיר לא שייך לשון ירחה שאינו ירא מפניהם אלא כלומר אל תכניס את דבריך כדי לחלוק לו כבוד: כנגד

נגמר הדין. שאמרו אים פלוני אתה זכאי אים פלוני אתה חייב: **אסור לבצוע.** משבאו לדין אסור לדייניס לבצוע: **המברך.** המשבח: **אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום.** (ג) וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם קודם שיבואו לפניו לדין היה רודף אחריהן ומטיל שלום ביניהן: **פורש אמת וגו'.** משמעי באהרן כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו' (מלאכי ב): **הרי שגזל כו'.** ובועא לשון גזילה דכתיב (משלי א) כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח: **לנגד יהודה.** שהיה לו לומר נחזירנו לאביו אחרי שהיו דבריו נשמעין לאחיו: **אתאן לתנא קמא.** תנא קמא דאמר אסור לבצוע דריש ליה להאי משפט ולדקה שהיה דוד דן את הדין וחייב את החייב ולאה שהיה עני מחויב ממון והיה משלם לבעל דינו מתוך ביתו: **פוטר מיס ראשים מדון.** אם בתא לפטור ולהשליך המריבה המשולה כמים כלנקמון (ד) ולשוס שלוס ביניהן: (ו) **ראשים מדון.** קודם שתשא ותתן בדין פטור אותה: **נעשהו.** ולדוף אחר השלוס: **קשה.** בעל מריבה מטריח דיינין: ה"ג **שמא יפחייב חזק ונמצא רודפו.** רודף את הדיין להפך את הדין: **שיושב לפני רבו.** ובא דין לפני רבו ולא לפניו ולאה התלמיד זכות לעני וחובה לעשיר ורבו טועה בדין מניין שלא יחלוק כבוד לרבו ויסתוק תלמוד כו'. ולקמן (דף ז.) מפרש מאי משמע דלא תגורו לשון כיעוס הוא: **אם מי הן מעידין.** כאילו הן מעידין בהקב"ה כדאמר לקמן (דף ח.) שמטריחין אותו להחזיר ממון לבעליו: **ועמדו שני האנשים אשר להם הריב.** ואוקמינן במסכ' שבועות (דף ל.) בעדים הכתוב מדבר: **מה לי לעבר הזה.** שאם אטעה אינעש: **תלמוד לומר.** ביהושפט (ג) עמכם בדבר המשפט לפי מה שעם לבבכם שלבבכם נוטה בדבר כלומר בטעותיהם עמכם במשפט לפי אותן דבריס תשפטו ולא תיענשו: **דאין לו לדיין.** לירא ולמנוע עצמו מן הדין: **אלא.** לפי מה שעיניו רואות לידון ויתכוין להוציאו לצדקו ולאמיתו ושוב לא יענש: **הילי דמי גמר דין.** דאמרינן לעיל שוב אין אתה רשאי לבצוע:

מצוה

מסורת הש"ס

מז א מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הל' ד סמג עשין קו טוש"ע מ"מ סי' יב סעיף ב:

מז ב מיי' פ"ז מהלכות ברכות הלכה יט וע"ש בכ"מ סמג עשין מז טוש"ע מ"ח סימן קו סעיף ח:

מח ג מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ד סמג עשין קז טוש"ע מ"מ סי' יב סעיף ב:

מט ד מיי' שם הלכה ח טוש"ע שם סעיף ח:

נ ה מיי' שם הל' ב סמג שם טוש"ע י"ד סימן רמב סעיף כב בהג"ה וטוש"ע מ"מ סי' ט ס"ז:

נא ו מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין הל' מ סמג עשין שם ולאוין רז לח טוש"ע מ"מ סי' מ ס"ב:

נב ז מיי' שם הלכה ט וסמג שם טוש"ע מ"מ סימן טו סעיף ד בהג"ה וסעיף ה:

נג ח מיי' פכ"ח מהלכות סנהדרין הלכה ג ופכ"ב הלכה ט סמג שם טוש"ע מ"מ סי' יב סעיף ב וסימן י"ז סעיף ח:

תורה אור השלם

1. כִּי הֵלֵל רָשָׁע עַל תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ וּבֹצֵעַ בָּרַךְ נִאֵץ יְיָ׃ תהלים י ג
2. לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטָן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי וְשָׁמַעְתִּיו׃ דברים א יז
3. תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעָוְלָה לֹא נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן׃ מלאכי ב ו
4. וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל אַחָיו מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ׃ בראשית לז כו
5. אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם׃ זכריה ח טז
6. וַיְמַלֵּךְ דָּוִד עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ׃ שמואל ב ח טו
7. פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלֵּע הָרִיב נְטוֹשׁ׃ משלי יז יד
8. וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְיָ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם׃ דברים יט יז
9. מְזֻמּוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט׃ תהלים פב א
10. וַיֹּאמֶר אֶל הַשֹּׁפְטִים רְאוּ מָה אַתֶּם עֹשִׂים כִּי לֹא לְאָדָם תִּשְׁפּוֹטוּ כִּי לַיְיָ וְעִמָּכֶם בְּדָבָר מִשְׁפָּט׃ דברי הימים ב יט ו

רבינו חננאל

ואסיק' והלכתא פשרה צריכה קנין: ואיזה משפט שיש בו שלום ויש בו צדקה הרי אומר זה ביצוע. שלום שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם צדקה שנאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ודרש ר' זה המקרא בזה הענין דן

גליון הש"ס

גמרא **והא** ר"ה תלמידיה דרב. עיין שבת דף קכח ע"א וש"נ:

הגהות הב"ח

(א) גמרא ועמכם בדבר המשפט לין: (ב) רש"י ד"ה אבל וכו' דכיון שהיה: (ג) ד"ה ת"ל ביהושפט ועמכם בדבר המשפט עמכם לפי מה וכו' בטעותיהם המשפט לפי: (ד) תוס' ד"ה לא וכו' גבי רבו ועשיר לא שייך:

מוסף רש"י

בוצע ברך. גוזל ומברך, בוצע כמו (משלי א) בוצע בצע (ב"ק צז.). אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות. כדתני במס' נדה בשלהי פ"ב (כ:) רבי ראה דם בלילה וטימא, ראה ביום וטהרו, המתין שעה אחת חזר וראה חזר וטימא, אמר אוי לי שאם טעיתי, ומקשינן ודאי טעה, דתניא לא יאמר מכם אילו היה לא היה טמא, אלא אין לדיין אלא מה שעיניו רואות, והוא הדין לדבר התלוי בסברא, דאין לו אלא מה שלבו רואה, ונפקא לן מועמכם בדבר המשפט, עמכם בדבר עמכם במשפט, אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות (רשב"ם ב"ב קלא.).

(ה) [תוספת' פ"ח], (ו) [ובמות צב.], (ז) רש"ל גור' הך שנאמר אחר וכן משה וכו' [וכ"ל בתוספ'], (ח) ב"ק לד. ע"ש, (ט) משפט ולדקה לכל עמו והלא כל וכו' כל"ל. רש"ל [וכ"ל בתוספתא], (י) רש"ל מ"ז, (כ) [בע"י ליתא], (מ) [בס"ה: לי אתה יכול לנטשו], (נ) [בתוספ' איתא ר' יהושע בן לקיש אבל בר"ף והרא"ש אית' ר' יהודה בן לקיש וכ"ל בשאלתות פרש' משפטים סי' נח וכ"ל בתנחומא משפטים ו], (ס) [שבועות לא. ע"ש בתוספות ד"ה ורוחה], (ע) גיר' רש"ל ואמר ר' חנין לא תכנים וכו' וכן העתיק הרא"ש בס"ב מהל' סנהד' דין ב ואולם דע דבתוספ' לא מזכר ר' חנין כלל אלא הכי אי' ר"י ב"ק אומר וכו' שנא' לא תגורו מפני איש תכנים בדריך וכו' וכ"ל בשאלתות סי' נה [ובתנחומא משפטים ו] אמנם בר"ף והרא"ש איתא כגיר' רש"ל הנ"ל, (פ) ב"ב קלא. [נדה כ:], (צ) [דף ז.], (ק) הוא דבור אחד בלעז"ל מייתי, (ר) [ועיין תוספות קדושין סה: ד"ה לא איכרו], (ש) [וע' תוספות ב"ק סט. ד"ה מייב ותוספות ב"מ יז. ד"ה מייב],

שנתגלע הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול יכול לנטשו (ס)(ע)(וריש לקיש) אמר (פ)שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה אתה רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם שנא' [2]לא תגורו מפני איש ר' יהושע בן קרחה אומר (ק)מניין (ר)לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר מניין שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש (ש)רבי חנין אומר לא תכנים בדריך מפני איש ויהו עדים יודעים את מי הן מעידין ומי עתיד ליפרע מהן שנא' [8]ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' (ת)ויהו הדיינין יודעין את מי הן דנין ולפני מי הן דנין ומי עתיד ליפרע מהן שנא' [9]אלהים נצב בעדת אל וכן ביהושפט הוא אומר [10]ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי (אם) לה' שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה ת"ל (א) עמכם בדבר משפט (ב)אין (ג)לו לדיין אלא מה שעיניו רואות היכי דמי גמר דין אמר רב יהודה אמר רב (ה)איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי אמר רב הלכה כרבי יהושע בן קרחה איני (ו)והא רב הונא תלמידיה דרב הוה כי הוה אתו לקמיה דרב הונא אמר להו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו מאי מצוה נמי דקאמר רבי יהושע בן קרחה דאמר מצוה לבצוע ותריצנה מצוה לומר

את הדין וזיכה את הזכאי חייב את החייב אע"פ שלא שילם מתוך ביתו עשה משפט וצדקה משפט לזה שהחזיר לו ממונו. וצדקה לזה שהוציא גזילה מתוך ביתו: **רבי** יהושע בן קרחה אומר מניין לתלמיד היושב בפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר מניין שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש פי' לא תגורו מלשון אוגר בקיץ בן משכיל כי המשפט לאלהים הוא (וידעו) ויהיו הדעים יודעין לפני מי הן מעידין שנאמר ועמדו שני האנשים וקי"ל בעדים הכתוב מדבר וכן פירושו ועמדו שני האנשים והם העדים ואשר להם הריב לפני ה' ויהיו הדיינים יודעים את מי הם דנים ולפני מי הם דנים (ומי הם דנים) ומי עתיד להפרע מהן לפני מי הם דנים לפני הקב"ה שנאמר בקרב אלהים ישפוט וביהושפט כתיב ויאמר אל השופטים ראו מה אתם עושין כי לא לאדם תשפטו כי אם לה' ושמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה ת"ל ועמכם בדבר המשפט אין לדיין אלא מה שעיניו רואות. אמר רב הלכתא כרבי יהושע בן קרחה דאמר מצוה לבצוע ותריצנה מצוה לומר

מצוה למימרא להו. בריסא מי דינא בעיתו מי פשרה בעיתו דפתחינן להו בפשרה: **היינו ת"ק.** דאמר נגמר הדין מי אתה רשאי לבטוע הא מקודם גמר דין רשאי לבטוע וה"נ רשות הוא: **אילא ביניהו מצוה.** להזכיר פשרה לת"ק ליכא מצוה: **אילא ביניהו משתשמע דבריהם.** לת"ק אפילו שמע דבריהם רשאי לבטוע עד שיגמר הדין ויאמר זה זכאי וזה חייב לר"ש בן מנסיא משתשמע את דבריהם וידעת להיכן נוטה אע"ג דלא נגמר אין רשאי לבטוע: **מקרא זה.** ובוטע בכך: **אלא לנגד מעשה העגל.** שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו והורה היתר לעצמו לעשות להם את העגל: **ויבן מזבח.** הבין מהזבוח לפניו שהרגו את חור על שלא עשה להם: אהרן כהן ונביא היה: **ולא הויא להו תקנתא.** דהא סופן לעשות כן בזכריה בן יהוידע ויחרב בית המקדש על כך: **והני תנאי.** דלית להו משתשמע דבריהם אי אתה רשאי לבטוע: **האי פוטר מים מאי דרשי ביה: תחילת דינו.** לעתיד לבא: **על דברי תורה.** שלא עסק בתורה: **פוטר מים.** שפוטר התורה מעליו הוא ראשית מדונו. תורה ממשלה למים דכתיב (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים: **לציורא דבידקא.** כשהנהר גדל פעמים שהוא יוצא לשדות שעל אגפיו בעין ציגרים וציורות קטנים ואם אינו סותמו מיד הולך ומרחיב ושוב אינו יכול לסותמו והיינו דקאמר קרא פוטר מים ראשית מדון כלומר ראשית מדון ומריבה דומה לפוטר מים. פוטר פותח כמו פטר רחם (שמות יג): **לגודא דגמלא.** דפין של גשר בתחילה כשדורסין עליהם מנענעות וסוף מתחזקות ונקבעות במקומן והכי נמי כשאדם מרבה בקטטה מתחזקת ובאה. ולא מקרא נפקא: **טוביה דשמע ואדיש.** אשריו ששומע חרפתו ושותק ומרגיל בכך. ואדיש כמו דדש דש (גיטין דף נו:): **חלפה ביישתיה מאה.** הלכו להם בשתיקתו מאה רעות שהיו באות עליו על ידי התגר: **פוטר מים.** התחיל (א) (מדון) ופותח בקטטה הוא תחילת מאה דיני: **מדון.** נוטריקון מאה דיני. ל"א מדון בגימטריא מאה: **אחרי תלת גנבא לא מיקטיל.** כלומר אם עובר אדם עבירה פעמים ושלש ולא באה עליו פורענות אל יתמה דאחרי תלת גנבא לא מיקטיל וסופו ללקות באחרונה: **שב בירי לשלמא.** שבע בורות כרויות לרגלי איש שלוש ומכולם יעלו: **ואם בירא לעביד ביש.** לעשה רשעה: (ב) **יפוי.** בתקלה ראשונה הבאה לו: **דמני דינא שקלוה גלימי.** מי שנטלו ב"ד טליתו לפורעה לאחר: **ליזמר וליזיל.** הואיל ודין אמת דנו לא הפסיד כלום אלא גזלה הוליאו מידו: **כל העם הזה.** ביתרו כתיב ומשמע לא שנא זכאי ולא שנא חייב כולן במשמע: **היא ניימא ודיקולא שפיל.** כשהאשה מנענעת הסל שעל ראשה שהיא נותנת בו פילבה ומלאכת ידיה בו שפיל כלומר מתוך שהיא עצילה אין מלאכתה ניכרת. וכולן משלות הן: **אדייה לגזייזיה וקם.** הריס אגרופו עלי ועמד לנגדי: **רחימתין הוה עזיזא.** כשאהבתיו היתה עזה ביני לאשתי: **אפוקיה דספסירא שבינן.** על רוחב הסייף היינו שוכבים שניהן: **לא סגי לן.** לא די לנו: **הרי כאן עשרה.** גובה מן הקרקע הרי שהקב"ה משרה שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע ועוד באורך הכפורת באמתה ואחי(ג): **ונכפוף.** בבהמ"ק היה גבוה שלשים אמה ואורכו ששים וכשחטאו נאמר להם איזה בית אשר תבנו לי שתוכל שכינתי להיות מצוינת בתוכו: **עשה אקוס.** אסתלק משער ב"ד: מטתו

מצוה למימרא להו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו היינו תנא קמא איכא ביניהו מצוה רבי יהושע בן קרחה סבר מצוה ת"ק סבר רשות היינו דר"ש בן מנסיא איכא ביניהו משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו ופליגא דרבי תנחום בר חנילאי דאמר רבי תנחום בר חנילאי לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל שנאמר [1]ויראו אהרן ויבן מזבח לפניו מה ראה א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר ראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור ומיקיים בי [ו][2]אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ולא הויא להו תקנתא לעולם מוטב דליעבדו לעגל אפשר הויא להו תקנתא בתשובה והני תנאי [3]פוטר מים ראשית מדון מאי דרשי ביה כדרב המנונא [ז][3]דאמר רב המנונא [ח][3]אין תחילת דינו של אדם נידון אלא על דברי תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון אמר רב הונא האי תיגרא דמיא לציגורא דבידקא דמיא כיון דרווח רווח אביי קשישא אמר דמי לגודא דגמלא כיון דקם קם: שמע"י ושת"י שב"ע זמירו"ת הו"א סימן: ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה דשמע ואדיש חלפוה בישתיה מאה א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון ריש מאה דיני ההוא דהוה קאמר ואזיל אתרתי תלת גנבא לא מיקטיל א"ל שמואל לרב יהודה [4]קרא כתיב [5]כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו ההוא דהוה קאמר ואזיל שב בירי לשלמנא וחדא לעביד ביש א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב [5]כי שבע יפול צדיק וקם [ט](ורשע יפול באחת) ההוא דהוה קאמר ואזיל דאזיל מבי דינא שקל גלימא ליזמר זמר וליזיל באורחא א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב [6]וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום ההוא דהוה קאמר ואזיל היא ניימא ודיקולא שפיל אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב [7]בעצלתים ימך המקרה וגו' ההוא דהוה קאמר ואזיל גברא [7]דרחיצנא עליה [ט]אדייה לגזייזיה וקם א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב [8]גם איש שלומי אשר בטחתי בו וגו' ההוא דהוה קאמר ואזיל כי רחימתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן השתא דלא עזיזא רחימתין פוריא בר שיתין גרמידי לא סגי לן אמר רב הונא קראי כתיבי מעיקרא כתיב [9]ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת [ו]ותניא ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה [ו]וכתיב [10]והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו ולבסוף כתיב [11]כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי וגו' מאי משמע דהאי לא תגורו לישנא דכנושי הוא אמר רב נחמן אמר קרא [12]ויין לא תשתה ולא תאגור רב אחא בר יעקב אמר מהכא [13]תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה רב אחא בריה דרב איקא אמר מהכא [14]אוגר בקיץ בן משכיל: אמ"ת ממו"ן ירא"ה סימן: אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן [ז]כל דיין שדן דין [ח]אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל שנאמר [15]אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר [16]משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' וגו' ואמר רבי שמואל בר [ט](נחמן) אמר רבי יונתן [ה]כל דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו נפשו שנאמר [17]אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן [ו]לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו שנאמר

כנגד מעשה העגל. מקרא דתורת אמת קאי דכתיב בסיפיה ורבים השיב מעון שיהא להם תקנה כדמסיק: **אלא** על דברי תורה. והא דאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת דף לא.) ששואלין לו נשאת ונתת באמונה ואמ"כ קבעת עתים לתורה התם באדם שעוסק בתורה מיירי אלא שלא קבע עתים והכא מיירי כשלא עסק כלל אי נמי שואלים לו תחילה על משא ומתן באמונה ומ"מ יקבל דינו תחילה על דברי תורה והכי דריש ליה לקרא תחלת גילוי דינו במה שנתשו מדברי תורה(מ):

לגודא דגמלא. וה"ק פוטר מים דהיינו גודא דגמלא שפוטרת את האדם מן המים כך הוא ראשית מדון: שאינו

עין משפט נר מצוה

נד א מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין הלכה ד סמג עשין קז טוש"ע מ"מ סימן יג סעיף ג:

נה ב מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה ה סמג עשין יג וכטור וש"ע י"ד סימן רמו סעיף יט:

נו ג מיי' פ"ג מהלכות תשובה הלכה ה:

נז ד ה ו מיי' פכ"ג מהלכות סנהדרין הל' מ ט סמג עשין קז טוש"ע מ"מ סימן מ ס"ב:

תורה אור השלם

1. וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיְיָ מָחָר: שמות לב ה
2. רָאָה יְיָ וְהַבִּיטָה לְמִי עוֹלְלָתָ כֹּה אַם תֵּאָכֵלְנָה נָשִׁים פִּרְיָם עֹלְלֵי טְפָחִים אַם יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ אֲדֹנָי כֹּהֵן וְנָבִיא: איכה ב כ
3. פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלֵּע הָרִיב נְטֹשׁ: משלי יז יד
4. כֹּה אָמַר יְיָ עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל מְכָרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם: עמוס ב ו
5. כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם וּרְשָׁעִים יִכָּשְׁלוּ בְּרָעָה: משלי כד טז
6. אַם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוַּךְ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עָמֹד וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם: שמות יח כג
7. בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמִּקְרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת: קהלת י יח
8. גַּם אִישׁ שְׁלֹמִי אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בוֹ אֹוכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב: תהלים מא י
9. וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: שמות כה כב
10. וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיְיָ שִׁשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ: מלכים א ו ב
11. כֹּה אָמַר יְיָ הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אַי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי וְאַי זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: ישעיהו סו א
12. כַּרְמִים תִּטַּע וְעָבַדְתָּ יַיִן לֹא תִשְׁתֶּה וְלֹא תָאגֹר כִּי תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת: דברים כח לט
13. תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ אָגְרָה בַּקָּצִיר מַאֲכָלָהּ: משלי ו ח
14. אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל נִרְדָּם בַּקָּצִיר בֵּן מַבִישׁ: משלי י ה
15. מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: תהלים פב א
16. מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר יְיָ אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ: תהלים יב ו
17. אַל תִּגְזָל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַשָּׁעַר: כִּי יְיָ יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ: משלי כב כב-כג

מסורת הש"ס

ו) [עמ"ש תוספו' גיטין סח. ד"ה וכתיב], ז) שבת לא. [קדושין מ:], ח) [אין זה בפסוק אלא כך איתא ורשעים יכשלו בשעה ודע דביולקוט ליתא לג' תיבות הללו], ד) [תרגום של בטח לרוקמן], ט) [פי' הריס כלי זייגו עלי ערוך ערך גז י"], י) סוכה ד:, יא) ולבסוף כתיב והבית. כל"ל רש"ל, מ) (סוטה טז.) [ע' תוס' שבת י. ועוד ביתר ביאור בתו' ב"מ מ: ד"ה דין ותוס' מגילה טו: ד"ה זה], נ) [ל"ל נתמני], ס) יבמות קט:, ע) רש"ל כ' שהוא דיבור אחד עם דלעיל, פ) בע"י: הכפורת בתמתים ואחי לרכו, מ) [וע"ע תוס' קדושין מ:],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה פוטר מים המתחיל ופותח בקטטה ראשית מדון הוא:

מוסף רש"י

תחילת דינו. ליום הדין, תחילת תביעות שעליו מפני מה לא עסקת בתורה (קדושין מ:). פוטר מים. הפורק עול תורה, ראשית מדון. הוא תחילת דינו, ואין מים אלא תורה, דכתיב (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים (קדושין מ:). ארון תשעה. גוכטו, דכתיב ואמה ואחי קומתו, ואמה בת שש טפחים (סוכה ז:). אל תגזול דל כי דל הוא. אל תגזלנו כי תראנו דל, בעבור שהוא דל ואין לו כח לעמוד נגדך (משלי כב כב).

רבינו חננאל

אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו ואף על גב שנתגלה הריב וכן יש לו לדיין לומר לאדם חזק איני נזקק לכם שמא יתחייב החזק ונמצא החזק רודפו לדיין וכו' ור' תנחום בר חנילאי דריש האי קרא פוטר מים ראשית מדון במעשה דאהרן בעגל שנא' ויראו אהרן ויבן מזבח לפניו מה ראה אמר רבי אלעזר ראה חור זבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא קטלי נמי דידיי ומתקיימא בהן אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ולית להו תקנתא בתשובה לעולם אפשר אטרדם במעשה העגל אפשר דהדדי בתשובה והויא תקנתא וכו'. ואסיקנא כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה על ישראל שנאמר אלהים נצב בעדת אל וגו' והמעות מסלק שכינה שנאמר משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'. וכל דיין שנוטל ממון מזה שלא כדין ונותנו לזה הקב"ה גובה נפשו ממנו שנאמר אל תגזול דל כי דל הוא ואומר כי ה' יריב ריבם וגו'.

מטתו שלשלמה. שכנו של מקום: **ששים גבורים.** תלמידי חכמים וששים כנגד דוקא[ב]: **מלומדי מלחמה.** מלחמתה של תורה: **אם ברור לך.** הדין כבקר שהוא מאיר: **אומרהו.** והכי משמע דינו לבקר הוציאו לאור משפט: **קולר תלוי.** עוונה של הטייה: **להלמיד היושב לפני רבו.** וכל דין לפני רבו והוא לא נזקק לדבר נענש אם שתק והוא מבין ברבו שטועה: **דגמטיין שיבא מכשורא.** שיגיענו נסורת קטנה מן הקורה כלומר שאם נטועה ישתלש העונש בין כולנו ויקלו מעלי: **שיבא.** נסורת כמו (הושע ח) כי שבבים יהיה עגל שומרון ומתרגמינן לגיסרי לווחין:

שאינו צריך לכלום. כלומר דגמיר וסביר וכן מוכח מדמייתי עלה דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא גמיר ומיהו בפי"ג דכתובות (דף קה:) מייתי לה על דיין שאינו מקבל שוחד ומשמע שאין צריך לכלום שהוא עשיר[ג]:

תהא זריז. שלא להטיל אימה על הציבור לרדותם יותר מדאי וכן מוכח לקמן (דף ח.) דדרשינן מהאי קרא אזהרה לדיין שיסבול את הציבור: פסילנא

שנאמר [1] הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה איש חרבו על יריכו מפחד בלילות מפחדה של גיהנם שדומה ללילה דרש ר' יאשיה ואיתימא [ד]רב נחמן בר יצחק מאי דכתיב [2] בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין אלא [ה]אם ברור לך הדבר כבקר אמרהו ואם לאו אל תאמרהו ר' חייא בר אבא א"ר [ו]יונתן מהכא [3] אמור לחכמה אחותי את [ז]אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו אל תאמרהו אמר ר' יהושע בן לוי עשרה [7] שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן פשיטא לא צריכא אלא לתלמיד היושב לפני רבו [ח]רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה [ט]מיכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דלימטיי' [י]שיבא מכשורא רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסיא אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא [יא]כי אתא רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מאי דכתיב [4] מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות יהרסנה דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר א"ל ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא קם גחין עליה ולא א"ל ולא מידי פתח ואמר [5] הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו [יב]ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין שנאמר [6] וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ אמר ריש לקיש [יג]כל [יד]המעמיד דיין [טו](על הציבור) שאינו הגון כאילו נוטע אשירה בישראל שנאמר [7] שופטים ושוטרים תתן לך וסמיך ליה [8] לא תטע לך אשרה כל עץ אמר רב אשי [טז]ובמקום שיש תלמידי חכמים כאילו נטעו אצל מזבח שנאמר [8] אצל מזבח ה' אלהיך כתיב [9] לא תעשון אתי אלהי זהב אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ שרי אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב רב כי הוה אתי [יז]לבי דינא אמר הכי ברעות נפשיה לקטלא נפיק וצבי ביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל ולואי שתהא ביאה כיציאה כי הוי חזי [יח]אמבוהא (דספרי) אבתריה אמר [10] אם יעלה לשמים שיאו [וגו'] כגללו לנצח יאבד (וגו') מר [יט]זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דריגלא אמר הכי [11] כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור דרש בר קפרא מנא הא מילתא דאמרו רבנן [כ]הוו מתונין בדין דכתיב [12] לא תעלה במעלות וסמיך ליה [13] ואלה המשפטים אמר ר' [כא]אליעזר [כב]מניין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש שנא' לא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים אשר תשים אשר תלמדם מיבעי ליה [כג]אמר רבי ירמיה ואיתימא רבי אחאי כולי הדיינין רב הונא כי הוה נפק לדינא אמר הכי אפיקו לי מאני חנותאי מקל ורצועה ושופרא וסנדלא [14] ואצוה את שופטיכם בעת ההיא אמר רבי יוחנן כנגד מקל ורצועה תהא זריז [14] שמוע בין אחיכם ושפטתם אמר רבי חנינא [ח]אזהרה [כד]לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו קרי ביה נמי שמע בין אחיכם [כה]רב כהנא אמר מהכא [15] מלא תשא לא תשיא [14] ושפטתם צדק אמר ריש לקיש צדק את הדין ואחר כך חתכהו [14] בין איש ובין אחיו [כו](ובין גרו) אמר רב יהודה [כז]אפילו בין בית לעלייה ובין גרו אמר רב יהודה אפילו בין תנור לכירים [16] לא תכירו פנים במשפט רבי יהודה אומר לא תכירהו רבי אלעזר אומר לא תנכרהו אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא אמר לו לאו אושפיזכני את אמר לו אין [כח]אמר ליה דינא אית לי אמר ליה פסילנא

[ב]מיחיכם כשתהיו שניכם יחד משמע: **לא תשא.** לא תקבל שמע שוא אזהרה לדיין וקרי ביה נמי לא תשיא אזהרה לבעל דין: **בין איש ובין אחיו.** שנפלה להם בית בירושה אל תאמר טול אתה בית ואחיך עליה ומה בכך הרי לכל אחד יש לו דירה אלא העלה אותן בדמים והשווה חלוקתן ע"י מעות: **בין גרו.** לשון מגור משמשי דירה. אל תאמר יטול זה תנור וזה כירה שהרי תנור עודף על הכירה ולריך להוסיף דמים: **לא תכירהו.** אם הוא אוהבך: **לא תנכרהו.** אם הוא שונאך לא תעשה לו כנכרי לחייבו: **אמר ליה.** ההוא גברא לרב: **ולאו אושפיזכני אם.** כלומר אין אתה זכור שעשיתי עמך חסד: **א"ל.** רב אין: **אמר ליה ההוא גברא דינא אית לי.** ורולה אני שתהא דיין: פסילנא

נח א מיי' פ"כ מהל' סנהדרין הל' ז סמג עשין כז טוש"ע ח"מ סי' י סעיף ח:
ב [מיי' שם הל' יג טוש"ע ח"מ סי' ג ס"ד]:
נט ג מיי' פ"ג מהלכות סנהדרין הלכה ה סמג עשין כז טוש"ע ח"מ סימן ח סעיף ח:
ס ד ה מיי' שם הל' מ:
סא ו מיי' פ"כ שם הל' ז סמג שם טוש"ע ח"מ סימן י סעיף ח:
סב ז מיי' שם פכ"ב הלכה כ סמג שם טוש"ע ח"מ סימן ח סעיף ד:
סג ח מיי' פכ"ח שם הל' ז י סמג עשין כז טוש"ע ח"מ סימן ח סעיף ה ח:
סד ט מיי' פ"כ שם הלכה י סמג עשין שם טוש"ע ח"מ סימן י סעיף ד:

מוסף רש"י

הנה מטתו. בית המקדש שם לשכת הגזית, שלשלמה. שהשלוס שלו, **גבורים.** דייקים (יבמות קט:). **שאינו צריך לכלום.** שהוא עשיר ואין לריך להמניף (כתובות קה:). **אצל מזבח.** תלמידי חכמים, דאשיה אוקמינן בדיין שאינו הגון, הלכך מזבח נמי בגבור (ע"ז נב.). **ברעות נפשיה.** ברצון עצמו, לקטלא נפיק. ליטא עוגש חטא שמא יגזה דדין ושל עצמו אמר כן (יומא פז.). **וצבי ביתיה לית הוא עביד.** בכל זה לא יעשה לורכי ביתו ולא ישתכר כלום בדבר (שם). **ולואי שתהא ביאה כיציאה.** שיבוב ויכנס לביתו בלא חטא כיציאה (שם). **אמבוהא.** גדולי בני אדם הולכין אחריו לכבודו (שם). **אם יעלה לשמים וגו'.** כל זה אמר בלא מזוח דעתו (שם). **כי הוו מכתפי ליה.** זקן היה ונושאין אותו באלנקי בכתפיהם בבית המדרש שלא לבטיחו את הכבוד לקוס מפניו (שם). **הוו מתונין בדין.** לשון ממתינין, שלא יהיו גומרין הדין במהרה אלא מוקרין בו בעומק, לפי שהדין יושב ברוחו של עולם, שהרי לעשרת הדברות אמרו הכתוב, דכתיב ואלה המשפטים, ללמדך שהם גופי תורה, ק"ל מתוקים לשון קשה, כלומר שיהיו מתקשים ומתחתמים בדין, שמתוך כך יפא הדין לאמתו (אבות פ"א מ"א). **מלא תשא לא תשיא.** לא תשא אזהרה למקבל, קרי ביה לא תשיא אזהרה לבעל דין (שבועות לא.).

רבינו חננאל

כתיב בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט. דרש ר' יאשיה אם ברור לך הדבר והדין על בוריו עם מי האמת ומי הזכאי ומי החייב כמו שברור לך כי הבוקר הוא שעה ראשונה של יום בלא כלום ספק אומרהו. ואם עדיין לא ברור לך אל תאמרהו כיוצא בו אמור לחכמה אחותי אם אם ברור לך הדבר בבירור שהיא אחותך שהיא יצאה ממעי אמך שהיא אסורה לך אומרהו וכו': **עשרה** שיושבין בדין הקולר תלוי בצואר כולן ואפילו תלמיד היושב לפני רבו. רב הונא הוה מכניף בדינא עשרה רבנן בהדיה. ורב אשי בענין טריפה הוה מכניף כולהו טבחי דמחסיא אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא. מלך במשפט יעמיד ארץ. אם דומה הדיין למלך שאינו צריך לכלום ליהנות מבני אדם יעמיד ארץ. אם ככהן המחזר על הגרנות ליטול תרומה יהרסנה כלומר אין בו כח למחות במי שהנאתו ממנו. וכל המעמיד דיין לישראל שאינו הגון כאלו נטע אשרה וכו': **ענין** הוו מתונים בדין ושלא יפסע הדיין על ראשי עם קודש. כלי הדיין כגון מקל ורצועה. ואזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין אלא בפני בעל דינו ואזהרה לבעל דין שלא ישמיע דבריו לדיין שלא בפני בעל דינו. וצדק את הדין ואחר כך חתכהו בין איש ובין אחיו אפילו בין בית לעלייה צריך הדיין להיות בקי כמשפט הפסדת העלייה על הבית כמה היא כדי שידין כמה יש לבעל העלייה בתחתון וכך צריך להיות בקי כמה הרחקת התנור מן הכותל או מן העזיבה שתחת התנור. וכמה הרחקת הכירה והמחזיק בכירה אין לו לעשות וכיוצא בדינים הללו ולא יהיו [קל] בעיניו מפני שהן כך בלא נשיאות ממון ובלא נתינת ממון

מסורת הש"ס

א) גירסת רי"ף ורא"ש רבי שמואל בר נחמני, **ב)** ל"ל יוחנן, **ג)** שבת קמה:, **ד)** הוריות ג:, **ה)** [סס ע"ש], **ו)** ל"ל איכא, **ז)** כתובות קה:, **ח)** ע"ז נב., **ט)** [בע"ז שם ליתא], **י)** יומא פו: ע"ש, **כ)** [סוכה נה:], **ל)** [יומא פז.], **מ)** [אבות פ"ל מ"ג], **נ)** [ל"ל אלעזר], **ס)** [עי' תוספות יבמות קה: ד"ה מי שלריך], **ע)** [שבועות לא. ע"ש בתוספות ד"ה שלא], **פ)** [שבועות לא. ע"ש], **צ)** [בילקוט ליתא], **ק)** [בעיון ערך בית עליה תרלה פי' נתה], **ר)** ל"ל מאי בעית ל"ל דינא אית לי כל"ל רש"ל, **ש)** [עי' תוס' יבמות קט: ד"ה שאינו], **ת)** [בעיון ז.], **א)** [בכתובות שם ד"ה מאי דכתיב וכו' ישבו בשם ר"ת ישוב על זה],

גליון הש"ם

גמרא א"ר ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא. עי' טורי אבן מגילה לף כ ע"ב ד"ה מגלפן:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וה' בהיכל וכו' עוין הזה כל כל"ל ומיבת אח נמחק:

תורה אור השלם

1. הִנֵּה מִטָּתוֹ שְׁלֹשֵׁלֹמֹה
שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ
מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל: כֻּלָּם
אֲחֻזֵי חָרֶב מְלֻמְּדֵי
מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ עַל
יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת:
שיר השירים ג ז-ח
2. בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְיָ
דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ
גָזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק פֶּן תֵּצֵא
כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין
מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ
מַעַלְלֵיכֶם:
ירמיהו כא יב
3. אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחֹתִי
אָתְּ וּמוֹדָע לַבִּינָה תִּקְרָא:
משלי ז ד
4. מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד
אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת
יְהֶרְסֶנָּה: משלי כט ד
5. הוֹי אֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה
עוּרִי לְאֶבֶן דּוּמֵם הוּא
יוֹרֶה הִנֵּה הוּא תָּפוּשׂ זָהָב
וָכֶסֶף וְכָל רוּחַ אֵין
בְּקִרְבּוֹ: חבקוק ב יט
6. וַיְיָ בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס
מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ:
חבקוק ב כ
7. שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן
לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְיָ
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְשִׁבְטֶיךָ
וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט
צֶדֶק: דברים טז יח
8. לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה
כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְיָ
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה
לָךְ: דברים טז כא
9. לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי
כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא
תַעֲשׂוּ לָכֶם: שמות כ כ
10. אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם
שִׂיאוּ וְרֹאשׁוֹ לָעָב יַגִּיעוּ:
בְּגֵלְלוֹ לָנֶצַח יֹאבֵד רֹאָיו
יֹאמְרוּ אַיֵּה: איוב כ ו-ז
11. כִּי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן
וְאִם נֵזֶר לְדוֹר וָדוֹר:
משלי כז כד
12. וְלֹא
תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל
מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו: שמות כ כג
13. וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם:
אֶת שִׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שְׁמֹעַ בֵּין אַחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ: דברים א טז
15. לֹא תַשִּׂא
שֵׁמַע שָׁוְא אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס: שמות כג א
16. לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדוֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא
תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו: דברים א יז

מסורת הש"ס

פסילנא לך. שהזכרתני טובתך: **חזייה.** רב כהנא לההוא גברא: **דהוה גאים ביה.** ברב. סומך ובוטח עליו ומדבר גבוהות: **מפיקנא לך רב מאונך.** (א) אודיעך שאין רב יכול לסייעך דמשמתינא לך: **אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה.** לאמיתו: **לאקדומיה.** אם בא לפניך דין של פרוטה וחזר ובא דין אחר של מנה הקודם לפניך הקדם לחתוך: **כי המשפט לאלהים הוא.** כאילו אתה דן ומוציא ממון מיד הקב"ה שהרי עליו להחזיר ממון לבעליו: **על דבר זה.** שנטל שררה לעצמו לומר תקריבון אלי (דברים ו) שהיה לו לומר תקריבון לפני השכינה: **נענש משה.** שלא זכה (ט) שלא נאמר לו פרשת נחלות עד שבא מעשה לפניו ולא ידע מה להשיב: **כשיב ואלוה את שופטיכם.** משמע את מכמיהם הזהיר להדריך ליבור (י) במשפט והחקים על כרחם: **וכשיב ואלוה אתכם.** לליבור עצמם הזהיר ומה הולך להזהירן: **כי אתה תבוא את העם.** משמע גם אתה כאחד מהן: **כי אתה תביא.** משמע (לשון) שררה ונהג (כ) עליהן: **משה אמר לו וקיים שבדור (כ) עמהם א).** על פיהם עשה מעשה ולא תשתרר עליהם להוות קרא דכי אתה תבוא משה אמרו כדכתי' ביה אל הארץ אשר נשבע ה' וגו' ובמקרא דכי אתה תביא כתיב אל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם (כ) וגו' אלמא דהקב"ה בעצמו אמרו: **דבר אחד.** מנהיג אחד: (ג) **יומא דדינא.** שני וחמישי תקנת עזרא היא בב"ק (דף פב:): **אומוני לדינא.** ב"ד ששולחין שלוחם לבעל דין שלועקים עליו לבא ולדון לפניהם לריך השליח להזמינו בשם שלשתן: **ואמר משמיה דהד.** פלוני דיין מזמינך לא אמר כלום ואי לא אזיל לא משמתינן ליה: **דיני קנסות.** זה שמשלם יותר מדינו: (מ) **המוציא שם רע.** לא מצאתי לבמן בתוליס (דברים כד) ובא להפסידה כתובתה ולא להרגה שאינו מביא עדים שזינתה תחתיו דאי אנפשות מאי הוי השתא מיהא לאו דיני נפשות הוא דליכא עדים (נ): **ור"מ סבר אין חוששין לנעו.** אין חוששין שמא כשיבואו לב"ד ויצא הקול ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה תחתיו ועכשיו אין הבעל יודע בהן ותבעי כ"ג דשמא יבא לידי דיני נפשות ורבנן סברי חוששין: **דכ"ע לא חיישינן לנעו.** ואם תחילת תביעתו של בעל לא בא לידון על פי עדים אלא על ידי עצמו ולהפסידה כתובתה מודו רבנן דבשלשה: **והכא כגון דאיכניף עשרים ושלשה.** שאמר הבעל להביא עדים שזינתה תחתיו ולא אמר: **ואיבדור.** הדיינין והלכו להם: **ואמר.** הואיל ואין לי עדים דנו לי מיהת בשלשה דיני ממונות להפסידה כתובתה ע"י עצמו דקיי"ל (כתובות דף י.) חכמים תיקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והם האמינוהו להפסידה על פיו חזקה אין אדם טורח בשעורה ומפסידה. רבי מאיר סבר בשלשה דאין חוששין לכבוד הראשונים ודינן אפילו בשלשה ורבנן סברי חוששין לכבוד הראשונים ובעי כולהו: וחכ"א

[א] פסילנא לך לדינא אמר ליה רב לרב כהנא פוק דייניה חזייה דהוה קא גאים [ביה] א"ל אי צייתא צייתא ואי לא מפיקנא לך רב מאונך [1]בקטן כגדול תשמעון אמר ריש לקיש שיהא חביב עליך [2]דין של פרוטה כדין של מאה מנה למאי הלכתא אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה פשיטא אלא [3]לאקדומיה [1]לא תגורו מפני איש (ו)(א"ר חנן אל תכנים דבריך מפני איש) [1]כי המשפט לאלהים הוא א"ר חמא ברבי חנינא אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון ונותנים לזה שלא כדין אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו [1]והדבר אשר יקשה מכם א"ר חנינא ואיתימא רבי יאשיה על דבר זה נענש משה שנאמר [2]ויקרב משה את משפטן לפני ה' מתקיף לה רב נחמן בר יצחק מי כתיב ואשמיעכם [1]ושמעתיו כתיב אי גמירנא גמירנא ואי לא אזלינא וגמירנא אלא כדתניא ראויה פרשת [3]נחלות שתיכתב על ידי משה רבינו אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן ראויה היתה [3]פרשת מקושש שתיכתב ע"י משה רבינו אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו [7]ללמדך שמגלגלין חובה ע"י חייב וזכות על ידי זכאי כתיב [3]ואצוה את שופטיכם בעת ההיא וכתיב [4]ואצוה אתכם בעת ההיא אמר רבי אלעזר אמר רבי שמלאי [ד]אזהרה לציבור שתהא אימת דיין עליהן [ה]ואזהרה לדיין שיסבול את הציבור עד כמה אמר רבי חנן ואיתימא רבי שבתאי [5]כאשר ישא האומן את היונק כתיב [6]כי אתה [ט]תבוא וכתיב [7]כי אתה תביא אמר רבי יוחנן אמר לו משה ליהושע אתה והזקנים שבדור עמהם אמר לו הקב"ה טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור ואין שני דברין לדור תנא זימון בשלשה מאי זימון אילימא ברכת זימון והתניא זימון [1]וברכת זימון בשלשה וכי תימא פרושי קמפרש מאי זימון ברכת זימון והתניא [1]זימון בשלשה ברכת זימון בשלשה אלא מאי זימון אזמוני לדין כי הא דאמר רבא [1]הני בי תלתא דייני דיתבי ואזיל שליחא דבי דינא ואמר מפומא דחד לא אמר כלום עד דאמר משמיה דכולהו הני מילי בלא יומא דדינא [ח]אבל ביומא דדינא לית לן בה: תשלומי כפל כו': שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו דיני קנסות בכמה מאי קמיבעיא ליה [ז]הא אנן תנן בשלשה אלא יחיד מומחה קמיבעיא ליה דאין דיני קנסות או לא אמר ליה תניתוה תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה בשלשה מאי שלשה אילימא שלשה הדיוטות האמר אבוה דאבוך משמיה דרב אפילו עשרה והן הדיוטות פסולין לדיני קנסות [מ]אלא מומחין וקאמר שלשה: וחכמים אומרים מוציא שם רע בעשרים ושלשה: וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי אמר עולא בחוששין ללעז קמיפלגי רבי מאיר סבר אין חוששין ללעז ורבנן [ס]סברי חוששין ללעז [מ]רבא אמר כולי עלמא ללעז לא חיישינן והכא בחוששין לכבודן של ראשונים קמיפלגי והב"ע כגון דאיכניף בי עשרין ותלתא למידן דיני נפשות ואיבדור ואמר להו דיינו לי מיהת דיני ממונות מיתיבי

פסילנא לך. מרחיק היה עצמו אבל מן הדין לא מיפסיל וכן ההוא דשני דייני גזירות (כתובות קה:) דאייתי ליה לנא דפירי: **מפיקנא** לך רב מאונך. דמשמתינא לך והא דקאמר במו"ק (דף יח.) מנודה לתלמיד אינו מנודה לרב הני מילי כשמנדה אותו לכבוד עצמו אבל בשם שמים לא: **מוציא שם רע.** פי' בקונטרס שהבעל טוען פתח פתוח מצאתי להפסידה כתובתה וקשה לר"ת מדא דבני אונס ומפתה קתני לה שהן קנסות ועוד דבכל דוכתא שמזכיר מוציא שם רע הוי לענין ק' סלעים ועוד דג' דמתניתין מומחין הן ובכמה דוכתי אשכחן שדנין דיני כתובה בבגל וכן נוהגין עכשיו ועוד מה שמפרש נמי חוששין ללעז מתוך שיטעון פתח פתוח מצאתי חיישינן שמא ישמעו עדים ויבואו ויעידו שזינתה אין ללעז לעז נופל על זה אלא על דבר שהוא שקר כמו (גיטין דף ה:) נמצאת אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים ועוד דקאמר דונו לי מיהא דיני ממונות מי דוחקו כל זמן שאין האשה תובעת אותו כתובתה ועוד דקאמר תבעו ממון בשלשה תבעה מיבעיא ליה ועוד מה שייך תביעה (ד) שאינו בא אלא לפטור את עצמו מכתובתה ועוד ובמקום דאיכא נפשות משמע דבהאיא ממון אייני ועוד שמעתי מהר"ף דלר' מאיר דאית ליה כתובה דאוריתא בפרק אף על פי (כתובות דף נו:) אינו נאמן להפסידה כתובתה דדוקא למ"ד כתובה דרבנן נאמן כדמוכח בפ"ק דכתובות (דף י.) דאמר רב נחמן חכמים תיקנו לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והם האמינוהו כו' ומפר"ת דכולה שמעתי' אייני לענין ק' סלעים שהאב תובע לבעל וחוששים ללעז היינו לעז הדיינים כגון שהביא הבעל עדים שזינתה והוכחשו דמיחייב הבעל השתא ק' סלעים דרבנן סברי בעי כ"ג דאי בג' חיישינן שמא אח"כ יבואו עדים שזינתה ואצטרך להוסיף עד כ"ג ואתי להוליא לעז על הראשונים לומר שלפי שלא ידעו לדון הוסיפו עליהן ודוקא הוכחשו אבל הוזמו תו לא חייש לעז הדיינין לסהדי אחריני דמוכחא מילתא דאסהדי שקרי מהדר הבעל אבל בהוכחשו אז לא כוונו עדותן אכתי אפשר להיות דקושטא הוה קאמרי ואיכא למיחש טפי דילמא אתו אחריני ור' מאיר לא חיש ללעז הדיינין ואין לדמות ליוסיפו הדיינים דלקמן (דף כט.) דלא חיישינן ללעז הדיינין:

רבה

מסורת הש"ס

(א) רש"ל מוסק זה [עי' רש"י לעיל בדף ו: ד"ה שיוצב], ב) ב"ב קיט., ג) שם נקמן עח:, ד) [תוספתא יומא פ"ד שבת לב. ב"ב שם], ה) תנוא את העם וכתי' כי אתה תביא את בני ישראל כל"ל, ו) [עיין תוספות בכורות לא: ד"ה ג"ר], ז) רש"ל אי בהדיוטות פשיטא ג' בעינן אלא כו', ח) רש"ל רבה, ט) שנאמר לו כל"ל, י) [כמשפטי המוקים כל"ל רש"ל], כ) [נהוג. רש"ל], ל) [נפסוק: לחסן], מ) מכלן שיין לעתני' דף ב., נ) ע"כ שיין לעתני',

תורה אור השלם

1. לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו: דברים א יז

2. וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְיָ:

במדבר כז ה

3. וְאֶצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שְׁמֹעַ בֵּין אַחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ: דברים א טז

4. וְאֶצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא אֵת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:

דברים א יח

5. הָאֲנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אָנֹכִי יְלִדְתִּיהוּ כִּי תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְחֵיקֶךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַינֵק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתָיו: במדבר יא יב

6. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם: דברים לא ז

7. וַיְצַו אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ:

דברים לא כג

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מפיקנא לך כו מאונך מכחך אודיענך: (ב) ד"ה משה וכו' שבדור ראתה עמהם: (ג) ד"ה יומא דדינא ל"ל אחר ד"ה ומומר משמיה: (ד) תוס' ד"ה מוציא וכו' מה שייך תביעה כיון שאינו בא:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] רש"י ד"ה משה כו' זקנים שבדור עמהן. מלא עמהן נמתקן וכ"כ ענף:

מוסף רש"י

ראויה פרשת נחלות כו' ראויה היתה פרשת מקושש כו'. ולא תאמר אם לא דברו בנות צלפחד ולא נתחייב מקושש היו שתי פרשיות הללו חסרין מן התורה, והכי נמי איכא למימר שהרבה מלות חסרים מן התורה לפי שלא אירעו המעשים (רשב"ם ב"ב קיט.). שמגלגלין חובה. היינו מקילה שמטורה, דעתה הוא לאדם לדון בחנק, על ידי חייב. מקושש, וזכות. שהבנים והקרובים ירבו את קרוביהם, על ידי זכאי. בנות צלפחד (שם קיט:). אתה והזקנים שבדור עמהם. זקנים שבדור יהיו עמך, הכל לפי דעתן ועצתן (דברים לא ז). טול מקל והך על קדקדם. הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא וגו', תביא על כרחם, הכל תלוי בך (שם).

עין משפט נר מצוה

סה א מיי' פ"ג מהל' סנהדרין [הל"ג] והלכה ו סמג עשין קו טוש"ע מ"מ סימן ז סעיף ז:

ב [מיי' שם פ"כ הל' י טוש"ע מ"מ סי' י סעי' ד]:

סו ג מיי' שם טוש"ע מ"מ סימן טו סעיף ח:

סז ד ה מיי' פכ"ה שם הלכה ב ג סמג שם טוש"ע מ"מ סימן מ סעיף ד:

סח ו מיי' פ"ה מהל' גרכות הל' ב סמג עשין כז טוש"ע מ"מ סי' קנב סעיף ח:

סט ז ח מיי' פכ"ה מהל' סנהדרין הלכה ז סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סימן יח סעיף ב:

ע ט מיי' שם פ"ה הלכה ח סמג שם [טוש"ע מ"מ סי' ח סעי' ח]:

עא י מיי' שם הל' ג:

רבינו חננאל

בבזיון אלא צריך להתעסק בהן בכולן כמו שהן מפורשין בפ' לא יחפור והא דאמר רב לאושעיא פסילנא לך לדינא ודבר אחד בדור ולא שנים דברים כולן פשוטין הן: **תנא** זימון בשלשה אוקימנא אזמוני לדינא והני מילי בלא יומא דדינא צריך למימר השליח כי שלשה שלחו אותי אליך אבל ביומא דדינא לא צריך למימרא שליחא דתלתא [שלחוהו] שזה דבר ידוע הוא דביומא דדינא תלתא יתבי: **תשלומי** כפל ותשלומי ד' וה' בב' [מומחין]. אוקמה רב נחמן בר יעקב בדיני קנסות ולפיכך צריך ג' מומחין כי ההדיוטות אפילו עשרה פסולין לדון דיני קנסות. האונס והמפתה בג' שהן דיני קנסות: **ירושלמי** ר' (מינא) [מנא] אמר בנערה מאורסה פליגי ונדחו דבריו אבל חלקו במוציא שם רע. רבי מאיר סבר לייסרו ולענושו בג' ואם נמצאו דבריו אמת בכ"ג. וחכ"א הכל בכ"ג ואמר עולא בחוששין ללעז פליגי כלומר אם ישבו שלשה לדין על הבעל לענושו ולייסרו ודקדקו ונמצאו דבריו אמת כיון שהן דיני נפשות צריכין להוסיף עליהן עשרים אחרים אתי למימר לא אוסיפו עליהן הני עשרים אלא משום דקדמאי לא הוו ידעי למידן האי דינא ומפקי לעז עליהן ורבי מאיר לא חייש ללעז וחכמים חיישי הלכך הוי המלקות והענוש מבתחילה בכ"ג. ואם נמצאו הדברים אמת הם הן הדיינין עליה דיני נפשות. רבה אמר מתניתין כגון דיתבי כ"ג לעיוני בהאי דינא ונפקי (תרי) [כ'] מיניהו ואמר להו דיינו לי מיהת על הענוש ועל המלקות ר' מאיר סבר דייני להו דממון הוא ולא חיישינן לכבוד הני (תרי) [כ'] דנפק וחכמים חיישי לכבודן

רבה אמר דב"ע כו' כגון דאיכניף כ"ג למידן דיני נפשות. שהגיע האב עדים להזימוס (ב) עדי הבעל ולא הספיקו לקבלם עד דאיבדור מחמת אונס או מחמת פחד או להקביל פני המלך או למדידת עגלה ערופה ונשארו רק שלשה ואין לומר שקיבלו ואח"כ איבדור דלא מ"ש דומו לי מיהא: **מיתיבי** כו' **בשלמא** לרבה **תבעו** ממון תחלה. כלומר דלא איכניף לדיני נפשות: (ג) **והביא** האב עדים והזימום. קודם גמר הדין דהשתא ליכא מיתה בזוממין בא לגבות ממון גג' דליכא למיחש לנעז שמא יבואו עדים אחרים ויצטרכו להוסיף דכיון דהוזמו ודאי שהרי שקרי ניהו ובמקום דליכא נפשות כלומר שיכול לבא לידי נפשות שלא הוזמו אלא הוכחשו בעי כ"ג ותבעו נפשות ה"פ תבעו ממון שיכול לבא לידי נפשות ויחא לפירוש רבינו תם הא דאיצטריך לאביי למימר דכ"ע חוששין לנעז דכולה סוגיא איירי כשהוכחשו עדי הבעל או לא כוונו עדותן ומשום דחוששין לנעז הוי בכ"ג לרבנן דליכא חשש דלנעז (ג) דשייכא מיתה בהתראה סתם דשמא יצטרכו להוסיף אבל לפירוש הקונטרס הכי נמי הוה מצי למימר דכ"ע אין חוששין לנעז אפ"ה הוי לרבנן בעשרים ושלשה וי"מ לפי' הקונטרס דלהכי נקט דכ"ע חוששין לנעז משום רבותא דר' מאיר דאע"ג דחוששין לנעז הוי לר' מאיר בשלשה כיון דליכא למיחש לסהדי אחריני ומיהו קשה לפר"ת למאי דמסיק פלוגתא דמתניתין בפלוגתא דבן זכאי דהשתא מוקי שם רע דרבי מאיר דאמר בשלשה הוי תבעינא מאה כסף דקתבע אב ומוקי שם רע בעשרים ושלשה דרבנן היינו בחיוב מיתה אשה ולא בתבעינא ממון דאין עדותן בטלה בהכחשת בדיק' לרבנן ועוד דמשמע דקאי אהא דאמר דכולי עלמא חוששין לנעז ואי חוששין לנעז כי איתכחוש נמי ליהוי בכ"ג לרבי מאיר שמא יבואו עדים אחרים ויצטרכו להוסיף ויהיה לנעז ומיהו יש לישב דדמוקי כגון דאיתכחיש בבדיקות איירי נמי שהכחישו אח"כ (ד) עדי האב הכחשה גמורה דהשתא לא מקטלא נמי לרבנן ואפ"ה הוו בכ"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני ואע"ג דהני אחריני נמי יהיו מוכחשין בבדיקות מ"מ מיקטלא לרבנן דהכחשה דבדיקות לאו הכחשה היא ולר"מ הוה הכחשה ואין להקשות לפר"ת לאביי ולכולהו אמוראי דלקמן דלא מיחייב מיתה לר"מ היכי מיחייב ק' כסף הא קיי"ל בכתובות דלא מיחייב ק' סלע היכא דלא מצי למיתי לידי חיוב סקילה דאמר בפרק נערה (כתובות דף מד:) המוציא שם רע על הקטנה פטור כיון דלא מצי למיקיימא אם אמת היה הדבר וסקלו ויש לומר דמהאי טעמא לא ממעטינן אלא קטנה דלאו בת עונשין כלל אבל נראה דוחק מה שפירש ר"ת דהכחשה בלא הזמה מחייב ק' סלעים וי"ל לפר"ת שהיא מותרת לבעלה כשלא כוונו עדותן או כשהוכחשו דאי לאו הכי היכי מחייב ק' סלעים הא לא קיימן ביה (דברים כב) ולו תהיה לאשה ויש ללמוד מכאן דאי אתו עדים ואמרו אשת פלוני זנתה דבעי דרישה וחקירה לאוסרה על בעלה וסברא הוא דלא גרע מגזלות וחבלות וכירושלמי מצא דשב"א פלוגתא דאמוראי דאיכא דמפרש פלוגתא לענין כתובה דמפרש בקונטרס ואיכא דמפרש לענין ק' סלע דמפרש רבינו תם:

חוששין ללעז וחוששין לכבודן של **ראשונים**. אע"ג דחוששין ללעז אכתי נפקא לן במאי דחוששין לכבודן של ראשונים (ה) שהגיע הבעל עדים שזינתה והגיע האב עדים והזימום וה"ה דהוה מצי למימר אין חוששין לכבודן של ראשונים אבל אין לפרש מדחוששין ללעז כ"ש דחוששין לכבוד של ראשונים כדמוכח מדרבא חדא מה ענין זה אצל זה ועוד דהא לעולא דחוששין רבנן ללעז ולכבודן של ראשונים לא חיישינן דהיכא דהבעל הגיע עדים והזימום אמרי רבנן בא לגבות ממון גג' וא"ת אביי ושאר אמוראי דלקמן היכי מוקמי שתבעו ממון בשלשה דלדידהו ליכא לאוקמי כגון שהגיע הבעל עדים שזינתה והגיע האב עדים והזימום כדמוקי לעיל כיון דסברי (ו) רבנן דכולי עלמא חוששין לכבודן של ראשונים ויש לומר לדידהו תבעו ממון היינו שלא התרו בה כלל דליכא מיתה אלא ממון ובקונטרס פירש דמוקי לה כרבא ורבי חייא שהגיע הבעל עדים שזינתה והאב הגיע עדים והזימום וליכא למיחש לכבודם של ראשונים דדינא אחרינא הוא דמעיקרא הוה מצי למימר אין חוששין לכבוד של ראשונים לכבודן של ראשונים רבנן ללעז ולכבודן של ראשונים לא חיישינן דהיכא דהבעל הגיע עדים (ז) והגיע האב עדים והזימום אמרי רבנן בא לגבות ממון גג' וא"ת אביי ושאר אמוראי דלקמן היכי מוקמי שתבעו ממון בשלשה דלדידהו ליכא לאוקמי כגון שהגיע הבעל עדים שזינתה והגיע האב עדים והזימום כדמוקי לעיל כיון דסברי (ז) רבנן דכולי עלמא חוששין לכבודן של ראשונים ויש לומר לדידהו תבעו ממון היינו שלא התרו בה כלל דליכא מיתה אלא ממון ובקונטרס פירש דמוקי לה כרבא ורבי חייא שהגיע הבעל עדים שזינתה והאב הגיע עדים והזימום וליכא למיחש לכבודם של ראשונים דדינא אחרינא הוא דמעיקרא הוה מצי למימר אין מהפכין בזכותו שאין טוענין למסית אבל לענין עשרים ושלשה דרשינן מהאי קרא דאין סברא לחלק בין מסית לשאר חייבי מיתות ועדים והתראה נמי צריך במסית אלא משום שמכמיינן לו עדים וגם אין מתרין בו בפירוש אלא אומרים לו היאך נניח אביונו שבשמים ונעבוד עצים ואבנים (ח) כדתניא פרק ד' מיתות (לקמן דף סז.): **באשה** חבירה. וכגון דאמר שבעל וחזר ובעל דאי לאו הכי מתוך שאין נהרגין שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אף היא אינה נהרגת כדאמרינן בריש היו בודקין (לקמן דף מא.):

לאתרו

מיתיבי (ט) וחכמים אומרים תבעו ממון בשלשה תבעו נפשות בעשרים ושלשה בשלמא (ג) (לרבא) תבעו ממון תחלה בשלשה תבעו נפשות תחלה אפילו ממון בעשרים ושלשה אלא לעולא קשיא אמר רבא (ג) אני וארי שבחבורה תרגימנא ומנו רב חייא בר אבין הכא במאי עסקינן שהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל בא לגבות ממון מבעל בשלשה ובמקום נפשות בעשרים ושלשה אביי אמר דכולי עלמא חיישינן ללעז ומשום כבודן של ראשונים הכא במאי עסקינן כגון דאתרו בה סתם והאי תנא הוא דתניא (ז) ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותם אלא בעדה ועדים והתראה ועד שיודיעוהו שהוא חייב מיתה בבית דין ר' יהודה אומר עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג רב פפא אמר הכא באשה חבירה עסקינן וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי בר יהודה (א) ורבנן דתניא ר' יוסי בר יהודה אומר (ב) חבר א"צ התראה (ג) לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד רב אשי אמר כגון דאתרו

וחל"א תבעו ממון כו'. ברייתא היא: **תבעו ממון תחילה.** דלא בא לידון בעדים אלא על פיו ולהפסידה כתובתה מודינן דבשלשה: **תבעו נפשות תחילה.** דאמר להגיע עדים: **אפילו ממון.** כגון אם לא אלא עדים ואמר דומו לי מיהא להפסידה כתובה אעפ"כ בעינן עשרים ושלשה משום כבוד ראשונים: **אלא לעולא.** דאמר רבנן ללעז חיישי שמא ישמעו עדים ויבואו תבעו ממון בשלשה היכי משכחת לה לעולא עשרים ושלשה לרבנן בעינן משום דחוששין ללעז: **והזימום.** דתו ליכא למיחש ללעז דאיגלי מילתא דאהני סהדי סמיך והני סהדי שקרי ניהו ואפילו להפסידה כתובתה לא מהימני) דהשתא בתר סהדי שקרי קא מהדר ושקורי קמשקר ובעי למיתב מאה סלע לאב ולו תהיה לאשה ותבעו ממון דקאמרי רבנן אתביעת מאה סלע שהאב תובע קאי והכי קאמר בא האב לגבות ממון מבעל שנמצא כבר שקרן בשלשה דהזמנה אחריתי היא ואפילו כבוד ראשונים ליכא למימר הכא דדינא אחרינא הוא דמעיקרא בעל הוה תובע והשתא אב קא תבע: **ובמקום דליכא דיני נפשות.** כלומר וכל היכא דליכא למיחש לנפשות כגון בתחילת הדין אפילו אין לו עדים יש לחוש שמא ו) ישמעו ויבואו עדים עשרים ושלשה בעי. ואית דמפרשי כל תביעת ממון דהא שמעתתא אמאה כסף דאב תבע לבעל ואי אפשר לומר כן דהא לא מחייב בעל מאה סלעים אא"כ הגיע עדים והוזמו דכל זמן שלא הגיע עדים נאמן אף להפסידה כתובה כדפרישית לעיל [ע"א] ואי בשהוזמו עדיו מיירי מתניתין תו ליכא למימר חוששין ללעז ועוד מדגרסינן בתירוצא דרב חייא בר אבין בא לגבות ממון מבעל דפרים דרבי חייא להאי תבעו ממון דאמאה סלע מכלל דעד השתא הוה שמעינן תבעו ממון אבעל ואיהו תבע להפסיד כתובה: **אביי אמר.** אי בשלא הגיע עדים דכולי עלמא חוששין ללעז ובעינן עשרים ושלשה דילמא שמעי סהדי ואתו ומדבעינן עשרים ושלשה בריש אפילו ממון בעשרים ושלשה דחוששין לכבודן של ראשונים. והכא בפלוגתא דמתניתין כגון שהגיע עדים בתחילת הזמנתו לדין דתו ליכא למיחש (ח) סהדי אחריני והני אמרי באפי תלתא דהתרו בה מיתה סתם ולא הזכירו לה סקילה כדין נערה המאורסה רבי מאיר סבר תו ליכא הכא דיני נפשות ובהני שלשה סגי למידן דיני ממונות דכתובה דכי נמי יוזמו ישלם מאה כסף ורבנן סברי כיון דאתרו בה מיתה דיני נפשות ליכא ומיקטלא והאי תנא הוא וכו' ובריית"א דקתני לרבנן תבעו ממון בשלשה כדתרלה רב חייא בר אבין: **ושאר כל חייבי מיתות כו'.** גבי מסית קאי דרחמנא אמר (דברים יג) לא תחמול ולא תכסה ונהרג בלי התראה על ידי הכמנת עדים. כ"ג: **ועד שיודיעוהו.** עדיו בשעת התראה שהוא חייב מיתה בבית דין אם יעבור עבירה זו ומיהו אע"ג דלא מזכרי ליה איזו מיתה התראה היא ומחייב כדבנן: **רב פפא.** כדאביי נמי סבירא ליה דחוששין ללעז ולכבודן של ראשונים והכא דאמר רבי מאיר בג' כגון שהגיע עדים עמו בתחלת הזמנתו לדין ואמרו שלא התרו בה לפי שהשאה חבירה היא ולא הוצרכו להתרות בה רבי מאיר סבר אף על גב דחבירה היא לא מיקטלא הלכך לא צריכין לאיכנופי תו עשרים ושלשה אלא שלשה לדון דיני ממונות דכתובה ורבנן סברי כרבי יוסי בר' יהודה: **אלא להבחין.** שלא יוכל לומר סבור הייתי שמותר:

לאתרו

בעדה ועדים ובהתראה. ומסית נמי צריך עדה אלא משום דכתיב (במדבר לה) והלילו העדה ומסית אין מהפכין בזכותו שאין טוענין למסית אבל לענין עשרים ושלשה דרשינן מהאי קרא דאין סברא לחלק בין מסית לשאר חייבי מיתות ועדים והתראה נמי צריך במסית אלא משום שמכמיינן לו עדים וגם אין מתרין בו בפירוש אלא אומרים לו היאך נניח אביונו שבשמים ונעבוד עצים ואבנים (ח) כדתניא פרק ד' מיתות (לקמן דף סז.): **באשה** חבירה. וכגון דאמר שבעל וחזר ובעל דאי לאו הכי מתוך שאין נהרגין שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אף היא אינה נהרגת כדאמרינן בריש היו בודקין (לקמן דף מא.):

לאתרו

עין משפט נר מצוה

עב א ב מיי' פי"ב מהלכות סנהדרין הלכה ב וע"ש בכ"מ:

רבינו חננאל

דהא מתחלה כולהו כי הדדי יתיבו ולא דייני הני עד דמתכנשי כולהי ומותבי עליה דעולא מיהא דתניא וחכ"א תבעו ממון בג' תבעו נפשות בכ"ג בשלמא לרבא הכי קתני תבעו ממון תחלה בשלשה תבעו נפשות בתחלה ואתכנשו כ' [ושלשה] אע"ג דא"ל דומו לי דיני ממונות כיון דאתכנשו בתחלה אע"ג דאיבדרו לא דייני אפילו ממונות אלא בכ"ג קשיא לעולא ופריק רבא מתניתא כגון שהביא הבעל עדים שזינתה ונמצאו זוממין בא לגבות ממון מבעל בשלשה ובמקום דאיכא תביעת נפשות בכ"ג אביי אמר כולי עלמא חיישינן ללעז וכגון שלא התרו בה (כולי עלמא חיישינן ללעז וכגון שלא התרו בה) באיזו מיתה נהרגת אלא התרו בה סתם. ר' מאיר סבר לה כר' יהודה דאמר אינה נהרגת עד שיודיעוהו באיזו מיתה נהרגת וכיון שאין שם דין מיתה ג' דיי. וחכמים סברי כיון שהתרו בה במיתת ב"ד דיי הלכך דיני נפשות הן בכ"ג. פי' דרב פפא ודרב אשי

מסורת הש"ס

(א) [תוספתא פ"א ע"ס], רש"ל לרבה, ג) [שבת קיח: וש"נ], ד) לקמן פ: [תוספתא לפי"ל ע"ס], ה) לקמן מא. עב: מכות ו: ט:, ו) [מהימן. רש"ס], ז) ישמעו עדים ויבואו ובעינן כ"ג כל"ל. רש"ל ע"ס, ח) רש"ל הד"א [וכ"מ מפסקי תוספות], ט) עדי האב לעדי הבעל הכחשה וכו' ופפ"ה הוי בכ"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ אינכא למיחש שמא יבואו עדי הזמה וזימום לעדי האב שהכחישו לעדי הבעל ת"ל דיש לבעל ב' כתי עדים כתי לעדי הבעל: (ו) [ל"ל כתבנן].

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אביי וכו' למיחש לסהדי: (ב) תוס' ד"ה רבה וכו' לעדי הבעל: (ג) ד"ה והגיע וכו' לרבנן דליכא חשש דלנעז כיון דשייכא מיתה: (ד) בא"ד שהכחישו אח"כ עדי האב לעדי הכחשה הכחשה גמורה וכו' ופפ"ה הוי בכ"ג אע"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ איכא למיחש שמא יביא עדי הזמה וזימום לעדי האב שהכחישו לעדי הבעל ב' כתי עדים המכחישות אי נמי דיש לבעל ב' כתי עדים המכחישות דא"ל בבדיקות דאז שפיר איכא למיחש לסהדי כו' כל"ל והל"ל עם ד"ה מיתיבי: (ה) ד"ה חוששין וכו' כשהביא הבעל: (ו) בא"ד הגיע הבעל הגיע עדים שזינתה והגיע: (ז) בא"ד כיון דסברי דכ"ע כל"ל ותיבת רבנן נמחק:

מוסף רש"י

ושאר כל חייבי מיתות. חוץ ממסית, שאינו צריך התראה דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו (לקמן פ:). בעדה ועדים והתראה. עדה ועדים לאו דוקא, דמסית נמי עדים ועדה קא בעי, והא דנקט ושאר משום התראה נקט לה (שם).

(ח) [תוספתא פ"א ע"ס], ט) רש"ל לרבה, ג) [שבת קיח: וש"נ], ד) לקמן פ: [תוספתא לפי"ל ע"ס], ה) לקמן מא. עב: מכות ו: ט:, ו) [מהימן. רש"ס], ז) ישמעו עדים ויבואו ובעינן כ"ג כל"ל. רש"ל ע"ס, ח) רש"ל הד"א [וכ"מ מפסקי תוספות], ט) עדי האב לעדי הבעל הכחשה וכו' ופפ"ה הוי בכ"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ אינכא למיחש שמא יבואו עדי הזמה וזימום לעדי האב שהכחישו לעדי הבעל ת"ל דיש לבעל ב' כתי עדים המכחישות זו את זו בבדיקה דלא שפיר איכא למיחש שמא יבואו עדים אחרים ואע"ג דהני אחריני וכו' כל"ל רש"ל, ז) [ל"ל כתבנן].

מסורת הש"ס

א) ל"ל בה. ב) לעיל ב., ג) [לקמן ס.] מכות ה., ד) [יומא עו.], ה) בס"א וטפף: לעניס, ו) ל"ל הכי. רש"ל.

תורה אור השלם

1. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד: דברים יז ו

גליון הש"ם

תוס' ד"ה לא וכו' דפליג על ר"ש. עיין לקמן דף מז ע"ב ברש"י ד"ה ר"ע וכתוס' שם:

הגהות הב"ח

(א) תוספות ד"ה בזמן וכו' בס"ק דמכות היכי אמרינן להו אמר רבא הכי אמרינן להו: (ב) בא"ד ולא בסנהדרין שראוהו באחד שהרג את הנפש אע"פ: (ג) בא"ד מתקיים העדות בשאר:

מוסף רש"י

מכות. מלקות ארבעים (לעיל ב.). אלא להחמיר עליו. שלא תאמר הואיל ובלאו הוא היתה העדות מתקיימת לא יעשו בו דין הזמה, לימדך הכתוב שאף הוא מן מקיימי דבר (מכות ה:). על אחת כמה וכמה שישלם שכר כו'. שמלינו מדה הטובה מרובה ממדת פורענות, במדה טובה הוא אומר עוֹבֵר חסד לאלפים, במדת פורענות הוא אומר על שלשים ועל רבעים (שם).

דאתרו ביה למלקות. ואתיא כמ"ד (מכות יג.) לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו ואם היינו יכולין לפרש במלקות של מוליא שם רע היה מתייאב ותימה דמשמע הכא דסבר ר' מאיר מכות בג' אם כן הוה דריש קרא והאליקו לענין עדים זוממין דלקו כדלקמן (דף י.) ומה הוה משני מהא דפריך תיפוק ליה מלא תענה דלא מצי לשנויי כדמשני לקמן משום דהוי לאו שאין בו מעשה מ"מ הוה לקי דהא ר' מאיר גמר בפ"ק דמכות (דף ד: ושם) דעדים זוממין לוקין ומשלמין ממון ממוליא שם רע וה"ג דגמר לענין דלוקין דלא"ג דהוי לאו שאין בו מעשה וכ"ת דהוה משני משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד מדלא דחית ליה דלוקין עליו לפי סברת רב אשי ועוד דר"מ אית ליה אזהרה לעדים זוממין מקרא אחרינא בפ"ק דמכות (ג"ז שם) וי"ל דלא"ג דגמר עדים זוממין ממוליא שם רע ה"מ לענין דלא דרשינן כדי רשעתו להכי אלא מוקמינא לה לדרשה אחריתי בחלו נערות (כתובות לב:) אבל גבי הא' אי לאו דגלי קרא דלקי לא הוה גמרינן כיון דכתיב לעשות דדרשינן מינה בחלו הן הלוקין (מכות דף יג:) דבעינן לאו שיש בו מעשה אי נמי י"ל דמוליא שם רע גופיה לא נפקא לן דלקי אלא מוהיה אם כן הכות הרשע כדאמר פרק נערה (כתובות דף מו.) למדנו ויסרו מויסרו ויסרו מכן וכן (מכן) מוהיה אם כן הכות הרשע:

לא בא השלישי להקל עליו אלא להחמיר עליו. אדר"ש קאי דקתני בפ"ק דמכות (דף ה: ושם) לעיל מהך ר"ש אומר מה שניס אין נהרגין עד שיהו שניהם זוממין אף שאשה וכו' ומצי למימר דאתרו ביה מלקות ולא אתרו ביה קטלא וקמיפלגי בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן [3]דתנן מכות בשלשה משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה רבינא אמר כגון שנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבי אליבא דר' עקיבא דתנן רבי עקיבא אומר לא בא [3]שלישי אלא להחמיר עליו לעשות דינו כיוצא באלו א"כ ענש הכתוב את הניטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר את הניטפל לעושה מצוה כעושה מצוה [4]ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומניין שאפי' מאה ת"ל [1]עדים א"ר יוסי בד"א בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים עדות בשאר רבי אומר [2]אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות [5]ואימתי בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהן

מה

דאתרו ביה מלקות ולא אתרו ביה קטלא. דהא ודאי לא מיקטלא אלא לוקה דאין לך מיתת בית דין שלא נאמר בה לאו וקסבר לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין לוקין עליו כי אתרו בה מלקות ולא קטלא: **משום ר' ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה.** טעמא מפרש לקמן (דף י.): **אחד מן העדים.** והיו שם שלשה או ארבעה שיכולה עדות להתקיים בשאר: הא דרבי עקיבא במסכת מכות: **לא בא שלישי כו'.** דממשמע שנאמר (דברים יט) על פי שנים עדים (יקום) כל שכן שלשה למה נאמר או שלשה עדים אלא להחמיר עליו ליתן חומר בעדי שקר ששלישי זה אע"פ שלא היה זה נידון על פיו למיתה שהרי בשנים שהעידו תחלה נמי היה נידון אפילו הכי עשה הכתוב את דינו כיולא בחלו שאם הוזמו יהרג אף השלישי מפני שניטפל לעוברי עבירה: **קל וחומר שישלם שכר וכו'.** דקיימא לן[ד] מדה טובה מרובה ממדת פורענות הלכך קל וחומר הוא: **כמה דברים אמורים.** דעדותן בטלה: **בדיני נפשות.** דרחמנא אמר (במדבר לה) והלילו העדה דמהדרינן בתר זכותא לבטל העדות ולא יהרג לא הוא ולא הם: **רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות.** שוין בכך דעדותן בטלה: **ואימתי.** בדיני נפשות עדותן בטלה: **בזמן שהתרו.** הקרוב או הפסול בעובדי עבירה שגילו דעתם שאף הם נעשים עדים והרי הכתוב הקיש שלשה[ה] לבטל העדות אם יש קרוב או פסול אבל לא התרו הקרוב והפסול בעובדי עבירה אלא שתקו והכשרים התרו בהן אין אלו נעשים עדים ותתקיים העדות בשאר:

לא"כ

[6]דפליג אדר"ש וס"ל דנהרגין אע"פ שאין שלשתן זוממין דקסבר דאין להקיש שלשה לשנים לענין זה דכיון דכתיב (דברים יט) ועשיתם לו כאשר זמם הרי זממו שנים שיש כח בידיהם להרוג בפני עצמם ובקונטרס פירש במכות (שם) לא בא השלישי להקל עליו דלהקל עליו לא צריך קרא דכתיב (שם) והנה עד שקר העד דמשמע כל העדות ואינן נהרגין עד שיזמו כולן ולא בא הכתוב אלא להחמיר עליו אבל אין לפרש לא בא השלישי להקל עליו גרידא אלא גם להחמיר עליו אע"ג דר"ש מודה דשלשתן נהרגין ה"מ כשבאו בתוך כדי דיבור כדמפרש התם בגמרא אבל רבי עקיבא סבר שנענש אע"ג שבא אח"כ מדנקט נטפל דהא כיון דאית ליה לרבי עקיבא היקשא דעד שיהו שלשתן זוממין בבאו בבת אחת בבאו זה אחר זה נמי יקשם [1] להכי כי היכי דמקיש לענין לענש כמותם:

בזמן שהתרו בהן. מפרש בפ"ק דמכות (דף ו. ושם) [6] הכי אמרינן להו לאסהודי אתיתו או למיחזי אתיתו אי אמרי לאסהודי אתינא נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה ואי אמרי למיחזי אתינא מה יעשו שני אחים כו' ורלה לר"י דמשום שנתכוונו להעיד לא אמרינן נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אלא שהולכים ומעידים כולן בב"ד אבל משום רמייה לחוד שנתכוונו להעיד לא דאי לא תימא הכי כל גיטין כשנותנין אותן בפני קרובים או פסולים יהיו פסולים אם יתכוין הא' ולר' יוסי אפילו לא יתכוין והאי דקאמר מה יעשו ג' אחים ודאי יכולין לתקן שלא יבאו שניהם להעיד אבל פעמים שלא ידע זה בזה ויעיד האחד אע"פ שהעיד אחיו כבר בב"ד אע"פ שהשני העיד לאחר כדי דיבור מ"מ עדותן בטלה דשייך שפיר לאקושי להך מילתא שלשה לשנים אפילו בזה אחר זה כיון דבשעת רמייה רואין יחד ומתכוונין להעיד לכך עדותן בטלה אפילו העידו זה אחר זה אע"ג דלענין שלשתן זוממין לא הוקשו אלא כשהעידו בתוך כדי דיבור דהתם הזמה משעת העדאת עדים קא אתיא ואע"ג דפריך במכות (שם) הרוג יליל אע"פ שאינו הולך להעיד בב"ד ה"מ מעיקרא דאכתי לא אסיק אדעתיה יקום דבר במקיימי דבר הכתוב מדבר אבל לבסוף דמסיק יקום דבר במקיימי דבר לא צריכי לשנויי קמאי דממעטי' הרוג וההורג מיקום דבר דבעינן שילכו לקיים דבר בב"ד וכן (לקמן דף לד:) לענין אין עד נעשה דיין נראה לר"י דדוקא בעד המעיד אין עד נעשה דיין אבל במתכוין להעיד לא דהא דטעמא דאין עד נעשה דיין נראה או משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה וכיון שהעדים בעצמם דינן לא ירלו לקבל הזמה על עדותן או משום דכתיב (דברים יט) ועמדו שני האנשים וגו' שני האנשים אלו העדים לפני השם אלו הדיינין דבעינן שיעידו העדים לפני הדיינין ולא שיהו בעצמן דיינין והכי טעמי לא שייכי אלא בעד המעיד בפיו ולא במתכוין להעיד ולא כפי' רבינו שמואל שפי' בעלמא (ב"ב קיג: ד"ה ג' שנכנסו כו') שנתכוון להעיד אמרינן נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה וכן לענין שאינו נעשה דיין ודקדק מדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (לקמן דף לד:) שלשה שנכנסו לבקר את החולה כו' משמע דווקא שנכנסו לבקר ולא נתכוונו להעיד אמרינן רלו עושין דין אבל נתכוונו להעיד אין עושין דין ועוד נראה לר"י לדקדק דלא אמרינן אין עד נעשה דיין אלא עד המעיד דאי לא תימא הכי קשיא דרב יהודה אדרב יהודה דלא בפ"ק דמכות (דף ו. ושם) פסיק רב יהודה הלכה כרבי יוסי דברמייה בעלמא נעשה עד אע"פ שאינו מכוין להעד ורב יהודה קאמר גבי ג' שנכנסו לבקר את החולה וכו' רלו עושין דין ואמאי הא ברמייה בעלמא נעשה עד ועוד להאי פירוש ליתא ליה לרבי יוסי לא תהא שמיעה גדולה מרמייה לא בעדות החדש (ר"ה דף כה: ושם) ברחוהו שלשה והן ב"ד ולא בסנהדרין [3] באחד שהרג את הנפש שרחוהו אע"פ שרחוהו ביום ומיהו נראה לרש"ל דהני לא פרכי ניהו דרבי יוסי על כרחך ליתא ליה שיעשה עד ברמייה ואפי' יעיד לבסוף דהא ר' יוסי הוא דאמר עד שיהיו פי שני עדים מתרים בו כדאמר בסמוך וכמו ששנים אין יכולין להעיד אא"כ התרו בו כך שלשה וכו' אלמא אותן יהו חשובין עדים אבל השאר לא וכן נראה הדברים דאם הוזמו כולן לא היו נהרגין אותן שלא התרו בו דלא מהני שהדותייהו בלא שהדותא דאחרייני ולא אמרינן נמצא אחד מהן קרוב או פסול אלא באותן שהותרו והא דקאמר רבי בזמן שהתרו בהן לאו משום דרבי יוסי לא בעי התרו דאכתי טפי מרבי בעינן דלרבי בנתכוונו להעיד בעלמא סגי כדמוכח במכות (דף ו.) ור' יוסי בעי התראה ממש אלא דיני ממונות אתא לאוסופי והא דמשמע הכא דלר' יוסי ברמייה בעלמא אמרינן נמצא אחד מהן קרוב או פסול כו' מדקאמר וקמיפלגי בפלוגתא דרבי ור' יוסי היינו במה שנחלקו במשנה זו אבל מתוך משנה אחרת יש ללמוד דבעי ר' יוסי התראה ושמא רב יהודה פסק לגמרי כר' יוסי אי נמי לא פסק כוותיה אלא במאי דקאמר אבל בדיני ממונות תתקיים [3] העדים בשאר גרידא אבל בכוונת עדות סבר כרבי והאי דקאמר במכות (שם) היכי אמרינן להו לרבי קאי וכן מוכח דקאמר אי אמרי למיחזי אתינא מה יעשו שני אחים כו' וה"פ היכי אמרינן להו דעל כרחך התראה לאו דווקא דבדיני ממונות לא שייכא התראה אלא ודאי לא בעי אלא שנדע שנתכוונו להעיד והיכי אמרינן להו וכו':

רבי

עין משפט נר מצוה

ע"ג א ב (ג) מיי' פ"ה מהלכות עדות הל' ג ד סמג לאוין ריג טוש"ע ח"מ סימן לו סעיף ג [וסי' נא סעי' ד]:

רבינו חננאל

פשוטות הן רבינא אמר כגון שנמצא אחד מן העדים קרוב או פסול ר' מאיר סבר לה כר' יוסי דאמר בדיני נפשות בטלה העדות כולה ואין שם דיני נפשות כלל אבל יש בה דיני ממונות דהא רבי יוסי הוא דאמר תתקיים העדות בשאר. ורבנן כרבי דאמר תתקיים העדות בשאר ואע"פ שנמצא אחד מהן קרוב או פסול השאר כשרין לדיני נפשות דהא לא אתרו בהו ואמרי לאסהודי אתינן. ואנו עתידין לפרשו במקומו.

מה יעשו שני אחים ואחד שראו באחד שהרג את הנפש ואיבעית אימא כגון שהתרו בה אחרים ולא התרו בה עדים וקמיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ורבנן [ה]דתנן רבי יוסי אומר לעולם אינו נהרג עד שיהו פי שני עדיו מתרין בו שנאמר [1]על פי שנים עדים ואיבעית אימא כגון דאיתכחוש בבדיקות ולא איתכחוש בחקירות וקמיפלגי בפלוגתא דבן זכאי ורבנן דתנן מעשה ובדק [ב]בן זכאי בעוקצי תאנים אמר רב יוסף [א]הביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון חזר והביא הבעל עדים והזימום לעדי האב עדי האב נהרגין ומשלמין [ג][ממון] ממון לזה ונפשות לזה [ד]ואמר רב יוסף [ב]פלוני רבעו לאונסו הוא ואחר מצטרפין להרגו לרצונו רשע הוא והתורה אמרה [2]אל תשת רשע עד רבא אמר [ה][ג]אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע אמר רבא פלוני

רבי יוסי אומר לעולם אינו נהרג עד שיהיו פי שני עדיו מתרין בו. ות"ת ותנ תנן בתלו הן הגולין (מכות דף ט:) רבי יוסי אומר השונה נהרג מפני שהוא כמועד ומותרה בפרק קמא דמכות (דף ו:) פריך לה ומשני דההוא היינו (ו) כרבי יוסי בר יהודה:

בפלוגתא דבן זכאי. תימה דמשמע דקאי אאביי דאמר דכ"ע מודיין דלעז ג"כ לרבי מאיר יהא נמי בכ"ג אע"ג דאיתכחיש בבדיקות דהא חייסינן שמא יבואו עדים אחרים שזינתה בין לפ"ה בין לפר"ת וי"ל דמייירי כגון דאמרי הנך סהדי לא היה שם עד אחר וטעמא דרבנן בעשרים ושלשה (ז) לפר"ת דאייירי כשהכחישו עדי האב הכחשה גמורה אע"ג דליכא למיחש לסהדי אחריני מ"מ איכא למיחש שמא יזיז את עדי האב (ח) כגון דלא הוכחשו ויצטרך נמי כ"ג אי נמי איירי דיש לבעל שני כתי עדים המכחישים זו את זו בבדיקות דתו ליכא למיחש לר' מאיר לעדים אחרים דאפילו יבאו יהיו מוכחשים מאלו בבדיקות ולרבנן איכא למיחש לעדים אחרים דהכחשה דבדיקות לאו כלום (ג) אי נמי דעדי האב הזימו לעדי הבעל דלכולי עלמא ליכא למיחש לאחריני וטעמא דרבנן דבכ"ג משום כבוד דאשונים אפילו הזימו קודם גמר דין כל שכן לאחר גמר דין דאתי טפי שפיר דהוי בכ"ג ולרבי מאיר לא שייך כבוד דאשונים דלא היה כאן חיוב מיתה דהוכחשו בבדיקות: **עדי האב** נהרגין ומשלמין ממון. תימה דאמאי נהרגין דמלו אמרי לא לחייב עדי הבעל באנו אלא לחייב הבעל ממון קאתינא כיון שלא התרו בהן דעדים זוממין לא בעו התראה וכה"ג אמרינן לקמן בפרק היו בודקין (דף מא:) למאן דאמר חבר א"ל התראה עדי נערה המאורסה אין נהרגין מתוך שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו וי"ל דהכא שאני כיון שיודעים דבאים להרוג את האשה יודעים שיהרגו אותן אם יוזמו דאי אפשר להיות זה בלא זה אבל התם לא ידעי שהיתה חבירה אי נמי לא ידעי דאבר א"ל התראה והא דפריך התם אלא אשה חבירה דקיימא לן (ו) (כר') יוסי ב"ר יהודה דמיקטלא היכי משכחת לה הוה מלי לשנויי כגון דידעי שהיא חבירה וידעי שאבר א"ל התראה: **ממון** לזה ונפשות לזה. הא דמקשה בפרק כילד הרגל (ב"ק דף כב: ד"ה בגדי) דפטר התם אפילו בגדי דאבד ועבדא דאבד מפורש במקום אחר: **לרצונו** רשע הוא. ואע"ג דרבא בעי רשע דאמסם בפרק זה בורר (לקמן דף מז.) האי כמו רשע דאמסם הוא דומיא דאוכל נבילות לתיאבון כיון שעובר להנאתו על דעת קונו כמו כן היה עושה בשביל הנאת ממון ומעיד שקר והא דאמר התם (דף כו:) האשור על העריות אסר לעדות פירש בקונטרס (ח) לאו דאיכא שבא על הערוה אלא שהוא גם בעריות ומתייחד עמהן והאי דקאמר ארבעים בכתפיה וכשר היינו משום דמלקין על ייחוד כל העריות חוץ מאשת איש דמלקין על לא טובה השמועה אי נמי התם כשר משום דילרו תוקפו כ"כ וחשוב כאונס אבל ארבעה אין ילרו תוקפו כ"כ א"נ ה"נ ילרו תוקפו וכשר לעדות אחרת ולא ארבעה דחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו והא דפריך בפ"ק דמכות (דף ו. ושם) נרבע יליל אין לפרש יליל שהוא פסול מחמת ששונה הרובע שרבעו לאונסו שכך היה נראה לפרש דומיא דהרוג יליל דהכי (ט) מוכח דלאונסו כשר ואין שונאו כמו הרוג ועוד דהרוג גופיה מליגא לפרש דלא מיפסל מחמת שנאה אלא מחמת שהוא טריפה ואינו ראוי להעיד ונראה לפרש דהתם מנרבע לרצונו פריך ואע"ג דלרבא כשר התם איירי שיש עדים שנרבע לרצונו דאז אינו ראוי להעיד והוי נמצא עד אחד מהן פסול ועדותן בטלה וק"ק כיון דנרבע לרצונו אייר בחנם נקט לנסוף הורג ורובע יליל פירוש יליל על עצמם דמנרבע לרצונו דמייירי ביה הוי מלי למיפרך אכתי שיליל את עצמו וי"מ דמהרוג ונרבע כשהם קרובים פריך דיליל וכ"ת ה"נ הא כתיב ביה (שמות כא) מכה אביו ואמו וגו' אף על פי שהוא קרוב ונרבע נמי כתיב ערות אביך ואיכא למאן דדרים לקמן (דף נד.) ערות אביך ממש:

ואין אדם משים עצמו רשע. הקשה ר"י בר' מרדכי מדקאמר בפ"ב דכתובות (דף יח: ושם) העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו קטנים היינו פסולי עדות היינו נאמנים ואמר רמי בר חמא בגמרא לא שנו אלא שאמרו אנוסים היינו מחמת נפשות אבל אנוסים מחמת ממון אין נאמנים מ"ט אין אדם משים עצמו רשע ורבא הוא דמסיק התם הכי והשתא אמאי לא פלגינן דיבורא והימנינהו במאי דקאמרי שהיו אנוסין אבל לא מחמת ממון ונראה דהכיא דכתובות אתיא כמאן דאמר דאיש נוחלין (ב"ב דף קלד: ושם) דלא פלגינן דיבורא בחד גופא פי' בחד גופא כמו גירשתי את אשתי דלא פלגינן דיבורא בחד גופא לומר דלא מהימן לשעבר ומהימן להבא וכן אנוסין היינו מחמת ממון שעל עצמו הוא מעיד כן דאי מהימנת ליה שהוא אנוס ניהמניה שהוא מחמת ממון נאנס וכן פלוני רבעו לרצונו אין לפרש דלא מהימן במאי דקאמר לרצונו אלא פלגינן דיבורא לומר שרבעו לאונסו דא"כ הוה פלגינן דיבורא בחד גופא ומנקלא מהימן אהאי גופא ומנקלא לא מהימן אלא פלגינן לומר שרבע אבל לא שרבעו וכן מוכח מפלוני רבע שורי דאי הוה אמרי' אדם קרוב אצל ממונו ה"א דמהימן לומר שרבע שור אחר אבל לא שורו דבשורו אין שייך לחלק בין אונס לרצון וכן מוכח ההוא דזה בורר (לקמן דף כה.) דחד אמר לדידי אוזפן בריבתא דמהימן שהלוה בריבית אבל לא לדידיה ותדע דאם היה כהן נשוי אחותו והוא ואחר מעידין שפלוני בא עליה שבורה היא לרבא דמצטרפין להורגו אבל לא להרגה אפילו לאוסרה על בעלה אע"פ שנאסרת באונס ואע"ג דבהכיא דכתובות (דף יח: ושם) פלגינן דמהימנינן להו במאי דאמרי דכתב ידינו הוא זה היינו אפי' בלא טעמא דפלגינן ועוד יש לומר דהתם בכתובות כיון דקיום שטרות דרבנן דעדים שהתומין על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד לא פלגינן דיבורא לומר שאנוסין היו מחמת נפשות ואע"ג דאשכחן (גיטין דף ח:) פלגינן דיבורא גבי עבד שהביא גיטו וכתוב בו עצמך ונכסיי קנויין לך דאמר רבא עצמו קנה ונכסיו לא קנה לא דמי דהתם כך הוא נוהג בכל שטרות דעלמא דבגט אשה ובגט שחרור הימנוהו רבנן על ידי בפני נכתב ובפני נחתם ובשאר שטרות הצריכו קיום:

אבל

רבינו חננאל

אי בעי תימא כגון שהתרו בה ולא התרו בה עדיה ר' מאיר כר' יוסי וחכמים כרבנן. אי בעי תימא כגון דאתכחשו העדים בבדיקות ור' מאיר כבן זכאי וחכמים כרבנן. אמר רב יוסף הביא הבעל עדים שזינתה ונמצאו זוממין עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון נמצאו המזימין זוממין המזימין שבאו להזים נהרגין ומשלמין ממון לבעל ונפשות לעדים. אמר רב יוסף פלוני רבעו לאנסו הוא ואחד מצטרפין להרגו לרצונו רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד. רבא אמר אדם קרוב אצל עצמו ועדות הקרוב פסולה היא ואין אדם משים עצמו רשע וכן אם אמר פלוני

מסורת הש"ס

(א) מכות ו:, (ב) נקמן מ. מת. פא:, (ג) רש"ל, (ד) יבמות כה. [ע"ש], (ה) נקמן י. כה. כתובות יח: יבמות כה:, (ו) מפ' ר"ת כל"ל, (ז) [ל"ל אלינא דר'], (ח) [לפיהו תוספות סה ד"ה התסור], (ט) [נכ"ל: דהכא],

תורה אור השלם

1. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד: דברים יז ו
2. לֹא תָשִׁא שֵׁמַע שָׁוְא אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס: שמות כג א

הגהות הב"ח

(א) תוספות ד"ה ר' יוסי וכו' הייט ר' יוסי כל"ל ותוס כ' נמחק: (ב) ד"ה בפלוגתא וכו' שמא יזיז את עדי האב והוי כמו דלא הכחישום ויצטרך: (ג) בא"ד לאו כלום הוא אי נמי:

מוסף רש"י

בעוקצי תאנים. שהיו מעידים עליו שהרגו תחת תאנה ובדק בן עזאי תאנה זו עוקלייה גסין או דקין. עוקץ, זנב הפרי, מקוס מינורו לאילן (לקמן מ.). מצטרפין להרגו. את הרובע (יבמות כה.). ואין אדם משים עצמו רשע. אין אדם משים את עדותו עדות אצל עצמו לעשות רשע, והא דקי"ל הודאת פיו כמאה עדים דמי, הני מילי לממונא אבל לקנסא ולעונש מלקות וליפסל לא (שם כה:) דהא אין קרוב מעיד לא לזכות ולא לחובה ואדם קרוב אצל עצמו (לקמן כה.).

פלוני בא על אשתי [כו'] אכל לא להורגה. לפי שקרוב הוא אצלה ואע"ג דמהימנינן ליה בהאי סהדותא לגבי חבריה לא מהימנינן ליה לגבי אשתו והיינו פלגינן דיבורא דהא חד דיבורא הוא ולגבי האי מהימן ולא מהימן לגבי האי: **אצל אשתו לא אמרינן.** אדם קרוב לענין פלוגין דיבורא והואיל ומהימן אההוא דיבורא למיקטליה לחבריה ליקטליה נמי לדידה קמ"ל: **נהרגין.** משום פלוני: **ואין משלמין ממון.** טובת הנאת כתובתה שרצו להפסידה מאי טעמא שהרי לא הזכירו שם האשה ולמאן מפקדי: **בא על בתו של פלוני נהרגין.** משום שנייסה שבאו להרוג אותו ואותה: **ומשלמין ממון.** שבאו להפסידה כתובתה מן האירוסין ומשלמין טובת הנאת כתובה כדין כל זוממי כתובה. ולא פליגא דרבא אדרב יוסף דאמר לעיל [ט:] עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון דהתם כיון דניסת הוך תשלומין דכתובה דידה בעו מיהוי וכיון דעלה מקטלי לא משלמי לה ממון אבל היכא דלא ניסת הוך תשלומין דהזמה דאב ניתנו דכל שבח נעוריה לאביה והוה ליה ממון לזה לאב ונפשות לזה משום דבועל ונערה מיקטלי: **רבע השור.** ולא הזכירו שור של מי: **ואין משלמין.** דמי השור דלא ידעינן מנו: **ממון לזה.** לבעל השור: **ונפשות.** בשביל פלוני הרובע: **פלוני רבע שורי.** הוא ואחר מצטרף עמו: **מהו.** פלוני ודאי מיקטיל אלא שור מי מיקטיל: **מי אמרינן אדם קרוב אצל ממונו.** ופלגינן דבורא להימוני אחבריה ולא אשור או דילמא לא אמרינן לענין פלגי דיבורא אדם קרוב אצל ממונו אע"פ דפלגינן ליה לעיל אצל עצמו: **הדר פשטה.** לא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו לענין פלגי דיבורא והשור יסקל. וכי אמרינן בתמורה (דף כח.) רובע או נרבע על פי הבעלים אסור לגבוה ומותר להדיוט דאינו נסקל הני מילי היכא דלא העידו הבעלים על הרובע מי הוא או העידו ולא היה עד שני עמהם אבל הכא דגברא מיקטיל על פי בעל השור לא פלגינן דיבורא משום ממון: **ושפטוס.** גבי מלקות כתיב: **רמו לעדים זוממין שלוקין.** היכא דאין הזמה יכולה להתקיים בהם כגון מעידין אנו באים פלוני שהוא בן גרושה ונמצאו זוממין והרי הם כהנים אין אומרים יעשה זה בן גרושה תחתיו אלא סופג את הארבעים מנלן: **משום.** דב"ד הלדיקו הלדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות אתה[ז] הרשע לדקת לדיק למה הוזהרה כאן וכי משום לדקת לדיק מתחייב רשע מלקות אלא ודאי עדים ט) (זוממין) רמיזי הכא דאעדים קאי האי והיה אם בן הכות והכי קאמר עדים שהרשיעו לדיק והוזמו והלדיקו עדים אחרונים את הלדיק והרי[י] נעשו רשעים אלו העדים הראשונים וילקו ואם אינו ענין לעדות ממון דהא אין לוקין ומשלמין תניהו ענין לבן גרושה וכיוצא בו: **לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו.** מאם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך וגו' [דברים כח] באלו הן הלוקין (מכות דף יג.): **מלקות במקום מיסה עומדת.** דכיון דעבר על אזהרת בורא רואי הוא למות ומיתה זו קנס עליו הכתוב והרי הוא כאחת מן המיתות וכי היכי דסקילה בפני עצמה ושריפה בפני עצמה והרג בפני עצמה הוי נמי מלקות כאחת מן המיתות: **אי הכי.** דהוא גופיה מיתה הוא: **אומדנא למה לי.** דקתני באלו הן הלוקין (שם דף כב.) דאומדין אותו אם אינו יכול לקבל ארבעים מלקין אותו לפי מה שיכול לקבל: **ונקלה.** בשעה שלוקה יהא אחיך שיכה את האי ולא את האת וכיון דמית ליה בפלגא כי מחי על אידך פלגא לאו על האי הוא: **אמדוהו לקבל עשרים.** ורואו שאין יכול לקבל עשרים ואחת ואם יכוהו עשרים ואחת ימות בה: **אין מכין אותו אלא.** שמונה עשרה דמכות הראויות להשתלש בשנים שמכה שתי ידות מאחוריו ושלש מלפניו ומקרא נפקא לן באלו הן הלוקין (שם דף כג.):

למחייה

א) פלוני בא על אשתי הוא ואחר מצטרפין להורגו אבל לא להורגה מאי קא משמע לן דמפלגינן בדיבורא היינו הך דתימא ב) אדם קרוב אצל עצמו אמרינן אצל אשתו לא אמרינן קא משמע לן ואמר רבא ג) פלוני בא על נערה המאורסה והוזמו נהרגין ואין משלמין ממון בתו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין ממון ד) ממון לזה ונפשות לזה ואמר רבא ה) פלוני רבע השור והוזמו נהרגין ואין משלמין ממון שורו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין ממון ממון לזה ונפשות לזה הא תו למה לי היינו הך משום דקא בעי בעיא עלויה דבעי רבא פלוני רבע שורי מהו ו) מי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו ז) ואין אדם קרוב אצל ממונו או דילמא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו באתר דבעיא הדר פשטה אדם קרוב אצל עצמו ח) ואין אדם קרוב אצל ממונו: מכות בשלשה כו': מנהני מילי אמר רב הונא אמר קרא [1] ושפטום שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן שלשה אלא מעתה [1] והצדיקו שנים והרשיעו שנים הרי כאן שבעה ההוא מיבעי ליה כדעולא דאמר עולא רמז לעדים ט) זוממין מן התורה מניין רמז לעדים זוממין והא כתיב [2] כאשר זמם אלא רמז לעדים זוממין י) שלוקין מניין דכתיב [1] והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע משום דהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע [3] והיה אם בן הכות הרשע יא) אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדי אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושוינהו להנך רשעים והיה אם בן הכות הרשע ותיפוק ליה [4] מלא תענה משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה יב) וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו: משום ר' ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה: מ"ט דרבי ישמעאל יג) אמר אביי אתיא רשע רשע מחייבי מיתות כתיב הכא [3] והיה אם בן הכות הרשע וכתיב התם [5] אשר הוא רשע למות מה להלן בעשרים ושלשה אף כאן בעשרים ושלשה רבא אמר מלקות במקום מיתה עומדת אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי אי הכי אומדנא למה לי למחייה ואי מאית לימות א"ל אמר קרא [6] ונקלה אחיך לעיניך כי מחית אגבא דחיי מחית אלא הא דתניא יד) [7] אמדוהו לקבל עשרים אין מכין אותו אלא מכות הראויות להשתלש וכמה הן תמני סרי

אצל אשתו לא אמרינן. אע"ג דמתני' היא בזה בורר (דף מז:) דבעל כאשתו לענין עדות ס"ד הכא דמחמת מגו דמהימן להורגו מהימן להורגה: **משום** דהוי לאו שאין בו מעשה. וה"ה דה"מ למימר משום דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואפ"ה גלי לן והיה אם בן הכות הרשע דלקי ובלבד שלא יוכל לבא לידי חיוב אבל אם אפשר לו לבא לידי חיוב מיתה לא לקי כדאמר במרובה (בבא קמא דף עד: ושם) תשתייס דרבי אלעזר דאמר הוכחשו בנפש ובנכסיו הוחזמו אין נהרגין דא"ר אלעזר עדים שהוכחשו בנפש לוקין ואי ס"ד הוכחשו ובנכסיו הוחזמו נהרגין הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואם תאמר דהכא משמע דלוקין אלאו דלא תענה משום דגלי לן קרא דוהיה אם בן הכות וכן בפ"ק דמכות (דף ב: ושם) גבי מעידים אנו באים פלוני שהוא בן גרושה משמע דלא"ע לקי ובמעידין אנו באים פלוני שחייב לחבירו מאתים זוז (שם ד.) הוה נמי לקי לא"ע אי לאו משום כדי רשעתו ובפ"ק דמכות (שם) גבי מעידים אנו באים פלוני שחייב מלקות מ' וגמלאו זוממין קאמרי רבנן דאין לוקין אלא מ' ואמרינן בגמרא (שם) האי לא תענה רבנן מאי עבדי ליה מיבעי ליה לאזהרת עדים זוממין וי"ל דהתם ודאי כיון דלקו מ' מכאשר זמם ואי אפשר להלקותם בלא אזהרה דלא ענש הכתוב אא"כ הזהיר והיינו מלא תענה ונמלא הך דלקי מכאשר זמם הוי משום אזהרה דלא תענה ולכך אי אפשר להלקותו פ' על לאו אחד אבל בבן גרושה או בן חלוצה שפיר לקי מלא תענה וכן גבי מאתים זוז אי לאו כדי רשעתו הוי לקי מלא תענה דממון לא בעי אזהרה: **וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו.** אפי' לרבי יהודה דאית ליה בכל דוכתא לוקין עליו אתי האי שיטוא דהא מעדים זוממין יליף לה לר' יהודה בפ"ק דמכות (דף ד:) ואי לאו והיה אם בן הכות הרשע דגלי לן בעדים זוממין ה"א בכל דוכתא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו:

רבא אמר מלקות תחת מיתה עומדת. משמע דלית ליה ג"ש דרשע רשע ובמקום אחר מפורש (לקמן דף לג: ושם ד"ה אתיא):

מלקות תחת מיתה עומדת. י"מ משום דבני נח אזהרתן זו היא מיתתן ונתנה לישראל מלקות על אזהרתו תחת מיתה דבני נח ועוד י"ל משום דזימנין מתיס ע"י מלקות כדתנן באלו הן הנוגלין (מכות דף ח:) ומת זה תחת ידו ופטור וקשה לשני הפירושים הללו דמאי פריך אי הכי אומדנא למה לי ופי' הקונטרס עיקר: שכבר

עין משפט נר מצוה

עו א מיי' פי"ב מהל' עדות הלכה ב:
עז ב ג מיי' שם פכ"א הלכה י:
עח ד מיי' שם פי"ב הלכה ב:
עט ה מיי' פ"כ שם הלכה מ:
פ ו מיי' שם הלכה ט:
פא ז מיי' פי"ח מהלכות סנהדרין הלכה ז
[והל"כ] סמג לאוין קנט:
פב ח מיי' שם פי"ז הלכה כ סמג שם:

תורה אור השלם

1. כִּי יִהְיֶה רִיב בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע:
דברים כה א
2. וַעֲשִׂיתָם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
דברים יט יט
3. וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר: דברים כה ב
4. לֹא תִרְצַח לֹא תִנְאָף לֹא תִגְנֹב לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר:
שמות כ יג
5. וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי מוֹת יוּמָת:
במדבר לה לא
6. אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ: דברים כה ג

רבינו חננאל

פלוני בא על אשתי הוא ואחד מצטרפין להורגו אבל לא להורגה דבעל לגבי אשתו קרוב הוא ועוד אמר פלוני בא על נערה מאורשה והוזמו נהרגין שהעידו שקר כי בא על נערה מאורשה. ואין משלמין ממון שלא העידו על נערה ידועה. אבל אם העידו על בתו של פלוני שנבעלה באונס והוזמו נהרגין על הבועל ומשלמין ממון לנערה כי בעדותן שנבעלה היו מפסידין כתובת בתולה מבעלה. וקי"ל בכולהו כוותיה דרבא וכן הדין בעדים המעידין כי פלוני רבע שור כו'. ואם העיד כי פלוני רבע שורי הוא ואחר מצטרפין להורגו לרובע ולסקול השור ואסיקנא פשטא רבא אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו: **מכות** בג' שנאמר ונגשו אל המשפט ושפטום הרי כאן ב' אין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן ג': **אתיא** רשע רשע פירוש כתיב הכא במלקות והיה אם בן הכות הרשע וגו' וכתיב אשר הוא רשע למות מה דין רשע למיתה בכ"ג אף רשע דמלקות

גליון הש"ס

גמרא ואין אדם קרוב אצל ממונו. עיין זמחים דף ע ע"א תוספות ד"ה וכל וכו' **תוס'** ד"ה וכל וכו' **ואי לאו** והיה **אם בן.** קשה לי דמ"מ אף אם לא כתיב והלדיקו והרשיעו אם נכתב רק והיה אם בן הכות יליפינן בין מבן דמיירי במלקות ונדע דבמולית שם רע ויסרו היינו מלקות ואח"כ עילף משם דלאו שאין בו מעשה לוקין וממילא מייתים העדים מלקות משום לא תענה וכ"ש:

מוסף רש"י

פלוני בא על אשתי. בעל שאמר בפני ב"ד פלוני כו', **הוא ואחר מצטרפין להורגו.** לבועל, **אבל לא להורגה.** דאלאל אשתו פסול הוא לעדות (רשב"ם ב"ב קלד:). **רמז לעדים** זוממין שלוקין. עדי בן גרושה או עדי גלות שפטרם הכתוב מדין הזמה, מנין שהן לוקין, ולקמיה פריך תיפוק ליה מלא תענה (מכות ב:). **משום** דהצדיקו את הצדיק כו'. בתמיה, אי והלדיקו והרשיעו בדיינין קאמר ולדיק ורשע בבעלי דיינין, למה לי והלדיקו לדיק כו' ליכתוב כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והיה אם בן הכות, למה הוזהרה כאן לדקת לדיק, וכי כל מקום שהלדיקו ב"ד את הזכאי ותייבו את המחייב יש מלקות, אתמה קרא למילתי מלקות בוהלדיקו והרשיעו, אלא על כרחך בעדים משמעי, עדים שקרים שהרשיעו לדיק ובאו אחרים והזימום והלדיקו את הנדון שהוא לדיק והרשיעו את העדים הראשונים, והיה אם בן הכות את הרשע, אם הזמה זו בת מלקות היא שאינו יכול לקיים בה דין הזמה גמורה, כגון בעדי בן גרושה או גלות, והפילו השופט וחכמו (שם). ותיפוק ליה מלא תענה. כל עונשי לאין מלקות אלא במקום שפירש לך בו עונש, וכאן שאינו יכול לענשן בעונש הכתוב בהן יקלו (שם).

שכבר קידשוהו בשמים. י"מ דב"ד של מעלה מקדשין אותו לעולם בשעת המולד ואין נראה לאם כן בזמנו נמי כבר קדשו בשמים אלא נראה כפירוש הקונטרס בפ"ב דר"ה דביום שלשים וממתיים ב"ד של מעלה לב"ד של מטה שמא יעברו אבל יום שלשים ואחד שאי אפשר מ) שלא קדשו היום מקדשין אותו בשמים מן השחר והא דאמר בירושלמי רבא בר זבדא בשם רב טעמא דר' אלעזר בר' לדוק בשעה שב"ד שלמעלה רואין שאין מקדשין אותה מקדשין הן יש לישבו כפירוש הקונטרס דהכי פירש בשעה שב"ד שלמעלה רואין שאין מקדשין אותו מלמטה ביום ל' מקדשין אותו הן מן הבוקר ביום ל"א דאין כאן ספק דודאי יקבע היום:

ואיידי דתנא עיבור שנה. פירש בקונטרס דהתם לא סגי דלא תני עיבור דאמירה בעי שיקדשו אדר השני לשם אדר דאי שתקי ממילא מיקבע לשם ניסן מה שפירש שיקדשו אדר השני לשם אדר לא דק דלשון קידוש אין להזכיר להאי תנא דלא בעי קידוש לא מלא ולא חסר ואין אומר בו מקודש מקודש והיה לו לומר שקובעין אותו לשם אדר ומה שמשמע מתוך פי' דביום שלשים קובעין אותו לשם אדר שני אין נראה דאמרינן לקמן (דף יב.) אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל ורואי לקובעו ניסן אלא צריך לומר דאמירה של עיבור היינו בשעה שגומרין השבעה שתהא השנה מעוברת קודם שלשים של אדר ובשעה שבאו עדים שראו את החדש אפילו יקבעו אותו סתם לית לן בה וממילא הוי אדר השני: **חישוב** חדש אין קידוש חדש **לא מני ר"א.** תימה א"כ תיקשי דר' מאיר אדר' מאיר דבמתני' קתני עיבור החדש בשלשה ועיבור השנה בג' דברי ר"מ ולעיל קתני בברייתא קידוש החדש ועיבור השנה בג' דברי ר"מ ואין לומר דברי ר"מ דמתניתין לעיבור שנה קאי ולא לעיבור החדש מדקאמר דאיידי דבעי למיתני עיבור שנה תנא נמי עיבור חדש דחד תנא תני תרווייהו:

שבעה רואי פני מלך. פירש בקונטרס דלאחשורוש קאי ואין נראה שתקנו כנגד שרי העו"ג ומפרש ר"ת דהם שרי ישראל דאשכחן בסוף מלכים (ב כה) דהגלה נבוזראדן ג' שומרי הסף וה' רואי פני המלך ובסוף ירמיה (נב) כתיב ושבעה אנשים מרואי פני המלך וכן מוכח בירושלמי ומוה אותן גבי סנהדרי גדולה והכי איתא התם אית תנא תני ע"א שנאמר ויקח רב הטבחים את שלשה שומרי הסף הרי שלשה ושבעה אנשים מרואי פני המלך הרי עשר ושמים אים מעם האדון הרי שבעים ומן העיר לקח סרים אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה הרי שבעים ואחד ולמה קרא אותו סרים שיושב ומסרס בהלכה כתוב אחד אומר ה' וכתוב אחד אומר שבעה להביא שני סופרי הדיינין: **שנים אומרים לריבה.** לעבר ושלשה אומרים אין לריבה בטלו שנים במיעוטן ועומדין והולכין להם: **שנים אומרים אינה לריבה ושלשה אומרים לריבה.** הולכין אחר הרוב ומוסיפין עוד שנים להשלמת המנין ומעברין: **כנגד ברכת כהנים.** בפסוק ראשון ג' תיבות והשני ה' והשלישי ז' תיבות: (ג) **שלשה כנגד שומרי הסף רו'.** כלומר אשכחנא דמלכותא דארעא שלשה ממונין וחמשה ממונין ושבעה ממונין ג' כנגד שומרי הסף בגדקיהו (מלכים ב כה) גבי גלות נבוזראדן והתם נמי משכחת חמשה מרואי פני המלך ובאחשורוש (אסתר ה) אשכחן שבעה שרי פרס ומדי ועיבור שנה מטכסיסי מלכות שמים הוא ליישב סדר השנים על מכונן:

למחייה עשרים וחדא וכי מיית בהך חדא לימות דהא כי מחית אגבא דחייא קא מחית אמר ליה אמר קרא [1]ונקלה אחיך לעיניך אחר שלקה אחיך בעינא וליכא: עיבור החדש בשלשה: חישוב לא קתני קידוש לא קתני אלא עיבור לא ליקדשא וממילא לעבר אמר אביי תני קידוש החדש תניא נמי הכי [ו]קידוש החדש ועיבור השנה בשלשה דברי רבי מאיר אמר רבא והא עיבור קתני אלא אמר רבא קידוש ביום עיבור בשלשה אחר עיבור ליכא קידוש ומני רבי אלעזר [ז](בן) צדוק היא דתניא רבי אלעזר [ז](בן) צדוק אומר [ח]אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו בשמים רב נחמן אמר קידוש אחר עיבור בשלשה ביום עיבור ליכא קידוש ומני פלימו היא דתניא פלימו [ט]אומר בזמנו אין מקדשין אותו שלא בזמנו מקדשין אותו רב אשי אמר לעולם חישוב קתני ומאי עיבור חישוב דעיבור ואיידי דקבעי למיתני עיבור שנה תנא נמי עיבור חודש חישוב חודש אין קידוש חודש לא מני ר' אליעזר היא דתניא [י]ר' אליעזר אומר בין בזמנו [יא]בין שלא בזמנו אין מקדשין אותו שנאמר [2]וקדשתם את שנת החמשים שנה שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים: רבן שמעון בן גמליאל אומר בשלשה כו': תניא [ב]כיצד אמר רבן שמעון בן גמליאל [יב]בשלשה מתחילין ובחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה אחד אומר לישב ושנים אומרים שלא לישב בטל יחיד במיעוטו שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב מוסיפין עליהם עוד שנים ונושאין ונותנין בדבר [3]שנים אומרים צריכה ושלשה אומרים אינה צריכה בטלו שנים במיעוטן שלשה אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה מוסיפין עליהם עוד שנים שאין המנין פחות משבעה הני [יג]שלשה חמשה ושבעה כנגד מי פליגי בה רבי יצחק בר נחמני וחד דעימיה ומנו רבי שמעון בן פזי ואמרי לה רבי שמעון בן פזי וחד דעימיה ומנו ר' יצחק בר נחמני חד אמר כנגד ברכת כהנים וחד אמר [יד] שלשה כנגד שומרי הסף חמשה מרואי פני המלך שבעה רואי פני המלך תני רב יוסף הני שלשה וחמשה ושבעה [טו] שלשה כנגד שומרי הסף חמשה מרואי פני המלך שבעה רואי פני המלך א"ל אביי לרב יוסף עד האידנא מאי טעמא לא פריש לן מר הכי אמר להו לא הוה ידענא דצריכיתו [יז]מי בעיתו מנאי מילתא ולא אמרי לכו: זמן נשיא צריך גדי סימן: ת"ר [יח]אין מעברין את השנה אלא

למחייה עשרים וחדא. דהא אכתי חי הוא ואגבא דחיי מחי: **חישוב לא קתני.** דנימא שצריך שלשה לחשב אם יעברו את החודש דבחושבנא תליא מע"פ שצריך לעברו כגון משוש ירקיא ומשוש מתיא אפילו הכי חושבנא בעי כדתנן במסכת ערכין (דף ח:) אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברין בשנה ולא גרלה לעבר יותר על שמנה אבל תשעה מעוברין לא עבדינן לאם כן קדיש ואתי סיהרא תלתא יומי ומחזי שיקרא הלכך צריך לחשב תולדות הלבנה אם תקדוש שלשה ימים או שנים לקביעות החדש לא מעברינן ליה דתמהי בה אינשי: **קידוש לא קתני.** דנימא דצריך ג' לקבל עדות החדש מפי העדים ולומר מקודש החדש: **אלא עיבור החדש.** משמע שצריך שלשה לומר מעובר החדש אמירה זו למה: **לא ליקדשיה.** ביום שלשים וממילא כי מקדשינן ליה למחר מיעבר החדש שעבר ביום שלשים בתריה שדית ליה: **תני קידוש.** ועל כל חדש השנה קאי: **והא עיבור קתני.** דרך תנא טועה בגירסא לחסר תיבה על ידי שכתה אבל אין נחלף לתנא בין גירסת קידוש לגירסת עיבור: [כ]**ביום עיבור.** יום עיבור הוא יום שלשים שממנו נעשה החדש מעובר כשרואין לעברו: **קידוש ביום עיבור.** כגון בחדש חסר שעבר צריך שלשה לקדש ראש חדש הבא ביום ל' לחדש שעבר: **לאחר עיבור.** אם עשו חודש שעבר מלא וקבעו ר"ח ביום ל' ואחד אין אומרין בו מקודש מקודש: **בזמנו.** ביום ל' דתולדתו ביום ל' הוא דאין חדש לבנה [כא]פחות מכ"ט יום ומחלה ותשע"ג חלקים: **שכבר קידשוהו בשמים.** ב"ד של מעלה מאתמול: **פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו.** שא"ל לעשות חיזוק לדבר שהרי בזמנו הא: **חישוב דעיבור.** לחשב אם יעברוהו דאילו קידוש סבר תנא דידן דלא צריך לקדושי לא מלא ולא חסר וכר"א בר' שמעון לקמן ואיידי דתני עיבור השנה דהוי נמי חישוב דעיבור השנה והתם לא סגי דלא תני עיבור דאמירה בעי שיקדשו אדר השני לשם אדר דאי שתקי ממילא לשם ניסן מיקבע תנא נמי גבי חדש עיבור החדש וקרייה נמי לחישוב עיבור ואשמעינן דחישוב בעינן אבל קידוש לא בעינן לא למלא ולא לחסר כר"א: **שנים אחה מקדש.** שנת של כל יובל ויובל מקדשין ב"ד לשם יובל: **א' אומר נישב.** א' מן השלשה אומר צריך לישב ולעיין אם צריכה לעבר שנה זו מפני האביב או התקופות או פירות האילנות כדלקמן (דף יא:): **ושנים אומרים.** אינו צריך להושיב ב"ד על כך שאין כאן ספק דודאי אינה צריכה לעבר: **בטל יחיד במיעוטו.** ולא יסבו החמשה עוד לעיין בדבר: **שנים אומרים נישב ואחד אומר שלא נישב.** הולכין אחר השנים ויושבין לישא וליתן אם צריכה לעבר אם לאו ומשא ומתן של עיבור צריך חמשה לפיכך מוסיפין עוד שנים. ולקמן מפרש שלשה וחמשה ושבעה כנגד מי: **שנים אומרים לריבה.** לעבר ושלשה אומרים אין צריכה בטלו שנים

עין משפט נר מצוה

פג א מיי' פ"ב מהל' קידוש החדש הל' ח:

פד ב מיי' שם פ"ד הלכה ט:

פה ג מיי' שם הלכה י:

פו ד מיי' שם הלכה ט:

רבינו חננאל

בכ"ג. ונקלה אחיך בעינן שילקה אחיך. כלומר יתקיים ויהיה חי: **עיבור** החודש בג' תירצה אביי תני קידוש תניא נמי הכי קידוש החודש בג' ועיבור השנה בג' דברי רבי מאיר ו) ותירצה רבא הכי קידוש ביום עיבור והוא ביום שלשים בג' דיינין אחר עיבור ליכא קידוש כר' אלעזר ב"ר צדוק דתנן אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים. רב אשי אמר לעולם חישוב לעיבור החודש קתני ואיידי דבעי מיתנא עיבור שנה תנא נמי עיבור החודש ואסיקנא חישוב חודש אין מכלל דקידוש חודש ליכא ותנינן סתמא כרבי אלעזר (דתנן) [דתניא] בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה. שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים וקיי"ל דאפילו רבי אלעזר לא אמר אלא מדאורייי אבל מדרבנן מקדשין. עיבור שנה בג' רשב"ג [אומר] בג' מתחילין ובה' נושאין ונותנין כו'. כיצד מתחילין בג' נושאין ונותנין בה' וגומרין בו': **ירושלמי** בר קפרא שמע להון מהכא יברכך ה' וישמרך הרי ג' מתחילין בג' יאר ה' ה' תיבות מכאן שנושאין ונותנין בה'. ישא ה' פניו ז' מיכן שגומרין בו' ר' יהושע בן לוי אמר מהכא ויקח רב טבחים את שלשת שומרי הסף מיכן שמתחילין בג'. וחמשה אנשים מרואי פני המלך מיכן שנושאין ונותנין בחמשה. ושבעה אנשים רואי פני המלך מיכן שגומרין בו' (מתחילין בג'). אחד אומר לישב ור' אומרים שלא לישב בטל היחיד במיעוטו כלומר אין צורך לבית דין לישב שאין שנה זו צריכה עיבור ב' אומרים לישב אחד אומר שלא לישב מוסיפין עליהם שנים ונושאין ונותנין בה. שלשה אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה מוסיפין עליהם שנים שאין המנין פחות משבעה. ואם עיברוה בשלשה מעוברת. כלומר אם הסכימו מתחלת ישיבתן ששנה זו צריכה עיבור ועיברוה מעוברת: **תנו** רבנן אין מעברין את השנה אלא

ו) נראה דחסר כאן וא"ל ופריך רבא והא עיבור קתני

מסורת הש"ס

ו) [תוספתא פ"ב], ב) [נ"ל בר"], ג) [נ"ל בר"], ד) ר"ה כד., ה) ג"ז שם, ו) [בר"ה כד. ליתא רבי אלעזר בר' שמעון ועי' בפירש"י דהכא ד"ה חישוב דעיבור וכו'], ז) ג"ז שם. ע"ש, ח) [תוספתא פ"ב], ט) מגילה כג., י) [מגילה שם. קוכה יד: מיז יט.], כ) [נ"ל אחר ד"ה קידוש], ל) יומא. רש"ל, מ) שלא יקדשו היום כל"ל. רש"ל,

תורה אור השלם

1. אַרְבָּעִים יָבֹנוּ לֹא יוֹסִיף פֶּן יוֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל אֵלֶּה מַכָּה רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ: דברים כה ג

2. וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקָרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תְּשֻׁבוּ: ויקרא כה י

הגהות הב"ח

(א) גמרא וחד אמר כנגד שלשה שומרי הסף: (ב) שם וחמשה ושבעה כנגד שלשה שומרי: (ג) רש"י ד"ה כנגד שלשה שומרי הסף:

מוסף רש"י

פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו. שאינו צריך חיזוק (ר"ה כד.). **כנגד ברכת כהנים.** שלשה תיבות בפסוק ראשון וחמשה בפסוק שני ושבעה בפסוק שלישי (מגילה כג.). **שבעה רואי פני המלך.** שבעה הם כלכתיב שבעת שרי פרס ומדי, וחמשה יש חמשה חשובים, כלכתיב בסוף מלכים, שלשה שומרי הסף בסוף ספר מלכים (שם).

במזומנין לה. שהזמינן הנשיא מבערב: **השכימו לי.** מחר ז׳ לעלייה המיוחדת לישב בה בית דין: **ולא לעבר שנה עליהן.** להלטרף עמכם עכשיו: **אלא ללמוד.** תורה מכם היאך תעשו: **מחמת כיסופא הוא דעבד.** שלא יכירו מי היה העולה שלא ברשות וילבינו פניו: **שלעיבר לאחא.** שאוכלת השוש ונדף הריח: **חם ושלוס.** שאוכל השוש בבואי לבית מדרשו אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השוש יצאתי כדי שיצאו כולם ולא יכירו מי הוא: **משמואל הקטן.** כדאמרן: **אנחנו מעלנו.** והוא לא נשא נכרית והכניס עצמו בכלל שלא להלבין פניהם: **מיהושע.** ממעשה דיהושע שלא רצה הקדוש ברוך הוא לגלות לו מי הוא החוטא והכניס את כולן בכלל שנאמר חטא ישראל במעשה דעכן: **דילטור.** רכיל: **מאנפס.** כולן בכלל והרי כולן לא יצאו לנקוט אלא מקצת דכתיב (שמות טז) יצאו מן העם לנקוט וגו׳: **משמתו נציאים כו׳.** משום שמואל הקטן נקט לה הכא: **אף הוא.** הוכיח סופו שהרתה עליו שכינה שנתנבא בשעת מיתתו: **שמעון וישמעאל לחרבא.** רשב״ג הנשיא ורבי ישמעאל בן אלישע כ״ג יהרגו בחרב: **וחביריו.** כגון ר״ע ורבי חנניא בן תרדיון: **לקטלא.** לשאר מיתות ר״ע במסרקות של ברזל בפרק הרואה (ברכות דף סא.): ר׳ חנניא בשריפה במסכת ע״ז (דף יח.): **נומר כן.** אותו הספד: **אלא שאין מספידין על הרוגי מלכות.** מפני יראת המלך מיהרו לקוברן: **ליטול רשות.** לדבר על עסקי ליבור: **מפני הדרכים.** שנתקלקלו בימות החורף ומפני הגשמים[6] ועדיין לא נתקנו ולא יוכלו עולי רגל לבא: **תנורי פסחים.** שלולין בהם פסחיהם ונמוקו בגשמי החורף ולריכין חמה להתייבש: **ומפני גליות ישראל.** בני הגולה הרחוקים ושמע לבית דין שנעקרו ממקומן לגלות לרגל לעשות פסחיהם ועדיין לא הגיעו שאם לא יעברוה[7] לא ירגילו לבא בפסח: **לא מפני השלג.** שלא יחללו בכך מלבוא: **גדיים וטלאין.** שהן דקין אין מעבדין עליהן כדי שיגדלו ויעשו מהם פסחים שהרי יכול להקריב קטנים: **גוזלות.** שלריכין לקיני יולדות שבכל ג״י וכן זבין וזבות שכולן משהין קייניהן עד עלותן לרגל אעפ״כ אין מעבדין על כך שיכולין להביא בני יונה שכשרים כשהם קטנים: **אבל עושין אותן סעד.** סייג וסמך לדבריהם לעבר את השנה אם לריכה לעבר מפני ג׳ מן הדברים שמעבדין עליהן כגון על האביב ועל פירות האילן ואמרי׳ לקמן על שתים מהן מעבדין ועל ג׳ מהן אין מעבדין הללו גדיים וטלאים וגוזלות נעשו סעד ומצטרפין לאחד מהן ומעבדין: **וזימנא דאביבא לא מטא.** הוא אחד מן הסימנים שמעבדין עליהם כדלקמן: **חדש.** כ״ט ימים:

תקיפי

בת קול. יש אומרים שלא היו שומעין קול היוצא מן השמים אלא ממתן אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין[8] לכך קורין אותו בת קול: **מפני** הדרכים והגשרים. והאי דלא חשיב ג׳ סימנין דלקמן משום דעל שניים מהן מעבדין אבל הני אפילו אחד מהני מעבדין ובבריתא דבסמוך גבי גדיים וטלאים וגוזלות שלא פרחו נמי לא חשיב להו משום דאהנך דבסמוך אפי׳ אשנים מהם אין מעבדין עליו אלא שעושין אותו סעד עם אחד מג׳ סימנים: **ומפני** גליות ישראל שנעקרו ממקומן. משום דהנך דיתבי בא״י אין לריך לעבר דאפי׳ האחרון יכול להגיע מר״ח ניסן עד פסח כדתניא פ״ק דתענית (דף י.) גבי שאלת גשמים ט״ו יום אחר החג כדי שיגיע האחרון שבישראל לנהר פרת: **רשב״ג** אומר חדש. הכא משמע דאחדש סתם הוא חדש חסר וכן בפרק המדיר (כתובות דף עא.) גבי חדש מלא וחדש חסר איכא בינייהו וקשה דבסוף המולן (יבמות דף מח: ושם) אמרינן ירח שלשים ימים שלשים וכן בפרק קמא דמזיר (ה. ושם) פריך ואימא שלשים דכתיב עד חדש ימים וי״ל[9] דלשון תורה לאחד ולשון חכמים לאחד א״נ הכא ובהמדיר דקאמר ת״ק שלשים מוכחא מילתא דאידך תנא חדש חסר: (וע״ע תוס׳ כתובות עא. ד״ה רבי) ממעטינן

[1] ויען שכניה בן יחיאל מבני עילם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונושב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש מקוה לישראל על זאת ושכניה בן יחיאל מהיכא גמר לה מיהושע דכתיב [2] ויאמר ה׳ אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך חטא[3] ישראל אמר לפניו רבש״ע מי חטא אמר לו וכי דילטור אני לך הטל גורלות ואיבעית אימא ממשה דכתיב [3] עד אנה מאנתם ת״ר[4] משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואף על פי כן היו משתמשין בבת קול פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריה ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד[5] שראוי שתשרה עליו שכינה[6] (כמשה רבינו) אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בהלל הזקן[7] וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל אף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאן עתידן למיתי על עלמא ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות ת״ר[8] אין מעבדין את השנה אלא אם כן ירצה נשיא[9] ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות אצל שלטון אחד שבסוריא ושהה לבא ועיברו את השנה על מנת שירצה רבן גמליאל וכשבא ר״ג ואמר רוצה אני [2] נמצאת שנה מעוברת תנו רבנן[3] אין מעבדין את השנה אלא אם כן היתה צריכה מפני הדרכים ומפני הגשרים ומפני תנורי פסחים ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו [4] אבל לא מפני השלג ולא מפני הצינה ולא מפני גליות ישראל שלא עקרו ממקומן ת״ר[5] [6] אין מעבדין את השנה לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני הגוזלות שלא פירחו אבל עושין אותן סעד לשנה [7] כיצד רבי יאי אומר משום רבן שמעון בן גמליאל מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואימריא[8] דערקין וזימנא דאביבא לא מטא ושפרת מילתא באנפאי ואוסיפית על שתא דא תלתין יומין מיתיבי כמה[9] עיבור השנה שלשים יום רבן שמעון בן גמליאל אומר חדש אמר רב פפא [10] רצו חדש רצו שלשים יום תא חזי מאי איכא בין

תקיפאי

מסורת הש״ס

[6] [ברכות כח:], [7] [לקמן מג:], [8] [יומא מ: סוטה מח: [תוספתא סם פי״ג], [9] [ברכות מז.], [10] [ר״ל מיו. רש״ל [דע אע״ג שהרש״ל מודתק זה מטעם הנודע מ״מ הרמב״ם בסוף פ׳ שביעי דשמועה פרקים כתב הטוסתא כדאיתא לפניו וע״ם פירושו וכן בילקוט פרשת בשלח רמז רס״ל הטעיק כמשה ועי׳ סוכה כח. ובב״ב קלד. ובחדושי אגדות הכהן וכן בב״ב מפרש׳ מלתא בטעמא וגרסתם כמשה רבינו ודע דגם בתוס׳ דר׳ נתן ריש פרק י״ד איתא כמשה רבינו], [1] עדיות פ״ז מ״ז ע״ם, [2] [תוספתא פ״ב ע״ם], [3] [תוספתא שם], [4] [ל״ל דעדקין כו׳ תרגום של דק דעדק בפר׳ בשלח ט״ז י״ד וכ״א במוספת׳ דעדקין], [5] ר״ה יט: ערכין ט:, [6] [כמ׳ ל״ל הגשרים ועי׳ רש״ן], [7] לא יגיעו לבא כל״ל רש״ן.

תורה אור השלם

1. וַיַּעַן שְׁכַנְיָה בֶן יְחִיאֵל מִבְּנֵי עֵילָם וַיֹּאמֶר לְעֶזְרָא אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵּאלֹהֵינוּ וַנּוֹשֵׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מֵעַמֵּי הָאָרֶץ וְעַתָּה יֵשׁ מִקְוֶה לְיִשְׂרָאֵל עַל זֹאת:

עזרא י ב

2. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל יְהוֹשֻׁעַ קֻם לָךְ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ: חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִּכְלֵיהֶם: יהושע ז י-יא

3. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עַד אָנָה מַאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתָי:

שמות טז כח

גליון הש״ס

גמרא וכשמת אומרים עליו. כעין זה בברכות דף ו ע״ב ובכרכינו יונה שם: **תוספות** ד״ה בת קול וכו׳ לכך קורין אותו ב״ק. עיין תו״ט פרק ט״ז משנה ו דיומות: ד״ה רשב״ג וכו׳ וי״ל דלשון תורה לחוד. עיין תענית דף כט ע״א בכרש״ ותוספות שם:

מוסף רש״י

כמה עיבור השנה. ימי אדר הראשון שאותו עושין עיבור לשנה (ר״ה יט:).

עין משפט נר מצוה

פז א ב מיי׳ פ״ד מהל׳ קידוש החדש הלכה י והלכה יב:

פח ג מיי׳ שם הל׳ ה:

פט ד מיי׳ שם הלכה ו:

צ ה מיי׳ שם הלכה ז:

צא ו מיי׳ שם הל׳ ח:

צב ז מיי׳ שם הל׳ יח:

רבינו חננאל

במזומנים לה מעשה ברבן גמליאל שאמר השכימו לי שבעה לעלייה ומצא שמונה. אמר מי שעלה שלא ברשות ירד אמר שמואל הקטן אני עליתי שלא ברשות ולא לעבר עליתי אלא ללמד הלכה הודרכתי פי׳ כל המשכימין המקדימין ונכנסין בעלייה מן המזומנין והעולה אח״כ הוא העולה שלא ברשות כי רבן גמליאל לא הרשה לעלות אלא ז׳ והנכנס אחר שנכנסו הז׳ שמיני. ולא שמואל הקטן היה אלא אחר היה וידוע היה אלא לא רצה לבזותו ופי׳ בירושלמי שלא עיברוה באותו היום אלא הפליגו אותו היום בדברי תורה ועיברוה ביום אחר. ושמואל הקטן עשה כך שלא להתבייש העולה שלא ברשות. שלמד שמואל הקטן משכניה בן יחיאל ושכניה למדה מיהושע. וכן מצינו בר׳ חייא שעמד וריצא ממושבו של ר׳ כאשר שמע לו שאמר מי שאכל שום יצא ולאו כי ר׳ חייא הוא שאכל שום אלא שלא להתבייש מי שאכלו. ור׳ חייא למד מר׳ מאיר ור׳ מאיר למד מזה המעשה של שמואל הקטן ושמואל למד משכניה ושכניה מיהושע. כלומר לא ביקש הקב״ה לפרסם החוטא אלא ע״י גורלות: **פי׳** דילטור רכיל: **ת״ר** משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוה״ק מישראל. ועדיין היו משתמשים בב״ק ניתנה עליהן ב״ק מן השמים יש בן אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך נתנו חכמים עיניהן בהלל הזקן וכשמת אמרו עליו הי חסיד מתלמידיו של עזרא. וכן עוד ניתנה עליהן בת קול בענין הזה ונתנו חכמים עיניהם בשמואל הקטן. וכשמת אמרו עליו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל ואף על רבי יהודה בן בבא ביקשו לומר כן אלא שנטרפה שעה כו׳. אף הוא שמואל הקטן אמר בשעת מיתתו בענין נבואות. שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא כו׳: **ת״ר** אין מעבדין את השנה אלא אם ירצה נשיא. ומעשה ברבן גמליאל שהלך אצל הגמון כו׳. ת״ר אין מעבדין את השנה אלא אם כן היתה צריכה לכך [מפני הדרכין ומפני הגשרין ומפני תנורי פסחין ומפני גליות שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו אבל לא מפני השלג ולא מפני הצינה ולא מפני גליות שלא נעקרו ממקומן]. וסוגיא כי הא דת״ר משום רשב״ג מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואמריא דעדקין וזימנא דאביבא לא מטא שפרת מלתא

ממעטני דזיתא. מה שהקשתי על פירוש הקונטרס בסוף כירה (שבת מז. ד"ה בגלילא) והמוליא יין (שם עח.) מפורש שם: **מן עומרי שיבליא.** והא דתניא בפרק בתרא דמעשר שני (מ"ש) אמר ר' יהודה בראשונה היו שולחין אצל בעלי הבתים שבמדינות מהרו והתקינו פירותיכם עד שלא הגיע שעת ביעור עד שבא ר' עקיבא ולימד כל פירות שלא באו לעונות מעשרות פטורים מן הביעור הכא ר"ג קודם לרבי עקיבא היה:

בתר דעברוהו. פירוש והיה לו חבר ר' אלעזר בן עזריה שהיה נשיא עמו לכך אמר באנפי חברא: **או** דילמא מעברין. פירש בקונטרס משום דתקופה דאורייתא כדכתיב (שמות לד) חג האסיף תקופת השנה וקשה דאביב נמי דאורייתא כדכתיב (דברים טז) שמור את חדש האביב וכן פירות האילן (שמות כג) וחג הקציר בכורי מעשיך ונראה דהיינו טעמא דתקופה משום דאי אפשר לטעות בה אבל בפירות האילן ובאביב עבידי דטעו בהו:

אין מעברין השנה אלא ביהודה. והא דר' עקיבא עיבר השנה בנהרדעא ברים פרק האשה שלוש (יבמות דף קטו. וש"ס) ונהרדעא מחולה לארץ שאני רבי עקיבא שלא הניח כמותו בארץ ישראל כדאמרינן בסוף ברכות (דף סג.) וא"ת והא אמרינן בזה בורר (לקמן דף כו. וש"ס) ר' חייא בר זרונקי ור"ש בן יהולדק הוו קאזלי לעבר השנה בעסיא ועסיא חולה לארץ כדמוכח בחזקת הבתים (ב"ב דף מו. ש"ס) דאמר כל שהרואה הקב"ה למשה חייב במעשר למעוטי עדרסקים עסיא ואספמיא ואין לומר דלא הניחו כמותם דהא ר"ל קרי להו רועי בקר ויש לומר דעיבורא דהתם היינו חישוב בעלמא כמו ועיבר ג' שנים זו אחר זו דרבי עקיבא לקמן (דף יב.) דחזרו ב"ד וישבו וקבעו בארץ ישראל תדע דהתם שנה שביעית היתה ותניא לקמן דאין מעברין בשביעית וא"ל דר' עקיבא חושבנא בעלמא עבד בנהרדעא אלא דאדרבי עקיבא שלא הניח כמותו סמכו ואדר"ש בן יהולדק לא סמכו והדור עבוד חושבנא דבברכות (דף סג.) משמע מעובדא דחנניה דקביעות ממש עבד ובירושלמי אמרינן בהדיא דכשאין יכולין לעבר אותה בארץ ישראל מעברין אותה בחולה לארץ ירמיה יחזקאל ברוך בן גריה עיברו בחוץ לארץ והדר מייתי עובד' דחנניה וקשה קלת דבברכות (שם:) נפקא לן מדכתיב כי מציון תצא תורה וגו' והכא מייתי מלשכנו תדרשו[1]: לאויה

תקיפאי קמאי. רבן גמליאל שהיה נוהג שררה וזורק מורא בתלמידים כדאשכחן בבכורות (דף לו.) ובברכות (דף מז:) ובדאשם השנה (דף כה.) דלעריה לר' יהושע ואפ"ה קתני ביה ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חברא ורבן שמעון בריה דהוה מעיינותיו בתראי כדאמרינן בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פה.) לא אמר באנפי חברא: **דומן ביעורא מטא.** שנה שלישית או שביעית לשמיטה. כל מי שאיחר מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה חייב לבערן עכשיו תרומה ניתן לכהן ומעשר ראשון ללוי ומעשר עני לעני ומעשר שני מתבער בכ"מ שהוא שאם לא העלהו לירושלים קודם פסח היה מבערו ערב פסח ומתודה בערתי הקודש: **ממעטני ויתא.** מקוס קיבוץ הזיתים להתמסם זה על זה. בגליל הוי זיתים מרובין ובדרוס חטים מרובין. גליל ודרום מא"י הן ואין צריך להודיענו על העיבור שקרובים הן לב"ד אבל לבני גולה שרחוקים מא"י צריך להודיעם על העיבור שלא יאכלו חמץ בפסח: **דילמא בתר דעברוהו.** לרבן גמליאל מנאיתותו נעשה עניו: **על האביב.** אם לא בישלה התבואה מעברין דקרא כתיב (שמות יג) בחדש האביב. ואית דמפרשים לפי שאין להם מהיכן להקריב העומר וקשה לי דאמרינן לקמן על שלש ארצות מעברין את השנה על שתים מהן מעברין ואם בישלה תבואה ביהודה ולא בישלה בעבר הירדן ובגליל מעברין השנה ואי טעמא משום עומר הוא הרי בישלה התבואה ביהודה: **ועל פירות האילן.** אם מתאחר בישולם יותר מזמן העלרת מעברין שעלרת זמן הבאת ביכורים דכתיב (במדבר כח) וביום הביכורים ואם לא יביאם בזמנו לרגל צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת: **ועל התקופה.** בין על תקופת תמוז שמתעכבת ומשכת שאין תקופת תשרי נופלת עד עבור החג מעברין דנפקא לן לקמן [יג.] מקרא בין על תקופת טבת שנמשך זמנה עד ט"ז בניסן שהבאת העומר דילה בתוך תקופת טבת מעברין לדחות את המועדות דלקמן (דף יג:): **וכזמן שאביב אחד.** מן השנים שמתעברת שנה עליהן הכל שמחין שאין חוששין בדחיית הפסח לפי שאין התבואה ראויה ואין איסור חדש נארך עליהם אבל כשאביב ראוי ליקצר והשנה מתעברת על הפירות והתקופות עדיין בזמן איסור חדש נארך עליהן: ה"ג **רשב"ג אומר על התקופה** וכ"ג אף: **איבעיא להו על התקופה שמחין.** שאם התקופה נופלת בתחלת תשרי והם מעברין השנה בשביל דברים אחרים ודוחין את החג בתוך ימות החורף חודש נמצאו עולי רגלים מלטערין בגשמים לפי שהעיתים הולכין אחר תקופת החמה לפיכך כשהיא צריכה לעבר על פירות האילן וזה מלטרף עמו היו שמחין או דילמא על התקופה לחודה מעברין ומפני שעיבורה מן התורה אתא רשב"ג למיפלג: **על שלש ארצות.** שלא הגיע אביב שלהן או שראוין ב"ד שמתאחר בהן זמן בישול פירות האילן מעברין. שלשתן מא"י הם: **על שתים מהן.** אפילו על עבר הירדן והגליל מעברין דהוא"ל ובדוקא דא"י לא מטא אביב לא קריבן ביה חדש אחד מהן אין מעברין ועל אחת מהן אין מעברין אפילו לא הגיע ביהודה והגיע בעבר הירדן והגליל אין מעברין דהוא"ל ומביאין עומר מעבר הירדן או מגליל דתנן במנחות (דף סד:) כרמל רך ומלא בעינן מיכן אמרו אין מביאין עומר אלא מן הקרוב לירושלים דהיינו יהודה לא ביכר הקרוב לירושלים מביאין אותו ממקום רחוק ומעשה שבא עומר [1] מגנות לריפין כו' ושתי הלחם מבקעת עין סוכר: **וכזמן שיהודה אחד.** מן המאוחרות הכל שמחין לפי שאין עומר בא להיות מצוה מן המוחבר אלא מיהודה הלכך אם בישל ביהודה ועיברוה בשביל השתים כשמגיע זמן העומר כבר יבשו תבואות שביהודה ואנו רך ומלא בעינן וצריך להביאו משאר ארצות [2] ועוד שאם ביכר יהודה ורואין ליבור שראוי להביא העומר וב"ד מעברין בשביל השתים מאריכין עליהם זמן איסור חדש קשה להם הדבר אבל בשלא ביכר יהודה ובאחת מהשתים אין קשה להם אע"פ שראוי להביא מהג' לפי שמצותו להביא מיהודה: **אין מעברין את השנה אלא.** בב"ד הקבוע ביהודה: **שכנו של מקום.** ירושלים והוא ביהודה: **שהחדש מתכסה בו.** שהלבנה אינה נראית בעולם לכל העולם לכתיב חדש בכסה: **הוי אומר זה ראש השנה.** שחגה בראש חדש הוא אבל שאר חגים באמצע החדש הם וכתיב [תהלים פא] כי חק לישראל הוא עושין באותו חג דהיינו קידוש החדש הרי הוא כמשפט ומשפט ביום לכתיב [דברים כא] ביום הנחילו את בניו כדדרשינן באחד דיני ממונות (לקמן דף לד:):

[1] תקיפאי קדמאי לעינוותני בתראי דתניא [2] מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על גב מעלה בהר הבית והיה יוחנן סופר הלז עומד לפניו ושלש איגרות חתוכות לפניו מונחות אמר לו טול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני גלילאה עילאה ולאחנא בני גלילאה תתאה שלומכון [3] יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא ממטא לאפרושי מעשרא ממעטנא דזיתא וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני דרומא שלומכון יסגא מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשרא מעומרי שיבליא וטול איגרתא חדא וכתוב לאחנא בני גלוותא בבבל ולאחנא דבמדי ולשאר כל גלוותא דישראל שלומכון יסגא לעלם מהודעין אנחנא לכון דגוזליא רכיכין ואימריא [4] ערקין וזמנא דאביבא לא מטא ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבריי ואוסיפית על שתא דא יומין תלתין דילמא בתר דעברוהו: תנו רבנן [5] [א] על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה על שנים מהן מעברין [6] ועל אחד מהן אין מעברין ובזמן שאביב אחד מהן הכל שמחין רבי שמעון בן גמליאל אומר על התקופה איבעיא להו על התקופה שמחין או על התקופה מעברין תיקו: [7] ת"ר [2] על שלשה ארצות מעברין את השנה יהודה ועבר הירדן והגליל על שתים מהן מעברין ועל אחת מהן אין מעברין ובזמן שיהודה אחת מהן הכל שמחין שאין עומר בא אלא מיהודה ת"ר [3] אין מעברין את השנים אלא ביהודה [4] ואם עיברוה בגליל מעוברת העיד חנניה איש אונו אם עיברוה בגליל אינה מעוברת א"ר יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מאי טעמא דחנניה איש אונו אמר קרא [1] לשכנו תדרשו ובאת שמה כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום ת"ר [5] אין מעברין את השנה אלא ביום ואם עיברוה בלילה אינה מעוברת [6] ואין מקדשין את החדש אלא ביום ואם קידשוהו בלילה אינו מקודש א"ר [7] אבא מאי קרא [2] תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה וכתיב [3] כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב [8] מה משפט ביום אף קידוש החדש ביום ת"ר [9] אין מעברין את השנה

בשני

עין משפט נר מצוה

צג א מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הל' ג ועיין בהשגות הרמ"ה:
צד ב מיי' שם הל' ד:
צה ג ד ה מיי' שם הלכה יב:
צו ו מיי' שם פ"ב הלכה מ [שו"ע או"ח סי' תכב סעי' ל]:
צז ז מיי' שם פ"ד הלכה טו:

רבינו חננאל

באנפאי ואוסיפת על שתא דא תלתין יומין איני והא איהו דתני חדש ופריק רב פפא רצו חדש רצו שלשים יום ואקשינן תא חזי [מה] בין תקיפי קמאי לענוותני בתראי תקיפי קמאי והוא רבן גמליאל דהוא כשכתב מלתא באנפאי באנפאי חבראי ואילו רשב"ג הוא ענוותן סגיא כדגרסינן בהשוכר את הפועלים א"ר ג' ענוותנין הן אבא ובני בתירא ויהונתן בן שאול לא כתב ובאנפי חבראי אלא ושפר באנפאי בלבד ופרקינן דלמא ר' גמליאל לא כתב הכי אלא בתר דעבורוה לרבן גמליאל ואותיבו בהדיה רבי אלעזר בן עזריה ומשום ראב"ע כתב הכי: **ת"ר** על ג' סימנין מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה על ב' מהן מעברין ועל א' מהן אין מעברין ובזמן שאביב אחד מהן הכל שמחין לעבר פי' על אלו סימנים ועל כיוצא בהם היתה מסורת בידם שכל זמן שבית דין מומחה בישראל יש לו רשות לעבר על הסימנים הללו וכדגרסינן בר"ה פרק ארבעה (כא ב) כי חזית דמשכה תקופת טבת עד ששה עשר בניסן עברה לההיא שתא ולא תחוש לה וכך היתה הלכה למשה מסיני שמעברין את השנה על האביב ועל סימנים אחרים ואם אינו מצוי להיקרב כלל אביב שבניסן וצריכין שיהיה מצוי ביהודה ובעבר הירדן ובגליל ואם היה מצוי בשתים מהן ובאחת מהן לא היה מצוי לא היו מעברין דת"ר על ג' ארצות מעברין את השנה יהודה ועבר הירדן וגליל על שתים מהן מעברין (ועל אחת מהן מעברין) ועל אחת מהן אין מעברין ובזמן שארץ יהודה אחת מהן הכל שמחין לעבר שאין עומר בא אלא מיהודה: **ת"ר** אין מעברין את השנה אלא ביום ואם עיברוה בלילה אינה מעוברת ואין מקדשין את החודש אלא ביום ואם קידשוהו בלילה אינו מקודש. שנאמר תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו איזהו חג שהחודש מתכסה בו הוי אומר זה ר"ה פי' אין מזכירין בר"ה ובראשי חדשיכם לא בתפלה ולא בזולתה וכתיב ביה כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב מה משפט ביום דכתיב והיה ביום הנחילו את בניו וכתיב והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם אף קידוש ביום: **ת"ר** אין מעברין את השנה

מסורת הש"ס

א) [תוספ' פ"ב], ב) ל"ל יסגא לעלם וכ"ל בסמוך. רש"ל, ג) [ל"ל עדקין וכ"ל בתוספ"], ד) [תוספתא פ"ב], ה) [שם], ו) [שם], ז) ביצה טו. ר"ה ח., ח) [ר"ה כה: מגילה כא.], ט) [תוספתא פ"ב], י) ל"ל מגגות, כ) ועוד הרי ביכר כל"ל. רש"ל, ל) [ועי' תוספות שבועות לא. ד"ה וזועה],

תורה אור השלם

1. כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִכָּל שִׁבְטֶיךָ לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה:
דברים יב ה
2. תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ:
תהלים פא ד
3. כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:
תהלים פא ה

גליון הש"ס

גמרא ועל אחד מהן אין מעברין. עיין ר"ה דף כא ע"א תוספות ד"ה כי:

מוסף רש"י

תקעו בחדש. בחדוש הלבנה (תהלים פא ד). **שהחדש מתכסה בו.** לרחוקים, כגון שחרית לבני מערב וערבית לבני מזרח, לפי שקטנה היא סמוך לחידושה (ר"ה ח:) שהלבנה מתכסה בו שאינה נראית לכל אדם אלא שחרית ליושבי מזרח, כדאמר בר"ה (כ:) עשרים ואחד שעות מתכסה מיכאן ואילך (ביצה טז.). **מה משפט ביום.** נפקא לן בסנהדרין (לד:) מוהיה ביום הגמילו את בניו, ביום אתה מפיל מלות כו' (ר"ה כה:) אורעה כל הפרשה כולה לחיות דין (מגילה כא.).

בשני רעבון. לפי שכלה התבואה וצריכין לאכול מן החדש: **לחם ביכורים.** לחם אביב משמע שעכשיו היה מצכר: **ושמא תאמר היתין היו.** שהן אפילות לכך נתאחרו לבשל עד אחר הפסח תלמוד לומר לחם שעורים: **ושמא תאמר לפני העומר היה.** וכזמן ביכר תלמוד לומר תן לעם ויאכלו מלמד שקרב העומר והותר החדש: **אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה להתעבר.** על האביב שכשהגיע ניסן עדיין לא היה רוב אביב דהא לאחר ששה עשר בניסן לא ביכרו אלא שעורין ולא קרינא ביה חדש האביב: **שאינה צורת היתה.** בקרקעי[2] משכחת לה: **אין מעברין.** אין יושבין ב"ד קודם לאש השנה לעיין ולומר תתעבר שנה זו בשני אדרים מפני שיש שכחה בדבר קודם שיגיע ומזלזלי בחמץ: **אבל מפני הדחק.** שמא לא יהא שם ב"ד מופלא סמוך לאדר או שמא יבא המלך אדומי ויעכב על ידן מעברין אותה ומודיעין לגולה אחר ר"ה מיד שעיברוה: **ואעפ"כ אין מעברין.** אותה בשני חדשים אחרים אלא כשיגיע אדר יעשו שני אדרים: **זוג.** שני תלמידי חכמים: **בא מרקם.** [3] טבריא: **ותפשו נשר.** [4] חיל פרסיים: **דברים הנעשים בלוז.** תכלת בלוז עושין אותה כדאמרינן בסוטה (דף מו:) היא לוז שצובעין בה תכלת: **עמוסי יריכי נחשון.** נשיא שבארץ ישראל שהוא מזרע נחשון בן עמינדב ראשון לנשיאים: **בקשו לקבוע נציב אחד.** בקשו להוסיף חדש אחד על השנה לעברה: **ולא הניחן אדומי הלז.** מלכות הרשעה גזרה גזירה[5] עליהן: **בירח שמת בו אהרן.** באב. אלמא מפני החדש מעיינין בעיבור שנה לפני ראש השנה: **גלויי לא מגלו.** עד לאחר ראש השנה שלא ישכמו בני הגולה: **גליצים.** ממונים: **חדש בשנה.** יהיה על כל אחד לבלבל: **כנגד חדש העיבור.** בשנה מעוברת היה אותו נציב מבלבל באדר השני: **משנה לחברתה.** אם שנה הבאה צריכה לעבר אין מעברין שנה זו מפני צורכי שנה הבאה אלא הצריכה תתעבר: **ולא שלש שנים זו אחר זו.** שאין משתנות השנים מתיקונם ובא לו ניסן השלישי באמצע הקיץ: **כ"ד ישבו וקבעו לו אחת ואחת נוספת.** ולא עיברו ג' שנים רצופות ולא זו אחר זו היו אלא מפני שר"ע חכם גדול היה ובקי בעיבור השנה והוא עומד ליהרג באו כ"ד וישבו עמו ועיינו בעיבור ג' שנים [6] ולא רצופות אלא כל אחת בזמנה דהא אמרינן מפני הדחק חשובי מחשבינן גלויי לא מגלינן. ליתנא אחרינא ולא ג' שנים זו אחר זו תנא קמא נמי דהא קאסר שלא יעיינו בעיבור שלש שנים זו אחר זו בישיבה אחת ואפילו לעברן בזמנן: **משם ראיה בין ישבו.** אחרי כן בכל שנת עיבור ועיבור וקבעוה ולא סמכו על אותו מנין אלא לפי שהיה רבי עקיבא חכם גדול עיינו בשלשתם בימיו: **לא בשביעית.** לפי שאחריכין עליהן איסור עבודת קרקע: **ולא במוצאי שביעית.** בשמיטת לפי שכלה היסן ומתריכין עליהן איסור החדש: **בערב שביעית.** להוסיף להם חדש לעבודת קרקע: **של בית רבן שמעון[6] מעברין במוצאי שביעית.** ואין חוששין אם כילה היסן דקסבר מביאין ירק ותבואה ממוצה לארץ ישראל מאותה שחרשו וזרעו בשביעית והתירם עומר של שביעית: **מאי בינייהו.** במאי פליגי: **חוששין לגושיהן.** שמא יביא עמה מגוש ארץ העמים שטמטמה בחלל ויטמא טהרות של ארץ ישראל: **מפני הטומאה.** כגון שהיה נשיא חולה ואמדוהו למות ערב הפסח או [8] שני ימים קודם ויהיו טמאים או שהיה רובן טמאים בסוף אדר וכלתה אפר הפרה ואין יכולין למצוא עכשיו פרה אדומה אין מעברין בכך אלא יעשו **שעיבר את השנה מפני הטומאה.** שנטמאו בימי אחז אביו מעבודה זרה שלא חששו לתורה והיה חזקיהו מחזירן למוטב וידע שלא יספיקו כולן לבא וליטהר עד הפסח ועיבר השנה: **ובקש רחמים על עלמו.** שיתחל לו העון. ולקמן [ע"ב] פריך הואיל ואמר רבי יהודה מעברין לאה ביקש רחמים על עלמו: כי

בשני רעבון תניא [6] רבי אומר [1] ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים עשרים [6] לחם שעורים וגו' ואין לך קלה בכל ארץ ישראל לבשל פירותיה יותר מבעל שלישה ואף על פי כן לא בברה אלא מין אחד שמא תאמר חטים תלמוד לומר שעורים שמא תאמר לפני העומר תלמוד לומר [1] תן לעם ויאכלו אחר העומר היה אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר ומפני מה לא עיברה אלישע ששנת בצורת היתה והיו הכל רצין לבית הגרנות ת"ר [3] [7] אין מעברין את השנה לפני ראש השנה ואם עיברוה אינה מעוברת [2] אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד ואעפ"כ אין מעברין אלא אדר איני והא שלחו ליה לרבא זוג [3] בא מרקת ותפשו נשר ובידם דברים הנעשה בלוז ומאי ניהו תכלת בזכות הרחמים ובזכותם [4] יצאו בשלום ועמוסי יריכי נחשון בקשו לקבוע נציב אחד ולא הניחן אדומי הלז אבל בעלי אסופות נאספו וקבעו לו נציב אחד בירח שמת בו אהרן הכהן חשובי מחשבי גלויי לא מגלו מאי משמע דהאי נציב לישנא דירחא הוא דכתיב [2] ולשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת [7] (אנשיו) חדש בשנה והכתיב [3] ונציב אחד [אשר] בארץ רב יהודה ורב נחמן חד אמר אחד ממונה על כולם וחד אמר כנגד חדש העיבור ת"ר [8] אין מעברין את השנה לא משנה לחברתה ולא שלש שנים זו אחר זו אמר רבי שמעון מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים ועיבר שלש שנים זו אחר זו אמרו לו [9] משם ראיה [3] ב"ד ישבו וקבעו אחת אחת בזמנה תנו רבנן [7] [10] אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית אימתי רגילין לעבר [10] ערב שביעית [11] של בית רבן גמליאל היו מעברין במוצאי שביעית ובפלוגתא דהני תנאי דתניא [11] אין מביאין ירק מחוצה לארץ ורבותינו התירו מאי בינייהו [9] תנו רבנן [10] אין מעברין את השנה מפני הטומאה רבי יהודה אומר מעברין אמר רבי יהודה [10] מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה ובקש רחמים על עצמו דכתיב [4] כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבולון לא הטהרו כי

ראויה היתה אותה שנה שתתעבר. ולא"ת מנ"ל דילמא אביב הוא דלא הוה אבל פירות האילן ותקופה הוו כתיקונן ואמרינן דעל אחד מהן אין מעברין וי"ל דמסתמא כיון דבעל שלשה הקלה שבארץ ישראל לא ביכרה אלא מין אחד ש"מ דפירות האילן נמי לא הוו ולא"ת ודילמא ביהודה הוא דלא הוו אבל בעבר הירדן ובגליל הוו וי"ל דהא נמי שמעינן מבעל שלשה הקלה שהיא ומפני: מה לא עיברה אלישע. ולא"ת ומנא לן דלא עיברה וי"ל דאם איתא דעיברה אי אפשר שלא היו מוליאין (ב) בכמה מינין אחר העומר: **אין מעברין אלא אדר.** וכל שאר החדשים אין מעברין דכתיב (אסתר ג) לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ואי מעברין אחת משאר החדשים לא הוי אדר שנים עשר: **לא** משנה לחברתה. פי' בקונטרס שנה זו שאינה צריכה להתעבר אין מעברין כדי לתקן שנה הבאה ואין הלשון משמע כן אלא נראה דמיירי לחשב דאין מחשבין בשנה זו על שנה שלאחריה ואע"ג דלא מגלין מ"מ אין מחשבין לסמוך על אותו חשבון שלא לעשות חשבון אחר:

ולא שלש שנים זו אחר זו. פירוש לצופות שלא יבא ניסן ופסח באמצע הקיץ כדפי' בקונטרס וק"ק דמאי אריא שלש אפי' שתים נמי ועוד דקאמר ר' שמעון מעשה בר' עקיבא שעיבר ג' שנים לצופות ורבנן מהדרו ליה ב"ד ישבו וקבעו כל אחת בזמנה פי' ולא לצופות היו ואין הלשון משמע כן ונראה כלשון אחר שפי' בקונטרס דאין מעברין ג' שנים היינו שאין קובעין בפעם אחת להיות שלש שנים מעוברות כל אחת בזמנה (ג) ולפי' זה לא יתכן מה שפירש משנה לחבירתה דמשמע דמודה ר"ש בריש:

חוששין לגושיהן. פי' הקונטרס דמטמא באהל וקשה דתניא במסכת אהלות (פ"ג משנה ג) דגוש הבא מארץ העמים מטמא במגע ומשא אבל לא באהל והא דמשמע בפ"ק דשבת (דף טו: וסס) ובנזיר (דף נד: וסס) דמטמא באהל היינו דווקא בארץ העמים אבל אם הביא מעפרה לארץ ישראל לא מטמא באהל לכן צריך לומר דהכא דחיישינן לגושיהן היינו שלא יטמאו במגע ומשא:

שעיבר השנה מפני הטומאה. פי' בקונטרס שיטמאו בע"ז דע"ז (ג) מטמא בפרק ר' עקיבא (דף פב.) כמת אע"ג דטומאת ע"ז מדרבנן מאותה שעה שמא גזרו עליה דהא דריש ליה התם מקראי דדברי הקבלה וירושלמי אמר דגולגלתו של ארונה היבוסי מצאו תחת המזבח ותימה שהרי (בע"ז) היו יכולין ליטהר ולמה עיברוה והא סגי בהזאת שלישי ושביעי ואפר פרה לא היו חסרים דכל בית ראשון עמד להם אפר פרה דמשה כדאמר (פרה פרק ג משנה ה) דשניי' עשה עזרא ושמא לא היה להם הדבר מזומן ליטהר: כהן

עין משפט נר מצוה

צח א ב ג מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הל' יג:
צט ד ה מיי' שם הל' טו:
ק ו מיי' שם הלכה ו ופ"ד מהלכות ביאת מקדש הלכה יח:
קא ז מיי' שם:

מסורת הש"ס

(א) היה ר' מאיר אומ' כל"ל. רש"ל, (ב) [ר"ה ז. תוספ' פ"ב], (ג) [פי' על מאמר זה ע' ערוך ערך זג ג], (ד) ל"ל ביומו, (ה) תוספתא פ"ב ע"ש, (ו) [שבת כט: וש"נ], (ז) [תוספתא שם ותקלים פ"א ה"ב], (ח) שם בית ר"ש ג"ג כל"ל. רש"ל, (ט) [נדרי' נג: ע"ש], (י) תוספתא פ"ב ע"ש, (כ) [מ"ב ד], (ל) בפ"א: שמד, (מ) ולא עיכרו ג' לצופות אלא כל"ל. רש"ל, (נ) [ל"ל גמליאל], (ס) [ל"ל שסה], (ע) עי' רש"ל,

---

תורה אור השלם

1. וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ:
מלכים ב ד מב

2. וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים עָשָׂר נְצִבִים עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְכִלְכְּלוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְאֶת בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה יִהְיֶה עַל הָאֶחָד לְכַלְכֵּל:
מלכים א ד ז

3. גֶּבֶר בֶּן אֲרִי בְּאֶרֶץ גִּלְעָד אֶרֶץ סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְעֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּנְצִיב אֶחָד אֲשֶׁר בָּאָרֶץ:
מלכים א ד יט

4. כִּי מַרְבִּית הָעָם רַבַּת מֵאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן לֹא הִטְהָרוּ כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כַּכָּתוּב כִּי הִתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ עֲלֵיהֶם לֵאמֹר יְיָ הַטּוֹב יְכַפֵּר בָּעַד:
דברי הימים ב ל יח

גליון הש"ם

גמ' יצאו בשלום. בערוך שם הגירסא יצא בשלום: רש"י ד"ה בא מרקת וכו' מבריא. מגילה דף ו ע"ש: ד"ה ותפשו נשר וכו' חיל פרסיים. בערוך ערך זג כתב ד"ל עכבן המעבר הטעבר משמיס:

הגהות הב"ח

(א) גמ' לחם בכורים עשרים לחם שעורים וכרמל בצקלונו וגו' ואין לך: (ב) תוס' ד"ה ומפני וכו' שלא היו מוליאין כמה מינין: (ג) ד"ה שעיבר וכו' דע"ז מטמא כמת בפ' ר' עקיבא ואע"ג דטומאת ע"ז מדרבנן שמא מאותה שעה גזרו כל"ל:

מוסף רש"י

אין מעברין את השנה לפני ראש השנה. אין מעיינין בצורכי צבור להודיע לגולה שעיברו ב"ד את השנה, שלא ישתכח הדבר עד אדר הבא (ר"ה ז:). אבל מפני הדחק. שמפחדין שלא יגזרו גזרה מלשב ב"ד לו שלריך הנשיא לאלר המלך ואין מעבדין אח"כ ילאה נשיא (שם). אין מעבדין אלא אדר. אין מוסיפין חדש על השנה אלא אדר, לכתיב שמור את חדש האביב, חדש הסמוך לאביב עבר שיבא אביב בזמנו (שם). אחד ממונה על כולם. הוא עוריה בן נתן האמור למעלה (מלכים א ד יט, וגורס: רב ושמואל). משם ראיה. בתמיה (סוכה כח.).

רבינו חננאל

בשני רעבון דתניא היה ר' מאיר אומר ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים עשרים לחם שעורים וגו' ומפני מה לא עיברה אלישע מפני כי שנת בצורת היתה והכל רצין אחר הגרנות ואין חשבון בני אדם בתבואה חדשה אלא בחשבון החדשים שבכל שנה ושנה ואם תעבר יתרחק חדש הגרנות וישבר לב בני אדם כי אומרים עדיין נשאר עד הגרנות כך וכך ומייקרין השער לפיכך אין מעברין: **זוג** בא מרקת פי' שני תלמידי חכמים באו מטבריא כדגרסי' במגילה רקת זו טבריא ותפשן נשר. יש מי שאומרים עכבן המלך כי נשר הוא מלך. כדכתיב הנשר הגדול. ויש מי שאומרים עיכבן המטר הנושר מן השמים ובידן דברים הנעשים בלוז היא תכלת וציצית ובזכותכם יצא מידם הזוג ההוא לשלום בלא היזק ועמוסי יריכי נחשון כלומר נשיאי בני דוד המתייחסין מזרע נחשון ביקשו לעבר ולהוסיף חודש על שנה זו ולא הניחם אדומי זה כלומר מנעם שר אדום המושל עליהן אבל בעלי אסופות והן החכמים כדכתיב דברי חכמים כדרבונות וגו' נאספו וקבעו להם נציב אחד בירח שמת בו אהרן. כלומר אעפ"כ נתקבצו החכמים וקבעו עיבור בירח אב הוא החודש החמישי ירח שמת בו אהרן הכהן. הנה החכמים עיברו השנה בחדש אב קודם ר"ה ב' חדשים ואיך שנו בחיצונה ואם עיברוה לפני ר"ה אינה מעוברת ופרקינן חשובי מחשבי קודם ר"ה ולא מגלו אלא אחר ר"ה. תוב מקשינן אהא דתנינן אין מעברין משנה לחברתה. מעשה בר' עקיבא שעיבר ג' שנים זו אחר זו ואמרו חכמים לר' שמעון משם ראיה מפני שב"ד יושבין ומחשבין אחת אחת בזמנה. פי' אע"פ אחת בזמנה. פי' אע"פ שהורה ר' עקיבא לעבר ג' שנים זו אחר זו לא נגמר הדבר אלא בישיבת ב"ד בכל שנה ושנה וקבעתם לה בעיבור כגון זו שהסכימו לעברה בחודש אב ולא גילו הדבר אלא אחר ר"ה. ויש להקשות והלא שנינו אין מעברין ג' שנים זו אחר זו איך עיברו חכמים בהוראת ר' עקיבא ג' שנים זו אחר זו פי' מפני שסוד העיבור בנוי לעבר בכל מחזור של י"ט שנה ד' שנים מעוברות כדי להשוות שנת הלבנה לשנת החמה. ושלא להוסיף ושלא לגרוע על ד' שנים מעוברות וחל להיות באותה העת י"ד למחזור שהיא שנת עיבור רעבון ולא עיברוה ושנת ט"ו היתה שביעית ושנת י"ו

מוצאי שביעית ולא עיברו בהן נמצא שלא עיברו בכל המחזור אלא גו"ח י"א שהן ד' שנים בלבד ולא נשארו במחזור זולתי שלש שנים לפיכך עיברו אותן ג' שנים זו אחר זו למלאות ז' שנים מעוברות במחזור: **ת"ר** אין מעברין לא משנה לחברתה ולא ג' שנים זו אחר זו א"ר שמעון מעשה בר' עקיבא כו' וזה שפירשנו הוא הנכון ואע"פ שיש מפרשין פירוש אחר לאו דסמכא הוא דחזי הוא מכמה פנים כי יש שמפרש בענין הזה ועברו ב"י"ד למחזור אע"פ ששביעית היא אמרו חכמים לר' שמעון (כי ישימם) משם ראיה ב"ד ישבו וקבעו כל אחת ואחת בזמנה כלומר לא סמכו על מה שעיבר ר' עקיבא אלא ישבו ב"ד וחשבו שנה הראויה לעבר עיברוה והשאר נשארו פשוטות זה כלו לאו דסמכא הוא: **ת"ר** אין מעברין את השנה בשביעית ולא במוצאי שביעית של בית רבן גמליאל היו מעברין בשביעית ובפלוגתא דהני תנאי דתניא אין מביאין ירק מחוצה לארץ ורבותינו התירו לפליגא ירק מחו"ל תנא קמא כת"ק ורבותינו כר"ג: פי' אחר כשהיה ר' עקיבא חבוש חל להיות שביעית בשנת י"ד למחזור י"ט ויוכל לאחריה בשנת ט"ו ושנת י"ו היא מוצאי יובל ושלחו לר' עקיבא והורה אין מעברין בשביעית ולא ביובל ולא במוצאי יובל הלכך מעברין שנת י"ז י"ח י"ט שלא נשאר במחזור זולתם: **אין** מעברין את השנה מפני הטומאה ואם

ת"ר אין מעברין לא משנה לחבירתה ולא ג' שנים זו אחר ד' שנים בלבד ולא נשארו במחזור זולתי שלש שנים לפיכך עיברו אותן ג' שנים זו אחר זו למלאות ז' שנים מעוברות במחזור: **ת"ר** אין מעברין לא משנה לחבירתה ולא ג' שנים זו אחר זו א"ר שמעון מעשה בר' עקיבא כו' וזה שפירשנו הוא הנכון ואע"פ שיש מפרשין פירוש אחר לאו דסמכא הוא דחזי הוא מכמה פנים כי יש שמפרש בענין הזה ועברו ב"י"ד למחזור אע"פ ששביעית היא אמרו חכמים לר' שמעון (כי ישימם) משם ראיה ב"ד ישבו וקבעו כל אחת ואחת בזמנה כלומר לא סמכו על מה שעיבר ר' עקיבא אלא ישבו ב"ד וחשבו שנה הראויה לעבר עיברוה והשאר נשארו פשוטות זה כלו לאו דסמכא הוא: **ת"ר** אין מעברין את השנה בשביעית ולא במוצאי שביעית של בית רבן גמליאל היו מעברין בשביעית ובפלוגתא דהני תנאי דתניא אין מביאין ירק מחוצה לארץ ורבותינו התירו לפליגא ירק מחו"ל תנא קמא כת"ק ורבותינו כר"ג: פי' אחר כשהיה ר' עקיבא חבוש חל להיות שביעית בשנת י"ד למחזור י"ט ויוכל לאחריה בשנת ט"ו ושנת י"ו היא מוצאי יובל ושלחו לר' עקיבא והורה אין מעברין בשביעית ולא ביובל ולא במוצאי יובל הלכך מעברין שנת י"ז י"ח י"ט שלא נשאר במחזור זולתם: **אין** מעברין את השנה מפני הטומאה ואם

כהן גדול ביום הכפורים יוכיח. משאר קרבנות לא מצי למידק דתמיד היה על מצחו כדמשמע בפ׳ האומר (קדושין סו.) הקש להם (ב) לין שבין עיניך משמע שהיה על מצחו אפי׳ שלא בשעת העבודה: **שטומאה** הותרה בציבור. אין הדבר תלוי בציבור כדאמרינן בפ׳ הוציאו לו (יומא דף נ.) שהרי פר יום״כ וחציתי כהן גדול ופסח דקרבן יחיד (ג) הוא ודומין שבת וטומאה ופר העלם דבר של ציבור ושעירי ע״ז וחגיגה דקרבן ציבור הם ואין דומין אלא נקוט האי כללא בידך כל שזמנו קבוע דוחה ואפילו ביחיד וכל שאין זמנו קבוע אינו דוחה ואפילו בציבור:

ונשים משלימות לטהורים ועודפין עליהן. תימה דבפ׳ כילד צולין (פסחים דף עט. ושם) פליגי כשהיו ישראל מחצה טהורים ומחצה טמאין דרב אמר הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן ורב כהנא אמר טהורים עושין את הראשון וטמאין עושין את השני ואיכא דאמר רב כהנא אמר טהורים עושין את הראשון וטמאים אין עושין לא את הראשון ולא את השני והשתא קשיא דהכא כמאן אי כרב אי כלישנא בתרא דרב כהנא למה לי משלימות בעדיפות סגי ואי כלישנא קמא דרב כהנא למה לי עדיפות במשלימות סגי וי״ל דנקט משלימות ועדיפות דהשתא לכולהו לישני עשה שלא כתורה ולכך ביקש רחמים על עצמו וה״מ לשנויי לבסוף סבר נשים בראשון חובה ובשני רשות ולכך ביקש דלאו שפיר עבד דעביד פסח שני אלא אליבא דר״ש קיימינן דאית ליה בפ׳ האשה (שם לא.): דנשים בראשון רשות:

מכדי מפוריא לפסחא כו׳. אמתני׳ דעדיות (פ״ז מ״ז) דמייתי בפרק הנחנקין (לקמן דף פז. ושם) הם העידו שמעברין את השנה כל אדר הוה מצי לאקשויי: ורבי

[1]כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר ה׳ הטוב יכפר בעד רבי שמעון אומר אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת אלא מפני מה ביקש רחמים על עצמו שאין מעברין אלא אדר [א]והוא עיבר ניסן בניסן ר׳ שמעון בן יהודה אומר משום ר״ש מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני: אמר מר רבי יהודה אומר מעברין אלמא אית ליה לרבי יהודה [2]טומאה דחויה היא בציבור והא תניא ציץ בין [ב]שישנו על מצחו ובין שאינו על מצחו מרצה דברי רבי שמעון ר׳ יהודה אומר [3]עודו על מצחו מרצה אין עודו על מצחו אינו מרצה א״ל ר׳ שמעון כהן גדול ביום הכיפורים יוכיח שאינו על מצחו ומרצה אמר לו רבי יהודה הנח ליום הכיפורים שטומאה הותרה בציבור וליטעמיך תיקשי לך היא גופה ר׳ יהודה אומר מעברין ואמר ר׳ יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה וביקש רחמים על עצמו אלא חסורי מחסרא והכי קתני אין מעברין את השנה מפני הטומאה [ד]ואם עיברוה מעוברת רבי יהודה אומר אינה מעוברת ואמר רבי יהודה וכו׳ אי הכי ר׳ שמעון אומר אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת היינו תנא קמא אמר רבא לכתחלה איכא בינייהו תניא נמי הכי אין מעברין את השנה מפני הטומאה לכתחילה ר׳ שמעון אומר מעברין אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן אמר מר [ה]שאין מעברין אלא אדר [ג]והוא עיבר ניסן בניסן ולית ליה לחזקיה [2]החדש הזה לכם זה ניסן ואין [ג]אחר ניסן טעה בדשמואל דאמר שמואל [ו]אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן ואיהו סבר הואיל וראוי לא אמרינן תניא נמי הכי אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן: רבי שמעון בן יהודה אומר משום רבי שמעון מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני היכי דמי אמר רב אשי כגון שהיו ישראל מחצה טמאים ומחצה טהורים ונשים משלימות לטהורים ועודפות עליהם מעיקרא סבר [ז]נשים בראשון חובה דהוו מיעוטן טמאים ומיעוטן מידחו לפסח שני ולבסוף סבר נשים בראשון רשות דהוו להו טמאים רובא ורובא לא מדחו לפסח שני: גופא אמר שמואל אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן עיברוה מאי אמר עולא אין מקדשין את החדש קידשו מאי אמר רבא בטל העיבור רב נחמן אמר [ח]מעובר ומקודש א״ל רבא לרב נחמן מכדי מפוריא לפיסחא תלתין יומין הוו ומפוריא [ט] דרשינן בהלכות הפסח [י]דתניא [יא]שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום רשב״ג אומר שתי שבתות וכי מטי ריש ירחא מרחקין ליה אתי לזלזולי בחמץ אמר ליה [יב]מידע ידיעי דשתא מעברתא בחושבנא תליא מילתא אמרי חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד השתא אמר רב יהודה אמר שמואל אין מעברין את השנה אלא א״כ היתה תקופה חסירה רובה של חודש וכמה רובה של חודש ששה עשר יום דברי רבי יהודה רבי

משבון תקופת החמה הם מתגלגלין וכשרבין ימי שנות הלבנה יותר מדאי מתאחר האביב אחר הפסח שהמועדות אינו קובעין אחר תולדות הלבנה: **אין מעברין את השנה.** על התקופה אל״כ מישבו ומצאו שתקופת תמוז חסירה מהשלמת תשעים וא׳ יום שלא רובו של חדש תשרי: **ששה עשר יום.** ותקופת תשרי נופלת בי״ז אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת בששה עשר אין מעברין. ולקמיה [יג.] יליף טעמא: רבי

כי אכלו את הפסח בלא לכתוב. שעיבר את השנה מפני הטומאה שלא כדת: **ניסן בניסן.** לאחר שקידשו לשם ניסן חזר ונמלך ועשאו אדר השני: **ר״ש בן יהודה אומר.** לא עיברה אלא השיאן לפסח שני שלא כדין לפיכך ביקש רחמים על עצמו: **דחויה בציבור.** כלומר בקושי הותרה טומאה בציבור וכל כמה דאפשר להדורי לעשותו בטהרה מהדרין ולכך מעברין כדי שיעשו בטהרה: אין מרלה על טומאת זבחים לעלות לרצון: [ו]**אין שישנו על מצח.** כהן גדול בשעת טומאה אין שאינו על מצחו מרלה: **כהן גדול.** בגדולו לפני לפנים ביום הכיפורים יוכיח שאינו לובש בגדי זהב ואם אירע טומאה בקדשים מרלה הצין: **אמר לו הנח ליום הכיפורים.** שכולו עבודת ציבור הוא וטומאה הותרה בקרבן ציבור כטהרה גמורה ואין לריך לין לרצות. אלמא היתר גמור הוא: **רבי יהודה אומר אינה מעוברת.** לפי שהטומאה היתר היא בציבור ושלא לצורך עיברוה: **לכתחילה א״כ.** דת״ק קאמר אין מעברין לכתחילה ורבי שמעון מעברין לכתחילה ואידי דקאמר רבי יהודה אינה מעוברת אמר אינו מעוברת והוא הדין לכתחילה: **ואין אחר ניסן.** משקבעתו זה ניסן אין אתה יכול לעשות זה אדר והאחר ניסן: **ביום שלשים של אדר.** אם לא ישבו עד הנה בעיבור שנה לא יעברוה עוד הואיל והיום ראוי לקבוע ניסן אם היה אדר חסר: **ואיהו.** מעיקלא סבר הואיל וראוי לא אמרינן ועיברה ולבסוף הודה לשמואל וביקש רחמים על עצמו: **היכי דמי.** דמעיקלא השיא ולבסוף חזר בו: **מחצה.** לאו דווקא אלא כדמפרש ואזיל שהזכרים היו טמאים יותר מן הטהורים ונשים היו רובן טהורות עד שהנשים טהורות משלימות את מחצה טהורים ועודפות עליהן שכשאתה מונה אנשים ונשים כאחת בטמאים ובטהורים נמצאו טהורים יתירים ופלוגתא בפרק האשה (פסחים דף לא.): דאיכא למאן דאמר נשים חובה בהבאת הפסח ראשון ואיכא למאן דאמר נשים רשות וחזקיה מעיקרא סבר נשים בפסח ראשון חובה ומיצטרפו הלכך הוו טמאים מיעוטא ומידחו ולבסוף סבר נשים בפסח ראשון רשות ולא מיצטרפי והוו להו טמאים רובא ואיש נדחה לפסח שני ואין ליבור נידחין: **אין מקדשין את החדש.** לומר מקודש הוא לאדר השני דכיון דראוי לקבוע ניסן קרינא ביה זה ניסן ואין אחר ניסן אלא שתקי וכי מטי ריש ירחא אחרינא מקדשי ליה לניסן: **ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח.** וכיון דלא עיברוה קודם הפורים ושמעו דרשה של הלכות הפסח כי הדר מעברי בית דין לשתא ומודעי לעלמא לא מהימני להו לשלוחי ב״ד ומזלזלי בחמץ: **בחושבנא תליא מילתא.** שהקץ והחוכף לפי

עין משפט נר מצוה

קב א מיי׳ פ״ד מהל׳ ביאת מקדש הלכה יח:
קג ב מיי׳ שם הל׳ טו:
קד ג מיי׳ שם הל׳ ח:
קה ד מיי׳ פ״ד מהל׳ קידוש החדש הל׳ ו:
קו ה מיי׳ פ״ד מהל׳ ביאת מקדש הל׳ יח:
קז ו מיי׳ שם ופ״ד מהל׳ קה״מ הלכה יד:
קח ז מיי׳ פ״ה מהל׳ קרבן פסח הל׳ ח [ופ״ז שם הל׳ ג]:
קט ח מיי׳ פ״ד מהלכות קידוש החדש הל׳ יד:
קי ט טוש״ע א״ח סי׳ תכט סעיף ה:
קיא י מיי׳ פ״ד מהל׳ קידוש החדש הל׳ ג:

רבינו חננאל

עיברוה מעוברת. ר׳ יהודה אומר אינה מעוברת. וא״ר יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר השנה מפני הטומאה וביקש רחמים על עצמו. ר׳ שמעון אומר מעברין השנה מפני הטומאה לכתחלה ומפני מה ביקש חזקיה רחמים על עצמו משום דטעה בהא דשמואל דאמר אין מעברין השנה ביום שלשים של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן הוא חדשים זה לכם ראש ניסן: **עיברוה** ביום ל׳ של אדר מאי אמר עולא אין מקדשין את החודש. כלומר אין מקדשין אותו היום שנמצא היום מאדר. קידשוהו מאי אמר רבה כיון שהוקבע בטל העיבור רב נחמן אמר מקודש ומעובר ואקשי עליה רבא בהא. ופריק מידע ידעי דשתא מעברתא בחושבנא תליא מלתא ואמרי חושבנא הוא דלא סליק לרבנן עד האידנא וקי״ל כי הדרכים שעליהן היו מעברין השנה הן הלכה למשה מסיני ואי הוה כתב שמור את האביב ועשית פסח לה׳ הייתי אומר איזהו חדש ימצא בו האביב נעשה פסח. לפיכך כתיב שמור את חודש האביב אין לך פסח אלא בחודש האביב מכלל שיש לך רשות לעבר חודש אחד עד שיקבע לך זה חדש האביב ופירש בו שמירה למאן קא מזהר להו. שמירה זו לב״ד שיהו קוראין המועדים בזמנן כדכתיב אשר תקראו אותם במועדם מכלל שצריכין שמירה וקריאה: **אמר** רב יהודה אמר רב אין מעברין השנה אלא אם כן היתה תקופת תמוז חסרה לתשלום צ״א יום י״ז יום רובו של חודש תשרי דברי ר׳ יהודה

מסורת הש״ס

א) פסחים עז. יומא ז:, ע׳ תוס׳ דר״ה כא. ב) סד״ה לוי מיקלע וכו׳], ג) ברכות י:, ד) [פסחים עט: לא:], ה) מגילה כט: פסחים ו. ר״ה ז. ע״ז ה: [בכורות נח. תוספתא מגילה פ״ג], ו) ר״ה ז., ז) הוא דיבור ג׳ עם לעיל,

תורה אור השלם

1. כִּי מַרְבִּית הָעָם רַבַּת מַאֲפַרְיִם וּמְנַשֶּׁה יִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן לֹא הִטַּהָרוּ כִּי אָכְלוּ אֶת הַפֶּסַח בְּלֹא כַּכָּתוּב כִּי הִתְפַּלֵּל יְחִזְקִיָּהוּ עֲלֵיהֶם לֵאמֹר יְיָ הַטּוֹב יְכַפֵּר בְּעַד:
דברי הימים ב ל יח
2. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם וְהוּא לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
שמות יב ב

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח דתניא שואלין ודורשין בהלכות הפסח: (ב) תוס׳ ד״ה כהן וכו׳ הקש להם בציץ: (ג) ד״ה שטומאה וכו׳ דקרבן יחיד הם דוחין:

מוסף רש״י

בין שישנו על מצחו. של כהן גדול כשאיירעה טומאה על הקרבן (יומא ז:). **כהן גדול ביום הכפורים** יוכיח. בשעת עבודת פנים, שאינו על מצחו. דהא אין נכנס שם בבגדי זהב כלאמרינן בר״ה (כו.) דאין קטיגור נעשה סניגור (פסחים עז. וכנע״ז יומא ז:). **ומרצה.** אם כאן בטומאה, דהא קי״ל כל קרבנות הצבור הקבוע להן זמן דוחין את הטומאה, ור׳ שמעון אית ליה טומאה דחויה היא בצבור ואי לאו משום דאין מרלה לטומאה לא הוו מיתכשרי (פסחים עז.). **שטומאה הותרה בצבור.** שכולו קרבן לצור ואינו לריך לרלויי לין (יומא ז:) ואין קרבן לצור לריך ליבוי אלא קרבן יחיד (פסחים עז.). **והוא עיבר ניסן בניסן.** קס״ל משמקדש החדש לשם ניסן נמלך לעבר את השנה ועשאו אדר, כמו שנאמר בדברי הימים (ב ל) ויועץ המלך לעשות הפסח בחדש השני (ברכות י:). **ביום שלשים של אדר.** ואע״פ שלא נתקדש החדש, שעדיין לא בא עדיס (שם).

רבי יוסי אומר אחד ועשרים יום ושניהם מקרא אחד דרשו [1]חג האסיף תקופת השנה [ה]מר סבר כוליה חג בעינן בתקופה חדשה ומר סבר מקצת חג בעינן בתקופה חדשה מאי קא סברי אי קסברי יום תקופה גומר בלאו הכי נמי לא למ"ד כוליה חג איכא ולא למאן דאמר מקצת חג איכא אלא קסברי יום תקופה מתחיל מיתיבי יום תקופה גומר דברי רבי יהודה רבי יוסי אומר יום תקופה מתחיל ועוד תניא [ו]אין מעברין את השנה אלא א"כ היתה תקופה חסירה רובו של חודש וכמה רובו של חדש ששה עשר יום ר' יהודה אומר שתי ידות בחודש וכמה שתי ידות בחדש כ' יום ר' יוסי אומר מחשבין ששה עשר לפני הפסח מעברין ששה עשר לפני החג אין מעברין ר"ש אומר אף ששה עשר לפני החג מעברין אחרים אומרים מיעוטו וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום קשיא אמר מר רבי יהודה אומר שתי ידות בחודש עשרים יום רבי יוסי אומר מחשבין ששה עשר יום לפני הפסח מעברין היינו רבי יהודה יום תקופה גומר ויום תקופה מתחיל איכא בינייהו אמר מר ששה עשר לפני החג אין מעברין אלא לרבי יוסי ששה עשר לפני החג הוא דלא הא שיבסר ותמניסר מעברין והאמר ששה עשר לפני הפסח אין בציר לא לא אידי ואידי אין מעברין ואידי דתנא רישא ששה עשר לפני הפסח תנא נמי ששה עשר לפני החג ר"ש אומר אף ששה עשר לפני החג מעברין היינו תנא קמא איכא

ורבי יוסי סבר מקצת חג בעינן. פי' בקונטרס דליכא למיפך ולעבדוה לאלול דל"כ מיקלע תשרי באד"ו ודוקא לאחרים דקיימי בתקופת ניסן הוא דפריך לקמן ולעבדוה לאדר משום דמצינן בקייטא לאסר חד ירחא טפי מכסדרן ויחזור תשרי לדוכתיה ביום הגון ור"ת מפרש דלקמן פריך לכולהו תנאי דלא סבר כמה תנאי דלא חייסי לאד"ו כי ההיא דס"פ אלו קשרים (שבת דף קיג.) דאלבי שבת קרייבים ביום הכפורים דפליגי בה רבי [ד] (שמעון) ור"ע וכי משני מלמעלה למטה קא חשיב ה"ה נמי לכולהו תנאי ת"ק ורבי יהודה ור' יוסי ור"ש וקשה דלא יתכן לפרש כן מילתא דר' יוסי דקתני ט"ז לפני הפסח מעברין ט"ז לפני החג אין מעברין ועוד דבס"פ החליל (סוכה דף נד:) לא אשכח תנא דאמרינן כוותיה מתניתין דאלבי שבת קרייבים ביום הכפורים ועוד דרבינא דמשני לעולם אחרים בתשרי קיימי משמע דאמתא לשנויי דלא תיקשי ולעבדו לאדר ולא לריכתו למימר מלמעלה למטה קחשיב ומיהו גם לפירוש הקונטרס ל"ל ע"כ דרבינא לא תירץ כלום מקושיא דלעבדיה לאדר דהא אליבא דאחרים קיימא דלא חייסי לאד"ו ולריך נמי לומר לדידיה דמלמעלה למטה קחשיב ומהאי טעמא נמי בחנם דחק בקונטרס לפרש דמעברין לאדר שפיר משום דאפשר לתקוני תשרי באד מירחי קייטא דלא לריך לטעם זה כיון דאליבא דאחרים קיימי' ואין להקשות דהשתא נמי כי נעבר חדש שלם מיקלע תשרי באד"ו למאן דאמר דחודש העיבור כ"ט יום דהא אפשר לתקוני מחד ירחי קייטא למלאות חד טפי מכסדרן וכן למאן דאמר ל' יום לאסר חד מירחי קייטא:

ט"ז לפני הפסח מעברין. פירוש ט"ז ונופלת בי"ז משום תשרי דתקופה נופלת בכ"ב ולריכא אפילו מקלת החג ואפילו נופלת תקופת ניסן בט"ז בניסן או בתחילת היום או בשש שעות ביום מיקלע נמי תקופת תשרי בכ"ב שהרי יש בין תקופה לתקופה ל"א יום וז' שעות ומחצה אלא דכי נפלה תקופת ניסן בי"ז פסיקא ליה דלעולם מעברין אבל בט"ז אם בתחילת הלילה נופלת או בחצי הלילה אין מעברין ומשם ואילך מעברין:

איכא

[ה] [תוספ' פ"ב ע"ס], [ב] [רש"ש מס"ז], [ג] ליקלע כל"ל (רש"ל), [ד] [נ"ל ישמעאל],

תורה אור השלם

1. וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה: שמות לד כב

גליון הש"ס

גמ' מר סבר כולי חג בעי'. עיין טורי אבן מגיגה דף י"ז ע"ב ד"ה אר"י:

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה ששה עשר לפני וכו' ששה עשר מימי ניסן ותקופה:

מוסף רש"י

יום תקופה גומר כו'. רא"ה רש"י בעמוד ב ושייך לכאן.

מסורת הש"ס

רבינו חננאל

ר' יוסי אומר כ"א יום אבל אם היתה חסרה לר' יהודה ט"ז יום ולר' יוסי כ' אין מעברין. ושניהם מקרא אחד דרשו וחג האסיף תקופת השנה. ר' יהודה סבר בעינן בתקופה חדשה כוליה חג האסיף והוא חולו של מועד שנקרא חג ויתכן לך לאסוף בו זולתי יום ראשון בלבד שהוא אסור ור' יוסי סבר אפי' יום שביעי של חג יהיה בו תקופה חדשה די ואמרינן ר' יהודה ור' יוסי מאי קסברי אי קסברי יום תקופה גומר אפילו אינה חסרה י"ו יום אלא ט"ו יום בלבד והתקופה חלה ביום י"ו של תשרי כיון דאמרת יום תקופה גומר הנה יום י"ו של תשרי מן התקופה הישנה חשוב ואינו מוצא כל ימות חג האסיף בתקופה חדשה דהא יום י"ו של תשרי מחולו של מועד הוא. וכן לר' יוסי יום כ"א של תשרי הוא אחרית חולו של מועד והוא גומר נמצא כל החג בתקופה ישנה. ופרקי' ר' יהודה ורבי יוסי סברי יום תקופה מתחיל. מיתיבי יום תקופה גומר דברי רבי יהודה ר' יוסי אומר יום תקופה מתחיל ועוד תניא אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה תקופה חסרה רובו של חודש וכמה רובו יהודה אומר שתי ידות בחדש עשרים יום כו' קשיא לרב כי רב אמר דסבירא ליה לר' יהודה רובו של חודש י"ו יום והתניא ר' יהודה אומר עשרים יום ועלתה קשיא לרב קשיא ונדחו דברי רב וחזרנו לפרש הברייתא הזו. אמר מר ר' יהודה אומר שתי ידות בחודש כ' יום. ר' יוסי אומר מחשבין י"ו לפני הפסח מעברין י"ו לפני החג אין מעברין ואקשינן מכדי בין ר' יהודה דקתני אם היתה התקופה חסירה כ' יום מתשרי מעברין מכלל שאם היתה חסרה י"ט אין מעברין ובין ר' יוסי דקתני אם היתה תקופת טבת חסירה י"ו יום מניסן מעברין דשלח רב הונא בר אבא לרבא כי חזית דמשכה תקופת טבת עד י"ז בניסן עברה לההיא שתא ולא תחוש לה חדא דבעינן אביב בחדשה של תקופה. ועוד בעינן חג הבא בזמן אסיפה ולליכא. דהא כי חשבת דאשתיירו מניסן משכה תקופת ניסן עד י"ח בתמוז ומשכה תקופת תמוז עד כ"א יום של תשרי. השתא בין לר' יהודה דסבר אם היתה תקופת תשרי חסרה י"ט יום אין מעברין ובין לר' יוסי דסבר אם היתה תקופת תשרי חסירה כ' יום אין מעברין תרוייהו מקצת חג בעו מאי בין יום י"ט ליום כ' ופרק' יום תקופה גומר איכא בינייהו. ר' יהודה סבר יום תקופה גומר ואם היתה התקופה חסרה כ' יום וחלה תקופת תשרי ביום כ"א לחודש. כיון שהוא גומר נמצא כל החג בתקופה ישנה לפיכך צריך להיות התקופה חסרה י"ט יום וביום כ' חלה התקופה. נשאר יום א' מן החג בתקופה חדשה והוא יום ערבה. שהוא אחרית חולו של מועד. ור' יוסי סבר יום התקופה מן החדשה הוא ודיו אפי' ביום כ"א לחודש אם חלה התקופה דיו והאי דקתני ר' יוסי אומר י"ו לפני החג אין מעברין לאו דווקא הוא דהא אפי' י"ז או י"ח או י"ט או כ' אין

איכא בינייהו יום תקופה גומר ויום תקופה מתחיל ולא מסיימי. לא שייך כאן תנא בתרא לטפויי אתא כיון דמפסיק שאר תנאי דקאתי לטפויי עלייהו וכן אתא בפרק במה מדליקין (שבת כד.) גבי איכא בינייהו דרב ברונא ולא מסיימי:

שמור את חדש כו' שמור אביב של תקופה שיהיה בחדש ניסן. פי' בקונטרס אביב של תקופת ניסן היינו ניסן של חמה שיהא בתוך ימי חידוש של לבנה במקלת וכמה ימי חידוש י"ד ומכאן ואילך היא ישנה וקשה דאם כן מאי מעברי' לאדר ולעברוה לאדר לימא דקסבר יום תקופה גומר דאי נמי מעברי' לאדר ונדחייה חד יומא נופל תקופה בי"ד ומתחיל ניסן של חמה בט"ו ולא הוי בתוך ימי חידושה של לבנה ועוד משמע בפרק היו בודקין (לקמן דף מא.) דחידושה של לבנה ממשיך עד ט"ו דא"ר יוחנן עד מתי מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתה ומפרשי הכדעי עד ט"ז וא"ל דקסבר אחרים יום תקופה גומר וחידושה של לבנה עד ט"ו הלכך כשנופלת תקופת ניסן בט"ו מעברין דליכא תקופת ניסן של חמה בחידושה של לבנה כלל ופריך לעברוה לאדר כדי שתפול תקופה בי"ד וביום ט"ו מתחיל ניסן של חמה דאיכא יום אחד בחידושה של לבנה והא דאמר בשילהי פ"ק דראש השנה (ד' כא.) כי חזית דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן לעברה להאי שתא ולא תיתוש לה דכתיב שמור את חדש האביב שמור אביב של תקופה ביום ט"ו לא קאמר אלא דלא גם תנא קמא כך אמר ופרקי' יום תקופה גומר איכא בינייהו ואחד מהן אפי' פחות מי"ו אם היתה חסרה מעברין ואין מתברר איזה מהן סבר יום תקופה גומר ואיזה מהן סבר יום תקופה מתחיל. אחרים אומרים מיעוטו וכמה מיעוטו י"ד יום. ואקשינן מאי קסברי אי (אפי') קסברי יום תקופה גומר וכוליה חג בעינן בי"ד אין מעברין דהא אפי' בתר דנפקי מתשרי י"ד ימים ובט"ו הלה תקופת תשרי תחלת חולו של מועד יום י"ו בתשרי הוא והנה כל החג בתקופה חדשה אמאי מעברין בי"ד פריק רב שמואל בר רב יצחק אחרי' בתקופת ניסן קיימי דכתיב שמור את חודש האביב ועשית פסח. שמור אביב של תקופה ועשית פסח. כלומר בעינן תקופה חדשה בי"ד בניסן בעשיית הפסח [פי' ר' בר"י שמור אביב של תקופה שיהא בְּחָדֹשׁ. פי' שמור שתהא מלאכת העומר קצירתו ותיקונו בתקופה חדשה. ומפורש במנחות פ' (יום טוב) [רבי ישמעאל] (שלו) היתה מלאכת העומר עשויה] ז) ואקשינן ולעבריה לאדר שתבא התקופה בי"ג בניסן ולא לעבריה לשנה ושנינן הכי קתני אם היתה חסרה י"ח או י"ז או י"ו או ט"ו עד מיעוטו דהוא י"ד מעברין. י"ד אין מעברין דאפשר למלוי לאדר. וכמה מיעוטו י"ד יום. רבינא אמר לעולם אחרים אתקופת תשרי קיימי וכוליה חג בעי ואפי' י"ט הראשון ומתמהינן יום טוב הראשון חג האסיף כתיב כלומר חג שאתה אוסף בו ופרקינן לעולם אפי' י"ט הראשון בעינן בתקופה חדשה חג שהוא בזמן אסיף. כדכתיב וחג האסיף תקופת השנה והאסיף דכתיב ביה כסימנא בעלמא כלומר איזה חג בעינן בתקופה חדשה החג שהוא בזמן האסיפה ולאו משום דבעינן ממש בו ביום: **ירושלמי** (ה"ג) כי אכלו את הפסח בלא כבתוב. ר' סימון אמר (גלגל ארנן) [גולגלת

איכא בינייהו יום תקופה מתחיל ויום תקופה גומר ולא מסיימי אחרים אומרים מיעוטו וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום מאי קסברי אי קסברי יום תקופה גומר וכוליה חג בעינן האיכא אמר רב שמואל בר רב יצחק [6]אחרים בתקופת ניסן קיימי דכתיב [1]שמור את חדש האביב [א]שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן וליעבריה לאדר אמר רב אחא בר יעקב תנא מלמעלה למטה קחשיב והכי קאמר עד מיעוטו מעברין וכמה מיעוטו ארבעה עשר יום רבינא אמר לעולם אחרים בתשרי קיימי וקסברי אחרים כוליה חג בעינן ויו"ט ראשון יום טוב ראשון [2]חג האסיף כתיב [3]חג הבא בזמן אסיפה: סמיכת זקנים: ת"ר [3]וסמכו זקני [ג]יכול זקני השוק ת"ל עדה אי עדה יכול קטני עדה ת"ל העדה מיוחדין שבעדה וכמה הן [7]וסמכו שנים זקני שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן חמשה דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר זקני שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה ור' שמעון הכתיב וסמכו ההוא מיבעי ליה לגופיה ורבי יהודה לגופיה לא צריך דאם כן דלא אתי וסמכו לדרשה ליכתוב זקני העדה ידיהם על ראש הפר ור' שמעון אי כתיב הכי הוה אמינא מאי [ד]על בסמוך ורבי יהודה גמר ראש [4]ראש מעולה ור"ש לא גמר ראש ראש מעולה תנא [ו]סמיכה וסמיכת זקנים בג' מאי סמיכה ומאי סמיכת זקנים א"ר יוחנן [5]מיסמך סבי א"ל אביי לרב יוסף מיסמך סבי בשלשה מנלן אילימא מדכתיב [5]ויסמוך את ידיו עליו אי הכי תסגי בחד וכי תימא [ז]משה במקום שבעים וחד קאי אי הכי ליבעי שבעים וחד קשיא אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי בידא ממש סמכין ליה אמר ליה [ד]סמכין ליה בשמא קרי ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות וחד לא סמיך והא אמר רב יהודה אמר רב ברם [ח]זכור אותו האיש לטוב ורבי יהודה בן בבא שמו שאילמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל נשתכחו נגרוסינהו אלא

בטלו

ט) **איכא בינייהו.** דלר' יהודה יום תקופה גומר ואפילו לא חסרה אלא עשרים ונפלה בכ"א ליכא מקלת חג ולר' יוסי יום תקופה מתחיל ואם נפלה בכ"א ליכא מקלת חג עד שתחסר כ"א ותפול חדשה בכ"ב והוה שאה עשר לפני הפסח דהוי ההיא לפני החג חסירה כ"א הוא דמעברין אבל חסירה בגיר מהכי לא: **ולא מסיימי.** אין סימן איזה מהן קאמר שאה עשר חסירה וביי"ז תפול מעברין אבל נפלה בט"ז אין מעברין דיום תקופה מתחיל ואיכא כוליה חג וחד מינייהו קאמר אפילו נפלה בט"ז מעברין דיום תקופה גומר וליכא כוליה חג ואע"ג דתרוייהו אמרי כחדא שאה עשר חד קאי אחיסרון וחד קאי אנפילה ולא ידעינן הי מינייהו: **שמור את חודש האביב שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן.** שמור תקופת (ח) חדש ניסן של חמה שיהא בתוך חידושה של לבנה. אביב הוא ניסן של חמה שאין ניסן קרוי אביב אלא על פי גישול התבואה שמתבכרת בו וכל ביכור התבואה ועתי הקיץ והחורף לאשבון החמה הם. ואמר רחמנא שמור שיהא (ט) חדש ניסן של חמה נמשך לתוך ימי חידושה של לבנה דכתיב חדש ואין לשון חידוש נופל אלא על לבנה המתחדשת ואשמועינן שיהא ניסן של חמה נמשך בתוך ימי חידוש הלבנה במקלת וכמה הן ימי חידושה י"ד ימים מכאן ואילך היא ישנה: **ולעבריה לאדר.** ולידחייה לפסח חד יומא ואי נמי מיקלע פסח בבד"ו לא איכפת לן דהא דלא עבדינן פסח בבד"ו טעמא משום תשרי הוא והיכא דלא אפשר מוטב דלעבריה לאדר וליקלע בבד"ו י) ויעבר בקיינטא חד ירחא חסר טפי מכסדרן וייהדר לתשרי בדוכתא ביום הגון ולא יעברוה לשתא למידחייהו לכולהו מועדות חדש שלם: **תנא.** דאחרים מלמעלה למטה קחשיב וה"ק מעברין עד מיעוטה ולא מיעוטה בכלל כלומר אם תחסר תקופת טבת י"ח ימים או י"ז או ט"ו או ט"ו ותפול תקופת ניסן ביום ט"ז מעברין אבל אם חסרה י"ד ונפול תקופת ניסן בט"ו אין מעברין דמעברין לאדר ותפול תקופת ניסן בי"ד ויום תקופה מתחיל ויעבה פסח בתקופה חדשה: **נעוסס בשרי קיימי.** ומשום הכי ליכא לתקוני מילתא בעבורי ירחי ומדחייא חד יומא למועד כדמפרש לעיל [ע"א] דתשרי לא מידחי חד יומא הוא. ולאמרינן הא איכא כולה חול המועד בתקופה חדשה קסבר אחרים כוליה חג בעינן ואפילו יו"ט ראשון בתקופה חדשה ויום תקופה גומר הלכך כי נפלה תקופה בט"ו מעברינן: **חג האסיף לסיב.** חולו של מועד משמע. ומשנינן אחרים הכי משמע להו קרא חג האסיף חג הבא בזמן אסיפה דהיינו סוכות יהא בתקופה חדשה: **זקני השוק.** שאינן מסנהדרין: **קטני עדה.** מסנהדרי קטנה: **מיוחדין שבעדה.** סנהדרי גדולה: **על בסמוך.** ולא צריך למיסמך ממש כתב רחמנא וסמכו ממש: כ) ולר"י משום סמיכה ממש לא איצטריך וסמכו אלא ליכתוב את ידיהם על ראש ואנא גמיר ראש ראש מוסמך ידו על ראש העולה (ויקרא א): **מיסמיך סבי.** לקרות להם רבי: **במקום שבעים וחד קאי.** לפי שהיה משה ראש להם ושקול ככולם: **בידא ממש סמכי ליה.** בלשון בעיא גרסינן ליה כלומר מי בעו לאתנוחי ידייהו על ריישיה דסבא: **למידן דיני קנסות.** דאלהים כתיב (שמות כב) דמשמע דייני מומחין והיינו סמוכין ובשאר דיני ממונות לא בעינן מומחין כדאוקימנא ברישא פירקין (דף ג:) משום שעילת דלת והיכא דליכא שעילת דלת כגון בד' שומרין וגזילות דיינין בבבא אע"ג דליכא סמוכין דשליחותייהו קא עבדינן שליחותייהו משום דלא שכיחא ולית בה חסרון כיס: בטלו

ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו תיסגי בחד וכי תימא משה רבינו במקום שבעים הוה אי הכי ליבעי שבעים ואמאי תנן בג' ועלתה בקושיא. ואסקה רב אשי סמכי ליה בשמא וקרו ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות. ואקשינן וחד לא סמיך והא רבי

ז) הדבר ל"ע דא"כ למה אמרו אחרים דעד מיעוטו מעברין הא אפילו אם חל ט"ז בתקופה חדשה ג"כ אין מעברין לפי' ר' בר"י ואולי דלא פירש כן אליבא דאחרים רק אליבא דרבא בר"ה כ"א ע"ש ונראה דלא גרים אביב של תקופה רק שמור אביב שיהא בחודש ניסן והיינו בניסן של חמה ודו"ק.

ח) וירושלמי אם משמע דהוא דין בפני עצמו דאם מתקדש קודם זמנו כגון ביום כ"ט לאחר עיבורו אינו חל הקידוש ע"ש ואולי דרבינו מפרש דמתקלקלה היינו שטעו וקידשוהו ביום כ"ט ולפיכך קדשו למחר פעם שנית ודו"ק

עין משפט נר מצוה

קיב א מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הל' א:
קיג ב מיי' פ"ג מהל' מעשה קרבנות הלכה י:
קיד ג מיי' פ"ד מהל' סנהדרין הל' ג:
קטו ד מיי' שם הל' ב:

תורה אור השלם

1. שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה:
דברים טז א
2. וְחֵג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ בְּבִכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה:
שמות לד כב
3. וְסָמְכוּ זְקֵנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְיָ וְשָׁחַט אֶת הַפָּר לִפְנֵי יְיָ: ויקרא ד טו
4. וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו: ויקרא א ד
5. וַיְסֶמֶךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ בְּיַד מֹשֶׁה: במדבר כז כג

רבינו חננאל

מעברין [ולא איצטריך למימר די"ד דלאו] (י"ו אצטריך למימר דלאו) אלא משום דתנא י"ו לפני הפסח תנא י"ו לפני החג. ר"ש אומר אף י"ו לפני החג מעברין. ואקשינן הלא גם תנא קמא כך אמר ופרקי' יום תקופה גומר איכא בינייהו ואחד מהן אפי' פחות מי"ו אם היתה חסרה מעברין ואין מתברר איזה מהן סבר יום תקופה גומר ואיזה מהן סבר יום תקופה מתחיל. אחרים אומרים מיעוטו וכמה מיעוטו י"ד יום. ואקשינן מאי קסברי אי (אפי') קסברי יום תקופה גומר וכוליה חג בעינן בי"ד אין מעברין דהא אפי' בתר דנפקי מתשרי י"ד ימים ובט"ו הלה תקופת תשרי תחלת חולו של מועד יום י"ו בתשרי הוא והנה כל החג בתקופה חדשה אמאי מעברין בי"ד פריק רב שמואל בר רב יצחק אחרי' בתקופת ניסן קיימי דכתיב שמור את חודש האביב ועשית פסח. שמור אביב של תקופה ועשית פסח. כלומר בעינן תקופה חדשה בי"ד בניסן בעשיית הפסח [פי' ר' בר"י שמור אביב של תקופה שיהא בְּחָדֹשׁ. פי' שמור שתהא מלאכת העומר קצירתו ותיקונו בתקופה חדשה. ומפורש במנחות פ' (יום טוב) [רבי ישמעאל] (שלו) היתה מלאכת העומר עשויה] ז) ואקשינן ולעבריה לאדר שתבא התקופה בי"ג בניסן ולא לעבריה לשנה ושנינן הכי קתני אם היתה חסרה י"ח או י"ז או י"ו או ט"ו עד מיעוטו דהוא י"ד מעברין. י"ד אין מעברין דאפשר למלוי לאדר. וכמה מיעוטו י"ד יום. רבינא אמר לעולם אחרים אתקופת תשרי קיימי וכוליה חג בעי ואפי' י"ט הראשון ומתמהינן יום טוב הראשון חג האסיף כתיב כלומר חג שאתה אוסף בו ופרקינן לעולם

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שמור וכו' שמור תקופת ניסן כל"ל ותיבת חדש נמחק:
(ב) בא"ד שמור שיהא ניסן של חמה כל"ל ותיבת חדש נמחק:

מוסף רש"י

שמור אביב של תקופה. להייו ניסן של חמה שיהא בחידוש ניסן הלבנה (ר"ה כא.). ואין ב"ד שקול. אין עושין ב"ד שיהא יכול ליתלק שוה כשוה אלא שיהא הרוב לגד אחד לקיים אחרי רבים להטות (סוטה מד:) ואמר זקנים בית דינא משמע (לעיל ג:).

רבינו חננאל (המשך)

של ארונה] היבוסי מצאו תחת המזבח. ששה דברים עשה חזקיהו גירר עצמות אביו על מטה של חבלים וכיתת נחש הנחושת וגנז טבלא של רפואות והודו לו סתם מי גיחון התחתון וקצץ דלתות ההיכל ועיבר ניסן בניסן ולא הודו לו אין מעברין קודם ר"ה ואם עיברוה אינה מעוברת אבל מפני הדחק מעברין אחר ר"ה מיד אע"פ שאין מעברין אלא אדר אלול לא נתעבר מימיו. והתנינן [פנינים פ"י] אם היה חדש מעובר אם היה לא היה והתני וכשקידשו השנה באושא עבר ר' ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה ואמר כדברי ר' יוחנן בן נורי בשני עבר ר' חנינה בר' יוסי הגלילי ואמר כר"ע כו' והתני קידשוהו בראשון ובשני דעירא אמר בשם רב חסדא אותה שנה ג) נתקלקלה קודם זמנו כ"ש יום לאחר עיבורו אין מעברין את השנה בחוצה לארץ ואם עיברוה אינה מעוברת. בבי רב אמר ביכולין לעבר בארץ ישראל אבל בשאין יכולין בארץ ישראל מעברין בחוצה לארץ ירמיה ויחזקאל וברוך בן נריה עיברו בחוצה לארץ. חנניה בן אחי ר' יהושע עיבר בחו"ל שלח ר' תלת איגרין גבי ר' יצחק ור' נתן. בחדא כתב לקדושת חנניה ובחדא כתב גדיים שהנוחת נעשו תיישים ובחדא כתב אם אינך מקבל צא לך למדבר אשד ותהא שוחט (ונחרשה) [ונחונן] זורק קרא קמייתא ואקרון וכר'. אמר מאן ידע דאינון ידעין כוותי כו'. כתיב ואל יתר זקני הגולה אמר הקב"ה ביותר הם עלי זקני הגולה חביבה עלי כת קטנה שבא"י יתר מסנהדרין גדולה. החרש והמסגר אלף. ר' ברכיה

מסורת הש"ס

ה) ר"ה כא., ב) [ר"ה יג.], ג) [נ' תוס' לקמן יד. ד"ה יכול], ד) [לעיל ג:], ה) [פסחים סג: סוטה לז. מנחות כו. סנ. לח.], ו) [תוספתי פ"ח], ז) [לקמן טז:], ח) ע"ז מ:, ט) שיין לעיל ע"ח, י) ל"ל ויעבר. רש"ל, כ) רש"ל כ' שהוא דיבור א' עם דלעיל, ל) ל"ל כמותן,

בטלו דיני קנסות מישראל שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה [ח]גזירה על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תיחרב ותחומין שסומכין בהן יעקרו מה עשה [ט] יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים ובין שתי עיירות גדולות ובין שני תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם חמשה זקנים ואלו הן ר"מ ור' יהודה ור' שמעון ור' יוסי ור' אלעזר בן שמועא רב אויא מוסיף אף ר' נחמיה כיון שהכירו אויביהם בהן אמר להן בניי רוצו אמרו לו רבי מה תהא עליך אמר להן הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים אמרו לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות [י]לוגביאות של ברזל ועשאוהו ככברה רבי יהודה בן בבא אחריני הוו בהדיה והאי דלא חשיב להו משום כבודו דרבי יהודה בן בבא ור"מ ר' יהודה בן בבא סמכיה והא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כל האומר ר"מ לא סמכו ר' עקיבא אינו אלא טועה סמכיה ר' עקיבא ולא קיבלו סמכיה ר' יהודה בן בבא וקיבלו אמר רבי יהושע בן לוי אין סמיכה בחוצה לארץ מאי אין סמיכה אילימא דלא דייני דיני קנסות כלל בחוצה לארץ והא [יא]תנן סנהדרין נוהגת בין בארץ ובין בחוצה לארץ אלא [יב]דלא סמכינן בחוצה לארץ פשיטא סומכין בחוצה לארץ ונסמכין בארץ הא אמרינן דלא אלא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ מאי ת"ש דרבי יוחנן הוה מצטער עליה דרב שמן בר אבא דלא הוה גבייהו דליסמכיה ר"ש בן זירוד וחד דעימיה ומנו ר' יונתן בן עכמאי ואמרי לה רבי יונתן בן עכמאי וחד דעימיה ומנו ר"ש בן זירוד חד דהוה גבייהו סמכוהו וחד דלא הוה גבייהו [יג]לא סמכוהו ר' חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד רבי יוחנן למיסמכינהו לא הוה מסתייעא מילתא הוה קא מצטער טובא אמרו ליה לא נצטער מר דאנן מדבית עלי קאתינן דא"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן מניין שאין נסמכין לבית עלי שנאמר [1]לא יהיה זקן בביתך כל הימים מאי זקן אילימא זקן ממש והכתיב [2]כל מרבית ביתך ימותו אנשים אלא סמיכה [יד]רבי זירא הוה מיטמר [טו] למיסמכיה דאמר [יז]רבי אלעזר לעולם הוי קבל וקיים כיון דשמעה להא דא"ר אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו על כל עונותיו אמצי ליה אנפשיה כי סמכוה לר' [יח]זירא שרו ליה הכי לא כחל ולא שרק ולא פירכום ויעלת חן כי סמכוה לרבי אמי ולרבי אסי שרו להו הכי כל מן דין כל מן דין סמוכו לנא לא תסמכו לנא לא [יט]מסרמיטין ולא מסרמיסין ואמרי לה לא מחמיסין ולא מטורמיסין ר' אבהו כי הוה אתי ממתיבתא לבי קיסר נפקי מטרוניתא דבי קיסר ומשריין ליה רבה דעמיה מדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מתייך לשלם: [כ]ת"ר [3]ויצאו זקניך ושופטיך זקניך שנים שופטיך שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד [כא]הרי כאן חמשה דברי ר' יהודה רבי שמעון אומר זקניך שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן שלשה ור"ש האי שופטיך מאי עביד ליה ההוא מיבעי ליה למיוחדין שבשופטיך ור' יהודה מזקני זקניך נפקא ור"ש אי מזקני הוה אמינא זקני השוק כתב רחמנא זקניך ואי כתיב זקניך הוה אמינא סנהדרי קטנה כתב רחמנא ושופטיך [כב]ממיוחדין שבשופטיך ורבי יהודה גמר זקני זקני [4]מוסמכו זקני העדה את ידיהם מה להלן מיוחדין שבעדה אף כאן מיוחדין שבזקניך אי יליף לילף כולה מהתם זקניך ושופטיך למה לי אלא וי"ו ושופטיך למניינא ורבי שמעון וי"ו לא דריש אלא מעתה ויצאו שנים ומדדו שנים לרבי יהודה הרי תשעה לרבי שמעון שבעה ההוא מיבעי ליה לכדתניא ויצאו [כג]הן ולא שלוחן ומדדו [כד]שאפילו נמצא

בעליל

[ח] [בס"ק: שמד], [ט] [בע"ז מיתת לוגליות ופירש"י מיתות שבל בתרוייהו גילסת הערוך לוגביות וכתב המוסף שבשון יון קורין לרומח לוגכי וכן בשל"ה דף רלז: שכתב דל"ל לוגביות בכ"ק], [י] מכות ז., [יא] [לקמן לב.], [יב] [תוספות יז., [יג] [פירושו של כל אלו השמות עי' בערוך ערך ממס ג'], [יד] טוטה מד:, [טו] [ל"ל אחר ד"ה משתקיד], [טז] [דיעקב אבינו], [יז] [שייך למעשה דף ב.], [יח] [שייך לעיל יג:], [יט] [ל"ל פ"ק (דף ד' ע"ב)], [כ] [ל"ל פ"ק (דף ד' ע"ב)], [כא] [דף ב:], [כב] [ל"ל כלן], [כג] [דף ב:], [כד] [ל"ל כל"ל. רש"ל מו"ק מ. ד"ה מאי וביוס ותוס' מנחות נא: ד"ה וי"ו],

גליון הש"ס

גמ' ר' זירא היה מיטמר למיסמכיה. עי' ירושלמי פ"ג דכלאים:

הגהות הב"ח

(א) גמ' מה עשה ר' יהודה: (ב) שם הוה מיטמר מלמיסמכיה:

מוסף רש"י

הוי קבל וקיים. הוי עניו ותמיד. קבל לשון אפל, עשה עצמך אפל ושפל (לקמן צב.). כל מן דין סמוכו לנא. כל כמות אלו הוו סומכין לנו לקרוסן רבי ומלמוסם דיינין (כתובות יז.). לא מסרמיטין. לשון סמרטוטין (שם). ולא מסרמיסין. מסרסין הלמות בהיפך טעמיהן (שם). מחמיסין. אומריס ממיסת הטעם (שם). מטורמיסין. לא אתפרש (שם) עוטרמיסין כי הניא דאמר בב"ר (פמ"ח) על עוטרמיסין למיקרב למסמאת דמטרוניתא, אנשים ריקנים (שם, וברש"ל שם שהיא הגה"ה, ועי"ש בגליון). ממתיבתא. מנין המדלש (שם) לבי קיסר. ר' אבהו הוה מקורב למלכות (ע"ז כח.). בוצינא דנהורא. על שם שהיה קלסתר פניו מבהיק כדאמרינן בב"מ (נח.). שופריה דר' אבהו מעין שופריה דר' יוחנן דנפקי זהרורית מניה כדאמרינן התם (כתובות יז. ועי"ש בגליון). בריך מתייך לשלם. ברוך נולף לשלום (שם). ואין ב"ד שקול. אין עושין ב"ד בשוה, אלא שיהא הרוב לצד אחד, לקיים אמרי רבים להטות (סוטה מד:). למיוחדין. הגך דלעבת הגזיה (שם). מזקני זקניך. מדאמלי למיכתב זקני וכתב זקניך, מיוחדין שבזקניך (שם). זקני השוק. אע"פ שאינן סנהדרין (שם). ושופטיך. זקנים שהם שופטים את ישראל (שם). מוסמכו זקני העדה. דסמיכת פר העלם דבר, ואייתר ליה שופטיך להניא עוד שנים (שם). לילף כולה מהתם. דהא ר' יהודה התם נמי תמסה קאמר וילף לה מקראי (שם). אלא וי"ו ושופטיך למניינא. כלומר לא גמיר גז"ש ואיצטריך שופטיך לסנהדרי גדולה כר"ש וי"ו דושופטיך דריש ר' יהודה למניינא להניא עוד שנים (שם).

[ט] **ועריפת** עגלה בג'. עריפה לאו דוקא דמדילה הוא דהויא בג' כדתנן בפ' עגלה ערופה (סוטה דף מד:) ג' מב"ד הגדול שבירושלים היו יוצאין וכו' והדר קתני נפטרו זקני ירושלים והלכו זקני אותה העיר ומביאין עגלה ערופה והתם לא קתני ג' וקראי נמי דמייתי בגמרא במדילה כתיבי: [י] **יכול** זקני השוק. כאן מוכח דזקני משמע הדיוטות וכן לקמן גבי עריפה אמרינן מי כתב זקני ה"א זקני השוק וכן בריש מצות חליצה (יבמות דף קא. ושם) מרבים הדיוטות מדכתיב זקני עירו וקשה דבפ' עגלה ערופה (סוטה דף מד:) תנן נמצא סמוך לעיר שאין בה ב"ד לא היו מודדין ומפרש בגמרא דזקני העיר בעינן ולוקא וי"ל דזקני העיר שאני דמשמע המיוחדים שבעיר כדדרשינן הכא העדה המיוחדים שבעדה: **לא** שרק ולא פירכום. משמע דתרי מילי נינהו ולא כפי' הקונטרס [יא](פ"ב) דכתובות שפירש דפוקקת היינו מעברת שרק על פניה [יב] והתם מוכח דפוקקת היינו פירכוס ואין להאריך: **ורבי** שמעון לא דריש וי"ו. וכן בפ' קמא דסוטה (דף ו:) גבי וטהורה דקאמר ר"ש אין זכות תולה במים המריס וכן בשלהי התכלת (מנחות דף נא.): גבי ומחליפה ותימה דבריש מרובה (ב"ק דף סה:) דריש ר"ש וי"ו ואת אשמו ובפרק [יג] על אלו מומין) האסורים (בכורות כח.): גבי ומן הלמ לרבות הגוגח לקרבן ובריש פ' ד' מיתות (לקמן דף נא.): דריש ר"ע בת ובת אני דורש ורבי שמעון קאי התם [יד] כוותיה וכן קשה מרבי יהודה דדריש הכא וי"ו ובפרק אלו מציאות (ב"מ דף מ.) גבי ומצאתה לאתא לידו משמע וקשה דבריש תמורה (דף ב:) גבי ואם המיר ימיר אמרינן ור' יהודה וי"ו לא דריש וכן בשלהי טרף בקלפי (יומא ד' מה.) גבי והאש וי"ל דהא דקאמר [טו] לא דריש לא משמע ליה לאו משום דלא דרשי ליה כלל אלא דווקא להניא דרשה קאמר [טז]:

מתני'

עין משפט נר מצוה

קטז א מיי' פ"ד מהל' סנהדרין הל' יב:

קיז ב ג מיי' שם הל' ו:

קיח ד ה מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הל' ה ומיי' פ"ט מהל' רוצח הל' ו סמג עשין מז:

קיט ז ז מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה ו:

תורה אור השלם

1. וְהִבַּטְתָּ צַר מָעוֹן בְּכָל אֲשֶׁר יֵיטִיב אֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה זָקֵן בְּבֵיתְךָ כָּל הַיָּמִים:
2. וְאִישׁ לֹא אִבְרִית לְךָ מִעַם מוּבָחִי לְכַלּוֹת אֶת עֵינֶיךָ וְלַאֲדִיב אֶת נַפְשֶׁךָ וְכָל מַרְבִּית בֵּיתְךָ יָמוּתוּ אֲנָשִׁים: שמואל א ב לג
3. וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הַחָלָל:

דברים כא ב

4. וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְיָ וְשֻׁחַט אֶת הַפָּר לִפְנֵי יְיָ: ויקרא ד טו

רבינו חננאל

יהודה בן בבא סמך ה' זקנים ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ור' שמעון ור' אלעזר בן שמוע ורב אויה מוסיף אף רבי נחמיה ושנינן ר' יהודה אחריני הוו בהדיה והאי דלא חשיב להו משום כבודו דר' יהודה בן בבא: **א"ר** יהושע בן לוי אין סמיכה בחו"ל מאי היא דלא דייני דיני קנסות בחוצה לארץ והתנן סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ אלא כשהן הסנהדרין בחוצה לארץ לא סמכי אפי' בארץ ומיבעי לן סנהדרין בארץ והנסמכין בחוצה לארץ סומכין או לא סומכין ת"ש דתני ר' יוחנן [הוי קא מצטער] עליה דר' שמן בר אבא דלא הוה גבייהו דליסמכוה ש"מ אין סומכין בחוצה לארץ. רב חנניה ורב הושעיה מדבית עלי קאתו לפיכך לא אסתמיכו דכתיב לא יהיה זקן בביתך. ואין זקן אלא סמוך בישיבה של ארץ ישראל דהא רבה ואביי מדבית עלי קאתי והוו רישי מתיבתא בבבל (ואינו נקרא זקן סמוך אלא בישיבה של ארץ ישראל) א"ר אלעזר לעולם הוי קבל וקיים ואין אדם עולה לגדולה אלא אם כן מוחלין לו על כל עונותיו: **ירושלמי** תני סמיכות בג' תמן קרו למינוייה סמיכותא. א"ר בא בראשונה היה כל אחד ממנה תלמידיו כגון ר' יוחנן בן זכאי מינה לר' אליעזר ור' יהושע ור' יהושע לר' עקיבא ור' עקיבא לר' מאיר ולר' שמעון וכו'. חזרו והתקינו שלא יהיו ב"ד ממנין אלא מדעת הנשיא ושלא יהא הנשיא ממנה אלא מדעת ב"ד: **עריפת** העגלה בג'. ת"ר וכו' ויצאו שנים כו' פשוטה היא. ואסיקנא כדתניא ויצאו הם ולא

מתני' דלא כי האי תנא. תימה לי משום דמתני' לא חשיבא מלך וכהן גדול ה"ג אשכחן גבי אין מוסיפין על העיר דבעינן מלך ונשיא[ב] ואורים ותומים וב' תולות ושיר כדתנן בפ"ב דשבועות (דף יד.) וכן גבי מוליאין למלחמת הרשות דבעינן מלך ומשוח מלחמה כדאמר בגמ' (דף טז.) וי"ל דבכל הנהו לא חשיב כולהו מילי אלא שבעים וא' לחודייהו אבל הכא דסגי בג' או בה' אם איתא דצריך מלך וכהן גדול הוה ליה למיתני בהדיא:

מלמד שהמקום גורם. ואע"ג דבמעשר שני כתיב נמי מקום ומעשר שני נאכל בכל העיר הכא גבי סנהדרין לא מקרי מקום אלא לשכת הגזית סמוך למחנה שכינה כדאמר בחיזהו מקומן (זבחים דף נד:) גמירי דסנהדרין בחלקו של יהודה ושכינה בחלק בנימין אבל בית פגי [ג]אע"ג דדינו כירושלי' כדאמר בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף 5.) והא בעי חומה כגון דדשו לפנים מחומת בית פגי ובפרק התודה (מנחות דף עח:) אמרינן השוחט את התודה ולחמה חוץ לבית פגי לא קדש את הלחם ולא דווקא אבית פגי אלא אפי' בירושלים אין שם מקומו וכדאמר בפ"ק דשבת (דף טו.) מ' שנה קודם שחרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנות ומפרש התם אלא דנו דיני נפשות ואמרינן בפרק בתרא דרמא דשנה (דף לא.) עשר גליות גלתה סנהדרין מלשכת הגזית לחנות ומחנות לירושלים[ד]:

אילימא לדבר הרשות מי נפקי. ואחר תמיד של בין הערבים שהיו הולכין לביתם כדאמרי' בהנחנקין (לקמן פח:) היה הולך כל אחד ואחד לבדו ולא מתרמי שימלאו כולן ביחד: **אל** יחסר המזג. כדאמר [ה]אשם הולך אחד מהן לגאת אם יש בה כ"ג יולא ואם לאו אינו יולא והיינו כמזיגה דעל חד תרי ואע"ג דסתם מזיגה על חד תלת כדאמרינן בריש המוליא יין (שבת דף עז. ושם) היינו דווקא רבא שהיה רגיל למזוג כן שהוא כמשפט המזיגה על חד תלת אבל שאר בני אדם האוהבין יין חזק אין מוחזקין אלא על חד תרי כדמשמע בשילהי הזהב (ב"מ דף ס. ושם) שהיתה מזיגתו משונה דאמר רבא מזיגה דידי מידע ידיע ואמר נמי בכילד מעברין (עירובין דף לד.) דמיא האי מזיגה למזיגה דרבא בריה דרב יוסף בר חמא וי"מ אל יחסר המזג אלא יחסר בגימטריא מז"ג שהוא חמשים אבל אי חסר מ"ט אין לחוש דמשתיירי כ"ב ואין ב"ד שקול ומוסיפין עליהם אחד הרי כאן כ"ג[ה]:

[ו]נטע רבעי ומעשר שני כו' שאין דמיו ידועין בו'. לא קאי אנטע רבעי וכן מוכח בגמרא דקתני בברייתא איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין אבל רבעי לא קתני והיינו טעמא מתוך שאדם להוט לאכול פירות נטיעה זו חיישינן אפי' בדמיו ידועין ומיהו בזמן הזה שאין מחללין בשויין [ז]לא בעי אלשה: **בשלשה** לקוחות. יש מפרשים שרוצין לקנותו ויקח מי שיתן יותר ופי' הקונטרס עיקר לאיש ושתי נשיו היכי דמי ודוחק לומר דנתנו לה על מנת שאין לבעלה רשות בה: **צינורא** של הקדש. פירש בקונטרס שטוין בה זהב והוה כי ההיא דכליס (פ"ט מ"ו) דתנן כוס שבלע את הצינורא ומלמד שבלע את הדרבן כוס הוא הפלך שהנשים טווות בו ועוד איכא לאינורא אחר דאמרינן שילהי ר' עקיבא (שבת 5.) ובפ' בתרא [דמנחות] (דף קז.) דמחטטין בה את הפתילות ומקנחין בה את הנרות ועוד יש לינורא אחר דאמר בפ"ק דיומא (דף יב.) כהן גדול לובש ומהפך בלינורא משמע שהיינו מזג שמהפך בו אחיבי תמיד ורבינו חננאל פירש לינורא עני נורא[ח]:

בעליל לעיר צריך לעסוק במדידה מתניתין דלא כי האי תנא [ט]דתניא רבי אליעזר בן יעקב אומר [1]ויצאו זקניך ושופטיך זקניך זו סנהדרין ושופטיך זה מלך וכהן גדול מלך דכתיב [2]מלך במשפט יעמיד ארץ כהן גדול דכתיב [3]ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט איבעיא להו רבי אליעזר בן יעקב בחדא פליג או בתרתי פליג במלך וכהן גדול פליג אבל בסנהדרי אי כר' יהודה אי כרבי שמעון או דילמא בסנהדרי נמי פליג דאמר כולה סנהדרי בעינן אמר רב יוסף ת"ש מצאן אבית פגי והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל [4]וקמת ועלית אל המקום [ט]אמלמד שהמקום גורם דנפוק כמה אילימא מקצתן דילמא הנך דאיכא גואי קיימי כוותיה אלא פשיטא דנפוק כולהו למאי אילימא לדבר הרשות [ב]מי מצו נפקי והכתיב [5]שרדך אגן הסהר אל יחסר המזג אלא פשיטא לדבר מצוה היכי דמי לאו למדידת עגלה ורבי אליעזר בן יעקב היא דאמר כולי סנהדרי בעינן אמר ליה אביי לא כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות [ג]כדתנן אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בבית דין של שבעים ואחד תניא כוותיה דרב יוסף מצאן אבית פאגי והמרה עליהן כגון שיצאו למדידת עגלה ולהוסיף על העיר ועל העזרות יכול שתהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם: נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועין בשלשה: תנו רבנן [ד]איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין פירות שהרקיבו ויין שהקרים ומעות שהחלידו תנו רבנן [ה]ד'מעשר שני שאין דמיו ידועין פודין אותו בשלשה לקוחות אבל לא בשלשה שאין לקוחות אפילו נכרי אחד מהן אפילו אחד מהם בעלים בעי רבי ירמיה שלשה ומטילין לתוך כיס אחד מהו תא שמע [ה]איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין דילמא כגון רב פפא ובת אבא סוראה: ההקדשות בשלשה: מתניתין דלא כי האי תנא דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אפילו [ו]צינורא של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה א"ל רב פפא לאביי בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב דאמר כשמואל דאמר [ז]שמואל עשרה כהנים כתובין בפרשה אלא לרבנן שלשה מנא להו וכי תימא דכתיב בהו שלשה קרקעות דכתיב בהו ארבעה תיסגי בארבעה וכי תימא הכי נמי אלמה תנן הקרקעות תשעה וכהן אלא מאי דמשלמי בהו עשרה הקדשות דמשלמי בהו שיתא ליבעו שיתא קשיא: הערכין כו': מאי ערכין המטלטלין א"ר גידל אמר רב באומר ערך כלי זה עלי דא"ר [ח]גידל אמר רב האומר

בעליל לעיר. במפורסם לכל שקרוב הוא לעיר זו מכל עיירות: **ט) דתניא.** [ט]מקום לפנים מן חומת העיר ונדון כירושלים לכל דבריו: **מלמד.** זקן ממרא לסנהדרין חוץ ללשכת הגזית שהיתה בהר הבית: **יכול תהא המראתו המראה.** לידון בחנק: **אילימא.** דנפוק מקצתן והורו אותן שבחוץ והמרה על דבריהם מאי אירע מקום גורם תיפוק לי דפטור משום דילמא הנך דבלישכה כוותיה סבירא להו: **שרדך אגן הסהר.** כתיב ודרשינן בחלק דיני ממונות (לקמן לז.) אל יחסר המזג אם נצרך אחד מהן לגאת אם יש שם עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יולא ואם לאו אינו יולא: **על העיר.** על ירושלים וצריך לקדש התוספת בשתי תולות ובשיר כדאמרינן בשבועות (ד' יד.): **הקרים.** החמיץ: **החלידו.** דרוייל"א בלע"ז: **לקוחות.** סוחרים בקיאים בשומא: **בת אבא סוראה.** אשת רב פפא כדאמר בכתובות פ' אלו נערות (ד' לט.) אמר רב פפא אמרה לי בת אבא סוראה כו' והיתה עושה לעצמה: **לינורא.** מזלג קטן שטוין בו זהב: **בשמואל.** לקמן בשמעתין: **עשרה כהנים לפנינו.** בפדיון הקדישות שלשה בפרשת ערכין[ו] שהיא לאשונה ושלשה בפדיון בהמה[ז] וארבעה בקרקעות[ח]: **אילימא משום דכתיב בהו שלשה.** הכהנים בפדיון בהמה דהיינו פדיון הקדש והוא הדין לשאר הקדשות: **אפאי נאריכא אלמה הכא הקרקעות תשעה וכהן.** אלא משום הכי בעי קרקעות עשרה משום דפרשה אחרונה היא וכדשלים פרשת הקרקעות כבר נשלמו י' כהנים ותלמד תחתונה מעליונה[ט]. לכהן תהיה אחוזתו לא[י] ממניינן דלאו בשומא כתב אלא והעריכו הכהן בערכך הכהן וחשב לו הכהן וכיוצא בהן: **הקדשות.** דהיינו פדיון בהמה טמאה שהיא אמצעית ומשלמי בה שיתא כהנים דהא איכתיבא לה פרשת ערכין גבה ניבעי שיתא: ערך לא שייך גבי כלים אלא בחלש ונותן לפי שניו כמו שכתוב בפרשה: האומר

ג) [ד] [ד]מעשר שני פ"ד מ"ב), **ה)** [תוס' פ"ל ומוספס' מ"ש פ"ג], **ו)** [לקמן פח.], **ז)** [לקמן טו. מגילה כג:], **ח)** ערכין ה. כ., **ט)** [ל"ל אמר ד"ה מלמד], **י)** [ויקלא כז], **כ)** [שם], **ל)** [שם], **מ)** בס"מ: מעלינוטת, **נ)** [נ' דל"ל ונכיא], **ס)** [וע"ע תוס' שבת טו. ד"ה אלא וע"ע תוס' ע"ז ח: ד"ה מלמד], **ע)** [לקמן לז.], **פ)** [וע"ע תוס' שבת עז. ד"ה דאמר רבא], **צ)** [שיך למשנה ב.], **ק)** [וע' תוס' מנחות קז. ד"ה שמוחטין וכו' הטיגו אפילוש רש"י הכא],

תורה אור השלם

1. וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת הֶחָלָל:
דברים כא ב
2. מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יַהֲרְסֶנָּה: משלי כט ד
3. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: דברים יז ט
4. כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וָקַמְתָּ וָעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ:
דברים יז ח
5. שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים:
שיר השירים ז ג

גליון הש"ס

רש"י ד"ה בית פאגי מקום לפנים. עיין מנחות דף עח ע"ב ברש"י ד"ה חוץ לחומת כ"פ: **תוס'** ד"ה מלמד וכו' אע"ג דדינו כירושלים. עי' פ"ל מסנה ח דכלים בר"ש: **ד"ה נטע** וכו' **לא בעי** שלשה. עיין ר"ש דף לא ע"ל תוס' ד"ה ויקש:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מקצו וכו' לאו ממניין דלאו אשומא כתיב:

מוסף רש"י

בעליל לעיר. דמגולה ופשוט שאין עיר קרוכה כזו (סוטה מה.). מתניתין. דלא קתני מלך וכהן גדול, דלא כו' (שם). אי כר' יהודה. דמשה, אי כר' שמעון. שלשה, ולא בעי כולה סנהדרין (שם). מצאן. זקן ממרא, לב"ד הגדול, שהיו נעשה ממרא אלא בב"ד של שבעים ואחד (שם). אבית פאגי. כל שהוא בתוך היקף החיצון של ירושלים קרוי בי פאגי, ולי נראה שהוא לשון חביסה, כמו שקורין ליגל"א של עיר, כמו (ב"מ ט.) המור ובית פאגי, בשטידיור"ש, בית ראש הסהר. שעשויין כחצי לבנה עגולה בשורת ישיבתן כדי שיהו כולן רואין זה את זה, אל יחסר המזג. כשיעור מזג, שני תלגים מים ואחד יין, ואף כאן צריך שישתייר שלש (שם). תניא כוותיה דרב יוסף. דאמר ר' אליעזר בן יעקב כולהו סנהדרי בעי (שם). צינורא. מזלג קטן שטוין בו זהב (לקמן פח.).

מסורת הש"ס

ח) [סוטה מה. כל הענין], **ט)** [לקמן פז. ע"ז ח: ע"ש], **ג)** לעיל ב. [סוטה מה. שבועות יד. ע"ש], **ד)** [מעשר שני פ"ד מ"ב], **ה)** [תוס' פ"ל ומוספס' מ"ש פ"ג], **ו)** [לקמן פח.], **ז)** [לקמן טו. מגילה כג:], **ח)** ערכין ה. כ., **ט)** [ל"ל אמר ד"ה מלמד], **י)** [ויקלא כז], **כ)** [שם], **ל)** [שם], **מ)** בס"מ: מעלינוטת, **נ)** [נ' דל"ל ונכיא], **ס)** [וע"ע תוס' שבת טו. ד"ה אלא וע"ע תוס' ע"ז ח: ד"ה מלמד], **ע)** [לקמן לז.], **פ)** [וע"ע תוס' שבת עז. ד"ה דאמר רבא], **צ)** [שיך למשנה ב.], **ק)** [וע' תוס' מנחות קז. ד"ה שמוחטין וכו' הטיגו אפילוש רש"י הכא],

עין משפט נר מצוה

קב א מיי' פ"ג מהל' ממרים הלכה ז:
קבא ב מיי' פ"ג מהל' סנהדרין הל' ג:
קבב ג ד ה מיי' פ"ד מהל' מעשר שני הלכה כ סמג עשין קלב:

לעזי רש"י

דרוייל"א [רידויל"א]. חלודה.

רבינו חננאל

שלוחם. ומדדו שאפי' נמצא בעליל קרוב לעיר מצוה לעסוק במדידה: מתניתין דלא כר' אליעזר בן יעקב דבעי סנהדרין ומלך וכהן גדול ומיבעיא לן כוליה סנהדרין בעי או אפילו מקצתן ואתינן למפשטא מהא דתני מצאן זקן ממרא לסנהדרין בבית פאגי מקום נקרא בית פגי והוא חוץ לירושלים והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם מאי לאו דנפקי כוליה סנהדרין למדידת העגלה כר' אליעזר. ודחינן לא נפקי אלא להוסיף על העיר ועל העזרות. כתדנן בשבועו' [פלק ג'] אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בב"ד של שבעים ואחד. תניא בהדיא מצאן אבית פאגי כגון שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה ת"ל אל המקום מלמד שהמקום גורם: **חליצה** ומיאונין בג' וכן הלכתא והאי דאצריכוהו חליצה בה' לפרסומי מלתא: **נטע** רבעי ומעשר שני (שלו) שאין דמיו ידועים בג': **ת"ר** איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועים פירות שהרקיבו ויין שהחמיץ ומעות שהחלידו כגון זה פודין אותו בג' לקוחות ואפילו אחד מהן נכרי ואפילו אחד מהן בעלים אבל לא בג' שאינן לקוחות ש"מ דכל לגבי שומא לקוחות בעינן הא דבעי ר' ירמיה ג' מטילין בתוך כיס אחד. פי' כגון ג' שותפים מאי. ת"ש איש ושתי נשיו פודין מעשר שני שאין דמיו ידועין ש"מ אפילו ג' מטילין לתוך כיס אחד שפיר דמי ודחי' ודלמא כגון רב פפא ובת אבא שאין להן במכון נשיהן פשיטות יד ולא איפשיטא בהדיא: **הקדישות** בג'. פירוש המקדיש מטלטלין נפדין בג' ודלא כר' אליעזר בן יעקב דאמר אפילו צינורא של הקדש אינה נפדית אלא בעשרה בני אדם כשמואל דאמר עשרה כהנים כתובין בפרשה ואלו הן ג' בערכי אדם וג' במקדיש בהמה טמאה או טהורה וד' במקדיש בית או שדה ואמרינן אליבא דתנא קמא ג' מנא ליה אי נימא משום דכתיב במקדיש בהמות ג' כהנים וכל המטלטלין כיוצא בהן. אי הכי קרקעות דלא כתיב בהו אלא ד' כהנים תסגי להו דיהיו נפדין בד' אלמה תנן הקרקעות אין נפדין אלא בעשרה אלא מאי טעמא צריכין עשרה דמשלמי בהו עשרה דכתיבי ג' בערכי אדם וג' במקדיש בהמה. וד' במקדיש בית או שדה נמצא מנין עשרה כהנים משלים

האומר ערך כלי זה עלי נותן דמיו. כמו שהוא שוה ליודע הוא שאין לומר לשון ערך לכלי ואין ערכו קלוד וגמר ואמר לשם דמים דאין אדם מוליא דבריו לבטלה: **ערכין המטלטלין.** משמע שהערכין מיטלטלין: **במתפים מטלטלין לערכו.** שאומר ערכי עלי ומתחייב ערך הקלוד לפי שניו והיה לו מטלטלין ואמר הרי אלו לערכי וחלה עליהן קדושה ובא לפדותן צריך ג' להוליאן מיד הקדש: **ר' אבהו אומר באומר ערכי עלי.** ואינו פורע ובא כהן למשכנו ומצא לו מטלטלין והכי קאמר הערכין דהיינו ערך אדם ובא ליתן מטלטלין נגדין בשלשה שמאין: **בשלמא לאפוקי מהקדש.** כגון דרב גידל ורב חסדא הוא דבעי שלשה דכיון דחל עליו הקדש לא ניפוק עד שיפדנו בשויו: **אלא לעיולי.** כגון דר' אבהו: **עיולי נמי דילמא טעו.** ויקחנו להקדש ביותר משויו: **חד לגופיה.** דינבעי כהן: **מיעוט אחר מיעוט.** דכולהו ממעטי ישראל דמשמע כהן ולא ישראל: **ואימא המשה להניס והמשה ישראל.** בעינן דקמא לגופיה ושני לו הוי מיעוט אחר מיעוט ושליש הדר אילטריך לגופיה דניהוי כהן דכיון דאיתרבי ליה ממיעוט אחר מיעוט דאפילו ישראל כי הדר כתב כהן דוקא כתביה דלאו מיעוט אחר מיעוט הוא דהא שני לאו מיעוט הוא אלא ריבוי וכן כולם חד דווקא וחד הוי מיעוט אחר מיעוט: **ואדם ניולא כהן.** בקרקעות דבעי נמי תשע וכהן [ט] לשומו: **ועבד איתקש לקרקעות.** והתנחלתם אותם (ויקרא כה): **שער העומד ליגזוז.** והקדישו ובא לפדותו בשויו שעושין משער אדם נפה וקילקלי וחבק: **לגזוז דמי.** והוו להו מטלטלין ובשלשה: **אין מועלין בו.** דעבד הרי הוא כקרקע ואין מעילה בקרקע ובמסכת מעילה (דף יח:) גמר חטא חטא מתרומה בפרק הנהנה: **מועלים בשערו.** דשערו לאו כגופו והוה ליה כשאר מטלטלין: **העומד ליגזוז.** שכבר שילם פרע וראוי להסתפר: **ש"מ.** פלוגתא דתנאי הוא לתנא קמא דאמר לית בהו מעילה סבר כמחובר דמי ולענין פדייה נמי בעי עשרה ולרבן שמעון בגזוז דמיא: **דברים שהן בקרקע.** מחובדין לקרקע: **ואינן בקרקע.** אלא כמטלטלין: **ר"מ מחייב.** ליסבע על השאר שהודה מקצת הטענה. אע"ג דאין נשבעין על הקרקעות כדילפינן בשבועת הדייניס (שבועות דף מב.) הכא כיון דאין לריכין לקרקע דעומדות ליבצר הן כדמוקי ר' יוסי בר חנינא לפלוגתיה בבצורו' דמיין ונשבעין: **לא.** התם בענבים כל כמה דשבקת להו מיכחש כחשי אבל שערו אשבוחי משבח הלכך אפי' ר' מאיר בשער כרבנן סבירא ליה: **קא פסיק ותני.** מתני' רובע סתמא בב"ג: **לא אמר.** שור שרבע אדם זכר ולא אמר שור שרבע אשה נקבה דנפקא לן תרוייהו מקראי בפרק ארבע מיתות (לקמן נד:) שהן בסקילה ותנא דמתני' מרבי להו לב"ג: **בשלמא רובע נקבה.** כתיב ביה ב"ג דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה איתקש בהמה לאשה ודיין נפשות נפקין לקמן [יז.] בעשריס ושלשה: **אלא רובע זכר.** מנלן דבעי ב"ג: **דכתיב כל שוכב וגו'.** ומהאי נפקא לן בארבע מיתות (שם) לרובע זכר: **דאם אינו עניו.** לאדם הבא על הבהמה דהא קרא אחרינא כתיב (ויקרא כ) אם אשר יתן שכבתו וגו': **תניהו עניו לנשכב.** למדינ בהמה עליו ומדאפקיה בלשון שוכב לידון כשוכב מה בא על הבהמה הוא והיא בב"ג כדילפינן [לעיל ג.] מואת הבהמה תהרוגו (שם) דאיתקש בהמה לאדם אף מדינ בהמה עליו שייהס בב"ג: אימא

מסורת הש"ס

ח) מגילה כג: [לעיל יד:], ב) [יומא מא. וש"נ], ג) [מגילה כג.], ד) [מיר נח.], ה) גיטין לט., ו) ב"מ ק: גיטין לט. שבועות מב:, ז) [שבועות מג.], ח) [לקמן נד:], ט) לשומן כל"ל. רש"ל, י) [דף לט. ד"ה הא מנין], כ) [וע"ע תוס' מגילה כג: ד"ה ואדם],

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) גמ' מנה"מ אמר שמואל עשרה כהנים. עי' ערכין דף יט ע"ב תוס' ד"ה אי דילמא כו':

מוסף רש"י

נותן דמיו. כמה שהוא ממכר בשוק (ערכין ה.). אדם יודע שאין ערך לכלי. דנפשות כתיב (שם). עשרה כהנים כתובין בפרשה. בפרשת הקדשים. שלשה בערכין ושלשה בנסמה וארבעה בקרקעות, וכיון דמשלמי בהו עשרה בענין עשרה בגבי (מגילה כג:). חד לגופיה. לדינבעי כהן (שם). אדם מי קדוש. והא אין ממכר בשוק כעבד לכן אין קדוש (תוס' שם בשם רש"י). ועבד איתקש לקרקעות. שנאמר והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה לעולם בהם תעבודו (מגילה כג:). יש דברים שהן בקרקע. מחובדין לקרקע ואינן בקרקע. דקי"ל אין נשבעין על הקרקעות, ועל נפנים אלו נשבעין בהודאת מקצת הטענה (גיטין לט.). עשר גפנים טעונות מסרתי לך. לשמור בקרקעי (שם). ר' מאיר מחייב. שבועה (ב"מ ק:). הרי הוא בקרקע. ואין נשבעין עליהן (שם). אפילו תימא ר' מאיר. הא דקתני הכא אין מועלין בשערו כו"מ היא (גיטין לט.). אשבוחי משבח. הלכך לאו כגזוז דמי דעדיין צריך לחיבורו (שם).

רבינו חננאל

בקרקעות לפיכך צריך עשרה בני אדם בפדיונם. הקדישות נמי דמשלים בהו מנין ששה כהנים ליבעו ששה ועלתה בקושיא. הערכין המטלטלין בג' אוקמה רב גידל משמא דרב באומר ערך כלי עלי צריך ג' לשומם וליתן דמיהן. ומתרץ ערכין של מטלטלין. ורב חסדא מתרץ לה מטלטלין של ערכין ובמתפיס לערכו מטלטלין. ור' אבהו מוקים לה באומר ערכי עלי בא כהן לגבות הימנו מטלטלין בג' קרקעות בעשרה. אסקנה דלרבנן דתנן בג' לית להו כהן כמו שאמרנו. הקרקעות תשעה וכהן מנא לן אמר שמואל עשרה כהנים כתובים בפרשה בזו שאמרנו למעלה חד לגופיה. אידך הוי מיעוט אחר מיעוט כלומר כהן ולא ישראל כהן ולא ישראל מיעוט ישראל עשרה פעמים בזו הפרשה. וקי"ל אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. כלומר אלו רצה הכתוב למעט ישראל היה כותב כהן פעם אחת ודיו. למה כתב עשרה פעמים לרבות אפילו כולן ישראל ואחד כהן. ואקשו אימא חמשה ישראל וחמשה כהנים ועלתה בקושיא: **ואדם** כיוצא בהן. אוקימנא באדם האומר דמי עלי שצריך עשרה לשומו כעבד כנעני וליתן דמיו ועבד הוא כקרקע דכתי' בהן בכנענים לרשת אחוזה וזה האיל וצריך שומת דמים כעבד כנעני

האומר ערך כלי עלי נותן דמיו. בפ"ק דערכין (דף ה.) מוקי לה כר' מאיר דאמר אין אדם מוליא דבריו לבטלה ותימה דבפרק השולח (גיטין דף לח: ושם[י]) אמר רב המקדיש עבדו ילא לחירות מאי טעמא גופיה לא קדיש כו' משמע התם דהיינו דלא כר"מ דלדידי' קדוש לדמיו ונראה דהתם היא דערכין אליבא דר' מאיר קאמר רב וליה לא סבירא ליה וכן משמע התם (ערכין דף ה.) דפריך לר"מ פשיטא ואי אתא למימר דסבר כר' מאיר מאי פריך פשיטא אלא משמע דלא סבר כרבי מאיר אלא קאמר דלר"מ נותן דמיו א"נ איכא ב' ליסני דרב בגיטין (דף לח:) חד במקדיש וחד במפקיר:

אדם מי קדוש. וא"ת ולוקמא בעבד דקדוש דלמאריגן בסמוך דמועלין בשערו ואמר בהשולח (שם) המקדיש נכסיו והיו בהם עבדים אין הגזברים רשאין להוליאם לחירות וי"ל דאדם לא משמע ליה דקאי אעבד אי נמי הכא פריך אליבא דרב דאמר (שם) המקדיש עבדו יצא לחירות[ב]:

שער העומד ליגזוז. אף על גב דמעילה ילפינן מתרומה ולענין תרומה לא אמרינן כל העומד לקצור כקצור דמי דלענין המי לא ילפינן מתרומה דתמעול מעל ריבה כדדרשינן במעילה (דף יח:) לגבי כמה דברים:

אין מועלין. כאן משמע דאין מעילה במחובר והכדיא אמרי' הכי במסכת מעילה (דף יד:) וקשה לפי' רשב"ם דבפ' המוכר את הספינה (ב"ב דף עט. ושם) גבי מקדיש דקתני מועלין בגזוז ופי' כגון שהלגיע חפלים בגזוז ולא יתכן דהיינו מחובר אלא שעקר חוליא מן הגזוז ונהנה ממנה: **בענבים** העומדים ליבצר. תימה דבפרק נערה (כתובות דף נא: ושם) פריך גבי זיל הב ליה מתמרי דעל בודיא סוף סוף כל העומד לגזוז כגזוז דמי דלריכי לדיקלא קאמינא ומאי פריך והא רבנן דהכא לית להו הך סברא וי"ל דגבי בעל חוב מודה דלא גבי מדבר העומד לגזוז דלא סמכא דעתיה ועוד פר"ח דהתם פריך משום דבפרק הכונס (ב"ק דף נט:) פסיק רב כרבי שמעון דאמר אלמא פירות גמוריס משלמת פירות גמוריס ואין שמין אותן אגב שדה משמע דכבצורות דמיין:

אם אינו ענין לשוכב כו'. ומהכא נמי בפ' ד' מיתות (לקמן דף נד:) ילפינן אזהרה לנשכב מה שוכב ענש והזהיר כו' ותימה ר' אבהו דפליג עלה התם ב"ג מנא לן וכן רבי שמעון דדרים מייה התם (ד' ס.) דבני נח מוזהרים על כיסוף מדאיתקש לשוכב עם בהמה וכן לבן עזאי דגמר מייה דמכשף בסקילה בההוא פירקא (דף סז:) וי"ל דאי משום הקיש הל"ל קרא דאים כי יתן את שכבתו בבהמה גבי מכשפה הלכך קרא דכל שוכב מיותר לנשכב כדדרשינן:

אימא

[ב] 5"ע נהי דבגופו דמי מ"מ בגופו נמי ליכא מעילה ומצוה לייתב.

עין משפט נר מצוה

קכג א ב מיי' פ"ח מהל' ערכין הלכה ב:
קכד ג מיי' שם פ"ח הלכה ט סמג עשין קכח:
קכה ד ה מיי' פ"ה מהלכות מעילה הלכה י:
קכו ו ז מיי' פ"ה מהל' טוען הלכה ד סמג עשין לה טוש"ע ח"מ סי' לה סעיף ב וע"ש:
קכז ח מיי' פ"ה מהל' מעילה הלכה י:
קכח ט י מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ג:

תורה אור השלם

1. וְהֲעֲרֵיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּעֲרֵךְ הַכֹּהֵן כֵּן יֵהָיֶה:
ויקרא כז יב
2. וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל כָּל בְּהֵמָה לִרְבֹּעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם: ויקרא כ טז
3. כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה
מוֹת יוּמָת: שמות כב יח
4. וְאִם שׁוֹר נֶגֵף הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בְּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ או אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת: שמות כא כט

רבינו חננאל (המשך)

צריך עשרה. בעי ר' אבין שערו העומד ליגזז כגזוז דמי ונעבדה על פי ג' או דילמא כיון דמחובר בגופו כגופו דמי וצריך עשרה. ופשטי לה מהא המקדיש עבדו אין מועלין בו רבן [שמעון בן] גמליאל אומר מועלין בשערו. וקי"ל בשערו העומד ליגזז פליגי תנא קמא סבר הואיל וליגזז עומד לא מיקדש עמו כי כגזוז דמי לפיכך הנהנה ממנו אין מועל. ה) ורשב"ג סבר לאו כגזוז דמי לימא כי הני תנאי דתנן בפרק שבועות הדיינין ר"מ אומר יש דברים שהן כקרקע ואינן בקרקע דכתי' בהן בכנענים לרשת אחוזה דשביק ליה שבח הרי הוא כגופו. תני (כמוספתא פ"ל) רשב"ג ור' אלעזר בר' צדוק אומרים אין מעברין השנה ואין עושין כל צרכי צבור אלא על תנאי כדי שיקבלו רוב צבור עליהן ומפורש (בגמ' בע"ז פ"ב) [בפירקין הל' ב']: **ירושלמי** רב הונא הוה ידע שהדותא לההוא גברא אתו בעי מידון קמיה וכפר ביה ושרא רב הונא גרמיה מההוא דינא ואזל ואסהיד עליה קומי ב"ד חורין. א"ר יונתן ראה לשון שלימדני בן הנפח אלו אמר הרי השנה בעיבורה הייתי אומר אילו י"א יום שהחמה עודפת על הלבנה אלא הרי השנה מקודשת בעיבורה העיבור שהוסיפו לה חכמים ל' יום רב כהנא מדבית עלי קאתי והוו מאריך בצלותיה סגיא אמר כתיב אם יכופר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם. אבל מתכפר בתפלה. מעשה ועיברו השנה מג' רועי בקר. א"ר חלבו וב"ד הסכים עליהן. א"ר אלעזר והיתה ידי על הנביאים החוזים שוא והקוסמים כזב בסוד עמי לא יהיו זה סוד העיבור ובכתב בית ישראל לא יכתבו זה המינוי ואל אדמת ישראל לא יבואו זו ארץ ישראל. ר' אלעזר כד סליק לארץ ישראל אמר האי גבי חדא. כד מנינה בישיבה אמר הא תרתי. כדעייל לעיבור אמר הא תלת גבאי.

האומר ערך כלי זה עלי נותן דמיו מ"ט אדם יודע שאין ערך לכלי וגמר ואמר לשום דמים משום הכי נותן דמיו האי ערכין המטלטלין ערכין של מטלטלין מיבעיא ליה תני ערכין של מטלטלין רב חסדא אמר אבימי במתפים מטלטלין לערכין האי ערכין המטלטלין מטלטלין של ערכין מיבעי ליה תני מטלטלין של ערכין רבי אבהו אמר [א]באומר ערכי עלי בא כהן לגבות ממנו מטלטלין בשלשה קרקעות בעשרה אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא בשלמא לאפוקי מהקדש בעינן שלשה אלא לעיולי להקדש שלשה למה לי א"ל סברא הוא מה לי עיולי מה לי אפוקי אפוקי מ"ט דילמא טעי עיולי נמי דילמא טעי: רבי יהודה אומר כו': א"ל רב פפא לאביי בשלמא לר' יהודה היינו דכתיב [1]כהן אלא לרבנן כהן למה להו קשיא: הקרקעות תשעה וכהן: מנהני א] מילי אמר שמואל [ב]עשרה כהנים כתובין בפרשה חד לגופיה הנך הוי מיעוט אחר מיעוט [ג]ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דאפילו ט' ישראל ואחד כהן מתקיף לה רב הונא בריה דרב נתן אימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים קשיא: ואדם כיוצא בהן: [ד]אדם מי קדוש אמר ר' אבהו [2]באומר דמי עלי דתניא [3]האומר דמי עלי שמין אותו כעבד הנמכר בשוק ועבד אתקש לקרקעות בעי רבי אבין שער העומד ליגזוז בכמה [ה]כגזוז דמי ובשלשה או כמחובר דמי ובעשרה [ו]ת"ש המקדיש את עבדו אין מועלין בו רשב"ג אומר מועלין בשערו וקיימא לן [ז]דבשערו העומד ליגזוז פליגי ש"מ נימא הני תנאי כהני תנאי דתנן ר"מ [ח]אומר יש דברים שהן כקרקע ואינן כקרקע ואין חכמים מודים לו כיצד עשר גפנים טעונות מסרתי לך והלה אומר אינן אלא חמש ר' מאיר מחייב וחכ"א [ט]כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע [י]ואמר רבי יוסי בר חנינא בענבים העומדות ליבצר עסקינן מר סבר [יא]כבצורות דמיין ומר סבר לאו כבצורות דמיין לא אפילו תימא ר' מאיר עד כאן לא קאמר רבי מאיר התם כל כמה דשבקה להו מיכחש כחשי [יב]אבל שערו כל כמה דשבקה להו אשבוחי משבח: דיני נפשות כו': קא פסיק ותני [יג]ל"ש רובע זכר ול"ש רובע נקבה בשלמא רובע נקבה דכתיב [2]והרגת את האשה ואת הבהמה אלא רובע זכר מנא לן דכתיב [3]כל שוכב עם בהמה מות יומת [יד]אם אינו ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב ואפקיה רחמנא בלשון שוכב לאקושי נשכב לשוכב מה שוכב הוא ובהמתו בעשרי' ושלשה אף נשכב הוא ובהמתו בעשרים ושלשה: [טו]שור הנסקל בעשרים ושלשה: שנא' [4]השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת הבעלים כך מיתת השור: א"ל אביי לרבא ממאי דהאי וגם בעליו יומת לכמיתת בעלים כך מיתת השור הוא דאתא

אימא

אימא לקטלא הוא דאתא. תימה דמשמע דאי לקטלא אתא תו לא דרשינן מיניה כמיתת בעליס כך מיתת השור ותימה הא גבי רובע דדרים לעיל מדאיתקיש וכ"ת משום דחדא מיתה אתרוייהו דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה הא גבי שוכב דרשינן מדאיתקיש אע"ג דכתיב מיתה בכל חד באפי נפשיה ואיש כי יתן שכבתו בבהמה מות יומת וגו' וי"ל דהתם בהמה כתיב בתריה לאקשויי בהמה לאיש אבל הכא כתיב שור ברישא והדר בעלים לאקשויי בעלים לשור ולא שור לבעלים אי לאו משום דמייתר דלא איצטריך לגופיה וא"ת והא אכתי איצטריך יומת למיתה בידי שמים כדדרשינן באלו נערות (כתובות לז: ושם) לפי שמליגו מומתין בידי שמים נותנין ממון ומתכפר להם שנאמר ואם כופר יושת עליו וי"ל דאי למיתה בידי שמים לחוד אתא הל"ל יומת אבל יומת משמע בב"ד לכך מוקמי ליה למיתה ממש או לכמיתת בעלים כך מיתת השור ומ"מ כי מוקמינן ליה לכמיתת בעלים כו' דרשינן נמי מיתה בידי שמים דאין מקרא יולא מידי פשוטו דמשמע דבעלים חייבין מיתה ועי"ל דה"פ ואימא לקטלא נמי הוא דאתא ולא למעוטי דרשה דכמיתת בעלים כך מיתת השור קא אתי דקדרשינן ליה נמי מדאיתקש: **שור** סיני בבמה. אית סיני לא קמיבעיא ליה כדמוכח בסמוך דדרים אם בהמה אם אית מה אית בב"ג משמע דאית פשיטא ליה אע"ג דאכתי לא מכתב קרא דושפטו העדה והצילו העדה (במדבר לה) מ"מ כיון דתקון יתרו סנהדראות סתמא דמילתא סנהדרי קטנה נמי לדיני נפשות תקון וא"ת ומאי קמיבעיא ליה משור סיני דמ"ג מינה מאי דהוה הוה [1] וכן קשה בפ"ב דמסכת ע"ז (דף לד.) במה שימש משה כל ז' ימי המילואים ושמא מיבעי ליה למיסבר קראי כדאסכמן פ"ק דיומא (ד' ה. ושם) גבי כילד הנשיאים: **מי** גמרי' שעה מדורות **או לא**. תימה הא אפילו דורות מדורות לא יליפינן לעיל דמיבעי לן קרא לרובע ונרבע ושור הנסקל וי"ל דהכא אית לן למילף טפי משום דכל דיני סקילה יליפינן לקמן מסיני בפרק גנמר הדין (דף מה.) מניין שבדחייה הוא ת"ל ירה מניין שבסקילה ת"ל סקול:

והברדלס. פ"ה פוטיי"ש ולא משמע כן דאותו אינו עז כל כך וכאן משמע שהוא עז ביותר וברכו להמית את האדם וכן בפרק אלו מציאות (ב"מ דף כד.) אמרי' המציל מן הארי ומן הדוב כו' ובפ"ק דב"ק (טו: ושם) תנן הרי אלו מועדים ואפשר שהוא מין נחש הא מפרש התם בגמ' (טז: ושם) דברדלס היינו אפא ונבוע זהו אפא ונבוע זהו אפעה שהרי גיא הנבועים מתרגמינן מישר אפעיא (שמואל א יג) וכתיב אפעה וסרף מעופף (ישעיה ל) ומיהו יש עדיין ברדלס אחר הא בפ"ק דבכורות (דף ח.) תשיב אפעה לע' שנה ברדלס לג' שניס ואע"ג דתשיב לה התם דהיינו אפא דהוא אפעה ויתכן דהוא ודב"ק הא מפרש התם דהיינו אפא דהוא אפעה ויתכן דהוא דבכורות הוא פוטיי"ש שפ"ה בכאן וכן הוא דפ"ק דפסחים (דף נ.) אם חולדה וברדלס מצויין שם משמע שהיא חיה קטנה כעין חולדה:

ור' יוחנן אמר אע"פ שלא המיתו. אדר"א דמתני' קאי דקסבר [1] (אית) להם תרבות ואין להם בעליס ומימה דבפ"ק דב"ק (דף טו:) תנן ר"א אומר בזמן שהם בני תרבות אינן מועדים ואומר ר"ת דהתם גרס ר' אליעזר שמזכירו אחר ר"מ התם בגמרא והכא ר' אליעזר שהוא קודם ר"ע ומיהו אכתי קשה דהתם תנן והנחש מועד לעולם אליבא דר"ע וכאן קאמר ריש לקיש והוא שהמיתו אבל לא המיתו לא אלא לא המיתו לא דיש להם בעליס אפי' נחש ושמא יש לחלק לענין דאין להורגן כל הקודם קאמר הכא דיש להם תרבות אפי' נחש אבל לא לענין מזק שלא ועוד אר"ת תרבות דהתם הוא שגדלם בביתו ותרבות דהכא [2] היינו בקשורים בשלשלאות כגון אדי בגורקי שלו דאין להורגם אלא כשהמיתו אפי' נחש [3]: **מאי** זבה זבה לעורן. במרובה (ב"ק דף פ: ושם) גבי תמול כולהו מודו דזבה לעורו: **תניא** כוותיה דר"ל. הא דלא תשיב הך בריש המולך (יבמות דף לו. ושם) בהדי תלת דהלכה כר"ל משום דהכא אליבא דר"א פליגי: **מעשרה** עד ק'. הא דלמר תשיב עיר בק' ולמר בעשרה נראה דפליגי בקרא דעמוס ה' דכתיב העיר היוצאת אלף תשאיר מאה והיוצאת מאה תשאיר עשרה:

אימא לקטלא הוא דאתא א"כ ליכתוב וגם בעליו ולישתוק אי כתב רחמנא הכי הוה אמינא בסקילה בסקילה ס"ד קטל איהו בסייף ממונו בסקילה ודילמא האי דכתב רחמנא יומת לאקולי עילויה לאפוקי מסייף לחנק [6] הניחא למאן דאמר חנק חמור אלא למאן דאמר חנק קיל מאי איכא למימר לא ס"ד דכתיב [1] אם כופר יושת עליו ואי ס"ד בר קטלא הוא והכתיב [2] לא תקחו כופר לנפש רוצח אדרבה משום היא גופה קטל איהו לא תיסגי ליה בממונא אלא בקטלא קטל שורו ליפרוק נפשיה בממונא אלא אמר חזקיה וכן תנא דבי חזקיה אמר קרא [3] מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו איבעיא להו שור סיני בבמה [5] מי גמר שעה מדורות או לא תא שמע דתני רמי בר יחזקאל [4] אם בהמה אם איש לא יחיה מה איש בב"ג אף בהמה בב"ג: הארי והזאב כו': אמר ר"ל [8] והוא שהמיתו אבל לא המיתו לא אלמא קסבר [9] יש להן תרבות ויש להן בעלים רבי יוחנן אמר אע"פ שלא המיתו אלמא קסבר אין להם תרבות ואין להם בעלים תנן [7] רבי אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה בשלמא לר' יוחנן למאי זכה זכה לעורן אלא לר"ל למאי זכה כיון שהמיתו שוינהו רבנן כמאן דגמר דינייהו ואיסורי הנאה נינהו מאי זכה זכה לשמים תניא כוותיה דר"ל [7] אחד שור שהמית ואחד בהמה וחיה שהמיתו בב"ג ר' אליעזר אומר שור שהמית בעשרים ושלשה ושאר בהמה וחיה שהמיתו כל הקודם להורגן זכה בהן לשמים: ר"ע אומר כו': ר"ע היינו ת"ק איכא בינייהו נחש: אין דנין כו': האי שבט דחטא במאי אילימא שבט שחלל את השבת אימר דפליג רחמנא בין יחידים למרובין לענין עבודת כוכבים בשאר מצות מי פליג אלא [3] בשבט שהודח למימרא דבדינא דרבים דייניגן ליה כמאן לא כרבי יאשיה ולא כרבי יונתן דתניא עד כמה עושין עיר הנדחת מי' ועד ק' דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר [4] מק' ועד רובו של שבט ואפילו ר' יונתן לא קאמר אלא רובו אבל כולו לא אמר רב מתנה הכא בנשיא דברי הכל: **לענין ע"ז.** חלק בין יחידים למרובים דעיר הנדחת בעי סנהדרי גדולה כדיליף לקמן (דף טז.) ויחיד נידון בב"ג כתיב (דברים יז) והוצאת את האיש ההוא וגו' אל שעריך ב"ד שבשעריך: **למימרא.** דשבט שלם שהודח בדינא דרבים דייניגן ליה כדינא דעיר הנדחת דמיקרי מרובין דייניגן ליה בסייף ובסנהדרי גדולה: **מעשרה ועד מאה.** בעיר מעשרה לא מקרי עיר וטפי ממאה נפקא מתורת עיר והוו להו ליבור ובליבור לא כתיב סייף הלכך כל ג' נידון בפני עצמו ובסקילה: בנשיא

אימא לקטלא. לחייב מיתה לבעליו ויחייביה מיתה והיכי מפקינן לה מפשטיה לגמרי: **אי לחב הכי.** קושיא היא. כלומר איצטריך יומת לדונו במיתה האמורה בתורה סתם דאינו אלא חנק דלא תימא גם בעליו יסקל: **קטל איהו בסייף.** דקי"ל לקמן (ד' נב:) רולא בסייף: **קטל שורו נימא בסקילה.** דחמירא מכולן בתמיה: **הניחא.** הא דעקרת ליה לקרא מפשטיה ולא מוקמינן ליה למיתת חנק ממש: **למ"ד חנק חמור.** מסייף בפ' ד' מיתות (לקמן נ:) הלכך איכא למיפרך קטל איהו בסייף קטל שורו בחנק: **אלא למ"ד חנק קל.** אימא למיתת חנק אתא: **משום היא גופה.** משום הך קשיא גופא דלא תימא לא תקחו כופר כתב רחמנא ונתן פדיון נפשו למימר דהיכא דקטל איהו לא תסגי ליה בממונא כו' אבל קטל שורו סגי ליה בממונא ואי לא יהיב כופר חייב חנק: **שור סיני.** בהמה שקרבה להר בעוד שהשכינה שם דכתיב אם בהמה אם איש לא יחיה: **בבמה.** דייניס נידון: **מה איש בב"ג.** דאית פשיטא לן דבבר הוקבעו לישראל סנהדראות מיתרו ואילך: **בדדלס.** חיה היא ובלע"ז קורין אות' פוטויו"ש: **אמר ריש לקיש.** הא דאמר ר' אליעזר כל הקודם להורגן זכה [6] והוא שהמיתו נפש ואמילתא דת"ק דאיירי כשהמיתו קאי ר' אליעזר: **יש להם תרבות.** מותר לגדלן לפי שאדם יכול ללמדן שלא יזיקו הלכך אם בעליס נקרא עליהן ולא הוי כהפקר ואסור להורגן אם לא המיתו אבל אם המיתו סופן מוכיח על תחילתן שלא אלו בני תרבות ואין צריכין לדונן: **ר' יוחנן אמר אע"ג שלא המיתו.** א"ר אליעזר כל הקודם להרגן זכה וה"ק ליה לת"ק דקאמרת כשהמיתו צריכי כ"ג דייניגן אני אומר אפילו לא המיתו מותר להורגן כל הקודם וכ"ש אם המיתו: **ואין להם בעליס.** כלומר אין אם הבעליס חל עליהם ולא הוו אלא כהפקר לפי שלא היה לו לגדלן: **וזה.** משמע נשתכר: **וזה בעורן.** העור שלו כיון דאין להם בעליס: **כיון דהמיתו.** ואמור רבנן דאין צריך לדונן בב"ד הוו להו כמאן דגמר דייניהו ואסירי בהנאה דקתי"ל שאם שחטו לאחר שנגמר דינו אסור בפרק שור שנגח (ב"ק מא.): **וזה נשמים.** לדקה עשה: **אילא ביניהו נחש.** דת"ק חשיב ליה בהדי הנך ובעי כ"ג ור"ע באינך סבירא ליה כוותיה בר מנחש כדאמרינן בארבעה אבות מזיקין (שם דף טו:) נחש מועד לעולם

מסורת הש"ס

א) [לקמן נב: פד:], ב) [עי' תוס' מנחות יט: ד"ה ושמואל ועוד שם ט. ד"ה אלא שאם], ג) [לעיל ב., ד) [תוספ' פ"ג], ה) [לעיל ב.], ו) [ועי' מ"ש תוס' מגיגה ו: ד"ה מ"כ], ז) [י"ל אין], ח) [וע"ע תוס' ב"ק טז: ד"ה ר"א],

תורה אור השלם

1. אם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו:
שמות כא ל
2. וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי מוֹת יוּמָת:
במדבר לה לא
3. אוֹ בְּאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יְמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ בוֹ:
במדבר לה כא
4. לֹא תִגְּעוּ בוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר:
שמות יט יג

גליון הש"ס

תוס' ד"ה ור"י וכו' היינו בקשורים בשלשלאות. עי' ב"ק דף פ ע"ב תוס' ד"ה מותר:

לעזי רש"י

פוטויו"ש [פוטיי"ש]. חולדה.

קכט א ב מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ב: קל ג שם הלכה ו [וס"ד מהל' ע"ז הל' ג]: קלא ד מיי' פ"ד מהל' ע"ז הלכה ב סמג עשין כג:

רבינו חננאל

א"ר זעירא לוד מיהודה היא ומפני מה אין מעברין בה. מפני שהן גסי הרוח ומיעוטי תורה. הפך אפוי וחמא ר' אחא בן פזי א"ל איטה עבדתוני מבזה רבנן: **דיני** נפשות בכ"ג. הרובע והנרבע בכ"ג. קא פסיק ותני רובע לא שנא רובע זכר ולא שנא רובע נקבה דמשמע כל רובע בין אשה שהביאה עליה בהמה בין איש שהביא עליו בהמה מיתתן בכ"ג. בשלמא אשה כתיב בה והרגת את האשה ואת הבהמה אלא איש מנא לן. ופשטוה מדכתיב כל שוכב עם בהמה מות יומת דלא הוה צריך דכתיב ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת. כל שוכב למה נאמר לא בא אלא לנשכב ומדאפקיה רחמנא בלשון שוכב ש"מ מה שוכב הוא ובהמתו בכ"ג אף משכב הוא ובהמתו בעשרים ושלשה. שור הנסקל בעשרים [ושלשה] שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת מה מיתת בעליו בכ"ג אף מיתת השור בכ"ג ואסיקנא אבל למקטליה על רציחת בהמתו ליכא למימר הכי דכתיב ביה בהורג עצמו קרא אחרינא מות יומת המכה רוצח הוא למה לי. אלא ללמוד כי על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו: **הזאב** והדוב והארי והנמר והברדלס והנחש מיתתן בכ"ג. ר' אליעזר אומר כל הקודם להורגן זכה. אמר ריש לקיש והן שהמיתו. אבל לא המיתו לא. אלמא קסבר יש להן תרבות ויש להן בעלים. ותניא כוותיה דריש לקיש והאי דקתני ר' אליעזר כל הקודם להורגו זכה. תנא בהדיא זכה לשמים. ובין תנא קמא ובין ר' עקיבא איכא בינייהו נחש. ר' עקיבא אומר נחש אינו בכ"ג. והא נמי דתנן בפרק ד' אבות נזיקין הזאב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש הרי אלו מועדין כו' ר' אליעזר אומר בזמן שהן כו'. ו) כריש לקיש דאיקא: **אין** דנין את השבט אלא בב"ד של שבעים ואחד. אוקמא רבינא במסקנא בשבט שהודח ואע"ג דתניא עד כמה עושין עיר הנדחת מעשרה ועד מאה דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר ממאה ועד רובו של שבט. הני מילי לקטלא דלא קטלינן ליה אלא בסקילה כדין יחיד אבל בדינא דרבים בע"א דיינינן ליה.

ו) עי' בתוס' כאן ד"ה וא"ל דהכא רבי אליעזר בע"ד אבל רבינו דגרס לעיל ר' אליעזר שפיר כתב דברים לקים דייקא ודו"ק:

בנשיא שבט שחטא. ובאחת מכל מיתות ב"ד: דרב אדא בר אהבה לקמן: **ולתחילתה של א"י.** כך דינה לעולם אם נפלה מחלוקת נחלה בשבט: **קלפי אורים ותומים.** בית נוחלין (ב"ב דף קכב.) מפורש: **אע"ג דקטלינן ביחיד.** דדינא של שבט בסקילה אפ"ה בדינא דרבים דיינינן ליה דבעי ע"א ולא בדינא דיחיד בכ"ג: **לשעריך.** לב"ד שבשעריך דהיינו סנהדרי קטנה ואי אתה מוציא (א) כולה אלא בסנהדרי גדולה: (ב) **דרבי חמא בר' יוסי לקמן: אפילו הזדה הזדה.** בנביא השקר כתיב (דברים יח) אך הנביא השקר אשר יזיד ובזקן ממרא כתיב (שם יז) והאיש אשר יעשה בזדון מה זקן אינו נהרג אלא"כ הממרה על פי ב"ד הגדול דכתיב (שם) וקמת ועלית אף נביא אינו נידון אלא בבית דין הגדול: **והא הזדה.** דזקן ממרא: **כי כתיבא בקטלא כתיבא וקטלא דידיה בעשרים ושנים.** דכי כתיב וקמת ועלית בהוראה כתיב שבאין (ג) לשאלו מה יורו וחוזר לעירו ואם הורה לעשות כבתחילה נידון כשאר הממתמין בכ"ג דהא לא תני במתניתין (דף ג.) ולא את זקן ממרא: **דבר דבר מהמראתו.** בנביא בקטלא כתיב (דברים יח) אשר יזיד לדבר דבר וגו' ובהמראת זקן כתיב (שם) ועשית ע"פ הדבר: **וליהדר זקן ממרא ויגמר.** קטלי' בסנהדרי גדולה הזדה הזדה מנביא דהא בקטלא דתרוייהו כתיב הזדה וימא מה נביא בסנהדרי גדולה דהא גמרינן מהמראת זקן אף מיתת זקן בסנהדרי גדולה וניתני במתני' (דף ג.) ולא את הזקן ממרא אלא בב"ד של ע"א: **דבר דבר.** הך גזירה שוה לדבר דבר גמיר ליה האי תנא מרבינא אבל הך דהזדה הזדה לא גמיר ליה מרבינא וקל וחומר אדם דן מעצמו ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבל מרבו הלכה למשה מסיני דאיכא למימר קרא למילתא אחריתא אתא וכן הלכה רווחת בישראל: **יביאו אליך.** ומשה במקום שבעים ואחד קאי: **דבריו של גדול.** דינו של בעל שררה כגון נשיא וכהן גדול: **והאי תנא.** דדרש דבר גדול דבר קשה למה לי תרי קראי: **שורו של כהן גדול.** אם המיתה אים: **מדקא מיבעיא ליה שורו.** שמע מינה שורו הוא דמספקא ליה משום דכתיב (שמות כא) וגם בעליו יומת כמיתת בעלים אבל שאר ממונו פשיטא לן דבשאלה ככל דיני ממונות: **כל דבריו.** ואפילו ממונו ליבעי סנהדרי גדולה: **ודילמא.** הא דקא מדכר קרא בסנהדרי גדולה משום שאילת אורים ותומים הוא אתא לאשמעינן דנשאלין לסנהדרין באורים ותומים וכן למלך וכן למשוח מלחמה אבל לא להדיוט ולעולם לענין לאתא למלחמה יוצאין בלא רשות סנהדרי: **גנוב.** נקב שלו כלפי לפון היה ובגילה רוח לפונית מנשבת דקיימא לן (בבבא בתרא ד' כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום מזרחית בבקר ורוח דרומית בחצי היום ומערבית בתחילת לילה ולפונית בחצי לילה כמהלך חמה שמהלכת ממזרח לדרום ומדרום למערב וממערב לפון ותניא ביבמות (דף עב.) כל אומן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר אף על פי שנזופים היו ולא נשבה להם רוח לפונית ביום לא היה יום שלא נשבה להם רוח לפונית בחצי הלילה אלמא חצות לילה עת נשיבתה לעולם ופעמים שהיא מנשבת אף ביום והיא רוח נוחה ויפה לבריות והיום מאיר בה: **והיה דוד עומד ועוסק בתורה.** דלכתיב חצות לילה אקום (תהלים קיט): **קומן.** פרנסה מועטת: **ואין הבור מתמלא מחולייתו.** עוקר חוליא מבור עמוק וחוזר והשליכה לתוכו אינו מתמלא בכך. כלומר אין סיפק בידינו לפרנס עניים שבתוכו: **ומגלין בסנהדרין.** נוטלין רשות מהן והיינו מתני': **בגיהו**

מה תחילתה קלפי אורים ותומים. הא דאמר בריש הדר (עירובין דף סג.) גבי יהושע דלא אשכחן דאיתעביד ליה לאלעזר לשאול באורים ותומים ולא אחלוקת הארץ קאמר דגזירת הכתוב היא אלא בשאר דברים הצריכים לשאול באורים ותומים שהיה נגלה לו בנבואה: **איש ואשה אתה מוציא לשעריך.** הכא לא תשיב עיר אים ואף על גב דבפ' אלו דברים (פסחים דף סו: ושם ודף עו.) גבי פסח בטומאה אמר אים נדחה ואין ליבור נדחים ואפילו כל העיר טמאה נדחים לפסח שני עד דאיכא רוב ישראל שאני הכא משום דמצינו שחילק הכתוב בין יחידים למרובים כמו בין עיר הנדחת ליחיד: **אין הבור מתמלא מחולייתו.** פ"ה כגון אם עקר חוליא מבור עמוק וחזר והשליכו לתוכו אין הבור מתמלא ממנה ולא יתכן דאמרינן בפ' הרואה (ברכות דף נט.) כשנטל הקב"ה ב' כוכבים מכימה והביא מבול לעולם ומילא הנקב מעט ופריך וליימליה מדידיה ומשני אין הבור מתמלא מחולייתו וי"מ דקרקע שרגילין להניח על שפת הבור קורין חוליא כי ההיא דתנן (עירובין דף פג.:) חוליית הבור והסלע שהם גבוהים עשרה וקאמר אין הבור מתמלא מאותה חוליא ור"ת פירש מחולייתו היינו ממקורו דאין מתמלא הבור מים ממקור נביעתו וכן מוכח במדרש דאמר אין הבור מתמלא מחולייתו אלא אם כן ממשיכין לו מים ממקום אחר: **ואחרי**

בנשיא שבט שחטא עסקינן מי לא [ו]אמר רב אדא בר אהבה [1]כל הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול האי נמי גדול הוא עולא אמר רבי אלעזר בבאין על עסקי נחלות וכתחילתה של ארץ ישראל מה תחילתה שבעים ואחד אף כאן שבעים ואחד אי מה [ז]תחילתה קלפי אורים ותומים וכל ישראל אף כאן קלפי אורים ותומים וכל ישראל אלא מחוורתא כדרב מתנה רבינא אמר לעולם בשבט שהודח ודקא קשיא לך בדינא דרבים דיינינן ליה אין אע"ג דקטלינן ביחיד [ח]אבי דינא דרבים דיינינן ליה מי לא [3]א"ר חמא בר' יוסי א"ר אושעיא [2]והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' איש ואשה אתה מוציא לשעריך [3]ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך הכא נמי איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל השבט כולו לשעריך: [3]לא את נביא השקר: מנהני מילי א"ר יוסי בר' חנינא אתיא [3ג]הזדה [4]הזדה מזקן ממרא מה להלן בשבעים ואחד אף כאן בשבעים ואחד והא הזדה כי כתיבא בקטלא הוא דכתיבא וקטלא בעשרין ותלתא הוא אלא אמר ריש לקיש גמר [3]דבר מהמראתו ולהדר זקן ממרא ולגמר הזדה הזדה מנביא השקר דבר דבר גמיר הזדה הזדה לא גמיר: ולא את כהן גדול: מנהני מילי [7]אמר רב אדא בר אהבה דאמר קרא [1]כל הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול מיתיבי דבר גדול דבר קשה אתה אומר דבר קשה או אינו אלא דבריו של גדול כשהוא אומר [6]את הדבר הקשה יביאון אל משה הרי דבר קשה אמור הוא דאמר כי האי תנא דתניא דבר גדול דבריו של גדול אתה אומר דבריו של גדול או אינו אלא דבר הקשה כשהוא אומר הדבר הקשה הרי דבר קשה אמור הא מה אני מקיים דבר גדול דבריו של גדול והאי תנא תרי קראי למה לי חד לצואה בעלמא וחד לעשייה ואידך א"כ לכתוב או גדול גדול או קשה קשה מאי גדול ומאי קשה שמע מינה תרתי בעי רבי אלעזר שורו של כהן גדול בכמה למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה או דילמא למיתת בעלים דעלמא מדמינן ליה [ט]אמר אביי מדקא מבעיא ליה שורו מכלל [ד]דממונו פשיטא ליה פשיטא מהו דתימא הואיל וכתב כל הדבר הגדול [ט]כל דבריו של גדול קא משמע לן: אין מוציאין כו': מנהני מילי [ו]אמר ר' אבהו דאמר קרא [7]ולפני אלעזר הכהן יעמוד [ז]הוא זה מלך וכל בני ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זה סנהדרי ודילמא לסנהדרי הוא דקאמר להו רחמנא דלישיילו באורים ותומים אלא כי הא דאמר רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא [ח]כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו מיד היה דוד עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו אדונינו המלך עמך ישראל צריכין לפרנסה אמר להן לכו והתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי [ט]ואין הבור מתמלא מחולייתו אמר להם לכו פשטו ידיכם בגדוד מיד יועצין באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים אמר רב יוסף מאי קרא ואחרי

מסורת הש"ם

א) [לקמן יח:], ב) [לקמן קיב.], ג) [ע' תוס' כתובות לח: ד"ה לימתא], ד) לקמן יח:, ה) [לקמן יח:], ו) [יומא עב: ע"ש מלוה לישב], ז) [דהא ביהושע משמעי קרא כך פירש"י ביומא עג:], ח) ברכות ג:, ט) [סם ודף נט.], י) [ל"ל לפני ד"ה לשעריך],

תורה אור השלם

1. וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יְבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ: שמות יח כב

2. וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ: דברים יז ה

3. אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בְּשִׁמִי אֶת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא: דברים יח כ

4. וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֵת שָׁם אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל: דברים יז יב

5. וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ: דברים יז י

6. וְשָׁפְטָה אֶת הָעָם בְּכָל עֵת אֶת הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל מֹשֶׁה וְכָל הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ הֵם: שמות יח כו

7. וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי יְיָ עַל פִּיו יֵצְאוּ וְעַל פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל הָעֵדָה: במדבר כז כא

גליון הש"ם

גמ' אי מה תחילתה קלפי. עיין שבועות דף טו ע"א תוס' ד"ה שלוין: **שם אמר אביי מדקא מיבעי ליה.** עיין לקמן דף יח ע"ב וע"ג: תוס' ד"ה איש וכו' **שאני הכא.** עיין תוס' חולין דף כט ע"א ד"ה אים:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לשעריך וכו' ואי אתה מוציא כל העיר כולה: (ב) ד"ה והא הזדה כו' שבאין לשאול מה יורו:

מוסף רש"י

הוא זה מלך. דהא ביהושע משמעי קרא (יומא עג:). **וכל בני ישראל אתו.** מי שכל בני ישראל אתו אלא לאלתא למלחמה אחריו (שם). **כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד.** וקבעו לגד לפון, כיון שהגיע **חצות הלילה רוח צפונית מנשבת בו.** לאתמר מר (ב"ב כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום ויום, שם שעות רשעיות של יום מנשבת רוח מזרחית מהלוך החמה ושם אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות הלילה רוח לפונית (ברכות ג.). **ואין הבור מתמלא מחולייתו.** העוקר חוליא מבור כרוי וחוזר ומשליכו לתוכו אין מתמלא בכך, אף כאן אם אין אתה מכין לבעיים שבא מזוטות ממקום אחר אין אנו יכולים לפרנסם משל עצמנו (שם). **יועצין באחיתופל.** איזה הדרך ילכו והיאך יציבו מלב ומשמחת ותכסיסי מלחמה (שם). **ונמלכין בסנהדרין.** נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם (שם). **ושואלין באורים ותומים.** אם יצליחו (שם).

עין משפט נר מצוה

קלב א ב מיי' פ"ד מהל' ע"ז הלכה ג:
קלג ג ד מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ז סמג עשין לו:

רבינו חננאל

וכו' הושעיא דאמר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה איש או אשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל השבט כולו אל שעריך. רב מתנה אוקמה למתניתין בנשיא שבט שחטא שנידון בשבעים ואחד. ועולא אמר ר' אלעזר אוקמה בבאין על עסק נחלות. וכן מפורש בירושלמי בחורש שבין שני שבטים היא מתניתא. פי' חורש יער: **ולא** את נביא השקר אלא בע"א אתיא הזדה הזדה. כתיב בנביא השקר בזדון דברו הנביא ובזקן ממרא ז) (בקטלא כתיבא כתיב ועשית ע"פ הדבר והא הזדה כי כתיבא והמראתו היא בע"א) אבל הריגתו בכ"ג היא ומשני ריש לקיש אלא דבר דבר גמר בנביא השקר כתיב אשר ידבר הנביא ובזקן ממרא כתיב כי יפלא ממך דבר למשפט. ואקשינן וליהדר זקן ממרא וליגמר הזדה הזדה מנביא השקר מה זה בע"א אף זה בע"א ופרקינן דבר דבר גמיר דאיכא למימר מופנה הוא הזדה הזדה לגופיה בא: **ולא** את כהן גדול אלא בע"א מנא לן כדתניא את הדבר הגדול דבריו של גדול פי' כל דבר בדיני נפשות של כהן גדול לא יהיו אלא בב"ד הגדול: **בעי** ר' אלעזר שור של כ"ג בכמה מדכתיב וגם בעליו יומת למיתת בעלים דידיה מדמינן ליה בע"א או למיתת בעלים בעלמא מדמינן ליה בכ"ג ולא איפשיטא ומדבעי שור מכלל דממונו (פשיטא) ליה דלאו במיתה דידיה דמי אלא כממונא דעלמא: **אין** מוציאין למלחמת הרשות כו'. מנא לן א"ר אבהו דאמר קרא ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו וגו' הוא זה מלך וכל ישראל אתו זה משוח מלחמה וכל העדה זו הסנהדרין ודחינן התם לסנהדרין הוא דאתא דאמר רחמנא דלישיילו באורים ותומים אלא כי הא כנור תלוי למעלה ממטתו של דוד כו' עד כיון שעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו אמרו לו ישראל צריכין פרנסה. אמר להן ילכו ויפרנסו זה מזה. א"ל אין הקומץ משביע את ארי ואין בור מתמלא מחוליותיו. פי' החופר בור אם יחזור העפר שהוציא ממנו לתוכו אינו מתמלא עד שתוסיף בו עפר אחר ועוד ראינו מפורש אין בור מתמלא מחוליותיו מן

ז) נראה דמסקי כאן וי"ל ובזקן ממרא כתיב והאיש אשר יעשה בזדון ופרכינן הזדה כי כתיבא בקטלא כתיבא והמראתו הוא בע"א וכו'

ואחרי אחיתופל כו'. ה"ג ר"ת והכי כתיבי קרא אחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו ואביתר וגו' יהוידע בן בניהו סנהדרין וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי למה נקרא שמן כו' אביתר אלו אורים ותומים ואח"כ שר צבא וכו' ומייתי ראיה דכי היכי דבניהו בן יהוידע היה ראש סנהדרין כמו כן היה יהוידע אביו כרתי ופלתי הם סנהדרין וק"ק דבדברי הימים (פ יפ) דבתחלת מלכותו של דוד משיב בניהו בן יהוידע עם הגבורים של דוד המתחזקים עמו להמליכו והאי קרא דאחיתופל בסוף ימיו של דוד בתחלת מלכיס בימי שלמה וקאמיב יהוידע ואין יתכן שהיה אביו של בניהו וגם בסוף שמואל (ב כג) מונה בניהו עם הגבורים ושמא שני בניהו בן יהוידע הוי אחד אביו של יהוידע ואחד בנו:

את תבנית המשכן וגו'. ומשה במקום ע"א הוי קאי תימה ל"ל וכן תעשו הא גבי סנהדרין ושבטים אמרינן דבעי ע"א כדאשכחן במשה דמוקי סנהדראות והוא במקום ע"א קאי אע"ג דלא כתיב התם וכן תעשו ועוד קשה דבפ' קמא דשבועות (דף יד.) תנן דאין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ושבטים ואחד ופי' שם בקונטרס דליף ממשה דהוי מלך ונביא ובמקום שבטים ואחד ואם כן גבי סנהדרין דליף ממשה דבעי שבטים ואחד מהאי טעמא נמי ניבעי מלך ונביא בהעמדת סנהדראות ויש לומר דהכא מרבינן טפי משום דכתיב וכן תעשו משמע דאתא לרבויי כל הנך וא"ת וכלים נמי ניבעי שבטים ואחד וכ"ת הכתוב תלאו בשירות דאין צריך אלא שירות הא משמע בסמוך דאי לאו אותם הוי אמינא דבעי משיחה ועבודה ואם כן השתא דכתיב אותם למעוטי משיחה ע"א מיהא לא נמעט וי"ל דאתא אותם לגלויי דוכן תעשו לא קאי אכלים ולא בעי לדורות דומיא דמשה:

שופטים לכל שבט ושבט. אם יש בעיר אחת מב' שבטים עושין ב' סנהדראות:

אחד ממונה על כולן. פ"ה ב"ד הגדול שבירושלים ולא משמע הכי בספרי דבריש דברייתא בתר שופטים לכל ישראל קתני רבי יהודה אומר אחד ממונה על כולם קודם שהזכיר לכל שבט ושבט ולכל עיר ועיר וי"מ דאחד ממונה על כולן הוא הגשיא דקתני בתוספתא שהגשיא יושב באמצע וגראה לפרש דאחד ממונה על כולן הוא מופלא שבב"ד ז) אב ב"ד וכלל שופטים ושופטים היה שם מופלא כדאמר גבי זקן ממרא הוא ומופלא שבבית דינו וגראה דלא היה מתשבון סנהדרין מדקאמר בפ"ק דהוריות (דף ד:) אהכיא דתנן הורו בית דין וידע אחד מהם שטעו כו' אי אלא היה מופלא שבבית דין שם פטור ומפרש בגמרא לפי שהיה להם שילמדו ואי הוה מתשבון מאי איריא מופלא אפילו אחד מן האחרים נמי כדאמר התם לעיל מיניה ח) הכי קאמר רחמנא אי אית לכולי סנהדרי הוי הורואה ואי לאו לא הוי הורואה ולפי זה אתיא ההיא דהוריות דבדי יהודה והא ט) דתנן בפרק הנחנקין (לקמן דף פו:) כי יפלא במופלא שבבית דין הכתוב מדבר הא לא הוי כשאר מופלא שבכל דוכתא דהתם לא אתי למעוטי אלא תלמיד כדפי' התם הקונטרס שבכל סנהדרי יש דין המרואה חוץ מתלמיד לפי שאינו ראוי להוראה כדתנן התם (שם) תלמיד שהורה לעשות פטור ונמצא חומרו קולו: **אחת או ב'.** פי' אחת בב"ד אחד או ב' בשני בתי דינין ולמאי דשרי בב' או ג' ב"ד אפילו טובא מ) (בפעם אחת) איירי במקום אחד או ב' מקומות: **אחת ולא שלשה.** ט) אין להקשות דליפתוק מאחת ואתא ידענא מעריך ב' ולא שלשה דתפסת מועטו תפסת: והס

ז) ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ וכן הוא אומר [2]ועצת אחיתופל אשר יעץ וגו' ובניהו בן יהוידע זו סנהדרין אביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר [3]ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא שמן כרתי ופלתי כרתי שכורתין דבריהן ופלתי שמופלאין מעשיהן ואחר כך שר הצבא למלך יואב א"ר יצחק בריה דרב אדא ואמרי לה א"ר יצחק בר אבודימי מאי קרא [4]עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר: [א]ואין מוסיפין על העיר: מנהני מילי אמר רב שימי בר חייא אמר קרא [5]ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן (ח) וכן תעשו לדורות הבאין מתיב רבא [ג]כל הכלים שעשה משה [ב]משיחתן מקדשין מיכן ואילך עבודתן מחנכתן ואמאי נימא וכן תעשו לדורות הבאין שאני התם דאמר קרא [6]וימשחם ויקדש אותם אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה ואימא אותם במשיחה ולדורות אי במשיחה בעבודה אמר רב פפא אמר קרא [7]אשר ישרתו בם בקודש [ד]הכתוב תלאן בשירות אלא אותם למה לי אי לאו אותם הוה אמינא לדורות במשיחה ובעבודה דהא כתיב וכן תעשו כתב רחמנא אותם אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה: [ד]ואין עושין סנהדראות כו': מנא לן דאשכחן במשה דאוקי סנהדראות [ג]ומשה במקום שבעים וחד קאי תנו רבנן שמעמידין שופטים לישראל תלמוד לומר [8]שופטים תתן שוטרים לישראל מניין תלמוד לומר שוטרים תתן שופטים לכל שבט ושבט מניין תלמוד לומר שופטים לשבטיך שוטרים לכל שבט ושבט מניין ת"ל שוטרים לשבטיך שופטים לכל עיר ועיר מניין ת"ל שופטים [א] לשעריך שוטרים לכל עיר ועיר מניין ת"ל שוטרים לשעריך רבי יהודה אומר אחד ממונה על כולן שנאמר תתן לך [7]רשב"ג אומר לשבטיך ושפטו מצוה בשבט לדון את שבטו: ואין עושין עיר הנדחת: מנה"מ [ה]אמר ר' חייא בר יוסף אמר רבי אושעיא דאמר קרא [9]והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך: אין עושין עיר הנדחת בספר: מ"ט [ו][10]מקרבך אמר רחמנא ולא מן הספר: ולא שלש (ערי הנדחת): דכתיב אחת אבל עושין אחת או שתים דכתיב [11]ערך תנו רבנן אחת [ז]אחת ולא שלש אתה אומר אחת ולא שלש או אינו אלא אחת ולא שתים כשהוא אומר ערך הרי שתים אמור הא מה אני מקיים אחת אחת ולא שלש זימנין אמר רב [ז]בב"ד אחד הוא דאין עושין הא בשנים ושלשה בתי דינין עושין וזימנין אמר רב אפילו בשנים ושלשה בתי דינין לעולם אין עושין מ"ט דרב משום קרחה אמר ר"ל לא שנו אלא במקום אחד [ח]אבל בשנים ושלשה מקומות עושין רבי יוחנן אמר אין עושין משום קרחה תניא כוותיה דר"י [ט]אין עושין שלש עיירות מנודחות בארץ ישראל אבל עושין אותם שתים כגון אחת ביהודה ואחת בגליל אבל שתים ביהודה ושתים בגליל אין עושין וסמוכה לספר אפילו אחת אין עושין מאי טעמא [ט]שמא ישמעו נכרים ויחריבו את ארץ ישראל ותיפוק לי [ט]דמקרבך אמר רחמנא ולא מן הספר רבי שמעון היא דדריש טעמא [ט]דקרא: סנהדרי גדולה היתה: מ"ט דרבנן דאמרי ומשה על גביהן אמר קרא [12]והתיצבו שם

עמך

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין. שהיה מופלא שבב"ד: **ואביתר אלו אורים ותומים וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי.** הוא למעלה מהם וקודם היה להם ומדסמך בקרא קמא אביתר בתר בניהו שמע מינה אביתר היינו כרתי ופלתי: וספרים דכתיב בהו **ואביתר על הכרתי שיבוש** הוא שאין מקרא זה בכל הנביאים: **שכורתין.** חותכין דבריס באמונתן: **מאי קרא.** דכתוב תלוי על מטתו של דוד ומקילו לדוד משנתו דכתיב אעירה השחר אני מעורר השחר ולא כשחר מלכים שהשחר קודם ומעוררן: **כן תעשו לדורות.** מה משכן על פי משה והוא במקום סנהדרי גדולה אף לדורות על פי סנהדרי גדולה: **מיכן ואילך.** כלים שעשו אחרי כן עבודתן מחנכתן משעה שמתחנכים בעבודה מתקדשין: **אותם.** מיעוטא הוא(ג): **אשר ישרתו.** להבא משמע לדורות הבאים נתנו בשירות מדכתיב (במדבר ד) כל כלי השרת אשר ישרתו: ה"ג **אי לאו אותם הוה אמינא לדורות במשיחה ובעבודה דהא כתיב וכן תעשו: דאוקי סנהדראות.** בעלת יתרו ומשה היה שופט ודיין על פי הדבור ושקול כסנהדרי גדולה שבירושלים: **שוטרים.** גוליריס חובטין במקלות ע"פ השופטים לכל מי שאינו שומע: **אחד ממונה על כולן.** זו סנהדרי גדולה: **מלוה בשבט לדון אם שבטו.** ולא יהא בני שבט זה לב"ד של שבט אחר: **נשעריך.** לב"ד שבכל עיר ועיר: **בב"ד אחד.** כל זמן שסנהדרי זו קיימת אבל מתו אלו ונתמנו אחרים עושין: **במקום אחד. לגון בגליל או ביהודה: ר"ש.** דריש טעמא דקרא בהמקבל (ב"מ קטו.):

עמך

עין משפט נר מצוה

קלד א מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ה [וכ"ו מהל' בית הבחירה הל' יח]:

קלה ב ג מיי' פ"א מהל' כלי המקדש הל' יב:

קלו ד מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ה סמג עשין לז:

קלז ה מיי' שם פ"ה הלכה ה:

קלח ו ז ח ט מיי' פ"ד מהלכות ע"ז הלכה ד:

רבינו חננאל

המטר היורד מן השמים עד שתמשך לו אמת המים מבחוץ אמר להם יפשטו ידיהם בגדוד מיד יועצין באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ונשאלין באורים ותומים כדכתיב ואחרי אחיתופל יהוידע הכהן בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יואב. אחיתופל זה יועץ שנא' ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש בדבר וגו' יהוידע בן בניהו זה סנהדרין שנאמר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי כרתי ופלתי אלו אורים ותומים למה נקרא שמם כרתי שכורתין דבריהם. פלתי שמופלאין מעשיהן ואחר כך ושר צבא למלך יואב: **אין** מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא בב"ד של ע"א שנאמר ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן כן תעשו לדורות בע"א כבית דינו של משה אבל כלי הקודש עבודתן מקדשתן ואין צריכין הכלים לדורות משיחה: **ירושלמי** ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן כן תעשו לדורות. משה זה מלך ונביא. אהרן אלו אורים ותומים. אספה לי שבעים איש מזקני ישראל זו סנהדרין שאל אביך ויגדך זקנין ויאמרו לך ומפורש בשבועות פ"ב בגמרא אחד נכנס לעזרה כו': **אין** עושין סנהדראות לשבטים אלא בב"ד של ע"א מנלן דכתיב ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל ויתן אותם ראשים על העם ומשה במקום ע"א הוה קאי: **ת"ר** מניין שמעמידין שופטים על ישראל שנאמר שופטים תתן ומניין שמעמידין כך בכל עיר ועיר ת"ל בכל שעריך. ר' יהודה אומר אחד ממונה על כולן שנאמר תתן לך רשב"ג אומר לשבטיך ושפטו מצוה לשבט לדון את שבטו: **ואין** עושין עיר הנדחת אלא בע"א. מנא ן שנאמר והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא וגו'. איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר לשעריך: **אין** עושין עיר הנדחת בספר מקרבך ולא מן הספר: **ולא** שלש דכתיב באחת. אבל שתים ט) שלש עיירות מנודחות ואוקימנא לר' שמעון דדריש טעמא דקרא כדבעינן למימר לקמן. ואסיקנא לר' יוחנן דתניא כוותיה. אין עושין סמוך לספר אפילו אחת בארץ ישראל אבל עושין שתים כגון אחת בגליל ואחת ביהודה אבל שתים בגליל ושתים ביהודה אין עושין שמא ישמעו נכרים ויבואו ויחריבו את ארץ ישראל: **סנהדרין** גדולה היתה של שבעים ואחד שנאמר והתיצבו שם עמך ונשאו אתם

ט) נראה שמתלפא הסורות ולריך תיקון ועי' בגמ' וברמב"ם הלכות עכו"ם פ"ד ה"ד והסגות הראב"ד

מסורת הש"ס

ז) גירס' הערוך ערך אחר ז' ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו ואביתר ושר צבא למלך יואב מאיתופל זה יועץ וכן הוא אומר ועצת אחיתופל אשר יעץ וגו' יהוידע בן בניהו זה סנהדרין וכן בתחיה הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי שהיה בניהו ממונה עליהן ובנו עומד במקומו ולמה נקראו סנהדרין כרתי ופלתי וכו', ב) שבועות עו. יומא יב:, ג) [נעיל יג:], ד) [תוספ' ספ"ג], ה) [ער' במעבל"ד ולקמן קיב. ע"ש], ו) [לקמן קיז:], ז) [תוספ' פ"ד ע"ש], ח) [לקמן קיז:], ט) [קדושין סח: וש"נ], י) [וע' תוס' סוכה נא: ד"ה והיו הכן], כ) [לף ג:], ל) [ל"ל דתניא], מ) רש"ל מ"ז וע' רש"ל, נ) [ל"ל איכא להקשות עי' רש"א והתו"ט במשנה ד"ה ולא שלשה וכו' דעתיק דברי תוס' אית להקשות לליסתוק כו'],

הגהות הב"ח

(א) גמ' תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו לדורות: (ב) רש"י ד"ה אותם מיעוטא וכו'. נ"ב עיין בפ"ב דשבועות דף ט"ו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' לשעריך וכן להלן לשעריך נמתק נ"ב ל"ל בכל שעריך:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

תורה אור השלם

1. וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל יְהוֹיָדָע בֶּן בְּנָיָהוּ וְאֶבְיָתָר וְשַׂר צָבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב: דברי הימים א כז לד
2. וַעֲצַת אֲחִיתֹפֶל אֲשֶׁר יָעַץ בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁאַל אִישׁ בִּדְבַר הָאֱלֹהִים כֵּן כָּל עֲצַת אֲחִיתֹפֶל גַּם לְדָוִד גַּם לְאַבְשָׁלֹם:שמואל ב טז כג
3. וְיוֹאָב אֶל כָּל הַצָּבָא יִשְׂרָאֵל וּבְנָיָה בֶּן יְהוֹיָדָע עַל הַכְּרֵתִי וְעַל הַפְּלֵתִי: שמואל ב כ כג
4. עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר אָעִירָה שָׁחַר: תהלים נז ט
5. כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֶת תַּבְנִית כָּל כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: שמות כה ט
6. וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ וְאֶת כָּל כֵּלָיו וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת כָּל כֵּלָיו וַיִּמְשָׁחֵם וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם: במדבר ז א
7. וְלִקְחוּ אֶת כָּל כְּלֵי הַשֶּׁרֶת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ בָם בְּקֹדֶשׁ וְנָתְנוּ אֶל בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם בְּמִכְסֵה עוֹר תְּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל הַמּוֹט: במדבר ד יב
8. שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְשִׁבְטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפַּט צֶדֶק: דברים טז יח
9. וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ: דברים יז ה
10. יְצָאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם: דברים יג יד
11. כִּי תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר: דברים יג יג
12. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אַסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: במדבר יא טז

עמך משוס שכינה. עמך יעמדו מתוך לאהל ולא יבאו לאהל משוס שכינה. לשון אחר משוס שכינה שתשרה שכינה עליהם הוצרכו להיות משה עמהן כדכתיב (במדבר יא) ואצלתי מן הרוח אשר עליך וגו': **בדומין לך.** מיוחסין ומנוקין ממום: **ורבנן.** נפקא להו בדומין לך מונשאו אתך דסנהדראות קטנות שנאמרו ביתרו וילפא גדולה מקטנה: **ושניס חלק.** לא נכתב עליהן זקן: **מי שעלה בידו חלק זו.** ושניס מאותן שבעים שהלכו ליטול עלה בידו חלק ונשתיירו שני פתקין שהיו כתובין בקלפי שהיו של אלדד ומידד שלא הלכו ליטול שנתיירו שלא יעלה בידן חלקן: **ולקחה חמשת חמשת.** בזכורות העודפים על מנין הלוים: **אמר להן.** לכל הזכורות בזו טלו פיתקיכן: **שלא הנביאים כולן.** אותן שבעים זקניס נתנבאו אותה שעה ראשונה לבדה כנוח עליהם הרוח סביבות האהל ופסקו: **על עסקי שליו.** לורך שעה היתה: **אל תקרי שניס**(ג)**. אלא שניס: אילימא** (ד) **דלסיב נהו.** בשאר זקניס ולא יספו ומפרשת ליה ולא יוסיפו: **אלא מעתה קול גדול ולא יסף.** דשכינה הכי נמי דלא אוסיף אלא על כרחיך דלא פסק הוא קול שכינה אינו פסק: **אלא במוסיפין ודברי הכל.** דתנן בהיו בודקין (לקמן דף מ.) אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין וא' אומר איני יודע יוסיפו הדיינין שניס להשתא הוה ליה בית דין שקול דאינו יודע כמאן דליתיה הוא ופשו להו כ"ד משכחת ליה על פי שניס י"א מזכין וי"ג מחייבין: **ובסנהדרי גדולה.** לר' יהודה זוגות הינהו: **במוסיפין עושין נ"ד שקול.** כדפרישית: **פשיטא.** דהכי בהדיא תנן (שם) וכמה מוסיפין שניס שניס וכיון דאחד אמר אינו יודע הוו להו נ"ד שקול: **ואי אמר טעמא.** מראה פניס לאוהבה ומראה פניס לזכות ומשוס הכי מספקא ליה: **לין דגמירי.** דבעי הלנת דין בפרק היו בודקין (שם) שאם לא מצאו לו זכות יוסיף ראשון מליניין אותו למחרת שמא ימצאו להם טעמי זכות: **בעלי קומה ומראה.** שתהא אימתן מוטלת על הבריות: **ובעלי כשפים.** להמית מכשפיס הבוטחים בכשפיהם להנגל מידי נ"ד ולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהן כגון המצרים[ט]: **מפי המתורגמן.** כשבאין עדי לועזיס להעיד בפניהם לא יצטרכו להעמיד מליליס ביניהם דהוה ליה עד מפי עד: ומה

והם כלים מאליהם. פירוש נבואתם כלה דאין שכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה[ט]: **שיודע** לטהר את השרץ בו'. [ט]וקשה לר"ת דמה לנו בחריפות של הכל לטהר שרץ שהתורה טימאתו ומפרש ר"ת שיודע לטהר מטומאת נגילות שלא יטמא במשא בכזית דכיון דאשכחן דנחש ששורץ ורוחש דמיקרי חיה כדדרשינן בפ' ד' מיתות (לקמן דף נט:) ובכל חיה הרומשת זה נחש אית לן למימר דכל שרלים הוו בכלל או בנבלת חיה והשתא מטהר ליה בק"ו מנחש שממית ומרבה טומאה וטהור כדדרשינן בת"כ מוכל הולך על גחון וכ"ת חיה תוכיח שאינה ממיתה ומרבה טומאה ומטמא במשא אף אני אביא שרלים הא לאו פרכא היא דהכי[כ] דיינין קל וחומר ומה נחש שממית ומרבה טומאה לא הוי בכלל חיה דקרא שאר שרלים מיבעיא והשתא לא שייך חיה תוכיח שאינה ממיתה ומרבה טומאה והוא בכלל חיה דהא חיה אינה רוחשת אבל שרלים מה שרוחשים מוליאין מכלל חיה ובענין זה מפרש ר"ת מאי חולדת הסנאים שרלא חרלה ומאי שרלה דמתתאי שקי דמרודה (ב"ק ד' פ. ושם) ואין להאריך כאן ובירושלמי בריש אחד דיני ממונות קאמר או חילוף ומה עכבר שאינו ממית ומרבה טומאה טמא נחש לא כל שכן ההוא

ק"ו

עמך עמך ואת בהדייהו ורבי יהודה (ה) עמך [ו]משון שכינה ורבנן אמר קרא [1]ונשאו אתך במשא העם אתך ואת בהדייהו ורבי יהודה [א]אתך בדומין לך ורבנן [2]מוהקל מעליך ונשאו אתך נפקא וילפא סנהדרי גדולה מסנהדרי קטנה ת"ר [3]וישארו שני אנשים במחנה יש אומרים בקלפי נשתיירו שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה [4]אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתירים אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסרים אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה ששה והביא שבעים ושנים פיתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פיתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קידשך שמים מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך כיוצא בדבר אתה אומר [5]ולקחה חמשת חמשת שקלים לגולגולת אמר משה כיצד אעשה להן לישראל אם אומר לו תן לי פדיונך וצא יאמר לי כבר פדאני בן לוי מה עשה הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין וכתב עליהן בן לוי ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן חמשה שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להן טלו פיתקיכם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי מי שעלה בידו חמשת שקלים אמר לו תן פדיונך וצא רבי שמעון אומר במחנה נשתיירו [ג]בשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכם ומה גדולה הוסיף להם שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו ומה נבואה נתנבאו אמרו משה מת יהושע מכנים את ישראל לארץ אבא חנין אומר משום רבי אליעזר על עסקי שליו הן מתנבאים עלי שליו עלי שליו רב נחמן אמר על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאין שנאמר [6]כה אמר ה' אלהים האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם. אל תיקרי שנים אלא שנים ואיזו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת הוי אומר אלדד ומידד אמר מר כל הנביאים כולן נתנבאו ופסקו והן נתנבאו ולא פסקו מנא לן דפסקו אילימא מדכתיב [7]ויתנבאו ולא יספו אלא מעתה [8]קול גדול ולא יסף ה"נ דלא אוסיף הוא אלא [ג]דלא פסק הוא אלא הכא כתיב ויתנבאו התם כתיב [9]מתנבאים עדיין מתנבאים והולכים בשלמא למ"ד משה מת היינו דכתיב [10]אדוני משה כלאם אלא למ"ד הנך תרתי מאי אדני משה כלאם דלאו אורח ארעא דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו בשלמא למ"ד הנך תרתי היינו דכתיב [11]מי יתן אלא למ"ד משה מת מינח הוה ניחא ליה לא סיימוה קמיה מאי כלאם א"ל הטל עליהן צרכי ציבור והן כלין מאיליהן: מניין להביא עוד שלשה: סוף סוף לרעה ע"פ שנים לא משכחת לה אי אחד עשר מזכין ושנים עשר מחייבין אכתי חד הוא אי עשרה מזכין ושלשה עשר מחייבין תלתא הוו א"ר אבהו [ג]אי אתה מוצא אלא במוסיפין ודברי הכל ובסנהדרי גדולה ואליבא דרבי יהודה דאמר שבעים וא"ר אבהו [ג]במוסיפין עושין ב"ד שקול לכתחילה פשיטא מהו דתימא האי דקאמר איני יודע כמאן דאיתיה דמי ואי אמר מילתא שמעינן ליה קמ"ל [ד]דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי [7](ג) ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה אמר רב כהנא [ה]סנהדרי שראו כולן לחובה פוטרין אותו מ"ט כיון דגמירי [ה]הלנת דין למעבד ליה זכותא והני תו לא חזו ליה א"ר יוחנן [ו]אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי [ו]קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה [ו]ובעלי כשפים ויודעים בע' לשון שלא תהא סנהדרי שומעת מפי המתורגמן אמר רב יהודה אמר רב אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מה"ת אמר רב [ח] אני אדון ואטהרנו ומה

מסורת הש"ס

(ה) [לקמן לו:], (ג) עי' בפירש"י שבע"ר, (ג) [סוטה י:], (ד) עיין תוס' לקמן לג: ד"ה אחד, (ט) [לקמן לד. לה.], (ו) מנחות סה., (ז) עי' תוס' מנחות סה. ד"ה בעלי, (ח) עירובין יג: [ושם איתא רבינא], (ט) בכ"מ שבע"ר והיינו דכתיב ויקחו שני אנשים ומתה בכתובים כלומר פתקין כתובין היו להם בקלפי ולא הלכו לטלם, (י) בס"מ: הטלרי, או הטלרים, (כ) [כדלה"ר בשבת ל:],

גליון הש"ס

תוס' ד"ה שיודע וכו' וקשה לר"ת. עיין עירובין דף יג ע"ב תוס' ד"ה שיודע:

הגהות הב"ח

(א) גמ' עמך משוס שכינה. ר"ג עיין הוריות דף ד: (ב) שם ואי אמר טעמא. ר"ג עיין במ"ש התוס' בד"ה אחד מן התלמידים בסוף דף לג: (ג) רש"י ד"ה אל תיקרי שניס בקמץ אלא שניס: (ד) ד"ה אילימא מדכתיב: (ה) תוס' ד"ה שיודע וכו' דהכי דיינינן קל וחומר:

מוסף רש"י

בעלי קומה. שיתמו מהן בעלי דיניס ולא יפקו (מנחות סה.). בעלי כשפים. שאם יבא הנדון מכשף והאור לא יפלוט בו, יעבו הן מכשפות וימיתוהו בכל מיתה שיוכלו (שם). מפי המתורגמן. שלא יתליף המתורגמן טעותיו ויטייבוהו (שם).

הדרן עלך דיני ממונות

תורה אור השלם

1. וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמָּךְ שָׁם וְאָצַלְתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בַּמַּשָּׂא הָעָם וְלֹא תִשָּׂא אַתָּה לְבַדֶּךָ: במדבר יא יז
2. וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ: שמות יח כב
3. וַיִּשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מֵידָד וְתָנַח עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וְהֵמָּה בַּכְּתֻבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֹהֱלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בַּמַּחֲנֶה: במדבר יא כו
4. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֱסֹף לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: במדבר יא טז
5. וְלֻקַחְתָּ חֲמֻשֶׁת חֲמֻשֹׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ תִּקַּח עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל: במדבר ג מז
6. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים הַאַתָּה הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי בְּיָמִים קַדְמֹנִים בְּיַד עֲבָדַי נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבְּאִים בַּיָּמִים הָהֵם שָׁנִים לְהָבִיא אֹתָךְ עֲלֵיהֶם: יחזקאל לח יז
7. וַיֵּרֶד יְיָ בֶּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיָּאצֶל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים וַיְהִי כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסָפוּ: במדבר יא כה
8. אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְיָ אֶל כָּל קְהַלְכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ וַיֶּעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלָי: דברים ה יט
9. וַיָּרָץ הַנַּעַר וַיַּגֵּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמַר אֶלְדָּד וּמֵידָד מִתְנַבְּאִים בַּמַּחֲנֶה: במדבר יא כז
10. וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֻרָיו וַיֹּאמַר אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם: במדבר יא כח
11. וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמְקַנֵּא אַתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל עַם יְיָ נְבִיאִים כִּי יִתֵּן יְיָ אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם: במדבר יא כט

עין משפט נר מצוה

קלט א מיי' פ"ב מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין לו:
קמ ב מיי' פ"א מהלכות סנהדרין הלכה ב ופ"ט שם הל' ב סמג שם:
קמא ג מיי' סמג שם טוש"ע מ"מ סי' י"ח סעיף ו וסעיף ב:
קמב ד מיי' שם פ"ט הלכה ב:
קמג ה מיי' שם הל' ו:
קמד ו מיי' פ"ב שם הלכה ו [וכל"ל]:

רבינו חננאל

במשא העם אתה והם עמך. ובענין נמי בדומין לך. הא דכתיב בסנהדרין קטנה והקל מעליך ונשאו אתך דילפי סנהדרין גדולה מסנהדרין קטנה:

ת"ר וישארו שני אנשים במחנה. י"א בקלפי נשתיירו כו' כדפרישו במשה כתב ע"ב פיתקין וכתב בהן זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי כו' כיוצא בדבר אתה אומר ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגולת מה עשה כתב כ"ב אלף פיתקאות וכתב בהן לוי כו'. ר' שמעון אומר במחנה נשתיירו אמרו אין אנו ראוין לגדולה זו. אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמכם הריני מוסיף לכם שאין נבואתכם פוסקת לעולם ומה היו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ. כדכתיב כה אמר ה' האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם. א"ת שנים אלא שנים שני נביאים נתנבאו בפרק אחד נבואה אחת הוי אומר זה אלדד ומידד. ומנא לן דלא פסקה נבואתן מדהכא שנאמר ויתנבאו ולגבי דידהו כתיב מתנבאים עדיין מתנבאים והולכין. אדוני משה כלאם. הטל עליהם צרכי צבור והן כלין מאליהן: **מנין** לסנהדרי קטנה שהיא כ"ג שנא' ושפטו העדה והצילו העדה בענין עדה שופטת ועדה מצלת. ומנין לעדה שהיא עשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת. יצאו יהושע וכלב הרי עשרים ומנין להביא עוד ג' ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות מכלל שתהיה אחרי רבים לטובה. עוד אחרי רבים להטות למה לי אלא ללמוד לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה. הטייתך לטובה ע"פ (עד) אחד אבל הטייתך לרעה בענין שנים הנה כ"ב אין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד א' הרי כ"ג. ואסיקנא אי אתה מוצא הטייה לרעה על פי שנים אלא במוסיפין כגון שישבו כ"ג ואמרו י"א זכאי וי"א אמרו חייב ואחד אומר איני יודע מוסיפין עליהן עוד ב' כדתנן בסוף פרק היו בודקין אותו ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין. כמה מוסיפין ב' נמצאו כולן כ"ה האומר איני יודע אינו עולה מן החשבון נמצאו כ"ד. אמרו י"א זכאי וי"ג אמרו חייב נמצאת הטייה בשנים לרעה. ועל זה אמר ר' אבהו במוסיפין עושין ב"ד שקול לכתחלה כדאמרן: **א"ר** יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי חכמה וזקנה ומראה וקומה ובעלי כשפים ויודעים בשבעים לשון שלא תהא הסנהדרין שומעת מפי התורגמן וכן אמרו אין מושיבין בסנהדרין אלא היודע לטהר השרץ מן התורה אמר רבא אני אדון ואטהרנו

עין משפט
נר מצוה

קמה א מיי׳ פ״ח מהל׳ סנהדרין הל׳ ה:
קמו ב מיי׳ שם הל׳ י:
קמז ג מיי׳ פ״ד מהל׳ דעות הלכה כג:

רבינו חננאל

ומה נחש שממית ומרבה טומאה טהור שרץ שאינו ממית לא כל שכן שהיה טהור. ודחינן ולא היא התם גבי נחש משום קרץ בעלמא הוא כגון אדם שהכהו קרץ ומת וכי מפני שהכהו ומת נטמא הקרץ: **אמר** רב כל עיר שאין בה ב׳ לדבר וא׳ לשמוע אין מושיבין בה סנהדרין ובביתר היו בה ג׳ וביבנה היו בה ד׳ ר׳ אליעזר ור׳ יהושע ור׳ עקיבא ושמעון התימני דן לפניהם בקרקע ואותבינן עליה דרב איני כי עיר שיש בה ב׳ חכמים לדבר די והתניא שלישית חכמה רביעית אין למעלה הימנה כלומר ג׳ חכמה בעינן ופריק רב דאמר כי האי תנא דתניא שניה חכמה שלישית אין למעלה הימנה. למידין לפני חכמים לוי מר׳. פי׳ כל מקום שתמצא בתלמוד דנין לפני חכמים סתם. וכן רבותינו שבבבל. וכן כולם אלו הן דנין לפני חכמים. שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנן המצרי וחנניה בן חכיני רב נחמן בר יצחק מוסיף אף שמעון בן ננס בהדייהו רבותינו שבבבל רב ושמואל רבותינו שבא״י רבי אבא דייני גולה קרנא דייני א״י ר׳ אמי ור׳ אסי דייני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל דייני דנהרדעא רב אדא בר מניומי סבי דסורא רב הונא ורב חסדא. סבי דפומבדיתא רב [יהודה] ורב עינא חריפי דפומבדיתא עיפא ואבימי ובני רחבא אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף אמוראי דנהרדעא רב חמא נהרבלאי מתנו רמי בר ברוכי אמרי בי רב רב המנונא אמרי במערבא ר׳ ירמיה שלחו מתם ר׳ יוסי בר׳ חנינא ואסיקנא שלחו מתם ר׳ אלעזר מחייכו עלה [במערבא] ר׳ יוסי בר׳ חנינא: **כמה** יהא בעיר ותהא ראויה לסנהדרין ק״כ ופשטינן דהני ק״כ כנגד סנהדרי קטנה של כ״ג וג׳ שורות של כ״ג בכל שורה נמצאו סנהדרין קטנה וג׳ שורות צ״ב ועשרה בטלנין בבית הכנסת הרי ק״ב ושני סופרין ושני חזנין ושני בעלי דינין ושני עדים וב׳ זוממין וב׳ זוממי זוממין הרי י״ב וק״ב נמצאו קי״ד הוסף עליהן ו׳ טבח ורופא ואומן ולבלר ומלמד תינוקות הרי מאה ועשרים דתניא כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין ת״ח רשאי לדור בתוכה ב״ד מכין וחובשין וקופה של צדקה נגבית בב׳ ומתחלקת בג׳ ובית הכנסת ובית המרחץ ובית הכסא וטבח ורופא ואומן ולבלר ומלמד תינוקות משום ר׳ עקיבא אמרו אף פירות מפני שמאירין העינים. ר׳ נחמיה

ק״ו לא מיתוקס אלא לענין מגע וקשה על פירוש רבינו תם דלא אשכחן אותה דרשה בתורת כהנים (ז) שמעינן נחש ומכל הולך על גחון ועוד דבהדיא ממעט מקרא בתורת כהנים שרץ מטומאת משא דבעי למילף שיטמא במשא מק״ו דבהמה שאינה מטמא במגע בכעדשה מטומא במשא וקאמרינן אמר קרא אותם אותם במשא ואין שרצים במשא וכ״ת מילתא דאתיא בק״ו טרח וכתב לה קרא מ״מ קשה דאדלפינן מנחש בק״ו שאינו מטמא במשא נילף מבהמה בקל וחומר דתורת כהנים דמטמא במשא ועוד מה לנחש שכן טהור מכלום ויש למצוא דין לטהר את השרץ מנבלת עוף טהור שמטמא במשא בצית הבליעה ואין לה טומאה בחוץ שרץ ונבילה שאין לה טומאה בפנים כדאמרינן פ׳ יולא דופן (נדה דף מב:) בה ולא באחרת אינו דין שאין להם טומאה בחוץ ודכוותיה דייק התם ק״ו איפכא (ז):

אלא רב המנונא. פי׳ הקונטרס אלא אמרי בי רב היינו רב המנונא וקשה דבשילהי הערל (יבמות דף פג: ושם) קאמר אמרי בי רב היינו רב הונא ורב הונא אין הלכה קאמר ולחק שם בקונטרס לפרש דהא דמסקינן הכא דקא אמרי בי רב היינו רב המנונא היינו היכא דמוכח דלא הוי רב הונא כי הך דקאמר רב הונא אמרי בי רב וקשה דל״ל למ״ל גבי שאלו מתם לדברי רבי יוסי ברבי חנינא דמשני איפוך ה״נ לימא היכא דמוכח שאני ועוד איך יתכן דרב הונא יאמר בשם רב המנונא הא רב חסדא תלמיד דרב הונא הוה כדמוכח בסוף פרק אלו מציאות (ב״מ לג.) וברים הדר (עירובין סב: ושם) ורב המנונא תלמיד דרב חסדא הוה כדמוכח בפ״ק דקדושין (דף כה.) גבי סבי דמזוניא דלא אתו לפירקיה דרב חסדא ל״ל לרב המנונא זיל לגביהו ואומר ר״ת דהכא גרס אימא רב המנונא ולא גרסינן אלא ואפילו גרס אלא יש לישב כלומר לא תימא אמר רב הונא אמרי בי רב אלא אמר רב המנונא אמרי בי רב והא דאשכחן בפרק ארבע מיתות (לקמן דף מז:) גבי מלות שבן נח נהרג דפליגי אמרי בי רב אדרב הונא ורב יהודה וכולהו אמוראי תלמידי דבי רבי) יש לומר דהא דידיה והא דרביה דסתם אמרי בי רב הוי משמיה דרב כדמוכח בסוף פ׳ השואל (ב״מ דף קב: ושם) ובפ׳ בית כור (ב״ב דף קה:) דמצריך לדרב ולאמרי בי רב אע״ג דבכמה דוכתין אשכחן אמרי בי רב משמיה דרב וניחא השתא גירסא דסוף פרק מרובה (ב״ק דף עה. ושם) דאמר ליה רבא לרב המנונא קפחתיהו לסבי דבי רב כלומר נגחת לסבי דבי רב שהוא רב הונא שאמר בטוב יותר ממנו ואם כן רב הונא היה קורא סבי דבי רב ובקונטרס מפרש התם בע״א ורבינו שמואל מגיה שם הספרים ושם מפורש ומיהו מצינו רב המנונא שלמד לפני רב בפ׳ חלון (עירובין דף עז:) גבי סולם המצרי לא שמיע לך הא דאמר רב אחא בריה דרב אדא אמר רב המנונא אמר רב ובפרק כילד מעברין (שם דף נד.) אמר ליה רב לרב המנונא בני מדאית לך אוטיב לך ובהגוזל קמא (ב״ק דף קו.) קאמר מכדי רב המנונא תלמידי דרב הוה כו׳ (ז): **מחכו** עלה במערבא רבי יוסי בר רבי חנינא. תימה בפרק שלשה מיני בגזיר (דף מב:) אשכחן דמחכו עלה במערבא אדרבי יוסי בר רבי חנינא:

נמצאו

ומה נחש שממית. אדם ובהמה ומרבה טומאת נבילות וטומאת מת בעולם הרי הוא טהור כשהוא מת שאינו בכלל שמנה שרצים: **ולא היא.** לאו קל וחומר הוא דאין זה חומר אם הוא ממית ומרבה טומאה שהרי כמו כן יש קוצים שהן ממיתין ומרבין טומאה והן טהורין:

שנים לדבר. בשבעים לשון ואחד לשמוע שיהא מבין בשבעים לשון אע״פ שאינו יודע להשיב: **שמעון התימני.** תלמיד היה ולא נסמך שלא בא לכלל זקנה: **שלישית חכמה.** סנהדרין שם בה שלשה מדברים בשבעים לשון חכמה היא וכשירה אלמא שלשה בעינן לדבר: **למידין לפני חכמים.** כל היכא דאיתמר למידין לפני חכמים היינו לוי שהיה למד לפני רבי: **רב נחמן.** מוסיף שמעון התימני וחמשתן לא באו לזקנה ויושבין בקרקע ומשיבין תשובות קושיות לזקנים והיינו דין בהלכה: **והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא.** מוליא [אינ] מכלל רבנן בפ׳ ג׳ דיני ממונות (לקמן לד.) אלמא שלחו מתם ולאו ר׳ יוסי ברבי חנינא היא: **שלש שורות.** לקמן תנינן להו באחד דיני ממונות (דף לז.) שאם הולרכו לסמוך ולהוסיף על הדיינין סומכין מהן: **ועשרה בטלנין.** עשרה בני אדם בטילין מכל מלאכה להיות מזומנין לבית הכנסת שחרית וערבית דאמרינן בברכות (דף ו:) כיון שבא הקב״ה לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה מיד כועס דקיימא לן (מגילה דף ג:) כל כרך שאין בו עשרה בטלנין נידון ככפר הלכך אי ליתנהו לא חזיא לסנהדרי: **שני סופרים.** ליכתוב דברי המזכין ודברי המחייבין וכל שעה יושבין לפני הדיינין לקמן בפרק היו בודקין (דף מ.): **ושני חזנין.** שמשי ב״ד להלקות החייב ולהזמין בעלי דינים לדין: **ושני בעלי דינין.** שאם לא כן את מי הם דנין: **ושני זוממין.** שיתיילאו העדים להעיד שקר אלא יזומו: **ושני זוממי זוממין.** שמא יתחייב בעל דין על פי עדים וישכיר אנשים להזימן לפיכך צריך שנים אחרים בעיר שיתיילאו אלו מהם אם נבוא להזים העדים יבאו אלו האנשים ויזימו אותנו: **עשרה דברים.** ג״ל ב״ל והגבאין מחלקין להם והוי להו תלת מילי: **רופא.** למול תינוקות: **אומן.** מקיז דם: **לבלר.** לכתוב ספרים: **קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה.** טעמא מפ׳ בהשותפין (ב״מ ח:): **בית דין מכין וחובשין.** הא משבינן להו לעיל דאיכא סנהדרי גודין ומתחלקין הוי להו חמשה משיתא דבלרי לעיל. רופא ואומן ולבלר ומלמד חד גברא הוי לכל חני:

מתתיס

מפני שמיני פירא מאירין את העינים: ר׳ נחמיה אומר וכו׳: תניא (ז)רבי אומר מאתים

מסורת הש״ס

(א) [מקלים פ״ה ה״ל ע״ש], (ב) [מ״ש פ״ב מ״ט עדיות פ״ל מ״ין], (ג) [מעילה ט: ועי׳ תוס׳ שם ותוס׳ מנחות פ: ד״ה ל״ל], (ד) שבועות מז., (ה) [ב״ב ע.], (ו) [בב״ב ע. ק. קז: וכל מקומות הללו פי׳ הרשב״ם דייני גולה שמואל וקרנא וכן ברור דגר׳ הרשב״ם בסוגיא דהכא הכי הוי דייני גולה שמואל וקרנא], (ז) [עירובין עט:], (ח) [קידושין לט. מנחות יז.], (ט) [ברכות כ.], (י) [גיר׳ הערוך בערך נהר ברוכי וכ״ל בכש״י פיאה דף ח: ד״ה נהרבלאי אמרי בסנהדרין מפורש דהוא רמי בר ברוכי עכ״ל], (כ) [יבמות פג:], (ל) [לקמן פח: גיטין עג. זבחים פז.], (מ) [לקמן לד.], (נ) מיר מב. [עי׳ תוס׳ לקמן קט. פיאה יד. יבמות פח. ב״ק קנ: שבועות כו. לד:], (ס) ב״ב ח:, (ע) רש״ל מ״ז, (פ) [תוספ׳ פ״ג], (צ) ב״ד מכין וגבתא בשתים ומתחלקת בשלשה והוו להו כל״ל, (ק) [וע׳ תוס׳ עירובין יג: ד״ה שיודעו], (ר) [שם איתא תלמידי דרב], (ש) [ועי׳ תוס׳ עירובין שם. ד״ה רב כתבו תרי רב המנונא הוי וכ״כ ביבמות פג: ד״ה אמרו ע״ש ותוס׳ כתובות נ: ד״ה יתיב ותוס׳ זבחים פז. ד״ה אמרי],

הגהות הב״ח

(א) **בא**״ד בתורת כהנים שממעטינן נחש: (ב) גמ׳ ולבלר (וטבח) חז״מ. וג״כ ס״ל ל״ג טבח והיינו כפירוש רש״י דגבית בשתים ומתחלקין בשלשה לתרתי משבינן להו:

הגהות מהר״ב רנשבורג

א) אמרי בי רב. נ״ב וכל אמרי בי רב סתם שבש״ס משמיה דרב הוא וכ״כ התוס׳ כאן והכל״ש בבכורות פ׳ אלו מומין ועיין בזה בספר יבין שמועה דף ה ע״ב:

מאתים ושבעים ושבעה. מאתים ושלשים כרבי נחמיה ועוד מ״ז שאם יתחלקו ב״ד י״א על מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו מאלו מ״ז עד שבעים כדאמרי׳ בהיו בודקין (לקמן דף מ.) שמוסיפין שנים על הכ״ג אם יזכוהו שניהם הרי י״ג מזכין ואחד עשר מחייבין זכאי ואם יחייבוהו חייב דאיכא הטייה לרעה על פי שנים ואם יחלקו צריך עוד להוסיף שנים וכן לעולם עד שיהיו שבעים לרבי יהודה ושבעים ואחד לרבנן: **שרי אלפים שש מאות.** היו שהרי שש מאות אלף רגלי:

הדרן עלך דיני ממונות בשלשה

כהן גדול. אינו יוצא אחר המטה. דילמא אתא למינגע והיינו דאזהר קרא ומן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא כלומר יתרחק מן הכיעור שלא יבא לידי טומאה ואי קרא בכה״ג אונן כתיב דכתיב לעיל מיניה לאביו ולאמו לא יטמא: **הן נכסין והוא נגלה.** כשהן יוצאין ממבוי זה ונכנסין למבוי אחר ונכסין ממבוי הראשון שאינו רואה אותן הוא נגלה ונכנס למבוי הראשון והן נכסין ממבוי השני והוא נגלה ונכנס לתוכו: **רבי יהודה.** דריש מן המקדש דווקא: **וכשהוא מנחם.** בשורה כשחוזרין מקבור את המת שאין שלו דרך כל העם עוברין זה אחר זה ומנחמין את האבל שעומד במעמדו: **והממונה.** סגן הכהנים ממלאו לכהן גדול בינו לבין העם שהממונה בימיו וכל העם בשמאלו והוא בשמאלו: **אנו לפריסך.** בנו תתכפר אתה ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבא עליך: **וכשמברין אותו.** כדקיימא לן (במו״ק דף מז:) אבל סעודה ראשונה אסור לאכול משלו: **מסובין על הארץ.** הן מגילין ומתאבלין על ארצו והוא מיסב בכבוד על הספסל: **גמ׳ דינן אותו איצטריכא ליה.** סלקא דעתך אימא לא ליזזל למיתי קמי די דינא: **ועובר על עשה.** לקמן [ע״ב] פריך לא סגי דלא עבר: **והרי הוא להדיוט.** לקמיה מיתוקמא שפיר:

ההורג

נמצאו דייני ישראל ז׳ ריבואות וח׳ אלפים ושש מאות. תימה הא חסרי להו טובא דכי מפקת מס׳ ריבואות ששה מאות לשרי אלפים לא משכחת בתר הכי ו׳ אלפים לשרי מאות וכי הדר מפקת (כל) הני לא משכחת בתר הכי לשרי חמשים י״ב אלף וכ״ש דלא משכחת בתר הכי שרי עשרות שש ריבואות וי״מ דבכל הני שריס אפשר דהוו זקנים יתירים מבני ס׳ דאמר בית נוחלין (ב״ב דף קכא:) דלא נמנו פחות מבני עשרים ויתירים מבני שש ובשרי עשרות לא חיישינן אפילו היו מבני עשרים שהם עצמם היו מן החשבון וכל אחד שר על תשעה והוא עשירי וי״מ דחשבון השררות קחשיב דתחילתן נימנו שרי עשרות ומהחשובין שבהם נתמנו לשרי חמשים והחשובין משרי חמשים נתמנו לשרי מאות ומשרי מאות בירר החשובים לשרי אלפים:

הדרן עלך דיני ממונות בשלשה

כהן גדול דן פשיטא. כלומר למה לי למיתני דן ומשני דנין איצטריכא ליה דס״ד דמתוך גדולתו אין דנין אותו ודן קתני אגב דנין ופריך הא נמי פשיטא כלומר כיון דפשיטא לן דדן פשיטא נמי דדנין דאי לאו דדנין וכו׳ ולא משני דסד״א דאין דנין אותו ומתוך שאין דנין אותו הוא אינו דן משום דאכתי הוה פריך ליה ליתני דן לבד ומינה ידעינן דדנין אותו ומיהו קשה גבי מלך ליתני לא דנין וידעינן שפיר דאינו דן משום התקוששו וי״ל דלא דמי דודאי גבי כהן כיון דתנא דן לא הוה ליה למתני דנין בתנא אבל גבי מלך אין קושיא אמאי קתני לא דן כיון דתנא ליה מקמי לא דנין ועוד אגב דתני כהן גדול דן ודנין תנא גבי מלך תרוייהו לא דן ולא דנין דהכי נמי קתני מעידין אותו גבי כהן גדול ולא מעידין גבי מלך אע״ג דלא צריכי דבכלל דנין אותו אלא משום דתנא גבי דן דנין תנא נמי מעיד ומעידים והא דלא שקיל וטרי בהם״ס הכי משום דהא פשיטא דתני בסיפא אגב ריפא כך מצאתי בפרישת הר״ר טרווי״ש בשמו ובחנם דחק לדקדק כך דודאי לעולם בין גבי מלך בין גבי כהן גדול אי יש חידוש או מדין או מדינין אין להקשות שום דבר דלמה לו למיתני גבי כהן גדול דנין אותו וגבי מלך לא דן דכיון דיש שום חידוש במילתיה תני זה אגב זה ומדע דהכי פשיטא ליה להס״ם דפריך הכא פשיטא כלומר למה לן למתני דן ומשני דנין אותו איצטריכא ליה ואגב דנין אותו תני דן אפ״ה אין להקשות אמאי לא משני דמשום הכי תני דן ודנין אותו משום דאי לא תני שום דבר הוה סלקא דעתך דאין דנין אותו ומתוך כך אינו דן משום התקוששו דאדרבה לאידך גיסא אי לא הוה תני שום דבר בכ״ג הוה אימא מסברא דדן שפיר דאמר משום חשיבותו מגרע גרע וכיון דדן אינו נמי דיינינן ליה משום התקוששו ולא קשיא מידי: **והא** דתנן כהן גדול בתר פ״ק משום דאידי דתניא בפ״ק מילי דכ״ג פסיק (ה) ושיירי ליה והדר תני ליה מעלות של מלך דחשיב מיניה ואחר כך חוזר לענייני להלכות דיינין: אינו

א א מיי׳ פ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ח סמג לאוין קכו:
ב ב מיי׳ שם הל׳ י:
ג [מיי׳ שם ופי״ז מהל׳ איסורי ביאה הל״א]:
ג ד ה מיי׳ פ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ה:
ד ו מיי׳ שם הל׳ ד:
ה ז מיי׳ שם הל׳ ו ופ״ז מהל׳ אבל הלכה ו:
ו ח מיי׳ פ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ו ופ״ז מהל׳ אבל שם:
ז ט מיי׳ פ״ג מהל׳ סנהדרין הלכה ה ופ״ג מהל׳ מלכים הלכה ז:
ח י כ מיי׳ פ״ג מהל׳ מלכים הלכה ג:
ט ל מיי׳ שם הל׳ ג:

תורה אור השלם

1. וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל הָעָם אַנְשֵׁי חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת:
שמות יח כא
2. וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֶת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְיָ: ויקרא כא יב
3. וְאָתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם מְעָט וְאוֹסִפָה לְךָ כְּהֵנָּה וְכָהֵנָּה: שמואל ב יב ח
4. הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְקוֹשׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף: צפניה ב א
5. וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ:
במדבר לה כה

רבינו חננאל (המשך)

א״ל בכלל חסירין (ובכלל) [ובפרט] יתירין א״ל אותן שלש מאות יתירין בכורי כהונה היו ואין קודש מוציא קודש. מיתיבי הגע עצמך שעלו ביד כולן בן לוי א״ל מעשה נס היה ומסורגין עלו ועוד שאלו הגמון זה לריב״ז משה רבכם או גנב היה או לא היה בקי בחשבון דכתיב בקע לגולגולת מחצית השקל בשקל הקודש והיו באותו הזמן מקומות שהיה הככר שלהן מאה ליטרין ומקומות שהיה הככר שלהן ששים ליטרין וא״ל הגמון זה הן תעביד ככר מאה ליטרין חד מן שיתא גנב ואין תעבדיניה שיתן ליטרין פלגא גנב א״ל משה רבינו גוזבר נאמן ובקי בחשבון הוה וככר של קודש כפול היה שנאמר והשקל עשרים גרה עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה

עין משפט נר מצוה

א א מיי׳ פ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ח סמג לאוין קכו:
ב ב מיי׳ שם הל׳ י:
ג [מיי׳ שם ופי״ז מהל׳ איסורי ביאה הל״א]:
ג ד ה מיי׳ פ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ה:
ד ו מיי׳ שם הל׳ ד:
ה ז מיי׳ שם הל׳ ו ופ״ז מהל׳ אבל הלכה ו:
ו ח מיי׳ פ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ו ופ״ז מהל׳ אבל שם:
ז ט מיי׳ פ״ג מהל׳ סנהדרין הלכה ה ופ״ג מהל׳ מלכים הלכה ז:
ח י כ מיי׳ פ״ג מהל׳ מלכים הלכה ג:
ט ל מיי׳ שם הל׳ ג:

הגהות הב״ח

(**א**) תוס׳ ד״ה והא וכו׳ פסיק ושרי ליה והדר:

מוסף רש״י

לא חולין. מלילה גנגי היא לו לבא לב״ד ותהא רוקקת לפניו, ויישוב גנגי הוא לו לקוס על שם אמיו (לקמן יט:). **ולא חולצין לאשתו.** מפני שאסורה לישא (שם). **התקוששו.** לשון היקש, אדם המשוה עצמו ויאר דרכו (צפניה ב א) אי: הסר קש מבין עיניך תמלא, כמו (שמות ה) לקושש קש, כלומר קשוט עצמך (רשב״ם ב״ב ס:).

רבינו חננאל

אומר מאתים ושלשים כנגד שרי עשרות. פי׳ שרי עשרות של מאתים ושלשים הן כ״ג זהו סנהדרין קטנה. תניא ר׳ אומר מאתים ושבעים ושבעה חסר מאתים ושלשים שרי עשרות שלהן כ״ג סנהדרין קטנה נשתיירו מן רע״ז מ״ז הוסף אותן אלו שבעה וארבעים על כ״ג שהפרשת סנהדרין קטנה הרי ע׳ סנהדרין גדולה כר׳ יהודה דאמר סנהדרין גדולה ע׳ והא דתניא רע״ח כרבנן דאמרי סנהדרין גדולה אחד ושבעים. דתנן סנהדרין גדולה היתה של אחד ושבעים ר׳ יהודה אומר שבעים. ת״ר כל ישראל שש מאות אלף נמצאו שרי אלפים שש מאות. שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים י״ב אלפים. שרי עשרות ששת רבוא. נמצאו דיינ׳ ישראל שבעת רבוא ושמונת אלפים ושש מאות. ופשוטה היא: **ירושלמי** (הלכ׳ ד) א״ר יוסי בראשונה לא היתה חלוקה בישראל אלא סנהדרין של אחד ושבעים היתה יושבת בלשכת הגזית ושני בתי דינין של שלשה שלשה היו יושבין אחד בחיל ואחד בהר הבית ובתי דינין של כ״ג היו יושבין בכל עיירות שבארץ ישראל. צריך אחד מהן לשאול דבר הלכה היה בא ושואל בב״ד שבעירו אם שומעין אומרים לו ואם לאו הוא ומופלא שבהן היו הולכין ושואלין מב״ד הסמוך בעירן כו׳ עד ומשם תורה יוצא ורווחת בכל ישראל. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו רביהן כצרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות משם היו שולחין בכל עיירות שבארץ ישראל וכל מי שהיו מוצאין חכם עניו שפוי עין טובה נפש שפלה ורוח נמוכה לב טוב יצר טוב חלק טפי עושין אותו דיין בעירו היו מעלין אותו והיו מושיבין אותו בב״ד שבהר הבית ואח״כ בב״ד שבחיל ואח״כ בב״ד הגדול שבלשכת הגזית סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה והנשיא יושב באמצע כדי שיהו רואין אותו ושומעין את קולו. א״ר אלעזר ב״ר צדוק כשהיה רבן גמליאל יושב ביבנה היה אבא ואחיו יושבין מימינו והזקנים משמאלו מפני כבוד הזקן דבר תקנה עשה משה רבינו בשעה שאמר לו פקוד כל בכור זכר בבני ישראל. מה עשה נשל כ״ב אלף פיתקין וכתב בהן בן לוי ורע״ג כתב בהן חמשת שקלים והטילן לקלפי כו׳. קונדיקוס הגמון שאל לר׳ יוחנן בן זכאי וחמשה שקל המנה יהיה לכם מנה ר״מ הוו אלא ש״מ של קודש כפול היה ובתר דאוסיפו עליה שתות שאילות הגמון הזה מפורשות כמו שאמרנו בתחלת מסכת בכורות ונחושת התנופה סליק צ״ו ליטרין ואתו עבדו ליה פרוטרוט וכן את עביד ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים סלקין שבעין וחד ליטרין ואת עביד ליה פרוטרוט משום דלא סלקין קינטירא:

פ״ב כהן גדול דן ודנין אותו כו׳. ירושלמי ניחא דן דנין אותו אמאי ממנה אנטלר. הגע עצמך שנפלה שבועה ואנטלר שבועה (ה)

(ה) [עי׳ בפני משה ותמצא פירוש דברי רבינו ומלבד זה מסר עלה אחד בכ״א עד דף י״ט עי״ש]

(ה) בתמורה פ׳ משפטים מסיים מאי קמ״ל דשריס מלגיון, (ב) [הוריות ח:], (ג) [פירש״י על זה ע׳ לקמן יט: בפיסקא לא חולין וכו׳], (ד) לקמן יט. ב״ב ס: ב״מ קז:, (ה) [תוספתא פ״ד ע״ס],

אינו יוצא משם לעולם. פירוש וכגון שלא מינו אחר עד שנגמר דינו וכגון דליכא משוח שעבר וליכא משוח מלחמה דמשוח שעבר מחזיר הרוגא לדברי הכל ומשוח מלחמה פלוגתא דר' יהודה ורבנן פרק בתרא דהוריות (דף יב): **מעיד** **והא תניא והתעלמת וכו'.** ואם תאמר ולוקמה בעדות החדש דולמי כהן גדול מעיד דבמידי דאיסורא אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' כדאמר גבי לוקחא מרבנן פרק שבועת העדות (דף ל:) והא דאמרינן [6]דדוחין מ[7] (עשה) בשביל כבוד הבריות הני מילי ממונא אבל במידי דאיסורא לא כדפריש' וי"ל דמעיד משמע לכל דבר בין באיסורא בין בממונא דומיא דמלך לא מעיד דמיירי [8] (אפי') בממון' דאי באיסורא אין חכמה וכו' [9]:

והא אין מושיבין מלך בסנהדרין. תימה לפרוך ממתניתין דתנן מלך לא דן ועוד מאי קמ"ל מתניתין היא מלך לא דן וכו' וי"ל דהא דאין מלך דן ה"מ לגבו משום דאין דינו אותו דלא קריבן ביה התקושטו וקושו אבל עם אחרים שפיר מצי דן דאין הדין נגמר על פיו לבד כך נראה למהר"ן וא"ת מ"מ היאך דן את בנו דמסתמא בבן מלך קאי שמועה עכשיו וי"ל דודאי היה יודע שפיר דלדון לא בא אבל קשה ליה דאפילו יש בו וידוס נמי לא ובהכי ניחא דלא פריך ממתני' דתנן מלך לא דן: [10] **והא** תנן מלך **לא** דן **ולא** דנין **אותו** וכו'. וא"ת ולוקי מתניתין דתני מלך לא דן ולא דנין אותו במלכי ישראל ומתניתין דתני מעיד למלך דמשמע דדנין אותו במלכי בית דוד דאמר לקמן (דף יט.) דדן ודנין אותו וי"ל דכולה מתניתין מסתמא מיירי במלכי ישראל דומיא דמלך לא דן ולא דנין אותו:

משום **ציבור.** פ"ה משום שכהן גדול טעון טבילה ולא נהירא דמשמע ביומא (דף לא:) שהיו מחממין לו קומקמוס של חמין ביום"כ לכן נראה לפרש משום קרירות הרצפה שכל היום היה עומד יחף: **שתא** **בתר ירחא אזלא.** פירש הקונטר' קור וחוס של שנה [11] אחר החדשים אם לא היתה השנה מעוברת ובקור שהיה ראוי לעשות במרחשון אם לא היתה השנה מעוברת יעשה בתשרי דלי בתר חדשי חמה אזלא מה לו לכהן אם נעבר השנה ובשה והלא כל מה שאנו מעברים היינו כדי להשוות חדשי חמה לחדשי הלבנה ולעשות ממרחשון תשרי כדי שתפול בו תקופת תשרי ותהא מקלת החג בתקופה החדשה והלא ברוב השנים כמו כן היא נופלת תקופת תשרי בתשרי של לבנה ופי' בתוס' דמיירי בשמעתתא[12] משום אביב ופירות האילן דאז משתנה קור של תשרי זה מקור של תשרי של שאר שנים להיות בו ליבה כליבה של מרחשון ולבכי פרק שפיר משלשה רועי בקר דמשמע שהפירות והליבה שוים שהרי סימני הרועים האחד היה נותן לפירות והאחר ליבת הרוח: היינו

[6]**ההורג כהן גדול או כהן גדול שהרג את הנפש אינו יוצא משם לעולם אימא לא ליגלי קמ"ל ואימא הכי נמי אמר קרא [1]לנוס שמה כל רוצח אפי' כ"ג במשמע: עובר על עשה ועל לא תעשה: לא סגי דלא עבר הכי קאמר [2]אם עבר על עשה ועל לא תעשה הרי הוא כהדיוט לכל דבריו פשיטא סלקא דעתך אמינא הואיל ותנן אין [3]דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא על פי ב"ד של שבעים ואחד [4]ואמר רב אדא בר אהבה [2]כל הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול אימא [7]כל דבריו של גדול קמ"ל ואימא הכי נמי מי כתיב דברי גדול הדבר הגדול כתיב דבר גדול ממש: מעיד ומעידין אותו: מעיד והתניא [8][3]והתעלמת פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם הא כיצד [5]כהן והוא בבית הקברות [7]זקן ואינה לפי כבודו [8]או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו לכך נאמר והתעלמת אמר רב יוסף [9]מעיד למלך והתנן לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו אלא א"ר זירא מעיד לבן מלך בן מלך הדיוט הוא אלא מעיד בפני המלך והא אין מושיבין מלך בסנהדרין משום יקרא דכהן גדול אתא ויתיב מקבלי ניהלי לסהדותיה קאי הוא ואזיל ומעיינינא ליה אנן בדיניה גופא [10]אין מושיבין מלך בסנהדרין [11]ולא מלך וכהן גדול בעיבור שנה מלך בסנהדרין דכתיב [4]לא תענה על ריב לא תענה על רב לא מלך וכהן גדול בעיבור שנה מלך משום [9]אפסניא כהן גדול משום ציבור א"ר פפא ש"מ [12]שתא בתר ירחא אזיל איני והא הנך ג' רועי בקר דהוו קיימי ושמעינהו רבנן דקאמרי חד אמר אם בכיר ולקיש כחדא ייגץ דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם תור בצפר בתלג ימות ובטיהרא בטול תאינה ידמוך ישלח משכיה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם קידום תקיף לחדא יהא יפה בלועך נפיק לקיבליה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר ועברוה רבנן לההיא שתא ותסברא רבנן ארעוותא סמוך אלא רבנן [13]אחושבנייהו סמוך ורועי בקר איסתיועי הוא דאיסתייעא מילתייהו: חולץ וחולצין כו': קא פסיק [14]ותני [15]לא שנא מן הארוסין ולא שנא מן הנישואין בשלמא מן הנישואין הוי עשה ולא תעשה ואין**

מנשב בפיך ויולא לקראתה ונפיתמך קשה מן הרוח ומחממתה דין הוא אדר: **ואם לאו.** שעדיין יש ליבה חזקה לית דין אדר אלא שבט: **ועברוה רבנן.** ועשאוהו כשבט שקבעו אדר השני אחריו. אלמא שתא בתר עיבורא חזיל ולא נהגא חוס דניסן באדר אלא מנהג אדר באדר השני: **רבנן אחושבנייהו סמוך.** ובלא"ה מעברינן ליה והכא איסתייעא מילתייהו כלומר איתרמי להו מזל השיבות דאיקלע עיבור כמלתייהו ומיהו בדוב העבורים שתא בתר ירחא אזלא: **קא פסיק ותני.** הוא איגו מייבש לא שנא נפלה לו יבמתו בין מן הנשואין בין מן הארוסין בשלמא מן הנשואין איכא עשה ולא תעשה באיסורא בתולה יקח (ויקרא כא) ולא בעולה דהיינו עשה אלמנה לא יקח (שם) הרי לאו: ואין

ההורג כהן גדול. בשוגג גולה לעיר מקלט ואינו יולא משם לעולם דכיון דאין כהן גדול במקדש כשהוא גולה במיתת מי ישוב. וכן כהן גדול שהרג את הנפש בשוגג במיתת מי ישוב הא ליכא כהן גדול: **הרי הוא כהדיוט.** לידון בשלשה: **דבר גדול ממש.** אם עבר עבירה שיש בה מיתת בית דין הוא דבעי סנהדרי גדולה אבל במלקות לא: הרי שהיה מולא אבילה כהן והיה האבילה בבית הקברות או שהיה זב זקן ואינה לפי כבודו שאם היתה שלו לא היה מחזיר': **או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו.** כגון נוקב מרגליות שאם ילך ויחזירנ' יפסיד בבטלותו יותר מדמיה: **לכך נאמר והתעלמת.** אלמא כבוד הבריות דוחה לאו דלא תוכל להתעלם. וה"נ זילותא הוא לגבי כהן גדול ליתי לאסהודי לבעל דין: **אמר רב יוסף.** הא דקתני מעיד למלך קאמר שהיה מלך בעל דין וכהן גדול יודע לו עדות: **והא לא דנין אותו.** מאי סהדות' בעי: **כן מלך הדיוט הוא.** והדר קושיין לדוכתא דאיכא זילותא לכה"ג: **כפני המלך.** שהמלך יושב ודן בסנהדרין: **אין מושיבין מלך בסנהדרין.** לקמן מפרש טעמא: **משום יקרא דכהן גדול.** דידע בסהדותא לבריה: **אמי.** מלך יתיב עד דמיקבל סהדותא וקאי מלך וחזיל ומעייינין אנן בדיניה: **לא תענה על רב.** איך רשאי לסתור את דברי מופלא שבדיינין ואי אמר מלך חובה הוא לא מצי איך למחזי ליה זכותא: **משום אפסניא.** מחלק ממון לחיילותיו כך וכך לשנה ונותן לו שיהו כל השנים מעוברות: **כהן גדול.** אינו רולה שתתעבר שנה מפני הליגה שצריך לעבוד ולקדש ביום הכפורים חמש עבילות ועשרה קידושין ואם תתעבר שנה הרי תשרי במרחשון ולינת מרחשון תהיה בתשרי: **אמר רב פפא ש"מ.** מהא דקתני ולא כהן גדול בעיבור שנה: **שתא בתר ירחי אזלא.** אחר ירחים הרלויים להיות אם לא נתעברה הולך קור וחוס של שנה וליגה הרלויה במרחשון הוא בתשרי כשמתעברת: **אם בכיר ולקיש לחדא יינץ דין הוא אדר.** אם יהא חוס בקרקע וילמח זרע הבכיר והאפילה יחד חיטין שנזרעו בראש החודש[1] והשעורין שנזרעו עכשיו דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם תור בצפר בתלג ימות ובטיהרא בטול תאינה ידמוך ישלח משכיה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם קידום תקיף לחדא יהא יפה בלועך נפיק לקיבליה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר ועברוה רבנן לההיא שתא ותסברא רבנן ארעוותא סמוך אלא רבנן אחושבנייהו סמוך ורועי בקר איסתיועי הוא דאיסתייעא מילתייהו: חולץ וחולצין כו': קא פסיק ותני לא שנא מן הארוסין ולא שנא מן הנישואין הוי עשה ולא תעשה

עין משפט נר מצוה

א מיי' פ"ז מהלכות רוצח הלכה י:

יא ב מיי' פ"ד מהלכות כלי המקדש הלי' כב ופ' יז מהלי' סנהדרין הלכה ח:

יב ג מיי' פי"ל מהלי' אבילה הלי' יח סמג עשין עד טוש"ע ח"מ סי' ערב סעיף ב:

יג ד מיי' שם [הלי' יג] והלי' יז וסמג שם טוש"ע ח"מ סי' רסג סעיף ל ג והגהה:

יד ה מיי' שם פי"ב הלכה ל סמג שם טוש"ע ח"מ סי' רסד סעיף ח:

טו ו מיי' פ"ה מהלי' כלי המקדש הלי' ט ועי"ש בכ"מ [ופ"ל מהלי' עדות הל"ג]:

טז ז מיי' פ"ג מהלכות סנהדרין הלכה ד:

יז ח מיי' פ"ד מהלי' קידוש החדש הלי' יא:

יח ט מיי' פי"ז מהלי' מיסורי ביאה הלי' יב:

תורה אור השלם

1. תָּבִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אַרְצֶךָ אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל רֹצֵחַ: דברים יט ג

2. וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יְבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ: שמות יח כב

3. לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת שִׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ: דברים כב א

4. לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא תַעֲנֶה עַל רַב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת: שמות כג ב

מסורת הש"ס

1) מכות יא., 2) לעיל ב., 3) לעיל טו., 4) [סנה.], 5) [ברכות יט: ב"מ ל.], 6) [תוספ' ספ"ב], 7) [פי' ההולאה שנתן לחילותיו מודש בחודש והוא טועל המס בשנה ומפזר להן בכל מודש ומודש ואם יוסיפו מודש לריך ליתן מעלו לפיכך מודה את הטיבור. ערוך], 8) [לקמן כו., 9) יבמות כ. קא., 10) [המוק. רש"ש], 11) [יב: ובמשנה מכות יא.], 12) [ברכות יט:], 13) [ל"ל לא תעשה], 14) עי' רש"ל ורש"ל [ועי' תוס' שבועות ל: ד"ה אבל איסורא], 15) [בתוס' הרא"ש כשמעבריס],

גליון הש"ם

גמ' שתא בתר ירחא אזיל. ע' תשובת מעיל לדקה סי' ה' באורך:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה מעיד וכו' אפי' בממונא אי נמי דוקא בממונא איירי מתני' מדקתני דמלך לא מעיד דאי באיסורא: (ב) ד"ה והא תנן ל"ל קושט ד"ה והא אין: (ג) ד"ה שתא וכו' קור וחוס של שנה הולך אחר:

מוסף רש"י

אין דנין לא את השבט. רומז של שבט שעבדו ע"ז במוזיל (לעיל ב.). **ולא את נביא השקר.** בחנק (שם). דבריו של גדול. דינו של בעל שריה כגון נשיא וכהן גדול (לעיל מז.). **והתעלמת.** מהם, וללמדך בא שמותר להתעלם (ב"מ ל.). **ופעמים שאי אתה מתעלם.** דכתיב לא תוכל להתעלם (שם). **והיא בבית הקברות.** האבלה (שם). **ואינה לפי כבודו.** אין האבלה חשובה לפי כבודו להשיבה (ברכות יט:). **או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו.** שדמי בטול מלאכתו לרלוף אחריה יתריס על דמי האבלה ולא יעלו הבעלים להשיב לו יותר ממה שמשיב לסם ומלא הוא מפקיד (שם ובמ"ד ב"מ שם). **לא שנא מן האירוסין.** נפלה לפניו מן האירוסין ועודה בתולה, לעיכה אבל לא דאלמנה, **ולא שנא מן הנישואין.** נפלה לפניו מן הנישואין, דהיינו תרתי לגרעותא, חדא דאלמנה היא ואיכא לאו דאלמנה לא יקח, ועוד דבעולה היא ואיכא איסור עשה לגביה, דכתיב אשה בתולה יקח, ולא בעולה, ולאו הבא מכלל עשה עשה (יבמות כ.). **עשה ולא תעשה.** אלמנה לא יקח, בתולה יקח ולא בעולה (שם סא.).

ואין עשה. יבמה יבא עליה (דברים כה): **ביאה לאשונה.** דייבוס מקיימת מצות עשה ביאה שניה לאו מצות ייבוס הוא: **ומן המקדש לא יצא.** בכהן גדול אונן כתיב (ויקרא כא) והא כתיב לעיל מייה לאביו ולאמו לא יטמא: **מקדושתו לא יצא.** כלומר יעשה חיזוק לדבריו שלא יגרוס לגאת מקדושה וליטמא: **מרריה.** מרירות לבו: **משוח שעבר.** כגון שאירע בו פסול בכהן גדול ומינו אחר תחתיו וכשעבר פסולו של ראשון חוזר לעבודתו ושני קרא ליה משוח שעבר: **אגשה דעתיה.** דכהן גדול: **חדי בי.** שמח באבלי: **ש"מ.** מדקתני סגן מיכן והעם מיכן וכהן באמצע היינו סגן היינו ממונה דמתני'[ח] דקתני הממונה ממנעו לכהן ונותנו בינו לבין העם: **אבלים שמאל המנחמים.** מדקתני ואבל וכל העם משמאלו והרי הוא היה מן המנחמין וקתני אבלים לשמאלו: **וש"מ.** כן מנהג תגחומין[ג] שורה שיהו אבלים עומדין במקומן וכל העם עוברין אים אים כשמגיע אצל האבל מנחמו ועובר מדקתני כשהוא עובר לנחם וגבי מתנחם קתני כשהוא עומד בשורה להתנחם: **וכנה אחריה.** בנה הקטן לא יהלך אחריה אלא לפניה: **משום מעשה שהיה.** שגנבוהו פריליים מאחריה ומתנוהו בבית וכשחזרה ולא ראתהו התחילה לועקת ובוכה בא אחד מהם ואמר בואי ואראנו ליך ונכנסה אחריו ועינו אותה: **מספרות.** זו עם זו: **משום ייחוד.** שמא ילך אדם עם ואם לא ישמע קול אדם יכנס ויתייחד עם ואתנן (קידושין דף פ:) לא יתייחד אדם עם ג' נשים. ובבית הכסא שבשדות קמיירי שהיה בית הכסא שלהם בשדה חוץ לעיר והכל ניפיים עם: **בין שאבלים עומדין עם כו'.** וכך הורה לי שאין שינוי מנהג בדבר בין שהיו אבלים עומדין בין אבלים עוברין אין כאן קלקול: **והוא אומר אתנחמו.** ברייתא היא: **נחשא קא רמי.** סימן הוא מטיל הסם להרע שיצטרכו לנחומים בתמיה: **אנו עיינינס.** לדונו בדין ולא תחניפו ולא תשאו פניו: **ויעידו בך.** שעבדך הרג את הנפש דעבדו כחמורו והפסד ממון הוא לו לפיכך צריך לדונו בפניו:

נפנה

היינו סגן היינו ממונה. וליכא למימר דהיינו משוח שעבר דפשיטא דלא מיקרי ממונה והר"ר יעקב בר' יהודא פירש דמשמע ממתני' גם כשהוא מתנחם מאחריים דממונה ממנעו ומוסיף הוא כל העם אומר לו וכו' ובברייי וקאמר משוח שעבר לא אתי גביה: **ושמע** מינה אבלים משמאל וכו'.

פירוש דתנן ממנעו בינו לבין העם ובברייתא קתני ראש בית האב ואבלים (ד) משמאלו וכל העם אצלא שיהו העם ראשונים משמאלו ואם כן האבלים היו משמאל העם: **אבל** מלכי בית דוד דן ודנין אותו.

וא"ת וכי איך יכול לדון והא אמרינן לעיל אין מושיבין מלך בסנהדרין משום דכתיב לא תענה על ריב וי"ל דהכא מיירי דוקא לדון דיני ממונות דלא איכפת לן אם לא יוכלו לענות אחריו כדאמרי' (לקמן לב:) דיני ממונות מתחילין מן הגדול ומיהו קשה דאפילו דיני נפשות נמי אשכחן דכתיב (ש"א כה) ויחגור [גם] דוד [את] חרבו והא לקמן (דף לו:) ילפינן מייה דדיני נפשות מתחילין מן הצד וכיון שהיה חושב דוד עצמו למלך היאך היה דן עמהם וי"ל כיון שהיה אותו הדין לכבודו על שמרד נבל בו לא היה לו בושת אם ידברו האחרים לפניו אבל בשאר מלכי בית דוד ודאי אין דנין דיני נפשות כדפרישית: **ינאי** המלך עמוד על רגליך ויעידו בך. ואם תאמר והא אמרינן התם אפי' ת"ח א"ל לעמוד משום דהאי עשה והאי עשה ועשה דכבוד תורה עדיף כדאמר בפרק שבועת העדות (דף ל: ושם) וכיון דחכם אינו צריך לעמוד כ"ש מלך דטפי עדיף מלך מת"ח כדקאמר לקמן דאפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר שום תשים עליך מלך וכו' וי"ל דודאי עשה דכבוד תורה עדיף וא"כ אעפ"י שאין ת"ח היה צריך לעמוד ינאי היה צריך לעמוד והאי דת"ח יכול למחול על כבודו משא"כ מלך הוא משום קרא דקאמר שום וגו' שתהא אימתו עליך כי כבודו בא לו משום דמצות המקום כך הוא ואין יכול להפקיע מצות המקום אבל ת"ח תורתו דיליה ויכול למחול היטב על כבודו דשלו היא כדאמרי' במס' ע"ז (דף יט.) בתחלה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר (ה) אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה: **ינאי** המלך עמוד על רגליך וכו'. והא דאמרינן פרק שבועת העדות (דף ל. ושם) שאם רצו להושיב שניהם מושיבין דאינו אסור אצא אחד עומד ואחד יושב ואם כן לא היה המלך צריך לעמוד ובלבד שיושב אותו

[א]ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה אלא מן האירוסין אמאי יבא עשה וידחה לא תעשה [ב]גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה תניא נמי הכי [ג]אם קדמו ובעלו ביאה ראשונה קנו ואסור (ה) לקיימן בביאה שניה: מת לו מת כו': ת"ר [1]ומן המקדש לא יצא לא יצא עמהן אבל יוצא הוא אחריהן כיצד הן נכסין והוא נגלה הן ניגלין והוא נכסה: ויוצא עד פתח כו': שפיר קאמר ר' יהודה אמר לך רבי מאיר אי הכי [ד] לביתו נמי לא אלא ה"ק מן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא וכיון דאית ליה הכירא לא אתי למינגע ורבי יהודה אגב מרריה דילמא מקרי ואתי ונגע: כשהוא מנחם: ת"ר [ו]כשהוא עובר בשורה לנחם את אחרים סגן ומשוח שעבר בימינו וראש בית אב ואבלים וכל העם משמאלו [ה]וכשהוא עומד בשורה ומתנחם מאחרים סגן מימינו וראש בית אב וכל העם משמאלו אבל משוח שעבר לא אתי גביה מ"ט חלשא דעתיה סבר קא חדי בי א"ר פפא ש"מ מהא מתניתא תלת שמע מינה [ז][1]היינו סגן היינו ממונה ושמע מינה [ח]אבלים עומדין וכל העם עוברין ושמע מינה [ט]אבלים לשמאל המנחמין הן עומדין ת"ר בראשונה היו אבלים עומדין וכל העם עוברין והיו ב' משפחות בירושלים מתגרות זו בזו זאת אומרת אני עוברת תחלה וזאת אומרת אני עוברת תחלה התקינו שיהא העם עומדין ואבלים עוברין: (חזר והלך וסיפר סימן): אמר רמי בר אבא החזיר רבי יוסי את הדבר ליושנו בציפורי שיהיו אבלים עומדין וכל העם עוברין ואמר רמי בר אבא התקין רבי יוסי בציפורי [י]שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה אחריה משום מעשה שהיה ואמר רמי בר אבא התקין ר' יוסי בציפורי שיהיו נשים מספרות בבית הכסא משום ייחוד אמר רב מנשיא בר עות שאילית את רבי יאשיה רבה בבית עלמין דהוצל ואמר לי [כ]אין שורה פחותה מעשרה בני אדם [מ]ואין אבלים מן המנין בין שאבלים עומדין וכל העם עוברין בין שאבלים עוברין וכל העם עומדין: כשהוא מתנחם כו': איבעיא להו כי מנחם הוא אחריני היכי אמר להו ת"ש והוא אומר תתנחמו היכי דמי אילימא כי מנחמי אחריני לדידיה אמר להו איהו תתנחמו נחשא קא רמי להו אלא [ל]כי מנחם לאחריני אמר להו תתנחמו ש"מ: מלך לא דן כו': אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל [נ]אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותן [1]דכתיב [2]בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט ואי לא דייניגן ליה אינהו היכי דייני והכתיב [3]התקוששו וקושו ואמר ר"ל [ס]קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים אלא מלכי ישראל מ"ט לא משום מעשה שהיה דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו שלחו ליה עבדך קטל נפשא שדריה להו שלחו לי' תא אנת נמי להכא [4]והועד בבעליו [ע]אמרה תורה [5]יבא בעל השור ויעמוד על שורו אתא ויתיב א"ל שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד שנאמר [5]ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' אמר לו לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חבריך

נפנה

מסורת הש"ס

(א) [יבמות כ: פא.], (ב) [שם כ:], (ג) [תוספתא פ"ד ע"ש], (ד) [ע' תוס' סוטה מג. ד"ה סגנן], (ה) [מתיבות מ.], (ו) לעיל יח. ד"מ קז: ב"ב ס:, (ז) [ש"ק קיב:], (ח) [לעיל יח.], (ט) ובברייתא קאמר כל"ל, (י) ובברייתא קתני כל"ל,

תורה אור השלם

1. ומן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְיָ: ויקרא כא יב
2. בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְיָ דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד עֹשֵׁק פֶּן תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם:
ירמיהו כא יב
3. הִתְקוֹשְׁשׁוּ וְקוֹשׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף: צפניה ב א
4. וְאִם שׁוֹר נֶגֶח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת: שמות כא כט
5. וְעָמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְיָ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם: דברים יט יז

גליון הש"ס

גמ' דכתיב בית דוד. עיין בשער המלך פ"ה מהל' יס"ת ה"ה שהביא דברי הטיטה מקונצא מה שכתב בזה בשם תוספת הרא"ש:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואסור לקיימה בביאה שניה: (ב) שם ת"ה מביתו נמי לא. נ"ב כנ"ל להגיה: (ג) רש"י ד"ה וש"מ וכו' בשורה שיהו: (ד) תוס' ד"ה ושמע וכו' ואבלים וכל העם משמאלו אצלא: (ה) ד"ה ינאי וכו' אגא' כי אם:

מוסף רש"י

יבא עשה. דיבמה יבא עליה (יבמות ב.). גזירה ביאה ראשונה. דמקיים בה עשה ומצי למימר, אטו ביאה שניה. דלא מצי למימר, דהא איקיים בה עשה (שם ב:). התקוששו. לשון היקש, אדם המשוה עצמו ושיר דרכו (צפניה ב א) לו: הסר קש מבין עיניך תחלה, כמו (שמות ח) לקושם קש, כלומר קשוט עצמך (רשב"ם ב"ב ס:).

עין משפט נר מצוה

יט א מיי' פ"ו מהלכות יבום הלכה יא:
כ ב ג מיי' שם הל' י [טוש"ע אה"ע סי' קעד סעי' ג]:
כא ד ה מיי' פ"ה מהל' כלי המקדש הל' ד [וס"ז מהל' אבל הל' ו]:
כב ו מיי' פ"ד מהל' כלי המקדש הל' טו:
כג ז מיי' פי"ג מהלכות אבל הלכה ח:
כד ח מיי' שם הל' ב:
כה ט מיי' פכ"ח מהל' מיקוה ביאה הל' יז סמג לאוין קכו טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף יד:
כו י מיי' שם פכ"ב הלכה יד סמג שם טוש"ע שם סעיף יג:
כז כ מיי' פי"ג מהל' אבל הלכה ח:
כח ל מיי' שם פ"ז הלכה ו וס"ה מהל' כלי המקדש הל' ד:
כט מ מיי' פ"ב מהל' סנהדרין הלכה ה וס"ג מהל' מלכים הל' ז:
ג [מיי' פ"י מהל' מקו ממון הלכה ו]:

אותו שכנגדו וי"ל דדיני נפשות שאני [פ] אי נמי הכא הוי קבלת עדות וקבלת עדות כשעת גמר דין ובשעת גמר דין אמרינן פרק שבועת העדות (דף ל: ושם) דברי הכל דיינים בישיבה ובעלי דינין בעמידה ואם כן יש ליחסר כשב"ד מושיבין שני בעלי דינין שלא ישבו בשעת קבלת העדות ולא בשעת גמר דין דשעת קבלת העדות כמו גמר דין חשוב: **מצוה שאני.** וכה"ג לא משני הש"ס גבי המלך שעבר לפני כלה בפרק האשה שנתאלמנה (כתובות דף טז.) דמשני פרשת דרכים הואי ואמאי לא משני מצוה שאני וי"ל דהתם אין המצוה כי אם בשביל כבוד החתן והכלה וכבוד מלך עדיף טפי מכבוד החתן וא"כ ליכא מצוה אבל הכא גבי יבום מצוה איכא:

שפדאו מצער גידול בנים. פי' הקונטרס גידול י"ב שבטים ולא נהירא חדא דאינו לער אלא שמחה כדאמרינן (ברכות דף סג.) גבי עובד אדום שברכו ה' בבניס בשכר הארון שהיה בביתו ועוד דאברהם היו לו בניס מקטורה ולריך לומר לער של יוסף ואחיו וגלגול יריחת מלרים:

נפיס

נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע נפנה לשמאלו וכבשו פניהם בקרקע אמר להן שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו: לא חולץ ולא חולצין וכו': איני והאמר רב אשי אפילו למאן דאמר [א]נשיא [ב]שמחל על כבודו כבודו מחול [ב]מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר [1]שום תשים עליך מלך [ג]שתהא אימתו עליך מצוה שאני: ואין נושאין כו': תניא אמרו לו לר' יהודה נשים הראויות לו מבית המלך ומאי נינהו מירב ומיכל [ג]שאלו תלמידיו את ר' יוסי היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן אמר להן מיכל אחר מיתת מירב נשאה ר' יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היו לו במירב שנאמר [2]תנה את אשתי את מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים מאי תלמודא אמר רב פפא מיכל אשתי ולא מירב אשתי מאי קידושי טעות דכתיב [3]והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול וגו' אזל קטליה אמר לו מלוה אית לך גבאי [ד][1]והמקדש במלוה אינה מקודשת אזל יהבה לעדריאל דכתיב [4]ויהי בעת תת את מירב בת שאול לדוד וגו' א"ל אי בעית דאתן לך מיכל זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים אזל אייתי ליה א"ל מלוה ופרוטה אית לך גבאי [ה]שאול סבר [ו]מלוה ופרוטה דעתיה אמלוה ודוד סבר [ו]מלוה ופרוטה [ז]דעתיה אפרוטה ואיבעית אימא דכולי עלמא מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה שאול סבר לא חזו ולא מידי ודוד סבר חזו לכלבי ושונרי ור' יוסי האי תנה את אשתי את מיכל מאי דריש ביה ר' יוסי לטעמיה דתניא רבי יוסי היה דורש מקראות מעורבין [ח]כתיב [5]ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את אדמוני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל אשר ילדה לעדריאל המחולתי וגו' וכי לעדריאל נתנה והלא לפלטי בן ליש נתנה דכתיב [6]ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' אלא מקיש קידושי מירב לעדריאל לקידושי מיכל לפלטי מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה ור' יהושע בן קרחה נמי הכתיב את חמשת בני מיכל בת שאול אמר לך רבי יהושע וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה [ט]מירב ילדה ומיכל גידלה לפיכך נקראו על שמה [ט][1]ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו: (חנינא קרא יוחנן ואשתו אלעזר וגאולה ושמואל בלימודי סימן): רבי חנינא אומר מהכא [7]ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקראו על שמה רבי יוחנן אמר מהכא [8]ואשתו [י]היהודית ילדה את ירד אביגדור וגו' אלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח (לו) מרד מרד זה כלב ולמה נקראו שמו מרד [כ]שמרד בעצת מרגלים וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד ילדה ובתיה גידלה לפיכך נקראו על שמה רבי אלעזר אמר מהכא [9]גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד אלא יעקב ילד ויוסף כילכל לפיכך נקראו על שמו אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן [ל]כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר [10]ואלה תולדות אהרן ומשה וכתיב ואלה שמות בני אהרן לומר לך אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו [11]לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם אמר רב יהודה שפדאו מצער גידול בנים והיינו דכתיב [12]לא עתה יבוש יעקב וגו' לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחוורו מאבי אביו כתיב פלטי וכתיב [13]פלטיאל אמר ר' יוחנן פלטי שמו ולמה נקראו שמו פלטיאל [מ]שפלטו אל מן העבירה מה עשה [מ]נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה והכתיב [14]וילך אתה אישה שנעשה לה כאישה והכתיב [14]הלך ובכה על המצוה דאזיל מיניה עד בחורים שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה אמר רבי יוחנן תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז דכתיב [15]ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות תוקפו

נפנה. שמעון לימינו לידע אם יאמרו כמותו: **כבשו פניהם.** שהיו ירלאין ממנו: **בעל מחשבות.** הקב"ה: [נ] **ולא חולצין נאמר.** מפני שאסורה לינשא: חליצה גנאי היא לו לבא לב"ד ותהא רוקקת לפניו ויבוש גנאי הוא לו לקום על שם אחיו [ס]: הא דרב אשי בפ' קמא דקידושין (דף לב:): **הרגוים לו.** המותרות לו אבל נשיו של שאול לא: **מלוה אית לך גבאי.** עושר גדול וקידושין אחרים לא קיבלתי: **בעא מיה.** כשהגיע עת לתתה לדוד נתנה לעדריאל: **מלוה ופרוטה.** מלוה עושר גדול שנתחייבתי לך בשביל גלית ופרוטה שהי כסף שקבלתי ממך בהללו ערלות פלשתים: **שאול סבר.** דעתיה דמקדש לקדש במלוה דחשיבא הלכך נלחו קידושי נינהו ואזל ויהבה לפלטי בן ליש: **ודוד סבר.** דעתיה אפרוטה משום הכי קרי לה אשתי: **האי מנה אם אשתי אם מילל.** דמשמע זו אשתי ולא מירב אשתי: **מאי דריש ביה.** רבי יוסי דלא דריש ולא מירב אשתי: **לטעמיה.** דדריש ממקרא מעורבב כדלקמן מה מיכל אשתי אף מירב אשתי: **קדושי מיכל לפלטי.** פשיטא לן דבעבירה דהא כתיב אשתי מיכל וקיימא לן (קידושין דף מז.) דעתיה אפרוטה דבת קידושין היא: **ואשתו היהודית.** בכלב בן יפונה משמעי קרא. יהודית על שם ע' שכפרה בע"ז ומתגיירה שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי דכתיב (דניאל ג) איתי גוברין יהודאין וגו': **ירד אביגדור.** כולן שמותן של משה הן: **מרד.** כלב שמרד בעצת מרגלים: **תולדות אהרן ומשה.** ומפרש בתריה בני אהרן ולא הזכרו בני משה שם: **שפדאו מצער גידול בנים.** שהוטל עליו טורח השבטים שעל אברהם היה מוטל אותו טורח דכתיב (בראשית כו) והרביתי את זרעך והוא פדאו: **והא לביב איתא.** אלמא בא עליה: **שנעשה לה כאישה.** שהיה מגדלה ומחבבה: **הלך ובכה אחריה.** בקושיא קא נסיב לה: **עד בחורים.** קרא קא דריש וקאזיל: **תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז.** דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז. תוקף דבר גדול וממור ויש לו שם. עמוה דבר שאין לו שם שאדם עושה לפי תומו: **שנעשה בשרו.** אבר: **כראשי לפתות.** נתקשה ואעפ"כ כבש ילרו ולף על פי שפנויה היתה ועמו במיטה אבל יוסף אשת איש היתה ואינה עמו במיטה: תוקפו

10. וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר יְיָ אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי: במדבר ג א 11. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים הַמְשֻׁחִים אֲשֶׁר מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן: במדבר ג א 12. לָכֵן כֹּה אָמַר יְיָ אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ: ישעיהו כט ב 13. וַיִּשְׁלַח אִישׁ בֹּשֶׁת וַיִּקָּחֶהָ מֵעִם אִישׁ מֵעִם פַּלְטִיאֵל בֶּן לָיִשׁ: שמואל ב ג טו 14. וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ הָלוֹךְ וּבָכֹה אַחֲרֶיהָ עַד בַּחֲרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְנֵר לֵךְ שׁוּב וַיָּשָׁב: שמואל ב ג טז 15. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו: רות ג ח

עין משפט נר מצוה

לו א מיי' פ"ו מהלכות מ"ת הלכה ו סמג עשין י"ב טוש"ע י"ד סי' רמד סעיף יד:

לא ב מיי' פ"ב מהל' מלכים הלכה ג:

לב ג מיי' פ"ה מהלכות אישות הלכה יג סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' כח סעיף ז:

לג ד מיי' שם הלכה טו טוש"ע שם סעי' יד:

מוסף רש"י

שום תשים עליך מלך. ישראל הוהרו שישימו עליהם שימות הרבה, לומר שהם אימתו עליהם, הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה (כתובות יז.). **והמקדש במלוה.** לאמר המקדשי במלוה שהלויתיך (קדושין ו:) שמחל לה מלוה שחייבת לו (כתובות עד.). **אינה מקודשת.** אפילו יש בעין (קדושין מז.) דמשום דמשעה שלוותה מיתנה להולאה וכרשותה קיימא והשתא לא מידי יהיב לה (כתובות עד.) דקיימה משלה עפרון גמרינן דיהיב מידי בשעת קדושין ומלוה להולאה מיתנה וכסף הן שלה ומעות אחרים היא מחיבת לו (קדושין ו:).

רבינו חננאל

אין נושאין אלמנותו של מלך. ר' יהודה אומר מלך נושא אלמנותו של מלך שכן דוד נשא אלמנתו של שאול שנאמר ואתנה לך את בית אדוניך ונשי אדניך בחיקך. תניא אמרו לו לר' יהודה נשים הראויות לו מבית המלך ומאן נינהו מירב ומיכל. שאלו איך נשא דוד שתי אחיות א"ר יוסי מיכל לאחר מיתת מירב נשאה. ר' יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היו לו במירב שנאמר תנה את אשתי את מיכל. מיכל אשתי ולא מירב אשתי. ואסיקנא שאול סבור מאה ערלות פלשתים לא חזו ולא מידי ודוד סבר לכלבי ושונרי שוו פרוטה. ור' יוסי האי תנה את אשתי את מיכל מאי עביד ליה. א"ל מקראות הללו מעורבבין הן שנאמר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי. והכתיב ושאול נתן את מיכל בתו לפלטי בן ליש. אלא מקיש קדושי (מיכל למירב) [מירב לעדריאל לקדושי מיכל לפלטי] מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה ש"מ כי שאול בשתיהן שלא כדין עשה ולעולם מיכל אחר מיתת מירב נשאה ר' יהושע בן קרחה אומר מירב ילדה לעדריאל ומיכל גידלתם ונקראו על שם מיכל ללמד שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו הוא ילדו. ר' חנינא אמר מהכא ילד בן לנעמי רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקרא על שמה. א"ר יונתן כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו הוא ילדו שנאמר אלה תולדות אהרן ומשה אהרן ילד ומשה לימד ונקראו על שמו. לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם יעקב פדה אברהם מצער גידול בנים. פלטי שמו למה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מעבירה. מה עשה נעץ חרב בינו לבינה ואמר העוסק בדבר הזה ידקר בחרב זו עד בחורים מלמד שהיו כבחורים. א"ר יוחנן תוקפו של בועז ענוותנותו של יוסף שנאמר ויבא הביתה לעשות מלאכתו תנא שניהם לדבר אחד נתכוונו תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי כתיב וילפת אמר רב נעשה בשרו כראשי

מסורת הש"ס

א) כתובות יז. סוטה מא: קידושין לב:, ב) [לקמן כב. וש"נ], ג) [תוספתא סוטה פי"א], ד) [קידושין ו: מו. מז.], ה) [קידושין מח: ב"ק לט:], ו) [קידושין מו.], ז) [תוספ' סוטה שם], ח) אלא מיבב ילדה כל"ל, ט) מגילה יג., י) כ"ל היהודיה, כ) [מגילה יג.], ל) [לקמן לט:], מ) [ע' תוס' שבת יג: ד"ה מטה מדלא], נ) [מכלו שייך במשנה לעיל יח.], ס) [ע"כ שייך שם], ע) [מגילה יג.], פ) [וע' תוס' שבועות ל. ד"ה שאם רצו ותוס' לקמן לד: ד"ה יוסי ותוס' ב"ב קיד. ד"ה אבל ותוס' זבחים טז. ד"ה מיושב],

גליון הש"ם

גמ' שאול סבר מלוה ופרוטה. עיין מגיגה ד' ט"ו ע"א תוס' ד"ה יוסי: שם שפלטו אל. כעין זה לקמן דף לז ע"ב גבי שפלטיאל וכן ב"ב דף קי ע"א גבי שמואל וכתמורה דף יז גבי עתניאל ובירושלמי ספ"ה דסוטה גבי אליהו בן ברכאל:

תורה אור השלם

1. שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא: דברים יז טו

2. וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל אִישׁ בֹּשֶׁת בֶּן שָׁאוּל לֵאמֹר תֵּנָה אֶת אִשְׁתִּי אֶת מִיכַל אֲשֶׁר אֵרַשְׂתִּי לִי בִּמְאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים:

שמואל ב ג יד

3. וְיֹאמֶר אִישׁ יִשְׂרָאֵל הָאִיתָם הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה כִּי לְחָרֵף אֶת יִשְׂרָאֵל עֹלֶה וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּנּוּ יַעֲשִׁרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת בִּתּוֹ יִתֵּן לוֹ וְאֶת בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל:

שמואל א יז כה

4. וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת מֵרַב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא נִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל הַמְּחֹלָתִי לְאִשָּׁה:

שמואל א יח יט

5. וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁנֵי בְּנֵי רִצְפָּה בַּת אַיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל אֶת אַרְמֹנִי וְאֶת מְפִבֹשֶׁת וְאֶת חֲמֻשֶׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת שָׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל בֶּן בַּרְזִלַּי הַמְּחֹלָתִי:

שמואל ב כא ח

6. וְשָׁאוּל נָתַן אֶת מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת דָּוִד לְפַלְטִי בֶן לַיִשׁ אֲשֶׁר מִגַּלִּים:

שמואל א כה מד

7. וַתִּקְרָאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר יֶלֶד בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אֲבִי יִשַׁי אֲבִי דָוִד:

רות ד יז

8. וְאִשְׁתּוֹ הַיְהֻדִיָּה יָלְדָה אֶת יֶרֶד אֲבִי גְדוֹר וְאֶת חֶבֶר אֲבִי שוֹכוֹ וְאֶת יְקוּתִיאֵל אֲבִי זָנוֹחַ וְאֵלֶּה בְּנֵי בִתְיָה בַּת פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח מָרֶד:

דברי הימים א ד יח

9. גָּאַלְתָּ בִזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה:

תהלים עז טז

תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש. דאילו בועז חדא לילה ופלטי שניים רצופות: דורו של משה ויהושע עסקו בתורה הרבה ודורו של חזקיהו יותר מהם כדכתיב (ישעיה י) וחובל עול מפני שמן ואומרינן בחלק (לקמן דף לד:) חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבתי מדרשות עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ: **מפכסין בטלית אחת.** עניים היו: **רבי יהודה אומר לעולם לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר.** ואי ס"ד נשים אחר המטה אורחיה דדוד להלך עם הנשים: **נתחילה להברותן.** שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר: **ולבסוף להברותן.** שידעו הבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר: **למחות בשאול.** בהריגת נוב עיר הכהנים: **ידיך לא אסורות.** אדם חשוב היית לשאול והיה לך למחות ולפי שלא מחית כנפול לפני בני עולה נפלת: **מכדי מחויי מחית.** והכי קאמר ידיך לא אסורות היו לא ניהנת בעצמך כאדם (א) חשוב) אלא בכל כוחך גילית בדעתך ומחית בשאול: **ששה מלכות בית דוד.** שהעמיד את איש בושת למלך ואם לא המליכו אבנר היו ממליכין את דוד ומשמלך איש בושת עד יום שמלך דוד על כל ישראל היו שתי שניים ומחצה שתי שניים לאיש בושת וחצי שנה בין מיתתו למלכות דוד שמשמת שאול מלך דוד בחברון וכתיב בחברון מלך שבע שניים וששה חדשים לא מהן חמש שניים שבין מיתת שאול למלכות איש בושת דתניא בסדר עולם (ולקמן דף קז.) והימים אשר מלך דוד על וגו' נמצאת מלכות ישראל בטילה חמש שניים אלמא חמש שניים היו בלא מלך נשתיירו שתי שניים ומחצה ממלכות איש בושת למלכות בית דוד: **דרגש ערסא דגדא.** נוהגין היו לערוך מטה ושלחן בבית ולא היו משתמשין בהן כלל אלא למזל הבית מונחת משוס ניחוש. גדא מזל ודומה (ב) גד גדי וסנוק לא (שבת דף סז:): **עד השתא לאו אוקמיניה.** עד הנה לא ישב על אותה מיטה שהרי מונחת היא לנוי הבית: **והשתא.** דאבל הוא בעינן לאותביה עלה מהיכא תיפוק לן: **השתא מוכלינן ליה.** משל אחרים: **אלא אי קשיא.** אדעולא הא קשיא עלה דתניא בעלמא (מו"ק דף כז.) דרגש אין צריך האבל לכפותו: **מתיר קרביטין.** בימי אבלו. קרביטין לולאות: **קרביטין מי איתי ליה.** הלא כשאר מטות עושין אותה מטה: **גילדאי.** לצעין: **ערסא דצלא.** מטה של עור ותולין לצועות בשפת העור סביב וכשרולין לנטותו עונדין הרצועות באלכסון המטה וכשמתירין אותה הוא נופל והן הן קרביטין ואם הוא עליו לכפותו אלא יתקלקל העור בלחלוח הקרקע שלא היו לאשי כרעיו גבוהין מסירוגו למעלה. וקאמר ת"ק זוקפו על דופן הכרעים ואלכסוניו למעלה ואמר ליה רבן שמעון מתיר קרביטין והוא נופל: סירוגו

נשים לצאת לפני המטה. דכיון דשעת צער הוא ליכא למיחש לההיות ובירושלמי פליגי איכא למאן דאמר לפני המטה לפי שגרמו מיתה לעולם ואית דנהגו לאחר המטה ואנשים לפני המטה לפי שגנאי לבנות ישראל שיסתכלו בהן אנשים:

ששהא מלכות וכו'. אף על גב דדרשינן (מדרש רבה פרשת וישלח) ומלכים ממך יצאו זה שאול ואיש בושת מ"מ היה יכול להתקיים במקום אחר ולא היה לו לשהות מלכות בית דוד שנמשח כבר על פי נביא: **שתי שנים ומחצה.** פי' בקונטרס שמלכות ישראל היתה בטלה חמש שנה בין מיתת שאול למלכות איש בושת ב' שניים ומחצה היינו שתי שניים ממלכות איש בושת ומחצה בין מיתת איש בושת למלכות דוד ולא נהירא חדא דלמה נענש על אותה חצי שנה דבין מיתת איש בושת למלכות דוד הלא קודם מיתתו חזר אבנר ונתאמץ להמליך את דוד כדכתיב (שמואל ב ג) וישלח אבנר מלאכים אל דוד וגו' ועוד דכיון דחמש שניים עמדו בלא מלך ולא המליכו את דוד א"כ למה נענש אבנר במה שנתחזק אחרי כן להמליך איש בושת וגרמה לי איפכא דאותה חצי שנה היתה בין מיתת שאול למלכות איש בושת ובאותם הימים נתחזק אבנר ודבר לכל ישראל להמליך איש בושת עד שהמליכו לסוף אותה חצי שנה ומשמת איש בושת היתה מלכות ישראל בטלה חמש שניים עד שמלך דוד ונמצאו ז' שניים ומחצה שמלך דוד בחברון כדכתיב בהדיא אע"ג דבאידך קרא לא חשיב רק ז' שניים [ח] היינו לפי שנגטרע כדאמרינן בחלק (לקמן דף קז.) והא דלא חשיב חצי שנה זאת בחשבון בטול מלכות ישראל (בחלק) היינו לפי שלא היתה סמוך לה' שניים ולא היה הבטול יחד:

מלך

תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש כדאמרן אמר רבי יוחנן מאי דכתיב [1]רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה רבות בנות עשו חיל זה יוסף ובועז ואת עלית על כולנה זה פלטי בן ליש אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מאי דכתיב [2]שקר החן והבל היופי שקר החן זה יוסף והבל היופי זה בועז יראת ה' היא תתהלל זה פלטי בן ליש דבר אחר שקר החן זה דורו של משה והבל היופי זה דורו של יהושע יראת ה' היא תתהלל זה דורו של ר' יהודה ברבי אילעאי אמרו עליו על רבי יהודה ברבי אילעאי שהיו ששה תלמידים מתכסין בטלית אחת ועוסקין בתורה: **מתני'** [8]מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו רבי יהודה אומר אם רוצה לצאת שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר שנאמר [3]והמלך דוד הולך אחר המיטה א"ל [3]לא היה הדבר אלא לפיים את העם [6]וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הדרגש: **גמ'** תנו רבנן [7]מקום שנהגו נשים לצאת אחר המיטה יוצאות לפני המיטה יוצאות ר' יהודה אומר לעולם נשים לפני המיטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מיטתו של אבנר שנאמר [3]והמלך דוד הולך אחר המיטה אמרו לו לא היה הדבר אלא לפיים את העם ונתפייסו שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים שנאמר [4]וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר דרש רבא מאי דכתיב [5]ויבא כל העם להברות את דוד כתיב [3]להכרות וקרינן להברות בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה ר' יצחק אמר מיחה ולא נענה ושניהן מקרא אחד דרשו [6]ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאן דאמר לא מיחה הכי קאמר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאי טעמא לא מחית [6]כנפול לפני בני עולה נפלת ומ"ד מיחה ולא נענה איתמהויי מתמה הכמות נבל ימות ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים מכדי מחויי מחית מ"ט כנפול לפני בני עולה נפלת למאן דאמר מיחה מ"ט איענש א"ר נחמן [3](ברבי) יצחק ששהא מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה: וכשמברין אותו כו': מאי [7]דרגש אמר עולא ערסא דגדא א"ל רבנן לעולא מי איכא מידי דעד האידנא לא אותביניה והשתא מותבינן ליה מתקיף לה רבא מאי קושיא דילמא מידי דהוה אאכילה ושתיה דעד האידנא לא אכילניה ולא אשקיניה השתא [8]קא מוכלינן ליה וקא משקינן ליה אלא אי קשיא הא קשיא [9]דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפו ואי ס"ד ערסא דגדא אמאי אינו צריך לכפותו והתניא [8]הכופה [9]את מטתו לא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה מאי קושיא דילמא מידי דהוה אמטה מיוחדת לכלים דקתני [8]אם היתה מיוחדת לכלים אינו צריך לכפותה אלא אי קשיא הא קשיא רשב"ג אומר [10]דרגש מתיר קרביטין והוא נופל מאיליו ואי סלקא דעתך ערסא דגדא קרביטין מי איתי ליה אלא כי אתא רבין אמר אמר לי ההוא מרבנן ורב תחליפא שמיה דהוה שכיח בשוקא דגילדאי ואמר ליה מאי דרגש ערסא דצלא א"ר ירמיה א"ר יוחנן דרגש

סירוגו

רב נחמן בר יצחק אמר מיחה. ומפני מה נענש מפני שעיכב מלכות בית דוד שנתים ומחצה: **וכשמברין** אותו כל העם מסובין על הקרקע והוא על הדרגש: **ירושלמי** דרגש יש בו משום כפיית המטה [ספסל אין בו משום כפיית המטה]. המלך אינו חייב בכפיית המטה [כהן גדול חייב בכפיית המטה. תני ההספד וכל העוסקין בהספד מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה מעשה היה והפסיקו רבותינו לק"ש ולתפלה]. מאי דרגש ערסא דצלא. פי' מטה של עורות. דרגש מתיר

מסורת הש"ס

א) [מ"ק כז. נדרים טו.], ב) [בכל הספרים שלפנינו לא נמצא שום קרי וכתיב ועמ"ש בס"ד לקמן קנ. על הגליון בענין ויתמר לו], ג) [נ"ל בכו], ד) נדרים טו. ע"ש מו"ק כז. כל הסוגיא וע"ש, ה) תענית ג: מו"ק כז. [נדרים טו.], ו) [י"ג חכונן], ז) [ב"ב ה], ח) והייגו לפי כל"ל,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מכדי וכו' כאדם שאינו חשוב אלא: (ב) ד"ה דרגש וכו' ודומה לו גד:

מוסף רש"י

וכשמברין אותו. למלך בסהוא אבל (נדרים טו.). ערסא דגדא. מטה שאין אדם יושב עליה ומיוחדת למזל, כמו (ישעיה סה) העורכים לגד שלחן (מו"ק כז. מכת"י. וכעי"ז נדרים טו.) מי איכא מידי כו'. מכלל דלרגש לאו ערסא דגדא הוא (נדרים טו.). דעד האידנא לא אותביניה. עד השתא לא היה חשוב אותו מלך לאותויה על אותה מטה (מו"ק שם מכת"י). דעד האידנא לא אכילניה. משל אחרים, כלאמרינן (מו"ק כז.) אבל אסור לאכול בסעודה לאשורה משלו (מו"ק שם מכת"י). אינו צריך לכפותו. ממש הכרעים מלמעלה, אלא זוקפו. שמעמידו על שני כרעיו ודיו (נדרים שם). ואי ס"ד ערסא דגדא. דמיטה חשובה היא כל כך (שם) אמאי אינו צריך לכפותו. הא לא נשתנה משאר מטות אלא שמיוחדת למזל ואין יושבין עליה (מו"ק שם מכת"י). והתניא הכופה כו'. חו נמי דאילא ומיטה חשובה היא צריך לכפותה, אלא שמע מינה דרגש לאו ערסא דגדא הוא (נדרים שם). מידי דהוה אמטה מיוחדת לכלים. ליתן עליה כלים, וכולא ואין יושבים עליה אין צריך לכפותה (שם נז:). דרגש מתיר קרביטיו. אין צריך לזוקפה אלא הוא האבל מוטל קרביטיו והיא נופלת. קרביטין לולאות שבו (שם). קרביטין מי איתי ליה. הא לא מפרקינן ליה לעולם אלא קבוע ועומד (מו"ק שם מכת"י). הכי קיים להו דלא הוו להו קרביטין, שאינה עשויה להתפרק אלא עומדת מוצעת לעולם (נדרים שם). ערסא דצלא. מטה עשויין שיש לאשה עמהן בדרך ומוקפין אלכסונות שקורין אלפונדאיי"ר ותולין בהן לצועות וגם בעור שפורסין עליו תולין לצועות כנגד לצועות של אלכסונות המטה וכשרולין לתקנו עונדין לצועות העור בלצועות של אלכסונות המטה ואח"כ מוחזין אלכסונות בכרעים וכשרולין לסוקנן ממיתין קרביטין והעור נופל מאליו (מו"ק שם מכת"י). לו: של עור שיש עליה, אבל אינה חשובה כל כך, ולהכי הוא"ל ואינה חשובה כל כך לא היה כופה אלא זוקפה ודיו, וערסא דצלא אית לה קרביטין ופליגא דשב"ג בגמרא ואמר דבעי כפיה כל כך שמתיר קרביטין והעור נופל מאליו לפי שיש לצועות סביב לעור ומותחין אותו בין אלכסונות המטה וקושרין הצלועות באלכסונות ושוכבין עליו וכשמתירין הצלועות והעור נופל אין לך כפיה גדולה מזו (נדרים שם).

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"ב מהל' מלכים הל' ד ופ"ז מהל' אבל הלכה ז סמג עשין קטו:

לה ב מיי' פ"ז מהל' אבל הלכה ז:

לו ג מיי' שם הלכה ח ופ"ב מהל' מלכים הלכה ד סמג שם:

לז ד מיי' פ"ב מהל' אבל הלכה יא סמג עשין מד"ס ב טוש"ע י"ד סי' שנט סעיף ג:

לח ה מיי' שם פ"ד הלכה ט סמג שם טוש"ע י"ד סי' שעח סעיף ג:

לט ו ז ח ט מיי' שם פ"ה הלכה יא טוש"ע י"ד סי' שפז:

תורה אור השלם

1. רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה:
משלי לא כט
2. שֶׁקֶר הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת יְיָ הִיא תִתְהַלָּל: משלי לא ל
3. וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל יוֹאָב וְאֶל כָּל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ קְרָעוּ בִגְדֵיכֶם וְחִגְרוּ שַׂקִּים וְסִפְדוּ לִפְנֵי אַבְנֵר וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה: שמואל ב ג לא
4. וְיָדְעוּ כָל הָעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא כִּי לֹא הָיְתָה מֵהַמֶּלֶךְ לְהָמִית אֶת אַבְנֵר בֶּן נֵר: שמואל ב ג לז
5. וַיָּבֹא כָל הָעָם לְהַכִּירוֹת אֶת דָּוִד לֶחֶם בְּעוֹד הַיּוֹם וַיִּשָּׁבַע דָּוִד לֵאמֹר כֹּה יַעֲשֶׂה לִּי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִיף כִּי אִם לִפְנֵי בוֹא הַשֶּׁמֶשׁ אֶטְעַם לֶחֶם אוֹ כָל מְאוּמָה:
שמואל ב ג לה
6. וַיְקֹנֵן הַמֶּלֶךְ אֶל אַבְנֵר וַיֹּאמַר הַכְּמוֹת נָבָל יָמוּת אַבְנֵר: יָדֶךָ לֹא אֲסֻרוֹת וְרַגְלֶיךָ לֹא לַנְחֻשְׁתַּיִם הֻגָּשׁוּ כִּנְפוֹל לִפְנֵי בְנֵי עַוְלָה נָפַלְתָּ וַיֹּסֶף בָּכוֹת עָלָיו כָּל הָעָם לִבְכּוֹת עָלָיו:
שמואל ב ג לג-לד

רבינו חננאל

לפתות. ואת עלית על כולנה זה פלטי בן ליש. שקר החן זה יוסף והבל היופי זה בועז אשה יראת ה' [היא] תתהלל זה פלטי ד"א שקר החן זה דורו של משה. הבל היופי זה דורו של יהושע. אשה יראת ה' היא תתהלל זה דורו של ר' יהודה בר' אלעאי שהיו ששה תלמידים מתעטפין בטלית אחת ועוסקין בתורה: **מת** לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו. ר' יהודה אומר אם רוצה לצאת אחרי המטה כדרך שיצא דוד אחרי מטתו של אבנר יוצא: **ת"ר** מקום שנהגו הנשים לצאת אחרי המטה יוצאות לפני המטה יוצאות ר' יהודה אומר לעולם הנשים לפני המטה שנאמר והמלך דוד הולך אחרי המטה כו'. אמר רב מפני מה נענש אבנר שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה ואמרינן בגמ' בסוף נגמר הדין בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג כו'. ופירושו פירשו בירושלמי במסכת סוטה בפרק א'.

מלך מותר וכו'. [9]תימה למה נענש אחאב על נבות כיון שלא רצה למכור לו כרמו ועוד דבפרק הכונס לאן לדיר (כ"ק דף ס.) קאמר דדוד שאל אם היה יכול להחליף גדישין של שעורין משראל לתת בפני בהמתו (1) וי"ל דבפרשת המלך כתיב (שמואל ג ח) יקח ונתן לעבדיו ולא לעצמו ועוד י"ל דבאחאב היה יכול ליקח אם היה רוצה אבל כשהיה שואל אחאב שימכרו לו חשב נבות שרשות בידו לומר לא אמכור ועי"ל דנענש לפי ששאל הכרס לעשות ע"ז דכתיב (מלכים ג כא) והיה לי לגן ירק כמו המתקדשים והמטהרים אל הגנות (ישעיה סו) והנקדן תירץ דאינו מותר רק בשדות הרחוקים מן העיר דלא מעלי כל כך אבל כרם נבות היה אצל היכל אחאב בשומרון ועי"ל דדוקא בשדה מקנה אבל שדה אחוזה שירש מאבותיו לא כמו שהשיב נבות חלילה לי מתתי נחלת אבותי לך [8] אי נמי דפרשת המלך לא נאמרה רק על המלך שנמלך על כל ישראל ויהודה ומאת המקוס ואחאב לא מלך על יהודה וגם לא מלך מאת המקוס: דאי

סירוגו מתוכו מטה סירוגה מעל גבה מיתיבי [6]כלי עץ מאימתי מקבלין טומאה המטה והעריסה [3]משישופם בעור הדג ואי מטה מסורגת [3](היא) מעל גבה למה לי שיפת עור הדג אלא הא והא מתוכו מטה אעולי ואפוקי בבזיוני דרגש אעולי ואפוקי באבקתא [7]אמר ר' יעקב אמר ר' יהושע בן לוי הלכה כרשב"ג [8]אמר רבי יעקב בר אמי [2]מטה שנקליטיה יוצאין זוקפה ודיו: **מתני'** [2]ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של שבעים ואחד [7]ופורץ [9]לעשות לו דרך ואין ממחה בידו [9]הדרך המלך אין לו שיעור [1]וכל העם בוזזין ונותנין לו והוא נוטל חלק בראש: **גמ'** תנינא חדא זימנא אין [8]מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד איידי דתנא כל מילי דמלך תנא נמי [8] מוציאין למלחמת הרשות אמר רב יהודה אמר שמואל [1]כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו רב אמר לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם שנאמר [1]שום תשים עליך מלך [2]שתהא אימתו עליך כתנאי ר' יוסי אומר [1]כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו ר' יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך וכן היה רבי יהודה אומר ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה רבי [3]נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד תרעומתן שנאמר [2]ואמרת אשימה עלי מלך וגו' [3]תניא ר"א אומר זקנים שבדור כהוגן שאלו שנאמר [3]תנה לנו מלך לשפטנו אבל עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמר [4]והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו [2]תניא רבי יוסי אומר [1]שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה ואיני יודע איזה מהן תחילה כשהוא אומר [5]כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי אומר [1]להעמיד להם מלך תחילה ואין כסא אלא מלך שנאמר [6]וישב שלמה על כסא ה' למלך ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה או להכרית זרעו של עמלק תחלה כשהוא אומר [7]והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה וכן בדוד הוא אומר [8]ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב וכתיב [9]ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו' אמר ריש לקיש בתחילה מלך שלמה על העליונים שנאמר [6]וישב שלמה על כסא ה' ולבסוף מלך על התחתונים שנאמר [10]כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה [9]רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבו וכשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו ולבסוף לא מלך אלא על ישראל שנאמר [11]אני קהלת הייתי מלך על ישראל וגו' ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים שנאמר [12]דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים ולבסוף לא מלך אלא על מטתו שנאמר [13]הנה מטתו שלשלמה וגו' ולבסוף לא מלך אלא על מקלו שנאמר [14]זה היה חלקי מכל עמלי [9]רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גונדו הדר או לא הדר רב ושמואל חד אמר הדר וחד אמר לא הדר מאן דאמר לא הדר [9]מלך והדיוט ומאן דאמר הדר מלך והדיוט ומלך: פורץ לעשות לו דרך: ת"ר [2]אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם אמר ליה אביי לרב דימי ואמרי לה לרב אחא בשלמא אוצרות מלכים למלך אורחא דמלתא אלא שאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם מנלן דכתיב

וימשחו

מלחמתנו [ש"א ח]: **כמחילה.** קודם שנשא שלמה נשים נכריות מלך אף על עליונים: **וכשם שמלך על תפסח ועזה כך מלך על כל העולם כולו.** והכי קאמר קרא כי הוא רודה בכל עבר הנהר כמתפסח ועד עזה: **על מקלו.** שהשליכו אשמדאי מכסאו כדאמרינן במסכת גיטין (דף סח.): **גונדו.** טליתו וכסדר טהרות (כלים פרק טז מ"ח) פירש רב האיי מקילה הוא מקילה של חרש (2) ודומה לו חד אמר קודו וחד אמר מקלו (ויקרא רבה פרשה אחרי ז) והוא מקילה ששותה בה מיס: **מלך והדיוט.** ושוב לא חזר למלכותו [3]:

וימשחו

סירוגו. קשירתו: **מפוכו.** שיש נקבים (2) בארכבותיו ותוחבין בהן רגשי לגועות התלויות בעור ועונבים ואין מרכיבין הרצועה על גבי ארוכות המטה: **סירוגה מעל גבה.** החבלים מרכיבין על ארוכות המטה מיכן ומיכן ואורג והוא סירוג: **העריסה.** עריסת תינוקות ברי"ץ: **משישופם בעור הדג.** משפשפם בעור הדג כדי להחליק הארוכות ליפותם: **למה לי שיפת עור הדג.** הלא אין יופיין ניכר שהרי מכוסות הן תמיד בגשי החבלים המסורגין על גבן: **מטה אעולי ואפוקי בבזיוניה.** בבזעים ונקבים של ארוכות מכניס ומוציא רגש החבל ומסרג: **באבקתא.** לוגאות התלויות בנקבי ארכובותיו ובהן מכניסין רגשי לגועות התלויות בשפת העור: **שנקליטיה יוצאין.** נקליטין שני עצים ארוכים ומעמידין אותן באמצע דופני המטה אחד מראשותיה ואחד מרגלותיה ומפולגין הן בראשותיהן ומניחין קנה מזה לזה ועליו פורסין הכילה ויש שמחברין אותן נקליטין למטה והיינו יוצאין שמחוברין ויוצאין מן המטה ואין יכול לכפותה מפני נקליטיה: **זוקפה.** על מראשותיה או על מרגלותיה (2) וארכובותיה למעלה ודיו: **מתני' ופורץ.** גדרות אחרים: **לעשות לו דרך.** לשדהו ולכרמו: **חלק בראש.** חלק היפה בורר לראשן ונוטל מחלה: **גמ' בפרשת מלך.** בספר שמואל (א ח) בניכם ובנותיכם יקח וכיוצא בהם: **רב אמר לא נאמרה פרשה.** דשמואל אגא לאיים עליהם שתהא אימת מלכם עליהם אבל אינו מותר לעשות: ה"ג **רבי יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם.** ולא גרס לירא ולבהלם דהא לרבי יהודה יפה כיוונו שהרי נצטוו ישראל על כך והכי גרס לה בתוספתא [פ"ד ה"ג]: **שלש מצות.** להכי נקט שלש הללו שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כדמפרש לקמן בתחלה מלך ואחריה עמלק ואחריה בית הבחירה: **כנגיפתם לארץ.** דבכולהו כתיב ירושה וישיבה וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך (דברים יז) בעמלק כתיב (שם כה) והיה בהניח ה' וגו' ובבנין בית הבחירה כתיב (שם יב) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והדר כתיב והיה המקום וגו': **לא נאמרה פרשה זו.** דשום תשים עליך מלך משום מצוה אגא כנגד תרעומתם שגלוי לפניו שעתידים להתרעם על כך ולומר והיינו גם אנחנו ככל הגויים שנאמר ואמרת אשימה עתידין אתם לומר כן: (ד) **ר' נהוראי אומר כו'** לא גרסינן ליה בתוספתא [3]. ותדע דשיבוש הוא דהא קי"ל בעירובין (דף יג.) דהוא רבי נחמיה הוא רבי נהוראי [4]: **עמי הארץ קנלו.** דלילו זקנים שאלוהו לשופטם ולרדות הסרבנים שבהם אבל עמי הארץ תלו עליו מלחמותיהם שאמרו ולא בראשיהו ולחם את

מסורת הש"ם

מ) א מיי' פ"ה מהלכות כלים הלכה ח:
מא ב מיי' פ"ה מהל' אבל הל' יח סמג עשין מד טוש"ך סי' שפז סעיף ב:
מב ג מיי' פ"ה מהל' סנהדרין הלכה ח ופ"ה מהל' מלכים הלכה ב סמג עשין קיז:
מג ד ה מיי' פ"ה מהל' מלכים הל' ג סמג עשין סט:
מד ו מיי' שם פ"ד הל' ט סמג שם:
מה ז מיי' שם הלכה ח סמג עשין קטו:
מו ח ט י מיי' שם פ"ח הל' ח סמג עשין קיד:
מז כ מיי' שם פ"ד ה"ט:

לעזי רש"י

ברי"ץ. עריסה.

רבינו חננאל

קרביטיו ונופל מאליו: **אמר** ריב"ל הלכה כרשב"ג דאמר מטה שנקליטה יוצאין זוקפה ודיו מטה המיוחדת לכלים אין צריכין לכפותה: **ופורץ** לעשות לו דרך ואין ממחין בידו בשדרך המלך אין לו שיעור. אמר שמואל כל האמור בפרשת המלך המלך מותר בו ר' יוחנן אמר לא נאמרה פרשה זו משפט המלך ליקח את בני ישראל ולשומם לו במרכבתו ובפרשיו ולחרוש חרישו ולקצור קצירו ולעשות כלי מלחמתו וכלי רכבו. ובנות ישראל יקח להיות לו רקחות טבחות ואופות ושדות בני ישראל וכרמיהם וזיתיהם הטובים יקח ונתן לעבדיו וזרעיהם יעשר וצאנם ינתן לסריסיו ולעבדיו ובהמתם ובחוריהם הטובים וחמוריהם יקח ועשה למלאכתו ולבני ישראל אמרו ואתם תהיו לו לעבדים וזעקתם ביום ההוא מלפני מלכם אשר בחרתם לכם ולא יענה ה' אתכם ביום ההוא. אמר (לו) ר' יוחנן לא פירש להם אילו כולם שהתירם לו הקב"ה אלא ליירא ולבהלם בלבד. תניא אמר ר' יהודה ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ להעמיד להם מלך ולבנות בית הבחירה ולהכרית זרע עמלק ואוקימנא להעמיד להם מלך ואחריו להכרית זרע עמלק ואחריהן בנין בית הבחירה א"כ למה נענש מפני שקדמה על ידן. זקנים כהוגן שאלו שנאמר ועתה שימה לנו מלך לשפטנו ועמי הארץ הן שקלקלו ואמרו ריצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו: **ענין** שלמה שנאמר עליו שמלך על העליונים שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך ובסוף על התחתונים כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי כו'. פי' קורו קערה שאוכל בה: **ירושלמי** היה אומר זה היה חלקי מכל עמלי: והעם בוזזין ונותנין לפניו והוא נוטל חלק בראש: **ת"ר** אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה מחצה לעם ומחצה למלך:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה מלך וכו' תימה. קושיא זו היא בזוהר הקדוש פ' ושב:

הגהות הב"ח

(א) גמ' תנא נמי מוציא למלחמת: **(ב)** רש"י ד"ה מתוכו שיש נקבים בארכובותיו ותוחבין: **(ג)** ד"ה זוקפה וכו' על מרגלותיה וארוכותיה למעלה ודיו: **(ד)** ד"ה **רבי נחמיה אומר** כו' לא גרסינן ליה בתוספתא: **(ה)** ד"ה גונדו וכו' של מרש וגורם לו חד אמר מקודו וחד אמר: **(ו)** תוס' ד"ה מלך וכו' בפני בהמתו ולשלם להם גדישין של **עדשי' דפלשתי'** וי"ל דבפרשת:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

תורה אור השלם

1. שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא: דברים יז טו
2. כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ כְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי: דברים יז יד
3. וַיֵּרַע הַדָּבָר בְּעֵינֵי שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ תְּנָה לָּנוּ מֶלֶךְ לְשָׁפְטֵנוּ וַיִּתְפַּלֵּל שְׁמוּאֵל אֶל יְיָ: שמואל א ח ו
4. וְהָיִינוּ גַּם אֲנַחְנוּ כְּכָל הַגּוֹיִם וּשְׁפָטָנוּ מַלְכֵּנוּ וְיָצָא לְפָנֵינוּ וְנִלְחַם אֶת מִלְחֲמֹתֵנוּ: שמואל א ח כ
5. וַיֹּאמַר כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַיְיָ בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר: שמות יז טז
6. וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא יְיָ לְמֶלֶךְ תַּחַת דָּוִיד אָבִיו וַיַּצְלַח וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו כָּל יִשְׂרָאֵל: דברי הימים א כט כג
7. וְעָבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וִישַׁבְתֶּם בֶּטַח: וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תְּבִיאוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וּתְרֻמַת יְדְכֶם וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם אֲשֶׁר יִדְּרוּ לַיְיָ: דברים יב יא-8. וְיָדַעְתָּ כִּי יָשֹׁב יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְהַשְׁמִיד אֹתָם מִפָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִשְׁמִדָם וְיָרַשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם: דברים יב ט
9. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה: שמואל ב ז ב 10. כִּי הוּא רֹדֶה בְּכָל עֵבֶר הַנָּהָר מִתִּפְסַח וְעַד עַזָּה בְּכָל מַלְכֵי עֵבֶר הַנָּהָר וְשָׁלוֹם הָיָה לוֹ מִכָּל עֲבָרָיו מִסָּבִיב: מלכים א ה ד 11. אֲנִי קֹהֶלֶת הָיִיתִי מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלִָם: קהלת א יב 12. דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם: קהלת א א 13. הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל: שיר השירים ג ז 14. וְכֹל אֲשֶׁר שָׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אֲצַלְּתִי מֵהֶם לֹא מָנַעְתִּי אֶת לִבִּי מִכָּל שִׂמְחָה כִּי לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל עֲמָלִי וְזֶה הָיָה חֶלְקִי מִכָּל עֲמָלִי: קהלת ב י

כהן גדול פרק שני סנהדרין

וימשחו אותו. בשלמה כתיב: **והיה נא הרן ונגיו.** בלחם הפנים כתיב: **מתני' שמנה עשרה.** לקמן נפקא לן: **גמ' עשירה ממשכנין אותה.** לפי שאינה צריכה לאותו כסות להחזירו לה בלילה: **משיאה שם רע.** שתכנס לביתך שחרית וערבית: **נמלן דדריש וי"ו.**

[1] ויִמשחו הי' לנגיד ולצדוק (ח) מקיש נגיד לצדוק מה צדוק מחצה לו ומחצה לאחיו אף נגיד מחצה לו ומחצה לאחיו וצדוק גופיה מנלן (ט) דתניא רבי אומר [2] והיתה לאהרן ולבניו (י) מחצה לאהרן ומחצה לבניו: **מתני'** [3] לא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה (יא) רבי יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו ר' שמעון אומר אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זה לא ישאנה אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים דאפילו כאביגיל: **גמ'** למימרא דר' יהודה דריש טעמא דקרא ור"ש לא דריש טעמא דקרא והא איפכא שמעינן להו דתניא (יב) [2] אלמנה בין שהיא ענייה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה שנאמר [4] לא תחבול בגד אלמנה דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר עשירה ממשכנין אותה ענייה אין ממשכנין אותה (יג) [7] ואתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה ואמרינן מאי קאמר הכי קאמר מתוך שאתה ממשכנה אתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה אלמא ר' יהודה לא דריש טעמא דקרא ורבי שמעון דריש טעמא דקרא בעלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא (יד) ושאני הכא דמפרש טעמא דקרא מה טעם לא ירבה לו נשים משום [3] דלא יסור לבבו ור' שמעון אמר לך מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא א"כ לכתוב קרא לא ירבה לו נשים ולישתוק ואנא אמינא מה טעם לא ירבה (טו) משום דלא יסור לא יסור למה לי אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זו לא ישאנה אלא מה אני מקיים לא ירבה דאפילו כאביגיל הני שמונה עשרה מנלן דכתיב [5] ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלישי אבשלום בן מעכה והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה ילדו לדוד בחברון וקאמר ליה נביא [6] אם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כהנה שית וכהנה שית דהוו להו תמני סרי מתקיף לה רבינא אימא כהנה תרתי סרי וכהנה עשרין וארבע תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר מעשרים וארבע (טז) למאן דדריש וי"ו ארבעים ושמנה הוו תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר מארבעים ושמנה ותנא דידן מאי טעמיה אמר רב כהנא מקיש כהנה בתרא לכהנה קמא מה כהנה קמא שית אף כהנה בתרא שית והא הואי מיכל אמר רב עגלה זו מיכל ולמה נקרא שמה עגלה שחביבה עליו כעגלה וכן הוא אומר [7] לולי חרשתם בעגלתי וגו' ומי הוו למיכל בני והכתיב [8] ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה אמר רב חסדא עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה לה מכדי בנים היכא קא חשיב להו בחברון ואילו מעשה דמיכל בירושלים הוה דכתיב [9] ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' ותבז ואמר רב יהודה ואיתימא רב יוסף שקלתה מיכל (יז) למיטרפסה אלא אימא עד אותו מעשה היה לה מכאן ואילך לא היה לה והכתיב [10] ויקח דוד עוד פלגשים ונשים בירושלים למלויי שמונה עשר מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב יהודה אמר רב [7] נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין אמר רב יהודה אמר רב (יח) ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלוריות היו וכולן יושבין בקרונות של זהב ומהלכין בראשי גייסות היו והם היו בעלי אגרופין של בית דוד ואמר רב יהודה אמר רב תמר בת יפת תואר היתה שנאמר [11] ועתה דבר נא (יט) (על) המלך כי לא ימנעני ממך ואי ס"ד בת נישואין הואי אחתיה מי הוה שריא ליה אלא שמע מינה בת יפת תואר היתה [12] ולאמנון רע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד (כ) (והיה) איש חכם וגו' אמר רב יהודה אמר רב איש חכם לרשעה [13] ויאמר מדוע אתה ככה דל בן המלך ויאמר לו יונדב שכב על משכבך והתחל וגו' עד ועשתה לעיני את הבריה [14] ותקח המשרת ותצוק לפניו אמר רב יהודה אמר רב שעשתה לו מיני טיגון [15] וישנאה אמנון שנאה גדולה מאוד מ"ט אמר ר' יצחק נימא נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה וכי נקשרה לו איהי מאי עבדה אלא אימא קשרה לו נימא ועשאתו כרות שפכה איני והא דרש רבא מאי דכתיב [16] ויצא לך שם בגוים ביפיך שאין להן לבנות ישראל לא שער בית השחי ולא בית הערוה שאני תמר דבת יפת תואר הואי [17] ותקח תמר אפר על ראשה (כא) (ואת כתונת) הפסים אשר עליה קרעה תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה גדר גדול גדרה תמר באותה שעה אמרו לבנות מלכים כך לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה אם לצנועות כך לפרוצות על אחת כמה וכמה (כב) אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה גזרו על

ראי' ס"ד בת נישואין הואי אחתיה מי הוה שרייה ליה. מכאן קשה לפ"ה שפירש בפ"ק דקידושין (דף כב.) והכאתה אל תוך ביתך מלמד שלא יאלצנה במלחמה פי' שלא יבא עליה במלחמה ומשמע מתוך פי' הקונטרס דאפילו ביאה ראשונה אסורה במלחמה עד לאחר כל המעשים כולן וא"כ לא בא דוד על מעכה רק לאחר שנתגיירה וא"כ בת נישואין היא והיכי שריא תמר לאמנון אחתיה היא ועוד הא אמרינן (שם דף כא:) דלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע משמע שבמלחמה ביאה ראשונה הוא לכך פירש ר"ת התם שלא יאלצנה במלחמה לבא עליה ביאה שניה ומתלוקת בירושלמי בין רב ושמואל מן הפי' דרב אמר אינה מותרת במלחמה אלא ביאה ראשונה ושמואל אמר אף לא ביאה ראשונה ולא ביאה שניה וזה לשון הירושלמי תרתי מילין אתון אמרין משמיה דרב וליתא הכא אתון אמרין משמיה דרב אסור לבא עליה ביאה שניה ואני אומר לא ביאה ראשונה ולא ביאה שניה וא"כ קשיא לשמואל הך דהכא כדפרישית על כן נראה למימר דתמר לא היתה בת דוד שאתה כבר היתה מעוברת כשבאת למלחמה והא דכתיב (שמואל ב יג) כי כן תלבשנה בנות המלכים מעילים מתוך שגדלה בחיקו של דוד קרי לה בת מלך:

סוסיס

לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלישי אבשלום בן מעכה והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה ילדו לדוד בחברון וקאמר ליה נביא [6] אם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כהנה שית וכהנה שית דהוו להו תמני סרי מתקיף לה רבינא אימא כהנה תרתי סרי וכהנה עשרין וארבע תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר מעשרים וארבע (טז) למאן דדריש וי"ו ארבעים ושמנה הוו תניא נמי הכי לא ירבה לו נשים יותר מארבעים ושמנה ותנא דידן מאי טעמיה אמר רב כהנא מקיש כהנה בתרא לכהנה קמא מה כהנה קמא שית אף כהנה בתרא שית והא הואי מיכל אמר רב עגלה זו מיכל ולמה נקרא שמה עגלה שחביבה עליו כעגלה וכן הוא אומר [7] לולי חרשתם בעגלתי וגו' ומי הוו למיכל בני והכתיב [8] ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה אמר רב חסדא עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה לה מכדי בנים היכא קא חשיב להו בחברון ואילו מעשה דמיכל בירושלים הוה דכתיב [9] ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה' ותבז ואמר רב יהודה ואיתימא רב יוסף שקלתה מיכל (יז) למיטרפסה אלא אימא עד אותו מעשה היה לה מכאן ואילך לא היה לה והכתיב [10] ויקח דוד עוד פלגשים ונשים בירושלים למלויי שמונה עשר מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב יהודה אמר רב [7] נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין אמר רב יהודה אמר רב (יח) ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלוריות היו וכולן יושבין בקרונות של זהב ומהלכין בראשי גייסות היו והם היו בעלי אגרופין של בית דוד ואמר רב יהודה אמר רב תמר בת יפת תואר היתה שנאמר [11] ועתה דבר נא (יט) (על) המלך כי לא ימנעני ממך ואי ס"ד בת נישואין הואי אחתיה מי הוה שריא ליה אלא שמע מינה בת יפת תואר היתה [12] ולאמנון רע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד (כ) (והיה) איש חכם וגו' אמר רב יהודה אמר רב איש חכם לרשעה [13] ויאמר מדוע אתה ככה דל בן המלך ויאמר לו יונדב שכב על משכבך והתחל וגו' עד ועשתה לעיני את הבריה [14] ותקח המשרת ותצוק לפניו אמר רב יהודה אמר רב שעשתה לו מיני טיגון [15] וישנאה אמנון שנאה גדולה מאוד מ"ט אמר ר' יצחק נימא נקשרה לו ועשאתו כרות שפכה וכי נקשרה לו איהי מאי עבדה אלא אימא קשרה לו נימא ועשאתו כרות שפכה איני והא דרש רבא מאי דכתיב [16] ויצא לך שם בגוים ביפיך שאין להן לבנות ישראל לא שער בית השחי ולא בית הערוה שאני תמר דבת יפת תואר הואי [17] ותקח תמר אפר על ראשה (כא) (ואת כתונת) הפסים אשר עליה קרעה תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה גדר גדול גדרה תמר באותה שעה אמרו לבנות מלכים כך לבנות הדיוטות על אחת כמה וכמה אם לצנועות כך לפרוצות על אחת כמה וכמה (כב) אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה גזרו על

היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלישי אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור. והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה הרי שש וכתיב ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כלומר שש ושש אחרות הרי י"ח. אמר רב עגלה זו מיכל והא לא היו לה בנים למיכל שנאמר ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה. ואסיקנא עד אותו המעשה שביזתו וקראתו כאחד הרקים (ירושלמי הלכה ד) וזהו ארכיסטס הוו לה בנים מאותו המעשה מתו לה. ולא היה לה ולד עד יום מותה ומפרש בירושלמי (בפירקין הלכה ד) שעל זה הדבר נענשה. פי' מטרופסה חלק חוקה כלומר להתם דינא: **אמר** רב ארבע מאות ילדים היו לו לדוד וכולם בני יפת תואר וכולן מגדלי בלורית היו: פי' בלורית ציצית של שער (ובנויות דואבה): אמר רב תמר בת יפת תואר היתה שנאמר ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך. ואי הות בת נשואין אחתיה מי שריא ליה אלא מלמד שהיה בא עליה דוד בביאותה וילדה (אבשלום ותמר) ואח"כ נתגיירה. וקי"ל כי בתו הבאה מן הנכרית אינה בתו. וינדב איש חכם מאד. אמר רב חכם ברשעה: דרש רבא ויצא לך שם בגוים ביופיך שלא היה שיער לבנות ישראל לא בבית השחי ולא בבית הערוה. שכב על משכבך והתחל וגו' ותקח את המשרת ותצק לפניו מלמד שעשתה לו מיני טיגון וישנאה אמנון

נימא קשרה לו ועשאתו כרות שפכה תנא גדר גדול גדרה תמר אותה שעה ומה לבנות סתומות כלומר הבתולות הצנועות כך אירע להן לבנות הדיוטות והן פתוחות פרוצות על אחת כמה וכמה: **ייחוד** של

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ד מה"ל תמידין הל' יד]:

מה ב מיי' פ"ג מה"ל מלכים הלכה ב סמג לאוין רכב:

מט ג מיי' פ"ד מה"ל מלוה ולוה הלכה ז סמג לאוין קפז טוש"ע מ"מ סי' לז סעיף יד:

נ ד מיי' פ"ד מהלכות מלכים הלכה ד ועי' בכ"מ ובמ"מ בפ"ז מה"ל מישות הלכה ד:

מוסף רש"י

והיתה לאהרן ולבניו. בלחם הפנים כתיב, וכהן טועל מחצה כדאמרינן בפרק יומא (יח:) וטועל חלה אחת משמי חלות של עצרת ואהרנא לו חמש ממעשה לחם הפנים והתם מפרש לה דפלגא היא (ע"ז יז:). **ואתה משיאה שם רע.** שתהא יוצא ונכנס אצלה שחרית וערבית (ב"מ קטו.). **ור' שמעון דריש טעמא דקרא.** דטעמא מאי אמר רחמנא לא תחבול בגד אלמנה, מפני שאתה צריך להחזיר לה עבוטה לערב ומתוך כך שאתה יוצא ונכנס תמיד אצלה שחרית למשכן וערבית להחזיר, אתה משיאה שם רע בשכנותיה (קידושין סח:). **מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא.** מע"ג דלא מפרש טעמא, כדאתיא גבי חומא (ב"מ קטו.). **למיטרפסה.** גמולה (פסחים נז:). **ילדים.** בחוצים היו לדוד בחילותיו ולא היו בניו (קידושין עו:). **בני יפת תואר.** נשים שנקחו מגוי ישראל במלחמה כדכתיב והכאתה אל תוך ביתך, ומתוך כך היו עוהגים כמספטי העובדי כוכבים (שם, וכעי"ז לקמן מט.). **ומגדלי בלוריות.** מאמותי ערפס (קדושין שם) כמספטי העכו"ם כדי שיילמו בעלי אימה ויפחדו מהן (לקמן מט.). **כי לא ימנעני ממך.** שמותרת אני לך. לפי שנתעברה בי אמי כשהיא בבית מולר שלקחה דוד במלחמה, ומי שיש לו בת אז אין מן שפחה אינו בנו לכל דבר (שמואל ב יג יג). **באותה שעה.** מעשה אמנון ותמר (ע"ז לז:).

רבינו חננאל

רמשחהו ה' לנגיד ולצדוק הכהן מקיש נגיד לכהן וכתיב בכהן והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו כך מחצה למלך ומחצה לעם: **מתני'** לא ירבה לו נשים אלא י"ח כו' למימרא דר' יהודה דריש טעמא דקרא ואסור לרבות משום חשש מסירות. ורבי שמעון אוסר אפי' אינן מסירות והא בסוף פרק המקבל שדה מחבירו איפכא שמענא להו ושנינן בעלמא ר' יהודה לא דריש טעמא דקרא ושאני הכא דמפרש כו'. י"ח מנא לן ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם

ויקח דוד עוד. אלמא טובא הוו ליה נשים: **יפת תואר.** הנשבית במלחמה כדכתיב (דברים כא) ורואית בשביה: **תמר.** אחות אבשלום בת יפת תואר היתה קודם שנתגיירה בלא שלם מעכה אמו ילדה לו לדוד את תמר והיתה אצלו בתורת יפת תואר: **ועתה דבר נא וגו'.** תמר מנסיב ליה עצה לאמנון: **מי הוה שרייה ליה אלא שמע מינה.** עדיין לא נתגיירה אמו כשילדתה ותנן ולד שפחה וכותית מישראל אין לו קורבת אב במסכת יבמות (דף כב.) מי שיש לו בן מ"מ וכו': **והשתא.** עשה עצמך כחולה: **הצריה.** מאכל טיגון פריי"ט: **שלא היה לה בנות ישראל.** קודם שתטאו וגבהו בנות ציון (ישעיה ג): **לא שער בית השחי.** תחת אילי זרועותיהן: **גדרה תמר.** בדמעתה וזעקתה והגה עצמה בבזיון נשאו אחר נשים ק"ו בעצמן מה בנות מלכים אירע קלקול זה בהדיוטות על אחת כמה וכמה:

[1] ויִמשחו הי' לנגיד ולצדוק (ח) מקיש נגיד לצדוק מה צדוק מחצה לו ומחצה לאחיו אף נגיד מחצה לו ומחצה לאחיו וצדוק גופיה מנלן (ט) דתניא רבי אומר [2] והיתה לאהרן ולבניו (י) מחצה לאהרן ומחצה לבניו: מתני' [3] לא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה (יא) רבי יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו ר' שמעון אומר אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זה לא ישאנה אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים דאפילו כאביגיל: גמ' למימרא דר' יהודה דריש טעמא דקרא ור"ש לא דריש טעמא דקרא והא איפכא שמעינן להו דתניא (יב) [2] אלמנה בין שהיא ענייה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה שנאמר [4] לא תחבול בגד אלמנה דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר עשירה ממשכנין אותה ענייה אין ממשכנין אותה (יג) [7] ואתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה ואמרינן מאי קאמר הכי קאמר מתוך שאתה ממשכנה אתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה אלמא ר' יהודה לא דריש טעמא דקרא ורבי שמעון דריש טעמא דקרא בעלמא רבי יהודה לא דריש טעמא דקרא (יד) ושאני הכא דמפרש טעמא דקרא מה טעם לא ירבה לו נשים משום [3] דלא יסור לבבו ור' שמעון אמר לך מכדי בעלמא דרשינן טעמא דקרא א"כ לכתוב קרא לא ירבה לו נשים ולישתוק ואנא אמינא מה טעם לא ירבה (טו) משום דלא יסור לא יסור למה לי אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זו לא ישאנה אלא מה אני מקיים לא ירבה דאפילו כאביגיל הני שמונה עשרה מנלן דכתיב [5] ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל אשת נבל הכרמלי והשלישי אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה ילדו לדוד בחברון

שמואל ב ג ב-ה

6. וְאָתָּנָה לָךְ אֶת בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם מְעָט וְאוֹסִפָה לְךָ כְּהֵנָּה וְכָהֵנָּה: שמואל ב יב ח

7. וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּטֶרֶם יָבֹא הַחַרְסָה מַה מְּתוֹק מִדְּבַשׁ וּמַה עֹז מֵאֲרִי וַיֹּאמֶר לָהֶם לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי לֹא מְצָאתֶם חִידָתִי: שופטים יד יח

8. וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לֹא הָיָה לָהּ יָלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ: שמואל ב ו כג

9. וְהָיָה אֲרוֹן יְיָ בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכַל בַּת שָׁאוּל נִשְׁקָפָה בְּעַד הַחַלּוֹן וַתַּרְא אֶת הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי יְיָ וַתֹּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ: שמואל ב ו טז 10. וַיִּקַּח דָּוִד עוֹד פִּלַגְשִׁים וְנָשִׁים מִירוּשָׁלִַם אַחֲרֵי בֹאוֹ מֵחֶבְרוֹן וַיִּוָּלְדוּ עוֹד לְדָוִד בָּנִים וּבָנוֹת: שמואל ב ה יג 11. וְאַנִּי אָנָה אוֹלִיךְ אֶת חֶרְפָּתִי וְאַתָּה תִּהְיֶה כְּאַחַד הַנְּבָלִים בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה דַּבֵּר נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ: שמואל ב יג יג 12. וּלְאַמְנוֹן רַע וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד וְיוֹנָדָב אִישׁ חָכָם מְאֹד: שמואל ב יג ג 13. וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר הֲלוֹא תַגִּיד לִי וַיֹּאמֶר לוֹ אַמְנוֹן אֶת תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלֹם אָחִי אֲנִי אֹהֵב: וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָדָב שְׁכַב עַל מִשְׁכָּבְךָ וְהִתְחָל וּבָא אָבִיךָ לִרְאוֹתֶךָ וְאָמַרְתָּ אֵלָיו תָּבֹא נָא תָמָר אֲחוֹתִי וְתָכֵן לַחֶם וְעָשְׂתָה לְעֵינַי אֶת הַבִּרְיָה לְמַעַן אֶרְאֶה וְאֶבְלֶה מִיָּדָהּ: שמואל ב יג ד-ה 14. וַתִּקַּח אֶת הַמִּשְׂרָת וַתְּצַק לְפָנָיו וְתָמָאן לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעָלָי וַיֵּצְאוּ כָל אִישׁ מֵעָלָיו: שמואל ב יג ט 15. וַיִּשְׂנָאֶהָ אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְדוֹלָה מְאֹד כִּי גְדוֹלָה הַשִּׂנְאָה אֲשֶׁר שָׂנֵאָה מֵאַהֲבָה אֲשֶׁר אֲהֵבָהּ וַיֹּאמֶר לָהּ אַמְנוֹן קוּמִי לֵכִי: שמואל ב יג טו 16. וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ כִּי בְלִיל הוּא בְּהַדְרִי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי עָלַיִךְ נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים: יחזקאל טז יד 17. וַתִּקַּח תָּמָר אֵפֶר עַל רֹאשָׁהּ וּכְתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה וַתָּשֶׂם יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעָקָה: שמואל ב יג יט

גליון הש"ס

גמ' משום דלא יסור. עיין מ"ש בגליון ביומא דף עב ע"ב:

הגהות הב"ח

(ח) גמ' ולנצוק לכהן מקיש נגיד:

לעזי רש"י

פריי"ט [פרי"ט]. מטוגן.

תורה אור השלם

1. וְיֹאכְלוּ וְיִשְׁתּוּ לִפְנֵי יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא בְּשִׂמְחָה גְדוֹלָה וַיַּמְלִיכוּ שֵׁנִית לִשְׁלֹמֹה בֶּן דָּוִד וַיִּמְשְׁחוּ לְיְיָ לְנָגִיד וּלְצָדוֹק לְכֹהֵן: דברי הימים א כט כב

2. וְהָיִתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יְיָ חָק עוֹלָם: ויקרא כד ט

3. וְלֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לּוֹ מְאֹד: דברים יז יז

4. לֹא תַחֲבֹל מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה: דברים כד יז

5. וַיִּוָּלְדוּ לְדָוִד בָּנִים בְּחֶבְרוֹן וַיְהִי בְּכוֹרוֹ אַמְנוֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִת: וּמִשְׁנֵהוּ כִּלְאָב לַאֲבִיגַיִל אֵשֶׁת נָבָל הַכַּרְמֶלִי וְהַשְּׁלִישִׁי אַבְשָׁלוֹם בֶּן מַעֲכָה בַּת תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר: וְהָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית וְהַחֲמִישִׁי שְׁפַטְיָה בֶן אֲבִיטָל: וְהַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אֵשֶׁת דָּוִד אֵלֶּה יֻלְּדוּ לְדָוִד בְּחֶבְרוֹן:

שמואל ב ג ב-ה

6. וְאָתְּנָה לָךְ אֶת בֵּית אֲדֹנָיִךְ וְאֶת נְשֵׁי אֲדֹנָיִךְ בְּחֵיקֵךְ וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיהוּדָה וְאִם מְעַט וְאוֹסִפָה לְךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה: שמואל ב יב ח

7. וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּטֶרֶם יָבֹא הַחַרְסָה מַה מָּתוֹק מִדְּבַשׁ וּמַה עֹז מֵאֲרִי וַיֹּאמֶר לָהֶם לוּלֵא חֲרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי לֹא מְצָאתֶם חִידָתִי: שופטים יד יח

8. וּלְמִיכַל בַּת שָׁאוּל לֹא הָיָה לָהּ יָלֶד עַד יוֹם מוֹתָהּ: שמואל ב ו כג

9. וַיִּקַּח דָּוִד עוֹד פִּלַגְשִׁים וְנָשִׁים מִירוּשָׁלִַם אַחֲרֵי בֹאוֹ מֵחֶבְרוֹן וַיִּוָּלְדוּ עוֹד לְדָוִד בָּנִים וּבָנוֹת: שמואל ב ה יג

10. וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר הֲלוֹא תַגִּיד לִי וַיֹּאמֶר לוֹ אַמְנוֹן אֶת תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלֹם אָחִי: שמואל ב יג ד

11. וְאַנִּי אָנָה אוֹלִיךְ אֶת חֶרְפָּתִי וְאַתָּה תִּהְיֶה כְּאַחַד הַנְּבָלִים בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה דַּבֵּר נָא אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי לֹא יִמְנָעֵנִי מִמֶּךָּ: שמואל ב יג יג

12. וּלְאַמְנוֹן רַע וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן שִׁמְעָה אֲחִי דָוִד וְיוֹנָדָב אִישׁ חָכָם מְאֹד: שמואל ב יג ג

13. וַיֹּאמֶר לוֹ מַדּוּעַ אַתָּה כָּכָה דַּל בֶּן הַמֶּלֶךְ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר הֲלוֹא תַגִּיד לִי וַיֹּאמֶר לוֹ אַמְנוֹן אֶת תָּמָר אֲחוֹת אַבְשָׁלֹם אָחִי: שמואל ב יג ד

14. וַתִּקַּח אֶת הַמִּשְׂרָת וַתְּצַק לְפָנָיו וַתְּמָאֵן לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר אַמְנוֹן הוֹצִיאוּ כָל אִישׁ מֵעָלָי וַיֵּצְאוּ כָל אִישׁ מֵעָלָיו: שמואל ב יג ט

15. וַיִּשְׂנָאֶהָ אַמְנוֹן שִׂנְאָה גְדוֹלָה מְאֹד כִּי גְדוֹלָה הַשִׂّנְאָה אֲשֶׁר שָׂנֵאָה מֵאַהֲבָה אֲשֶׁר אֲהֵבָהּ וַיֹּאמֶר לָהּ אַמְנוֹן קוּמִי לֵכִי: שמואל ב יג טו

16. וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ כִּי בְלִיל הוּא בְּהַדְרִי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי עָלַיִךְ נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים: יחזקאל טז יד

17. וַתִּקַּח תָּמָר אֵפֶר עַל רֹאשָׁהּ וּכְתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלֶיהָ קָרָעָה וַתָּשֶׂם יָדָהּ עַל רֹאשָׁהּ וַתֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְזָעָקָה: שמואל ב יג יט

כא: כהן גדול פרק שני סנהדרין

סוסים למה לי. פי׳ דמשמע תרי הכי גרסינן אי לא כתיב אלא סוס ה״א לכמה סוסים חד לאו הוא דאיכא כתב רחמנא סוסים והדר סוס לחלק על כל אחד פי׳ אי כתיב סוס גבי לא ירבה הוה אמינא על סוס אחד בטל הוא עובר כדמוכח קרא דהרבות סוס ומ״מ לכמה סוסים ליכא אלא חד לאו לכך שינה הכתוב לעבור על לא תעשה על כל סוס וסוס ויש ספריס משובשים דגרסי לעבור בעשה ולא תעשה פי׳ לא ירבה סוסים למה לי כלל ולא יתכן דלמען הרבות סוס לאו עשה הוא אך קאי אלאו דלא ישיב: **כתב ליבונאה.** י״מ כזה שהאות נעשית מן הלבן שממלאין החלק דיו והכתב נעשית מאליו מנייר חלק ולא נהירא דאין זה כתב דהוי חק תוכות (ג) וחק ילכות דאמרינן בגיטין (דף כ.) אין כתב לגבי גט וכי היכי דגבי גט אינו כתב גבי ספר תורה נמי אינו כשר ועוד אמאי לא להלן כתבא למקרי (דמיאל ה) הרי לא נשתנה כתיבת האותיות כלל ור״ת פי׳ דשם מקום רישמא ליבונאה וכותבין בו כתב משונה:

מרבעים

על הייחוד ועל הפנויה יחוד דאורייתא הוא דאמר ר׳ יוחנן משום ר׳ שמעון בן יהוצדק [6]רמז לייחוד מן התורה מניין שנאמר [1]כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לך בן מתייחד עם אמו [8]ואין אחר מתייחד עם כל עריות שבתורה אלא אימא [2]גזרו על ייחוד דפנויה [2]ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך [3]אמר רב יהודה אמר רב מלמד שביקש [3]להולמו ולא הולמתו [2]ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותא אמר רב יהודה אמר רב כולן נטולי [7]טחול וחקוקי כפות רגלים היו: **מתני׳** [3]לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו [4]וכסף וזהב לא ירבה לו מאד אלא כדי ליתן [5]אספניא [5]וכותב לו ס״ת לשמו יוצא למלחמה מוציאה עמה נכנס הוא מכניסה עמו יושב בדין היא עמו מיסב היא כנגדו שנאמר [5]והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו: **גמ׳** תנו רבנן [3]לא ירבה לו סוסים יכול אפילו כדי מרכבתו ופרשיו תלמוד לומר לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו הא מה אני מקיים סוסים סוסים הבטלנין מניין [1]שאפילו סוס א׳ והוא בטל שהוא בלא ירבה ת״ל [3]למען הרבות סוס וכי מאחר דאפילו סוס אחד והוא בטל קאי בלא ירבה סוסים למה לי [9]לעבור בל״ת על כל סוס וסוס טעמא דכתב רחמנא לו הא לאו הכי ה״א אפילו כדי רכבו ופרשיו נמי לא לא צריכא לאפושי: וכסף וזהב לא ירבה לו אלא כדי ליתן אספניא: ת״ר [4]וכסף וזהב לא ירבה לו יכול אפילו כדי ליתן אספניא ת״ל לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי ליתן אספניא טעמא דכתב רחמנא לו הא לאו הכי הוה אמינא אפילו כדי ליתן אספניא נמי לא לא צריכא להרווחה השתא דאמרת לו לדרשה [4]לא ירבה לו נשים מאי דרשת ביה [1]למעוטי הדיוטות רב יהודה רמי כתיב [6]ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים למרכבתו וכתיב [7]ויהי לשלמה ארבעת אלפים [1](ארוות) סוסים הא כיצד אם ארבעים אלף איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ד׳ אלפים ארוות סוסים ואם ד׳ אלפים איצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בו ארבעים אלף ארוות סוסים [1](רבי) יצחק רמי כתיב [8]אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה וכתיב [9]ויתן [8]שלמה את הכסף בירושלים כאבנים לא קשיא כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה אמר רבי יצחק בשעה [8]שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי [9] ואמר ר׳ יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם כתיב [4]לא ירבה לו נשים אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתיב [10]ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו וכתיב [3]לא ירבה לו סוסים ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתיב [11]ותצא מרכבה ממצרים בשש וגו׳: וכותב ספר תורה לשמו: תנא [8]ח״ובלבד שלא יתנאה בשל אבותיו אמר [6](רבא) [8]אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה מצוה לכתוב משלו שנאמר [12]ועתה כתבו לכם את השירה איתיביה אביי וכותב לו ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים מלך אין הדיוט לא לא צריכא לשתי תורות וכדתניא [13]וכתב לו את משנה וגו׳ ·כותב לשמו [8]שתי תורות אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו [6](עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר [14]שויתי ה׳ לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט) אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר [5]והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקראות בו אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי בירורו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמי מאן הדיוטות אמר רב חסדא כותאי מאי כתב עברית אמר רב חסדא כתב ליבונאה תניא [8]רבי יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו לישראל אילמלא [8](לא) קדמו משה במשה הוא אומר [15]ומשה עלה אל האלהים בעזרא הוא אומר [16]הוא עזרא עלה מבבל מה עלייה האמור כאן תורה אף עלייה האמור להלן תורה במשה הוא אומר [17]ואותי צוה ה׳ בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים בעזרא הוא אומר [18]כי [8](לא) עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה׳ (אלהיו) ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב שנאמר וכתב

אלף ארות סוסים למרכבו ושנים עשר אלף פרשים: מלכים א ה ו 7. ויהי לשלמה ארבעת אלפים ארות סוסים ומרכבות ושנים עשר אלף פרשים ויניחם בערי הרכב ועם המלך בירושלם: דברי הימים ב ט כה 8. וכל כלי משקה המלך שלמה וכל בית יער הלבנון זהב סגור אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה: דברי הימים ב ט כ 9. ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן כשקמים אשר בשפלה לרב: מלכים א י כז 10. ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלהים אחרים ולא היה לבבו שלם עם יי אלהיו כלבב דויד אביו: מלכים א יא ד 11. ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וכן לכל מלכי החתים ולמלכי ארם בידם יצאו: מלכים א י כט 12. ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל: דברים לא יט 13. והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים: דברים יז יח 14. שויתי יי לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט: תהלים טז ח 15. ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו יי מן ההר לאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל: שמות יט ג 16. הוא עזרא עלה מבבל והוא ספר מהיר בתורת משה אשר נתן יי אלהי ישראל ויתן לו המלך בידו יי אלהיו עליו כל בקשתו: עזרא ז ו 17. ואותי צוה יי בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: דברים ד יד 18. כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת יי ולעשות וללמד בישראל חק ומשפט: עזרא ז י

עין משפט נר מצוה

נא א מיי׳ פכ״ב מהל׳ איסורי ביאה הל׳ ח סמג לאוין קכו טוש״ע אה״ע סי׳ כב סעיף ח:
נב ב מיי׳ שם הלכה ג טוש״ע שם סעיף ב:
נג ג מיי׳ פ״ג מהל׳ מלכים הל׳ ג סמג לאוין רכד:
נד ד מיי׳ שם הלכה ד סמג שם:
נה ה מיי׳ שם הלכה ח ופ״ז מהל׳ ס״ת הל׳ ב סמג עשין כח:
נו ו מיי׳ פ״ג מהלכות מלכים הלכה ג סמג לאוין רכח:
ז [מיי׳ פי״ד מהל׳ איסורי ביאה הל״ג טוש״ע אה״ע סי׳ עו סעי׳ ז]:
נז ח מיי׳ פ״ג מהל׳ מלכים הל׳ ח סמג עשין כה:
נח ט מיי׳ פ״ז מהלכו׳ ס״ת הלכה ח סמג עשין כד טוש״ע י״ד סי׳ ער סעיף ח:
נט י מיי׳ פ״ג מהל׳ מלכים הלכה ח ופ״ז מהלכות ס״ת הלכה ב ג:

מוסף רש״י

הובא בסוף המסכת.

רבינו חננאל

עריות אסור מן התורה וביחוד דפנויה אמר רב באותה שעה גזרו על ייחוד דפנויה גרסי׳ בגמרא בפרק עשרה יוחסין עלו מבבל. אמר רב מלקין על הייחוד ואין אוסרין על הייחוד אמר רב אסי לא אמרו אלא אייחוד דפנויה אבל אייחוד דאשת איש אין מלקין דאם כן אתה מוציא לעז על בניה: **ואדוניה** בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך ביקש להולמו ולא הלמתו פירוש ביקש שתמלא ראשו חלל העטרה ותתישב העטרה של מלכות בראשו ולא הולמתו שזו היתה עדות לבית דוד. ומפורש בע״ז פרק כל הצלמים אסורין כתיב ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות נזר כלילאי עדות אמר רב יהודה אמר רב עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ושאינו ראוי למלכות אינו הולמתו. מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב נשים בקדושין ובכתובה פילגשים בלא קידושין ובלא כתובה: **לא** ירבה לו סוסים אלא כדי רכבו ופרשיו אבל בטלנים אסור. ואסיקנא עובר על עשה ועל לא תעשה על כל סוס בטל וכסף וזהב לא ירבה לו. אלא כדי ליתן אספניא: **ירושלמי** ר׳ יהושע בן לוי אמר ובלבד אספניא של שנה זו בלבד פי׳ אספניא הוצאת המאכל וכסות. לא ירבה לו נשים. המלך מוזהר להרבות אבל לא ההדיוט. ויהי לשלמה ארבעים אלף אורות סוסים וכתיב קרא אחרינא ארבעת אלפים אוריות סוסים ופירשנו ארבעים אלף איסטבלאות כל אחת היו בה ד׳ אלפים סוסים אם ארבעת אלפים איסטבלאות היו בכל אחת מ׳ אלף סוסים. אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה פירושה קודם שנשא שלמה את בת פרעה א״ר יצחק בשעה שנשא שלמה לבת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים ונבנה עליו כרך גדול של רומי: **מפני** מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלה טעמן ונכשל בהן גדול הדור רבוי נשים כתיב ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. רבוי סוסים דכתיב ותעלה ותוצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וגו׳: **וכותב** ס״ת לשמו. אמר רבא אפילו הדיוט אע״פ שהניחו לו אבותיו ס״ת מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת כו׳. תנא המלך כותב לו שתי תורות אחת שיוצאה ונכנסת עמו. כיצד יוצא למלחמה והוא עמו נכנס והוא עמו. יושב בדין והוא עמו מיסב והוא כמין קמיע ותולה אותו בזרועו שנאמר שויתי ה׳ לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט. אבל אינו נכנס בה לא במרחץ ולא בבית הכסא לא להשתין מים שנאמר והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקרות בו וכותב לו תורה אחרת שתהיה מונחת לו בין גנזיו: **אמר** מר עוקבא בתחלה נתנה תורה לישראל בלשה״ק ובכתב עברי וחזרה ונתנה בימי עזרא בלשון ארמי וכתב אשורי וביררו להן ישראל לשה״ק וכתב אשורי והניחו כתב עברי ולשון ארמי להדיוטות מאן אינון הדיוטות כותים. כתב עברי כתב ליבונאה. תניא א״ר יוסי ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו אלא

מסורת הש״ס

א) ע״ז לו: קידושין פ: ע״ש, **ב)** ע״ז מד., **ג)** [בערוך ערך חלם ג׳ גרס חולמתו אבל בערך חלם גרס כדהכא], **ד)** [ע״ז שם ע״ש], **ה)** [גיר׳ הערוך אפפניא שכן בלשון יון קורין הולאה אפפניא וכן לעיל יח: איתא אספניא], **ו)** [ל״ל אריות], **ז)** [ל״ל רכב], **ח)** ל״ל המלך, **ט)** שבת ט׳:, **י)** [נכ״פ: שב רומין], **כ)** [מוספ׳ פ״ד], **ל)** [ל״ל רבה], **מ)** לקמן כב., **נ)** רש״ל מ״ז, **ס)** [תוספ׳ פ״ד], **ע)** [ע׳ תוס׳ מגילה כא.], **פ)** נכ״פ:

גליון הש״ס

גמ׳ לעבור בלא תעשה על כל סוס וסוס. קשה לי דממ״ל זה דלא ישיב היינו שמא ישיב דלמא הוא בתמא ב׳ לאוין דלא ירבה לו סוסים דהיינו הרבה סוסים אפי׳ בלא שישיב העם למצרים ואח״כ הוא לאו בפני עצמו דלא ישיב העם מצרימה למען הרבות אפי׳ סוס אחד דבלא״ה מותר לירד למצרים שלא לקבוע שבתו שם כמ״ש הרמב״ם אבל בשביל להרבות סוס אחד לא ישיב מצרים מ״מ לו דתמלה אמר לא ירבה לו היינו אבל מרבה למרכבתו ופרשיו. אבל לא ישיב מצרימה למען הרבות סוס ולא נקט לו דלהשיב מצרימה אסור אפי׳ להרבות סוס למרכבתו:

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ הוא אומר כי הכין עזרא לבבו: **(ב)** רש״י ד״ה מאי רבותיה **שרצים** חמשים: **(ג)** תוס׳ ד״ה כתב וכו׳ חק תוכות דאמרי׳ בע״ל ותיבת וחק ילכות נמחק:

תורה אור השלם

1. כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶּן אִמֶּךָ אוֹ בִנְךָ אוֹ בִתְּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ: דברים יג ז
2. וַאֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו: מלכים א א ה
3. רַק לֹא יַרְבֶּה לּוֹ סוּסִים וְלֹא יָשִׁיב אֶת הָעָם מִצְרַיְמָה לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַיְיָ אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד: דברים יז טז
4. וְלֹא יַרְבֶּה לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה לּוֹ מְאֹד: דברים יז יז
5. וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהָיו לִשְׁמֹר אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם: דברים יז יט
6. וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבָּעִים אֶלֶף אֲרִיוֹת סוּסִים לְמֶרְכָּבוֹ וּשְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים: מלכים א ה ו 7. וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה אַרְבַּעַת אֲלָפִים אֲרִיוֹת סוּסִים וּמַרְכָּבוֹת וּשְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף פָּרָשִׁים וַיְנִיחֵם בְּעָרֵי הָרֶכֶב וְעִם הַמֶּלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם: דברי הימים ב ט כה 8. וְכֹל כְּלֵי מִשְׁקֵה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה זָהָב וְכֹל כְּלֵי בֵית יַעַר הַלְּבָנוֹן זָהָב סָגוּר אֵין כֶּסֶף נֶחְשָׁב בִּימֵי שְׁלֹמֹה לְמְאוּמָה: דברי הימים ב ט כ 9. וַיִּתֵּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַכֶּסֶף בִּירוּשָׁלִָם כָּאֲבָנִים וְאֶת הָאֲרָזִים נָתַן כַּשִּׁקְמִים אֲשֶׁר בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב: מלכים א י כז 10. וַיְהִי לְעֵת זִקְנַת שְׁלֹמֹה נָשָׁיו הִטּוּ אֶת לְבָבוֹ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְלֹא הָיָה לְבָבוֹ שָׁלֵם עִם יְיָ אֱלֹהָיו כִּלְבַב דָּוִיד אָבִיו: מלכים א יא ד 11. וְתַעֲלֶה וַתֵּצֵא מֶרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּס בְּחֲמִשִּׁים וּמֵאָה וְכֵן לְכָל מַלְכֵי הַחִתִּים וּלְמַלְכֵי אֲרָם בְּיָדָם יֹצֵאוּ: מלכים א י כט 12. וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלַמְּדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימָהּ בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: דברים לא יט 13. וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: דברים יז יח 14. שִׁוִּיתִי יְיָ לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט: תהלים טז ח 15. וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְיָ מִן הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגִּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: שמות יט ג 16. הוּא עֶזְרָא עָלָה מִבָּבֶל וְהוּא סֹפֵר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר נָתַן יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתֶּן לוֹ הַמֶּלֶךְ בְּיָדוֹ יְיָ אֱלֹהָיו עָלָיו כֹּל בַּקָּשָׁתוֹ: עזרא ז ו 17. וְאֹתִי צִוָּה יְיָ בָּעֵת הַהִוא לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: דברים ד יד 18. כִּי עֶזְרָא הֵכִין לְבָבוֹ לִדְרוֹשׁ אֶת תּוֹרַת יְיָ וְלַעֲשׂוֹת וּלְלַמֵּד בְּיִשְׂרָאֵל חֹק וּמִשְׁפָּט: עזרא ז י

ולכתב הנשתוון. כתב שנשתנה והאי קרא בעזרא כתיב שהיו כותבין בימיו כתב משונה שנשתנה ע"י מלאך שכתב מנא מנא תקל ופרסין בימי דניאל כתב דארמי ולשון ארמי ואומר לא כהלין כתבא למיקרא (כ) (דכיון שחטאו) לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשאצר והיו שם יהודים הרבה ש"מ נשתנה להם אותו כתב באותו היום: **אף משנה תורה.** רמז לנו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות מן עברי לאשורית שנתן להם בימי דניאל ובא עזרא וכתב בו את התורה בכתב אשורית: **בכתב זה נתנה תורה לישראל.** בימי משה ולמה לא כהלין כתבא למקרא דכיון שחטאו בנית ראשון וכזו את התורה נהפך להם לרועץ לשון תרעץ אויב (שמות טו) שנכמורו: **שובו לבילרון.** לעיר מבצר שלכם לירושלים ואבית שני קא מתנבא: **גם היום מגיד משנה.** מה שנכתב את משנה התורה הזאת: **אשיב לך.** אחזיר לך מה שנכתב את משנה התורה הזאת: **ווי העמודים.** יתדות כסף העשוין כמין אונקלות וקבעוס בעמודים שנכתב תוחבין לולאות קלעי החצר והמסך וכל אונקלאות דומין לווין. אלמא בימי משה עשויין הווין כגון שלנו(ה): **והעמודים לא נשתנו** ל"ג לה בתוספתא [פ"ד] ה"ג בתוספתא [שם] **מה לשונם לא נשתנה** דהא ד"ה בלשון הקודש נאמרה ועדיין בלשון הקודש היא: **כמו קמיע.** קטנה בכתב דק שהיא קלה לשאת: **שויתי ה' לנגדי.** סיפיה דקרא כי מימיני בל אמוט דוד המלך על שם ספר תורה שנזרועו אמר: **לא נשתנה לו עיקר.** משמע לא נשתכח מהם כלל דהא עליה דר' אתי לאיפלוגי. ומאי לא כהלין כתבא למיקרי: **יטת.** בא"ת ב"ש מנא מניח את זו וכתב מה שנצלל במקום מ"ס כותב יו"ד הסמוכה לה ובמקום נו"ן כותב טי"ת ובמקום אל"ף כותב תי"ו: **ופרסין.** שתי פריסות משמע וזו היא פריסת מלכותו ויהיבת למדי ופרס: **ממתום ננקפי אאלרן.** עשתן(ו) שלש תיבות של חמשה אותיות לירף אותיות הראשונות של כל תיבה ועשתן תיבה אחת ואחר כך לירף השניות והשלישיות: **גמ' אסירה לי.** שכבר נשתני שמונה עשרה: **חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקט.** כשהגנב חסר שאינו מולא מקוס לגנוב ומחזיק עצמו בענוה כאיש שלום. כלומר מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר שאני אסורה לך: **קיחה בת שבע.** שבא עליה י"ג בילות ומקנתם בין תשמיש לתשמיש ובמקרא זה כתובים שלש עשרה תיבות ותבא בת שבע אל המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את המלך: **הסירו לו ליחד.** עם אבישג ואע"פ שנאסר ייחוד של פנויה: **ולא הסירו לו לגרש.** אחת מי"ח וישאנה(ג): **אור חשך באהלו.** בשביל אהלו ואין אהלו אלא אשתו(ז): **ילרו לעדי אונו.** בתריה כתיב: עבורי

ארבעים יום קודם יצירת הולד. ומ"מ מועיל תפלה בתוך מ' ימים להופכו או לזכר או לנקבה כדאמרינן בברכות (דף ס.) מ' יום קודם יצירת הולד אדם מתפלל על אשתו שתלד זכר אפילו זווג ראשון מתהפך בתפלה כדאיתא במועד קטן (דף יח:) אין נושאין נשים במועד אבל מארסין שמא יקדמנו אחר ברחמים: ואימא

[1]וכתב הנשתוון כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתיב [2]לא כהלין כתבא למיקרא ופשרא להודעא למלכא וכתיב [3]וכתב את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות למה נקרא אשורית שעלה עמהם מאשור תניא רבי אומר בתחלה בכתב זה ניתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להן לרועץ כיון שחזרו בהן החזירו להם שנאמר [4]שובו לביצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך למה נקרא שמה אשורית שמאושרת בכתב רשב"א אומר משום ר' אליעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי כתב זה לא נשתנה כל עיקר שנאמר [5]ווי העמודים מה עמודים לא נשתנו אף ווים לא נשתנו ואומר [6]ואל היהודים ככתבם וכלשונם מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת [ו]לשתי תורות אחת שיוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר [7]שויתי ה' לנגדי תמיד ואידך האי שויתי מאי דריש ביה ההוא מיבעי ליה כדרב חנה בר ביזנא דאמר רב חנה בר ביזנא אר"ש חסידא[ז] המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד לר"ש דאמר כתב זה לא נשתנה מאי לא כהלין כתבא למיקרא אמר רב בגימטריא איכתיב להון יטת יטת אידך פוגחמט מאי פריש להו [8]מנא מנא תקל ופרסין מנא מנא אלהא מלכותך [ז](והשלמת לך) תקיל תקילתא במאזניא והשתכחת חסיר [ח](פרסין) פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס ושמואל אמר ממתום ננקפי אאלרן ור' יוחנן אמר אנם אנם לקת ניסרפו רב אשי אמר נמא נמא קתל פורסין: **מתני'** [7-2]אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו [3]ואין רואין אותו כשהוא מסתפר ולא כשהוא ערום ולא כשהוא בבית המרחץ שנאמר [9]שום תשים עליך מלך [ט]שתהא אימתו עליך: **גמ'** אמר רב יעקב א"ר יוחנן אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדניה מותרת לשלמה דמלך היה ומלך משתמש בשרביטו של מלך ואסורה לאדניה דהדיוט הוא אבישג מאי היא דכתיב [10]והמלך דוד זקן בא בימים וגו' ויאמרו לו עבדיו יבקשו וגו' וכתיב [11]ויבקשו נערה יפה וגו' וכתיב [12]והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סוכנת ותשרתהו אמרה נינסבן אמר לה אסירת לי אמרה ליה חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקיט אמר להו קראו לי לבת שבע וכתיב [13]ותבא בת שבע אל המלך החדרה אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה קינחה בת שבע בשלש עשרה מפות אמר רב שמן בר אבא בוא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד המלך התירו לו לייחד ולא התירו לו לגרש [י]א"ר אליעזר כל המגרש את אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר [14]וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם וכתיב [15]ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך [יא]א"ר יוחנן ואיתימא ר' אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא אם כן מבקשין ממנו ממון ואין לו שנאמר [16]ואם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך וא"ר יוחנן כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בהמ"ק בימיו שנאמר [17]בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה לא תספד ולא תבכה ולא תבוא דמעתך וכתיב [18]ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב וכתיב [19]הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם מחמד עיניכם אמר רבי אלכסנדרי כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו שנאמר [20]אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך ר' יוסי בר חנינא אמר פסיעותיו מתקצרות שנאמר [21]יצרו צעדי אונו רבי אבהו אמר עצתו נופלת שנאמר [21]ותשליכהו עצתו אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן [כ]קשה לזווגם כקריעת ים סוף שנאמר [22]אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות [כא](אל תיקרי מוציא אסירים אלא כמוציא אסירים אל תיקרי בכושרות אלא בכי ושירות) איני והאמר רב יהודה אמר רב [כב]ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני לא קשיא הא בזווג ראשון הא בזווג שני א"ר שמואל בר נחמן לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנא' [23]ואשת נעורים כי תמאס מתני לה רב יהודה לרב יצחק בריה [כג]אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנא' [24]יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך

ולא משתמשין בשרביטו ואין רואין אותו ערום ולא כשהוא מסתפר כו': **ירושלמי** ר' יוחנן סלק גבי ר' יהודה נשיאה נפק לגביה בחלוקא דציתנא א"ל חזור לבוש חלוקך דעמרא משום מלך ביפיו תחזינה עינין כי נפק חמא ר' חנינא בר' סיסי מפצע קיסין פי' מבקע עצים א"ל לית דין כבודך א"ל ומה נעביד ולית מאן דישמשיני א"ל לית לך מאן דישמשך לא הויתה מקבל מתחנויי תרגם רב יוסף מעוני בטבריא שמעו זאת הכהנים אמאי לית אתון לעיין באורייתא אמריין לא הבו לן ישראל כ"ד מתנתא גילון עליהן והקשיבו בית ישראל למה לא יהבתון כ"ד מתנתא לכהניא. אמר ישראל מלכא נסיב כולא. ובית המלך האזינו כי לכם המשפט. פסקתם וזה יהיה משפט הכהנים עתיד אני ליפרע מכם שהכל תלוי בכם. שמע ר' יהודה נשיאה וכעס יוסף מעוני פחד וברח וכו' **א"ר** יוחנן אבישג מותרת לשלמה שהוא מלך והמלך משתמש בשרביט המלך. אבל אדוניה הדיוט הוא ואסורה לו. ענין אבישג שאמר לדוד נסבן ואמר לה אסירת לי דהא נסיבנא י"ח נש. ואמרה ליה היא חסריה לגנבא כו'. כלומר אחד תשש כחו. ואין בו כח לגנוב. ואמר חזרתני בתשובה. כן אתה זקנת ואין בך כח לתשמישי אשה מפני כך תאמר אסירת לי וכו': **א"ר** יוחנן קשין גירושין שהתירו לדוד לייחד בפנויה ולא התירו לו לגרש אחת ולישא אחת: כל מי שמתה אשתו ראשונה בחייו כאלו נחרב בהמ"ק בימיו שנאמר הנני לוקח את מחמד עיניך וכתיב ותמת אשתי בערב. ובמקדש כתיב את מקדשי גאון עוזכם. ולא עוד אלא עולם חשך בעדו שנאמר אור חשך באהלו ופסיעותיו מתקצרות

מסורת הש"ס

א) [נעיל כח:], ב) [ל"ל והסלמתן], ג) [ל"ל פרסן], ד) [נקמן לה.], ה) [נעיל יט: כ: כתובות יח. קידושין לג: סוטה מא:], ו) גיטין ל: [ומס אימת ר' אלעזר], ז) ר"ש ו. זבחים כט:, ח) סוטה ב., ט) רש"ל מ"ז, י) סוטה ב. מו"ק יח: ע"ש, כ) יבמות סג.; ל) רש"ל מ"ז, מ) מתש תיבות של שלש אותיות ולירף כל"ל, נ) [מו"ק ז:],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ווי וכו' שלנו הס"ל ומס"כ מה"ל מה העמודים לא: (ב) ד"ה ולא המיתו וכו' ושאנה הס"ל ומס"כ מה"ל מבקשין ממנו ממון בשביל נדרו או הנגזל:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

תורה אור השלם

1. וּבִימֵי אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּא כָּתַב בִּשְׁלָם מִתְרַדָּת טָבְאֵל וּשְׁאָר בְּנָתָיו עַל אַרְתַּחְשַׁשְׂתָּ מֶלֶךְ פָּרָס וּכְתָב הַנִּשְׁתְּוָן כְּתוּב אֲרָמִית וּמְתֻרְגָּם אֲרָמִית: עזרא ד ז
2. אֲדַיִן עָלִין כֹּל חַכִּימֵי מַלְכָּא וְלָא כְהֵלִין כִּתְבָא לְמִקְרָא וּפִשְׁרֵהּ לְהוֹדְעָה לְמַלְכָּא: דניאל ה ח
3. וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל סֵפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: דברים יז יח
4. שׁוּבוּ לְבֶצְרוֹן אֲסִירֵי הַתִּקְוָה גַּם הַיּוֹם מַגִּיד מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ: זכריה ט יב
5. וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וְחִשֻּׁקֵיהֶם כָּסֶף: שמות כז י
6. וַיִּקְרְאוּ סִפְרֵי הַמֶּלֶךְ בָּעֵת הַהִיא בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא חֹדֶשׁ סִיוָן בְּשִׁלּוֹשָׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ וַיִּכָּתֵב בְּכָל אֲשֶׁר צִוָּה מָרְדֳּכַי אֶל הַיְּהוּדִים וְאֶל הָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים וַהֲפַחוֹת וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת אֲשֶׁר מֵהֹדּוּ וְעַד כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים מְדִינָה וּמְאָה מְדִינָה מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וְעַם כִּלְשֹׁנוֹ וְאֶל הַיְּהוּדִים כִּכְתָבָם וְכִלְשֹׁנָם: אסתר ח ט
7. שִׁוִּיתִי יְיָ לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל אֶמּוֹט: תהלים טז ח
8. וּדְנָה כְּתָבָא דִּי רְשִׁים מְנָא מְנָא תְּקֵל וּפַרְסִין: דְּנָה פֻּשַׁר מִלְּתָא מְנָא מְנָה אֱלָהָא מַלְכוּתָךְ וְהַשְׁלְמַהּ: תְּקֵל תְּקִילְתָּה בְּמִאזְנַיָּא וְהִשְׁתְּכַחְתָּ חְסִיר: פְּרֵס פְּרִיסַת מַלְכוּתָךְ וְיִהִיבַת לְמָדַי וּפָרָס: דניאל ה כה-כח
9. שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֶת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא: דברים יז טו
10. וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְכִסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יֵחַם לוֹ: וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְּשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְּחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ: מלכים א א ב-ג 11. וַיְבַקְּשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: מלכים א א ג 12. וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ: מלכים א א ד 13. וַתָּבֹא בַת שֶׁבַע אֶל הַמֶּלֶךְ הַחֶדְרָה וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וַאֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית מְשָׁרֶת אֶת הַמֶּלֶךְ: מלכים א א טו 14. וְזֹאת שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ כִּסּוּת דִּמְעָה אֶת מִזְבַּח יְיָ בְּכִי וַאֲנָקָה מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל הַמִּנְחָה וְלָקֹחַת רָצוֹן מִיֶּדְכֶם: מלאכי ב יג 15. וַאֲמַרְתֶּם עַל מָה עַל כִּי יְיָ הֵעִיד בֵּינְךָ וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה בָּהּ וְהִיא חֲבֶרְתֶּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ: מלאכי ב יד 16. אִם אֵין לָךְ לְשַׁלֵּם לָמָּה יִקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתַּחְתֶּיךָ: משלי כב כז 17. בֶּן אָדָם הִנְנִי לֹקֵחַ מִמְּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ בַּמַּגֵּפָה וְלֹא תִסְפֹּד וְלֹא תִבְכֶּה וְלוֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ: יחזקאל כד יח 18. וְאֲדַבֵּר אֶל הָעָם בַּבֹּקֶר וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעָרֶב וָאַעַשׂ בַּבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי: יחזקאל כד יח 19. אֱמֹר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם מַחְמַד עֵינֵיכֶם וּמַחְמַל נַפְשֶׁכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ: יחזקאל כד כא 20. אוֹר יָשֵׁךְ בְּאָהֳלוֹ וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ: איוב יח ו 21. יַצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ וְתַשְׁלִיכֵהוּ עֲצָתוֹ: איוב יח ז 22. אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בְּכוֹשָׁרוֹת אַךְ סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צְחִיחָה: תהלים סח ז 23. כִּי כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאֲךְ יְיָ וְאִשֵּׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהֶיךָ: ישעיהו נד ו 24. יְהִי מְקוֹרֵךְ בָּרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֶשֶׁת נְעוּרֶיךָ: משלי ה יח

עין משפט נר מצוה

ם [א] מיי' פ"ל מהל' תפלה הלכה טז טוש"ע ס"מ סי' נח סעיף ג' וברב אלפס ברכות פרק ה דף כה:
ב מיי' פ"ב מהל' מלכים הלכה ח:
סא ג מיי' שם הלכה ג:

רבינו חננאל

שקדמו משה ואע"פ שלא נתנה על ידו נשתנה כתב על ידו דכתיב וכתב הנשתוון כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתוב ולא כהלין כתבא למיקרא מכלל שנשתנה הכתב שנאמר וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר כתב העתיד להשתנות ולמה נקרא אשורי שעלה עמהן מאשור ואין הלכה כמר עוקבא דהא קיימא כתנאי ולא כר' יוסי אלא קיי"ל כך שכתב זה ניתן למשה בסיני כדאמרינן מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין וכן ווי העמודים ואין הלכה כמותו שנשתנה אלא כר' אלעזר המודעי דאמר כתב זה לא נשתנה כל עיקר מעולם. דר' אלעזר המודעי לגבי הני רב הוא ולית הלכתא כתלמיד בהדי רב. וכן הלכה כר' אלעזר המודעי וקי"ל כר' אלעזר המודעי שאמרו משמו כי כתב זה לא נשתנה כל עיקר כו'. ולמה נקרא אשורי שמירשר באותיותיו וכו' ולא עוד אלא שגם ר' אומר בכתב זה ניתנה תורה לישראל ר' אומר מפני שמיושר בכתבו ובו ניתנה התורה לישראל וכיון שחטאו נהפך לרועץ מלשון תרגום ויצג ודעץ כלומר בקושי כמו דבר נעוץ דעוץ וכיון ששבו חזר להן שנאמר שובו לביצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך. א"ר שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד ולמאן דאמר לא נשתנה כתב זה כל עיקר אמאי לא כהלין כתבא למקרא אמר רב בגימטריא הוה כתיב יטת יטת אידך פוג חמט. שמואל אמר ממתום ננקפי אאלרן. לרב נפיק מן א"ת ב"ש גר רם טן. הנה מ"ם מן ים ונו"ן מן טן ואל"ף מן את הרי מנא. וכן כולם לשמואל מן מ"ם ממתום ונו"ן מן ננקפי ואל"ף מן אאלרן. הרי מנא. וכן כל אות ואות משלשתן תיבה אחת. ר' יוחנן אמר אנם אנם לר' יוחנן נפיק ליה ממטה למעלה לרב אשי נמא נמא קתל פורסין אות מן אמצע אות מתחלתו ואות מסופו הרי תיבה ופתרון כולן אחד מנא מנא תקל ופרסין: **ירושלמי** וקרא בו כל ימי חייו הדברים קל וחומר ומה אם המלך שצרכי כל ישראל עליו חייב לקרוא כל ימיו ההדיוט על אחת כמה וכמה: **אין** רוכבין על סוסו ולא יושבין על כסאו

ואימא לא לירבו בכלל. תימה דפרע פרע במאי מוקי לה אלא גרמא לומר דה"פ אימא לא לירבו שלשים דהיינו שיעור פרע אלא יגלחו בכ"ט ומשני מי כתיב לא ישלחו פרע משמע לא ישלחו שיעור פרע אבל השתא דכתיב פרע (ו) קמשמע לא ישלחו משמע טפי מפרע לא ישלחו:

אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא. וקשה הרי רב אשי עצמו סותר דבריו ומיישב הך הקישא דיחזקאל שסותר דבריו הראשונים דאמר רב אשי לעיל פרועי ראש דלא מחלי עבודה וי"ל ממה שרב אשי אמר גמרא גמירי ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא מתרצי שתי הקושיות דעד דאתי יחזקאל מאן אמרה ומתרצה קושיא דלעיל דכיון דגמרא היא מצינו למימר הכי גמירי הלכתא למיתה ואחולי עבודה לא גמירי ויחזקאל (ז) אסמכה אקרא מעניין ההלכה אסמכה וא"כ לא אסמכינן לעשות ההקישא רק לענין מיתה אבל לעיל דלא ידע דגמיר הלכה סבר הוא לעשות הקישא מפרועי ראש לשתויי יין מכל וכל דאין היקש למחצה (ח):

כסום יכסמו. פי' כעין כוסמת הגדל כך (ט) שבלין ראשו של זה בלא עיקרו של זה:

הדרן עלך כהן גדול

עין משפט נר מצוה

סב א מיי' פ"ב מהל' מלכים הלכה ה:
סג ב מיי' פ"ה מהל' כלי המקדש הלכה ו:
סד ג מיי' פ"ל מהל' ביאת מקדש הלכה יא סמג עשין קנב:
סה ד מיי' פ"ג מהל' מזיקין הלכה ג' סמג לאוין רכ:
סו ה מיי' פ"ל מהל' ביאת מקדש הלכה י:
סז ו מיי' שם הלכה ו:
סח ז ח מיי' שם הלכה ה' ופ"ל מהל' תפילה הלכה יז סמג עשין ס ולאוין ס טופ"ע ג"ח סי' לט סעיף ב:
סט ט מיי' פ"ל מהל' ביאת מקדש הלכה ג' סמג לאוין ס:
ע י כ מיי' שם הלכה יד סמג שם:
עא ל מיי' שם הלכה ג:
עב מ מיי' פ"ה מהל' כלי מקדש הלכה ו:

תורה אור השלם

1. ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה טוב לפני האלהים ימלט ממנה וחוטא ילכד בה: קהלת ז כו
2. כי בעליך עשיך יי צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלהי כל הארץ יקרא: ישעיהו נד ה
3. ונעמי ותשאר היא ושני בניה: רות א ג
4. ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת הארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם: בראשית מח ז
5. מלך ביפיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים: ישעיהו לג יז
6. וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם ויליף פרע פרע יחזקאל מד כ
7. כל ימי נדר נזרו תער לא יעבר על ראשו עד מלאת הימם אשר יזיר ליי קדש יהיה גדל פרע שער ראשו: במדבר ו ה
8. יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל אהל מועד ולא תמותו חקת עולם לדרתיכם: ויקרא י ט
9. ויין לא ישתו כל כהן בבואם אל החצר הפנימית: יחזקאל מד כא
10. כה אמר אדני אלהים כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל: יחזקאל מד ט

רבינו חננאל

שנאמר יצרו צעדי אונו ועצתו מתבטלת שנאמר ותשליכהו עצתו. א"ר אלעזר המגרש אשתו ראשונה מזבח מורידין עליו דמעות שנאמר וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה וגו'. וקשה לזווגן כקריעת ים סוף שנאמר אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות איני והאמר רב מ' יום קודם יצירת הוולד בת קול מכרזת בת פלוני לפלוני בית פלוני לפלוני ופרקינן הא בזווג ראשון אבל בזווג שני קשה לזווגן. לכל יש תמורה חוץ מאשת ראשון שנאמר ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך. אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנאמר ושמח מאשת נעוריך ואמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה כגון אמך. אמר רב אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי שנאמר כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו תנא אין איש מת אלא לאשתו ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר ורימת אלימלך איש נעמי ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר ותמת אלימלך איש נעמי ותשאר היא ושני בניה. אמר רב אשי עלמו סותר דבריו ומיישב הך הקישא דיחזקאל שסותר דבריו הראשונים דאמר רב אשי לעיל פרועי ראש דלא מחלי עבודה וי"ל ממה שרב אשי אמר גמרא גמירי ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא מתרצי שתי הקושיות דעד דאתי יחזקאל מאן אמרה ומתרצה קושיא דלעיל דכיון דגמרא היא מצינו למימר הכי גמירי הלכתא למיתה ואחולי עבודה לא גמירי ויחזקאל אסמכה אקרא מעניין ההלכה אסמכה וא"כ לא אסמכינן לעשות ההקישא רק לענין מיתה אבל לעיל דלא ידע דגמיר הלכה סבר הוא לעשות הקישא מפרועי ראש לשתויי יין מכל וכל דאין היקש למחצה:

מסורת הש"ס

(א) [יבמות סג:], (ב) תענית יז., (ג) [שם ע"ש], (ד) [שם ע"ש], (ה) ג"ז שם [ע"ש כל הסוגיא] מיר ה. [ודף לט.] מ"ק יט:, (ו) שתקנתן קלקלתן כל"ל, (ז) עיתודין סד: ע"ש [תענית יז: ע"ש], (ח) לקמן פג. שבועות לו: [תענית יז:], (ט) [ל"ל וכתב בתריהן], (י) [עי' תענית יז: וכרש"י שם לכתב קשיא לא גרסינן והכא כתב רש"י ה"ג אף אף וכו' קשיא ויש ליישב], (כ) מו"ק ה. [יומא עא:] בפחים יח: ודף כב: לקמן פג: תענית יז:, (ל) רש"ל מומק זה, (מ) נדרים נא., (נ) [בחולין כה.], (ס) רש"ל גורם ומי הוי והוא דיבור אחד עם דלעיל, (ע) בס"ל נוסף: משומד, (פ) [נדרים ז. כריתות כב:], (צ) שבלין כל"ל, רש"ל,

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ואימא וכו' דכתיב פרע מקמא לא: (ב) ד"ה אלא יגלח וכו' ויחזקאל דאסמכיה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' דמחלי עבודה קשיא. נ"ב אבל בפ"ב דתענית משני כי אתקוש למיתה הוא דאתקוש אבל לאחולי כו':

מוסף רש"י

עיבורי מעברא במלה. עוסה לגלות ומעברת על מדותיה (יבמות סג:). מסתפר בכל יום. מצוה (תענית יז.). מערב שבת לערב שבת. ולא יסהה מלגלגה יומר (שם). ומשמרות מתחדשות. בכל שבת ושבת ומשמרה שלא לאתהו עד עכשיו ובאה לגלותו הדבר נאה שמגלאהו ביופיו (שם). אימא לא לירבו כלל. אלא יתפרו בכל יום, דהכי משמע ופרע דהיינו שלשים לא ישלחו אלא יגלחו (שם). שלוחי לא לישלחו. הכי משמע פרע שגדלו אינו רשאין לגדל עוד (שם). אי הכי. כיון דמקרא מפקא לייה, האידנא נמי. לא לישלחו, ומשני קיין, דומיא דיין דכתיב בסמוך להלן פרע לא ישלחו ויין לא ישתו כל כהן (שם). מה יין בזמן ביאה הוא דאסור. דכתיב (יחזקאל מד) בבואם אל החצר וגו', בזמן שבית המקדש קיים שבאין שם לעבוד, שלא בזמן ביאה שרי, כגון האידנא שבית חרב ולא זמן ביאה היא (שם). מכלל דרבנן אסרי. דמייתין שמא יבנה, ומלי נמי מייתי ריש"א דבריית"א מפני מה אמרו אנשי משמר כו' ואייתי קיפא בגשון קלה ובייק מינה מכלל דרבנן אסרי (שם) אפילו שלא בזמן ביאה (שם יז:). דרך מיל ושינה כל שהוא. אם זו אם זו (ערובין סד:). ואלו שבמיתה. בילי שמים (תענית יז:). דכתיב יין דמשמע לא שמעינן לה אלא הן מכלל לא, דכתיב יין ושכר אל תשת ולא תמותו, הא אם תשתו בבואכם אל אהל מועד תמותו (שבועות לז:). ולא תמותו. דהיינו מיתה בידי שמים. מלמד כתיב יומת (תענית שם). פיזר בן אלעשה את מעותיו. סהיה נותן ממון גדול לספר סהיה מספר לו כתגלגלת של כהן גדול (נדרים נא.).

הדרן עלך כהן גדול

עבורי מעברא במלה. מעברת על מדותיה: **גולם היא.** קודם שנבעלה: **גולם.** כלי שלא נגמר קרוי גולם כדתנן (ו) גולמי כלי עץ טומאין: **משמרות.** מתחלפות ומתחדשות בשבת זו יוצאה וזו נכנסת וצריך להסתפר מפני משמרת חדשה זו הנכנסת שירלאוהו ביופי: **לא לירבו כלל.** ואפי' עד שלשים: **אמר ליה.** פרע מקרי בשלשים יום. (ב) **אי הוה כתיב לא ישלחו פרע.** הוה משמע לא יגדלו פרע עד שיעור פרע השתא דכתיב ופרע לא ישלחו דקאמר פרע והדר לא ישלחו משמע פרע דשלשים יום ליהוי אבל שלוחי טפי לא לשלחו: **דומיא דיין.** דסמיך ליה ויין לא ישתו בבואם וגו' מקיש פרועי ראש לשתויי יין וכתיב ביין בבואם: **רבי אומר אומר אני כהן אסור לשתות יין לעולם.** ריש"א דבריית"א קתני כהן המכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו אסור ביין כל אותו היום אף בזמן הזה מכיר משמרתו ואינו מכיר בית אב שלו אסור כל אותו שבת אינו מכיר לא משמרתו ולא משמרת בית אב שלו אסור לשתות יין לעולם שמא עכשיו זמנו הוא ויש לחוש שמא יבנה בית המקדש: **רבי אומר אומר אני.** אם באנו לחוש שמא יבנה אסור ביין לעולם ואפילו הוא מכיר שאינו עכשיו זמן משמרתו שמא יבנה וכל הקודם ואישתכח עייל ועביד: **אבל מה אעשה שתקנתן קלקלתן.** מורכן הבית שקלקלן ועירבב סדר משמרותיהן שהיה אומרן ביין בזמן משמרתן ומתירן שלא בזמן משמרתן הוא תיקנו עכשיו לשתות יין לעולם דלא חיים שמא יבנה פתאום: **למאן שאו האידנא להני חמרא דרבי.** שהרי רוב הכהנים אינן בקיאין בזמן משמרותיהן ואסורין לעולם לרבנן: **הפס היינו טעמא לו'.** שיורא היא ובניחותא גרסינן לה כלומר מדאורייתא שרי ורבנן הוא דגזור: ופרכינן **הכא נמי.** מהכא יבנה וכו': **שתויי יין דמחלי עבודה.** דכתיב (ויקרא י) יין ושכר וגו' וסמיך ולהבדיל בין הקדש ובין החול ממשע בין עבודה קדושה לעבודה מחוללת גזרו בהו רבנן בזמן הזה משום מהכא יבנה: ה"ג **אף פרועי ראש מחלי עבודה קשיא:** **הא עד דלא אתא יחזקאל.** ואקשינהו: **מאן אמרה.** פירוש מהיכא נפקא לן פרועי ראש במיתה: **הא דאמר רב חסדא.** בזבחים בפ' שני דבר זה דכהן ערל פסול לעבודה: **לב בן נכר.** כהן (ג) שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ונערל לבו אז אז ערל בשר שמתו אחיו מחמת מילה: **יחידאה.** נאה ואין דוגמתה: **בן אלעשה.** חתנו של רבי היה ונתן ממון ולמדו לו אותה תפסורת:

הדרן עלך כהן גדול

נעוריך אמר לו כגון מאן אמר לו כגון אמך איני והא (ג) מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה [1] ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים ואמר לו כגון מאן וא"ל כגון אמך מיתקף תקיפא עיבורי מעברא במלה אמר רב שמואל בר אוניא משמיה דרב אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי שנאמר [2] כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו תנא אין איש מת אלא לאשתו ואין אשה מתה אלא לבעלה אין איש מת אלא לאשתו שנאמר [3] וימת אלימלך איש נעמי ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר [4] ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל: אין רואין אותו כו': ת"ר (ד) מלך מסתפר (ה) בכל יום [5] כהן גדול מערב שבת לערב שבת [6] כהן הדיוט אחד לשלשים יום (ו) מלך מסתפר בכל יום שנאמר [5] מלך ביפיו תחזינה עיניך: (ז) כהן גדול מע"ש: אמר רב שמואל בר נחמן א"ר יוחנן הואיל ומשמרות מתחדשות כהן הדיוט אחד לשלשים יום דכתיב [6] וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם ויליף פרע פרע מנזיר כתיב הכא פרע לא ישלחו וכתיב התם [7] גדל פרע שער ראשו מה להלן שלשים אף כאן שלשים ותנן נמי (ח) דתתם נזירות שלשים יום והתם מנא לן אמר רב מתנה דאמר קרא קדש יהיה בגימטריא תלתין הוו אמר ליה רב פפא לאביי אימא לא לירבו כלל אמר ליה אי כתיב לא ישלחו פרע כדקאמרת השתא דכתיב ופרע פרע ליהוי שלוחי לא לישלחו אי הכי האידנא נמי (ח) דומיא דיין מה יין בזמן ביאה הוא דאסור שלא בזמן ביאה שרי אף פרועי ראש בזמן ביאה אסור שלא בזמן ביאה שרי ויין שלא בזמן ביאה שרי והתניא רבי אומר אומר אני כהנים אסורין לשתות יין לעולם אבל מה אעשה (ט) שתקנתו קלקלתו ואמר אביי (י) כמאן שתי כהני חמרא האידנא כרבי מכלל דרבנן אסרי התם היינו טעמא מהרה יבנה בית המקדש ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא ה"נ בעינא כהן הראוי לעבודה וליכא הכא אפשר דמספר ועייל התם נמי אפשר דניים פורתא ועייל (כ) דאמר רב אחא (ל) דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין ולאו איתמר עלה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה (מ) לא שנו אלא ששתה כדי רביעית אבל יותר מכדי רביעית כ"ש דדרך טורדתו ושינה משכרתו רב אשי אמר (נ) שתויי יין דמחלי עבודה גזרו בהו רבנן (ס) פרועי ראש דלא מחלי עבודה לא גזרו בהו רבנן מיתיבי (ע) ואלו שבמיתה (פ) פרועי ראש (צ) ושתויי יין בשלמא שתויי יין דכתיב [8] יין ושכר אל תשת אתה ובניך ולא תמותו אלא פרועי ראש מנא לן דאיתקש שתויי יין לפרועי ראש כתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו (ק) (וכתיב) [9] ויין לא ישתו וגו' מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה ומינה מה שתויי יין דמחלי עבודה אף פרועי ראש [א] דמחלי עבודה (ר) קשיא אמר ליה רבינא לרב אשי האי עד דלא אתא יחזקאל מאן אמרה וליטעמיך הא דאמר רב חסדא דבר זה (ש) מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל ולימדנו [10] כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי לשרתני עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא ה"נ גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא (ת) (וכי גמרי הלכה למיתה לאחולי עבודה לא גמירי) מאי כסום יכסמו את ראשיהם תנא כמין תספורת לוליינית מאי תספורת לוליינית אמר רב יהודה אמר שמואל תספורתא יחידאה ה"ד אמר רב אשי (ב) ראשו של זה בצד עיקרו של זה שאלו את רבי איזהו תספורת של כ"ג אמר להן צאו וראו מתספורת של בן אלעשה (מ) תניא רבי אומר לא על חנם פיזר בן אלעשה את מעותיו אלא כדי להראות בו תספורת של כהן גדול:

הדרן עלך כהן גדול

זה בורר לו אחד. משמע זה בורר לו ב"ד אחד שהן ג' וזה אחד הרי ששה ושניהם בוררין להם עוד אחד הרי ט' והיינו דקא מתמה מאי זה בורר כו' הא בתלתא סגי: **גמ' הכי קאמר כשזה בורר לו ב"ד אחד וזה בורר לו ב"ד אחד.** וכל אחד פוסל אותו ב"ד שבירר תחילה ואינו רוצה לדון לפניו: **שניהן בוררין להם אחד.** כלומר אין יכולין לכוף זה את זה אלא בוררין ב"ד שיתרצו בו שניהם: **ואפי' לזה מצי מעכב.** בתמיה: **והאמר ר"א.** לקמן בסוף פירקין (דף לא:[ז]): **לא שנו.** אחד אמר נידון כאן ואחד אמר נלך לבית הוועד כופין אותו והולך לבית הוועד: **[אלא דקאמר מלוה נלך לבית הוועד].** דעבד ליה לאיש מלוה[ח]: **דתאמר ר' יוחנן.** לקמן בשמעתין: **בערכאות שבסוריא.** שלא היו בקיאין בדין תורה הלכך אפי' ליה מצי מעכב: **כי דינא דרב הונא ורב חסדא.** דתרוייהו בחד מקום: **ועוד מאי זה בורר.** דמשמע דהכי דינא: **יאלא דין אמת לאמיתו.** דלייתי בעלי דיין דסבר החייב הרי אני בעצמי בירר מאחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך והדיינין בעצמן נוחה דעתן להפך בזכות שניהן מפני שהשניהם בירור: **אא"כ יודעין מי חותם עמהן.** שמא יחתמו עמהם עד אחד פסול ומבטל עדות כולם ונמצאו אלו בושים: **ורבנן אית להו דרב יהודה.** הלכך דעת הדיינין בעינן שיבררו מי יש עמהם אחד פסול הגון[ט]: **ואין נכנסין בסעודה כו'.** שגגתי הוא לתלמידי חכמים לישב אצל עם הארץ בסעודה: [י]**זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה.** יכול לומר לו לא אדון לפניו: **הכי קאמר אבל אם היו בשרין.** שאינם קרובין ולא פסולין אף ע"פ שהן יושבי קרנות נעשו כמומחין: **עד שיקבל עליו בפני ב"ד מומחה.** אלמא במומחין מודה ר"מ: **והא עדים למומחין דמו.** אם אינם קרובים או פסולים: **דקבלו עליו** (ג) **בחרי.** בתחלת דבריהם קבלוהו עליהם בשנים: **נאמן עלי וכו'.** בדיינין קמיירי מדקתני ג' רועי בקר:

ואמר

מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. פ"ה דמשמע דלהוו ט' כילד זה בורר לו ב"ד אחד הרי ג' וזה בורר לו ב"ד אחד הרי ששה ושניהם בוררים להם ב"ד אחר הרי ט' ולהכי מתמה בתלתא סגי ולא נהירא שהרי משמעות הלשון אינו כן דלא"כ ה"ל להקשות בהדיא הא גופא קשיא רישא אסיפא אמרת דיני ממונות בשלשה אלמא בג' סגי והדר קאמר דצריך ט' וא"ל דלף בתחילה היה יודע כמו שמפרש אא"כ שזה פוסל ב"ד של תחילה וזה פוסל ב"ד של תחילה ולא ישבו כ"א ג' אחרונים כדקאמר המתרץ ולא פריך אלא מלישנא דמתני' דקתני זה בורר ב"ד [י] ותחילה כן ולהכי פריך מאי זה בורר לו אחד כלומר לא סגי בלאו הכי ומשני כשזה בורר כלומר אין חובה ולאי לעשות כן אלא מתני' מיירי אם אירע כך:

בגון בי דינא דרב הונא ורב חסדא דאמר ליה מאי קמטרחנא לך וכו'. פירש הקונטרס שהיו במקום אחד ולא נהירא דהא אמרי' (עירובין סב:) דרב חסדא לא היה מורה לפני רב הונא אפי' בעינא בכותא וכ"ש דדין לא היה עושה בפניו וא"ל שהיו סמוכים זה לזה חוץ לג' פרסאות: **כדי שיצא הדין לאמיתו.** פירש הריב"ן שאפילו החייב יפרע בדלון וימר קושטא דייני שאני בעצמי בירר מאחד ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך לפוס רייטא משמע כך הפירוש שמתוך שבירר זה אלו וזה אלו (ד) השלישי יצא הדין לאמיתו בלא עוות שיהא העניין שקול ולא ירבו מהפכין לחובה על מהפכין לזכות ולא להפך:

ואמר

ממונות בשלשה [ו]זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד דברי ר"מ וחכמים אומרים [א]שני דיינין בוררין להן עוד אחד זה פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים [ב]אימתי בזמן שמביא עליהן ראיה שהן קרובין או פסולין אבל אם היו כשרין או מומחין מפי בית דין אינו יכול לפוסלן זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים [ג]אימתי בזמן שמביא עליהן ראיה שהן קרובין או פסולין אבל אם היו כשרין אינו יכול לפוסלן: **גמ'** מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד בתלתא סגי הכי קאמר כשזה בורר לו ב"ד אחד וזה בורר לו ב"ד אחד שניהן בוררין להן עוד אחד ואפילו לזה מצי מעכב [ג]והאמר ר' אלעזר לא שנו אלא מלוה אבל לזה כופין אותו ודן בעירו כדאמר רבי יוחנן בערכאות שבסוריא שנו הכא נמי בערכאות שבסוריא שנו אבל מומחין לא רב פפא אמר אפילו תימא מומחין כגון בי דינא דרב הונא ודרב חסדא דקאמר ליה מי קא מטרחנא לך תנן וחכ"א שני דיינין בוררין להן עוד אחד ואי ס"ד כדקאמרינן ב"ד בית דין בתר דפסלי להו אזלו וברורו להו בי דינא אחריני ועוד מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד אלא ה"ק [ד]כשזה בורר לו דיין אחד וזה בורר לו דיין אחד שניהן בוררין להן עוד אחד מאי שנא דעבדי הכי אמרי במערבא משמיה דר' זירא [ה]מתוך שזה בורר לו דיין אחד וזה בורר לו דיין אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד יצא הדין לאמיתו: וחכמים אומרים כו': גימא בדרב יהודה אמר רב קמיפלגי דאמר רב יהודה אמר רב אין העדים חותמין על השטר אלא א"כ יודעין מי חותם עמהן רבי מאיר לית ליה דרב יהודה אמר רב ורבנן אית להו דרב יהודה אמר רב לא דכולי עלמא אית להו דרב יהודה אמר רב ודעת הדיינין כ"ע לא פליגי דבעינן כי פליגי דעת בעלי דינין ר"מ סבר דעת בעלי דינין נמי בעינן ורבנן סברי דעת הדיינין בעינן דעת בעלי דינין [ו]לא בעינן גופא אמר רב יהודה אמר רב [ז]אין העדים חותמין על השטר כו' תניא נמי הכי [ח]כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמין על השטר אלא א"כ יודעין מי חותם עמהן ולא היו יושבין בדין אלא א"כ יודעין מי יושב עמהן ולא היו נכנסין בסעודה אלא אם כן יודעין מי מיסב עמהן: זה פוסל דיינו כו': כל כמיניה דפסיל דייני א"ר יוחנן בערכאות שבסוריא שנו אבל מומחים לא הא מדקתני סיפא וחכ"א אימתי בזמן שמביא ראיה שהן קרובין או פסולין אבל אם היו כשרין או מומחין מפי ב"ד אינו יכול לפוסלן מכלל דר' מאיר מומחין נמי קאמר ה"ק אבל אם היו כשרין נעשו כמומחין מפי ב"ד ואינו יכול לפוסלן ת"ש אמרו לו לר"מ לא כל הימנו שפוסל דיין שמומחה לרבים אימא לא כל הימנו שפוסל דיין שהמחוהו רבים עליהם תניא נמי הכי לעולם פוסל והולך עד שיקבל [ז]עליו ב"ד שמומחה לרבים דברי ר"מ והא עדים כמומחין דמי ואמר ר"מ זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה הא איתמר עלה [ט]אמר ריש לקיש פה קדוש יאמר דבר זה תני עדו עדו למאי אילימא לממון [י]רחמנא פסליה אי לשבועה [יא]הימוני מהימן כבי תרי לעולם לממון [יב]לא צריכא דקבליה עליה כבי תרי מאי קמ"ל דמצי הדר ביה תנינא אמר לו נאמן עלי אבא [יג]נאמן עלי אביך נאמנין עלי ג' רועי בקר ר"מ אומר יכול לחזור בו וחכ"א אינו יכול לחזור בו ואמר

אבל במומחין אפילו ר' מאיר מודה שאין יכול לפוסלן. תניא נמי הכי לעולם פוסל והולך עד שיקבל עליו בפני ב"ד מומחה לרבים דברי ר' מאיר ש"מ דבמומחה מודה ר' מאיר: **זה** פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה דברי ר' מאיר אמר ריש לקיש פה קדוש יאמר דבר זה תני עדו וכגון דקבליה עליה

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"ז מהל' סנהדרין הלכה ה' סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סי' יג סעיף ה:

ב ב טוש"ע שם סעיף ד:

ג ג מיי' פי"ב מהל' עדות הלכה ה סמג לאוין ריל טוש"ע מ"מ סי' לד סעיף כד כה:

ד ד ה ו מיי' פ"ז מהל' סנהדרין הלכה ה סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סי' יג סעיף ה:

ה ז ח מיי' פ"ב מהל' סנהדרין הלכה יד ופכ"ב הלכה יו"ד סמג עשין לו טוש"ע מ"מ סי' ז סעיף י וסי' לד סעי' ה טוש"ע מ"מ סי' קנ סעיף כ:

ו ט מיי' פ"ה מהל' טוען הלכה ה' ופ"ה מהל' עדות הלכה ה סמג לאוין ריג טוש"ע מ"מ (סי' לב סעיף יג) [סי' כח סעי' ה בהגה]:

ז י מיי' שם סמג שם טוש"ע מ"מ סי' פז סעיף ה:

רבינו חננאל

דיני ממונות בשלשה. זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד כו'. אסיק' מתוך שזה בורר דיין אחד וזה בורר לו דיין אחד ושניהם בוררין להם [עוד] אחד יוצא הדין לאמיתו והני מילי בב"ד אחד אבל בשתי בתי דיינין לזה לא מצי מעכב כו' אלעזר דאמר לא שנו אלא מלוה אבל אם אמר לזה לב"ד הגדול אזילנא כופין אותו ודן בעירו. א"ר יוחנן ובערכאות שבסוריא אין כופין וחכ"א שני הדיינין בוררין להן עוד אחד. אסיקנ' דעת הדיינין להתרצות מי יושב עמהן כולי עלמא לא פליגי דבעינן כדתניא נקיי הדעת שבירושלים לא היו חותמין בשטר עד שידעו מי חותם עמהן. ואין יושבין בדין עד שידעו מי יושב עמהן. ואין נכנסין בסעודה עד שידעו מי נכנס עמהן כי פליגי בדעת בעלי דיינין [ר"מ סבר דעת בע"ד] בעינן ורבנן סברי לא בעינן דעת בעלי הדין: **זה** פוסל דיינו של זה וזה פוסל דיינו של זה ואקשינן כל כמיניה למפסל דייני וארוקמה ר' יוחנן למתניתין בערכאות שבסוריא אבל מומחין לא והא מדקתני סיפא וחכ"א אימתי בזמן שמביא ראיה שהן קרובין או פסולין אבל אם היו כשרין [או] מומחין אין יכול לפוסלן מכלל דר' מאיר אפילו במומחין פליגי וקתני יכול לפוסלן ושנינן הכי קתני אם היו כשרין נעשו כמומחין ואין יכול לפוסלן. נמצאת חלוקתן בכשרין ולא במומחין

מוסר הש"ס

ח) [עי' תוס' לעיל ה. ד"ה דן], **ט)** [לקמן לא: ד"ה היכא], **י)** רש"ש זה, **יא)** עליו בפני ב"ד כל"ל, **יב)** [לקמן כד.], **יג)** לקמן כד. ב"ב קכח., **יד)** [ע"ש היטב], **טו)** [מטלי כב], **טז)** שייך לעיל במשנה], **יז)** וחביבו ג"כ כל"ל,

---

גליון הש"ס

גמ' ל"צ דקבלי' עלי' בבי תרי. לפ"ז מדקתני זה פוסל וזה פוסל היינו בין שהמוצא קיבל עליו חד כבי תרי בין שהנתבע קיבל עליו כן. מ"ש מוכח דבין בתחן ובין במקום פליגי לפ"ז מאי הדר כיס תנינא קמ"ל דאפי' הדר כיס תנינא הא מהתם ה"א דפליגי רק במקום כדפ"ל שמוחל שם אז רק בתחן כדפ"ל לרבא שם. לזה אינטרך מתני' דהכא דקתני זה פוסל וזה פוסל דמוכח דבתרוייהו פליגי:

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא ה"ק זה כל"ל ואות כמ' נמחק: **(ב)** רש"י ד"ה ורבנן כו' הגון. נ"ב ס"א שאלו היו בעלי דיינין בוררין שמא לא יהא הגון ולא יהיו השנים יכולין לומר אין אנו יושבין עם זה לפי שמביישין אותו אבל כשבורר לו זה אחד וזה אחד אם אחד מהן אמר איני יושב עם זה אין לאדם על כך לגיכא דיסופא דאכתי לא אינקבינו דיינא: **(ג)** ד"ה דקבלו עליו כבי תרי: **(ד)** תוס' ד"ה כדי וכו' וזה שלו ושניהם השלישי יצא:

מוסף רש"י

נאמן עלי. להיות דיין, **אבא.** פסול מן התורה לדוגמי לא לזכות ולא לחיוב, דנפקא לן בפרקין (סז:) מלא יומתו אבות על בנים וגו' (לקמן כד.).

ואמר רב דימי כגון דקבליה בחד. תימה למה לי לאתויי הא דרב דימי ויש לומר דאי לאו דרב דימי לא הוה קשיא ליה תנינא דאי מהתם ה"א דמיירי דקביל עליה כבי תרי דהוי תרתי לריעותא והתם קאמר ר"מ דיכול לחזור אבל בחדא לריעותא לא אמר רבי מאיר דיכול לחזור בו ומשום הכי מייתי מילתיה דרב דימי דקא משמע לן דאפילו בחדא ריעותא קאמר ר' מאיר יכול לחזור בו וקא מקשי שפיר תנינא:

ורבנן סברי צריך לברר. ה"ג הקונטרס לשון אחרון דרבנן סברי דצריך לברר כו' אם יאמר אדם בב"ד אחינא ב' כיתי עדים כשרים צריך לברר דבריו ולהבינא שתי כיתי עדים כשרים ואם לא הבינאם כשרים יפסיד הלכך אינו יכול לפסול הראשונים שאם הראשוני' פסולים זה לא יגבה חובו בעדים אחרונים שצריך לברר ולהבינא כולם כשרים וקשה לר"ת דבפ' גט פשוט (ב"ב קסט: ושם) משמע דאפילו מאן דאמר צריך (ג) היינו לכתחילה יאמרו לו ב"ד ברר דבריך אבל מכל מקום אם אין יכול לברר בכך לא יפסיד ונראה לר"ת כפ"ה לשון רא"ש ר"מ סבר צריך לברר הלכך יכול לפסול הראשונים לפי שלא יפסיד שום דבר אם הראשונים פסולין לפי שבית דין אומרים לו ברר דבריך דמסתמא יעשה מה שב"ד יאוה עליו וא"כ לא יפסיד לפסול הראשונים שמתקיים העדות בשאר: גלולה

ו) ואמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף כגון דקבליה עליה בחד צריכא דאי תנא אבא ואביך בהא קאמרי רבנן דלא מצי הדר ביה משום דאבא ואביך חזו לעלמא אבל חד כבי תרי דלעלמא לא חזי אימא מודו ליה לר"מ ואי אשמעינן בהא בהא קאמר ר"מ אבל בההיא אימא מודו להו לרבנן צריכא הא מדקתני רישא דיינו וסיפא עדיו אלמא דוקא קתני אמר ר' אלעזר א בבא הוא ואחר לפוסלן כל כמיניה נוגע בעדותו הוא אמר רב אחא בריה דרב איקא כגון שקרא עליו ערער ערער דמאי אילימא ערער דגזלנותא כל כמיניה נוגע בעדותו הוא אלא ערער דפגם משפחה ר' מאיר סבר הני אמשפחה קמסהדי ואיהו ממילא קפסיל ורבנן סברי ב סוף סוף נוגע בעדותו הוא כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן מחלוקת בשתי כיתי עדים דר' מאיר סבר צריך לברר ורבנן סברי אינו צריך לברר אבל בכת אחת דברי הכל אין יכול לפוסלן אמרו לפניו רב אמי ורב אסי אין שם אלא כת אחת מהו אין שם אלא כת אחת ג) והאמרת אבל בכת אחת דברי הכל אין יכול לפוסלן אלא נמצאת כת שניה קרובין או פסולין מהו אמר להן כבר העידו עדים הראשונים איכא דאמרי אמר רב אשי כבר העידו עדים הראשונים נימא בפלוגתא דרבי ורבן שמעון בן גמליאל קמיפלגי דתניא הבא לידון ג) בשטר ובחזקה ג נידון בשטר דברי רבי רשב"ג אומר נידון בחזקה והיינן בה בחזקה ולא בשטר אלא אימא אף בחזקה וקיי"ל דבצריך לברר פליגי לא אליבא דרשב"ג כ"ע לא פליגי כי פליגי אליבא דרבי דר"מ כרבי ורבנן אמרי לך עד כאן לא קאמר רבי התם אלא בחזקה דמכח שטרא קאתי אבל הכא דהני עדים לאו מכח עדים אחריני קאתו אפילו רבי מודה דא"צ לברר כי אתא רבין אמר רבי יוחנן רישא בעדים

ואמר רב דימי. הא דקתני נאמן עלי אבא כגון דקבליה עליה בחד דיין ויש שנים כשרין עמו ואפילו הכי כיון דפסול מדאורייתא מצי הדר ביה הכא נמי כיון דחד לממון לא מתכשר מצי הדר ביה: **אלמא דווקא קפני.** מדשני במילתיה דבדיינין נקט לשון יחיד ובעדים נקט לשון רבים ולית לדרים לקים והדרא קושיין לדוכתא והא עדים כמומחין דמו: **א"ר אלעזר.** סיפא גבי עדים בבא הוא ואחר לפוסלן דהוו להו תרי דמסהדי אפסולה ומהימני ודיינין בערכאות שבסוריא כדאוקימנא ולא פסול ממש קאמר אלא בעינא בי דינא מעליא: **נוגע בעדותו הוא.** האי בעל דין דמשום דלא ליסהוד עליה קאתי למיפסליה: **שקרא עליו ערער.** בעל דין אומר לפניו על מה הוא פוסלו ויש אחר עמו: **ערער.** שמן של פסול: **דגזלנותא.** מעיד עליו הוא ואחר שגזלן הוא: **נוגע בעדותו הוא.** משום דלא נסהיד עליה קאמר: **דפגם משפחה.** עבד הוא ממשפחת עבד שלא נשתחרר בא ופסול הוא ומשפחתו: **אמשפחה קמסהדי.** ולאו משום האי לחודיה מסהדי הלכך סהדותא אחרינא הוא ולאו כנוגע בעדות דמי: **מחלוקת בשתי כיתי עדים.** שאמר בעל דין בפניו יש לי שתי כיתי עדים בדבר זה הבינא כת ראשונה ועמד הלוה ואחר ואמר פסולין הן דהשתא לאו כנוגע בעדות הוא שהרי אמר מלוה שיש לו כת אחרת ואם ביקש ולא מצא יפסיד דקסבר ר"מ צריך בעל דין לברר ולהעמיד על האמת כל דבריו שטוענ בבית דין והני מיפסלי אף לעדיות אחרות ואם ביקש ומצא כת אחרת כשירה אף ע"פ שראשונה נפסלה הרי בירר דבריו שאמר להבינאם והבינא והוא לא דק דסבור שכשרים היו: **ורבנן סברי אין צריך לברר.** ויכול לומר אין לי עוד ומצא זה נוגע בעדותו הוא ולא מיפסלי אפי' בעדות זו: **נמצאת כת שניה קרובין או פסולין.** ע"י עדים גמורים מהו לר' מאיר מי אמרינן השתא ודאי נוגע בעדות הוא דאין לחבירו כת אחרת כשרה או דילמא מעיקרא מיהת כי אסהיד בעל דין ואחר עמו אקמאי למיפסליהו לאו נוגע בעדות הוא דאכתי לא אשתכח כת שנייה פסולין. הכי גרסינן לה כמו שפירשתי. ולא נהירא חדא דאין זה בירור דבריה לר' מאיר הואיל וכת האחת נפסלין ועדיין נוגע בעדות הוא ועוד דאי נמי הוי בירור דבריה בהכי נוגע בעדות הוא דאם לא ימצא כת אחרת כשרה אלא כת פסולה נמצא מפסיד בפסול של ראשונים דאי לא נפסלו ראשונים היה מוציא ממונו על פיהם ודבריו נברירן ע"י שניה ואע"פ שפסולין ועכשיו הוא מפסיד. הלכך אומר אני דגרסינן הכי והוא עיקר דר"מ סבר ג"ל לברר וזה שאמר להבינא שתי כיתי עדים והבינאם והאחת נפסלת אין בכך כלום שא"ל לברר דבריו ודיו בכת אחת הכשרין ואלו נפסלין לעדות אחרת ע"פ בעל דין ואחר דאינו נוגע בעדות ורבנן סברי צריך לברר ומצא זה נוגע בעדות ולא מפסיל ומצאת כת שניה קרובין או פסולין לר' מאיר מהו נהי דא"ל לברר מ"מ עכשיו אין כאן עדות וה"ל נוגע בעדות למפרע או דילמא כי אסהיד מיהא לאו נוגע בעדות הוה דאכתי לא מצאו כת שנייה פסולה: **כבר העידו הראשונים.** (ג) ד) (כת ראשונה) כשנמצאת כת שניה פסולה כבר נתקבלה בכשרות עדותן של אלו המעידין על הפסול ועדיין לא היה נוגע בעדות ומאחר שנתקבלה בהכשר נאמנין לפסול את הראשונים. ל"א כבר העידו העדים הראשונים כת ראשונה שהעידו בעדותן של בעלי דינין ומהימני דכיון דשניה פסולה תו לא מפסלי קמאי דה"ל נוגע בעדות. ולשון ראשון נראה מדנקט בהאי לישנא כבר העידו: **הבא לידון בשטר ובחזקה.** מחזיק בקרקע ואמר לו חבירו מה לך בכאן וא"ל אתה מכרתו לי ואכלתיה שני חזקה ועדיין שטר מכירה בידי נידון בשטר על כרחו צריך להבינא השטר ויברר דבריו ואם לא מצא שטר יפסיד דלא מהניא ליה חזקה ואע"ג דחזקה במקום שטר קיימא כדאמרי רבנן [ב"ב כט.] **עד תלת שנין מזדהר אינש בשטרי' טפי לא מזדהר האי כיון דאמר ישנו בידי צריך לברר:** **נידון בחזקה.** משמע על כרחו יבינא עדי חזקה ושטר לא מהני. להכי פריך בחזקה ולא בשטר והא שטר עיקר ראיה הוא וכיון דיש לו שטר אין בחזקה אפי' משום בירור דבריה דבמקום שטר לא הוזכרה חזקה דהיא גופא לא אתיא אלא מכח השטר דאמר על ידי השטר החזקתי בו ואבד ממני לאחר ג' שנים: **אף בחזקה.** בחזקה מהן שירלה ואם יש לו עדי חזקה א"ל לברר דבריו על השטר והיינו דאמר (ג) ר' מאיר כרבי ורבנן כר' שמעון: אפי' תימא רבנן כרבי סבירא להו דעד כאן לא קאמר רבי התם צריך לברר אלא משום לחזקה לאו עיקר ראיה הוא דמכח השטר הוא דאתיא דאי הוה טעין בריאה החזקתי בה מעצמי שלא אמר לי אדם דבר מעולם אין זו חזקה וכי אמר לו אתה מכרתו לי דהיינו בשטר ואבדתיו לאחר ג' שנים הוא חזקה הלכך האי הואיל ואמר ישנו בידי צריך לברר אבל אמר יש לי ב' כיתי עדי' והבינא אחת כיון דהני לאו מכח הני אתו א"ל לברר דבריו ולחזר אחר כת שניה. ולישנא בתרא ה"ק אפי' תימא תרוויהו אליבא דרבי פליגי ור"מ אמר לך אנא דאמר אפי' לרבי ומשום דהלכה כרבי ד) מחבריו ה) מהדרינן לאוקומא לפלוגתייהו אליבא:

בעדים

עין משפט נר מצוה

ח א ב טוש"ע מ"מ סי' יג סעיף ד:

ט ג מיי' פט"ו מהל' טוען הלכה ח סמג עשין לה טוש"ע מ"מ סי' קמ סעיף ד:

רבינו חננאל

כבי תרי. ואקשינן איני והא מדקתני רישא דיינו וסיפא עדיו אלמא עדיו דווקא קתני ונדחה זה הפירוק וחזרנו אלא מתני' כגון שמעיד בעל דין הנתבע הוא ואחר על משפחתם של עדים הללו שהן פסולי משפחת עבדים והדין ידוע שהעבד פסול לעדות הוא ר' מאיר סבר אמשפחה קא מסהיד והני סהדי מאיליהן פסלי ורבנן סברי האי בעל דין נוגע בעדותו הוא ואי מביא ראייה בעדים אחרים זולתי הוא שהן קרובים או פסולין שפיר ואם לאו הרי הן כשרין ואין יכול לפוסלן כי אתא רב דימי אמר מחלוקת ר' מאיר וחכמים בשתי כתי עדים דר' [מאיר] סבר צריך המגיש ראייתו לברר שזו הכת הן עדיו ואם נמצאו פסולין ויבא להגיש הכת האחרת יכול הנתבע לומר לו כבר בעת שבירורת הכת האחרת כאילו בטלת (מעדות) [עדות] זו הכת זהו יכול לפוסלן שאמר ר' מאיר. וחכמים סברי אם בטלה עדות הכת הראשונה מגיש הכת השניה ושפיר דמי כי לא בטלם בתחלה. אבל בזמן שבתחלה אין שם אלא כת אחת דברי הכל אין יכול לפוסלן וכן אם נמצאת כת שנייה קרובין או פסולין מתקיימת העדות בכת הראשונה שכבר העידו ואמרינן לימא ר' מאיר וחכמים בפלוגתא דר' ורשב"ג פליגי ר' כר' מאיר וחכמים כרשב"ג דתניא הבא לידון בשטר ובחזקה נידון בשטר דברי ר' רשב"ג אומר אף בחזקה. וקיי"ל דבצריך לברר פליגי ר' סבר צריך לברר וכיון שבא לידון בשטר ובירר כי בשטר זה תביעתו ונמצא השטר פסול בטלה גם החזקה. ורשב"ג סבר אם נפסל השטר מגיש עדי החזקה ומעמידין הקרקע בידו ודחינן לא הכא בשתי כתי עדים אפילו ר' כחכמים סבירא ליה דלא אמר ר' אלא בחזקה כי חזקה מכח שטרא קא אתיא והשטר הוא עיקר והחזקה אינה מועלת כלום אם אבד השטר. וכיון שנפסל העיקר בטלה החזקה הבאה מכחו אבל בשתי כתי עדים דהני לאו מכח הני קאתו אפי' ר' מודה דאין צריך לברר כחכמים וקיי"ל בהני כולהו כחכמים וצריך עיון. הא דגרסינן בגט פשוט אמר רב גידל אמר רב

מסורת הש"ס

א) [לקמן כד.], ב) ל"ל והאמרינן, ג) ב"ב קסט:, ד) רש"ל ממ"ז, ה) [ל"ל מחבירו], ו) כתובות כא.,,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כבר וכו' על כת ראשונה: (ב) ד"ה אף בחזקה וכו' והיינו דאמר לפי לשון ראשון ר' מאיר כרבי: (ג) תוס' ד"ה ורבנן וכו' מאן דאמר צריך לברר היינו:

בעדים פסולים ודיינין כשרין. בעל דין פוסל הדיינין והעדים וגמלאו דבריו אמת על העדים ומשום הכי מהימנינן ליה אפי' לגבי דיינין: **סיפא.** שגמלאו דבריו אמת על הדיינין שפסולין הם ומשום הכי מהימנינן להו לעדים אליבא דר"מ ורבנן לית להו מיגו: **אילא כי דינא אחרינא.** ואינו נוגע בעדות: **רבין סבר אמרינן מיגו.** בעלמא כדקיימא הכא טעמא משום מיגו הוא ואי לאו הכי הוא לא הוה פסיל רבי מאיר ורב דימי לא אמרי מיגו בעלמא: **וטוחנן זה בזה.** מטיח ומקיש זה בזה אלמא חריפא טובא הוה ומקרי ליה לר' מאיר דרך ענוה פה קדוש: **אמר רבינא.** ומאי תמהא והלא ר' מאיר עוקר הרי הרים הוא כלומר אליס וגבר טפי טובא: **גא ורלה כמה.** כלומר לא אתמוהי קא מתמהי אלא הכי קאמר גא ורלה כמה בני ארץ ישראל מחבבין זה את זה דהא ריש לקיש חריף וחכים טובא הוה וקרי ליה לר' מאיר פה קדוש דקא מחבב ליה ומייסב את הדבר להתקיים: **להטמין את הצונן.** מיס צונן ומתיירא שלא יוחמו אסור להטמינן בחול צונן (לצורך שבת) [נשבת]: **הורה זקן.** ר' יוסי דאלגינן בתריה: **ממלא מקום אבותיו.** חשוב כאביו: **מחבלים.** בלשון עז וחמה מקשין זה לזה. ובני מ"י נוחין יחד ומעיינין יחד ומתקן זה את דברי זה והשמועה יוצאה לאור: **משמיין.** נוחין כשמן: **ע) חיפה.** זה יצר הרע: **שתי נשים.** חנופות פ) וגסות הרוח: **ורוח בכנפיהם.** לשון גסות הרוח: **לכנפי החסידה.** זו חנופה שמרמין עצמם חסידים: **נצנות לה בים.** ולא כתיב ל) להם אלמא האמת נדבה נתישבה שם: **עניות תורה.** בעילא היא. דגיאל בעילא הוה דכתיב (דגיאל ח) ואני (הייתי) בשושן הבירה אשר בעילא המדינה ולא רבץ תורה. עזרא הוה בבבל ולמד חק ומשפט בישראל: **במחשכים הושיבני.** שאין נוחין זה עם זה ותלמודם ספק בידם: **מתני' נאמן עלי.** להיות דיין: **אגא.** פסול מן התורה לדוני לא לזכות ולא לחיוב דנפקא לן בפירקין (דף מז:) מלא יומתו אבות על בנים וגו'ק): **דור לי.** לשון שבועה: **יכול לחזור בו.** ולישאל שבועה גמורה: **גמ' דקבליה עליה בחד.** דיינא ואע"ג דאיכא תרי אחריני בהדיה מ"ר מאיר יכול לחזור בו: **במחול לך.** אי תובע אמר לנתבע נאמן עלי אגא או אגיך אם יזכוך יהא מחול לך התם קאמרי רבנן אינו יכול לחזור בו דהא זכה זה במה שבידו מכיון שיגא זכאי: **אבל באתן לך.** דנתבע אמר לתובע אם יתייבוני אגא או אגיך אתן לך: **דברי הכל יכול לחזור.** דהואיל והממון בידו אין בו כח לתובע להוציא אלא בדיינין כשרין: **טעמיה דנפשיה קאמר.** ופליג אתרוייהו: **בגופן**

בלולה במקרא ובמשנה וכו'. פירש רבינו תם דבתלמוד שלנו אנו פוטרין עצמנו ממה שאמרו חכמים (מסכת ע"ג דף יט:) לעולם ישלש אדם שנותיו שלש במקרא שלש במשנה שלש בש"ס אע"פ כן אנו קוראים בכל יום פרשת התמיד ושונים במשנת איזהו מקומן וגורסין רבי ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות וכו':

בעדים פסולין ודיינין כשרין מיגו דפסלי עדים פסלי נמי דייני סיפא בדיינין פסולין ועדים כשרין דמיגו דפסלי דיינין פסלי נמי עדים מתקיף לה רבא בשלמא מיגו דפסלי עדים פסלי נמי דייני איכא בי דינא אחרינא אלא מיגו דפסלי דייני פסלי נמי עדים והא עדים תו ליכא לא צריכא דאיכא כת אחרת הא ליכא כת אחרת מאי הכי נמי דלא מצי פסלי היינו דרב דימי איכא ביניהיה מיגו דמר סבר אמרינן מיגו ומר סבר לא אמרינן מיגו גופא [6]אמר ר"ל פה קדוש יאמר דבר זה תני עדו איני והאמר עולא הרואה את ר"ל בבית המדרש כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה אמר רבינא והלא כל הרואה ר"מ בבית המדרש כאילו עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה הכי קאמר בא וראה [7]כמה מחבבין זה את זה כי הא דיתיב רבי וקאמר אסור להטמין את הצונן אמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי אבא [8]התיר להטמין את הצונן א"ל [9]כבר הורה זקן אמר רב פפא בא וראה כמה מחבבין זה את זה דאילו רבי יוסי קיים [7]היה כפוף ויושב לפני רבי דהא ר' ישמעאל בר' יוסי ממלא מקום אבותיו הוה והיה כפוף ויושב לפני רבי וקא אמר כבר הורה זקן א"ר אושעיא מאי דכתיב [1]ואקח לי (את) שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם אלו ת"ח שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה חובלים אלו ת"ח שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה [2]ויאמר (אלי) אלה [שני] בני היצהר העומדים וגו' [3]ושנים זיתים עליה יצהר אמר רבי יצחק אלו ת"ח שבא"י [6] שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית ושנים זיתים עליה אלו ת"ח שבבבל שמרורין זה לזה בהלכה [9]כזית [4]ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשאנה [10]האיפה בין השמים ובין הארץ ואומר אל המלאך הדובר בי אנה המה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער [11]א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל וגסות הרוח לבבל נחית והאמר מר עשרה קבין גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחת כל העולם כולו אין לבבל נחית ואישתרבובי דאישתרבב לעילם דיקא נמי דכתיב לבנות [10]לה בית בארץ שנער ש"מ והאמר מר [12]סימן לגסות הרוח עניות ועניות לבבל נחית מאי עניות עניות תורה דכתיב [5]אחות לנו קטנה ושדים אין לה [11]אמר ר' יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד מאי בבל א"ר יוחנן בלולה במקרא בלולה במשנה בלולה בתלמוד [6]במחשכים הושיבני כמתי עולם אמר ר' ירמיה [13]זה תלמודה של בבל: **מתני'** [2]אמר לו [3]נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך [14]נאמנים עלי שלשה רועי בקר ר"מ אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים [3]אינו יכול לחזור בו היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך ר"מ אומר יכול לחזור בו וחכ"א [7]אין יכול לחזור בו: **גמ'** [8]אמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף כגון דקבליה עליה בחד אמר רב יהודה אמר שמואל מחלוקת במחול לך אבל באתן לך דברי הכל יכול לחזור בו ורבי יוחנן אמר באתן לך מחלוקת איבעיא להו באתן לך מחלוקת אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת תא שמע דאמר רבא מחלוקת באתן לך אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו אי אמרת בשלמא באתן לך מחלוקת אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו רבא דאמר כרבי יוחנן אלא אי אמרת בין בזו ובין בזו מחלוקת רבא דאמר כמאן רבא טעמא דנפשיה קאמר איתיביה רב אחא בר תחליפא לרבא [9]היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו דור לי בחיי ראשך רבי מאיר אומר יכול לחזור בו וחכמים אומרים אין יכול לחזור בו מאי

כבר הורה זקן ואע"פ שאילו היה ר' יוסי קיים היה כפוף ויושב לפני ר' דהא ר' ישמעאל בריה ממלא מקום אבותיו הוה וכפוף היה ויושב לפני ר' ואפילו הכי אמר ר' כבר הורה זקן שהיו מחבבין זה את זה: **לאחד** קראתי נועם אלו ת"ח שבא"י שמנעימין זה לזה בהלכה. ולאחד קראתי חובלים. אלו ת"ח שבבבל שמחבלין זה לזה בהלכה וכן שני בני היצהר. ת"ח שבא"י נוחין זה לזה כשמן. ושני זיתים עליה. אלו ת"ח שבבל שמרין זה לזה כזית. והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם וגו' ויאמר ה' לבנות לה בית בארץ שנער. וא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי זו חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל ואסיק' דגסות נתתא לבבל ואישתרבבא לעילם. ודייקי' מדכתיב לבנות לה בית ולא כתיב לבנות להם בית. ש"מ דחנופה לבדה נשארה וגסות הרוח ירדה לעילם. דעילם אית בה עניות תורה ואמר ר' סימן לגסות הרוח עניות תורה כמו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. א"ר יוחנן בבל בלולה במקרא ובמשנה ובתלמוד א"ר ירמיה במחשכים הושיבני כמתי עולם זה תלמוד בבל כלומר טעמים שלו צפונים ועלומים כמים עמוקים: ירושלמי תרין בני אינש הוה להון דין באנטוכיא אמר חד לחבריה מה דר' יוחנן אמר מקובל עלי. שמע ר' יוחנן ואמר לאו כל כמיניה מטרפא בעל דיניה אלא שמעין מיליהון תמן ואין הות צרכא כתבין ומשלחין עובדא לרבנן. תרין בני אינש הות להון דין בטבריא זה אומר בב"ד הגדול וזה אומר בב"ד הקטן שומעין לזה שאמר בב"ד הגדול: **מתני'** א"ל נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנין עלי ג' רועי בקר כו'. אוקי' כגון דקבליה בחד כלומר אבא ועד אחד עמו. או אביך ואחר עמו נאמנין עלי ר' מאיר אומר יכול לחזור בו וחכ"א אין יכול לחזור בו ואפילו בעל דין עצמו אם קבלו בקנין מבעלין אינו יכול לחזור בו וכן מפורש בשבועות (מ"ב ע"א) וכן המקבל עליו ג' רועי בקר כיוצא בהן (וקי"ל דהמקבל עליו עד אחד כשנים בקנין אינו יכול לחזור בו). אמר רב יהודה אמר שמואל מחלוקת ר' מאיר וחכמים במחול לך אבל באתן לך דברי הכל יכול לחזור בו ור' יוחנן אמר באתן לך מחלוקת אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור בו

ח) [לעיל כג.], **ט)** שבת נא., **י)** [שם לקמן כט: יבמות קה:], **ד)** [ע' תוס' שבת נא. ד"ה אלו תוס' נדה יד: ד"ה הילפן], **פ)** [היינו אילן של זית עי' תוס' עירובין יח: ד"ה מרורין ותוס' פסחים לו. ד"ה מה], **ו)** [ע"ל את האיפה], **ז)** קידושין מט: ע"ש, **ח)** [מדכתיב לה בלא מפיק הא דריש שלא נתקיים ולא עמד לה הבית בארץ שנער כך כתב הרמב"ן בפי' התומש סוף פ' מעות וע"ע תופפות קידושין מט:], **ט)** [שבת לג.], **י)** פסחים פז., **כ)** [ביאור ופי' מתוק תמצא בשל"ה בית חכמה דף מז: ועוד בדף לה: וח"ל רש"י מגיגה דף י ע"א ד"ה אפי' וכו' לש"ס בבלי שהוא עמוק כדאמרינן במחשכים הושיבני זו הש"ס של בבל עכ"ל וע"ע ריטב"א ביומא פ' הוציאו לו דף מז. ותמצאנו מובטח בע"י מגיגה פרק א'], **ל)** ב"ב קכח. לעיל כג., **מ)** [לקמן כה:], **נ)** [לעיל כג:], **ס)** [ערכין כב.], **ע)** [ע"ל אמר ד"ה בכנפין], **פ)** בס"א: תועפה, **צ)** [ע"ל לקן], **ק)** [דברים כד],

הגהות הב"ח

(א) גמ' מ"ר יפתח וכו' ת"ח שבת"י שמשמנין זה לזה:

מוסף רש"י

להטמין את הצונן. מפני החום (שבת נא.). **ממלא מקום אבותיו.** גדול כאביו (שם). **היה כפוף ויושב לפני רבי.** מפני כבוד הבשיאות ולא היה מורה לפניו אע"פ שגדול הימנו (שם). **וקאמר כבר הורה זקן.** גדלו ונשאו עליו (שם). **האיפה.** לעיל מיהא כתיב זאת הרשעה ושלך אותה אל תוך האיפה, יצר הרע שנמצר בידם הטילום בתוכה כדאמרינן (לקמן סד.) שדיה בדולח דאכרא, ואלו שתי נשים נשאו יצר הרע של חנופה וגסות הרוח, כדכתיב ורוח בכנפיהם היא גסות הרוח, וחנופה נרמה בעניי דדייק ליה מכנפי החסידה שעושה חסידות עם חבריותיה כדאמרי (חולין קג.), באלו טריפות (קדושין מט:). **דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית.** גבי הולכה כתיב להן שתי נשים וגבי קבינותא כשבאו לבנות לקבוע בבבל כתב לה, דהיינו חנופה לחודה, לשון אחר לבנות ולא בנו (שם). **מאי עניות.** דהוה ליה סימנא לגסות, עניות תורה. דאינה נוחה על גבי הרוח, דמתוך גסותו אין משמש כל צרכו ואין מחזר על שמועתו (שם). **ולא זכתה ללמד.** אלמא עניות דתורה בעילא הוא שהיה בה דגיאל (דגיאל ח) ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה, וכן מרדכי, ולא היו דורש עוסקים בתורה ולא זכו אלו החכמים ללמד כאילו לא היה להם שדים להניק, אבל בבל זכתה ללמד כדכתיב בעזרא כי סכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל חק ומשפט (שם, וכבני"ז פסחים פז.). **זה תלמודה של בבל.** שהוא עמוק (חגיגה י.). **נאמן עלי אבא.** דדיינין קמיירי מלקמני ג' רועי בקר (לעיל כג.). **כגון דקבליה עליה בחד.** הא דקתני נאמן עלי אגא כגון דקבליה עליה בחד דיין ויש שנים כשרין עמו ואפילו הכי כיון דפסול מלעולייתא מלי הדר ביה (לעיל כג:).

עין משפט נר מצוה

י א מיי' פ"ד מהל' שבת הלכה ד' סמג לאוין סה טוש"ע ס"ח סי' רנז סעיף ו:

יא ב ג מיי' פ"ז מהל' סנהדרין הלכה ב סמג עשין לו טוש"ע ח"מ סי' כב סעיף ג ומשקנו מידו:

יב ד מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג:

תורה אור השלם

1. וְאֶרְעֶה אֶת צֹאן הַהֲרֵגָה לְכֵן עֲנִיֵּי הַצֹּאן וָאֶקַּח לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם וְלְאֶחָד קָרָאתִי חֹבְלִים וָאֶרְעֶה אֶת הַצֹּאן:
זכריה יא ז
2. וַיֹּאמֶר אֵלָּה שְׁנֵי בְנֵי הַיִּצְהָר הָעֹמְדִים עַל אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ:
זכריה ד יד
3. וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד מִימִין הַגְּלָלָה וְאֶחָד עַל שְׂמֹאלָהּ: זכריה ד ג
4. וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ בְּכַנְפֵיהֶם וְלָהֵנָּה כְנָפַיִם כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה וַתִּשֶּׂאנָה אֶת הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם: וָאֹמַר אֶל הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אָנָה הֵמָּה מוֹלִכוֹת אֶת הָאֵיפָה: וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וְהוּכַן וְהֻנִּיחָה שָׁם עַל מְכֻנָתָהּ:
זכריה ה ט-יא
5. אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר בָּהּ: שיר השירים ח ח
6. בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם: איכה ג ו

רבינו חננאל

הלכה כחכמים ואף ר' לא אמר אלא לברר א"ל אנא נמי לברר קאמינא הא דאמר רבין א"ר יוחנן רישא בעדין פסולין ודיינין כשרין מגו דפסלי עדים פסלי נמי דיינין כלומר יכול בעל דין לומר כבר נגמר זה הדין שקבלתי על עצמי לדון בפני ב"ד זה מאחר שנפסלו העדים ואם טוען בעל דין כי יש לי ראיה אחרת התחלת הדין הוא זה וצריכין אנו לברר לנו דיינין כו'. פשוטה היא: **היו** חכמים מחבבין זה את זה הלא תראה כי מי שרואה ריש לקיש בבית המדרש רואה כח החכמה שלו כאלו עוקר הרים וטוחנן זה בזה. והיה אומר על ר' מאיר פה קדוש יאמר דבר זה ואע"פ שאמר רבינא הרואה ר' מאיר בבית המדרש כאלו עוקר וטוחן הרי הרים זה בזה. וכן ר' היה יושב ואומר אסור להטמין בשבת הצונן. אמר לפניו ר' ישמעאל ב"ר יוסי אבא התיר להטמין הצונן אמר ר'

רבא דאמר במאן. וליכא למימר דסבירא ליה כר"ש בן לקיש ועביד כר' מאיר ועוד דהכא כפליגי ר' יוחנן ור"ש בן לקיש ורבא פסיק לך ותרתי למה לי: **תולה בדעת אחרים.** אבא ואביי: **בדעת עצמו.** של חבירו בעל דין: **מי יימר דמוכי ליה.** ומי הוה ידע דמוזכי ליה לא הוה אמר הלכך הדר: **אבל תולה בדעת עצמו.** של בעל דין אסיק אדעתיה דודאי נדר ליה כדי להפטר וידע ומחיל: **לפני גמר דין.** לאחר שטענו בפניהם וקודם גמר דין בא זה לחזור: ה"ג **אי אמרת בשלמא ר' יוחנן הכי קאמר לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין אפילו לרבנן חוזר: רבא.** דפסיק הלכתא דחוזר לפני גמר דין ולא לאחר גמר דין דאמר כר' יוחנן ואליבא דרבנן: **אלא אי אמרת.** לר' יוחנן בין (א) בזה ובין בזה מחלוקת: **רבא דאמר למאן.** בין לריש לקיש בין לר' יוחנן לרבנן לפני גמר דין קאמרי דלא הדר והא ליכא למימר דרבא כריש לקיש ואליבא דר"מ אמרה לשמעתיה דלא שביק רבנן ועביד כר"מ דפסקינן לקמן הלכה כחכמים ולא שייך למימר הכא רבא טעמא דנפשיה קאמר וסבירא ליה דכי פליגי רבנן לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין מודו אבל לרבי יוחנן בין בזו ובין בזו מחלוקת דהא בפלוגתא כלל אלא מיפסק פסק דינא: **וקנו מידו.** מתחלה שלא יחזור: **מתני' ואלו הן הפסולים.** לדון ולהעיד: **המשחק בקוביא.** כולהו מפרש בגמ'. וכולן מעין גזלנין הן והתורה אמרה (שמות כג) אל תשת רשע עד וכל שכן דיין: **וסוחרי שביעיה.** הואיל וחימוד ממון מעבירו על דברי תורה הוה ליה כרשע דחמס ופסול לדון ולהעיד שנוטה אחרי הבצע: **נתחילה היו קורלין אותן כו'.** מפרש בגמ"ד: **אלין לו אומנות אלא הוא.** דהואיל ואין עסוקין ביישובו של עולם אינן בקיאין בטיב דינין ומשא ומתן ואינן יראי חטא: **גמ' אסמכתא.** היינו דבר דאינו נותן לו מדעתו אלא סומך על דבר שאינו דסבור שהוא יכול לגלא ופעמים שמגלמין אותו: **לא קניא.** והוה ליה כעין גזילה בידו: **כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא.** והיכי דמי אסמכתא כגון דאם אודיר ולא אעביד אשלם (ב"ב דף קסח.) דקומך על (ג) לא דבר דסבור כל זה בידי לעשות ומריחא כי מתני אדעתא דלא יהיב ליה לאסמכתא קא מתני דטועה וסבור לא יבא לידי כך אבל הכא לא סמיך אמידי דהא לא ידע אי נגא אי לא נגא ואפי' הכי אתני שמע מינה (ד) מספיקא אתני (ה) גמר ומקני ולא גזילה היא: אימתי מאי לאו באותן הנשבעין ולא משלמין דהוה ליה כמחול לך לא באותן הנשבעין ונוטלין דהוה ליה כאתן לך והא תנא ליה רישא תנא תולה בדעת אחרים ותנא תולה בדעת עצמו וצריכא דאי תנא תולה בדעת אחרים בהא קאמר ר' מאיר דמצי הדר ביה משום דלא גמר ומקני דאמר מי יימר דמזכי ליה אבל תולה בדעת עצמו אימא מודו להו לרבנן ואי אשמעינן בהא בהא קאמרי רבנן אבל בההיא אימא מודו ליה רבנן לר' מאיר צריכא אמר ריש לקיש מחלוקת לפני גמר דין אבל לאחר גמר דין דברי הכל אין יכול לחזור בו ור' יוחנן אמר לאחר גמר דין מחלוקת איבעיא להו לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת ת"ש דאמר רבא [א]קיבל עליו קרוב או פסול לפני גמר דין יכול לחזור בו לאחר גמר דין אין יכול לחזור בו אי אמרת בשלמא לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין ד"ה יכול לחזור בו רבא דאמר כרבי יוחנן ואליבא דרבנן אלא אי אמרת בין בזו בין בזו מחלוקת רבא דאמר כמאן אלא לאו ש"מ לאחר גמר דין מחלוקת ש"מ שלח ליה רב נחמן בר רב [ו](חסדא) לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו לפני גמר דין מחלוקת או לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי מי שלח ליה לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים רב אשי אמר הכי שלח ליה [ב]באתן לך מחלוקת או במחול לך מחלוקת והלכה כדברי מי שלח ליה [ג]באתן לך מחלוקת והלכה כדברי חכמים בסורא מתני הכי בפומבדיתא מתני הכי א"ר חנינא בר שלמיה שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו לפני גמר דין וקנו מידו מאי שלח להו אין לאחר קניין כלום: **מתני'** ואלו [ד]הן הפסולין [ה]המשחק בקובי' [ו]והמלוה בריבית [ז]ומפריחי יונים [ח]וסוחרי שביעית אמר רבי שמעון בתחילה היו קורין אותן אוספי שביעית משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית א"ר יהודה [ט]אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות שלא הוא כשרין: **גמ'** משחק בקוביא מאי קא עביד אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא ואסמכתא לא קניא רב ששת אמר [א] כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא אלא [ב]לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם מאי בינייהו איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי [ג](ותנן) [ד]א"ר יהודה אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות שלא הוא [ה](הרי זה) כשרים אלמא טעמא דמתניתין משום יישובו של עולם הוא קשיא לרמי בר חמא וכי תימא פליגי רבנן עליה דר' יהודה והא"ר יהושע בן לוי [ו]כל מקום שא"ר יהודה אימתי ידע אי נגא אי לא נגא ואפ"ה אתני ס"מ דמספיקא גמר ומקני ולאו גזילה היא ומיהו הא [ז](שפיר) דאם אודיר ולא אעביד אשלם במיטבא אסמכתא היא טעות סופרים הוא זה וזה לא דבר רש"י דהא אם אודיר אשלם במיטבא לאו אסמכתא דלאמרי' פ' איזהו נשך (ב"מ דף עד:) אלא היינו אם אודיר ולא אעביד אשלם אלא אי אבד אבד המקבל (שם דף קד.) קאמר אסמכתא היא ובפ' רש"י היה כתוב אם אודיר וכו' על כן טעו סופרים אבל ר"ש הקשה לפי' הקונטר' משום דלפי פי' משמע דטפי חשיב אסמכתא [ח](מה) שהיה בידו מלאו בידו ובפ' איזהו נשך (שם דף עד. ושם) משמע איפכא דאמר

נאותן הנשבעין. לפטור עצמן שלא ישלמו דתובע קאמר דור לי ואני מוחל לך: **הנשבעין ונוטלין.** השכיר והנגזל וכיוצא בהן דנתבע קאמר ליה דור לי ואמחל לך: **והא תנא לה רישא.** דאותן לה באתן לך ותרתי למה לי: **תולה בדעת אחרים.** אבא ואביי: **בדעת עצמו.** שלא יחזור בו אלא דאמר ר' מאיר דמצי הדר ביה משום דלא גמר ומקני דאמר מי יימר דמזכי ליה אבל תולה בדעת עצמו אימא מודו להו לרבנן ואי אשמעינן בהא בהא קאמרי רבנן אבל בההיא אימא מודו ליה רבנן לר' מאיר צריכא אמר ריש לקיש מחלוקת לפני גמר דין אבל לאחר גמר דין דברי הכל אין יכול לחזור בו ור' יוחנן אמר לאחר גמר דין מחלוקת איבעיא להו לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת ת"ש דאמר רבא [א]קיבל עליו קרוב או פסול לפני גמר דין יכול לחזור בו לאחר גמר דין אין יכול לחזור בו אי אמרת בשלמא לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין ד"ה יכול לחזור בו רבא דאמר כרבי יוחנן ואליבא דרבנן אלא אי אמרת בין בזו בין בזו מחלוקת רבא דאמר כמאן אלא לאו ש"מ לאחר גמר דין מחלוקת ש"מ שלח ליה רב נחמן בר רב [ו](חסדא) לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו לפני גמר דין מחלוקת או לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי מי שלח ליה לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים רב אשי אמר הכי שלח ליה [ב]באתן לך מחלוקת או במחול לך מחלוקת והלכה כדברי מי שלח ליה [ג]באתן לך מחלוקת והלכה כדברי חכמים בסורא מתני הכי בפומבדיתא מתני הכי א"ר חנינא בר שלמיה שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו לפני גמר דין וקנו מידו מאי שלח להו אין לאחר קניין כלום: **מתני'** ואלו [ד]הן הפסולין [ה]המשחק בקובי' [ו]והמלוה בריבית [ז]ומפריחי יונים [ח]וסוחרי שביעית אמר רבי שמעון בתחילה היו קורין אותן אוספי שביעית משרבו האנסין חזרו לקרותן סוחרי שביעית א"ר יהודה [ט]אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות שלא הוא כשרין: **גמ'** משחק בקוביא מאי קא עביד אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא ואסמכתא לא קניא רב ששת אמר [א] כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא אלא [ב]לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם מאי בינייהו איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי [ג](ותנן) [ד]א"ר יהודה אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא הוא אבל יש להן אומנות שלא הוא [ה](הרי זה) כשרים אלמא טעמא דמתניתין משום יישובו של עולם הוא קשיא לרמי בר חמא וכי תימא פליגי רבנן עליה דר' יהודה והא"ר יהושע בן לוי [ו]כל מקום שא"ר יהודה אימתי

אחריתי (לר' אמי) [לרמ"] דמשוי ליה גזלן אע"ג דאית ליה אומנותא אחריתי פסול ולרב ששת כיון דמתעסק באומנות שהיא יישובו של עולם כשר ואקשינן עליה דרמי בר חמא הא דתנן בסיפא דמתניתין א"ר יהודה אימתי בזמן שאין להן אומנות אלא היא אבל יש להן אומנות שלא היא כשר וכי תימא ר' יהודה חולק על התנא קמא והאמר ריב"ל כל מקום ששנה ר' יהודה

עין משפט נר מצוה

יג א ב ג מיי' פ"ז מהל' סנהדרין הלכה ב סמג עשין לו טוש"ע ח"מ סי' כב סעיף ו:

יד ד מיי' פ"י מהלכות עדות הלכה ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף טז:

טו ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף י:

טז ו ז ח ט מיי' שם טוש"ע שם סעיף טז:

רבינו חננאל

ואתינא למימר דרבא אמר כר' יוחנן ומיתיבי עליה דרבא מסיפא דמתניתין. היה חייב לחבירו שבועה וא"ל דור בחיי ראשך ר"מ אומר יכול לחזור בו מאי לאו באותן הנשבעין ולא משלמין דהוה ליה כמחול לך ושל"מ במחול לך נמי פליגי ודחי רבא לא מתני' באותן הנשבעין ונוטלין כגון השכיר והנגזל והנחבל וכיוצא בהן דהוה ליה אתן לך ואקשינן ליה לרבא והא את הוא דאוקמת לה לרישא פלוגתייהו באתן לך. ואת אמרת סיפא נמי באתן לך מחלוקת למה ליה למימרא תרתי זמני ומשני רישא תולה בדעת אחרים והוא אבא ואביך סיפא תולה בדעת עצמו סד"א תולה בדעת עצמו כיון דידע דוודאי מי שתבע ושקיל וגמיר ומקני ואפילו ר' מאיר מודה בהא דאין יכול לחזור בו קמ"ל דר' מאיר חולק אפילו בזו ואסיקנא כדשלחו ליה לרב נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו לפני גמר דין מחלוקת או לאחר גמר דין מחלוקת ובמחול לך או באתן לך מחלוקת והלכה כדברי מי ושלח להו לאחר גמר דין מחלוקת ובאתן לך מחלוקת והלכה כדברי חכמים דלאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו וכ"ש במחול לך דדברי הכל אין יכול לחזור בו והני מילי לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין יכול לחזור בו אלא אם כן קנו מידו כדשלח להו שמואל לבי רב לפני גמר דין אם קנו מידו אין לאחר קנין כלום. וכן המקבל עליו עד אחד כשנים דגרסינן בשבועות (מב ע"א) ההוא דאמר מהימנת עלי כבי תרי כו' וכן בגיטין (דף עו ע"ב) גרסינן כוותיה שאמר נאמנת עלי לומר שלא באתי כו': **מתני'** אלו הן הפסולין המשחק בקוביא ומפריחי יונים ומלוה ברבית וסוחרי שביעית כו'. משחק בקוביא מאי עבד דמיפסל בה. אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא פירוש אילו הן המשחקין מתנין תנאי ביניהן אם אנצחך תן לי כך וכך ואם תנצחני אתן לך כך וכך כי האי גוונא אסמכתא היא ולא קניא והמעות שנוטלין זה מזה גזילה היא שנמצאו כגזלנין לפיכך הן פסולין ורב ששת אמר למה פסלום חכמים מפני שאין עסוקין בישוב העולם פי' כגון אומנות וכגון עבודת הארץ ואמרינן מכדי לתרווייהו פסילי מה לי משום אסמכתא ומה לי משום יישוב העולם ושנינן איכא בינייהו כגון דאית להונמי אומנותא

מסורת הש"ס

(א) [בסאילתות פ' יתרו ס"ס נ"ל איתא רב ראמקן], ב) עירובין פב. ר"ה כב. לקמן כז:, ג) עדיות פ"ב מ"ז, ד) נ"ל דתנן, ה) [בס"ל: תנן], ו) [ליתא במשנה], ז) [עירובין פא: פב.], ח) [לקמן כו.], ט) נ"ל במיטבא בפרק המקבל דף קד: רש"ל, י) המהר"ם במס' ב"מ עד. מוחק תיבת לא, כ) [מתוס' ד"ה כל ליתא אתני], ל) [וע"ע תוס' שבועות לט. ד"ה אם אמר], מ) הא איסור דממלאין כל"ל, נ) [ב"ק פח.], ס) [נ"ל שפיכרא], ע) רש"ל מ"ז,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אלא וכו' בין בזו ובין בזו: (ב) ד"ה כל כי וכו' דמספיקא: (ג) תוס' ד"ה אלא וכו' אבל קודם גמר דין יכול לחזור:

הגהות הגר"א

[א] גמ' (כל כי האי גוונא לאו אסמכתא) אלא, תא"מ וע"ב המהר"ם לא גרס לה (ועמ"ש רבינו בח"מ סי' ל"ד סק"ק נ"ל וסי' ר"ג ס"ק מ"ד):

מוסף רש"י

ואלו הן הפסולין. לעדות, דכולן גזלנין מדבריהן הן דאסמכתא לא קנייא ומגזל גזיל ליה (ערובין פב.). המשחק בקוביי. בעירבון (שם) מתיכות של עצם שמשחקין בעירבון ואמור רבנן אסמכתא לא קניא והרי הן גזלנין מדרבנן, דמלאוריית היו קרוי גזלן אלא המוטף מיד אים, כדכתיב (ש"ב כג) ויגזול את החנית מיד המצרי (ד"ה כב.). והמלוה ברבית. לאו גזלן דאוריית הוא למפסליה משום אל תשת עד חמס, דהא מנפשיה יהיב ליה (שם). ומפריחי יונים. היינו נמי כעין קוביא, אי תקדמיה יונך ליוני (שם). וסוחרי שביעית. עושין סחורה בפירות שביעית דרחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה, ולפי שנחשדו כל אלו לעבור על דת מחמת ממון, שדנום להיות מעידים שקר על ידי ממון ושומר (שם) אי: דרחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה וזה שחומד ממון לעבור עבירה על הממון רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד (ערובין פב.). שאין להן אומנות אלא הוא. דקסבר ר' יהודה אסמכתא שהוא נסמך על דעתו שהוא יגלנו ועל אותה אסמכתא הוא מתנה קניא ולא גזלנין הינהו, ופסולייהו לפי שאין עסוקין בישובו של עולם, דכיון דאין מכירין ובקיאין בטורח ועבר בני אדם אינן מסין על מחבריהן מלהפסידן ממון (שם).

אימתי וכמה. אימתי כגון במתניתין דהכא או כמה דברים אמורים: **גברא אגברא.** דרבי יהושע בן לוי ארמי בר חמא רמי סבר אימתי דרבי יהודה לחלוק בא: **היא דרבי יהודה היא משום רבי טרפון.** לעולם אימתי לפרש הוא ורבנן דמתניתין לא פליגי עליה ומתניתא דקתני בין שיש לו כו' דמשמע טעמא משום אסמכתא ר' יהודה גופיה אמרה משמיה דרבי טרפון ופליג אדרבנן דמתניתין דטעמייהו משום ייאוש ובמתניתין ר' יהודה מילתייהו דרבנן קא מפרש: **אין אחד מהן נזיר.** שניס יושבין ואחד עובר זה אומר פלוני העובר נזיר הוא וזה אומר אינו נזיר ואמר אחד הריני נזיר אם כמותו הוא שהוא נזיר וחבירו אומר הריני נזיר אם כמותו הוא שאינו נזיר ושניהם מתכוונין לנזירות ונמצא כאחד מהם ואמר רבי טרפון אין אחד מהן נזיר שעל הספק אמר דבריו תחילה ואין זו הפלאה דכי יפליא איש (ויקרא כז) יפרש משמע. אלמא לר' טרפון דכי תלי תנאה במידי דלאו בידיה ולא ידע לה אפילו הכי הוא אסמכתא ולא אמרינן מספיקא גמר ואקני: **לוה בריביתא פסול לעדות.** דקיי"ל (ב"מ דף עה:) המלוה והלוה עובדין בלא תעשה וכיון דחימוד ממון מעבירו על דת הוה לי' כרשע דאמר דעובר נמי על לא תעשה מפני חימוד ממון: **מלוה הבאה בריביתא.** ומשמע אתרוויהו: **בר ביתיהו אוזיף.** הלוה: **והוה ליה.** האי סהדא רשע דהא אודי דלווה בריבית: **רבא לטעמיה.** בפ"ק דאין אדם משיס עצמו כו' אינו יכול לפסול עצמו על פיו דהא אין קרוב מעיד לא לזכות ולא לחובה ואדם קרוב אצל עצמו: **רבי מזייה וטופריה.** הגדיל שערו וציפורניו לגוול עצמו לעשות תשובה: **שאין מבירין אותו.** דתשובה דהתם לאו מיערומי הוא: **ויחזיר אבידה.** אם ימצא אבידת חבירו דכיון דמחזיר אבידה הוא ודאי הדר ביה מחמדת ממון: **אם הקדמיה יונך ליון.** ליוני אתן לך כך וכך: **ארא.** אשתליו"ן מלומד להביא יונים ממקומן לבית בעלים על כרחן ויש בהן גזל: **מפני דרכי שלום בעלמא.** דתניא (חולין דף קלט:יח) יוני שובך ויוני עלייה יש בהן גזל מפני דרכי שלום ולא גזל גמור דלא זכה בהן בעל השובך דממילא קאתו ורבו להתם ובגמרא דהשואל (ב"מ דף קב.) גרס לה: **הגיה הולה בדעת עצמו.** דהוא אסמכתא והדר תנא דתולה בדעת יונו: קיס

מידי דהתם ודאי הוא אסמכתא משום שזה סומך עליו משום דהוי דבר שבידו שמוצאין יין למכור וגרמה כאסמכתא קנה אע"ג דלא גזיס דשמא לא ירבו אחרים למכור לו והלכך אע"ג דלא גזיס כיון דלאו בידו הוא לגמרי לא גמר ומקני לחבריה אבל הכא גבי משחק בקוביא דלאו בידו הוא כלל אע"ג דגזיס בתנאי שחוק שלו מ"מ גמר ומקני דכיון שהוא יודע שאין בידו להרויח וידוע הוא שאחד מהם ירויח ודאי לא נתכוון להסמיך חבירו על דבר שאינו אלא גמר ומקנה לכך כי האי גוונא ודאי לאו אסמכתא היא אבל הא דאמרינן דאם תנאו יש לנו לומר דנתכוון להסמיך ולהטעות חבירו הוא אסמכתא משום דגוזמא קאמר ולא גמר ומקנה ומסתברא דלהכי גזיס שהוא סבור ודאי שיעבדנה ועוד שבידו הוא ט) ומשום הכי פסק דמשחק בקוביא כשר לעדות דפסקינן כר' יהודה לקמן דכיון שיש לו אומנות שלא הוא כשר והא דפסקינן דמשחק בקוביא קני דווקא כשמעות שניהם על פי הדף לפי שהדף והמקום קנוי לאותו שירויח כדי לקנות המעות אשר עליו אבל המשחקים באמנה אפילו הקנו לא מהני אם לא הקנו בג"ד חשוב כדאי' בנדרים (דף מז:): **ההיא** ר' יהודה משום ר' טרפון. דאמר לא נתנה נזירות אלא להפלאה פ"ה אלמא כיון דמספקא ליה אי הוי נזיר אי לא מספיקא לא משעביד נפשיה הכא נמי מספיקא לא גמר ומקני והקשה הריב"ן מאי מדמה קנין לנזירות שאני נזירות דגלי קרא דכתיב כי יפליא וי"ל דמ"מ גילף מיניה בעלמא ור"י פי' דמ"מ מייתי שפיר ואין להקשות שאני הכא דגלי קרא משום דהא לא מפרש בקרא מאי היא הפלאה אלא גלי לן קרא דבעינן הפלאה ולא ידעינן מה היא הפלאה אלא מיתי לן מסברא מה היא הפלאה והיינו דקאמר ההיא רבי יהודה היא דאמר משום רבי טרפון דכיון דלא חשיב ליה הפלאה א"כ ס"מ דעל כרחיך הוא דאמר לעיל בכי האי גוונא אסמכתא היא דאי לאו אסמכתא היא מילתא דלא ידע אם כן הויא נמי הך הפלאה אע"ג דלא ידע ומדקאמר ר' יהודה לעולם אין אחד מהם נזיר וכו' מכלל דלא הוי הפלאה כי האי גוונא אם כן ס"מ לעיל דהוי אסמכתא כי האי גוונא וקרא דכי יפליא איצטריך משום דידות נזירות כנזירות הלכך אי לאו קרא דכי יפליא הייתי מרבה גם זו לידות נזירות דלא גרע מהם ומשום הכי איצטריך כי יפליא לומר דלא חשיב כידות:

אי

אימתי ט) ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים י) רבי יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק ודכולי עלמא אימתי לפרש הוא י) גברא אגברא קא רמית מר סבר פליגי ומר סבר לא פליגי ולא פליגי והתניא ז) בין שיש לו אומנות שלא הוא בין שאין לו אומנות אלא הוא הרי זה פסול ההיא רבי יהודה משום רבי טרפון היא דתניא ט) רבי יהודה אומר משום רבי טרפון לעולם אין אחד מהן נזיר לפי שלא נתנה נזירות אלא להפלאה: מלוה ברבית: אמר רבא א) לוה ברבית פסול לעדות והאנן תנן מלוה ברבית מלוה הבאה ברבית בר ביניתום אסהידו ביה תרי סהדי חד אמר קמי דידי אוזיף בריביתא וחד אמר לדידי אוזפי בריביתא ב) פסליה רבא לבר ביניתום והא רבא הוא דאמר לוה ברבית פסול לעדות והוה ליה רשע והתורה אמרה ג) אל תשת רשע עד רבא ג) לטעמיה ד) דאמר רבא אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משיס עצמו רשע ההוא טבחא דאישתכח דנפקא טריפתא מתותי ידיה ה) פסליה רב נחמן ועבריה אזל רבי מזיה וטופריה סבר רב נחמן לאכשוריה א"ל רבא דילמא איערומי קא מערים אלא מאי תקנתיה כדרב אידי בר אבין דאמר רב אידי בר אבין ו) החשוד על הטריפות אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבידה בדבר חשוב או שיוציא טריפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו: ומפריחי יונים: מאי מפריחי יונים הכא תרגומה אי תקדמיה יונך ליון רבי חמא בר אושעיא אמר ח) ארא מאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון מ"ט לא אמר ארא אמר לך ארא מפני דרכי שלום בעלמא ומאן דאמר ארא מאי טעמא לא אמר אי תקדמיה יונך ליון אמר לך היינו משחק בקוביא ואידך תנא תולה בדעת עצמו ותנא תולה בדעת יונו ט) וצריכא דאי תנא תולה בדעת עצמו התם הוא דלא גמר ומקני דאמר

קים

דאמר התם האי מאן דמקבל זוזי מחבריה למזבן ליה חמרא ופשע ולא זבן משלם כדאזיל אפרוותא דזולשפוט וקאמר התם דאסמכתא היא כו' עד דמקשה הש"ס מאי שנא מאם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא ומשני התם גבי אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא משום דהוי בידו לא הויא אסמכתא אלמא דלא הויא בידו הוי טפי אסמכתא ממה שהוא בידו על כן נראה לר"ת לפרש הכי כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא דלא הויא אסמכתא אלא היכא שאין יכול להרויח כגון משלים שטרו וכו' דגבי פשוט (ב"ב דף קסח.) אבל הכא לא הויא אסמכתא משום דכיון דשניס הם כל אחד ואחד מקני לחבריה מגו דאי מרווח בעי איהו למקני בהאיה הנאה גמר ומקני לחבריה ולפי זה כל שידוכין לא הויא אסמכתא משום דכל חד וחד בעי למקני גמר נמי ומקני ומיהו קשה על פי' ר"ת שהרי בפרק הזהב (ב"מ דף מח: ושם) אמרינן הנותן עירבון לחבירו ואמר לו אם אני חוזר בי עירבוני מחול לך והלה אומר אם אני חוזר בי אכפול לך ערבונך נתקיימו התנאים דברי רבי יוסי ומסיק התם לבסוף אליבא דר' יהודה דהויא אסמכתא ולא קניא אלמא אפי' בשניס חשיב אסמכתא ולא אמרינן מגו ט) דאי בעי קנין העירבון אם חבירו חוזר בו מקנה נמי כנגד העירבון לחבירו כשהוא חוזר בו ועוד משמע לקמן גבי ליכותות דמפריחי יוניס דהיכא שהוא סבור דבידו להרויח הויא אסמכתא בעלמא טפי כדפירש רש"י על כן נראה לר"י עיקר כפירוש רש"י ואי קשיא לו מהאיה דאיזהו נשך כדפירש לעיל תריץ הכי שאני התם דודאי דבר שהוא בידו ממש לגמרי כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא דהתם בידו לעשות ולא גזיס נמי שסובר הוא שכך הפסיד חבירו אם לא ישלים תנאו כמו אם ישלם במיטבא ובהיא ודאי גמר ומקני ולא חשיב אסמכתא ואומר בלבו עלי לשלם ודאי מן הדין מה שבידי לעשות ולא עשיתי אבל היכא דגזיס אע"ג דהוי בידו ממש לגמרי כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי מכל מקום כיון דגזיס ודאי הוי גוזמא דמתנה לשלם אלף זוז בשביל קרקע אחת ודאי חשיב אסמכתא ומיהו קשה דהכא משמע דבבר דלא הוי בידו לאו אסמכתא הוא כגון משחק בקוביא דהכא ואע"ג דגזיס ומאי שנא מהיא דחמרא דזולשפוט דאשכינן אסמכתא מהאי טעמא ומכ"מ לא קשיא דאמר דלא הויא אסמכתא ומיהו הכא אע"ג דלא גזיס כיון דלאו בידו הוא לגמרי לא גמר ומקני לחבריה אבל הכא גבי משחק בקוביא דלאו בידו הוא כלל אע"ג דגזיס בתנאי שחוק שלו מ"מ גמר ומקני דכיון שהוא יודע שאין בידו להרויח וידוע הוא שאחד מהם ירויח ודאי לא נתכוון להסמיך חבירו על דבר שאינו אלא גמר ומקנה לכך כי האי גוונא ודאי לאו אסמכתא היא אבל הא דאשלם אלפא זוזי דגזיס וגם בידו להשלים תנאו יש לנו לומר דנתכוון להסמיך ולהטעות חבירו הויא אסמכתא משום דגוזמא קאמר ולא גמר ומקנה ומסתברא דלהכי גזיס שהוא סבור ודאי שיעבדנה ועוד שבידו הוא ט) ומשום הכי פסק דמשחק בקוביא כשר לעדות דפסקינן כר' יהודה לקמן דכיון שיש לו אומנות שלא הוא כשר והא דפסקינן דמשחק בקוביא קני דווקא כשמעות שניהם על פי הדף לפי שהדף והמקום קנוי לאותו שירויח כדי לקנות המעות אשר עליו אבל המשחקים באמנה אפילו הקנו לא מהני אם לא הקנו בג"ד חשוב כדאי' בנדרים (דף מז:): **ההיא** ר' יהודה משום ר' טרפון. דאמר לא נתנה נזירות אלא להפלאה פ"ה אלמא כיון דמספקא ליה אי הוי נזיר אי לא מספיקא לא משעביד נפשיה הכא נמי מספיקא לא גמר ומקני והקשה הריב"ן מאי מדמה קנין לנזירות שאני נזירות דגלי קרא דכתיב כי יפליא וי"ל דמ"מ גילף מיניה בעלמא ור"י פי' דמ"מ מייתי שפיר ואין להקשות שאני הכא דגלי קרא משום דהא לא מפרש בקרא מאי היא הפלאה אלא גלי לן קרא דבעינן הפלאה ולא ידעינן מה היא הפלאה אלא מיתי לן מסברא מה היא הפלאה והיינו דקאמר ההיא רבי יהודה היא דאמר משום רבי טרפון דכיון דלא חשיב ליה הפלאה א"כ ס"מ דעל כרחיך הוא דאמר לעיל בכי האי גוונא אסמכתא היא דאי לאו אסמכתא היא מילתא דלא ידע אם כן הויא נמי הך הפלאה אע"ג דלא ידע ומדקאמר ר' יהודה לעולם אין אחד מהם נזיר וכו' מכלל דלא הוי הפלאה כי האי גוונא אם כן ס"מ לעיל דהוי אסמכתא כי האי גוונא וקרא דכי יפליא איצטריך משום דידות נזירות כנזירות הלכך אי לאו קרא דכי יפליא הייתי מרבה גם זו לידות נזירות דלא גרע מהם ומשום הכי איצטריך כי יפליא לומר דלא חשיב כידות:

מסורת הש"ס

ט) [ל"ל ובמה במתניתין עי' תוס' עירובין פח: ד"ה ה"ג ותוס' חולין פח. ד"ה רבנן ותוס' גיטין ז: ד"ה אמר ר"י ותוספות שבועות מח. סד"ה נשבע], ט) [עירובין פב.], [לעיל ו. תענית ד: וש"נ], ז) [תוספתא פ"ה עירובין אם ע"ש], ח) [מגיגה י. מיז לד. ולף סב. מדרש יט: כא., ו) לעיל ט: וש"נ, ז) [ל"ל שמתיה כך גרסת הכ"מ בפ"ו מהל' מ"מ דין יד אחת שב' הרמב"ם אות יט טבח שיצא טריפה מתחת ידו ע"ש ודע שכן איתא נמי בבב אלפס שמתיה רב נחמן וענבי' והכה בהרמ"ם פי' ט איתא שמע ר"נ וכו' ונעשת הדפוס שם ול"ל שמתיה ר"נ ועבריה], ח) [ל"ל חולין קמא:], ט) [ל"ל דבעי], י) ס"א מכל מקום,

תורה אור השלם

1. לא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס:

שמות כג א

גליון הש"ס

גמ' וצריכא וכו' התם הוא דלא גמר ומקני. לפ"ז נ"ל דהך מ"ד ס"ל כרמב"ם דלעיל דאימתי דר"י לחלוק וס"ל נמ"ק דפסולין משום דהוי אסמכתא ולא גמר ומקני. אבל קשה לי מנ"ל להגמרא לומר כך דס"ל דלא כריב"ל וי"ל דס"ל אימתי לפרש הא י"ל הכריכותא בהיפוך על ההכשר דבמתני' קתני דעושקים ביטוחו של עולם הכשר דאסמכתא קני ולזה לי' תני משחק בקוביא ס"ל דזהו לא הוי אסמכתא דאין בידו כלל וגמר ומקני אבל מפריחי יוניס דאמר בנקשה תניא מלמד הוי אסמכתא ואי תנא מפריחי יוניס ה"א דמשחקי בקוביא דאמר קיס לי בנפשאי והוי אסמכתא. אחר זה לאיתי בחי' הר"ן דכתב דמש"ה אזלא קוביא זו כרמי בר חמא משום דלהן מ"ד דמפריחי יוניס ודאי קאי לרמב"ן דאי קשה בריה ליה כר"ש משום דאין עוסקין ביטוחו של עולם היינו משחק בקוביא ומרתי ל"ל אבל לענ"ד קשה כ"ל דהא מ"מ הכריכותא בהן גופא דעושקים ביטוחו של עולם דכשר ולא מפסיל משום אסמכתא:

לעזי רש"י

אשתליו"ן [אישטלי"ן]. עוף פיתיון.

מוסף רש"י

לעולם אין אחד מהן נזיר. שניס שהיו יושבין ובא אחד לפניהם ואמר אחד הריני נזיר שזה הבא אצלנו נזיר הוא, וחברו אמר הריני נזיר שאינו נזיר, ובסוף נמצא כאחד מהן, אין אחד מהן נזיר, לפי שלא ניתנה נזירות לחיות נזיר בתנאי ובספק אלא בהפלאה ולהיות מפורסם (חגיגה י. וכעי"ז ערובין פב. ונדרים יט:) דלא אסמכתא דעמייהו ממש לשם נזירות אלא תלו נזירותן בזה שבא כנגדן ולא היה פיו ולבו שוין להכי אין אחד מהם נזיר. אדם קרוב אצל עצמו. אין אדם נפסל לעדות בהוצאת פיו, דאדם קרוב אצל עצמו הלכך אין אדם יכול לשום עצמו רשע, כלומר על עדות עצמו אינו נעשה רשע, שהרי תורה פסלה קרוב לעדות (לעיל ט:). ואין אדם משיס עצמו רשע. אין אדם משיס את עדותו עדות אצל עצמו לעשות רשע, והא דקי"ל הוצאת פיו כמאה עדים דמי, הני מילי לממונא, אבל לקנסא ולעונש מלקות וליפסל לא (יבמות כה:).

עין משפט נר מצוה

יז א מיי' פ"י מהלכות עדות הלכה ד סמג לאוין ריד טוש"ע מ"מ סי' לד סעיף י:

יח ב ג מיי' שם פי"ב הלכה ב סמג שם טוש"ע שם סעיף כה:

יט ד מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם סעיף לד וטוש"ע י"ד סי' קיט סעי' טו וסעי' יח בהג"ה:

כ ה מיי' שם פ"י הל' ד סמג שם טוש"ע שם סעיף טז ועיין בכ"מ:

רבינו חננאל

אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים כו' ושנינן גברא אגברא קרמית כלומר מדברי ר' יהושע ור' יוחנן אתה מקשי על רמי בר חמא הני סברי דאימתי לפרש ורמי סבר אימתי נמי לחלוק הוא והתניא בהדיא דר' יהודה חולק על החכמים דתניא ר' יהודה אומר בזמן שיש להן אומנות אחרת הרי אלו כשרין. חזרו בהן הרי אלו כשרין וחכ"א בין שאין להן אומנות אלא היא ובין שיש להן אומנות שלא היא פסולין ושנינו ההיא דקתני וחכ"א אינן החכמים השנויין במשנתנו אלא ר' טרפון היא. ור' יהודה הוא ששונה אותו בלשון חכמים לפי שהוא אית ליה האי סברא דתניא ר' יהודה אומר משום ר' טרפון אין אחד מהן נזיר לפי שלא נתנה נזירות אלא להפלאה אבל ר' יהודה דמתני' מפרש דברי חכמים הוא וגרסינן בעירובין סוף פרק חלון שבין ב' חצרות אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יהודה דאמר בד"א בעירובי תחומין כו' ואקשינן עליה הלכתא מכלל דפליגי והאמר ריב"ל כל מקום שאמר ר' יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים ומהדרינן ולא פליגי והאמר רב חסדא חולקין עליו חבריו על ר' יהודה ואמרינן גברא אגברא קא רמית כלומר מדברי רב חסדא תדהה דברי ר' יהושע ושקלו וטרו בה ומקשו ואימתי לפרש הוא והתנן אלו הן הפסולין המשחק בקוביא. א"ר יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא היא אבל יש לו אומנות שלא היא ט) פסול ודחי' ההיא ר' יהודה שאמר משום ר' טרפון היא דתנן ר' יהודה אומר משום ר' טרפון אין אחד מהן נזיר שלא נתנה נזירות אלא להפלאה. ומסקי לה דמסקא ליה אי נזיר הוא (והוא) [ואי] לאו נזיר הוא לא משעבד נפשיה הכא נמי כיון דלא ידע אי קני אי לא קני לא גמר ומקני וזו סברא דר' טרפון היא ושנה ר' יהודה דבריו בברייר' בלשון חכמים וברייתא כולה ר' יהודה. והמלוה ברבית פסול לעדות תרגמה רבא מלוה הבאה לו ברבית ואפי' לוה עובר עליה ופסול לעדות: בר ביניתום אסהידו עליה חד אמר קמאי דידי

ט) [כאן חסר בדברי רבינו ולכ"ל שלא היה כ"ש כשר ומני עלה בגרייתא ומכ"מ כיון שאין לו אומנות אלא היא וכיון שיש לו אומנות אלא היא פסול - עירובין פ"ג:]

אי נמי מפני דרכי שלום. תימה למ"ד מפריחי יונים מרא מ"כ מעיקרא נמי פסולים מפני דרכי שלום וי"ל דהא דאמרי' מפני דרכי שלום קאי אלישנא דתקדמיה יונך ליון:

מעיקרא סבור דמי קיחיב. וא"ת וליפסול מדאורייתא דקא עבר אלאו דלא תחמוד וי"ל דלא תחמוד משמע דלא יהיב דמי וכי יהיב דמי ליכא לאו דחמוד כלל וא"ת והא אמרינן בפ"ק דבבא מציעא (דף ה:) לא תחמוד בלא דמי משמע להו משמע לאינשי דווקא הוא דמשתמע כך אבל הס טועים דלא תחמוד הוו אפי' בדיהיב דמי וי"ל דמשמע להו דקאמר ר"ל נמי דכן הוא האמת ועי"ל דהכא הכי קאמר דמי קא יהבי והיו מפייסים אותם עד שיאמרו רוצה אני אם כן לא עברי אלאו דלא תחמוד כיון דחזו דשקלי בעל כרחייהו ולא היו חוששין אם יתפייסו פסלינהו:

מגדלי איתמר. פי' בהמה דקה אסור לגדל אפי' בבית משום ישוב ארץ ישראל דילמא אתי לרעותן בשדות ובהמה גסה מותר לגדל בבית ולא גזרו בה חכמים משום דלריך לחריסה ואין יכולין לעמוד בהאי גזירה וא"ת והא מתניתין היא במרובה (ב"ק דף עט: ושם) אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל משמע דווקא דקה אבל גסה מגדלין וי"ל דאי מההיא הוה אמינא ה"ה גסה ודקה דנקט לאשמועינן חידוש דסיפא דאפי' דקה אינו אסור אלא בארץ ישראל דווקא אבל לא בסוריא דכיבוש יחיד לא הוי כיבוש קמ"ל:

סתם גבאי כשר. פ"ה והא דהוסיפו הגבאין והמוכסין בדחזו דשקלי יתירתא וקא אתי לאשמועינן דאע"ג שהחזיר הגבאי והמוכס פסול דלא דמי לשאר גזלנים שהחזירו דכסרים דהאי לא ידע למאן נהדר ועוד כיון דעדיין הס עוסקין בגבאות ובמכס חשודים לחזור לקלקולם:

משרבו

קים לי בנפשאי. ולא היתה ספיקא בידו וטעות הוא וכי אתני אדעתא דהוא נגח אתני ולא גמר ואקני אבל תולה בדעת יונו ספיקא הוא בידו אי נגח ואפ"ה אתני מספיקא הלכך גמר ומקני: **בנקשא טליא מילתא.** שיש לו דפין של עץ מנקשין[ע] זו לזו והיונה שומעת קולן ומכרת שבעלה מזרזה וממהרת לעוף:

ה"ג **אלא ידענא בנקשא טפי: נקשא.** הכאה זו על זו: **בספסין.** שברי עלים והן מרלי"ש בלע"ז: **אפילו קליפי אגוזים.** שאין עשויין לכך ואקראי בעלמא הוא: **דאפילו לנכרי.** שישתכח שם ריבית מפיסה דתו ודאי לא הדרי לקלקולייהו: **שממריס את היונים.** מרגזיס אותן זה על זה להלחם: **אפילו בהמה וחיה.** דלאו מילתא דשכיחא הוא: **פגמיהן.** אלו דפין שמזרזים בהן: **אפילו במדבר.** דלא שכיחי יונים דישוב. והאי פירושא לישנא דאדאר נקיט ליה ולא מגופא דברייתא היא. ולישנא דאי תקדמה יונך ליון איכא לפרושי[פ] חזרה גמורה דהא אפילו בחנם נמי לא עבדו כדפרישית[צ] גבי קודיא: **ויבדלו.** אלא ישאו ויתנו בפירותיהן ויפקרו גנותיהן לענייס: **לא חזרה דבריס.** לומר לא נוסיף עוד אלא חזרה הנכרת שיפזרו פירות שביעית שבגנותיהן לענייס: **היינו דמשכחת לה בהמה.** לאפשר שמלמדה לרוץ כשתשמע קולו: **בא הכי היא.** שתביא בהמות הבר לביתה עמה והלא ירדפוה החיות: **שור הבר.** דומה לחיה ואם מגדלו בביתו הולך למדברות ומטעה החיות לבא אחריו ויש בהן גזל מפני דרכי שלום שמביא אותן מן הביברין. והא דקרי ליה בהמה כמאן דאמר מין בהמה הוא ופלוגתייהו לענין התרת חלבו וכיסוי הדם: חמסן יהיב דמי אלא שאין רצון הבעלים למכור: **דאוריי' הוא.** אל תשת רשע עד[ק]. ובמסכת גיטין (דף עט:) תנן מליאת חרש שוטה וקטן יש בהן גזל מפני דרכי שלום אלא יתקוטט אביו או קרוביו: **סוף סוף ממונא שקלי.** ועבדי אתקנתא דרבנן מחמת חימוד ממון: **פסלינהו.** דחשידי למשקל אגרא ואסהודי שקרא: **כיון דחזו דחטפי.** ושקלי כלומר דאפי' דמי קא יהבי אתי לידי גזלנות כלומר שהיה קשה לבעלים למכור ובעל כרחן חוטפין וזורקין המעות לפייסה: **גבאין.** ממונין שהעמידן המלך[ר] לגבות מס ומנת המלך וכרגא ואלונגא מישראל חביריהם: **אקראי בעלמא.** מה שהבהמה נכנסת לשדות של אחרים ורועה אקראי הוא ואין הרועה מתכוין לכך: **יחירא.** יותר מן הקנבה: **בארץ ישראל.** חמירי טפי משום ישוב ארץ ישראל: **מגדלין איתמר.** שמגדלין אותם בבתיהם ואפי' הכי בארץ ישראל פסולין מגדלי בהמה דקה דעבידא דמשמעא ורהטא לתוך השדות אבל גסה לא משתמעא ואפשר לנוטרה אבל רועה שמרעון בחוץ בארץ של ישוב אפי' בהמה גסה פסול שנכנסת בשדה של אחרים: **ה"ג מסתברא.** דרועה בהמה גסה פסול: **נאמנין עלי שלשה רועי בקר.** מכלל דאי לא לא קבלינהו עליה לא מהימני: **לא לדינא.** דלדינא מודינא דפסולין משום דלא גמירי דינא: **דלא שכיחי ביישוב.** ולא ראו ולא שמעו עסקי דין אדם לחבירו אי קבלינהו עליה לא מצי למיהדר: **פסס רועה.** לאכתי לא חזינן דעיילו בהמותיו בשדות אחרות: **פסס גבאי כשר.** עד דשמעינן ביה דשקיל יתירתא: **כי הוה חזי.** אבוה דר' זירא: **רבנן.** מיושבי העיר: **אמר לך עמי בא בחדריך.** דלא נחזינא[מ] כך ריש נהרא שהוא שר העיר ורואה שרבים יושבי העיר ושואל ממון הרבה לכל שנה והוא היה מיקל עליהם המס ומדחה את שר העיר לאמר שיושביה מועטין ואין ממי לגבות: **נגיס אנא לפום ברא.** ישחוט את האב לפני הבן. כלומר יגבה מהן ממון: [נ] **מיגנזו.** מתחבאין:

מוספין

מאתים זוז מפירות שביעית והרי הן במתנה לעניים. תנא הוסיפו בהן הגזלנין מציאת חרש וקטן אע"פ שהן מפני דרכי שלום כיון דסוף סוף ממונא שקלי מינייהו פסלינהו רבנן אבל גזלן גמור מדאורייתא הוא פסול. והתחמסנין נמי אע"ג דיהבי דמי כיון דחזו רבנן דחטפי ושקלי מינייהו בעל כרחן פסלינהו רבנן. והרועים כיון דחזו להו דשקלי מן הזרעים שבשדות בני אדם ושדו קמי בהמתייהו פסלינהו רבנן והני מילי רועה בהמה דידהו אבל רועה בהמה דעלמא לא חזקה אין אדם חוטא ולא לו כך מפורש בתחלת שנים אוחזין בטלית והגבאין והמוכסין כיון דחזו להו דשקלי יתירא ממאי דקיילי להו פסלינהו רבנן. אמר גאון זצ"ל הני מוכסין לאו משום דשקלי טפי ממאי דקיילי להו פסלינהו רבנן דאי הכי היינו דאמר אראי בעלמא הוא כיון דחזו דקא חטפי גזרו בהו רבנן תנא עוד הוסיפו עליהן [ל] הרועים [מ] הגבאין [נ] והמוכסין רועים מעיקרא סבור אקראי בעלמא הוא כיון דחזו דקא מכווני ושדו לכתחילה גזרו בהו רבנן: הגבאין והמוכסין: מעיקרא סבור מאי דקיץ להו קא שקלי כיון דחזו דקא יתירא פסלינהו אמר רבא [ס] רועה שאמרו אחד רועה בהמה דקה [ס] ואחד רועה בהמה גסה ומי אמר רבא הכי והאמר רבא רועה בהמה דקה בא"י פסולין בחוצה לארץ כשרין רועה בהמה גסה אפילו בא"י כשרין ההוא [ע] במגדלים איתמר ה"נ מסתברא מדקתני [פ] נאמנין עלי שלשה רועי בקר מאי לאו לעדות לא לדינא דיקא נמי דקתני שלשה רועי בקר ואי לעדות שלשה למה לי ואלא מאי לדינא מאי אירא שלשה רועי בקר [פ] כל בי תלתא דלא גמרי דינא נמי הכי קאמר אפילו הני דלא שכיחי ביישוב א"ר יהודה [צ] סתם [ק] רועה פסול [ר] סתם גבאי כשר [ש] אבוה דר' זירא עבד גביותא תליסר שנין כי הוה אתי ריש נהרא למתא כי הוה חזי רבנן א"ל [ת] לך עמי בא בחדריך כי הוה חזי אינשי דמתא אמר ריש נהרא אתא למתא והאידנא נכים אבא לפום ברא וברא לפום אבא ומיגנזו

כא א מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף טז:

כב ב מיי' שם פי"ב הל' ו סמג שם טוש"ע ח"מ סי' לד סעי' ל:

כג ג מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף כט:

כד ד מיי' שם פ"י הל' ד סמג שם טוש"ע שם סעי' טז:

כה ה מיי' שם פי"ב הלכה ז סמג שם טוש"ע שם סעיף לא:

כו ו ז מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעיף לב:

כז ח מיי' פ"ז מהל' מלכות הל' ח סמג עשין סב טוש"ע י"ד סי' פ סעיף ג:

כח ט י כ ל מיי' פ"י מהל' עדות הל' ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף יג:

כט מ נ ס מיי' שם טוש"ע שם סעיף יג יד:

ל ע מיי' שם הלכה ד:

פ [טוש"ע ח"מ סי' לד סעי' א]:

לא צ מיי' שם וסמג שם טוש"ע ח"מ סי' לד סעיף יג:

לב ק מיי' שם טוש"ע שם סעיף יד:

תורה אור השלם

1. לֵךְ עַמִּי בֹא בַחֲדָרֶיךָ וְסְגֹר דַּלְתְּךָ בַּעֲדֶךָ חֲבִי כְמַעַט רֶגַע עַד יַעֲבָר זָעַם: ישעיהו כו כ

רבינו חננאל

אוזיף ברבית וחד אשהיד לדידי אוזפן ברבית פסליה רבא לבר ביניתוס. ואקשינן והא רבא הוא דאמר לווה ברבית פסול לעדות ואיך פסליה רבא לבר ביניתוס על פי עד אחד פסול רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד ושנינן הני מילי במשהדי עליה סהדי דלווה ברבית אבל בהודאתו הוא כי לוה ברבית לא וזהו שאמר רבא לטעמיה דאמר אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע וכבר פירשנוהו בפ"א. ההוא טבחא דנפיק טריפתא מתותיה ידיה פסליה רב נחמן ועבריה אזל רבי מזיה וטופריה סבר לאכשוריה כלומר חזר בתשובה א"ל רבא דלמא איערומי מערים אין לו תקנה אלא עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבדה או שיוציא טרפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו אי עביד כי האי גוונא מכשירין אותו: **ומפריחי** יונים הכא תרגימו אי תקדמיה יונך ליוני פי' מתנין ביניהם כל מי שתקדים יונתי ליונת חבירו יטול מחבירו כך וכך ומפריחין אותן שניהן בבת אחת ומנקשין אחריהן והקודם נוטל בעליו מחבירו מה שהיה ביניהן ר' חמא בר הושעיא אמר ארא. פי' ארא קושרין חוט ארוך בעוף ומפריחין אותו בגג ומצפצפין ומתקבצין סביבותיו עופות של בני אדם מן שובכין אחרים וכיון שמתקבצין פושט רשת ונוטלן וזהו שבשא ט). והכא תרגימו אמר כי האי גוונא לאו גזלן הוא מפני דרכי שלום הוא ומאן דאמר אם תקדמיה יונך ליון היינו משחק בקוביא אין הכי נמי מיהו משחק בקוביא הוא תולה בדעת עצמו וסבר קים ליה בנפשאי דאנא ידענא לשחק בקוביא טפי מיניה לפיכך לא גמר ומקני אבל תולה בדעת יונתו אימר גמר ומקני כו' ומותבינן על מאן דאמר ארא מהא דתניא מפריחי יונים אלו שממרין את היונים ולא יונים בלבד אמרו בתרא היא ושנינן אין בשור הבר כלומר כי הוא גועה במדברות וכשיגעה מתקבצין אצלו וכמאן דאמר בהמה בת ארא היא ושנינן אין בשור הבר מין בהמה לענין התרת חלבו וכיסוי הדם. ותחמסנין נמי אע"ג דיהבי דמי כיון דחזו רבנן דחטפי ושקלי מינייהו בעל כרחן פסלינהו רבנן. והרועים כיון דחזו להו דשקלי מן הזרעים שבשדות בני אדם ושדו קמי בהמתייהו פסלינהו רבנן והני מילי רועה בהמה דידהו אבל רועה בהמה דעלמא לא חזקה אין אדם חוטא ולא לו כך מפורש בתחלת שנים אוחזין בטלית והגבאין והמוכסין כיון דחזו להו דשקלי יתירא ממאי דקיילי להו פסלינהו רבנן. אמר גאון זצ"ל הני מוכסין לאו משום דשקלי טפי ממאי דקיילי להו פסלינהו רבנן דאי הכי היינו דאמר אראי בעלמא הוא כיון דחזו דקא חטפי גזרו בהו רבנן תנא עוד הוסיפו עליהן הגזלנין והמוכסין רועים מעיקרא סבור אקראי בעלמא הוא כיון דחזו דקא מכווני ושדו לכתחילה גזרו בהו רבנן: הגבאין והמוכסין: מעיקרא סבור מאי דקיץ להו קא שקלי כיון דחזו דקא יתירא פסלינהו אמר רבא רועה שאמרו אחד רועה בהמה דקה ואחד רועה בהמה גסה ומי אמר רבא הכי והאמר רבא רועה בהמה דקה בא"י פסולין בחוצה לארץ כשרין רועה בהמה גסה אפילו בא"י כשרין ההוא במגדלים איתמר ה"נ מסתברא מדקתני נאמנין עלי שלשה רועי בקר מאי לאו לעדות לא לדינא דיקא נמי דקתני שלשה רועי בקר ואי לעדות שלשה למה לי ואלא מאי לדינא מאי אירא שלשה רועי בקר כל בי תלתא דלא גמרי דינא נמי הכי קאמר אפילו הני דלא שכיחי ביישוב א"ר יהודה סתם רועה פסול סתם גבאי כשר אבוה דר' זירא עבד גביותא תליסר שנין כי הוה אתי ריש נהרא למתא כי הוה חזי רבנן א"ל לך עמי בא בחדריך כי הוה חזי אינשי דמתא אמר ריש נהרא אתא למתא והאידנא נכים אבא לפום ברא וברא לפום אבא

ט) עי' ערוך ערך אלא מ' מ"ש בשם רב האי גאון

מסורת הש"ס

ע) [תוספ' פ"ה ע"ש], פ) נ"א לנכרים, ג) [פי' מלשון מורה כלומר מלמדין אותו לפרוח להקדים ליונים אחרים. עיין ערך מר ד], ק) מוקן פ. כלאים פ"ח מ"ו, ר) שקלי יתירי ומשווי עניי כעתירי כל"ל. רש"ל, ש) [לעיל כד.], ת) ב"מ ה: [לקמן כו: ע"ש], א) ע"ש, ב) מו"ק כ:], ג) [כ"ל ומנקשן. רש"ל], ד) [כדפרש"י. רש"ש], ה) [שמות כג], ו) בס"מ: מלך המומות, ז) [נ' לל"ל ליחזו], ח) [שיך לענין הבא],

גליון הש"ס

גמ' ואחד רועה בהמה גסה. עי' רשב"ם ב"ב דף קכ"ח ע"א ד"ה שלשה וגע"ג. אמ"כ הרא"ש בס' שושנים לדוד הביא קושיא זו בשם הב"ד והוא כתב לתרץ דמתני' קודם שהוסיפו עליהם והרועים כביריס אבל רועי אלן היו פסולים דהתנא בא"י קאי. ולענ"ד אינו דהא בא"י פסולים דאסור לגדל משום ישובו של א"י והרשב"ם שם נקט דפסולים משום גזלנים ובזה גסה ודקה שוין:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דאפי' במדבר וכו' אינא לפרושי האי חזרה גמורה דאפי' בחנם כל"ל:

לעזי רש"י

מרלי"ש [מרילי"ש]. אסימונים מעץ.

מוסף רש"י

סתם רועה. אפילו לא הועד עליו שבוגל, פסול. לעדות דסתמיה גזלן הוא שמרעה בהמותיו בשדות של אחרים (ב"מ ה:).

רבינו חננאל (המשך)

שור הבר מין בהמה הוא דתנן שור הבר מין בהמה הוא ר' יוסי אומר מין חיה: תניא משחק בקוביא שאמרו אלו המשחקין בפספסין. ולא פספסין בלבד אמרו אלא קליפי אגוזים או קליפי רמונים ואימתי חזרתן משישברו פספסיהן ויחזרו חזרה גמורה ואפילו בחנם נמי לא עבדי: מלוי ברבית אחד המלוה וא' הלוה ואימתי חזרתן משיקרעו שטרותיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפילו לנכרים נמי לא מוזפי ברבית. מפריחי יונים אלו שממרין היונים ולא יונים בלבד אמרו אלא אפילו בהמה וחיה ועוף ואימתי חזרתן משישברו פגמיהן ויחזרו בהן חזרה גמורה. דאפילו במדבר לא עבדי פי' פגמיהן הכלים שצדין בהן. סוחרי שביעית אלו שנושאין ונותנין בפירות שבשביעית ואימתי חזרתן משתגיע שביעית אחרת ויבדקו בחזרת ממון ולא בחזרת דברים. כיצד אם אמר אני פלוני כנסתי מאתים זוז מפירות שביעית והרי הן במתנה לעניים. תנא הוסיפו בהן הגזלנין מציאת חרש וקטן אע"פ שהן מפני דרכי שלום כיון דסוף סוף ממונא שקלי מינייהו פסלינהו רבנן אבל גזלן גמור מדאורייתא הוא פסול. והתחמסנין נמי אע"ג דיהבי דמי כיון דחזו רבנן דחטפי ושקלי מינייהו בעל כרחן פסלינהו רבנן. והרועים כיון דחזו להו דשקלי מן הזרעים שבשדות בני אדם ושדו קמי בהמתייהו פסלינהו רבנן והני מילי רועה בהמה דידהו אבל רועה בהמה דעלמא לא חזקה אין אדם חוטא ולא לו כך מפורש בתחלת שנים אוחזין בטלית והגבאין והמוכסין כיון דחזו להו דשקלי יתירא ממאי דקיילי להו פסלינהו רבנן. אמר גאון זצ"ל הני מוכסין לאו משום דשקלי טפי ממאי דקיילי להו פסלינהו רבנן דאי הכי היינו

אוספין כשרין. דמלי למיכליהו קודם זמן הביעור: **ואזלי עניים אספי לה.** בשביל המעות והוו להו סוחרי שביעית ורחמנא אמר לאכלה [ויקרא כה] ולא לסחורה (ע"ז סב.). והכי משמע מתניתין בתחלה לאלו הפסולין עכשיו משום סוחרי שביעית היו קורין אותן אוספי שביעית וכשרין משרבו האנסין חזרו לקרות את האוספין סוחרין ופסולין: **ארנונא.** מס שגובה המלך מן התבואות כך וכך קורין מן השדה לשנה: **פוקו וזרעו בשביעית.** שביעית בזמן הזה דרבנן דבטלה קדושת הארץ: **לריב.** חריש: **אמר להו.** ריש לקיש: **כהן וחורש.** זה כהן הוא שחורש בשביעית דאמרי' לקמן נחשדו כהנים על השביעית: **אגיסטון.** שכיר וקרקע של נכרי הוא. פ"י משום ארנונא שכרו בעל הבית לחרוש: **כפת.** זומר כרם: **עקל.** דדורת"א ולריכה לבית הבד לקשור את תפוח הזיתים כשעולרין אותן בקורה: **הלב יודע.** לבו יודע אם לעקל נתכוין או לעקלקלות: **לעקלקלות.** לעבור על דת: **תעלה.** דתרומה בטילה בחמד ומאה והשביעית יאכל זר קודם זמן הביעור: **לפחות.** ממאה דהוא ליה מדומע ואסורה לזרים: **ימכרו לכהן.** דהא שרייה לי' תרומה: **בדמי תרומה.** כלומר בזול דתרומה אין דמיה יקרים כחולין לפי שאינה ראויה אלא לכהנים. כלומר ימכרנה בעליהם לכהנים במה שיכול חוץ מדמי התרומה שהוא חייב לתתם לכהן בחנם דמותר למכור שביעית ע"מ לאכול היא ודמיה קודם הביעור: **נחשדו הכהנים.** להשהות שביעית אחר זמן הביעור דמורו בה היתירא משום דאיסתרו תרומה וקדשי קדשים לגבייהו והשביעית נמי קדושת הארץ היא: **אמרי.** ר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון עליה דריש לקיש: **טרודא הוא דין.** קנתרן הוא זה ומטריח בדבריו: **כי מטו הכא.** לעלייה שמעבדין בה שנה דכדמרינן בפ"ק (דף יח.): **התשודין על השביעית.** שנעשו סניגורין לרשעים: **שנשה רועי בקר.** בפרק כהן גדול (לעיל דף יח:): **קשר רשעים הוא.** והיאך אנו סומכין על מנין זה לעשות כדבריהם ואפילו אי הן עושין עבור כדין וכדת אין השנה מתעברת על יהיהן דבעינן (ח) ב"ד נימנין וזה אינו מנין: **דא עקא.** שאתה קורא אותן רשעים: **שבנה.** ממונה על ביתו של חזקיהו מלך יהודה: **השלימו.** לעובדך: **ידרכון קשת כוננו חצם וגו'.** על שם שע"י החץ הוא מבקש להמית את אדוניו בלשון הרע הכתוב שם: **נא תאמרון קשר.** אל תחשוב בדעתך חזקיהו שיהא מנייו של שבנא מנין ליחשב רוב: **נקברי בית דוד.** שהיה מתגאה למרוד במלכות וליקבר במותו בקבורת המלכים: **לגוף יצנף לצנף לדור.** סבב יסבבוך חיילות כדור כשורה להגלותך אל ארץ רחבת ידים. סיפיה דקרא שמה תמות ושם מרכבות כבודך קלון בית אדונך: **כי הוה.** שבנא נפיק עם סיעתו לצאת מירושלים ולהשלים עם סנחריב:

מחשבה

משרבו האנסין ומאי נינהו ארנונא. וא"ת ומשום ארנונא התירו לחרוש ולזרוע דהויא איסורא מדאורייתא וי"ל דמיירי בשביעית בזמן הזה דרבנן אי נמי י"ל דפקוח נפש הוא ששואל להם המלך מס ואין להם מה יפרענו ומתיס בתפיסת המלך והכי איתמר בירושלמי משום חיי נפש:

לעבר השנה בעסיא. וא"ת היאך היו מעברין בעסיא הא עסיא חולה לארץ היא כדאמרינן פ' חזקת הבתים (ב"ב דף נו. ושם) עסיא ואספמיא וכו' וי"ל דלעבר ר"ל לחשוב והכי משמע מדקאמר כהן וחרוש משמע שבשביעית היתה ואין מעברין השנה בשביעית כדאמרי' (לעיל ד' יב.): **אגיסטון אני בתוכה.** פ"י לשון ראשון שכיר אני בתוכה וקרקע של נכרי הוא ולא נהירא דאמרינן בגיטין (דף סב. ושם) אין עודרין עם הנכרי בשביעית ע"כ נראה כפירוש אחר שפירש הקונטרס משום ארנונא:

לעקל בית הבד אני צריך. וקשה דמ"מ מה בכך מ"מ הוה משביח הכרם דהכי אמרינן פרק כלל גדול (שבת דף עג: ושם) הזומר וצריך לעליס חייב שתים משום קולר ומשום נוטע הכא נמי לחייב משום עבודת נוטע וי"ל דעביד ליה באותו ענין דולאי קשה ליה לריכא לחייבו משום נוטע[ה] כדאמרינן גבי שבת דשאני גבי שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה והא מתעבדא מחשבתו אבל גבי שביעית אין לאסור רק היכא דמשביח הקרקע אבל הכא קשיא ליה וכה"ג שרי כדאיתא פרק המוכר את הספינה (ב"ב דף פ:): **ימכרו לכהנים בדמי תרומה.** וא"ת והא אסור לעשות סחורה בפירות שביעית כדאמרינן במסכת ע"ז (דף סב:) לאכלה ולא לסחורה וי"ל דסחורה היינו כשמוכרה בשוק כעין חנות דדמי לסחורה אבל פעם א' כעין אקראי בעלמא ליכא משום סחורה: **כדור אל ארץ רחבת ידים.** פ"ה כדור כשורה יסובבוה חיילות פ"א כגר שהוא גולה ל' דירה כמו מדור בלאהלי רשע (תהלים פד) ל"א ככדור פלוט"ה בלע"ז כמו הכדור והאמוס (לקמן דף סח:) ואע"ג דלא כתיב ככדור מ"מ אשכחן כי האי דרשה דכתיב (קהלת יב) דברי חכמים כדרבונות ודרשינן (ירושלמי סנהדרין פ"י) ככדור של בנות שזורקין זו לזו חבירתה כך אדם מוסר דברי תורה לחבירו ולתלמידיו זה לזה ומתפקחין זה מזה ולא כתיב ככדרבונות[ו]:

מחשבה

ומיגנזו כולי עלמא כי אתי א"ל ממאן נבעי כי ניחא נפשיה א"ל שקולו תליסר מעי דציירי לי בסדינאי והדרו ליה לפלניא דשקלתינהו מיניה ולא איצטריכו לי: א"ר שמעון בתחילה היו קוראין אותן אוספי שביעית: מאי קאמר אמר רב יהודה ה"ק בתחילה היו אומרים אוספי שביעית כשרין סוחרין פסולין משרבו ממציאי מעות לעניים ואזלי עניים ואספי להו ומייתו חזרו לומר אחד זה ואחד זה פסולין קשו בה בני רחבה האי משרבו האנסים משרבו התגרין מיבעי ליה אלא בתחילה היו אומרים אחד זה ואחד זה פסולין משרבו האנסין ומאי נינהו ארנונא כדמכריז רבי ינאי [ז]פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא חזרו לומר אוספין כשרין סוחרין פסולין ר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא פגע בהו ריש לקיש איטפיל בהדייהו אמר איזיל איחזי היכי עבדי עובדא חזייה לההוא גברא דקא כריב אמר להן כהן וחורש אמרו לו יכול לומר אגיסטון אני בתוכו תו חזייה לההוא גברא דהוה כסח בכרמי אמר להן כהן וזמר א"ל יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך אמר להם הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות הי אמר להו ברישא אילימא הא קמייתא אמר להו ברישא הא נמי לימרו אגיסטון אני בתוכו אלא הא אמר ליה ברישא והדר אמר להו הך מאי שנא כהן משום [ב]דחשידי אשביעית [ח](דתנן) [ג]סאה תרומה שנפלה למאה סאין של שביעית תעלה פחות מיכן ירקבו והוינן בה אמאי ירקבו ימכרנו לכהן בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה ואמר רב חייא משמיה דעולא זאת אומרת נחשדו כהנים אשביעית אמרו טרודא הוא דין כי מטו להתם סליקו לאיגרא שלפוה לדרגא מתותיה אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל בני אדם החשודין על השביעית כשרין לעבר שנה הדר אמר לא קשיא לי מידי דהוה אשלשה רועי בקר [ג]ורבנן אחושבנייהו סמוך והדר אמר לא דמי התם הדור אימנו רבנן ועברוה לההוא שתא הכא קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין אמר רבי יוחנן דא עקא כי אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה קרי לן רועי בקר ולא אמר ליה מר ולא מידי [ט]אמר להו ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמינא ליה מאי קשר רשעים שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא חזקיה הוה דריש בחד סר רבוותא כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים כתב שבנא פתקא שדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו שנאמר [1]כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם על יתר הוה קא מסתפי חזקיה אמר דילמא חס ושלום נטיה דעתיה דקוב"ה בתר רובא כיון דרובא מימסרי אינהו נמי מימסרי בא נביא ואמר לו [2]לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר כלומר קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין הלך לחצוב לו קבר בקברי בית דוד בא נביא ואמר לו [3]מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר אמר רב [7]טלטולא דגברא קשי מדאיתתא [4]ועטך עטה אמר רבי יוסי ברבי חנינא מלמד שפרחה בו צרעת כתיב הכא ועטך עטה וכתיב התם [5]ועל שפם יעטה [6]צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים וגו' תנא הוא ביקש קלון בית אדניו לפיכך נהפך כבודו לקלון כי הוה נפיק איהו אתא גבריאל אחדיה לדשא באפי משרייתיה

אמרו

בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה ואמרינן זאת אומרת נחשדו הכהנים על השביעית כי מטו לאסיא סליקו לאיגרא שלפוה לדרגא מתותיה אמרו טרודא הוא דין. אתא ריש לקיש לקמיה דר' יוחנן א"ל בני אדם החשודין על השביעית כשרין לעבר השנה. וא"ת חשבינהו כרועי בקר דעבדי שתא אפומייהו לא הני קשר רשעים אינון. וקשר רשעים אינו מן המנין א"ר יוחנן דא עקא כלומר זו צרה: שבנא הוה דריש בתלת סרי רבבותא וחזקיה בחד סר והוה חזקיה מסתפי דלמא משגח קוב"ה בתר רובא. בא הנביא ואמר לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם הזה קשר ואת מוראו אל

עין משפט נר מצוה

לג א מיי' פ"ח מהל' שמיטין הלכה יח:

לד ב ג מיי' שם פ"ח הלכה יח:

רבינו חננאל

גבאין אלא בזמן שהמלכות מטילה מס כך וכך לגבותו מן היהודים מכל אחד ואחד לפי ממונו וכיון דחזי רבנן הני מוכסין שמעריכין העם ונושאים פנים למקצתן ומקילין עליהן ומכבידין על מקצתן יותר מן הראוי נמצא גזלנין לפיכך פסליהו רבנן: **אמר** רבא ורועה שאמרו חכמים כי הן פסולין בין רועה בהמה דקה בין רועה בהמה גסה מסתברא הכי כדרבא מדתנן נאמנין עלי ג' רועי בקר מכלל דאלו לא אמר נאמנין עלי רועה בהמה גסה נמי פסולין הן לעדות ודחינן לדינא הן פסולין אבל לא לעדות מדקתני ג' דאי לעדות ג' למה לי ואקשינן אלא מאי לדינא אמאי רועי בקר כל כי תלתא דלא גמירי דינא פסילי ושנינן אתא לאשמעינן אפי' הני דלא שכיחי ביישוב אי קבלינהו עליה אינו יכול לחזור בו אמר רב יהודה סתם רועה כו' כלומר אע"פ שלא ראוהו נוטל משדות אחרים ומשליך לפני בהמתו פסול. אבל סתם גבאי כשר עד שיראו אותו גובה יותר ממאי דחזי ליה: אבוה דר' דירא סתם גבאי הוה י"ג שנין כי הוה אתי ריש נהרא למתא הוה אמר לרבנן לך עמי בא בחדרך וגו' כי קא ניחא נפשיה אמר י"ג מעי דציירין לי בסדיני אהדרינהו לפלוני דשקלתינהו מיניה ולא אצטריכו לי: **אמר** ר"ש בתחלה היו קורין אותן את אוספי שביעית סוחרי שביעית והיו אומרים אוספין כשרין סוחרין פסולין משרבו ממצי מעות לעניים ומייתי להו בהני מעות אמרו אחד זה וא' זה פסולין משרבו האנסין ומאן נינהו עובדי כוכבים ותובעין ארנונא מינייהו התירו להן לאסוף ולפרוע להן כדר' ינאי דמכריז זרעו בשביעית משום ארנונא חזרו לומר אוספין כשרין זורעין פסולין. ר' חייא בר זרנוקי ור' יהושע בן יהוצדק הוו אזלי לעבר שנה באסיא בשביעית פגע בהו ריש לקיש אזל בהדייהו חזיה להההוא גברא דכריב בשביעית אמר להו כהן וחורש. כלומר כמדומה אני שזה החורש בשביעית כהן הוא כי הכהנים הם חשודים על השביעית א"ל יכול לומר אגיסטון אני בתוכה כלומר יכול הוא שיאמר שדה זו שלו היא ואני אריס בתוכה חזו גברא אחרינא דהוה כסח א"ל כהן וזמר אמרו לו יכול לומר איני זומר שהיא עבודת האילן אלא זמורות לעקל בית הבד אני צריך לקשור לפיכך אני חותך אלו הזמורות ומדתנן סאה תרומה שנפלה למאה סאה שביעית תעלה פחות ממאה ירקבו ומפני מה אין מוכרין אותה לכהן

גילון הש"ם

גמ' א"ל ואי קרי לכו רועה צאן. עיין ע"ז דף נט ע"א תוס' ד"ה דאמ"י:

הגהות הב"ח

(ח) רש"י ד"ה קסר וכו' דפיגין ב"ד נאמנין חס אינן נאמנין הס"ד:

לעזי רש"י

דדורת"א [וידורט"א]. סורג המחזיק את הזיתים תחת הקורה בבית-הבד.

מוסף רש"י

לעקל בית הבד. כמין קופה מסורגת במגודה ומחמי סמיטת הזיתים עומן הגפת באותו עקל ומניח עליו קורה ומכניסו לתוכו המשקה הנשאר (ע"ז עה.).

מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה. פירש ריב"ם דאגת לב האדם על מזונותיו מהניא לסכח ממנו כל שאר מחשבות אף מחשבת דברי תורה שנאמר מפר מחשבות ערומים וגו' וקאי אמותיו מטר על פני ארץ וגו' י"מ מועלת משקרת ולא תגלה כלומר אם אדם מושב הן להעשיר הן גם לדברי תורה לא יספיק אלא כשעשה לשמה כדמסיק:

הלכה כרבי יהודה. דמכשיר בשיש לו אומנות בלא הוא וכן הלכה דמשחק בקוביא לאו אסמכתא היא ודוקא כשמעות שניהם על הדף שקורין איסקבי"ר בלע"ז שהמקוס קנוי למי שהרויח לקנות המעות אבל אותם המשחקים באמנה אפילו הקנו זה לזה לא קנה דאסמכתא גמורה היא ואין קנין מועיל בה:

אוכלי דבר אחר פסולין להעיד. ליכא לפרושי אוכלי דבר אחר דהיינו אוכלי חזיר דאי באוכלי חזיר היכי מפליג בין ליעבא לפרהסיא וכי גרע מאוכל נבלות לתיאבון דאמרינן לקמן (דף מז.) דפסול לעדות בכל עניין אלא גרמא כפי' הקונטרס דהיינו מקבלי צדקה מן הנכרים:

החשוד על העריות כשר לעדות. תימה מאי שנא מאוכל נבלות לתיאבון ומפלוגי רבעני לרלוגי דפסולין לעדות וי"ל דמיירי (ה) הכא בחשוד בעלמא בלא עדיס דאין כאן כי אם שמועה ומ"מ הא דאמרינן ארבעים בכתפיה ניחא כדאמרינן (ו) מלקין על לא עובר השמועה אי נמי הכא משום דילמו תוקפו ולא דמי לנבלה וגם לרביעה דליכא ילרו תוקפו כל כך כמו בערוה (ז):

רבא

אמרו ליה משירייתך היכא אמר הדרו בי אמרו ליה אם כן אחוכי קא מחייכת בן נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנין אמר רבי אלעזר שבנא בעל הנאה היה כתיב הכא [1]לך בא אל הסוכן הזה וכתיב התם [2]ותהי לו סוכנת (ח)(ואומר) [3]כי השתות יהרסון צדיק מה פעל רב יהודה ורב עינא חד אמר אילו חזקיה וסיעתו נהרסים צדיק מה פעל וחד אמר אילו בית המקדש יהרס צדיק מה פעל ועולא אמר אילו מחשבותיו של אותו רשע אינן נהרסות צדיק מה פעל בשלמא למאן דאמר אילו מחשבותיו של אותו רשע היינו דכתיב כי השתות יהרסון ולמ"ד בית המקדש נמי דתנן [3]אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת אלא למ"ד חזקיה וסיעתו היכא אשכחן צדיקי דאיקרו שתות דכתיב [4]כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואיבעית אימא מהכא [5]הפליא עצה הגדיל תושיה א"ר חנן למה נקרא שמה תושיה מפני שהיא מתשת כחו של אדם דבר אחר [6]תושיה שניתנה בחשאי מפני השטן דבר אחר תושיה דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם אמר עולא מחשבה מועלת אפילו לד"ת שנאמר [6]מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה אמר רבה אם עסוקין לשמה אינה מועלת שנאמר [7]רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום עצה שיש בה דבר ה' היא תקום לעולם: אמר ר' יהודה אימתי: א"ר אבהו א"ר אלעזר הלכה כרבי יהודה וא"ר אבהו אמר רבי אלעזר [8]כולן צריכין הכרזה בבית דין רועה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר בעי הכרזה וחד אמר לא בעי הכרזה בשלמא למ"ד לא בעי הכרזה היינו [7]דאמר רב יהודה אמר רב סתם רועה פסול אלא למ"ד בעי הכרזה מאי סתם רועה פסול דבסתמא מכרזינן עליה ההיא מתנה דהוו חתימי עלה תרין גזלנין סבר רב פפא בר שמואל לאכשורה דהא לא אכרזינן עלייהו אמר ליה רבא [9]נהי דבעינן הכרזה בגזלן דרבנן בגזלן דאורייתא מי בעינן הכרזה: סימן דב"ר ועריו"ת גנ"ב: אמר רב נחמן [10]אוכלי דבר אחר פסולין לעדות הני מילי [11]בפרהסיא אבל בצינעה לא ובפרהסיא נמי לא אמרן [12]אלא דאפשר ליה לאיתזוני בצינעה וקא מבזי נפשיה בפרהסיא אבל לא אפשר ליה חיותיה הוא אמר רב נחמן [13]החשוד על העריות כשר לעדות אמר רב ששת [14]עני מרי ארבעין בכתפיה וכשר אמר רבא [15]ומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול אמר רבינא ואיתימא רב פפא לא אמרן אלא לאפוקה אבל לעיולה לית לן בה פשיטא מהו דתימא הא עדיפא ליה דכתיב [8]מים גנובים ימתקו וגו' קמ"ל דכמה דקיימא הכי שכיחא ליה ואמר רב נחמן [16]גנב ניסן וגנב תשרי לא שמיה גנב הני מילי באריסא ודבר מועט ובדבר שנגמרה מלאכתו איכריה דרב זביד חד גנב קבא דשערי ופסליה וחד גנב קיבורא דאהיני ופסליה הנהו קבוראי דקבור נפשא ביום טוב ראשון של עצרת שמתינהו רב פפא ופסלינהו לעדות [17]ואכשרינהו רב הונא בריה דרב יהושע אמר ליה רב פפא והא רשעים נינהו [18]סברי מצוה קא עבדי והא קא משמתינא להו [19]סברי כפרה קא עבדי לן רבנן: איתמר

עד

מלקין על לא עובר השמועה שנאמר [ש"א ג] אל בני כי לא טובה השמועה: **וכשר.** בתמיה: **לאפוקה.** לומר מת בעלה או גירשה דניחא ליה לשוויה פנויה דתיהוי סכיחא ליה: **נעיולה.** לומר פלוני קידשה: **הא עדיפא ליה.** דתיהוי אסורה עליה ולא תיהוי סכיחא ליה: **דכתיב מים גנובים ימתקו.** ושקורי משקר: **ניסן.** זמן קליר. תשרי זמן בציר ואסיף: **לא שמיה גנב.** כדמפרש ואזיל: **באריסא.** דטרח בה ומורה היתירא ליטול דבר מועט יותר על חלקו מפני טרחו: **ודבר שנגמרה מלאכתו.** דמשויה נפשיה כפועל ומורי בה היתירא וסבר לא קפיד: **איכר.** לאו היינו אריס ואינו חולק בפירות: **קיבורא דאהיני.** כמין אסכול יש תמרים הרבה בענף אחד: **קבוראי.** קוברי מתים: **ופסלינהו לעדות.** דמשום שכר ממון עוברים על דת והוו להו כרשע דחמס: **והא משמתינן להו.** על הראשונה וחוזרין ועובדין ושונין בעבירה: **סברי.** האי דשמתינן משום כפרה הוא על שעברנו ולא משום דנהדר בן אלא מותר לחלל יום טוב בשביל המצוה ונשב בגידוי משום כפרה:

עד

דמסהיר בקידושיה לית לן בה אליבא דרב נחמן. אמר ר"נ גנב ניסן וגנב תשרי. כלומר באלו ב' חדשים שהתבואה בשדות והפירות באילנות הלוקח מהן לאו שמיה גנב והני מילי באריסא שיש לו רשות ליכנס בשדה והוא שלקח דבר מועט ודבר שנגמרה מלאכתו כגון מלילות וענבים העומדות להיבצר: **איכרוהי** דרב זביד חד גנב כפא פי' אלומה קטנה כדגרסינן בהמוכר את השדה מכר את האבנים שהן לצרכה מאי היא הכא תרגימו אבני דאכפי והן האבנים המוכנות לתתם על האלומות שלא תפריחם הרוח וחד גנב קיבורא פי' סנסני תומר ופסלינהו לתרווייהו: **הנהו** [קבוראי] דקברו מת ביו"ט ראשון שמתינהו רב פפא ופסלינהו ואתא רב הונא בריה דרב יהושע ואכשרינהו לעדות

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"ד מהל' בית הבחירה הל"א:
לו ב ג מיי' פי"א מהל' עדות הלכה ו סמג לאוין ריד טוש"ע מ"מ סימן לד סעיף כג:
לז ד ה ו מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף יח ובהרב אלפס עוד בפרק ג בב"מ קנט.):
לח ז ח מיי' שם הל' ז ח ופ"ד מהל' אישות הל' ו) טוש"ע שם סעיף כה בהג"ה ועיין בטור:
לט ט מיי' פ"י מהל' עדות הלכה ה סמג לאוין ריד טוש"ע מ"מ סי' לד סעיף טו:
מ י מיי' שם פי"ב הל' מ' סמג שם טוש"ע שם סעיף ד וסעיף ב:
מא כ ל מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:

רבינו חננאל

תיראו כלומר הני דעם שבנא קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין ואין שם מנין שאתה הולך אחר הרוב: **א"ר** אלעזר שבנא בעל הנאה היה שנאמר לך בא אל הסוכן הזה מלשון ותהי לו סוכנת: פי' השתות צדיקים כדכתיב כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. למה נקרא התורה תושיה שמתשת כחו של אדם ד"א תושיה דברים של תוהו עולם משותת עליהן. אמר עולא מחשבה מועלת אפי' לבטל דברי תורה שנאמר מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה אמר רבא אם עסוקין לשמה אינה מועלת מחשבת אחרים לבטלה. שנאמר רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום: **א"ר** אבהו אמר ר' אלעזר הלכה כרבי יהודה דמתניתין דאמר אם יש לו אומנות אחרת כשר ואמר עוד כולן צריכין הכרזה בב"ד רועה פליגו בה רב אחא ורבינא חד אמר בעי הכרזה וחד אמר לא בעי הכרזה וקי"ל כמאן דמיקל ומאן דאמר בעי הכרזה הוא דמיקל: **תניא** אלו הן הפסולין כו'. במה דברים אמורים בקידוש החודש ובעיבור שנה בדיני ממונות ובדיני נפשות אבל בעדות שהאשה כשרה לה אף הן כשרין לה והא דאמר ר' יהודה סתם רועה פסול דמסתמא מכרזינן עליה דהוא פסול: **ההיא** מתנתא דהוו חתימי עליה תרי גזלני כו'. ואסיקנא פסלה רבא אע"ג דלא אכריזו אמר נהי דבעינן הכרזה בגזלן דרבנן אבל גזלן דאורייתא לא בעי הכרזה. אר"נ אוכלי דבר אחר פי' [מקבלין] צדקה מן העובדי כוכבים פסולין לעדות וה"מ דאפשר ליה לאיתזוני בצנעא אבל אי לא אפשר ליה חיותיה. אמר רב [נחמן] החשוד על העריות כשר לעדות אמר רב ששת עני מרי ארבעים בכתפיה וכשר לעדות וקי"ל כרב ששת באיסורי אמר רבא ומודי רב נחמן דלאפוקי אתתא מגברא כגון דאסהיד דגירשה פסול הוא אבל אי מסהיד לעיולי כגון

מסורת הש"ס

(א) [בע"י ליתא], ב) יומא נג.; ג) [עיין תוס' שבת פט. ד"ה תורה], ד) ב"מ ה: ע"ש לעיל כה: ע"ש, ה) [ב"ק מט: מנחות יז. פא.], ו) [קידושין פא.], ז) [וע' תוס' יבמות כה: ד"ה ואין],

תורה אור השלם

1. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים צְבָאוֹת לֵךְ בֹּא אֶל הַסֹּכֵן הַזֶּה עַל שֶׁבְנָא אֲשֶׁר עַל הַבָּיִת: ישעיהו כב טו
2. וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יִבְקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְּחֵיקֶךָ וְחָם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ: מלכים א א ב
3. כִּי הַשָּׁתוֹת יֵהָרֵסוּן צַדִּיק מַה פָּעָל: תהלים יא ג
4. מַקִּים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיְיָ מְצֻקֵי אָרֶץ וְיִשַּׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל: שמואל א ב ח
5. גַּם זֹאת מֵעִם יְיָ צְבָאוֹת יָצָאָה הִפְלִיא עֵצָה הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה: ישעיהו כח כט
6. מֵפֵר מַחֲשְׁבוֹת עֲרוּמִּים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה יְדֵיהֶם תּוּשִׁיָּה: איוב ה יב
7. רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וַעֲצַת יְיָ הִיא תָקוּם: משלי יט כא
8. מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם: משלי ט יז

גליון הש"ס

גמ' **ואכשרינהו** ר"ה בריה דר"י בריי"ף הגי' סבר ר"ה בריה דר"י **לאכשרינהו.** ובספר הנגא להרי"ה מדה רבעי' בהסגו הרמב"ן שם כ' דהך סברא אינו בטל וקיימא כן ובהסות דביה"ה דף כז ע"א סבר דלא למיחזי וכן תולין דף יח ע"א סבר ר"א לתקדמיי' וע' בהרא"ש כאן דלא כתב כן:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה השטח וכו' וי"ל דמיירי. נ"ב כן תופס הרא"ש ופסק כך הלכה:

מוסף רש"י

עני מרי. עניי מורי (מנחות פא. מכת"י).

עד זומם. העיד בניסן והוסיף בתשרי על עדות זו: **למפרע.** כל עדיות שהעיד מניסן ואילך פסולין שהרי משהעיד עדות זו הוא רשע: **מיכן ולהבא.** משהוסיף: **חידוש הוא.** שנפסלין שניס בשביל שניס שאומרים עמנו הייתם דמאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני אלא משעת חידושו ואילך איכא דאמרי רבא נמי כאביי סבירא ליה ומאי טעם קאמר מכאן ולהבא משום פסידא דלקוחות מאי בינייהו איכא בינייהו דאסהידו בי תרי בחד (ו) אי נמי דפסלינהו בגזלנותא ואמר ר' ירמיה מדיפתי עבד רב פפי עובדא כוותיה דרבא מר בר רב אשי אמר הלכתא כותיה דאביי (ז) והלכתא כוותיה דאביי ביע"ל קג"ם (ח) מומר אוכל נבילות לתיאבון דברי הכל פסול להכעיס אביי אמר (ט) פסול רבא אמר כשר אביי אמר פסול דהוה ליה רשע ורחמנא אמר אל תשת רשע עד ורבא אמר כשר רשע דחמס בעינן מיתיבי אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד אלו גזלנין (י) ומועלין בשבועות מאי לאו (יא) אחד שבועת שוא ואחד שבועת ממון לא אידי ואידי שבועת ממון ומאי שבועות שבועות דעלמא מיתיבי אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד אלו גזלנין ומלוי רביות תיובתא דאביי תיובתא נימא כתנאי (יב) עד זומם פסול לכל התורה כולה דברי רבי מאיר ר' יוסי אומר בד"א שהוזם בדיני נפשות אבל הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות נימא אביי כר"מ ורבא כר' יוסי אביי כר"מ דאמר אמרינן מקולא לחומרא ורבא דאמר כרבי יוסי דאמר מחומרא לקולא אמרינן מקולא לחומרא לא אמרינן לא אליבא דר' יוסי כ"ע לא פליגי כי פליגי אליבא דר"מ אביי כר"מ ורבא עד כאן לא קאמר ר"מ התם אלא גבי עד זומם דממון דרע לשמים ורע לבריות אבל הכא דרע לשמים ואין רע לבריות לא והלכתא כוותיה דאביי והא איתותב ההיא רבי יוסי היא ותיהוי נמי ר' יוסי (יג) ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי שאני התם דסתם לן תנא כרבי מאיר והיכא סתם לן כי הא דבר חמא קטל נפשא אמר ליה ריש גלותא לרב אבא בר יעקב פוק עיין בה אי ודאי קטל ליכהיוהו לעיניה אתו תרי סהדי אסהידו ביה דודאי קטל אזל איהו אייתי תרי סהדי אסהידו ביה בחד מהנך חד אמר קמאי דידי גנב קבא דחושלא וחד אמר קמאי דידי גנב קבא

(ו) עד זומם אביי אמר (א) למפרע הוא נפסל ורבא אמר מיכן ולהבא הוא נפסל אביי אמר למפרע הוא נפסל מעידנא דאסהיד רשע הוא והתורה אמרה [1] אל תשת ידך עם רשע אל תשת רשע עד רבא אמר מיכן ולהבא הוא נפסל עד זומם חידוש הוא מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך איכא דאמרי רבא נמי כאביי סבירא ליה ומאי טעם קאמר מכאן ולהבא משום פסידא דלקוחות מאי בינייהו איכא בינייהו דאסהידו בי תרי בחד (ו) אי נמי דפסלינהו בגזלנותא ואמר ר' ירמיה מדיפתי עבד רב פפי עובדא כוותיה דרבא מר בר רב אשי אמר הלכתא כותיה דאביי (ז) והלכתא כוותיה דאביי ביע"ל קג"ם (ח) מומר אוכל נבילות לתיאבון דברי הכל פסול להכעיס אביי אמר (ט) פסול רבא אמר כשר אביי אמר פסול דהוה ליה רשע ורחמנא אמר אל תשת רשע עד ורבא אמר כשר רשע דחמס בעינן מיתיבי אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד אלו גזלנין (י) ומועלין בשבועות מאי לאו (יא) אחד שבועת שוא ואחד שבועת ממון לא אידי ואידי שבועת ממון ומאי שבועות שבועות דעלמא מיתיבי אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד אלו גזלנין ומלוי רביות תיובתא דאביי תיובתא נימא כתנאי (יב) עד זומם פסול לכל התורה כולה דברי רבי מאיר ר' יוסי אומר בד"א שהוזם בדיני נפשות אבל הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות נימא אביי כר"מ ורבא כר' יוסי אביי כר"מ דאמר אמרינן מקולא לחומרא ורבא דאמר כרבי יוסי דאמר מחומרא לקולא אמרינן מקולא לחומרא לא אמרינן לא אליבא דר' יוסי כ"ע לא פליגי כי פליגי אליבא דר"מ אביי כר"מ ורבא עד כאן לא קאמר ר"מ התם אלא גבי עד זומם דממון דרע לשמים ורע לבריות אבל הכא דרע לשמים ואין רע לבריות לא והלכתא כוותיה דאביי והא איתותב ההיא רבי יוסי היא ותיהוי נמי ר' יוסי (יג) ר"מ ור' יוסי הלכה כר' יוסי שאני התם דסתם לן תנא כרבי מאיר והיכא סתם לן כי הא דבר חמא קטל נפשא אמר ליה ריש גלותא לרב אבא בר יעקב פוק עיין בה אי ודאי קטל ליכהיוהו לעיניה אתו תרי סהדי אסהידו ביה דודאי קטל אזל איהו אייתי תרי סהדי אסהידו ביה בחד חד אמר קמאי דידי גנב קבא דחושלא וחד אמר קמאי דידי גנב

קתא

רבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל. תימה הא דאמר בפ' חזקת הבתים (ב"ב ד' נא. ושם) זה אומר של אבותי ואכלתיה שני חזקה וזה אומר כו' הא' אייתי סהדי דאבהתיה היא ואכלה שני חזקה והא' אייתי סהדי דאכלה שני חזקה וקאמר התם אוקי חזקה בהדי חזקה ואוקי מרעא בחזקת אבהתא ואמר רבא עדות מוכחשת היא והשתא מאי נפקא לן מינה כיון דאמר רבא מכאן ולהבא הוא נפסל ה"נ היה לו לומר למאי דאיתכחוש איתכחוש אבל לעדות של אבהתא שהיה קודם שהוכחשו לא וה"נ גבי הזמה קאמר רבא גבי טביחה ומכירה דהוזמו על הטביחה ולא על הגניבה למאי דאיתחזוש איתחזוש דהכחשה לא כ"ס וכ"ת דהתם מיירי שתוך כדי דבור הוכחשו והא מוכח אותה שמעתין דפרק מרובה (ב"ק דף עב: ושם) גבי טביחה ומכירה דאפילו תוך כדי דבור לא מיפסלי למפרע אליבא דרבא וי"ל כיון שאותם שתי עדיות בקרקע אחת הוי כעדות אחת כדמפליג התם אבל הכא אף על פי שהוחזקו שקרנין על הטביחה על הגניבה לא הוחזקו: **אין** לך בו **אלא** חידושו. משמע דהחידוש הוי ממה שאני פוסל את הרשעים תימה דהתם (ב"ב דף לא:) קאמר לימא רבא דאמר כרב חסדא דאמר בהדי סהדי שקרי למה לי ומפסלי שתי העדות אפי' בהוכחשו בעלמא דמכחשי אהדדי תרוייהו פסולי ואם כן מאי חידוש הוא גבי הזמה אי פסלינן עדים הרשעים ויש לומר דלמאי דבעי למימר התם מעיקרא דרבא סבירא ליה דרב חסדא היינו לגישנא דפסידא דלקוחות וי"מ דהא דקאמר הכא חידוש לאו אפסולא דקמאי קאי אלא אהכחשה דבתראי כלומר היה לנו לפוסלן כל שתי כיתות וכיון דאיכא חידוש לא ילפינן אף לגבי הפסול לפוסלן כלל הרשעים למפרע וכי האי גוונא אמרינן פרק [2] גיד הנשה (חולין דף לט ושם) דלא ילפינן דטעם כעיקר מבשר בחלב משום דאיכא בו חידוש בהתירו דהא אי תרו ליה בחלבא כולי יומא שרי [3] ובביטול חדא שעה אסור [4]: **דאסהידו** בי תרי בחד ותרי בחד. וקשה לר"ת מדא דמאי קאמר דאסהידו בי תרי בחד ותרי בחד ומשום הכי ליכא חידוש הא תרי כמאה ועוד דמאי קאמר דפסלינהו בגזלנותא הא לא הוי מעין פלוגתייהו כלל דפליגי בהזמה ולא שייך איכא ביניהו אלא מעין פלוגתייהו ועוד דעדיס זוממין מבעי ליה לעיל למימר כיון דאמרת תרי בחד ותרי בחד ואמאי נקט עד זומם ונראה לר"ת דגרסינן דאסהידו תרי [בחד] ותו לא אלא הוסיף כי אם האחד והשתא ניחא דלהכי נקיט לעיל עד זומם לשון יחיד וניחא נמי הא דמהני תרי המזימים טפי מהסוא חד ולא חידוש הוא וגרסינן נמי [5] דפסליה בגזלנותא פירוש דאחד נפסל בגזלנותא והשני הוסיף והשתא הוה מעין פלוגתייהו קא[illegible]: **מאי** שבועות שבועות דעלמא. תימה ליתיב אביי לרבא מפרק כל הנשבעין (שבועות דף מד:) דתנן ושכנגדו חשוד על השבועה נשבע ונוטל וקא בעי למימר דאפי' שבועת שוא אלמא לא בעינן רשע דחמס מגו דאשבועת שוא דרע לשמים חשוד נמי אשבועת ממון דרע לשמים הוי רע לבריות וי"ל דלא דמי דהתם מן השבועה הוא רע לשמים ועכשיו שכופר ממון לאחירו הוה ליה נמי רע לבריות הלכך מירלאת שבועה לא יודה דכבר רע לשמים הוא ובהאי שבועה נמי ליכא כ"א רע לשמים כדפרישית אבל הכא גבי עדות אע"ג דהוא רע לשמים משום שבועת שוא לא יעיד עדות שקר להיות רע לבריות [וע"ע תוס' שבועות מו: ד"ה ואפילו]:

ואלו

דהוא קל פסול. כר' מאיר דאמר הוזם אפילו בדיני ממונות שהוא קל פסול בדיני נפשות שהוא חמור ורבא כר' יוסי דאמר מחומרא לקולא אמרי כשם שפסול לחמור כך הוא פסול לקל אבל מקולא לחומרא לא אמרינן ודחינן לא אביי דאמר כר' מאיר דקי"ל הלכתא כתרוייהו ורבא אמר לך אנא דאמינא אפי' לר' מאיר ע"כ לא אמר ר' מאיר פסול אלא גבי עד זומם דממון דרע לשמים שעבר על לא תענה ורע לבריות שהעיד עליו והענישו ממון. אבל גבי אוכל נבילה להכעיס דרע לשמים שעבר על לא תאכלו כל נבילה בלבד הוא לא מיפסיל ואסיקנא ואע"ג דעלתה בתיובתא לאביי הלכתא כוותיה. דהא מתניתא דאיתותב מינה לר' יוסי היא ובהא לית הלכתא כר' יוסי אלא כר' מאיר הואיל וסתם לן תנא כוותיה. כי הא דבר חמא קטל נפשא אמר ליה ריש (לקיש) גלותא לרב אחא בר יעקב עיין בדיניה אי ודאי קטל ניכהיוה כלומר יכו אותו בממונו ליכהיוה מלשון הכאה כך פירשוהו מקצת הגאונים דאמר' ליכהיוה יכה את עיניו ורוב חכמי הגאונים אמרו קונסין אותו ונוטלין את כחו ואת רוחו. אתו תרי סהדי ואסהידו דודאי קטל ואתו סהדי אחרינא אסהידו בחד מהני

מב א מיי' פ"י מהל' עדות הלכה ד סמג לאוין ריד טוש"ע ח"מ סימן לד סעיף מ:

מג ב ג מיי' פ שם הלכה ג טוש"ע שם סעי' ב:

מד ד ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

מה ו מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעי' מ:

עין משפט נר מצוה

תורה אור השלם

1. לא תָשֵׁא שֵׁמַע שָׁוְא אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס:

שמות כג א

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אין וכו' **ובבישול הדא** שעה אסור. עיין מו"ק דף מ תוס' ד"ה נפקא ונמרים דף ד ע"א תוס' ד"ה חידוש. ולא זכיתי להבין דהתם שייך לומר כיון דדינא דבשר בחלב חידוש לקולא לא ילפי' מיניה שום דבר דלמא גם המומרא דטעם כעיקר הוא חידוש רק בבשר בחלב אבל הכא הא פסולים הרשעים לא צריך למילף כלל מהזמה אלא דמסברא הוא כמו כל שני כתי עדים המכחישים. וה' יאיר עיני:

הגהות הב"ח

(א) גמ' כי תרי בחד ותרי בחד אי נמי: **(ב)** רש"י ד"ה אליבא וכו' ר' יוסי מממון לנפשות: **(ג)** ד"ה כי פליגי וכו' למילתיה הס"ד ואמ"כ מ"ה ההיא דקתני:

מוסף רש"י

למפרע הוא נפסל. העיד בניסן והוסיף על עדות זו בתשרי, כל העדיות שהעיד בימים פסולות, דמשעה שהעיד עדות זו נפסל (ב"ק עב:). **משום פסידא דלקוחות.** שתמצוהו על שטר מכירה בימים (שם עג.). **מאי בינייהו.** בין הני תרי לשנא דרבא (שם). **בי תרי בחד.** עמנו הייתם, ותרי אחרייני לחד, דליכא חידושא (שם). **בגזלנותא.** שלא הזימוהו אלא העידו שניס על אלו שהן גזלנין, והכא ליכא למימר שמוך אהני, דהא מילתא אחריתא היא (שם). **ביע"ל קג"ם.** שימני שמועות הן חוץ אחד מהן, עד זומם (שם) שימני הלכות הן שנאמלקו בהן אביי ורבא ובכל מקום הלכה כרבא חוץ מאלו (קדושין נב.).

רבינו חננאל

ואמר טעמא מאי משום דסברי מצוה קא עבדינן ואהאי דשמתינהו להו כי היכי דליהוי להו כפרה. מכלל דהני דמשמתי בדבר עבירה אי לקו פסולין הן: **אתמר** עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל מעידנא דאסהיד הוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד פי' כגון שהעיד בב"ד בר"ח ניסן והוזם בתשרי כל עדיות שהעיד מניסן כולן פסולין ואם היא עדות בשטר בב"ד משהוחזק השטר בב"ד מאותו היום נפסל העד אע"פ שאחר זמן באו העדים שפסלוהו והלכתא כאביי בהא: וכבר פירשנוהו באר היטב בפ' מרובה מדת תשלומי כפל. מומר אוכל נבלות לתיאבון כלומר אכל נבילה לתיאבון אכילת בשר (לתאות בשר) דברי הכל פסול לעדות דאמרינן כשם שבתאותו לאכל בשר עבר על לא תאכלו כל נבילה כך בתאותו לדבר אחר יקח ממנו ממון ויעבור על לא תענה ברעך עד שקר אבל האוכל נבילה להכעיס בוראו. אביי אמר פסול הוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד רבא אמר כשר רשע דחמס בעינן מיתיבי אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד. אלו הגזלנין ומלוי ברבית והמועלין בשבועה מאי לאו אפילו שבועת שוא דליכא חמס וקשיא לרבא. ושנינן לא אידי ואידי שבועות דממון כלומר שכפר בו ממון ונשבע לו ואמאי תני שבועות ליתני והמועל בשבועה ופרקי' שבועות דעלמא כלומר שבועות שנשבעין זה לזה והאי שנויא לאו דסמכא היא דגרסינן בגמ' (בשבועות מ"ה ע"א) ושכנגדו (בשבועות ו) חשוד על השבועה ואפי' שבועת שוא. ואסיקנא שבועת שוא וכל דדמי לה פסולין לשבועה ולא אשכחנן כי האי גוונא כשר לעדות ת"ש אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד אלו הגזלנין ומלוי ברבית ועלתה תיובתא לאביי ואע"ג דאיתותב הלכתא כוותיה דקיימא לן הלכתא כאביי ביע"ל קג"ם מ' הוא מומר אוכל נבילות להכעיס וע' הוא עד זומם. לימא חלוקת אביי ורבא כתנאי אביי כר' מאיר ורבא כרבי יוסי דתניא עד זומם פסול לכל התורה כולה דברי ר' מאיר א"ר יוסי בד"א שהוזם בדיני נפשות אבל הוזם בדיני ממונות כשר בדיני נפשות לימא אביי דאמר אפילו רשע דלאו דחמס

(ו) וע' תוס' כאן ד"ה מאי וכשבועות שם דמי' לקושיא הלזו.

ואלו הן הקרובין וכו׳ ובניהם וחתניהם. ובניהם וחתניהם לא קאי רק אהנך קרובים דמפרש במתני׳ בהדיא כגון אחי אביו ואמו אבל אהנך דנפקי מכללא לא קאי כגון בניו וחתניו דידיה אינם פסולים להנך אי לאו הוו בכלל הנך קרובים דמפרש ותדע דהא בנו כשר הוא לאחי אביו לתנא דמתני׳ דהא הוי שלישי בראשון כדאיתא בגמרא (דף כח.) והקשה בקונטרס אמאי תנא חורגו הא נפיק מבעל אמו ואי לאשמועינן לבדו הא נמי פשיטא כדפ״ל דבניהם וחתניהם לא קאי אהנך דנפקו מכללא ותירץ דאין התנא חושש בזה דאכתי איכא [ט] שם קרובים דאמו מכללא ואפ״ה תני להו בהדיא כגון אחי אביו נפיק מכללא דאחיו ובנו וכו׳ וקשה ליתני נמי בן אחי אשתו כמו אינך ומיהו מחתנו איכא למימר דשפיר הוה (תני) [אח]ם [י] מוחתניהם דכ״ש דפסול לאחיו אבל מ״מ בן אחי אשתו קשה אלא נראה דכולהו אינטריכו אי משום אינהו גופייהו או משום בניהם וחתניהם והשתא הא ק״ל מחורגו וי״ל דתנייה לאשמועינן דהוי לבדו ולא בנו וחתנו ואע״ג דבניהם וחתניהם לא קאי אהנך דאמו מכללא כדפרישית מ״מ בחורגו אינטריך דסד״א כיון דחורגו כבנו וכן הבן פסול כדאיתא פרק יש נוחלין (ב״ב דף קכח.) אימא דה״ה בן חורגו קמ״ל ואפי׳ למר בר רב אשי דמכשר בחנא דאחא דהיינו בן הבן איכא למימר דמהכא הוא דילף לה אבל בן אחי אשתו לא צריך למהדר ולמיתנייה כלל כיון דמפיק הוא מכללא דאי לאשמועינן דהוא לבדו פסול ולא בנו וחתנו כמו בחורגו הא פשיטא דמהיכא תיתי ועוד דלא עדיף בן אחי אשתו מבן אחיו וכן אחיו ובניו [יא] וחתניו כשרין לו כדתני גבי כולהו ובניהם משמע ולא בני בניהם: **אלו** הן הקרובים וחורגו לבדו.

פי׳ לא בנו ולא חתנו והקשה רש״י אמאי נקט חורגו הא נפיק מכלל דבעל אמו ואין לומר דנקטיה משום לבדו דאשמועינן דבנו כשר ולא נהירא דמהיכא תיתי טפי והא אמרינן דבניהם וחתניהם לא קאי אלא למבואריס דכתיבי במתני׳ ולא קאי אהני דנפקי מכללא שהרי בנו לאחי אביו כשר לתנא דמתני׳ דהוי שלישי בראשון כדאיתא בגמ׳ ותירץ רש״י דכולהו נמי אתיא מכללא כגון אחי אביו מכללא דאחיו ובנו בר מבן אחי אשתו דמפיק מכלל דבעל אחות אביו וחתנו נפקא מכלל דאמיו ואפ״ה תני להו שאינו מקפיד בזה ולא נהירא דא״כ אמאי לא הדר ותני הנך דאתו מכלל דבעל אחות אביו על כן נראה לומר דכולהו אינטריכא דאחי אביו אע״ג דאיכו גופיה אתי מכללא דבן אחיו מ״מ בנו וחתנו לא נפקי מכללא וכן אחי אמו ובעל אחותו אף ע״ג דבנו אתי מכללא [יב] (דבעל) אחי אמו מ״מ אינו גופיה לא מכללא אתי ואתא לאשמועינן דבעל כאשתו וכן כולם אינטריכו אי משום אינהו גופייהו אי משום בניהם וחתניהם: (ז״ה הדבור״ר נראה לי מיות״ר) מאי מלי להפוכי בזכותיה: **גמ׳ לא יומתו.** שני אבות בעדות בניהם ועל כרחיך הני שני אבות באחין קא משמעי שהן קרובין מן הכל דבאב ובנו לא מצי למימר דאם כן לא הוה קרי להו אבות דאב ואב בן סגי ולקמן מפרש טוליה מיניה: **כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם.** ונפרעין מהן עונותיהן ועון אבותיהם: **איש באחיו.** אינש בשביל אחיו: אשכחן

קתא דבורטיא. בית יד של רומח: **כר׳ מאיר.** דכיון דאשידי אממון אשידי אעדות נפשות: **כל הראוי לדון דו׳.** ומוקמא לה בחשודין: **אלא לאו רבי מאיר.** דאמר כיון שהוחזק לממון פסול לעדות נפשות הלכך לא משכחת לה כשר לנפשות דליהוי פסול לממון: **נפסול יוחסין.** דלנפשות בית דין מיוחסין בעינן כדתני רב יוסף (לקמן דף לו:) כשם שבית דין מנוקים בלדק שנאמר בלדק תשפוטו [ט] כך ב״ד מנוקין מכל מום שנאמר [י] כולך יפה רעיתי ומום אין בך: **דאי לא תימא הכי.** דגבי יוחסין קאי אלא בחשודין אוקמת ליה: **ראוי לדון דיני ממונות.** בתמיה והא דברי הכל פסול הוא: **אלא נפסול יוחסין קאי.** כגון גר וממזר דכשרין לדון דיני ממונות ופסולין לדון דיני נפשות: **ונשקיה לרעיה דרב פפי.** שהיפך בזכותו: **וקבליה לכרגיה דכוליה שניה.** להאילו כל ימיו ממנת המלך: **מתני׳ אחיו ואחי אביו ואחי אמו.** הן ובניהן ילפינן מקראי בגמרא: **בעל אחותו.** כאחיו הוא דילפינן [כח:] בעל כאשתו. ובנו דהוה ליה בן אחותו כבן אחיו. וילפינן בגמרא [מ] קרובי האם כקרובי האב: **בעל אחות אביו.** כאחי אביו: **בעל אחות אמו.** כאחי אמו: **ובעל אמו** גרסי׳ בהדייהו: **וגיסו.** בעל אחות אשתו: **וחורגו.** בן אשתו: **נבדו.** ולא בנו וחתנו. ואי קשיא לך כיון דתנא בעל אמו פסול לו ממילא ידענא דהוא נמי פסול לבעל אמו למה לי למיתני חורגו אי משום דאתא לאשמועינן לבדו ליתתוק מייניה וכל כמה דלא תני ליה מכללא דבעל אמו לא משמע אלא הוא לבדו לא תיקשי דכל הנך דמשמע מכללא מיתני במתניתין בהדיא. כגון אחי פסול לי ואני לו דאתא נמי אחיו ובנו פסול לי ואני לו דאתא אחי אביו ובמתני׳ תני לה אחי אבי פסול לי ואני לו שאני בן אחיו והא תנא ליה אחיו ובנו בן אחי אבי פסול לי ואני לו שאני בן אחי אביו. אחי אמי פסול לי ואני לו שאני בן אחותו ותנן במתניתין בעל אחותו הוא ובנו דהיינו בן אחותו. בן אחות [ט] אמי פסול לי ואני לו שאני בן אחות [פ] אמו ותנן במתני׳ בעל אחות אביו ובנו דהיינו בן אחות אביו. בעל אחותי פסול לי ואני לו שאני בן חמיו ותנן במתני׳ חמיו ובנו. וכן כולהו כי מעיינת להו משכחת להו בהדיא בר מבן אחי אשתו דמפיק מכלל בעל אחות אביו וחתנו דמפיק מכלל דאמיו דלא מיתניא בהדיא: **וכל הראוי ליורשו.** דהיינו קרובי האב אבל קרובי האם כגון אחי אמו כשר לו שהרי אינו ראוי ליורשו דתנן (ב״ב דף קח.) אחי האם מנחילין ולא נוחלין אבל הוא פסול לאחי אמו שהרי מעיד זה ראוי ליורשו וגיסו נמי כשר להעיד לו שאינו ראוי ליורשו: **נאוסה שעה.** שהוא בא להעיד או שראה העדות: **היה קרוב.** כגון אתנו שראוי ליורשו: **ונפרחק.** שמתה אשתו קודם שראה עדות זו: **שושביו.** פסול לו בימי חופתו: **לא נאשדו ישראל על כך.** להעיד שקר משום איבה ואהבה. ודווקא בעדות פליגי אבל בדין מודו ליה דבנו דפסול לו לדון דכיון דסני ליה לא

קתא [ט] דבורטיא א״ל מאי דעתיך כר׳ מאיר רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי ורבי יוסי האמר הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות אמר ליה רב פפי הני מילי היכא דלא סתם לן תנא כרבי מאיר הכא סתם לן תנא כרבי מאיר ממאי אילימא מהא דתנן [י] כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות מני אילימא רבי יוסי דאי לא תימא הכי סיפא דקתני [יא] יש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות אמאי אינו ראוי דאיתזם בדיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות והא דברי הכל פסול הוא אלא בפסול יוחסין קאי ה״נ בפסול יוחסין קאי אלא הכא קא סתם לן תנא דתנן [יב] אלו הן הפסולים המשחק בקוביא ומלוי ברבית [יג] ומפריחי יונים וסוחרי שביעית [יד] והעבדים זה הכלל כל עדות שאין האשה כשירה לה אף הן אין כשרין לה מני אילימא רבי יוסי והאיכא עדות בדיני נפשות שאין האשה כשרה לה והן כשרין לה אלא לאו רבי מאיר היא קם בר חמא נשקיה אכרעיה וקבליה לכרגיה דכולי שניה: **מתני׳** [יד] ואלו הן הקרובין [טו] אחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו ובעל אמו וחמיו וגיסו הן ובניהן וחתניהן וחורגו לבדו א״ר יוסי זו משנת רבי עקיבא אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו וכל הקרוב לו באותה שעה [טז] היה קרוב ונתרחק ה״ז כשר רבי יהודה אומר אפילו מתה בתו [יז] ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב האוהב והשונא אוהב זה שושבינו שונא כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה [יח] א״ל לא נחשדו ישראל על כך: **גמ׳** מנהני מילי דת״ר [1] לא יומתו אבות על בנים מה ת״ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי כבר נאמר [1] איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנים [2] בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות ובנים בעון אבות לא והכתיב [2] פוקד עון אבות על בנים התם [3] כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן כדתניא [3] ואף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אתה אומר כשאוחזין או אינו אלא כשאין אוחזין כשהוא אומר איש בחטאו יומתו הרי [4] כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן ולא והכתיב [4] וכשלו איש באחיו [5] איש בעון אחיו מלמד שכולן ערבים זה בזה התם שהיה בידם למחות ולא מיחו אשכחן

עין משפט נר מצוה

מו א ב מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין הלכה יח:
מז ג מיי׳ פ״ט מהלכות עדות הלכה ד סמג לאוין ריד טוש״ע ח״מ סי׳ לד סעיף יט:
מח ד מיי׳ פי״ג מהל׳ עדות הלכה ח סמג לאוין רטו טוש״ע ח״מ סי׳ לג סעיף ב הכל שם ע״ש:
מט ה מיי׳ שם פי״ד הלכה ח סמג שם טוש״ע ח״מ שם סעיף יב:
נ ו מיי׳ שם פי״ג הלכה טו סמג שם טוש״ע שם סעיף ח:

רבינו חננאל

סהדי חד אמר קמאי דידי גנב קבא דחרשלא וחד אמר קמאי דידי גנב קתא דכורעיא אמר רב אחא בר יעקב הא ר׳ יוסי דאמר הוזם בדיני ממונות כשר בדיני נפשות וקי״ל ר׳ מאיר ור׳ יוסי הלכה כר׳ יוסי. א״ל רב פפי הני מילי היכא דלא סתם לן תנא כו״מ הכא סתם לן תנא כוותיה דתנן בראש השנה [בספ״ק] אלו הן הפסולין המשחק בקוביא ומלוי ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית ועבדים זה הכלל עדות שאין האשה כשרה לה אף הן אינן כשרין לה. מני הא אילימא ר׳ יוסי והא איכא עדות דדיני נפשות שאין האשה כשר׳ לה דהא ר׳ יוסי [אמר] כל מי שפסול מחמת ממון כגון אלו הגזלנין והחמסנין וכיוצא בהן כשר הוא בדיני נפשות אלא לאו משנה זו ר׳ מאיר דאמר אפילו מי שפסילותו מחמת ממון פסול הוא בכל התורה כולה וזו ששנינו במסכת נדה פרק בא סימן כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות ויש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות. אוקימנא בפסול יוחסין כגון ממזר וגר שכשירין לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות דבעינן ונשאו אתך בדומין לך: **מתני׳** אלו הן הקרובין אחיו ואחי אביו ואחי אמו ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אחות אמו כו׳. א״ר יוסי זו משנת ר׳ עקיבא אבל משנה ראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו וכל הקרוב לו באותה שעה כו׳. מנא הני מילי דת״ר לא יומתו אבות על בנים מה ת״ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו אלא מה ת״ל לא יומתו אבות על בנים לא יומתו אבות בעדות בנים ובנים לא יומתו בעדות אבות כגון עשו ויעקב לא יומתו בעדות אליפז וראובן ולא ראובן ואליפז בעדות עשו ויעקב אשכחן עדות אבות לבנים ועדות בנים לאבות וכ״ש יעקב ועשו להדדי שעדותן בטלה.

מסורת הש״ס

ט) [בעירוב פי׳ מקדח וי״ל דומה עכ״ל], **ב)** נדה מט: לקמן לו: [קידושין עו:], **ג)** נעיל כד: ר״ה כב. עירובין פב., **ד)** עדיות פ״ב מ״ז, **ה)** [בסה״מ גרים מצוה], **ו)** ל״ל אם יש, **ז)** [ב״ק פח.], **ח)** ברכות ז., **ט)** מ״מ כשאין אוחזין נאמר ומה אני מקיים אף בעונות אבותם אתם ימקו, **י)** שבועות לט., **כ)** [ויקרא יט], **ל)** [שיר השירים ד], **מ)** [לקמן כח.], **נ)** ל״ל אחי, **ס)** ל״ל אביו, **ע)** אנא. רש״ל, **פ)** [אולי י״ל אחיו], **צ)** [כמ״ל ל״ל בניו], **ק)** רש״ל מ״ז,

תורה אור השלם

1. לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו: דברים כד טז
2. נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקה לא ינקה פקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים: שמות לד ז
3. והנשארים בבם ימקו בעונם בארצת איביהם ואף בעונת אבתם אתם ימקו: ויקרא כו לט
4. וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורדף אין ולא תהיה לכם תקומה לפני איביכם: ויקרא כו לז

מוסף רש״י

כל הראוי לדון דיני נפשות. כל שכן שהוא כשר לדיני ממונות (נדה מט:). **אלו הן הפסולים.** לדון ולהעיד (לעיל כד:) **כגון** גזלנין מדבריהן הן דאסמכתא לא קניא ומגזל גזיל ליה (ערובין פב.) **וכגון** מעין גזלנין הן והתורה אמרה אל תשת רשע עד (לעיל כד:). **המשחק בקוביא.** מתיכות של עצם שמתקתן בערבון ואמור רבנן דאסמכתא לא קניא והכי הך גזלנין מדרבנן, דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא המוטף ויגזול אם תמצא מיד המלוה (ר״ה כב.). **והמלוה ברבית.** לאו גזלן דאורייתא הוא דאמסקינא משום אל תשת עד חמס, דהא מנכסיה יהיב ליה (שם). **ומפריחי יונים.** היינו נמי כעין קוביא, אי תקדמיה יוזך ליזיי (שם). **וסוחרי שביעית.** עוסקין בחמורה בפירות שביעית, דלחמנא אמר נאכלה ולא לסחורה, ולפי שנאחזו כל אלו לעבור על דת מתחמת ממון, חשדום להיות מעידים שקר על ידי ממון ושוחד (שם) **אי:** דלחמנא אמר נאכלה ולא לסחורה וחס שומד ממון לעבור עבירה על הממון רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד (ערובין פב.) הוא״ל ומיומד ממון מעביר על דברי תורה הוא ליה כרשע דחמס ופסול לדון ולהעיד, שעוטה אחר הבצע (לעיל כד:). **והעבדים.** פסולי דאורייתא הוא, ק״ו מאשה כדאמרן בב״ק (פח. ר״ה כב.).

מוסף רש״י

כל הראוי לדון דיני נפשות. כל שכן שהוא כשר לדיני ממונות (נדה מט:). **אלו הן הפסולים.** לדון ולהעיד (לעיל כד:) **כגון** גזלנין מדבריהן הן דאסמכתא לא קניא ומגזל גזיל ליה (ערובין פב.) **וכגון** מעין גזלנין הן והתורה אמרה אל תשת רשע עד (לעיל כד:). **המשחק בקוביא.** מתיכות של עצם שמתקתן בערבון ואמור רבנן דאסמכתא לא קניא והכי הך גזלנין מדרבנן, דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא המוטף ויגזול אם תמצא מיד המלוה (ר״ה כב.). **והמלוה ברבית.** לאו גזלן דאורייתא הוא דאמסקינא משום אל תשת עד חמס, דהא מנכסיה יהיב ליה (שם). **ומפריחי יונים.** היינו נמי כעין קוביא, אי תקדמיה יוזך ליזיי (שם). **וסוחרי שביעית.** עוסקין בחמורה בפירות שביעית, דלחמנא אמר נאכלה ולא לסחורה, ולפי שנאחזו כל אלו לעבור על דת מתחמת ממון, חשדום להיות מעידים שקר על ידי ממון ושוחד (שם) **אי:** דלחמנא אמר נאכלה ולא לסחורה וחס שומד ממון לעבור עבירה על הממון רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד (ערובין פב.) הוא״ל ומיומד ממון מעביר על דברי תורה הוא ליה כרשע דחמס ופסול לדון ולהעיד, שעוטה אחר הבצע (לעיל כד:). **והעבדים.** פסולי דאורייתא הוא, ק״ו מאשה כדאמרן בב״ק (פח. ר״ה כב.).

אשכחן אבות לבנים. דאודן לבן שמעון דהיינו אחי אביו: **ובנים לאבות.** בן שמעון לראובן דהיינו בן אחיו. וכל שכן אבות להדדי דהא בנים מכח דילהו קא אתו ואימעיטו להו מהאי קרא אחיו ובנו ואחי אביו: **בנים להדדי מנלן.** דקתני במתני' בן אחי אביו פסול לו: **ליכתוב לא יומתו אבות על הבן.** דכיון דכתיב אבות שני אחים משמע ועל הבן הוי משמע בנו של כל אחד ואחד הוי פסול לשניהם: **נעלמא.** שיהו שניים קרובים פסולין להעיד על אדם מן השוק: **בעדות אחיו.** דאי לאו דאסהיד האי קרובו בהדיה לא הוה מיקטל נמצא בניס מתיס זה על זה: **שלשה אחים ואחד.** מן השוק עם כל אחד ואחד מעידים על אכילת שני חזקה של קרקע של אדם מן השוק ומעיד אחד מן האחין והבא מן השוק על שנה ראשונה ואחד מן האחין והבא מן השוק על שנה שניה והשלישי על השלישית והרי אלו שלש עדיות והחזקה קיימת ולא אמרי' עדות אחת היא והרי העדים קרובים אלא ג' עדיות ניהו דאשתא דקא מסהיד האי לא מסהיד האי: **והן עדות אחת להזמה.** דעד דמתזמי כולהו לא משלמי ממונא דהא לא הוה מתוקמא בידא דלוקח אלא בסהדותא דכולהו: **אלא הזמה מעלמא קא אתי להו.** ע"י המזימין אותן הן משלמים ולא זה על יד זה: **הוה ליה שלישי בראשון.** בני שלישי הוא ואחי אבא דראשון דאבא ואחיו דראשונים ואני שני ואני שלישי ואמר רב דשלישי לא יעיד בראשון: **ואנן.** במתני' שני בשני ושני בראשון תנן אבל כולי האי לא פסיל מתני': **שני בשני.** כגון אחי אביו ובנו אחי אבא לי ואני לו הרי ראשון בשני ושני בראשון בן אחי אבא לי ואני לו הרי שני בשני אבל בני לאחי אבא לא תנן: **מאי אחנו דקתני מתני'.** אחי אביו ובנו ואחנו האי אחנו דמתני' אבא קאי דהוה שלישי האי אחן. ולקמן פריך א"כ הוה שלישי בשני: **אגב אוריתיה.** דבעי לאשמועינן שלישי פסול נקט אחן בנו דאשמועינן נמי בעל כאשתו: **שמנה אבות.** עם בניהם ואחיהם הוו כ"ד. אע"ג דבמתני' תשעה תנן בר מחורגו שאין בן ואחן עמו לקמן[ד] פריך להו: **תלתין ותרתין.** ח' אבות וח' בנים וח' אחים וח' בני בנים. ואע"ג דאיכא תו ח' אחיהם שם אחנות חד קרי ליה: **ואחאי קרי ליה.** רב לאחנו דמתני' אחן בנו כיון דאחנו לא הוי מזרעו ומעלמא אתי כדור שלישי אשיב ליה רב והלכך בני נמי לאחי אבא דהוי שלישי בראשון פסול. ואיכא לאקשויי לרב כיון דאמר אחן כדור אחר דמי אמאי פסול אחנו לאחי אבא הוה ליה רביעי בראשון אלא מילתא אחריתי אקשי ליה עד דאפקיה מהאי טעמא לגמרי: **אי הכי.** דאחנו נמי כדור אחר דמי וקתני מתני' אחן אחי אבא פסול לי הוה ליה שלישי פסול להעיד בשני ורב אכשר שלישי בשני דקאמר אף אני לא אעיד לו אני ובני אבל בני לבנו יעיד: **ה"ג אלא רב דאמר כר"ש.** ולעולם אחן לאו כדור אחר דמי ורב דפסיל שלישי בראשון כר' אלעזר דאמר שלישי בשני פסול וכ"ש שלישי בראשון ומיהו לית הלכתא כוותיה דאמרינן בית נוחלין (ב"ב ד' קכח.) דשלישי[ה] בראשון כשר והלכתא כוותיה דרב מדבתראי[ו] הוה: **כן בנו של אחי אבא.** לדידי הוי שלישי בשני ורב שלישי בראשון נפקא ליה מדכתיב בניס [דברים כד] הוו שניס: **וי"ו לרבות בני בניס.** דפסולין לאבות דהוה שלישי בראשון: **רבי אלעזר.** כרב סבירא ליה דוי"ו לרבות אתא ודרים על בניס למימר דכל דפסילי לאבות פסול לבניס הלך כי היכי דג' בראשון פסול שלישי בשני נמי פסול: **ותנא קונה.** תנא דידן כמו אבונא אמונא: אתן בעל אחותי פסול לי ואני לו שאני אחי אמותו ואני לאחן בעל אחות אבי בן אחי אמותו אני. ולאחן בעל אחות אמי בן אחות אמותו אני. מילתיה דרב נאחן מאחניהן דקתני מתני' יליף וכן מילתיה דרב אשי מאחניהן דאחיו ואחי אביו ואחי אמו שפסולין לו והוא להם הוי איהו לגבייהו אחי אמיו ובן אחי אמיו ובן אחות אמיו:

גויל

מאי חתנו דקתני מתני' חתן בנו. תימה א"כ מתני' דקתני גיסו ובנו ואחנו היינו אחן בנו אלמא אחן בן אחות אשתו פסול הא אפי' אחן בן אשתו כשר דקתני חורגו לבדו וי"ל דכיון דאחנו הוי אחן בנו איכא למימר דחורגו לאו למעוטי בן חורגו ואחן חורגו אלא אתא למעוטי בן בן חורגו ואחן בן חורגו: **שמונה אבות שהן כ"ד.** איכא טובא דאחא ניהו אלא לפוס ריהטא דמתני' קאשיב:

תלתין ותרתין הוו. הא אלא קאמר אבבעים הוו הס ובניהם ואחניהם ואחן בניהם ובני בניהם משוס דלא קתני להו בהדיא במתני' אי נמי שם אחנות חד הוא:

[1] (תלתין ותרתין הוו. פי' הקונט' דאחן בניהם לא אשיב דשם אחנות אחדא הוא וכ"י אומר דבני בניהם לא אשיב משוס דלא קתני להו במתני' בהדיא):

ביון דמעלמא אתי בדור אחר דמי. פ"ה והא דלא אקשי' ליה לרב כיון דאמרת כדור אחר דמי אמאי פסול אחנו לאחי אבא הוה ליה רביעי בראשון משוס דקשיא ליה מילתא אחריתי והקשה הר"ר יוסף אחי הר"ף להר"ף דאמאי לא מקשי לרב דאכשר ג' בשני דקאמר אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו ואחנו ואחנו כדור אחר דמי א"כ פסול שלישי בשני ותירץ הר"ף אה"נ דהוה מלי לאקשויי הכי אלא משוס דאקשי ליה מילתא אחריתי לא אסיק אדעתיה דהכי נמי תירץ בשיטת הקונטרס: **רב** דאמר כר' אלעזר. אומר ר"ת דכן הלכה דשלישי בראשון פסול כדמוכח בפ' יש נוחלין (ב"ב ד' קנח: וסס) דשלא ליה ר' אבא לרב יוסף בר חמא הלכה שלישי בשני כשר ומשמע הא בראשון פסול ואמר התם[ז] דהכי הלכתא ובירושלמי נמי אמרי' משה מהו להעיד באשת פנחס ואמר ר' יוחנן כשר ומדנקט אשת פנחס משמע דלפנחס לא יעיד דהוה שלישי בראשון והא דלא אמרינן אשה כבעלה כי הכא באשת חורגו משוס דהתם איתפלג דרא:

גיסו

נא א מיי' פ"כ מהל' עדות הלכה ו סמג עשין מז [טוש"מ סי' לח]:

נב ב מיי' שם פכ"ו הלכה ז [טור שם וטוש"ע ח"מ סי' קמה סעי' ה]:

נג ג ד מיי' פי"ג מהל' עדות הלכה טו סמג לאוין רטו טוש"ע ח"מ סימן לג סעיף יוד:

נד ה ו ז ח מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ב:

תורה אור השלם

1. לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו: דברים כד טז
2. משפט אחד יהיה לכם כגר כאזרח יהיה כי אני יי אלהיכם: ויקרא כד כב

רבינו חננאל (המשך)

ונביות בנו ועשו חתנו לא יעידו לי. אף אני יעקב וראובן בני ושכם חתני לא נעיד לו ואקשינן אמאי והא ראובן שלישי הוא כי הוא בן יעקב בן יצחק וישמעאל דהוא ראשון שהוא ויצחק אחים והן ראשונים וראובן לישמעאל יבא שלישי בראשון ולא שנינו במשנתנו שהן פסולין אלא הן ובניהן שני בראשון ושני בשני שלישי בראשון לא תנן שהוא פסול. ושקלינן וטרינן ודברים פשוטין הן. ואסיקנא רב במשנת ר' אלעזר אמר דתניא ר' אלעזר אומר כשם שאחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו כו'. ואקשינן והא רב אכשר שלישי בשני. ופרקי' רב סבר לה כוותיה בהא דתני אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו ופליג עליה בחדא דרב סבר שלישי בשני כשר וכך הלכה ור' אלעזר אומר כך בן אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו כלומר שלישי בשני פסול ולית הלכתא כוותיה מאי טעמא דרב דייק ובנים כלומר ובנים שהבנים בלבד פסולין כמו אבותם ולמעלה מהן כשר דדייק ר' ור' אלעזר אמר מדלא כתיבי לא יומתו אבות על פי בנים אלא ובנים שמעינן מינה כי בנים כאבות מה אבות הן ובניהן פסולין אף בניהן הן ובניהן פסולין זה דור שלישי. אמר ר"נ אחי חמותי לא יעיד לי ובן אחי חמותי ובן אחות חמותי לא יעיד לי. פי' אחי חמותי הוא חתן בעל אחותי בן אחי חמותי הוא חתן בעל אחות אביו בן אחות חמותו הוא חתן בעל אחות אמו וזהו ששנינו בעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו הן ובניהן וחתניהן (ובן) אחי חמיו בן אחי חמיו בן אחות חמיו הוא חתן אחיו בן אחי חמיו הוא חתן אחי אביו בן אחות חמיו הוא חתן אחיו בן אחי חמיו הוא חתן

מסורת הש"ס

א) מכות ה: [ע"ש תוספתא סנהדרין פ"ו], ב) ב"מ נו:, ג) [כתובות נג. ב"ק פ"ג:], ד) [ע"ב], ה) [ל"ל בשני], ו) [עיין רש"ל ורש"ס], ז) רש"ל כתב זה הליכות מיותר, ח) [שם:],

מוסף רש"י

עד שיזומו שניהן. דכתיב והנה עד שקר העד, ואמר מר (סוטה ב:) כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרוט לך הכתוב אמת (מכות ה: ובע"ז חגיגה שז:). **שלשה אחין ואחד מצטרף עמהן.** דהייט אח לשנה אח לשנה ואחד עם האחת, שאותו אחד מעיד עם כולן (רשב"ם ב"ב נו:). **הרי אלו ג' עדיות.** ולהכי כשר עדותן, דאשתא דקא מסהיד האי לא קמסהיד האי ואין כאן שני עדים קרובים בעדות אחת (שם). **והן עדות אחת להזמה.** שאם יחזמו משלשין ביניהן וגם אין מיזומין עד שיזומו כולן (שם).

רבינו חננאל

בנים להדדי כגון ראובן ואליפז להדדי מנא לן ופשטינן אם כן ליכתוב לא יומתו אבות על הבן אמאי כתב בנים ללמד שאפילו בנים להדדי עדותן בטלה. בנים לעלמא מנא לן כגון עדות ראובן ואליפז לעלמא שעדותן בטלה. ובא רמי בר חמא למיפשטה מעדים דוממין ובא רבא ודחה מהא דתנן בפ' חזקת הבתים ג' אחים וא' מצטרף עמהן כו' ופשטה הכי אם כן דבנים לעלמא כשרין הן לכתוב קרא לא יומתו אבות על בנים והן לא יומתו על אבותם ובנים למה לי אלא אפ' בנים לעלמא פסולין. אשכחן אחי אביו ובן אחי אמו אחי אמו ובן אחי (אמו) [אביו]. ששנינו במשנתנו מנא לן ופשטנא מדכתיב אבות אבות תרי דימני דלא צריך דהוה ליה למכתב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו עליהן. אבות דכתב רחמנא תרי דימני למה לי אם אין לו ענין לקרובי האב תנהו ענין לקרובי האם. אשכחן שעדותן בטלה לחובה מדכתיב לא יומתו עדות הקרובים אם יעידו [לזכות] להדדי או לעלמא מניין כי עדותן בטלה ופשטנא מדכתיב לא יומתו תרי דימני למה לי דהוה ליה למכתב לא יומתו אבות על בנים ובנים על אבות יומתו יומתו תרי דימני למה לי אלא אם אינו ענין לחובה דלא הוה צריך ליה תנהו ענין לזכות ובדיני נפשות והוא הדין לדיני ממונות דכתיב משפט אחד יהיה לכם: **אמר** רב (אחא) [אחי] אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו אף (אבי) [אני] לא אעיד לו אני ובני וחתני. פי' כגון יעקב אבינו בן יצחק אומר ישמעאל שהוא אחי אבי

עין משפט נר מצוה

נא א מיי' פ"כ מהל' עדות הלכה ו סמג עשין מז [טוש"מ סי' לח]:

נב ב מיי' שם פכ"ו הלכה ז [טור שם וטוש"ע ח"מ סי' קמה סעי' ה]:

נג ג ד מיי' פי"ג מהל' עדות הלכה טו סמג לאוין רטו טוש"ע ח"מ סימן לג סעיף יוד:

נד ה ו ז ח מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ב:

גיסו לבדו וכ"ש חורגו. מיגס שויס דחורגו לבדו למעוטי בנו וחתנו וגיסו לבדו לא למעוטי בנו דהא ברייתא ר' יוסי היא אלמא חשיב בעל אחות אמו והיינו בן גיסו ולא אחא למעוטי אלא חתנו כדפי' הקונטרס ומדמסקי' דהלכה כר' יוסי דגיסו לבדו למעוטי חתנו יש לדקדק כ"ש שניס הנשואים שתי בנות אחיות או בנות שני אחים דכשרים: **והא** מודו רבי אלעזר במזויף מתוכו. מדמהדר ליה אביי הכי משמע דס"ל כרבי אלעזר דאמר עידי מסירה כרתי אלמא קסבר אביי כתב לאחד ומסר לאחר זה שמסר לו קנה דהכי א"ר אלעזר בסוף מי שהיה נשוי (כתובות דף לד: ושם) ותימה הא אביי הוא דאמר בפ"ק דב"מ (דף יג. ושם) עדיו בחתומיו זכין לו וי"ל דההיא דכתב לאחר מיירי בב' שטרות היוצאים ביום אחד שזמנם שוה דכיון דלא מוכח מתוך השטר איזה קדם לא שייך למימר עדיו בחתומיו זכין לו ואזלינן בתר מסירה אבל היכא דמתוך השטר מוכח איזהו קדם עדיו בחתומיו זכין לו ואפילו נמסר לבסוף[ט]: דברי

גוילי בעו מיניה מהו שיעיד אדם באשת חורגו [ט]בסורא אמרי [א]בעל כאשתו בפומבדיתא אמרי [ב]אשה כבעלה דאמר רב הונא אמר רב [ג](נחמן) מניין שהאשה כבעלה דכתיב [1]ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דודתך היא והלא אשת דודו היא מכלל דאשה כבעלה: ובעל אמו הוא ובנו וחתנו: בנו היינו אחיו אמר רבי ירמיה לא נצרכא אלא לאחי האח רב חסדא [ג]אכשר באחי האח אמרו ליה לא שמיע לך הא דר' ירמיה אמר להו לא [ג]שמיע לי כלומר לא סבירא לי אי הכי היינו אחיו תנא אחיו מן האב וקתני אחיו מן האם אמר רב חסדא [ד]אבי חתן ואבי כלה מעידין זה ע"ז ולא דמו להדדי אלא כי [ד]אכלא לדנא אמר רבה בר בר חנה מעיד אדם לאשתו ארוסה אמר רבינא לא אמרן אלא לאפוקי מינה אבל לעיולי לה לא מהימן ולא היא [ה]לא שנא לאפוקי ולא שנא לעיולי לא מהימן מאי דעתיך כדאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא [ו]אשתו [ז]ארוסה לא אונן ולא מטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאה לו [ז]מתה אינו יורשה [ח]מת הוא גובה כתובתה התם בשארו תלה רחמנא אכתי לאו שארו היא הכא משום איקרובי דעתא הוא והא איקרבא דעתיה לגבה: חורגו לבדו: ת"ר [ט]חורגו לבדו רבי יוסי אומר גיסו ותניא אידך גיסו לבדו ר' יהודה אומר חורגו מאי קאמר אילימא הכי קאמר חורגו לבדו והוא הדין לגיסו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו והוא הדין לחורגו אלא מתני' דקתני גיסו הוא ובנו וחתנו מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי ואלא הכי קאמר חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו אבל חורגו הוא ובנו וחתנו ואלא הא דתני ר' חייא שמונה אבות שהן עשרים וארבעה כמאן לא כר' יוסי ולא כר' יהודה אלא הכי קאמר חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו וכ"ש חורגו ומתני' ר' יהודה ברייתא ר' יוסי אמר רב יהודה אמר שמואל [י]הלכה כרבי יוסי ההיא מתנתא דהוי חתימי עלה תרי גיסי סבר רב יוסף לאכשורה דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי אמר ליה אביי ממאי דרבי יוסי דמתניתין דמכשר בגיסו דילמא רבי יוסי דברייתא [כ]דפסיל בגיסו לא ס"ד דאמר שמואל כגון אנא ופנחס דהוינן אחי וגיסי אבל גיסי דעלמא שפיר דמי ודילמא כגון אנא ופנחס משום דגיסו קאמר אמר ליה זיל קניה בעדי מסירה כר' אלעזר [י]והאמר רבי אבא [ל]מודה רבי אלעזר במזויף מתוכו שהוא פסול א"ל זיל לא שבקי לי דאותביניה לך: ר' יהודה אומר כו': א"ר תנחום א"ר טבלא אמר ר' ברונא אמר רב הלכה כרבי יהודה רבא אמר ר"נ אין הלכה כרבי יהודה וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן אין הלכה כר' יהודה איכא דמתני לה להא דרבה בר בר חנה אהא את זו דרש רבי יוסי הגלילי [2]ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם [מ]וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל שופט שלא היה בימיו אלא זה שהיה קרוב ונתרחק אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הלכה כר' יוסי הגלילי בני חמוה דמר עוקבא

קרובים

ובנו וחתנו [מ](כשרים לגיסו) דאבעל אחות אמו דקתני מתניתין דהוי קרוב וכן גם הוא קרוב לו דהוי ליה בן גיסו לא פליג רבי יוסי עלה ומודה הוא דבן גיסו פסול לו משום דאיהו בעל אחות אמו אבל משום קורבה דבן גיסו לא מפסיל ונפקא מינה לחתן גיסו כשר וכו': **מאי גיסו דקאמר רבי יוסי אף גיסו.** ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי: הכי גרסינן **אלא הכי קאמר חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו אבל חורגו הוא ובנו וחתנו: אלא הא דתני רבי חייא כו' לא רבי יהודה ולא ר' יוסי.** דלר' יהודה ט' אבות הוויין במתני' בר מחורגו וכן לר' יוסי תשעה הוויין: **אלא חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ואתא ר' יוסי למימר גיסו לבדו ולא שכן חורגו: ומסני' רבי יהודה.** דקתני בן וחתן בגיסו: **בריישא ר' יוסי.** אפיק גיסו וחורגו הוי ח' אבות ובניס וחתנים. ואית דמוקמי להאי בן גיסו דקא מכשר ר' יוסי בבן שיש לו לגיסו מאשה אחרת כי היכי דלא לפלוג ר' יוסי אבעל אחות אמו ולא מיתוקמ' שפיר דכל בניהס דמתני' מאותה אשה קאמר ועוד אי מאשה אחרת מכשיר ר' יוסי מכלל דתנא דידן מאשה אחרת נמי פסול משום קרוב ומחמת קרוב מיקשי לרב חסדא דלאכשר באחי האח דהשתא בן גיסו פסול משום אחי בן אחות אשמו אחי האחי מיבעיא: **הלכה כר' יוסי.** קס"ד כר' יוסי דמתני' דלא פסול אלא קרוב הרחוי לירש וגיסו אינו רחוי ליורשו: **לא ס"ד.** דקתני גיסו לבדו: **דפסיל בגיסו.** דהא בהדיא פריש שמואל לפסולא דגיסו כגון אנא ופנחס שהיה אחיו וגיסו מכלל דגיסו דעלמא כשרין: **משום גיסו.** ושמואל פירושא דגיסו אתא לאשמועי: **א"ל.** למקבל מתנה: **זיל קנייה בעדי מסירה.** אם יש לך עדים אחרים שמסר לך שטר זה בפניהם הביאם ויעידו ותהיה שלך. דסבר כרבי אלעזר דאמרי' במסכת גיטין (ד' ג:) אפי' לא חתמו בו עדים אלא שנתנו לה בפני עדים כשר וגובה מנכסים משועבדים שאין העדים חותמים על הגט אלא מפני תקון העולם: **במזויף מתוכו.** שחתמו בו עדים פסולים שהוא פסול דבמאי קני ליה בהאי שטרא האי שטרא חספא בעלמא הוא:

קרובים

עין משפט נר מצוה

נח א ב מיי' פי"ג מהל' עדות הלכה ו סמג לאוין רטו טוש"ע מ"מ סימן לג סעיף ג:
נו ג מיי' שם הלכה יב טוש"ע שם סעיף ז:
נז ד מיי' שם הלכה יא טוש"ע שם סעיף ו:
נח ה מיי' שם הל' יד טוש"ע שם סעיף ט:
נט ו מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה ג סמג לאוין רלה טוש"ע י"ד סי' שנג סעיף ד וסי' שצד סעיף ד טוש"ע אה"ע סי' נה סעיף ה:
ס ז מיי' פכ"ב מהל' מיאות הלכה ב סמג עשין מח טוש"ע אה"ע שם וסי' מז:
סא ח מיי' שם פ"י הלכה יא סמג שם טוש"ע אה"ע סי' נה סעיף ו:
סב ט מיי' פי"ג מהל' עדות הלכה יג סמג לאוין רטו טוש"ע מ"מ סימן לג סעיף ח:
סג י כ מיי' שם הל' ז טוש"ע שם סעיף ד וע"ש:
סד ל מיי' פ"ח מהל' גירושין הלכה יח סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' קל סעיף יח:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ואין מטמא וכו' כהן הוא וכן היא וכו' על הטומאה ואית דל"ג אינה מטמאה הס"ד כל"ל: (ב) **באד"ה** ולאו דוקא נמי. ר"ב ובבב"מ דף יח פי' רש"י להדיא דזה קאי אנמי כהוא דאין כופין אותה לטמא לו אינ"ב דכתיב לה יטמא מלזה הוא ע"ש: (ג) ד"ה בשארו תלה וכו' בית עוקלין הס"ד ואח"כ ל"ל ד"ה וה"ה לגיסו והיינו וכו' וה"ה לחורגו הס"ד ואח"כ ל"ל ד"ה ומאי גיסו דקאמר וכו' עד תשעה הויין הס"ד ואח"כ ל"ל ד"ה גיסו לבדו וכו' להעיד לו הס"ד ואח"כ ל"ל הו אומר אחר וכו' דאתן גיסו כשר וכו' הס"ד ואח"כ ל"ל ד"ה אלא חורגו:

רבינו חננאל

אחי אביו בן אחות חמיו וכו': **רב** איקלע למיזבן גוילי בעי מיניה מהו שיעיד אדם לאשת חורגו א"ל בסורא אמרי בעל כאשתו. בפומבדי' אמרי אשה כבעלה כלומר עדותו פסולה. מנא לך דכתיב ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דודתך היא מיכן שהאשה כבעלה. רב נפק למתרי משכון לר' חייא רבה עבר בחד אתר ואשכח ר' יוחנן יתיב מקשי תנינן חורגו לבדו אשת חורגו מהו בעל חורגתו מהו אשה כבעלה הבעל כאשה. וקמת אשת חורגו כחורגו. והבעל כאשה. רב חסדא בעי משה שיהא כשר באשת פנחס ח)

ח) מכאן עד ריש דף כ"ט ע"א חסר בכ"י

מסורת הש"ס

א) [בר"מ: א"ל בסוגרא], ב) [בר"ף ובכא"ס ליתא], ג) [עיבוריון קב: וש"נ], ד) [נ"ר הערוך חוגלי פירוש אוגלי כסוי הסכיות שאין בהם דיבוק אלא הנתה בלבד], ה) ב"מ יח. [ע"ש ל"ע] יבמות כט: ע"ש מג: ע"ש כתובות נג. ע"ש ופט: ע"ש, ו) גיטין ד. [ולף י: ב"ב קט.], ז) ר"ה כה: ע"ש קידושין סו: ע"ש, ח) [במדבר כז], ט) רש"ל מ"ז, י) כרש"י שבאלפסי ליתא להכי שתי תיבות, כ) הא"ה כל"ל, ל) [וע"ע תוס' גיטין יז. ד"ה מפני],

---

תורה אור השלם

1. עֶרְוַת אֲחִי אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה אֶל אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִוא:
ויקרא יח יד
2. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט:
דברים יז ט

מוסף רש"י

כי אכלא. כיסוי (בכורות מג:). **לא אונן.** אין אינות אל עליו לאיסור אכילת קדשים (ב"מ יח.). **ולא מטמא לה.** אם כהן הוא. דכתיב כי אם לשארו, והייני אשתו, והלי לאו שארו הוא ולא בא עליו לידי קידוש כשר (שם). **וכן היא אינה אוננת.** להיות אסורה בקדשים (יבמות כט:). **ולא מטמאה לו.** לאו משום כהונה קאמר, דאין כהנות מוהרות על הטומאה, דכתיב כי אם לשארו, אלא אינה זקוקה לטמא לו, לא כהנת ולא ישראלית, שמצוה להתעסק בשבעה מתי מצוה האמורים בפרשה, דכתיב לה יטמא, ותניא לה יטמא מצוה ואם לא לה לה מטמאין אותו על כרחו, ומעשה ביוסף הכהן כו' בתו"כ (ב"מ יח. וכעי"ז כתובות נג. פט:) אינה צריכה להתעסק בו, ולאו דוקא ולא מטמאה, הא בנת אהרן לא אוהרו על הטומאה, אלא לידי דנקט לא אוננת, דאלעזר ליה, נקט ולא מטמאה, דבעי למיתני מתני בדידה ובדידיה, כך שמעת, ולי נראה ולא מטמאה כגון ברגל, שישראלים מוהרים על הטומאה מובנגלתם לא מגעו (יבמות כט:). **מתה אינו יורשה.** נדוניית בית אביה, אלא תקון יורשת הבעל עד שתכנס לחופה או שתמסר לשליחיו (כתובות נג:) דגבי יורשת הבעל שארו כתיב, דשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה, מכלן שהבעל יורש את אשתו (שם פט:) והא לאו שארו הוא (ב"מ יח.). **מת הוא.** במייה, **גובה בכתובתה.** מנה מאתים ותוספת אם כתב לה (כתובות נג.) **ובדכתב לה מן האירוסין מיתוקמא** (יבמות כט:).

קרובים ונתרחקו הוו. שמתה אחותם אשת מר עוקבא: נקבא דקירא אידבקי בהו. בקב של שעורה נדבקתי בכם בתמיה. כלומר איני דבוק בכם כלל אלא אתון לא אייתיתון דינא: **מיום ראשון ואילך.** בטלה שושביות וכשר להעיד: **והוא לא אויב לו יעידנו.** דהאי והוא אעד קאי דמעיד שהוא חייב גלות והעד לא אויב לו לרוצח דאי ברוצח הא כתיב (דברים ד) והוא לא שונא לו וקראי אחריני טובא: **ולא מבקש רעתו ידיננו.** דסמיך ליה ושפטו העדה וקאמר ר' יהודה דהאי לא מבקש רעתו אשופטים קאי. ולשון זה מצאתי בברייתא דספיפרי ולא בספיפרי אלא והוא לא אויב לו העד ולא מבקש רעתו השופט: **חד דיין.** דבדיין מודו רבנן דשונא לא ידון דלא מצי חזי ליה זכותא: **ואידך.** לפסול בדין אחד שני דיינין אשונאין זה את זה: **מתני' מאיימין עליהם.** מפרש בגמרא: **הוא אמר לי.** הלוה אמר לי: **לא אמר כלום.** דעביד איניש דאמר פלוני נשבע בי כדי שלא יחזיקוהו עשיר: **הודה לו.** שהיו שניהם בפנינו להודות נתכוון להיות לו עדים בדבר: **שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי.** דכתיב (שמות כג) אחרי רבים להטות: **אפילו שנים מחייבין או מזכין והשלישי אומר איני יודע יוסיפו הדיינין.** ואע"ג דאי הוה פליג עלייהו הוי בטל במיעוטא כי אמר איני יודע הוי כמי שלא יש בדין ונמצא הדין בשנים ואתן תלתא בעינן: **מכניסין אותן.** לבעלי דיינין. וגמרא [ג.] פריך הא לא אפקינהו: **גמ' היכי א"ל.** לעדים כשמאיימין עליהם: **נשיאים ורוח וגשם וגו'.** בשביל מתהלל במתת שקר דהיינו מעידי שקר גשמים נעצרים ואפילו כשהשמים מתקשרים בעבים ורוח להוריד גשמים אין הגשם בא: **אמר רבא.** מאי איכפת להו אם לא ירדו גשמים אמרי בלבם משל הדיוט שב שני הוה כפנא ואכבא אומנא לא חליף על פתח מי שיודע אומנות ובעל מלאכה לא עבר הרעב: **מפץ וחרב וגו' איש עונה וגו'.** בעון עדות שקר דבר בא ויתיירלו שלא ימותו: **אאוגרייהו זילי.** השוכרים אותם מבזיש אותם וקלים הם בעיניו: **והושיבו שנים אנשים בני בליעל.** גבי נבות היזרעאלי כתיב שיועצי המלך היו יועצים לשוכרם והיו קורין אותם בני בליעל: **בפניו.** משמע שעשאוהו עדים(א): **פטור.** ואע"פ שמעמו עדים אתמול שהודה לו הואיל ולא אמר אתם עדיי: **משטה אני בך.** שחק הייתי בך בשביל שהיית שואלני מה שלא היה: **הכמין.** החביא כמו וארב לו (דברים יט) ויכמון ליה: **ואין טוענין למסית.** המסית מבירו לעבודת כוכבים אין טוענין אותו ב"ד בשבילו טענת זכות אלא אם כן טוענה הוא: **ואם לא טען.** משטה הייתי בך כשהודיתי אלא אמר לא אתן לך הבא עדים שהלוית לי אין טוענין בשבילו אלא אומרין לו אחרי שהודיתה לך שלם: **ובדיני נפשות.** אם יש טענת זכות והוא אינו יודע לטעון טוענין לו: **לפי שלא טען.** הנחש לא טען הקב"ה בשבילו: **ולא תגעו בו.** הקב"ה לא הזהירם על הנגיעה ומתוך תוספת גירעו שדקף הנחש את חוה על האילן עד שנגעה בו אמר לה ראי שאין מיתה על הנגיעה אף על האכילה לא תמותי: **אמתים.** דל אל"ף מהכא קרי ביה ע' מתים הוי שתי מאות אמה. כל אותיות שבתורה הבראתם ככתיבתם כמו ועשית ואמרת כאלו כתובה בה"א וכן אתה חסר כמו אותה(ב) מלא: **עשתי עשרה.** דל עיי"ן מהכא הוו להו שתים עשרה: לא

קרובים ונתרחקו הוו אתו לקמיה לדינא אמר להו פסילנא לכו לדינא אמרו ליה מאי דעתיך כר' יהודה אנן (ג)מייתינן איגרתא ממערבא דאין הלכה כרבי יהודה אמר להו אטו בקבא דקירא אידבקנא בכו דלא קאמינא פסילנא לכו לדינא אלא משום דלא צייתיתו דינא: אוהב זה שושבינו וכו': וכמה אמר ר' אבא אמר רבי ירמיה אמר רב כל שבעת ימי המשתה ורבנן משמיה דרבא אמרי אפילו מיום ראשון ואילך: השונא כל שלא דבר כו': ת"ר [1]והוא לא אויב לו יעידנו [1]ולא מבקש רעתו ידיננו אשכחן שונא אוהב מנלן קרי ביה הכי והוא לא אויב לו ולא אוהב לו יעידנו ולא מבקש רעתו ולא טובתו ידיננו מידי אוהב כתיב אלא סברא הוא אויב מאי טעמא משום דמרחקא דעתיה אוהב נמי מקרבא דעתיה ורבנן האי לא אויב לו ולא מבקש רעתו מאי דרשי ביה חד [א]לדיין אידך כדתניא אמר רבי יוסי ברבי יהודה והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו [2]מכאן לשני תלמידי חכמים ששונאין זה את זה שאין יושבין בדין כאחד: **מתני'** [3]כיצד בודקים את העדים היו מכניסין אותן לחדר ומאיימין עליהן ומוציאין [3]את כל האדם לחוץ ומשיירין את הגדול שבהן ואומרים לו אמור היאך אתה יודע שזה חייב לזה [3]אם אמר הוא אמר [7]לי שאני חייב לו איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום [7]עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז [7]ואחר כך מכנסין את השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהן מכוונין נושאין ונותנין בדבר [3]שנים [1]אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב אחד אומר חייב ואחד אומר זכאי [1]אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין [1]גמרו את הדבר היו מכניסין אותן [1]הגדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב [7]ומניין [3]לכשיצא לא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבים אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי על זה נאמר [3](2לא תלך רכיל בעמך ואומר) [א] [3]הולך רכיל מגלה סוד: **גמ'** היכי אמרי' להו אמר רב יהודה [3]הכי אמרינן להו [4]נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר אמר [1](ליה) רבא יכלי למימר שב שני הוה כפנא ואכבא אומנא לא חליף אלא אמר רבא [1]אמרינן להו [5]מפץ [3] וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר אמר [1](ליה) רב אשי יכלי למימר שב שני [6]הוה מותנא ואיניש בלא שניה לא שכיב אלא אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא [2]אמרינן להו סהדי שקרי אאוגרייהו זילי דכתיב [6]והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו לאמר ברכת אלהים ומלך: אם אמר הוא אמר לי כו' עד שיאמרו בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז: מסייע ליה לרב יהודה דאמר רב יהודה אמר רב [ל]צריך שיאמר אתם עדיי איתמר נמי א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן [מ] ([מ]מנה לי בידך אמר לו הן למחר אמר לו תנהו לי אמר משטה אני בך פטור) תניא נמי הכי מנה לי בידך אמר לו הן למחר אמר לו תנהו לי אמר לו משטה אני בך פטור ולא עוד אלא [2]אפילו הכמין לו עדים אחורי גדר ואמר לו מנה לי בידך אמר לו הן רצונך שתודה בפני פלוני ופלוני אמר לו מתיירא אני שמא תכפיני לדין למחר אמר לו תניהו לי אמר לו משטה אני בך פטור ואין טוענין למסית מסית מאן דכר שמיה חסורי מיחסרא והכי קתני [פ]אם לא טען אין טוענין לו [ע]ובדיני נפשות אע"ג דלא טען טוענין לו [פ]ואין טוענין למסית מאי שנא מסית אמר ר' חמא בר חנינא מפירקיה דרבי חייא בר אבא שמיע לי שאני מסית [3]דרחמנא אמר [7]לא תחמול ולא תכסה עליו אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מניין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני דא"ר שמלאי הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען ומפני מה לא טען לו הקב"ה לפי שלא טען הוא מאי הוה ליה למימר דברי [מ]הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין דברי הרב שומעין אמר חזקיה מניין שכל המוסיף גורע שנאמר [8]אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו רב משרשיא אמר מהכא [9]אמתים וחצי ארכו רב אשי אמר [10]עשתי עשרה ירעות אמר אביי לא שנו אלא דאמר משטה אני בך אבל אמר לא

דברי הרב ודברי התלמיד. ולא"ת אם כן כל מסית יפטר עצמו באותה טענה ויש לומר דדוקא נחש שלא נטוה שלא להסית ולא נענש אלא לפי שבאת תקלה על ידו אבל מסית שנטוה שלא להסית נמצא כשמסית עובר:

כך

עין משפט נר מצוה

סה א מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין הלכה ו סמג לאוין רח טוש"ע מ"מ סי' ז סעיף ז:

סו ב מיי' שם הל' ז טוש"ע שם סעיף מ:

סז ג מיי' פי"ז מהלכות עדות הלכה ב סמג לאוין ריז טוש"ע מ"מ סימן כח סעיף מ:

סח ד מיי' פי"ז מהל' טוען ונטען הל' ו [ופי"ז מהל' עדות הל"ד] טוש"ע מ"מ סימן פז סעיף מ:

סט ה מיי' פי"ז מהל' עדות הלכה ב סמג לאוין ריז טוש"ע מ"מ סי' כח סעיף ט:

ע ו מיי' פ"ח מהלכות סנהדרין הל' ב סמג עשין לא טוש"ע מ"מ סימן יח סעיף ח:

עא ז ח מיי' פכ"ג מהל' סנהדרין הלכה ז ט סמג שם טוש"ע מ"מ סי' יט סעיף ח:

עב ט י כ מיי' פי"ז מהל' עדות הל' ב סמג לאוין ריז טוש"ע מ"מ סי' כח סעיף ז:

עג ל מיי' שם הלכה ח [והל' ד] טוש"ע שם ס"ד פז ס"ז:

עד מ מיי' פ"ו מהלכות טוען ונטען הל' ו סמג עשין לה טוש"ע שם ס"ח:

עה נ מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף יח:

עו ס מיי' שם הלכה ח טוש"ע שם סעיף ג:

עז ע (מיי' פ"ו מהלכות סנהדרין הלכה מ):

עח פ מיי' פי"ח שם הלכה ה:

מוסף רש"י

הוא אמר לי שאני חייב לו. אבל לא בפני התובע אמר כן, לא הויא הודאה (לקמן לז:). **איש פלוני אמר לי.** שזה חייב לזה, שהוא לוה בהלואה, הייט עד מפי עד (שם). **ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין.** דהוה ליה כמאן דלא הוה הכם ומשתכח דתרי הוא דהוי ולמן בעינן מעיקרא תלתא, דאי נמי גמר דינא בתרי דהוי רובא שפיר דמי (לעיל ה:).

רבינו חננאל

כל המוסיף גורע עשתי עשרה אוסיף ע' ופחת אמה:

הגהות הב"ח

(**א**) רש"י ד"ה בפניו וכו' עדים מדלא קתני שמענו שהודה לו הס"ד:

הגהות הגר"א

[**א**] במתני' (ומומר הולך רכיל מגלה סוד) תא"מ:

(**א**) [נ"ב מא: שבועות מח:], **ב**) [גי' ירו' ורי"ף ורא"ש אומן], **ג**) לקמן לז:, **ד**) [עיין לקמן לז: גרסת רש"י אם אמר הוא אמר לנו וכו' אים פלוני אמר לנו וכו' ע"ש פירושו משום דהוי עד מפי עד], **ה**) לעיל ג:, **ו**) לעיל ה:, **ז**) לקמן מב., **ח**) ב"ק צט: ע"ש, **ט**) [נ"א ל"ג ועי' תוי"ט], **י**) [מלא ליה לתא בשלמות פ' ימכו סי' נה. וכן מוכח בקידושין סי' כה. ביום שמת רב יהודה עולד רבא], **כ**) בקרא מפיק, **ל**) יומות קיד:, **מ**) [בר"ף ובתא"ש איתא ולריך שיאמר אתם עדין], **נ**) [לקמן לו: ודומגמתו לג:], **ס**) קידושין מב: נדה יד: [תמורה כה. ב"ק נו.], **ע**) [נ"ל מאמיס], **פ**) בע"י: וכן אתם חסר כמו אותם,

---

תורה אור השלם

1. אוֹ בְּכָל אֲבַן אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ בְּלֹא רְאוֹת וְנָפַל עָלָיו וָיָמֹת וְהוּא לֹא אֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ רָעָתוֹ:
במדבר לה כג
2. לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט טז
3. הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד וְנֶאֱמַן רוּחַ מְכַסֵּה דָּבָר:
משלי יא יג
4. נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אַיִן אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתַּת שָׁקֶר: משלי כה יד
5. מַפִּיץ וְחֶרֶב וְחֵץ שָׁנוּן אִישׁ עֹנֶה בְּרֵעֵהוּ עֵד שָׁקֶר: משלי כה יח
6. וְהוֹשִׁיבוּ שְׁנַיִם אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל נֶגְדּוֹ וְיָעִדֻהוּ לֵאמֹר בֵּרַכְתָּ אֱלֹהִים וָמֶלֶךְ וְהוֹצִיאֻהוּ וְסִקְלֻהוּ וָיָמֹת: מלכים א כא י
7. לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו:
דברים יג ט
8. וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן תְּמֻתוּן:
בראשית ג ג
9. וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: שמות כה י
10. וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן עֶשְׂתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם: שמות כו ז

כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו. והא דאמר בגט פשוט (ב"ב דף קנה. ושם) שכיב מרע שהודה אל"ל אתם עדיי משום דאין אדם משטה בשעת מיתה ואמאי לא אמרינן כדאמר הכא שלא להשביע את בניו וי"ל דהתם מיירי שתבעוהו והודה דלא שייך טענה שלא להשביע אלא טענת משטה ואע"ג דאמרינן לעיל דטענת משטה לא טענינן ליה לבניו טענינן כדמשמע התם דאי לאו דאין אדם משטה בשעת מיתה טענינן ליה טענת שלא להשביע אפי' לדידיה טענינן כמו שטען רב נחמן לההוא גברא:

הודה בפני ב' וקנו מידו כותבין. ואע"ג דלא אמר כתבו משום דסתם קנין לכתיבה עומד כדפ"ה מיהו אם רצה לחזור חוזר כדאמר בפ' המוכר את הספינה (שם דף עז. ושם) זכו בשדה זו לפלוני וכתבו את השטר חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה והא דאמר בפ' אע"פ (כתובות דף נה.) אמר לעדים כתבו וחתמו והבו ליה קנו מיניה לא צריך לאימלוכי לאו דוקא כתובו דה"ה אע"ג דלא אמר כתובו והאי דקאמר כתובו משום סיפא נקטי' דהיכא דלא קנו מיניה אף ע"ג דאמר כתובו צריך לאימלוכי והא דקאמר קנו מיניה לא צריך לאימלוכי דיה לאו משום שאינו יכול לחזור בשטר אלא משמתא כל כמה דלא הדר ביה רולה הוא שיכתבו תדע דהא לא קנו מיניה פשיטא דמלי הדר ביה ואיכא למ"ד א"צ לאימלוכי ביה וא"ת כיון דאינו חוזר בשדה מ"ט חוזר בשטר אי שטר מתנה הוא מאי נ"מ ואי שטר מכר הוא ומשום משעבדי הא אמרינן בחזקת הבתים (ב"ב דף מא.): המוכר את שדהו בעדים גובה מנכסים משועבדים וי"ל דלא ניחא ליה דליפסו שטרא עילויה דקלא אית בהו וזיילי נכסיה כסבוריס שהן שטרי חוב והא דאמר בהגוזל קמא (ב"ק דף לח.) גבי השורף שטרו של חבירו דאי איכא שהדי דידעי מאי כתב ביה ליכתוב שטרא אחריני התם שאני שכבר היה לו שטר דאין לו להפסיד כמו: **מר בר רב אשי אמר כו'.** בשבועות (דף מא. ושם) פירש הריב"ן בשם ט"ו רש"י ובשם רבינו גרשון דהלכה כמר בר רב אשי במיפף שבועה ואודיתא. אודיתא הן דהכא מיפף שבועה דפרק שבועת הדיינים (שם) דאפילו בדאורייתא מהפכינן וכן רב האי פסק כמותו במיפף שבועה והביא ראיה מדאמר התם האי מאן דמפיק שטרא על חבריה ואמר ליה אידך אישתבע לי דלא פרעתיך דאמרי' ליה אישתבע ליה ולא דמי כלל דהתם לא רמיא עליה שבועה דאורייתא ובסדר תנאים ואמוראים (סימן ל"ח) כתוב דבכולי הש"ס הלכתא כמר בר רב אשי בר ממיפף שבועה ואודיתא וכן פסק בה"ג דאין הלכה כמותו במיפף שבועה ובערוך פסק וכן בתשובת הגאונים דלא מהפכינן בשבועה דאורייתא ור"ח פסק כמר בר רב אשי בר ממיפף שבועה ואיתורי דפרק בהמה המקשה (חולין דף עו: ושם) ונתן עליו סימן כולו הפך לגן: ודילמא לספרי דרבא וידעי ההיא אודיתא דהוה כתב ביה דוכרן פיתגמי וכל

לא היו דברים מעולם הוחזק כפרן [6] (אמר) רב פפא בריה דרב אחא בר אדא הכי אמרינן משמיה דרבא [א] כל מילי דכדי לא דכירי אינשי ההוא דאכמין ליה עדים לחבריה בכילתיה אמר ליה מנה לי בידך אמר ליה הן אמר עירי ושכבי ליהוו עלך סהדי א"ל לא אמר רב כהנא הא אמר ליה לא ההוא דאכמין עדים בקיברא לחבריה א"ל מנה לי בידך אמר ליה הן חיי ומיתי ליהוו עלך סהדי אמר ליה לא א"ר [ב] שמעון הא א"ל לא אמר רבינא ואיתימא רב פפא שמע מינה מהא הא דאמר רב יהודה אמר רב צריך שיאמר אתם עדיי [ג] לא שנא כי אמר לוה ולא שנא כי אמר מלוה ושתיק לוה טעמא דאמר לוה לא אבל אי שתיק הכי נמי ההוא דהוה קרו ליה קב רשו אמר מאן מסיק בי אלא פלוני ופלוני אתו תבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן א"ר נחמן [ג] אדם עשוי שלא להשביע את עצמו ההוא דהוו קרו ליה עכברא דשכיב אדינרי כי קא שכיב אמר פלניא ופלניא מסקו בי זוזי בתר דשכיב אתו תבעינהו ליורשין אתו לקמיה דר' ישמעאל ברבי יוסי אמר להו כי אמרי' אדם עשוי שלא להשביע את עצמו הני מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא פרעו פלגא תבעינהו לדינא לאידך פלגא אתו לקמיה דרבי חייא אמר להו כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו [ד] כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו אמרו ליה ניזיל וניהדר אמר להו [ד] כבר הורה זקן הודה [ה] בפני שנים וקנו מידו כותבין ואם לאו אין כותבין בפני שלשה ולא קנו מידו רב [ו] (אמי) אמר כותבין ורב אסי אמר [ז] אין כותבין הוה עובדא וחש לה [ח] רב להא דרב אסי אמר רב אדא בר אהבה הא אודיתא זימנין כתבינן וזימנין לא כתבינן כניפי ויתבי לא כתבינן כנפינהו איהו כתבינן רבא אמר אפילו כנפינהו איהו לא כתבינן עד דאמר להו הוו עלי דייני מר בר רב אשי אמר [ז] אפילו אמר הוו עלי דייני לא כתבינן עד דקבעי דוכתא ושלחי ומזמני ליה לבי דינא [ח] הודה במטלטלי וקנו מידו כותבין ואם לאו אין כותבין במקרקעי ולא קנו מידו מאי אמימר אמר אין כותבין מר זוטרא אמר כותבין [ט] והלכתא כותבין רבינא איקלע לדמהריא א"ל רב דימי בר רב הונא מדמהריא לרבינא מטלטלי ואיתנהו בעינייהו מאי אמר ליה כמקרקעי דמו רב אשי אמר [ז] כיון דמחסרי גוביינא לא ההיא אודיתא דלא הוה כתוב בה אמר לנא כתבו וחתמו והבו ליה אביי ורבא דאמרי תרוייהו [י] היינו דריש לקיש דאמר ריש לקיש [ל] חזקה אין [מ] העדים חותמין על השטר אא"כ נעשה גדול מתקיף לה רב פפי ואיתימא רב הונא בריה דרב יהושע [נ] מי איכא מידי דאנן לא ידעינן וספרי דבי דינא ידעי שאילינהו לספרי דאביי וידעי לספרי דרבא וידעי ההיא אודיתא דהוה כתב ביה דוכרן פיתגמי וכל

לא היו דברים. לא הודיתי לך. והרי עדים שמעו: **הוחזק לפרן.** ואינו נאמן עליו בשבועה: **כל מילי דכדי לא דכירי אינשי.** דברים של מנס כלומר הואיל ואותה הודאה דברי רוח היו שהשטה בו לא דכירי אינשי ושכח אותה הודאה: **כילתא.** יריעה הפרוסה סביבות המטה: **עירי ושכבי ליהוו עלך סהדי.** רולה אתה שיהו כל השומעין מעידין בין ניעורין בין ישינים שהיה מכיר זה בו שלא יודה בפני עדים אמר בלבו שמא יהא סבור שכולם ישינים ויאמר הן: **קב רשו.** מלא קב שטרות יש עליו: **מאן מסיק בי.** למי אני חייב כלום: **אדם עשוי.** לומר לבריות חייב אני מעות לפלוני להתרחק מעין הרע: **שלא להשביע.** שלא לירלות שבע מממון: **עכברא דשכיב אדינרי.** עשיר שלא נהנה מממונו כעכבר זה ששוכב על דינרי זהב ואינו נהנה מהן: **ניזול וניהדר.** נשלם החלי שקיבלנו: **כבר הורה זקן.** ר' שמעאל שקיבלתם על פיו ולא אחלוק על מה שעשה: **וקנו מידו.** כותבין שטר הודאה ואע"פ שלא אמר כתבו דסתם קנין לכתיבה עומד: **ואם נאו אין כותבין.** ואע"ג דאמר להו אתם עדיי וחייב לשלם לו אפילו הכי ניחא ליה מלוה על פה ממלוה בשטר: **שלשה.** עשאן בית דין והפקירן הפקר ויכולין לשנותו לעשות מלוה בשטר ולהיות במקום הלוה לעשות שליח לכותבה: **אודיתא.** שטר הודאה בפני שלשה שלא קנו מידו: **כניפי ויתבי.** שלשה שהיו יושבין ובא והודה לו בפניהם הואיל ולא זימנום וקיבלום לכך לא נעשו ב"ד אלא עדים דדילמא אי לא הוו אלא תרי הוה מודי ליה קמייהו ולא הוה מהדר אחר ב"ד: **לנפינהו איהו לכתבינן.** דמדכניף תלתא דעתיה אדי דינא: **דקבעי דוכתא.** כדרך הדיינין: **ושלחו.** שליח בשמייהו לווה למיתי קמייהו לדינא ואודויי והואיל ועומד בדין נעשית כמלוה בשטר שגלויה לכל הלכך כתבינן: **במקרקעי.** קרקע שהיה ראוכן מוחזק בה והודה לשמעון שהיא שלו: **נוכתבין.** דהא כיון דאודי ליה דיליה הוא ולא מיחסרה גוביינא דבשלמא מטלטלי מלוה להוצאה ניתנה וחוב בעלמא הוא ומלוה על פה ליעא ממלוה בשטר ולא ניחא ליה לאלומה אבל הכא גלויי מילתא בעלמא הוא: **לדימהריא.** שם מקום: **איתנהו בעינייהו.** בשעת הודאה: **מאי.** מי אמרינן כיון דלבורין ומונחין ואודי ליה כל היכא דאיתנהו דיליה הוו אי דילמא כיון דמלוה להוצאה ניתנה שמא יוציאה ולא ניחא ליה למיהוי שטרא עילויה והודאה בפני שני עדים קאמר: **הויא אודיתא.** שניה חתומים עליה: **נעשה גדול.** המוכר דקיימא לן (ב"ב דף קנו.) ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשריס. הכא נמי כיון דשניה לא מלי כתבי אלא ברשותו ודאי איהו אמר להו: **דאנן לא ידעינן.** כלומר יש דיינין הרבה שאין בקיאין בהלכה זו שאמרנו דשניה שלא קנו מידו אין כותבין: **דוכרן פיתגמי.** לא היה כתוב בה זכרון עדות בלשון עדים אלא בלשון זכרון דברים והוא לשון דיינין: וכל

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

עט א מיי' פ"ו מהל' טוען הל' ו סמג עשין לה טוש"ע ח"מ סי' פז סעיף ח וסעיף כח:
פ ב מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם סעיף ו וסעיף יג:
פא ג ד מיי' וסמג שם טוש"ע ח"מ שם סעיף יד:
פב ה ו ז מיי' פ"ז מהל' טוען הל' ג ג סמג עשין לה טוש"ע ח"מ סי' לט סעיף ז:
פג ח ט י מיי' שם הל' ג טוש"ע שם סעי' ח:
פד כ מיי' וסמג שם טוש"ע שם סעי' יא:
פה ל מיי' פכ"ט מהל' מכירה הלכה טז ופכ"ד מהל' מלוה הל' ה סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' לה סעיף יג בהג"ה וסי' מו סעיף לח:

רבינו חננאל

ההוא דאכמין סהדי בכילתא א"ל מנה לי בידך א"ל אין עירי ושכבי ליהוו עלך סהדי א"ל לאו אמר רב כהנא האמר לאו. ההוא דאכמין סהדי בקברא א"ל מנה לי בידך א"ל אין חיי ומיתו ליהוו עלך סהדי א"ל לא אמר ריש לקיש האמר ליה לאו. אמר רבינא הא דק"ל וצריך שיאמר אתם עדי לא שנא אמר (מלוה) [לוה] ול"ש אמר (לוה) [מלוה] ושתיק ליה שפיר דמי וסהדותא מעלייתא היא דהני משום דאמרו ליה לאו אמרינן אינה עדות שהרי חזר בו הא אשתיק שפיר דמי: **ירושלמי** חד בר נש אצווח לחבריה בסעודתא גו אריסטון א"ל הב לי כך וכך דאת חייב לי א"ל [אין] בתר דקמון א"ל לינא חייב לך כלום והא אית לי סהדי דאודית לי א"ל לא אודיתי לך אלא בגין דלא מיערבב מגיסתך. אתא קומי ר' אמי אמר הדא היא דאמר ר' יוחנן המכמין עדים אחורי הגדר לא עשה כלום: **ההוא** דהוה קרו ליה קב רשו אמר מאן מסיק בי אלא פלוני ופלוני תבעוה קמי דרב נחמן אמר רב נחמן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו: **ההוא** דהוו קרו ליה עכברא דשכיב אדינרי כי קא שכיב אמר פלוני ופלוני מסקו בי תבעו ליורשין קמי ר' ישמעאל אמר להו זילו פרעוהו דלא אמרינן אדם עשוי שלא להשביע עצמו לאחר מיתה. פרעו פלגא. אתו קמי ר' חייא אמר כשם שאדם עשוי שלא להשביע עצמו בחייו אף כך לאחר מיתה אמרו ליה נהדר אמר להו כבר הורה זקן שמעינן מינה דכל מלתא דליתא בהדיא כי האי גוונא אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות מה שעשה עשוי: הודה לו

מוסף רש"י

אלא אם כן נעשה גדול. כל מעשה הסמר בגדולים, הלוקח והמוכר (כתובות יט.) **נותן ומקבל ועניים כולם גדולים וכשרים** (רשב"ם ב"ב קנה.).

רבינו חננאל (המשך)

בפני שנים וקנו מידו כותבין דסתם קנין לכתיבה עומד ולא צריכין לאימלוכי ביה הודה בפני ג' ולא קנו מידו. רב אמר כותבין רב אסי אמר אין כותבין הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי אמר לא כתבי עד דממלכי ביה וקיי"ל כוותיה. אמר רב הא אודיתא הוו כניפי ויתבי ואתא ואודי ליה קמייהו לא כתבי אבל אי כניף ואייתי איהו לסהדי כתבי. רבא אמר אפילו כניף אייתי להו לא כתבי עד דאמר להו הוו עלי דייני. מר בר רב אשי אמר לעולם לא כתבי עד דקבעי דוכתא ושלחי ומזמני ליה וקיי"ל דלית הלכתא ט) כמר בר רב אשי בהא. מטלטלי אע"ג דהודה אי אמר להו כתובו כותבין ואם לאו אין כותבין והלכתא מקרקעי כותבין אע"ג דלא אמר כתובו אלא הודה לו בלבד. מטלטלי ואיתנהו בעינייהו מאי (רבינא) [רב אשי] אמר כיון דמחסרי גוביינא לא. וקיי"ל כרב אשי דרבינא לגבי דרב אשי תלמיד הוא: **ההוא** אודיתא דלא כתיב בה אמר לן כתובו וחתומו והבו ליה אביי ורבא דאמרי תרוייהו כשרה היא דהיינו דריש לקיש דאמר בפרק מי שמת ובפ' האשה שנתאלמנה חזקה אין העדים חותמין על השטר אא"כ נעשה גדול המקנה. הכא נמי אילו לא אמר להו כתובו לא הוו כתבי. שאלו לספרי דאביי ורבא והוו ידעי

ט) [ל"ל אמר ליה וכ"ל בשאלתות פ' ויקהל סי' ס"מ], ב) [ל"ל ר"ש בן לקיש], ג) [נ"ב קנד:], ד) [נעיל כד. שבת נא. יבמות קה:], ה) [בר"ף וברא"ש ליתא וכן מוכרח], ו) קידושין מה: מגילה ה., ז) כתובות יט. ב"ב קנה., ח) [ב"ב קלו.], ט) [בחולין עו: כתב רש"י וכמר בר רב אשי קיי"ל בכל דוכתא בר מאודיתא ומיפך שבועה וכ"כ תוס' בשם רש"י ובשבועות מא. כתבו תופפות ד"ה ומר כו' ריב"ן בשם הקונטרס וע"ע תופפות יומא פב. ד"ה מר ובכתובות פד: ד"ה והוא ודף לו. ד"ה אלמנה וחולין עו: ד"ה מכו],

ט) [בע"ש דהא כתוס' כאן ד"ה מר ובשבועות מ"ל ועוד בכ"ל כתבו משום רבינו דבכל הש"ס הלכתא כוותיה לבר ממיפך שבועה וחיורי ואולי דע"ש הוא ול"ל וקיי"ל דהלכתא כו').

וכל לישני דבי דינא. כל דבריהם היו כתובין בלשון ב"ד ולא היו מתומין אלא שניים: **ולא הוה לפיב ביה במותב תלתא הוינא** כדמלרכינן בכתובות (דף כב.) בשלשה שיושבו לקיים את השטר ומת אחד מהם: **היינו דריש לקיש.** דאמר [כט.:] חזקה אין ב"ד כותבין שטר אלא כדת וכהלכה והני וודאי תלתא הוו: **לניא דין טוענין.** סבורין שיהו שניים כשרים לדון: **בי דינא.** הכל יודעין שאין שניים קרויים ב"ד: **בי דינא דרבנא אשי.** דאיתהו ודאי ידעי שאין ב"ד קרויין בשניים: **ואמר לן רבנא אשי.** לכתוב כך דכיון דהוא היה שם מסתמא לא לזה לפחות משלשה לכתוב. והאי דנקט רב אשי לפי שבית דינו היה רואה בימי רבינא ושניהם סידרו גמרא של תלמוד בבלי כדאמרינן התם בהשוכר את הפועלים (ב"מ פו.) רב אשי ורבינא סוף הוראה בימיו נאמרו דברים הללו והוקבעו בגמרא: **בניא לא אמר לנוס.** אינו נאמן לפי שאין בידו ליטלן: **בשדה דבריו קיימין.** דמה לו לשקר אם רוצה מוטלן ומותנן לאומו שהוא מעיד עליו: **אם למוסר.** אם נראה להם כמוסר דבריו לבניו באמת בלשון צוואה: **למערים.** שהוא מתיירא שלא יעלם[ב] בחייו או שלא יחזיקוהו כעשיר להוסיף על יציאותיו: **שהניח לו אביו.** ולא אמר להו היכן הם: **בעל החלום.** שר המראה חלומות בלילה: **כך וכך הם.** מגיד לו כמה יש: **לא מעלין לו.** **ויכול להוליאם במקומן[ג]:** **מיבסב היכי דבינן.** פסק דין במקום שיש מחלוקת ונטו אחרי הרבים: **ולא.** פלוני: **מדבריהם נזדכה.** משמע שהיה מחלוקת ביניהם ומתוך דבריהם נזדכה: **לשלומי איהו מנתא בהדייהו.** אם טעו השניים וחייבין לשלם מביתם פליגי הכי דבנן בדיין השליחי אם ישלם חלקו עמהם: **מאן דאמר ולא.** כתבינן ולא כתבינן פלוגתייהו דקסבר כולם שוין ואף השליחי ישלם עמהם דאי לא הוה איהו בהדייהו בתרי לא הוה מיפסיק דינא: **לשלומי איהו.** לבעל הדין חלקו של דיין שליחי: **למאן דאמר פלוני ופלוני מזכין כו'.** **לא משלמי.** דלהכי כתבינן פלוגתא בהדיא לאודועי דבתרי נגמר דינא ולא קיבלו עלייהו כולי דינא: **הפס קיימי.** דהא לא קתני מתני' שיוליאום לאחר ששמעו דבריהם: **עד שיראו שניהם לאחם.** את העדות. ולקמן יליף טעמא: **אין עדותן מתקיימת בב"ד.** לפסוק הדין על פיהם: **עד שיעידו שניהם לאחם.** וסתמא היא ולא ר' יהושע בן קרחה קאמר לה: **נימא דלא כר' נתן.** דהא מתני' קתני דלעיילינהו לסהדי משום דמתחילה כשבדקום שמעו דבריו של זה בלא זה: **ור' נחמיה היא.** דאמר בשעת משא ומתן הוו מפקי להו לבעלי דינים: **במאי קמיפלגי.** ת"ק ור' יהושע[ד]: **אמנה דקא מסהיד האי כו'.** זה אומר בפני הלוהו מנה וזה אומר בפני הלוהו מנה זה לא רואה של זה ונמצא שאין כאן עדות שלם במנה אחד: **ואידך.** מ"מ תרווייהו מסהדי דמנה קא רשי ביה: **והוא עד.** והאי קרא בשני עדים משתעי לגבי קרבן שבועת העדות דאילו השביע עד אחד ע"ו ולא העידו פטור: **דתניא ממשמע שנאמר כו'.** **עד אחד משמע:** **ואפקיה רחמנא בלשון חד.** דכתיב והוא עד: **לשבועה אחת.** עד אחד אינו מחייבו ממון אלא שבועה הלכך כשהעיד זה יחידי וזה יחידי לא שייכא תורת ממון בעדותן ולא מצרפינן להו דהא לאו לחיובא ממונא אתו:

ודילמא רבנן דבי רב אשי **כשמואל ס"ל.** כשמואל קי"ל כדפיר' בריש מכילתין (דף ג:[ה]) וה"פ כשמואל בעלמא ס"ל בגזירתא שכתבו בהולאה בשניים בלא קנין וגזה אין הלכה כמותו כדאמר לעיל הולה בפני שניים קנו מידו כותבין ואם לאו אין כותבין: **כל שאין בידו.** ליכא למימר דלהמניה במיגו דאי בעי שתיק דאין זה מיגו דאי שתיק מנחי התם ולא יצא ליד פלוני: **ואם** כמוסר דבריו קיימין. אין שייך כאן שלא להשביע את בניו: **משום** דמחזי בשיקרא. ומשום לא תלך רכיל אין כאן:

בעדות

וכל לישני דבי דינא ולא הוה כתב בה במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי סבר רבינא למימר היינו דריש לקיש א"ל רב נתן בר אמי הכי אמרינן משמיה דרבא [א]כל כי האי גוונא [ב]חיישינן לב"ד טועין אמר רב נחמן בר יצחק אי כתב בה בי דינא תו לא צריך ודילמא בית דין חצוף הוא [ג]דאמר שמואל שנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראו ב"ד חצוף דכתב ביה בי דינא דרבנא אשי ודילמא רבנן דבי רב אשי כשמואל סבירא להו [ד]דכתיב בו [ה](ואמרנא ליה לרבנא אשי) ואמר לן רבנא אשי [ו]ת"ר [ז]אמר להן אחד אני ראיתי אביכם שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הן של מעשר שני הן בבית לא אמר כלום בשדה דבריו קיימין כללו של דבר כל שבידו ליטלן דבריו ליטלן לא אמר כלום [ח]הרי שראו את אביהן שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הן של מעשר שני הן אם כמוסר דבריו קיימין אם כמערים לא אמר כלום [ט]הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו ובא בעל החלום ואמר לו כך וכך הן במקום פלוני הן של מעשר שני הן זה היה מעשה [י]ואמרו [יא]דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין: שנים אומרים זכאי כו': מיכתב היכי כתבי ר' יוחנן אמר זכאי ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין [יב](ופלוני ופלוני מחייבין) רבי [יג](אליעזר) אמר מדבריהן נזדכה פלוני מאי בינייהו איכא בינייהו לשלומי איהו מנתא בהדייהו דלמאן דאמר זכאי משלם ולמאן דאמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני ופלוני מחייבין לא משלם ולמ"ד זכאי משלם לימא להו אי לדידי ציתיתון אתון נמי לא שלמיתון אלא איכא בינייהו לשלומי אינהו מנתא דידיה למ"ד זכאי משלמי למ"ד פלוני ופלוני מזכין ופלוני ופלוני מחייבין [יד]לא משלמי ולמאן דאמר זכאי משלמי ולימרו ליה אי לאו את בהדן לא הוה סליק דינא מידי אלא איכא בינייהו משום [טו]לא תלך רכיל בעמך רבי יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין [יז]ופלוני פלוני מחייבין משום דמיחזי כשיקרא ור' אלעזר אית ליה דמר ואית ליה דמר דלכך [יח]כתבי הכי מדבריהם נזדכה פלוני: גמרו את הדבר היו מכניסין כו': למאן אילימא לבעלי דינין התם קיימי אלא לעדים כמאן דלא כרבי נתן דתניא [יט]לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהן כאחד רבי יהושע בן קרחה אומר [כ]אפילו בזה אחר זה ואין עדותן מתקיימת בבית דין עד שיעידו שניהן כאחד רבי נתן אומר [כא]שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין את דבריו לא לעולם לבעלי דינין ורבי נחמיה היא דתניא רבי נחמיה אומר [כב]כך היה מנהגן של נקיי הדעת שבירושלים מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהן ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם ומוציאין אותן לחוץ ונושאין ונותנין בדבר [כג](גמרו את הדבר מכניסין אותן כו') והתניא גמרו את הדבר מכניסין את העדים ההיא דלא כרבי נתן גופא לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד רבי יהושע בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה במאי קמיפלגי איבעית אימא [כד]קרא ואיבעית אימא סברא איבעית אימא סברא אמנה דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי ומנה דקא מסהיד האי לא קמסהיד האי ואידך אמנה בעלמא תרוייהו קמסהדי ואיבעית אימא קרא דכתיב [2]והוא עד או ראה או ידע [כה]ותניא ממשמע שנאמר [3]לא יקום עד איני יודע שהוא אחד מה תלמוד לומר אחד זה בנה אב כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרט לך הכתוב אחד ואפקיה רחמנא בלשון חד למימר עד דחזו תרוייהו כחד ואידך והוא עד או ראה או ידע מ"מ: ואין עדותן מתקיימת בב"ד עד שיעידו שניהן כאחד ר' נתן אומר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו. במאי קמיפלגי איבעית אימא סברא איבעית אימא קרא אב"א סברא מר סבר עד אחד [4]כי אתי לשבועה אתי לממונא לא אתי ואידך אטו כי אתו בהדי הדדי בחד פומא קא מסהדי אלא מצרפינן להו הכא נמי ליצרפינהו ואיבעית אימא קרא [2]אם לא יגיד ונשא עונו

ודכולי

ודכולי

הא כי אם נמצא שטעו וחייבין לשלם לדברי ר' יוחנן משלם גם הוא משלם. לריש לקיש כו'. ואסיק, לר' יוחנן משום לא תלך רכיל כלומר שלא יבא הבעל דין לשמור איבה לזה המחייב. ריש לקיש סבר אם לא תפרש המחייב אלא סתם מתראה כי כולן מזכין וזהו שקר ר' אלעזר חייש משום לא תלך רכיל ומשום מדבר שקר תרחק הלכך כותב מדבריהן נזדכה פלוני. ירושלמי כיצד דנין הדיינין יושבין והגיזדונין עומדין והתובע פותח דבריו שנאמר מי בעל דברים יגש אליהם. ר' יוחנן בשם ר' יוסי התובע תובע והנתבע משיב. והדיין מכריע. א"ר סימון וצריך לשנות טענותיהן שנאמר וראמר המלך זאת אומרת זה בני החי ובנך המת וזאת אומרת וגו' רב הונא מיקל בדיינא דאמר מקבלין עליכון דאי כדי תרי אלא יימרון אינון דמכא אתה דיא זכו לבר נש ולא הוה ידע ליה פתח ליה אלא פתח פיך לאלם. סוגיא דשמעתא הרי למדנו שהאשה לא יהו קרובין זה לזה ולא מעידה וצריכין העדים והדיינין שלא יהו קרובין זה לזה ולא קרובין לגידונין וכן צריכין ב' עדים על כל סימן וסימן. וכן ב' עדים על כל חתימה וחתימה מעדי השטר (וכל) [וכן] ב' עדים על כל שנה ושנה בשני חזקה. אדם ששלחו ב"ד אחריו ג' פעמים ולא בא ר' יהושע אומר מקבלין עדים שלא בפני בעל דין ועבדין ליה פסק דין כהדא כהנא דמך ושבק ירתי לר' יאשיה וקבלי ר' אלעזר סהדי בלא אפוי וזכי לר' יאשיה ולא עוד אלא דשבק ספרין וכתב ר' אלעזר לירתו ספרין שזכתה בהן ארץ ישראל אין מוציאין אותן חוצה לארץ. גמרו את הדין מכניסין אותן גדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי. למי מכניסין ואסיק, לבעלי הדין. כדתניא אמר ר' נחמיה כך היה מנהג אנשי ירושלים מכניסין בעלי הדין ושומעין דבריהן ומוציאין אותן לחוץ ונושאין ונותנין בדין. גמרו הדין. מכניסין בעלי הדין. גדול שבדיינין אומר איש פלוני אתה זכאי אלא סתם אתה חייב. ואקשינן והא תניא גמרו הדין מכניסין את העדים ושונין דברי ר' נתן דאמר שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו דתניא אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד. ר' יהושע בן קרחה אומר אפילו בזה אחר זה ואין עדותן מתקיימת בב"ד עד שיעידו שניהן כאחד אתאן לת"ק ר' נתן אומר שומעין דבריו שם זה היום ולכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו במאי פליגי איבעית אימא סברא איבעית אימא קרא. איבעית אימא סברא תנא קמא סבר אי מסהיד האי דחזא דאוזיף פלוני מנה מפלוני בחד בניסן ואידך מסהיד בתרי בניסן אשתכח דאמנה דמסהיד האי לא מסהיד האי. ור' יהושע בן קרחה סבר תרוייהו מסהדי דהאי דאוזיף מינאי מנה. קרא דכתיב

תורה אור השלם

1. לא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְיָ׃ ויקרא יט טז
2. וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ׃ ויקרא ה א
3. לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר׃ דברים יט טו

גליון הש"ם

גמ' ואמרו דברי חלומות. עי' תוספת מסב"ן מ"ב סי' קכח: **שם כי אתי לשבועה אתי.** ע' עורי אבן פ"ג דר"ה סג ע"ב ד"ה ומכניסי':

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה במאי וכו' ור' יהושע ב"ק הס"ד:

מוסף רש"י

בית דין חצוף. שעברו על תקנת חכמים (לעיל ג.). **עד שיראו שניהם כאחד.** את העדות לאפוקי אחד אומר בפני הלוהו ואחד אומר בפני הודה לו עליו (כתובות כו:). **אפילו בזה אחר זה.** אחד אומר ביום ראשון לוה פלוני מפלוני מנה ואחד אומר ביום שני ראיתיו גם אני שלוה ממנו, דמקל מקום אמנה קא מסהדי, ות"ק סבר אמנה דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי, וה"ל לגבי מנה תלי עדות (רשב"ם ב"ב לב.). **ואין עדותן מתקיימת.** לאתקבל בב"ד ואפילו הלו שניהם כאחד, ופלוגתא אמריהי היא ולא ר' יהושע בן קרחה קאמר לה (כתובות כו:). **עד שיעידו שניהם כאחד.** בפני ב"ד (רשב"ם ב"ב לב.). ממשמע שנאמר לא יקום עד. ולא נאמר עדים, איני יודע דאחד קאמר, אלא מדאצטריך למיכתב אחד, שמע מינה דעד שיש משמע, דאיני אלא לשון עדות ואסתם עדות שיש (סוטה ב:).

עין משפט נר מצוה

פו א ב מיי' פ"ז מהל' טוענן וטוענן הלכה ד' סמג עשין לה טוש"ע מ"מ סי' לט סעיף יב:

פז ג מיי' פ"א מהל' זכיה הלכה ו (ומיי' פ"ו מהלכות מעשר) סמג עשין עב טוש"ע מ"מ סי' רמה סעיף ח:

פח ד מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם סעיף ז (וכרב אלפס עוד בב"ב דף רמ.):

פט ה מיי' שם הלכה ז (וס"ו מהל' מעשר שני הל"ו) טוש"ע שם סעי' ט:

צ ו טוש"ע מ"מ סי' כה סעיף ג בהג"ה ועיין בטור:

צא ז מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ח סמג עשין לה טוש"ע מ"מ סי' יט סעיף ג:

צב ח מיי' פ"ד מהל' עדות הלכה ב סמג עשין קיח טוש"ע מ"מ סי' ל סעיף ו:

צג ט מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ט:

צד י מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ט סמג עשין לז טוש"ע מ"מ סי' יט סעיף ח:

רבינו חננאל

דכל אודיתא צריך למימר להו לסהדי כתובו ההוא אודיתא דהוה כתיבה דוכתן פתגמי וכל לישני דבי דינא ולא הוה כתיב במותב תלתא כו' ואסיק' כל כי האי גוונא חיישינן לב"ד טועין ואי כתיב בה אמר לן פלוני או אמרנו לפלוני דברים מוכיחין כי ג' היו לא חיישינן לב"ד טועין. אמר אחד ראיתי אביכם שהטמין מעו' בשידה תיבה ומגדל ואמר של פלוני הן של מעשר שני הן בבית לא אמר כלום בשדה דבריו קיימין. כללו של דבר כל שבידו ליטלן כגון השדה שאלו רצה ליטלם היה יכול ליטלן דבריו קיימין כל שאין בידו ליטלן לא אמר כלום. ירושלמי ר' אסי בשם ר' יוחנן אם היה מתכוין למסור להן עדות עדותן קיימת. הרי שראו אביהן שהטמין מעות בשידה תיבה ומגדל. אמר של פלוני הן של מעשר שני הן אם כמוסר דבריו א"ל חייבין ליתנן למי שאמר אביהן. כי של פלוני הן. ואם כמערים הרי הן שלהן וכן הלכה. הרי שהיה מצטער על מעות מעשר שני שהניח לו אביו. בא בעל החלום וא"ל כך וכך הן ובמקום פלוני הן. זה היה מעשה ואמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין: **מתני'** היו מכניסין את השני ובודקין אותו נמצאו דבריהן מכוונים נושאין ונותנין בדבר. שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי כיצד כותבין ר' יוחנן אמר יצא פלוני זכאי ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני ופלוני מחייבין ר' אלעזר אומר סתם כותב מדבריהן נזדכה פלוני. ואמרינן [מאי] ביניייהו ואתו למימר איכא ביניייהו

ודכולי עלמא. תנא קמא ור' נתן: **לרבנן דפליגי אדר' יהושע בן קרחה.** סבירא להו דאמרי בעינן שירלו שנים כאחד וילפינן טעמא מוהוא [ויקרא ה] עד דליחזי כחד. וגבי הגדה פליגי תנאי דסיפא בתקושיה הגדה לראיה כדכתיב (ויקרא ה) או ראה אם לא יגיד בחד קרא: **משפקיד.** מצפה ומחזר ושוקד לסומכו: **דין ידע.** זה יודע ורבי יוסי בר' חנינא היה: **שמודה ר' יהושע לר' נתן.** דכי היכי דלא בעי ר' יהושע ראיה כי הדדי הגדה נמי כי הדדי לא בעי: **בין בקרקעות.** זה אומר בפני הודה לו שקרקע זה שלו וזה אומר אף בפני הודה לו: **בין במטלטלין.** זה אומר בפני הלוהו מנה וזה אומר בפני הלוהו מנה ואע"פ דאמנה דקמסהיד המי לא מסהיד המי מ"מ תרוייהו מסהדי שחייב לו מנה: **הלכה כמותו בקרקעות.** שמוטל הקרקע בפניהו ושניהם מעידין עליה: **אבל לא במטלטלין.** דאין עדות שלימה לא על זה ולא על זה: **מכלל דפליגי.** עליה דרבנן בקרקעות: **בעדות בכור.** תנן בבכורות (דף לה.) כל מומין הראויין לבא בידי אדם רועים בהמה אין נאמנין לומר מאליו נפל בו מוס זה לפי שנאמנו בהמה להטיל מומין בבכורות בזמן הזה כדי להתירן בשחיטה ואם הביא בכור להראותו לחכם צריך שני עדים עמו שמאליו נפל בו מוס זה אם הביא עד אחד על מוס זה ועד אחד על מוס אחר בבכור זה מצטרפין. ואית דאמרי בעדות בכור להעיד שהתירו חכם ולאו מילתא היא דהא חד נאמן דעד אחד נאמן באיסורין ואפילו כהן שהוא בעליו נאמן דתנן (שם דף לו.) נאמן הכהן לומר הראיתי בכור זה ובעל מוס הוא דמילתא דעבידא לאיגלויי לא משקר: **ובעדות חזקה.** זה אומר בפני אכלה שלא שנים ראשונות של שמיטה וזה אומר בפני אכלה שלא שנים אחרונות מצטרפי דאחד קרקע מסהדי חזקה מעלייתא: **וכן.** לענין שתי שערות שבבן ושבבת. וכי פליגי בהלוואת מנה פליגי משום דלאו אחד מנה קמסהדי: **גברא אגברא.** רבי אבא ור' אידי אדעולא: **בגבה.** בין קיסרי אנצעותיה: **חלי דבר וחלי עדות.** עד א' הוא חלי עדות שיער אחת הוא חלי דבר: **אלא אחד אומר שנים בגבה.** דתרוייהו מסהדי דגדולה היא: **בקרקעות אבל לא במטלטלין.** הלכה כמותו דלא בענין דאחזו תרוייהו כאחד בקרקעות משום דכי מסהדי בני דינא תרוייהו ידעי דאחדא מילתא מסהדי וקרינא ביה והוא עד[ו] ואע"ג דבשעתא דאחזו לא ידע [אחד] בחבריה אבל לא במטלטלין דכי מסהדי קמן לאו אחד מנה מסהדי: **רב.** דאמר אבל לא במטלטלין משום דלאו בחד מנה מסהדי: **לטעמיה דאמר רב הודאה אחר הודאה.** זה אומר בפני הודה לו על מנה באחד בשבת וזה אומר בפני הודה לו מנה בשני בשבת: **הודאה אחר הלואה.** זה אומר בפני הלוהו מנה באחד בשבת וזה אומר בפני הודה לו מנה בשני בשבת: **מצטרפי.** דאיכא למימר בחד מנה קמסהדי וכדמוקי לקמן: **הלואה אחר הודאה.** מנה אחרינא הוא ולא מצטרפי אע"ג דתרוייהו אמרי שחייב לו מנה: **הודאה אחר הודאה נמי.** דילמא מנה דאודי ליה קמי המי לאו היינו מנה דאודי ליה קמי המי: **ואכתי בחדא ידע.** דאמנה דקא מסהיד איהו מסהיד אידך אבל קמא לא ידע דאחד מנה קמסהדי הלכך לא קרינא ביה והוא עד דמשמע תרוייהו כחד: **לאו היינו הודאה אחר הלואה.** כיון דבעינן דידע סהדא בחבריה על כרחין הודאה אחר הלואה נמי הכי מוקמת לה: **דאמר ליה לבחדא מנה דמודינא קמך.** יזיפי קמי פלניא והדר אמר ליה לקמא מנה דיזיפי קמך אודאי ליה קמי פלניא ותרתי למה לי לרב למימר: **היינו דשמיע לי.** על בני עירך: **דרמיתו דיקלי וזקפיתו ליה.** שאתם משוים קוללין דקליס וחוזרין ונוטעין אותן כלומר בונים וסותרים שפירשתם לי קושיא וחזרתם וסתרתם: **מצטרפין.** דמ"מ הן מעידין שחייב לו מנה: **כבדיקות.** שאינה משבע חקירות באיזו יוסי באיזה שעה שהזמה תלויה בהן אבל בכליו שחורין וכליו לבנים שאין דין הזמה תלויה בהן: **מנה שחור.** סלע ישנה: **אין מצטרפין.** הואיל ובעיקר גוף העדות מתכחשי: **וארנקי שחורה.** דלאו בעיקר גוף העדות מתכחשי דכוותיה בדיני נפשות לא בתמיה: **בארירן.** יוסרמ"ל בלע"ז: **אין זה נכון.** אין עדות זו מכוונת. ולישנא דקרא נקט והנה אמת נכון הדבר (דברים יג) דמהאי קרא נפקא לן בדיקות (לקמן מ.): גברא

בעדות בכור. פי' שנמצו מאביו זה אחר זה אינ פלוני בן בכור הוא ולא כפי' הקונטרס דפירש לענין מוס הראוי לבא בידי אדם שנאמנו הכהנים דנאמן זה לומר מעצמו נפל מוס זה וחבירו על מוס אחר דא"כ למה לי ג' עדים אפי' יחיד נאמן ואפי' עד מפי עד כדאי' בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות דף לו.) ובפרק חבית (שבת דף קמה:): הוא

ודכולי עלמא כרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע בן קרחה והכא באקושי הגדה לראיה קא מיפלגי מר סבר מקשינן הגדה לראיה ומר סבר לא מקשינן רבי שמעון בן אליקים הוה משתקיד עליה דר' יוסי ברבי חנינא למסמכיה ולא קא מיסתייע מילתא יומא חד הוה יתיב קמיה דר' יוחנן אמר להו מי איכא דידע הלכה כרבי יהושע בן קרחה או לא א"ל רבי שמעון בן אליקים דין ידע אמר ליה לימא איזו אמר ליה ליסמכיה מר ברישא סמכיה אמר ליה בני אמור לי כיצד שמעת א"ל כך שמעתי שמודה ר' יהושע בן קרחה לרבי נתן אמר לזה הוצרכתי השתא ומה עיקר ראיה בהדי הדדי אמר ר' יהושע בן קרחה לא בענין הגדה מיבעיא א"ל הואיל ועלית לא תרד אמר ר' זירא שמע מינה גברא רבה כיון [6]דסמיך סמיך א"ר חייא בר אבין אמר רב הלכה כר' יהושע בן קרחה בין בקרקעות בין במטלטלין עולא אמר הלכה כרבי יהושע בן קרחה בקרקעות אבל לא במטלטלין א"ל אביי [7]הלכה מכלל דפליגי והאמר ר' אבא א"ר הונא אמר רב מודים חכמים לרבי יהושע בן קרחה בעדות קרקע ותני רב אידי בר אבין [8]בנזיקין דבי קרנא מודין חכמים לרבי יהושע בן קרחה בעדות בכור ובעדות קרקע ובעדות חזקה וכן שבבן ושבבת [9]גברא אגברא קא רמית מר סבר פליגי ומר סבר לא פליגי מאי וכן שבבן ושבבת [10]אילימא אחד אומר אחת בגבה ואחד אומר אחת בבריסה [11]האי חצי דבר וחצי עדות הוא [12]אלא אחד אומר שתים [13]בגבה ואחד אומר שתים בבריסה אמר רב יוסף אנא אמינא משמיה דעולא הלכה כרבי יהושע בן קרחה בין בקרקעות בין במטלטלין ורבנן דאתו ממחוזא אמרי אמר ר' זירא משמיה דרב בקרקעות אין אבל לא במטלטלין רב לטעמיה דאמר רב הודאה אחר הודאה הודאה אחר הלואה מצטרפי הלואה אחר הלואה הלואה אחר הודאה לא מצטרפי אשכחיה רב נחמן בר יצחק לרב הונא בריה דרב יהושע א"ל מאי שנא הלואה אחר הלואה דלא דמנה דקא חזי האי לא קא חזי האי הודאה אחר הודאה נמי אמנה דקא מודה קמי האי לא מודי קמי האי דא"ל להאי בתרא בהאי מנה דאודיי ליה קמך אודיי ליה נמי קמי פלוני אכתי בתרא ידע קמא לא ידע דהדר אזיל א"ל לקמא האי מנה דאודיי ליה קמך אודיי ליה נמי קמי פלוני א"ל [14]תנוח דעתך שהתנחת את דעתי א"ל מאי ניחותא דרבא ואיתימא רב ששת שדא בה נרגא לאו היינו הודאה אחר הלואה אמר ליה היינו דשמיע לי עלייכו דרמיתו דיקלי וזקפיתו להו [15]נהרדעי אמרי בין הודאה אחר הודאה בין הודאה אחר הלואה בין הלואה אחר הלואה בין הלואה אחר הודאה מצטרפות כמאן כר' יהושע בן קרחה אמר רב יהודה [16]עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשרה בדיני ממונות אמר רבא מסתברא מילתיה דרב יהודה באחד אומר בארנקי שחורה ואחד אומר בארנקי לבנה אבל אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן אין מצטרפין וארנקי שחורה בדיני נפשות לא [17]והאמר רב חסדא [18]אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר [19]באריר הרגו אין זה נכון אחד אומר כליו שחורים ואחד אומר כליו לבנים הרי זה נכון גברא

בשבת וזה אומר בפני הודה לו עליו בשני בשבת: **הודאה אחר הלואה.** זה אומר בפני הלוהו מנה באחד בשבת וזה אומר בפני הודה לו מנה בשני בשבת: **מצטרפי.** דאיכא למימר בחד מנה קמסהדי וכדמוקי לקמן: **הלואה אחר הודאה.** מנה אחרינא הוא ולא מצטרפי אע"ג דתרוייהו אמרי שחייב לו מנה: **הודאה אחר הודאה נמי.** דילמא מנה דאודי ליה קמי המי לאו היינו מנה דאודי ליה קמי המי: **ואכתי בחדא ידע.** דאמנה דקא מסהיד איהו מסהיד אידך אבל קמא לא ידע דאחד מנה קמסהדי הלכך לא קרינא ביה והוא עד דמשמע תרוייהו כחד: **לאו היינו הודאה אחר הלואה.** כיון דבעינן דידע סהדא בחבריה על כרחין הודאה אחר הלואה נמי הכי מוקמת לה: **דאמר ליה לבחדא מנה דמודינא קמך.** יזיפי קמי פלניא והדר אמר ליה לקמא מנה דיזיפי קמך אודאי ליה קמי פלניא ותרתי למה לי לרב למימר: **היינו דשמיע לי.** על בני עירך: **דרמיתו דיקלי וזקפיתו ליה.** שאתם משוים קוללין דקליס וחוזרין ונוטעין אותן כלומר בונים וסותרים שפירשתם לי קושיא וחזרתם וסתרתם: **מצטרפין.** דמ"מ הן מעידין שחייב לו מנה: **כבדיקות.** שאינה משבע חקירות באיזו יוסי באיזה שעה שהזמה תלויה בהן אבל בכליו שחורין וכליו לבנים שאין דין הזמה תלויה בהן: **מנה שחור.** סלע ישנה: **אין מצטרפין.** הואיל ובעיקר גוף העדות מתכחשי: **וארנקי שחורה.** דלאו בעיקר גוף העדות מתכחשי דכוותיה בדיני נפשות לא בתמיה: **בארירן.** יוסרמ"ל בלע"ז: **אין זה נכון.** אין עדות זו מכוונת. ולישנא דקרא נקט והנה אמת נכון הדבר (דברים יג) דמהאי קרא נפקא לן בדיקות (לקמן מ.): גברא

קרחה וקי"ל בהא כנהרדעאי. פי' כגון דמסהיד חד דיזיף פלוני מפלוני בחד בניסן מנה ואחד מסהיד דבתרי בניסן חזא דפלוני יזיף מפלוני מנה אע"ג דאיכא למימר דמסהיד האי דבחד בניסן לאו בההוא מנה מסהיד ההיא דבתרי בניסן דאי אמרת ההיא מנה הוא מיהו אהדריה לוה למלוה והדר יזיפה ליה קמי האי כיון דאהדריה כבר בטלה עדות ראשונה מיהו כל האי לא חייש ר' יהושע בן קרחה. אלא אמר לך כיון דתרוייהו מסהדי דהאי בהאי עדות מעליא היא: אמר רב יהודה עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשרין הן בדיני ממונות. ואע"פ שמכחישין זה לזה עדותן. פי' זולתי שבע חקירות השנויות במשנתנו נקראות בדיקות. ובא רבא לפרש דברי רב יהודה ואמר מסתברא מילתיה במכחישין זה לזה עדותן עדות בזמן שא' אומר בארנקי שחורה הלוהו מנה וא' אומר לא כי אלא בארנקי לבנה הלוהו אבל במנה שניהן שוין אבל אם נחלקו במנה עצמו זה אומר מנה לבן וזה אומר מנה שחור כלומר ישן אין מצטרפין. ומקשינן עליה דרבא הכחשה בכלים כי האי גוונא בדיני ממונות מצטרפין מכלל דבדיני נפשות לא והאמר רב חסדא אחד אומר

עין משפט נר מצוה

צה א ב מיי' פ"ל מהל' עדות הלכה ז סמג עשין קט טוש"ע מ"מ סימן ל סעיף יג:
צו ג מיי' פ"ל שם הלכה ג סמג שם טוש"ע מ"מ שם סעיף ו:
צז ד מיי' שם פ"ג הלכה ג סמג שם טוש"ע שם סעיף ב:
צח ה מיי' שם פ"ב הלכה ב:

רבינו חננאל

עד כיון דאינון תרי ואסקינהו רחמנא בלשון יחיד ש"מ דחזו תרוייהו ביחד. ור' יהושע בן קרחה סבר מדכתיב או ראה או ידע לרבות אפילו ראו זה אחר זה ותנא קמא ור' נתן במאי פליגי. איבעית אימא קרא איבעית אימא סברא. ת"ק סבר כי אתא עד אחד לשבועה אתא ולא לממון הלכך בענין עד שיעידו שניהן כאחד. ור' נתן סבר וכי אתו ביחד בחד פומא מסהדי אלא זה אחר זה ומצטרפי הלכך הכא נמי לא שנא. קרא כולי עלמא זהו תנא קמא ור' נתן תרוייהו אית להו דבענין עד שיראו שניהם כאחד. וכתיב והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד. תנא קמא סבר מקשינן הגדה לראיה מה לראיה כחד אף להגדה כחד. ור' נתן סבר לא מקשינן הגדה לראיה. נמצא ר' יהושע בן קרחה חולק על התנא קמא בראייה ור' נתן על ההגדה. א"ר יוחנן איכא דשמע הלכתא כר' יהושע בן קרחה אי לא. א"ל ר' יוסי ב"ר חנינא שמעתי שמודה ר' יהושע לר' נתן דאפילו בזה אחר זה. א"ר יוחנן לזו הוצרכנו השתא ומה עיקר ראייה שיתכן שיראו העדות שניהן בבת אחת מכשיר ר' יהושע בזה אחר זה הגדה דליכא בבת אחת לעולם דלאו בחד פומא מסהדי מיבעיא דמכשיר ר' יהושע אפילו בזה אחר זה. ואסיק' משמיה דרב הלכי כר' יהושע בן קרחה בקרקעות ובמטלטלין דאפי' זה אחר זה בין בהגדה בין בראייה עדותן כשרה ר' יוחנן דאמר לזו הוצרכנו: **פי'** נזיקין דבי קרנא מסכתא נזיקין משנה חיצונה שהיה שונה אותה קרנא שם חכם ידוע ומפורש בשני דייני גזלות. תני בנזיקין דבי קרנא מודים חכמים לר' יהושע בן קרחה בעדי בכור ובעדי חזקה ובעדי הבן והבת שמעידין בהן שהביאו סימנים שאפילו זה בלא זה כשרין ואוקימנא בזמן ששנים מעידין אחד אומר שיש בה שתי שערות בגבה ואחד אומר שתים בבריסה. נהרדעאי אמרי בין הודאה אחר הלואה בין הלואה אחר הודאה. ובין הלואה אחר הלואה ובין הודאה אחר הודאה מצטרפין כר' יהושע בן

לעזי רש"י

ירושרמ"א. גרזן קרב.

מוסף רש"י

אחד בגבה. שיער לאיתי בקיסרי אנצעותיה (ב"ק עו:) או: מתח לאותו מקום (נדה נב:) וקלתו לשויה גדולה לענין עושין או לענין שיהו קידושיה קדושין (ב"ק שם). **בבריסה.** באותו מקום (רשב"ם ב"ב נו:). **חצי דבר.** שיער אחד, **וחצי עדות.** עד אחד יש לשיער ופשיטא דלאו עדות היא (ב"ק שם) דאין כאן אלא עד אחד לכל שיער ועד אחד אינו נאמן לעשותה בת עושין לאיתיה, וקרא אי דבר אחי למעוטי שהרי דבר כתיב, ואי עדות למעוטי לא אצטריך קרא דבהדיא כתיב לא יקום עד אחד וגו' (ב"ב שם). **אין זה נכון.** ועדותן בטלה והוא וחסר פטורים מיד (לקמן מא.).

מסורת הש"ס

1) כיון דאיסתמיך סמיך כל"ל, **2)** [שבת קו: וש"נ], **3)** [פי' מסכתא דמזיקין משנה מיצונה שהיה שונה אותה קרנא. עירוכין ערך זק ה"ן], **4)** [תענית ד: וש"נ], **5)** ב"ק ע: ב"ב טו:, **6)** [עיין בגליון עב: ובפירוש רש"י דהתם], **7)** [שבת קנב: מגילה מה. ק. פסחים לב: יומא סו: וש"ס איתא תנוח דעתך שהנחתן], **8)** לקמן מא., **9)** [ל"ל בארנקי פי' כעין אחמל וש אומרים כמין גרזן. ערוך ערך אירן], **10)** [ויקרא ה],

11) [ל"ל בהא כנהרדעאי. פי' כגון דמסהיד חד דיזיף פלוני מפלוני בחד בניסן מנה ואחד מסהיד דבתרי בניסן חזא דפלוני יזיף מפלוני מנה אע"ג דאיכא למימר דמסהיד האי דבחד בניסן לאו בההוא מנה מסהיד ההיא דבתרי בניסן דאי אמרת ההיא מנה הוא מיהו אהדריה לוה למלוה והדר יזיפה ליה קמי האי כיון דאהדריה כבר בטלה עדות ראשונה מיהו כל האי לא חייש ר' יהושע בן קרחה. אלא אמר לך כיון דתרוייהו מסהדי דהאי בהאי עדות מעליא היא: אמר רב יהודה עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשרין הן בדיני ממונות. ואע"פ שמכחישין זה לזה עדותן. פי' זולתי שבע חקירות השנויות במשנתנו נקראות בדיקות. ובא רבא לפרש דברי רב יהודה ואמר מסתברא מילתיה במכחישין זה לזה עדותן עדות בזמן שא' אומר בארנקי שחורה הלוהו מנה וא' אומר לא כי אלא בארנקי לבנה הלוהו אבל במנה שניהן שוין אבל אם נחלקו במנה עצמו זה אומר מנה לבן וזה אומר מנה שחור כלומר ישן אין מצטרפין. ומקשינן עליה דרבא הכחשה בכלים כי האי גוונא בדיני ממונות מצטרפין מכלל דבדיני נפשות לא והאמר רב חסדא אחד אומר

גברא אגברא. דרב חסדא אדרב יהודה: **כל יהושע בן קרחה.** דמכל מקום שניהם מעידים שחייב לו מנה: **הילא דלא מכחשו אהדדי.** כגון זה מעיד על מנה שביום שני וזה מעיד על מנה שביום ראשון ושניהן מודין שזה לא ראה מעידים על מנה אחד ומכחישין זה את זה מי אמר: **הוא דאמר כי האי תנא.** נהרדעי אמרו כי האי תנא דאמר זה אומר מנה וזה אומר מאתים דמכחישין זה את זה מצטרפין למנה שיש בכלל מאתים מנה ולא אמרינן שתיהן שקרו אלא הלך אחר הפחות שבהם: **נחלקה עדותן.** שכיון שהאחד שקרן שוב אין כאן עדות: **יש בכלל מאתים מנה.** שניהם מעידין על מנה ובאותו מנה אין מכחישין זה את זה: **כי האי גוונא.** דתרי מיני נינהו וכולי האי מיכחשי הדדי מי אמר: **לדמי.** זה אומר בפני הודה לו דמי חבית של יין וזה אומר בפני הודה דמי חבית של שמן דתרווייהו מסהדי אדמי חבית יין: **בדיוטא עליונה.** הלוהו מנה: **דיוטא.** עלייה הבולטת לרשות הרבים על פני רוחב הבית ובני רשות הרבים עוברים תחתיה: **ולירף עדותן.** כר' יהושע בן קרחה דתרווייהו מנה מחייבי ואע"ג דמתכחשי בבדיקות כדרב יהודה: **בתר עשרין ופרסין שנין.** דאיתמר בי מדרשא אפקיה ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין אפקיה רב אמי מבי מדרשא אמר דין גלי רזיא: **מתני'** כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין אמר לו כל ראיות שיש לך הבא מיכן עד שלשים יום (ה) מצא בתוך שלשים יום סותר לאחר שלשים יום אינו סותר אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים אמר לו הבא עדים ואמר אין לי עדים אמר הבא ראיה ואמר אין לי ראיה ולאחר זמן הביא ראיה ומצא עדים הרי זה אינו כלום אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים לא היה יודע שיש לו ראיה ומצא ראיה שמתחייב בדין ואמר קרבו פלוני ופלוני ויעידוני או שהוציא ראיה מתחת פונדתו הרי זה אינו כלום: **גמ'** אמר רבה בר רב הונא הלכה כרשב"ג ואמר רבה בר רב הונא אין הלכה כדברי חכמים פשיטא כיון דאמר הלכה כרשב"ג ממילא ידענא דאין הלכה כחכמים מהו דתימא הני מילי לכתחילה אבל דיעבד שפיר דמי קמ"ל דאי עביד מהדרינן ליה: אמר לו הבא עדים כו' אמר רשב"ג כו': אמר רבה בר רב הונא א"ר יוחנן הלכה כדברי חכמים ואמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן אין הלכה כרשב"ג פשיטא כיון דאמר הלכה כדברי חכמים ממילא ידענא דאין הלכה כרשב"ג הא קמ"ל דבההיא אין הלכה כרשב"ג הא בכולהו הלכה כרשב"ג לאפוקי מהא דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה ההוא ינוקא דתבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן א"ל אית לך סהדי א"ל לא אית לך ראיה א"ל לא חייביה רב נחמן הוה קא בכי ואזיל שמעוהו הנך אינשי אמרו ליה אנן ידעינן במילי דאבוך אמר רב נחמן בהא אפילו רבנן מודו דינוקא במילי דאבוה לא ידע ההיא איתתא דנפק שטרא מתותי ידה אמרה ליה ידענא בהאי שטרא דפריע הוה להימנה רב נחמן אמר ליה רבא לרב נחמן כמאן כרבי דאמר אותיות נקנות במסירה אמר ליה שאני הכא דאי בעיא קלתיה איכא דאמרי לא הימנה רב נחמן אמר ליה רבא לרב נחמן והא אי בעיא

קלתיה

[ה] גברא אגברא קא רמית נהרדעי אמרי אפילו אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן מצטרפים כמאן כרבי יהושע בן קרחה אימר דשמעת ליה לרבי יהושע בן קרחה היכא דלא מכחשו אהדדי היכא דמכחשי אהדדי מי אמר אלא הוא דאמר כי האי תנא [ו]דתניא אמר ר' שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על שתי כיתי עדים שאחת אומרת מאתים ואחת אומרת מנה שיש בכלל מאתים מנה על מה נחלקו על כת אחת שבית שמאי אומרים נחלקה עדותן ובית הלל אומרים [ז]יש בכלל מאתים מנה אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן הוה עובדא ואתי לקמיה דרבי אמי [ח]חייביה רבי אמי לשלומי ליה חביתא דחמרא מיגו חביתא דמשחא כמאן כר"ש בן אלעזר אימר דאמר ר"ש [ב"א] היכא דיש בכלל מאתים מנה כי האי גוונא מי אמר לא צריכא [ט]לדמי אחד אומר בדיוטא העליונה ואחד אומר בדיוטא התחתונה אמר רבי חנינא מעשה בא לפני רבי [י]וצירף עדותן: ומניין לכשיצא כו': תנו רבנן [יא]מניין לכשיצא לא יאמר הריני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי תלמוד לומר [1]לא תלך רכיל בעמך ואומר [2]הולך רכיל מגלה סוד [יב]ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין אפקיה רב אמי מבי מדרשא אמר דין גלי רזיא: **מתני'** [יג]כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין [יד]אמר לו כל ראיות שיש לך הבא מיכן עד שלשים יום (טו) מצא בתוך שלשים יום סותר לאחר שלשים יום אינו סותר אמר רשב"ג [טז]מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים אמר לו הבא עדים ואמר אין לי עדים אמר הבא ראיה ואמר אין לי ראיה ולאחר זמן הביא ראיה ומצא עדים [יז]הרי זה אינו כלום אמר רשב"ג מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים לא היה יודע שיש לו ראיה ומצא ראיה [יח]ראה שמתחייב בדין ואמר קרבו פלוני ופלוני ויעידוני או שהוציא ראיה מתחת [יט]פונדתו הרי זה אינו כלום: **גמ'** אמר רבה בר רב הונא הלכה כרשב"ג ואמר רבה בר רב הונא אין הלכה כדברי חכמים פשיטא כיון דאמר הלכה כרשב"ג ממילא ידענא דאין הלכה כחכמים מהו דתימא הני מילי לכתחילה אבל דיעבד שפיר דמי קמ"ל דאי עביד מהדרינן ליה: אמר לו הבא עדים כו' אמר רשב"ג כו': אמר רבה בר רב הונא א"ר יוחנן הלכה כדברי חכמים ואמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן אין הלכה כרשב"ג פשיטא כיון דאמר הלכה כדברי חכמים ממילא ידענא דאין הלכה כרשב"ג הא קמ"ל דבההיא אין הלכה כרשב"ג הא בכולהו הלכה כרשב"ג לאפוקי מהא [כ]דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה ההוא ינוקא דתבעוהו לדינא קמיה דרב נחמן א"ל אית לך סהדי א"ל לא אית לך ראיה א"ל לא חייביה רב נחמן הוה קא בכי ואזיל שמעוהו הנך אינשי אמרו ליה אנן ידעינן במילי דאבוך אמר רב נחמן [כא]בהא אפילו רבנן מודו דינוקא במילי דאבוה לא ידע ההיא איתתא דנפק שטרא מתותי ידה אמרה ליה ידענא בהאי שטרא דפריע הוה [כב]להימנה רב נחמן אמר ליה רבא לרב נחמן כמאן כרבי דאמר [כג]אותיות נקנות במסירה אמר ליה שאני הכא דאי בעיא קלתיה איכא דאמרי לא הימנה רב נחמן אמר ליה רבא לרב נחמן והא אי בעיא

קלתיה

[ה] [ו]לעיל [ז]: תענית ד: וש"נ, [ח] בבא בתרא מא: מיר כ. ע"ש, [ט] ב"ק צט:, [י] מאמר לו כל"ל [גירסת סדר המשנה ורי"ף ורא"ש בכה"מ אמרו לו], [יא] [גירסת סדר המשנה לפומדתן], [יב] [גיטין לא. וש"נ לקמן: וש"נ], [יג] ב"ב עו. שם קנב. קידושין מז: יבמות קטז., [יד] [וכן לקמן עב.], [טו] [ע"ע תוס' ב"ב מא: ד"ה נחלקה],

תורה אור השלם

1. לא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט טז
2. הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד וְנֶאֱמַן רוּחַ מְכַסֶּה דָּבָר: משלי יא יג

גליון הש"ם

תוס' ד"ה חייביה וכו' גבי קמן מקבלין. עי' ב"ק דף לט ע"א תוס' ד"ה ורבי:

הגהות הב"ח

[א] במשנה עד ל' יום **הביא** כתוב שלשים וכו' אמר לו הבא עדים וכו' אמרו לו הבא ראיה:

מוסף רש"י

שאחת אומרת מאתים. היו בתוכו היום בתוכה שעה בתוכו מקום (רשב"ם ב"ב מא:). **שיש בכלל מאתים מנה.** דהיינו מאה זוז ואין כת שניה מכחשת על מנה שכת ראשונה מעידה, אלא מוסיפין הן מנה אחת, אבל כת ראשונה מכחשת לשניה על אותו מנה שמוסיפין ובאותו מנה שני אוקי תרי בהדי תרי ואוקמי ממונא בחזקת מריה ולא ישלם (שם). **נחלקה עדותן.** דמאי דקמסהיד מר לא קמסהיד מר (שם). **יש בכלל מאתים מנה.** ונוטל מנה (שם). **וראיה אחרונה.** שנתלקו בשני מחלוקות במביא שטר ראיה לסמוך את הדין, בראשונה הלכה כמותו ובאחרונה אין הלכה כמותו (ב"מ לח:). **אותיות.** כגון שטר, נקנות במסירה. בלא קנין ואין יכול לחזור בו (יבמות קטז.) אינו צריך לכתוב שטר מכירה על השטר שהוא מוכר לו אלא משמסר לו שטר שיש לו על אחריס לזכות בו ונתחייב הלוה לפורעם לזה (קדושין מז:) ונשתעבד לו לזה לזה הקונה כמו שהיה משועבד למלוה כל זמן שלא חזר ומחלו (רשב"ם ב"ב קסט:) לגבות הלוקח את החוב מן הלוה במסירה שמסר לו המלוה את השטר ולא מצי טענין לזה לגזר על פי לגזומית מסרו לך (שם עז.) ולא צריך למכתב קני לך וכל שעבודיה ולא שוש שטר (שם עז.).

עין משפט נר מצוה

צט א ב ג ד ה מיי' פ"ג מהל' עדות הלכה ג סמג לאוין קט טוש"ע ח"מ סי' ל סעיף ב:
ק ו מיי' פכ"ב מהל' סנהדרין הלכה ז סמג לאוין קט:
קא ז ח ט י כ מיי' פ"ז שם הלכה ו ז ח ט י סמג עשין לז טוש"ע ח"מ סי' כ סעיף ג:
קב ל מ מיי' פט"ז מהל' מלוה הלכה ח סמג עשין לד טוש"ע ח"מ סי' נה סעיף ג [וסי' נו סעיף ג]:

רבינו חננאל

כלים שחורין וא' אומר כלים לבנים הרי זה נכון ופרקי' גברא אגברא קא רמית כלומר מדברי רב חסדא תקשי לרבה רבה לא סבירא ליה דרב חסדא נהרדעאי אמרי אפילו אחד אומר מנה שחור וא' אומר מנה לבן מצטרפי ואמרינן כמאן כר' יהושע בן קרחה הא לא דייקא כוותייהו אלא אינהו דאמור כי האי תנא דתניא אמר ר' שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על (מנה שחור) שתי כתי כתי עדים אחת אומרת מאתים וא' אומרת מנה שיש בכלל מאתים מנה על מה נחלקו על כת אחת שבית שמאי אומרים נחלקה עדותן ובית הלל אומרים יש בכלל מאתים מנה הנה אע"ג שמכחישין זה לזה עדותן קיימת וקי"ל כנהרדעי ואליבא דבית הלל א' אומר חבית יין וא' אומר חבית שמן אוקים' אחד אומר דמי חבית יין ד' זוזים ואחד אומר דמי חבית שמן ח' זוזי. הוה עובדא וחייביה ר' אמי לנתבע לשלם ע"פ אלו השנים ד' זוזי דמי חביתא דחמרא מגו ח' זוזי דמי חביתא דמשחא כר' שמעון בן אלעזר דאמר יש בכלל מאתים מנה. אבל אם מעידין יין ממש ושמן ממש נחלקה עדותן. א' אומר בדיוטא העליונה וא' אומר בדיוטא התחתונה הלוהו הוה עובדא וצירף ר' עדותן וחייב הנתבע לשלם: **ת"ר** מניין שכשיצא לא יאמר אני מזכה וחבריי מחייבין ומה אעשה והן רבו עלי ת"ל לא תלך רכיל [בעמך] ואומר הולך רכיל מגלה סוד. ההוא תלמיד דנפיק ליה מלתא דאתאמרא בבי מדרשא בסוד בתר כ"ב שנין ואפקיה ר' אמי להההוא תלמיד מבי מדרשא אמר דין גליא רזיא: **מתני'** כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין אמרו לו כל ראיה שיש לך הבא מיכן ועד ל' יום יום הביא בתוך ל' יום סותר לאחר ל' יום אינו סותר. אמר רשב"ג מה יעשה [זה שלא] מצא בתוך ל' ומצא לאחר שלשים אמר רבה בר רב הונא הלכתא כרשב"ג ולית הלכתא כחכמים אפילו דיעבד אלא מאן דעבד כחכמים מהדרינן ליה: אמרו לו הבא עדים או ראיה ואמר אין לי עדים ולא ראיה ואחר [כך] מצא

עדים ומצא ראיה אינה כלום. אמר רשב"ג מה יעשה [זה שלא] היה יודע שיש לו עדים ומצא עכשיו כו'. אמר רבה בר רב הונא הלכה כחכמים ואין הלכה כרשב"ג בהא מכלל דהלכתא כוותיה בערב וצידן ולאפוקי ממ"ד חוץ מערב וצידן. ההוא ינוקא דתבעיה בדינא קמי דרב נחמן ואיתחייב וא"ל רב נחמן אית לך שהדי או ראייה ואמר לאו ושמעוה אינשי דהוו בכי ואמרו ליה אנן ידעינן לך זכותא. ואמר רב נחמן בהא אפילו רבנן מודו דמקבלין ראיותיו דינוקא במילי דאבוהא לא הוה ידע: ההיא איתתא דנפק שטרא מתותי ידיה ואמר ידענא ביה דפרייעא הוא ולא הימנה רב נחמן דאמר בתר דאתחזק בבי דינא לא אמרינן

וכיון דאיתחזק בבי דינא. פי׳ הקונטרס שכתוב בו הנפק וקשה דמכל מקום ניהמנה במיגו דאי בעי קלתיה וי״ל דאיתחזק בבי דינא שראוהו בידה כי ההוא דשילהי מי שמת (נ״ב דף קנט:) שהוחזק כתב ידו בבית דין: **סמפון** שיש עליו עדים. פי״ה שובר ויולא מתחת ידי לוה כמשפטו ור״ת פירש דביד הלוה קרוי שובר וכשהוא יולא מתחת ידי המלוה קרוי סמפון ויתקיים בחותמיו היינו דשיילינא לשהדי אי פריע אי לא פריע כדאיתא שילהי פ״ק דב״מ (דף ו׳):

אין עליו עדים ויוצא. השטר והשמפונות מתחת ידי שליש כשר משמע ליה אפילו איתחזק דומיא דיולא אחר חיתום שטרות. א״נ יש לפרש לאו דאין עליו עדים כלל אלא יש עליו עדים ולא ידעי אי פריע אי לא פריע ויולא השמפונות מתחת ידי שליש: (ו) **ויוציא** מנה על מנה. מכאן למתחייב בדין דלא משלם לאידך יליאותיו אע״פ שמזקיקו לילך לו לדון בעיר אחרת):

ואם אמר כתבו ותנו לי מאיזה טעם כו׳. דוקא היכא דנתעלמו לדון כו׳ וכפו אותו לדון כאן אבל בעלמא לא וכן משמע באיזהו נשך (ב״מ דף סט. וש״ס) גבי תרי כותאי דעבוד עיסקא דא״ל חזינא דכל בתר דידי קאזיל מר וקאמר כי האי ודאי צריך לאודועי מיהא יש לדחות דהכי קאמר כי האי ודאי צריך לאודועי אע״פ שאין שואל מאיזה טעם נתחייב צריך לאודועי אבל בעלמא אי שאיל אין אי לא לא:

אי ציית ציית. אין לפרש אי לא ציית שלא תוכלו לכופו דהכא (ח) שבט והתם מחוקק ומר עוקבא ריש גולה הוה אלא מפר״ת אי לא ציית כגון דאמר לב״ד הגדול קאזילנא:

הדרן עלך זה בורר

קלתיה כיון דאיתחזק בבי דינא איבעיא קלתיה לא אמרינן איתיביה רבא לרב נחמן (ט) א״סימפון שיש עליו עדים יתקיים בחותמיו אין עליו עדים (ח) ב״ויצא מתחת ידי שליש או ג״שיצא אחר חיתום שטרות כשר אלמא שליש מהימן תיובתא דרב נחמן ג״(תיובתא) כי אתא רב דימי אמר ר׳ יוחנן לעולם מביא ראיה וסותר עד שיסתתם טענותיו ויאמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני הא גופא קשיא אמרת יסתתם טענותיו אתאן לרבנן והדר אמרת קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני אתאן לרשב״ג וכי תימא כולה רשב״ג ופרושי קא מפרש מאי עד שיסתתם טענותיו עד שיאמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני והא אמר רבה בר בר חנה א״ר יוחנן כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל ג״במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה אלא כי אתא רב שמואל בר יהודה א״ר יוחנן ד״לעולם מביא ראיה וסותר עד שיסתתם טענותיו ויאמרו לו הבא עדים ואומר אין לי עדים הבא ראיה ואומר אין לי ראיה ה״אבל באו עדים ממדינת הים או שהיתה דיסקיא של אביו מופקדת ביד אחר הרי זה מביא ראיה וסותר כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן התוקף את חבירו בדין אחד אומר נדון כאן ואחד אומר נלך למקום הוועד כופין אותו וילך למקום הוועד אמר לפניו רבי אלעזר רבי מי שנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה אלא כופין אותו ודן בעירו איתמר נמי א״ר ספרא ז״(אמר רבי יוחנן) ח״שנים שנתעצמו בדין א׳ אומר נדון כאן ואחד אומר נלך למקום הוועד כופין אותו ודן בעירו ואם הוצרך דבר לשאול כותבין ושולחין ואם אמר כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו ט״והיבמה הולכת אחר היבם להתירה עד כמה אמר רבי אמי י״אפילו מטבריא לצפורי אמר רב כהנא מאי קרא [1]וקראו לו זקני עירו ולא זקני עירה אמר אמימר הילכתא כופין אותו וילך למקום הוועד א״ל רב אשי לאמימר והא אמר רבי אלעזר כ״כופין אותו ודן בעירו הני מילי היכא דקאמר ליה לוה למלוה כ״אבל מלוה [2]עבד לוה לאיש מלוה שלחו ליה למר עוקבא לדזיו ליה כבר בתיה שלם עוקבן הבבלי קבל קדמנא ירמיה אחי העביר עלי את הדרך ואמרו לו השיאוהו ויראה פנינו בטבריא הא גופא קשיא אמרת אמרו לו אלמא דיינוה אתון השיאוהו ויראה פנינו בטבריא אלמא שדרוהו הכא אלא הכי קאמרי אמרו (ג) ליה דיינו אתון אי ציית ציית ואי לא השיאוהו ויראה פנינו בטבריא רב אשי אמר דיני קנסות הוה י״ובבבל לא דיינו דיני קנסות והא דשלחו ליה הכי כדי לחלוק כבוד למר עוקבא:

הדרן עלך זה בורר

קלתיה. שרפתו הלכך מה לה לשקר: **דאיתחזק בבי דינא.** שכתוב בו הנפק לא אלימא איהי לאפקועי מעשה ב״ד: **סימפון.** שובר ויצא מתחת יד לוה כמשפטו: **יתקייס.** (ג) השטר בחותמיו יעידו עדים על חתימות ידיהן וכשר: **אין עליו עדים.** והרי הוא יולא מתחת יד שליש ולא מתחת יד הלוה הואיל ושניהם מודים שזה מינהו להיות שליש ביניהם כשר: **או יצא אחר חיתום שטרות.** בתוך שטר המלוה נכתב השובר תחת העדים כשר שהרי המלוה עצמו מוחזק בשטרו ואי לאו דפרעיה לא הוה שביק למיכתב תברא בגוויה: **עד שיסתתם טענותיו.** משמע שאמר בבית דין אין לי לא עדים ולא ראיה וחזר ואמר קרבו פלוני ופלוני שהיו מזומנין שם ומתחילה סותם טענותיו לומר אין לי: **הא גופא קשיא.** יסתתם טענותיו משמע מכיון שיסתמו שוב אין מביא ראיה ואפילו מצאם לאחר זמן כרבנן והדר קתני קרבו דמשמע דהאי הוא דלא מייתי דאפי׳ רשב״ג מודה בו אבל מצאם לאחר זמן מייתי כרבנן שמעון: **ואמר אין לי עדים.** ואפילו מצאן לאחר זמן אינו סותר כרבנן: **דסקיא.** שק של עור שהיו שטרותיו של אביו מונחין בו: **הבוקף את חבירו בדין.** בעל דין קשה ומטריח את חבירו ואין רוצה חבירו לדון כאן אלא למקום וועד תלמידי חכמים הרבה שיהא זה בוש מהם: **נתעצמו.** שנעשו קשין זה לזה: **אפילו מטבריא לציפורי.** אע״פ שישיבת טבריא גדולה משל ציפורי הלך אחריו לציפורי: **והאמר רבי אלעזר.** והא חזינן דפליג עלה ר׳ אלעזר לעיל ויהיב טעמא למילתיה (ד) דמסתבר טעמא: **היכא דקאמר לוה.** גלך למקום הוועד כופין אותו וידון כאן ולא יולא זה מנה על מנה: מר עוקבא אב״ד בוה במסכת שבת בבמה בהמה יולאה (דף נה.): **לדזיו ליה כבר בתיה.** כמשה שהוא בן בתיה למי שמקרין עור פניו כמשה רבינו שגידלתו בתיה בת פרעה. לשון אחר כבר ביתיה כמשה שהוא בן בית דכתיב (במדבר יב) בכל ביתי נאמן הוא. לדזיו ליה על שם שהיה חכם וכתיב (קהלת ח) חכמת אדם תאיר פניו. ומצאתי בספר הגדה שהיה מר עוקבא בעל תשובה שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא ונפל בחולי ואשת איש היתה לימים נגרכה לצאת ממנו ומתוך דוחקה נתרלית לו וכבש יצרו ופטרה לשלום ונתרפא וכשהיה יולא לשוק היה נר דולק בראשו מן השמים ועל שם כך קרי ליה ר׳ נתן צוציתא במסכת שבת (דף עו:) הכא נמי להכי כתבו ליה הכי על שם האור שהיה זורח עליו: **עוקבן הבבלי קבל קדמנא.** לענ לפנינו ואמר ירמיה אחי העביר עלי את הדרך איבד ממני דרך בני אדם שסירסו כך שמעתי. וי״א העביר עלי את הדרך לא נהג עמי כשורה ועל עסקי ממון היה צועק: **אמרו לו.** לירמיה להתפייס עמו: **השיאוהו ויראה פנינו בטבריא.** הכריחוהו והזקיקוהו לבוא כאן לדון עמו: **דיני קנסות.** אלהים כתיב בהן (שמות כב) ובענין סמוכין ובבבל אין סמיכה דאמרינן בפרק קמא (דף יד.):

הדרן עלך זה בורר

ח) ב״מ כח., **ט)** רש״ל מ״ז, **ג)** ב״ק סט. ב״מ קעד. כתובות עז. גיטין לח. עה. [נ״מ לח: בכורות כד.], **ד)** רש״ל מ״ז, **ה)** [לעיל כג: ע״ש היטב], **ו)** [ב: ועי״ע תוס׳ שם ד״ה סמפון], **ז)** רש״ל מותק כל הדיבור [אולם הבעל פסקי תוס׳ ליין עליון], **ח)** [לעיל ה.],

תורה אור השלם

1. וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ:
דברים כה ח
2. עָשִׁיר בְּרֵאשִׁים יִמְשׁוֹל וְעֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מַלְוֶה:
משלי כב ז

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ ויוצא מתחת ידי שליש או שיוצא: **(ב)** שם אמרו לו דיינו אתון: **(ג)** רש״י ד״ה יתקיים השובר בחותמיו: **(ד)** ד״ה והאמר וכו׳ ומסתבר טעמא:

מוסף רש״י

סימפון שיש עליו עדים. בעדי קיום מוקמינן לה, יתקיים בחותמיו. ואפילו יולא מתחת ידי מלוה כשר (ב״מ כא.). אין עליו עדים. עדי קיום, אבל עדים מתומים עליו (שם). ויוצא מתחת ידי שליש. שאין לוה מוציאו ולא המלוה אלא שליש שביניהם נאמן (שם).

הדרן עלך זה בורר

מסורת הש״ס

עין משפט נר מצוה

קג א מיי׳ פט״ז מהל׳ מלוה ולוה סי׳ סמג עשין לד טור שו״ע ח״מ סי׳ סה סעיף יח:
קד ב מיי׳ שם הלכה ח טוש״ע שם סעיף יט:
קה ג מיי׳ שם הלכה י טוש״ע שם סעיף כ:
קו ד ה מיי׳ פ״ז מהל׳ סנהדרין הלכה ז ח סמג עשין לז טוש״ע ח״מ סי׳ כ:
קז ו מיי׳ פ״ו מהל׳ סנהדרין הלכה ו סמג עשין לז טוש״ע ח״מ סי׳ י״ד סעיף ח:
קח ז ח מיי׳ פ״ד מהל׳ יבום הלכה ח סמג עשין נב טוש״ע אה״ע סי׳ קסו סעיף ח [וכרב אלפס עוד ביבמות פי״ב דף לט:]:
קט ט מיי׳ פ״ו מהל׳ סנהדרין הלכה ז סמג עשין לז טוש״ע ח״מ סי׳ יד סעיף ח:
קי י מיי׳ פ״ה מהל׳ סנהדרין הלכה ח סמג שם טוש״ע ח״מ סי׳ ח סעיף ח:

רבינו חננאל

איבעיא קלתיה. ואותיב עליה רבא מיהא סימפון שיש עליו עדים פי׳ זה הסימפון שובר יתקיים בחותמיו. אין עליו עדים אבל יוצא השטר מתחת ידי שליש או שיוצא סימפון כתוב בשטר אחר חיתום שטרות כשר. וזה מפורש בסוף פרק שנים אוחזין בטלית אלמא שליש מהימן ועלתה בתיובתא לרב נחמן וקי״ל שהשליש נאמן וכך הלכה ואסקוה לשמעתא משמיה דר׳ יוחנן לעולם מביא ראיה וסותר עד שיסתתמו טענותיו. כיצד אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה אמר אין לי ראיה בטלו ראיותיו. אבל אם באו לו עדים ממדינת הים או שהיתה דסקיא של אביו מופקדת ביד אחרים הרי זה מביא וסותר. א״ר יוחנן שנים שנתעצמו בדין אחד אומר נידון כאן ואחד אומר נלך לבית הוועד אם המלוה אומר כך שומעין לו. ואם הלוה אומר כך [אין] שומעין לו דא״ר אלעזר הנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה כלומר יוציא הוצאות בדרך עד שילך [לבית] הוועד מנה אחר. אלא כופין ללוה ודן בעירו. ואם הוצרך הדבר לישאל כותבין ושומעין מבית הוועד ואם אמר כתבו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו. וכן אמר אמימר הלכתא כופין הלוה והולך לבית הוועד אם אמר מלוה נלך לבית הוועד מאי טעמא עבד לוה לאיש מלוה. אבל אמר לוה הכי לא משגחינן ביה אלא כופין אותו ודן בעירו ו) (מ״ש הא דר׳ אלעזר) והיבמה הולכת אחרי היבם להתירה שנא׳ וקראו לו זקני עירו עירו ולא עירה

א״ר אמי אפי׳ מטבריא לציפורי היא הולכת אחריו: שלחו ליה למר עוקבא לדזיו ליה כבר בתיה שלם. פי׳ לדזיו ליה כמו משה רבינו דכתיב ביה כי קרן עור פניו. וכתיב ביה בכל ביתי נאמן הוא. וי״א בן בתיה בת פרעה מפני שגידלתו. ירמיה אחי העביר עלי את הדרך. יש מי שמפרש העביר עלי דרך בני אדם וחבל בי הכה ופצוע. שהן דיני קנסות שלא יחכן לדונן אלא בארץ ישראל ומפני מה כתבו לו אמרו כלומר אמרו לו הדין שם ואי צאית צאית ואם לאו השיאוהו כופהו ויעלה אצלנו בטבריא מפני כבודו שלחו לו כך: **ירושלמי** כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין ר׳ אילא ור׳ דירא חד אמר עד שיבטל ראיותיו וחד אמר עד שיכפור בראיותיו ר׳ לוי הוה ליה דין עם חד בר נש על עסק בתים והוו דיינין קומי ר׳ אלעזר לאחר שנגמר הדין הביא ראיה אתא שאל לר׳ יוחנן א״ל כל זמן שהוא מביא ראיה הוא סותר את הדין ואפילו אתעביד ליה גזר דין: **תוספתא** יש לך עדים או ראיה ואמר אין לי אלא אלו לאחר זמן מצא עדים או ראיה אין מקבלין ממנו עד שיביא ראיה שלא היה יודע בהן לעולם אין העדים יכולין לחזור בהן משתחקר עדותן בב״ד וכו׳. עד אם לא יגיד ונשא ענו כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד: הדרן עלך דיני ממונות

ו) אולי צ״ל וכמו שאמר ר״א.

אחד דיני ממונות. בדרישה וחקירה. חקירות ודרישות שחוקרים את העדים שנאמר משפט אחד יהיה לכם ובדיני נפשות כתיב ודרשת וחקרת (דברים יג): **דיני ממונות בשלשה.** הא יליפינן בפרק קמא (דף ג:): **פותחין.** תחלה במשלו ומתנו של דין: **בין לזכות בין לחובה.** בתיזה שילו אבל בדיני נפשות פותחין לזכות. ובגמרא [ע"ב] יליף להו: **מטין על פי אחד.** מטין את הדין אחר המרובין על פי דיין אחד כגון שניים אומרים זכאי ואחד חייב או איפכא: **ודיני נפשות מטין ע"פ אחד לזכות.** שניים עשר מזכים ואחד עשר מחייבים זכאי אבל לחובה אין מטין אחר הרוב אלא אם כן רבו המחייבין על המזכין שניים כדאמרינן בפרק קמא (דף ב.) לא תהיה אחרי רבים לרעות[א]) ודיני ממונות ליכא לאוקמה כדאמר לקמן (דף לו:) לא תטה משפט אביונך[ב]) אבל אתה מטה משפט שור הנסקל וכל שכן שאר דיני ממונות: **מחזירין.** סותרין את הדין לאחר שגמרוהו וידעו שטעו מחזירין את הדבר בין לזכות בין לחובה: **ואין מחזירין לחובה.** בגמרא[ג]) יליף לה: **הכל מלמדין.** ואפי' תלמידים היושבין לפני הדיינין ולא נתמנו בית דין על כך: **המלמד חובה.** דיין שהתחיל תחלה להביא ראיות לחובה יכול לחזור בו ולזכות: **אינו חוזר ומלמד חובה.** סברא היא דבעינן והבילו[ד]). ובגמרא (דף לד.) מוקים לה בשעת משא ומתן הוא דלא יחזור דמתוך שאתה אומר לו שלא לחזור הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו ושמא ימצא ראיות נכונות אבל בשעת גמר דין שכבר חזר על כל ולדין וגרלה לו שאין דבריו נכונים חוזר ומלמד חובה: **דינן ביום.** משא ומתן של דין: **וגומרין בלילה.** אם רצו וכו'[ה]) יליף בגמרא[ו]): **דיני נפשות גומרים בו ביום לזכות וביום של אחריו לחובה.** אם זיכוהו ביום ראשון פוסקין את דינו מיד והולך לו אבל אם לא לא יכלו לזכותו ביום ראשון אין פוסקין את דינו לחובה אלא מלינין את דינו עד למחר שמא ימצא בלילה זכות: **לא בערב שבת.** שאין יכולין לגומרו למחר אם יתחייב שאין מיתת בית דין דוחה שבת ולשהותו אי אפשר מפני עינוי הדין משנגמר הדין: **בטהרות והטמאות.** אם בא אדם לישאל על דבר טהרות מתחילין מן הגדול שואלין תחלה לגדול שבדיינים מה הוא אומר בדבר: **מן הלד.** מן הקטנים שמא יחיינו הגדול ולא ירלו לחלוק על דבריו משום לא תענה על ריב (שמות כג) על דבריו של גדול [לקמן לו.] רב כתיב בלא יו"ד: **הכל בשרצים.** ואפילו ממזר: **וישראלים המשיאין להכוהב.** המיוחסין ורלויין להשיא בנותיהם להכהנים: **גמ'**[ז]) **באחד בניסן בשמיטה.** לקמן מפרש אמאי נקט שמיטה: **שזמנו רחוב.** זמנו הוכיח שנכתב באחד בניסן בשמיטה שביעית או שהגיע זמנו לגבות קודם לראש השנה של שמיטה ושביעית בניסן[ח]) אינה משמטת אלא בסופה דכתיב (דברים טו) מקץ שבע שנים לסוף שביעית וזה קדם ותבעו: **חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו.** וקודם לכן ראו המלוה במקום הכתוב בשטר והוטל עליהם לכתוב שטר ואיחרוהו מלכותבו עד אחר בניסן וכתבוהו במקום שאומרים המזימין ולא כתבו אם השטר אלא אם המקום שראו המלוה שם. ואע"ג דאמרינן בגיטין (דף פ.) כי יתביתו בהיני כתובו בהיני ואע"ג דמימסרן לכו מילי בשילי מיהו אם כתבו בשילי לא מיפסיל בהכי והיינו עלה טובה קמ"ל שלא יביאוהו לידי הזמה דלא לימרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם בהיני: **היכי.** אמר שמא איחרוהו מכדי דרישה וחקירה לאכחושי קא אתיא והיכא דקא מיתכחשו קמן ניקו אנן מתרלינן למילתייהו בשמא: **וליטעמיך.** דמותבת מברייתא אותיב ממתניתין דאלימא ומלויה בפי כל: **שטרי חוב המוקדמין.** ליכתב קודם המלוה: **פסולין.** דקא בעי למיטרף לקוחות מזמן הכתוב שלא כדין וקנסינן היתרא אטו איסורא ופסול אפי' מזמן שני כדאמרינן באיזהו נשך [ב"מ עב.]: **והמאוחרין.** שבאו עדים ואמרו אנו יודעים במלוה זו שקדמה לזמן הכתוב כאן: **כשרין.** דמעליותא היא דקא מחיל ליה לשיעבודא עד השתא. אלמא לא בעינן דרישה וחקירה דא"כ היכי מתרלינן למילתא דשטרא נימא זיופא הוא ולא ראו עדים החתומים בו את המלוה הזאת ואי משום הנך סהדי אחריני תהוי כמלוה על פה ולא יטרוף לקוחות דמלוה על פה לא טרפא ממשעבדי דלית לה קלא: **הא.** דמקשה לי לותביה ממתניתין לא קשיא לי דעדיפא מינה קאמרינן מתניתא דאותיבנא מינה העדיפה והחזיקה כח בדבר יותר מאותה משנה דאשמעינן רבותא דאפילו שמיטה דאי לאו דווקא קאמרי בו ביום לא הוו מרבי למילתייהו לכתוב שטר המלוה הנעשית קודם לכן באותו זמן: **דלא שכיחי אינשי דמוזפי.** משום דמתיירלאן מן השמיטה שלא תשמט מעותיהם דליכא למימר איחרוהו וכתבוהו דלא מרבי לשטרייהו שהכל מרגנין אחריו לומר מזוייף הוא שאין דרך להלוות בזמן שמיטה: **אפ"ה כיון דשביעית.** אינה משמטת אלא בסופה דכתיב מקץ תלינן באיחרוהו ומכשרינן: **מכל מקום.** מתני' קשיין אהדדי: **אמר רבי חנינא וכו'.** ומתניתין דאוריתא קמי דקתנא ודרייתא דרבנן בתר תקנתא:

אחד דיני ממונות[ט]) ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר[1]) משפט אחד יהיה לכם [א]מה בין דיני ממונות לדיני נפשות דיני ממונות בשלשה ודיני נפשות בעשרים ושלשה דיני ממונות פותחין בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה דיני ממונות מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה דיני ממונות הכל מלמדין זכות וחובה דיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה דיני ממונות המלמד חובה מלמד זכות והמלמד זכות מלמד חובה דיני נפשות המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה דיני[ב]) ממונות דנין ביום וגומרין בלילה דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה לפיכך [ג]אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב דיני [ד]ממונות [ה]הטמאות והטהרות מתחילין מן הגדול דיני נפשות מתחילין מן הצד הכל כשרין לדון דיני ממונות ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים לוים וישראלים המשיאין לכהונה: **גמ'** דיני ממונות מי בעינן דרישה וחקירה ורמינהו [ו]שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו היאך אתם מעידין על שטר זה והלא ביום פלוני עמנו הייתם במקום פלוני שטר כשר ועדיו כשרין חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו ואי סלקא דעתך בעינן דרישה וחקירה היכי [ז]חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו וליטעמיך תיקשי לך מתני' [ח]שטרי חוב המוקדמין פסולים [ט]והמאוחרים כשרין ואי סלקא דעתך בעינן דרישה וחקירה מאוחרין אמאי כשרין הא לא קשיא דעדיפא מינה קאמרינן דאפי' אחד בניסן בשמיטה דלא שכיחי אינשי דמוזפי דליכא למימר שמא איחרוהו וכתבוהו דלא מרע לשטרייה אפ"ה כיון דשביעית [י]סופה משמטת מכשרינן מ"מ קשיא: סימן חרפ"ש: א"ר חנינא [יא]דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו [יב]דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוין אלא מעתה

טעו

אחד דיני ממונות. מה בין דיני ממונות לדיני נפשות אף על גב דשויס בחקירה ודרישה מדכתיב משפט אחד יהיה לכם לענין מילי דתלו בזכות וחובה אין להשוותם דלא שייך בדיני ממונות: **חיישינן שמא איחרוהו.** פ"ה איחרוהו מלכתוב עד אחר בניסן וכתבוהו במקום שאומרים המזימין ועל חנם דחק אלא י"ל כי ההיא דגט פשוט (ב"ב דף קנא. ושם) שטר שזמנו כתוב בו בשבת או בעשרה בתשרי שטר מאוחר הוא וכשר וה"נ שטר זה נכתב לפני אחד בניסן של שמיטה במקום הכתוב בשטר ומצא כשהגיע אחד בניסן של שמיטה שהוא זמנו של שטר לא היו באותו מקום שהלכו למקום אחר ואת מאי איריא משום דאיחרוהו כי לא איחרוהו נמי יש להכשיר כדאמר [ט]אי ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו יומא דאקניתו ביה ושמא לא באחד בניסן נכתב אלא אחרי כן במקום הכתוב בו וי"ל דהכא בשטר מלוה איירי דאין לכתוב אלא יום שנכתב השטר דלא ליגבי ממשעבדי אלא כדין ומיהו משמע מהכא דתלינן מספק להכשיר את השטר וקשה לפ"ה דריש פ"ק דר"ה (דף ב. ושם) ואין להאריך כאן: כאן

א א מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הלכה ו והכל שם:

ב [מיי' שם הל"ב ע"ש ת"מ סי' ה סעי' ב]:

ג ג מיי' פי"ט מהל' עדות הלכה ג סמג עשין קי טוש"ע ת"מ סי' לד סעי' ט:

ד ד מיי' פכ"ג מהל' מלוה הלכה ו סמג עשין פ"ב טוש"ע ת"מ סי' מג סעיף ז:

ה ה מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעיף יג:

ו [מיי' פ"ט מהל' שמיטה הל' ד טוש"ע ת"מ סי' מז סעי' ן]:

ז ז מיי' פ"ג מהל' עדות הל' ו סמג עשין קט טוש"ע ת"מ סי' ל סעיף ו:

תורה אור השלם

1. מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

ויקרא כד כב

רבינו חננאל

פ"ד אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה כו'. ואקשינן וכי בעינן דרישה וחקירה בדיני ממונות והתניא שטר שזמנו באחד בניסן בשמיטה פי' וכתב בו פרוזבול ובאו עדים ואמרו והלא אלו העדים שבשטר זה היו עמנו באותה בניסן בשמיטה במקום פלוני השטר כשר והעדים כשרים חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו ואי ס"ד בעינן דרישה וחקירה היכי אמרינן שמא הנה בטלתה חקירות דאיזה יום איזו שעה ומתמהינן עלה ולטעמיך תקשי לך מתניתין דקתני שטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרים כשרים ופרק' הא לא קשיא. הא עדיפא מינה לאקשויי דאיכא למימר שטר זה לא יתכן להיות מאוחר דלא שבק איניש שני דהיתירא וכתב שנת שמיטה דמרע ליה לשטרייה קמ"ל כיון דשביעית סופה משמטת מיקרי אמר אפשר דפרע לי בתחלה או באמצעיתה לפיכך כתב שנת שמיטה ושטר מאוחר הוא וכשר. מ"מ הקושיא עומדת ושני ר' חנינא לעולם אפילו דיני ממונות בדרישה וחקירה ומה טעם אמרו [דלא בעיני]

מסורת הש"ס

א) ר"ה כה:, ב) [בסדר המשנה ל"ג מלת ממונות], ג) גיטין נט., ד) [תוספתא מכות פ"ק], ה) [עי' תוס' קידושין נ: ד"ה ה"ג מקדש וכו' ותוס' בכורות לה. ד"ה איכא דאמרי], ו) ב"מ יז. עב. ר"ה כ. [ולף מ.] שביעית פ"י מ"ב ב"ב קמ: קעא:, ז) לעיל ב: יבמות קכב:, ח) [שמות כג], ט) [שם], י) [לקמן לג:], כ) [במדבר לה], ל) בס"מ: וכוליה, מ) [לקמן לד:], נ) [ל"ל אחר ד"ה שזמנו], ס) בס"מ ליתא בגיסקי, ע) [ב"ב קנב.],

גליון הש"ם

מתני' אחד דיני ממונות. עיין זבחים דף לב ע"ב תוס' ד"ה אי:

מוסף רש"י

מתחילין מן הגדול. כשעומדין למיגן לראות אם רוב מטמאין או רוב מטהרין (גיטין נט.). מן הצד. מן הקטנים ולא מן הגדול, שלא ילמדו חובה והמאור נכנעין מפניו שלא לחלוק עליו משום לא תענה על רב ובדיני נפשות מוקמינן להאי קרא בפ"ק (ב.) לא כהביאתך לעובה כו' ולא ילמדו זכות (גיטין שם). שטרי חוב המוקדמין. שנכתבו ביום ט"ו בניסן וכתב בתוך השטר באחד בניסן (רשב"ם ב"ב קנז.). פסולין. שראה לטרוף לקוחות שלקחו שדה מן הלוה מזמן שבשטר ושלא כדין הוא שהרי קדמה מכירה להלואה ובשטר מעיד שהלואה קדמה, לפיכך קנסוהו מלגבות בו ולא יטרוף אפילו מזמן המלוה ואינו אלא כמלוה על פה שאינו גובה מן המשועבדים (ר"ה ב. וכעי"ז ב"מ עב.) אי נמי שנכתב השטר באחד בניסן וכן כתוב בו באחד בניסן לוה פלוני מפלוני והוא לא לוה ממנו כלום עד ט"ו בניסן, גם זה מוקדם ופסול, שאין לו לטרוף אלא מזמן הלואה ואילך, ולא כאדני דאמר עדיו בתחומיו זכין לו (רשב"ם ב"ב קנז:) ומיהו אם ההלואה היתה באחד בניסן בפני עדים וקנו מידו להשתעבד נכסי לוה למלוה ולא כתבו את השטר עד ט"ו בניסן וכתבו בו באחד בניסן, כי האי מוקדם כשר (שם ע"פ ב"ב קעב.). דבר תורה כו' בדרישה ובחקירה. צריך לבדוק את העדים באיזה יום באיזו שעה הלוהו (לעיל ב.) שנאמר משפט אחד יהיה לכם. ממונות בנפשות, וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות, דכתיב (דברים יג) ודרשת וחקרת, הוא הדין לדיני ממונות (לעיל ג.). שלא תנעול דלת בפני לוין. שיזמנו מלהלוות שמא יכפור והעדים יטענו ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד (שם).

עין משפט נר מצוה

ט [מיי' פ"ב מהל' שמיטה הל' ד טוש"ע ת"מ סי' לא סעיף ב]:

י [מיי' שם סי' ה סעי' ב]:

יא [מיי' פ"ט מהל' עדות הלכה ג סמג עשין קי טוש"ע ת"מ סי' לד סעי' ט:]

יב [מיי' פכ"ג מהל' מלוה הלכה ו סמג עשין פ"ב טוש"ע ת"מ סי' מג סעיף ז:]

כאן בדין מרומה. לא שיודעים בו שהוא מרומה דא"כ אין לדונו כלל כדדרשינן בפרק שבועות העדות (שבועות לג:) מדבר שקר תרחק: **קול** רחיים בבורני. פ"ה שעת גזירת המלכות[ו] היה שגזרו שלא למול והיו ירחים להוציא קול וקבעו סימן זה וכן משמע בירושלמי דכתובות (פ"ב) גבי הגזילה שגזרו ביהודה דקאמר מה סימן היה קול מגרום בבורני משתה שם אור נר בבור חיל שבוע הבן פירוש קול מגרום רחיים של גרוסות והא דכתיב בירמיה (כ"ה) והאבדתי מהם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול רחיים ואור נר איכא למימר שגם בראשונה היו עושין סימנין אלו לשם שמחה: **אור** הנר בבור חיל. מכאן נהגו להדליק נר במילה ומה שנהגו לפרוש המפה על הפתח משום דאמר בריש המוכר פירות (ב"ב דף לג:) מנהג גדול היה בירושלים כל זמן שהמפה פרוסה על הפתח אורחין נכנסין: **היכי** אמר להו. פ"ה כשקיבלו עדותן של עדים ואם תאמר א"כ במאי חסמינן להו הא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד וכ"ת שיחזרו בהן תוך כדי דיבור כפ"ה הא מי יימר כדאמריתו טפי מתוך כדי דיבור וכ"ת דלא חשיב הפסק לימא אחר כדי דיבור אמרי' להו ואף על גב דאין פתיחה זו מועלת ויש לומר דה"מ לשנויי הכי אלא דשפיר משני ועי"ל דעד שלא נחקרה עדותן בב"ד יכולין לומר מבודין אנו כדתניא בתוספתא מיהו בקונטרס פירש דפתיחת זכות לאחר שדרשוה וחקרוה ובאין לשא ולתן וכפי' משמע בפ' היו בודקין (לקמן ד' מ.) דקתני אם נמצאו דבריהם מכוונים פותחין:

מה

טעו. ב"ד בדיני ממונות לא ישלמו דדילמא אי שבקת להו לדרוש ולחקור הוה רווחא למילתא ולא הוו טעו: **כל שכן שאסור נועל.** דמתיילאין להפסיד ע"י ב"ד טועין: **רבא אמר.** תרוייהו בתר תקנתא דרבנן ומתניתין בדיני קנסות דליכא למיחש לנעילת דלת אבל בהודאות והלוואות דאיכא (א) למיחש לנעילת דלת בהודאות והלוואות בדיני מלוה וזה בא לידון בעדי הודאה שהודה לו בפניהם או בעדי הלוואה שהלווהו בפניהם דאיכא למיחש לנעילת דלת: **מרומה.** שבית דין מכירין בתובע זה שהוא רמאי או מביאים טענת רמאי בדבריו: **בדק תשפוט.** ולא כתיב בדק בדק לדק להזהיר ב"ד לדקדק בו כל כך לדרוש ולחקור: **מתניתא.** שפיר איתרלו בחד מהני שינויי אי כרבי חנינא אי כרבא אי כרב פפא: **אבל קראי.** דרמי להו ריש לקיש לא קשו דבדק בדק לאו לדרישה ולחקירה אתי אלא בדק דין שלך ודק פשרה שלך לפי ראות עיניך ולא תרדוף את האחד יותר מחבירו: **שפיכן טובעות.** שתדמוק זו את זו: **ואם בזו אחר זו.** משתלך אחת אל הירבשה עד שתעבור חבירתה ואם"כ תעבור היא: **מעלות בית חורון.** מקום בר ואין דרך לנטות ימין ושמאל ודרך הא' לנטות לאחוריו עד שמוצא מקום לנטות: **אם עולות שפיכן.** כגון זה עולה מצד זה וזה עולה מצד זה ופוגעות בראש חודו של הר והבקעה עמוקה מימין ומשמאל: **קרובה.** לעירה: **ומעלות שכר.** לאחת ותידחה: **קול ריחיים.** שנשמעין: **בבורני.** מקום: **שבוע הבן שבוע הבן.** סימן הוא שיש שם בית מילה כמכריז ואומר שבוע הבן כאן והריחיים סימן לשחיקת סממנין למכת התינוק ושעת גזירת המלכות[ו] היה שגזרו שלא למול והיו ירחים להוציא קול וקבעו סימן זה: **אור הנר בבור חיל.** ביום או גרות נרחים הרבה בגילה סימן הוא כמו שנועק משתה שם משתה שם. בית מילה קרי שבוע הבן על שם שהוא לסוף שבוע: **אחר חכמים לישיבה.** בית הוועד ששם בית דין קבוע כגון אחר ר' אליעזר בלוד וכן כולם כל [ז] אחד למקומו: **גלוה.** לפומבדיתא כתנן בר"ה (דף כב:) עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורת אש ואמרינן (שם דף כג:) מאי גולה אמר אביי פומבדיתא שעיקר ישיבת בבל שם היתה: **אחר חכמים.** סנהדרי גדולה: **היכי אמרי'.** בפתיחת זכות כשקיבלו עדותן של עדים ודרשוה וחקרוה ובאין לשא ולתן היכי אמרי' להו לעדים: **מי יימר דקאמריתו.** שמא בעלה באתם וזו היא פתיחת הלכה לזה: **והא קא חסמינן להו.** חוסמין אנו את פיהם כשאנו מכחישין אותן ויחזרו בהן בתוך כדי דיבור: ופרכינן **וליחסמו.** מאי תיקשי ליחסמו ולהדרי בהו: **מי לא תניא מסיעין.** היו בית דין את העדים קודם קבלת עדות ממקום למקום ומחדר לחדר כשבאין להעיד אומרים להם לא נקבל כאן אלא כאן וכן משם למקום אחר: **אנן דחיינן להו.** ומחדר לחדר: **שמא חוכמו של זה.** לחזר אחר עדי הזמה כדי שיהרגו הראשונים: ופרכינן **מי הויא חוכמן.** אי הוו מיתזמי השתא קודם גמר דין והא תנן וכו': **הכי קאמינא.** היכי מזהרינן להאי לחזר אחר עדי הזמה והא חוכמן של אלו היא דדילמא שתיק האי עד דמיגמר דין והדר מייתי להו: **להכחישן.** כגון אנו ראינו אותו הרוג אחר כך חי וקיים דהויא עדות בטילה דהוא והן פטורין דאין זוממין אלא בעמנו הייתם כדילוף במסכת מכות (דף ה.): **רב נחמן אמר.** כך פותחין בזכות לאחר קבלת עדות אומר מתוך דבריכם מוזהרה פלוני סופו לנאת מבית דין זכאי לפי ראות עיניו ואחר כך נושאין ונותנין: **אם לא שטיח הנקי.** תחילת התנאי לזכות:

מיכן

[ו] א ב מיי' פ"ג מהל' עדות הל' ב [ופכ"ד מהל' סנהדרין הל' ג] סמג שם טוש"ע ח"מ סי' ל סעיף א [סי' טו סעי' ג ד]:
[ז] ג ד מיי' פי"א מהל' רוצח הל' י"ב סמג עשין פא טוש"ע ח"מ סימן ערב סעיף יד:
[ח] ה [מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הל' ט] סמג עשין לו [טוש"ע ח"מ סי' יד סעי' א ובהגה]:
[ט] ו מיי' פ"א מהל' עדות הלכה ד:
[י] ז מיי' שם פ"כ הל' א סמג עשין קז טור ח"מ סי' לח:
[יא] ח מיי' פ"י מהל' סנהדרין הל' ז:

רבינו חננאל

כדי שלא תנעול דלת בפני לוורין רבינא אמר דיני ממונות דתנינן הכא דיני קנסות הן ולעולם בעו דרישה וחקירה והני מתניתי דתני מאוחרין [כשרין] בהודאות והלוואות. רב פפא [אמר] כולהו בהודאות והלוואות ומתניתין דהכא בדין מרומה לפיכך צריך דרישה וחקירה כדכתיב צדק צדק תרדוף רב אשי אמר מתניתין כדשנין קראי אחד לדין בצדק תשפוט עמיתך והאי דכתיב צדק צדק תרדוף לפשרה. כדתניא שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זו כנגד זו וכן גמלים במעלות בית חורון אם עוברות שתיהן [שתיהן] נטבעות וכן גמלים טעונה ושאינה טעונה תדחה שאינה טעונה מפני טעונה. וכן קרובה ורחוקה. אבל אם שתיהן טעונות שתיהן קרובות או שתיהן רחוקות מטילין פשרה ביניהן ומעלות שכר זו לזו: **ת"ר** צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה אחר ריב"ז לברור חיל. תנא אור נר בבורו חיל משתה שם. קול רחיים של גרסין בבורני שבוע הבן שם. פי' בימי הגזרה היה להן סימן וכל מי שהיה רואה נרות דולקים באסקופה יודעין שבאותה חצר סעודת הכנסת כלה. וקול רחיים מילה שם בחצר והכל נכנסין. והלך אחר ר' אלעזר ללוד: **ת"ר** צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה אחר חכמים לישיבה אחר ר' יהושע לפקיעין אחר ר' עקיבא לבני ברק אחר רבן גמליאל ליבנה ור' מתיא בן חרש לרומי ור' חנניה בן תרדיון לסיכני ור' יוסי לציפורי וחנניה בן אחי ר' יהושע לגולה אחר ר' לבית שערים אחר חכמים ללשכת הגזית: **דיני** נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה. היכי פתחינן לזכות ושקלי וטרו ופשוטה היא. ואסיק' אביי ורבא דאמרי תרוייהו אמרינן ליה אי לא קטלת לא תדחל דלא מיקטלת תניא נמי הכי ר' אומר אומר אני אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך הנקי

מסורת הש"ס

[א] [נעיל ג. וע"ש פרש"י], [ב] [עי' תוס' נעיל ג. ד"ה שלא תנעול וכו'], [ג] [תוספתא דב"ק פ"ב], [ד] [ל"ל רבי חנינא בן אחי ר' יהושע לגולה כך הגירסא הנמוכה בילקוט פרשת קדושים רמז תרי"ח ויש בזה כדי ליתן טעם דמלינו שהיה גגולה עי' ברכות סג: יונגן בכוור אבן הגירסא שלפנינו אחר ר' יהושע לגולה קשה טובא דהא נעיל בסמוך קאמר אחר ר' יהושע לפקיעין], [ה] כתובות קג:, [ו] [סוטה ח.] נקמן מ: [תוספתא פ"ט], [ז] מכות ה:, [ח] בס"ח: ושעת השמד, [ט] עי' ר"מ, [י] בס"ח: שעת השמד,

תורה אור השלם

1. לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא תִשָּׂא פְּנֵי דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ: ויקרא יט טו
2. צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: דברים טז כ
3. וְהִשְׁבִּיעַ אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְאָמַר אֶל הָאִשָּׁה אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אֹתָךְ וְאִם לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִרִים הַמְאָרֲרִים הָאֵלֶּה: במדבר ה יט

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה רבא אמר וכו' והלוואות איכא למיחש לנעילת דלת הס"ד:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אחר חנינא בן אחי ר' יהושע. כל"ל:

מוסף רש"י

מסיעין את העדים. מעמידים עדות נפשות וכשבודקין אותן היו מסיעין אותן מפינה לפינה ומלשכה ללשכה (סוטה ח.).

לא תדחל דלא מיקטלת תניא נמי הכי ר' אומר אומר אני אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית טומאה תחת אישך הנקי

מיכן שפותחין בדיני נפשות תחלה לזכות: דיני ממונות מחזירין כו': ורמינהו [א]דן את הדין זיכה את החייב חייב את הזכאי טימא את הטהור טיהר את הטמא מה שעשה עשוי וישלם מביתו אמר רב יוסף לא קשיא כאן במומחה כאן בשאינו מומחה ובמומחה מחזירין והקתני אם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם א"ר נחמן כאן שיש גדול הימנו בחכמה ובמנין כאן שאין גדול הימנו בחכמה ובמנין רב ששת אמר [ב]כאן שטעה בדבר משנה כאן שטעה בשיקול הדעת [ג]דאמר רב ששת אמר רב אסי טעה בדבר משנה חוזר טעה בשיקול הדעת אינו חוזר [ד] א"ל רבינא לרב אשי אפילו טעה בר' חייא ורבי אושעיא א"ל אין [ה]אפילו בדרב ושמואל אמר ליה אין אפילו בדידי ודידך א"ל אטו אנן [ו]קטלי קני באגמא אנן [ז]היכי דמי שיקול הדעת אמר רב פפא [ח]כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אהדדי ולא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר ואיקרי ועבד כחד מינייהו וסוגיא [ט]דשמעת' אזלי כאידך היינו שיקול הדעת איתיבי' רב המנונא לרב ששת [י]מעשה בפרה [יא](של בית מנחם) שניטלה האם שלה והאכילה רבי טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים ביבנה והתירוה [יב] שאמר [יג]תודום הרופא אין פרה וחזירה יוצאת מאלכסנדריא של מצרים אלא אם כן חותכין האם שלה כדי שלא תלד א"ר טרפון הלכה חמורך טרפון אמר לו רבי עקיבא פטור אתה [יד]שכל המומחה [טו] לרבים פטור מלשלם ואי איתא לימא ליה טועה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר חדא ועוד קאמר חדא דטועה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר ועוד [יא]אי נמי בשיקול הדעת טעית מומחה [יב] לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור מלשלם אמר רב נחמן בר יצחק לרבא מאי קא מותיב רב המנונא לרב ששת מפרה פרה הרי האכילה לכלבים וליתא דתהדר הכי קאמר ליה אי אמרת בשלמא טעה בדבר משנה אינו חוזר אלמא קם דינא היינו דקא מפחיד ר"ט וקאמר ליה איהו מומחה לב"ד אתה ואתה פטור מלשלם אלא אי אמרת טעה בדבר משנה חוזר לימא ליה כיון דאילו הואי פרה דינך לאו דינא ולא כלום עבדת השתא נמי לא כלום עבדת רב חסדא אמר [יג]כאן שנטל ונתן ביד כאן שלא נטל ונתן ביד בשלמא חייב את הזכאי כגון שנטל ונתן ביד אלא זיכה את החייב היכי משכחת לה דאמר ליה פטור אתה והא לא נטל ונתן ביד כיון דאמר פטור אתה כמו שנטל ונתן ביד דמי אלא מתניתין דקתני דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה בשלמא לזכות משכחת לה דא"ל מעיקרא חייב אתה ולא נטל ולא נתן ביד אלא לחובה היכי משכחת לה דאמר ליה פטור אתה והאמרת כיון דא"ל פטור אתה כמו שנטל ונתן ביד דמי חדא קתני דיני ממונות מחזירין לזכות שהיא חובה דכוותה גבי נפשות מחזירין לזכות ואין

מיכן שפותחין בדיני נפשות תחלה לזכות. עיין קידושין דף סב ע"א ובמידושי מהרי"ט שם:

הגהות הב"ח

(א) גמ' מיכן מחוז (מ"ל רבינא לרב אשי) תמ"מ וע"ב ס"א מ"ל רב המנונא לרב ששת: (ב) שם והתירוה מפני שאמר תודוס: (ג) שם שכל המומחה לב"ד פטור: (ד) שם טעית מומחה לב"ד אתה וכל המומחה לב"ד פטור מלשלם: (ה) תוס' ד"ה השתא וכו' בהיא דדן:

לעזי רש"י

מטריצ"ה [מדרי"ץ]. רַחֵם.

מוסף רש"י

טעה בדבר משנה. שמשנה מפורשת שטעה בה, חוזר. מחזיר את הדין ואינו משלם מביתו, וכיון דדבר מפורש הוא אין דיינו דין (לעיל ו.) דיין הטועה בדבר המשנה, שלא עשה כמשנה, מחזר ולא אמרינן מה שעשה עשוי וישלם מביתו אלא בטועה בשיקול הדעת (כתובות ק.). **קטלי קני באגמא.** מותכי קניס מן האגם (שבת צה. עי"ש). **וסוגיא דשמעתא.** הילוך דינא כחד מייהו ואזל מיהו ועבד כאידך, אלכך דייניה לא הדר, וכיון דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, האי בעל דין דנקט לא בעי לשומר, דאמר ליה בפקח לי לדינאי, ומיהו מיהו בעי שומר, כיון דסוגיא דעלמא כאידך (לעיל ו.). **שניטלה האם שלה.** רחם שלה (בכורות כח:). **והאכילה רבי טרפון לכלבים.** שאלו לו עליה ואמר טריפה היא והאכילה לכלבים (שם). **כדי שלא תלד.** מפני שפרות וחזירות שלהן מעולין מאד ומוכרין אותן ביוקר ורוצין שלא ילדו במלכות אחרת כדי שיהו ליכין להם ותותכין האם שלה ואינה מתה, אלכך לאו טריפה היא (שם). **הלכה חמורך טרפון.** הפסדת חמור שלך, שתאלמנו לנעל הפרה (שם). **לימא ליה טועה בדבר משנה אתה.** דאי נמי לאו מומחה הוא פטור, דטועה בדבר משנה הוא, דתנן בהאי טרפות ניטלה האם כשרה, וטועה בדבר משנה מחוז בדיניהו, וכיון דאי קיימא פרה הוה מצי למיהדר ביה ולמיסייה, אישתכח דמה שאמר לאו כלום הוא זה, וזה שהאכילה לכלבים מיהו הוא דאפסיד אנפשיה (שם). **אי נמי בשיקול הדעת טעית.** דאילו הוה קיימא לא מצי למיהדר ביה ולמיסייה ואישתכח דאיקומו איקור ואתה הפסדתו, אפילו הכי פטור אתה מלשלם דמומחה אתה (שם).

מיכן שפותחין כו'. ומדליף פתיחת הזכות מהכא היינו אי לא קטלת לא תידחל כאידי ורבא: **מה שעשה עשוי.** אלמא לא הדר: **במומחה.** יש בו כח לחזור ולא מצי למימר ליה בעל דין אנא כי טעינא קמא דידך עבדינא אבל בשאינו מומחה מצי אמר ליה מי יימר דטעינא בתרא דידך עיקר דילמא קמא עיקר ובהאי הוא דטעית: **פטור מלשלם.** אלמא מה שעשה עשוי ומיהו פטור מלשלם דכיון דמומחה הוא מזלא ביטא דההוא גברא גרם ליה למיטעי: **יש גדול הימנו.** אותו גדול מחזיר[יא] דבריו של זה דיש בו כח לבטל: **אין גדול ממנו.** לא ליית ליה בעל דין לאהדורי עובדא ואפי' זה אומר טעיתי לאו כל כמיניה: **טועה בדבר משנה.** שטעותו מצוי בדבר המשנה אין דינו דין לגמרי וחוזר: **שיקול הדעת.** לקמן מפורש: **ואפי' טעה בר' חייא.** האי דבר משנה דקאמר מי אמרי' דאפי' טעה בדבר המשנה בתוספתא דבי רבי חייא ורבי אושעיא שהם סידרו התוספתא וסתמו בה מה שסתמו ולא הוי עיקר כל כך כמשנתנו שסתמה רבי שהיה גדול מהם וכל הישיבה מצויה אצלו על ידי שהוא נשיא ודקדקו עמו בדברים והעמידום על בוריים: **ואפי' בדרב ושמואל.** במימרא דילהו שפסקו מסברא שלהם ולא הוא מתני' אלא סברא: **אטו אנן קטלי קני באגמא אנן.** אחרי שאמרתי לך שאף הטועה בדברי האמוראים האחרונים חוזר מאי אגריעותנן מדאחריני: **קטלי קני.** קוללים קניס ומלקטי עלים: **סוגיין דעלמא כאידך.** רוב הדיינין נראין להם דברי השני: **לרב ששת.** דאמר טעה בדבר משנה חוזר: **האם שלה.** בית הריון ונקראת טרפת ושלפוחית ובלע"ז מטרי"ה: **והתירוה.** מפני שאמר תודוס הרופא: **אין פרה וחזירה כו'.** לפי שטובות הן ואין רוצין שיהיו מצויות במקומות אחרות וקא חזינן דמתקיימות: **הלכה חמורך טרפון.** כלומר צריך אני למכור את חמורי ולהחזיר פרה לבעלים: **טועה בדבר משנה אתה.** סתם משנה היא באלו טריפות (חולין נד.) ניטלה האם שלה כשירה: **וטועה בדבר משנה חוזר.** ולקמן פריך הכא מאי חזרה איכא הרי האכילה לכלבים: **הכי קאמר ליה.** רב המנונא לי אמרת בשלמא כו': **אלמא קם דינא.** כלומר מה שהורה הורה ואי נמי איתא קמן לא הדרא מיתכשרא: **היינו.** דאמר ליה דאי לאו דמומחה הוא הוה בעי שלומי: **לאו כלום עבדת.** דאיהו הוא דאפסיד אנפשיה שהאכילה לכלבים ואת לא אפסדת ליה מידי במאי דפסקת עלה שם טרפות דהא אי בעית למהדר הדרת: **רב חסדא.** מהדר לעיל לשנויי מתניתא דן את הדין: **נשא ונתן ביד.** מה שעשה עשוי: **לא נשא ונתן ביד.** אלא זוה לבעל דין והוא עושה מעצמו מחזיר הממון מזה שקיבלו לזה שנתנו: **נשא ונתן.** הוא עצמו גבה מזה ונתן לזה: **בשלמא חייב את הזכאי.** שפיר מצי לאוקמי מה שעשה עשוי כדקתני בה שנטל מן הזכאי ממש מידו אלא כדין ונתן לתובע: **אלא זיכה את החייב.** על כרחיך לא שייך האי לישנא אלא במזכה את הנתבע שהיה חייב לשלם ואמר לו פטור אתה דאין לשון זכאי אלא לשון נקי ופטור: **כיון דא"ל פטור אתה.** וזה היה מוחזק ועכבוהו על פיו כמי שנתן ביד דמי: **אלא.** מחזיר לחובה ע"כ משמע מתחלה זכהו וא"ל פטור אתה וקאמר מחזירין: ומשני **חדא קתני.** דלעולם לחובה אין מחזירין מאחר שזיכהו אלא אם מצי מתניתא ומתני' חדא קתני מחזירין הדבר לזכותו של זה אם חייבוהו תחלה ולא נשאו ונתנו ביד מחזירין לזכותו שהוא חובתו של חבירו שמחייבין אותו להחזיר מה שגבה: **דכוותה גבי נפשות.** על כרחיך הכי בעי לפרושה ולתת חילוק בין דיני ממונות לדיני נפשות: זכות

מה שעשה עשוי וישלם מביתו. ואי"ת טיהר את הטמא אמאי מה שעשה עשוי ועוד אי מה שעשה עשוי אמאי משלם דאכתי לא מיתוקמא דעירבן עם פירותיו עד לבסוף וי"ל דהשתא סבירא ליה כשעירבן בעל הבית ולבסוף ס"ל כשעירבן חכם והשתא מה שעשה עשוי שעירבן ברוב פירותיו טהורים דבטלי ברובא וישלם מביתו שעירבן בפירות מועטים ואי"ת למאי דס"ד בפ' עד כמה (בכורות דף כח:) דאתיא כר"מ הא שמעינן ליה בפרק הניזקין (גיטין ד' נד:) גבי נפלו ונתפלטו דאפי' שגג לא יעלו דקנסינן שוגג אטו מזיד ואם כן היכי בטלי ברובא וי"ל כיון דעל פי חכם עביד לא קנים האי שוגג אי נמי לענין דינא דגרמי מוקי לה כר' מאיר בפ' עד כמה (שם דף כח:) ולא כוותיה לכל מילי:

כאן במומחה. כולי סוגיא בטעה בשיקול הדעת דאי בדבר משנה הא רב נחמן ורב יוסף גופייהו שמעינן להו בכתובות בפרק אלמנה (ד' ק:) דאמרי ב"ד שמכרו בלא הכרזה נעשו כמי שטעו בדבר משנה וחוזרים וא"ת בפ"ק דמכילתין (ד' ה.) דמר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף אמר ליה אי קנלון עלייהו כו' כי טעה נמי בשיקול הדעת אמאי לא היה חוזר הא מומחה הוה וי"מ דמומחה דהכא היינו במומחה דסמיכה: **השתא** נמי לא בלום עבדת. בלא נטל ונתן ביד איירי דאי האכילה ר' טרפון לכלבים א"כ טובא עבד ותימה דבפ' עד כמה (בכורות ד' כח: ושם) בההיא (פ) דן את הדין בעי לאוקומי כר"מ מקמי דאוקי כשנטל ונתן ביד אמאי חייב חכם כשטיהר את הטמא במה שעירבן בעל הבית בפירותיו נימא כיון דאילו לא עירבן הוה הדר בלומר, דאמר ליה בפקח לי לדינאי, ומיהו מיהו בעי שלומי, כיון דסוגיא דעלמא כאידך (לעיל ו.). שניטלה האם שלה. רחם שלה (בכורות כח:). **והאכילה רבי טרפון לכלבים.** שאלו לו עליה ואמר טריפה היא והאכילה לכלבים (שם). **כדי שלא תלד.** מפני שפרות וחזירות שלהן מעולין מאד ומוכרין אותן ביוקר ורוצין שלא ילדו במלכות אחרת כדי שיהו ליכין להם ותותכין האם שלה ואינה מתה, אלכך לאו טריפה היא (שם). **הלכה חמורך טרפון.** אבדת חמור שלך, שתאלמנו לנעל הפרה (שם). **לימא ליה טועה בדבר משנה אתה.** דאי נמי לאו מומחה הוא פטור, דטועה בדבר משנה הוא, דתנן בהאי טרפות ניטלה האם כשרה, וטועה בדבר משנה מחוז בדיניהו, וכיון דאי קיימא פרה הוה מצי למיהדר ביה ולמיסייה, אישתכח דמה שאמר לאו כלום הוא זה, וזה שהאכילה לכלבים מיהו הוא דאפסיד אנפשיה (שם). **אי נמי בשיקול הדעת טעית.** דאילו הוה קיימא לא מצי למיהדר ביה ולמיסייה ואישתכח דאיקומו איקור ואתה הפסדתו, אפילו הכי פטור אתה מלשלם דמומחה אתה (שם).

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הל' ג סמג עשין מז טוש"ע ח"מ סי' כה סעי' ב:

יג ב ג ד ה מיי' שם הלכה [ח] ג טוש"ע שם סעי' ב:

יד ו ז מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג וע"ש:

רבינו חננאל

מיכן שפותחין בתחלה לזכות בדיני נפשות: **דיני** ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה. איני והתנן בבכורות פרק ד' דן את הדין זיכה את החייב חייב את הזכאי טימא הטהור טיהר הטמא מה שעשה עשוי וישלם מביתו. ופרקי' מתניתין במומחה לפיכך תני מחזירין. והא דתנן ישלם מביתו בשאינו מומחה והא מדקתני סיפא ואם היה מומחה לרבים פטור מלשלם מכלל שעמד הדין ואין מחזירין אפילו מומחה לרבים ופריק רב נחמן במומחה שיש גדול ממנו עמד הדין וישלם מביתו ומומחה שאין גדול ממנו פטור מלשלם. רב ששת אמר מתניתין טעה בדבר משנה לפיכך חוזר. הא דבכורות טעה בשיקול הדעת לפיכך ישלם מביתו ומותבינן עליה מהא דתנן בבכורות פ"ד מעשה בפרה שניטלה האם שלה והאכילה ר' טרפון לכלבים ואמרו חכמים כשרה היתה וא"ל ר' עקיבא לר' טרפון מומחה לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור מלשלם. והנה ר' טרפון בדבר משנה טעה דתנן בפרק ואלו טרפות אלו כשרות בבהמה ניקבה הגרגרת או שנסדקה כו' עד ניטלה האם שלה. ואם איתא לימא ליה טועה בדבר משנה אתה חזור בך דטועה בדבר משנה חוזר. ופרקי' חדא ועוד קאמר ליה ופשוטה היא. וא"ת פרה הרי האכילה לכלבים וליתא דתיהדר הכי קאמר ליה לימא ליה אילו הות פרה הות הדרא לך דינך לאו דינא הוא ולא מידי עבדת כו'. א"ל רב המנונא לרב אסי הא דאמרת טעה בשיקול הדעת ישלם מביתו אפי' טעה בדר' חייא ור' הושעיא א"ל אין. ואפילו טעו בדרב ושמואל כלומר אם טעה ועשה באיסורי כשמואל ובממון כרב א"ל אין. ואפי' בדידי ובדידך א"ל וכי אנן קטלי קני באגמא אנן. כלומר חוטבי עצים אנן. רב חסדא אמר הא דתנן ישלם בשנשא ונתן ביד ומתניתין לא נשא ונתן ביד לפיכך מחזירין. ואמרי' בשלמא חייב הזכאי משכחת לה בשנשא ונתן ביד שנטל מן הנתבע ונתן לתובע. אלא זיכה החייב היכי משכחת לה בשנשא ונתן ביד דליחייב ופשטינן כיון דאמר ליה לחייב פטור אתה כאלו נשא ונתן ביד הוא. ואקשינן עליה ממתניתין דאוקמה בשלא נשא ונתן ביד לפיכך מחזירין בשלמא לזכות משכחת לה כגון דאמר ליה חייב אתה ועדיין לא

פרעו כלום ונמצא שטעה אע"פ שאמרו (פרעו) שיפרע מחזירין. אלא לחובה היכי משכחת לה כלומר שהיא עכשיו על דין האמת לחובה היכי משכחת לה כגון דא"ל פטור אתה וזיכה החייב ונמצא שטעה ודן על החייב שזכאי כיון שלא נשא ונתן ביד מחזירין הדין. והא אמרת למעלה דכיון דא"ל לחייב פטור אתה כאלו נשא ונתן ביד הוא וחייב לשלם. ופרקינן מתניתין חדא קתני והכי קתני מחזירין לזכות כגון דאמר ליה לזכאי חייב אתה שהיא חובה לו ואקשינן אי הכי גבי דיני נפשות נמי נימא חדא קתני וכי תימא הכי נמי דקתני מחזירין לזכות

שעירבן עם פירותיו. הקשה רבינו אפריים לא יהא אלא כמטמא בידים דתנן בפ׳ הניזקין (גיטין ד׳ נב:) המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור והא נמי בשוגג הוא ובשלמא לחזקיה דאמר התם (דף נג.) אחד שוגג ואחד מזיד חייב ומה טעם אמרו בשוגג פטור כדי שיודיעו וגבי חכם בעל הורלה אין לפטור מטעם כדי שיודיעו דכי נמי מחייבת ליה מודע ליה אלא לר׳ יוחנן דאמר דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד פטור ומה טעם אמרו במזיד חייב אלא יהיה כל אחד ואחד מטמא טהרותיו של חבירו ואומר פטור אני הכא לא שייך לחייב מהאי טעמא מיהו למאי דמוקי במסקנא שנטל ונתן ביד יש לחייב כמו מזיד דלמה לו לאדם ליטול וליתן ביד אבל למאי דסבירא ליה מעיקרא שעירבן בעה״ב קשה וי״ל דמכל מקום חשיב כמו מזיד שהיה לו לחכם לדקדק בהורלתו ולידע שבעה״ב יערב:

אתיא רשע רשע תניא נמי הכי.

תימה תקשה לרבא מברייר׳ דהכא דקאמר בפרק קמא (דף י.) דמלקות תחת מיתה עומדת ולית ליה ג״ש דרשע וכן בפרק קמא דמכות (דף ה.) גבי משלשין בממון ואין משלשין במכות אבל אמר אתיא רשע רשע ורבא אמר בעינן כאשר זמם וליכא ועוד אמו סתמא דהש״ס בפ״ק דמכות (שם:) כאבל גבי אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין ואמר חייבי מלקות מניין אתיא רשע רשע ויש לומר דרבא אית ליה ג״ש אלא דלהנך מילי קאמר דלא צריך מיהו קשה דבפ׳ אלו נערות (כתובות דף לה. ושם) גבי חייבי מלקות שוגגין דפטורין מן ממון קאמר אבל אתיא רשע רשע ורבא אמר אתיא מכה מכה ולרבי יוחנן קשה נמי אמאי מחייב חייבי מלקות שוגגין בתשלומין ולא יליף ג״ש דרשע ועוד בההוא פירקא (דף ט.) קאמר והא מהכא נפקא מהתם נפקא כדי רשעתו ומסיק חדא במיתה וממון וחדא במלקות וממון והשתא במלקות וממון למ״ל קרא תיפוק ליה מג״ש דרשע רשע ויש לומר דרבא ורבי יוחנן לא דרשי התם גזירה שוה דרשע משום דלא רבי גבוף המלקות אלא לפטור ממון דבהדי מלקות וקרא דרשע גבוף המלקות כתיב והיה אם בן הכות הרשע והא דדרים רבא מכה מכה משום דגבי תשלומים כתיב מכה נפש בהמה ישלמנה אבל אבי דרים ג״ש דרשע רשע בכל מקום וסוגין דההוא פירקין גבי כדי רשעתו אליבא דרבא אתיא דלאבי למלקות ולממון לא צריך קרא דאתיא ג״ש דרשע רשע ומוקי חדא למיתה ומלקות כר״מ:

טעה בנואף ונואפת מהו. פירש הקונטרס דבנואף ליכא טעות לזכות ותימה דהא איכא מילי טובא כי ההיא דפליגי בשילהי פ״ק דמכות (דף ז.) אי אמרינן במנאפין עד שיראו דרך מנאפין או עד שיראו כמכחול בשפופרת או חבר בעי התראה או שיתיר עצמו למיתה או שיהיו שני עדיו מתרין בו וי״ל דמבעיא ליה אם יש בנואף ונואפת דבר שאין הלדוקין מודין בו וקאמר רבי יוחנן אלמוקדך יקיד קוץ כו׳ בעוד שאתה עוסק בשמועתך שאמרתי לך שיש חילוק בין דבר שהלדוקין מודין בו לדבר שאין הלדוקין מודין בו תן לב להבין מה הן מודין ומה אין הס מודין ועתה מפרש הש״ס ה״ד דבר שאין הלדוקין מודין בו: **שטעה** שלא בדרכה. פ״ה דלא מפרש חיובא בהדיא דילפינן ממשכבי אשה שתי משכבות באשה ואין הלדוקין מודין וקשה דבדבר זה מודין כדמוכח בפ״ק דהוריות (דף ד.) דאמר שמואל אין ב״ד חייבין עד שיורו בדבר שאין הלדוקין מודין בו ומסיק בגמ׳ דאמרי׳ (שלא) בכדרכה וכו׳ ופריך והא משכבי אשה כתיב ופי׳ דהלדוקין מודין בו וי״ל דהכא מייירי בהערלה דאמר בכדרכה אפי׳ בהערלה אסור שלא כדרכה בגמר ביאה אסור הערלה שריא אע״ג דפריך התם אההיא שיטוא מכל מקום לפי המסקנא דהתם איתוקם היא שיטוא אפיר: **אחד** מן התלמידים. תימה הא אמר בספ״ק (דף יז.) דאי אמר איני יודע והדר אמר טעמא (למילתיה) לא שמעינן ליה ולא יהא אלא כאחד מן התלמידים וי״ל דהתם באומר טעמא לחובה והכא באומר טעמא לזכות: אלא

אין מחזירין לחובה מחזירין לזכות זכות גרידתא ואין מחזירין לחובה לזכות שהיא חובה חובתיה דמאן הא לא קשיא חובתיה דגואל הדם משום חובתיה דגואל הדם קטלינן ליה להאי ועוד מאי בין קשיא רבינא אמר כגון [ו]שהיה לו בידו משכון ונטלו ממנו טימא את הטהור דאגעי ביה שרץ טיהר את הטמא שעירבן בין פירותיו: דיני נפשות כו׳: ת״ר [א]מניין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות מניין שמחזירין אותו ת״ל [1]נקי אל תהרג ומניין ליוצא מב״ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מניין שאין מחזירין אותו ת״ל [1]צדיק אל תהרג א״ר שימי בר אשי [ב][ג]וחילופא למסית דכתיב [2]לא תחמול ולא תכסה עליו רב כהנא מתני׳ [3]מכי הרג תהרגנו בעא מניה רבי זירא מרב ששת [ג]חייבי גליות [ג](מניין) אתיא [4]רוצח [5]רוצח [ד]חייבי מלקות [ד](מניין) [ה]אתיא [6]רשע [7]רשע [ו]תניא נמי הכי חייבי גליות מניין אתיא רוצח רוצח חייבי מלקות מניין [ו]אתיא רשע רשע: ואין מחזירין לחובה: אמר ר׳ חייא בר אבא אמר רבי יוחנן [ח]והוא שטעה בדבר שאין הצדוקין מודין בו אבל טעה בדבר שהצדוקין מודין בו זיל קרי בי רב הוא בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן טעה בנואף ונואפת מהו א״ל [ט]אדמוקדך יקיד זיל קוץ קרך וצלי איתמר נמי א״ר אמי א״ר יוחנן טעה בנואף חוזר אלא היכי דמי אין חוזרין א״ר אבהו אמר רבי יוחנן [י]כגון שטעה שלא כדרכה: דיני ממונות הכל כו׳: הכל [יא]ואפילו עדים נימא מתניתין ר׳ יוסי ברבי יהודה היא ולא רבנן דתניא [8]ועד אחד לא יענה בנפש [יב]בין לזכות בין לחובה ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר עונה לזכות ואין עונה לחובה אמר רב פפא [יג]באחד מן התלמידים ודברי הכל מאי

ויכול להעיל באחד מאבריו ולא העיל אלא הרגו אבל בנואף ונואפת ליכא טעותא לזכותא: **עד דמוקדך יקיד קוץ קרך וצלי.** בעוד שהאש דולקת קוצין דלועין שלך וצלה אותן. כלומר בעוד שאתה עוסק בשמעתך תן לב להבין ולהוסיף לקח הרי שמעת ממני טעה בדבר שהלדוקין מודין בו חוזר והאי דבר שהלדוקין מודין בו הוא: **אלא היכי דמי אין חוזרין.** דקתני מתניתין סתם דיני נפשות אין מחזירין לחובה ועריות נמי במשמע: **כגון שטעה.** הדיין וזיכה בנואף ונואפת שלא כדרכה דלא מפרש חיובא בהדיא דרבנן ילפי לה (לקמן נד.) ממשכבי אשה [ויקרא כ] שני משכבות ואין הלדוקין מודין בו: **הכל ואפילו עדים.** שהעידו עליו יכולין ללמד עליו רעותא של זכות: **אמר רב פפא.** הכל דמתניתין לאתויי תלמידים היושבין שורות לפני הדיינין קאמר דמלמדין זכות ואין מלמדין חובה ודברי הכל: ורבנן

זכות גרידתא. שהיא זכות לו ואינה חובה לבעל דינו כגון חלול שבת לו אשת איש: **ואין מחזירין לחובה לזכות שהיא חובה.** דהא לחובה ממש לא מצית לפרושה דהא בדיני ממונות נמי ליתא: **חובתיה דגואל הדם.** שקשה בעיניו שזה נילוז: **בין בין.** קתני בדישא בין לזכות בין לחובה אלמא תרתי מילי קתני וליכא לפרושה לזכות שהיא חובה: **רבינא.** מהדר לאוקומי לתירוציה דרב מסדא[יא] דמתני׳ כשלא נשא ונתן ביד ודן את הדין כשנשא ונתן ביד ודקשיא לך זיכה את החייב מאי נשא ונתן ביד איכא כגון שהיה לו משכון לתובע מן הנתבע וזיכה הדיין את הלוה ואמר לו פטור אתה ונטל המשכון מיד המלוה והחזירו ללוה: **טימא את הטהור.** נמי משכחת לה כשנשא ונתן ביד דנגע [ו] בהו שרץ בשאל לפניו על דבר הספק דנולד לו בטהרותיו ואמר לו הדיין טמאות הן ונטל שרץ והשליך עליהם שלא יהא עוד ספק בדבר והן לא היו אלא טהורות: **טיהר את הטמא.** ונטלו הדיין עצמו ועירבן עם שאר פירות של נשאל ונמצא שטעה והרי הכל טמא: **נקי.** משמע מן החטא ואע״פ שנתחייב בדין: **לדיק.** משמע שנצטדק בדין ואע״פ שאינו נקי: **חייבי גלות מאי.** מי הוו כדיני נפשות אי לא: כתיב בחייבי מיתות (במדבר לה) יומת הרוצח וכתיב בחייבי גלות (שם) לנוס שמה רוצח: **רשע רשע.** כתיב בדיני נפשות (שם) אשר הוא רשע למות וכתיב בחייבי מלקות (דברים כה) והיה אם בן הכות הרשע: **תניא נמי הכי.** בתוספתא תניא גבי הא מילתא דמחזירין לזכות: **דבר שאין הלדוקין מודין בו.** שאין טעותו מפורש בתורה בהדיא אלא במשנה או בדברי האמוראים: **זיל קרי בי רב הוא.** תינוקות של בית רבן יודעין שאינו כלוס והדר: **טעה בנואף ונואפת**[יב]. זיכה מהן[יג] מי אמרינן מהדרינן ליה לחובה דבשלמא ברוצח איכא למיטעי במילי טובא דלא מיפרשי בהדיא כגון באומר[יד] אבן שהרגו בה לא היה בה כדי מיתה או במותרה מפי ההרוג ולא מפי עדים או באומר הוא היה רודפני

[א] בכורות כח:, [ב] [נקמן לו: ודוגמתו לעיל כט.], [ג] [ע״ל מאי וכן גרס רש״ן], [ד] [ע״ל מאן], [ה] מכות ה., [ו] [תוספתא פ״ז], [ז] [לעיל י. וש״נ], [ח] [עי׳ בערוך ערך קל ב׳ פירוש נפלא ומשומחן], [ט] [ע״ל], [י] [מהו רש״ס], [כ] כפ״ח: באומר,

תורה אור השלם

1. מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע:
שמות כג ז
2. לֹא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו:
דברים יג ט
3. כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בָּרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה:
דברים יג י
4. וְהִקְרַיְתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס שָׁמָּה רֹצֵחַ מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה:
במדבר לה יא
5. וְאִם בִּכְלִי בַרְזֶל הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ:
במדבר לה טז
6. וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר:
דברים כה ב
7. וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי מוֹת יוּמָת:
במדבר לה ל
8. כָּל מַכֵּה נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת:
במדבר לה ל

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה טימא וכו׳ ונתן ביד דאגע בהו: (ב) ד״ה טעה בנואף ונואפת מהו זיכה מי אמרינן:

מוסף רש״י

שהיה לו בידו משכון. למלוה וחב פטר את הלוה ונטל את המשכון והחזירו ללוה (בכורות כח:). **דאגעי ביה שרץ.** הביאו טהרות לפניו לשאל עליהן ואמר טמאות הן ונטל שרץ אחד וגגע בהן כדי שלא יהא עוד ספק בהן ויטמאו הבריו (שם). **שעירבן בין פירותיו.** שהביא טהרות לפניו לשאל עליהן ואמר טהורות ונטלן הוא עצמו ועירבן עם פירותיו של נשאל, לפוף אמר חכם מומחה טמאות הן וטימאו את האמר שנתערבו בהן (שם). ת״ל נקי אל תהרג. וחז אע״פ שאינו לדיק, שלא נצטדק בב״ד, מכל מקום נקי הוא מדין מיתה, שהרי יש לך לזכותו (שמות כג ז). **ת״ל צדיק אל תהרג.** וחז לדיק הוא שנצטדק בב״ד (שם). **למסית.** המסית חבירו לעבודת כוכבים (לעיל כט.).

עין משפט נר מצוה

טו א מיי׳ פ״ו מהל׳ סנהדרין הלכה ח ופי״ח שם הל׳ ח והל׳ ח סמג עשין לח:
טז ב מיי׳ שם פי״ח הלכה ה סמג שם:
יז ג ד מיי׳ שם הל׳ ד:
יח ה ו מיי׳ שם פ״י הלכה ט:
יט ז מיי׳ שם פי״ח הלכה ח ופי״ב מהל׳ עדות הלכה ח:
כ ח מיי׳ פ״ב מהל׳ סנהדרין הל׳ ח:
כא ט מיי׳ פ״י מהל׳ סנהדרין הל׳ ח:

רבינו חננאל

ואין מחזירין לחובה חובתו דמאן הא היכי משכחת לה ואמרינן הא נמי משכחת לה זכות דרוצח וחובה לגואל הדם שכיון שאמרו לו פטור אתה נמצאו מחייבין לגואל הדם אם יהרגנו הריגה ואקשינן ומשום חובתו דגואל הדם אין מחזירין בזמן שטעו אלא קטלינן להאי ועוד מתניתין בין לזכות בין לחובה קתני תרי בין בין מניין לך לימא מתניתין חדא קתני לזכות שהיא חובה ועלתה בקושיא. רבינא אמר זיכה את החייב נמי משכחת לה שנשא ונתן ביד כגון שהיה ביד המלוה משכון ואמר ללוה פטור אתה ונטל המשכון מיד המלוה ונתנו ללוה. טימא הטהור דאגע בהו שרץ. טיהר הטמא שעירבן עם פירותיו. נמצא בכולן שעשה מעשה בידו. תוספתא. מכל אלה נחברר לדברי הכל כי מי שאינו מומחה שטעה בדבר חוזר ונשא ונתן ביד מה שעשה עשוי ומשלם. ומומחה שאין מי שגדול ממנו מה שעשה עשוי ואין משלם ונמצאו ששה שערים אחרים שצריכין מחקר ויש בהן לפנים ולפני לפנים. לידע משפטיהן. ואלה הן טעה בשיקול הדעת ולא נשא ונתן ביד ומומחה שנשא ונתן ביד וטעה בדבר משנה. ומומחה שטעה בדבר משנה ולא נשא ונתן ביד ושאינו מומחה שטעה בשיקול הדעת ולא נשא ונתן ביד. או שטעה בדבר משנה ונשא ונתן ביד או טעה בשיקול הדעת ונשא ונתן ביד כי חייבין ופטורין וחזרה והעמדה פוגעין זה בזה וצריכין להשים עיקרים לכללות שפוגעין זה בזה מי שיתברר דינן. אילו כולן דברי גאון זצ״ל הן: **דיני** נפשות מחזירין לזכות. ת״ר מניין ליצא מב״ד חייב ואחד אמר יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו שנאמר ונקי וצדיק אל תהרוג. ומניין ליוצא זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו שהוא חייב שאין מחזירין אותו שנאמר וצדיק אל תהרוג וחילופה במסית. ואין מחזירין לחובה. א״ר יוחנן היכא אמרינן אם טעו ופטרו החייב שאין מחזירין אותו לחייבו בשטעו בדבר שאין הצדוקין מודין בו כגון אם חמיו וכיוצא בהן דאתיין מדרשא. אבל טעו בדבר שהצדוקין מודין בו מחזירין. **בעא** מיניה ר׳ חייא מר׳ יוחנן טעו בנואף ונואפת כגון שאמרו על הנואף הזהירה התורה שנאמר ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך. לנואפת לא הזהירה תורה מהו. א״ל אדמוקדך יקד קרן קרך וצלי פי׳ עד שהאש יוקדת לצליית קרי ראה כמו שצולין אותן ורוץ חתוך וצלה גם אתה. כלומר אם אינך יודע צליית קרי הנה מוקדה לצליית רוץ ראה ולמוד. כך אם אינו יודע דין נואף ונואפת הא מקרא מלא מות יומת הנואף והנואפת. ילך וילמד. ואסקי׳ א״ר יוחנן טעו בנואף ונואפת מחזירין והיכי דמי שאין מחזירין כגון שטעה בהעראה שלא כדרכה: **דיני** נפשות הכל מלמדין עליו לזכות ואין הכל מלמדין עליו חובה. ואתינן לאוקומה בעד ואליבא דר׳ יוסי דתני עד עונה לזכות ולא לחובה

מאי טעמא דר' יוסי בר יהודה דאמר קרא [1]עד אחד לא יענה בנפש למות למות הוא דאינו עונה אבל לזכות עונה ורבנן אמר ריש לקיש משום דמיחזי כנוגע בעדותו ורבנן האי למות מאי דרשי ביה מוקמי ליה באחד מן התלמידים כדתניא אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות מניין שאין שומעין לו ת"ל עד אחד לא יענה [א]מניין לאחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו חובה מניין שאין שומעין לו ת"ל אחד לא יענה בנפש למות: דיני נפשות המלמד כו': אמר רב [ב]לא שנו אלא בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין מלמד זכות חוזר ומלמד חובה מיתיבי [ג]למחרת משכימין ובאין המזכה אומר אני המזכה ומזכה אני במקומי המחייב אומר אני המחייב ומחייב אני במקומי המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה והא למחרת גמר דין הוא וליטעמיך למחרת משא ומתן מי ליכא כי קתני בשעת משא ומתן ת"ש [ד]דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין ואם איתא ליתני נמי איפכא תנא אזכות קא מהדר אחובה לא קא מהדר ת"ש [ה]דאמר ר' יוסי בר חנינא [1]אחד מן התלמידים שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו ואמאי נימא אילו הוה קיים הדר ביה השתא מיהא לא הדר ביה והא [ו]שלחו מתם לדברי ר' יוסי בר חנינא מוצא מכלל רבינו אין מוצא איתמר תא שמע [ז]ר"שני סופרי הדיינין עומדין לפניהן אחד מן הימין ואחד מן השמאל וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין בשלמא דברי המחייבין למחר חזו טעמא אחרינא ובעו למעבד [ח]הלנת דין אלא דברי המזכין מאי טעמא לאו משום דאי חזו טעמא אחרינא לחובה לא משגחינן בהו לא כדי שלא יאמרו שנים טעם אחד משני מקראות כדבעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן אמרו שנים טעם אחד משני מקראות מהו אמר ליה [ה]אין מונין להן אלא אחד מנהני מילי אמר אביי דאמר קרא [2]אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עז לאלהים מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא מכמה מקראות דבי ר' ישמעאל תנא [3]וכפטיש יפוצץ סלע [ז]מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים היכי דמי טעם אחד משני מקראות [ח]מזבח מקדש את הראוי לו רבי יהושע אומר [ו]כל הראוי לאשים אם עלה לא ירד שנאמר [4]העולה על מוקדה מה עולה שהיא ראויה לאשים אם עלתה לא תרד אף כל שהוא ראוי לאשים אם עלה לא ירד רבן גמליאל אומר כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד שנאמר היא העולה על מוקדה על המזבח מה עולה שהיא ראויה לגבי מזבח אם עלתה לא תרד אף כל שהוא ראוי למזבח אם עלה לא ירד ותרוייהו מאי קמרבו פסולין מר מייתי לה ממוקדה ומר מייתי לה ממזבח והא התם מיפלג פליגי דקתני סיפא אין בין דברי רבן גמליאל לדברי ר' יהושע אלא הדם והנסכים שר"ג אומר לא ירדו ור' יהושע אומר [ו]ירדו אלא אמר רב פפא כדתניא [ט]ר' יוסי הגלילי אומר מתוך שנאמר כל

אלא דברי המזכין מ"ט. פ"ה למה לי למיכתבינהו משום משא ומתן דלמחר הא מלתא בעלמא הוא כדי שיחזור אחר זכות לכתוב פלוגי זיכה ל"ל טעמא אלא משום דאי הדר לא לייתי ליה הלכך צריך למיכתב טעמא דלא ליימא בדבר שהלדוקין מודין בו הייתי טועה וא"ת ומהאי טעמא צריך ליכתוב טעמא אע"פ שיכול לחזור בשעת גמר דין משום דבשעת משא ומתן דלמחר שלא יאמר בדבר שלדוקין מודין הייתי טועה ויחזור וי"ל כיון דליכא נפקותא כולי האי לענין פטור וחובה של נידון אלא כדי שיחזור אחר זכותו לא היה להם לחוש לכתוב טעמא מאחר דבשעת גמר הדין יכולין לחזור בכל ענין אבל אם אינם יכולין לחזור בכל ענין אף בשעת גמר דין שיש נפקותא אז ראוי לכתוב:

מה פטיש זה. רבינו שמואל גרים מחלק שאין הפטיש מתחלק אלא הסלע וקשה דהוה ליה [ט]למימר מה הסלע מתחלקת וכן בפרק רבי עקיבא (שבת פח: ושם) גרס מה פטיש מתחלק לכמה ניצוצות אף כל דיבור ודבור שיצא מפי הקב"ה היה מתחלק לשבעים לשון והו"ל למימר נמי מה סלע מתחלקת ומפרש ר"ת וכפטיש יפוצץ סלע שהפטיש מתחלקת מן הסלע כדאמרי' במדרש [ט] מעשה בא' שלקח סנפירין הלך לבודקו נתנו על הסדן והכהו בקורנס ונבקע הסדן ונחלק הקורנס וסנפירין עומד במקומו היינו הוא דכתיב וכפטיש יפוצץ סלע:

יוסי

ורבנן. דאמרי אפי' לזכות לא יענה משום דנוגע הוא בדבר שמתחרט בו ודומיא שמא יגמר הדין לחובה ויבא זה עדים להזימן ומיהדר לא מצי הדרי בהו למחר כדי דיבור דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד: **מוקי לה באחד מן התלמידים.** אבל בעדים לא מיתוקים משום נגיעת עדות כדאמרינן: **פ"ל אחד לא יענה בנפש למות.** למות הוא דאינו עונה כו': **לא שנו אלא בשעת משא ומתן.** דבעינן שיעמוד בדבריו לחזור אחר ראיות שמא ימצא חיזוק לזכות דשמא לא טעה: **אבל בשעת גמר דין.** שחיפש כבר הכל ועכשיו נראה שטעה חוזר ומלמד חובה: **למחרת.** משנה היא בפרק היו בודקין אותו (לקמן דף מ.) **גבי הלנת דין: דנין אלו כנגד אלו.** היכא דנחלקו בדין שלשים ושנה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין וקיימא לן (לעיל דף ב.) אין מטין לחובה על פי אחד דנין בראיותיהן אלו כנגד אלו עד שיחזור בו אחד מן המחייבין דהוו להו מזכין רובא אבל לחזור בו אחד מן המזכין לא קתני ואם איתא דבגמר דין יכול לחזור וללמד חובה ניתני נמי איפכא ונימא אז אחד מן המזכין את דברי המחייבין דאיכא הטייה לרעה על פי שנים: **אבל אזכותא.** ניחא ליה לאהדורי ומיתני משום ליגא מעליא וה"ה נמי איפכא: **רואין אותו.** לענין המנין: **והא שלחו מתם.** כלומר היכי מצית לתרוצא להא דרבי יוסי בר חנינא כרב והא שלחו מתם לדברי ר' יוסי בר חנינא מוצא מכלל רבינו הא דר' יוסי לא סבירא ליה דרב דאמר בשעת גמר דין חוזר לחובה: ומשני **אין מוצא איתמר.** הכי שלחו ליה לדברי רבי יוסי ברבי חנינא אין מוציאין מכלל דברי רב דטעמיה דר' יוסי משום דהשתא מיהא לא הדר ביה: **דברי המחייבין.** פלוגי חייב ומן הטעם הזה פלוגי זיכה ומן הטעם הזה: **בשלמא דברי המחייבין.** בעי למיכתב ביום ראשון ואע"ג דמצי למיהדר דבעינן לידע למחר הטעמים משום דאי הדר ביה חד מינייהו מטעמא קמא ומחייב ליה למחר מטעמא אחרינא בעי למיהדר ומיבעי הלנת דין בטעמא בתרא אולי יחזור בו הלילה: **אלא דברי המזכין.** אם איתא דיכול לחזור בו למה לי למכתבינהו אי משום שעת משא ומתן דלמחר הא מילתא בעלמא היא כדי שיחזור אחר הזכות לכתוב פלוגי זיכה למה לי למכתב טעמא אלא לאו משום דאי הדר ביה לא ליתיתן ליה הלכך בעי למיכתב טעמא דלא ניתייה לטעמייה ונימא (ליה שמא) בדבר שהלדוקין מודים בו הייתי טועה: **טעם אחד משני מקראות.** מפרש לקמן היכי דמי: **אין מונין להן אלא אחד.** דחד מהנך קראי לאו להכי אתא דקיימא לן לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד הלכך חד מייהו מטעמא טעי: **אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי.** אבל שתים לא דיבר אלהים לשמוע אחת: **המזבח מקדש.** פסולין שאם עלו לא ירדו: **אם הראוי לו.** ובלבד שיהא דבר שנראה כבר למזבח [פג:] מפרש למעוטי קמיצים שלא קדשו בכלי. אבל פיגול ונסך דמו ונשחט במחשבת פסול אם עלו לא ירדו ותמה [פד:] מפרש טעמא שהיה פסולן בקדש כלומר שנפסלו בעזרה: **רבי יהושע אומר כו'.** קא סלקא דעתך דרבי יהושע לאו לאיפלוגי אתא אלא למילפא מקרא: **כל הראוי לאשים.** לאשים להקטרה על האש: **העולה על מוקדה.** ממוקדה דייק דהיינו אשים דאמר קרא [ויקרא ו] כל הלילה תהא שם דכיון שעלתה לא תרד ומשום כשירה לא איצטריך: **כל הראוי לאשים.** גרסינן ולא גרסינן כל העולה לאשים. וטעמא דרבן גמליאל מעל המזבח [שם]: **וחרוייהו מרבו פסולין.** שנפסלו בעזרה אשם עלו לא ירדו ולא פליגי אהדדי אלא מר יליף ממוקדה כו': ופרכינן **הדם הא מיפלג פליגי.** ולא טעם אחד הוא: **הדם והנסכים.** שנפסלו לא ירדו הא נראו למזבח: **ר' יהושע ירדו.** דאינן לאשים: כל

מסורת הש"ם

א) לקמן מ., ב) ג"ז שם, ג) לקמן מג., ד) לעיל יח:, ה) לקמן לו: [ולף לה.], ו) [לעיל י. לקמן לה.], ז) [שבת פח:], ח) זבחים פג., ט) ג"ז שם:, י) [ע' יעב"ץ], כ) למימר נמי מה הסלע כ"ל רש"ל, ל) [רבה איכה פרשה ד ד"ה זכו מזיכין],

תורה אור השלם

1. כָּל מַכֵּה נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת הָרֹצֵחַ וְעַד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת: במדבר לה ל
2. אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי כִּי עֹז לֵאלֹהִים: תהלים סב יב
3. הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע: ירמיהו כג כט
4. צוּ אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ: ויקרא ו ב

מוסף רש"י

לא שנו אלא בשעת משא ומתן. הוא דלא יחזור, דתמנן שאתה אומר לו שלא לחזור הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו, ואמת יתגלו ראיות נכונות, **אבל בשעת גמר דין.** שכבר חזר על כל גדלין וגרעה לו שאין דבריו נכונים, מחר ומלמד חובה (לעיל לב.). **המזכה.** אתמול, אומר אני הוא המזכה אתמול ועדיין מזכה אני על בכרו, שאינו יכול לחזור בו, והמחייב אומר אם לא מצאו הלילה זכות אני המחייב ומחייב אני במקומי (לקמן מ.). **המלמד.** אתמול חובה. אם מצא לו הלילה זכות מלמד זכות, אבל המלמד זכות כו' (שם). **עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין.** דאיכא הטייה לטובה ע"פ (עד) אחד וה"ה אם יראה אחד מן המזכין את דברי המחייבין, דהוו להו שנים ובעינה מחייבין ואיכא הטייה לרעה ע"פ שנים, ובשעת גמר דין הא אוקימנא דלא המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה (שם). **שזיכה.** שהוציא דבריו ונעמא לאור (לקמן מג.). **וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין.** שניהם כותבין דברי המזכין ושניהם כותבין דברי המחייבים, שאם יטעה באחד יוכיח כתבו על של חבירו (לקמן לז:). **מה פטיש זה מתחלק.** הסלע על ידו לכמה ניצוצות (שבת פח:). **מזבח מקדש.** אפילו דבר פסול שעלה למזבח קדשו המזבח לעשות לחמו ואין מורידין אותו, **את הראוי לו.** משהוכרל לחלקו (זבחים פג.). **ר' יהושע אומר כו'.** הני תנאי פליגי בפירושא דאת הראוי לו דתמתא דמתני', דרבי קתם מתני' את הראוי לו למעוטי שאין ראוי לו והדר מפרש ומאי ניהו ראוי לו, לר' יהושע ראוי לאשים שנפסל ולא דם פסול ונסכים פסולין שאינן לאשים, ולר"ג כל הראוי למזבח שנפסל אפילו דם ונסכים, ואין לך למעט אלא מה שלא נברר לחלק מזבח מעולם, ומאי ניהו קמיצים שלא קדשו בכלי. לאשים, לאש (שם). העולה על מוקדה. דבר שהוא למוקד ועולה הרי הוא בהויתו ולא תרד, היא משמע בהויתו תהא משתעלה על מוקדה (שם). אף כל שהוא ראוי לאשים. לאפוקי דם ונסכים, כדמפרש בסיפא אין בין דברי ר"ג לדברי ר' יהושע אלא הדם והנסכים (שם).

עין משפט נר מצוה

כב א מיי' פ"א מהלכות סנהדרין הלכה מ:
כג ב מיי' שם הלכה ב ופי"ח שם הלכה ח:
כד ג מיי' שם פרק י' הלכה ג:
כה ד מיי' שם פי"ב הלכה ג [וס"ח הלכה טו]:
כו ה מיי' שם פרק י' הלכה ה:
כז ו מיי' פ"ג מהלכות פסולי מוקדשין הל' ג:
כח ז מיי' שם הלכה יד:

רבינו חננאל

ואוקמה רב פפא באחד מן התלמידים ודברי הכל. דתניא מנין לא' מן העדים שאמר יש לי ללמד עליו זכות שאין שומעין לו. שנא' ועד אחד לא יענה [מניין לאחד מן התלמידים שאמר יש לי ללמד עליו חובה שאין שומעין לו ת"ל לא יענה בנפש למות] אחד לא תענה: **דיני** ממונות המלמד חובה חוזר ומלמד זכות והמלמד זכות חוזר ומלמד חובה דיני נפשות המלמד זכות אין יכול לחזור וללמד חובה. אמר רב לא שנו אלא בשעת משא ומתן. אבל בשעת גמר דין המלמד זכות חוזר ומלמד חובה. ת"ש ר' יוסי ב"ר חנינא אומר אחד מן התלמידין שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו אמאי וניחוש דלמא אלו הוה קיים הוה הדר ביה. השתא מיהא לא הדר ביה. והא שלחו מתם כי דברי ר' יוסי ב"ר חנינא חולקין על רבינו רב. ושנינן אין חולקין אתמר. ת"ש שני סופרי הדיינין עומדין לפניהם אחד מן הימין ואחד מן השמאל וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין דברי המזכין אמאי לאו משום דאי חזו טעמא לחובה לא משגחינן בהו. ודחינן לא. אלא כדי שלא יאמרו שנים טעם אחד משני מקראות וכו' יוחנן דאמר שנים שאמרו טעם א' משני מקראות אין מונין אותן אלא אחד מאי טעמא שנא' אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים. ואין טעם אחד יוצא משני מקראות. היכי דמי טעם אחד משני מקראות ואמר רב זביד כדתנן בשחיטת קדשים פ"ט המזבח מקדש את הראוי לו ר' יהושע אומר כל הראוי לאשים אם עלה לא ירד רבן גמליאל אומר כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד. שנאמר על המזבח כל הלילה. פי' כל הראוי למזבח אם עלה לא ירד ותרוייהו קא מרבו פסולין שאם עלו לא ירדו. ר' יהושע מייתי לה ממוקדה. ורבן גמליאל מייתי לה ממזבח. ודחינן והא התם מפלג פליגי דקתני סיפא אין בין רבן גמליאל לר' יהושע אלא הדם והנסכים שרבן גמליאל אומר הואיל וראויין הן למזבח לא ירדו. ור' יהושע אומר הואיל ואינן ראוים לאשים

יום לתחלת דין. ואיפכא ליכא למימר דמסתמא תחלת הדין עיקר ועוד ביום הנחילו קבלת עדות הוא דהוי כתחלת הדין[ט]:

דכתיב וביום הראות בו. מכנגע נראה לי דריש ליה רבא בפ"ק דמועד קטן (דף ח. ושם) לי ולא לאורי וקרא דהכא מוקים לה דיש יום שאי אתה רואה אותו היכא דנגע נולד בתחן ונותנין לו ז' ולאיטליתו אלא אורחא דהש"ס להביא הפשוט דאי לא כנגע נראה לי הוה מוקמינן קרא דהכא ביום ולא בלילה וכה"ג איכא בכמה דוכתין[ט]:

סתמא אחרינא אשכח דיני ממונות מתחילין ביום וגומרין בלילה. תימה דילמא טעמא דמתני' דהכא משום דכתיב ושפטו את העם בכל עת אבל לענין סומא מקשינן ריבים לנגעים:

דילמא דיני נחלות קא אמרת. פ"ה דביום הוא לומא המת דין פסוק וא"ל הדבר עוד לדיינין ולריך לאוקומי קרא כשהקנה דדברי שכיב מרע לאו ככתובין וכמסורין מדאורייתא אלא מדרבנן:

שלשה שנכנסו לבקר בו'. מפורש בפ"ק (דף ט. ושם) גבי בזמן שהתרו בהן: אבל

[1]כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל [2]כבשים מה כבשים [א]ראויין אף כל ראוי ר' עקיבא אומר [3]עולה מה עולה ראויה אף כל ראוי ותרוייהו מאי קא ממעטו פסולי מר מייתי לה מכבשים ומר מייתי לה מעולה והאמר [6]רב אדא בר אהבה עולת העוף פסולה איכא בינייהו מאן דמייתי לה מכבשים כבשים אין אבל עולת העוף לא ומאן דמייתי לה מעולה [2]אפילו עולת העוף נמי אלא אמר רב אשי [3]כדתניא [4]דם יחשב לאיש ההוא דם שפך [5]לרבות את הזורק דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר [5]או זבח לרבות את הזורק ותרוייהו מאי קא מרבו זריקה מר מייתי לה מדם יחשב ומר מייתי לה מאו זבח והאמר רבי אבהו [3]שחט וזרק איכא בינייהו לדברי רבי ישמעאל אינו חייב אלא אחת לדברי ר"ע חייב שתים הא איתמר עלה אמר אביי אף לדברי ר"ע נמי אינו חייב אלא אחת דאמר קרא [6]שם תעלה עולותיך ושם תעשה ערבינהו רחמנא לכולהו עשיות: דיני ממונות דנין ביום וכו': (סימן משפ"ט מענ"ה מט"ה) מנהני מילי [7]א"ר חייא בר פפא דאמר קרא [7]ושפטו את העם בכל עת אי הכי תחלת דין נמי כדרבא דרבא רמי כתיב ושפטו את העם בכל עת וכתיב [8]והיה ביום הנחילו את בניו הא כיצד [9]יום לתחלת דין לילה לגמר דין מתניתין דלא כר' מאיר [ט]דתניא היה ר"מ אומר מה ת"ל [9]על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע וכי מה ענין ריבים אצל נגעים אלא [1]מקיש ריבים לנגעים מה נגעים [ה]ביום דכתיב [10]וביום הראות בו אף ריבים ביום ומה [1]נגעים שלא בסומין דכתיב [11]לכל מראה עיני הכהן [1]אף ריבים שלא בסומין ומקיש נגעים לריבים מה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים אי מה ריבים בשלשה אף נגעים בשלשה ודין הוא ממונו בשלשה גופו לא כל שכן ת"ל [12]והובא אל אהרן הכהן או אל אחד וגו' הא למדת [ח]שאפילו כהן אחד רואה את הנגעים [ט]ההוא סמיא דהוה בשבבותיה דרבי יוחנן דהוה דאין דינא ולא אמר ליה רבי יוחנן ולא מידי היכי עביד הכי והא"ר יוחנן [1]הלכה כסתם משנה ותנן [ט]כל הכשר לדון כשר להעיד ויש שכשר להעיד ואין כשר לדון ואמר ר' יוחנן לאתויי סומא באחת מעיניו ר' יוחנן סתמא אחריתא אשכח דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה מאי אולמיה דהאי סתמא מהאי סתמא אי בעית אימא סתמא דרבים עדיף ואי בעית אימא משום דקתני לה גבי הלכתא ורבי מאיר האי ושפטו את העם בכל עת מאי דריש ביה אמר רבא לאיתויי יום המעונן דתנן [ט]אין [1]רואין את הנגעים שחרית ובין הערבים ולא בתוך הבית ולא ביום המעונן מפני שכהה נראית עזה ולא בצהרים מפני שעזה נראית כהה ורבי מאיר האי ביום הנחילו את בניו מאי עביד ליה ההוא מיבעי ליה לכדתני [1]רבה בר חנינא קמיה דרב נחמן והיה ביום הנחילו את בניו [2]ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה א"ל [ח] אלא מעתה מאן דשכיב ביממא ירתון ליה בניה ומאן דשכיב בליליא לא ירתון ליה בניה דילמא דין נחלות קאמרת דתניא [13]והיתה לבני ישראל לחקת משפט אורעה כל הפרשה כולה להיות דין כדרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב [ט]לשלשה שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין שנים כותבין ואין עושין דין [1]ואמר רב חסדא [ט]לא שנו אלא ביום אבל בלילה כותבין ואין עושין דין משום דהוו להו עדים [ט]נ[1]ואין עד נעשה דיין אמר ליה אין הכי קאמינא: [ה]דיני נפשות דנין ביום וכו': מנהני מילי אמר רב שימי בר חייא אמר קרא [14]והוקע אותם לה' נגד השמש א"ר חסדא מניין להוקעה שהיא תלייה דכתיב [15]והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה' וכתיב

אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים: ויקרא יג ב 13. ואם אין אחדים לאביו הכהנים ונתתם את נחלתו לשארו הקרב אליו ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה יי את משה: במדבר כה יז 14. ויאמר יי אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם ליי נגד השמש וישב חרון אף יי מישראל:במדבר כה ד 15. יתן לנו שבעה אנשים מבניו והוקענום ליי בגבעת שאול בחיר יי ויאמר המלך אני אתן: שמואל ב כא ו

ותקח

כט א מיי' פ"ג מהלכות סנהדרין הלכה ט:

ל ב מיי' שם הלכה טו:

לא ג מיי' פי"ט מהלכות מעשה קרבנות הל' ג והלכה יג:

לב ד מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הלכה ח

לג ה מיי' פי"ט מהלכות טומאת צרעת הל"ו:

לד ו מיי' שם הלכה ס:

לה ז מיי' פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה ט

לו ח מיי' פ"ט מהלכות טומאת צרעת הל"ב:

לז ט מיי' פ"ב מהלכות סנהדרין הלכה ט

לח י מיי' פ"ט מהלכות טומאת צרעת הל"ו:

לט ל מ מיי' פ"ג מהל' סנהדרין הל' ה:

מ נ מיי' פ"ב מהלכות עדות הלכה ח ט

מא ס מיי' פי"ח מהלכות סנהדרין הלכה ח:

רבינו חננאל

ירדו אלא אמר רב פפא כדתניא ר' יוסי הגלילי אומר מתוך שנא' והיה המזבח קודש קדשים. כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי הנוגע במזבח יקדש ת"ל וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה וגו' מה כבשים ראויין למזבח אף כל הנוגע במזבח יקדש דבר הראוי למזבח. ר' עקיבא אומר עולה תמיד מה עולה ראויה אף כל ראוי ותרוייהו קא ממעטי פסולין שנגעו במזבח שלא קדשו. מר מייתי להו מכבשים ור' עקיבא מייתי להו מעולה ודחינן והאמר רב אדא עולת העוף פסולה. איכא בינייהו לר' יוסי הגלילי דמפיק לה מכבשים סבר כי כבשים אם הן פסולין לא קדשי אבל עולת העוף פסולה קדשה. ולר' עקיבא לא קדשה אלא אמר רב אשי כדתניא דם יחשב לרבות הזורק דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר או זבח לרבות הזורק ותרוייהו קא מרבו זריקה נמצא טעם אחד משני מקראות כגון זה בדיני נפשות אין מונין להן אלא אחד: **דיני** ממונות דנין ביום וגומרין בלילה. אמר רבא דכתיב ושפטו את העם בכל עת. וכתיב והיה ביום הנחילו את בניו עד והיתה לבני ישראל לחוקת משפט אורעה כל הפרשה כולה להיות דין. הא כיצד יום לתחלת דין ולילה לגמר דין. וכדרב יהודה דאמר ג' שנכנסו לבקר את החולה רצו כותבין רצו עושין דין. ב' כותבין ואין עושין דין ואמר רב חסדא לא שנו אלא ביום אבל בלילה כותבין ואין עושין דין והוי דיין ואין עד נעשה דיין: **ההוא** סומא דהוה בשבבותיה דר' יוחנן דהוה דאין דינא ולא אמר ליה ר' יוחנן ולא מידי. והאמר ר' יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן כל הכשר לדון כשר להעיד ויש כשר להעיד ואינו כשר לדון. ואר"י לאתויי סומא באחת מעיניו. ור' מאיר היא דמקיש ריבים לנגעים מה נגעים (ביום) [שלא בסומין] דכתיב לכל מראה עיני הכהן. אף ריבים שלא בסומין. ר' יוחנן סתמא אחרינא אשכח להכשיר בסומא באחד מעיניו. ואמרינן מכדי האי סתמא והאי סתמא למה סמך על זו ודחה האחרת. איבעית אימא האי סתמא והיא מתני' דהכא ואוקימנא דלא כר' מאיר דסתם מתני' כוותיה אלא כרבנן דאינון רבים וההיא סתמא דבנדה לר' מאיר ואע"ג דתרוייהו סתמי אינון סתמי דרבנן דעיפא. איבעית תימא משום דתני לה למתניי' דהכא גבי הלכתא דדיני דהאי פרקין כולהו דיני ניגהו והלכתא נינהו. ויש מי שהיה פותר בה זו מפני ששנויה בלשון רבים וזו שבמס' נדה שנויה בלשון יחיד ולא סבירא לן: **דיני** נפשות דנין ביום וגומרין ביום מנא לן שנאמר

מסורת הש"ס

א) [זבחים פג.], **ב)** שם קו. ע"ש, **ג)** [שם:], **ד)** מ"ל אמא בר פפא כל"ל רש"ל, **ה)** נדה נ., **ו)** [ינמות קד.], **ז)** [שבת מו. וש"נ], **ח)** נדה מט.; **ט)** גנעי' פ"ב מ"ב, **י)** [נ"ב קיג.], **כ)** נ"ב קיג.: [ע"ש], **ל)** [ע' מוס' נ"ק ל: סוף ד"ה כגון], **מ)** שם קיד. גיטין ה: ד"ה כו. כתובות כא: נ"ק ל:, **נ)** [עמ"ש על הגליון מוס' לגעיל ד"ט: כד"ה יגאלן], **ס)** [ע' מוס' שבת קכח. ד"ה ומנן וכו'].

הגהות הב"ח

(א) גמ' מ"ל אביי אלא מעתה מאן: **(ב)** רש"י ד"ה לחיות דין וכו' דין קנוב. נ"ב עין בבבא בתרא דף קיג ע"ב פי' רשב"ם באופן אחר ועי' כתוס' שם:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

תורה אור השלם

1. שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ: שמות כט לו
2. זֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שְׁנַיִם לְיוֹם תָּמִיד: שמות כט לח
3. עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי יְיָ אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם: שמות כט מב
4. וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תָבִיאוּ לְהַקְרִיב קָרְבַּן לַיְיָ לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְיָ דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ ההוא הַהוּא שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ ההוא מִקֶּרֶב עַמּוֹ: ויקרא יז ד
5. וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר אֲשֶׁר יָגוּר בְּתוֹכְם אֲשֶׁר יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ זָבַח: ויקרא יז ח
6. כִּי אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אֲנֹכִי מְצַוֶּךָּ: דברים יב יד
7. וְשָׁפַטְתָּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ: שמות יח כב
8. וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ אֶת בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְכַפֵּר אֶת בֶּן הָאֲהוּבָה עַל פְּנֵי בֶן הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר: דברים כא טז
9. וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְיָ וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נָגַע: דברים כא ה
10. וּבְיוֹם הָרָאוֹת בּוֹ בְּשַׂר חַי יִטְמָא: ויקרא יג יד
11. וְאִם פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת כָּל עוֹר הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד רַגְלָיו לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן: ויקרא יג יב
12. אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בֶהָרֶת וְהָיָה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרַעַת וְהוּבָא אֶל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל אַחַד מִבָּנָיו הַכֹּהֲנִים: ויקרא יג ב 13. וְאִם אֵין אֲחֹרֵת בַּלָּבָן וְלֹא שָׁפְלָה מֵהַנֶּתַק הוּא נֶתֶק הַבֹּהַק הוּא לְבַדּוֹ וְטִהַרוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים: ויקרא יג לא
14. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיְיָ נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף יְיָ מִיִּשְׂרָאֵל:במדבר כה ד 15. יִתֶּן לָנוּ שִׁבְעָה אֲנָשִׁים מִבָּנָיו וְהוֹקַעֲנוּם לַיְיָ בְּגִבְעַת שָׁאוּל בְּחִיר יְיָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲנִי אֶתֵּן: שמואל ב כא ו

ותקח רצפה בת איה וגו'. אלמא מגולין היו לפי שתלויין על העליה ואי משום לא תלין נבלתו וגו' [דברים כא] הא שניון לה ביבמות (עט.) מוטב תיעקר אות אחת בתורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שיהו הכל רואין אותן ושואלין מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ופשטו ידיהם בגרים גרורים: **חלק להם בני דיינים.** והכי קאמר קח כל ראשי העם והולך[ט] אותם לבתי דיינים הרבה וידונו את עובדי העבירה והוקע אותם את המחויבין מפני שגמדו לבעל פעור ועובד עבודת כוכבים בסקילה וכל הנסקלין נתלין כדאמרינן [י] (בתרבא מיתות (דף סה.)): **שלין.** ב"ד אחד דן שנים ביום אחד: **אלא בשני מיפות.** הוא דאין דינין לפי שאין זו דומה לזו ולריך למצוא טעם לדבריהם כאן וכאן ואתי לאקלקולי שמא לא יפקשו ככל הלוך: **אבל במיפה אחת.** ועבירה אחת דנין: **אלא.** כדמוכח קרא (במדבר כה) וישוב חרון אף וגו' כשהקב"ה רואה שכולם עסוקים בדבר ומקנאין לכבודו: **לדק ינין בה.** רגילין היו מתחלה להלין את הדין כדי לצדקו ועתה כשאין עושים כן הרי הן כמרלאין: **שמחמץ את דינו.** שמשהא אותו ומלינו כדי להוציאו לאמיתו: **ואידך.** מיבעיא ליה להך דרשה דאמר בב"ק (דף מו: ע"ב) מנין שנזקקין לתובע תחלה כגון התובע את חבירו לדין שהלוהו ואינו משלם וזה טוענו משכון היה לי בידך ונתקלקל או אבד נזקקין תחלה ב"ד לתביעת התובע עד שיהא ממונו בידו ואחר כך נזקקין לדין המשכון: **אשרו חמוץ.** החזיקו את הנגזל ולא את הגוזל: **כל תעניה וכו'.** רגילין היו בלילי תעניות לעשות צדקה והיו עיני העניים נשואות לכך ואם יגיעו ממלאו עניים רעבים שנשענו על כך: **וה"מ.** במקום שרגילין לחלק ריפתא ותמרי דבר המוכן לאכול: **אבל זוזי וחיטי ושערי.** לא נשענו העניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר: **דלמא חזו טעמא.** היום לחובה ובעו למיעבד הלנת דין ומצא גמרו בשבת ואי אפשר כדמפרש דאין מיתת ב"ד דוחה שבת: **לדייני' במעלי שבתא וגגמריה בחד בשבתא.** וכל זמן שלא נגמר הדין לא הוי עיניו הדין דכל שעה מצפה להללה אבל כשנגמר כל היום מצפה למיתה והוי עיניו הדין: **מינשי להו טעמייהו.** שנשאו ונתנו ודקדקו ביום ראשון: **ליבא דאינשי אינשי.** ליבא דאינשי לא כתבי ואע"ג שזכור לו ליסוד הטעם נשכח מלבו לטעמו ואין יכול לישבו לתת טעם הגון כבראשונה: **ופשה קבורה מה מצוה בו.** ר"ל לאו אמתני' בעיא מר' יוחנן אלא בעלמא וסדרוה מסדרי הגמ' כאן משום דסופה לשאול ותהא מיתת ב"ד דוחה שבת: **ולאחותו מה ס"ל.** גבי זיר כתיב על נפש מת לא יבא וכתיב בתריה לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו וכולהו יתירי ניתהו דהא [י] (מכל נפשות) משמעו ודרשינן להו בספרי [נשא ו ז] אביו מה תלמוד לומר הא לא בא אלא להוציא מת מצוה שמותר ליטמא לו לאמו מה תלמוד לומר לגופיה לא אילטריך ולהתיר מת מצוה הא מאביו נפקא אלא להביא שאם היה זה זיר כהן דיש עליו שתי קדושות אין הכתוב מזהירו [כ] ליטמא אלא לאמו ולשאר קרובים אבל מטמא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר שאם היה זה זיר כהן גדול דקדושתו חמורה שאף בלא זירות אסור ליטמא לקרובים אף על פי כן לאחיו הוא דלא יטמא אבל מטמא הוא למת מצוה ואם אינו עניין לזיר גרידא ולא לכהן הדיוט זיר תניהו עניין לזיר וכ"ג לאחותו מה תלמוד לומר הרי שהיה כ"ג וזיר והולך לשחוט את פסחו לאחותו הוא דאינו יטמא אבל מיטמא למת מצוה: ושמע

מסורת הש"ס

ח) כתיב ויאמר וכו' כל"ל. רש"ל, ב) לקמן מו., ג) [ל"ל ס"ל ממא בר מנינא], ד) [יומא נט:], ה) [לעיל ח. לד.], ו) לעיל לד. לקמן לו:, ז) נכי דפומא כתבין כל"ל. רש"ל, ח) ברכות יט: מגילה ג: מיר ממ: זבחים ק., ט) [בע"י: ותלוק], י) [ל"ל בגמר הדין (דף מה:)], כ) [ל"ל מעל נפש],

תורה אור השלם

1. וַתִּקַּח רִצְפָּה בַּת אַיָּה אֶת הַשָּׂק וַתִּטְּהוּ לָהּ אֶל הַצּוּר מִתְּחִלַּת קָצִיר עַד נָתַךְ מַיִם עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמָיִם וְלֹא נָתְנָה עוֹף הַשָּׁמַיִם לָנוּחַ עֲלֵיהֶם יוֹמָם וְאֶת חַיַּת הַשָּׂדֶה לַיְלָה: שמואל ב כא י
2. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיְיָ נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף יְיָ מִיִּשְׂרָאֵל: במדבר כה ד
3. אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מָלְאָתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים: ישעיהו א כא
4. לְמַדּוּ הֵיטֵב דְּרֹשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה: ישעיהו א יז
5. לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאֶחָיו וּלְאַחֹתוֹ לֹא יִטַּמָּא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל רֹאשׁוֹ: במדבר ו ז

הגהות הב"ח

(א) גמ' במעלי שבת' וליגמריה לדייניה בשבתא: (ב) רש"י ד"ה ולאמותו וכו' אין הכתוב מזהירו שלא ליטמא וכו' דאינו מטמא לאבל: (ג) תוס' ד"ה אשרו וכו' ומסיק דהיכא וכו' כי דינא תרי אימני וכו' לאיגלויי היא אבל: (ד) בא"ד קאמר התם דנזקקין. נ"ב עיין בר"פ הפרה בדף מ"ו ובתוס' שם:

מוסף רש"י

אבל במיתה אחת דנין. דטעמא משום דלא אפשר לעיוני בתכרוייהו הוא (לקמן מו.). **וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין.** פלוגי חייב ומן הטעם הזה, פלוגי זיכה ומן הטעם הזה (לעיל לד.) שיהם כותבין דברי המזכין ושיהם כותבין דברי המחייבים, שאם יטעה באחד יוכיח כתבו על של חבירו (לקמן לו:). **ולאחותו מה ת"ל.** כיון דכתיב לאביו ולאמו אל שכן לאחותו (זבחים ק.). **הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו.** הרי שהיה זיר והוא כ"ג והולך לשחוט את פסחו או לאמו את בנו (שם) או: אם אינו ענין לאלו תניהו ענין לענין ביטול עבודה ומילה מפני מת מצוה (מגילה ג:). **ולמול את בנו.** דמילת זכריו מעכבתו מלאכול פסחו (זבחים ק.).

ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור בתחלת קציר [ח] **וכתיב** [2] **ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אמר רב יהודה אמר רב אמר לו הקב"ה למשה חלק להם בתי דינין מ"ט אילימא משום** [א] **שאין דנין שנים ביום אחד והאמר רב חסדא** [ב] **לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין אלא כדי שישוב חרון אף מישראל:** [3] **דיני ממונות גומרין בו ביום כו':** מנהני מילי [ג] **א"ר חנינא דאמר קרא** [3] **מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים ורבא אמר מהכא** [4] **אשרו חמוץ** [ד] **אשרו דיין שמחמץ את דינו ואידך אשרו חמוץ** [ד] **ולא חומץ ואידך האי מלאתי משפט מאי עביד ליה כדר' אלעזר אמר ר' יצחק דא"ר אלעזר אמר רבי יצחק** [ה] **כל תענית שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים שנאמר מלאתי משפט צדק וגו' ו**[ו]**וה"מ ברי**פתא **ותמרי אבל בזוזי חיטי ושערי לית לן בה:** [ז] **לפיכך אין דנין כו': מ"ט משום דלא אפשר היכי ליעבד לידייניה במעלי שבתא וליגמריה לדייניה במעלי שבתא דילמא חזו טעם לחובה ובעו למיעבד** [ט] **הלנת דין לדייניה במעלי שבתא וליגמריה בשבתא** [ח] **וליקטליה בשבתא** [ח] **אין רציחה דוחה את שבת וליקטליה לאורתא נגד השמש בעינן וליגמרי' לדייניה בשבתא וליקטליה בחד בשבתא נמצא אתה מענה את דינו נידייניה במעלי שבתא ונגמריה בחד בשבתא מינשו טעמייהו אף על גב** [י] **דשני סופרי הדיינין עומדים לפניהם וכותבין דברי המזכין ודברי המחייבין** [י] **נהי דבפומא כתבין ליבא דאינשי אינשי הלכך לא אפשר א"ל ר"ל לר' יוחנן ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מק"ו ומה עבודה** [ט] **שדוחה שבת קבורת מת מצוה דוחה אותה מולאחותו כדתני'** [ט] [5] **לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו מה ת"ל הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו**

ושמע

אבל במיתה אחת דנין. והא דתני בתוספתא אין דנין שנים ביום אחד אפי' נוקף ונוקפת בפרק גנבת הדין (לקמן דף מו.) מוקמי לה בבת כהן ובועלה דהיא בשריפה ובועלה בחנק: **אשרו** חמוץ **ולא** חומץ. פ"ה לכדדרשינן בפרק שור שנגח את הפרה (ב"ק דף מו: ושם) מניין שנזקקין לתובע תחלה כגון שתובע את חבירו שהלוהו מנה ואינו משלם וזה משיבו משכון היה לי בידך ונתקלקל או אבד נזקקין לתובע תחלה עד שיהא ממונו בידו ואח"כ נזקקין לדין המשכון: **אין** רציחה דוחה את השבת. בשריפה ניחא אפילו למ"ד מקלקל בהבערה פטור דיש בה חילול שבת משום פתילה דאמר (יבמות דף ו:) מה לי בישול פתילה מה לי בישול סממנים ובשאר חייבי מיתות נמי אפי' למ"ד (כתובות ה:) דמקלקל בחבורה פטור הכא חשיב תיקון דיש לו כפרה:

לאביו ולאמו. לאמו דרשי' לכהן וזיר ואע"ג דזיר חמור דאין מיטמא לקרובים וכהן הדיוט מיטמא לקרובים מ"מ ס"ד דמיתסר טפי משום כהן הדיוט כיון דאיכא תרתי ועוד כהן הדיוט עדיף שזה קדושתו לעולם וזה אין קדושתו לעולם כדאמרינן בזיר בפ' כהן גדול (דף מז:): **הרי** שהיה הולך לשחוט את פסחו. פ"ה הרי שהיה כהן גדול וזיר והולך לשחוט את פסחו וקשה דפריך מיניה בפ' טבול יום (זבחים דף ק.) אעובדא דיוסף הכהן שמתה אשתו בע"פ וטימאוהו ומאי קושיא שאני הכא דאיכא מצות טובא ע"כ נראה לפרש דבהולך לשחוט הפסח נגד אחיי או למול את בנו ואינו לא כהן גדול ולא זיר וכן משמע מדלא קתני הרי שהיה כ"ג וזיר והולך לשחוט את פסחו כדתני באחריני והא דתני אמרת לא יטמא משום דלא אתי עשה דטומאת קרובים וידחה עשה דפסח או דמילה שיש בו כרת ועוד יש לישב פי' הקונט' דאי משום הולך לשחוט את פסחו לחודיה לא נמנע מלטמא כי הוי נמי בהדי אחריני אין בכך כלום דלא דמי לכהן הדיוט כדפרישית לעיל דקדושתן קדושת עולם:

שבת

מב א ב מיי' פרק י"ד מהלכות סנהדרין הלכה י:
מג ג מיי' שם פי"ח הלכה ח:
מד ד מיי' שם פרק כ הלכה ז סמג עשין לו טוש"ע חו"מ סימן י סעיף ח:
מה ה ו מיי' פ"ט מהל' מתנות עניים הל"ד טור וסו"ע יו"ד סימן רטו סעיף ב:
מו ז מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הלכה ב:
מז ח מיי' שם ופכ"ד מהלכות שבת הל"ז:
מח ט מיי' פ"ד מהלכות ביאת מקדש הל' ט י:

רבינו חננאל

והוקע אותם לה' נגד השמש. ומניין להוקעה שהיא תלייה שנאמר והוקענום לה' בגבעת שאול בחיר ה'. אם העם חטאו ראשים מה חטאו אמר רב אמר לו הקב"ה למשה חלק להן בתי דינים מה טעמא לפי שאין דנין שנים ביום אחד. איני והאמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין אלא להשיב חרון אף: **דיני** נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה כו'. מנא לן א"ר חנינא דאמר קרא מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים. כלומר כיון שאין מלינין בדין כאלו הן מרצחים: רבא אמר אשרו חמוץ. אשרו דיין שמחמץ את דינו. כלומר מאריך ואינו חותכו כמו מצה. אלא ממתין עד שיחמיץ. ר' אלעזר דריש האי קרא צדק ילין בה ועתה מרצחים כל המלין דין צדקה. כלומר כל הפוסק לתת צדקה לעניים ומלינה ואינו נותנה מיד מרצחין הן. וה"מ בריפתא ותמרי שעיני עניים נשואות בהן ומצפין להן כדי שיאכלו אותן בערב ואין מכינין להן מאי שיאכלו וכיון שלא נתן להן זה נמצאו מתים הלילה כולו בערב. אבל זוזי או חיטי ושערי לית לן בה: **לפיכך** אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב מאי טעמא לפי שאין הריגת ב"ד דוחה לא שבת ולא יו"ט כו'. פשוטה היא. ואי אמרת לדייניה במעלי שבתא וליגמרו לדייניה בחד בשבא. מינשו לטעמייהו. ואע"ג דכתובין הוו דברי כל אחד ואחד נהי דכתבי טעמא דמפקי בפומייהו טעמא דבליבא מינשו הלכך לא אפשר. ואקשינן ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מק"ו. ומה עבודה שדוחה שבת שנאמר וביום השבת שני כבשים וגו' קבורת מת מצוה דוחה העבודה מולאחותו שבנזיר. דתניא ולאחותו מה תלמוד לומר מופנה הוא דלא הוה צריך ליה. ומה אם לאביו

עין משפט נר מצוה

שבת שנדחית מפני העבודה. הקשה הר"ר יעקב דאורלייב"ש וגיסא דיו מה עבודה לא מדחיא אלא בשב ואל תעשה אף שבת לא תדחה אלא בשב ואל תעשה ולמאן דלית ליה דיו [ב"ק דף כה. ושם] היכא דמפריך קל וחומר ניחא וי"ל מ"מ איכא ק"ו דהשתא ומה עבודה שהיא קלה דוחה שבת קבורת מת מצוה לא כ"ש דלכל הפחות לא גרע מעבודה והא דאמר בסוף פרק כיצד הרגל (שם) ומה במקום שהקל על השן ועל הרגל ברה"ר שהוא פטור החמיר עליהם ברשות הניזק לשלם נזק שלם מקום שהחמיר על הקרן ברה"ר שהוא חייב אינו דין שנחמיר עליו ברשות הניזק לשלם נזק שלם ואמרינן דיו מה ברה"ר חלי נזק אף ברשות הניזק חלי נזק ואמאי לא אמרינן ומה שן ורגל הקל משלם בחצר הניזק נזק שלם קרן חמור לא כ"ש וי"ל דשאני הכא כיון דגוף העבודה נדחית מפני מת מצוה אין לנו לומר שתהא חמורה הימנו בשום מקום: **רציחה** תוביח. וא"ת וליעבד ק"ו ממילה ולא מצי פריך מרציחה וי"ל מ"מ הוה מצי למימר רציחה תוכיח כי היכי דרציחה לא דחיא שבת אף על פי שדוחה את העבודה דדחיא שבת ה"נ קבורת מת מצוה לא תדחה שבת אף על פי שדחיא את המילה דדחי שבת:

שנאמר מעם מזבחי. ואפי' אין שם כהן ראוי לעבוד את העבודה נידחית וא"ת דמה שרציחה דוחה את העבודה לאו משום דרציחה דוחה את העבודה אלא משום דגברא לא חזי כדאמרינן (ברכות דף לב:) כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו שנאמר (ישעיה א) ידיכם דמיס מלאו וכ"ש עבודה וי"ל דעל כרחיך חזי דהא לא מיחל לעבודה ונשיאות כפים חומרא בעלמא הוא ועוד י"ל דשאני נשיאות כפים לפי שהרג בידיו ואין קטיגור נעשה סניגור דכתיב בההוא קרא ובפרישכם כפיכם אעלים עיני וגו':

מושבות מה ת"ל. והא דדרשי' בספ"ק דשבת (ד' כ.) בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר במדורת בית המוקד היינו משום דכתיב מושבותיכם ולא כתב מושבות וכי תימא כוליה להכי הוא דאתא א"כ לכתוב בכל גבולכם אלא מדכתיב לשון מושבות דרשינן ב"ד וא"ת כוליה לב"ד ולההיא דשבת הוא דאתא ומנא ליה לרבי יוסי דלאו ולרבי נתן לחלק וי"ל מדכתיב לא תבערו ולא כתיב לא תעשו מלאכה בכל מושבותיכם דהוה דרשינן ב"ד וההיא דשבת אבל אתה עושה מלאכה במדורת בית המוקד[ה]:

אמר אביי השתא דאמרת. וא"ת ולאביי נילף מת מצוה מק"ו דרשים לקים כיון דליכא למימר רציחה תוכיח וי"ל היינו דקאמר אביי היכי פשיטא לר' יוחנן למימר רציחה תוכיח שדוחה את העבודה הא איכא למימר שאין דוחה מקל וחומר ואם כן הדרא קושיין לדוכתין קשיא דר"ל: **אין** רציחה דוחה אותה. וא"ת וגיסא דיו ומה רציחה אינה דוחה שבת בקום ועשה אף עבודה לא תדחה בקום ועשה אבל שב ואל תעשה דחיא שפיר ולמאן דלית ליה דיו היכא דמיפרך קל וחומר ניחא:

לא תהא רציחה. רבא נמי פשיטא ליה דלא מצי למימר הכי דא"כ לא מיתוקש מעם מזבחי אלא קאמר לאביי אי בתר ק"ו אזלת לאקשויי לרבי יוחנן ומפקו ליה לקרא מקרבן ציבור א"כ גם בקרבן יחיד לא מיתוקש אלא ודאי לא אמרינן קל וחומר: ומה

ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא יכול כשם שאינו מטמא לאחותו כך אינו מטמא למת מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מטמא [8]אבל מטמא למת מצוה שבת שנידחת מפני עבודה אינו דין שתהא קבורת מת מצוה דוחה אותה א"ל רציחה תוכיח שדוחה את העבודה ואינה דוחה את השבת רציחה גופה תדחה את השבת מק"ו מה עבודה שדוחה את השבת רציחה דוחה אותה שנאמר [1]מעם מזבחי תקחנו למות שבת שנידחת מפני עבודה אינו דין שתהא רציחה דוחה אותה אמר רבא כבר פסקה תנא דבי ר' ישמעאל [6]דתנא דבי רבי ישמעאל [2]לא תבערו אש מה ת"ל מה ת"ל אי לר' יוסי ללאו יצאת אי לרבי נתן לחלק יצאת [3]כדתניא הבערה ללאו יצאת דברי ר' יוסי ר' נתן אומר לחלק יצאת אלא אמר רבא תנא מושבות קשיא ליה מושבות מה ת"ל מכדי שבת חובת הגוף היא וחובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחו"ל [2]מושבות דכתב רחמנא למה לי משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפי שנאמר [3]כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת שומע אני בין בחול בין בשבת והא מה אני מקיים [4]מחלליה מות יומת בשאר מלאכות חוץ ממיתת בית דין או אינו אלא אפי' מיתת ב"ד ומה אני מקיים והומת בחול אבל לא בשבת או אינו אלא אפילו בשבת ת"ל לא תבערו אש בכל מושבותיכם ולהלן הוא אומר [5]והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם מה מושבות האמור להלן ב"ד אף מושבות האמור כאן בית דין ואמר רחמנא לא תבערו אש בכל מושבותיכם אמר אביי השתא דאמרת אין רציחה דוחה את השבת אין רציחה דוחה את העבודה מקל וחומר ומה שבת שנידחית מפני העבודה אין רציחה דוחה אותה עבודה שהיא דוחה את השבת אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה אלא הא דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות ההוא לקרבן יחיד דלא דחי שבת אמר רבא [3](אי הכי) לא תהא רציחה דוחה קרבן יחיד מק"ו מה מיתות ב"ד: **ואמר רחמנא לא תבערו.** אפי' לשריפת מיתת ב"ד: **השתא דאמרת.** מלא תבערו ואין רציחה דוחה שבת על כרחיך מהשתא אין רציחה דוחה עבודה מק"ו: **אמר רבא.** אי האי ק"ו אתית למידרש תו לא מיתוקש מעם מזבחי דאי בקרבן יחיד הא איכא למידרש נמי ק"ו שנדחה מפני קרבן יחיד דקסבר נדרים ונדבות קריבים ביו"ט: אין

ומה עבודה שדוחה את השבת רציחה דוחה אותה אמר רבא כבר פסקה תנא דבי ר' ישמעאל [6]דתנא דבי רבי ישמעאל [2]לא תבערו אש מה ת"ל מה ת"ל אי לר' יוסי ללאו יצאת אי לרבי נתן לחלק יצאת [3]כדתניא הבערה ללאו יצאת דברי ר' יוסי ר' נתן אומר לחלק יצאת אלא אמר רבא תנא מושבות קשיא ליה מושבות מה ת"ל מכדי שבת חובת הגוף היא וחובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחו"ל [2]מושבות דכתב רחמנא למה לי משום רבי ישמעאל אמר תלמיד אחד לפי שנאמר [3]כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת שומע אני בין בחול בין בשבת והא מה אני מקיים [4]מחלליה מות יומת בשאר מלאכות חוץ ממיתת בית דין או אינו אלא אפי' מיתת ב"ד ומה אני מקיים והומת בחול אבל לא בשבת או אינו אלא אפילו בשבת ת"ל לא תבערו אש בכל מושבותיכם ולהלן הוא אומר [5]והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם מה מושבות האמור להלן ב"ד אף מושבות האמור כאן בית דין ואמר רחמנא לא תבערו אש בכל מושבותיכם אמר אביי השתא דאמרת אין רציחה דוחה את השבת אין רציחה דוחה את העבודה מקל וחומר ומה שבת שנידחית מפני העבודה אין רציחה דוחה אותה עבודה שהיא דוחה את השבת אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה אלא הא דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות ההוא לקרבן יחיד דלא דחי שבת אמר רבא [3](אי הכי) לא תהא רציחה דוחה קרבן יחיד מק"ו מה

ושמע שמת לו מת. קרובו: **יכול יטמא אמרת לא יטמא.** דהא מזיר הוא וכתיב (ויקרא כא) על [6] נפשות וגו' [7]ואורך דברים הוא לשון המשנה זו יכול אף מת מצוה כן ת"ל ולאחותו דלא איטמיך אלא להאי ולגמר מע"פ שיש עליו קדושה הרבה ועסקי מצוה לאחותו הוא דהזהיר הכתוב שלא ליטמא אבל מיטמא למת מצוה: **רציחה תוכיח שדוחה את העבודה.** דכתיב מעם מזבחי תקחנו למות שאם היה כהן רוצח ורוצה לעבוד מביאין אותו לידון בב"ד ובלבד שלא יורידוהו מעל המזבח ממש אם כבר התחיל דכתיב מעם מזבחי ולא מעל: **כבר פסקה.** דלא דחיא שבת: **מה ת"ל.** קא ס"ד דאהבערה קאמר מה ת"ל הא כתיב (שמות כ) לא תעשה כל מלאכה: **ופרכינן מה ת"ל אי לר' יוסי ללאו כו'.** ללאו יצאת מכלל שאר המלאכות לומר לך שאין בה כרת וסקילה אלא ללאו בעלמא: **לחלק יצאת.** מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא שלא תאמר עשאן לכל המלאכות בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת לכך יצאת זו להקיש אליה את כל הכלל ולומר לך מה זו מיוחדת שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה שהרי הזהיר עליה ללאו בפני עצמה אף כל שהיא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה: **מושבות קא קשיא ליה.** לתנא ועלה קאמר מה ת"ל. כל היכא דכתיב מושבותיכם בא ללמד בכל מקום שאתם יושבין ולהביא חולה לארץ: **חובת הגוף היא.** חובה המוטלת על האדם ואינה מוטלת על הקרקע כגון מצות שביעית ולא על פירות קרקע כגון ערלה וכלאים ותרומות ומעשרות ותנן בפ"ק דקידושין (דף לו:) כל מצוה התלויה בארץ כלומר על הקרקע ופירותיו אינה נוהגת אלא בארץ וכל שאינה תלויה בקרקע בין בארץ בין בחו"ל וליף מע"ז: **שומע אני.** והומת בין בחול בין בשבת דתיתי לך מק"ו מעבודה דלאמרינן לעיל: **לו אינו אלא אפילו מיתת ב"ד.** במשמע חילול והא מה אני מקיים והומת בחול ולא בשבת דק"ו פריכא הוא דאיכא למימר קבורת מת מצוה אינה דוחה שדוחה עבודה ואינה דוחה שבת: **לו אינו אלא אפי' בשבת.** קאמר והומת דק"ו לאו פריכא הוא דהאי דקא אמרת מקבורת מת מצוה היא גופה תיקשי לן וימא דתידחי שבת מק"ו מעבודה ת"ל מושבותיכם והכי מפרש לה בפ"ק דיבמות [ז.]: **והיו אלה לכם.** בפרשת רוצחים כתיב גבי

מסורת הש"ס

מט א מיי' פ"ג מהלכות אבל הלכה ח טור שו"ע יו"ד סימן שעד סעיף ח:

תורה אור השלם

1. וְכִי יָזִד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת:
שמות כא יד
2. לֹא תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת:
שמות לה ג
3. וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ:
דברים כא כב
4. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ:
שמות לא יד
5. וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם:
במדבר לה כט

מוסף רש"י

אמרת לא יטמא. אי משום מיר אי משום ב"ג אי משום פסח, וכ"ש הכא דאיתנהו לגולגו (דבחים ק.) אי: כשם שאין מיר מבטל מיומו ליומא לקרויה, כך הוא זה לא יבטל מפסחו (מגילה ג:). **ללאו יצאת.** שהיתה בכללו לא תעשה כל מלאכה, חזר והוציאה מכללו ופרטו בה לאו לעצמה, לומר לך שאינה במיתת ב"ד כשאר מלאכות אלא בלאו זה לבדו (פסחים ה: וכעי"ז יבמות ו: ולקמן סב.) שאין בה כרת וסקילה כשאר מלאכות אלא מה שאמור בה (שבת נ:). **לחלק יצאת.** שלא תאמר אינו חייב סקילה עד שיחלל שבת בכל מלאכות, לכך יצאת הבערה מן הכלל לחלק, מה הבערה מיוחדת שהיא אב מלאכה וחייב עליה כרת וסקילה בפני עצמה, אף כל שהיא אב מלאכה (יבמות ו:) או: שלא תאמר הבערה מלאכות או חמשה אבות מלאכות בשוגג אינו חייב אלא אחת, הבא חד לאו איכא בכולהו וחד כרת, לפיכך פרט בה בפני עצמה להקיש אליה, מה היא מיוחדת וחייבין עליה לעצמה כו' (פסחים ה:) אף כל שהוא אב מלאכה אם עשאן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת, דכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכללא ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא (לקמן סב.). **מושבות מה ת"ל.** מושבותיכם בכל מקום שאתם יושבים אפילו בחולה לארץ (יבמות ו:). **חובת הגוף היא.** ואינה תלויה בקרקע כגלגים וערלה ותרומות ומעשרות (שם).

ז) [יבמות ו:], ג) שבת ע. יבמות ו: לג: לקמן סב. [כריתות כ:], ג) רש"ל מ"ז, ד) ס"פ ולידן, ה) [וע"ע תוס' שבת ע. ד"ה הבערה],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יכול וכו' וכתיב על כל נפשות:

רבינו חננאל

ולאמו ולאחיו אינו מיטמא לאחותו לא כל שכן שאינו מטמא לה. למה בא לומר לך הרי שהיה הולך [לשחוט] את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא כשם שאינו מיטמא הנזיר בימי נזרו [במי] שהוא מוזהר בהן להיטמות כך לא יטמא זה ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו. שאם יטמא נמצא נגרע מלעשות פסח או מתעכב למול בנו ביום השמיני לפיכך יתעסק במצוה ואל יטמא למתו כמו הנזיר ששומר טהרתו ואינו מיטמא לאחותו. יכול כשם שאינו מטמא למתו כך אינו מטמא אפי' למת מצוה ת"ל ולאחותו לאחותו הוא דאינו מיטמא [אבל מטמא] הוא למת מצוה שבת שנדחה מפני עבודה אינו דין שתהא קבורת מת מצוה דוחה אותה. ודחינן רציחה תוכיח שדוחה עבודה שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות ואין רציחה דוחה שבת כדרבא דאמר כבר פסקה תנא דבי ר' ישמעאל דתניא לא תבערו אש בכל מושבותיכם מה תלמוד לומר מיכדי שבת חובת הגוף היא וחובת הגוף נוהגת בארץ ובחוצה לארץ. מושבות דכתב רחמנא הכא למה לי. אלא כתיב הכא בכל מושבותיכם ולהלן הוא אומר והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם. מה מושבות האמור להלן מיתת ב"ד אף מושבות האמור בשבת מיתת ב"ד כגון שריפה. ואמר רחמנא לא תבערו אש מיכן שאין מיתת ב"ד דוחה את השבת. אמר אביי השתא דאמרת אין רציחה דוחה שבת לא תהא רציחה נמי דוחה עבודה מק"ו וכו' עד והכתיב מעם מזבחי ההוא בקרבן יחיד דלא דחי שבת. אמר רבא לא תהא רציחה דוחה

אין רליחה דוחה אותו. דאין בין י"ט לשבת אלא שאוכל נפש בלבד[ו] דהא בי"ט נמי כל מלאכה לא תעשה כתיב[ז]: **הניחא כו'.** מסקנא דמילתיה דרבא היא. הניחא למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב מצית למאוקמי מעם מזבחי[ח] בקרבן יחיד דלא דחי לא שבת ולא יום טוב דמו לא מידרים ק"ו כדאמרן: **אלא למ"ד קריבין.** אי כמ למדרש ק"ו כדאמרן ולהוא תנא היכא מוקמת מעם מזבחי ופלוגתייהו במסכת בילה: **אלא אמר רבא.** כדאיתא אמר מעם מזבחי ועקריה לקל וחומר בין מקרבן יחיד בין מקרבן ציבור דלא מיבעיא למ"ד קריבין דציון דקרבן יחיד דוחה יום טוב מי אמית למידרש קל וחומר לא מיתוקש מעם מזבחי כלל ועל כדאתיין לא תדרש ק"ו ואמת קרא ועקריה אלא אפילו למאן דאמר כו' ואיכא לאוקמי לקרא בקרבן יחיד דציבור דלא בעית לאוקמיה לקרא משום ק"ו על כדאתיין ממשמעותיה מיתוקש נמי בקרבן ציבור דמזבחי משמע המיוחד לי דהיינו תמיד שהוא עיקר כל הקרבנות: **הוו מתחלי בריש.** במניינא דסיקריקון אמרה רב בפ' הניזקין (גיטין דף נח:) דקתני הוסיב ב"ד ומנו שאם שהתה בפני סיקריקון שנים עשר חדש כו' ואמר רב אגא הוה בההוא מניינא ומינאי דידי הוא דאתחילו בריש[ט]: **מן הלד הוו מתחלי.** מפני ענוה יתירה שהיתה בו: **בריה דרבי וולס[י]: במקום אחד.** תורתן וגדולתן של ישראל בחדש אחד שלין כמותו בכל ישראל בתורה ובגדולה כגון משה שהיה גדול על כל ישראל במלכות ובתורה וכן רבי בנשיאות ובתורה: **הוה אלעזר.** חבירו בתורה ולא הוי מקום אחד: **והא הוה פינחס.** משמתו יהושע ואלעזר: **הוו זקניס.** כגון עתניאל ואבצן[י] ובועז: **עירא היאירי.** במו"ק (דף טז:) אמרינן דהוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות ודוד היה מנהיגו עליו לרשם דכתיב (ש"ב כ) עירא היאירי היה כהן לדוד: **שמעי.** גדול היה כדאשכחן (שם יט) שירד לקראת דוד הירדן בחלף אים: **שבנא.** שהיה ישיבתו גדולה משל חזקיה כדאמר בפ' זה בורר (לעיל כו.): **לא תענה על רב.** כתיב בלא יו"ד משמע לא תחלוק על מופלא של ב"ד הלכך לא מתחילין מיניה למא חזא ליה מובה ולא פלגינא עילויה ומתחילין מן הלד (לא) כ[שלא ישמע] אחד דברי אחד מן המזכים ויסכים עמו: **ויחגור גם דוד חרבו.** באחרונה נמנו עליו לדונו משום מורד במלכות: **שונא אדם לתלמידו.** ומראה לו פניס לזכות ולחובה בתוך הדין ודן עמו ונמנה עמו או לזכות או לחובה ומטין הדין על פי התלמיד כאחד מן הדיינין: **הטמאות והטהרות.** שהוראתן ביחיד ואין בהם מנין אלא אם כן חולקין ואריך לעמוד למנין אם רבו (ב) הטמאין או המטהרין מונין את האב ובנו או את הרב ותלמידו בשנים אבל דיני ממונות ונפשות ומכות שמנין שלהם אף בתחילת הדין (ג) ומן התורה שזה צריך שלשה ודיני נפשות כ"ג וכן קידוש החודש שצריך שלשה דמשפט כתיב ביה (תהלים פא) כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב ומוקמינן ליה בקידוש החודש במס' ר"ה (דף כה:) וכן עיבור השנה שצריך שלשה חמשה ושבעה [לעיל:] אין האב ובנו כשרין זה עם זה ולא הרב ותלמידו נמנין אלא אחד. וסיפא דברייר לא יסב בנידו ואפילו שותק אלא יעמוד והולך לו: כי

מה יום טוב שנדחה מפני קרבן יחיד אין רציחה דוחה אותו קרבן יחיד שהוא דוחה את יום טוב אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותו הניחא למאן דאמר[ט] אין נדרים ונדבות קריבין ביום טוב אלא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב מאי איכא למימר אלא אמר רבא לא מיבעיא למ"ד נדרים ונדבות קריבין ביום טוב דהא לא מתקיים מעם מזבחי כלל אלא אפילו למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב הכתיב מעם מזבחי מזבחי המיוחד לי ומאי נינהו תמיד ואמר רחמנא [1]מעם מזבחי תקחנו למות: [2]דיני ממונות הטמאות והטהרות כו': אמר רב אגא הואי [3]במניינא דבי רבי ומינאי דידי הוו מתחלי בריש והא אנן מתחילין מן הגדול תנן אמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דרבי וולם שאני מניינא דבי רבי דכולהו מינייהו מן הצד הוו מתחלי ואמר רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דר' וולם [3]מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא הא הוה יהושע הוה אלעזר והא הוה פנחס הוו זקנים והא הוה שאול הוה שמואל והא נח נפשיה כולהו שניה קאמרינן והא הוה דוד הוה עירא היאירי והא נח נפשיה כולהו שניה קאמרינן והא הוה שלמה הוה שמעי בן גרא והא קטליה כוליה שניה קאמרינן הא הוה חזקיה הוה שבנא והא איקטיל כולהו שניה קאמרינן והא הוה עזרא הוה נחמיה בן חכליה [7]אמר רב אדא בר אהבה אף אני אומר מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה הונא בר נתן הונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי: [3]דיני נפשות מתחילין מן הצד: מנא הני מילי אמר ר' אחא בר פפא אמר קרא [2]לא תענה על ריב לא תענה על רב רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מהכא [3]ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש [את] חרבו ויחגרו איש [את] חרבו ויחגור גם דוד את חרבו אמר רב [7]שונה אדם לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות מיתיבי [8]הטהרות והטמאות האב ובנו הרב ותלמידו מונין להם שנים דיני ממונות ודיני נפשות ודיני מכות קידוש החדש ועיבור שנה אב ובנו הרב ותלמידו אין מונין להן אלא אחד כי

ומה י"ט. וא"ת ומנ"ל דלא דחיא רציחה י"ט הא אפי' שבת דחיא אי לאו משוס דכתיב (שמות לה) בכל מושבותיכם ובי"ט לא כתיב א"כ תדחה י"ט בק"ו ומה עבודה שדוחה יום טוב רציחה דוחה אותו וכו' וי"ל דאיכא למימר שבת יוכיח שנדחית מפני העבודה ואין נדחית מפני הרציחה והוא הדין י"ט מיהו אין שייך למימר שבת יוכיח שנדחית מפני העבודה דהיינו עבודה שאינה נדחית מפני הרציחה דהא אמילתיה דלאדיי קאי ול"ג דל"ק מידי כיון דאיכא למימר ק"ו לקולא ולחומרא לחומרא אמרינן: **והא** הוה חזקיה. אית ספרים דלא גרס ליה דחזקיה לא היה מוסל על כל ישראל שכבר גלו עשרת השבטים ועוד דשבנא רשע היה ולא ממנייניא הוא[א] ותדע דכי פריך (ג) הוה דוד לא משני הוה אחיתופל שקרא דוד[ב] אלופו ומיודעו כיון דרשע הוה אינו מן המנין וקאמר דקשה דלא משני הוה מפיבושת שהיה מבייש פני דוד בהלכה (ברכות ד' ד.):

כולהו שניה קאמרינן. דמשהותא גדולתן לא פסק כולהו שני' והשתא לא קשה לספרים דגרסי והא הוה אלעזר הוה פנחס דהכי פריך והא הוה אלעזר שהותחלה גדולתו אחר של יהושע ותימה דלא משני איהושע הוה עתניאל בן קנז שהחזיר הלכות (הלכות) שנשתכחו מישראל בימי אבלו של משה (תמורה דף טז:):

והא הוה הונא בר נתן. שהיה קרוב למלכות כדאיתא בפ"ב דזבחים (דף יט.) דאתקייס ביה והיו מלכים אומנין:

דיני נפשות מתחילין מן הצד. משוס לא תענה על רב[ד] אבל בדיני ממונות לא חייסי' ומ"מ דרך שאלה יכולין לענות ואפשר לא תענה על רב בדיני נפשות כתיב ולא בדיני ממונות אע"ג דלגטות קאי נמי אדיני ממונות למאן דמוקי לה בריש מכילתין (דף ג:) בב"ד נוטה:

רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מהכא ויחגרו איש וגו'. הכא משמע שמורד במלכות[ד] ובעי למידייני' דדוד היה חושב עצמו מלך וכן בפרק במה בהמה (שבת דף נו. ושם) גבי אוריה שהיה לו לדוד לדונו בסנהדרין ולא דייניה אע"ג שהיה מורד במלכות כדאמרינן התם וקשה דהא אמר במגילה (דף יד: ושם) דמורד במלכות לא בעי למידייניה ויש לומר לא בעי למידייניה כשאר חייבי מיתות אלא לקבל עדות ולידע אם הוא מורד במלכות ונראה הא דאמר לא בעי למידייניה לענין הא דתנן בפירקין (דף לב.) דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום שלאחריו לחובה ובלילה שלאחריו אין גומרין והאי גומרין בו ביום לחובה והיינו דקאמרה ליה אביגיל וכי דנין דיני נפשות בלילה כדאמרינן לעיל בפירקין (דף לב:) דנגד השמש בעינן והשיב לה דלא בעי למידייניה כשאר דיני נפשות אלא גומרין בו ביום לחובה וכן מוכח בירושלמי דפירקין דאמרה ליה וכי דנין דיני נפשות בלילה אמר לה כבר נגמר דינו מבעוד יום: **אין** מונין להם אלא אחד. משוס קידוש החדש ועיבור השנה אילטריך לענין דין פשיטא דאין קרובים כשרים: לאמוי

חובה אין לאחר לחלוק על דבריו. ר' יוחנן אמר מהכא ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש חרבו וגו' וחגר דוד איש חרבו. אמר רב שונה אדם לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות ומותבינן עליה הטהורות והטמאות האב ובנו הרב ותלמידו מונין להם שנים ודיני נפשות ודיני מכות וקידוש החודש ועיבור השנה אב ובנו הרב ותלמידו אין מונין להם אלא אחד ופרקינן כי אמר רב שונה אדם

מסורת הש"ס

א) בילה יט. [שבת קיד. פסחים לא. מנחות ק:], ב) גיטין נט., ג) שם, ד) [גיטין שם ע"ש], ה) [תוספתא פ"ז], ו) [מגילה ז:], ז) [עי' ויקרא כג], ח) [שמות כח], ט) נ"ל כך שמו, י) גי' רש"ל שהוא בוטז, כ) שיטמע מהרש"ל ועי' רש"ל, ל) [נ"ל מן], מ) [לעיל כו.], נ) [נקמן קו.], ס) עי' ר"מ ורש"ל,

תורה אור השלם

1. וְכִי יָדֹד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בָּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת:
שמות כא יד

2. לֹא תַהֲיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:
שמות כג ב

3. וַיֹּאמֶר דָּוִד לַאֲנָשָׁיו חִגְרוּ אִישׁ אֶת חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת חַרְבּוֹ וַיַּחְגֹּר גַּם דָּוִד אֶת חַרְבּוֹ וַיַּעֲלוּ אַחֲרֵי דָוִד כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וּמָאתַיִם יָשְׁבוּ עַל הַכֵּלִים:
שמואל א כה יג

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לא תענה וכו' מן הלד שמא ישמע אחר: (ב) ד"ה הטמאות וכו' אם רבו המטמאין: (ג) תוס' ד"ה והא וכו' דכי פריך והא הוה: (ד) ד"ה רבה וכו' שמורד במלכות היה ודעי:

מוסף רש"י

ומינאי דידי הוו מתחלי בריש א. ממני שאלו תחלה בשורה כשהייו יושבין מה דעתי עוטה, והוא היה ביטוי, לא מן הגדולים ולא מן הקטנים, ומי שמעתי שקטן שבהם היה (גיטין נט). מן הצד הוו מתחלי. משום לא תענה על ריב, ודרשינן לא תענה על רב, לא תחלוק על מופלא שבנית דין, ולא מוקמי ליה לריש"ל דקרא בדיני נפשות, ומע"ג דסיפיה דקרא לא מיתוקמי אלא בדיני נפשות (שם). תורה וגדולה במקום אחד. שהרא מוהנו וגדולתן של ישראל במקום אחד, שלין כישראל גדול בתורה ובעושר כמותו (שם). והא הוה פנחס. לאחר אלעזר תורה וגדולה, שהיה כהן גדול אחר אביו (שם). הוו זקנים. שקבלו מיהושע והאריכו ימים אחריו כדכתיב (יהושע כד) אשר האריכו ימים אחרי יהושע (שם). והא הוה שאול. גדול בתורה היה אלא שלא לימד לאחרים כדאמרינן בערובין (נג.) שאול לא גלי מסכתא להכי כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע (שם). והא נח נפשיה. דשמואל קודם שאול (ג). כולהו שניה קאמרינן. משעמד בגדולה תהא תורה וגדולה במקום אחד, וזה בתחילת גדולתו לא יחיד היה בתורה (שם). הוה עירא היאירי. גדול בתורה היה כדאמרינן במו"ק (טז:) דהוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות (שם). הא הוה חזקיה. מזקיה מלך יהודה גדול בתורה היה, כדאמרינן במלך (צד: שם). הוה שבנא. גדול בתורה היה כדאמרינן (לעיל כו.) שבנא הוה דרש בתליסר ריבוותא וחזקיה בחד סרי ריבוותא (גיטין שם). והא איקטיל. קמתריב הרגו כדאמרינן בזה בורר (לעיל כו. גיטין שם).

נ א מיי' פ"ל מהלכות מגילה הלכה ח והל"י:
נא ב ג מיי' פי"ל מהל' סנהדרין הלכה ו:
נב ד מיי' שם הלכה י טוש"ע חו"מ סימן יט סעיף ה:
נג ה מיי' שם הלכה ז טוש"ע שם ופהג"ה:

רבינו חננאל

קרבן יחיד מק"ו ומה יו"ט שנדחה מפני קרבן יחיד לדברי האומר נדרים ונדבות [אין] קריבין ביו"ט [אלא למ"ד קריבין מאי איכא למימר] אין רציחה דוחה יו"ט קרבן יחיד שדוחה יו"ט אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה הניחא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביו"ט הנה קמה ליה ק"ו אלא אמר רבא לא מיבעיא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביו"ט דכי האי גוונא לא דייניגן ק"ו לבטל מקרא מן התורה שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות בפירוש ריבתה התורה שהתא רציחה דוחה את העבודה אלא אפילו למאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט מעם מזבחי כתיב מזבחי המיוחד לי ומאי ניהו תמיד וכ"ש קרבן יחיד דדחי: **דיני** ממונות מטים על פי עד אחד בין לזכות בין לחובה כו'. ירושלמי א"ר ינאי אילו ניתנה תורה חתוכה לא היתה עמידה לרגל מאי טעמא וידבר ה' אל משה לאמר אמר לפניו רבון כל העולמים הודיעני היאך היא הלכה א"ל אחרי רבים להטות. רבו המזכים זכאי. רבו המחייבים חייב כדי שתהא התורה נדרשת מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים שהור מנין ודגלו וכן הוא אומר אמרות ה' אמרות שהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים ואמר מישרים אהבוך. א"ר יוחנן כל מי שאינו יודע לדון את השרץ לטמאו מאה פעמים ולטהרו מאה פעמים אינו יכול לפתוח בזכות. תלמיד ותיק היה לרבי והיה מטהר ומטמא השרץ מאה פעמים. אמרי ההוא תלמיד קטן מטורא דסיני הוה: **דיני** ממונות הטהרות והטמאות כו' אמר רב אגא הוינא במניינא דבי רבי ומיני הוה מתחלי בריש. והתנן מתחיל מן הגדול ואסיקנא כל מניינה דבי רבי מן הצד הוו מתחלי והן אמרו מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד. איני ואחר לא מצאנו. והא הוה יהושע ודחינן הוה אלעזר בהדיה כי קאמרינן דליכא אחר בהדיה והא הוה אלעזר הוה פנחס כו'. ואסיק' אף אני אומר מימות רבי ועד רב אשי לא מצאנו תורה וגדולה במקום אחד. והונא בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי: **דיני** נפשות מתחילין מן הצד. פי' מאי טעמא אין מתחילין מן הגדול שנאמר לא תענה על רב כלומר כיון שיתחיל הגדול ויאמר זכות או

עין משפט נר מצוה

לאתויי ממזר. לאו אמאן הכל כשרין לדון דיני נפשות קמי דאס כן הוה ליה למימר לאתויי אחל דהוי רבותא טפי לאפי׳ אחל דכשר לגא בקהל פסול לדון דיני נפשות משום דכתיב אתך בדומה לך ועוד הא בהדיא קתני לה אלא כהנים לויים וישראלים המשיאין לכהונה אלא מהכל כשרין לדון דיני ממונות קמי וכן מוכח הלריכותא דעביד לדיני ממונות ואע״ג דבפרק בא סימן (נדה דף מט: ושם) קעביד לריכותא איפכא לדיני נפשות מ״מ נקט עיקר מילתא משום דיני ממונות וא״ת לימא לאתויי סומא דכשר לדון דיני ממונות לתנא דמתני׳ דלאמרינן לעיל (דף לד:) ופסול לדיני נפשות דלאי׳ בריש מלות חליצה (יבמות דף קא. ושם) דממעט סומין מדתני רב יוסף כשם שב״ד מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום ומהאי טעמא נמי יש לפסול כל מומין כיון דקאמר קראי דמום אין בך במום ממש אייני וי״ל דמשמע ליה מתני׳ בפסול יוחסין דלאמרי׳ בזה בורר (לעיל דף מז:) אמתניתין דבא סימן תדע דקתני סיפא אלא כהנים לוים וישראלים המשיאין לכהונה: **תנינא** חדא זימנא. אמילתיה דרב יהודה קשה ליה אמאי אילטריך ליה למימר אתרתי מתניתין לאתויי ממזר דאי אמתניתין מאי פריך הא קתני התם טובא כה״ג אע״ג דתני להו בשאר דוכתי וכה״ג אשכחן בפרק אלו דברים בפסחים (דף סט: ושם) גבי כלל גדול א״ר עקיבא כל מלאכה שאפשר לעשותה:

חדא לאתויי גר. השתא משמע דסתם גר כשר לדיני ממונות וק׳ דבפרק החולץ (יבמות דף מה: ושם) אכשריה רבא לרב מרי בר רחל ומני׳ מ״ן אפוקי דבבל דכיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה אלמא בעיא אמו מישראל וי״ל דהכא מייירי לדון גר חבירו כדאמרי׳ בפ׳ אלות חליצה (שם דף קב. ושם) גר דן חבירו דבר תורה ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ולא כמו שפ״ה לענין דיני נפשות אייני דדן חבירו ולא ישראל אבל לדיני ממונות כשר ועוד דהתם מייתי קרא דמקרב אחיך ואילו דיני נפשות מימעטי בסמוך מוקשאו אתך ומ״ת והא דאמר בפ׳ עשרה יוחסין (קידושין דף עו:) גבי מי שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים לממרא דלא מוקמינן פסולין ורמינהו הכל כשרין לדון ואמר רב יהודה לאתויי ממזר ומאי קושיא היינו לדון חבירו וי״ל דשאני ממזר הואיל ואמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה והאי דקאמר צריכא אע״ג דגר וממזר חלוקין מ״מ נקט לריכותא דשייכא לפי המשנה הסמוכה סתם ואין חילוק זה מפורש בה וא״ת בריש מלות חליצה (דף קב: ושם) דא״ל מ״ן שמואל בר יהודה לרב יהודה תניא בישראל בב״ד של ישראל ולא בב״ד של גרים ורגיל ר״ת לומר לאותו (רב) שמואל בר [רב] יהודה היה בנו של רב יהודה הינדוואה דאמרי׳ בפ״ק דקידושין (דף כב:) דגר שאין לו יורשים הוא ונתגייר מ״ן הוא ובנו ואינו נראה דא״כ בלא ישראל נמי מיפסיל אפי׳ בשאר דיני כיון דלאו אמו מישראל ואין לומר דאילטריך לפסול אפי׳ לחליצה בני גרים דבני גרים כיון שהורתן ולידתן בקדושה ישראל מעליא נינהו כדאמרי׳ בפ׳ נערה (כתובות דף מד: ושם) לענין נערה המאורסה דהורתה ולידתה בקדושה ישראלית מעליתא היא ולריך לומר דאילטריך בישראל לפסול גר לחליצה אפילו אמו מישראל ורב שמואל בר יהודה אמו מישראל הוה:

אתך בדומין לך. אף על גב דמאתך נמי הוי שייך למעוטי בעל מום דמשה לאו בעל מום הוה כדאמרינן בפרק ע״ן אלו מומין (דף לז) אם כן עשיתו למשה בעל מום מכל מקום לא הוה מסתבר למילרש אתך להכי אי לאו משום דכתיב ומום אין בך: **התורה**

כי קאמר רב. דתלמידו נמנה לא אמר אלא כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי ולסבריה דרב לא הוו צריכי א״ר אבהו עשרה דברים יש בין דיני ממונות לדיני נפשות [2]וכולן אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מעשרים ושלשה מנא הני מילי אמר רב אחא בר פפא דאמר קרא [1]לא תטה משפט אביונך בריבו משפט אביונך אי אתה מטה אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל עשרה הא ט׳ הוו הא עשרה קתני משום דאין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא הא איכא אחריתי דתניא [3]אין מושיבין בסנהדרין זקן וסרים ומי שאין לו בנים ר׳ יהודה מוסיף אף אכזרי [4]וחילופיהן במסית דרחמנא אמר [2]לא תחמול ולא תכסה עליו: [5]הכל כשרין לדון דיני ממונות: הכל לאתויי מאי אמר רב יהודה [6]לאתויי ממזר הא תנינא חדא זימנא [7]כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות ויש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות והוינן בה לאתויי מאי ואמר רב יהודה לאתויי ממזר חדא [8]לאתויי גר וחדא לאתויי ממזר וצריכ׳ דאי אשמעינן גר דראוי לבא בקהל אבל ממזר אימא לא ואי אשמעינן ממזר דבא מטיפה כשרה אבל גר דלא בא מטיפה כשרה אימא לא צריכא: [9]ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות: מאי טעמא דתני רב יוסף [10]כשם שב״ד [11]מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום אמר אמימר מאי קרא [3]כולך יפה רעיתי ומום אין בך ודילמא [12]מום ממש [13]אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא [4]והתיצבו שם עמך עמך בדומין לך ודילמא התם [14]משום שכינה אלא אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא [5]ונשאו אתך אתך בדומין לך ליהוי: **מתני׳** [15]סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה [16]ולשני סופרי הדיינין עומדים לפניהם אחד מימין ואחד משמאל וכותבין דברי [17](מחייבין ודברי מזכין) ר׳ יהודה אומר שלשה אחד כותב דברי המזכין ואחד כותב דברי המחייבין והשלישי כותב דברי המזכין ודברי המחייבין

ושלש

יוכיח כתבו [18] על של חבירו: **שלשה.** הוו שתתון טורח הטעמים שירבה עליהן יטעו בדבר אלא א׳ כותב דברי המזכין וא׳ כותב דברי המחייבין והג׳ כותב דברי כולם ומתוך שאין טורח רב עליהם לא יקלרו בדבר ואם יטעה אחד מהם יוכיח כתב של שלשה: [19] **יושבין לפניהן.** אף הן כעגולה אלא שהגדולים יושבין על הספסלין והתלמידים על הקרקע: ושלש

[20]כי קאמר רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי ולסבריה דרב לא הוו צריכי א״ר אבהו עשרה דברים יש בין דיני ממונות לדיני נפשות [2]וכולן אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מעשרים ושלשה מנא הני מילי אמר רב אחא בר פפא דאמר קרא [1]לא תטה משפט אביונך בריבו משפט אביונך אי אתה מטה אבל אתה מטה משפט של שור הנסקל עשרה הא ט׳ הוו הא עשרה קתני משום דאין הכל כשרין ועשרים ושלשה חדא היא הא איכא אחריתי דתניא [3]אין מושיבין בסנהדרין זקן וסרים ומי שאין לו בנים ר׳ יהודה מוסיף אף אכזרי [4]וחילופיהן במסית דרחמנא אמר [2]לא תחמול ולא תכסה עליו: [5]הכל כשרין לדון דיני ממונות: הכל לאתויי מאי אמר רב יהודה [6]לאתויי ממזר הא תנינא חדא זימנא [7]כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות ויש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות והוינן בה לאתויי מאי ואמר רב יהודה לאתויי ממזר חדא [8]לאתויי גר וחדא לאתויי ממזר וצריכ׳ דאי אשמעינן גר דראוי לבא בקהל אבל ממזר אימא לא ואי אשמעינן ממזר דבא מטיפה כשרה אבל גר דלא בא מטיפה כשרה אימא לא צריכא: [9]ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות: מאי טעמא דתני רב יוסף [10]כשם שב״ד [11]מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום אמר אמימר מאי קרא [3]כולך יפה רעיתי ומום אין בך ודילמא [12]מום ממש [13]אמר רב אחא בר יעקב אמר קרא [4]והתיצבו שם עמך עמך בדומין לך ודילמא התם [14]משום שכינה אלא אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא [5]ונשאו אתך אתך בדומין לך ליהוי: **מתני׳** [15]סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה [16]ולשני סופרי הדיינין עומדים לפניהם אחד מימין ואחד משמאל וכותבין דברי [17](מחייבין ודברי מזכין) ר׳ יהודה אומר שלשה אחד כותב דברי המזכין ואחד כותב דברי המחייבין והשלישי כותב דברי המזכין ודברי המחייבין

ושלש

יוכיח כתבו [18] על של חבירו: **שלשה.** הוו שתתון טורח הטעמים שירבה עליהן יטעו בדבר אלא א׳ כותב דברי המזכין וא׳ כותב דברי המחייבין והג׳ כותב דברי כולם ומתוך שאין טורח רב עליהם לא יקלרו בדבר ואם יטעה אחד מהם יוכיח כתב של שלשה: [19] **יושבין לפניהן.** אף הן כעגולה אלא שהגדולים יושבין על הספסלין והתלמידים על הקרקע: ושלש

עין משפט נר מצוה

נד א מיי׳ פי״ח מהל׳ סנהדרין הלכה ז [והל״ן טור שו״ע חו״מ סימן יח סעיף ס:]
נה ב מיי׳ שם הלכה ד:
נו ג מיי׳ שם פ״ב הל״ג:
נז ד מיי׳ שם פי״א הל״ה:
נח ה מיי׳ שם הלכה יא סמג עשין לא טוש״ע חו״מ סימן ז סעיף ב:
נט ו ז מיי׳ שם הל׳ יא ופי״ב שם הל׳ ט סמג שם טוש״ע שם:
ס ח מיי׳ פי״ב שם הלכה א והלכה ט ופי״א שם הלכה ט:
סא ט י מיי׳ שם פ״ב הלכה ו:
סב כ מיי׳ פי״ח מהלכות סנהדרין הלכה ג:
סג ל מיי׳ שם הלכה ט:

מסורת הש״ס

(א) [מוספתא פ״ז], [ועיל כט. לג: תוספ׳ סוף פ״ין], ג) לעיל כז: נדה מט: קידושין עו:, ד) יבמות קא. ע״ש קידושין עו:, ה) קידושין עו: הוריות ד: ע״ש, ו) [ועיל ח. ע״ש], ז) חולין ה., ח) לעיל לד. לה., ט) [ל״ל המזכין ודברי המחייבין כך מ׳ במשנה שבמשניות וכן הוא לעיל לד. לה. וכ״ג מפירש״י הכא ועי׳ היטב בפירוש רש״י דלעיל לד. ד״ה המחייבין], י) בס״א: פרכינן, כ) [שייך לענין הבא אחר ד״ה ואלא שהוא], מ) פי׳ לשון ממונה כגון פרנס וגבאי, נ) רב שמואל בר יהודה, ס) הוא ובנו ול״ל בלא ישראל נמי מיפסל כל״ג, ע) [ל״ל במסכת בכורות בפרק מומין אלו (דף מד.)],

רבינו חננאל

לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות ומונין אותן לשנים בתלמיד כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי לסבריה דרב לא הוו צריכי. יש מי שאומר הואיל ולא חישב קיום שטרות בהדייהו מכלל דקיום שטרות בקרובים כשר. ולא היא אלא כיון דקתני דיני ממונות אף קיום שטרות בכללן הוא. ואין קרוב כשר אלא לומר זה כתב ידו של אבי. א״ר אבהו עשרה דברים ששנינו במשנתנו בין דיני נפשות לדיני ממונות כולן אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מכ״ג ותניא אין מושיבין בסנהדרין זקן וסרים ומי שאין לו בנים ר׳ יהודה מוסיף אף אכזרי משום דלא מרחמי וכיון דאין להן חנינה לא חזו ליה זכותא. וחילופא (במזיד) [במסית] דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו: **ירושלמי** משמא דר׳ יוחנן אף פחות מכן עשרים ולא הביא שתי שערות כשר בדיני ממונות ואינו כשר בדיני נפשות ויושב בדינו של שור. ר׳ יוסי מוסיף דנין שני דיני ממונות ביום אחד. ואין דנין שני דיני נפשות ביום אחד. ואפילו נואף ונואפת: ר׳ חזקיה ור׳ אחי בשם ר׳ אבהו אמר אסור לדון דיני ממונות בע״ש מתניתין פליגא עליה דתנן לפיכך אין דנין לא בע״ש ולא בערב יו״ט דיני נפשות. הא דיני ממונות דנין ותני נמי ר׳ חייא דאין דיני ממונות בע״ש ואין דנין דיני נפשות בע״ש אומר כאן להלכה כאן למעשה: **הכל** כשרין לדון דיני ממונות כו׳. אוקימנא אפילו ממזר. והא דתנן במס׳ נדה יש ראוי לדון דיני ממונות אוקימ׳ אפילו גר וקי״ל בין ממזר בין גר כשרין לדון דיני ממונות ואין כשרין לדין דיני נפשות שנאמר ונשאו אתך במשא העם אתך בדומין לך: **סנהדרין** היתה כחצי גורן עגולה וכו׳.

תורה אור השלם

1. לא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ:
שמות כג ו
2. לא תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו:
דברים יג ט
3. כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ:
שיר השירים ד ז
4. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אַסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ:
במדבר יא טז
5. וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם בְּכָל עֵת וְהָיָה כָּל הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ:
שמות יח כב

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה משום שכינה וכו׳ שכינה עליהן דכתיב כל״ל ותיבת שכינה נמחק והד״ל: (ב) ד״ה ונשאו וכו׳ משום שכינה כ״ב ע״ל דף יז ע״א: (ג) ד״ה כחלי וכו׳ ומדקדקין בדברי״הס: (ד) ד״ה וכותבין וכו׳ יוכיח כתבו של כל״ל ותיבת על נמחק:

מוסף רש״י

כל הראוי לדון דיני נפשות. כל שכן שהוא כשר לדיני ממונות (נדה מט:). **כשם שב״ד מנוקין בצדק.** שנאמר בצדק משפוט (לעיל כז:). **כך מנוקין מכל מום.** פסול יוחסין, וכסנהדרין קאמר, או גדולה או קטנה, אבל דיינין דעצמה לא (קדושין עו:) יליף מהאי קרא כולך יפה רעיתי דאייני בסנהדרין (יבמות קא.). עמך. מיוחסין כמותך (קדושין עו:). **התם משום שכינה.** סנהדרין שבאותה שעה הוו ארבעה להיות מיוחסין משום שכינה, על שם שבואה נאספו שם כדכתיב (במדבר

יא) ואצלתי מן הרוח וגו׳, אבל סנהדרין שהן לדון, כגון סנהדרי דיתרו מותן משה לא (שם). ונשאו אתך. גרסינן ולא גרס במשא העם, אלא אסנהדרין דיתרו קמי והקל מעליך ונשאו אתך (שם). כדי שיהו רואין זה את זה. לחיות שומעין מיהם את תבירו ומתווכחין זה עם זה עד שתבא הוראה כהלכה, שאילו היו יושבין כעובדה אין בני רשם הסורה רואין בני סוף שוחתו, וכעגולה שלמה לא היו יושבין כדי שיהא מקום לאמת ולבא (חולין ה.). **דברי מחייבין ודברי מזכין.** פלוני מייב ומן הטעם הזה, פלוני זיכה ומן הטעם הזה (לעיל לד.).

ושלש שורות. כל אחת כמנין סנהדרי עשרים ושלשה שאם יחלקו הכ"ג רובן מחייבין ומיעוט מזכין והטייה לרעה אין ע"פ אחד וצריך להוסיף שנים שנים עד שבעים ואחד הלכך צריך להושיב לפייסם ארבעים ושמונה להשלמת שבעים ואחד ולאו אורח ארעא לעשות שורות לתלמידים של כ"ד שתהא מרובה משל דיינין ולא לעשות שורות קטנות ולא שתים של כ"ג ואחד של שנים תלמידים הלכך עבדי שלש שורות: **ולא אחד מכיר את מקומו.** לפי שבתחלה כסדר הושיבוס שורה ראשונה גדולה משל שניה והיא גדולה מן השלישית וגם בכל שורה ושורה הושיבוס כסדר הגדול בראש שני למטה הימנו וכן כולן זה למטה מזה לפיכך צריך כל אחד להכיר מקומו: **הוצרכו לסמוך.** כגון שמת אחד מן הדיינין סומכין לו מהראשונים שהם גדולים מכולן: **אחד מהשניים בא לו לראשונה לו.** ולא שיביאו מן הקהל לראשונה לפי שהגדוע מן התלמידים שבשורות גדול מגדול שבקהל: **ולא היה.** לאותו שנגרר מן הקהל יושב במקומו של ראשון ראש בשורה שלישי אלא במקום הראוי לו בסוף השורה וכן אותו שבא מן השלישי לשניה וכן אותו שנסמך מן הראשונים לא היה יושב במקומו של ראשון אלא כולן בסוף השורות וכל בני השורה נמשכין אים אים למעלה ממקומו וממלאין זה מקומו של זה מפני שהקטן שבדיינים גדול מן הגדול שבתלמידי הראשונה והקטן שבראשונה גדול מן הגדול שבשניה הלכך כי ניידי כולהו ניידי כשמת אחד מהן ומושיבין אחר חליפיו כולן צריכין לנוד אים אים ממקומו: **גמ' מה"מ.** דבעגולה היו יושבים: **ספר.** עגול הוא: **בטיבורו של עולם.** שבית המקדש באמצע של עולם: **דומה לספר.** בעגולה: **מוג.** שני חלקי מים ואחד יין: **אל יחסר המזג.** אל יחסרו מחלק השלישי שהוא כדי הראוי למזג: **עשרים ושלשה.** שלש של שבעים: **ד' נלאת.** לעסקיו חוץ לישבה: סייג הוא גדר: **סוגה בשושנים.** גדורה בשושנים כלומר באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה וא"ל גדר אנים להפסיקן שאפי' אין רחוקין מן העבירה אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרלו בה פרצות הגדר: **מהבהבת.** אוחזת ודולקת כמו (שבת דף כח:) שקיפלה ולא הבהבה ובלע"ז פלמי"ד: **בריוני.** פריצים לשון בורים: רבי זירא גולא הוה ונחרכו שוקיו ע"י מעשה דבדיק נפשי' בתנורא שגירא בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פה.) וקרו ליה חריכא קטן שקי: **ש"מ.** מדקתני לא היה יושב במקומו של ראשון כי ניידי כולהו ניידי כדפרישי' לעיל: **בדנבי.** בזנבות: **מתני' מאיימין.** שלא יעידו עדות שקר: **מאומה.** בגמ' [ע"ב] מפ': **דיני ממונות.** אם העיד שקר נותן ממון לזה שנפסד על ידו ומחזירו לו ומתכפר: **לפיכך נברא אדם יחידי.** כל זה אומר להם לפיכך נברא אדם יחידי להראותך שמאדם א' נברא מלואו של עולם: **הרבה רשויות בשמים.** וכל א' ברא את שלו: **ולהגיד גדולתו.** ועוד לכך נברא יחידי להראות לדורות הבאים גדולתו של הקב"ה שבאותם הראשון כל הדורות טבועות שלא היה תחלה אלא אותם א': **חותם.** היינו אותו ברזל שהאורה חקוקה בו: **טובע כמה מטבעות בחותם א'.** כל המטבעות שאדם טובע ע"י ברזל אחת כולן דומין: **בשביל נברא העולם.** כלו' חשוב אני כעולם מלא לא אטרד א"ע מן העולו' בעבירה' אחת וימשוך ממנה:

מה

התורה העידה עלינו סוגה בשושנים. לענין דם נדות נדרש כשאומרת דם כשושנה אדומה ראיתי מיד פורש ואי"ת והא יחוד דאורייתא היא כדדרשינן (נעיל דף כא:) מכי יסיתך אחיך בן אמך והיכי אתא קרא דדברי קבלה למישרי מאי דכתיב באורייתא וי"ל דלא אסרה תורה אלא כעין אמו דלא עבידא דמשתריא אבל נדה סופה ליטהר[ע] ומיהו היכא דלא בעל אפילו נדה אסורה להתייחד כדאמרי' בפ"ק דכתובות (דף ז.) לא בעל הוא ישן בין האנשים ואשתו ישנה בין הנשים וא"ת והא אמרי' בפ"ק דשבת (דף יג.) מקיש אשתו נדה לאשת רעהו מה אשת רעהו הוא בנגדו והיא בנגדה אסור כו' ופי' שם בקונטר' משום ייחוד דאשת איש אף אשתו נדה והכא אמר סוגה בשושנים וי"ל דהוא בנגדו והיא בנגדה אסורה באשת איש אפי' בלא ייחוד משום איקרובי דעתה שנהנין ומתממנין זה מזה ויש תימה מ"ש דייחוד דנדה שריא מסוגה בשושנים והוא בנגדו והיא בנגדה אסרת מהיקש דאשת איש איפוך אנא וי"ל דמסתבר טפי לאסור הוא בנגדו והיא בנגדה לפי שמתקרבין יחד ונהנין זה מזה כדפרישית: **וירח את ריח בגדיו.** לשון ריח שייך בדם נדות כדאמרינן בפ"ק של חל (נדה דף כ:) ההיא איתתא דאתיא דמא קמיה דר"א ארחיה אמר האי דם חימוד הוא:

שאין

[1]ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהן כל אחד ואחד מכיר את מקומו [2]הוצרכו לסמוך סומכין מן הראשונה אחד מן השניה בא לו לראשונה אחד מן השלישית בא לו לשניה בוררים להן עוד אחד מן הקהל ומושיבין אותו בשלישית ולא היה יושב במקומו של ראשון אלא יושב במקום הראוי לו: **גמ'** מנא הני מילי א"ר אחא בר חנינא דאמר קרא [1]שרדך אגן הסהר אל יחסר המזג וגו' שרדך זו סנהדרין למה נקרא שמה שרדך שהיא יושבת בטיבורו של עולם אגן שהיא מגינה על כל העולם כולו הסהר שהיא דומה לסהר אל יחסר המזג [6]שאם הוצרך אחד מהם לצאת [3]רואין אם יש עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא: [1]בטנך ערימת חטים מה ערימת חטים הכל נהנין ממנה אף סנהדרין הכל נהנין מטעמיהן: [1]סוגה בשושנים שאפילו כסוגה של שושנים לא יפרצו בהן פרצות והיינו דאמר ליה ההוא מינא לרב כהנא אמריתו [7]נדה שרי לייחודי בהדי גברא אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת אמר ליה התורה העידה עלינו סוגה בשושנים שאפילו כסוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות [3]ריש לקיש אמר מהכא [2]כפלח הרמון רקתך [3]אפילו ריקנין שבך מלאין מצות כרמון ר' זירא אמר מהכא [3]וירח את ריח בגדיו אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו הנהו בריוני דהוה בשיבבותיה דר' זירא דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו להו בתיובתא והוו קפדי רבנן כי נח נפשיה דר' זירא אמרי עד האידנא הוה [7]חריכא קטין שקיה דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן רחמי הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה: שלש שורות כו': אמר אביי ש"מ כי ניידי כולהו ניידי ולימא להו עד האידנא הוה יתיבנא ברישא השתא מותביתו לי בדנבי אמר אביי דאמרי ליה הכי [5]הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים: **מתני'** כיצד מאיימין את העדים [6]על עידי נפשות היו מכניסין אותן ומאיימין עליהן שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד ומפי אדם נאמן שמא אי אתם יודעין שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם זרעותיו תלויין בו עד סוף העולם [1]שכן מצינו בקין שהרג את אחיו שנאמר [4]דמי אחיך צועקים אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך דמו ודם זרעותיו דבר אחר דמי אחיך שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא [1]וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא ומפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך ושלא יהו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומין זה לזה ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם ושמא תאמרו מה

מסורת הש"ס

[1] [תוס' פ"ז וע' תוס' לעיל יד: ד"ה אל יחסר ותוס' ב"מ ס. ד"ה רבא ותוס' ב"ב ו': ד"ה כל ממרא], [2] [ברכות מ. עירובין יט. מגילה ט:], [3] [ב"מ פה.], [4] [מנות פ"ד משנה טו, ו] [אדר"נ פל"א], [5] [נ"ב יא.], [6] [נ"ל לפני ד"ה עשרים], [7] [וע"ע תוס' סוטה ז. ד"ה נהנין],

תורה אור השלם

1. שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים:
שיר השירים ז ג
2. כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ:
שיר השירים ו ז
3. וַיִּגַּשׁ וַיְשַׁק לוֹ וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ יְיָ:
בראשית כז כז
4. וַיֹּאמֶר מָה עָשִׂיתָ קול דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן הָאֲדָמָה:
בראשית ד י

לעזי רש"י

פלמי"ד [פלמי"ר]. לחרוך.

מוסף רש"י

הוי זנב לאריות. טוב לך שתהיה זנב לאריות לאנשים טובים, מהיותך ראש ושר לריקים (אבות פ"ד מט"ו). דמו ודם זרעותיו. אף כשאתה מקיים דמי אחיך עמך (כשאתה מקיים נפש אחת מישראל) מעלה עליך מיין ומיי זרעיותיו, שמלה טובה מרובה ממלת פורענות (ב"ב יא.).

עין משפט נר מצוה

סד א מיי' פ"א מהל' סנהדרין הלכה (1) [ז] סמג עשין לז:
סה ב מיי' שם הל"ח:
סו ג מיי' שם פ"ג הל"ב:
ד [מיי' פכ"ב מהל' מיקוה ביאה הל' ו טוש"ע אה"ע סי' כב סעיף ו יו"ד סי' קלה סעיף ו]:
סז ה מיי' שם פי"ב מהל' סנהדרין הל"ג:

רבינו חננאל

א"ל ההוא מינא לרב כהנא אמריתו נדה שרי לגברה דילה לייחודי בהדה אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת א"ל התורה מעידה עלינו שאפילו סוגה בשושנים אין אנו פורצים פרצה. כפלח הרמון רקתך אפילו ריקנין שבישראל מליאין מצות כרמון: **הנהו** בריוני דהוו בשיבבותיה דר' זירא דהוה מקרב להו ר' זירא כי היכי דניהדרו בתיובתא והוו קפדי רבנן כד נח נפשיה דר' זירא אמרו עד האידנא הוה ר' זירא בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן רחמי ההרהרו בלבייהו והדרי בתיובתא: **שלש** שורות של תלמידי חכמים כו'. אמר אביי ש"מ כולהו ניידי ולימא להו עד האידנא הוינא יתיב ברישא והשת' מותביתו לי בסופא אמרינן ליה הוי זנב לאריות לא ראש לשועלים: **מתני'** כיצד מאיימין על עדי נפשות וכו':

שאין דמך מסור בידי. מדמייתי האי עובדא אמתני' דכילד מאומד משמע דדרים מהאי קרא דמאומד לא מיקטל דמשמע ע"פ שנים עדים שראו את המעשה ואחריני הוו עם ר"ש בן שטח והאי דלא חשיב להו משום כבודו והאי דקאמר או אני או אתה לאו דוקא לשון יחיד אלא אנו:

מיום שחרב בית המקדש. תימה דהוה מצי למימר דאף בזמן שבית המקדש קיים כי עובדא דשמעון בן שטח א"נ שלא בעדים והתראה כדאמר במכות (דף י:) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע בב' בני אדם שהרגו אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד הקב"ה מזמינן לפונדק וי"ל דנקט משחרב בית המקדש משום דאז בטלי דיני נפשות לגמרי וא"ת והא אכתי הוו מצי למינקט מ' שנה קודם חורבן הבית כדאמר בפרק היו בודקין (לקמן דף מא.) שגלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר שלא דנו דיני נפשות וי"ל מ"מ כשהיו רואים צורך שעה היו חוזרין לנשכת הגזית כי ההיא עובדא[1] וכיוצא בו והא דפריך לקמן בפרק היו בודקין (שם) ור' יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי משום דמה שבדק בעובקי תאנים בדין רוצח הוא והא דגלו משום דנפשי רוצחים הוו ומשום רציחה לא היו חוזרין[2] וא"ת והא חזינא כמה כופרים בעיקר[3] דמתים כדרכם וי"ל דזכות מילה תולה ושכר מצות שעשו משתלמין בעולם הזה כדכתיב (דברים ז) ומשלם לשונאיו ועובדא דריש הפועלים (ב"מ דף פג:) דאפקוה לגברא וזקפוה דהוא ובנו בעלו נערה המאורסה התם נמי זכות תולה לו שלא נענש בסקילה ומידון בקלה א"נ הוא ובנו לאו דוקא אלא בנו תחלה ואחר כך הוא דמיתתו בחנק וי"מ דנקט משחרב בית המקדש משום דבזמן בית המקדש בגדי כהונה היו מכפרין מיהו ה"מ כשעשו תשובה:

כמאן כר' אחא. משמע דרבי אחא לית ליה לאומד בדיני נפשות ותימה דבפרק שבועת העדות (שבועות דף לד. ושם) משמע דאית לי' גבי שבועת העדות דאינו חייב אלא בתביעת ממון ודריש ר' יוסי הגלילי מדכתיב או ידע בעדות המתקיים בידיעה בלא ראייה אמר רב פפא לימא ר' יוסי הגלילי לית ליה דרבי אחא דאי אית ליה בדיני נפשות משכחת לה כר"ש בן שטח ויש לומר דלמסקנא דהכא דמשני מתני' אפילו כרבנן אין צריך לאוקמי דרב אחא בדיני ממונות דווקא מיהו בדוחק יש למצוא דלחייב רבי אחא בהיא דר' שמעון בן שטח דמנא ידעו עדים שהרגו בתוך כדי דיבור של התראה כיון שלא רצו אלא מאומד ואי איירי בחבר ניחא וכ' יוסי דאמר לא בעי התראה (לעיל ד' ח:):

מיום שפתחה כו'. כל דמיס נבלעים בארץ אלא שרישומן ניכר ושל הבל אין רישומן ניכר כלל:

מכנף הארץ זמירות שמענו. כתוב בתשובת הגאונים שאין בני א"י אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב (ישעיה ו) גבי חיות שש כנפים לאחד וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול וכשיגיע שבת אומרים החיות לפני המקום רבש"ע אין לנו עוד כנף והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחד שאומר לפני שירה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו: **לטובה** לא פתחה. וא"ת והא כתיב (שמות טו) תבלעמו ארץ טובת המצרים אינה קרויה טובה:

נכנס

מה לנו ולצרה הזאת והלא כבר נאמר [1]והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד וגו' ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה והלא כבר נאמר [2]באבוד רשעים רנה: **גמ'** ת"ר [ו]א[ו]כיצד מאומד אומר להן שמא כך ראיתם שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אם כך ראיתם לא ראיתם כלום [3]תניא א"ר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר ואמרתי לו רשע מי הרגו לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שהרי אמרה תורה [3]על פי שנים עדים יומת המת היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו אמרו לא זזו משם עד שבא נחש והכישו ומת והאי בר נחש הוא והאמר רב יוסף וכן תני דבי חזקיה מיום [ג]שחרב בית המקדש אף על פי שבטלה סנהדרי ארבע מיתות לא בטלו לא בטלו והא בטלו אלא דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטין באין עליו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי אמרי ההוא חטא אחריתי הוה ביה דאמר מר [ד]מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה: מאומד וכו': בדיני נפשות הוא דלא אמדינן הא בדיני ממונות אמדינן כמאן כר' אחא דתניא ר' אחא אומר גמל [ה]האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצידו בידוע שזה הרגו וליטעמיך עד מפי עד דקתני בדיני נפשות הוא דלא אמרינן הא בדיני ממונות אמרינן והתנן [ו]אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז אלמא אף על גב דפסילי בדיני ממונות אמרינן להו בדיני נפשות הכא נמי אף על גב דפסילי בדיני ממונות אמרינן להו בדיני נפשות: הוו יודעים כו': אמר רב יהודה בריה דר' חייא מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות פציעות פציעות שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאה עד שהגיע לצוארו וא"ר יהודה בריה דר' חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלתו לדמו של הבל שוב לא פתחה שנאמר [4]מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק מכנף הארץ ולא מפי הארץ איתיביה חזקיה אחיו [5]ותפתח הארץ את פיה א"ל לרעה פתחה לטובה לא פתחה וא"ר יהודה בריה דרבי חייא [ו]גלות מכפרת עון מחצה מעיקרא כתיב [6]והייתי נע ונד ולבסוף כתיב [7]וישב בארץ נוד אמר [ז]רב יהודה גלות מכפרת שלשה דברים שנאמר [8](כה אמר ה' וגו') היושב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר והיוצא ונפל אל הכשדים הצרים עליכם יחיה והיתה לו נפשו לשלל ר' יוחנן אמר גלות מכפרת על הכל שנאמר [9](כה אמר ה') כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה וכתיב [10]ובני יכניה אסיר (בנו) שלתיאל בנו אסיר שעיברתו אמו בבית האסורין שלתיאל ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין גמירי שאין האשה מתעברת מעומד

והיא

מה לנו ולצרה הזאת. להכניס ראשינו בדאגה הזאת אפי' על האמת: **והלא כבר נאמר והוא עד.** עליכם מוטל חובה ונשיאות עון אם לא תגידו מה שראיתם: **ושמא תאמרו מה לנו לחוב.** להיות מתחייבים מדמיו של זה טוח לנו לעמוד באם לא יגיד: **והלא כבר נאמר באבוד רשעים רנה.** אם רשע הוא אין כאן עונש: **גמ' או אני או אתה.** שמעון בן שטח קא"ל הכי: **דין ארבע מיתות.** פורענות בידי שמים הדומה למיתה שהוא מחוייב בה: **נחש מכישו.** דקלי ליה זיהרא ארס של נחש שורפו: **נופל מן הגג.** דומיא דסקילה כדתנן לקמן (דף מה:) בית הסקילה היתה גבוהה שתי קומות וקומה שלו הרי כאן שלש: **ליסטין באין עליו.** שדרכן להרגו בסייף וכן נמסר למלכות שמתיזין ראשו: **חטא אחרינא הוה גביה.** שהיה מחוייב שריפה שהיא חמורה דאילו רוצח בסייף הוא ומיתת סייף קלה כדאמרינן בארבע מיתות (לקמן דף מט:): **הא דיני ממונות אמדינן.** עדות מאומד מדתנן ליה גבי מיוס עידי נפשות ולא תנן ליה גבי מיוס עידי ממונות בפרק דיני ממונות (לעיל דף כט.) דאמרינן להו שהדי שקרי אאוגרייהו זילי: **האוחר.** נושך שמעתי. ולי נראה כשהגמל הזכר מזדווג עם הנקבה קרי לי' אוחר דאמר בבכורות (דף ח.) גמל אחור כנגד אחור: **שזה הורגו.** שדרך סוסים מזוייניס להכות סוסים שבגידו והיינו מאומד: **וליטעמיך עד מפי עד.** דתנן הכא ולא תנא לה אמיוס בעידי ממון הכי נמי כו': **הוא אמר לנו.** המחוייב אמר לנו שאני חייב לו אבל לא בפני התובע אמר לנו כן לא הויא הודאה: **איש פלוני אמר לנו.** שזה חייב לזה שהוא ראה בהלואה היינו עד מפי עד: **הודה לו.** שניהם היו שם: **אמרינן ליה בדיני נפשות.** להרבות הדברים ולפרש לאיים ובדיני ממונות לא איכפת לן לאיים עליהם כל כך: **פלעים.** מכת חרב קרי פלעים: **חבורות חבורות.** לכך נאמר דמי: **בארץ נוד.** ולא כתיב נע שכיפרה לו גלותו דכתיב (בראשית ד) וילא קין: **שלשה דברים.** חרב ורעב ודבר: **לא יצלח.** שוס הצלחה. ובזכויה מלך יהודה כתיב: והיא

[1] והוא עד או ראה אם לא יגיד וגו' ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה והלא כבר נאמר [2] באבוד רשעים רנה: **גמ'** ת"ר [ו]א[ו]כיצד מאומד אומר להן שמא כך ראיתם שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אם כך ראיתם לא ראיתם כלום [3] תניא א"ר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר ואמרתי לו רשע מי הרגו לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שהרי אמרה תורה [3] על פי שנים עדים יומת המת היודע מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו אמרו לא זזו משם עד שבא נחש והכישו ומת והאי בר נחש הוא והאמר רב יוסף וכן תני דבי חזקיה מיום [ג] שחרב בית המקדש אף על פי שבטלה סנהדרי ארבע מיתות לא בטלו לא בטלו והא בטלו אלא דין ארבע מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או ליסטין באין עליו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי אמרי ההוא חטא אחריתי הוה ביה דאמר מר [ד] מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה: מאומד וכו': בדיני נפשות הוא דלא אמדינן הא בדיני ממונות אמדינן כמאן כר' אחא דתניא ר' אחא אומר גמל [ה] האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצידו בידוע שזה הרגו וליטעמיך עד מפי עד דקתני בדיני נפשות הוא דלא אמרינן הא בדיני ממונות אמרינן והתנן [ו] אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז אלמא אף על גב דפסילי בדיני ממונות אמרינן להו בדיני נפשות הכא נמי אף על גב דפסילי בדיני ממונות אמרינן להו בדיני נפשות: הוו יודעים כו': אמר רב יהודה בריה דר' חייא מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות פציעות פציעות שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאה עד שהגיע לצוארו וא"ר יהודה בריה דר' חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקיבלתו לדמו של הבל שוב לא פתחה שנאמר [4] מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק מכנף הארץ ולא מפי הארץ איתיביה חזקיה אחיו [5] ותפתח הארץ את פיה א"ל לרעה פתחה לטובה לא פתחה וא"ר יהודה בריה דרבי חייא [ו] גלות מכפרת עון מחצה מעיקרא כתיב [6] והייתי נע ונד ולבסוף כתיב [7] וישב בארץ נוד אמר [ז] רב יהודה גלות מכפרת שלשה דברים שנאמר [8] (כה אמר ה' וגו') היושב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר והיוצא ונפל אל הכשדים הצרים עליכם יחיה והיתה לו נפשו לשלל ר' יוחנן אמר גלות מכפרת על הכל שנאמר [9] (כה אמר ה') כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה וכתיב [10] ובני יכניה אסיר (בנו) שלתיאל בנו אסיר שעיברתו אמו בבית האסורין שלתיאל ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין גמירי שאין האשה מתעברת מעומד

והיא

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"כ מהל' סנהדרין הלכה ח]:

סח ב מיי' פי"ד מהלכות סנהדרין הלכה ד:

רבינו חננאל

אומר להן שמא ראיתם זה רץ אחר חבירו ורצתם אחריו ומצאתם חרב בידו ודם מטפטף ממנה והרוג מפרפר אם כך ראיתם אין בדברכם כלום. תניא אמר ר"ש בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד רץ אחר חבירו כו' עד לא זז משם עד שבא נחש והכישו ומת. ואקשינן וכי ההורג בר נחש הוא. והתני ר' חייא מיום שחרב בית המקדש אע"פ שבטלה סנהדרין דין ד' מיתות לא בטלו אלא מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו. מי שנתחייב שריפה או נופל בדליקה או נחש מכישו. מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות או נהרג ע"י לסטים. מי שנתחייב חנק או נטבע בנהר או מת בסרונכי. ופרק' האי עבירה אחריתי נמי עבר. וקי"ל מי שנתחייב שתי מיתו' נידון בחמורה ואקשינן תוב וכי מאומד בדיני נפשות הוא דלא הא בדיני ממונות כשרין כמאן כר' אחא דתניא גמל האוחר בין הגמלים ונמצא גמל הרוג בצידו בידוע שזה הרגו. ולטעמיך דדייקת הכי עד מפי עד פסול בד"נ מכלל דבדיני ממונות כשר והתנן הוא אמר לי. פי' הלווה אמר לי שאני חייב לו איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום ופרק' אלא אע"ג דפסיל נמי בדיני ממונו' אמרינן להו בד"נ: שמא לא הייתם יודעים שסופינו לבדוק אתכם: **מיום** שפתחה הארץ את פיה וקיבלה דמו של הבל שוב לא פתחה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו וגו' מכנפה ולא מפיה ואע"ג דכתיב ותפתח הארץ את פיה וגו' לטובה לא פתחה. **גלות** מכפרת עון מחצה שנא' וישב בארץ נוד. ועוד אמר גלות מכפרת ג' דברים חרב ורעב ודבר שנאמר כה אמר ה' היושב בעיר הזאת ימות בחרב. וגו'. ר' יוחנן אמר גלות מכפרת על הכל שנאמר כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי ובתר דגלה כתיב ובני יכניה אסיר בנו שלתיאל בנו שלתיאל שנשתל שלא כדרך הנשתלין שנתעברה מעומד:

מסורת הש"ס

א) [תוס' פ"ח ס"ב], ב) [תוספתא סס] שבועות לד., ג) כתובות ל. ע"ש סוטה מ: ע"ש, ד) [נקמן פא. וש"נ], ה) ב"ב נא. שבועות לד. [תוספתא ב"ק פ"ג], ו) לעיל כט., ז) [בכלכות ט. ע"ש], ח) רב יהודה אמר רב כל"ל. רש"ל, ט) בס"א: מיוחנים, י) בס"א נוסף דישו הגולרי, כ) [וע"ע תוס' זבחים פח: ד"ה מכפריס], ל) בס"א: כמה משומדים,

תורה אור השלם

1. וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ: ויקרא ה א
2. בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קִרְיָה וּבְאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה: משלי יא י
3. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל פִּי עֵד אֶחָד: דברים יז ו
4. מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמָעְנוּ צְבִי לַצַּדִּיק וְאֲמַר רָזִי לִי רָזִי לִי אוֹי לִי בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ: ישעיהו כד טז
5. וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֵת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח וְאֵת כָּל הָרֶכוּשׁ: במדבר טז לב
6. הֵן גֹּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָּל מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי: בראשית ד יד
7. וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְיָ וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נוֹד קִדְמַת עֵדֶן: בראשית ד טז
8. הַיֹּשֶׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדֶּבֶר וְהַיּוֹצֵא וָנָפֹל עַל הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם וְחָיְתָה וְהָיְתָה לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל: ירמיהו כא ט
כֹּה אָמַר יְיָ הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדֶּבֶר וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל אֶל הַכַּשְׂדִּים וְחָיָה וְהָיְתָה לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל וְחָיִי: ירמיהו לח ב
9. כֹּה אָמַר יְיָ כַּתְּבוּ אֶת הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי גֶּבֶר לֹא יַצְלַח בְּיָמָיו כִּי לֹא יַצְלַח מִזַּרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא דָוִד וּמֹשֵׁל עוֹד בִּיהוּדָה: ירמיהו כב ל
10. וּבְנֵי יְכָנְיָה אַסִּר שְׁאַלְתִּיאֵל בְּנוֹ: דברי הימים א ג יז

מוסף רש"י

דין ארבע מיתות. עונש דוגמתם (כתובות ל:) דין שמיים שהיא דוגמתו (סוטה ח:). נופל מן הגג. דומה לנקבל שדוחפין אותו מגיה הסקילה לאלן דגבוה ג' קומות היה (כתובות שם וכעי"ז סוטה שם). חיה דורסתו. אלי מפילו לאלן והוגו בדליקה (כתובות שם) וגם זה דומה לנקבל (סוטה שם). נחש מכישו. והאלם שורפו (שם ושם). נמסר למלכות. ומיתת מלכות מתיזין את ראשו בסייף, והרג נמי סייף הוא (סוטה שם וכעי"ז כתובות שם). סרונכי. אסכלא והוא בגרון (שם) דומלנ"ט והוא מולי בגרונו (סוטה שם). גמל האוחר בין הגמלים. כועבו כרגלין, ולי נראה כשבא ליזקק לנקיבה הוא נלחם ומכה ברגלין גמלים שסביבותיו ולשון

אוחר נופל בתשמיש גמלים דתניא בבכורות (ח.) גמל אחור כנגד אחור (שבועות לד. וכעי"ז ברשב"ם ב"ב צג. בשם רבינו זקני מ"כ) ואיכא דאמרי אוחר כמו נוחר ולא נהילא (רשב"ם שם). בידוע שזה הרגו. דמוחזק הוא בשעת רביעה להכות וכ"ש בשור המועד ליגח, שנגח כבר שלש פעמים, ורבותא נקט גמל אוחר אע"פ שמעולם לא נגח ונשך (שם). הוא אמר לי. הלוה אמר לי (לעיל כט.). לא אמר כלום. דעבדי אינשי דאמר פלוני עושה כי כדי שלא יחזיקוהו עדיר (שם). בפנינו הודה לו. שהיו שניהם בפנינו להודות נתכוין להיות לו עדים בדבר (שם).

והיא נתעברה מעומד. שהיה בית האסורין לר ואין מקום לשכב ושילשלו שם אשה ונתגרה דויקרא רבה[ב] אמרה לה: **על אלנו.** להתיר לו גזירה שנשבע שלא יהא לו בן והתירו לו פמליא ש"מ ושבועה כתיבה בההיא פרשה דכתבו את האיש הזה בס' ירמיה (כב): **והיה.** מושיען של ישראל למקדש של ישראל: **ונאכן נגף.** ממהר הגלות[ג] שמנגפת את הרגלים: **ונלור מכשול.** שלא מכשלה יהיה לבני בתי ישראל: **בשבעים אותיות.** בגימטריא: **וישקד.** וימהר כמו שוקד אני ומתרגמינן מוחי (ירמיה מ): **שהקדים.** ומיהר גלות לדקיהו שהיא באחרונה בעוד שגלות יכניה קיימת שעדיין לא מתו אותן שגלו לבבל עם יכניה שהיו חכמים בתורה ולמדו' לבני גולה האחרונה: **פותחין.** בתורה: **לאחרשים.** קרי ביה החרש: **יון דסוגרין.** דבר הלכה הנעלמת מהן אין לה פותחין אחרים: **עולא אמר.** לדקה של שקידה היינו הקדים חורבן שתי שנים לגימטריא דונושנתם דהיינו תמני מאה וחמשים ותרתין והס גלו לסוף שמנה מאות וחמשים שנכנסו לארץ דכתיב (מלכים ב' ו) ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה וגו' וימי בית הראשון ד' מאות ועשר הרי ח' מאות ותשעים לא מהס מ' שנה שנשתהו במדבר הרי שמנה מאות וחמשים ואילמלי היה ממתין עד ונושנתם היה מתקיים בהס כי אבד תאבדון מהר והשמד תשמדון דכתיב בהיא פרשתא (דברים ד): **מהרה דמרי עלמא לו.** דהוא גימטריא דונושנתם וקרי ליה אבד תאבדון מהר והקדמה דשתי שנים לדקה היתה: **אנו בני לדיק.** אבינו לדיק נברא לפיכך אנו לדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל בה: **אנו בני רשע.** ואין אנו זקוקין בתשובה ולהצטדק כי לא יועיל: **אם נברלו שנים.** יאמרו זה לזה אבא גדול מאביך: **הגזלנים והחמסנים.** שיאמרו קרקע זה לבני אבינו הראשון היתה ולא לבני אביכם: **שהכפך לחומר חותם.** לאחר מיתתו של אדם מתהפך חותם שלו לחומר ויתיצבו כמו לבוש בתחיית המתים. ומדקרי ליה חותם שמע מינה בחותם הן טבועין: **ויאמר שלי היא.** ואין אדם מכחישו הואיל ואין היכר ביניהן: **וימנע מרשעים אורם.** קלסתר פניו ומתוך כך שלא יהא קלסתר פנים דומה לשל חבריהם וזרוע רמה תשבר שאינו יכול לומר שלי היא: **משום ערוה.** שלא יתחלף לאשה בבעלה לא ביום מפני המראה ובלילה מפני הקול: **ובדעת מפני הגזלנים.** אם יודע מה בלב חבירו יחפש מלפניו וידע היכן ממונו: **שלא יאמרו הלדוקים[ד] שותף היה.** אדם במעשה בראשית לפיכך קדמו לו כולם: **למלוה.** שבת: **שיכנס לפעודה מיד.** שימצא הכל מוכן ויאכל מאשר יחפוץ: **גפי.** מקום גבוה: **ונכסוף.** כשסרח נטרד: **מי פתי יסור הנה.** בתריה דהאי קרא כתיב מי פתאו לזה שיסור הנה לאכול מן הענ: **חסר לב אמרה לו.** האשה שהיא חסר לב אמרה לו: **גלמי ראו עיניך.** מכל מראה עיניך נגלמתי והיינו כל העולם כדכתיב בזכריה (ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ:

גופו

והיא נתעברה מעומד דבר אחר שלתיאל שנשאל על אלתו [1]אל זרובבל שנזרע בבבל ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו יהודה וחזקיה בני רבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמי רבי ולא הוו קא אמרי ולא מידי אמר להו אגברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו מילתא כיון דאיבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל ואלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל שנאמר [2]והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל אמר להם בניי [6]קוצים אתם מטילין לי בעיניי א"ל רבי חייא רבי אל ירע בעיניך [3]יין ניתן בשבעים אותיות וסוד ניתן בשבעים אותיות נכנס יין יצא סוד [3]א"ר חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה א"ר חסדא דרש מרי בר מר מאי דכתיב [3]וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו משום דצדיק ה' וישקד ה' על הרעה ויביאה עלינו [7]אין צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיהו ועוד גלות יכניה קיימת דכתיב ביה בגלות יכניה [4]החרש והמסגר אלף חרש [8]כיון שפותחין הכל נעשו כחרשין מסגר כיון שסוגרין בהלכה שוב אין פותחין וכמה היו אלף עולא אמר שהקדים שתי שנים [5]לונושנתם א"ר אחא בר יעקב שמע מינה מהרה דמרי עלמא תמני מאה וחמשין ותרתין הוו: לפיכך כו': תנו רבנן [9]אדם יחידי נברא ומפני מה שלא יהו המינים אומרין הרבה רשויות בשמים דבר אחר מפני הצדיקים ומפני הרשעים שלא יהו הצדיקים אומרים אנו בני צדיק ורשעים אומרים אנו בני רשע דבר אחר מפני המשפחות שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו ומה עכשיו שנברא יחיד מתגרות נבראו שנים על אחת כמה וכמה דבר אחר מפני הגזלנין ומפני החמסנין ומה עכשיו שנברא יחידי גוזלין וחומסין נבראו שנים על אחת כמה וכמה: ולהגיד גדולתו כו': תנו רבנן [9]להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה אבל הקדוש ברוך הוא טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחבירו שנא' [6]תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי היא שנאמר [7]וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר תניא היה רבי מאיר אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו בקול במראה ובדעת בקול ובמראה משום ערוה ובדעת מפני הגזלנין והחמסנין ת"ר [9]אדם נברא בערב שבת ומפני מה שלא יהו המינים אומרים שותף היה לו להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית דבר אחר שאם תזוח דעתו עליו אומר לו יתוש קדמך במעשה בראשית דבר אחר כדי שיכנס למצוה מיד דבר אחר כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללן והתקין סעודה ואחר כך הכנים אורחין שנא' [8]חכמת בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה [9]טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה [10]שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת חכמת בנתה ביתה זו מידתו של הקב"ה שברא את כל העולם כולו בחכמה חצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שולחנה אלו ימים ונהרות וכל צורכי עולם שלחה נערותיה תקרא זה אדם וחוה על גפי מרומי קרת [9]רבה בר בר חנה רמי כתיב על גפי וכתיב [11]על כסא בתחלה על גפי ולבסוף על כסא [12]מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו אמר הקדוש ברוך הוא מי פתאו לזה אשה אמרה לו דכתיב [13]נואף אשה חסר לב תניא היה ר' מאיר אומר אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו שנאמר [14]גלמי ראו עיניך [9](וכתיב [15]*כי ה' עיניו משוטטות בכל הארץ) אמר רב אושעיא משמיה דרב אדם הראשון

גופו

נכנס יין **יצא סוד.** היינו דאמר כפ' הדר (עירובין דף סה.) המתיישב ביינו הרי יש בו מדעת שבעים זקנים שהסוד מתגבר על היין ואין כח ביין להוליא:

חצבה עמודיה שבעה. דבשבעה ימים נברא העולם שמע"פ שבששה ימים נברא העולם מ"מ היה חסר מנוחה עד שבא שבת נא מנוחה והיינו דכתיב (בראשית ב) ויכל אלהים ביום השביעי:

בתחלה על גפי. פ"ה מקום גבוה ולבסוף כשסרח נטרד על כסא וקשה דבספ"ק דמס' ע"ז (דף יט.) משמע דכסא עדיף מגפי דדרש גבי תלמיד שבתחילה על גפי גולה ממקום למקום ולבסוף כשנעשה רשע ישיבה על כסא וכאן נמי יש לדרוש כן קודם שנזדווגה לו חוה על גפי כמו (שמות כא) אם בגפו יבא ולבסוף על כסא: **וילדו**

1. בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי בְּיוֹם אֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר יְיָ בְּיַד חַגַּי הַנָּבִיא אֶל זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל לֵאמֹר: חגי א א
2. וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ וּלְאֶבֶן נֹגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לְשֵׁנֵי בָּתֵּי יִשְׂרָאֵל לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם: ישעיהו ח יד
3. וַיִּשְׁקֹד יְיָ עַל הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי צַדִּיק יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקֹלוֹ: דניאל ט יד
4. וְאַת כָּל אַנְשֵׁי הַחֵיל שִׁבְעַת אֲלָפִים וְהַחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֶלֶף הַכֹּל גִּבּוֹרִים עֹשֵׂי מִלְחָמָה וַיַּבִּיאֵם מֶלֶךְ בָּבֶל גֹּלָה בָּבֶלָה: מלכים ב כד טז
5. כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וּנוֹשַׁנְתֶּם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ: דברים ד כה
6. תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם וְיִתְיַצְּבוּ כְּמוֹ חוֹטֶם: איוב לח יד
7. וַיִּמָּנַע מֵרְשָׁעִים אוֹרָם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר: איוב לח טו
8. חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה: משלי ט א
9. טָבְחָה טִבְחָהּ מָסְכָּה יֵינָהּ אַף עָרְכָה שֻׁלְחָנָהּ: משלי ט ב
10. שָׁלְחָה נַעֲרֹתֶיהָ תִּקְרָא עַל גַּפֵּי מְרֹמֵי קָרֶת: משלי ט ג
11. וְיָשְׁבָה לְפֶתַח בֵּיתָהּ עַל כִּסֵּא מְרֹמֵי קָרֶת: משלי ט יד
12. מִי פֶתִי יָסֹר הֲנָּה חֲסַר לֵב אָמְרָה לּוֹ: משלי ט ד
13. נֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב מַשְׁחִית נַפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָּה: משלי ו לב
14. גָּלְמִי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ יָמִים יָצָרוּ וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם: תהלים קלט טז
15. כִּי יְיָ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ לְהִתְחַזֵּק עִם לְבָבָם שָׁלֵם אֵלָיו נִסְכַּלְתָּ עַל זֹאת כִּי מַעֲתָּה יֵשׁ עִמָּךְ מִלְחֲמוֹת: דברי הימים ב טז ט
כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי יְיָ הַמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ: זכריה ד י

גליון הש"ס

גמ' וכתיב כי ה' עיניו משוטטות. עיין ה' המה משוטטים כל"ל:

מוסף רש"י

יין ניתן בשבעים אותיות. כך משבוע בגימטריא (ערובין סה.). גלות צדקיהו. מרכות ירושלים שגלו כולם (גיטין פח.). גלות יכניה. הוא יהויכין, קדמה לגלות לדקיהו אחת עשרה שנה, חז היא לדקה שמיהר והמריב ביתו כדי להגלות דומו של לדקיה לבבל בעוד שהכמי גלות יכניה קיימין, שילמדו תורה לגלו הגולים אחריהם, לפי שרוב חכמי התורה גלו עם יכניה, דכתיב בהו החרש והמסגר אלף (שם). כיון שסוגרין בהלכה. הלכה שהם סגורים בה, שאינם יודעים להשיב שאילתם, שוב אין לה פותחין אחרים (שם). עולא אמר. היינו לדקה, שמיהר להביא הרעה לסוף מ' מאות וחמשים, דהיינו ב' שנים קודם ונושנתם, דהיא בגימטריא מ' מאות וחמשים ושתים, ואם שהו עד ונושנתם היה מתקיים בהן כי אבד תאבדון (שם, וכעי"ז דברים ד כה). כתיב על גפי. בתורה משמעי, שלמה ונערותיה תקרא, תלמידים העוסקין בה על גפי משמע כעל כנפים, מושב שאינו קבוע, וכתיב. קרא אחרינא, על כסא. מקום כבוד קבוע, כמו (בראשית מא) רק הכסא אגדל ממך, ל"א בתחילה על גפי, יחידי בלא תלמידים כמו (שמות כא) אם בגפו יבא (ע"ז יט.).

רבינו חננאל

בני ר' חייא איבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו ראשי גולה שבבבל ונשיא שבארץ ישראל שנאמר והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמכשול. אמר להן בניי קוצים אתם משימין לי בין עיני אמר לו אביהם רבי אל ירע בעיניך יין ע' סוד ע' נכנס יין יצא סוד. כתיב וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיה

ועדיין גלות יכניה קיימת דכתיב בגלות יכניה והחרש והמסגר אלף. חרש כיון שפותחין נעשו הכל כחרשין. והמסגר כיון שסוגרין אין מי יפתח. עולא אמר צדקה עשה עם ישראל שהקדים שתי שנים לונושנתם ש"מ מהרה דהקב"ה תתנ"ב שנה הוי זוו השמועה עוד בסוף גיטין: **לפיכך** נברא אדם יחידי ללמד שכל המאבד נפש כאלו מאבד עולם מלא. וכן המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא כו'. ת"ר לא נברא אדם יחידי שלא יהיו המינים אומרים רשויות הרבה כו'. ת"ר בע"ש נברא אדם שלא יהיו המינים אומרים שותף היה להקב"ה במעשה בראשית ואם תזוח דעתו עליו יאמרו לו יתוש קדמך כו':

שעה ראשונה הוצבר עפרו שעה נעשה גולם כו'. חמשה עלו למטה שנים וירדו ארבעה כו'. אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה. לאן לבך נוטה. ר' יצחק אמר מושך בערלתו היה כו'. פי' רב ור' יצחק ורב נחמן באו להודיע כי המינים אומרים כי אדם הראשון מין היה כמותינו ומושך ערלתו היה וכופר בעיקר השכינה היה. ומביאין ראיה לדבריהם מאלו הפסוקים הוו זהירין בתושבתם ללמד מה שתשיבו להם. וכן פירוש כל כיוצא באלו. אבל חכמי התלמוד חס שאומר' על אדם הראשון ועל כיוצא בו פגם. והמפרש זולתי זה הפירוש עתיד ליתן את הדין. אמר רב כשביקש הקב"ה לבראות את עולמו ברא כת של מלאכי השרת אמר נעשה אדם אמרו לפניו מה אנוש כי תזכרנו השיטיב אצבעו ביניהם ושרפן. וכן כת שניה. וכן כת שלישית כו'. אמר רב זה ספר תולדות אדם מלמד שהראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור וחכמיו ודורשיו ופרנסיו וכיון שהגיע לדורו של ר' עקיבא שמח בתורתו ונעצב במיתתו שנאמר ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם. תנן התם ר' אליעזר אומר הוי שקוד ללמוד מה שתשיב לאפיקורוס. אמר ר' יוחנן אפיקורוס נכרי. אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דמפקר טפי. וכל מקום דמיפקרי מינים תשובתן בצידם. נעשה אדם בצלמנו כדמותנו. ויברא אלהים את האדם בצלמו. הבה נרדה. וירד ה'. כי שם נגלו אליו האלהים. לאל הענוה אותי. אשר לו אלהים קרובים אליו. כה' אלהינו בכל קראנו אליו. אשר הלכו אלהים לפדות לו. ולא כתיב להם. חזה הות עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב. כר' דאמר אין הקב"ה עושה דבר אלא אם כן נמלך בפמליא של מעלה שנאמר בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאילתא. מאי כרסון אחד לו ואחד לדוד ונדחו דבריו. ועוד חזזר ואמר אחד לדין ואחד לצדקה וא"ל ר' אלעזר בן עזריה כלך למדברותיך אצל נגעים ואהלות כלומר דבר בקושיות ובהוראות כי בהגדות אינך כך. מדרשי הפסוקין בהגדות הן. אחד לכסא לישיבה ואחד לשרפרף להדום. כדכתיב השמים כסאי והארץ הדום רגלי. א"ל ההוא מינא לרב אידית כתיב ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה. א"ל חזי לרישא דעיניכא דכתיב הנה אנכי שולח מלאך וכו' ומלאך זהו מטטרון וכתיב ביה כי שמי בקרבו מלשון בקרב

גופו מכנכל. על סס שהיתה[ש] עמוקה נראה שמסס לוקח ולכך נעשה מגולה: **ולאשו מאחר ישראל.** שהיא גבוהה ומשובה מכל האלנות: **ואיכריו.** ידיו ורגליו: **משאר אלנות.** מכל העולם כדיליף לעיל [ע"ל]: **מאקרא דאגמא.** בנבל הוה והוא עמוק מאד: **כל ילין.** לינת לילה: **עד זקנה.** כל ימיו [מסבלנו]: **מסוף העולם ועד סופו היה.** אלכו: **כרא אדם** (א) **מקצה האלן.** מקצה עד קצה: **אחור וקדם.** שני נוכות דו פרנופין (ברכות דף סא:): **על האלן ומקצה השמים.** כלומר עומד באלן ולאשו מגיע השמימה: **ולי מה יקרו רעיך אל.** בתר גלמי ראו עיניך כתיב אותו מזמור ובילילת אדם מדבר: **לדוקי**[פ] **היה.** נוטה לעבודת כוכבים: **שקוד.** מהיר וחרין: **כדי שתדע להשיב לאפיקורוס.** הבא להביא ראיה מן התורה לדברי הצדוקים[ג]: **כל שכן דמפקר טפי.** שהרי הכיר וכפר ומתוך כך מדקדק ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו: **שמקרבו הצדוקים**[ד]. שמביאין ראיה מן התורה להפקירן: **ויכרא.** יחידי: **העונה.** לשון יחיד: **אשר הלכו אלהים לפדות לו.** הרי לשון יחיד: **עד דכרסון רמיו.** נתייסדו הכסאות דמשמע שניס: **לשיב ניס ועתיק יומין יתיב.** יחידי: **הנך נמה לי.** למה נכתב בלשון רביס: **לדרכי יוחנן.** שהכל בעלת פמליא שלו: **שכיבה חוב.** שאתה מושיב בשר ודם אצלו: **זהו מטטרון.** הוא אמר עלה אל ה': **שמשו כשם רבו.** ה'. לפיכך לא הזכיר שמו וכתב סתם: **אם כן לא ישא לפשעכם.** לא יכול לסלוח לפשעכם ומה יתרון בו: **אמר ליה הימנותא בידן.** שאין בו כח לשאת פשעינו ואנו נמי מאסנוהו ומיאנו לקבלו אפילו לפרוונקא שליח מוליא ומביא: **שמיע לי.** שהמקרא הזה תשובה לזה: אבות

וירדו ארבעה. אדם וחוה וקין ותיומתו אבל הבל לא נולד באותו פעם כדכתיב (בראשית ד) ותוסף ללדת ושני תיומות נולדו עמו דדריש בבראשית רבה מדכתיב (שם) את אחיו את הבל[ה]: דהורמיז

גופו מבבל וראשו מארץ ישראל ואבריו משאר ארצות עגבותיו א"ר אחא מאקרא דאגמא א"ר[ו] יוחנן בר חנינא[ז] שתים עשרה שעות הוי היום שעה ראשונה הוצבר עפרו שניה נעשה גולם שלישית נמתחו אבריו רביעית נזרקה בו נשמה חמישית עמד על רגליו ששית קרא שמות שביעית נזדווגה לו חוה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה תשיעית נצטווה שלא לאכול מן האילן עשירית סרח אחת עשרה נידון שתים עשרה נטרד והלך לו שנאמר [1]אדם ביקר בל ילין [2]אמר רמי בר חמא אין חיה רעה שולטת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה שנאמר [1]נמשל כבהמות נדמו: (שע"ה בסו"ף ארמ"י סימן) אמר רב יהודה א"ר בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מלאכי השרת אמר להם רצונכם [2]נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו אמר להן כך וכך מעשיו אמרו לפניו רבש"ע [3]מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו [ד]הושיט אצבעו קטנה ביניהן ושרפם וכן כת שניה כת שלישית [ה]אמרו לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה כיון שהגיע לאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהן מקולקלין אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו ראשונים לפניך אמר להן [4]ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' אמר רב יהודה אמר רב [ו]אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר [5]למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים כיון שסרח הניח הקדוש ברוך הוא ידו עליו ומיעטו שנאמר [6]אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך אמר ר"א אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה שנאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים [ז](עד קצה השמים) כיון שסרח הניח הקב"ה ידו עליו ומיעטו שנאמר אחור וקדם צרתני וגו' קשו קראי אהדדי אידי ואידי חדא מידה היא ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר [7]ולי מה יקרו רעיך אל והיינו [ח]דאמר ריש לקיש מאי דכתיב [8]זה ספר תולדות אדם מלמד שהראהו הקב"ה דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו [ט]אמר ולי מה יקרו רעיך אל ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר [9]ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אן נטה לבך רבי יצחק אמר מושך בערלתו היה כתיב הכא [10]והמה כאדם עברו ברית וכתיב התם [11]את בריתי הפר רב נחמן אמר כופר בעיקר היה כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם [י](את בריתי הפר) [12]ואמרו על אשר עזבו (את) ברית ה' [כ](אלהי אבותם) [ל]תנן התם ר"א אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס אמר ר' יוחנן ל"ש אלא אפיקורוס (של) עובדי כוכבים אבל אפיקורוס ישראל כ"ש דפקר טפי א"ר יוחנן כ"מ שפקרו המינים תשובתן בצידן [2]נעשה אדם בצלמנו (ואומר) [13]ויברא אלהים את האדם בצלמו [14]הבה נרדה ונבלה שם שפתם [15]וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל [16]כי שם נגלו אליו האלהים [17]לאל העונה אותי ביום צרתי [18]כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו [19]ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם [20]עד די כרסוון רמיו ועתיק יומין יתיב הנך למה לי כדרבי יוחנן דא"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה שנאמר [21]בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאילתא התינה כולהי עד די כרסוון רמיו מאי איכא למימר [מ]אחד לו ואחד לדוד דתניא אחד לו ואחד לדוד דברי ר"ע א"ל ר' יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול אלא אחד לדין ואחד לצדקה קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש דתניא אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר"ע [נ]א"ל ר' אלעזר בן עזריא עקיבא [ס]מה לך אצל הגדה כלך אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו אמר רב נחמן האי מאן דידע לאהדורי למינים כרב אידית ליהדר ואי לא לא ליהדר אמר ההוא מינא לרב אידית כתיב [22]ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב [23]כי שמי בקרבו אי הכי ניפלחו ליה כתיב [23]אל תמר בו אל תמירני בו אם כן לא ישא לפשעכם למה לי א"ל הימנותא בידן דאפילו בפרוונקא נמי לא קבילניה דכתיב [24]ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו' אמר ליה ההוא מינא לר' ישמעאל בר' יוסי כתיב וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מאתו מיבעי ליה א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב [26]ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשיי מיבעי ליה אלא משתעי קרא הכי א"ל מנא לך הא מפירקיה דר"מ שמיע לי דא"ר יוחנן כי הוה דריש ר' מאיר בפירקיה הוה דריש תילתא שמעתא תילתא אגדתא תילתא מתלי ואמר ר' יוחנן ג' מאות משלות שועלים היו לו לרבי מאיר ואנו אין לנו אלא שלש אבות

מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם: תהלים קלט יז 8. זה ספר תולדת אדם ביום ברא אלהים אדם בדמות אלהים עשה אותו: בראשית ה א 9. ויקרא יי אלהים אל האדם ויאמר לו איכה: בראשית ג ט 10. והמה כאדם עברו ברית שם בגדו בי: הושע ו ז 11. וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר: בראשית יז יד 12. ואמרו על אשר עזבו את ברית יי אלהי אבתם אשר כרת עמם בהוציאו אתם מארץ מצרים: דברים כט כד ואמרו על אשר עזבו את ברית יי אלהיהם וישתחוו לאלהים אחרים ויעבדום: ירמיהו כב ט 13. ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו זכר ונקבה ברא אתם: בראשית א כז 14. הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו: בראשית יא ז 15. וירד יי לראת את העיר ואת המגדל אשר בנו בני האדם: בראשית יא ה 16. ויבן שם מזבח ויקרא למקום אל בית אל כי שם נגלו אליו האלהים בברחו מפני אחיו: בראשית לה ז 17. ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח לאל העונה אתי ביום צרתי ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי: בראשית לה ג 18. כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כיי אלהינו בכל קראנו אליו: דברים ד ז 19. ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה ונוראות לארצך מפני עמך אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו: שמואל ב ז כג 20. חזה הויית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתב לבושה כתלג חור ושער ראשה כעמר נקא כרסיה שביבין די נור גלגלוהי נור דלק: דניאל ז ט 21. בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא עד דבדת די ינדעון חייא די שליט עלאה במלכות אנשא ולמן די יצבא יתננה ושפל אנשים יקים עליה: דניאל ד יד 22. ואל משה אמר עלה אל יי אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחק: שמות כד א 23. השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו: שמות כג כא 24. ויאמר אליו אם אין פניך הלכים אל תעלנו מזה: שמות לג טו 25. ויי המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת יי מן השמים: בראשית יט כד 26. ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך האזנה אמרתי כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי: בראשית ד כג

ש) בד"י מיתא אמאי, **ב)** [אמות דר"י פ"א ע"ב כמה מיוסים], **ג)** שבת קנא: ע"ש, **ד)** [ויומא כא:], **ה)** הגהות אלו יש להן סוד למגיני', **ו)** מגיגה יב., **ז)** רש"ל מוחק זה, **ח)** ע"ז ה., **ט)** [ל"ל ואמר], **י)** רש"ל מוחק זה, **כ)** [ל"ל אלהיהם], **ל)** אמות פ"ב מי"ד, **מ)** מגיגה יד. **נ)** [לקמן סז: מגיגה יד.], **ס)** [עי' פירש"י לקמן סז: ד"ה מדכותתן], **ע)** [בנ"י: שהיא], **פ)** בס"א: מין, **צ)** בס"א: מיומת, **ק)** בס"א: המיומים, **ר)** [ועי' היטב יבמות סב. ד"ה מ"ט דר' נתן אליבי' דב"ש דכתיב וכו'],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כרא אדם ולמקצה השמים מקצה ועד קצה:

מוסף רש"י

נמשל כבהמות נדמו. מי שאינה מוסלת בו בידוע שכבהמה נדמה (שבת קנא:). **מסוף העולם ועד סופו היה.** כשהיה שוכב היה ראשו למזרח ורגליו למערב (חגיגה יב.). **על הארץ ולמקצה השמים.** על האדם היה ומגיע לשמים (שם). **אחור וקדם צרתני.** שתי פמליות ילרתני, תחלה גבוה ולבסוף שפל (שם). **כלך אצל נגעים ואהלות.** חזל מדברין עד שתגיע אצל נגעים ואהלות שהן הלכות עמוקות (חגיגה יד. לגירסת: כלך מדברותיך) מנע מדברין ופנה להלכות נגעים ואהלות שהן ממוריס וכסס אתה מחודד ולא כהגלה (לקמן סז: לגירסת: כלה מדברותיך).

תורה אור השלם

1. וְאָדָם בִּיקָר בַּל יָלִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְּמוּ:
תהלים מט יג
2. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ:
בראשית א כו
3. מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ:
תהלים ח ה
4. וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וְאֶמְלָט:
ישעיהו מו ד
5. כִּי שְׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וּלְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמַיִם הֲנִהְיָה כַּדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הֲנִשְׁמַע כָּמֹהוּ:
דברים ד לב
6. אָחוֹר וָקֶדֶם צַרְתָּנִי וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה:
תהלים קלט ה 7. וְלִי

אבות יאכלו בוסר. משל הוא שרימה השועל את הזאב ליכנס לתוך היהודים בע"ש ולתקן עמהם לרבי סעודה ויאכל עמהם בשבת וכשבא ליכנס חברו עליו במקלות בא להרוג את השועל אמר לא הלקוך אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסיימן בסעודה ואכל את כל נתח טוב אמר לו ובשביל אבא אני לוקה אמר לו [2] הן האבות יאכלו בוסר וגו' אבל בא עמי ואראך מקום לאכול ולשבוע בא לו על הבאר ועל שפתו מוטל עץ והחבל מושכב עליו ובשני ראשי החבל שני לייס קשורים נכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה ולדי התחתון עלה אמר לו הזאב למה אתה נכנס לשם אמר לו יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע והראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגולה אמר לו אני היאך ארד א"ל הכנס אתה בדלי העליון נכנס והכביד וירד ולדי שהשועל עליו עלה א"ל היאך אני עולה אמר לו אדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו לא כך כתיב מאזני צדק וגו': **בוסר.** ענבים קודם בישולם ומקהין את השיניים: **אמרה לו שנו לי דוכוס אחד.** שופט לנקום נקמה: **אוסביה פוטיה בחשא.** תחת הרמץ קליי"ר בלע"ז וכן דרך גלייתה ומתוך שראה אותה בגותה נמאסת עליו: **הוה מאיס' ליה.** שיראה בחתוכה קודם גמר תקונה: **אנהייכו מאי עביד.** מכחש [3] הוה וכסבור אין הוא יכול להכחישני: **חבושי.** קדוני"ץ בלע"ז: **ארבילא.** קרוביי"ל בלע"ז: **וקא מהדר ליה.** סביב סביב באבילא: **מני לי כוכבי.** מנויין לי הכוכבים כלומר יודע אני מספרם: **לא ידעת.** שגריך אתה למנותם: **דאיכא ברקיע ידעת.** בלא מנין ולמנותם איך יכול: **מי שברא הרים לא ברא רוח.** שזה נקרא יוצר וזה נקרא בורא ושני שמות הם: **הכי נמי.** מי שברא אבר זה לא ברא אבר זה ואם תאמר כן הוא הא תינח באברים המרוחקים מיהו טפח על טפח יש בו באדם ובאותו טפח יש בו שני נקבים האוזן והעין קרי להאי נוטע אוזן ולהאי יוצר עין תאמר שנתעסקו שניהם באותו טפח אמר לו הן: **וכי בשעה מיפה שניהם נתפייסו.** הבעלים הנוטע והיוצר מסכימין להמיתו: **אמגושא.** מכשף. ויודע אני על ידי כישוף המחלייך ולמעלה: **דהורמיז.** שד כדאמר הורמיז בר לילתא בבבא בתרא (דף עג.): **דאהורמיז.** הקדוש ברוך הוא קרי הכי: **והיכי שביק ליה.** (אמר לו היאך שביק) אהורמיז להורמיז לאעברא מיא ברוחים בארעיה א"כ היאך מניח אהורמיז להעביר מים בארצו שכל מה שאדם מכניס דרך פיו מוליא דרך הנקבים התחתונים: **לא מצינן למיהוי כווסייכו.** שאי אפשר להיות לנו ערלה: **דוכי למלכא.** נוטלו ומשתיקו בדבריו ומבייש: **לגיבר.** מקום חיות רעות של מלכות: **קרייה.** רבן גמליאל לשמעיה דכופרים: **מחייה באפפקיה.** הכהו על לוארו: **א"ל.** כופר [1]: **שמשא אכולא עלמא ניחא.** שמשא חמה: **גחכן.** מוכא דמשחק בגבייאו: **מ"ט דשביעים.** למה לוה הקב"ה על השמיטה: **דשוא לפרוייהו.** שתהא מועלת לשניהם כמו (אסתר ג) אין שווה להניחם: **כדי שבדעו וכו'.** ולא ירוש לבבכם בשבת אלרכם ותשכחו עול מלכותו: **ולא אשר לא יבא וכו'.** דחייה דחייה ודרש להו הכי כל מי שאינו יכול לבא באש מפני שישרף תעבירו במים: **כל הגויים נאין נגדו.** גם אתכם לא הוליא מן הכלל: **מדידכו.** נביאים שיצאו מכם דהיינו בלעם שהיה נכרי והעיד עלינו שאין אנו באותו כלל: ובגויים

[1] אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה [2] מאזני צדק אבני צדק [3] צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו א"ל כופר לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא דכתיב [4] ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן אמרה ליה ברתיה שבקיה דאנא מהדרנא ליה אמרה ליה תנו לי דוכוס אחד א"ל למה ליך ליסטין באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון של זהב אמר לה ולוואי שיבא עלינו בכל יום [5] ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו אמר לה הכי קאמינא אלא לשקליה בהדיא אמרה ליה אייתו לי אומצא דבישרא אייתו לה אותבה תותי בחשא אפיקתה אמרה ליה אכול מהאי אמר לה מאיסא לי אמרה ליה ואדם הראשון נמי אי הות שקילה בהדיא הוה מאיסא ליה א"ל כופר [6] לרבן גמליאל ידענא אלהייכו מאי קא עביד [3] (והיכן יתיב) איתנגד ואיתנח א"ל מאי האי א"ל בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי גיעגועים עליו בעינא דמחוית ליה ניהלי אמר מי ידענא היכא ניהו א"ל דאיכא בארעא לא ידעת דאיכא בשמיא ידעת אמר ליה כופר לרבן גמליאל כתיב [5] מונה מספר לכוכבים מאי רבותיה אנא מצינא למימנא כוכבי אייתי חבושי שדינהו בארבילא וקא מהדר להו אמר ליה מנינהו א"ל אוקמינהו א"ל רקיע נמי הכי הדרא איכא דאמרי הכי א"ל מני לי כוכבי א"ל אימא לי [3] ככיך ושיניך כמה הוה שדא ידיה לפומיה וקא מני להו א"ל דאיכא בפומיך לא ידעת דאיכא ברקיעא ידעת א"ל כופר לרבן גמליאל [7] מי שברא הרים לא ברא רוח שנאמר [6] כי הנה יוצר הרים ובורא רוח אלא מעתה גבי אדם דכתיב ויברא וייצר הכי נמי מי שברא זה לא ברא זה טפח על טפח יש בו באדם ושני נקבים יש בו מי שברא זה לא ברא זה שנאמר [7] הנוטע אוזן הלא ישמע ואם יוצר עין הלא יביט א"ל אין א"ל ובשעת מיתה כולן נתפייסו א"ל ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז מפלגך לתתאי דאהורמיז א"ל א"כ היכי שביק ליה אהורמיז להורמיז לעבורי מיא בארעיה אמר ליה קיסר לר' תנחום תא ליהוו כולן [8] לעמא חד אמר לחיי אנן דמהלינן לא מצינן מיהוי כוותייכו אתון מהליתו והוו כוותן א"ל מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא לשדיוה לביבר שדיוה לביבר ולא אכלוה א"ל ההוא מינא האי דלא אכלוה משום דלא כפין הוא שדיוה ליה לדידיה ואכלוה א"ל כופר לר"ג אמריתו [9] כל בי עשרה שכינתא שריא כמה שכינתא איכא קרייה לשמעיה מחא ביה באפתקא א"ל אמאי על שמשא בביתיה דכופר א"ל שמשא אכולי עלמא ניחא ומה שמשא דחד מן אלף אלפי רבוא שמשי דקמי קודשא בריך הוא ניחא [10] לכולי עלמא שכינתא דקב"ה על אחת כמה וכמה א"ל ההוא מינא לרבי אבהו אלהיכם [11] גחכן הוא דקאמר ליה ליחזקאל [8] שכב על צדך השמאלי וכתיב [9] ושכבת על צדך הימני אתא ההוא תלמידא א"ל מ"ט דשביעתא א"ל השתא [12] אמינא לכו מילתא דשויא [10] לתרוייהו אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא והן לא עשו כן אלא חטאו וגלו מנהגו של עולם מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם אכזרי הוא הורג את כולן אם רחמן הוא הורג חצים אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר הגדולים שבהן ביסורין אף כך הקב"ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל א"ל ההוא מינא לרבי אבהו אלהיכם כהן הוא דכתיב [10] ויקחו לי תרומה כי קבריה למשה במאי טביל וכי תימא במיא והכתיב [11] מי מדד בשעלו מים א"ל בנורא טביל דכתיב [12] כי הנה ה' באש יבא ומי סלקא טבילותא בנורא א"ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא דכתיב [13] וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים אמר ליה ההוא מינא לרבי אבינא כתיב [14] מי כעמך כישראל גוי אחד בארץ מאי רבותייהו אתון נמי ערביתו בהדן דכתיב [15] כל הגוים כאין נגדו אמר ליה מדידכו אסהידו עלן דכתיב

דהורמיז. בקונטרס גרס קמא בלא אל"ף ובתרא באל"ף ור"ת גריס תרוייהו בלא אל"ף אלא קמא הורמיז בזי"ן כמו (ב"ב דף מ. וסס) איפרא הורמיז שהוא לשון מן מאת המקום איפרא כמו (ב"מ דף קיט.) אפריון נמטייה ובתרא הורמיז בנו"ן כמו הורמין בר לילתא (ב"ב דף עג.):

במאי טביל. הא לא קשה ליה היאך נטמא דישראל נקראו בניס למקום:

הדרן עלך אחד דיני ממונות

1. מה לכם אתם משלים
את המשל הזה על
אדמת ישראל לאמר
אבות יאכלו בסר ושני
הבנים תקהינה:
יחזקאל יח ב
2. מאזני צדק אבני צדק
איפת צדק והין צדק
יהיה לכם אני יי אלהיכם
אשר הוצאתי אתכם
מארץ מצרים:
ויקרא יט לו
3. צדיק מצרה ונחלץ
ויבא רשע תחתיו:
משלי יא ח
4. ויפל יי אלהים
תרדמה על האדם ויישן
ויקח אחת מצלעתיו
ויסגר בשר תחתנה:
בראשית ב כא
5. מונה מספר לכוכבים
לכלם שמות יקרא:
תהלים קמז ד
6. כי הנה יוצר הרים
ובורא רוח ומגיד לאדם
מה שחו עשה שחר
עיפה ודרך על במתי
ארץ יי אלהי צבאות
שמו:
עמוס ד יג
7. הנטע אזן הלא ישמע
אם יצר עין הלא יביט:
תהלים צד ט
8. ואתה שכב על צדך
השמאלי ושמת את עון
בית ישראל עליו מספר
הימים אשר תשכב עליו
תשא את עונם:
יחזקאל ד ד
9. וכלית את אלה
ושכבת על צדך הימני
שנית ונשאת את עון בית
יהודה ארבעים יום יום
לשנה יום לשנה נתתיו
לך:
יחזקאל ד ו
10. דבר אל בני ישראל
ויקחו לי תרומה מאת כל
איש אשר ידבנו לבו
תקחו את תרומתי:
שמות כה ב
11. מי מדד בשעלו מים
ושמים בזרת תכן ובל
בשלש עפר הארץ ושקל
בפלס הרים וגבעות
במאזנים:
ישעיהו מ יב
12. כי הנה יי באש יבוא
וכסופה מרכבתיו להשיב
בחמה אפו וגערתו
בלהבי אש:
ישעיהו סו טו
13. כל דבר אשר יבא
באש תעבירו באש וטהר
אך במי נדה יתחטא וכל
אשר לא יבא באש
תעבירו במים:
במדבר לא כג
14. ומי כעמך כישראל
גוי אחד בארץ אשר
הלכו אלהים לפדות לו
לעם ולשום לו שם
ולעשות לכם הגדולה
ונראות לארצך מפני
עמך אשר פדית לך
ממצרים גוים ואלהיו:
שמואל ב ז כג
15. כל הגוים כאין נגדו
מאפס ותהו נחשבו לו:
ישעיהו מ יז

לעזי רש"י

קלינ"י. אפר חם (באיטלקית).
קדוני"ץ [קודוינ"ץ] חבושים (פירות).
קרובי"ל. מסגנת (בפרובנסאלית).

הגהות הב"ח

(א) גמ' בכל יום א"ל ולא יפה:

רבינו חננאל

שועלים היו לו לר' מאיר ואנו לא באת לידינו אלא אחת. אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה וידועה היא. א"ל קיסר לרב"ג שתי רשויות הן א' יוצר וא' בורא. א' ברא הרוח וא' יצר הרים שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח. א"ל אי הכי גבי אדם דכתיב ויברא וייצר הכי נמי דשתי רשויות בראוהו. הנה בטפח אחד בפניו של אדם כתוב נוטע ויוצר דכתיב הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט. א' נטע האוזן וא' יצר העין. א"ל אין. א"ל ובשעת מיתה כולן נתפייסו כלומר וכי הסכימו כולן בשעת מיתה שימית זה האוזן וזה העין כל אחד מה שעשה שנמצאו כל אבריו מתים ביחד. א"ל אמגושא לאמימר מפלגך לעילא דהורמיז ומפלגך לתתא דאורמיז. כלומר הורמיז ברא הפה שמכניס הטעמים היפי' והמשקים הנקיים וכיוצא בהן. ואורמיז ברא מלמטה הנקבים שמשמשין הרעי והשתן וכיוצא בהן. א"ל ההוא מינא לר' אבהו אלהיכם גחכן הוא שאמר ליחזקאל שכב על צדך השמאלי כלומר דרך שחוק דבר זה. א"ל הקב"ה ייסרו מפני שהוא גדול שבדור כדי למרק עוונותיהן של ישראל. ותוב אמר אלהיכם כהן הוא דכתיב ויקחו לי תרומה. כד קבריה למשה שנאמר ויקבור אותו בגי במאי טביל הלא כתי' מי מדד בשעלו מים אנה [נמצא] מים [כ"כ] שיטבול בהן א"ל באש דעיקר טבילה באש היא כי כל דבר שהאש אוכלתו הוא שצריך טבילה במים. שנאמר כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר וכל

1. כִּי מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְּבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ הֵן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב:

במדבר כג ט

2. טוֹב יְיָ לְכֹל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו:

תהלים קמה ט

3. טוֹב יְיָ לְקַוֵּו לַנֶּפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ: איכה ג כה

4. וַיַּעֲבֹר הָרְנָה בְּמַחֲנֵה כִּבֹּא הַשֶּׁמֶשׁ לֵאמֹר אִישׁ אֶל עִירוֹ וְאִישׁ אֶל אַרְצוֹ: מלכים א כב לו

5. בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קָרְיָה וּבְאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה: משלי יא י

6. וַיִּזָּעֵץ אֶל הָעָם וַיַּעֲמֹד מְשֹׁרְרִים לַיְיָ וּמְהַלְּלִים לְהַדְרַת קֹדֶשׁ בְּצֵאת לִפְנֵי הַחֲלוּץ וְאֹמְרִים הוֹדוּ לַיְיָ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

דברי הימים ב כ כא

7. וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הָעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת הַלָּיְלָה וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה:

שמות יד כ

8. וְהָיָה כַּאֲשֶׁר שָׂשׂ יְיָ עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְיָ עֲלֵיכֶם לְהָאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: דברים כח סג

9. וַיִּשְׁטַף אֶת הָרֶכֶב עַל בְּרֵכַת שֹׁמְרוֹן וַיָּלִקוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמוֹ וְהַזֹּנוֹת רָחֲצוּ כִּדְבַר יְיָ אֲשֶׁר דִּבֵּר: מלכים א כב לח

10. וַיֹּאמַר מִיכָיְהוּ אִם שׁוֹב תָּשׁוּב בְּשָׁלוֹם לֹא דִבֵּר יְיָ בִּי וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם:

מלכים א כב כח

11. וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְיָ הֲרָצַחְתָּ וְגַם יָרַשְׁתָּ וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְיָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים אֶת דַּם נָבוֹת יָלִקוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמְךָ גַּם אָתָּה:

מלכים א כא יט

12. וְאִישׁ מָשְׁךְ בְּקֶשֶׁת לְתָמּוֹ וַיַּכֵּה אֶת מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בֵּין הַדְּבָקִים וּבֵין הַשִּׁרְיָן וַיֹּאמֶר לְרַכְבּוֹ הַפֵּךְ יָדְךָ וְהוֹצִיאֵנִי מִן הַמַّחֲנֶה כִּי הֶחֱלֵיתִי:

מלכים א כב לד

13. וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת יְיָ מְאֹד: מלכים א יח ג

14. וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֶךְ אִם נָא מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְנִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְיָ בִּגְלָלֶךָ: בראשית ל כז

15. וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל אֲשֶׁר יֶשׁ לוֹ וַיְבָרֶךְ יְיָ אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַיְהִי בִּרְכַּת יְיָ בְּכָל אֲשֶׁר יֶשׁ לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה:

בראשית לט ה

16. וַיְהִי בַּהֲכִרֵת אִיזֶבֶל אֶת נְבִיאֵי יְיָ וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִיאִים וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם:

מלכים א יח ד

17. וַיֹּאמֶר אִם יְבוֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה: בראשית לב ט

18. חָזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְיָ וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלַּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִّלְחָמָה: עובדיה א א

19. וַיָּךְ אֶת מוֹאָב וַיְמַדֵּדֵם בַּחֶבֶל הַשֵּׁבֶב אוֹתָם אַרְצָה וַיְמַדֵּד שְׁנֵי חֲבָלִים לְהָמִית וּמְלֵא הַחֶבֶל לְהַחֲיוֹת וַתְּהִי מוֹאָב לְדָוִד לַעֲבָדִים נֹשְׂאֵי מִנְחָה: שמואל ב ח ב

20. וַיִּקַּח אֶת בְּנוֹ הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ תַּחְתָּיו וַיַּעֲלֵהוּ עֹלָה עַל הַחוֹמָה וַיְהִי קֶצֶף גָּדוֹל עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ: מלכים ב ג כז

21. לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים יַעַן הֲמָנְכֶם מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם בְּחֻקּוֹתַי לֹא הָלַכְתֶּם וְאֶת מִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם לֹא עֲשִׂיתֶם: יחזקאל ה ז

22. וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ אֲשֶׁר בְּחֻקַּי לֹא הָלַכְתֶּם וּמִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם: יחזקאל יא יב

23. וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ: מלכים א א ד

וגוים לא יתחשב. כל מקום שהוזכרו שם נכרים לא הוזכרו ישראל בכללו: **כשהוא משקה.** אינו מוצע המים ליתן לטובים ולרעים לפי שאינו אלא טורח אחד וכשהוא עודר דהוי טורח לכל אחד ואחד אינו עודר אלא הטובים: **עודר.** חופר. כך הקב"ה זן טובים ורעים הכל בדבור אחד ממלא את כל העולם כולו טובה שהכל שלו אבל כשבא להגין מן הפורענות ונשלם שכר אינו אלא לקוויו: **ויעבר הרנה.** מדלא כתיב רנה משמע הרינה המיוחדת שהיתה עתידה לבא שכבר הוזכרה. והיכן הוזכרה: **באבוד רשעים רנה.** והיה העולם מלפה מתי תבא הרנה איבודו של אחאב וכשנהרג עברה והוזכרה הרנה בפי הכל: **בצאת לפני החלוץ.** ביהושפט כתיב כשיצא להלחם בעמונים שבאו עליו: **כי טוב.** משמע כי טוב בעיניו הודאה ושמחה: **כן ישיש ד' עליכם להאביד וגו'.** ישיש אחריכם שונאיכם: **והזונות רחצו.** באחאב כתיב במיתתו: **למרק.** לנטוש ולהאיר. כלומר רחצו והוכרו השתי חזיונות שנאמרו עליו: **מלונן היה.** לא היה אוהב תשמיש: **דמות שתי זונות הן.** והיינו רחצו אותן שתי צורות נרחצו מדמו: **לחמם.** להשלים: **מאי קאמר קרא.** מאי ענין עובדיה היה ירא אלא ויקרא אחאב: באבריהם כתיב (בראשית כב) ירא אלהים אתה ולא כתיב מאד: **מפני מה זכה לנביאות.** שהרי גר היה ואין השכינה שורה אלא על המיוחסין שביסראל[1] כדכתיב (בראשית יז) להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: **מאי שנא חמשים.** ולא החביא כולן במערה אחת: **אין מערה מחזקת.** מערות שלו לא היו מחזיקות יותר: **מאי שנא עובדיה לאדום.** ולא נתנבא נבואה אחרת למה נבחר לו לזו משאר הנביאים: **שני רשעים.** אחאב ואיזבל: **שני צדיקים.** יאלח ורבקה: **מיניה וביה אבא ניזול ביה נרגא.** אבא יער. מעצמו של יער יכנס בתוך הגרזן להיות בית יד ויקצצו בו את היער. וכן עובדיה לאדום ודוד למואב והוא יצא מרות המואביה: **מסוכה מסרחת.** מגופה ומתוך עוביה מתמיל הסרחון: **כמקולקלים שבהם לא עשיתם.** כמו שעגלון מלך מואב שהיה מכבד את השם כשאמר לו אהוד דבר אלהים לי אליך המלך מיד ויקם מעל הכסא (שופטים ג): **כמקולקלין שבהם.** כגון מישע מלך מואב שהקריב בנו לע"ז כך היו ישראל עושין ובאותה שעה נזכר להם אותו עון שהיו רגילים גם הם בו: **נאלן.** מדלא כתיב נאלנם הכי קאמר לשפלות ולתחתית שבו שנגזר עליהם פורענות: **ולא מאד בכלל.** ובשרה כתיב (בראשית יב) כי יפה היא מאד. והאי קרא דאביסג נקט למדרש הכא משום דרשה דלעיל דדרש מאד דכתיב בעובדיהו:

הדרן עלך אחד דיני ממונות

[1] ובגוים לא יתחשב רבי אלעזר רמי כתיב [2] טוב ה' לכל וכתיב [3] טוב ה' לקוויו משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה משקה את כולו כשהוא עודר אינו עודר אלא טובים שבהם: לפיכך כל א' וא' כו': [4] ויעבר הרנה במחנה א"ר אחא בר חנינא [5] באבוד רשעים רנה באבוד אחאב בן עמרי רנה [6] ומי חדי קודשא ברוך הוא במפלתן של רשעים הכתיב [6] בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו ואמר רבי יונתן מפני מה לא נאמר בהודאה זו כי טוב לפי שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים דאמר ר' שמואל בר נחמן אמר ר' יונתן מאי דכתיב [7] ולא קרב זה אל זה כל הלילה באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה אמר להן הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני אמר ר' יוסי בר חנינא הוא אינו שש אבל אחרים משיש דיקא נמי דכתיב [8] ישיש ולא כתיב ישוש שמע מינה [9] והזונות רחצו וגו' אמר רבי [3] (אליעזר) למרק שתי חזיונות אחת של מיכיהו ואחת של אליהו במיכיהו כתיב [10] אם שוב תשוב בשלום לא דיבר ה' בי באליהו כתיב [11] במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות רבא אמר זונות ממש אחאב איש מצונן היה ועשתה לו איזבל שתי צורי זונות במרכבתו כדי שיראה אותן ויתחמם [12] ואיש משך בקשת לתומו ויכה ר' אלעזר אמר לפי תומו רבא אמר לתמם שתי חזיונות אחת של מיכיהו ואחת של אליהו: סימן קר"א וזכ"ה באדו"ם: כתיב [13] ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית ועובדיה היה ירא ה' מאד מאי קאמר [3] קרא א"ר יצחק א"ל ביעקב כתיב [14] נחשתי ויברכני ה' בגללך ביוסף כתיב [15] ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף ביתא דההוא גברא לא הוה מיבריך שמא לא ירא אלהים אתה יצתה בת קול ואמרה ועובדיה היה ירא את ה' מאד אבל ביתו של אחאב אינו מזומן לברכה א"ר אבא גדול שנאמר בעובדיהו יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם לא כתיב מאד ובעובדיהו כתיב מאד א"ר יצחק מפני מה זכה עובדיהו לנביאות מפני שהחביא מאה נביאים במערה שנאמר [16] ויהי בהכרית איזבל את נביאי ה' ויקח עובדיהו מאה נביאים ויחביאם חמשים איש במערה וגו' מאי שנא חמשים איש א"ר אלעזר מיעקב למד שנאמר [17] והיה המחנה הנשאר לפליטה רבי אבהו אמר לפי שאין מערה מחזקת יותר מחמשים [18] חזון עובדיהו כה אמר ה' אלהים לאדום וגו' מאי שנא עובדיה לאדום אמר רבי יצחק אמר הקדוש ברוך הוא יבא עובדיהו הדר [7] בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם וינבא על עשו הרשע שדר בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם אמר אפרים מקשאה תלמידו של רבי מאיר משום רבי מאיר עובדיה גר אדומי היה והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא [19] ויך את מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה מסרחת [7] [20] ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלהו עולה על החומה רב ושמואל חד אמר לשם שמים וחד אמר לשם ע"ז בשלמא למאן דאמר לשם שמים היינו דכתיב [20] ויהי קצף גדול על ישראל אלא למאן דאמר לשם ע"ז אמאי ויהי קצף כדר' יהושע בן לוי דריב"ל רמי כתיב [21] וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכתיב [22] וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם כמתוקנין שבהם לא עשיתם כמקולקלין שבהם עשיתם [20] ויסעו מעליו וישובו לארץ אמר רבי חנינא בר פפא באותה שעה ירדו רשעיהן [1] של ישראל למדריגה התחתונה [23] והנערה יפה עד מאד א"ר חנינא בר פפא עדיין לא הגיעה לחצי יופי של שרה דכתיב עד מאד ולא מאד בכלל:

הדרן עלך אחד דיני ממונות

כמעשיהם ויפרע ממנו. עובדיה גר אדומי היה היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא. איכא דאמרי ירך מתוכה מסרחת. ויך את מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה וימדד ב' חבלים להמית ומלא החבל להחיות: ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה. רב ושמואל חד אמר לשם שמים ויהי קצף גדול על ישראל וחד אמר לשם ע"ז והאי דכתיב ויהי קצף גדול כדכתיב וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם קרא אחרינא כתיב עשיתם. הא כיצד כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהן עשיתן. ויסעו מעליו וישובו לארץ באותה שעה ירדו [שנואיהן של] ישראל למדרגה התחתונה: מפני מה זכה עובדיה לנביאות מפני שהחביא חמשים איש במערה וכלכלם לחם ומים:

1) מגילה י: ע"ש, 2) ל"ל אלעזר, 3) [בע"י ליתא וכילקוט גרס מאי אמר ליה אמר ר' יצחק וכו' ועי' מהרש"א], 4) [יומא לח:], 5) [תענית ד.], 6) [בס"א: שומאיהן], 7) [עי' קידושין ע:].

מוסף רש"י

כי טוב. הודו לה' כי טוב משמע טוב שיקלסו לפניו על זאת (מגילה י:).

הדרן עלך אחד דיני ממונות

רבינו חננאל

אשר לא יבא באש תעבירו במים. ועוד א"ל כל הגוים כאין נגדו. אתון נמי איקריתו גוי שנאמר ישראל גוי אחד בארץ. א"ל בלעם דהוא מדידכו אשהיד עלן ובגוים לא יתחשב. ויעבר הרנה במחנה. באבוד רשעים רנה. באבוד אחאב [בן עמרי] (דינו) רינה. א"ר יוחנן מפני מה לא נאמר כי טוב בפרשה זו שנא' בצאתו לפני החלוץ אומר הודו לה' כי לעולם חסדו ועוד כתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה. ביקשו מלאכי השרת לומר שירה א"ל הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני ללמדך שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעי' ואע"פ שהוא אינו שמח אחרים משמח שנאמר ישיש ה' ולא כתיב שש ש"מ: **והזונות** פירוש חזיונות [כתיב] (כדכתיב) ואיש משך בקשת לתמו. אמר רבא לתמם שני חזיונות אחת של מיכיהו שנא' אם שוב תשוב בשלום לא דבר ה' בי ואחת של אליהו שנא' במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילוקו הכלבים את דמך. ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית ועובדיהו היה ירא את ה' מאד כשקרא אחאב לעובדיהו מה אמר לו ביעקב כתיב נחשתי ויברכני ה' בגללך ביוסף כתיב ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף. ביתא דההוא גברא אמאי לא מבריך דילמא לאו ירא שמים אתה יצתה בת קול ואמרה ועובדיהו היה ירא את ה' מאד וביתו של אחאב הוא שאינו מזומן לברכה. גדול שנאמר בעובדיהו ממה שנאמר באברהם דבאברהם כתיב ביה ירא את ה' ובעובדיהו כתיב ירא את ה' מאד. חזון עובדיהו כה אמר ה' אלהים לאדום. מאי שנא לאדום אמר ר' יצחק יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא עשה כמעשיהם ויפרע מעשו שדר עם יצחק ורבקה ולא עשה

היו בודקין אותן. אסידרא דמתניתין דסליק מייניה קאי אחר שאיימו עליהן[ו] היו בודקין אותן: **בשבע חקירות.** בגמרא יליף להו מקראי: **באיזה שבוע.** של שבוע: **בכמה בחודש.** בעשרים או בעשרים וחמשה: **באיזה יום.** של שבת. אע"פ שאמרו בכך וכך בחודש אעפ"כ שואלין להן באיזה יום בשבת היה לפי שכל השבע הללו באות להבילן לידי הזמה ושמא יש עדים להזימן ואין מעלין על לבן חשבון של חודש אם היו אלו עמהן אותו היום במקום אחר וכששואלין אותן באיזה יום והם אומרים ביום פלוני מזכיר עדי הזמה להזימם: **באיזו שעה.** של יום שמא אין עדים להזימן לכל היום ויש עדים להזימן אותה שעה: **באיזה מקום.** שזו היא המועלת להביא את כל החקירות להזמה דבלאו הכי לא מתזמי: **רבי יוסי אומר כו'.** טעמיה קאמר בברייתא בגמרא [ע"ב]: **מביאים אתם אותו.** את הברוג שמא נכרי הוא. וזו אינה מן החקירות של הזמה אלא [ז] כל שאר בדיקות אינו אלא להכחיש שמא לא יאמר כדברי חבירו ותבטל עדותם והוא והם פטורין אבל מן החקירות של הזמה אי אתה מוצא יותר משבעה כדאמרי' בגמ' [שם]: **העובד ע"ז.** אם מעידין בכך שואלין את מי עבד פעור או מרקולים: **ובמה עבד.** למרקולים בשחיטה או בהשתחואה: **בעוקלי אתנים.** שהיו מעידים עליו שהרגו תחת תאנה ובדק בן זכאי תאנה זו עוקליה גסין או דקין. עוקץ זנב הפרי מקוס חיבורו לאילן: **חקירות אמר אחד איני יודע עדותן בטלה.** דשבע חקירות מקראי נפקי לן ובעינן בכולהו שתהא יכול להזימן דהזמה כתיבא בהו וכיון דאמר איני יודע אי אתה יכול להזימו באותה חקירה וכיון דאי אפשר לקיים בה מצות הזמה באותו העד בטלה כל העדות ואפילו הן מאה דאין עדים נעשין זוממין עד שיזומו כולן כדאמרינן במס' מכות (דף ה:) מיין שאפילו הן מאה תלמוד לומר עדים[מ]: **בדיקות שבחמש** חמה במזרח. בפ"ק דפסחים (דף יב:) פריך בו' נמי ניכול ומשני שית יומא בי קרנתא קאי וקשה כיון שאין היכר בין ו' לז' לאביי דאמר התם לר' יהודה אדם טועה אלי שעה ומשהו ותלינן טעות בשניהם א"כ א' אומר בה' וא' אומר בז' אמאי עדותן בטילה נימא האי דקאמר ה' סוף ה' והאי דקאמר ז' תחלת ז' ומעשה כי הוה בפלגא דשית והאי טעה פלגא שעתא קמיה והאי טעי פלגא לאחוריה וי"ל דהא דקאמר דשית יומא בי קרנתא קאי דטעו בין תחלת ו' לז' היינו דוקא לענין חמץ דלכל מסור אבל עדות מסורה לזריזין:

היו [ו]בודקין אותן [א]בשבע חקירות באיזו שבוע באיזו שנה באיזו חודש בכמה בחדש באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום ר' יוסי אומר באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום [ב]מכירין אתם אותו ותרתם בו [ג]העובד ע"ז את מי עבד ובמה עבד [ד]כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח [ה]מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים [ו]מה בין חקירות לבדיקות חקירות אחד אומר איני יודע עדותן בטילה בדיקות אחד אומר איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת [ז]אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטילה [ח]אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה בחדש עדותן קיימת [ט]שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו של חדש [י]זה אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה עדותן בטילה [יא]אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש שעות עדותן קיימת [יב]אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטילה רבי יהודה אומר קיימת אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותן בטילה שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב [יג]ואח"כ מכניסין את השני ובודקין אותו אם נמצאו דבריהם מכוונים פותחין בזכות [יד]אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות או [טו]אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו ומושיבין אותו ביניהם ולא היה יורד משם כל היום כולו אם יש ממש בדבריו שומעין לו [יג]ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ובלבד שיש ממש בדבריו [טז]ואם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין [יז]אותו למחר ומזדווגין זוגות זוגות היו ממעטין ממאכל ולא היו שותין יין כל היום ונושאין ונותנין כל הלילה [יח]ולמחרת משכימין ובאין לב"ד המזכה אומר אני מזכה ומזכה אני במקומי והמחייב אומר אני מחייב ומחייב אני במקומי [יט]המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה [כ]טעו בדבר שני סופרי הדיינין מזכירין אותו אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדים למנין [כא]שנים עשר מזכין ואחד עשר מחייבין זכאי שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין ואפילו אחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע ואפילו עשרים ושנים מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין וכמה מוסיפין שנים שנים עד שבעים ואחד שלשים וששה מזכין ושלשים וחמשה מחייבין זכאי שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין [כב]דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין: **גמ'** מנא הני מילי אמר רב יהודה דאמר קרא [1]ודרשת וחקרת ושאלת היטב ואומר [2]והוגד לך ושמעת ודרשת היטב ואומר [3]ודרשו השופטים היטב ואימא

מסורת הש"ס

ו) פסחים יב., **ב)** לעיל ט: לקמן מג. פפ.:, **ג)** פסחים יב., **ד)** פסחים יח: [לקמן סט.], **ה)** [ע"מ תוס' לקמן מא: ד"ה שזה], **ו)** ר"ת לאחר, **ז)** [עי' מ"ש תוס' לקמן מא: ד"ה תוס' שם], **ח)** [עי' מ"ש תוס' שם], **ט)** [גר' סדר המשנה דיינו], **י)** לעיל לד., **כ)** ג"ז שם, **ל)** [לעיל לז.], **מ)** [דברים יז], **נ)** [בס"ל: לדין], **ס)** [ר' דתיבת עד מיותרת וכן ליתא בגמ"י],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מכיון וכו' אלא ככל שאר בדיקות שאינן אלא:

מוסף רש"י

היו בודקין אותן. לעדי נפשות (פסחים יב.). **באיזו שבוע.** שמיטה, באיזו שמיטה של יובל שיש בו שבע שמיטות (שם). **באיזו שנה.** של שמיטה (שם). **באיזה חודש.** בשנה (שם). **בכמה בחודש.** בכמה ימים בחודש (שם). **באיזה יום.** בשבת, באחד בשבת או בשני בשבת או בשלישי בשבת או אחד מן האחרים (שם). **בעוקצי תאנים.** שאמרו העדים תחת תאנה נעשה מעשה, אמר לו תאנה זו עוקליה דקין או עוקליה גסין, עוקצין זנבות תאנים, כמו (סוכה לד:) ניטל עוקצו (לעיל ט:). **מה בין חקירות לבדיקות.** בין חקירות הבן שבע קמייתא לבדיקות אחרנייתא (פסחים יב.). **חקירות אחד אומר איני יודע.** באחת מהן ואפילו בשעות (ר"ת בשם) אומר איני יודע (שם). **אחד אומר בשנים בחודש.** הרג זה את הנפש, ואחד אומר בשלשה בחודש עדותן קיימת. וב"ד היו בודקין אותן בשבע חקירות, וכיון דהוא אומר בשלשי אי ברביעי, וכשבדקום אחר יום בחודש, אמר זה בשני וזה אמר בשלישי, שייכין על יום אחד העידו, אלא שזה **יודע בעיבורו של חודש.** שחודש שעבר מלא והוקבע ר"ח ביום שלשים ואחד, וזה שאמר בשנים בחודש ידע בו, וזה שאמר שלשה קבור שהוקבע החודש ביום שלשים, והואיל ויש טוענין בכך אע"פ שמצוין אנו לחלק את עדותן כדי שתבטל, להפיל את הנפש, אין בדיניו כח לחלקן (שם). **זה אומר בשלשה, ואחד אומר בחמשה עדותן בטלה.** דהא ליכא למטעי, וקרא כתיב ודרשת ותקרת והנה אמת נכון, שתהא עדותן מכוונת, ואי לא לא קטלינן והוא והן פטורים, דאין עדים הנראים אלא על ידי הזמה (שם). **אחד אומר בשתי שעות כו'.** דטועה אדם בכך (שם). **ואחד אומר בשבע עדותן בטלה.** אפילו לר' יהודה, **שבחמש חמה במזרח.** במזרחו של רקיע, ויכול להבין על ידי הלל, כשנותן ידו כנגד המזרח הוא הלל אלא **במערב, ובשבע חמה** אלא כנגד אלו. היכא דמחלקו בדין, שלשים ושנה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין, וקי"ל (לעיל ב.) אין מטין לחובה על פי אחד, דאין בראיותיהן אלו כנגד אלו עד שיחזור בו אחד מן המחייבין, דהוו להו מזכין רובא (לעיל לד.).

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פ"א מהל' עדות הל' ד סמג עשין קט:
ב ב מיי' פי"ב מהל' סנהדרין הל' ח:
ג ג מיי' פ"א מהל' עדות הל' ד:
ד ד ה מיי' שם הל' ו:
ה ו מיי' שם פ"ב הל"ח:
ו ז מיי' שם הל' ב ג וסמג שם טור סו"ש מ"מ מי' ל סעיף ב:
ז ח מיי' שם הל' ד טור שו"ע שם סע"ז:
ח ט י מיי' שם הל' ה:
ט כ מיי' פי"ב מהל' סנהדרין הל' ג:
י ל מיי' פי"א שם הל"א ופ"ה מהל' עדות הל"מ:
יא מ נ מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הלכה מ:
יב ס מיי' שם פי"ב הל' ג:
יג ע מיי' שם פ"י הל' ב:
יד פ מיי' שם פי"ב הל' ג:
טו צ מיי' פ"ט מהל' סנהדרין הל' ב:

תורה אור השלם

1. וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ: דברים יג טו
2. וְהֻגַּד לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: דברים יז ד
3. וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְּאָחִיו: דברים יט יח

רבינו חננאל

פ"ה היו בודקין אותו בשבע חקירות באיזה שבוע כו' מנא הני מילי ואמרינן כדכתיב בעיר הנדחת ודרשת וחקרת ושאלת היטב ובעובדי ע"ז כתיב והוגד לך ושמעת ודרשת היטב ובעדים זוממין כתיב ודרשו השופטים היטב הרי שבע חקירות ואימא בעובד ע"ז שלש ובעיר הנדחת שלש ובעדים זוממין אחת כמו החשבון שכתב בכל

שכן בסייף. פ"ה דעיר הנדחת בסייף ועדים זוממין דפרשתא משמע שמעידין על רוצח מדכתיב נפש בנפש ותימה דעל כל חייבי מיתות שיעידו שייך לומר נפש בנפש כשהוזמו ועוד דההוא נפש בנפש מוקמינן ליה בפ"ק דמכות (דף ה:) דאין נהרגין עד שיגמר הדין ול"ל שפ"ה עיקר דאי נמי מייבי בכל עדים זוממין דיש מהם בסקילה מיהו הואיל ויש מהם בסייף לא אחמיר קרא עלייהו להמיתן עד שיחקרו המזימין אותן: **מדהוה** ליה למכתב. דרוש תדרוש וחקור תחקור. לאו דווקא דא"כ הוו להו ד' אפילו הוה כתוב דרוש תדרוש (ג) וחקור (ו) (תחקור) הוה משמע ד' מדאלא כתיב דרוש דרוש או תדרוש תדרוש כדאמר במרובה (ב"ק דף סה. וש"נ) ליכתב המצא המצא או תמצא תמצא:

מניין להתראה מן התורה. בחבר קמיבעיא ליה למ"ד (לעיל דף ח:) חבר צריך התראה דאי בשאינו חבר הא לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד אי נמי מיבעי ליה מנא לן דבעינן המית תוך כדי דיבור:

תנ"ו

ואימא. לא אמר רחמנא שבע חקירות בחד דינא אלא בכל חדא וחדא עבירה כדכתיב בה בעיר הנדחת תלתא בע"ז תרי ובעדים זוממין תרי: **דאם כן.** דבעינן שבע ליכתבינהו לכולהו בחדא ויגמרו כל דיני נפשות מינה ומדפלגינהו ש"מ דווקא כתיבי: ומשני **כיון דכולהו בהדי הדדי לפיכך מהדדי ילפינן.** כלומר כיון דבכולהו כתב בהו דבעו דריסה והשווה אותן להא מילתא ע"כ מהדדי ילפינן ליתן את האמור של זה בזה: **והא לא דמיין להדדי.** והיכי ילפינן מהדדי: **עיר הנדחת להנך תרתי לא דמיא.** למילף מינייהו חקירות הכתובות בהן דדין הוא שיהו עדים זוממין ויחיל עובד ע"ז צריכים דריסת העדים המחייבין אותן משום דקילי שכן ממונם פלט אבל עיר הנדחת דחמירא שכן ממונם אבד לא תיתי בה אלא חקירות האמורות בה: **שכן בסייף.** עיר הנדחת בסייף ועדים זוממין דפרשתא משמע שמעידין על רוצח מדכתיב (דברים יט) נפש בנפש עין בעין וגו' ואי נמי משתעי בכל עדים זוממין דיש מהן בסקילה מיהו הואיל ויש מהם בסייף לא אחמיר קרא עלייהו להמיתן עד שיחקרו המזימין אותן: **שכן צריך התראה.** הנך תרתי מה שאין כן בעדים זוממין דכתיב (שם) כאשר זמם וזה חשב להרגו אלא התראה: **בהיטב היטב ילפינן מהדדי וגזירה שוה מופנה הוא.** כדמפרש ואזיל ואין מסיבין עליה שזו היא מדה בתורה גזירה שוה המופנה למידין ואין מסיבין: **איכא למיפרך.** כדפרכינן: **מדהוה ליה למיכתב.** בעדים זוממין ודרשו וחקרו: **ושני בדיבוריה בהיטב ש"מ.** שיוויא לישנא לאפנויי ועיקר קרא לדרשא דמגיינא: **בשלמא הנך תרתי.** ע"ז ועדים זוממין דלא כתיב בהו חקירה מצית למימר מדהוה ליה למכתב לשון חקירה וכתב היטב שיוויא לישנא הוא לאקושי לשונות שתיהן למידרש בה גזירה שוה: **אלא עיר הנדחת.** דכתיב בה ודרשת וחקרת מאי הוה ליה למיכתב במקום היטב למגיינא: **ש"מ לאפנויי.** ליתן את האמור של זה בזה ואיכא שבע בכולהו: **ואתו נחנקין.** שיהו עדיהן נדרשין וחקרין בק"ו מנסקלין ומנהרגין מע"ז שהיא בסקילה ומעדים זוממין שהן בסייף דבעינן דריסה וחקירה ובלאו הכי לא מיקטיל חנק הקל מכולן לכ"ש: **ואתו נשרפין בק"ו מנסקלין.** דסקילה חמורה משריפה אבל מנהרגין ליכא למידרש ק"ו לנשרפין דמה לנהרגין שכן מיתתן קלה: **והנה אמת נכון הדבר.** בע"ז כתיב [דברים יז] וכתיב נמי בעיר הנדחת [שם יג] ומשמע אמת ונכון דריסה וחקירה: **הא חד סרי.** שבעה לעיל וד' דהכא: **ושמנה מי איכא.** הש"ס מהדר אדרבי אבהו מי מצית משכחת שמנה חקירות בדברים המבדילין לידי הזמה: ופרכינן **אלמה לא.** וכי לא מצית משכחת חקירה שמיעית הא איכא לאיתויי בכמה בשעה. ומשני הניחא לאביי כו' איכא למימר בכמה בשעה מייתי לה לידי הזמה דאי אמר בחליה או בשליחות ואתו סהדי ואמרי אותו חלק עמנו הייתם הרי הן זוממין אלא להך לישנא דאמר אדם טועה בחלי שעה למה לי למימר בכמה בשעה הא אי אמר בחליה ואתו סהדי מזמו ליה לא מיתחזי בכל אותה שעה (א) דאמר בתחלת השעה היה והוא טעה מתחלתה עד חליה אי נמי אמרי להו מתחלתה ועד חליה עמנו הייתם לא מיתחזי דאמר שמא בסוף שעה היה והם טעו מסופה לחליה. גמגום. דאביי ורבא בפ"ק דפסחים (דף יא.): **לא בעי בחיזה יוכל.** דאין עדים ממתינים עדותן מיובל על חבירו: **רב"ש בן אלעזר.** דאמר (לעיל דף לב:) מסיעין היו את העדים ממקום למקום כדי שתטרוף דעתן עליהן ויחזרו בהן: **קיבל עליו התראה.** יודע אני שכן אני מוזהר שלא לעשות: **הסיר עצמו למיתה.** שכשהתריתם בו אל תעבור שאתה מתחייב מיתה פלונית הוא אומר על מנת כן אני עושה דאם לא הפקיר עצמו אינו נהרג כדלקמן (דף מא.): **המית בתוך כדי דיבור.** כדי שאילת שלום שאם שהה לאחר התראה יותר מכדי דיבור איכא למימר שכבר שכח התראה: **אינו נרגיש בעיר.** משום דראה אותה מחייב: **אלא רואה טעמו של דבר.** שהיא ערוה לו. והאי קרא גבי כרת כתיב ואם אינו ענין לחיוב כרת דהא דין שמים הוא ולא בעי התראה דקמי שמיא גליא אם שוגג הוא או מזיד:

ואימא חדא חדא כדכתיבא דא"כ ליכתבינהו רחמנא בחדא כיון דכולהו בהדי הדדי כתיבא מהדדי ילפי וכיון דילפי מהדדי כמאן דכתיב בחדא דמי והא לא דמיא להדדי (סימן פל"ט סיי"ף התרא"ה) עיר הנדחת להנך תרתי לא דמיא שכן ממונן פלט ע"ז להנך תרתי לא דמיא שכן בסייף עדים זוממין להנך תרתי לא דמיא שכן צריכים התראה [ה]בהיטב היטב ילפינן מהדדי וגזירה שוה מופנה דאי לא מופנה איכא למיפרך לאיי אפנויי מופני מדהוה ליה למיכתב ודרשו וחקרו ושני קרא בדיבוריה בהיטב שמע מינה לאפנויי ואכתי מופנה מצד אחד הוא בשלמא הנך תרתי מופנה הוא משום דהוה ליה למכתב אלא עיר הנדחת מאי הוה ליה למכתב הא כתיבא כולהו התם נמי אפנויי מופנה מדהוה ליה למכתב דרוש [ו]תדרוש או חקור תחקור ושני קרא בדיבוריה בהיטב שמע מינה לאפנויי ואתו נחנקין בק"ו מנסקלין ומנהרגין ואתו נשרפין בקל וחומר מנסקלים הניחא לרבנן דאמרי סקילה חמורה אלא לרבי שמעון דאמר [ז]שריפה חמורה מאי איכא למימר אלא אמר רב יהודה [1]והנה אמת נכון [2]והנה אמת נכון הא חד סרי שבע לשבע חקירות דל תלת לגזירה שוה פשא להו חדא לר"ש לאתויי נשרפין לרבנן [ח]מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא מגדף בה רבי אבהו אימא לאתויי שמנה חקירות ושמנה חקירות מי איכא אלמה לא והאיכא לאתויי בכמה בשעה ותניא נמי הכי היו בודקין אותו בשמנה חקירות הניחא לאביי [ט]אליבא דר"מ דאמר אין אדם טועה ולא כלום ולהך לישנא נמי דאמר אדם טועה משהו שפיר אלא לאביי אליבא דר' יהודה דאמר אדם טועה חצי שעה ולרבא דאמר טעו אינשי טובא מאי איכא למימר אלא לאתויי בכמה ביובל היינו באיזה שבוע אלא לאתויי באיזה יובל ואידך כיון דאמר באיזה שבוע לא בעי באיזה יובל: רבי יוסי אומר: תניא אמר להם רבי יוסי לחכמים לדבריכם מי שבא ואמר אמש הרגו אומר לו באיזו שבוע באיזו שנה באיזו חדש בכמה בחדש אמרו לו לדבריך מי שבא ואמר עכשיו הרגו אומר לו באיזה יום באיזה שעה באיזה מקום אלא אע"ג דלא צריך רמינן עליה [י]כדרבי שמעון בן אלעזר ה"נ אע"ג דלא צריך רמינן עליה כדרבי שמעון בן אלעזר ור' יוסי אמש הרגו שכיח ברוב עדיות עכשיו הרגו לא שכיח ברוב עדיות: מכירים אתם אותו: תנו רבנן [א]מכירים אתם אותו נכרי הרג ישראל הרג התריתם בו קיבל עליו התראה התיר עצמו למיתה המית בתוך כדי דיבור [ב]העובד ע"ז את מי עבד לפעור עבד למרקולים עבד ובמה עבד בזיבוח בקיטור בניסוך בהשתחואה אמר עולא מניין להתראה מן התורה שנאמר [3]ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו. אטו בראייה מתחייבין אלא עד שיתראה להן טעמו של דבר כלומר יודיעוהו העדים שהעושה כך חייב מיתה וזה בכרת ח) וקי"ל כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן הנה התראה בחייבי מלקות. וכתיב נמי בנהרגין

ח) [ע' תוס' פסחים מא: ד"ה אם כן], ט) [לקמן נ:], י) [פסחים יח: וש"כ], א) [שם יא:], ב) [לעיל לב: וש"נ], 1) מהר"מ מוחק זה ועי' רש"ל ורש"ל,

תורה אור השלם

1. וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ: דברים יג טו
2. וְהָגַד לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: דברים יז ד
3. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֲחֹתוֹ בַּת אָבִיו אוֹ בַת אִמּוֹ וְרָאָה אֶת עֶרְוָתָהּ וְהִיא תִרְאֶה אֶת עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְנֵי עַמָּם עֶרְוַת אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֹנוֹ יִשָּׂא: ויקרא כ יז

גליון הש"ס

גמ' בהיטב היטב ילפי'. עי' לעיל דף ב ע"ב תוס' ד"ה דבכי הכל אין:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ופרכינן וכו' בכל אותה שעה דאימור בתחילת השעה וכו' מסופה לאלייה לישנא אחרינא גמגום לאביי ורבא: (ב) תוס' ד"ה מלהוה וכו' לדרוש תדרוש או חקור:

מסורת הש"ס

ח) [עי' תוס' פסחים מא: ד"ה אם כן], ט) [לקמן נ:], י) [פסחים יח: וש"כ], א) [שם יא:], ב) [לעיל לב: וש"נ], 1) מהר"מ מוחק זה ועי' רש"ל ורש"ל,

רבינו חננאל

אחת ואחת ופרקינן כיון דכולהו לחקירה קאתי (כתיב) [כתוב] ילפי מהדדי ודחינן היכא אמרינן ילפי מהדדי בדדמיין להדדי הני לא דמיין להדדי. עיר הנדחת לא דמיא לעובד ע"ז ולעדים זוממין דאלו הן נהרגין וממונם פלט. ועיר הנדחת הן נהרגין וממונם אבד בשריפה. ע"ז להנך תרתי לא דמיא כו' ושנינן בג"ש בהיטב היטב ילפי מהדדי ובכולן בין בלמד בין במלמד מופנה הוא וכיון דהוא מופנה משני צדדין במלמד ובמלמד למידין ואע"ג דאיכא למפרך למידין ואין משיבין ואתו נחנקים בק"ו מן הנסקלין ומן הנהרגין ואתו נשרפין בק"ו מן הנסקלין ולר' שמעון דאמר שריפה חמורה מסקילה ולא אתי חמור מן הקל אמר לך כתיב בע"ז אמת נכון וכתיב נמי בעיר הנדחת אמת נכון הנה ד' הנה י"א ד' לד' חקירות וג' לג"ש וחד לאתויי נשרפין ואפילו לרבנן מלתא דאתיא מק"ו טרח וכתב לה קרא. ואקשינן ואימא הני שמונה ללמדך דבעינן חקירות ומתמהינן שמונה חקירות מי איכא ודחינן אין בכמה בשעה כלומר בחציה בשלישה או ברביעה של שעה. ואמרינן הניחא לאביי אליבא דר' מאיר כו'. חלוקת אביי ורבא אליבא דר' מאיר ור' יהודה מפורשת בפסחים פרק א' וכבר פירשנוה שמועה זו שם. אע"ג דלא צריך רמינן עליה כו' שמעון בן אלעזר דאמרינן תניא (לעיל דף לב) אמר ר' שמעון בן אלעזר ב"ד משיאין את העדים ממקום למקום כדי שתטרף דעתן עליהם ויחזרו בהן: ת"ר מכירי' אתם ההורג והנהרג את מי הרג נכרי הרג או ישראל הרג. התרתם בו וקבל עליו התראה והתיר עצמו למיתה והמית בתוך כדי דבור וכן בעובד ע"ז את מה עבד לפעור או למרקוליס. ובמה עבד בזיבוח וקיטור בניסוך ובהשתחויה. אמר עולא מניין להתראה מן התורה שנאמר ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו. אטו בראייה מתחייבין אלא עד שיתראה להן טעמו של דבר כלומר יודיעוהו העדים שהעושה כך חייב מיתה וזה בכרת ח) וקי"ל כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן הנה התראה בחייבי מלקות. וכתיב נמי בנהרגין

ח) נראה דל"ל ואף דאמותו בכרת מ"מ הא קי"ל דכל וכו'

תניהו ענין. להתראת מלקות דשייך באחותו: **וכי יזיד.** מנא ידעינן אלא שהתרו בו ועדיין הוא מזיד. ל"א ואם הזיד לא נאמר אלא וכי יזיד משמע תמיד הוא בזדונו זה עיקר: **המולאים אותו מקושש.** שקישש עצים לא נאמר אלא מקושש לאחר שראוהו ומצאוהו היה מקושש ומה טעם תלוי בכך אלא שהתרו בו ועדיין היה מקושש: **על עסקי דיבור.** התראה: **הוה אמינא.** אחותו דאינה מיתה אלא מלקות הוא דבעינן התראה אבל חייבי מיתות דמחמירי אימא לא ליבעי: **ואריבי נסקלין ומה לי.** מקושש ונערה הממורסה בסקילה: **לר' שמעון.** דאמרי[ג] שריפה חמורה ולא אתו נשרפין מנסקלין בהתראה משום דאי אמר בנסקלין שהן קלין כתב קרא אחריני לאתויי נשרפין בלא אינו ענין: **וליתו הנך.** מלקות וסייף: **המה.** משמע כבר הוא כמת קודם שבא לבית דין שחייב עצמו מיתה בפיו: **עדי נערה המאורסה בו'.** לקמיה פריך מאי שנא נערה הממורסה דנקט: **לאוסרה על בעלה באנו.** ולא להורגה: **היכי מיקטלא.** וכיון דאיכא לא מיקטלא פשיטא דאינהו לא מיקטלי כאשר זמם כתיב (דברים יט): **באשה חבירה.** דאיכא מיקטלא אם לא הוזמו אלו ואינהו לא מיקטלי דיכולין לומר כשבאנו לבית דין לא לחייבה מיתה נתכוונו אבל אי אמרו התרינו אין התראה אלא להמית ותו לא מצי למימר לא להורגה באנו: **לא שמה עדות.** הואיל ואי אפשר לקיים בו ודרשת ותקרת ודרשו השופטים והנה עד שקר וגו' (שם): **אלא אשה חבירה.** דקיימא לן לר' יוסי בר יהודה דמיקטלא בלא התראה היכי משכחת להה כשאינה מבועל ראשון אי נמי שזינתה מקרוביה מאי שנא נערה מאורסה דנקט אפילו נשואה נמי אין אלא אפילו האי דלא יתבא תותיה יכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אמר רב [ו]חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר [ז]באריר הרגו אין זה נכון אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים הרי זה נכון מיתיבי [5]נכון שיהא נכון אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר באריר הרגו אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים [ח]אין זה נכון תרגמה רב חסדא בסודר שחנקו בו דהיינו סייף ואריר ת"ש אחד אומר סנדליו שחורין ואחד אומר סנדליו לבנים אין זה נכון התם נמי כגון שבעט בו בסנדלו והרגו ת"ש [ט]מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנה אמר רמי בר חמא כגון שעקץ תאנה בשבת דעלה קא מיקטיל והא תניא אמרו לו תחת תאנה הרגו אלא אמר רמי בר חמא כגון ששפדו בייחור של תאנה ת"ש אמר להן תאנה זו עוקציה דקין עוקציה גסין תאנים שחורות תאנים לבנות אלא אמר רב יוסף מבן זכאי לותיב איניש שאני בן זכאי דבדיקות כחקירות משוי ליה מאן בן זכאי אילימא [י]רבי יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי והתניא [יא]כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה ארבעים שנה עסק בפרקמטיא מ' שנה למד ארבעים שנה לימד ותניא [יב]ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר ר' יצחק בר אבודימי לומר שלא דנו דיני קנסות דיני קנסות ס"ד אלא שלא דנו דיני נפשות ותנן [יג]משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא בן זכאי דעלמא הכי נמי מסתברא דאי ס"ד רבן יוחנן בן זכאי קרי ליה ר' בן זכאי והתניא מעשה ובדק רבן יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים אלא תלמיד היושב לפני רבו הוה ואמר מילתא ומסתבר להו טעמיה וקבעוה

תניהו ענין למלקות. וכגז"ש דרשע רשע ליכא למילף (כדלעיל דף י.) כיון דרשע בעדים זוממין כתיב ועדים זוממין גופייהו לא בעי התראה[ט]: **ואי כתיב כי יזיד.** תימה דהתראה בעיר הנדחת ב[ז] מנ"ל דמהני לא אמינא שכן ממונן פלגו ולעיל (דף מ:) משמע דבעינן התראה:

תנהו ענין למלקות דבי חזקיה תנא [1]וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה שהתרו בו ועדיין הוא מזיד דבי רבי ישמעאל תנא [2]המוצאים אותו מקושש עצים שהתרו בו ועדיין הוא מקושש דבי רבי תנא [3]על דבר אשר ענה על עסקי דיבור וצריכא דאי כתב רחמנא אחותו הוה אמינא חייבי מלקות אין חייבי מיתות לא כתב רחמנא כי יזיד ואי כתב רחמנא וכי יזיד הוה אמינא הני מילי סייף דקיל אבל סקילה דחמורה אימא לא צריכא ותרתי בנסקלין למה לי לר"ש לאתויי נשרפין לרבנן [6]מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא ולכתוב רחמנא בנסקלין וליתו הנך וליגמרו מיניה הכא נמי מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא:

אבל סקילה דחמורה **אימא לא.** בכולה שמעתין הכא ולעיל לא ילפי חייבי מיתות מהדדי ותימה מנא לן דנסקלין ונשרפין פטורים מן התשלומין דלא יהיה אסון ברוצח כתיב (שמות כא):

באשה חבירה. ולא בעי ר' יוסי שיתיר עצמו למיתה אי נמי חבר כאילו התיר עצמו: **לאוסרה** על בועלה שני באנו. הוה מצי למימר דאיירי שזינתה ולא ידעי מי הוא: **אי** נמי שזינתה מקרוביה. וא"ת אכתי מצי אמרי לפוסלו בעדות באנו דבא על הערוה [ג] פסול לעדות וי"ל דא"כ הל"ל פלוני בא על נערה המאורסה: כמאן התיר עצמו למיתה דאיכא דר' יהודה דתניא [4]עד שיתיר עצמו למיתה אמר רב חנן [ב]עדי נערה המאורסה שהוזמו אין נהרגין מתוך שיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו [ו] והא אתרו בה דלא אתרו בה ואי לא אתרו בה היכי מיקטלא [ז]באשה חבירה ואליבא דרבי יוסי בר' יהודה דתניא [ח]רבי יוסי ברבי יהודה אומר חבר אין צריך התראה לפי שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד וכיון דאינהו לא מיקטלי איהי היכי מיקטלא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה [ט]וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות הכי נמי קאמר מתוך שאין נהרגין שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אף היא אינה נהרגת דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה אלא באשה חבירה דקיימא לן דמיקטלא אליבא דר' יוסי בר' יהודה היכי משכחת להה כשזינתה וחזרה וזינתה והא יכולין לומר [א] לאוסרה על בועלה שני באנו שזינתה מבועל ראשון אי נמי שזינתה מקרוביה מאי שנא נערה מאורסה דנקט אפילו נשואה נמי אין אלא אפילו האי דלא יתבא תותיה יכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו אמר רב [ו]חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר [ז]באריר הרגו אין זה נכון אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים הרי זה נכון מיתיבי [5]נכון שיהא נכון אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר באריר הרגו אחד אומר כליו שחורין ואחד אומר כליו לבנים [ח]אין זה נכון תרגמה רב חסדא בסודר שחנקו בו דהיינו סייף ואריר ת"ש אחד אומר סנדליו שחורין ואחד אומר סנדליו לבנים אין זה נכון התם נמי כגון שבעט בו בסנדלו והרגו ת"ש [ט]מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנה אמר רמי בר חמא כגון שעקץ תאנה בשבת דעלה קא מיקטיל והא תניא אמרו לו תחת תאנה הרגו אלא אמר רמי בר חמא כגון ששפדו בייחור של תאנה ת"ש אמר להן תאנה זו עוקציה דקין עוקציה גסין תאנים שחורות תאנים לבנות אלא אמר רב יוסף מבן זכאי לותיב איניש שאני בן זכאי דבדיקות כחקירות משוי ליה מאן בן זכאי אילימא [י]רבי יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי והתניא [יא]כל שנותיו של רבי יוחנן בן זכאי מאה ועשרים שנה ארבעים שנה עסק בפרקמטיא מ' שנה למד ארבעים שנה לימד ותניא [יב]ארבעים שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר ר' יצחק בר אבודימי לומר שלא דנו דיני קנסות דיני קנסות ס"ד אלא שלא דנו דיני נפשות ותנן [יג]משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא בן זכאי דעלמא הכי נמי מסתברא דאי ס"ד רבן יוחנן בן זכאי קרי ליה ר' בן זכאי והתניא מעשה ובדק רבן יוחנן בן זכאי בעוקצי תאנים אלא תלמיד היושב לפני רבו הוה ואמר מילתא ומסתבר להו טעמיה וקבעוה

מולאים אותו מקושש. מעשה דמקושש: **אבל סקילה דחמורה אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין: **אבל נשרפין אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנשרפין: **אבל נסקלין אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין: **אבל נסקלין ונשרפין אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו: **אבל נסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו ונתרבו אימא לא.** דאי אמר לא אמר אלא בנסקלין ונשרפין ומתו ונתקיימו ונתרפאו ונתרב

מא: היו בודקין פרק חמישי סנהדרין

כמאן כר' עקיבא דמקיש שלשה לשנים. פ"ה ר' עקיבא מקיש שלשה לשנים במסכת מכות (דף ה:) מה שניס אינן נהרגין עד שיזומו שניהם אף שלשה עד שיזומו כו' וזה מי אפשר להזימן ואע"פ דר"ש קאמר להך מילתא התם דאילו ר' עקיבא מקשינהו להכי מה שניס נמנא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומיהו אית ליה נמי דר"ש ומוסיף הוא וקשה לפי' דה"ל למינקט הכא דר"ש היא דאמר הכי בהדיא ועוד דבתר הכי קאמר דלא כר"ע אלא כמאן ויש לפרש דהא דקאמר עד שיזומו שלשתן היינו כשכוונו עדותן אבל אמר איני יודע כנמנא אחד מהם קרוב או פסול דמי דלרבי שמעון תתקיים העדות בשאר ולר"ע עדותן בטלה והיינו דקאמר כר"ע והשתא ניחא דקאמר בתריה דלא כר' עקיבא אלא כר"ש:

[ז] **שזה יודע בעיבורו של חדש.**

קשה ומה אילו דייקינן בהני סהדי דתרווייהו ידעי בעיבורו של חדש והוא עדות מוכחשת ואנן ניקוס וניימא דהכי קאמר ויקטליה מספיקא דכה"ג פרכינן בפ"ק דפסחים (דף יא: ושם) לאביי דאמר לרבי ר' יהודה אדם טועה חצי שעה וי"ל דשפיר דייקינן כיון דשיילינן באיזה יום ומכווניס ליום אחד ש"מ זה ידע בעיבורו של חודש וזה לא ידע ואם תאמר היכי דייק מהכא בריש בן סורר (לקמן דף סט.) דבדיני נפשות אזלינן בתר רובא דרובא דאינשי טעו בעיבורא דירחא שאני הכא דכוונו שניהם ליום אחד וי"ל דאם איתא דלא אזלינן בתר רובא ה"ל כחוזר ומגיד במאי דקאמרי אחר כך דהרי כבר הוכחשו מידי דהוה אאחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה דאפי' כוונו ליום אחד עדותן בטלה ולא אמר חד טעה בשני עיבורי משום דבשני עיבורי לא טעו אינשי כדאמר בגמ': [ט] **אחד אומר בשתי שעות.** תימה אמאי [י] קיימת אילו דייקינן בהני סהדי דהאי דאמר שתי שעות בתחלת ב' דהוה ליה קודם הנץ החמה [י] ועדותן בטלה דהא תחלת ב' קודם הנץ החמה כדמוכח בפרק מי שהיה טמא (פסחים דף נג:) דמעלות השחר עד הנץ החמה ה' מילין והם שמינית היום דהיינו שעה ומחצה וי"ל דודאי כי [ו] דייקינן בהנך לא טעו אינשי אבל הני לא דקדקו אלא בשעות ואין בני אדם בקיאים בשעות וסגורין שהשניה מתחלת אחר הנץ החמה: [כ] **אחד אומר בשלשה ואחד אומר בה'.** הקשה ריב"א לרבא דאמר בפ"ק דפסחים (דף יב. ושם) אדם טועה שתי שעות חסר משהו אמאי עדותם בטלה נשייליה דילמא האי דקאמר ג' סוף ג' והאי דקאמר חמשה תחלת חמשה וי"ל דלבטל עדות בדקינן להו משום דכתיב (במדבר לה) והצילו העדה ולא נקיים עדותן ואע"פ מ"מ נימא עובדא כי הוה ברביעית הוה וי"ל דקסבר רבא דאין לתלות טעות בשניהם: פועלי

משום. דאמרי ברובא ידע ברוב ימים שעברו כבר שמע מה היה: **שיפורא.** שופר היו תוקעין בקידוש [ז] החדש ביום שהוא מתחיל הן מלא הן חסר וזה לא שמע את השופר: **עד למה מברכין.** אם לא בירך היום יברך למחר: **על החדש.** על הלבנה בהתחדשה: **עד שתתמלא פגימתה.** אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שהרי כבר נושנת היא: ותרווייהו

וקבעוה בשמיה. והאי דקרי ליה בחדא מתני' בן זכאי ובחדא רבן יוחנן בן זכאי לא תיקשי מאן דקרי ליה בן זכאי על שם ההיא שעתא דאמרה להא מילתא ומאן דקרי ליה רבן על שם סופיה קרי ליה: **פשיטא.** כיון דאמר אחד איני יודע אשמעינן תנא דעדותן קיימת: **כי אמרי תרווייהו נמי קיימת היא.** דאילו אמר האחד [ב] איני יודע מאי רבותיה כיון דאמר חבירו איני יודע זה לא מעלה ולא מוריד: **ור' אומר כו'.** שהיו שלשה: **ר' עקיבא מקיש שלשה לשנים.** במסכת מכות (ד' ה:) מה שניס [ג] אינן זוממין עד שיזומו שניהם אף שלשתן עד שיזומו שלשתן וזה מי אפשר להזימן [ג]. ואע"ג דלר"ש קאמר לה להא מילתא התם דאילו ר' עקיבא מקשינהו להכי מה שניס נמנא אחד מהן קרוב או פסול כו' מיהו ר"ע אית ליה נמי דר"ש [ד] ומוסיף איהו: **רבא אמר.** הא דקתני אפי' לאו ארבותא דבדיקות קאי אלא ארבותא דחקירות קאי והכי קאמר מה בין חקירות לבדיקות חקירות היכא דליכא אלא תרי סהדי אמר מ' איני יודע עדותן בטלה בדיקות אמר אחד איני יודע עדותן קיימת והוא הדין לשניהם דהוה ליה עדות המוזמת בחקירות ואפי' בחקירות משכחת לה דאמר אחד איני יודע עדותן קיימת והיכי דמי כגון דאיכא תלתא דאפסר לעדות שתתקיים בשניס ומשום שלישי לא מיפסלי הנך ואלא כר"ע: **בסנהדרין דבי רבה.** כלומר מה חידוש אתם אומרים בסנהדרין בבית אדם גדול כגון רבה יש לכם לחדש בה הרבה: **ומאי אמרינן בסנהדרין גרידתא.** מה יש לנו לומר אילו לא היינו למידים מפי חכם כל כך היכא יש להקשות בה ומאי קשיא לך: **הא דאורייתא.** ודרשת וחקרת [ד] והא דאורייתא כדתני לעיל [ה] נכון [ו] שיהא נכון אחד אומר כליו שחורים כו' דהיינו בדיקות נכון שיהו דבריהם מכוונים: **שאי אפשר יכול להזימן.** בכולהו שבע חקירות הזמה כתיבי אבל בדיקות אפי' אומרים כולן אין אנו יודעין עדות שאתה יכול להזימה היא שהזמה אינה תלויה בכך אלא הכהשה דמאי שייך עמנו הייתם גבי בדיקות: **טובא אמריתו בה.** הרבה יש לכם טעמים בה: **מטיבותיה דמר אמרי' בה טובא.** מחמת שאתה טוב ועניו ומודה לנו אנו אומרים בה הרבה: **מנויהותיה דמר.** אם היית רולה להתרים בנו ולהקשות לא היינו יודעים נגדך כלום. מזיהות לשון המדבר בקושי ובחזקה [ד] לשון מהא דאריה (פסחים דף קיב:) אשגרוני"ר: **עד למה.** יכנסו בתוך החדש לאם יש ביניהם יום אחד נימא דטעו בעיבור החדש: **עד רובו של חדש.** אבל מכאן ואילך כגון אחד אומר בעשרים ואחד אומר בעשרים ואחד לא תלינן בעיבור החדש דכבר שמע בימים הללו שהיה חדש מעובר: **שזה יודע בב' עיבורים.** שהיו שני חדשים מעוברים או ביחד או בדילוג וזה מנאן לכולן חסירין: **אלא שיפורא.** שופר היו תוקעין בקידוש [ז] החדש ביום שהוא מתחיל הן מלא הן חסר וזה לא שמע את השופר: **עד למה מברכין.** אם לא בירך היום יברך למחר: **על החדש.** על הלבנה בהתחדשה: **עד שתתמלא פגימתה.** אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שהרי כבר נושנת היא: ותרווייהו

עין משפט נר מצוה

כא א מיי' פ"ב מהל' עדות הלכה ג סמג עשין קט:

כב ב מיי' שם הל"ד:

כג ג ד מיי' פ"י מהל' ברכות הלכה י' סמג עשין כז טור שו"ע או"ח סימן תכו סעיף ג [וכרב אלפס עוד בברכות פ"ד דף כד.]:

רבינו חננאל

כל שנותיו של רבן יוחנן בן זכאי ק"כ מ' שנה עסק בפרגמטיא ומ' שנה למד ומ' שנה לימד ומ' שנה שהיה למד אמר שמועה זו דבדיקו' עוקצי תאנים ואסתבר לרביה וקבעה בשמיה ואי אפשר לומר כי במ' שנה שהיה מלמד אמרה. דתניא מ' שנה קודם חורבן הבית גלתה סנהדרין וישבה בחנות ולא דנו דיני נפשות ואשכחנן ריב"ז התקין אחר חורבן הבית: **חקירות** אמר א' איני יודע עדותן בטלה. בדיקות אמר א' איני יודע ואפילו ב' אומרין אין אנו יודעים עדותן קיימת ואקשי' מאי אפילו ב' אומרים ומשני רבא הכי קתני אפילו בחקירות ב' אומרים יודענו ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת ודלא כר' עקיבא דמקיש ג' לב' מה ב' נמצא אחד מהן קרוב כו'. ואמרינן מכדי חקירות והבדיקות תרוייהו מדאורייתא נינהו מאי שנא חקירות מבדיקות ושנינן חקירות אמר א' איני יודע הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה דגופא של הזמה הכי היא אומרין להן היאך אתם מעידין שפלוני הרג את פלוני ביום פלוני במקום פלוני (ואתם) [והלא אתם] הייתם עמנו במקום אחד רחוק באותו היום הרי אלו זוממין כענין הזה דרך הזמה וכיון שאמרו העדים אין אנו יודעין באיזה יום באיזו שעה כו' בטילה תורת הזמה. וקי"ל דכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות לפיכך היא בטלה אבל בדיקות שאין בה דרך הזמה אפילו אם אמרו אין אנו יודעין במה הרגו עדותן קיימת: **פי'** מנויהותיה מגערתיה. א' אומר בשנים בחודש ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת ועד כמה אמרו משמיה דר' יוחנן עד רובו של חודש כגון שזה אומר ב' בחודש וזה אומר ב"א בחודש מוסיף זה על זה יום עדותן קיימת כי יש לומר החודש שיצא היה ל' ונדמה לו שהיה כ"ט יום ולא שמע השופר שתוקעין בר"ח (עד) [ועד] חצי החודש יש לומר שטועה ביום העבור יתר מיכן לא. ולדברי הכל בב' ימים שהן ב' עיבורין והוא אומר [ח] לא הייתי יודע שאחד מהן חסר א' בתרי שיפורי לא טעו אינשי אלא עדותן בטלה: א"ר יוחנן עד מתי מברכין על החודש עד שתימלא פגימתו וכמה הוא רב יהודה אמר עד שבעה. נהרדעי אמרי עד ד' ז' ותרוייהו כר' יוחנן סבירא להו דאמר עד שתימלא פגימתו רב יהודה סבר כיון שנתמתחו שני קצותיו במילואה כדוגמת יתר של קשת. כדכתיב כוננו חצם על יתר נתמלאת פגימתה קרינן ביה אע"פ שתוך הלבנה לא נתמלאת אלא נראת באמצעה גופה של רקיע. נהרדעי אמרי עד ט"ז ותימלא הלבנה כדוגמת נפיא

ח) אינו מוכן ומזומן ל"ל לא הייתי יודע שהיו מעוברין ונמנו לו שניהן היו חסרין.

מסורת הש"ס

ח) [לקמן עמ. ב"ק עה:], ט) גי' רש"ל אחי, ג) [להזימו רש"ש], ד) [דבריס יג], ה) [ש"ל], ו) [דבריס יג], ז) בס"א: בחידוש, ח) [שיך לעיל במשנה מ.], ט) [ג"ז שייך לעיל במשנה], י) ועדותן בטלה כדאמר לקמן דהא תחלת בל"ל רש"ש, כ) [ג"ז שייך שם],

גליון הש"ס

רש"י ד"ה ור"ע ומוסיף איהו וכו' עיין לעיל דף ט ע"א תוספות ד"ה לא:

הגהות הב"ח

(א) גמ' על שם דהשתא מה בין כל"ל ומיהו מעשה ובדק כו' נמחק: (ב) שם אמרי' דטעי בתרי שיפורא לא אמרינן דטעי: (ג) רש"י ד"ה ר"ע וכו' (שגס) [שניס] אין נעשין זוממין וכו' ומוסיף אילו הס"ד ואמ"כ מה"ד אלא אמר רבא הא': (ד) ד"ה ממיהותי' וכו' לשון מסת. ר"כ פסחים דקי"ב ובפ"ב דמ"ק: (ה) תוס' ד"ה אחד וכו' אמאי עדותן קיימת: (ו) בא"ד דולאי כי דייקי בהנך:

לעזי רש"י

אישגרוני"ר. לנהום.

מוסף רש"י

דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה. דלרמנא אמר ולרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד וגו' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות וגו', עדות שאתה יכול לקיים בה תורת הזמה הוי עדות ומי לא לא, והזמה אינה אלא בעמנו הייתם, באותו היום ובאותה שעה שאתם אומרין שראיתם עדות זו במקום זה עמנו הייתם במקום פלוני, וכי אמרי בחחת מהן אפילו בחקירות לאיזו שעה איני יודע, שוב איך יכול לומר לו עמי הייתם באותה שעה, ומ"מ אתה יכול להזימה ע"י היום אם יבואו עדים ויאמרו כל היום הייתם עמנו, מיהא בלבה להו תורת הזמה מן חקירות השעות, ורמינן רבי שבע חקירות בגזירה שוה דהיטב היטב (פסחים יב.). בדיקות. כי אמרי אין אנו יודעין, עדות שאתה יכול להזימה היא, שאין ההזמה תלויה בהן אלא בחקירות, דמה עמנו הייתם יש לומר בכלים שחורים או לבנים (שם).

ותרווייהו כר' יוחנן. במלתיה דר' יוחנן פליגי ועד שנתמלא סבירא להו מיהו רב יהודה סבר מלוי פגימתה דקאמר ר' יוחנן למיהוי כי יתרא דהואי כמו יתר של קשת שתהא כל פגימת הקשת מליאה עד היתר דהיינו חצי העיגול והאי לסוף שבעה הוא ונהרדעי סברי מלוי פגימה דקאמר ר' יוחנן עד דתהוי כי נפיא עגולה במילואתה: **וליברך הטוב והמטיב.** אלרב יהודה פריך נהי נמי דמשבעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים ליבריך מיהא הטוב והמטיב שכל שעה הוא מטיב לנו במילואתה תמיד שמוספת להאיר לעולם: **אטו כי חסר.** מי חשבינן לה רעה לגבן לברוכי דיין האמת דנשתוב את מליאתה טיבותא לברוכי הטוב והמטיב: **וליבריך לתרווייהו.** דיין האמת בחסרונה וטוב המטיב[ב] במילואתה: **דהיינו אורחיה.** בכל חודש בריאת עולם כמנהגו היא ואין כאן דין פורענות בחסרונה ולא הטבתה לנו חסד במילואתה: **דיין.** אילו לא זכו למלוה אחרת אלא לזו שמקבלין פני שכינה פעם אחת בחדש כדאמרן בג"ש: **אמר אביי.** הואיל ומקבל פני שכינה הוא מעומד בעי לברוכי מפני כבוד שכינה שהוא מקבל: **תפקידם.** מצוה שלויתם להתנהג בהילוך תקופותיהם: **ששים ושמחים.** כדכתיב (תהלים יט) ישיש כגבור: **פועלי אמת.** הן שאינם משנים את סדרם: **ולבנה אמר.** הקב"ה שתתחדש בכל חדש: **עטרת תפארת.** היא זו לעמוסי בטן סימן הוא להם שאף בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו הא מני פלוגי היא שמענוהו במקום אחר אומר כך: **לא שנו אלא שעות.** דמר סבר טעי אינש הכי ומר סבר לא טעי כולי האי: **אבל.** הנץ החמה סימן מובהק הוא ואין לטעות בהנץ החמה בתוך שהיא זורחת: **יירדה לו.** שאם יורידוהו היום לעין כל בוצה היא לו: **לא ראו.** האחד מאלו את טעמן של אלו והרי הן במחלוקתן מהו: **וניפטריה מעיקרא.** משהוסיפו עד שבעים ואחד ונחלקו למה אנו מתמהים הדבר לדון אלו כנגד אלו מי אית לן להאדורי בתר חובה: **כדי שלא יאלו יאלו מכים דין מעורבבים.** גגאי לב"ד שיאלו במחלוקת ואין יודעין לגמור את הדין: **וניפטריה מכי דינא קמא.** למה מוסיפין משנחלקו הראשונים ידונו אלו כנגד אלו אם ראה א' מאלו את דברי אלו הרי טוב ואם לאו יפטרוהו: **קם דינא.** זקן דין זה ועמוק וקשה וצריך להמתין בו: **איפכא מיבעי ליה.** בדיני נפשות צריך לעיין יותר: **חכם דינא.** יפה העמדנו על בוריו ואין אחד ממנו צריך להפך ולדקדק בו ואין אומרים כן בדיני נפשות שאף משגמרוהו אם ידקדק האחד וימצא לו זכות מחזירין את הדין: **אינו דומה כו'.** טוב הוא לו שיהא הוא מביים עצמו ואל יאמר אחד מחביריו קם דינא ויתביים מאחריים: **אגדול רמיא.** ואפי' דבריס של שנא הוא אומרן:

הדרן עלך היו בודקין

ותרווייהו כר' יוחנן סבירא להו הא למיהוי כי יתרא הא למיהוי כי [6]נפיא אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא וליבריך הטוב והמטיב אמר ליה אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת דלבריך הטוב והמטיב וליברכינהו לתרווייהו כיון דהיינו אורחיה לא מברכינן וא"ר אחא בר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן [א]כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתיב הכא [1]החדש הזה וכתיב התם [2]זה אלי ואנוהו תנא דבי רבי ישמעאל אילמלא [ג](לא) זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש דיים אמר אביי [3]הלכך נימרינהו מעומד מרימר ומר זוטרא מכתפי [ג](אהדדי) ומברכי א"ל רב אחא לרב אשי במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים אמר ליה האי נשי דידן נמי מברכי אלא כדרב יהודה דאמר רב יהודה [3]ברוך [וכו'] אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתם אמת ללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו. בא"י מחדש חדשים: **במי** אתה מוצא מלחמת התורה במי שבידו חבילות של משנה רב יוסף הוה קורא אנפשיה ורב תבואות בכח שור כדכתיב בכור שורו הדר לו וכיון ששמו יוסף ובידו הברייתות היה אומר אני בכחי מרבה תבואות כדגרס' הכל צריכין למרי חיטיא גמרא: **אחד** אומר בב' שעות ואחד אומר בג' שעות עדותן קיימת כו' א' אמר בה' ואחד אומר בז' עדותן בטלה. שבחמש חמה במזרח ובז' חמה במערב. ואין אדם טועה בזה. אמר רב שימי בר אשי לא שנו אלא שעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר [ג] אחר הנץ החמה עדותן בטלה ולא אמרי' בגלויא הוה קאי וזהרורי בעלמא הוא החזא: **חין** מכניסין השני ובודקין אותו ונמצאו דבריהם מכוונים פותחין בזכות. אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות או א' מן התלמידים אמר יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו. אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין ומושיבין אותו עמהן ולא היה יורד משם כל היום אם אין ממש בדבריו אבל אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם.

פועלי אמת. פי' הקונטר' שאין משנין את סדרן ואית דגרס פועל אמת ואהקב"ה קאי שבאמת ובדין מיעטה ולהכי קאמר בתר הכי ולבנה אמר שתתחדש: **ורב תבואות.** משום דיוסף איקרי בכור שור כדכתיב (דברים לג) בכור שורו הדר לו ובעל שמועות הוא בעל חטין כדאמר (הוריות ד' יד.) הכל צריכין למרי חיטיא ואמרינן בשילהי הוריות (שם) דרב יוסף סיני: **העוסקים** ברזו של עולם. היינו דיני נפשות[ג] אבל לא דיני ממונות והא דאמר (עירובין ד' סד.) שתה רביעית יין אל יורה היינו הוראה לאיסור והיתר: **קש** דינא. פירוש ואין יכול לעמוד עליו:

הדרן עלך היו בודקין

מסורת הש"ס

ה) [ל' תרוטה פי' עגולה כך גיר' התוס' בנכוכות מד. ד"ה עיינו]. ב) [עי' תוס' מגילה כא. ד"ה אילמלא], ג) רש"ל מ"ז, ד) [פסחים יב:], ה) [תוספ' פ"טן], ו) [ל"ל דמין אלו כנגד אלו עד שיאלה], ז) [כלומר נשאו ונתנו בו עד שנתברר לאור עניין ערך זקן ת"], ח) [תוספתא פ"ז ע"ש], ט) [תענית טו:], י) [עיל כט.], כ) [ל"ל והטוב והמטיב], ל) ל"ל לה.

תורה אור השלם

1. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
שמות יב ב
2. עֻזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ:
שמות טו ב
3. כִּי בְתַחְבֻּלוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ מִלְחָמָה וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ: משלי כד ו
4. בְּאֵין אֲלָפִים אַבּוּס בָּר וְרָב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר:
משלי יד ד
5. אַל לַמְּלָכִים לְמוֹאֵל אַל לַמְּלָכִים שְׁתוֹ יָיִן וּלְרֹזְנִים אַי שֵׁכָר:
משלי לא ד
6. יְהַלְלֶךָ זָר וְלֹא פִיךָ נָכְרִי וְאַל שְׂפָתֶיךָ:
משלי כז ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' ואמר מאמר בהנץ כל"ל ותיבת בתוך נמחק: (ב) רש"י ד"ה עטרת וכו' להתחדש בגדולתן כמותה ולפאר: (ג) תוס' ד"ה העוסקים וכו' הייט דיני נפשות. ר"ב ע"פ ושלא רוון בנפשם שפירש מות המתמוויס במדבר וכל נשון רזון הוא מסרון ומכות:

מוסף רש"י

אשר במאמרו ברא שחקים. שנאמר (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו (מחז"ו סי' רב). **שלא ישנו את תפקידם.** שמש להאיר ביום וירח בלילה כמה שנאמר (בראשית א) את המאור הגדול וגו' (שם). **פועלי אמת.** הם שלא ישנו, ואני קבלתי פועל אמת, ומקב"ה קאי, שפעולתו אמת (שם). **תפארת.** היא זו ועטרת לעמוסי בטן, דסימן טוב הוא להם לעתיד לבא דכתיב (ישעיה כד). ותפקה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד (שם). שהן עתידין להתחדש כמותה. כמו שהלבנה עתידה, והיה אור הלבנה כאור החמה (ישעיה ל) וכתיב (שופטים ה) ואהביו כצאת השמש בגבורתו (מחז"ו שם). **לא שנו אלא שעות.** שהעידו על השעות, אבל הוציאו בפיהם שם הנץ החמה אין כאן טעות אלא כזב (פסחים יב:). **בתוך הנץ.** כשמתחיל הנץ (שם). **היו מכניסין אותן.** לבעלי דינין (לעיל כט.).

הדרן עלך היו בודקין

עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פ"י מהלכות ברכות הלכה ח' סמג עשין מז [וברכ אלפס עוד ברכות פ"ד דס"ד.]:
כה ב מיי' וסמג שם טוש"ע או"ח סימן תכו סעיף ב [וברכ אלפס שם]:
כו ג מיי' שם הלכה טז טוש"ע שם סעיף ל [וברכ אלפס שם]:
כז ד מיי' פ"ג מהלכות עדות הלכה ה סמג עשין קט:
כח ה מיי' פ"י מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין לח:
ו [מיי' פי"ב מהל' סנהדרין הל' יג ש"ע י"ד סי' רמד סעי' יג בהגה]:
כט ז ח מיי' שם פ"ש הלכה ג:

רבינו חננאל

מלשון נפה. והיא עגולה במילואה. ואמרי' וליבריך על הלבנה כשתתמלא הטוב והמטיב ודחינן אטו כשיחסר מברך עלה ברוך דיין האמת אלא כיון דאורחה היא לית בה ברכה. א"ר יוחנן כל המברך על החודש כאלו מקבל פני שכינה. שנאמר החודש הזה לכם וכתיב זה אלי ואנוהו וכי מברכין אין מברכין אלא מעומד. מרימר ומר זוטרא הוו מכתפי להו ומברכי ברכת החודש. בא"י אמ"ה אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתם אמת ללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידים להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על כבוד מלכותו. בא"י מחדש חדשים: **במי** אתה מוצא מלחמת התורה במי שבידו חבילות של משנה רב יוסף הוה קורא אנפשיה ורב תבואות בכח שור כדכתיב בכור שורו הדר לו וכיון ששמו יוסף ובידו הברייתות היה אומר אני בכחי מרבה תבואות כדגרס' הכל צריכין למרי חיטיא גמרא: **אחד** אומר בב' שעות ואחד אומר בג' שעות עדותן קיימת כו' א' אמר בה' ואחד אומר בז' עדותן בטלה. שבחמש חמה במזרח ובז' חמה במערב. ואין אדם טועה בזה. אמר רב שימי בר אשי לא שנו אלא שעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר [ג] אחר הנץ החמה עדותן בטלה ולא אמרי' בגלויא הוה קאי וזהרורי בעלמא הוא החזא: **חין** מכניסין השני ובודקין אותו ונמצאו דבריהם מכוונים פותחין בזכות. אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות או א' מן התלמידים אמר יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו. אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין ומושיבין אותו עמהן ולא היה יורד משם כל היום אם אין ממש בדבריו אבל אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם.

אפילו אם הוא עצמו הנידון אמר יש לי ללמד זכות לעצמי שומעין לו ובלבד שיהא ממש בדבריו: **מתניתין** מצאו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין דינו למחר ומזדווגין זוגות וממעטין במאכל כו' ולמה אין שותין יין כל היום שנאמר ולרוזנים אי שכר העוסקים ברזי העולם אל ישתכרו. אם טעו סופרי הדיינין מזכירין אותן אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדין על המנין י"ב מזכין י"א מחייבין זכאי. י"ב מחייבין וי"א מזכין ואפילו כ"ב מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין כמה מוסיפין שנים שנים עד ע"א. ל"ו מזכין ול"ה מחייבין זכאי. ל"ו מחייבין ול"ה מזכין. דנין אלו כנגד אלו עד שיראה א' מן המחייבין דברי המזכין. לא ראו מאי. א"ר חייא פוטרין שאין הורגין ע"פ א' כדקיימא לן לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה. הטייתך לטובה ע"פ אחד. לרעה ע"פ ב' ומפני מה אין פוטרין אותו מעיקרא אלא מוסיפין כדי שלא יצאו מב"ד מעורבבין כלומר שלא יאמרו מחויב יצא ג) מחזירין אולי יזדמן להיות הרוב מזכין ואם לא נזדמן פוטרין אותו. תניא א"ר יוסי כשם שאין מוסיפין על ב"ד של שבעים ואחד כך אין מוסיפין על ב"ד של עשרים ושלשה ומבי דינא קמא פוטרין אותו: **ת"ר** אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין ואין אומרים בד"נ נזדקן הדין. מאי נזדקן הדין קש דינא פי' כחש כמו זקן גדול נשאנו ונתננו בזה הדין כמה ימים עד שנעשה זקן דיי כיון ג) שלא נתברר לנו זכות נחתכהו. אומרים כך בדיני ממונות ואין אומרים כך בדיני נפשות אלא כל מה שמאחרין בדיני נפשות הרי זה משובח. פי' חכם דינא נזדקן כלומר נשאנו בו עד שנתברר כאור כדכתיב בישישים חכמה. ואסיק' מאי נזדקן הדין חכם דינא. הגדול שבדיינים אומר נזדקן הדין. אע"ג דמשבח נפשיה כל מילי עליה רמי: הדרן עלך היו בודקין

ו) [הנה בגמ' שלפנינו מסקינן דאפילו אומר בתוך הנץ עדותן בטלה ואולי דג' אחרת היה לו לרבינו אי דט"ס נפל בדברי וי"ע כזה]. ב) [אולי ל"ל ממויב יצא כזכין]. ג) [לפי' רבינו תמוה דמאי מקשה הגמ' איפכא מיבעיא ליה ואולי דגי' אחרת היה לו בטוגיא וי"ע].

בית הסקילה היתה חוץ לשלש מחנות. היינו בירושלים דאיכא שלש מחנות ובתי דיינין שבכל עיר ועיר היתה בית הסקילה חוץ לעיר כדפי׳ הקונטרס והיינו משום דכל עיירות המוקפות חומה יש להן דין מחנה ישראל כדתנן בפרק קמא דכלים: **כי** היכי דלא לתחזו בית דין רוצחים. אמאי דמרחיקין רחוק מב״ד בית הסקילה יהיב טעמא כדפ״ה אבל חוץ לב״ד קרא קא דריש במתני׳ הולא את המקלל והא דאמר בפ׳ נערה שנתפתתה (כתובות דף מד. ומה: ושם[ח]) נערה המאורסה שאין לה פתח בית אב ועובד ע״ז בעיר שרובה נכריס סוקלין אותם על פתח בית דין שאני התם דכתיב שערין וכיון דלא אפשר מוקמינן אשער ב״ד והאי דלא יליף שאר נסקלין מהתם דנבעי שערין דדלמא הוו להו נערה המאורסה ועובד ע״ז שני כתובים הבאים כאחד ועוד הא כתיב הולא כדתנן במתניתין:

ונאמר בפרים הנשרפים. תימה והא בקדשים דבר הלמד בהיקש אין חוזר ומלמד בגזרה שוה ואיכא למ״ד בפרק איזהו מקומן (זבחים דף נ.) דבתר המלמד אזלינן כיון דמלמד קדש אע״ג דלמד חול והיא גופה תימה בפר העדה מנא לן כיון דפר כהן משיח לא גמר אלא מהיקישא דדשן ומאן דגמר בסוף איזהו מקומן (שם דף נז.) הימנו ודבר אחר א״ש דאגב דגמרינן ההוא מחנה שכתוב בו בהדיא גמרינן מיניה אחריני:

שכן אדם. דחוץ למחנה דשחוטי חוץ אאדם קאי כדפ״ה מיהו אע״ג דהיינו ודאי פשטיה דקרא מ״מ אם עמד בחוץ והכניס ידו לפנים ושחט או ששחט בסכין ארוכה שחיטתו כשירה כדאמרינן פרק שני דזבחים (דף לב.) ובריס חולין (דף ב:) ואם עמד בפנים והושיט ידו בחוץ ושחט בחוץ חייב דלאו בשחוט תליא מילתא אלא בבהמה דקדשים דקיימא בחוץ: **פיגול.** הא דלא נקט נותר וטמא דלא חשיב אלא מידי דשייך בהולאת מחנה מיהו קשה דלא תשוב פסול יולא:

משה היכא הוה יתיב. וא״ת כל הני דפרים למה לי וי״ל דלא תימא גילף משחוטי חוץ דקדשים מקדשים:

לא

ה) **נגמר** הדין אמוציאין אותו לסוקלו בית הסקילה היה חוץ לבית דין (ו) שנאמר [1]הוצא את המקלל אחד עומד על פתח בית דין והסודרין בידו וסום רחוק ממנו כדי שיהא רואהו אומר אחד יש ללמד [2] עליו זכות הלה מניף בסודרין והסום רץ ומעמידן ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ארבע וחמש פעמים ובלבד שיש ממש בדבריו: **גמ׳** ובית הסקילה חוץ לב״ד הוה ותו לא והא תניא בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות אין כדקאמרת והא דקתני הכי נפקא מינה דאי נפיק בי דינא ויתיב חוץ לשלש מחנות עבדינן בית הסקילה חוץ לב״ד כי היכי דלא מיתחזי ב״ד רוצחין א״נ כי היכי דתיהוי ליה הצלה מנהני מילי דת״ר הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה חוץ לג׳ מחנות אתה אומר חוץ לג׳ מחנות או אינו אלא חוץ למחנה אחת נאמר כאן מחוץ למחנה ונאמר בפרים הנשרפין חוץ למחנה מה להלן [3]חוץ לשלש מחנות אף כאן [7]חוץ לשלש מחנות והתם מנלן [6]דתנו רבנן [2]והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות אתה אומר חוץ לשלש מחנות או אינו אלא חוץ למחנה אחת כשהוא אומר [3]אל מחוץ למחנה בפר העדה שאין ת״ל שהרי כבר נאמר [3]ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון ליתן לו מחנה שניה וכשהוא אומר [4]אל מחוץ למחנה בדשן שאין ת״ל שהרי כבר נאמר [2]על שפך הדשן ישרף ליתן לו מחנה שלישית ולילף משחוטי חוץ מה להלן חוץ למחנה אחת אף כאן חוץ למחנה אחת מסתברא מפרים הנשרפין ה״ל למילף שכן הוצא אל מחוץ למחנה מכשיר ומכפר אדרבה משחוטי חוץ ה״ל למילף שכן אדם חוטא בנשמה פיגול [8]מכשיר ממכשיר עדיף ליה רב פפא אמר משה היכא הוה יתיב במחנה לוייה ואמר ליה רחמנא [1]הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה חוץ למחנה לוייה [5]ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה חוץ למחנה ישראל האי מיבעי ליה לעשייה עשייה בהדיא כתיבא ובני

נגמר הדין. לחובה: **מוציאין אותו לסקלו.** מיידי דסקילה ריישא דכולהו אלבע מיתות היא מפרש מילי דידה בריישא והדר מפרש שאלא בפירקין דלקמן כסדר: **חוץ לבית דין.** רחוק מבית דין קלת: **שנאמר הולא.** אלמא לאו במקום הועד קטלוהו: **והסודרין בידו.** לקמיה מפרש למאי מיבעי: **והסום רחוק ממנו כדי שיהא.** אלא רוכב על סוס ונמשך על גד בית הסקילה שיהא קרוב לגדוף אחר הנסקלין ומגיל ומתרחק מזה שהסודרין בידו מלא עיניו ובלבד שיוכל לראותו אם ייף בסודרין: **אמר אחד.** מב״ד יש לי ללמד עליו זכות: **הלה.** העומד על הפתח ורוכב הסוס היה מכיר בו והוא רץ אחר המנהיגים ומעמידן עד שיחקרו ב״ד אם יהא טעם בדבריו של זה: **ובלבד שיהא ממש בדבריו.** קלת דאיה הדומה לזכות. ובגמרא[ז] פריך מנא ידעי הכי סוקלין אם יש ממש בדבריו והלא לא תלמידים הם: **גמ׳ ובית הסקילה חוץ לבית דין.** הוא דבעינן אבל חוץ לשלש מחנות לא בעינן: **חוץ לשלש מחנות.** בירושלים הוא דשייך למימר דאיכא עזרה מחנה שכינה והר הבית מחנה לוייה וכל העיר מחנה ישראל ובבתי דיינים שבכל עיר ועיר נמי הוי בית הסקילה חוץ לעיר דומיא דירושלים: ומשני **ג״מ.** מדתנן חוץ לבית דין: **דאי נפיק בי דינא.** וקבעי מקום הוועד שלהם חוץ לעיר כגון שתי סנהדראות קטנות שהיו בירושלים אחת על פתח העזרה ואחת יושב על פתח הר הבית וכן כל שאר עיירות אי קבעי מקומן חוץ לחומה עבדינן בית הסקילה חוץ לב״ד רחוק מהן: **כי היכי דלא ליתחזי בית דין רוצחין.** דגנאי הדבר דתנן (מכות דף ז.) סנהדרין ההורגת פעם אחת בשבוע נקראת חבלנית וכל שכן אם יהיה קרוב למקומן מיתחזי מקום איבוד נפשות: **אי נמי.** לכך היו מרחיקין בית הסקילה כדי שתהא שהות לסקילה באורך הדרך ובתוך כך ימצא אחד לאיה של זכות ויילילו ויחזירוהו ותיהוי ליה הצלה: **מנא הני מילי.** דבית הסקילה חוץ לשלש מחנות: **פרים הנשרפים.** פר העלם דבר של ציבור ופר כהן משיח שאינן נאכלין אלא נשרפין כדכתיב והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה וגו׳: **שאין ס״ל.** אין אנו למידים ממנו כלום שהרי כבר נאמר כאשר שרף את הפר הראשון של משיח ובההוא כבר נאמר[ט] אל מחוץ למחנה ומה בא זה ללמדנו אלא ליתן להם מחנה שניה: **וכשהוא אומר אל מחוץ למחנה.** בלו את אהרן בהולאת הדשן של תפוח שעל המזבח החיצון שאין מלמדנו כלום שהרי כבר נאמר בפר כהן המשיח אלו[ו] שפך הדשן ישרף וכתיב בדיהו חוץ למחנה ממילא שמעינן דשפך הדשן חוץ למחנה הוא ולמה נאמר כאן ליתן לכולם מחנה שלישית דעל כרחיך כולהו בחד דוכתא עביד להו: **וגילף.** מקלל מחוץ למחנה דשחוטי חוץ דהוי חוץ למחנה אחת כדכתיב (ויקרא יז) ואל פתח אהל מועד לא הביאו: **שכן הולא אל מחוץ מכשיר ומכפר.** סימן הוא שדומה מקלל לפרים נשרפין בכל אלה ולא לשחוטי חוץ: **הולא.** במקלל ופרים נאמר הולאה ולא בשחוטי חוץ. ונאמר בהן אל מחוץ למחנה ובשחוטי חוץ לא כתיב אלא אשר ו) יאכלו מחוץ. ומחוץ למחנה האמור בשניהם הכשר מצותן בכך ומחוץ למחנה האמור בשחוטי חוץ אין הכשירן אלא עבירה היא. ובמקלל ופרים מכפר הולאתן כדאמרינן (לקמן דף מג:) במתני׳ היום הזה אתה עבור כו׳ אבל שחוטי חוץ אינה כפרה אלא חטא: **שכן אדם.** מחוץ למחנה דמקלל באדם כתיב וכן האמור בשחוטי חוץ אאדם השחוטי קאי אלא יאכלו מחוץ למחנה ומחוץ למחנה האמור בפרים אפר קאי ולאו אאדם דלא כתיב יצא אלא והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה: **חוטא.** מקלל חוטא הוא ושחוט חוץ חוטא לאפוקי פר דלאו חוטא הוא: **בנשמה.** מחוץ למחנה של שניהם נטילת נשמה נאמר זה נקבל וזה שחוט אבל פר א] שחוט ועומד: ליגנא אחרינא נטילת נשמה דשחוט חוץ היינו חיוב כרת שמתחייב בשחיטה זו: **פיגול.** מחוץ למחנה דשחוטי חוץ ומקלל אי אתה מוצא פיגול על יד אותו חוץ למחנה אבל פרים דאויין להתפגל על יד אותו חוץ למחנה אאם שחטו על מנת להקטיר אימוריהן בחוץ מתפגלין. וליגנא דקרא נקט דקרי חוץ למקומו פיגול כדאמרי׳ בזבחים (דף כח.) ואע״ג דליגנא דרבנן לא קרי פיגול אלא חוץ לזמנו: **מכשיר עדיף ליה.** למילף חוץ למחנה האמור בשני אלו כך היא חובתו ודאויין ללמוד זה מזה ולא מחוץ למחנה דשחוטי חוץ שהוא אלא כדת וכמצוה: **רב פפא אמר.** מהכא נפקא לן בית הסקילה חוץ לג׳ מחנות: **משה.** לוי היה ושרוי במחנה לוייה ואמר ליה רחמנא הולא כו׳: **לעשייה.** לומר שכמו שנטלטו כך עשו:

ובני

עין משפט נר מצוה

א א מיי׳ פי״ב מהלכות סנהדרין הלכה ג סמג עשין לח:

ב ב מיי׳ שם ופי״ג הלכה ח סמג שם:

ג [מיי׳ פ״ז מהל׳ מעשה הקרבנות הל׳ ג]:

ד [מיי׳ פ״ג מהל׳ פרה הלכה ח]:

רבינו חננאל

פ״ו נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו כו׳. ואקשי׳ וכי בית הסקילה חוץ לב״ד הוה והתניא בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות ושנינן אי מודמנא מילתא ונפק בי דינא חוץ לג׳ מחנות מרחקינן לבית הסקילה טפי חוץ (למחנות) [לב״ד] כי היכא דלא ליתחזי ב״ד רוצחים ומנא לן דבית הסקילה היה חוץ לג׳ מחנות דת״ר הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה וכתיב בפרים הנשרפין אל מחוץ למחנה מה להלן חוץ לג׳ מחנות דכתיב בפר כהן משיח אל מחוץ למחנה ובפר העדה כתיב אל מחוץ למחנה וכתיב בדשן והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה הרי שלש מחנו׳ ויליף מקלל מפרי׳ הנשרפים מה להלן חוץ לג׳ מחנות אף כאן חוץ לג׳ מחנות. ואמרי׳ ולילף מקלל משוחט חוץ דכתיב ביה אשר ישחט אל מחוץ למחנה ואינו אלא מחוץ למחנה אחת ואמרינן מסתברא מפרים הנשרפין הוה ל׳ למילף שכן יש בהן הוציא אל מחוץ למחנה כשם שכתיב במקלל ובשוחט חוץ אין כתיב בו הוצא ועוד פר כהן משיח מכשירו לעבודה שאין חוטא מקריב לכפר הלא תראה ביום הכפורים חטאתו ואחר כך חטאת העם ומכפר חטאתו ומקלל מיתתו מכפרת כדכתיב ולארץ לא יכופר בדם אשר שופך בה כי אם בדם שופכו ומכשירו וי״א מדכתיב בפר העדה וסמכו זקני העדה את ידיהם ובמקלל כתיב וסמכו כל השומעים את ידיהם הנה זה מכשיר וזה מכשיר והיא הסמיכ׳ וכן פר העדה מכפר וחיובן מיתת ב״ד מכפרין ודחינן אדרבה משוחט חוץ הוה ליה למילף שכן המקלל אדם והשוחט חוץ אדם כמותו לאפוקי פרים דבהמות נינהו וזה חוטא וזה חוטא והפרים לא חטאו. וזה נשמתו ניטלת המקלל וזה נשמתו ניטלת השוחט חוץ שהוא בכרת לאפוקי פרים שבשרם נשרף. וכן המקלל ושוחט חוץ אין בהן פיגול. ואסיק׳ מכשיר ממכשיר עדיף ליה ושאר השמועה

מסורת הש״ס

ה) [לקמן נב.], ג) [גי׳ סדר המשנה לי לגמרא], ג) יומא סח. זבחים קב:, ד) [לקמן מג.], ה) [ויקרא ד], ו) [ל״ל עלן], ז) יפתמו מחוץ למחנה וממחוץ כל״ל רש״ל וע״ש, ח) [ע״ש בגאון אחר],

תורה אור השלם

1. הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל הַשֹּׁמְעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה: ויקרא כד יד
2. וְהוֹצִיא אֶת כָּל הַפָּר אֶל מִחוּץ לַמַّחֲנֶה אֶל מָקוֹם טָהוֹר אֶל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל עֵצִים בָּאֵשׁ עַל שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף:
ויקרא ד יב
3. וְהוֹצִיא אֶת הַפָּר אֶל מִחוּץ לַמַّחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֶת הַפָּר הָרִאשׁוֹן חַטַּאת הַקָּהָל הוּא: ויקרא ד כא
4. וּפִשֵּׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ לַמַّחֲנֶה אֶל מָקוֹם טָהוֹר: ויקרא ו ד
5. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַّחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה:
ויקרא כד כג

גליון הש״ס

גמ׳ מכשיר ממכשיר עדיף ליה. ע״ל דף נב ע״א תוס׳ ד״ה שכן:

הגהות הב״ח

(ו) במשנה חוץ לב״ד דחוק מב״ד שנאמר הולא וכו׳ אמר אחד:

הגהות מהר״ב רנשבורג

א] רש״י ד״ה בנשמה וכו׳ אבל פר שחוט ועומד ל״ל שחוט ועומד:

מוסף רש״י

וכשהוא אומר אל מחוץ למחנה בדשן. בהולאת דשן המזבח והוליא את הדשן אל מחוץ למחנה, שאין ת״ל. אינו מלמד כלום, אלא ידענא דאל מחוץ למחנה מוציאים אותו, דכתיב בפרים הנשרפים אל שפך הדשן וכתיב בהו מחוץ למחנה (יומא סח. חבחים קה:).

ובני ישראל עשו. בההוא קרא כתיב והרי כלל את הכל למה לי ויוציאו שמע מינה למניינא: **אלא מעתה.** דדרשת ויוציאו דרים נמי וירגמו כו': **אלא לסופו.** ערוס ואע"ג דגבי לוותה כתיב ורגמו אותו דש"מ בלא כסותו מידי דכתיב אחן לדרשה כתב נמי אותו. במקלל כתיב אחן ובמקושש כתיב [במדבר טו] אבנים: **והא האי תנא.** דלעיל [מב:]: **נאמר קאמר.** מגזרה שוה דפריס יליף לה והיכי אתא רב פפא לאיפלוגי עליה דתנא: **והכי קאמר.** תנא דברייתא אילו לא נאמר כו' כלומר הא דיליף לה מגזירה שוה לאו דוקא אלא הכי קאמר אי נמי לא הוה נפיק ממשמעותא דקרא אכתי לא הוה יכילנא למימר חוץ למחנה אחת דמיתיתינא שלא מחנות מגזירה שוה דפריס והשתא אפילו גזירה שוה לא צריך: **הולא.** גרידא משמע הוציאו ממקומך וכי הדר כתיב מחוץ למחנה לאפוקי ממחנה ישראל קאמר: **ההוא.** ובני ישראל: **מבעי ליה.** לסמיכה ולדחייה דכתיבי בצוותה ולא מיפרשי בעשייה הדר סיים קרא ובני ישראל עשו אף סמיכה ודחייה. סמיכה וסמכו כל העומעים[ט] דחייה לאו הכא כתיבא אלא מסיני ירה יירה[מ] מכאן שאחד מן העדים בא ודוחהו ומפילו מגובה בית הסקילה לארץ דבית הסקילה גבוה שתי קומות[נ]: **לדידך.** דדרשת הוצאה באפי נפשיה ואל מחוץ למחנה באפי נפשה כל הוצאות דפריס הנשרפים מאי דרשת בהו: **שפטרף דעתו.** ולא ידלג[ס] ויתמהמה בהריגתו: **ונשתתק.** נאלם: **מהו.** מי אמר אי לא אישתתק הוה ממש בדבריו וצריך לסתור את הדין ולהביא דיינין אחרים: **מנפח רב ששת בידיה.** כלומר רוח הוא זה שאמרת כיון שנשתתק מה הועיל אי להכי אתית למימש אפילו אחד בסוף העולם נמי אימא בכל היוצאין ליהרג שמא יש אחד בסוף העולם שידע לו זכות: ופרכינן **מי דמי הכא לא אמר הכא אמר: שזיכה.** שהוציא דבריו וטעמו לאור: **פיבעי לך.** מי אמר זיכה דוקא או דילמא ר' יוסי אורחא דמילתא קאמר שאין דרך לתלמיד לומר יש לי ללמד זכות ומשתתק וכן מיתה דמסתמא מיד אומר לאיותיו ומיהו היכא דאיתרמי אימא דסבירא ליה נמי הכי: **ואפי' אפעם ראשונה ושניה.** נמי קאמר ובלבד שיש ממש בדבריו ואי ליכא ממש לא מהדרינא: **מנא ידעי.** אם יש ממש או לאו וכי שלוחים תלמידים בעינן שיהו סוקלין: **דמסרינן ליה.** מפעם שניה ואילך שני תלמידי חכמים לילך עמו: **מעיקרא.** בתחלת הליכתם ולא יחזירוהו אפילו פעם ראשונה אא"כ יש ממש בדבריו: **וצריך למימר.** נמי שעבר עבירה פלונית ביום פלוני ובשעה פלונית: **לפניו אין.** דמשמע בהליכתו: **מעיקרא לא.** ארבעים יום קודם: **ע' יהרוג נקי.** רואה הוא נקי זה וראוי ליהרג שהרג במסתרים. ותשובה בעלמא הוא מפני האומות שקרוב למלכות היה והיו צריכים להשיב על כל ראיות של הבל שלהם: **וזבח תודה יכבדנני.** מי שיהרוג תודה יכבדנני:

ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה אלא מעתה [1]וירגמו אותו אבן מאי עבדי ליה ההוא מבעי ליה לכדתניא וירגמו אותו באבן [פ]אותו [א]ולא בכסותו אבן [ב]שאם מת באבן אחת יצא ואצטריך למיכתב אבן ואיצטריך למיכתב [2]אבנים דאי כתב רחמנא אבן הוה אמינא היכא דלא מת בחדא לא ניתי אחריתי ומיקטליה כתב רחמנא אבנים ואי כתב רחמנא אבנים הוה אמינא מעיקרא נייתי תרתי כתב רחמנא אבן [ג]והא האי תנא נאמר קאמר אילו לא נאמר קאמר וה"ק אילו לא נאמר קרא הייתי אומר גזירה שוה עכשיו שנאמר [ג]קרא גזירה שוה לא צריך רב אשי אמר משה היכא הוה יתיב במחנה לוייה ואמר ליה רחמנא [3]הוצא את המקלל חוץ למחנה לוייה אל מחוץ למחנה חוץ למחנה ישראל ויוציאו את המקלל לעשייה עשייה בהדיא כתיב בהו ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה ההוא מיבעי ליה [פ]חד לסמיכה וחד לדחייה אמרו ליה רבנן לרב אשי לדידך כל הני הוציא דכתיבי בפרים הנשרפים מאי דרשת בהו קשיא: אחד עומד כו': אמר רב הונא פשיטא לי [2]אחד אבן שנסקל בה ואחד עץ שנתלה בו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולן [ד]משל צבור מ"ט דמדידיה לא אמרינן ליה זיל וליתיה וליקטול נפשיה בעי רב הונא סודר שמניפין בו וסוס שרץ ומעמידן משל מי הוא כיון דהצלה דידיה מדידיה הוא או דילמא כיון דבי דינא מחייבין למעבד בה הצלה מדידהו ותו הא דאמר ר' חייא בר רב אשי אמר רב חסדא [ה]היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו שנאמר [4]תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ותניא נשים יקרות שבירושלים [ה]היו מתנדבות ומביאות אותן לא התנדבו נשים יקרות משל מי הא ודאי מסתברא [ו]משל צבור כיון דכתיב תנו מדידהו בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות ונשתתק מהו [ז]מנפח רב ששת בידיה נשתתק אפילו אחד בסוף העולם נמי התם לא קאמר הכא קאמר מאי תא שמע דאמר רבי יוסי בר חנינא [ח]אחד מן התלמידים שזיכה ומת רואין אותו כאילו חי ועומד במקומו זיכה אין לא [ט] זיכה [ה]לא זיכה פשיטא לי אמר תיבעי לך: אפילו הוא כו': ואפילו פעם ראשונה ושניה והתניא [מ]פעם ראשונה ושניה בין שיש ממש בדבריו בין שאין ממש בדבריו מחזירין אותו מכאן ואילך אם יש ממש בדבריו מחזירין אותו אין ממש בדבריו אין מחזירין אותו אמר רב פפא תרגומה [י]מפעם שניה ואילך מנא ידעי [כ]אמר אביי [ב]דמסרינן ליה זוגא דרבנן אי איכא ממש בדבריו אין אי לא לא ולימסר ליה מעיקרא אגב דבעית לא מצי אמר כל מאי דאית ליה: **מתני'** מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו יצא ליסקל [ל]וכרוז יוצא לפניו איש פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו: **גמ'** אמר אביי [מ]וצריך למימר ביום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני דילמא איכא דידעי ואתו ומזים להו: וכרוז יוצא לפניו: לפניו אין מעיקרא לא: [נ]והתניא בערב הפסח תלאוהו לישו [ס] והכרוז יוצא לפניו מ' יום קודם שהוא יוצא ליסקל על שכישף והסית והדיח את ישראל כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד עליו ולא מצאו לו זכות ותלאוהו בערב פסח אמר עולא ותסברא בר הפוכי זכות הוא מסית הוא ורחמנא אמר [5]לא תחמול ולא תכסה עליו אלא שאני ישו [ע]דקרוב למלכות הוה: ת"ר חמשה תלמידים היו לו לישו [ס] מתאי נקאי נצר ובוני ותודה אתיוהו למתי אמר להו מתי יהרג הכתיב [6]מתי אבוא ואראה פני אלוהים אמרו לו אין מתי יהרג דכתיב [7]מתי ימות ואבד שמו אתיוהו לנקאי אמר להו נקאי יהרג [8]הכתיב ונקי וצדיק אל תהרוג אמרו לו אין נקאי יהרג [9]דכתיב במסתרים יהרג נקי אתיהו לנצר אמר להו נצר יהרג [10]והכתיב ונצר משרשיו יפרה אמרו ליה אין נצר יהרג דכתיב [11]ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב אתיוהו לבוני אמר להו בוני יהרג [12]הכתיב בני בכורי ישראל אמרו ליה אין בוני יהרג [13]דכתיב הנה אנכי הורג את בנך בכורך אתיהו לתודה אמר להו תודה יהרג [14]הכתיב מזמור לתודה אמרו ליה אין תודה יהרג [15]דכתיב זובח תודה יכבדנני:

לא נייתי אחריני. והא דכתיב (דברים יז) יד העדים תהיה בו בראשונה וגו' ה"א דהני מילי היכא דאותה האבן קיימת אבל אם נאבדה או נפלה ליס ה"א דלא נייתי אחריני:

פשיטא אחד אבן. הא דלא חשיב פתילה שנשרף בה משום דאכרייתא דלקמן (דף מה:) דקתני כולן נקבריס עמו קאי והתם לא שייך למיתני פתילה שנזרקה לתוך פיו:

אל

מ) [לקמן מה. ע"ש סוטה כג: ע"ש], נ) [ב"מ סא.], ג) [ב"מ סא. ע"ש ותוספתו בר"ה לד.], ד) [עי' מוספות סוטה מ: ד"ה ומס"כ], ה) [שמות פ"כ], ו) [ב"ב קלד:], ז) [עיל לד.], ח) [מוסף פ"טן], ט) [יומא פה:], י) מכאן עד סוף העמוד הושמט ע"י הלמודה ונוסף כאן ע"פ ויוציאה ר"פ וס"ל, כ) [בס"ל נוסף: הגולרין], ל) [ויקרא כד], מ) [שמות יט], נ) [לקמן מה.], ס) נ"ל ויתמקמק בשרו, ע) מכאן עד סוף העמוד הושמט ע"י הלמודה ונוסף כאן מס"ל,

תורה אור השלם

1. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת הַמְּקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה:
ויקרא כד כג
2. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה מוֹת יוּמַת הָאִישׁ רָגוֹם אֹתוֹ בָאֲבָנִים כָּל הָעֵדָה מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:
במדבר טו לה
3. הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל הַשֹּׁמְעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה: ויקרא כד יד
4. תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ: משלי לא ו
5. דברים יג ט
6. תהילים מב ג
7. תהילים מא ו
8. שמות כג ז
9. תהילים י ח
10. ישעיה יא א
11. ישעיה יד יט,
12. שמות ד כב
13. שמות ד כג
14. תהילים ק א
15. תהילים נ כג

הגהות הב"ח

(א) גמ' הוא מיבעי ליה לסמיכ' ולדחיי' כל"ל ומיבעי חד ומיבעי וחד ממקן: (ב) שם לא זיכה לא לא זיכה פשיטא:

מוסף רש"י

מנפח רב ששת בידיה. דרך שחוק כאדם שמנפח קש מתחת ידיו ומשליכו לאחוד, כלומר כזה הרוח שהלך כך אבד טעמו כו' (רשב"ם ב"ב קלד:). רואין אותו. לענין המנין (לעיל לד.). דמסרינן ליה זוגא דרבנן. שמלוין אותו עד בית הסקילה ואם אמר יש לי ללמד זכות על עצמי ישמעו אלו אם יש ממש בדבריו אם לאו (יומא פה:).

עין משפט נר מצוה

ג א ב מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הל"א סמג עשין קכ:
ד ג מיי' פי"ג מהלכות סנהדרין הלכה ג סמג עשין לח:
ה ד מיי' שם הלכה כ סמג שם:
ו ה ו מיי' שם הלכה ג:
ז ז מיי' שם פ"י הל"ג:
ח ח מיי' שם הלכה ד:
ט ט י כ ל מ מיי' שם פי"ג הל"א סמג שם:

רבינו חננאל

פשוטה היא רב אשי אמר משה רבינו היכן הוה יתיב במחנה לוייה ואמר הוצא את המקלל חוץ למחנה לוייה. אל מחוץ למחנה ישראל ויוציאו את המקלל לעשייה ט) חד לסמיכה וחד לדחייה אמרו ליה רבנן הואיל ואתה מוציא הוצא לדרשה הני כולהו הוצא דכתיבי בפרים הנשרפין מאי דרשת בהו קשיא: **ואחד** עומד על פתח בית דין והסודרין בידו והסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו כו' אמר רב הונא פשיטא לי אחד אבן הנסקל בה ואחד עץ שנתלה בו וכן סייף שנהרג בו וסודר שנחנק בו כולן משל צבור אלא סודר שמניפין בו וסוס שרץ בו משל מי כיון שב"ד חייבין לעשות לו הצלה משלהן עושין או דילמא כיון דהצלה דידיה היא מדידיה היא ולא איפשיטא: **אבל** קורט של לבונה שהיו משקין את היוצא ליהרג כדי שתטרף דעתו עליו נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות משלהן לא התנדבו משל מי. תרגמה רב רבאי מרוב ג) מסתברא משל ציבור שנאמר תנו שכר לאובד: **א"ר** יוסי ב"ר חנינא אחד מן התלמידין שזיכה ומת רואין אותו כאילו הוא חי ועומד במקומו. אפילו אמר שיש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפילו ד' וה' פעמים. ובלבד שיהא ממש בדבריו מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו יוצא ליסקל והכרוז יוצא פלוני בן פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית וכו' אמר אביי וצריך

ט) [נראה לתסר בדברי רבינו ול"ל ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה בסוף ג"כ לעשייה וחד לסמיכה כו']
ג) עיין בפירוש רב שרירא גאון ד"ה ולפום הכין פיתוחפא הולאה וכו' ותמצא כי הוא היה אחד מרבנן סבוראי אשר הוסיף דברי הגמ':

אל תוציא לעז. אף על גב דבחלוקת הארץ היו אוריס ותומים: כזאת וכזאת. הא דלא מרבינן חרמים הרבה כדדריש (לעיל דף כא.) גבי כהנה וכהנה לפי שלא היו כ"כ מלחמות במדבר שנוכל לרבות שמעל בחרמים: **מלמד שלא ענש על הנסתרות** עד שעברו את הירדן. כך כתוב ברוב ספרים וקשה דהא מי לא הנקודה ה"א דלא נענש אפילו אחר שעברו דהכי משמע פשטיה דקרא הנסתרות לה' אלהינו ולא לנו ענש לדבר וא"כ באתה נקודה לדרוש דמשעברו ענש ולכך גרים בקונטרס מלמד שענש הקב"ה על הנסתרות משעברו ונקודה דעי"ן שבעד פ"ה דלחלק באתה דלא תימא מעולם המה לנו ולבנינו אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהג עד עולם וקשה דבלאו נקודה דעי"ן הייתי יכול לומר כן דא"כ לא נכתוב אלא הנסתרות והנגלות לנו ולבנינו עד עולם וא"כ מדכתיב לה' אלהינו וכתיב נמי נקודה יש לי לדרוש שתיהם וי"ל לפי שיטתו דעי"ן שבעד נקוד כדי לנקד י"א אותיות כנגד י"א אותיות שבשם לאשמועינן שהנקודה ראויה להיות על השם למעט משוש דמעתה גם הנסתרות לנו ולבנינו אלא שאין דרך לנקוד את השם:

ב) אמר ליה ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות את האחרים לעולם והלא כבר נאמר עד עולם. אפטורא דנסתרות קאי דעד עולם תנהוג מדה זו דלחיובא דנגלות לא אילטריך דעונש הנוהג עתה פשיטא שינהוג עד עולם אלא הנקודה למדתך דחיוב דנגלות לא נהגה אלא מכאן ואילך ולכך ניקדה י"א אותיות כמנין אותיות של השם לומר לך שאף הנגלות לשם דהיינו קודם שעברו את הירדן עד שלא קיבלו ערבות ור"ת מקייס גירסת הספרים והנסתרות לה' אלהינו לאו היינו פשטיה דקרא דאין לך עונש בדבר אלא כלומר הנסתרות שאין מכיר בהן אלא השם והנגלות שניהם לנו ולבנינו ליענש עליהם ונקוד על לנו ולבנינו למימר שאין גזירת מדה זו נוהגת לעולם אלא משעברו את הירדן ולא קודם ואם היה נקוד על כל עד או לא היה נקוד על עד בלא ה"א דבין נסתרות ובין נגלות כך דינם לכך ניקד עי"ן שבעד חצי התיבה לומר לך חציין לעולם וחציין משעברו ומסתברא

נסתרות

ארי"ל כל הזובח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקב"ה בשני עולמים העולם הזה והעולם הבא דכתיב [1]זובח תודה יכבדנני [ג]וא"ר אריב"ל בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמר [2]זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר [2]לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה: **מתני'** [4]היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעכן שאמר לו יהושע [3]בני שים נא כבוד [לה'] אלהי ישראל ותן לו תודה [4]ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי וכזאת וגו' ומנין שכיפר לו וידויו שנאמר [5]ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' ביום הזה ביום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא ואם אינו יודע להתוודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ר' יהודה אומר אם היה יודע שהוא מזומם אומר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה [6]אמרו לו א"כ יהו כל אדם אומר כן כדי לנקות עצמו: **גמ'** ת"ר נא [3]אין נא אלא לשון בקשה בשעה שאמר הקב"ה ליהושע [6]חטא ישראל [ג]אמר לפניו רבש"ע מי חטא אמר ליה וכי דילטור אני לך הפל גורלות הלך והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן אמר לו יהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם אם אני מפיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל אמר לו בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שעתידה ארץ ישראל שתתחלק בגורל שנאמר [7]אך בגורל יחלק את הארץ תן תודה אמר רבינא שחודי שחדיה במילי כלום נבקש ממך אלא הודאה תן לו תודה והיפטר מיד ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי אמר רב אסי אמר רבי חנינא מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר כזאת וכזאת עשיתי רבי יוחנן אמר משום ר' אלעזר בר' שמעון חמשה ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר אנכי חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי ועד השתא מאי טעמא לא איענוש א"ר יוחנן משום ר' אלעזר בר' שמעון לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן כתנאי [8]הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן דברי ר' יהודה א"ל ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר עד עולם אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן אלא

עכן

זובח אם ילרו. לאחר שהסיתו לחטוא הוא זובחו והורגו ושב בתשובה ומתוודה עליו. שני נוי"ן דרשים לשני כבודים: **וזבחי אלהים.** לשון רבים משמע: **לא תבוז.** אין דרכך לבזותו: **מתני' רואה וכואה עשיתי.** בגמרא מפרש שמעל בחרמים אחרים: **שהוא מזומם.** שהעדים שקריים ובמחשבתם הרעה הרגוהו: **יהו כל אדם.** אף החוטאים יהו אומרים כן לנקות את עצמן מן הבריות ויוציא לעז על העדים והדיינין: **גמ' שים נא כבוד.** נא בקשה: **דילטור.** רגיל: **אמר לו.** עכן: **יהושע בגורל אתה בא.** להורגני שלא בעדים: **בבקשה ממך.** היינו דקאמר ליה נא: **שחדיה במילי.** השחידו בשומד דברים על שהודה שכשאמר לו תן לו תודה סבור שאין מבקשין ממנו אלא הודאה ולא יהרגוהו: **אנכי חטאתי.** במעל זה: **וכואה וכואה עשיתי.** הרי שלשה: **שנים בימי משה.** אותה של כנעני מלך ערד דכתיב (במדבר כא) וילד ישראל נדר וגו' והחרמתי את עריהם אסרום עליהם בהגאה וכיוצא בזו עשה בעיירות אחרות ולא נתפרסמו: **מאי טעמא לא איענוש.** ישראל על מעילתו כי היכי דאיענוש השתא: **לפי שלא ענש.** המקום את לדיקים שבישראל: **על הנסתרות.** שביל עובדי עבירה אלא על העבירות הידועות: **עד שעברו את הירדן.** ושמעו וקבלו עליהם ברכות וקללות בהר גריזים והר עיבל ונעשו ערבים זה בזה כדאמרינן במסכת סוטה (דף לז:) מיד נענשו זה על זה ואפי' לא ידע זה בעבירות שביל חבירו ובימי עכן כבר עברו את הירדן: **ד) מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו הו'.** נראה לי דה"ג מלמד שענש על הנסתרות משעברו. ולמאי דגרס נמי שלא ענש עד שעברו היא היא והכי קאמר מלמד שמה שלא ענש על הנסתרות לא נהג אלא עד שעברו אבל משעברו ענש. והכי דרשינן לקרא הנסתרות לה' אלהינו משמע עליו לבקש עלבון העבירה וליפרע מן העוברים ואין עלינו עונש בדבר: **והנגלות לנו.** קולר תלוי בצואר כולנו. ואי לאו נקודה הוה אמינא כך היא המדה לעולם באתה הנקודה לדרוש דאין מדה זו נוהגת לפוטרנו מן הנסתרות אלא עד שעברו את הירדן והיה לו לנקוד את הנקודה הזאת על לה' אלהינו למד שלא עד עולם הן לה' אלהינו אבל לאו אורח ארעא לנקוד את השם ונקוד על לנו ולבנינו לומר שאין כאן מקומו ממש אלא למעלה מן הנגלות נמי ניתן לדרוש כך הנסתרות לה' אלהינו ולנו ולבנינו שאף אנו נענשים ומיהו אי הוה כתיב ליה הכי הוה משמע דאף קודם שעברו את הירדן נמי להכי פלגינהו ונקד לומר דלכאן ולכאן הוא נדרש ולומר לך דעד השתא בסוף ארבעים שנה שנאמר להם מקרא זה בערבות מואב לא היו הנסתרות אלא לה' אלהינו אבל מכאן ואילך הם אף לנו ולבנינו ונקודה דעי"ן שבעד לחלק באתה דלא תימא מעולם ועד עולם אלא מעתה מתחלת מדה זו ותנהוג עד עולם: **וכי ענש על הנסתרות.** האחרים לעולם: **והרי כבר נאמר עד עולם.** ואי לאו אפטורא דנסתרות קאי לאשמועינן דעד עולם תנהוג מדה זו דלא תימא משעברו את הירדן ויקבלו עליהם ערבות יענשו זה על זה למה לי דכתביה אי משום חיובא דנגלות פשיטא דענש הנוהג עכשיו יהנוג לעולם דלמה יפסוק: **אלא.** הנקודה לימדתך דהאי דכתיב הנגלות לנו ולבנינו לאו עד הנה נהגה מדה זו אלא מכאן ואילך דכל נקודה למעט דכך לא ענש את אחרים על עונשין שבגלוי עד שעברו את הירדן: **אלא.** לרבי נחמיה כיון דאף משעברו לא ענש על הנסתרות:

עכן

מסורת הש"ס

א) [סוטה ה: ע"ש], ברכות ט. [נקמן פנו: סוטה י:], ג) לעיל יא., ד) [ל"ל אמר ד"ה והנגלות], ה) רש"ל כתב הכי עם לעיל הוא דיבור אחר,

ב) כב"י נמתק כאן אחם שוכות ג) [מדברי רבינו נראה שהיה לו גי' אחרת בגמ' אחנם גירסתו לריכה ביאור וע"ע]

רבינו חננאל

למימר הכרוז ביום פלוני בשעה פלונית במקום פלוני ה). אמר ר' יהושע בן לוי כל המתודה וזובח יצרו מעלה עליו כאילו כיבד הקב"ה בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר זובח תודה יכבדנני [ואמר ריב"ל] בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב הקרבנות כולן שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנא' לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה: [מתני'] [היה] רחוק מבית הסקילה ד' אמות אומרים לו התוודה שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעכן כו': ת"ר אין נא אלא לשון בקשה כו'. אמר רבינא שחודי שחדיה לי' יהושע לעכן בדברים בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה תן לו תודה והיפטר מיד ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי ואמר ר' יוחנן ר' אלעזר בר' משמעון בה' חרמים מעל ד' בימי משה וא' בימי יהושע. פי' בחרם מדין. ובחרם כנעני מלך ערד. ובחרם סיחון. ובחרם עוג. אלו בימי משה. ובחרם יריחו בימי יהושע הרי ה' וכן פירשם ר' תנחומא בתלמוד ארץ ישראל ואמר ד' וחשב סיחון ועוג א' ואקש' וכיון שעבר בכל אלה בימי משה רבינו מאי טעמא לא איענש עד השתא א"ר יוחנן מפני שלא ענש על הנסתרות עד שעברו הירדן. כתנאי הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו הוא ולבנינו וגו' ג) וא"ר יוסי לעולם [לא] נענשו ישראל על הנסתרות ולא [על] עונשין שבגלוי ואלו שעבר בימי משה גלויים היו לרבים לפיכך לא נענשו בהן. ובימי יהושע לא ידעו אלא אשתו בלבד אינן נסתרות דהא ידעא אשתו וגלויין נמי אינן דהא לא ידעו בו רבים: פי' דילטור בלשון יון

תורה אור השלם

1. זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנִנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ אַרְאֶנּוּ בִּישֻׁעַת אֱלֹהִים: תהלים נ כג
2. זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחִי נִשְׁבָּרָה לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה: תהלים נא יט
3. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל עָכָן בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַיְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵן לוֹ תּוֹדָה וְהַגֵּד נָא לִי מֶה עָשִׂיתָ אַל תְּכַחֵד מִמֶּנִּי: יהושע ז יט
4. וַיַּעַן עָכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמַר אָמְנָה אֲנֹכִי חָטָאתִי לַיְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי: יהושע ז כ
5. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מֶה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְיָ בַּיּוֹם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים: יהושע ז כה
6. חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִּכְלֵיהֶם: יהושע ז יא
7. אַךְ בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת הָאָרֶץ לְשִׁמוֹת מַטּוֹת אֲבֹתָם יִנְחָלוּ:
במדבר כו נה
8. הַנִּסְתָּרֹת לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת: דברים כט כח

עכן מ"ט איענוש. ישראל עליה הלא מן הנסתרות היא: **חטא ישראל.** מדלא אמר חטא העם עדיין שם קדושתם עליהם: **חילפי.** אורטייא"ש: **מושך בערלה.** משך את עור אמתו תמיד על שנתרבבה וכיסתה את ראשו הגיד כדי שלא ירגה מהול: **פשיטא.** הא ר' אילעא גופיה אמר דעבר על כל התורה: **לא פקר.** לא הפקיר עצמו כל כך: בגערה המאורסה כתיב כי עשתה נבלה בישראל: **כולי האי.** רע לשמים ורע לבריות לגיים את משפחתה ולאוסרה על בעלה: **דיניה כגערה המאורסה.** נצטוו לסקלו: **לרדותן.** שירשו את קלקולו ויזהרו בעצמן ולא יוסיפו למעול בחרם: **הראוי לשריפה.** כסף וזהב ובגדים: **הראוי לסקילה.** הוא שורו ובהמותיו. וקנס היה לרדות את האחרים: **אילטלא דמילתא.** טלית של אמר נקי בן יומו [1] שמכניסין אותו למילת מלבישים לבוש שלא יתלכלך אמרו: **סרבלא דריפה.** לבוש בלריך שקורין אלו"ס: **זה משה.** כשהיה צריך לבקש רחמים על ישראל היה מדבר בלשון רכה: **פלילות.** דין: **ולו הוא לנו.** ולואי שהוא לישב ולא לעבור את הירדן משמע שטוב היה לנו שלא נקיים מצוותך שאמרת לנו קוס עבור את הירדן: **קוס לך.** משלך ומידך היתה זאת להם שלף בשבילך נענשו שלא קיימת את דברי: **ריחקתם ששים מיל.** הר גרזים והר עיבל רחוקים ששים מיל מן הירדן במסכת סוטה (דף לו.) ושם הקימו את האבנים: **כן עשה יהושע.** מקרא כתוב כן ולא יפה דרש רבי שלא שיהושע שינה: **אתה גרמת לחם.** שלא היה לך לאסור עליהם בזית ירימו: **והיינו דקאמר להו בעי.** רק שלנה ובהמתה תבוזו שלא תחרימם עוד: **הילי עליה.** דמשתמהה לאדם בלילה דכיון דאמר לו הלנו אתה אם לגרינו (יהושע ה) מכלל דלילה הוא דאי ביממא וכי לא היה מכיר בין שרי ישראל לשרי אומות העולם: **שמא שד הוא.** ואין מוליאין שם שמים על המזיק ושלוש שם שמים הוא שנאמר (שופטים ו) ויקרא לו ה' שלום וכ"ש שאין משתמהה דדומה כמשתמהה לשעירים: אמר

עכן מאי טעמא איענוש משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו [1] חטא ישראל אמר רבי אבא בר זבדא אע"פ שחטא ישראל הוא אמר ר' אבא היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני חילפי אסא שמיה ואסא קרו ליה [1] וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם גם לקחו מן החרם גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם אמר ר' אילעא משום ר' יהודה בר מספרתא מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה שנאמר חמשה גם ואמר רבי אילעא משום רבי יהודה בר מספרתא עכן מושך בערלתו היה כתיב הכא וגם עברו את בריתי וכתיב התם [2] את בריתי הפר פשיטא מהו דתימא במצוה [ו] גופיה לא פקר קמ"ל [3] וכי עשה נבלה בישראל א"ר אבא בר זבדא מלמד שבעל עכן נערה המאורסה כתיב הכא וכי עשה נבלה וכתיב התם [4] כי עשתה נבלה בישראל פשיטא מהו דתימא כולי האי לא פקר נפשיה קמ"ל רבינא אמר דיניה בנערה המאורסה דבסקילה אמר ליה ריש גלותא לרב הונא כתיב [5] ויקח יהושע את עכן בן זרח ואת הכסף ואת האדרת ואת לשון הזהב ואת בניו ואת בנותיו ואת שורו ואת חמורו ואת צאנו ואת אהלו ואת כל אשר לו אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו אמר ליה וליטעמיך אם הוא חטא כל ישראל מה חטאו דכתיב [5] וכל ישראל עמו אלא לרדותן ה"נ כדי לרדותן [6] וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים בתרתי אמר רבינא הראוי לשריפה לשריפה הראוי לסקילה לסקילה [7] וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף רב אמר איצטלא דמילתא ושמואל אמר סרבלא דצריפא [8] ויציקום לפני ה' אמר רב נחמן בא וחבטם לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו תיהרג רובה של סנהדרין דכתיב [9] ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש [ז] ותניא שלשים וששה ממש דברי ר' יהודה אמר לו ר' נחמיה וכי שלשים וששה היו והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה איש אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין אמר רב נחמן אמר רב מאי דכתיב [10] תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות תחנונים ידבר רש זה משה ועשיר יענה עזות זה יהושע מאי טעמא אילימא משום דכתיב ויציקום לפני ה' ואמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום אטו פנחס לא עביד הכי [ז] (דכתיב) [11] ויעמד פנחס ויפלל ותעצר המגפה [7] ואמר ר' אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד שעשה פלילות עם קונו בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבונו של עולם על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל דכתיב [12] ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף ואלא מהכא [13] למה העברת העביר את העם הזה את הירדן משה נמי מימר אמר [14] למה הרעתה לעם הזה אלא מהכא [13] ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן [15] ויאמר ה' אל יהושע קום לך דריש ר' שילא א"ל הקב"ה שלך קשה משלהם אני אמרתי [16] והיה בעברכם את הירדן תקימו ואתם ריחקתם ס' מיל בתר דנפק אוקים רב אמורא עליה ודרש [17] כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה א"כ מה ת"ל קום לך א"ל אתה גרמת להם והיינו דקאמר ליה בעי [18] ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה וגו' [19] ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' [20] ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי [ויפול יהושע אל פניו ארצה וישתחו] היכי עביד הכי והאמר רבי יוחנן [ז] אסור לו לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא שאני התם דקאמר ליה אני שר צבא ה' עתה באתי וגו' ודילמא משקרי גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה א"ל

דנסתרות משעברו ונגלות לעולם אמר ליה רבי נחמיה וכי ענש על הנסתרות והלא כבר נאמר עד עולם ועד עולם אנסתרות ע"כ יש להשוותן דבאותו ענין דקאי אנגלות קאי אנסתרות דמסתמא קאי בשוה אם אינא דקאי אתרוייהו אלא ודאי לא קאי אנסתרות כלל שזו היא הסברא דלא מיענשי אחריני עלייהו לעולם ולא כתיב נסתרות אלא להקים להו נגלות דכשם שלא ענש על הנסתרות קודם שעברו שזהו הסברא כך לא ענש על הנגלות ולהכי אתיא היקש ונקודה דאי לאו נקודה ה"א דאהני היקש דלא מיענשי עונשא רבא אבל זוטא מיענשי לפי שהיה להם למחות קמ"ל נקודה דלא מיענשי כלל ולפי' נקודה דע"ן לא יתיישב לר' נחמיה:

ואתם ריחקתם ששים מילין. דהר גרזים והר עיבל היו רחוקים ששים מיל מן הירדן כדאיתא בפרק אלו נאמרין (סוטה דף לו.) ויש לתמוה והלא כדין עשה דהא כתיב והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ומה היה יכול לעשות שלא מצא הר גרזים והר עיבל עד שם ובפרק אלו נאמרין [1] פליגי תנאי דתניא הלא המה בעבר הירדן מעבר הירדן ואילך דברי ר' יהודה פירוש ברחוק מן הירדן היושב בערבה אלו הר גרזים והר עיבל שיושבין בהן כותים ר"א אומר הלא המה בעבר הירדן סמוך לירדן דאי מעבר הירדן ואילך והכתיב והיה בעברכם את הירדן וס"ל לר"א דהר גרזים והר עיבל שבסמוך לירדן דבר הכתוב ושניה היו ובירושלמי אמר מה מקיים רבי אליעזר הר גרזים והר עיבל ג' גבשושית עשו וקראו לאחת הר גרזים ולאחת הר עיבל על דעתיה דר' יהודה ששים מיל הלכו באותו היום על דעתיה דר' אליעזר לא זזו ממקומן והשתא ר' שילא דהכא סבר דקראי כר' אליעזר והיה לו ליהושע לעשות כן והוא הלך להר גרזים והר עיבל שבין הכותים ורב דאמר הכא דיהושע שפיר עבד מאי סבר כרבי יהודה או כר' אליעזר:

חיישינן שמא שד הוא. דוקא בשדות ובהריס מקוס שאין בני אדם מצויין דשכיחי שם שדים אפי' ביום כדהכיא דפ' בתרא דיבמות (דף קכב. ושם) שעלה להר אבל בעיר אפילו בלילה לא חיישינן דאי לאו הכי היאך אדם נותן שלום לחבירו בלילה והיאך אשה מתגרשת בלילה והא דלא משני הכא דאינו לה בבואה דבבואה כדמשני (ביצמות שם) משום דאין בבואה ניכרת בלילה: הא

לעזי רש"י

אורטייא"ש [אורטיא"ש]. סרפדים.

אלו"ם. אלום.

מוסף רש"י

פלילות. ריב (לקמן פב:).

רבינו חננאל

מלשון חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל קרי להו רחמנא. ביני חלפי מין הדס רע כדגרסינן בפרק לולב הגזול. וגם עברו את בריתי וגם לקחו מן החרם וגם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם ה' גם. מלמד שעבר על חמשה חומשי תורה. א"ל ריש גלותא לרב הונא עכן חטא בניו ובנותיו מה עשו שלקחן יהושע. א"ל וליטעמיך כל ישראל מה חטאו. אלא לרדותם. כלומר לייסרם כדכתיב וכל ישראל ישמעו ויירא. כתיב וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים תרתי עבד בהו אמר רבינא כגון בגדים וכלי' בשריפה בעלי חיים בסקילה. כתיב ויציקום לפני ה' מלמד שחבטן עמד ואמר רבון כל העולמים על זה יפלו רובה של סנהדרין כו'. אמר רב תחנונים ידבר רש זה משה רבינו ועשיר יענה עזות זה יהושע שאמר ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן ואסיקנא האי דנפל יהושע קמי המלאך בלילה משום דאמר ליה אני שר צבא ה' עתה באתי. וגמירי דלא מפקי השדים שם שמים לבטלה שאילולי כך אסור לאדם לתת שלום לחבירו בליל' שמא שד הוא ונמצא

תורה אור

1. חָטָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֵרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כִּחֲשׁוּ וְגַם שָׂמוּ בִּכְלֵיהֶם: יהושע ז יא
2. וְעָרֵל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת בְּרִיתִי הֵפָר: בראשית יז יד
3. וְהָיָה הַנִּלְכָּד בַּחֵרֶם יִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ אֹתוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ כִּי עָבַר אֶת בְּרִית יְיָ וְכִי עָשָׂה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל: יהושע ז טו
4. וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעַר אֶל פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים וָמָתָה כִּי עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: דברים כב כא
5. וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת עָכָן בֶּן זֶרַח וְאֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאַדֶּרֶת וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֶת שׁוֹרוֹ וְאֶת חֲמֹרוֹ וְאֶת צֹאנוֹ וְאֶת אָהֳלוֹ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וַיַּעֲלוּ אֹתָם עֵמֶק עָכוֹר: יהושע ז כד
6. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מָה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְיָ בַּיּוֹם הַזֶּה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אֹתָם בָּאֲבָנִים: יהושע ז כה
7. וָאֶרֶא בַּשְּׁלָל אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה וּמָאתַיִם שֶׁקֶל כֶּסֶף וּלְשׁוֹן זָהָב אֶחָד חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל וָאֶחְמְדֵם וָאֶקָּחֵם וְהִנָּם טְמוּנִים בָּאָרֶץ בְּתוֹךְ אָהֳלִי וְהַכֶּסֶף תַּחְתֶּיהָ:
יהושע ז כא
8. וַיִּקָּחוּם מִתּוֹךְ הָאֹהֶל וַיְבִאוּם אֶל יְהוֹשֻׁעַ וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּצִּקֻם לִפְנֵי יְיָ: יהושע ז כג
9. וַיִּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעִי כְּשִׁלֹּשִׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשַּׁעַר עַד הַשְּׁבָרִים וַיִּכּוּם בַּמּוֹרָד וַיִּמַּס לֵבָב הָעָם וַיְהִי לְמָיִם: יהושע ז ה
10. תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר רָשׁ וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוּת: משלי יח כג
11. וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצֹר הַמַּגֵּפָה: תהלים קו ל
12. וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף: במדבר כה ט
13. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֲהָהּ אֲדֹנָי אֱלֹהִים לָמָּה הֶעֱבַרְתָּ הַעֲבִיר אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הַיַّרְדֵּן לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַאֲבִידֵנוּ וְלוּ הוֹאִלְנוּ וַנֵּשֶׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן: יהושע ז ז
14. וַיֹּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל יְיָ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָּה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי: שמות ה כב
15. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל יְהוֹשֻׁעַ קُם לְךָ לָמָּה זֶּה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ: יהושע ז י
16. וְהָיָה בְּעָבְרְכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן תָּקִימוּ אֶת הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם בְּהַר עֵיבָל וְשַׂדְתָּ אוֹתָם בַּשִּׂיד: דברים כז ד
17. כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה עַבְדּוֹ כֵּן צִוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לֹא הֵסִיר דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה: יהושע יא טו
18. וְעָשִׂיתָ לְעִי וּלְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִיְרִיחוֹ וּלְמַלְכָּהּ רַק שְׁלָלָהּ וּבְהֶמְתָּהּ תָּבְזּוּ לָכֶם שִׂים לְךָ אֹרֶב לָעִיר מֵאַחֲרֶיהָ: יהושע ח ב
19. וַיְהִי בִּהְיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אִישׁ עֹמֵד לְנֶגְדּוֹ וַחַרְבוֹ שְׁלוּפָה בְיָדוֹ וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה אִם לְצָרֵינוּ: יהושע ה יג
20. וַיֹּאמֶר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא יְיָ עַתָּה בָּאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ: יהושע ה יד

אמר לו אמש ביטלתם כו'. עתה באתי דרשי' מדקאמר ליה עתה באתי מכלל דמילתא אחריתי א"ל דמהדר ליה עתה באתי. אמש היום כשהעריב בין הערביים קרי ליה נמי אמש שאין זה אלא לשון ערבית: **ועכשיו ביטלתם ס"ת.** וכיון דביום אי אתם יכולין לעסוק בתורה מחמת עסקי מלחמות צריכים אתם לעסוק בתורה בלילה והיה לך לשכב בגלגל שאם המתנה ולא במצור: **עשה באתי.** על שם [ב] עכשיו באתי ליפרע. מיד נזהר יהושע ולא הוסיף עוד לבא במצור בלילה לכך נאמר בעי וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק שלן בעומקה של תורה: **אביך האמורי.** תרח ואבותיו מכנען באו: **אמרה רוח פסקונית.** [ג] גבריאל: **אתה מכלים אותם.** שאתה קורא אותם אמורי וחיתי: **ריבך ריב את רעך.** אם יש לך להוכיח את ישראל הוכיחן בעצמם וסוד של אברהם ושרה אל תגל לבזותם פן מה תעשה בבואם אברהם ושרה לפניך ואומרים מה חטאנו לך שאתה מכלימנו: **ומי איש ליב רשותא.** לגבריאל כולי האי להטיח דברים כלפי מעלה: **כיון שסוגר.** שאין לו רשות לבקש רחמים (ד) כיון שגברה חימה: **שוב.** אין מלאך אחר פותח בבקשה כי לא יועיל: **היערוך שועך לא בצר.** כך היו אומרים חביריו לאיוב כלום הקדמת שועך לא בצר עד לא באה הצרה אם היית עושה כן היו הכל מאמינים את כחך: **כל המאמן עצמו בחפצה מלמטה אין צריס.** יכולים להסתיר מלמעלה: **לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמינים את כחו.** שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהו לו מסטיניס מלמעלה. והכי משמע היערוך שועך אם באתה לערוך שועך כזאת תערוכהו לא בצר שלא יהו לך צריס ושהכל יהו במאמיני כחך: **זמרי.** הוא עכן כדמפרש לקמיה וכוללו הכתוב עם שאר [ה] אמיו שהיו צדיקים: **כתיב זמרי וכתיב עכן.** הכא קאמיב לבני זרח ולא כתיב עכן ובי'הושע (ז) כתיב ויקח יהושע את עכן בן זרח אלמא בריה הוא: **רב ושמואל.** דאמרי תרוייהו הוא עכן הוא זמרי חד אמר עכן שמו כו': **מעשה זמרי.** נוקף כדאמרן לעיל [ע"א] בא על נערה המאורסה ועוד שנעגמו ונגפו ישראל בעוונו כמו שנעגמו על ידי זמרי דמתו עשרים ואربעה אלף [ו] וכאן רובה של סנהדרין [שם]: **עיכן.** גלגל עליהם פקודות עוונותיהם כענין זו שמתגלגלת בהיקף עגול: **ויקו.** ומאי איכפת לן דקאמרו רבנן דא"כ כל אדם אומר כן. ומשני שלא להוציא לעז כו': **אי אפשר.** שכבר נגמר הדין: **וכי לא כמיניה.** וכי נאמן הוא דאמשדינן ליה [ז] לסהדי למימר יהא קולר תלוי בצואר עדים: **כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.** דבר המכחיש את הראשון דכתיב (ויקרא ה) אם לא יגיד להגדה קמייתא קפיד קרא ואפי' מיתשדינהו נמי לא מיבעי דאיכא למימר

[ה] א"ל אמש ביטלתם תמיד של בין הערביים ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה על איזה מהן באת א"ל [1] עתה באתי מיד [ג] [2] וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק ואמר רבי יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה [ג] אמר שמואל בר אוניא משמיה דרב גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין שנאמר [1] עתה באתי אמר ליה אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה [3] אל תצא לריב מהר פן מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעך ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל בשעה שאמר לו הקב"ה ליחזקאל לך אמור להם לישראל [4] אביך האמורי ואמך חתית אמרה רוח פסקונית לפני הקב"ה רבש"ע אם יבואו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל ומי אית ליה רשותא כולי האי אין דא"ר יוסי ברבי חנינא שלש שמות יש לו פיסקון איטמון סיגרון פיסקון [א] שפוסק דברים כלפי מעלה איטמון שאוטם עונותיהן של ישראל סיגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח [5] היערוך שועך לא בצר א"ר אלעזר [6] לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאילמלא [7] (לא) הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר מרשעי [ב] ישראל שריד ופליט ריש לקיש אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה ר' יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה: מנין שכיפר לו וידויו וכו': תנו רבנן מנין שכיפר לו וידויו שנאמר [6] ויאמר לו יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' היום הזה היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא וכתיב [7] ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כולם חמשה מאי כולם חמשה [ו] כולן חמשה הן לעוה"ב כתיב זמרי וכתיב [8] עכן רב ושמואל חד אמר עכן שמו ולמה נקרא שמו זמרי שעשה מעשה זמרי וחד אמר זמרי שמו ולמה נקרא שמו עכן שעיכן עונותיהן של ישראל: אם אינו יודע להתוודות כו' רבי יהודה אומר כו' לנקות עצמן: וינקו עצמן כדי שלא להוציא לעז על בתי דינין ועל העדים ת"ר [ז] מעשה באדם אחד שיצא ליהרג אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה לכל עונותי ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה לכל עונותי וב"ד וכל ישראל מנוקין והעדים לא תהא להם מחילה לעולם וכששמעו חכמים בדבר אמרו להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא יהרג ויהא קולר תלוי בצואר עדים פשיטא כל כמיניה לא צריכא דקא הדרי בהו סהדי וכי הדרי בהו מאי הוי [ח] כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לא צריכא [ד] דאע"ג דקא יהבי טעמא למילתייהו [ט] (כי ההוא מעשה דבעיא מיכסא): **מתני'** [י] היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין אותו את בגדיו האיש מכסין אותו מלפניו והאשה מלפניה ומאחריה דברי רבי יהודה וחכ"א [י] האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה:

גמ'

אמר [ב] מיי' פ"ג מהלכו' עדות הלכה ה' סמג עשין קט טוש"ע חו"מ סימן כט סעיף ח:

יב [ג] ד מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה ו' סמג עשין קנ:

מוסף רש"י

אמש בטלתם כו'. בתשובה שהשיבו עתה באתי אנו למדין תחלת דברי המלאך, האשימן בשני דברים, אמש כלומר כשהעריב היום הזה, היה לכם להקריב תמיד הערב ובטלתם אותו ושאתיהם במארב העיר חנם, שאין זמן מלחמה בגילה משתחשך, ועכשיו. שהוא לילה היה לכם לעסוק בתורה, שהרי אינכם נלחמים בגילה (מגילה ג.). **עתה באתי.** על של עכשיו (שם) מדכתיב ותרבו שופה בידו מכלל דלפורענות בא ועתה באתי דקאמר ליה הכי קאמר ליה על עבירה של עכשיו באתי, ומתאלטרין למימר על של עכשיו מכלל דאכתי הוי אמרתיי, ומאי היא, הכי קאמר ליה אמש בטלתם תמיד של בין הערביים, בערב ביטלתם התמיד ועכשיו שאשיבה אתם מבטלים תלמוד תורה, לפי שהיו עסוקים במלחמה ביום לא היה להן עת לעסוק בתורה אלא בגילה, והדבר מוכיח שאל עסקי תלמוד תורה הוכיחו מדכתיב קרא אמרתיי במלחמה של עי שהיתה אחריה וילך יהושע כו' (ערובין סג:). **מיד וילן יהושע כו'.** לא באותו הגילה כתיב אלא בגילה שלר על העי והכי קאמר מיד חזר יהושע מדכריו וכשבא לילה אחר במצור עסק בתורה (מגילה ג.). **כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.** דגבי עדות אדא הגדה כתיבא אם לא יגיד וגו' (כתובות יח:).

רבינו חננאל

משתחוה לו ומסקנא דשמעתא דתלמוד תורה גדול מהקרבת תמידין: **פי'** רוח פסקונית מלאך הוא כדכתיב עושה מלאכיו רוחות ואמר ר' יוסי ב"ר חנינא שלש שמות יש לו. פסקון שנתנה לו רשות לפסוק דברים. אטמון שאוטם עונותיהן של ישראל. סגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח. א"ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שנאמר היערוך שועך לא בצר שאילמלא לא הקדים אברהם אבינו תפלה [לצרה] בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט: **אמר** ר' יוחנן [לעולם] יבקש אדם רחמים שיהא הכל מאמצין כחו שנאמר וכל מאמיצי כח ומניין שכיפר לו וידויו שנאמר יעכרך ה' ביום הזה היום הזה אתה עכור ואינך עכור לעוה"ב כו': [גרסינן בירושלמי] שור היוצא ליסקל ונמצאו עדיו זוממין ר' יוחנן אמר כל הקודם בו זכה וריש לקיש אמר הפקר טעות הוא וכן עבד היוצא ליסקל והקדישוהו בעלים ונמצאו עדיו זוממין ר' יוחנן אמר זכה לעצמו ריש לקיש אמר יאוש טעות הוא ואם אינו יודע להתוודות אומרים לו תהא מיתתי זו כפרה על כל עונותי כו': **ת"ר** מעשה באחד שיצא ליהרג אמר אם יש לי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ואם אין בי עון זה יהא חמומות. אתת סיעת לרצנין ואסהידו על בריה עידות מכוונת ונגמר דינו מי נפק למיתקטל אמרי ליה מרי שקרין אנן בעי אבוה מחזריה א"ל אבא אם בקשת להיות תשובה על ידיך עשה אותי כאיסקופא. מעשה בחסיד שהיה מהלך בדרך וראה שני בני אדם נזקקין לכלבא. אמרין אנן ידעין בהאי חסיד אזל ומסהיד עלן ומרן דוד קטיל לן אלא נקדמיה ונסהיד עליה נגמר דינו ליהרג. הוא שאמר דוד הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי מחרבו של אוריה ומכלבו של חסיד: **ר'** יהודה בן פזי סלק לעליתא דבי מדרשא וראה ב' בני אדם נזקקין זה לזה. אמרו לו ר' הב דעתך דאת חד ואנן תרי:

מסורת הש"ס

א) [מגילה ג. עירובין סג:], [עי' תוספות עירובין סג: ד"ה מיד ותוס' מגילה ג. ד"ה וילן], **ג)** [עירובין סט מגילה שם], **ד)** [עי' תוספות מגילה כא.], **ה)** [כס"ת: מסוגיאתן שלן.], **ו)** גי' רש"ל אמר ר' יוחנן, **ז)** [תוספת' פ"ט], **ח)** [כתובות יח: ב"מ קסח. מכות ג.], **ט)** [גי' הערוך בערך בעיא ובהוה מעשה דבעיא הוה מוכסא עכ"ל כרש על מלת דבעיא לא פירש כלום ומצוה לפרשו על נכון] ועי' ביריולמי פ"ו הלכה ט ושם המוכסן שם מעיין ותמצא שם שנויים רבים מפרטי המעשה שהביא רש"י כאן, **י)** סוטה כג:, **כ)** בש"י: שלן, **ל)** [עי' מ"ש רש"א בח"א על דברי רש"י לקמן אלמא בריה הוא ועי"ק], **מ)** [במדבר כה], **נ)** [להו רש"ש], **ס)** [כל המעשה הזה מיתא ביירושל' מגיגה פ"ב וכ"כ תוס' מגיגה טו: ד"ה אב בשיטי קמא], **ע)** ל"ל קמא, **פ)** [ויקרא כד].

גליון הש"ם

גמ' לעולם יקדים אדם תפלה לצרה. וכ"כ בירושלמי פ"ג דתענית ומיתת שם עוד מרשב"ל אם סדרת תפלה לא תהא מיצר פין אלא הרחב פין ומלאהו:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כיון שסוגר וכו' לבקש רחמים (כיון) מז"מ וי"ב ס"א כגון:

הגהות הגר"א

[א] שפוסק דברים כו' נ"ב ופסקנית כלל כל הסגלה: **[ב]** רש"י ד"ה פסקנית גבריאל. נ"ב מינו כן:

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמַר לֹא כִּי אֲנִי שַׂר צְבָא יְיָ עַתָּה בָּאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ וַיֹּאמֶר לוֹ מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ:
יהושע ה יד
2. וַיִּשְׁלַחֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיֵּלְכוּ אֶל הַמַּאֲרָב וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית אֵל וּבֵין הָעַי מִיָּם לְעָי וְיָלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעָם: וַיַּשְׁכֵּימוּ הָעָם אֶת כָּל הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר מִצָּפוֹן לָעִיר וְאֶת עֲקֵבוֹ מִיָּם לָעִיר וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק:
יהושע ח יג
3. אַל תֵּצֵא לָרִב מַהֵר פֶּן מַה תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ בְּהַכְלִים אֹתָךְ רֵעֶךָ: רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר אַל תְּגַל:
משלי כה ח-ט
4. וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים לִירוּשָׁלִַם מֹכֶרֶתֵךְ וּמוֹלַדְתֵּךְ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֲבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית:
יחזקאל טז ג
5. הֲיַעֲרֹךְ שַׁוְעֵךְ לֹא בְצָר וְכֹל מַאֲמַצֵּי כֹחֶךָ:
איוב לו יט
6. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מָה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יְיָ בַּיּוֹם הַזֶּה וַיַּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶבֶן וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם בָּאֵשׁ וַיִּסְקְלוּ אוֹתָם בָּאֲבָנִים:
יהושע ז כה
7. וּבְנֵי זֶרַח זִמְרִי וְאֵיתָן וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדָרְע כֻּלָּם חֲמִשָּׁה: דברי הימים א ב ו
8. וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת עָכָן בֶּן זֶרַח וְאֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאַדֶּרֶת וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֹתָיו וְאֶת שׁוֹרוֹ וְאֶת חֲמֹרוֹ וְאֶת צֹאנוֹ וְאֶת אָהֳלוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ וַיַּעֲלוּ אֹתָם עֵמֶק עָכוֹר: יהושע ז כד

גמ' פרק אחד. כלומר מעט ממנו מלפניו. ויש לומריס פרק חתיכת בגד. ולשון פרק בתרוייהו לישני טורנל"ן: **ולא אוסף.** דאין אסה נסקלת ערומה: **ור' יהודה.** אמר לך אותו לאו למעוטי אשה אמת אלא לאורויי לן דנסקל ערום דמאותו נפקא לן בלא כסותו: **לא שנא הוא ולא שנא היא.** שהרי אין כאן מיעוט והשוה הכתוב [1] איש לאשה לכל מיתות שבתורה [2]: **להרהורא.** שמא יתנו בה עיניהם ויבואו לידי הרהור דאי לאו האי טעמא נהי דלרבנן לא אצרכה קרא להפשיטה נעביד לה אנן כדי שתמות מהר: **בגדיה.** של סוטה: **נקרעו.** כדרך כל הנקרעים: **נפרמו.** קרע משונה לכאן ולכאן ולחתיכות קטנות: **וסותר את שערה.** קלעי שערה: **ונוסרו כל הנשים.** ואם לא היו מקבלין אותה אין כאן ייסור אם תלא זכאה ואנו מתכוונים לביישה ואפילו היא זכאה שלא נטמאה מכל מקום פרולה היתה שהרי קינא לה ונסתרה: **הכא.** דמיקטלא אין ייסור גדול מזה וטעמא לאו משום הרהור היא: **מיפה יפה.** ולא תבזהו: **בזיוני דאינש עדיף ליה.** כלומר גדול בעיניו טפי מניחא דגופיה הלכך טוח לה שתיסקל בלבושה ותשהא למות ואע"ג דאיכא לערא דגופא ולא תבזה אותה להפשיטה הלכך זו היא בדירת מיתה יפה: **ניחא דגופא עדיף ליה.** גדול בעיניו טפי מבזיוי הלכך כשתפשיטנה זו היא יפה לה: **מתני' היה גבוה שתי קומות.** ומפילו משם למרך: **הופכו על מתניו.** [3] כשהוא מושכב פרקדן הוא מגוה יותר: **גמ' תנא וקומה שלו.** שהיה מפילו מעומד ולא מיושב: **ומי בעינן כולי האי.** דבלאו הכי ליכא שיעור מיתה: **מה בור שהוא כדי להמית.** משנה היא בבבא קמא (דף נ:) אחד החופר בור ואחד החופר שיח ומערה חייב בנפילת שור וחמור אם כן למה נאמר בור מה בור שיש בו כדי להמית והיינו עשרה טפחים דסתם בור אינו פחות מעשרה טפחים אף כל שיש בו כדי להמית ומאי ניהו עשרה טפחים היו פחותין מכאן ונפל לתוכן שור וחמור ומת פטור. אלמא עשרה הוי שיעור להמית: **מיפה יפה.** שימות מהר: **מיוון.** אם גבוה יותר מדאי מתפזר גופו ואבריו מתפרקין וכריסו נבקעת: **מניין שבדחייה.** נידונו הנוגעים בהר סיני ת"ל ירה לא תגע וגו': **יירה.** לשון השלכה כמו (שמות טו) ירה ביס ומשמעות דרש ולא ריבוייא: **מניין.** שסקילת אבנים הוזכרה שם ת"ל סקול דהוא לשון אבנים כדכתיב (דברים כב) וסקלוה (כל) אנשי עירה באבנים: **ומנין שבסקילה ובדחייה.** אם הולרך לשתיהן כגון שדחפוהו ולא מת: **ת"ל כי סקול יסקל או ירה יירה.** ריבוייא הוא דאי חדא מינייהו דווקא קאמר או הא או הא ליכתוב כי סקול או ירה מדכתיב הני לרבויי כתבינהו: **שאם מת בדחייה יצא.** לכך נאמר או לחלק: **ומניין שאף לדורות.** כל חייבי סקילה תהא דחייה שם: [דף נט.] **התם** ילף טפי משום דאשכחן גבי הקרבה לדורות כיולא בהן דדרשינן התם לעיל מיניה [4] מזבח שנפגם כל הקדשים שנאחטו עליו פסולין שנאמר וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך וכי עליו זובח אלא כשהוא שלם ולא כשהוא פגום:

גמ' [5] תנו רבנן האיש מכסין אותו פרק אחד מלפניו ואשה שני פרקים בין מלפניה בין מלאחריה מפני שכולה ערוה דברי ר' יהודה וחכמים אומרים האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה מאי טעמייהו דרבנן אמר קרא [1] ורגמו אותו מאי אותו אילימא אותו ולא אותה והכתיב [2] והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא אלא מאי אותו אותו בלא כסותו הא אותה בכסותה רבי יהודה אומר אותו בלא כסותו לא שנא איש ולא שנא אשה [3] למימרא דרבנן חיישי להרהורא ורבי יהודה לא חייש להרהורא והא איפכא שמענא להו [7] דתנן [8] הכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שמגלה את לבה וסותר את שערה רבי יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו ואם היה שערה נאה לא היה סותרו אמר רבה התם היינו טעמא שמא תצא מב"ד זכאה ויתגרו בה פירחי כהונה הכא [9] הא מקטלא וכי תימא אתי לאיתגרויי באחרנייתא [10] אמר רבה גמירי אין יצר הרע שולט אלא במי שעיניו רואות אמר רבא דר' יהודה אדר' יהודה קשיא דרבנן אדרבנן לא קשיא אלא אמר רבא דרבי יהודה אדר' יהודה לא קשיא כדשנין דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא אמר קרא [3] ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכינה הכא אין לך ייסור גדול מזה וכ"ת ליעביד בה תרתי [11] אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא [4] ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה לימא דרב נחמן תנאי היא לא דכולי עלמא אית להו דרב נחמן והכא בהא קמיפלגי מר סבר בזיוני דאינש עדיפא ליה טפי מניחא דגופיה ומר סבר ניחא דגופיה עדיף מבזיוני: **מתני'** [5] בית [6] הסקילה היה גובה שתי קומות אחד מן העדים דוחפו על מתניו נהפך על לבו הופכו על מתניו ואם מת בה יצא ואם לאו השני נוטל את האבן ונותנו על לבו אם מת בה יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל שנאמר [5] יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה: **גמ'** [6] תנא וקומה שלו הרי כאן שלש ומי בעינן כולי האי ורמינהו [7] מה בור שהוא כדי להמית עשרה טפחים אף כל כדי להמית עשרה טפחים אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא [4] ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה אי הכי ליגבהיה טפי משום דמינוול: אחד מן העדים דוחפו: תנו רבנן מניין שבדחייה ת"ל [6] ירה ומנין שבסקילה ת"ל סקל ומנין שבסקילה ובדחייה ת"ל [6] סקל יסקל או ירה יירה ומנין [7] שאם מת בדחייה יצא תלמוד לומר או ירה יירה [8] מניין שאף לדורות כן ת"ל

הא אותה בכסותה. לאו מקרא דרש דהא ליכא מיעוט להכי לאותו מיקטריך למידרש בלא כסותו אלא היינו טעמא כדמפרש משום הרהורא או משום בזיונא: **אלא** במה שעיניו רואות. והא דאמר סוף פ"ק דמגילה (דף ט.) כל האומר כחד רחב מיד נקרי האמר התם ביודעה ומכירה: **ברור** לו מיתה יפה. י"מ משום דלרבן כמוך לא שייך מחייב דחייך קודמין [9] וי"מ משום דכתיב בריש"ה דקרא לא תקוס ולא תטור ולשון נקימה היינו מיתה כדאמרינן לקמן בפ' אבעא מיתות (דף נב:) גבי נקוס ינקס כשהוא אומר והכאתי עליכם חרב כו':

ורמינהי מה בור. הא דפריך משור אאדם משום דהתם נמי דרשינן שור ולא אדם: **מה** בור שיש בו כדי להמית. בב"ק (דף נ:) פ"ה משום דסתם בור עשרה וקשה לר"ת אדרבה סתם בור יותר מעשרה כדאשכחן ביוסף וירמיה שהושלכו לבור וכדאשכחן בבור שמילה ישמעאל בן נתניה חללים וכאן פירש דסתם בור אינו פחות מי' מיהו קשה דפריך בריש ב"ק (דף ג. ופס) אילימא אב' ותולדה ט' לא ט' כתיבי ולא עשרה כתיבי ומשני והמת יהיה לו אמר רחמנא וקיש להו לרבנן דעשרה מיתה עבדי תשעה ניזקין עבדי מיתה לא עבדי אלמא מהתם ילפינן ומפר"ת דסתם בור הוי יותר מעשרה ותרוייהו לריכי דאי כתב רחמנא והמת יהיה לו ה"א בכל ענין אימות אפילו בפחות מי' כתב רחמנא בור ואי כתב רחמנא בור ה"א בעמוק כ"כ דאי אפשר אלא ימות בו כתב רחמנא והמת יהיה לו בראוי למות בו דהיינו עשרה דקיש להו לרבנן דעבדי מיתה והא דפריך התם סוף סוף זה אב למיתה וזה אב לניזקין אע"ג דט' לא כתיבי כלל סברא הוא כי היכי דעשרה אב למיתה משום דיש בו כדי להמית תשעה נמי אב לניזקין דיש בו כדי להזיק אי נמי משום דכתיב תרי זימני בור כי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור (שמות כא) דדרש בירושלמי אחד בור למיתה ואחד בור לניזקין: **מניין** שבדחייה. סקילה נאמר תחילה בפסוק ואפילו הכי עבדינן לה לבסוף משום דאשכחן קראי דסמוך סקילה למיתה דכתיב (דברים יז) וסקלתם באבנים ומתו [8]: **מניין** שאף לדורות כו'. אפילו לרב דיליף דורות משעה בריש הקומץ רבה (מנחות דף יט: ופס) אילטריך קרא לרבויי הכא לדורות דה"א סיני שאני והא דאמרינן בפ' בטול יום (זבחים דף קא.) דאמר ליה אהרן למשה שמא לא שמעת שהותרה אניעות אלא בקדשי שעה ולא בקדשי דורות ה"ק שמא כך נאמר לך בפירוש וא"ת למאן דלא יליף בריש הקומץ רבה [9] (שעה מדורות) האמר בזבחים בפ' קדשי קדשים (דף ס.) מזבח שנפגם אין אוכלים בגינו שירי מנחה שנאמר ואכלוה מצות אצל המזבח וכי אצל המזבח אוכלים אלא בזמן שהוא שלם ולא כשהוא חסר והתם קרא במילואים כתיב וי"ל

תלמוד

דומה נופל מדעת לנופל שלא מדעת משמיה דר' יאשיה אמרי אינון דחבטין תורא בחיילה אין בו משום ריסוק אברים קומי ר' פינחס חבטו תורא בחיילה אמר לון בחייכון שרוניה וקם וערק אמר ברוך שבחר בחכמים ובדבריהם שאמרו אילין דחבטין תורא בחיילה אין בו משום ריסוק אברים: **ומנין** ששעון סקילה שנאמר סקול יסקל ומנין ששעון דחייה שנאמר ירה יירה סקול יסקל זו סקילה ירה יירה זו דחייה ומנין ששעון ב' דחיות ת"ל יירה. ת"ר מנין שאף לדורות כן שנאמר כי סקול יסקל או ירה יירה ואם לאו נוטל האבן

מסורת הש"ס

א) [מוספ' פ"ע] סוטה ח., ב) [סוטה כג: לעיל מג. ע"ש], ג) [סוטה ח. כל הסוגיא], ד) שם ז., ה) הא קא מיקטלא כל"ל רש"ל, ו) [סוטה ח. ע"ש], ז) [סוטה שם:] לקמן נב. פסחים עט. כתובות לז: [ב"ק נא.], ח) [לקמן נב.] ב"ק נא., ט) ג"ז שם [מוספ' פ"ע], י) [ב"ק נ:], כ) [ל"ל ומנין. רש"ל], ל) אשה לאיש כל"ל, מ) [קדושין לה.], נ) [ב"מ סב.], ס) [וע"ע תוס' פסחים ו: ד"ה אבל במקל], ע) [ל"ל דורות משעה], פ) [דף נט.],

גליון הש"ם

רש"י ד"ה הפכו וכו' כשהוא מושכב. עי' תשובת שבות יעקב מ"ז סימן ה:

מוסף רש"י

פרק אחד. מתיבתא בגד מלפניו ומאחר כל גופו ערוס (סוטה ח.). שכולה ערוה. לאוריתא ופיהם, שבית הכנסת נראה משני לדדין (שם). אלא מאי אותו אותו בלא כסותו. הא דממעטו אשה לענין ערוס, דנפיק מהאי קרא מיעוטא, לאותו משמע ולא כסותו ולהכי נקט ליה להאי משמעותא דערוס בלשון זכר גבי איש, למימרא הא לאותה בכסותה (שם בג:). חייש להרהורא. שלא יתנו הרואין את לבם בה (שם ח.). אוחז בבגדיה. בבית הלולא שלה, אם נקרעו. אינו מושש. פרימה גדולה מקריעה, שנקרעה לקרעים הרבה, דמיקלי"ר בלע"ז, כמו (שבת עד:) האי דפרים סלקא (שם). וסותר את שערה. מקליעתו (שם). שמא תצא מב"ד זכאה. שטהורה תמנא ולא יבדקוה המים ויתגרו בה. ויהיו רודפים אחריה כל ימיה, פרחי כהונה. נקט על שם שהיו מצויין בעזרה יותר משאר העם (שם). אתי לאיתגרויי באחרנייתא. על ידי שראו את זו עדותה מתגרה יצרם בנשים אחרות (שם). גמירי. מסורת בידי מרבותי (שם). דרבנן אדרבנן לא קשיא. בתמיה דשמע ר' יהודה ולא מיישב לשויי דרבנן (שם). אמר קרא ונוסרו כל הנשים. טעמא מאי אמרי דבנן שמלוה לביישה ואפילו היא טהורה,משום ונוסרו כל הנשים, שלא יביאו עצמן לידי חטא ותהיינה נעוצות (שם ח.). הכא. שהיא נסקלת, אין לך ייסור גדול מזה לאחרות (שם). לעביד בה תרתי. מיתה וטושה (שם). מר סבר בזיוני דאינש עדיפא ליה. חשוב על האדם ושני לו טפי מצערא דגופיה, הלכך מיתה יפה היא ליסקל לנוס, ואע"פ שצערו נמשך שהיו מהמר למות, ולא ליסקל ערוס ויתבזה, וכי יהודה סבר לערא דגופא עדיף ליה חוז היא מיתה יפה לו ליסקל ערוס ואע"פ שמתבזה ולא יסקל בלבושו וימשך לערו (שם).

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ג מהלכות סוטה הלכה יא סמג עשין כד:

יד ב מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה ז סמג עשין קפ:

טו ג מיי' פי"ב מהלכות מקו ממון הלכה י סמג עשין סח טור שו"ע חו"מ סימן תי סעיף ו:

טז ד מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה ח סמג עשין קפ:

תורה אור השלם

1. הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל הַשֹּׁמְעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה: ויקרא כד יד

2. וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ: דברים יז ה

3. וְהִשַּׁבְתִּי זִמָּה מִן הָאָרֶץ וְנִוָּסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמָּתְכֶנָּה: יחזקאל כג מח

4. לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט יח

5. יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָּרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: דברים יז ז

6. לֹא תִגֹּעַ בּוֹ יַד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: שמות יט יג

לעזי רש"י

טורנצי"ן [טורנצו"ן]. קָטע.

רבינו חננאל

האיש מכסין אותו מלפניו והאשה מלפניה ומאחריה דברי ר' יהודה וחכ"א אין האשה נסקלת ערומה ואקשי' למימרא מאי דר' יהודה לא חייש להרהורא ורבנן חיישי להרהורא והא בענין סוטה איפכא שמענא להו דתנן וכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו אם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבה כולה ר' יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו כו' ושני רבא התם בענין סוטה חיישי' שמא תצא מב"ד זכאה ויתגרו בה פרחי כהונה כו' שאר השמועה פשוטה היא: [**מתני'**] בית הסקילה היה גבוה שתי קומות כו' תנא וקומה שלו הרי כאן שלש איני והא תנן בפרק שור שנגח מה בור שהוא כדי להמית עד עשרה טפחים אף כל שהוא כדי להמית עד עשרה טפחים הנה י' טפחים דיי כדי להמית ופירק רב נחמן בענין להמיתו במהרה כדי שלא יצטער לפיכך מגביהין אותו ג' קומות ואם תאמר אי הכי ליגבהיה טפי חיישינן שמא תיבקע כרסו ויצאו בני מעיו לחוץ ויבא לידי ניוול. ירושלמי פריקי בין הנסקל לנופל הכי אינו

משום דהוי רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאים כאחד. ולמאן דאמר מלמדין מיכא עיר הנדחת דדרשינן בפ׳ אלו מציאות (ב״מ דף לא:) מדכתיב הכה תכה ונסקלין נמי דבפ׳ ארבע מיתות (לקמן דף נג.) דרשינן מדכתיב מות יומתו דמיסה בס ות״מ בפרק אלו הנשרפין (לקמן דף עט:) דתנן חייבי מיתות שנתערבו זה בזה ידונו בקלה ואמר בגמרא[פ] שמע מינה מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל והיכי דייק מיניה דשאני התם דמיתתם בכל מיתות שיכול כיון דחייב מיתה וי״ל דדייק מדקתני כל חייבי מיתות אפי׳ הנך דלא דרשי הכי אי נמי [ג] בורח שאני: **אין** לו בהן יד. וכגון שנקטעה משנזקק לטומאה דאי קודם לכן הא אפילו שמואל דבעי קרא דכתיב מודה בעדים גידמים כדאמר לעיל וש תימה היכי דייק מהכא דבעי קרא דכתיב דילמא שאני [ק] (התם) דכתיב תהיה דדרשינן [ר] מיניה לעכב כל מילי:

רבי אליעזר אומר נותן על מקומו. הך מתניתין מיתניא איפכא בפ׳ ג׳ מיני (נזיר מו:) בסופו ורבים כיולא בהן בההיא שמעתתא גופא פלוגתא דב״ש וב״ה דנזיר ממורט מיתניא איפכא בפ׳ הוליאו לו (יומא דף פא: וסס) וכן בההיא פירקא (נזיר דף לח:) פלוגתא דאביי ורבא דזג וחרלן איפכא [בפסחים] (דף מא:) ופלוגתא דאביי ורבא בידים שאין מוכיחות בפ׳ בתרא דנזיר (ד׳ סב. וסס) איפכא בפ״ק דנדרים (ד׳ ה:) ופלוגתא דרבה ורב חסדא בפ״ק דבכורות (ד׳ ג. וסס) דטריפה היא איפכא בפ״ק דתמורה (ד׳ יא: וסס) [ש] : השתא

ת״ל [פ] סקל יסקל: ואם לאו עד השני נוטל את האבן: נוטל והתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר [א] אבן היתה שם משוי שני בני אדם נוטלה ונותנה על לבו אם מת בה יצא וליטעמיך תיקשי לך היא גופא משוי שני בני אדם נוטלה ונותנה על לבו אלא [ב] דמדלי לה בהדי חבריה ושדי לה איהו כי היכי דתיתי מרזיא: ואם לאו רגימתו כו׳: והתניא מעולם לא שנה בה אדם מי קאמינא דעביד דאי מיצריך קאמינא אמר מר אבן היתה כו׳ והתניא [ג] אחת אבן שנסקל בה ואחת עץ שנתלה עליו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולן נקברין עמו לא צריכא דמתקני ומייתי אחריני חלופיהו נקברין עמו והתניא [ד] אין נקברין עמו אמר רב פפא מאי עמו [ד] עמו בתפיסתו אמר שמואל [ה] נקטעה יד העדים פטור מאי טעמא דבעינא [1] יד העדים תהיה בו בראשונה וליכא אלא מעתה עדים גידמין דמעיקרא הכי נמי דפסילי שאני התם [ו] דאמר קרא יד העדים שהיתה כבר מיתיבי [ז] כל מקום שיעידוהו שנים ויאמרו מעידין אנו באיש פלוני שנגמר דינו בב״ד פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג תרגמא שמואל בהן הן עדיו ומי בעינן קרא כדכתיב [ח] והתניא [2] מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו [ט] מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת״ל מות יומת המכה מכל מקום [י] שאני התם דאמר קרא מות יומת וליגמר מיניה משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד וכל שני כתובין הבאין כאחד [י] אין מלמדין רוצח הא דאמרן גואל הדם מאי היא דתניא [2] גואל הדם ימית את הרוצח [ז] מצוה בגואל הדם ומניין שאם אין לו גואל שב״ד מעמידין לו גואל שנאמר [2] בפגעו בו מכל מקום א״ל מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי [ח] ומי לא בעינן קרא כדכתיב והתנן [ט] היה אחד מהן גידם או אילם או חיגר או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר [3] ותפשו בו ולא גידמין [3] והוציאו אותו ולא חיגרין [4] ואמרו ולא אילמין בננו זה ולא סומין איננו שומע בקולנו ולא חרשין מאי טעמא לאו משום [י] דבעינן קרא כדכתיב לא שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא ת״ש [כ] אין לה רחוב אין נעשית עיר הנדחת דברי רבי ישמעאל ר׳ עקיבא אומר אין לה רחוב עושין לה רחוב עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר רחובה דמעיקרא בעינן ומר סבר רחובה דהשתא נמי כדמעיקרא דמי אבל דב״ע בעינן קרא כדכתיב תנאי היא [כא] דתנן אין לו בהן יד בהן רגל אזן ימנית אין לו טהרה עולמית רבי אליעזר אומר נותן על מקומו ויוצא רבי שמעון אומר [כב] נותן על שמאלו ויוצא: **מתני׳** כל הנסקלין נתלין דברי רבי אליעזר וחכ״א [ל] אינו נתלה אלא המגדף והעובד ע״ז האיש תולין אותו פניו כלפי העם והאשה פניה כלפי העץ דברי רבי אליעזר וחכ״א [כג] מ״ם האיש נתלה ואין האשה נתלית אמר [כד] (להן) רבי אליעזר והלא [נ] שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון אמרו לו שמונים נשים תלה [ס] ואין דנין שנים ביום אחד: **גמ׳** ת״ר [5] והומת ותלית יכול כל המומתין נתלין ת״ל [6] כי קללת אלהים תלוי מה מקלל זה שבסקילה אף כל שבסקילה דברי רבי אליעזר וחכ״א מה מקלל זה שכפר בעיקר אף כל שכפר בעיקר במאי קא מיפלגי רבנן דרשי כללי ופרטי רבי אליעזר דריש ריבויי ומיעוטי רבנן דרשי כללי ופרטי והומת ותלית כלל כי קללת פרט אי הוו מקרבי להדדי אמרינן אין בכלל אלא מה שבפרט [ע] הני אין מידי אחרינא לא השתא מיעוטו במקלת שמתחילה היה משמע כל דבר ובא המיעוטו ומיעט ומשמעו שלא תאמר הכל במשמע אלא כגון זה הכתוב אחריו והדומין לו: אחני

סלמוד לומר סקול יסקל. לשון עתיד ולא כתב כי סקל סקל או יכה יכה: **ושדי ליה איהו.** חד מיניהו: **דפיפי מרזיא.** מכח גדול דשניים אין יכולין לכוון כחם להשליך כאחד כשזה משליך זה מעבבו אבל היחידי משליך בכח: **היתה.** משמע כל הימים היתה לכך והא נקברת עמו: **כולם נקברים עמו.** מקבור תקברנו [דברים כא] יתירא נפקא לן לקמן בפירקא (דף מו:): **נפפיסתו.** בתוך ארבע אמות אבל לא נקברו עמו ממש: **גידמין הכי נמי דפסילי.** ואם כן נימא עדים גידמין פסולין למה לי דנקט נקטעה לאחר מכאן: **יד העדים.** יד שהיתה להם תהיה להם בשעת מיתה אבל גידמין מעיקרא לא משתמעו מיניה דזו היא יד שלהם: **הרי זה יהרג.** ואע״פ שאין כאן יד עדים הרשעוים. אלמא לא בעי קרא דכתיב דלאו דוקא איכתיב אלא למלוה בעלמא: **בהן הן עדיו.** כגון דהנך שניים המעידים עליו שנגמר דינו בבית דין הן הן עדים שהעידו עליו מתחילה ונתחייב על פיהם: **אין לי.** אי לא כתיב אלא יומת: **אלא מיפה הכתובה בו.** שייך כדליף לקמן [בד׳ מיתות] (ד׳ נב:): **מות יומת.** ריבוייא הוא: **משום דהוי רוצח.** הדיון בבית דין: **וגואל הדם.** כלומר מיתה שגואל הדם ממיתו לרוצח שוגג שיצא חוץ לעיר מקלטו שני כתובין הבאים כאחד כו׳: **היה אחד מהן גידם.** אביו או אמו של סורר ומורה: **בננו זה.** משמע שרואין אותו: **ולא חרשין.** שאין שומעין מה שמשיב להם ואינן יודעין אם שמע תוכחתם אם לאו: **כולי קרא יתירא הוא.** דהוה ליה למיכתב והוליאוהו אל שער העיר ההיא וסקלוהו דכתיב בכל אשר נסקלין ותו לא מידי כל אורך דברים זה למה: רבי אליעזר לא בעי קרא דכתיב וכן ר״ש: **מתני׳ אלא מגדף.** מברך את השם. ובגמרא מפרש טעם: **אין דנין שנים ביום א׳.** בב״ד א׳ משום דלא מצו להפוכי בזכותיה דכל חד וחד צריך לבקש רחמים למיתה זו ולמיתה זו. ובגמרא [מו.] מפרש דבשתי עבירות קאמר דאין רחמיהן שוות ושמעון בן שטח שעה הוצרכה לכך שהיו בנות ישראל פרוצות בכשפים ועשה סייג לשעה ותלאן לפרסומא למילתא ודן את כולם ביום אחד מפני קרוביהם שלא יתקשרו להלילן: **גמ׳ כי קללת אלהים.** מפני שבירך את השם נתלה והעובדים והשפים אומרים מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם וגנאי הדבר כלפי מעלה להיזכר: **מה מקלל בסקילה.** ותלה דכתיב ביה ותלית אף כל שבסקילה נתלה: **אף כל שכפר בעיקר.** אין לך לרבות אלא העובד ע״ז: **דרשי כללי ופרטי.** דורשין את התורה בכלל ופרט כל מקום שסתם ואח״כ פירש דורשין את האחרון בפרט: **ורבי אליעזר דורשו במיעוט.** ויש חילוק בין זה לזה פרט היינו פירוש הכלל ואין בכלל אלא מה שבפרט ואפילו הדומה לפרט אין מתרבה מן הכלל אבל הדורשו במיעוט לא עקר את הכלל ממקומו אלא קאמרי דלא שמע, דהאי קרא ימיר הוא כוליה כדאמר בגמ׳ (לקמן עא.). **רחובה דמעיקרא בעינן.** דאוכה שהיה לה מתחלה ולא שעושין לה רחוב עכשיו (לקמן קיב.). **אין לו.** למעוטי, **בהן יד כו׳** אין לו טהרה עולמית. לפי שאין יכול לקיים בו ממון סס ושמן על כוהן ידו (נזיר מו:) דבעינן קרא כדכתיב (יומא סא: לקמן פח.).

עין משפט נר מצוה

יז א ב מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין הלכה ה סמג עשין קפ:
יח ג ד מיי׳ שם הל״ט:
יט ה ו מיי׳ שם פי״ד הלכה ח:
כ ז מיי׳ שם פי״ג הל״ז:
כא ח מיי׳ שם פי״ד הלכה ט:
כב ט מיי׳ שם ופי״ג שם הלכה ז:
י (מיי׳ פ״ח מהל׳ רוצח הלכה ב):
כג כ מיי׳ פי״ב מהלכות מחוסרי כפרה הל״ח סמג עשין רכ״ח:
כד ל מ מיי׳ פט״ו מהל׳ סנהדרין הלכה ו סמג עשין קג:
כה נ מיי׳ שם פכ״ד הל״ד סמג לאוין רח:
כו ס מיי׳ שם פי״ד הל״י:

רבינו חננאל

ונותנה על לבו איני והתניא אבן היתה שם משוי שני בני אדם כו׳ ופרקי׳ דמדליה חבריה בהדיה ושביק ליה לאבנא בידיה ושדי לה איהו עליה כי היכי דתיתי מרזיא פי׳ מכח כלומר מגביהין אותה שניהן למעלה ומניחה האחד ביד חבירו וכיון שאין בו כח להורידה מיד משתרבבת מידו ובאה עליו בכח: **תנא** מעולם לא הוצרכו לסקלו באבן שניה וכיון שהיו סוקלין אותו באבן ההיא היא היתה נקברת עמו והיו מתקנין אבנים אחרות ומתקנות תחתיה. דתנן אחד אבן שנסקל בו ואחד עץ שנתלה בו ואחד סייף שנהרג בו ואחד סודר שנחנק בו כולן נקברין עמו לא עמו ממש אלא עמו בתפיסתו פי׳ בד׳ אמות דיליה כדגרס׳ מת תופס ד׳ אמות: **אמר** שמואל נקטעה יד העדים אחר שהעידו פטור דהורג דבעינן יד העדים תהיה בו וליכא אבל אם היו העדים גידמין מעיקרא מקטיל ושני הכא דנקטעה משום דכתיב יד העדים ודייקינן יד שהיתה כבר אבל אם לא היתה כבר לא חיישינן לה איני דבעינן יד העדים ממש והתניא כל מקום שיעידו שנים כי בבית דינו של פלוני נגמר דינו של פלוני ופלוני ופלוני עדיו יהרג ותרגמ׳ שמואל בהן הן עדיו כלומר אנו העדנו עליו ועל פינו נגמר דינו והנה אנחנו והנה ידינו איני דאיתא הא דשמואל דאמר בעינן קרא כדכתיב והא כתיב ברוצח מות יומת הרוצח ומיתתו בסייף וקי״ל כי אם עומד במקום שאין אדם יכול להורגו בסייף שהורגין אותו בחצים או באבנים באיזו מיתה שיכולין להמיתו ולמה לא קאמר כיון שאין יכול להורגו בסייף פטור הוא ושנינן שאני התם דרבי קרא מות יומת המכה מכל מקום. וליגמר שמואל מיניה כשנקטעה יד העדים. ודחי׳ משום דהוי רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד רוצח הא דאמרן מות יומת המכה מכל מקום גואל הדם כתיב הוא ימית את הרוצח. ואם אין לו גואל ב״ד מעמידין לו גואל הדם שנאמר בפגעו בו מכל מקום כלומר הפוגע הורגו ואע״פ שאינו גואל הדם אלא במקום גואל הדם ואקשי׳ למא״ד (ומי) [דלא] בעינן קרא כדכתיב ולא והתנן בבן סורר ומורה ותפשו בו ולא גידמין והוציאו אותו ולא חיגרין כו׳ ודחינן שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא ותוב אקשינן מרחוב דעיר הנדחת דכולי עלמא בעינן קרא כדכתיב ודחינן תנאי ניהו דתנן בנגעים פרק אחרון אין לו בוהן יד בוהן רגל אוזן ימנית אין לו טהרה עולמית ר׳ אליעזר אומר נותן על מקומו ויוצא ר׳ שמעון אומר נותן על של שמאל ויוצא. תנא קמא סבר בעינן קרא כדכתיב ור׳ אליעזר ור׳ שמעון לא בעו קרא [כדכתיב]: **כל** הנסקלין נתלין כו׳ ת״ר והומת ותלית יכול יהו כל הנסקלין נתלין כו׳ רבנן דרשי התורה בכלל ופרט כתיב כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ כלל כל מומת בא בפסוק של אחריו ופרט כי קללת אלהים תלוי וזהו המקלל ואם היה הפרט קרוב לכלל היינו דנין אותו אין בכלל אלא מה

מסורת הש״ס

פ) [ל״ל סקל יסקל מו יכה ייכה כך נוסחת הילקוטין], ב) [ע״ז סב:], ג) [תוספ׳ פ״מן], ד) מכות ז. גיטין כח: כט., ה) ב״מ לא: לקמן נג. ולף עב:, ו) [קידושין כד. וש״נ], ז) [מכות יב.], ח) [עי׳ תוס׳ סוטה כו. ד״ה דכתיב וכו׳], ט) לקמן עא., י) [לקמן עא.], כ) לקמן קיב., ל) לקמן פח. מיר מו: ע״ז יומא סא: נגעים פי״ד משנה ט, מ) [במשנה דנגעים איתא אם נתן על של שמאל יצא], נ) סוטה כג., ס) [ל״ל לסס], ע) נ״מ הא׳, פ) [לף פ:], צ) עי׳ תוס״ס, ק) [ל״ל הכא], ר) [מנחות ה. ולף יט.], ש) [וע״ע תוס׳ מנחות נח: ד״ה ואיכא דאמרי],

תורה אור השלם

1. יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה בּוֹ בָּרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
דברים יז ז
2. אוֹ בְּאִיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ בוֹ:
במדבר לה כא
גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ בוֹ הוּא יְמִיתֶנּוּ: במדבר לה יט
3. וְתָפְשׂוּ בוֹ אֲנְשֵׁי עִירוֹ וְאָמְרוּ אֵלָיו זָקֵנוּ זֶה בְּנֵנוּ סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא:
דברים כא כ
4. וְאָמְרוּ אֶל זְקֵנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא:
דברים כא כ
5. וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ:
דברים כא כב
6. לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה:
דברים כא כג

מוסף רש״י

כולן נקברין עמו. דכתיב לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו, אף הענ בגמשמע, והכי אמרינן בפרק גנמור הדין (לקמן מו:) עץ שומע אני בין תלוש בין מחובר, ת״ל כי קבור תקברנו מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה שמחוסר קבורה ותלוסה (ע״ז סב:). **שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו.** והייגו סייף, כגון שהיה בספינה ובורח ואתה יכול לזרוק בו חץ או לטוענו (ב״מ לא:) כגון שהיה מכשף או שהיה לו נהר מפסיק ואתה יכול לירות בו חץ או אבן (לקמן עב:). **וכל שני כתובין הבאין כאחד אין** מלמדין. מלא כתיב אחד וגמור כולהו מייה (קדושין כד.). **גידם.** יד קטועה (לקמן עא.). **חרשין.** אין יודעין אם קבל דבריהם אם לא, שאם אמר להם אני מקבל, אינן שומעין לו, ואע״פ שרואין שאין מקיים מצותן, מיהו אינו שומע בקולנו כתיב, ואיכא דלפוכי בזכותיה ולמלדם דבשעת הקול קאמרי דלא שמע, דהאי קרא ימיר הוא כוליה כדאמר בגמ׳ (לקמן עא.). **רחובה דמעיקרא בעינן.** דאוכה שהיה לה מתחלה ולא שעושין לה רחוב עכשיו (לקמן קיב.). **אין לו.** למעוטי, **בהן יד כו׳** אין לו טהרה עולמית. לפי שאין יכול לקיים בו ממון סס ושמן על כוהן ידו (נזיר מו:) דבעינן קרא כדכתיב (יומא סא: לקמן פח.).

אהני לרבויי עכו"ס. הך הרחקה שהרחיקם זה מזה למימרא דאין דנין אותו בכלל ופרט אהני לרבויי עכו"ס הואיל ודמיא לפרטא בכל מילי שכופר בעיקר כמותו: **כי קללת.** מיעט את הרבוי ולימדך שלא תרבה בו את הכל אלא זה והדומה לו וכי דרשינן הכי היכא דמיקרבן להדדי אבל היכא דרחקן זה מזה אהני דלא תמעטיה בהאי מיעוטא כשאר מיעוטין אלא מידי דלא דמי ליה במידי כגון שאר מיתות ב"ד אבל שאר נסקלין דדמו ליה מיהת דנסקילה כמותן לא תמעט מיניה ומהכא תיפשוט לך בכל דוכתא דאיכא כלל ופרט וכלל דמאן דדרים ליה בכללי ופרטי אינו מרבה אלא כעין הפרט ומאן דדרים ליה בריבוי ומיעוט אמרינן ריבה הכל ולא מיעט אלא דבר אחד משום טעמא דפריטים לעיל[ו] הוא דפרט לשון פירוש הלכך כלל ופרט וכלל אי אתה דן להביא ע"י הכלל האחרון אלא כעין הפרט שאילמלא לא בא כלל האחרון הייתי אומר הפרט הוא פירושו של כלל ואין בכלל אלא מה שבפרט ואפי' הדומה לו לא תלמוד ממנו אלא סתם ואח"כ פירש ובא ללמדך שאין בסתם אלא הפירוש הלכך כי אתא כללא בתרא אהני לרבויי כעין הפרט ותו לא ומאן דדרים ליה בריבוי ומיעוטי אמר לך המיעוט אינו פירושו של סתם אלא מיעט ריבוי[ז] שלא יהא הכל במשמע ואי נמי לא אתא כללא בתרא הייתי שומע מן המיעוט כל הדומין למיעוט שלא בא המיעוט למעט אלא מאי דלא דמי ליה הלכך כי חזר וריבה ריבה הכל ולא מתמעט מן המיעוט אלא דבר אחר[ח] שלא תראה בו שום רמז דומה ט[ט] לפרט: **ורבי אליעזר.** אמר לך האי אותו דתלייה נמי אותו בלא כסותו אשמעינן ולא למעוטי אשה: **למעוטי בן סורר ומורה.** דאע"ג דנסקילה אתא קרא למעוטי דכתיב איש ובן סורר ומורה לא הוי איש דאם היה ראוי להוליד לא היה נידון דכתיב (דברים כא) בן: **מאי טעמא.** כלומר היכי משמע מיניה ריבוי[ז]: **בן סורר ומורה.** לא חטא כתנן בפ' בן סורר ומורה (לקמן דף עב.) וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אמרה תורה יסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו סופו מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מולא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות כו': **ואין מיעוט אחר מיעוט בו.** כלומר מדה היא בתורה: **מיפה אחת דיין.** דטעמא משום דלא אפשר לעיוני בתרוייהו הוא: **מיפה אחת כעין שתי מיפות.** כגון שתי עבירות שאין דומות והן מיתה אחת כגון שבת ועו"ז וכ"ש שתי מיתות ממש: **אבל מיפה אחת ועבירה אחת.** כגון שתיהן בחילול שבת שתיהן בעבירה המאורסה דיין. ושמונים שיש לאו עבירה אחת היו לאיכא באוב ואיכא בידעוני והכתוב חלקן בשתים ושמעון בן שטח לגורך שעה עשה: **ואפי' נואף ונואפת.** דמיתה ועבירה אחת: **תרגמא רב חסדא.** להא דרב אדא: **בבת כהן.** דאורסה או נשואה: **ובועלה.** דהיא בשריפה אבל בועלה נידון כשאר בועל בת ישראל דבועל אורסה בסקילה ובועל נשואה בחנק דכתיב (ויקרא כא) היא באש תשרף היא ולא בועלה היא ולא זוממיה: **או בבת כהן וזוממי זוממיה.** שהיא והן נהרגין ולא במיתה אחת דהיא בשריפה והן במיתת הבועל כגון באו עדים והזימו את הראשונים וחייבום מיתת הבועל ולא מיתתה דכתיב (דברים יט) כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו כדאמר באלו הן הנחנקין (לקמן דף נ.) ובאו שנים אחרים והזימו המזימים נמצאת היא חייבת שריפה ע"פ הראשונים והמזימים את הראשונים בחנק שהיו באין לחייבן בה והיינו מיתת הבועל: **שמעתי.** מרבותי: **אב"ד.** מותרין להיות מכין מלקות ועונשין עונש של מיתה שלא מן התורה: **ולא.** שיתכוונו לעבור על ד"ת לבוד מלבד חיוב מיתה לשאינו חייב אלא מפני צורך השעה: **לעשות סייג.** גדר: **לא שראוי לך.** דשבות בעלמא הוא מדרבנן: **אלא שהשעה צריכה לך.** מפני שהיו פרוצים בעבירות שהיו רואין לוחצן של ישראל שהיוצים הם גוזרים עליהם גזירות והיו מצות בזויות בעיניהם: **הטיח.** בא עליה: **פתח הפאתה.** מקום גלוי: **מתני' משקעין.** נועצין: **והעץ יוצא.** ממנה כמין יתד הוא ענף יוצא מן הקורה סמוך לראשה: **ומקיף.** סומך לו זו אצל זו כמו (חולין דף ז.) שלא מן המוקף סמוך וכמו מקפת וקורא לה שם (טבול יום פ"ד מ"ב) לשון קירוב: **ותולה אותו.** בידו[ט]: **מוטה על הכותל.** לא היתה נעוצה בארץ אלא ראשה אחד על הארץ וראשה אחד סמוך על הכותל: **שם שמיס מפחנל.** שמזכירין שזה בירכו: **שאדם מלטער.** שפורעניות באה עליו בעונו: **מה לשון אומרים.** באיזה לשון היא קובלת ומתנודדת עליו: **קלני מראשי.** כמו שהאדם שיגע ועיף אומר ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי. והיינו קללת קל לית אני איני קל [ע"כ]: **ולא זו בלבד.** בלא תעשה אלא כל מתים הנלמדן בלא תעשה הוא כדיליף בברייתא [שם] מרידויא דתקברנו: **ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו.** לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק כך מפרש לה בגמ' [מז.]: **שני קברות.** בגמ' [שם] מפרש טעמא דהלכה למשה מסיני שנים ולא אחד: **נתעבל הבשר.** כבר נתכפר במיתתו ובזיונו מלקטין את העצמות וקוברין בקברות אבותיו: ולא

השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבויי עבודת כוכבים דדמי ליה בכל מילי ור' אליעזר דריש ריבויי ומיעוטי והומת ותלית רבוי כי קללת מיעוט אי הוו מקרבי להדדי לא הוו מרבינן אלא עבודת כוכבי' דדמי לה בכל מילי השתא דמרחקי מהדדי אהני לרבויי שאר הנסקלין: **האיש**[פ] תולין וכו': מ"ט דרבנן[ב] אמר קרא [1]ותלית אותו אותו ולא אותה ור' אליעזר אותו בלא כסותו ורבנן אין הכי נמי אלא אמר קרא [1]וכי יהיה באיש חטא איש ולא אשה ור' אליעזר האי וכי יהיה באיש מאי דריש ביה אמר ריש לקיש ההוא למעוטי בן סורר ומורה והתניא בן סורר ומורה נסקל ונתלה דברי ר' אליעזר אלא אמר רב נחמן בר יצחק לרבות בן סורר ומורה מאי טעמא דאמר קרא וכי יהיה באיש חטא איש ולא בן חטא מי שעל חטאו נהרג יצא בן סורר ומורה שעל שום סופו נהרג הוי מיעוט אחר מיעוט[ג] ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות: אמר להן רבי אליעזר והלא שמעון בן שטח תלה נשים כו'[ד]: אמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין והא מעשה דשמעון בן שטח דמיתה אחת הואי וקא אמרו ליה דאין דנין אלא אי איתמר הכי איתמר לא שנו אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות והיכי דמי כגון שתי עבירות[א] אבל במיתה אחת ועבירה אחת דנין מתיב רב אדא בר אהבה[ה] אין דנין שנים ביום אחד ואפילו בנואף ונואפת תרגמא רב חסדא[ב] בבת כהן ובועלה[ה] או בבת כהן וזוממי זוממיה[ו] תניא ר"א בן יעקב אומר[ז] שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לבית דין וסקלוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך שוב מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה והביאוהו לבית דין והלקוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך: **מתני'**[ד] כיצד תולין אותו משקעין את הקורה בארץ והעץ יוצא[ז] ומקיף שתי ידיו זו על גב זו ותולה אותו רבי יוסי אומר הקורה מוטה על הכותל ותולה אותו כדרך שהטבחין עושין ומתירין אותו מיד[ח] ואם לן עובר עליו בלא תעשה שנאמר[2] לא תלין נבלתו על העץ כי קבר תקברנו כי קללת אלהים תלוי וגו' כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל[ט] אמר רבי מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת[י] קלני מראשי קלני מזרועי אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך קל וחומר על דמן של צדיקים ולא זו[כ] בלבד אמרו אלא[ל] כל המלין את מתו עובר בלא תעשה[מ] הלינהו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו[נ] ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו אלא[ס] שתי בתי קברות היו מתוקנין לבית דין אחת לנהרגין ולנחנקין ואחת לנסקלין ולנשרפין נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן[מ] והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינין ובשלום העדים כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם ולא

מסורת הש"ס

א) ל"ל נתלה. רש"ל, ב) [סוטה סג:], ג) [יומא מג. וש"נ], ד) לעיל לה., ה) [מוספפתא פ"ז ע"ש ותוספפתא דנגעים פרק ו ע"ש], ו) ימומות 5., ז) [בסדר המשנה ממנה], ח) [מגיגה טו:], ט) [בסדר המשנה כביכול], י) [בסדר המשנה ל"ג מלת אמרו], כ) [לקמן מז.], ל) [ימומות מז:], מ) [שמחות פ"ג], נ) [מה: ד"ה וכיון], ס) [בס"פ: תחלן], ע) נ"ל למיעוט], פ) [בילוי רש"ש], צ) [וע"ע תוס' ב"ק פס. ד"ה כלל ופרט] מנחות נה: ד"ה כלל ותוספות פסחים ו: ד"ה אבבן],

גליון הש"ם

גמ' או בבת כהן וזוממי זוממיה. עיין מכות דף ב ע"א תוס' ד"ה זוממי:

הגהות הב"ח

(א) גמ' בבת כהן וזוממי זוממיה. נ"ב עי' במכות ד"ב ע"א בתוס' ד"ה זוממי בת כהן וכו' דהיינו היכא דליכא דין מיתה בפועל: (ב) תוס' ד"ה השתא וכו' והא דאמרינן. נ"ב בב"ק דף פ"ב ע"א:

מוסף רש"י

אלא בשתי מיתות. הוא דאין דינין, כגון שאין זו דומה לזו וצריך למצוא טעם לדבריהם כאן וכאן ואמי לאקלקולין שמא לא יתפשו בכל הנורך, אבל במיתה אחת. ועבירה אחת, דינין (לעיל לה.). שרכב על סוס בשבת. ואלו הן משוס שבת לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה (יבמות צז: ע"פ ביצה לו:). וסקלוהו. כמתנ' שבת גמור (שם). שהשעה צריכה לכך. היתה עת לרה והיו פרוצין בעבירות (שם). קלני מראשי קלני מזרועי. כי קללת אלהים תלוי, קל ליה, איני קל, ולישנא מעליא כיה הדבר כלפי מעלה, קלני מזרועי, כבד אני מזרועי שיכתבי זה שמת בעונו (חגיגה טו:). אחת לנהרגין ולנחנקין. שאין מיתתן תמורה ולאיכם לשעים כל כך, ואחת לנסקלין ולנשרפין. שהרשיעו בעבירות תמורות (יבמות מז:).

רבינו חננאל

שבפרט מקלל לבדו אין זוזלתו לא יכיון דמרחקי הפרט מן הכלל אהני לרבוי עובד עבודה זרה כי נתלה דדמי ליה למקלל בכל דבר ששניהן כופרין הן בעיקר ושניהן בסקילה ור' אליעזר היה דורש התורה רבויי ומעוטי והומת ותלית ריבה כל מומת להלייה כי קללת אלהים תלוי מיעט כל מומת מלהתלות אלא המקלל בלבד ואי הוה ריבוי בהדי מיעוט בקרוב הוה ממעטי כל מומתין מתליה זולתי עובד ע"ז דדמי ליה בכל מילי. השתא דמרחקי אהני ריחוקייהו לרבויי שאר הנסקלין: **האיש** נתלה ולא האשה נתלית שנאמר וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ ור' אליעזר דרש הכי כי יהיה באיש חטא איש ולא בן למעוטי בן סורר ומורה חטא מי שעל חטאו נהרג למעוטי בן סורר ומורה שעל סופו נהרג כמפורש בענין בן סורר ומורה הוי מיעוט אחר מיעוט לרבות ומרבה בן סורר ומורה להתלות. אמר ר' אליעזר מעשה בשמעון בן שטח שתלה נשים באשקלון אמרו לו משם ראיה והלא אין דנין שנים ביום אחד והוא דן שמונים ביום אחד אמר רב חסדא לא

עין משפט נר מצוה

כז א ב מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה י וסמג עשין קכ:

כח ג מיי' פכ"ד שם הלכה ד סמג שם ולאוין רמ טור שלמן ערוך חושן משפט קימן ג [וכרב אלפס עוד בב"ק פ"ט דף לו. וביומות פ"י דף לב.]:

כט ד ה מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה ז סמג עשין קנ:

ל ו מיי' שם הלכה ח ופ"ד מהלכות אבל הלכה ח סמג לאוין קצג טוש"ע יו"ד סימן שמ סעיף ג:

לא ז מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה ט ופ"ג מהל' אבל הלכה ט סמג עשין קכ:

לב ח מיי' פי"ג מהל' סנהדרין הלכה ו סמג עשין לח:

תורה אור השלם

1. וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ:
דברים כא כב

2. לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קְלֻלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה:
דברים כא כג

רבינו חננאל (המשך)

שנו שאין דנין שנים ביום א' אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות והוא כגון זכר ונערה מאורסה שהן שתי עבירות ואע"פ ששניהן במיתה אחת בסקילה כיון ששתי עבירות הן אין דנין אותן אבל במיתה אחת ועבירה אחת כגון עשרה באו על עשרה זכרים דנין אותן כולן ביום אחד ומותיב עליה רב אדא בר אהבה אין דנין ביום אחד אפי' נואף ונואפת ופריק רב חסדא בבת כהן ב) ואשת ישראל ובועלה שהיא בשריפה ובועלה בחנק או בת כהן וזוממי זוממיה פי' כגון שהעידו שזינתה ונתחייבה שריפה באו עדים והזימום נהרגין הזוממין והיא ניצולת באו אחרים והעידו המזימין ונמצאו הראשונים שהעידו כי דינתה עדי אמת ונתחייבה היא והמזימין לראשונים מיתה היא בשריפה והן בחנק: **תניא** א"ר אלעזר שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת וסקלוהו ב"ד לא מפני שראוי לסוקלו אלא לעשות סייג שהשעה היתה צריכה לכך. ותקח את (הבגד) [השק] ותטהו לה אל הצור (ש"ב כא) מלמד שהיתה מצדקת הדין ואומרת הצור תמים פעלו אמר בש"ר אושעיא גדול קדוש השם מחלול השם בחלול השם ג) כתיב והמה הומתו בימי קציר בתחילת קציר שעורים וכתיב מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים וגו' שהוא מתחלת קציר שעורים מלמד שהיו תלויין מט"ז בניסן עד זמן הרביעה ב"י במרחשוון והיו עוברים ושבים אומרים מפני מה

ב) נע"ק דלענין מה כתב רבינו ואשת ישראל הלא בבת כהן אין נ"מ כלל אם נשאת לישראל או לכהן: ג) בירושלמי לפנינו כאן ובקדושין פ"ד הלשון להיפך במילול הש"ם כתיב לא תלין נבלתו ובקידוש הש"ם כתיב והמה הומתו וגו' ועי' בבכלי יומות דף ע"ט:

תלויין כל כך והיו אומרים להן מפני שפשטו ידיהם בגרים והלא דברים ק"ו ומה הללו שאינן גרי צדק כך גרי אמת עאכ"ו הרבה גרים נתגיירו באותו זמן ובקידוש השם כתיב לא תלין נבלתו תני המעביר ארון ממקום למקום אין בו משום ליקוט עצמות איזהו ליקוט עצמות המלקט עצם עצם משיתאכל הבשר תני לקוט עצמות אין אומרים עליהם קנים ונהי ולא ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים אלו הן ברכת אבלים שאומר בכוסות. תנחומי אבלים הן שאומרים בשורה אבל אומר עליהם

תלישה לאו כלום היא. והא דאמרי׳ בפ׳ כיסוי הדם (חולין דף פט.) דעפר הנדחת שרי דכתיב ואת כל שלגה תקבון אל תוך רחובה ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קבילה ושרפה יצא זה שמחוסר תלישה וקבילה ושריפה לא דמי דעפר חשיב טפי מחובר מעץ הנעוץ בארץ:

קלילי עלמא. יש גורסין [1] קלי משום דאמר בסמוך קלת ואין לחוש בכך דאשכחן נמי בפרק ד׳ מיתות (לקמן דף סו.) גבי אליהס לא תקלל דאמר ליכתוב לא תקל: **קבורה משום בזיונא או משום כפרה.** ע״כ איכא כפרה כדאמרי׳ לקמן (דף מז:) (בפ׳ ד׳ מיתות) כפרה מאימת הוי מכי חזו לערא דקיברא פורתא אלא אפי׳ אי איכא בזיונא וכפרה מיבעי ליה הי עיקר וא״ת והא איכא כפרה טפי בשלא נקבר משנקבר כדתניא בשמעתין (לקמן מז.) סימן יפה לו למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת לא נספד ולא נקבר וי״ל דלאו לא נקבר כלל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו והאי בזיונא דהכא לאו בזיונא דמת קאמר דאם כן אמאי לא כל כמייניה אלא בזיונא דמשפחתו אבל למת [2] אית לו בזיון אם אינו שוכב על המטה בכבוד:

לא תקברוהו להוא גברא. והא דאמר בריש פ״ט דכתובות (דף פד.) דהמוכר קברו בחיי בני משפחה וקוברים אותו בע״כ משוס פגם משפחה שאני התם דבעי דליקברוה בחד דוכתא [3]:

הספידא יקרא דחיי. תימה הא דאמר בפ׳ הערל (יבמות דף עח.) אל שאול ואל בית הדמים אל שאול אלא נספד כהלכה ואי משוס יקרא דחיי הרי מחלו ישראל על כבודן אלא הספידוהו וי״ל דילמא היו לסופדו להראות שמלטערין עליו מפני דוד ועוד דאפי׳ הוי יקרא דחיי שאני מלך דאיכא בזיון טפי לגביה אלא נספד כהלכה: אבל

[א] ולא היו מתאבלין אבל אוננין שאין אנינות אלא בלב: **גמ׳** תנו רבנן אילו נאמר חטא ותלית הייתי אומר תולין אותו ואחר כך ממיתין אותו כדרך שהמלכות עושה תלמוד לומר [1] והומת ותלית ממיתין אותו ואח״כ תולין אותו הא כיצד [2] משהיין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו וממיתין אותו ואח״כ תולין אותו אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים מצות תלייה ת״ר [1] עץ שומע אני בין בתלוש בין במחובר ת״ל [2] כי קבר [3] מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר קציצה וקבורה ר׳ יוסי אומר מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר תלישה וקבורה ורבנן תלישה לאו כלום היא: כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך כו׳: תניא [6] אומר ר״מ משלו משל למה הדבר דומה לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא לליסטיות צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר המלך תלוי צוה המלך והורידוהו: אמר ר׳ מאיר כו׳: מאי משמע אמר אביי כמאן דאמר קל לית אמר ליה רבא א״כ כבד עלי ראשי כבד עלי זרועי מיבעי ליה אלא אמר רבא כמאן דאמר קיל לי עלמא האי מיבעי ליה לגופה א״כ נימא קרא מקלל מאי קללת ואימא כוליה להכי הוא דאתא א״כ נימא קרא קלת מאי קללת ש״מ תרתי: ולא זו בלבד כו׳: [3] א״ר יוחנן משום ר״ש בן יוחי מנין למלין את מתו שעובר עליו בל״ת ת״ל כי קבר תקברנו מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה איכא דאמרי אמר רבי יוחנן משום ר״ש בן יוחי רמז לקבורה מן התורה מניין [4] ת״ל כי קבר תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה א״ל שבור מלכא לרב חמא קבורה מה״ת מניין אישתיק ולא א״ל ולא מידי אמר רב אחא בר יעקב אימסר עלמא בידא דטפשאי דאיבעי ליה למימר כי קבור דליעבד ליה [5] ארון תקברנו לא משמע ליה ונימא מדאיקבור צדיקי מנהגא בעלמא מדקבריה הקב״ה למשה דלא לישתני ממנהגא ת״ש [3] וספדו לו כל ישראל וקברו אותו דלא לישתני ממנהגא [4] לא יספדו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו דלישתנו ממנהגא איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא למאי נפקא מינה דאמר לא בעינא דליקברוה לההוא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא [6] לא כל כמיניה ואי אמרת משום כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה מאי ת״ש מדאיקבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה צדיקי לכפרה צריכי אין דכתיב [5] אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ת״ש וספדו לו כל ישראל [7] וקברו אותו ואי אמרת כי היכי דתיהוי ליה כפרה הנך נמי ליקברו כי היכי דתיהוי להו כפרה [8] האי דצדיק הוא תיהוי ליה כפרה הנך לא ליהוי להו כפרה ת״ש לא יספדו ולא יקברו דלא תיהוי להו כפרה איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוי או [9] יקרא דשכבי הוי למאי נפקא מינה [7] דאמר לא תספדוה לההוא גברא אי נמי [8] לאפוקי מיורשין ת״ש [6] ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה שרה גופה ניחא לה כי היכי דמייקר בה אברהם ת״ש וספדו לו כל ישראל וקברו אותו ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא הנך בני יקרא נינהו ניחא להו לצדיקיא דמייקרי בהו אינשי ת״ש לא יספדו ולא יקברו לא ניחא לצדיקיא דמייקרי ברשיעייא תא שמע [7] בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים אשר היו לפניך כן ישרפו לך והוי אדון יספדו דחיי הוא מאי נפקא ליה מיניה הכי קאמר ליה לייקרו ביך ישראל לך ואי אמרת משום יקרא דמתייקרי באבהתך ת״ש

[ב] ולא היו מתאבלין. עליהן כדי שתהא בזיונן כפרה להן אלא אונגין בלבד דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו ממנעת בכך שאין אנינות אלא בלב בלבד: **גמ׳ משהין אותו.** את גמר דינו ואין תולין אותו שחרית שמא יתרשלו בקבורתו ויבא לידי שכחה אלא סמוך לשקיעת החמה כדי שיקברוהו מיד: **אחד קושר ואחד מתיר.** כלומר אין שהות ביניתים: **ת״ל [כי] קבור.** מריבויא משמע ליה דאף עץ בעי קבורה: **יצא זה.** מחובר שמחוסר קבילה אבל נעוץ מיהא הוי: **רבי יוסי אומר.** אף נעוץ מתמעט מן המשמעות הזה שמחוסר תלישה וקבורה: **לאו כלום היא.** אין כאן חסרון מעשה: **נשני מאומים כו׳.** אף אדם עשוי בדיוקנו של מקום: **קל ליה.** איני קל: **א״כ.** דקלני דמתני׳ לאו כיוון הוא אלא קל איני כבד אני מיבעי ליה: **קיל לי עלמא.** (אני) מכנה ואינו רואה להזכיר כבידות בעצמו: **לגופה.** לומר שהמגדף בתלייה ומייה יליפינן לאמריני: ה״ג **ת״ל כי קבר תקברנו.** מריבויא דריש כל המתים: **רמו לקבורה.** שאדם חייב לקבור את מתו: **דליעביד ליה ארון.** אבל קבורת הארץ לא משמע ליה מייה ולהכי לא אמר ליה מהאי. ופרכינן ליימא ליה מרבויא דתקברנו. ומשני לא משמע ליה [6] לעכו״ם למהוי דרשה מרבויא: **וניתא מדאיקבור צדיקי.** אברהם יצחק ויעקב. ומשני מנהג בעלמא הוא שנהגו כן קודם לכן: **וניתא ליה מדקבר רחמנא למשה.** אלמא דעתו הסכימה. ומשני דילמא כי היכי דלא ליתתי משה ממנהגא דעלמא: **וספדו לו.** בחייה בן ירבעם כתיב ואתיה השילוני נתנבא עליו דבר זה לשבח יען כי נמלא בו דבר טוב שבטל פרלסאות שהושיב אביו: **ולא יקברו.** ברשעים כתיב ומדלייט להו הכי ש״מ קבורה משמיא אסקימו עלה: **משום בזיונא הוא.** שלא יתבזה לעין כל שילאוהו מת ונרקב ונבקע: **או.** כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה זו שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות: **לאו כל כמיניה.** דבזיון הוא לקרוביו: **הא אמר לא בעינא כפרה.** ואי נמי קברי ליה לא מתכפר: **לא יקברו.** ואי משום כפרה יקברו ויתכפר להם: ומשני לא ניחא להקב״ה דתיהוי להו כפרה לפי שאף על פתח קברם לא היו מוחזקין: **ת״ל לאפוקי מיורשין.** על כרחן שכר הספדנין. אי יקרא דשכבי כי אמר לא תספדוהו לייתינן ליה ואי לא אמר ואמרי יורשין לא ניחא לן כפינן להו ואי יקרא דחיי הוא לדידיה לא לייתינן ליורשין לייתינן: **משהו לה לשרה.** עד שבא אברהם מבית עקידת יצחק דמלכתיב ויבא אברהם מלא דההיא שעתא לא הוה התם: **הנך בני יקרא נינהו.** בתמיה. והלא כל בית ירבעם הנותרים רשעים היו: **ולא יקברו.** ואי יקרא דחיי הוא והלא הנותרים יש בהן צדיקים: **והוי אדון יספדו לך.** לצדקיהו נאמר: נגזה

לג א מיי׳ פי״ג מהלכות סנהדרין הל״ו ופ״ז מהלכות אבל הל״ט [טור י״ד סי׳ שמה]:
לד ב מיי׳ פט״ו מהלכו׳ סנהדרין הלכה ז:
לה ג מיי׳ שם הלכה ט:
לו ד ה מיי׳ פי״ב מהל׳ אבל הלכה ו סמג עשין מד״מ ב טור שו״ע יו״ד סימן שמח סעיף ב וג׳ וסימן שסב סעיף ו [ובכ״מ לקמן מו״ק פ״ג דף לו.]:
לז ו ז ח מיי׳ שם סמג שם טוש״ע יו״ד סימן משד סעיף ט וסעיף י:

רבינו חננאל

דברים מהו דברים רבנן דקיסרי אמרי קילוסין: **כיצד** תולין אותו משקעין את הקורה כו׳. ת״ר כיצד עושין משהין עד שקיעת החמה וגומרין (אותו) [את דינו] ומיד ממיתין אותו ואחר [כך] תולין אותו אחד קושר ואחד מתיר כדי לקיים בו מצות תלייה וכשתולין אותו אין תולין אותו אלא בעץ תלוש שנריך לקוברו עמו בתפישתו (ואין) [ואם] מניחין אותו תלוי עוברין בלאו שנא׳ לא תלין נבלתו על העץ כי קללת אלהים תלוי. כלומר מפני מה זה תלוי מפני שקילל השם פי׳ באין לחקור מה אמר בקללה ויאמרו כך וכך נמצא שם שמים מתברך בכינוי. אמר ר״מ בזמן שאדם מצטער מה הלשון אומרת קלני מראשי וכו׳. פירש אביי קל לית כלומר אין בו קלות בכאב ודחה רבא ואמר מי שאין בו קלות כובד יש בו אי הכי כבד עלי ראשי מבעי ליה ופירש רבא קליל לי עלמא כלומר הרוח תשש ונעשית קלה ומעוטה ואקש״ר האי קללת מבעי ליה לגופיה ללמד כי המקלל את השם נתלה ודחי״ א״כ הוה ליה למיכתב מקלל מדשני קרא וכתב קללת ש״מ מקלל וש״מ נמי דחזו של אדם נכאבת בזמן שנכאב אחד מן האברים ואמרינן ונימא האי קללת להכי הוא דאתא לכדרבא ולא שמעינן מינה דמקלל הוא ופרקינן א״כ הוה למיכתב קלת מאי קללת ש״מ תרתי ש״מ הא דרבא ש״מ דמקלל הוא: ולא המלין את הנתלה בלבד עובר בלאו אלא אפי׳ המלין מתו כר׳ יוחנן דאמר מדכתיב כי קבור שאין ת״ל תקברנו ומה ת״ל תקברנו לרבות שאר מתים ומדסמיך לא תלין ש״מ ללאו הוא דאתא איכא דאמרי אמר ר׳ יוחנן רמז לקבורת המת מן התורה מדכתיב תקברנו שאין ת״ל תקברנו אלא ללמד שחייב מן התורה לקבורת המת: **א״ל** שבור מלכא לרב חמא מנא לכו קבורה מן התורה שתק ולא אמר ליה ולא מידי ואמרינן הוה ליה למימר ליה מדכתיב כי קבור תקברנו ודחי׳ יכול למימר דעביד ארגז כלומר תתנהו בארון. קבורה בארץ מנא להו שאין ת״ל תקברנו דדריש אנן לא משמע ליה למלכא לימא ליה מדאיקבור אבות ומשה רבינו ואמרינן יכול למימר מנהגא בעלמא הוא וכן הא דכתיב בבנו של ירבעם וקברו אותו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר וכן לא יספדו לו ולא יקברו דרך מנהג העולם כי קאמרינן צוואה מנא לן. וק״ל

תורה אור השלם

1. וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ:
דברים כא כב
2. לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֻנּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה:
דברים כא כג
3. וְקָבְרוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וְקָבְרוּ אֹתוֹ כִּי זֶה לְבַדּוֹ יָבֹא אֶל קָבֶר בְּעֵין נִמְצָא בּוֹ דָּבָר טוֹב אֶל יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּבֵית יְרָבְעָם: מלכים א יד יג
4. מְמוֹתֵי תַחֲלֻאִים יָמוּתוּ לֹא יִסָּפְדוּ וְלֹא יִקָּבְרוּ לְדֹמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב יִכָּלוּ וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ: ירמיהו טז ד
5. כִּי אָדָם אַיִן צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא: קהלת ז כ
6. וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ:
בראשית כג ב
7. בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּכְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ כֵּן יִשְׂרְפוּ לָךְ וְהוֹי אָדוֹן יִסְפְּדוּ לָךְ כִּי דָבָר אֲנִי דִּבַּרְתִּי נְאֻם יְיָ:
ירמיהו לד ה

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה דליעביד ליה וכו׳ לא משמע ליה לשבור מלכא למהוי:

מסורת הש״ס

א) [תוספ׳ פ״טן], ב) [גי׳ הילקוט א״כ יוחנן מנין למלין את מתו שהוא עובר בל״ת ש״ל לא תלין נבלתו מנין שעובר אף בעשה ת״ל כי קבור תקברנו א״ד רמז לקבורה מן התורה מנין ת״ל כי קבור מה ת״ל תקברנו מכאן רמז לקבורה], ג) [גי׳ הערוך מרגז וע״ש מ״ש בשם רב האי גאון], ד) וקברו אותו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר ואי אמרת כל״ל, ה) האי דהוי דליק כל״ל, ו) עי׳ גי׳ מהר״ם, ז) ר״א אין לו בזיון אם שוכב כו׳, ח) [וע״ע תוס׳ בכורות נב: ד״ה נאין],

נגזה בעיניו נמאס. ס) בתהלים (כד) כתיב מי יעלה בהר ה׳ ונקי כפים ובר לבב וגו׳ וקאשיב נמי הא: **על מטה של חבלים.** דרך בזיון מפני שהיה אביו רשע ◦ וביזהו לעין כל כדי שיתייסרו המחריס ולכבוד עצמו לא חש ומפני כבוד אב נמי ליכא למיחש דנשיא בעמך כתיב (שמות כב) בעושה מעשה עמך ע).

נגזה בעיניו הוא עצמו נתבזה ונמאס בפני עצמו שלא חש לכבודו במקום קידוש ה׳. ומי אמרת כבוד שעושין למת אינו שלו אלא של חייס מ״ט עביד הכי למה ביזה את החייס: **אל תספדוני בעיירות.** רבינו הקדוש לוה את בניו בכתובות (דף קג.) בהושא אל תספדוני כשתוליכו את ארוני למקום קבורתי דהוא מת בליפורי וקבורתו בבית שערים אל תספדוני בעיירות קטנות שתעברו עליהן אלא בברכים גדולים דאיכא אינשי טובא ומיכנפי מעיירות נמי להתם: **מאי נאו לכבודו של מת.** אלמא יקרא דעבדי ליה דיליה הוא: **ומביא ליה למת.** תרגומו של מלין פ): **כי אמר רחמנא לא תלין.** ורבינן נמי שאר כל המתים היינו כי משהו ליה לדחוייה בעלמא דלא איכפת ליה ביה דהיינו בזיון ודומיא דתלוי אבל האי דליתייקרו ביה קרובין נאו בזיון הוא לדיליה: **לשמע.** כמו (שמואל א טו) וישמע שאול לשון אסיפה להספידו: **סימן יפה למת.** כשנפרעין ממנו בעונה״ז לאחר מיתה דיש לו כפרה בכך: **ש״מ יקרא דשבבי הוא.** דאי נאו יקרא דשבבי אמאי מיכפר בבזיוויה: **ויחי ויקם על רגליו.** אותו הנקבר נביא השקר היה הוא הנביא אשר השיב את עידו לאכול ולשתות בבית אל וענש עידו על ידו והמיתו האריה פ) וכשמת לאחר ימים קברוהו אצל אלישע ולא הוכשר אצל המקום שיקבר אצלו והחייהו: **נא פי שנים.** אליהו המיה את המת והיה לו לאלישע להחיות שני ממתים והוא לא המיה אלא בנה של שונמית: **נא אלך.** ומי משוס ברכתא דאליהו הוא היכי מקויימת בהכי: **וכשם שאין קוברים לו.** לפרושי טעמא דמתני׳ מהדר לדליכך נתקנו שתי קברות שאין קוברין נסקלין ונשרפין שהן רשעים ממורים אצל נהרגין ומחנקין שהן רשעים קלים: **וליתקון ארבע.** דהא נשרפין אצל נסקלין קלים הם: **גמרא גמירי לה.** הלכה למשה מסיני: **הואיל ונדחה.** הקרבן כשהמיר דתו פ) דאין מקבלין קרבן מן המומרים פ) כדתניא מע״ה פרט למומר פ) בשחיטת חולין בפ״ק (דף ה.). שוטה נמי נאו בר כפרה היא דיקריב אותו לרצונו כתיב (ויקרא א): **ליתן דמי.** ככל אדם הישנים בגילה ואינם נדחים בכך נאחר שניעורו: **אכל חלב.** דיש בידו לחזור: **אימא לא.** הוי דיחוי: **היו בה קדשים.** בעיר הנדחת אינן נשרפין עם שאנה דכתיב (דברים יג) שלנה ולא שאל שמים ומיהו מיקרב לא קרבו משום דכתיב (משלי כא) זבח רשעים תועבה ואם קדשי מזבח הן ואפילו עולות ושלמים נדבה ימותו: **קדשי בדק הבית יפדו.** כשאר בדק הבית והפודה אותם יאכלם שהרי לא נאסרו דלאו בידהו הוו. ומדקתני ימותו ש״מ משום דנדחו מהקרבה כשהמירו פ) בעליהן הוא דמומר פ) נע״ז לא מקבלינן שום קרבן מייהי כדאמרי׳ בהכל שוחטין (חולין דף ה.): **דהואיל ונדחו ידחו.** דאי משום זבח רשעים הא כיון דאיקטולי אית להו כפרה: **יכול פירשו.** אביו ואמו של כהן: **מדרבי לבור.** כגון מומר פ): **יטמא.** להם במותם ת״ל (ויקרא כא) לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו וגו׳ בעושה מעשה עמיו יטמא לו ואם לאו אל יטמא אפי׳ לשארו. אלמא לא כיפרה לו מיתתו אם לא חזר בו:

הרוגי

אכל חלב והפריש קרבן. כה״ג נראה ונדחה הוא והוי מלי לאשמעינן רבותא טפי דאפי׳ המיר דת והפריש קרבן דהוי דחוי ואע״ג דדחוי מעיקרא הוי דחוי כדשמעי׳ ליה לר׳ יוחנן בפ״ק דקידושין (דף ז. ושם) גבי בהמה של שני שותפין ורבותא הוא טפי מדחוי מעיקרא כדמוכח בפ׳ לוגד הגזול (סוכה דף לג. ושם) דאפי׳ מאן דאית ליה דחוי מעיקרא לא הוי דחוי מודה בנראה ונדחה דהוי דחוי והא דנקט הכא כה״ג אורחא דמילתא נקט דאין דרך מומר להפרים קרבן ועוד גבי נשתטה אי אפשר לומר אלא שהפרים קודם שנשתטה דאי משנשתטה שוטה שהפרים קרבן אין הקדשו הקדש:

אימא כישן דמי. נאו לגמרי כישן דישן חזי אפי׳ בשעה שהוא ישן כדתנן בפרק כל הגט (גיטין דף כח.) השולח חטאתו ממדינת הים מקריבין אותו בחזקת שהוא קיים ולא חיישינן שמא ישן בשעת הקרבה אלא כלומר כישן דמי דאפי׳ דלא הוי חזי אין ראוי להיות דחוי משוס דממילא מיתער והא נמי ממילא מישתפי:

ואמאי כיון דמיקטיל הוה להו כפרה. והא דתנן בחלק (לקמן דף קיא:) אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה״ב הני מילי דלא איקטול אבל אם דנו אותם והרגום יש להם חלק: **הואיל** ונדחו ידחו. רב יוסף ס״ל כרבי יוחנן דמפרש טעמא בחלק (לקמן דף קיב:) משוס דזבח רשעים תועבה דאי כר״ל דמוקי לה בקדשים קלים ואליבא דרבי יוסי הגלילי דאמר ממון בעלים הן ע״כ אין תלוי משוס דחוי אלא משוס ממונם אבל דהני ממון בעלים הן וקנא תימה גבי המיר דתו אי נשתטה לא יועיל בהם רעייה כמו בעיר הנדחת וידחו אפי׳ דמיס:

משיסתוס

אלי אמר ליה אי הכי היינו דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא ויהי נא פי שנים היכי משכחת לה דאחייא ט) א״ל רבי יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת דכתיב [5] אל נא תהי כמת וכשם שאין קוברין רשע אצל צדיק [3] כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל וליתקון ארבע קברות שני קברות גמרא גמירי לה י) אמר עולא א״ר יוחנן [7] אכל חלב והפריש קרבן והמיר דתו כ) וחזר בו הואיל ונדחה ידחה איתמר נמי כ) א״ר ירמיה אמר ר׳ אבהו א״ר יוחנן [8] אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה הואיל ונדחה ידחה וצריכא דאי אשמעינן קמייתא משום דאיהו דחה נפשיה בידים אבל האי דממילא קא דחי אימא כישן דמי ואי אשמעינן הכא משום דאין בידו לחזור אבל התם דבידו לחזור אימא לא צריכא אמר רב יוסף אף אנן נמי תנינא מ) [10] היו בה קדשים קדשי מזבח ימותו קדשי בדק הבית יפדו והוינן בה אמאי ימותו כיון דאיקטול הויא להו כפרה וליסקו לגבוה לאו משום דאמרינן הואיל ונדחו ידחו א״ל אביי מי סברת מת מתוך רשעו הויא ליה כפרה מת מתוך רשעו לא הויא ליה כפרה דתני רב שמעיה [11] יכול אפילו פירשו אבותיו מדרכי ציבור יטמא ת״ל [6] בעמיו פ) בעושה מעשה עמיו א״ל רבא מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו למת מתוך רשעו מת מתוך רשעו כיון דכי אורחיה קמיית לא הויא ליה כפרה נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה מיית הויא ליה כפרה תדע דכתיב [7] מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך [וגו׳] נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ מאי עבדיך ומאי חסידיך לאו חסידיך חסידיך ממש עבדיך הנך דמחייבי דינא דמעיקרא וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך אמר ליה אביי מי קא מדמית

הרוגי

ת״ש [1] נבזה בעיניו נמאס פ) זה חזקיהו מלך יהודה ג) שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים ואי משום יקרא דחיי הוא מ״ט כי היכי דתיהוי ליה כפרה לאבוה (ה) ומשום כפרה דאבוה משהו ליה ליקרא דישראל ישראל גופייהו ניחא להו דמיחלי יקרייהו לגביה ג) ת״ש אמר להן אל תספדוני בעיירות ואי אמרת יקרא דחיי מאי נפקא ליה מינה קסבר ליתייקרו ביה ישראל טפי ת״ש [7] הלינו לכבודו [א] להביא לו ארון ותכריכין עובר עליו מאי לאו לכבודו של מת לא לכבודו של חי ומשום כבודו של חי מבית ליה למת אין כי אמר רחמנא [2] לא תלין נבלתו על העץ דומיא דתלוי דאית ביה בזיון אבל הכא כיון דלית ביה בזיון לא ת״ש [8] הלינו לכבודו לשמע עליו עיירות להביא לו מקוננות להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו שכל העושה אינו אלא לכבודו של מת ה״ק כל העושה לכבודו של חי אין בו בזיון למת ת״ש ר׳ נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד [9] ולא נקבר או שהיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפין על מטתו זהו סימן יפה למת ש״מ יקרא דשבבי הוא שמע מינה: לא היו קוברין כו׳: וכל כך למה לפי [3] שאין קוברין רשע אצל צדיק דאמר [10] ר׳ אחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק שנאמר [3] ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע פ) ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו אמר ליה רב פפא ודילמא לאיקיומא [4] ויהי נא פי שנים ברוחך

ויהי נא פי שנים היכי משכחת לה דאחייא ט) א״ל רבי יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת דכתיב [5] אל נא תהי כמת וכשם שאין קוברין רשע אצל צדיק [3] כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל וליתקון ארבע קברות שני קברות גמרא גמירי לה י) אמר עולא א״ר יוחנן [7] אכל חלב והפריש קרבן והמיר דתו כ) וחזר בו הואיל ונדחה ידחה איתמר נמי כ) א״ר ירמיה אמר ר׳ אבהו א״ר יוחנן [8] אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה הואיל ונדחה ידחה וצריכא דאי אשמעינן קמייתא משום דאיהו דחה נפשיה בידים אבל האי דממילא קא דחי אימא כישן דמי ואי אשמעינן הכא משום דאין בידו לחזור אבל התם דבידו לחזור אימא לא צריכא אמר רב יוסף אף אנן נמי תנינא מ) [10] היו בה קדשים קדשי מזבח ימותו קדשי בדק הבית יפדו והוינן בה אמאי ימותו כיון דאיקטול הויא להו כפרה וליסקו לגבוה לאו משום דאמרינן הואיל ונדחו ידחו א״ל אביי מי סברת מת מתוך רשעו הויא ליה כפרה מת מתוך רשעו לא הויא ליה כפרה דתני רב שמעיה [11] יכול אפילו פירשו אבותיו מדרכי ציבור יטמא ת״ל [6] בעמיו פ) בעושה מעשה עמיו א״ל רבא מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו למת מתוך רשעו מת מתוך רשעו כיון דכי אורחיה קמיית לא הויא ליה כפרה נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה מיית הויא ליה כפרה תדע דכתיב [7] מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך [וגו׳] נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ מאי עבדיך ומאי חסידיך לאו חסידיך חסידיך ממש עבדיך הנך דמחייבי דינא דמעיקרא וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך אמר ליה אביי מי קא מדמית

הרוגי

מסורת הש״ס

א) מכות כד., ב) [פסחים ט.], ג) כתובות קג:, ד) לעיל מו., ה) (שם), ו) [עי׳ תוס׳ לעיל מו: ד״ה קנורהן], ז) חולין ז: ע״ש, ח) ל״ל וילך ויגע, ט) ס״ת אמר ר״י [וכחולין איתא כדאמר ר״י], י) הוריות יא. כריתות ז. זבחים יב:, כ) [נכ״מ: ונשתמד], ל) [שם מדרש לו.], מ) לקמן קיב:, נ) [ינמות כב: וס״ן], ס) בתהלים טו כתיב מי יגור באהלך וגו׳ וקאשיב. כל״ל, ע) [ינמות כב:], פ) נס״ת: מלון, צ) [מ״ת יג], ק) נס״ת: כשנשתמד, ר) נס״ת: המשומדים, ש) נס״ת: לנשומד, ת) נס״ת: כשנשתמדו, א) נס״ת: המשומד, ב) נס״ת: נשתמדו,

תורה אור השלם

1. נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס וְאֶת יִרְאֵי יְיָ יְכַבֵּד נִשְׁבַּע לְהָרַע וְלֹא יָמֵר:
תהלים טו ד

2. לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קְלֻלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה:
דברים כא כג

3. וַיְהִי הֵם קֹבְרִים אִישׁ וְהִנֵּה רָאוּ אֶת הַגְּדוּד וַיַּשְׁלִיכוּ אֶת הָאִישׁ בְּקֶבֶר אֱלִישָׁע וַיֵּלֶךְ וַיִּגַּע הָאִישׁ בְּעַצְמוֹת אֱלִישָׁע וַיְחִי וַיָּקָם עַל רַגְלָיו:
מלכים ב יג כא

4. וַיְהִי כְּעָבְרָם וַאֲלִיָּהוּ אָמַר אֶל אֱלִישָׁע שְׁאַל מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ בְּטֶרֶם אֶלָּקַח מֵעִמָּךְ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וִיהִי נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֶךָ אֵלָי:
מלכים ב ב ט

5. אַל נָא תְהִי כַּמֵּת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ:
במדבר יב יב

6 וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו:
ויקרא כא א

7. מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ אֶת הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת יְרוּשָׁלִַם לְעִיִּים: נָתְנוּ אֶת נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם בְּשַׂר חֲסִידֶיךָ לְחַיְתוֹ אָרֶץ:
תהלים עט א-ב

גליון הש״ס

רש״י ד״ה על מטה וכו׳ וביזהו לעין כל. עי׳ תוספת מהר״י לבית לוי כלל ה׳ סימן מ״ט:

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ א דמיהו ליה כפרה לאחוה. נ״ב וקאה והכי כמגמון גבי ס״ש מלר׳ נתן מבואר דדוקא אם הוא משום יקרא דשבבי אי איכא למת איזה בזיון הכי הוא לו כפרה אבל אי משום יקרא דחיי הוא אין לו כפרה למת כלל מה שמבזין אותו לאחר מותו כמו שפרש״י שם:

מוסף רש״י

הובא בסוף המסכת.

עין משפט נר מצוה

לז [א] טור שו״ע יו״ד סימן שמ סעיף ה:
לח ב ג טור שו״ע יו״ד ס׳ שסב סעיף ה:
לט ד ה מיי׳ פ״ג מהל׳ שגגות הל״ח ופסק שמחזר ונראה ע״ש בכ״מ:
מ ו מיי׳ פ״ד מהלכות עכו״ם הלכה יג:
מא ז מיי׳ פ״ב מהלכות אבל הלכה ח סמג עשין ב טוש״ע יו״ד סימן שנא סעיף ח:

רבינו חננאל

מצוה זו מדרבנן היא: **איבעיא** להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה כלומר חבוט הקבר מכפר למאי נפקא מינה כגון דפקיד לא תקברוה לההוא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא לאו כל כמיניה אלא אי אמרת משום כפרה הא אמר לא בעינא כפרה ת״ש מדאיקבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה צדיקי כפרה בעי ודחי׳ אין דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ וגו׳ וסוגיא סלקא דמשום כפרה: **איבעיא** להו הספדא דיקרא דחיי או יקרא דשכבי היא למאי נפקא מינה דאמר לא תספדוני אי נמי לאפוקי מיתמי שכר הספדנין אם הוא יקרא דשכבי מפקינן ואי לאו לא ופשטנא יקרא דשכבי הוא ת״ש ויבא אברהם לספוד לשרה ודחי׳ שרה גופה ניחא לה לאיתיקר בה אברהם ת״ש לא יספדו ולא יקברו כו׳ ת״ש נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה שגרר עצמות אביו במטה של חבלים ואי אמרת יקרא דחיי הוא אמאי עבד הכי ואמרינן כי היכי דתיהוי כפרה לאבוה ת״ש בשלום תמות כו׳ ת״ש אמר להם ר׳ אל תספדוני בעיירות ת״ש הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין או (למקוננות) [להביא לו מקוננות] לשמע עליו עיירות אינו עובר עליו שכל מה שעושה לכבודו של מת הוא עושה כו׳ ת״ש ר׳ נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו כיצד לא נספד ולא נקבר או חיה גוררתו או גשמים זולפין על מטתו זהו סימן יפה למת שנפרעין ממנו אחר מטתו ש״מ יקרא דשכבי הוא ש״מ: **לא** היו קוברין אותו בקבורת אבותיו כו׳ לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק ומנא לן שנא׳ ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וגו׳ ודחי׳ ודילמא לא החיה הקב״ה אותו האיש המת שנגע בעצמות אלישע אלא כדי לקיומי ביה ברכת אליהו ויהי נא פי שנים ברוחך אלי א״כ היינו דתניא על רגליו עמד ולביתו לא הלך אלא ש״מ שלא יהא קבור רשע אצל צדיק אבל אלישע החיה בן השונמית וריפא צרעת נעמן ששקולה כמת שהצרוע חשוב כמת כדכתי׳ אל נא תהי כמת וגם כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל: סוגיא דשמעתא מת מתוך רשעו מיתתו לא הויא לו כפרה וכן אפילו נהרג מתוך רשעו אין לו כפרה עד דמטיא ליה צערא דקברא ומשום הכי אין חיוב אבילות בקרוב והנהרג

שדין אבילות משיסתם הגולל חיילא אבילות ועת סתימת הגולל עדיין רשע ואינן חייבין להתאבל על רשע. מתי הויא ליה כפרה בעת דחזו צערא דקברא הואיל ונדחית האבילות נדחית לגמרי כדתנן לא היו מתאבלין עליהן אלא מתאוננין שאין אנינה אלא בלב ואקשי׳ אי הכי דמדחזו צערא דקברא איכפר להו למה ליה עיכול דקתני נתאכל הבשר מלקטין לעצמות וקוברין אותן ושנינן דמההיא שעתא מטרח ולא אפשר לאפוקי מקברא. אבל הרוגי מלכות כיון דשלא כדין נהרגין מיד הויא להו כפרה מדכתיב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ וק״ל חסידיך חסידים ממש עבדיך הנך הוא דמחייבי דינא מעיקרא וכיון דאיקטול קרי לה עבדיך ש״מ הריגה כפרה ליהוי: **א״ר** יוחנן אכל חלב והפריש קרבן ונשתמד וחזר בו הואיל ונדחה ידחה וכן אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר

משיסתום הגולל. פי׳ הקונטר׳ הוא דף הנתון לתרון לכסוי ואותו שבדפנות קרוי דופק והקשה ר״ת דתמרינן בפ׳ מי שמתו (ברכות דף יט:) דת״ר אלעזר ברבי לדוס מדלגין היינו על גבי תרונות לקראת מלכי ישראל ואי כיסוי תרון הוא גולל הא קא מטמא דקא דרשינן בפ׳ בהמה המקשה (חולין דף עב.) וכל אשר יגע על פני השדה לרבות גולל ודופק ואפי׳ הוא טמון באדמה דכיון דגולל מטמא באהל טומאה בוקעת ועולה ויש מפרשים אע״ג דגולל מטמא באהל מ״מ היו יכולים לדלג ולטמאות עצמן מגולל כדתמרינן במסכת שמחות (פ״ד) כל שאין המזיר מגלח עליה אין כהן מוזהר עליה ואומר ר״ת דמשבשתא היא דהא רביעית דם דאין המזיר מגלח עליה וכהן מוזהר עליה [מ] ואין זו קושיא דשם טומאה בעי למימר במסכת שמחות דעל חלי לוג דם מזיר מגלח ולא אתא למעוטי אלא כליס הנוגעים במת דאין מזיר מגלח ואין כהן מוזהר ועוד קשה לר״ת דמדמרבינן ליה מעל פני השדה משמע שהוא מגולה וסתם כיסוי תרון טמון הוא ויש מפרשים דלא מרבינן ליה כיסוי תרון לשם גולל אלא כשהוא מגולה ולא כשהוא טמון והשתא ניחא ההיא דמדלגין היינו ומיהו קשה דתמרי׳ בפ״ק דעירובין (דף טו:) כל דבר שיש בו רוח חיים אין עושין אותו גולל לקבר ואין דרך לעשות כיסוי תרון מבעלי חיים ומיהו משכחן דמיירי הש״ס בדבר שאינו הוה בפ׳ בהמה המקשה (חולין דף ע.) הדביק שני רחמים יצא מזה ונכנס לזה ומפרש ר״ת דגולל היינו אבן גדול מלשון וגללו את האבן (בראשית כט) שמניחין על הקבר לסימן והיא מצבה דכתיב (שם לה) היא מצבת קבורת רחל ואותן האבנים שמניחין בגדלין שהאבן גדולה יושבת עליהם שלא תכבד על המת נקראין דופק ויש קושר בהמה לסימן עד שימצא אבן פן יתבבד מקום הקבר והיא דמדלגין לא היה שם מצבה וכ״ת היכא דליכא גולל מאימת חיילא אבילות מ״מ חיילא משיסתום הקבר בהוייתו [ו]: **איתיביה** החוצב קבר. פ״ה דסלקא דעתך דהוא הדין לתורך אחר והיינו טעמא דלא בעי למימר משום כבוד אביו כדלקמן דאי במחובר לא מיתסר כלל בעלמא משום כבוד אביו אין לאסור:

מאי טעמא לא גמר מעגלה ערופה. תימה כי גמר נמי מעגלה ערופה הא אמר ר׳ יוחנן בפרק אותו ואת בנו (חולין דף פב.) עריפתה אוסרתה ורבא פסיק [ח] כר׳ יוחנן בר משלם ועוד הקשה ריב״א אמאי לא קא אמר ורבא מ״ט לא אמר כאביי דבהאי לישנא רגיל הש״ס בכל דוכתא ויש לפרש דהכי קאמר מ״ט לא גמר מעגלה ערופה לטעמייה וכן אביי מאי טעמא לא גמר מעבודת כוכבים לטעמייה פי׳ מעבודת כוכבים עצמה שאסורה מיד מיהו פירש הקונטרס דעבדו שם לא איירי בעבודת כוכבים: משמשין

הרוגי מלכות להרוגי בית דין הרוגי מלכות כיון דשלא בדין קא מיקטלי הויא להו כפרה [א]הרוגי בית דין כיון דבדין קא מיקטלי לא הוי להו כפרה תדע דתנן לא היו קוברין אותו בקברות אבותיו ואי סלקא דעתך כיון דאיקטול הויא להו כפרה ליקברו מיתה וקבורה בעינן מותיב רב אדא בר אהבה לא היו מתאבלין אלא אוננין שאין אנינות אלא בלב ואי סלקא דעתך כיון דאיקבור הויא להו כפרה ליאבלו בעינן נמי עיכול בשר דיקא נמי דקתני נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן שמע מינה רב אשי אמר [ב]אבילות מאימתי קא מתחלת [ג]מסתימת הגולל כפרה מאימתי קא הויא מכי חזו צערא דקברא פורתא הלכך הואיל ואידחו ידחו אי הכי למה לי עיכול בשר משום דלא אפשר קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאישתא בת יומא אתו אמרו ליה לשמואל אמר להו יאות עבדין קרקע עולם הוא [ד]וקרקע עולם אינה נאסרת דכתיב [1]וישלך את עפרה על קבר בני העם מקיש קבר בני העם לעבודת כוכבים מה עבודת כוכבים [ד]במחובר לא מיתסרא דכתיב [2]אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם על ההרים הרמים על ההרים אלהיהם [ה]ולא ההרים אלהיהם הכא נמי במחובר לא מיתסר מיתיבי [ז] [ה]החוצב קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית הכא במאי עסקינן [ו]בקבר בנין תא שמע [ז]קבר חדש מותר בהנאה הטיל בו נפל אסור בהנאה [ח]הכא נמי בקבר בנין תא שמע [ט]נמצא אתה אומר שלש קברות הן קבר הנמצא קבר הידוע קבר המזיק את הרבים [י]קבר הנמצא מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה [ו]קבר הידוע אסור לפנותו פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה [כ]קבר המזיק את הרבים מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ואסור בהנאה [ל]הכא נמי בקבר בנין וקבר הנמצא מותר לפנותו דילמא מת מצוה הוא [מ]ומת מצוה קנה מקומו שאני מת מצוה [נ] דקלא אית ליה איתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור ורבא אמר מותר אביי אמר אסור [ס]הזמנה מילתא היא ורבא אמר [ע]מותר הזמנה לאו מילתא היא מאי טעמא דאביי [פ]גמר [3]שם [4]שם מעגלה ערופה מה עגלה ערופה בהזמנה מיתסרא האי נמי בהזמנה מיתסרא ורבא גמר [3]שם [2]שם מעבודת כוכבים מה עבודת כוכבים [ק]בהזמנה לא מיתסרא אף הכא נמי בהזמנה לא מיתסרא ורבא מאי טעמא לא גמר מעגלה ערופה אמר לך משמשין

הרוגי מלכות. הני דעובדי כוכבים: **הרוגי ב״ד.** עיר הנדחת: **מיפה וקבורה בעינן.** אם נקברו מכפרת מיתתן עליהן ולעולם טעמא דקדשי עיר הנדחת משום דהואיל ונדחו ידחו הוא: **רב אשי אמר.** לעולם לא בעינן עיכול הבשר אלא לערת דמיבעוט הקבר פורתא וטעמא דלא היו מתאבלים משום דאבילות מסתימת הגולל חיילא כדתניא באלו מגלחין [ר]. גולל הוא הדף הנתון על תרון לכסוי ואותן שבדפנות קרי להו דופק: **הואיל ונדחו.** אלא נראו להתאבל בשעת התחלת אבילות ידחו אף לאחר מכאן. ואע״ג דגבי קובר את מתו ברגל תנן (מו״ק דף יט.) מונה שבעה אחר הרגל ולא אמרי׳ הואיל ונדחו ידחו התם לא אידחו להו לגמרי שהרי עסקי רבים נוהג ברגל שמנחמין אותו כל הרגל דתמרינן התם [ב.] כל שהוא משום עסקי רבים אין הרגל מפסיקין: **אי הכי.** לענין קבורת אבותיו למה לי להמתין עיכול הבשר: **משום דלא אפשר.** ליטלו משום דנבקע כריסו ומסריח: **לאישתא בת יומא.** ביום ראשון שלה והן מתרפאין באותו עפר: **אמרו ליה לשמואל.** משום דמת וכל [ד] הנ״ל הנקבר בו איסורי הנאה ניהו דגמר שם שם מעגלה ערופה דכלקמן: **יאות עבדין.** כדמפרש לקמן שהקרקע אינו נאסר: **ע״ז לא מיפסלא במחובר.** לקרקע דכתיב אלהיהם על ההרים [ו] ולא ההרים אלהיהם: **החוצב קבר לאביו.** משמע: **לא יקבר בו.** הכי עולמית דכיון דהחמן למת נאסר בכל הנאה. וקס״ד דה״ה נמי אם חצבו לצורך מיש אחר ואורחא דמילתא נקט: **בקבר בנין.** שבנאו למעלה מן הקרקע (והוי תלוש) דכוותיה בע״ז בית שבנאו מתחלה לע״ז אסור דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש לענין ע״ז וקבר נמי איתקש לע״ז: **קבר חדש.** ולא למת החמן אלא חצבו סתם ולכשימות לו מת יקברנו בו: **שלשה קברות.** חלוקים בהלכותיהן: **קבר הנמצא.** כגון שהוא חדש ויודע בעל השדה שלא זזה מעולם לקוברו שם ובגזילה נקבר שם: **קבר הידוע.** שנקבר שם מדעת בעל השדה: **וקבר המזיק את הרבים.** שקבור במקום הילוך רבים ומטמאין באהלו: **מוסר לפנותו.** שלא קנה את מקומו: **מקומו טהור.** שאע״פ שגזרו טומאה על הקברות ואע״פ שיטלו משם לא גזרו על זה ובהנאה נמי מותר ואע״ג דאיסורא דאורייתא הוא דאין תורת קבר עליו: **מקומו טמא.** גזירה דרבנן היא שגזרו טומאה עולמית על הקבר כדי שלא יפנוהו: **קבר המזיק את הרבים.** ניתן רשות לפנותו מפני מזקו של רבים: **פינהו מקומו טהור.** דלא גזור עליה מפני הנזק ומיהו אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא הוא ולא פקעא: **מת מצוה קנה מקומו.** מתנאים הוא שהתנה יהושע בכניסתן לארץ בפרק מרובה (ב״ק דף פא.): **האורג בגד למת.** לאחר שמת: **הזמנה.** שהזמינו לכך ונקרא שם המת עליו: **מילתא היא.** כאילו כרכו בו: **שם שם.** במריס כתיב (במדבר כ) ותמת שם מריס ותקבר שם ובע״ז כתיב (דברים יב) אשר עבדו שם הגויים: **עגלה ערופה בהזמנה מיפסלא.** דקי״ל ירידתה לנחל איתן היא אוסרתה בקידושין (דף מז.) ובכריתות (כה.): **ע״ז בהזמנה לא מיפסלא.** להדיוט דתניא במס׳ ע״ג (דף מד:) האומר בית זה לע״ז שור זה לע״ז מותר שאין הקדש לע״ז: משמשין

עין משפט נר מצוה

מב א מיי׳ פ״ט מהלכות אבל הלכה ח סמג עשין כ טוש״ע יו״ד סי׳ שעג סעיף ח:
מג ב מיי׳ פ״ט שם הלכה ג סמג שם טוש״ע יו״ד סימן שעה סעיף ג:
מד ג מיי׳ פי״ד שם הלכה יז סמג שם טוש״ע יו״ד סימן שסד סעיף ג [וסי׳ שסח סעי׳ ג]:
מה ד מיי׳ פ״ח מהלכו׳ עכו״ם הלכה ג סמג לאוין מו טור שו״ע יו״ד סימן קמה סעיף ג:
מו ה ו מיי׳ פי״ד מהל׳ אבל הלכה כ סמג עשין כ טוש״ע יו״ד סי׳ שסד סעיף ז:
מז ז ח מיי׳ שם הלכה יז יח טוש״ע שם סעיף ג:
מח ט י מיי׳ פ״ח מהל׳ טומאת מת הלכה ה סמג עשין רלא טוש״ע יו״ד סימן שסד סעיף ב:
מט כ מיי׳ שם הלכה ו טוש״ע שם סעיף ה:
נ ל מיי׳ פי״ד מהלכות אבל הלכה יז טוש״ע שם סעיף ג:
נא מ מיי׳ פ״ח מהלכות טומאת מת הלכה ז טוש״ע שם סעיף ג:
נב נ מיי׳ פי״ד מהלכות אבל הלכה כא סמג עשין כ טור ושו״ע יו״ד סימן שמט סעיף ג:
ס [מיי׳ פ״ד מהל׳ איסורי מזבח הל׳ ד ופ״ז מהל׳ ע״ז הל׳ טו טוש״ע יו״ד סי׳ קלט סעי׳ ן]:

רבינו חננאל

ונשתפה הואיל ונדחה ידחה: **קבריה** דרב הוו שקלי עפר מיניה לאישתא בת יומא ואמר שמואל שרי דקרקע אינה נאסרת שנאמר וישלך את עפרה אל קבר בני העם מקיש קבר בני העם לע״ז מה ע״ז במחובר לא איתסר [אף ה״נ במחובר לא איתסר] ואותבינן עליה מהא דתנינן החוצב קבר לאביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו עולמית הנה נאסר כמחובר ודחי׳ האי קבר בנין הוא והבנין הוא שנאסר אבל הקרקע ועפרו לא נאסרו וכן דחה [הא דתניא] בקבר חדש מותר בהנאה השליכו בו נפל אסור בהנאה בקבר בנין ת״ש ג׳ קברות הן קבר הנמצא מותר לפנותו ולא חיישינן דילמא מת מצוה הוא דמת מצוה קלא אית ליה פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה קבר הידוע אסור לפנותו פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה קבר המזיק לרבים מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ואסור בהנאה הכא נמי בקבר בנין: **איתמר** האורג בגד למת אביי אמר אסור הזמנה מילתא היא דגמר שם שם מעגלה ערופה וערפו שם את העגלה בנחל מה עגלה נאסרה אף צרכי המת בהזמנה נאסרו רבא אמר הזמנה לאו מילתא היא

מסורת הש״ס

(א) כתובות ד: מו״ק כו. (סנה קנב), ב) ע״ז נד:, ג) [סס מה.], ד) [לקמן מח.], ה) [סס], ו) [תוס׳ דאהלות פט״ז שמטות פי״ד ע״ש], ז) [עירובין יז. ב״ק פא. סוטה מה:], ח) [ברכות כג: לקמן מח. מגילה כו: ממחות לד:], ט) [ע״ז נט:], י) [מו״ק כו.], כ) גי׳ יעב״ץ כהוך שנקבר, ל) שם מה., מ) עי׳ מהר״ס, נ) [וע״ע תוס׳ ברכות יט: ד״ה מדלגין ותוס׳ שבת קנב: ד״ה עד ותוספות סוכה כג. ד״ה ולא ותוס׳ כתובות ד: ד״ה עד], ס) [בימות לו.],

תורה אור השלם

1. וַיִּצֵּא אֶת הָאֲשֵׁרָה מִבֵּית יְיָ מִחוּץ לִירוּשָׁלִַם אֶל נַחַל קִדְרוֹן וַיִּשְׂרֹף אֹתָהּ בְּנַחַל קִדְרוֹן וַיִּדֶּךְ לְעָפָר וַיַּשְׁלֵךְ אֶת עֲפָרָהּ עַל קֶבֶר בְּנֵי הָעָם:
מלכים ב כג ו
2. אֲבַד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת אֱלֹהֵיהֶם עַל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רַעֲנָן:
דברים יב ב
3. וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְבַּר צִן בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם: במדבר כ א
4. וְהוֹרִדוּ זְקֵנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָעֶגְלָה אֶל נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל:
דברים כא ד

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ שאני מת מצוה. נ״ב וע״ע בב״ק דף פ״א ע״ב:

מוסף רש״י

מסתימת הגולל. זהו כפוי של תרון המת (כתובות ד:). **ולא ההרים אלהיהם.** שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגויים וגו׳ ומה תאבדו את אלהיהם על ההרים, משמע שלמים ופסליהם שעל ההרים קרויים אלהיהם ולא ההרים קרויים אלהיהם (ע״ז מה.). ומת מצוה קנה מקומו. לקוברו שם (סוטה מה:). מקום שנפל שם בעת מותו קנאו לקבורה ואין בעל השדה מעכב עליו (ב״ק פא.).

משמשין. של מת: **ממשמשין.** של עבודת כוכבים: **גמרינן.** דלא מיתסרי בהזמנה דהאי קרא לאשר עבדו שם במשמשי עבודת כוכבים מוקמינן ליה בנמס׳ ע״ג (דף נא:) דתניא אבד תאבדון את כל המקומות[מ] בכליס שנשמשו בהן לע״ז הכתוב מדבר דאילו מקומות ממש לא מיתסרי דכתיב אלהיהם על ההריס[נ] ולא ההריס אלהיהם יכול יהו נאסרין מיד משעת הזמנה ת״ל אשר עבדו שם[ס] משמשים ואילך: **מידי דאורחיה.** שדרך היהודים לעשות כן אבל ע״ז אסורה לעבוד אף לבני נח הלכך לא מיתסרא תשמיש דידה בהנאה [א] אף בהזמנה דילמא מהדרי בהו ולא משמשי בהו עבודת כוכבים: **לפה.** לעיף: **שהוא טמא מדרס.** שאף הוא ראוי למדרס פעמי׳ שמקפלתו ויושבת עליו או נשענת ראשה עליה: **ונתנתו לספר.** תורה: **טהור מן המדרס.** בלא שום טבילה דבטיל ליה שם מדרס דאומריס לו עמוד ונעשה מלאכתו ואינו מטמא עוד אדם וכלים אבל שם כלי עליו שאף מטפחת הספרים מטמאות טומאה במגע וזה הרי נגע בעצמו בעודו מדרס וכשאבד שם מדרס ממנו מ״מ עדיין כלי הוא ונשאר עליו טומאת מגע שהרי הוא ראוי לה[ע] מדקתני טהור מן המדרס בהזמנה בעלמא אלמא הזמנה מילתא היא: ה״ג **ל״ל נתנתו וכרכתו כדרב חסדא.** כלומר למה לי תרוייהו תיסגי בכרכתו לחודיה דהא איכא מעשה. ומשני כדרב חסדא דאמר תרוייהו בעינן דכרכתו אקראי בעלמא הוא דהוה: **אזמניה ולא אר ביה.** הזמנה לאו מילתא היא אר ביה ולא אזמניה אקראי בעלמא הוא. ואביי פליג עליה דרב חסדא ואית ליה הזמנה מילתא היא הלכך אזמניה אע״ג דלא אר ביה[פ] ובריתא נתנתו דוקא קאמר ולא בעי כרכתו: **אר ביה אי אזמניה אין לא אזמניה לא.** דאקראי בעלמא הוא: **נפש.** בגין שעל הקבר שבנאו לשם חי לכשיעמוד יקבר בו: **דימום.** נדבך של אבנים: **אסור.** אלמא הזמנה מילתא היא: **לא צריכא.** האי הוסיף אלא לאשמועינן דאע״ג דפנייה למת לאחר זמן מתוך הקבר הקבר אסור בהנאה משום הוסיף דה״ל הזמנה ומעשה דאי לא הוסיף שרי אי פנייה דה״ל כלר ביה ולא אזמניה: **אם היה מכירו.** לאותו דימום: **לא יקבר בו.** אלמא הזמנה מילתא היא: **משום כבוד אביו.** יש לחוש אבל משום איסורי הנאה ליכא כגון אם חצבו לשם מת אחר מתחילה לא: **החולב אבנים.** מן ההר לבנות בהן קבר לאביו ולא בנה הרי זה כו׳: **טוי לאריג מי איכא למ״ד.** אפי׳ אביי לא קאמר אלא באורג דאריג חזי למת אבל טווה פשתן לאריג בגד למת לא אמר דתיהוי הזמנה: **קבר חדש.** השתא קס״ד אפילו זימנו למת: **לא הטיל לא.** ואע״ג דהזמין: **ה״ה אע״ג דלא הטיל.** וקבר חדש דקאמר כשחצבו לאדם חי או סתם לכשיצטרך והאי דקאמר הטיל משום דבעי לאשמועינן דנפל תופס קברו לאוסרו אף ע״ג שפינהו: **ולאפוקי דר״ש כו׳.** במסכת אהלות (פט״ז במוספתא ה״ו): **מוסר המתים.** גבו לדקה למתי מצוה או לעניים מתים והותירו מהן יניחום לצורך מתים אחרים: **מוסר המת.** גבו לשם מת פלוני: **ליורשיו.** ליהנות מהן. אלמא הזמנה לאו מילתא היא: **אימא סיפא.** אדרמית לה מרישא סייעיה מסיפא: **לא יגע בהן.** כדמפרש טעמא לקמן: **דימום.** יין: **מפרץ לטעמיה.** לאוקומי כולי תנאי כוותיה: **דלא חזי ליה.** שאינו צריך להוליא בו דהיינו מותר: **מספקא ליה.** הלכך בלא דעת יורשין לא יעשה דימום דילמא לא תפיס ומפסדת להו ליורשין: **לאו מילתא היא.** וטעמייהו דר״מ ורבי נתן לאו משום איסורי הנאה הוא אלא לפי שנתבזה המת עליהן כשגבו אותם בשמו: **ס״ק סבר.** מחייס אחליה לזילותיה וניחא ליה שיתבזה לאחר מיתתו להנאת יורשין: **מוזקין בו כלים.** זורקין בגדיהם עליו יותר מן הצורך מפני חיבתו ומחמת צערן מתכוונין לאסור את כל הממונה עליו: **מצוה על אחרים.** הרוחין אותם להלילם וליטלן מעליו דאין השבת אבידה גדולה מזה. אלמא הזמנה לאו מילתא היא דאי מילתא היא ליכא הצלה:

משמשין ממשמשין גמרינן. [ו] מיהו מת מצוה גופיה ילפינן מעגלה ערופה כדאיתא בפ״ב דמסכת ע״ג (דף כט: וסס) וא״ת ועורו של מת מי גרע מתכריכין דאמרי׳ בהעור והרוטב (חולין דף קכב.) דבר תורה עור אדם טהור ומפני מה אמרו טומאה מפני שלא יעשה אדם מעור אביו ואמו שטיחין לחמור אלמא ליכא איסורא דאורייתא ומפרש ר״ת דאע״ג דאסור מדאורייתא הולכו לגזור טומאה משום דחמירא להו לאינשי טומאה מאיסורא דלאשכחן בסוף כילד צולין (פסחים דף פה.) הפיגול והנותר מטמאין את הידים משום חשדי כהונה ומשום עללי כהונה אע״ג דבלאו הכי איכא לאו דבל תותיר[ז]: **נתנו לספר.** תימה תקשה נמי לאביי דנקט האורג דמשמע אבל ייחד לא והמ״ל הכא בדאיתא שיוי מעשה דהא אין כלי עולה מטומאתו אלא בשינוי מעשה וכן ההיא דנפש שבנאו לשם חי והוסיף בו דימום אחד לשם מת משמע דיחוד בלא הוסיף לא מהני מדפריך מינה לרבא ולאביי ניחא וכן מדנקט כיס שעשאו להניח תפילין ולא נקט יחדו וכופת שאור שייחדה ליסיבה דפ׳ אלו עוברין (שם דף מה: ושם) וסדין שעשאו וילון דהקומץ רבה (מנחות דף כל: ושם) הנך נמי בדאיתא שיוי מעשה מיהו קשה דא״כ בלא נתנתו לספר נמי טהור מן המדרס ב] אי איכא שיוי מעשה ומההיא דהיו אביו ואמו מזרקין בו כלים משמע דבזריקה בעלמא בלא שום מעשה מהני לאביי וא״ל דייחוד דדיבור בעלמא לא מהני אלא א״כ נטלו ואמר זה יהיה למת ולספר והא דנקט האורג לאו דוקא אלא משום רבותא דרבא דאפ״ה אר״י: **מותר** המת ליורשיו. תימה אי בגבו מעות טווי לאריג מי איכא למ״ד ואי בגבו בגדים היאך יעשה דימום לקברו הא אי אפשר לקנותו דאסור בהנאה כי ההיא איטלא דמילתא דאפרסוה אמיתנא בפ׳ אלמנה ביבמות (דף סו:) וא״ל דפרסוהו שאני א״נ מעות עדיפי מטווי לאריגא משום דחזו למיקני בהו כל מילי:

אע״פ

מעין משפט
נר מצוה

נג א ב מיי׳ פכ״ב מהל׳ כלים הלכה י:
נד ג מיי׳ פ״ד מהלכות תפילין הלכה ט סמג עשין כה טור שו״ע או״ח סימן מב סעיף ג:
נה ד ה ו ז מיי׳ פי״ד מהלכו אבל הל״ט סמג עשין מד״ס ב טוש״ע יו״ד סימן שסד סעיף ג:
נו ח מיי׳ פ״ט מהלכות מתנות עניים הל״ח סמג עשין קסב טור שו״ע יו״ד סימן שט סעיף ג:
נז ט מיי׳ פי״ד מהלכות אבל הלכה כג סמג עשין ב טוש״ע יו״ד סימן שמט סעיף ג [וברב אלפס עוד במו״ק פ״ג דף רלו. עוד ביבמות פ״ז דף כו:]:

הגהות מהר״ב רנשבורג

א] רש״י ד״ה מידי דאורחיה וכו׳ הלכך לא מיתסרי תשמיש דידה בהנאה אף וכו׳ ומתוך מלא אף: **ב]** תוס׳ ד״ה נתנו וכו׳ בלא נתנתו לספר נמי טהור מן המדרס. נ״ב עי׳ שבת דף נח ע״ב תוס׳ בד״ה אע״פ וכו׳ מה שכתבו בזה ודוק היטב:

מוסף רש״י

ולאביי כו׳ אי לא אזמניה לא. קדיש ומרי למילר ביה (ברכות כג:). **החוצב קבר לאביו.** משמע, לא יקבר בו הכן עולמית, דכיון דהוחזק למת נאסר בכל הנאה, וקס״ד דה״ק נמי אם תלנו לאיש אחר (לעיל מז:). **קבר חדש.** ולא למת הוחזק אלא תלנו קחס ולכשיומות לו מת יקברנו בו (שם).

רבינו חננאל

גמר שם שם מע״ז שנאמר אשר עבדו שם הגרים מה ע״ז בהזמנה לא מיתסר עד שתיעבד אף מת כך ומותבינן עליה דרבא הא דתנן במס׳ כלים פרק כ״ח כפה שטמא מדרס ונתנתו על הספר טהור מן המדרס אבל טמא טמא מת ותנן במס׳ זבים פ״ד אמר ר׳ יהושע נדה שישבה עם הטהורה במטה כיפה שבראשה טמאה מדרס ישבה בספינה כלים שבראש הנס שבספינה טמאים מדרס ש״מ הזמנה מילתא היא ופריק נתנתו וכרכתו על הספר כלומר צריך הזמנה ומעשה לפיכך נתנתו היא הזמנה וכרכתו כדר׳ חסדא דאמר סודר דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר בי׳ תפילין אסור למיצר ביה זוזי אזמניה ולא צר ביה צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה זוזי רב חסדא סבר בעי׳ הזמנה ומעשה

משמשין ממשמשין גמרינן לאפוקי עגלה ערופה דהיא גופה קדושה ואביי מ״ט לא גמר מעבודת כוכבים אמר לך מידי דאורחיה ממידי דאורחיה גמרינן לאפוקי עבודת כוכבים דלאו אורחא: (סימן כפ״ה נפשי״ה דחציב״א נכים״א דאומנ״א) מיתיבי [א]כפה שהוא טמא מדרס ונתנתו לספר טהור מן המדרס אבל טמא [ב](מגע מדרס) אימא [ג]נתנתו וכרכתו למה לי נתנתו וכרכתו כדרב חסדא דאמר רב חסדא [ג]האי [ד]סודרא דאזמניה למיצר ביה תפילין וצר ביה אסור למיצר ביה פשיטי אזמניה ולא צר ביה צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה פשיטי ולאביי דאמר [ד]הזמנה מילתא היא אזמניה אע״ג דלא צר ביה צר ביה אי אזמניה אין אי לא אזמניה לא ת״ש [ד]נפש שבנאו לשם חי מותר בהנאה הוסיף בו דימום אחד לשם מת אסור בהנאה הכא במאי עסקינן [ה]דרמא ביה מת אי הכי מאי אירייא הוסיף כי לא הוסיף נמי לא צריכא [ו]אע״ג דפנייה אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא [ו]אם היה מכירו חולצו ומותר [ז]ת״ש החוצב קבר לאביו והלך וקברו בקבר אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית התם משום כבוד אביו הכי נמי מסתברא דקתני סיפא רבן שמעון בן גמליאל אומר אף החוצב אבנים לאביו והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בהן עולמית אי אמרת בשלמא משום כבוד אביו שפיר אלא אי אמרת משום הזמנה [ח]טווי לאריגה מי איכא למאן דאמר ת״ש קבר [ט]חדש מותר בהנאה הטיל בו נפל אסור בהנאה הטיל אין לא הטיל לא ה״ה דאע״ג דלא הטיל ולאפוקי מדרבן שמעון בן גמליאל דאמר [י]אין לנפלים תפיסת הקבר קמ״ל ת״ש [יא]מותר המתים למתים מותר המת ליורשיו הכא במאי עסקינן שגבו מחיים הא לא תני הכי דתנן [יב] [יג]מותר המתים למתים מותר המת ליורשיו ותני עלה כיצד גבו למתים סתם זהו מותר המתים למתים גבו למת זה זהו מותר המת מותר המת ליורשיו ר״מ אומר לא יגע בהן עד שיבא אליהו ר׳ נתן אומר יעשה דימום על קברו או זילוף לפני מטתו רבא מתרץ לה כולה לטעמיה ואמר כולי עלמא הזמנה לאו מילתא היא תנא קמא סבר זה המת זכה בהו בכולהו וכי מבזי ליה יורשין ומשייריה מידי מהני דזוזי דגבו להו לתכריכין מחיל דזלותא לגבייהו לפיכך אמר מותר המת ליורשיו ור״מ מספקא ליה אי מחיל אי לא מחיל לפיכך תני לא יגע בהן ר׳ נתן פשיטא ליה דלא מחיל הלכך יעשה דימום על קברו או זילוף לפני מטתו ת״ש [יד]היו אביו ואמו מזרקין בו כלים מצוה על האחרים להצילן

התם

מסורת הש״ס

א) כלים פכ״ח מ״ה ע״ש, **ב)** [במשנה איתא טמא מת וע״ש פי׳ הברטנורא והתוי״ט], **ג)** ברכות כג:, **ד)** [לעיל מז: וש״נ], **ה)** [לעיל מז:], **ו)** [מגילה כו:], **ז)** [לעיל מז:], **ח)** [תוספתא אהלות פט״ז], **ט)** [בקליס פ״ב מ״ה], **י)** [בקליס פ״ב], **כ)** [שם], **ל)** [בתוספ׳ שקליס איתא כמו הכא ועי׳ תוי״ט גי׳ הירושלמי], **מ)** [דברים יב], **נ)** [שם], **ס)** [שם], **ע)** ל״ל ומדקתני. רש״ל, **פ)** [ל״ל ומשנה], **צ)** מ״מ מת גופי׳ ילפי׳ מעגלה כל״ל. מהר״ם, **ק)** [ועי׳ תוס׳ חולין קכב. ד״ה עורות וכו׳],

עין משפט
נר מצוה

נח [המשך]
תרווייהו אבל הא בלא הא לא מהני. במנחות פ״ג הקשו מהא דתנן במס׳ כלים פרק כ״ז סדין שהוא טמא מדרס ונשאו וילון טהור מן המדרס אבל טמא מגע מדרס אמר ר׳ יוסי וכי באיזה מדרס נגע זה אלא אם נגע בו זב טמא מגע זב ושקלו וטרו ואמרי אלא מסיפא מודה ר׳ יוסי בב׳ סדינין המקופלין ומונחין זע״ז ושב הזב עליהן העליון טמא מדרס והתחתון טמא מדרס ומגע מדרס ש״מ כלי שאינו לא משכב ולא מושב ודרס עליו הזב טמא מדרס והיא טומאה (קלה) [חמורה] פי׳ טמא מדרס ומגע מדרס שאם היה סדין טמא מדרס ומגע מדרס ונשאו וילון טהור מן המדרס ונשארה טומאת מגע מדרס שנגעה בו: והא דאמר רב פפא אם היה מכירו לההוא דיומס דאוספיה לשם מת חולצו ומותר אותו נפש שבנאו לשם חי פשוט הוא: והא דאמר רשב״ג אף החוצב אבנים לקבר אביו וקברו במקום אחר לא יקבר בו עולמית. פריק רבא התם לאו משום דהזמנה מילתא היא אלא משום כבוד אביו ת״ש מותר המתים למתים מותר המת ליורשיו כיצד גבו למת סתם זהו מותר המתים למתים גבו למת זה זהו מותר המת ליורשיו ר״מ אומר לא יגע בהן עד שיבא אליהו ר׳ נתן אומר יעשה דימום על קברו או זילוף לפני מטתו רבא מתרץ לה כולה לטעמיה ואמר כולי עלמא הזמנה לאו מילתא היא תנא קמא סבר זה המת זכה בהו בכולהו וכי מבזי ליה יורשין ומשייריה מידי מהני דזוזי דגבו להו לתכריכין מחיל דזלותא לגבייהו לפיכך אמר מותר המת ליורשיו ור״מ מספקא ליה אי מחיל אי לא מחיל לפיכך תני לא יגע בהן ר׳ נתן פשיטא ליה דלא

אע"פ שלא עיבדן לשמן. פי' הקונטרס דהזמנה לאו מילתא היא ולא איכפת לן בה וקשה לר"ת דקיימא לן בהזמנה הלכה כרבא ובעיבוד לשמה קיימא לן כרשב"ג כדמוכח בפרק הניזקין (גיטין דף נד:) בההוא דאתא לקמיה דר' [9] אמי אמר ליה ספר תורה שכתבתיו גוילין לא נעבדו לשמן אמר ליה [1] נאמן אתה להפסיד שכרך (ואי) אתה נאמן להפסיד ס"ת ואין לחלק בין עור של תפילין לגויל של ס"ת דהא ש"ן של תפילין הלכה למשה מסיני ומפרש ר"ת דרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא סבר כרשב"ג דבעי עיבוד לשמה משום דלא סגי בהזמנה וקשה דא"כ אדיי כת"ק דלא בעי עיבוד לשמה ובפ' התכלת (מנחות דף מב: ושם) א"ל אדיי לרב שמואל בר יהודה האי תכלתא היכי נצביעו לה ודייק מינה דבעי נציעה לשמה והתם מדמי טוייה לשמה לעיבוד דהכא והא"ה נציעה ול"ל דאדיי לא קיבלה מיניה התם [2]:

בשלמא למ"ד נכסים למלך. תימה דבסוף הגולין (מכות דף יב.) משמע דברח לפי שהיה סבור דמזבח קולט דאמר שלשה טעיות טעה יואב וי"ל דלהמלט אי אפשר דיכולין לשומרו שלא יברח וימות בדעב ולא נתכוון אלא להורים נכסיו לבניו ובירושלמי איכא פלוגתא דאמוראי דאיכא מ"ד סבור היה יואב דקרנותיו של מזבח היו קולטין ואין לך קולט אלא גגו של בית עולמים אבל של שילה אינו קולט ואיכא מאן דאמר מאן דכתיב בית מחכמוני ראש השלישי היה טועה אלא לסנהדרין ברח אמר מוטב יהרג בנ"ד וירשו בניו את נכסיו ואל יהרגהו המלך וירשהו המלך: מאי

התם משום מררייהו אי הכי היינו דקתני עלה אמר רשב"ג במה דברים אמורים שלא נגעו במטה [8] אבל נגעו במטה אסורין תרגמה עולא במטה הנקברת עמו דמחלפי בתכריכי המת ת"ש כים שעשאו להניח בו תפילין אסור להניח בו מעות הניח בו תפילין יניח בו מעות אימא עשאו והניח בו תפילין אסור להניח בו מעות כדרב חסדא ת"ש [6] אמר לאומן עשה לי תיק של ספר או נרתיק של תפילין עד שלא נשתמש בהן קודש מותר להשתמש בהן חול נשתמש בהן קודש אסור להשתמש בהן חול תנאי היא [3] דתניא ציפן זהב או שטלה עליהן עור של בהמה טמאה [2] פסולות עור בהמה טהורה כשירות [3] אע"פ שלא עיבדן לשמן ר"ש ב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדו לשמן א"ל רבינא לרבא מי איכא דוכתא דרמו ביה מת וארגי בגד למת א"ל אין כגון שכבי דהרפניא דרש מרימר הלכתא כוותי' דאביי ורבנן אמרי הלכתא כוותי' דרבא והלכתא כוותיה דרבא ת"ר [4] הרוגי מלכות נכסיהן למלך [7] הרוגי ב"ד נכסיהן ליורשין ר' יהודה אומר אף הרוגי מלכות נכסיהן ליורשין אמרו ליה לרבי יהודה והלא כבר נאמר [1] הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו אמר להן בן אחי אביו היה וראוי ליורשו היה והלא הרבה בנים היו לו אמר להן אותו ואת בניו הרג שנא' [2] אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי ורבנן ההוא בנים הראוין לצאת ממנו בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך היינו דכתיב [3] ברך נבות אלהים ומלך אלא למאן דאמר נכסיהן ליורשין למה לי ומלך ולטעמיך אלהים למה לי אלא לאפושי ריתחא ה"נ לאפושי ריתחא בשלמא למאן דאמר נכסיהן למלך היינו דכתיב [4] ויגש יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח וכתיב [5] ויאמר לא (אצא) כי פה אמות אלא למאן דאמר נכסיהן ליורשין מאי נפקא ליה מינה לחיי שעה [5] וישב בניהו את המלך דבר לאמר כה דיבר יואב וכה עניני אמר ליה זיל אימא ליה תרתי לא תעביד בהאי גברא אי קטלית ליה קבול לטותיה דלטייה אבוך ואי לא שבקיה דליקו בלטותיה דלטייה אבוך [6] ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו אמר רב יהודה אמר רב כל קללות שקילל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד [7] אל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם זב מרחבעם דכתיב [8] והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלים וכתיב [9] וכל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא מצורע מעוזיהו דכתיב [10] ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטרת וכתיב [11] והצרעת זרחה במצחו מחזיק בפלך מאסא דכתיב [12] רק לעת זקנתו חלה את רגליו ואמר רב יהודה אמר רב שאחזו [7] פודגרא א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי א"ל [8] כמחט בבשר החי מנא ידע אי בעית אימא מיחש הוה חייש ביה ואיבעית אימא מרביה הוה גמיר לה ואיבעית אימא [13] סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם נופל בחרב מיאשיהו דכתיב [14] ויורו [9] (המורים) למלך יאשיהו [9] ואמר רב יהודה אמר רב שעשו כל גופו ככברה וחסר לחם מיכניה דכתיב [15] וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו אמר רב יהודה אמר רב היינו דאמרי אינשי

תהא

הפס מחמת מררייהו. מתוך לערן הן עושין כן ואין זו הזמנה: **אבל נגעו במטה אסורין.** ואי משום מררייהו למה נאסרין בנגיעת המטה: **במטה הנקברת עמו.** שנושאין אותו בה לקבורה ורגילין היו לקובראה עמו הלכך אע"ג דמשום מררייהו הוא נאסרין בנגיעה ומדרבנן משום דמיחלפי בתכריכי המת ואתי למימר תכריכי המת מותרין אבל במטה שמת בה אין רגילין לכורכו עליה בתכריכי קבורה אין נאסרין דמשום הזמנה ליכא דהא מחמת לערא הוא ומשום גזירה נמי ליכא דהא לא מיחלפא בתכריכי המת: **אסור להניח בו מעות.** דהזמנה מילתא היא וקסיא לרבא: **הניח בו תפילין כו'.** באקראי בעלמא: **אימא הכי.** כים שעשאו לתפילין והניח בו תפילין אסור להניח בו מעות ומשום סיפא אילטריך למיתנייה לאמעוטינן כרב חסדא דלר' ביה ולא אזמנייה לא הוו תשמישי מצוה בהכי: **ציפן זהב.** לתפילין: **פסולות.** הלכה למשה מסיני הוא: **טלה עליהם.** לשון טלאי כלומר חיפן בעור בהמה טמאה: **פסולות.** דכתיב בהן (שמות יג) למען תהיה תורת ה' בפיך: **אע"ג שלא עבדו.** לעור זה לשמו דהזמנה לאו מילתא היא ולא איכפת לן בה: **אילא דוכתא דרמו בה מיתי.** שמת מוטל בה בדזיון כזה להשמותו עד שיאורגו לו בגד ואת ואדיי במילתיה דליתיה פליגיתו: **שכבי דהרפניא.** עייס היו ולאחר מיתה גוזין להן ואורגין להן בגדים קלושים לאחר מיתה: **הרוגי מלכות.** שנתחייבו מיתה למלכי ישראל כגון שמרדו בו דכתיב (יהושע ח) כל איש אשר ימרה את פיך וגו': **לרשתו.** משמע ירושה גמורה ומן הדין: **והלא הרבה בנים היו לו.** לא ידענא מהיכא ילפי: **היינו דכתיב ומלך.** העידוהו שמרד במלכות כדי שיתחייב מיתה למלכות ויהיו נכסיו למלך: **למה לי ומלך.** אי משום דבעי למיקטליה וירשנו מחמת קורבה בברך נבות אלהים סגי: **וליטעמיך.** דמלך לחייבו מיתת מלכות נאמר: **אלהים למה לי.** הא מחייב ליה משום מלכות: **לאפושי ריתחא.** דדיינין עליו שלא ירגנו אחר אחאב למימר בשבילו הרגו ובלי פשע: **כי פה אמות.** ביואב כתיב. לא איהי נדון למלכות כדי שלא יהיו נכסי למלך: **לחיי שעה.** דחויי בעלמא עד שישיבו הדברים לשלמה ויבואו: **כה דבר יואב וכה עניני.** משמע דבר ועייסה הרבה וקרא כי פה אמות הוא דכתיב ותו לא אלא הכי קאמר ליה תרתי לא תעביד ליה: **כולן נתקיימו בזרעו של דוד.** מפני שקיבלן שלמה עליו: **נעלות במרכבה.** וגבי זב כתיב נמי מרכב אסמכתא לגזירה שוה: **מחזיק בפלך.** אוחז מקל ליישען עליו מחמת חולי הרגליים: **פודגרא.** כן שם החולי אף בלשונו: **מנא ידע.** רב נחמן: **וארוחתו ארוחת תמיד.** מאת מ' נבוכדנצר היתה לו: תהא

מסורת הש"ס

עין משפט נר מצוה

נח א מיי' שם הל' כב כג וסמג שם טוש"ע שם:
נט ב מיי' פ"ג מהלכות תפילין הלכה טו סמג עשין כה טור שו"ע או"ח סימן לב סעיף מח:
ס ג מיי' שם טור שו"ע שם סעיף לז:
סא ד מיי' פ"ח מהלכות אבל הלכה ט וס"ד מהלכות מלכים הלכה ט:
סב ה מיי' פ"ח מהלכו' אבל הלכה ט:

מוסף רש"י

ציפן זהב. לתפילין, פסולות הנתפים, דתניא של עור בעינן, דאפילו קטיפתן אינן אלא לזעות בעינן כדאמרינן בהקומץ (מנחות מב:). **או שטלה עליהן.** לשון טלאי, כלומר עשה חיפוי כיס שלהן בעור בהמה טמאה (גיטין מה:) שעשה בתים של עור בהמה טמאה, **פסולות.** כדאמרינן בפרק שמונה קרצים (שבת קח.) למען תהיה תורת ה' בפיך, מן המותר בפיך (מנחות מב:). **פודגרא.** שם חולי הוא שאוחז בהרגליים וקורא לו פודגרא (סוטה י.).

רבינו חננאל

מחיל לפיכך תני יעשה דימוס או זילוף ת"ש היו אביו ואמו מזדקין בו כלים מצוה על אחרים להצילם קשיא לאביי דכיון דאחרים מצילין אותן לא נאסרו ש"מ הזמנה לאו מילתא היא ודחי התם לאו הזמנה היא משום מררותיה היא דזריק ולא גמר לאזמוניה אי הכי דמשום מררותיה זריק להו אפי' נגעו במטה לישתרו אמאי קתני רשב"ג אומר בד"א בשלא נגעו במטה אבל נגעו במטה אסורין תרגמה עולא במטה הנקברת ומשום דמיחלפא בתכריכי המת ת"ש כיס שעשאו להניח בו תפילין אסור להניח בו מעות קשיא לרבא ופריק אימא שעשאו להניחו והניח בו תפילין ת"ש אמר לאומן עשה לי תיק של ספר או נרתק של תפילין עד שלא נשתמש בו קודש מותר להשתמש בו חול משנשתמש בו קודש אסור להשתמש בו חול קשיא לאביי ופריק תנאי היא דתניא ציפה לתפילין זהב או שתלה עליהן עור בהמה טמאה פסולין עור בהמה טהורה כשרין ואף על פי שלא עבדן לשמן [רשב"ג אומר כו' עד שיעבדן לשמן] אביי כתנא קמא ורבא כרשב"ג וקיימא לן דהלכתא כרבא דאמר הזמנה לאו מלתא היא אלא בעי הזמנה ועשייה כרב חסדא דתרוייהו סבירא להו דהדדי וכחדא

שיטתא קיימי והילכתא כהני מתניתא כולהו דקאי כוותיה וכתירוצא דתרצינהו ומתמה' ומי איכא דוכתא דבתר דשכיב שכבא ארגו ליה בגד לתכריכין דבעי כי הא בעי האורג בגד למת וא"ל רבא לרבינא אין שכבי דהרפניא כלומר בהרפניא מלינין המת ותכריכין ו) כלין ביום ובלילה אורגין לו בגד ומשלימין: **ת"ר** הרוגי מלכות נכסיהן למלכות הרוגי ב"ד נכסיהן ליורשין [רי"א אף הרוגי מלכות נכסיהן ליורשין] ואקשינן לר' יהודה והכתיב הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו ופריק ר' יהודה אומר אחאב את נבות ואת בניו הרג שנא' אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי אמש נאום ה' ושלמתי לך בחלקה הזאת וגו' ואחאב דודו הוא כי אחי אביו היה ולו משפט הירושה ומדין ירושה בא לו ולא מדין מלכות וסוגיין כרבנן: **אמר** רב יהודה אמר רב כל קללות שקילל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד בשעה שבא שלמה להרוג את יואב א"ל תרתי לא תעביד בההוא גברא אי שבקיה בלטוותא דלטייה אבוך לההוא גברא או קביל לטוותא אי בעית למיקטליה וקיבלן שלמה אל יכרת מבית יואב זב ומצורע וגו' זב זה רחבעם כו' וזה מפורש בתלמוד א"י בקדושין פ' [האשה נקנית] אמר הכי תמן תנינן האב זוכה לבן בה' דברים בנוי בכח בעושר בחכמה ובשנים בנוי שנאמר והדרך על בניהם. בכח שנאמר גבור בארץ יהיה זרעו. בעושר שנאמר לא ראיתי צדיק ונעזב וזרעו מבקש לחם. בחכמה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם וגו'. בשנים שנאמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם. וכשם שזוכה לו בה' דברים כך מחייבו בה' דברים שנאמר יחולו על ראש יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם. זב תשיש. מצורע עזיב. מחזיק בפלך בורי. נופל בחרב קצר ימים וחסר לחם מסכן כדאתא שלמה מקטיל ליואב א"ל יואב אבוך גזר עלי ה' גזרות קבלון ואנא מיקטיל וקבלון וכולן איקיימון בדבית דוד זב רחבעם שנאמר והמלך רחבעם התאמץ לעלות למרכבה מאן דאמר זב ומאן דאמר איסטניס מצורע זה עוזיהו שנאמר ויהי עוזיהו המלך מצורע עד יום מותו ומחזיק בפלך זה יואש שנאמר ואת יואש עשו שפטים ותני ר' ישמעאל מלמד שהעמידו עליו ברירונים קשים שלא הכירו אשה מימיהם והיו מענין בו כאשה הה"ד וענה גאון ישראל בפניו ועינה גאון ישראל. ונופל בחרב זה יאשיהו שנאמר ויורו המורים למלך יאשיהו אמר ר' יוחנן שעשאוהו ככברה. תני ר' ישמעאל שלש מאות חצים השליכו

ו) עי' ערוך ערך סכב ב'.

מסורת הש"ס

ו) [תוספ' מגילה פ"ב ע"ב], ז) מנחות מב: גיטין מה:, ח) [תוספתא פ"ד ע"ז הפלוגתא מהופך], ט) סוטה י., י) [ברכות יח: שבת יג: קנב.], יא) [ל"ל היוליס], יב) [מו"ק כח: תענית כב: ע"ז], יג) ל"ל אויל מרודך], יד) בגמ' שם אימא ר' אמהו, טו) בגמ' שם אימא מתוך שאתה, טז) [וע"ע תוס' גיטין מה: ד"ה עד שיעבדן ותוס' מנחות מב: ד"ה עד],

תורה אור השלם

1. קוּם רֵד לִקְרַאת אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן הִנֵּה בַּכֶּרֶם נָבוֹת אֲשֶׁר יָרַד שָׁם לְרִשְׁתּוֹ: מלכים א כא יח
2. אִם לֹא אֶת דְּמֵי נָבוֹת רָאִיתִי אֶמֶשׁ נְאֻם יְיָ וְשִׁלַּמְתִּי לְךָ בַּחֲלֻקָּה הַזֹּאת נְאֻם יְיָ וְעַתָּה שָׂא הַשְׁלִכֵהוּ בַּחֲלֻקַּת כִּדְבַר יְיָ: מלכים א כא כט
3. וַיְבָאוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל וַיֵּשְׁבוּ נֶגְדּוֹ וַיַּעִדֻהוּ אַנְשֵׁי הַבְּלִיַּעַל אֶת נָבוֹת נֶגֶד הָעָם לֵאמֹר בֵּרַךְ נָבוֹת וְיָנֶס יוֹאָב אֶל אֹהֶל יְיָ וַיֶּחֱזַק בְּקַרְנוֹת מלכים א כא יג
4. וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה עַד יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה וַיָּנָס יוֹאָב אֶל אֹהֶל יְיָ וַיֶּחֱזַק בְּקַרְנוֹת מלכים א כא יג
5. וַיָּבֹא בְּנָיָהוּ אֶל אֹהֶל יְיָ וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ צֵא וַיֹּאמֶר לֹא כִּי פֹה אָמוּת וַיָּשֶׁב בְּנָיָהוּ אֶת הַמֶּלֶךְ דָּבָר לֵאמֹר כֹּה דִבֶּר יוֹאָב וְכֹה עָנָנִי: מלכים א ב כח
6. וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר וּפְגַע בּוֹ וּקְבַרְתּוֹ וְהָסִרֹתָ דְּמֵי חִנָּם אֲשֶׁר שָׁפַךְ יוֹאָב מֵעָלַי וּמֵעַל בֵּית אָבִי: מלכים א ב לא
7. יָחֻלוּ עַל רֹאשׁ יוֹאָב וְאֶל כָּל בֵּית אָבִיו וְאַל יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב זָב וּמְצֹרָע וּמַחֲזִיק בַּפֶּלֶךְ וְנֹפֵל בַּחֶרֶב וְחֹסֵר לָחֶם: שמואל ב ג כט
8. וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם אֶת אֲדֹרָם אֲשֶׁר עַל הַמַּס וַיִּרְגְּמוּ כָל יִשְׂרָאֵל בּוֹ אֶבֶן וַיָּמֹת וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה לָנוּס יְרוּשָׁלִָם: מלכים א יב יח
9. וְכָל הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא: ויקרא טו ט
10. וּכְחֶזְקָתוֹ גָּבַהּ לִבּוֹ עַד לְהַשְׁחִית וַיִּמְעַל בַּיְיָ אֱלֹהָיו וַיָּבֹא אֶל הֵיכַל יְיָ לְהַקְטִיר עַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת: דברי הימים ב כו טז
11. וַיִּזְעַף עֻזִּיָּהוּ וּבְיָדוֹ מִקְטֶרֶת לְהַקְטִיר וּבְזַעְפּוֹ עִם הַכֹּהֲנִים וְהַצָּרַעַת זָרְחָה בְּמִצְחוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּבֵית יְיָ מֵעַל מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת: דברי הימים ב כו יט
12. וַיֶּתֶר כָּל דִּבְרֵי אָסָא וְכָל גְּבוּרָתוֹ וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה הֲלֹא הֵמָּה כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יְהוּדָה רַק לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת רַגְלָיו: מלכים א טו כג
13. סוֹד יְיָ לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם: תהלים כה יד
14. וַיּוֹרוּ הַיֹּרִים לַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַעֲבָדָיו הַעֲבִירוּנִי כִּי הֳחֳלֵיתִי מְאֹד: דברי הימים ב לה כג
15. וְאַרְחָתוֹ אֲרֻחַת תָּמִיד נִתְּנָה לוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ כֹּל יְמֵי חַיָּיו: מלכים ב כה ל

סהא לוטא ולא נטה. נוח לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים לפי שסוף קללת חנם לשוב אל המקלל: **היה לו.** לאבנר להציל את עצמו באחד מאיבריו של עשאל ולא יהרגנו דהכי אמרינן [בבא סורר ומורה] (לקמן דף עד.) רודף אחר חבירו להרגו ויכול זה להציל את עצמו באחד מאיבריו של רודף ולא עשה כן אלא חזר כנגדו והרגו הרגו עליו: **אמרו ליה לא יכיל ליה.** אבנר לבוון באחד מעשאל מאיבריו: **אמר להו.** יואב השתא בדופן חמישית כנגד גלע חמישי: **אמר ליה ניזיל לאבנר.** דינו של אבנר פטור אתה עליו: **אלין ורקין דרש.** אשכחן שמעלמן שהיו עסוקין במסכת ולא רצה לבטלן כדמפרש ומזיל דאינו מורד במלכות דכתיב רק חזק ואמץ רקין מיעוטין שאם בא המלך לבטל דברי תורה אין שומעין לו: **והשמועה.** כשנמשח שלמה באה אל יואב ונתיירא: **כי יואב נטה אחרי אדוניהו ואחרי אבשלום לא נטה.** כשמרד בדוד אביו: **מאי לא נטה.** כלומר מה לנו להזכיר כאן וכי מה היה לו לירא שלא נטה אחר אבשלום וכאן נטה אלא מגיד לך הכתוב שבקש לנטות גם אחרי אבשלום אלא שלא גמר מחשבתו כדמפרש מפני שעדיין היה ליחלוחית גבורתו של דוד קיימת אבל עכשיו שהזקין ילא מדרכו ונטה אחרי אדוניה: **איצטגניני דוד.** בעלי אגרופי׳ שלו שעל ידם הוא נלחם ויוצא ובא על פיהם. איצטגניות דכל הס״ם לשון מזלות וחוזים בכוכבים והנך קרי הכי משום שהיה דוד נסמך עליהם ועושה על פיהם והולך אחר דבריהם: **ילדים.** בחורים: **ומגדלי גלורית.** כמשפטי העובדי כוכבים כדי שיירלו בעלי אימה ויפחדו מהן. ובני יפת תואר נשי עובדי כוכבים שהיו לוקחים בשביה והתירן הכתוב כדכתיב (דברים כב) ולאת בשביה וגו׳: **אילמלא דוד.** שהיה עוסק בתורה לא עשה יואב מלחמה אבל זכותו של דוד עומדת לו ליואב במלחמותיו של דוד: **בור וסירה גרמו לו לאבנר שנהרג.** בור לפחת מים שלקח דוד מרשותו של שאול כשהיה ישן במערה [ב] וכשאמר להם דוד בני מות אתם שלא שמרתם את אדוניכם שכבר הייתי יכול להורגו (שמואל א כו) ד) ראו גם איפוא חנית המלך ואיה לפחת המים וגו׳ היה לו לאבנר למחות בשאול ולומר לו ראה כמה קליק הוא שלא הרגך ולא מיחה אלא אמר שמא אחד מבני הבית נתנם לו: **וסירה.** קוץ. כשכרת דוד את כנף מעילו של שאול במערה היה לו לאבנר ללמד זכות על דוד ולומר לשאול ראה כמה חס עליך ולא הרגך בהיותך יחד עמו במערה ולא לימד זכות אלא אמר שמא כשעברתם אצל הקוצים והסיריס נכנס אחד מן הקוצים בכנף מעילך והוא היה טמון שם וחתכו: **שדנו דין סנהדרי.** כמו (דברים כא) אל זקני עירו ואל שער מקומו דסתם שער לשון סנהדרי הוא שהיו דנין שם: **על עסקי שלו.** לשון של נעלך (שמות ג). שאל לו בערמה יבמה גדמת היאך חולצת התחיל שוחה מלפניו ומראהו כך היא חולצת בשייה והוא שלף חרבו והרגו כדכתיב (מלכים א ב) בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו: **שהם דרשו אלין ורקין.** שלא לקיים מצות המלך לעבור על דברי תורה עמשא כדאמרן אבנר כשאמר לו שאול לעבדיו (שמואל א כב) סובו והמיתו את כהני ה׳ וגו׳ וכתיב (שם) ולא אבו עבדי שאול לשלוח ידם ולפגוע וגו׳: **והוא לא היה דורש.** דוד אע״ג שלא נזה דוד אלא באיגרת כדכתיב (שם ב יא) וכתב בספר לאמר הבו את אוריה וגו׳: **ויקבר בביתו במדבר.** ביואב כתיב: **מופקר לגל.** לעניים להתפרנס מביתו: **אפי׳ מוניני ולחנתא טעים.** אפילו דברים דקים ועגולים: **טעים.** שהיה טועם: **פריס להו.** משלח להם למזונות לעניים של עיר: **פריס.** לשון פרס שנוטלין מבית המלך. ופסוק זה בדברי הימים כשלכד דוד את מצודת ציון: **מוניני.** דגים קטנים (ג) ולחנתא מין דגים קטנים:

מאי טעמא קטלתיה לעמשא. ומה תאמר היאך נתחייב יואב במאי דקטליה לעמשא הא בעי התראה ואפילו למ״ד חבר אינו צריך התראה הכא לא היה חבר בדבר זה שהיה מושבו מורד במלכות וה״ל שוגג וי״ל דלא נתחייב אלא משום הוא גופיה דהוה מורד במלכות:

הדרן עלך נגמר הדין

תהא לוטא ולא תהא לאטה אתיוה ליואב דייניה אמר ליה מאי טעמא קטלתיה לאבנר אמר (ה) ליה גואל הדם דעשאל הואי עשאל רודף הוה אמר ליה היה לו להצילו באחד מאבריו א] אמר ליה לא יכיל ליה א״ל השתא בדופן חמישית כיון ליה דכתיב [1]ויכהו אבנר באחרי החנית אל החומש וא״ר יוחנן בדופן חמישית במקום שמרה וכבד תלויין בו באחד מאיבריו לא יכיל ליה אמר ליה ניזיל אבנר מאי טעמא קטלתיה לעמשא אמר (ו) ליה עמשא מורד במלכות הוה דכתיב [2]ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים וגו׳ וילך עמשא להזעיק את יהודה ויוחר וגו׳ אמר ליה עמשא אכין ורקין דרש אשכחינהו דפתיח להו במסכתא אמר כתיב [3]כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת יכול אפילו לדברי תורה [4]תלמוד לומר [3]רק חזק ואמץ אלא ההוא גברא מורד במלכות הוה דכתיב [4]והשמועה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדניה ואחרי אבשלום לא נטה מאי לא נטה אמר רב יהודה שביקש לנטות ולא נטה ומאי טעמא לא נטה אמר רבי אלעזר עדיין ליחלוחית של דוד קיימת רבי יוסי ברבי חנינא אמר עדיין איצטגניני של דוד קיימין (ו)דאמר רב יהודה אמר רב ארבע מאות ילדים היו לו לדוד כולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו ומהלכין בראשי הגייסות היו והן הן בעלי אגרופין של דוד ופליגא דרבי אבא בר כהנא דאמר רבי אבא בר כהנא אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה ואילמלא יואב לא עסק דוד בתורה דכתיב [5]ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא מה טעם דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו משום דיואב על הצבא ומה טעם יואב על הצבא משום דדוד עושה משפט וצדקה לכל עמו [6]ויצא יואב מעם דוד וישלח מלאכים אחרי אבנר וישיבו אותו מבור הסירה מאי בור הסירה אמר רבי אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג [7]ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי אמר רבי יוחנן שדנו דין סנהדרי א״ל מ״ט קטלתיה לעשאל עשאל רודף היה היה לך להצילו באחד מאיבריו לא יכילי ליה השתא בדופן חמישית כוונת ליה באחד מאיבריו לא יכלת ליה לדבר אתו בשלי אמר רב יהודה אמר רב על עיסקי (ז)שלו [7]ויכהו שם אל החומש אמר רבי יוחנן בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויין בו [8]והשיב ה׳ את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו טובים שהיו דורשין אכין ורקין והוא לא דרש צדיקים שהן בפה ולא עשו והוא באיגרת עשה [9]ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב אמר רב שלא חשדו [10]ויקבר בביתו במדבר אטו ביתו מדבר הוא אמר רב יהודה אמר רב כמדבר מה מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל דבר אחר כמדבר מה מדבר מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות [11]ויואב יחיה את שאר העיר אמר רב יהודה אפילו (ח)מוניני וצחנתא טעים פרים להו:

הדרן עלך נגמר הדין

מסורת הש״ס

(ה) לעיל כא. קילוסין עו: ע״ש, (ו) רש״י ד״ה בור וסירה וכו׳ וכשאמר לחם דוד. הכי איתא בירושלמי פ״א דסוטה:

גליון הש״ם

רש״י ד״ה בור וסירה וכו׳ וכשאמר לחם דוד. הכי איתא בירושלמי פ״א דסוטה:

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ אמר להו גואל הדם וכו׳ אמר להו היה לו להצילו וכו׳ אמר להו השתא בדופן: (ב) שם אמר להו עמשא מורד: (ג) רש״י ד״ה מוניני דגים קטנים. ר״ב וכן בע״ג ריש דף כט:

הגהות מהר״ב רנשבורג

א] גמ׳ אמרו ליה כל״ל:

מוסף רש״י

ילדים. בחורים היו לדוד בחיילותיו ולא היו בניו (קדושין עו:). **בני יפת תואר.** נשים שלקחו אנשי ישראל במלחמה, כדכתיב (דברים כא) והבאת אל תוך ביתך, ומתוך כך היו נוהגים כמשפטי העכו״ם (שם). **מספרי קומי ומגדלי בלורית.** מאתמוי ערפס (שם). **משום דדוד עושה משפט וצדקה.** דוד גרס ליואב להיות מצליח על הצבא לפי שעשה משפט וצדקה, ויואב גרס לדוד לעשות משפט וצדקה לפי שהוא דן ויואב שוטר ורודה על ידו, ושוב תמוך שיואב עסק במלחמה לא היה דוד עורך בהן ולבו פתוח לשפוט לדק (שמואל ב ח טו).

הדרן עלך נגמר הדין

רבינו חננאל

במשיח ה׳ וחסר לחם זה הוריכין שנאמר וארוחתו ארוחת תמיד ניתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו: פודגרא. בלשון יון אלנקרם פודגרא. אתיוה ליואב ודיינוה א״ל [גואל הדם דעשאל הוי] מאי טעמא [דכתיב] וימת בדם שעשאל אחיו אמרו ייזיל אבנר. לעמשא בן יתר אמאי קטלתיה א״ל עמשא מורד במלכות הוה שנאמר ויוחר מן המועד אשר יעדו א״ל עמשא אכין ורקין מיעוטין דרש דאשכחינהו דפתחו במסכת אמר כתיב ביהושע כל איש אשר ימרה את פיך וגו׳ יכול אפילו לדברי תורה ישמע לו ת״ל רק חזק ואמץ וכ׳ קרא אחרינא רק חזק ואמץ מאד לשמור ולעשות ככל התורה אשר צוה משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל למען תשכיל בכל אשר תלך וקיימא לן אכין ורקין מיעוטין כ״מ שכ׳ אך (ואך) [ורק] למעט באו וכיון דכתב הכא רק למעט כי בדברי תורה אין שומעין לו אדרבה אתה הוא מורד במלכות שנאמר והשמועה באה אל יואב כי יואב נטה אחרי אדניה וגו׳ ונגמר הדין בכך. כתיב אבשלום לא נטה מ״ט לא נטה אמר עדיין לחלוחית של דוד קיימת אסטגנינו דאמר רב מ׳ ילדים בני יפת תואר מגדלי בלורית היו לו לדוד ומהלכין בראשי הגייסות והן הן אגרופין של בית דוד כלומר ומהן מתיירא יואב לנטות אחרי אבשלום ופליגא דר׳ אבא בר כהנא דאמר אלמלא דוד לא עשה [יואב] מלחמה ואלמלא יואב לא עסק דוד בתורה שנא׳ ויהי דוד עושה משפט וצדקה ויואב על הצבא ומה טעם יואב על הצבא משום דדוד עושה משפט וצדקה לכל עמו בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג שנאמר אכין ורקין כדאמרן והוא לא דרש בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג מפורש בתלמוד א״י בסוטה פ״א. שרצה שאול להשיב את דוד מפני שאמר בעת שלקח הצפחת והחנית היה יכול להורגני וכיון שלא הרגני צדיק הוא אין לרודפו וא״ל אבנר לא כי אלא הצפחת והחנית הנערים

סג א מיי׳ פ״ג מהלכות מלכים הלכה ט:

תורה אור השלם

1. וַיְמָאֵן לָסוּר וַיַּכֵּהוּ אַבְנֵר בָּאַחֲרֵי הַחֲנִית אֶל הַחֹמֶשׁ וַתֵּצֵא הַחֲנִית מֵאַחֲרָיו וַיִּפֹּל שָׁם וַיָּמָת תַּחְתָּיו וַיְהִי כָּל הַבָּא אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָפַל שָׁם עֲשָׂהאֵל וַיָּמֹת וַיַּעֲמֹדוּ:
שמואל ב ב כג
2. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל עַמְשָׂא הִזְעֵק לִי אֶת אִישׁ יְהוּדָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד: וַיֵּלֶךְ עַמְשָׂא לְהַזְעִיק אֶת יְהוּדָה וַיּוֹחֶר מִן הַמּוֹעֵד אֲשֶׁר יְעָדוּ:
שמואל ב כ ד-ה
3. כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַמְרֶה אֶת פִּיךָ וְלֹא יִשְׁמַע אֶת דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ:
יהושע א יח
4. וְהַשְּׁמֻעָה בָּאָה עַד יוֹאָב כִּי יוֹאָב נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנִיָּה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה וַיְנַס יוֹאָב אֶל אֹהֶל יְיָ וַיַּחֲזֵק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: מלכים א ב כח
5. וַיִּמְלֹךְ דָּוִד עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ: וְיוֹאָב בֶּן צְרוּיָה עַל הַצָּבָא וִיהוֹשָׁפָט בֶּן אֲחִילוּד מַזְכִּיר:
שמואל ב ח טו-טז
6. וַיֵּצֵא יוֹאָב מֵעִם דָּוִד וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אַחֲרֵי אַבְנֵר וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ מִבּוֹר הַסִּרָה וְדָוִד לֹא יָדָע:
שמואל ב ג כו
7. וַיָּשָׁב אַבְנֵר חֶבְרוֹן וַיַּטֵּהוּ יוֹאָב אֶל תּוֹךְ הַשַּׁעַר לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּשִׁלְּי וַיַּכֵּהוּ שָׁם הַחֹמֶשׁ וַיָּמָת בְּדַם עֲשָׂהאֵל אָחִיו:
שמואל ב ג כז
8. וְהָשִׁיב יְיָ אֶת דָּמוֹ עַל רֹאשׁוֹ אֲשֶׁר פָּגַע בְּשְׁנֵי אֲנָשִׁים צַדִּיקִים וְטֹבִים מִמֶּנּוּ וַיַּהַרְגֵם בַּחֶרֶב וְאָבִי דָוִד לֹא יָדָע אֶת אַבְנֵר בֶּן נֵר שַׂר צְבָא יִשְׂרָאֵל וְאֶת עַמְשָׂא בֶּן יֶתֶר שַׂר צְבָא יְהוּדָה: מלכים א ב לב
9. וַעֲמָשָׂא לֹא נִשְׁמַר בַּחֶרֶב אֲשֶׁר בְּיַד יוֹאָב וַיַּכֵּהוּ בָהּ אֶל הַחֹמֶשׁ וַיִּשְׁפָּךְ מֵעָיו אַרְצָה וְלֹא שָׁנָה לוֹ וַיָּמֹת וְיוֹאָב וַאֲבִישַׁי אָחִיו רָדְפוּ אַחֲרֵי שֶׁבַע בֶּן בִּכְרִי:
שמואל ב כ י
10. וַיַּעַל בְּנֵיהוּ בֶן יְהוֹיָדָע וַיִּפְגַּע בּוֹ וַיְמִתֵהוּ וַיִּקָּבֵר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר:
מלכים א ב לד
11. וּבֶן הָעִיר מִסָּבִיב מִן הַמְּלוֹא וְעַד הַסָּבִיב וַיּוֹאָב יְחַיֶּה אֶת שְׁאָר הָעִיר:
דברי הימים א יא ח

רבינו חננאל (המשך)

הלכו להביא מים מן הבור ושכחום שם בבור. ובא דוד ומצאם בבור של מים ולקחם א״ל הצפחת והחנית הנה אמרת בבור נשארו כנף מעילו מה תאמר בו א״ל כנף מעילך בסירה הוערת כלומר נסבך בקוצים ונחתך ומצאו דוד ולקחו משם. וכיון שלא הניחו אבנר להתפייס לדוד נענש עליהן וזהו פי׳ בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג. אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי. על עסקי השל. פי׳ שאלה שאלו בענין חליצה כדכתיב של נעלך מעל רגליך. אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים ממנו וגו׳ צדיקים ממנו שהן בפה ולא עשו שאמר לחם שאול למלך להורגו הכהנים ולא קבלו ממנו. וכך הוא מפורש בתלמוד א״י בפרק חלק. ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו סבו והמיתו כהני ה׳ וגו׳. מי היו א״ר שמואל אבנר ועמשא היו אמרו לו כלום אית לך עלינו אלא הדין זונרא והדין כלינרין. פי׳ כלי זיין ורסן הסוס בלשון יון כך שמן. אמרו ליה הא טריפין לך כלומר אין אנו חפצים לא במתנותיך ולא בעבודתיך ולא אבו עבדי המלך לשלוח את ידם לפגוע בכהני ה׳ ויואב באיגרת שכתב לו דוד על אוריה החתי קבל והרגו. טובים ממנו שדרשו אכין ורקין כדאמרן והוא לא דרש אלא קבל האיגרת ועשה. ויקבר בביתו במדבר. מלמד שהיה ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות. כמו המדבר שאין אדם מצוי

ארבע מיתות פרק שביעי סנהדרין

ארבע מיתות. סקילה שריפה הרג וחנק. דווקא נקט סידרא סקילה חמורה משריפה ושתיהן מהרג ושלשתן מחנק ונפקא מינה למתחייב שתי מיתות דקי"ל לקמן (דף פח.) דינדון בחמורה: **רבי שמעון בו'. פלוגתא מפרש בגמרא: זו מלות הנסקלין.** שפירשנו בפרקין דלעיל (דף מה.) בית הסקילה היה גבוה שתי קומות וכו' ומשוס דבעי למתני מלות הנשרפין והנהרגין והנחנקין כילד הדר ונקט להאי: **גמ' כל מקום ששנו חכמים דרך מנין.** וסידרו דבר אחר דבר: **אין מוקדם ומאוחר.** לא דקדקו להקדים במשנתן את המוקדם ולאחר את המאוחר שיש מקום שהשנוי מאוחר במשנה צריך להקדימו במעשה כגון סדר ח' בגדים של כהונה גדולה כדמפרש לקמיה דמכנסים קודמין בלבישה ולא הקדימו לשנותן כסדר לבישתן ויש מקום שהסדר שנוי כמשפטו לכתחילה אבל אי אפיך לית לן בה כגון דברי סדר חליצה דלקמיה: **חוץ מסדר שבעה סממנין.** האמוריס לענין הכתס של דס שבהן דיקדקו בסדר משנתן. כל דבר המועיל לחבירו קרי ליה סס לגביה ואין סס לשון בוסס ולא לשון מרפא אלא לשון דבר הצריך לתיקון חבירו: **מעבירין על הכתם.** לבודקו אס דס נדה הוא ולטמא טהרות שנגע בהן או לבע הוא והטהרות טהורות ואס עבר באלו שבע סממנין כשיכבס אותו בהן כסדרן בידוע שדס היה ואס לא עבר בידוע שלבע היה: **רוק הפל.** שלא טעם כלוס כל אותו היום. תפל ריקס ונגוד וחסר כל טעם מאכל כגון דבר שלא נמלח דמיקרי תפל: **ומי גריסין.** ומי לעיסת גריסין של פול שלועסין וכוססין אותו ומשפשפין אותו בהן: **ומי רגליס.** שהחמילו והסריחו: **נתר.** מין אדמה הוא וקורין לה ניתר"ל: **וכורים.** עשב הוא ומעביר כתמין וקורין ליה אירבנ"ו שבוריי"ל: **קמוניא.** התס מפרש לה שלוף דוק ולא ידענא מאי היא: **אשלג.** נמלא בנקבי מרגליות העולות מתוך היס: **לא עשה ולא כלום.** אין זה נסיון שאס לא עבר בכך אכתי איכא למימר דס הוה והאי דלא עבר היינו משוס דאין גריסין מועילין אלא לאחר הרוק וכן כולס כסדר. והא דרב סחורא קבוע' בהאי גמרא משוס דמייתינן להני ארבע מיתות ב"ד דתנאי' עלה כדפליג רב פפא עליה ואמר אף ארבע מיתות דווקא נישנו הקודס במשנה קודמת לחבירתה אס נתחייב שתי מיתות: **בפלוגתא לא קמיירי.** רב סחורא נמי אית ליה דתנאי' דווקא תנן ומיהו כי נקט מילי דפלוגתא: **אף סדר יומא.** דעבודת יום הכפורים הסדורות במשנה במסכת יומא זו אחר זו דווקא קתני: **ואידך.** אמר לך וודאי דווקא קתני ומיהו חומרא בעלמא הוא שהאמיר הכתוב בעבודת אותו היום שאס שינה בסידרו פסול ולא משוס חשיבות דעבודות הוא שתהא זאת חמורה וחשובה מחבירתה אלא חומר היום שנכתבה חוקה [ויקרא טז] בסידורה לעכב וכי אמרינן אנן במילי דחשיבותה גרס ליה כגון ארבע מיתות דאמרינן לקמן דזו חמורה מזו וכן בשבע סמנין שצורכו וכאן של כל אחד ואחד גורס לו ליקדס וכן מכנסיים שחישבן הכתוב להקדימן כדלקמן אבל יום הכפורים חומר היום אינו אלא לשנות בו ולא כח עבודות: **ואידך.** רב פפא דאמיירי נמי בחומרי אמר לך ההוא מלוה בעלמא ואי אפיך לית לן בה: **ולאפוקי ממלות חליצה.** האי כל מקוס דקאמר רב סחורא דלא דיקדקו בו לאפוקי מסדר השנוי במלות חליצה אתא דלא תימא דווקא הוא ואע"ג דמצותיה הכי כדקא מסדר ואזיל: ש) **היא אומרת.** תחילה מאן יבמי והוא אומר לה לא חפצתי ואחר כך תולצת ואחר כך קוראה ככה יעשה אפי' הכי אי אפיך לית לן בה כדקתני לקמן: **עלה הוגגת לו.** שאס היה הוא זקן והיא ילדה הוא ילד והיא זקינה אומרין לו כלך אצל שכמותך ולא תכנים קטטה לתוך ביתך: **ובלשון הקודש היו אומרין.** במסכת סוטה יליף לה בפרק אלו נאמרין בכל לשון (דף לג.): **רוק הגראה.** שיהא בו כדי לראות כשיולא מפיה דבעינן לעיני הזקנים וירקה [דברים כה]: **קוראה וקורא חולצת וקוראה.** קוראה מאן יבמי וקורא לא חפצתי חולצת ורוקקת וקוראה ככה יעשה לאיש ואתא לאשמעינן דאתי כך אלא דווקא משום הכי נקט לה הכא: **ולאפוקי.** אתא דרב סחורא קא מהדר: **על בשרו.** משמע כשלובשן יהא בשרו מגלי לבוש דאי לא הא אתא לאשמועינן למה לי על בשרו: **מאי טעמא אקדמה לכתונת.** הואיל ומכנסיים קודמין: **דאקדמיה קרא.** כתונת בד קדש ילבש ומכנסי בד וגו' (ויקרא טז): **סקילה חמורה הוא.** טעמא דמתניתין מהדר לפרושי מ"ט דרבנן דאמרו סקילה קודמת לשריפה ושריפה להרג והרג לחנק: **שכן נתנה למגדף.** מבדך את השס והוא בסקילה כדכתיב (שם כד) הוצא את המקלל וגו': **ועבודה כוכבים.** שהן עבירות חמורות: **ומאי חומרא.** דמגדף ועבודת כוכבים דקאמרת דמיתה הניתנה להס ודאי חמורה משאר מיתות שהרי ניתנה לעבירה חמורה: **שכן מחללת את אביה.** דכדקאמרינן לקמן (דף נב.) שאס היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול אומר ארור שזו ילד ארור שזו גידל:

קסברי

ארבע ו)מיתות נמסרו לבית דין סקילה שריפה הרג וחנק ז)רבי שמעון אומר שריפה סקילה חנק והרג זו מצות הנסקלין: **גמ'** אמר רבא אמר רב סחורא אמר רב הונא כל מקום ששנו חכמים דרך מניין אין מוקדם ומאוחר חוץ משבעה סמנין ח)דתנן ב)שבעה סמנין מעבירין על הכתם רוק תפל ומי גריסי' ומי רגלים ונתר וברורית קמוליא ט)(ואשלך) וקתני סיפא י)ג)העבירן שלא כסידרן או שהעבירן שבעתן כאחד לא עשה ולא כלום רב פפא סבא משמיה דרב אמר אף ארבע מיתות מדקא מפליג רבי שמעון ש"מ דוקא קתני ואידך בפלוגתא לא קא מיירי רב פפא אמר י)אף סדר יומא דתנן י)ד)כל מעשה יום הכפורים האמורים על הסדר אם הקדים מעשה לחבירו לא עשה ולא כלום ואידך ההוא חומרא בעלמא רב הונא בריה דרב יהושע אמר אף סדר תמיד כ)דקתני עלה זהו סדר תמיד ואידך ההוא למצוה בעלמא ולאפוקי ממצות חליצה דתנן כ)מצות חליצה ה)בא הוא ויבמתו לפני בית דין היו נותנין לו עצה ההוגנת לו שנאמר [1]וקראו לו זקני עירו ודברו אליו [2]והיא אומרת [3]מאן יבמי וגו' [4]והוא אומר [1]לא חפצתי לקחתה ובלשון הקדש היו אומרין [3]ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו וירקה בפניו ועונתה ואמרה לדייניו ועונתה ואמרה ככה יעשה לאיש וגו' [4]ונקרא שמו בישראל וגו' ואמר רב יהודה [1]מצות חליצה קוראה וקורא חולצת ורוקקת וקוראה והוינן בה מאי קמ"ל מתניתין היא הא קמ"ל [2]מצוה הכי ואי אפיך לית לן בה תניא נמי הכי כ)[3]בין שהקדים חליצה לרקיקה או רקיקה לחליצה מה שעשה עשוי ולאפוקי מהא דתנן [4]כהן גדול משמש בשמונה כלים והדיוט בארבעה בכתונת במכנסים במצנפת ואבנט [5]מוסיף עליהן כהן גדול חושן ואפוד ומעיל וציץ ל)ותניא מנין שלא יהא דבר קודם למכנסים שנאמר [5]ומכנסי בד יהיו על בשרו ותנא מאי טעמא אקדמיה לכתונת [6]משום דאקדמיה קרא וקרא מאי טעמא אקדמיה משום דמכסיא כולה גופיה עדיפא ליה: [5]סקילה שריפה כו': סקילה חמורה משריפה שכן [6]ניתנה למגדף ולעובד ע"ג מאי חומרא שכן פושט ידו בעיקר אדרבה שריפה חמורה שכן [6]ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא שכן מחללת את אביה

קסברי

ליה דמתני' דווקא תנן ומיהו כי נקט ליהו לא נקט מילי דפלוגתא: **אף סדר יומא.** דעבודת יום הכפורים הסדורות במשנה במסכת יומא זו אחר זו דווקא קתני: **ואידך.** אמר לך וודאי דווקא קתני ומיהו חומרא בעלמא הוא שהאמיר הכתוב בעבודת אותו היום שאס שינה בסידרו פסול ולא משוס חשיבות דעבודות הוא שתהא זאת חמורה וחשובה מחבירתה אלא חומר היום שנכתבה חוקה [ויקרא טז] בסידורה לעכב וכי אמרינן אנן במילי דחשיבותה גרס ליה כגון ארבע מיתות דאמרינן לקמן דזו חמורה מזו וכן בשבע סמנין שצורכו וכאן של כל אחד ואחד גורס לו ליקדס וכן מכנסיים שחישבן הכתוב להקדימן כדלקמן אבל יום הכפורים חומר היום אינו אלא לשנות בו ולא כח עבודות: **ואידך.** רב פפא דאמיירי נמי בחומרי אמר לך ההוא מלוה בעלמא ואי אפיך לית לן בה: **ולאפוקי ממלות חליצה.** האי כל מקוס דקאמר רב סחורא דלא דיקדקו בו לאפוקי מסדר השנוי במלות חליצה אתא דלא תימא דווקא הוא ואע"ג דמצותיה הכי כדקא מסדר ואזיל: ש) **היא אומרת.** תחילה מאן יבמי והוא אומר לה לא חפצתי ואחר כך תולצת ואחר כך רוקקת ואחר כך קוראה ככה יעשה אפי' הכי אי אפיך לית לן בה כדקתני לקמן: **עלה הוגגת לו.** שאס היה הוא זקן והיא ילדה הוא ילד והיא זקינה אומרין לו כלך אצל שכמותך ולא תכנים קטטה לתוך ביתך: **ובלשון הקודש היו אומרין.** במסכת סוטה יליף לה בפרק אלו נאמרין בכל לשון (דף לג.): **רוק הגראה.** שיהא בו כדי לראות כשיולא מפיה דבעינן לעיני הזקנים וירקה [דברים כה]: **קוראה וקורא חולצת וקוראה.** קוראה מאן יבמי וקורא לא חפצתי חולצת ורוקקת וקוראה ככה יעשה לאיש ואתא לאשמועינן דאתי כך אלא דווקא משום הכי נקט לה הכא: **ולאפוקי.** אתא דרב סחורא קא מהדר: **על בשרו.** משמע כשלובשן יהא בשרו מגלי לבוש דאי לא הא אתא לאשמועינן למה לי על בשרו: **מאי טעמא אקדמה לכתונת.** הואיל ומכנסיים קודמין: **דאקדמיה קרא.** כתונת בד קדש ילבש ומכנסי בד וגו' (ויקרא טז): **סקילה חמורה הוא.** טעמא דמתניתין מהדר לפרושי מ"ט דרבנן דאמרו סקילה קודמת לשריפה ושריפה להרג והרג לחנק: **שכן נתנה למגדף.** מבדך את השס והוא בסקילה כדכתיב (שם כד) הוצא את המקלל וגו': **ועבודה כוכבים.** שהן עבירות חמורות: **ומאי חומרא.** דמגדף ועבודת כוכבים דקאמרת דמיתה הניתנה להס ודאי חמורה משאר מיתות שהרי ניתנה לעבירה חמורה: **שכן מחללת את אביה.** דכדקאמרינן לקמן (דף נב.) שאס היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול אומר ארור שזו ילד ארור שזו גידל:

קסברי

ו) [נראה דל"ל ומי אפיך והקדים רקיקה לחליצה מה שעשה עשוי]. ז) נראה דחסר כאן ול"ל ומקשינן אדרבה שריפה חמורה שכן נתנה לבת כהן שזינתה ומינן חומרא דשריפה וכו'].

א א מיי' י"ד מהלכות סנהדרין הל"ח סמג עשין לט ק:

ב ב מיי' פ"ט מהלכות איסורי ביאה הלכה לו ופ"ד מהלכות טומאת מקדש ומושב הל"ח סמג עשין קיא טוש"ע י"ד סימן קל סעיף לח:

ג ג מיי' פ"ט מהלכות איסורי ביאה הל' לז:

ד ד מיי' פ"ה מהלכות עבודת יום"כ הל"ח:

ה ה מיי' פ"ד מהלכות יבום הל"ח סמג עשין נב טור שו"ע אה"ע סימן קסו סעיף ח:

ו ו מיי' שם [הל"ו ז] הל"ח וסמג שם טוש"ע אה"ע סימן קסו סעיף כט:

ז ז ח ט מיי' שם הל"ט והל"י טור שו"ע שם סעיף מג:

ח י מיי' פ"מ מהל' כלי המקדש הלכה ח:

ט כ מיי' שם פ"ה הלכה כ:

י ל מיי' שם פ"ח הל"ח סמג עשין קנג:

יא מ מיי' פי"ד מהלכות סנהדרין הל"ד סמג עשין לט:

רבינו חננאל

ארבע מיתות נמסרו לב"ד סקילה שריפה הרג וחנק כו' אמר רב הונא כל מקום ששנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר בהן כגון ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער וכיוצא בו. חוץ מז' סממנין דמאי דמקדי' מקדים ומאי דמאחר מאוחר דתנן בנדה פ"ט ז' סממנין מעבירין על הכתם רוק תפל. מי גריסין ומי רגלים. נתר וברורית. קימוניא. ואשלג. וקתני סיפא העבירן שלא כסדרן או העבירן שבעתן כאחד לא עשה כלום. משמיה דרב אמרי אף ד' מיתות מאי דמקדים מקדים ומאי דמאחר מאוחר. מדקא פליג ר' שמעון ותני שריפה סקילה הרג וחנק ש"מ דווקא כך סידורן: ורב הונא מתני' דאית בה פלוגתא ומעשה יה"כ דחומרא בעלמא היא וסדר התמיד דלמצוה בעלמא היא בהני כולהו לא קא מיירי ומה בא להודיע לאפוקי מצות חליצה דתנן ביבמות פרק מצות חליצה בא לב"ד הוא ויבמתו כו' ומפורש קוראה היא תחלה בפני ב"ד מאן יבמי וגו' וקורא הוא לא חפצתי לקחתה ואחרי כן חולצת כדכתיב וחלצה נעלו וגו' ורוקקת כדכתיב וירקה בפניו. וקוראה ככה יעשה לאיש ואתא לאשמעינן מצוה כך קוראה וקורא חולצת ורוקקת וקוראה ו) ואי אפיך והקדים חליצה לרקיקה ובין שהקדים רקיקה [לחליצה] מה שעשה עשוי. ולאפוקי נמי מהא דתנן ביומ"כ פ"ז בסדור בגדי כהן בכתונת ומכנסים במצנפת ואבנט וכו'. לא תימא דכסדר הזה בענין וכתונת ברישא אלא אינה כסדר הזה ומכנסים לבוש ברישא כדכתיב ומכנסי בד יהיו על בשרו. וכיון (שאחרי) [שכתונת אחרי] המכנסים אמאי אקדמה קרא לכתונת קודם המכנסים ופשטינן הואיל ומיכסיא כולי גופא חשיבא ומשום הכי אקדמה. ואתינן למפשט איזוהי חמורה מחברתה. ואמרי' סקילה חמורה שנתנה למגדף ולע"ז שאין עבירה למעלה מהן שפשטו יד בעיקר ג) ודחינן חומרא דשריפה מדמוקמינן נשואה בת כהן בשריפה ולא ארוסה אלא ארוסה בת כהן בסקילה כבת ישראל. והלא לא יצאה שריפה בבת כהן להקל עליה ואלו היתה השריפה חמורה מסקילה כשם שיצאה נשואה בת כהן מחנק שהוא קל לשריפה שהיא חמורה כך ארוסה בת כהן היתה יוצאה מסקילה שהיא קלה. לשריפה שהיא חמורה. וכיון שלא יצאה ש"מ דסקילה חמורה

תורה אור השלם

1. וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְדִבְּרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפַצְתִּי לְקַחְתָּהּ:
דברים כה ח

2. וְאִם לֹא יַחְפֹּץ הָאִישׁ לָקַחַת אֶת יְבִמְתּוֹ וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשַּׁעֲרָה אֶל הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יַבְּמִי:
דברים כה ז

3 וְנִגְּשָׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעֵינֵי הַזְּקֵנִים וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְיָרְקָה בְּפָנָיו וְעָנְתָה וְאָמְרָה כֹּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו:
דברים כה ט

4. וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל בֵּית חֲלוּץ הַנָּעַל:
דברים כה י

5. כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמִכְנְסֵי בַד יִהְיוּ עַל בְּשָׂרוֹ וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגֹּר וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף בִּגְדֵי קֹדֶשׁ הֵם וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת בְּשָׂרוֹ וּלְבַשָּׁם:
ויקרא טז ד

גליון הש"ם

גמ' משום דאקדמיה קרא. עי' תשובת שאגת אריה סימן כט:

לעזי רש"י

ניתר"א [ניטר"א]. מלחת. אירבנ"ו שבוניריי"א [אירב"א שבונייר"א]. עשב סבוני (סבונית).

מוסף רש"י

מעבירין על הכתם. שאין הכתם בטל עד שיעבירו כולן עליו (נדה טא:). רוק תפל. שלא טעם כלוס כל אותו היום קודם לכן, והייגו תפל בלא טעם (שם). שלא כסידרן. כדרך שסנויין כאן (שם סב.) כסדר שהן שנויין במשנה זה אחר זה כך סדר העבלתן (זבחים צה:). לא עשה ולא כלום. לא לבדוק ולא לבטל (נדה סב.). בכתונת במכנסים כו'. אהדיוט קאי (יומא עא:). על בשרו. משמע שלובש בגדיו עריס שאין עליו אלא בשרו, דאי לא תימא הכי על בשרו למאי כתביה (שם כג:).

מסורת הש"ם

א) [יבמות מז:], ב) [מזכר יבמות ב:], ג) נדה סא:, ד) [י"ל ומשנג], ה) שם סב. זבחים לה:, ו) [הא דלא קחשיב אף סדר סוטה עי' מופפות סוטה ח: ד"ה קודס], ז) יומא ס., ח) תמיד פ"ז מ"ג, ט) יבמות קו:, י) [יבמות קה. קו:], כ) יומא עא:, ל) שם כג: וכה., מ) [לקמן עט:], נ) [שם], ס) [נדה סב.], ע) [י"ל אחר ד"ה עלה], פ) [וע"ע תוס' יבמות קו. ד"ה רבא ותוס' ע"ז יט. ד"ה אמר], צ) כ"מ לגן וחסד. רס"ג.

קסברי רבנן. דמתני': **נשואה.** בת כהן יצאה מכלל נשואה בת ישראל מחנק לשריפה אבל ארוסה דגבי בת ישראל בסקילה לא יצאה בבת כהן מכלל ארוסה בת ישראל: **ומדאפקיה רחמנא לארוסה.** בת כהן מכלל נשואה בת כהן משריפה לסקילה ש"מ סקילה חמורה דעל כרחיך ארוסה חמורה מנשואה שמחללת ומזנה בית אביה והכתוב החמיר עליה דהא נשואה בת ישראל בחנק שהיא קלה מכולן וארוסה בסקילה. לפוס ריהטא דסוגיא הכי מיפרשא כדפרישית ומיהו כי דייקת בה שפיר לא אשכחת קרא לרבנן מנא להו דנשואה יצאה ולא ארוסה אלא משום דאית להו סקילה חמורה הוא דקאמרי על כרחיך לא יצאה ארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה להקל ויש להקשות היכי יליפינן מהכא דסקילה חמורה הא איהי לא קמה להו לרבנן אלא משום דקסברי סקילה חמורה הלכך על כרחיך האי מדאפקיה רחמנא לארוסה בת כהן בסקילה דנקט הכא ולא טעמא למילתייהו היא אלא יתובי מילתא בעלמא ועיקר טעמייהו מדגיתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבי הוא ודקשיא לך אדרבה שריפה חמורה שכן ניתנה לבת כהן ומאי חומרא שכן מחללת את אביה הכי מתרלינא לה כדמתרלינא לקמן גבי מכה אביו ואמו אפ"ה פושט ידו בעיקר עדיף והאי דקאמר דקסברי רבנן נשואה יצאה לשריפה כו' על כרחיך נקט ליה דלא תימא מדיצאה ארוסה בת כהן מארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה ש"מ שריפה חמורה וה"ק לעולם סקילה חמורה דפושט ידו בעיקר עדיף וגבי בת כהן דאחשבה לשריפה לאו לגבי סקילה אחשבה אלא לגבי חנק אחשבה דנשוא' היא דיצאה ולא ארוסה והאי מדאפקיה רחמנא כו' אורך דבריס הוא ונראה בעיני דלא גרסינן לה: **דדאמרן.** שכן פושט ידו בעיקר: **איזה לה מרובה.** כלומר אי זה עון חמור: **מדיחי עיר הנדחת בסקילה.** באלו הן הנאנקין (לקמן דף פט:) יליף טעמא ומדמדיח בסקילה וגידחין בסייף ש"מ סקילה חמורה: מכה אביו ואמו בחנק דכתיב ביה (שמות כא) יומת סתמא וקיימא לן (לקמן דף נב:) כל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק: **הוקש לכבוד המקום.** נאמר כאן (שמות כ) כבד את אביך ונאמר להלן (משלי ג) כבד את ה' מהונך: על כרחיך ארוסה חמורה מנשואה שרעה לשמים ולבריות ולעצמה שפוגמת כבודה ומשפחתה ואיכא קלון טפי מנשואה שכבר נפגמה ומדאפקה רחמנא

קסברי רבנן נשואה יצאה כו'. פ"ה דעיקר טעמא דאפ"ה פושט ידו בעיקר עדיף וכן משמע בפ' הנשרפין (לקמן דף עט:) דתנן אמרו לו אילו לא היתה סקילה חמורה לא ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים וא"ת סייף יוכיח שניתן לאנשי עיר הנדחת שפושטין ידיהם בעיקר ואפ"ה שריפה חמורה ממנו כדמוכח בשמעתתא וי"ל דסייף יש לו חומרא אחריתי עמו שממונו אבד ושקולין שניהם בסקילה ואע"ג דאמרינן בסמוך אדרבה סייף חמור מסקילה שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונו אבד דמשמע שזה גורם לו שהוא חמור כיון שיש בו חומרא זו התם היינו טעמא דאכתי לא ידעינן דסייף קל ואית לן למימר מסברא דכיון דיש בו חומרא זו דממונו אבד מיתתו נמי חמורה אבל כיון דידעינן דסייף קל איכא למימר שזה גורם לו שניתן לפושט יד בעיקר משום חומרא דאיכא בהדיה דממונו אבד:

סקילה חמורה מחנק. ה"ה דהמ"ל מק"ו משריפה או מסייף דחמורין מחנק וסקילה חמורה מהן דכה"ג קאמר לקמן לר"ש:

אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו. ותימה סקילה נמי ניתנה למקלל אביו ואמו דהוקש כבודן לכבוד המקום ועוד וכי מפני שהוקש יהא חמור מכבוד המקום עצמו ועוד דבכילד הרגל (נ"ק דף כה.) אמר ק"ו לשכינה י"ל דוס וי"ל דלא קאמר שיהא חמור מסקילה אלא כלומר חמור כסקילה שכן הוקש:

נאמר אביה בסקילה כו'. תימה אע"ג דמסברא סייף חמור אתיא ג"ש ומפיק ליה ואם כן לעיל נמי דמסברא סקילה חמורה משריפה כדפ"ה דפושט ידו בעיקר עדיף אמאי לא אתי גזירה שוה ומפקא מסברא וימא אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה דמה אביה האמור בסקילה בארוסה אף אביה האמור בשריפה בארוסה:

מה

קסברי רבנן [א]נשואה יוצאה לשריפה ולא ארוסה ומדאפקה רחמנא לארוסה בסקילה ש"מ סקילה חמורה סקילה חמורה מסייף שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים ומאי חומרא כדאמרן אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונן אבד אמרת איזה כח מרובה כח המדיח או כח הנידח הוי אומר כח המדיח ותניא [ב]מדיחי עיר הנדחת בסקילה סקילה חמורה מחנק שכן ניתן למגדף ולעובד עבודת כוכבים ומאי חומרא כדאמרן אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא שכן הוקש כבודן לכבוד המקום מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל מכלל נשואה בת ישראל מחנק לסקילה ש"מ סקילה חמורה [ג]שריפה חמורה מסייף שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא שכן מחללת את אביה אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונן אבד נאמר [1]אביה בסקילה ונאמר [2]אביה בשריפה מה אביה האמור בסקילה סקילה חמורה מסייף אף אביה האמור בשריפה שריפה חמורה מסייף שריפה חמורה מחנק שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא כדאמרן אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא שכן הוקש כבודן לכבוד המקום מדאפקיה רחמנא לנשואה בת כהן מכלל נשואה בת ישראל מחנק לשריפה ש"מ שריפה חמורה [ד]סייף חמור מחנק שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונם אבד אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא שכן הוקש כבו' אפילו הכי פושט ידו בעיקר עדיף: רבי שמעון אומר כו': שריפה חמורה מסקילה שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא שכן מחללת את אביה אדרבה סקילה חמורה שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים ומאי חומרא שכן פושט ידו בעיקר רבי שמעון לטעמיה דאמר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשרפה ומדאפקיה רחמנא לארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה ש"מ שריפה חמורה שריפה חמורה מחנק שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא כדאמרן אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומר' שכן הוקש כבודם לכבוד המקו' מדאפקיה רחמנא לנשואה בת כהן מכלל נשואה בת ישראל מחנק לשריפה ש"מ שריפה חמורה שריפה חמורה מסייף שכן ניתנה לבת כהן שזינתה ומאי חומרא כדאמרן אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונם אבד אמרת וכי איזה כח מרובה כח המדיח או כח הנידח

הוי

מכלל מות יומת הנוקף (ויקרא כ) דהיינו חנק דלף ארוסה היתה בכלל אשת רעהו (שם) ואפקה בהדיא לסקילה כדכתיב (דברים כב) כי תהיה נערה בתולה מאורסה וגו' ש"מ סקילה חמורה. ואי קשיא לך למה לי להדורי בתר טעמא בכולהו דתיהוי סקילה חמורה מיניייהו מכיון דאשכח סקילה חמורה משריפה ולקמן יליף שריפה חמורה מסייף ממילא ידעינן דסקילה חמורה מסייף תריץ משום דלקמן לא קיימא לן שריפה חמורה מסייף אלא מגזירה שוה מסקילה דאשכחן בה דחמיר מסייף הלכך מיבעי ליה לאהדורי אטעמא דחמורה סקילה מסייף: **נאמר אביה בסקילה.** בנערה המאורסה לזנות בית אביה (דברים כב): **ונאמר אביה בשריפה.** בבת כהן את אביה היא מחללת (ויקרא כא): **סקילה חמורה מסייף.** כדיליף טעמא לעיל ממדיחין וגידחין: **מדאפקיה לנשואה דבת כהן.** סתמא כתיב ארוסה ונשואה משמע ורבנן הוא דמפקי ארוסה מההיא כלל ושבקי לה במילתא כדין ישראלית בסקילה משום דאית להו סקילה חמורה שכן ניתנה למגדף ונשואה מיהת אפקה קרא מדין נשואה ישראלית מחנק לשריפה אלמא שריפה חמורה ואע"ג דמלי לאיתויי בגזירה שוה דאביה אביה כדאייתיה לסייף ניחא לאיתויי מגופה: **ר"ש לטעמיה.** לקמן (ע"ב) יליף מקרא דכתיב בת כהן סתמא [ויקרא כא]:

הוי

יב א מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה יא סמג עשין קד:
יג ב מיי' שם הלכה י ופ"ד מהלכות עכו"ם הלכה ח ופ"ה הל"ב סמג שם ולאוין כו:
יד ג ד מיי' פי"ד מהלכות סנהדרין הלכה ד:

רבינו חננאל

משריפה סקילה חמורה מסייף מדאשכחן בעיר הנדחת הנדחין בסייף והמדיחין בסקילה ש"מ דסקילה חמורה מסייף סקילה חמורה מחנק מדאפקה רחמנא לארוס' בת ישראל מכלל נשואה בת ישראל להחמיר עליה ואפקה מחנק לסקילה. ש"מ סקילה חמורה מחנק. שרפה חמורה מסייף שיצאה להחמיר על בת כהן. ג) וכשם שניתנה לבת כהן ואפילו זינתה מאביה ב) גמר אביה אביה מסקילה מה בת ישראל שזינתה ארוסה בסקילה וכתיב בה אל פתח בית אביה ובבת כהן כתיב את אביה היא מחללת מה אביה שבסקילה סקילה חמורה מסייף אף אביה שבשרפה שרפה חמורהה מסייף. שרפה חמורה מחנק שכן נתנה לבת כהן החמורה כדאמרן מדאפיק רחמנא נשואה בת כהן מכלל נשואה בת ישראל שהיא בחנק והוציאה הכתוב מחנק לשרפה ש"מ שרפה חמורה מחנק. סייף חמור מחנק שניתן לאנשי עיר הנדחת שפשטו ידיהן בעיקר ר"ש אומר שרפה חמורה מסקילה מדאפיק רחמנא לארוסה בת כהן להחמיר עליה ואפקה מסקילה לשרפה ש"מ שרפה חמורה מסקילה ר"ש לטעמיה דאמר ארוסה בת כהן בשרפה. שרפה חמורה מחנק מדאפיק רחמנא לנשואה בת כהן. מחנק לשרפה. ש"מ שרפה חמורה מחנק כולה שמעתא בענין הזה ופשוטה

ג) נראה דחסר כאן וא"ל דלרבנן פיק חמור וכו' גמר מאביה אביה וכו'.

תורה אור השלם

1. וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָ אֶל פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים וָמֵתָה כִּי עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: דברים כב כא
2. וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תָחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף: ויקרא כא ט

מה כשהוציא נשואה. הא דפשיטא ליה דנשואה להחמיר היינו בג"ש דלעיל דמה אביה האמור בסקילה סקילה חמורה מחנק אף אביה האמור בשריפה שריפה חמורה מחנק: **נאמר כאן אביה.** תימה א"כ לגזות למה לי דלא מיתוקס בחילול שבת מג"ש דאביה וי"ל מ"מ לא הוה ממעטינן חילול שבת דהוי אמינא דג"ש איצטריך למעוטי פנויה ומדכתיב כי תחל ה"א דאייתי נמי בחילול שבת:

כשהוא אומר היא מחללת. פ"ה דהאי תנא לית ליה דרשה דלקמן שאם היו נוהגין בו קדש א"נ אית ליה וליכתוב היא מחללת ולא ליכתוב את אביה ולקמן (דף נב.) משמע דלית ליה דקאמר רב אשי כמאן קרינא רשיעא בר רשיעא אפי' לרשיעא בר צדיקא כמאן כי האי תנא משמע דר"ע ור"ש דפליגי עליה דר' ישמעאל לית להו הך סברא וקשה לאמר לעיל אליבא דר"ש מאי חומריה שכן מחללת את אביה וא"ל דר"ע אית להו הך דרשה דאין מקרא יוצא מידי פשוטו והא דקאמר כי האי תנא לפי שהוא הזכירה: **ת"ל** ובת כהן. פ"ה מריבויא דוי"ו קדרים וכר"ע ס"ל דדרים לקמן כה"ג והא דקתני סיפא לכותי לחלל לנתין ולממזר מניין דמשמע יש לו קידושין בה ושמעינן ליה לר"ע דאמר ביבמות (דף סט.) אין קידושין תופסין בחייבי לאוין הני מילי בחייבי לאוין דשאר אבל מחייבי לאוין גרידא לא והא דקאמר בסמוך כרבי אלעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה ושמעינן ליה לר"ע ד) דפליג עליה מכל מקום נעשית זונה בכמה ביאות ועי"ל דכולה הך בריתא רבי שמעון היא כדמוקי לה בסמוך וסבר לה כר"א בפנוי הבא על הפנויה וכר"ע דדרים וי"ו ומיהו קשה דע"כ לר"ע גופיה דאמר לקמן ה) יכול אפי' פנויה תקשה והא כתיב לזנות ו) ולריך לומר דסבירא ליה כרבי אלעזר:

הא

הוי אומר כח המדיח וקל וחומר ומה חנק שחמור מסייף שריפה חמורה ממנו סייף הקל לא כ"ש סקילה חמורה מחנק שכן ניתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים ומאי חומרא כדאמרן אדרבה חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא שכן הוקש כו' מדאפקיה רחמנא לארוסה בת ישראל מכלל נשואה בת ישראל מחנק לסקילה שמע מינה סקילה חמורה סקילה חמורה מסייף שכן ניתנה למגדף כו' אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונם אבד אמרת וכי איזה כח מרובה כח המדיח או כח הנידח הוי אומר כח המדיח וקל וחומר ומה חנק שחמור מסייף סקילה חמורה ממנו סייף הקל לא כ"ש חנק חמור מסייף שכן ניתן למכה אביו ואמו ומאי חומרא כדאמרן אדרבה סייף חמור שכן ניתן לאנשי עיר הנדחת ומאי חומרא שכן ממונם אבד אמרת וכי איזה כח מרובה כח המדיח או כח הנידח הוי אומר כח המדיח ותניא מדיחי עיר הנדחת בסקילה ר"ש אומר בחנק מרגלא בפומיה דרבי יוחנן ו) א נערה המאורסה בת כהן שזינתה בסקילה ר"ש אומר בשריפה זינתה מאביה בסקילה ר"ש אומר בשריפה מאי קמ"ל לרבנן ב נשואה יצאה לשריפה ולא ארוסה לר' שמעון אחת ארוסה ואחת נשואה יצאה לשריפה וטעמא מאי משום ג) דלרבנן סקילה חמורה לר' שמעון שריפה חמורה נפקא מינה למי ד) שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה מאי רבי שמעון דתניא רבי שמעון אומר שני כללות נאמרו בבת כהן בבת כהן ולא בבת ישראל אימא אף בבת כהן והוציא הכתוב נשואה מכלל נשואה וארוסה מכלל ארוסה מה כשהוציא הכתוב נשואה מכלל נשואה להחמיר אף כשהוציא הכתוב ארוסה מכלל ארוסה להחמיר זוממי נשואה בת כהן בכלל זוממי נשואה בת ישראל ת"ר [1]ובת איש כהן כי תחל יכול אפילו חללה את השבת ת"ל [1]לזנות בחילולין שבזנות הכתוב מדבר יכול אפילו פנויה נאמר כאן [1]אביה ונאמר להלן [2]אביה מה להלן זנות עם זיקת הבעל אף כאן זנות עם זיקת הבעל או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל האדם כשהוא אומר [1]היא מחללת הוי כל אדם אמור הא מה אני מקיים אביה נאמר כאן אביה ונאמר להלן אביה מה להלן זנות עם זיקת הבעל אף כאן זנות עם זיקת הבעל אי מה להלן נערה והיא ארוסה אף כאן נערה והיא ארוסה נערה והיא נשואה בוגרת והיא ארוסה בוגרת והיא נשואה ואפילו הזקינה מנין תלמוד לומר [1]ובת כהן מכל מקום בת כהן אין

נשואה בת ישראל. בחנק שלא הוציא הכתוב אלא אותה לבדה דכתיב (ויקרא כא) היא באש תשרף ולא בועלה ולא זוממיה: גבי זוממין גרס **בכלל** ולא גרס מכלל: **בת כהן כי תחל.** אי לא כתב לזנות משמע אפילו חיללה שבת: **ת"ל לזנות.** ולקמיה [נא.] פריך חיללה שבת בת סקילה היא: **וגאמר להלן.** בנערה המאורסה מה להלן שזינתה בשעה שזיקת הבעל עליה אף כאן זנות בשעה שזיקת הבעל עליה ולא פנויה. והאי דנקט תנא האי לישנא ולא נקט מה להלן ארוסה כו' משום דסופו נמי לאיתויי נשואה לשריפה כדיליף ולחיל: **או אינו אומר אביה.** לגזירה שוה זו אלא להוציא את כל האדם שאם זינתה מאביה תידון בשריפה אבל משאר כל אדם תידון כבת ישראל. ולקמיה [שם] פריך היכי תיסק אדעתין הא מילתא א"כ מאי איריא בת כהן ואפי' בת ישראל נמי מאביה בשריפה באלו הן הנשרפין (לקמן דף עה.): **כשהוא אומר היא מחללת.** משמע היא מחללת אותו ולא הוא מחללה הרי על כרחיך כשזינתה משאר כל אדם אמור: **הא מה אני מקיים אם אביה.** למה לי למיכתביה כלל אלא נאמר כאן כו'. והאי תנא לית ליה האי דרשה דלקמן (דף נב.) שאם היו נוהגין בו קודש כו' א"נ אית ליה ליכתוב היא מחללת ולא ליכתוב את אביה וליהוי משמע אפי' משפחתה ואביה יותר מכולם: **נערה.** שהביאה שערות ולא הביאה סימני בגרות. במס' נדה מפרש להו בפרק [יולא דופן] (דף מז.) משנתמעך הכף: **ת"ל ובת כהן מכל מקום.** מריבויא דוי"ו קא דרים וכר"ע סבר לה דדרים לה לקמן (דף נא.) כי האי גוונא וליכא לפרושי דמדכתיב קרא סתמא יליף טעמא דהא אתא גזירה שוה ומפקא ליה מסתמיה:

אין

עין משפט נר מצוה

טו א ב מיי' פט"ו מהל' סנהדרין (הל"ב) והל"י יא ופ"ג מהלכות א"ב הל"ג והל"ה סמג עשין קיג ולאוין מז:

רבינו חננאל

היא: מרגלא בפומיה דר' יוחנן נערה המאורסה בת כהן שזינתה בסקילה ר"ש אומר בשרפה זינתה מאביה בסקילה. ר"ש אומר בשרפה. ואסיק' נפקא מינה למי שנתחייב שתי מיתות כגון שעבר שתי עבירו' וחייב סקילה ושרפה וקיי"ל דנידון בחמורה. לרבנן נידון בסקילה לר' שמעון נידון בשרפה. מאי ר"ש דתניא ר"ש אומר שני כללות נאמרו בבת ישראל והוא הדין בבת כהן והוציא הכתוב נשואה בת כהן בשרפה מכלל נשואה בת ישראל שהיא בחנק וארוסה בת כהן לשרפה מכלל ארוסה בת ישראל שהיא בסקילה מה שכשהוציא הכתוב נשואה בת כהן בשרפה מכלל נשואה בת ישראל להחמיר עליה אף כשהוציא הכתוב ארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל להחמיר עליה. זוממי נשואה בת כהן בכלל זוממי נשואה בת ישראל בחנק וזוממי ארוסה בת כהן בכלל זוממי ארוסה בת ישראל בסקילה: ת"ר בת איש כהן כי תחל יכול אפילו חללה שבת בשרפה ת"ל לזנות בחלולין שבזנות הכתוב מדבר יכול אפ' דינתה פנויה בשרפה נאמר כאן אביה ונאמר בארוסה בת ישראל אביה מה התם בארוסה בת ישראל זנות עם זיקת הבעל אף הכא בבת כהן זנות עם זיקת הבעל היא בשרפה ואין בועלה בשרפה:

מסורת הש"ס

א) [תוספתא פרק י"ב ועי' רש"י ד"ה מרגלא], ב) [לעיל מ:], ג) [לקמן פא. וש"נ], ד) [יבמות סא.:], ה) [דף נא.:], ו) עיין רש"א,

תורה אור השלם

1. וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:
ויקרא כא ט
2. וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָ אֶל פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים וָמָתָה כִּי עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
דברים כב כא

אין לי אלא שנשאת לכהן. לקמיה פריך מהיכא תיתי הא אטו משום דניסת ללוי וישראל לאו בת כהן היא: **אלא.** כהן שנשא גרושה או זונה וילדה לו בן מיקרי חלל מן הכהונה כדכתיב (ויקרא כא) לא יחלל זרעו: **עובד כוכבים** [ד] **נתין וממזר.** אע"פ שאסורין לבא בקהל יש להם קידושין והרי היא אשת איש דקדושין תופסין בחייבי לאוין. ואע"ג דהאי מתניתין ר"ע דדריש וי"ו ושמעינן ליה דאין קדושין תופסין בחייבי לאוין [יבמות י:] איכא תנא ביבמות (דף מט.) דאית ליה אליבא דר"ע דכי אמר ר"ע אין קדושין תופסין בחייבי לאוין ה"מ בחייבי לאוין דשאר אבל בחייבי לאוין גרידי לא אמר. עובד כוכבים [ה] איכא לאו דלא תתחתן בהם (דברים ז) וכן נתין דהוא מן הגבעונים: **בת איש כהן.** איש יתירא למה לי אלא למדרש דאבד הוא דבעינן איש כהן אבל בעל לא בעינן איש כהן ואף על פי שאינה כהנת אבא כהן קפיד קרא שתהא בת איש כהן ולא אשת כהן: **רבי אליעזר אומר כו'.** לקמן בעי מאי קאמר: **חיללה שבת בת סקילה.** והיכי ס"ד דהקל בה הכתוב משאר בנות ישראל לידון במיתה קלה: **ומאי שנא מייבא דידיה.** לענין שבת למה יחמיר לנו בנקיבות יותר מן הזכרים כהנים: **איכו אשתרא שבת כו'.** ומשו"ה היכא דלא אשתרא ליה מיהו לא תחמיר עליה: **הא לזנות כתיב.** ופנויה לאו זנות היא דאין לשון זונה אלא שזינתה ויצאה מתחת בעלה לאחריס כמו (הושע ט) כי זנית מעל אלהיך לשון מורדת ויוצאה מזה לזה אשוויי"א בלע"ז: **דרר"א.** במסכת יבמות בהבא על יבמתו [פא.]: **עשאה זונה.** ליפסל מן הכהונה אלמא זנות מיקרי"א: **מאי ניהו.** מאי קאמר לן קרא: **שזינתה מאביה.** בתמיה: **אחיא הנה הנה.** כתיב בבת בנו ובבת בתו (ויקרא יח) ערות בת בנך או בת בתך דכתיב (שם) ערות אשה ובתה וגו' ומן ק"ו לא תייתי דאין עושין מן הדין אבל גזרה שוה הוי כאילו מפורש בו דהא להך דרשה איכתיב הנה יתירא: **אחיא זימה.** לידון בשריפה כתיב הכא זימה היא וכתיב בשריפה זימה (שם כ) באש ישרפו וגו': **סלקא דעתך אמינא.** האי אביה קרא יתירא הוא דגליא שריפה בבת כהן שזינתה מאביה לאפוקי מגזירה שוה דרבא אתא למימר דלא תידרוש ליה לישראל הבא על בתו בשריפה דמדגלי רחמנא כו' קא משמע לן היא מחללת דזינתה [עס] שאר כל אדם קאמר: **לאו בת כהן היא.** בתמיה. למה לי אים יתירא לריבויי: **כי אחל לזנות.** כשהיא מתחללת על ידי זנות וזו נתחללה כבר ע"י נשואין שנשאת לחלל לנתין וממזר נתחללה מן התרומה אפי' ימות וחרא אין לה לא תשוב עוד אל בית אביה כנעוריה ונפסלת נמי מן הכהונה שלא תיגשא עוד לכהן וכולה ליף ביבמות בפרק אלמנה (דף פח.): **נפסול לה.** כגון נתין וממזר: **פסלה.** עולמית מתרומה ומכהונה. והתם פריך האי מיבעי ליה לגופיה זר שאינו כהן לא תאכל בתרומה בחייו ומשני ליה התם. וחלל אע"ג דלא פסיל לה הוא דהא כשר לבא בקהל ליף לה בפרק אלמנה לכהן גדול (יבמות דף פט.) מלא יחלל זרעו [ויקרא כא] מקיש זרעו לו מה הוא פוסל אף זרעו פוסל לכהן גדול הבא על האלמנה פוסל מן הכהונה ומן התרומה דליף לה מלא יחלל שני חילולין במשמע שמחלל אותה ואת הולד: **לוי וישראל נמי.** אע"פ שאינה מחוללת עולמית מיהו כל ימי חייו מחוללת מן התרומה כדכתיב ושבה וגו': **ודלא רר"מ.** הא דאמרן לעיל בת כהן הנשואה לממזר בקדושתה קיימת ונידונית בשריפה דלא כרבי מאיר: **ואלא בתרומה נשוגה.** דגבי זר איכא חיוב קרן וחומש: **משלמת אם הקרן.** דכיון דלא זכי לה רחמנא בגוה גזולה היא אלא: **ואינה משלמת אם החומש.** דלאו זרא היא הואיל ורשויה לחזור אם יומת בעלה וחרא אין לה: **ומיתתה בשריפה.** אם זינתה: **נשאת לאחד מן הפסולים.** שנפסלה עד עולם ונתחללה הרי היא כזרה גמורה: **מאביה.** שזינתה מאביה: **אלמנה בסקילה.** בתמני' (דף נג.): **בראשות חמיה.** נשואה: **אי לרבנן.** דאמרי סקילה חמורה איכא מיבעי ליה דהא דתרוסה חמורה מנשואה ולדידהו נשואה יצאה מכלל בת ישראל מחנק לשריפה ולא תרוסה מסקילה לשריפה: **ואי רבי שמעון.** דאית ליה שריפה חמורה מסקילה הא אמר אחת תרוסה ואחת נשואה יצאו לשריפה: **ואי רבי ישמעאל.** הא דאמר שריפה חמורה כר' ישמעאל דאמר לקמן בשמעתא [ע"ב] תרוסה יצאת לשריפה ולא נשואה דילף לה מבנין אב דבתרוסה הכתוב מדבר: **אם חמיה חנק הוא.** כדין בת ישראל דהא לא יצתה מכללה: **כך אנעה.** של משנת ר"א כמו שהיא שנויה ולא תפכה ולעולה כרבנן דאית להו איפכא תרוסה בסקילה נשואה בשריפה ואיהו נמי הכי אמר כל שהיא בת ישראל שזינתה מאחר: **למעה ממיתה אביה.** שריפה כלומר במיתה שהיא קלה משריפה כגון נשואה דחנק בעלמא הוא הכא בבת כהן במיתת אביה כו' כאילו זינתה מאביה ובשריפה: **כל שהיא.** בבת ישראלית למעלה ממיתת אביה בשריפה הסמוכה למיתת אביה דנחיתא מינה דרגא דהיינו נשואה בת ישראל ונידונית במיתה חמורה כאילו זנתה ממחמיה דבסקילה וה"ק אביה בשריפה הסמוכה למיתת אביה דנחיתא מינה דרגא דהיינו נשואה בת ישראל הכא בבת כהן הוליאה הכתוב להחמיר בשריפה ושהיא למעלה משריפה כגון תרוסה את חמיה דיינין לה כדין כלתו דבסקילה. יש לגמגם אמאי נקיט את חמיה תיפוק ליה דכן דינה בסקילה אחרי שלא יצאה מן הכלל ומיהו הא מתקפינן אתקפתא אחריתי ומפקינן ליה מטעמא: לעולם

אין לי אלא שניסת לכהן ניסת ללוי ולישראל לעובד כוכבים [ו] **לחלל לממזר ולנתין מניין ת"ל** [1] **ובת איש כהן אע"פ שאינה כהנת** [ז] [1] **היא בשריפה** [2] **ואין בועלה בשריפה** [ח] **היא בשריפה** [3] **ואין זוממיה בשריפה רבי אליעזר אומר את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה אמר מר יכול אפילו חיללה שבת חיללה שבת בת סקילה היא אמר רבא הא מני ר"ש היא דאמר שריפה חמורה סד"א הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני** [ט] **דרבי בהו מצות יתירות תידון בשריפה קא משמע לן** [י] **מאי שנא מיניה דידיה סלקא דעתך אמינא איהו דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה קא משמע לן יכול אפילו פנויה הא לזנות כתיב כדר"א דאמר** [כ] **פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל אדם אלא מאי ניהו שזינתה מאביה מאי איריא בת כהן** [ל] **אפילו בת ישראל נמי** [מ] **דאמר רבא אמר לי רב יצחק בר אבודימי אתיא** [2] **הנה** [3] **הנה אתיא** [3] **זמה** [4] **זמה אי צטריך סד"א קרא לאפוקי מדרבא מדגלי רחמנא בבת כהן ולא בבת ישראל קמ"ל בת כהן אין לי אלא שניסת לכהן ניסת ללוי לישראל ולעובד כוכבים ולחלל לנתין ולממזר מניין תלמוד לומר בת איש כהן אף על פי שאינה כהנת משום דאינסבא להו להני לאו בת כהן היא ותו מידי כהנת לכהן כתיב סד"א** [1] **כי תחל לזנות אמר רחמנא הני מילי היכא דקא מתחלא השתא אבל הא כיון דקא מתחלא וקיימא מעיקרא** [נ] **דאמר מר** [5] **ובת כהן כי תהיה לאיש זר** [ס] **כיון שנבעלה לפסול לה פסלה ללוי וישראל נמי** [6] **ושבה אל בית אביה כנעוריה מכלל דכי איתיה גביה לא אכלה אימא לא תידון בשריפה קמ"ל ודלא כר"מ** [ע] **דתניא** [פ] **בת כהן שניסת לישראל ואכלה תרומה משלמת את הקרן ואינה משלמת את החומש ומיתתה בשריפה** [צ] **ניסת לאחד מן הפסולין משלמת קרן וחומש ומיתתה בחנק דברי ר' מאיר וחכמים אומרים** [ק] **זו וזו משלמות קרן ולא חומש ומיתתן בשריפה ר"א אומר את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה מאי את אביה ואת חמיה אילימא את אביה מאביה ואת חמיה מחמיה מאי איריא בת כהן אפילו בת ישראל נמי בתו בשריפה** [ר] **וכלתו בסקילה אלא את אביה ברשות אביה ואת חמיה ברשות חמיה כמאן אי כרבנן האמרי נשואה יצאת לשריפה ולא ארוסה אי כרבי שמעון האמר אחת ארוסה ואחת נשואה בשריפה ואי כרבי ישמעאל האמר ארוסה יצאת לשריפה ולא נשואה את חמיה חנק הוא שלח רבין משמיה דרבי יוסי ברבי חנינא כך היא הצעה של משנה לעולם כרבנן והכי קאמר כל שהוא למטה ממיתת אביה ומאי ניהו נשוא' בת ישראל דאילו נשוא' בת ישראל בחנק הבא במיתת אביה בשריפה כל שהיא למעלה ממיתת אביה ומאי ניהו ארוסה בת ישראל דאילו ארוסה בת ישראל בעלמא בסקילה הבא במיתת חמיה בסקילה מתקיף לה ר' ירמיה מידי למעלה למטה קתני אלא אמר רבי ירמיה** לעולם

א אין לי אלא שניסת לכהן ניסת ללוי ולישראל לעובד כוכבים [ו] לחלל לממזר ולנתין מניין ת"ל [1] ובת איש כהן אע"פ שאינה כהנת [ז] [1] היא בשריפה [2] ואין בועלה בשריפה [ח] היא בשריפה [3] ואין זוממיה בשריפה רבי אליעזר אומר את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה אמר מר יכול אפילו חיללה שבת חיללה שבת בת סקילה היא אמר רבא הא מני ר"ש היא דאמר שריפה חמורה סד"א הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני [ט] דרבי בהו מצות יתירות תידון בשריפה קא משמע לן [י] מאי שנא מיניה דידיה סלקא דעתך אמינא איהו דאשתריא ליה שבת לגבי עבודה היא כיון דלא אשתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה קא משמע לן יכול אפילו פנויה הא לזנות כתיב כדר"א דאמר [כ] פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל אדם אלא מאי ניהו שזינתה מאביה מאי איריא בת כהן [ל] אפילו בת ישראל נמי [מ] דאמר רבא אמר לי רב יצחק בר אבודימי אתיא [2] הנה [3] הנה אתיא [3] זמה [4] זמה אי צטריך סד"א קרא לאפוקי מדרבא מדגלי רחמנא בבת כהן ולא בבת ישראל קמ"ל בת כהן אין לי אלא שניסת לכהן ניסת ללוי לישראל ולעובד כוכבים ולחלל לנתין ולממזר מניין תלמוד לומר בת איש כהן אף על פי שאינה כהנת משום דאינסבא להו להני לאו בת כהן היא ותו מידי כהנת לכהן כתיב סד"א [1] כי תחל לזנות אמר רחמנא הני מילי היכא דקא מתחלא השתא אבל הא כיון דקא מתחלא וקיימא מעיקרא [נ] דאמר מר [5] ובת כהן כי תהיה לאיש זר [ס] כיון שנבעלה לפסול לה פסלה ללוי וישראל נמי [6] ושבה אל בית אביה כנעוריה מכלל דכי איתיה גביה לא אכלה אימא לא תידון בשריפה קמ"ל ודלא כר"מ [ע] דתניא [פ] בת כהן שניסת לישראל ואכלה תרומה משלמת את הקרן ואינה משלמת את החומש ומיתתה בשריפה [צ] ניסת לאחד מן הפסולין משלמת קרן וחומש ומיתתה בחנק דברי ר' מאיר וחכמים אומרים [ק] זו וזו משלמות קרן ולא חומש ומיתתן בשריפה ר"א אומר את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה מאי את אביה ואת חמיה אילימא את אביה מאביה ואת חמיה מחמיה מאי איריא בת כהן אפילו בת ישראל נמי בתו בשריפה [ר] וכלתו בסקילה אלא את אביה ברשות אביה ואת חמיה ברשות חמיה כמאן אי כרבנן האמרי נשואה יצאת לשריפה ולא ארוסה אי כרבי שמעון האמר אחת ארוסה ואחת נשואה בשריפה ואי כרבי ישמעאל האמר ארוסה יצאת לשריפה ולא נשואה את חמיה חנק הוא שלח רבין משמיה דרבי יוסי ברבי חנינא כך היא הצעה של משנה לעולם כרבנן והכי קאמר כל שהוא למטה ממיתת אביה ומאי ניהו נשוא' בת ישראל דאילו נשוא' בת ישראל בחנק הבא במיתת אביה בשריפה כל שהיא למעלה ממיתת אביה ומאי ניהו ארוסה בת ישראל דאילו ארוסה בת ישראל בעלמא בסקילה הבא במיתת חמיה בסקילה מתקיף לה ר' ירמיה מידי למעלה למטה קתני אלא אמר רבי ירמיה לעולם

א מני ר"ש היא. אע"ג דר"ש לא דריש וי"ו דושפטיך בפרק קמא (דף יד. ושם) הכא דריש: סירכא

ולא כרבי שמעון ולא כרבי ישמעאל ושקלו וטרו בה ודברים פשוטים הם. ואוקמא רבינא דהוא בתרא הכי לעולם כרבנן דאמרי ארוסה בת כהן בסקילה והנשואה בשרפה ואפיך אימא הכי אם אביה בסקילה כלומר זינתה ברשות אביה והיא ארוסה בסקילה ברשות חמיה נשואה בשרפה. והאי דקתני את אביה בשרפה סירכא נקט. כלומר כל בת עם אביה בשרפה וכלתו בסקילה. שלח רבין משמיה דר' יוסי בר' חנינא כך הצעה של משנה. את אביה בשרפה ואת חמיה בסקילה והכי קאמר בת כהן כל שהיא למטה ממיתת אביה ומאי ניהו נשואה בת ישראל אם זינתה דינה בחנק בת כהן נשואה שזינתה דינה בשרפה ככל בת שזינתה עם אביה ומאי ניהו ארוסה דאלו ארוסה בת ישראל בסקילה הכא בבת כהן שזינתה ארוסה כמיתת כלה שזינתה עם חמיה בסקילה. ורבי אליעזר כרבנן סבירא ליה דאמר נשואה בת כהן יצאה לשרפה ולא ארוסה אלא ארוסה אפילו בת כהן בסקילה ואע"ג דרמי ירמיה מידי למטה ולמעלה קתני.

מסורת הש"ס

ה) [בס"ת: לכותי, ולכותי], ו) [לקמן נ. ע"ש], ג) [עי' תוספות עמוד ב ד"ה לאחיו], ד) [יבמות ה. קיד: קדושין כפ: לה: לו. מכות כ. תמורה ד:], ה) יבמות נט: סא: עו. תמורה ל., ו) לקמן עה: עו. פז: חגיגה יפ: יבמות ג. כריתות ה., ז) יבמות סח., ח) [ל"ל לחנן], ט) תרומות פ"ז מ"ב [כריתות ז.], י) [לקמן סו:], כ) בס"ת: כותי,

תורה אור השלם

1. וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:
ויקרא כא ט
2. עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתֶּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה:
ויקרא יח י
3. עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת בַּת בְּנָהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שְׁאֵרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא:
ויקרא יח יז
4. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם:
ויקרא כ יד
5. וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בְּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל:
ויקרא כב יב
6. וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹאכֵל וְכָל זָר לֹא יֹאכַל בּוֹ:
ויקרא כב יג

הגהות הב"ח

(א) גמ' קמ"ל ומאי שנא:

לעזי רש"י

אשווייד"א [אישווייד"א]. לסטות.

מוסף רש"י

ואין בועלה בשריפה. אלא בחנק כאלו אשת איש דכתיב (מכות ב.). **פנוי הבא על הפנויה כו' עשאה זונה.** דלבעילת זנות קרי זונה (תמורה ל.). **אתיא הנה הנה.** לאיסורא, שבתו מאשתו וכן בת בתו וכת בנו יכולא מערות אשה ובתה לא תגלה, והרי בתו מאשתו בכלל בת אשתו, אבל בתו מאשתו לא משתמעא, דכתיב ערות אשה, ולשון איסות דעל ידי קידושין משמע, וגלי רחמנא בבת בתו ובת בנו מאשתו דהאי קרא ערות בת בנך או בת בתך, והכא לשון איסות לא כתיב, ואכתי בתו לא כתיב הכא, ויליפינן בג"ש כתיב הכא בקבא דאשה לדאשה כי ערותך הוא וכתיב בקרא אחריתא דאיסות שאיר הנה, מה התם בתו בבת בתו, אף כאן בתו בבת בתו (יבמות ג. וכעי"ז חגיגה יא:). **אתיא זמה זמה.** לשריפה, כתיב הכא בבתו מאשתו זמה היא וכתיב בשריפה זמה היא בא"ש ישרפו, מה להלן שריפה אף כאן שריפה, ובתו מאשתו הא ליפיק מהנה הנה מבת אשתו (יבמות ג.) מאחר שלמדת אותה מנשואה, ובנשואה כתיב זמה היא כמה דכתיב באותה דמי, וחזור ולמוד בה שריפה מאיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא בא"ש ישרפו אותו ואתהן לא בהנה הנה והלל בזמה זמה, כתיב הכא כי ערותך הנה וכתיב בשאר אשתו שאר הנה, מה להלן זמה עמו, אף כאן זמה עמו, ובתר לאיסתין זמה לשאר דידיה ליפיק בה שריפה בזמה זמה (לקמן עה:). המשך מוסף רש"י בסוף המסכת.

עין משפט נר מצוה

מז א ב מיי' פ"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ג סמג לאוין לד:
יז ג מיי' פ"כ מהלכות עדות הלכה י:
יח ד מיי' פ"ח מהלכות איסורי ביאה הלכה ה ופט"ו מהל' סנהדרין הלכה יפ: סמג לאוין לז:
יט ה מיי' פי"ח מהל' איסורי ביאה הלכה ג סמג לאוין קפא טוש"ע אה"ע סימן ו סעיף מ:
כ ו מיי' פ"י מהלכות תרומות הלכה יב:
כא ז מיי' פ"ח מהלכות איסורי ביאה הלכה ד ופט"ו מהל' סנהדרין הלכה י סמג לאוין לז:

רבינו חננאל

אמר מר יכול אפילו חיללה שבת והא בחילול שבת בת סקילה היא מפקינן לה לשריפה לקולא. ואוקמא מתניתא דא לרבי שמעון דאיכא דקסבר שריפה חמורה מהו דתימא נחמיר עליה ותידון בשריפה קמ"ל דלא ואקשינן ומאי שנא דאביה אם חילל שבת נידון בסקילה והיא בשריפה סלקא דעתך אמינא איהו אישתריא ליה שבת בעבודה במקדש כו'. יכול אפי' פנויה וכרבי אליעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות עשאה זונה קמ"ל דבעינן זנות עם זיקת הבעל לדברי הכל או אינו אומר את אביה אלא שזינתה עם אביה ודחי' האי מאי איריא בת כהן אפילו בת ישראל עם אביה בשרפה כדרבה דאמר אמר לי רב יצחק בר אבדימי אתיא הנה הנה אתיא זימה זימה. פי' בבת בנו ובבת בתו כתיב הנה וכתיב באשתו בבת בנה ובבת בתה (כתיב) שארה הנה זמה היא. נמצא בה הנה וזמה ובבת בנו ובבת בתו הנה יליף הנה מהנה מה אילו כתיב בהן הנה וזמה עמה. וכתיב קרא אחרינא ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו ואתהן האי זמה דכתיב הכא מופנה הוא לדין ממנו בכל מקום שכתב בו זמה בשרפה כמו אלו הנה נמצא כל אדם עם בתו ובת בנו ובת בתו ובולן דינו עמהן בשרפה ואמרינן סד"א מדגלי רחמנא בת כהן עם אביה בשריפה מכלל שבת ישראל עם אביה אינה בשרפה ולאפוקי מג"ש דיליף רבה קמ"ל דלא ואסיק' כי הא דתניא בת כהן שנישאת לישראל או אפילו לכותי ולחלל ולנתין ואכלה בתרומה משלמת קרן (ב) וחומש ואם זינתה נידונת בשריפה ואע"פ שנתחללה: **אמר** מר ר' אליעזר אומר את אביה (היא מחללת היא) בשרפה ואת חמיה בסקילה. ואמרינן מאי את אביה ואת חמיה אילימא את אביה שזינתה מאביה ואת חמיה שזינתה את חמיה. מאי אתא ר' אליעזר לאשמעינן כולי עלמא ואפילו בת ישראל בתו בשרפה וכלתו בסקילה. אלא את אביה ברשות אביה כלומר ארוסה ואת חמיה ברשות חמיה כלומר נשואה כמאן לא כרבנן

שהיא למטה ממיתת אביה ומאי ניהו נשואה בת ישראל אם זינתה דינה בחנק בת כהן נשואה שזינתה דינה בשרפה ככל בת שזינתה עם אביה ומאי ניהו ארוסה דאלו ארוסה בת ישראל בסקילה הכא בבת כהן שזינתה ארוסה כמיתת כלה שזינתה עם חמיה בסקילה. ורבי אליעזר כרבנן סבירא ליה דאמר נשואה בת כהן יצאה לשרפה ולא ארוסה אלא ארוסה אפילו בת כהן בסקילה ואע"ג דרמי ירמיה מידי למטה ולמעלה קתני.

ב) [הגה בגמרא איתא אליבא דרבנן דאיתה משלמת חומש ואולי דע"ס נפל בדברי רבינו וא"ל ולא חומש]

סירכא נקט. פ"ה והא דקאמר את אביה ולא נקט לשון ארוסה ולשון נשואה סירכא נקט וקשה דבכל הספרים כתיב והא דקאמר את אביה בשריפה ויש לומר דנותן טעם במה טעה התנא ששנה את אביה בשריפה כיון שהיא בסקילה ומשני סירכא נקט סירכיה דקרא דכתיב את אביה היא מחללת באש תשרף ומיהו קשה דלא יהיב טעמא אלא אמאי נקט את אביה בשריפה אבל בכלתו לא יהיב טעמא וי"ל דהא דקתני את אביה בשריפה סירכא נקט משום דבעלמא בתו בשריפה וכלתו בסקילה:

הלכתא למשיחא. בפרק ב"ש בזבחים (מה.) פריך נמי הכי והא דפסקינן הלכה כר' יוסי ט) (במשנת) י' יוחסין (קדושין דף עב:) דעתידי' ממזרים ליטהר נ"מ בזה"ז שלא להתרחק ממשפחות שאינן ידועות דבממזר שאינו ידוע מיירי ובפ"ק דיומא (ד' יג. ושם) דפסקו כרבי יוסי לאשון חוזר לעבודתו נ"מ לנשיא או פרנס שנתמנה על הציבור ועבר מחמת האונס מיהו בס"פ התכלת (מנחות נב. ושם) קשה דפסק ר' יוחנן כאבא י) (שאול) בן דוסאי ורואה דרב יוסף פריך דוקא הכי הכא ובפ' ב"ש (זבחים ד' מה.) והר"ל חייס פירש דלא פריך אלא היכא דאיכא תרתי שהוא למשיחא וגם עושה איסורא כיון דליכא נפקותא אלא על ידי איסור אין לפסוק הלכה כ) למשיחא וג"ל דלא פריך אלא כ) היכי דלא נ"מ אלא לישב לישני דשמעתין כדמסיק אבל הכא יש נפקותא איסור והיתר אף על גב דהוי למשיחא מ):

לאחיו ולא לאחותו. תימה ת"ל מדכתיב היא ולא בועלה היא ולא זוממיה וי"ל דאי מהיא לחודא לא הוה ממעטינן זוממים משום דבעינן כאשר זמם קמ"ל לאחיו ולא לאחותו ואי מהתם ה"א ה"מ היכא דמעידין נמי על הבועל:

ורבי ישמעאל סבר מדקא"ל בת ובת כו'. וא"ת היכי ס"ד דהדר ביה דאם כן בת ובת למה ליה כ) דהא לא אתא בת ובת אלא לאפוקי מג"ש וי"ל דלא תימא דוקא ארוסה מדינא לעיל דמה כשהוליא בת ישראל לסקילה ארוסה ולא נשואה: ההיא

לעולם כרבי ישמעאל והכי קאמר את אביה ברשות אביה בשריפה ואת חמיה מחמיה בסקילה וכל אדם בחנק אמר רבא מאי שנא או אידי ואידי ממש או אידי ואידי רשות אלא אמר רבא לעולם כר"ש וקסבר ר"א נשואה כארוסה מה ארוסה חד דרגא מסקינן לה מסקילה לשריפה אף נשואה חד דרגא מסקינן לה מחנק לסקילה מתקיף לה ר' חנינא הא אידי ואידי ר"ש בשריפה קאמר אלא אמר רבינא לעולם כרבנן ואיפוך את אביה בסקילה ואת חמיה בשריפה והאי דקאמר את אביה סירכא בעלמא נקט: אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב הלכה כדשלח רבין משמיה דרבי יוסי ברבי חנינא אמר רב יוסף הלכתא ט) למשיחא א"ל אביי אלא מעתה שחיטת קדשים לא ליתני הלכתא למשיחא אלא כ) דרוש וקבל שכר הכא נמי דרוש וקבל שכר הכי קאמרי הלכתא למה לי סוגיא דשמעתא הלכה קאמר מאי רבי ישמעאל דתניא [1]ובת [איש] כהן כי תחל לזנות בנערה והיא ארוסה הכתוב מדבר אתה אומר בנער' והיא ארוסה או אינו אלא אפי' נשואה ת"ל [2]איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנואף והנואפת הכל היו בכלל הנואף והנואפת הוציא הכתוב בת ישראל בסקילה ובת כהן בשריפה מה כשהוציא הכתוב את בת ישראל לסקילה ארוסה ולא נשואה אף כשהוציא הכתוב בת כהן לשריפה ארוסה ולא נשואה זוממיה ובועלה בכלל [3]ועשיתם לו כאשר זמם וגו' בועלה מאי כאשר זמם איכא אלא [4]זוממיה בכלל מיתת בועלה משום שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו כ) ולא לאחותו דברי רבי ישמעאל ר"ע אומר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאת לשריפה יכול אפילו פנויה נאמר כאן [1]אביה ונאמר להלן [4]אביה מה להלן זנות עם זיקת הבעל אף כאן זנות עם זיקת הבעל א"ל ר' ישמעאל אי מה להלן נערה והיא ארוסה אף כאן נערה

והיא ארוסה א"ל ר"ע ישמעאל אחי [1]בת [7]ובת אני דורש א"ל וכי מפני שאתה דורש בת ובת נוציא זו לשריפה אם משמע להביא את הנשואה הביא את הפנויה ואם משמע להוציא הוציא את הנשואה ור"ע אהני גזירה שוה למעוטי פנויה ואהני בת ובת לרבות את הנשואה ורבי ישמעאל סבר מדקאמר ליה בת ובת ש"מ הדר ביה מגזירה שוה [8]ור' ישמעאל האי בת ובת מאי דריש ביה מיבעי ליה לכדתני אבוהי דשמואל בר אבין לפי שמצינו שחלק הכתוב בזכרים בין תמימים לבעלי מומין יכול נחלוק בבנותיהן ת"ל בת ובת ורבי עקיבא [5]מוהם מקריבים והיו קדש נפקא ור' ישמעאל אי מההיא הוה אמינא ה"מ אינהו אבל בנותיהן לא קמ"ל ורבי ישמעאל האי

ואחת נשואה. דקרא סתמא כתיב: **אמר לו רבי ישמעאל.** הואיל ודורש אתה גזירה שוה דרוש נמי הא דבארוסה משתעי: **בת ובת.** וי"ו יתירה לרבות הנשואה: **נוליא זו בשריפה.** ונחמיר עליה ממיתה המפורשת בה דהוי חנק דאם משמע גזירה שוה להביא את הנשואה הביא נמי את הפנויה ואם משמע להוליא פנויה הוליא וכו': **ורבי ישמעאל.** דפריך ליה אם משמע וכו' לא ידע דעתיה דרבי עקיבא והוה סבירא ליה מדמהדר ליה בת ובת אני דורש שמע מינה דרבי עקיבא הדר ביה מגזירה שוה והכי קאמר ישמעאל אחי אין אני דורש גזירה שוה זו דאתא בת ובת ואפקה והכי קאמר ליה אם כן למעוטי פנויה מנא לך: **בזכרים.** בבהמה: **בין תמימים לבעלי מומין.** לענין עבודה יכול אף בנות בעלי מומין יצאו מכלל קדושתן ויהיה דינם כבנות ישראל אם זו: **והיו קדש.** לרבות אף בעלי מומין לקדושה: **הני מילי.** דנפקי אף בעלי מומין בקדושתן מוהיו קדש: **אינהו.** הבהמה עצמן נתרבו לקדושה שלא תאמר הואיל ופסולין לעבודה יהיו מותרין לטמא למתים: **ור' ישמעאל.** דנפקא ליה במה מצינו ולא אילטריך ג"ש:

הא

כב א מיי' פ"כ מהלכות עבודת הלבה י:

רבינו חננאל

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב הלכתא כדשלח רבין משמא דר' יוסי ברבי חנינא ומתמה רב יוסף הלכתא למשיחא כלומר דיני נפשות עכשיו אין דנין אין צריכין זו ההלכה אלא בימות המשיח. א"ל אביי אלא מעתה שחיטת קדשים נמי הכי וכי יש עכשיו מקדש להקריב בו קדשים אלא דרוש וקבל שכר הכי נמי דרוש וקבל שכר ואסיק' סוגיא דשמעתא הלכה כוותיה קאמרינן מאי ר' ישמעאל דאמרינן לעילא ולא כר' ישמעאל דתניא בת כהן כי תחל לזנות בנערה ארוסה הכתוב מדבר דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אחת ארוסה ואחת נשואה יצאת לשרפה יכול אפילו פנויה כו' עד א"ל רבי עקיבא ישמעאל אחי בת ובת אני דורש כלומר היה לו לומר בת כהן כי תחל לזנות למה אמר ובת כהן לא הוסיף ו' אלא לרבות אחת ארוסה ואחת נשואה לשרפה א"ל ר' ישמעאל וכי מפני שאתה דורש בת ובת נוציא נשואה בת כהן לשרפה אם ובת משמע להביא הנשואה אפי' פנויה בת כהן נמי שזנתה בשרפה ואסיק' בענין זנות עם זיקת הבעל ומייתי לה ר"ע בגזירה שווה ובמדרש בת ובת וזו השמועה עוד ביבמות פ' [אלמנה לכה"ג (דף סח:)] ור' ישמעאל האי בת ובת מאי

מסורת הש"ס

ט) זבחים מה., **כ)** [וסס לקמן עא. סוטה מד.], **ג)** [לקמן 5.], **ד)** [ענין וי"ו דקדרים יומא מה. וש"נ], **ה)** [עיין תוספות יבמות סח: ד"ה כמאן], **ו)** [נ"ל מהסס], **ז)** [והוליא רש"ס], **ח)** [בועלה הן רש"ס], **ט)** [נ"ל בפרק], **י)** [נ"ל יוסף], **כ)** [שיהיו טולס לדיקים כ"כ תוספות יבמים בפ"ק דיומא יג. ד"ה הלכה], **ל)** גי' רש"ל הכא], **מ)** [ועיין תוספות יומא יג. ד"ה הלכה וכו'], **נ)** רש"ל גרס בכאן וי"ל,

תורה אור השלם

1. ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת את אביה באש תשרף:
ויקרא כא ט
2. ואיש אשר ינאף את אשת איש אשר ינאף את אשת רעהו מות יומת הנאף והנאפת:
ויקרא כ י
3. ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך:
דברים יט יט
4. והוצאיו את הנער אל פתח בית אביה וסקלוה אנשי עירה באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך: דברים כב כא
5. קדשים יהיו לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם כי את אשי ה' לחם אלהיהם הם מקריבם והיו קדש:
ויקרא כא ו

מוסף רש"י

הלכתא למשיחא. הכי קבע לנו הלכה הגיכה לנו לימות המשיח כשיבנה בית המקדש ועכשיו לא הוצרכנו לה (זבחים מה.). **לאחיו ולא לאחותו.** כל היכא דבעדותן מחייבין אים ואשה ודיינן חלוק כי הכא, לו הוקשו (לקמן צ.) ולא כאשר זמם לעשות לאחותו, אבל בכל שאר מיתות האמה הכתוב אשה לאים חוזממי אשה נהרגין כזוממי אים, כגון שהעידוה שהרגה את הנפש, שחללה את השבת, נהרגין במיתתה, שלא מיעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקייס בהן הזמה במיתת הבועל (דברים יט יט).

האי אם אביה. מאי דריש ביה: **מאי זו.** אהיכא קאי: **מתני' משקעין אותו.** שלא יתהפך אנה ואנה ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ: **קשה לתוך הרכה.** כורכין סודר קשה לתוך הרכה מפני שהרכה אינה חונקת לפתוח פיו והקשה מחבל את גרונו ומנוולתו לפיכך קשה מבפנים לחנוק ורכה מבחוץ להגין: **ומדליק את הפתילה.** בגמרא מפרש פתילה של אבר: **מדליק.** מתיך: **וחומרת את בני מעיו.** לשון חמרמרו מעי (איכה ב) כוולת: **רבי יהודה אומר.** אין חונקין אותו בסודרין דלא הוא אם היה מת בידם ע"י חניקתם קודם זריקת הפתילה לא היו מקיימין מצות שריפה. אף הוא לישנא בעלמא הוא כלומר אם יחניקוהו אף הוא ימות בידם ואין זו שריפה: **בלבד.** טוגליי"ש בלע"ז: **לא היה כ"ד של אותו שעה בקי.** לדוקין היו שאין להם ג"ש אלא קרא כמשמעו: **גמ' מנא לן.** דכי האי גוונא שריפה היא דקאמר רחמנא: **אחיה שריפה שריפה.** כתיב הכא (ויקרא כא) באש תשרף וכתיב התם (במדבר יז) אשר הקריבו השרופים מה להלן גוף קיים ולקמן פריך מנא לן: **מבני אהרן.** דכתיב בהו (ויקרא י) יבכו את השריפה: **מנא לן.** דעדת קרח הכי הוו: **בנפשותם.** ולא בגופם: **שריפה ממש.** הלכך על כרחיך לא מלי למילף גוף קיים מהתם. ולקמן פריך ותהוי שריפה ממש ולילף שריפת בית דין מייה ותהוי ממש: **על עסקי נפשותם.** על חנופת אכילה ושתיה הנכנסת בנפשותם: **בחנפי לעגי מעוג.** בשביל חנופה של לגימות מעוג שהאכילם והשקם קרח לעדתו ונתחברו עמו חרק עלי וגו'. מעוג לשון דבר הנאכל כדכתיב (מ"א יז) באלמנה הצרפית שאמרה לאליהו חי ה' אלהיך אם יש לי מעוג: **מנא לן.** דגוף קיים בבני אהרן: **שריפה ממש.** אף הגוף אכל מבפנים התחילה שריפתן ושרפה והלכה עצמות ובשר: **והא כתיב ואכלו אותם.** דמשמע מיעוט אותם ולא דבר אחר ואם הכל בשרף מאי קא ממעט. ומשני אותם ולא בגדיהם: **שכן אדם חוטא נשמה פיגול.** אדם מאדם חוטא מחוטא נטילת נשמה מנטילת נשמה אבל שריפת פרים אין בהם נטילת נשמה שכבר הן נשחטין: **פיגול.** דבר שאין בו פיגול מדבר שאין בו פיגול: **מכשיר.** שריפת ב"ד מכשיר הכשר מצות המקום וכן פרים הנשרפים אבל שריפה דהני לאו בידי אדם הוה שיקיימו בהם מצות המקום: **ונדורות.** דבר הנוהג לדורות מדבר הנוהג לדורות: ופרכינן **מאן דיליף מעדת קרח מ"ט לא ליף מבני אהרן משום דקסבר שריפה ממש הוא ותהוי שריפה ממש וגילף שריפת ב"ד מיניה.**

לשריפה ממש דהוה ליה אדם מאדם וחוטא מחוטא ונשמה ופיגול: **לאו שריפה היא.** ובב"ד שריפה כתיב ואי אתה רשאי לברור לו זו שאינה קרויה שריפה: **ואי.** בעי לקיומי ואהבת לרעך כמוך אפיש ליה חבילי זמורות: **לעגל.** מהר: **קמ"ל.** ג"ש דמיקרא נמי שריפה והשתא דאתי מיקרא שריפה ברור אותה לו מדרב נחמן: **וכבר היו.** אילו דאיירי בבני אהרן תנא ליה הכא לאשמועינן דבשביל שהיו מבקשים שרהה ורבנות מתו: **נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני.** הרבה גמלים זקנים שטעוניים עורות גמלים יונקין שמתו. בכרי מדין ועיפה (ישעיה ס) מתרגמינן הוגני. בכרה קלה (ירמיה ג) היינו גמלה נערה ויונקה שהיא קלה ועסקיה רעים מחמת שלא הורגלה לטעון משאו: למה

האי אבריה היא מחללת מאי דריש ביה מבעי ליה לכדתניא היה רבי מאיר אומר מה ת"ל את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרין ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצא זו מחלציו אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפי' לרשיעא בר צדיקא כמאן כהאי תנא: זו מצות הנסקלין: מאי תנא דקתני זו מצות הנסקלין משום דתנא [6]נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו [3]בית הסקילה היה גבוה שתי קומות ואיידי דקא בעי למיתנא מצות הנשרפין תנא נמי זו מצות הנסקלין: **מתני'** [8]מצות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך עד שפותח את פיו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו ר' יהודה אומר אף הוא אם מת בידם לא היו מקיימין בו מצות שריפה אלא פותח את פיו [3]בצבת שלא בטובתו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו אמר רבי אלעזר [7](בן) צדוק מעשה בבת כהן אחת שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה אמר(ו) לו מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי: **גמ'** מאי פתילה [9]אמר רב מתנה פתילה של אבר מנא לן אתיא שריפה שריפה מעדת קרח מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים רבי אלעזר אמר [1]אתיא שריפה שריפה מבני אהרן מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים מאן דיליף מעדת קרח מנא ליה דכתיב [2]ואת מחתות החטאים האלה בנפשותם שנשמתן נשרפת וגוף קיים ואידך ההיא שריפה ממש היא ומאי בנפשותם שנתחייבו שריפה על עסקי נפשותם כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב [3]בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה חרק עליהן שר של גיהנם שניו ומאן דיליף מבני אהרן מנא ליה דכתי' וימותו לפני ה' כעין מיתה ואידך ההוא שריפה ממש הואי ומאי דכתיב [4]וימותו דאתחיל בהו מגואי כעין מיתה דתניא אבא יוסי בן דוסתאי אומר שני חוטין של אש יצאו מבית קודש הקדשים ונחלקו לארבע ונכנסו שנים בחוטמו של זה ושנים בחוטמו של זה ושרפום והכתיב [4]ותאכל אותם אותם ולא בגדיהם ונילף [10]מפרים הנשרפים מה להלן שריפה ממש אף כאן שריפה ממש מסתברא מאדם הוה ליה למילף שכן אדם חוטא נשמה פיגול אדרבה מפרים הנשרפים הוה ליה למילף שכן מכשיר לדורות הנך נפישין מאן דיליף מעדת קרח מאי טעמא לא יליף מבני אהרן ההוא שריפה ממש הואי ונילף מינה [11]אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא [5]ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה וכי מאחר דאיכא דרב נחמן גזרה שוה למה לי אי לאו גזרה שוה הוה אמינא שריפת נשמה וגוף קיים לאו שריפה היא כלל ואי משום ואהבת לרעך כמוך לפיש ליה חבילי זמורות כי היכי דלישרוף לעגל קמ"ל: וכבר היו משה ואהרן מהלכין בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן אמר לו נדב לאביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור אמר להן הקב"ה הנראה מי קובר את מי אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני אמר רבי [12](אליעזר) למה

[6]ולא"ת והא אמרי' בפ' הישן (סוכה דף כה: וסס) מישאל ואלצפן היו שנדחו לפסח שני ואי שריפה ממש הואי לא נטמאו ויש לומר דשלדן קיימת הוה כדאמר בהמפלת (נדה דף כז:) מת שנשרף ושלדו קיימת טמא: **אותם ולא בגדיהם.** ואם תאמר והא כתיב (ויקרא י) וישאום בכותנותם ויש לומר דלא ידעינא אם בכותנות הנושאים או בכותנות הנישאים: **ונילף מפרים הנשרפים.** המ"ל ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה: **שכן מכשיר.** תימה דלא חשיב מכפר כדאמר בפרק נגמר הדין (לעיל דף מב.): **הנך נפישי.** ומשום הכי לא קאמר הכא מכשיר ממכשיר עדיף כדאמרינן בפרק נגמר הדין (שם) א"נ מכשיר דהתם עדיף שזה הכשירו בכך וזה אדרבה נפסל בכך: טעה

בג א מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה ג סמג עשין קיב:

רבינו חננאל

דריש ביה הכי לפי שמצינו שחלק הכתוב בבהנים זכרים בין תמימים לבעלי מומים יכול נחלוק בבנותיהם ואם יש בהן מום נפסלו מן הכהונה ודינם כדין בנות ישראל ת"ל בת ובת ואפילו שיש בהן מומין בנות כהן הן: **תני** ר' ירמיה מה ת"ל את אביה היא מחללת שאם היו נוהגים בו קודש נוהגין בו חול היו נוהגין בו כבוד נוהגין בו בזיון. אומרין ארור שזה ילד ארור שזה גידל ארור שזה יצא מחלציו. אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיקא כמאן כי האי תנא ור' ישמעאל נמי כהאי תנא סבירא ליה: כיון דתנא נגמר הדין מוציאין אותו לסקילה כו' עניינא דנסקל תני [נמי] הכא זו מצות הנסקלין והדר תני מצות הנשרפין [במצות הנשרפין] היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו כו' עד ומדליק פתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת וחומרת את בני מעיו מאי פתילה רב מתנה אמר פתילה של אבר יליף שריפה שריפה מעדת קרח. דכתיב בעדת קרח את מחתות החטאים האלה בנפשותם כלומר מגופה של מחתה נשרפה נשמתם שריפת נפש ובשר קיים אף הכא בענין שריפת נפש וגוף קיים והיא פתילה של אבר. ר' אלעזר אמר שריפת עדת קרח שריפת גוף נמי הואי אלא שריפה שריפה מבני אהרן ילפינן דכתיב בהו וימותו לפני ה' שריפתן כעין מיתה הואי מה מיתה נטילת נשמה וגוף קיים נטילת נשמה וגוף קיים ותרוויהו אית להו פתילה של אבר. ורב מתנה אומר בני אהרן שריפת גוף הוי כאבא יוסי בן דוסתאי דתני שני חוטי אש יצאו מבית קדשי הקדשים ונחלקו לארבעה ונכנסו ב' בחוטמו של זה וב' בחוטמו של זה ושרפום ואקשינן והא כתיב ותאכל אותם כלומר ותאכל אותם אכילה (מבחוץ) משמע ושנינן אותם ולא בגדיהם. ומפני מה לא למדו שרפה שרפה מפרים הנשרפין דבענין דומין הלומדין מן המלמדין וכך הוא הדין. וילפי אדם מאדם שכן הנהרג אדם ועדת קרח או בני אהרן כולן אדם. וכולן חוטאין ובכולן איבוד נשמה בלבד. ואין בהן תורת פיגול לאפוקי פרים הנשרפים שאינן בני אדם ואין נשרפין בשביל שחטאו ובשרם הוא הנשרף ולא נשמתן והן נעשין פיגול אדרבה מפרים הנשרפים הוה ליה למילף שכן שניהן הפרים והנהרג חוץ לעזרה שריפתם ושניהן מכשירין

תורה אור השלם

1. וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:
ויקרא כא ט
2. אֵת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם רִקֻּעֵי פַּחִים צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ כִּי הִקְרִיבֻם לִפְנֵי יְיָ וַיִּקְדָּשׁוּ וְיִהְיוּ לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
במדבר יז ג
3. בְּחַנְפֵי לֵעֲגֵי מָעוֹג חָרַק עָלַי שִׁנָּימוֹ:
תהלים לה טז
4. וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְיָ וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְיָ:
ויקרא י ב
5. לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְיָ:
ויקרא יט יח

גליון הש"ס

תוס' ד"ה **ההיא** וכו' **וא"ת הא אמרינן** פ' הישן. עיין תוספות מעיל דלקה סי' מה:

לעזי רש"י

טיגליי"ש. מלקחיים.

מוסף רש"י

נגמר הדין. למוכה (לעיל מב:). **היה גבוה שתי קומות.** ומפילו מסס לאלן (לעיל מח.). **פתילה של אבר.** מתיכו וחוזקו לתוך **פיו** (פסחים עה.). **מפרים הנשרפים.** פר העלם דבר של צבור ופר כהן משיח, שאינן נאכלין אלא נשרפין כדכתיב והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה וגו' (לעיל מב:).

כמו שפירשנו למעלה. ושניהן נוהגין לדורות לאפוקי הני ששריפתן בעזרה היא ואינם לא מכפרין ולא מכשירין ואינן נוהגין לדורות דמאי דהוה הוה ושנינן הנך נפישין אלו שנים ואלו ג' ולתרוויהו חד שריפת נשמה וחד שריפה ממש מאי שעמא ילפי משריפה נשמה נילפו משריפה ממש. אמר רב נחמן אמר קרא ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה. הוו היא פתילה של אבר: **פי'** לעגל. מהרה: וכבר היו משה ואהרן מהלכין ונדב ואביהוא באין אחריהן ואמרו זה לזה מתי ימותו שני זקנים הללו ואנו שנינו ננהיג הדור והקב"ה אומר עתה תראו מי קובר את מי והיינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי מהוגני פי' רבים גמלים זקנים נושאים עורות של

טעה בדרב מתנה. ואף רבי אלעזר ב"ר לדוק נמי חזר בו: **בזמן** שיש כהן יש שופט. המ"ל כדדרשינן בפרק המנקין (לקמן דף פז.) מלמד שהמקום גורם: **רבי** יהודה אומר ניוול הוא זה. לא קרי ליה ניוול אלא משום דכתיב ובחקותיהם לא תלכו כדמוכח בגמרא: **אלא** כיון דכתיב שריפה. תימה דמשמע הכא דאע"ג דחוקה היא כיון דכתיב באורייתא שרי ובפ"ק דמסכת ע"ז (דף יא. ושם) פריך ושריפה חוקה היא והכתיב ובחקותיהם לא תלכו ומסיק לאו חוקה היא וי"ל דהתם קאמר לאו חוקה היא לשם עבודת כוכבים דאי הוי חוקה לעבודת כוכבים אפילו הוה כתוב באורייתא לא הוה מהני אבל הכא אייתי בחוק העובדי כוכבים שלא לשם עבודת כוכבים דומיא דסייף דכיון דכתיב באורייתא לא מייתי גמרינן ושרי: **איש** פרט לקטן. אבל האשה מיתייבא בביאת בן ט' שנים ויום אחד כדתנן בפרק יוצא דופן (נדה דף מה.) ומייתי לה לקמן: **פרט** לאשת קטן. הא דאיצטריך קרא היינו במייעד לבנו קטן או בן ט' שבא על יבמתו וס"ד כיון דמדאורייתא רמיא קמיה ליחייב עלה משום א"א קמ"ל והכי מוקמינן לה בפ"ק דקידושין (דף יט. ושם):

פרט לאשת אחרים. והיינו כותים[ט]

וקמ"ל דאין אישות לכותים[ט] [ט] אע"ג דאין מיתה ואזהרה איסורא מיהא איכא מדאיצטריך למישרי יפת תואר ודרשינן בפ"ק דקידושין (דף כא: ושם) אשת אפילו אשת איש[ט]:

קמיפלגי

למה תלמיד וכו'. משום דאייתי בעדת קרח נקט לה שהיו תלמידי חכמים כדכתיב (במדבר טז) נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם ועל שם שפיתם אותו רשע כשנהנו מממונו הקלו בעיניו להשיאם ולהחזיק ידו במחלוקת ולמרוד בהקב"ה: **נחתא.** בעודו מתנהג בכבודו שאין לריך לו הוא יקר בעיניו: רב חמא בדורות האחרונים היה כשאר האמוראים: **טעה בדרב מתנה.** דאמר לעיל [ע"א] שריפת ב"ד פתילה של אבר היא: **וטעה בדתניא.** שאין ב"ד ממיתין אלא בזמן לשכת הגזית בעוד סנהדרין נוהגת בלשכת הגזית נוהגת אף בחו"ל כדאמרינן במסכת מכות (דף ז. ע"ש): **של לדוקין.** שדורשין מקרא ככתבו: **ה"ק.** רבי אלעזר לחכמים בתמיה כדאמרינן במתניתין דמשמע שראה מעשה זה משגדל והכי אהדרו ליה לא היה ב"ד בקי: **והתניא.** דאין מביאין ראיה מן הקטן אהדרו ליה: **אמר להו כשהוא גדול.** מעשה שראה בגדלו ולא אשגחו ביה דאמרו ליה לא היה ב"ד של אותה וכו' והדר אמר להו מעשה שראה בקטנו: **מתני' ניוול הוא זה.** השתא משמע מפני שהרגו מעומד ונופל: **על סדן.** עץ עבה תקוע באדמה כמו של נפחים: **גמ' שורפים על המלכים.** שמתו מטתן וכלי תשמישן ואין בהן משום דרכי האמורי: **אלא משום דכתיב הך שריפה בדאורייתא.** שנאמר בלדקיהו בשלוש תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים כן ישרפו לך וגו': **נקם ינקם.** במכה עבדו כעני ומת תחת ידו דהוי במיתת ב"ד משום דעבד שייך במלות שהאשה נוהגת בהן: **דבריו ליה מיבריו.** תוקעה בבטנו או בגרונו כמו ברזא דחביתא: **לפי חרב לפיה.** פיפיות של חרב שני לדדין מכאן ומכאן דכתיב (תהלים קמט) חרב פיפיות אלמא תרי ניהו: **גיסטרא.** חולקו לאורכו לשנים: **קטל בר חורין.** דלא כתיב ביה אלא מיתה סתם ולא מיתה סתם הוא: **מנגן.** בסייף: **מן הצואר.** גרון: **ממול עורף.** מאחרי הפנים דכתיב (דברים כא) וערפו לשון עורף מול הראוה את העורף דהיינו אחורי לואר שרואין את העורף ועורף הוא קטרי"ל שכנגד הפנים דכתיב (ירמיה לב) ויפנו אלי עורף ולא פנים אלמא עורף להדי פנים: **פרט לאשת קטן.** אשמועינן דקטן אין לו קדושין: **לאשת אחרים.** גוי. אשמועינן שאין קידושין לגוי ומהכא תיפוק לן בכל דוכתא: **אלא להקל עליה.** ולקמן [נג.] מפרש דאדרבא מיתות בסילדרן גמרא גמיר להו ר' יאשיה מסיני וכיון דחנק קלה מכולם על כרחין נתנה לחייבי מיתות הסתומין שהרי אין לך בה להחמיר עליהם שמנין לך לדונם בחמורה שמא לא נתחייב בה: **לא מפני שהיא קלה.** דסבירא ליה כר"ש דאמר (לעיל דף מט:) חנק והרג: **אינה אלא חנק.** ור' מפרש לה לדרבי יוחנן: **נאמר מיסה בידי שמים.** וימת גם אותו (בראשית לח) ונאמרה מיתה סתם בידי אדם: **אין בה רושם.** אין בה חבורה וסימן: **מדקאמר רחמנא בת כהן.** שזינתה בשריפה מכלל דבת ישראל לאו בשריפה הלכך מות יומת הנוהף ע"כ חנק הוא: הכי

למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ בתחלה דומה לקיתון של זהב סיפר הימנו דומה לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש כיון שנשבר שוב אין לו תקנה אימרתא בת טלי בת כהן שזינתה הואי אקפה רב חמא בר טוביה חבילי זמורות ושרפה אמר רב יוסף בתרתי טעה בדרב מתנה וטעה בדתניא [1]ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם [8]בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט: אמר רבי אלעזר ברבי צדוק מעשה בבת כהן שזינתה וכו': אמר רב יוסף בית דין של צדוקים הוה הכי אמר להו והכי אהדרו ליה והתניא [6]אמר רבי אלעזר ברבי צדוק זכורני כשהייתי תינוק ומורכב על כתיפו של אבא והביאו בת כהן שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה אמרו לו קטן היית [3]ואין מביאין ראיה מן הקטן שני מעשים הוו הי אמר להו ברישא אילימא הא קמייתא אמר להו ברישא א"ל כשהוא גדול ולא אשגחו ביה אמר להו כשהוא קטן ואשגחו ביה אלא הא אמר להו ברישא ואמרו ליה קטן היית ואמר להו כשהוא גדול ואמרו ליה מפני שלא היה בית דין של אותה שעה בקי: **מתני'** [2]מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה רבי יהודה אומר ניוול הוא [6]לו אלא מניחין את ראשו על הסדן וקוצץ בקופיץ אמרו לו אין מיתה מנוולת מזו: **גמ'** תניא [7]אמר להן רבי יהודה לחכמים אף אני יודע שמיתה מנוולת היא אבל מה אעשה שהרי אמרה תורה [2]ובחקותיהם לא תלכו ורבנן כיון דכתיב סייף באורייתא לא מינייהו קא גמרינן דאי לא תימא הכי הא דתניא [5]ג[ג]שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי היכי שרפינן והכתיב ובחקותיהם לא תלכו אלא כיון דכתיב שריפה באורייתא דכתיב [3]ובמשרפות אבותיך וגו' לאו מינייהו קא גמרינן והכא נמי כיון דכתיב סייף באורייתא לאו מינייהו קא גמרינן והא דתנן באידך פירקין [7]אלו הן הנהרגין הרוצח ואנשי עיר הנדחת בשלמא עיר הנדחת כתיב בהו [4]לפי חרב אלא רוצח מנלן דתניא [5]נקם ינקם נקימה זו איני יודע מה הוא כשהוא אומר [6]והבאתי עליכם חרב נוקמת נקם ברית הוי אומר נקימה זו [7]סייף ואימא דבריז ליה מיבריז לפי חרב כתיב ואימא דעביד ליה גיסטרא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא [7]ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה אשכחן דקטל עבדא בר חורין מנא לן ולאו קל וחומר הוא קטל עבדא בסייף בר חורין בחנק [7]הניחא למאן דאמר חנק קל אלא למ"ד חנק חמור מאי איכא למימר נפקא ליה [7]מדתניא [8]ואתה תבער הדם הנקי מקרבך הוקשו כל שופכי דמים לעגלה ערופה מה להלן בסייף ומן הצואר אף כאן בסייף ומן הצואר אי מה להלן [7]בקופיץ וממול עורף אף כאן בקופיץ וממול עורף אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר קרא ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה: **מתני'** [2]מצות הנחנקין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותן סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שנפשו יוצאת: **גמ'** תנו רבנן [7] [8] [9]איש [1]פרט [2]לקטן [9]אשר ינאף את אשת איש [1]פרט לאשת קטן [9]אשת רעהו [8]פרט לאשת אחרים [9]מות יומת בחנק [10]אתה אומר בחנק או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה אמרת כל מקום שנאמר מיתה בתורה סתם אין אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר לא מפני שהיא קלה אלא [6]כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק רבי אומר נאמר [10]מיתה בידי שמים ונאמר מיתה בידי אדם מה מיתה האמורה בידי שמים מיתה שאין בה רושם אף מיתה האמורה בידי אדם מיתה שאין בה רושם ואימא שריפה מדאמר רחמנא בת כהן בשריפה מכלל דהא לאו בת שריפה היא בשלמא

עין משפט נר מצוה

כד א מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה יא סמג עשין קכ:

כה ב מיי' שם פט"ו הלכה ד סמג שם:

כו ג מיי' פי"ד מהל' אבל הלכה כו ופ"ב מהלכות מלכים הלכה א טוש"ע י"ד סימן שמח סעיף א:

ד [מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה ג]:

כז ה מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה ה סמג עשין קנ:

כח ו מיי' פי"א מהל' איסורי ביאה הלכה יג סמג לאוין לד [טור אה"ע סי' כ]:

כט ז מיי' שם פי"ג הל' א סמג שם:

ל ח מיי' שם פי"ב הלכה א סמג שם:

לא ט מיי' שם פי"א הלכה ו ופט"ו מהל' סנהדרין הלכה יג סמג לאוין קנ:

לב י מיי' פי"א מהלכות איסורי ביאה הלכה ו ופי"ד מהלכות סנהדרין הלכה א סמג שם:

תורה אור השלם

1. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: דברים יז ט

2. כַּמַּעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ: ויקרא יח ג

3. בְּשָׁלוֹם תָּמוּת וּכְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ הַמְּלָכִים הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ כֵּן יִשְׂרְפוּ לָךְ וְהוֹי אָדוֹן יִסְפְּדוּ לָךְ כִּי דָבָר אֲנִי דִּבַּרְתִּי נְאֻם יְיָ: ירמיהו לד ה

4. הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חָרֶב: דברים יג טז

5. וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת עַבְדּוֹ אוֹ אֶת אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם: שמות כא כ

6. וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקָם בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶּבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד אוֹיֵב: ויקרא כו כה

7. לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט יח

8. וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְיָ: דברים כא ט

9. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת: ויקרא כ י

רבינו חננאל

גמלים קטנים כלומר נשחטו הקטנים ונשארו הגדולים נושאין עורותיהן אחריהן: **א"ר** אלעזר למה ת"ח דומה בפני ע"ה בתחלה דומה לקיתון של זהב סיפר עמו דומה לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לקיתון של חרש כיון שנשבר אין לו תקנה: אימרתא בת טלי בת כהן שזינתה הואי אקפה חמא בר טוביי' חבילי זמורות. אמר רב יוסף טעה בתרי טעה בדרב מתנה דאמר פתילה של אבר וטעה בהא דתניא ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם בזמן שיש כהן משרת לפני ה' יש משפט ובזמן שאין כהן אין משפט והאידנא כיון דליכא כהן דליכא בית אף אין בזה"ז משפט מות. א"ר אלעזר ב"ר צדוק מעשה דבריז איבריז פי' לידקריה דקירה. לפי חרב כתיב ואימא דעביד ליה גסטרא פי' חולקו לשנים. אמר רב נחמן ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה ואסיקנא ואתה תבער הדם הנקי הוקשו שופכי דמים לעגלה ערופה כו' שנאמר ובערת הרע מקרבך גמר הבערה הבערה מעגלה ערופה: **מצות** הנחנקין משקעין אותו בזבל עד

מסורת הש"ס

ח) [תוספת' פ"ט], ט) [מגילה כ.], ג) [בסדר המשנה הגי' זה], ד) [תוספת' פ"ט], ה) ע"ז יח. [תוספת' שבת פ"ח], ו) לקמן עו:, ז) [גירסת ערוך בערך נקס חרב], ח) [לעיל עו: לקמן פד:], ט) כתובות לז:, י) [דה"א משום קלון האשה יתמיד הקטן דומיא דבהמה הנרבעת עיין תוספות קדושין יט. ד"ה אינ כ"כ תוס' בערכין ג. ד"ה למעוטי קטן וכה"ג לקמן מה. וכמגמ ל"ת קג כתב פרט לקטן פחות מבן ט' שהנבעלת לו פטורה שלפעוט הקטן אינו צריך שהרי אינו בן עונשין אבל אם הוא בן תשע שנים שניו בפרק יוצא דופן מה. בן ט' שנים ויום אחד הבא על אחת מכל העריות כולן מומתין על ידו והוא פטור עכ"ל), כ) קדושין יט., ל) [לקמן פד: פט.], מ) [ואת קדשי בני ישראל לא תחללו ולא תמותו (במדבר יח) כך פי' הסמג ל"ת קג וכענין ערך כשם כתב בזה"ל מה מיתה האמורה בידי שמים אין בה רושם אין בה רושם בידי אדם עכ"ל], נ) בס"א: גוי, נגויס, ס) [ועי' תוספות סוטה כו: ד"ה יצא כותיו], ע) [וע"ע היטב תוספות קדושין כא: ד"ה אשת],

---

גליון הש"ס

גמרא איש פרט לקטן. עי' פסחים דף לא ע"ב תוס' ד"ה אינ קדושין דף יט ע"א תוס' ד"ה למעוטי. ערכין דף ג ע"א תו' ד"ה למעוטי:

לעזי רש"י

קטרי"ל [הטירי"ל]. ערוף.

מוסף רש"י

ולא מדרכי האמורי. איכה מדרכי האמורי לאוש אלא תעשה כמעשיהם (ע"ז יא.). **ואתה תבער.** בתר עריפה כתיב (כתובות לז:). **מיתה יפה.** בסייף ומלד הסמיכים שימות מהר (שם).

רבינו חננאל (המשך)

בבת כהן שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה כו'. אמרו לו קטן היה ואין ראיה לקטן. אמר להן מעשה אחר ראיתי כענין הזה ואני גדול א"ל אותו ב"ד שדנו כך לא היה בקי רב יוסף אמר ב"ד של צדוקים היה דלא גמירי ג"ש: **מצות** הנהרגין מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה כו'. ולא חיישינן משום דכתיב ובחקותיהם לא תלכו מאחרי שמצאנו דכתיב בתורה הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב. דאי לא תימא הכי הא דתניא שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי והכתיב ובחקותיהם לא תלכו אלא כיון דכתיב דכתיב קרא בשלום תמות ובמשרפות אבותיך וגו' לאו מינייהו קא גמרינן הכא נמי כיון דכתיב סייף בתורה לאו מינייהו קא גמרינן. ואימא

הכי גרסינן בשלמא לר' יונתן כדמפרש רבי טעמא: **ממאי דאיכא חנק בעולם.** במיתת ב"ד דילמא אין מיתות ב"ד אלא שלש קלה שבהן בסייף: **ארבע מיתות.** בשמן הנקוב להן וכיון שלא פירש למי נתן חנק על כרחיך קלה היא מכולן והייתה לסמומי' שאינו רשאי למשכה להחמיר עליה אלא להקל עליה לפיכך לא הוצרך לפרש: **שאר הנסקלין.** דלאו עבודת כוכבים וערוה המאורסה וחלול שבת ומוד וידעוני ומגדף דהנך כתיבי בהו סקילה[1] וכולהו שאר הנסקלין לא כתיבא בהו סקילה בהדיא וגמרינן להו לקמן בגזירה שוה דמוד וידעוני: **ממאי גמרי.** מיהו מיבה מופנית לגזירה שוה דמיסס בס או מות יומתו: **א"ל רב אחא מדפתי לרבינא.** הא דא"ר זירא לאביי דגמרי מאי הוה קשיא ליה לרבי זירא אי הוה גמרי במות יומתו: **אי נימא משה אשה איש קא קשיא ליה.** אמאי קרי ליה מיתה סתם ובחנק תיגמר מינה ג"ש מאוד וידעוני כי היכי דגמרינן כל הנסקלין דלא כתיב בהו אלא מות יומתו סתמא וגמרינן להו מהתם: **מכה אביו ואמו.** אמרינן לקמן דמיתתו בחנק באלו הן הנחנקין (דף פד:) וקשיא ליה לגמריה לסקילה מאוד וידעוני ומאי קשיא ליה אדגמר מאוד וידעוני לגמריה מאשה איש דהכי שפיר דכיון דאיכא למיגמר קלה ואיכא למגמר חמורה אי אתה רשאי למשכה להחמיר: **נגמרו מא"א.** כדאמרינן דאינך רשאי למושכה להחמיר הלכך בדמיהם בס גמרי: **מתני' אלו הן הנסקלין.** דכתיב בהו סקילה הא כתיב ביה ודלא כתיב ביה סקילה כתיב בהו דמיהם בס וגמירי מאוד וידעוני: **והאשה המביאה את הבהמה.** עליה: **והנותן מזרעו למולך.** קסבר הא' תנא מולך לאו עבודת כוכבים הוא מדתנן עבודת כוכבים ותנא מולך אלא חק העבודת כוכבים[2] בעלמא הוא ורחמנא חייב עליה סקילה והכי אמרינן בגמ"ע[3]: **אוב וידעוני.** במתניתין לקמן (דף סה.) מפרש להו: **והמקלל אביו ואמו.** החמיר מבמכה משום דאיכא תרתי קלון אביו ואמו ומוליא שם שמים לבטלה: **והמסית.** את היחידים: **והמדיח.** עיר הנדחת. לקמן באלו הן הנחנקין (דף פט:) מפרש לה מנא לן דבסקילה: **מכשף.** בגמרא (דף סז.) יליף לה מנא לן דבסקילה: **הבא על האם.** בשוגג חייב עליה שתי חטאות דבכולהו עריות כתיב בהו כרת וכתיב בהו חלוק חטאות ואפילו בגוף אחד כדאמרינן בפרק בתרא דמסכת מכות (דף יד.) לחייבו על אחותו שהיא אחותו מאביו ואחותו מאמו[4] והכא נמי כתיב בהו חלוק לרבנן כדמפרש בגמרא [נד.]: **משום אשה אב.** אם נתקדשה לאביו שלא ילדתו בזנות או נתקדשה לו אחרי כן: **אלא משום אם.** וטעמא מפרש בגמרא: **בין לאחר מיתה אביו.** אחיוב דאשת אב קאי דמרבה ליה קרא אף לאחר מיתה כדמפרש בגמרא [שם] אבל שם אשת איש לאחר מיתה לא קאמרי: **בין מן האירוסין.** דכיון דקדשה אשתו היא דכתיב (דברים כד) כי יקח איש אשה משעת לקיחה נקראת אשתו והך קיחה קידושין היא דגמרינן קיחה קיחה משדה עפרון [קידושין ג.]: **גמ' תניא ר' יהודה אומר וכו'.** האי תנא פליג אתנא דידן דלא מפליג לדברי יהודה בין ראויה לשאינה ראויה והאי תנא אית ליה דהיינו טעמא דרבי יהודה דלא היה לו לאביו אישות בה הלכך לא קריינא ביה אשת אב: **חייבי כריתות.** שאסורין עליו באיסור כרת דקיימא לן בקדושין בפרק שלישי (דף סז.) דלא תפסי בהו קדושין: **מכלל דרבנן וכו'.** בתמיה: **אלא בחייבי לאוין.** כגון ממזרת ונתינה או אלמנה לכה"ג דקיי"ל (שם דף סח.) דתפסי בהו קדושי מהאחת אהובה והאחת שנואה [דברים כא]. וטעמא דר"ע התם [שם:] מפרש מלא יקח אים את אשת אביו [דברים כג] וסבר דבאלמנת אביו הכתוב מדבר דלאו דלא יגלה כנף אביו [שם] כנף שראה אביו הוא דאיכא וקאמר רחמנא דלא יקח אין לו לקוחין בה: **איסור מצוה הוא.** יבמה שנפלה לפני יבם והיא אסורה עליו משום מצוה או משום קדושה חולצת ואינה יולאה בלא כלום. אע"ג דגבי חייבי כריתות קיימא לן בפרק קמא דיבמות (דף ג:) מגזרה שוה דעליה דיולאה היימנו בלא כלום בלא חליצה התם הוא דאסורה ליה איסור חמור דלא תפסי ביה קדושי אבל איסור מצוה או קדושה דבנות קדושין ניינהו מרבינן התם (דף כ.) מיבמתו יבמתו [דברים כה] יש לך אחרת שעולה השערה לחלון ואינה עולה ליבום[5] ואיתו זו חייבי לאוין: **ולא מפייבמת.** דהא אסירא ליה. וכי תימא תיתי עשה ותדחה לא תעשה גזירה ביאה דאשה שמקייים בה יבמה יבא עליה (דברים כה) אטו ביאה שניה שאין בה מצות עשה: איסור

בשלמא לר' יונתן כדקא מפרש רבי טעמא אלא לרבי יאשיה ממאי דאיכא חנק בעולם אימא סייף אמר רבא ארבע מיתות גמרא גמירי להו מאי לא מפני שהיא קלה קמיפלגי בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן א"ל רבי זירא לאביי שאר הנסקלין דלא כתיב בהו סקילה דגמרי מאוב וידעוני במאי גמרי במות יומתו גמרי או בדמיהם בם גמרי א"ל [1]בדמיהם דמיהם בם גמרי דאי במות יומתו גמרי דמיהם דמיהם למה לי אלא מאי בדמיהם דמיהם גמרי מות יומתו למה לי [2]כדתניא [1]מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה הכתובה בו מניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו תלמוד לומר מות יומת המכה מ"מ אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא ואי במות יומתו גמרי מאי קא קשיא ליה אילימא אשת איש קא קשיא ליה למיתי ולמיגמר מות יומת מאוב וידעוני מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה מדאמר רחמנא ארוסה בסקילה מכלל דנשואה לאו בסקילה ואלא מכה אביו ואמו קא קשיא ליה למיתי ולמיגמר מאוב וידעוני עד דגמרי מאוב וידעוני ליגמרו מאשת איש דאי אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה אמר ליה שאר הנסקלין גופייהו קא קשיא ליה דאי במות יומת גמרי עד דגמרי מאוב וידעוני ליגמרו מאשת איש: **מתני'** [3]אלו הן הנסקלין הבא על האם ועל אשת האב ועל הכלה [4]ועל הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה את הבהמה [5]והמגדף והעובד עבודת כוכבים [6]והנותן מזרעו למולך [7]ובעל אוב וידעוני [8]והמחלל את השבת [9]והמקלל אביו ואמו [10]והבא על נערה המאורסה [11]והמסית [12]והמדיח [13]והמכשף [14]ובן סורר ומורה [15]הבא על האם חייב עליה משום אם ומשום אשת אב [16]רבי יהודה אומר אינו חייב אלא משום האם בלבד [17]הבא על אשת אב חייב [18] משום אשת אב ומשום אשת איש [19]בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו בין מן האירוסין בין מן הנישואין [20]הבא על כלתו חייב משום כלתו ומשום אשת איש בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו בין מן האירוסין בין מן הנישואין: **גמ'** תניא רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו חייב אלא משום האם בלבד מאי אינה ראויה לו אילימא חייבי כריתות וחייבי מיתות בית דין מכלל דרבנן סברי אע"ג דאינה ראויה לו הא לית ליה קידושין בגווה אלא חייבי לאוין ור' יהודה סבר לה [21]כרבי עקיבא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין מתיב רב אושעיא [1]איסור מצוה ואיסור קדושה חולצות ולא מתייבמות

קמיפלגי בפלוגתא דר' שמעון ורבנן. תימה ור' ישמעאל דאמר לעיל (דף נא.) ארוסה יצאה לשריפה ולא נשואה מנ"ל דאשת איש בחנק דאי מר' יאשיה מסתמא מדסבר כר' שמעון דשריפה חמורה סבר נמי כוותיה דסייף קיל וכדרבי נמי לא מצי דריש דתקשי לימא שריפה ול"מ לשנויי מדאמר רחמנא בת כהן בשריפה מכלל דהאי לאו בשריפה דדילמא ה"מ ארוסה אבל נשואה לימא בשריפה ועוד קשה בסוף פירקין (דף סו:) איכא למ"ד דמוקי רבי כרבי ישמעאל וי"ל דאין סברא להחמיר בנשואה בת ישראל טפי מבארוסה ואף על גב דפריך הכא לימא שריפה ה"מ לשנויי הכי אלא דשפיר משני והך שינויא לא מצי לשנויי למאי דמוקי רבי כרבי ישמעאל:

דאי במות יומתו גמירי עד דגמרי מאוב וידעוני ליגמרי מא"א. תימה א"כ ג"ש מאי אהני דבלאו הכי סתם מיתה חנק וי"ל דלאו דווקא מא"א דאיכא למימר דליגמר מרולא דהוי בסייף:

משום אם ומשום אשת אב. הא דלא קתני א"א משום דהכא לאחר מיתה איירי: **הא** ליה ליה קידושין בגווה. אפילו ר' יהושע דאמר בפרק המולך (יבמות דף יט. ושם) אין ממזר אלא מחייבי מיתות ב"ד מודה דלא תפסי קידושין בחייבי כריתות כדדרשינן מקרא בסוף האומר (קידושין דף סח.) ובפ"ק דב"מ (דף טו:) אמר אדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו משמע דליכא מאן דפליג והא דמשמע בכל דוכתא דממזרות תלי בתפיסת קידושין היינו דלא כרבי יהושע: **וחייבי** איש א"ל בדמיהם דמיהם קא גמרי: [**מתני'**] אלו הן הנסקלין הבא על האם ועל אשת האב ועל הכלה ועל הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה בהמה עליה כו'. תניא א"ר יהודה אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו חייב משום אשת אב אלא משום אם בלבד. ואוקימנא להא דר' יהודה בחייבי לאוין

מסורת הש"ס

1) ב"מ נא: לעיל מה: לקמן עב., 2) [עיין תוספות לקמן נד. ד"ה הכא], 3) [תוספתא פ"י], 4) [בסדר המשנה עליה], 5) [יבמות י: וש"נ], 6) יבמות כ. כח., 7) [דברים יז בע"ז, שם כב בנערה המאורסה, במדבר טו במיקל שבת, ויקרא כ באוב וידעוני, שם כד במגדף], 8) בס"ד: חק הגויים, 9) [לקמן סד.], 10) [עי' רש"ש],

תורה אור השלם

1. אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ בוֹ:

במדבר לה כא

גליון הש"ס

רש"י ד"ה איסור מצוה וכו' **ואיזו** זו חייבי לאוין. וכ"כ רש"י יבמות דף פד ע"א וכתבתי שם לתמוה על זה. וכעת מצאתי שעמד בזה בשאגת אריה ס"ש לג:

מוסף רש"י

אין לי. לי לא כתיב אלא יומת, **אלא מיתה הכתובה בו.** סייף (לעיל מה:). **מנין שאם אי אתה יכול כו'.** כגון שהיה בספינה וטורפת ואתה יכול לזרוק בו חץ או לטובעו (ב"מ לא:). כגון שהיה מכשף או שהיה לו נהר מפסיק ואתה יכול לירות בו חץ או אבן (לקמן עב:). **ת"ל מות יומת.** ריבוייא הוא (לעיל מה:). **דאמר** אין קידושין תופסין **בחייבי** לאוין. אין קידושין תופסין לאשה האסורה על המקדשה בלאו, ורבנן פליגי עליה ואמרי בחייבי כריתות הוא דלא תפסי אבל בחייבי לאוין תפסי (סוטה יח:) בהמולך (מד:) בבריית המחזיר גרושתו ר"ע אומר אין לו בה קדושין (כתובות כט:) או: דקתני (יבמות נ:) מלך ועשה בה מאמר אין לאמר מלילה כלום, כלומר אין המאמר תופס בה דקס ליה הא דלא יבנה ואמר בגמרא תניא רבי אומר אין הדברים הללו אמורים אלא לדברי ר"ע שהיה עושה מלוכה בערוה (קדושין סח.).

עין משפט נר מצוה

לג א מיי' פ"ז מהלכות איסורי ביאה הלכה ו סמג עשין סט:

לד ב מיי' שם הלכה ד ופרק ט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י סמג עשין קד:

לה ג מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י ופ"ב מהלכות עכו"ם הלכה ו סמג לאוין נז:

לו ד מיי' פ"ו מהלכות עכו"ם הלכה ג ופט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י סמג לאוין לז:

לז ה מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י ופ"ו מהל' עכו"ם הל' ח:

לח ו מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה י ופ"ח מהלכות שבת הל' ל ח סמג עשין ל ולאוין סה:

לט ז מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה י ופ"ה מהלכות ממרים הלכה ח סמג לאוין ריט טוש"ע יו"ד סימן רמח סעיף ח:

מ ח מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הל' י ופ"ח מהלכות איסורי ביאה הלכה ו סמג לאוין קג:

מא ט מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה י ופ"ה מהלכות עכו"ם הל' ח סמג לאוין מז:

מב י [מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הל"י] ופ"ה מהלכות עכו"ם הלכה ג:

מג כ מיי' פט"ו מהל' סנהדרין הלכה י ופי"ח מהל' עכו"ם הל' טו סמג לאוין כו:

מד ל מיי' ט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י ופ"ז מהלכות ממרים הל' ח סמג לאוין רכ:

מה מ מיי' פ"ב מהל' א"ב הלכה ב:

מו נ מיי' שם הלכה ח:

מז ס ע מיי' שם הלכה ח והלכה ב:

רבינו חננאל

ארכובותיו כו': **תניא** כל מקום שנאמר מיתה בתורה סתם אי אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה דברי ר' יאשיה רבי אומר נאמר מיתה בידי שמים ונאמר [מיתה] בידי אדם מות יומת הנואף והנואפת וכיוצא בה מה מיתה בידי שמים מיתה שאין בה רושם פ' חבלה אף מיתה האמורה בידי אדם מיתה שאין בה רושם כו': **אמר** רבה ד' מיתות גמרא גמירי לה. כלומר הלכה למשה מסיני א"ר זירא לאביי שאר הנסקלין דלא מיפרשא להו סקילה דגמרי מאוב וידעוני במאי גמרי במות יומת גמרי או בדמיהם דמיהם בם גמרי. כלומר כל דכתיב ביה דמיהם בם בסקילה כמו אוב וידעוני ואסיקנא מכה אביו ואמו קא קשיא ליה אי אמרינן ליגמר במות יומת [למיתי ולמיגמר] מאוב וידעוני בסקילה. נימא הכי עד דגמרי מאוב וידעוני דבסקילה ליגמרו מאשת איש במות יומת בחנק דכל מיתה סתם אי אתה רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה. א"ל שאר הנסקלין גופייהו קא קשיא ליה דאי במות יומת גמרי מאוב וידעוני ליגמרו מאשת

וחייבי כריתות לאו בני חליצה ויבום נינהו. תימה מנ"ל לדמוויי חייבי לאוין לחייבי כריתות לכל מילי דלא"ג דדמו לענין ממזרות וקידושין לענין חליצה ויבום נימא יבא עשה וידחה ל"ת[1]: **לדבריו** דת"ק קא"ל וליה לא ס"ל. המ"ל דסבר כדתניא בסוף ספר ויקרא כשהשלים כל מצות כהונה אלה המצות איסור קדושה שניות מדברי סופרים כגון אם ואם אביו ואמאי קרי ליה איסור קדושה שא"ל חכמים קדש עצמך במותר לך להתרחק אף מזו המותר כדי שלא תכשל באיסורא אבל חליצה בעיא: **חייבי לאוין.** דקתני אלמנה: **לחייבי כריתות.** משוי להו דלא תפסי בהו קדושי: **וחייבי כריתות לאו בני חליצה ויבום נינהו.** וכן חייבי לאוין לרבי עקיבא מה חייבי כריתות אינן בתורת קדושין ואין בהן חליצה ויבום אף אלו הואיל ואינן בתורת קדושין אין בהן חליצה ויבום: **לדבריו דתנא קמא.** דמחייב אלמנה בחליצה קאמר רבי יהודה לדבריך דמחייבת ליה בחליצה אין לך לקרותה איסור קדושה אלא איסור מצוה: **תני דתמן.** אייתי מתניתא בידיה דתני בה דר' יהודה אומר[2] אף בראויה לאחיו קאמר דאינו חייב אלא משום הא בלבד וטעמא מאי[7] אמר אביי דאמר קרא[2] אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אב אלא מעתה[3] ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא משום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אמו אלא אמו שהיא אשת אביו קאי הכא וממעט לה קאי הכא וממעט לה השתא אמו שאינה אשת אביו מיחייב אמו מיחייב אמו שהיא אשת אביו לא מיחייב כלל ותו לרבנן נמי הכתיב אמך היא אלא ההוא מיבעי ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי אלא אמר לרבי יהודה נמי ההוא מיבעי ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא אמר קרא ערותה משום ערוה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי ערות אלא מעתה[4] ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה הכי נמי משום ערוה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי ערות והתנן הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו ומשום אשת איש בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו ולא פליג ר' יהודה אלא כיון דחד גופא הוא אע"ג דתרי איסורי נינהו כתיב ערותה הכא נמי כיון דחד גופא הוא אע"ג דתרי איסורי נינהו כתיב ערותה אלא אמר רבא קסבר ר' יהודה[2] ערות אביך זו אשת אביך ומייתי לה בגזירה שוה ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו אמו שאינה אשת אביו מניין ת"ל[2] ערות אמך לא תגלה אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אמו אלא אמו שהיא אשת אביו קאי הכא וממעט לה קאי הכא וממעט לה אי אמך לבד היא לא תגלה ערותה אבל אם יש שם אחר עליה אינך מוזהר עליה והיא דערות אביך הכי נמי מדרשינן ערות אשת אביך לא תגלה אם ערות אביך לבד היא אבל אם יש שם אחר עליה אינך מוזהר עליה והשתא י"ל אמו שאינה אשת אביו ואשת אביו שאינה אמו חייב אשת אביו שהיא אמו לא ליחייב. ולי נראה דהשתא אמו שאינה אשת אביו וכו' ליטעמא יתירא הוא וה"ג קאי הכא וממעט לה קאי הכא וממעט לה ותו לא מידי והכי קא קשיא ליה אם כן קשו קראי אהדדי הא מיחייב ליה באמו וממעט ליה מאשת אב והאי ממעט ליה מאמו ומחייב באשת אב: **ותו.** אי איכא למדרשיה להאי היא למיעוטא כי האי גוונא רבנן מאי עבדי ליה אלא על כרחיך לא משמע מהיא מיעוטא למימר דאיסור זה לבדו עליה ולא אחר וכי משמע היא מיעוטא הכי משמע אמך היא ואין אחרת אמך והאי היא דלא מצית למדרשה הכי על כרחך לאו למיעוטא אתא אלא לדרשה אחרינא אתא לכדרב שישא בריה דרב אידי בשלהי שמעתין [נד.] לעונש דאמו שאינה אשת אביו דלא כתיב בה דמיהם בם דבאשת אביו כתיב בה דמיהם בם ומשמע דין אשת אביו שאינה אמו דין שהיא אמו אבל אמו שאינה אשת אביו אזהרה כתיב בה (ויקרא יח) ערות אמך לא תגלה ומשמע אע"פ שאינה אשת אביו אבל עונש לא כתיב בה וילף לה מאמך היא בהוייתה תהא כל גדיה שוין הכי היכי דאמך שהיא אשת אביך עונש בה כך אמך שאינה אשת אביך עונש בה והכי נמי לרבי יהודה לחכי מבעי ליה וכן היא דערות אביך לדרשה אחרינא לחייב עליה אפילו לאחר מיתת אביו כלומר בהוייתה תהא לעולם כדלקמן בשמעתין [נד.] ולאו למעוטי מאיסורא אתי: מן **אלא מעתה** עד **לכדרב שישא בריה דרב אידי** הדא אתקפתא היא: **אמר קרא.** (ערות) אמך היא לא תגלה ערותה [ויקרא יח]: **אלא אמר רבא.** לעולם מקרא קמא דהיא בערות אמך מיעוטא משמע כדהוה דרשינן מעיקרא ומיהו היא דערות אביך דקשיא לך לממעט ליה נמי מאיסור אם לאו פירכא היא דהא ריש"א דקרא דערות אביך שם אשת אב הוא דאדכר ולא[1] משום איסור אם ומייתי לה בג"ש כדלקמן [נד.] ונאמר כאן ערות אביך לא תגלה [ויקרא יח] ונאמר להלן ערות אביו גלה [שם כ] מה להלן באישות הכתוב מדבר אף כאן באישות הכתוב מדבר ומשמע לן איסורא בין אשת אביו שהיא אמו ובין אשת אביו שאינה אמו דחייב עליה משום איסור אשת אב הלכך כי הדר כתיב בסיפא דאידך קרא ערות אביך היא לאו למדרש מיניה משום אב ולא משום אם דהא ריש"א דקרא ערות אביך נמי משום אשת אב הוא דחייביה בין איהי אמו בין היא אמו הלכך לרבי יהודה ערות אביך היא למעוטי משום אשת איש מוקים לה לקמן [נד.] דלא תימא שם אשת איש לא נפיק מכלל אשת אב דריש"א דקרא דהא אביו נמי עמיתו הוא וקרי נמי ביה ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך וגו' (ויקרא יח) וערות אשת אביך (ג) היא דריש"א מוקי לאזהרת אשת אב לאחר מיתה אבל היא דגבי אמך לרבי יהודה למעוטי מאיסור אשת אב אתא דהא ר"ל מריש"א דקרא דלחייב עליה משום אשת אב כשהיא אמו ואשת אביו דקסבר רבי יהודה ערות אביך דריש"א דקרא זו אשת אביך ולא אביך במשכב זכור ממש דיליף לה בגזירה שוה כדלקמן [נד.] ומשמע אף כשהיא אמו חייב עליה באיסור אשת אב וערות אמך להביא אמו אנוסה והדר כתיב אמך היא לאפוקי ממשמעותיה דריש"א ולמימרא דמשום אמו אתה מחייבו וכו'. ולדרב שישא בריה דרב אידי לא מיבעי ליה לרבי יהודה דכיון דאית ליה האי גזירה שוה דלקמן מיניה נפקא ליה נמי עונש לאמו שאינה אשת אביו דלרבנן דלית להו גזירה שוה נפקא להו מהאי קרא דאמך היא הא דרב שישא בריה דרב אידי ולמעוטי באיסור אשת אב לא משמע להו לרבנן משום דקא סברי האי ערות אביך דריש"א דקרא במשכב זכור ממש קאמר כדלקמן [שם] ולאו באיסור אשת אב אייתי מידי הלכך לא אתא סיפא למעוטי מידי דלא דמי ליה:

תניא

מסורת הש"ס

1. קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת אִשֵּׁי יְיָ לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ: ויקרא כא ו
2. עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: ויקרא יח ז
3. עֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא: ויקרא יח ח
4. עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֶּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: ויקרא יח טו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אלא אמו וכו' לא נימא דסמכי (ותמיהא לי וכו' מולו ליה דחייב) תא"מ וג"כ הג"ה היא: (ב) ד"ה אלא אמר רבא וכו' וערות אשת אביך לדריש"א כל"ל ותיבת היא נמחק:

מוסף רש"י

שניות מדברי סופרים. שניות לעניות שגזרו סופרים עליהם (יבמות כ.).

עין משפט נר מצוה

מה א מיי' פ"ו מהלכות יבום וחליצה הלכה יו"ד סמג עשין נא נב טוש"ע אה"ע סימן קנד סעיף ו:

רבינו חננאל

כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט דרבנן סברי כיון דתפסי בהו קידושי אשת אב קרינן ביה ור' יהודה סבר לה כרבי עקיבא דאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין ולאו אשת אב היא. הלכך אינו חייב עליה אלא משום אם בלבד מאי טעמא דרבי יהודה דמחייב אחת דאמר אביי אמר קרא ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך היא אחר שהזכיר ערות אביו שהיא ערות אשת אביך ואע"פ שחזר ופרט בפירוש ערות אשת אביו כיון שהזכיר האב והאם וחזר ופירש ש"מ כי לא חזר ואמר אמך היא ללמדך כי משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אביו. ואקשינן אלא מעתה ערות אשת אביך לא תגלה ערות אביך היא משום אשת האב אתה מחייבו ולא משום אמו. הנה למעלה אמרת משום אמו אתה מחייבו ולא משום אשת אביו כלו' זו אמו היא שאינה אשת אביו כגון שבא עליה שלא באישות וזו ערות אשת אביך אוקימתא באשת אביו שאינה אמו. אמו שהיא אשת אביו מיעטוה הני קראי קשיא לאביי אליבא דר' יהודה ותו לרבנן דמחייבי ליה תרתי משום אשת אב ומשום אמו הכתיב אמך היא. ושנינן אמך היא לרבנן מיבעי להו לכדרב שישא בריה דרב אידי ונדחה הא דאביי. ופי' רב אחא אמר קרא ערותה משום ערוה אחת אתה מחייבו ולא משום שתי ערות ונדחה גם זה. ופירש רבא קסבר רבי יהודה ערות אביו זו אשת אביך מדמייתי לה בג"ש כדמפרש בברייתא ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו ובין אשת אביו שאינה אמו. אמו שאינה אשת אביו מניין ת"ל וערות אמך לא תגלה אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אב.

---

[1] **איסור מצוה שניות מדברי סופרים.** תנא גופיה קתני לה במשנה הכי: **ואמאי קרי לה וכו'.** פירוש אמורמים ניהו: **ר' יהודה מחליף.** שהיה שונה ומפרש איסור מצוה אלמנה לכהן גדול דכתיב (ויקרא כז) בסוף ספר ויקרא כשהשלים כל מצות כהונה אלה המצות איסור קדושה שניות מדברי סופרים כגון אם ואם אביו ואמאי קרי ליה איסור קדושה שא"ל חכמים קדש עצמך במותר לך להתרחק אף מזו המותר כדי שלא תכשל באיסורא אבל חליצה בעיא: **חייבי לאוין.** דקתני אלמנה: **לחייבי כריתות.** משוי להו דלא תפסי בהו קדושי: **וחייבי כריתות לאו בני חליצה ויבום נינהו.** וכן חייבי לאוין לרבי עקיבא מה חייבי כריתות אינן בתורת קדושין ואין בהן חליצה ויבום אף אלו הואיל ואינן בתורת קדושין אין בהן חליצה ויבום: **לדבריו דתנא קמא.** דמחייב אלמנה בחליצה קאמר רבי יהודה לדבריך דמחייבת ליה בחליצה אין לך לקרותה איסור קדושה אלא איסור מצוה: **תני דתמן.** אייתי מתניתא בידיה דתני בה דר' יהודה אומר[2] אף בראויה לאחיו קאמר דאינו חייב אלא משום הא בלבד וכדתנן במתני': **אמך היא.** ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך היא למה לי אמך היא אלא לומר לך שאם יש בה שני שמות אם ואשת אב אינך חייב אלא משום אמו: **אלא מעתה.** דדרשת אמך היא למעוטי: **ערות אביך היא.** דכתיב גבי אשת אב תדרשיה נמי למעוטי שם אם מינה וימא דה"ק הך ערות אשת אב דריש"א דקרא אם יש עוד עליה שם אחר כגון שהיא אמך לא תתחייב אלא משום אשת אב: **אלא אמו שהיא אשת אביו.** בתמיה. כלומר לדבריך קאי הכא ומעיט לה מאיסור אם קאי הכא ומעיט לה מאיסור אשת אב אם כן על כרחיך לגמרי מיעטה דקאי אהדדי לא נימא דסתרי[6] ותמיהה לי אמאי לא אקשי ליה לרבי יהודה גופיה דהא משום אם מודה ליה דחייב ואי איכא למדרשיה להאי היא למיעוטא הכי דרשינן ובכי האי גוונא מתרלי דה"ק

[2] **אמר קרא.** (ערות) אמך היא לא תגלה ערותה [ויקרא יח]: **אלא אמר רבא.** לעולם מקרא קמא דהיא בערות אמך מיעוטא משמע כדהוה דרשינן מעיקרא ומיהו היא דערות אביך דקשיא לך לממעט ליה נמי מאיסור אם לאו פירכא היא דהא ריש"א דקרא דערות אביך שם אשת אב הוא דאדכר ולא[1] משום איסור אם ומייתי לה בג"ש כדלקמן [נד.] ונאמר כאן ערות אביך לא תגלה [ויקרא יח] ונאמר להלן ערות אביו גלה [שם כ] מה להלן באישות הכתוב מדבר אף כאן באישות הכתוב מדבר ומשמע לן איסורא בין אשת אביו שהיא אמו ובין אשת אביו שאינה אמו דחייב עליה משום איסור אשת אב הלכך כי הדר כתיב בסיפא דאידך קרא ערות אביך היא לאו למדרש מיניה משום אב ולא משום אם דהא ריש"א דקרא ערות אביך נמי משום אשת אב הוא דחייביה בין איהי אמו בין היא אמו הלכך לרבי יהודה ערות אביך היא למעוטי משום אשת איש מוקים לה לקמן [נד.] דלא תימא שם אשת איש לא נפיק מכלל אשת אב דריש"א דקרא דהא אביו נמי עמיתו הוא וקרי נמי ביה ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך וגו' (ויקרא יח) וערות אשת אביך (ג) היא דריש"א מוקי לאזהרת אשת אב לאחר מיתה אבל היא דגבי אמך לרבי יהודה למעוטי מאיסור אשת אב אתא דהא ר"ל מריש"א דקרא דלחייב עליה משום אשת אב כשהיא אמו ואשת אביו דקסבר רבי יהודה ערות אביך דריש"א דקרא זו אשת אביך ולא אביך במשכב זכור ממש דיליף לה בגזירה שוה כדלקמן [נד.] ומשמע אף כשהיא אמו חייב עליה באיסור אשת אב וערות אמך להביא אמו אנוסה והדר כתיב אמך היא לאפוקי ממשמעותיה דריש"א ולמימרא דמשום אמו אתה מחייבו וכו'. ולדרב שישא בריה דרב אידי לא מיבעי ליה לרבי יהודה דכיון דאית ליה האי גזירה שוה דלקמן מיניה נפקא ליה נמי עונש לאמו שאינה אשת אביו דלרבנן דלית להו גזירה שוה נפקא להו מהאי קרא דאמך היא הא דרב שישא בריה דרב אידי ולמעוטי באיסור אשת אב לא משמע להו לרבנן משום דקא סברי האי ערות אביך דריש"א דקרא במשכב זכור ממש קאמר כדלקמן [שם] ולאו באיסור אשת אב אייתי מידי הלכך לא אתא סיפא למעוטי מידי דלא דמי ליה:

תניא

מסורת אור השלם

1. קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת אִשֵּׁי יְיָ לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ: ויקרא כא ו
2. עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: ויקרא יח ז
3. עֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא: ויקרא יח ח
4. עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֶּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: ויקרא יח טו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אלא אמו וכו' לא נימא דסמכי (ותמיהא לי וכו' מולו ליה דחייב) תא"מ וג"כ הג"ה היא: (ב) ד"ה אלא אמר רבא וכו' וערות אשת אביך לדריש"א כל"ל ותיבת היא נמחק:

(ג) [יבמות כ.], (ד) [שם קדושין נ. ב"מ מח. סוריות ב: חולין קו.], (ה) [יבמות כ.], (ו) לקמן עה.; (ז) [כש"ס מס"ז], (ח) [עי' רש"ס], (ט) [וע"ע תוס' יבמות ט. ד"ה והרי איסור וכו'],

תניא כוותיה. בתורת כהנים[ט] דסתם ספרא ר' יהודה דערות אביך לרבי יהודה זו אשת אביך ואית ליה גזירה שוה למילף מיניה עונש לאמו שאינה אשת אביו ואייתר ליה אמך היא להאי דרשא: **פ"ל ערות אביו גלה.** ומשמעות לא משמע מעוסה דהאי לאו ערות אביך[ט] היא אלא מופנה הוא לגזירה שוה כדדרים בסופה ומהיא תיפוק לן עונש לאמו מעוסה כדמפרש בסופה: **מה להלן באישות הכתוב מדבר.** דהא ריש דקרא איש אשר ישכב את אשת אביו וכו' ואייב עליה משום אשת אב עד דאתא אמך היא דסופה ומיעטה ואוקמה לריש דקרא על כרחך באשת אביו שאינה אמו: **בעונש מניין.** היינו הך דאתחיל בה לעיל ושבקה: **אמך היא.** אריש דקרא מהדר לאפוקי ממשמעותיה והיכא דאשת אביו הויא אמו אינו חייב עליה משום אשת אב אלא משום אם: **ערות אביך ממש.** אבל אשת אב לא רמיזא הכא הלכך לא אתיא אמך היא למעוטי ולדרשה אחרינא אתא כדלקמן: **נכרי הבא על אביו.** מפרש ליה רבא דבישראל קאמר והא דנקט עובד כוכבים לישנא מעליא: **חייב שתים.** מואת זכר וערות אביך: **על אחי אביו.** מואת זכר וערות אחי אביך לא תגלה דמשמע ליה ממש: **בשוגג ונקרבן.** דכיון דאיכא שני לאוין חלוק חטאות ביניהם אע"ג דכרת אחת היא דנפקא לן במסכת מכות באלו הן הלוקין (דף יד:) בריש דדרשינן אחותו יתירא לחלק כרת למפטם וסך דכתיב ביה שני לאוין וכרת אחת וה"ה לכל שני לאוין וכרת אחת: **דינו מאי ייהו קטלא.** ואפילו שוגג דקאמר לקמן (דף מז.) דהאי פירקא אזהרה שלהם זו היא מיתתם: **דלא ברבי יהודה.** דהא לא משמע ערות אביך ממש דאתיא גזירה שוה ואפיקתיה ממשמעותיה: **מאחי אביו.** דהוא ודאי משמע ליה ממש דכתיב בגופיה[ט] אל אשתו לא תקרב: **פלוגתא דאביי ורבא.** בעונשין מן הדין באלו הן הנשרפין[ט]: **ואי אתה מחייבו משום אשת איש.** דכיון דמחייב עליה ריש דקרא משום אשת אב משמע נמי אשת איש ואתא היא ואפקיה: **ורבנן עונש באשת אב ולאחר מיתה מנא להו.** אבל אזהרה כתוב בה כדדרשינן מדרשה למר ולמר: **בשלמא לרבי יהודה.** דליף עונש מאזהרה בגזירה שוה מייתי לה נמי בגזירה שוה אלא לרבנן מנא להו: **ערות אביו גלה.** גבי עונש כתיב: עונש באמו לא כתיב אלא באשת אב הוא דכתיב: **אמך היא.** בהוויתה היא כל לדין שוין בה בין שהיא אשת אב בין שאינה אשת אב דאביו: **ונחייב נמי משום אשת בנו.** דהא שני לאוין ושני שמות הן ערות כלתך לא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה (ויקרא יח): **וסייס באשת בנו.** דכתיב היא ומשמע היא האמורה בריש דקרא והאי דהדר וכתביה לחייב עליה אף לאחר מיתה: **מתני' דקלא.** מכשול עון: **גמ' אשר ישכב אם זכר.** מדלא כתיב איש לא חלק בנשכבים בין גדול בין קטן להתחייב השוכב עליה ואשמעינן דלא בעינן תרוייהו בני עונשין ומינה נמי ילפינן דאי הוה נשכב גדול ושוכב קטן בין תשע שנים ויום אחד דביאתו ביאה ולאו[פ] בני עונשין הוא ומחייב נשכב: **משכבי אשה.** שתי משכבות יש באשה שוין זה לזה לחייב בכל עריות כדרכה ושלא כדרכה: **ר"ו בא נלמד.** על זכר שחייב אפילו שלא כדרכה: **ונמצא למד.** למשכב זכור לא אילטריך קרא דפשיטא לן דכל משכב זכר שלא כדרכו הוא אלא האי משכבי לאשמועינן אתא דהבא על אשה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב:

הבא על אביו חייב ב' הבא על אחי אביו חייב ב'. תימה דלא תני להו בכלל ל"ו כריתות כיון דאי עביד בהדייהו חייב על כל אחת ואחת ובירושלמי פריך לה בפרקא ומשני כל שוס זכור אחד: **לומר** לך זו היא כלתו וזו היא אשת בנו. האי דהדר כתבה לחייב עליה אף לאחר מיתה כדפ"ה וא"ת אזהרה שמענו עונש לאחר מיתה מנ"ל דלעיל איצטריך קרא לעונש ואזהרה דאשת אב לאחר מיתה וי"ל דנפ"ל מג"ש דדמייסם מאשת אב דענש לאחר מיתה כמחייס:

הבא על הזכר ועל הבהמה. הא דלא קתני והביא בהמה עליו משוס דלא כתיב בהדיא אלא מדרשא והא דלא קתני והביא זכר עליו אף על גב דכתיב בהדיא שניהם מות יומתו (ויקרא כ) איכא למימר דלישנא דקרא נקט דכתיב (שם יח) ואת זכר לא תשכב:

עונש

תניא כוותיה דרבא [1]איש [פ]פרט לקטן [1]אשר ישכב את אשת אביו משמע בין אשת אביו שהיא אמו ובין אשת אביו שלא אמו אמו שאינה אשת אביו מניין ת"ל [1]ערות אביו גלה מופנה להקיש ולדון ממנו גזרה שוה [1]מות יומתו בסקילה [ג]אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה נאמר כאן דמיהם בם ונאמר באוב וידעוני [2]דמיהם בם [ג]מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל [3]ערות אביך לא תגלה ערות אביך זו אשת אביך אתה אומר אשת אביך או אינו אלא ערות אביך ממש נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן [1]ערות אביו גלה מה להלן באישות הכתוב מדבר אף כאן באישות הכתוב מדבר ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו אמו שאינה אשת אביו מניין תלמוד לומר [3]ערות אמך לא תגלה אין לי אלא באזהרה שעשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו עונש מניין נאמר כאן ערות אביך לא תגלה ונאמר להלן ערות אביו גלה מה באזהרה עשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו אף בעונש עשה הכתוב אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו [3]אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אב ורבנן ערות אביך ממש האי [4]מואת זכר נפקא לחייב עליו שתים וכדרב יהודה [7]דאמר רב יהודה נכרי הבא על אביו חייב שתים הבא על אחי אביו חייב שתים אמר רבא מסתברא מילתא דרב יהודה בישראל בשוגג ובקרבן והאי דקאמר נכרי [פ]לישנא מעליא הוא דאי סלקא דעתך נכרי ממש דינו מאי ניהו קטלא בתרי קטלי קטלת ליה תניא נמי הכי [8]הבא על אביו חייב שתים הבא על אחי אביו חייב שתים איכא דאמרי דלא כרבי יהודה ואיכא דאמרי אפילו תימא רבי יהודה ומייתי לה בק"ו מאחי אביו ומה אחי אביו דקורבה דאביו הוא חייב שתים אביו לא כ"ש [ט]וקמיפלגי בפלוגתא דאביי ורבא מר סבר עונשין מן הדין ומר סבר [ט]אין עונשין מן הדין ורבנן אזהרה לאשת אביו מנא להו נפקא להו [5]מערות אשת אביך לא תגלה ור' יהודה ההוא מיבעי ליה לאזהרה לאשת אביו לאחר מיתה ורבנן ההוא מסיפא דקרא נפקא ערות אביך היא ורבי יהודה ההוא מיבעי ליה משום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת איש והאנן תנן הבא על אשת אב חייב עליה משום אשת אב ומשום אשת איש בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו ולא פליג רבי יהודה אמר אביי פליג בברייתא ורבנן עונש דאשת אביו לאחר מיתה מנא להו בשלמא רבי יהודה מייתי לה בגזרה שוה אלא רבנן מנא להו אמרי לך ההוא ערות אביו גלה דמפיק לה רבי יהודה לגזירה שוה מפקי ליה אינהו לעונש דאשת אביו לאחר מיתה ורבנן עונש לאמו שאינה אשת אביו מנא להו אמר רב שישא בריה דרב אידי אמר קרא אמך היא עשאה הכתוב לאמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו: הבא על כלתו כו': ולחייב נמי משום אשת בנו אמר אביי פתח הכתוב בכלתו וסיים באשת בנו לומר לך זו היא כלתו זו היא אשת בנו: **מתני'** [פ]הבא על הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה את הבהמה [פ]בסקילה אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא לפי שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל ד"א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה: **גמ'** זכר מנא לן דת"ר [ט][6]איש [ג]פרט לקטן אשר ישכב את זכר [ד]בין גדול בין קטן משכבי אשה [ה]מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה א"ר ישמעאל הרי זה [פ]בא ללמד ונמצא למד מות יומתו בסקילה אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה [ג]נאמר כאן דמיהם בם ונאמר באוב וידעוני דמיהם בם מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה

עונש

לאחר מיתה: **מתני' דקלא.** מכשול עון: **גמ' אשר ישכב אם זכר.** מדלא כתיב איש לא חלק בנשכבים בין גדול בין קטן להתחייב השוכב עליה ואשמעינן דלא בעינן תרוייהו בני עונשין ומינה נמי ילפינן דאי הוה נשכב גדול ושוכב קטן בין תשע שנים ויום אחד דביאתו ביאה ולאו[פ] בני עונשין הוא ומחייב נשכב: **משכבי אשה.** שתי משכבות יש באשה שוין זה לזה לחייב בכל עריות כדרכה ושלא כדרכה: **ר"ו בא נלמד.** על זכר שחייב אפילו שלא כדרכה: **ונמצא למד.** למשכב זכור לא אילטריך קרא דפשיטא לן דכל משכב זכר שלא כדרכו הוא אלא האי משכבי לאשמועינן אתא דהבא על אשה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב:

וגס

מסורת הש"ס

[ט]) [עמ"ש בס"ד לעיל נב: על הגליון דה"פ משוס קלון וכו'], [ב]) לקמן סז., [ג]) כריתות ה., [ד]) (שם ג.), [ה]) [פסחים ג. וש"נ], [ו]) לקמן עו. כריתות ג. מכות ה: תמורה ט. [ז]) [ענין לי עונשין לו אין עונשין מן הדין נתבאר עוד לקמן עג. עד. מכות ה: יד. יח: זבחים קו:], [ח]) [כבר תני לה לעיל נג. ועי' תי"ט ועי' קול הרמז], [ט]) [בסדר המשנה ל"ג מלא בסקילה], [י]) [עמ"ש לעיל נב: דה"ל משוס קלון], [כ]) [עיין תוספות לקמן עג. ד"ה הרי זה], [ל]) [לקמן סו. כריתות ה.], [מ]) [קדושים פרק יז], [נ]) [אביו רש"ש], [ס]) [ויקרא יח], [ע]) [לקמן עו.], [פ]) [ל"ל בר], [צ]) [גלאה משייך לעיל בעיקר המשנה נג.],

תורה אור השלם

1. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם: ויקרא כ יא
2. וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם: ויקרא כ כז
3. עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה אִמֶּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: ויקרא יח ז
4. וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הוּא: ויקרא יח כב
5. עֶרְוַת אֵשֶׁת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא: ויקרא יח ח
6. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם: ויקרא כ יג

מוסף רש"י

מה להלן בסקילה. דכתיב בתוכו יוגמו אומס (לקמן סו.). **לישנא מעליא הוא.** שמעוה ולרך נקיי הדעת לספר בלשון נקיה (פסחים ג.). **אין עונשין מן הדין.** מדין ק"ו, דיני ממונות ומצות עשה והלכות עבודה ופסולי קדשים אתה למד מק"ו אבל לא מזהרות ועונשין (חגיגה יא:).

עין משפט נר מצוה

מט א מיי' פ"ד מהלכות שגגות הלכה ח:
נ ב מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין הלכה י ופ"ח מהלכות איסורי ביאה הלכה ד (והל' יד טוז):
נא ג ד מיי' פ"ח מהל' איסורי ביאה הי"ד:
נב ה מיי' שם הלכה י ש"ע אה"ע סי' כ סעי' ח בהגה):

רבינו חננאל

תניא כוותיה דרבא איש פרט לקטן אשר ישכב את אשת אביו משמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו אמו. אמו שאינה אשת אביו מניין ת"ל ערות אביו גילה מופנה להקיש ולדון ממנו ג"ש כו' עד אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אביו ורבנן ערות אביך אביך מטש הוא וליחייבו שתים חדא הא. אידך מואת זכר לא תשכב וכדרב יהודה דאמר נכרי הבא על אביו חייב שתים. ופירשה האי דקתני חייב שתים ישראל הוא והאי דאמר נכרי לישנא מעליא. כלומר ליכא בישראל דעביד כי האי גוונא וחייב כגון שגג בזה ונתחייב שתי חטאות דאי ס"ד נכרי ודאי הא קי"ל אזהרתן זו היא מיתתן חייב שתים בתרי קטלינן ליה. תניא נמי הכי הבא על אביו חייב שתים ועל אחי אביו חייב שתים איכא דאמר ודלא כר' יהודה איכא דאמר אפילו תימא ר' יהודה מייתי לה בק"ו מאחי אביו: הבא על אשת אביו כו'. פי' אחר מיתת אביו חייב משום אשת אביו בלבד. הבא על כלתו וכו' הבא על הזכור. ת"ר איש פרט לקטן אשר ישכב את זכר בין קטן בין גדול משכבי אשה מגיד לך הכתוב ששתי משכבות באשה. אמר רבן גמליאל הרי זו האשה באת ללמוד כי יש משכב בזכר כאשה ונמצאת למידה כי יש לך שתי משכבות ובשתיהן חייבת בהן. מות יומתו בסקילה. עונש שמענו כמו שפירשנו אזהרה לשוכב מואת זכר לא

עונש שמענו אזהרה מניין. ומהך ג"ש דדמיסה בס לא משמע ליה לאפוקי מה להלן ענש והזהיר: **עשו כתועבות הגוים.** גבי זכור ניחא דיליף שפיר משום דכתיב בהו תועבה בגופיה אבל בבהמה לא כתיב תועבה בגופיה ואי כפ"ה דכתיב בפרשת עריות כי את כל התועבות אם כן כל עריות נמי ליחייב שתים משום לא יהיה קדש ומשום לאו דגופייהו ויש לפרש משום דבתר זכור כתיב וכל בהמה וי"ו מוסיף על ענין ראשון וכאילו כתיב תועבה בגופייהו:

הבא על הזכור **והביא זכר עליו.** לע"ג דברים כריתות (דף נ:) בעי קרא לחלק על אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו הכא חייב לר' ישמעאל ב' כיון שהן ב' ביאות אע"ג דליכא קרא לחלק אי נמי סוגיא דהכא כרבי אלעזר דאמר התם (דף ג.) כ"מ שאתה מולא שני לאוין וכרת אחת אלון מטאות ביייהו דלאוין מחלקין: **ואפקיה** רחמנא לנשכב בלשון שוכב. לר' אבהו הא דאפקיה לנשכב בלשון שוכב איצטריך לכדדרשינן בפרק קמא (דף טו.) דהוא ובהמתו בכ"ג:

הנרבע לזכר ונרבע לבהמה. אף על גב דגופות מוחלקים לא מחייב רבי ישמעאל אלא אחת וגבי ה' נשים נדות דפרק אמרו לו (כריתות דף טו.) וה' שפחות חרופות דפרק ד' מחוסרי כפרה (שם דף ט.) דמחייב על כל אחת ואחת משום [9]דדרשינן (שם) ואשה לחלק על כל אשה ואשה והיא שפחה לחייב על כל שפחה ושפחה:

מדרש

עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל [1]ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא למדנו אזהרה לשוכב אזהרה לנשכב מניין ת"ל [2]לא יהיה קדש מבני ישראל ואומר [3]וגם קדש היה בארץ עשו ככל התועבות הגוים אשר הוריש וגו' דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אינו צריך הרי הוא אומר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה קרי ביה לא (א) [6]תשכב בהמה מנא לן דתנו רבנן [8a]איש פרט לקטן אשר יתן שכבתו בבהמה בין גדולה [2]בין קטנה מות יומת בסקילה אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה נאמר כאן תהרגו ונאמר להלן [5]כי הרג תהרגנו מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה למדנו עונש לשוכב עונש לנשכב מנלן ת"ל [6]כל שוכב עם בהמה מות יומת [3]אם אינו ענין לשוכב [2]תניהו ענין לנשכב למדנו עונש בין לשוכב בין לנשכב אזהרה מניין ת"ל [7]ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה למדנו אזהרה לשוכב לנשכב מניין ת"ל [2]לא יהיה קדש מבני ישראל ואומר [3]וגם קדש היה בארץ וגו' דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אינו צריך הרי הוא אומר לא תתן שכבתך לא תתן שכיבתך הבא על הזכור והביא עליו זכר אמר ר' אבהו לדברי רבי ישמעאל חייב [3]שתים חדא מלא תשכב וחדא מלא יהיה קדש לדברי ר"ע [4]אינו חייב אלא אחת לא תשכב לא תשכב חדא היא הבא על הבהמה והביא בהמה עליו אמר רבי אבהו לדברי ר' ישמעאל חייב שתים חדא מלא תתן שכבתך וחדא מלא יהיה קדש לדברי רבי עקיבא [4]אינו חייב אלא אחת שכבתך וחדא היא אביי אמר אפי' לדברי רבי ישמעאל נמי אינו חייב אלא אחת דכי כתיב לא יהיה קדש בגברי כתיב אלא לרבי ישמעאל אזהרה לנשכב מנא ליה נפקא ליה [6]מכל שוכב עם בהמה מות יומת אם אינו ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שוכב מה שוכב ענש והזהיר אף נשכב ענש והזהיר הנרבע לזכר והנרבע לבהמה אמר רבי אבהו לדברי רבי עקיבא חייב שתים חדא מלא תשכב וחדא מלא תתן שכבתך לדברי רבי ישמעאל [4]אינו חייב אלא אחת אידי ואידי לא יהיה קדש הוא אביי אמר אפילו לדברי רבי ישמעאל נמי חייב שתים דכתיב כל שוכב עם בהמה מות יומת אם אינו ענין לשוכב תניהו ענין לנשכב ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שוכב מה שוכב ענש והזהיר אף נשכב ענש והזהיר אבל הבא על הזכור והביא זכר עליו הבא על הבהמה והביא בהמה עליו בין לר' אבהו בין לאביי לרבי ישמעאל חייב שלש לרבי עקיבא חייב שתים תנו רבנן זכור לא עשו בו קטן כגדול בהמה עשו בה קטנה כגדולה מאי לא עשו בו קטן כגדול אמר רב [5]לא עשו ביאת פחות מבן תשע שנים כבן תשע שנים ושמואל אמר לא עשו ביאת פחות מבן שלש שנים כבן שלש שנים במאי קמיפלגי רב סבר כל דאיתיה בשוכב איתיה בנשכב וכל דליתיה בשוכב ליתיה בנשכב ושמואל סבר משכבי אשה כתיב תניא כוותיה דרב [8]זכר בן תשע שנים ויום אחד הבא

וגם קדש היה בארץ. מה קדש האמור כאן יש בו תועבה אף בלא יהיה קדש יש בו תועבה והדר גמרינן תועבה האמור בלא יהיה קדש מתועבה האמור במשכב זכור דכתיב [ויקרא כ] אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם דמיהם בס מה תועבה האמור שם אף נשכב במשמע[ד]: **וגם קדש היה בארץ.** לשון זנות דכתיב כתועבות הגויים ומשכב זכור תועבה היא: **לא תשכב.** קרי ביה נמי (ה) לא תשכב: **ונאמר להלן.** במסית דכתיב[ו] וסקלתו באבנים: **לנשכב מניין.** זכר שנרבע לבהמה: **אזהרה מניין.** בשוכב בהליא כתיב[ז] ובכל בהמה לא תתן שכבתך אבל נשכב בזכר לא כתיב: **לתועבות הגוים.** האי נמי מתועבותיהם הוא דכתיב בפרשת עריות (ויקרא יח) כי את כל התועבות האלה עשו אנשי הארץ: **הבא על הזכור והביא זכר עליו.** בהעלם אחת: **חייב שתים.** דשני לאוין הם דמתרי קראי אתו לפיכך חלוק חטאות ביניהם. והביא זכר עליו גרסינן ולא גרסינן זכור דלא מקרי זכור אלא נקב המשכב: **לדברי ר' עקיבא אינו חייב אלא אחת.** דכיון דמחד קרא נפקי אין חלוק חטאות ביניהם: **דכי כתיב לא יהיה קדש.** בזנות דגברי כתיב אבל לבהמה אין זנות כדילפינן ביבמות (דף נט:) מאתנן זונה ומחיר כלב ולא שייך בה לשון קדשות. והאי דתנייה תנא לעיל לא יהיה קדש לרווחא דמילתא אבל עיקר אזהרה לאו מהתם: **אלא מנא לן נפקא ליה מכל שוכב.** דאפיקתיה לענוש לנשכב בלשון שוכב לילפיה משוכב לאזהרה הלכך אזהרה לשוכב ונשכב מלאו דלא תתן שכבתך הוא חד במשמעותיה וחד מדאיתקש לחבריה וכיון דחד לאו לתרוייהו אין חלוק חטאות ביניהם: **אביי אמר אף לדברי ר' ישמעאל חייב שתים.** דכי כתיב לא יהיה קדש בגברי הוא דכתיב כדאמרן לעיל ונרבע לבהמה לאו מייתי ילף אלא מדאפקיה בלשון שוכב ואיכא לאו דלא תתן שכבתך: **בין לרבי אבהו בין לאביי לר' ישמעאל חייב שלש.** לרבי אבהו בא על הזכור מלא תשכב הביא זכר עליו מלא יהיה קדש בא על הבהמה מלא תתן שכבתך אבל משום נרבע לבהמה לא מחייב בהליא הביא זכר עליו דמחד קרא נפקי ולאביי בא על הזכור והביאו עליו תרי גיעהו ואת זכר לא תשכב ולא יהיה קדש בא על הבהמה והביאה עליו מלא תתן שכבתך אבל משום נרבע לבהמה לא מחייב דכיון דחזינן נרבע מהאי קרא וכל שוכב עם בהמה מדאפקיה רחמנא בלשון שוכב לא מחייב אלא אחת כיון שאינן חלוקין בלאוין: **וזכר לא עשה בו קטן לגדול.** בנשכב מיירי והכי קאמר ליחייב שוכבו כדאמרינן לעיל אשר ישכב את זכר בין גדול בין קטן ומשמעינן הכא דלאו בכל קטנים קאמר אלא דלא בעינן בני עונשין לחייב שוכבו אבל גדול קלת בעינן ולקמן פריך מאי היא: **בהמה עשה בה גדולה לקטנה.** לחייב את הרובעה: **מאי לא עשו בו קטן לגדול.** איזהו קטן פטור שוכבו ואיזהו דקרית ליה גדול לחייב שוכבו דהא פשיטא לן דלאו גדול ממש ובר עונשין בעי דהא את זכר כתיב בין גדול בין קטן: **לא עשו בו ביאת פחות מבן תשע** וכו'. אם בא על פחות מבן תשע פטור ולקמן מפרש טעמא: **רב סבר.** הואיל ואזהרת נשכב משוכב אתא כדר' עקיבא כל דליתיה בשוכב ליתיה בנשכב ושוכב פחות מבן תשע הבא על הזכור גדול ובר עונשין אינו מחייבו מיתה דהא לאו ביאה היא כדאמרינן במסכת נדה (דף מה.) ולקמן מייתי לה בשמעתין [נה:] בן ט' שנים ויום אחד הבא על יבמתו וכו' הלכך נשכב פחות מבן ט' נמי אינו מחייב את שוכבו: **ושמואל סבר משכבי אשה כתיב.** בזכר ואשה בת ג' שנים ראויה לביאה ומחייב שוכבה מיתה וזכר נשכב נמי ל"ש: **תניא נמי הכי וכו'.** בן תשע שנים ויום אחד הוי זכר הא פחות מכן לא הוי זכר ובנשכב קאמר דאילו בשוכב לא קאמר זכור ועוד אי בשוכב קאמר ולחייב את הנשכב גדול קאמר מאי שנא זכור דנקט כל עריות נמי לא ליחייבו על ידי ביאת קטן פחות מבן תשע:

הבא

נג א מיי' פ"ו מהלכות איסורי ביאה הל' ז:
נד ב ג מיי' שם הלכה טז:
נה ד ה ו מיי' פ"ד מהלכות שגגות הל' ו
וס"ה הלכה ג:
נו ז מיי' פ"ו מהלכות איסורי ביאה הל' יד:
נז ח מיי' שם הל' יח:

רבינו חננאל

תשכב אזהרה לנשכב מניין ת"ל לא יהיה קדש מבני ישראל וכתיב וגם קדש היה בארץ עשו ככל תועבות הגוים וגו'. דברי רבי ישמעאל ורבי עקיבא אומר אינו צריך לא תתן שכבתך לא תתן שכיבתך. הבא על הזכר והביא זכר עליו לדברי רבי ישמעאל דמפיק לחיובי דנשכב מלא יהיה קדש חייב שתים לר' עקיבא דמפיק לתרוייהו לשוכב ולנשכב מלאו אחד לא נשכב אינו חייב אלא אחד וכדין הזה הבא על הבהמה והביא בהמה עליו: ת"ר זכור לא עשה בו קטן כגדול כו' אמר רב לא עשו ביאת פחות מבן ט' שנים כבן ט' מאי טעמא כיון דאם ישכב פחות מבן ט' עם אחת מן הערות אין ממיתין על ידו כדתנן בנדה פ"ה בן ט' שנים ויום א' שבא על אחת מכל הערות האמורות בתורה מתות על ידו והוא פטור. ודייקינן מינה דווקא בן ט' שנים ויום אחד אבל פחות מיכן לא וכיון שהוא אין לו ביאה כך אין חייבין עליו בשוכב עם זכר. אבל בן ט' שנים ויום א' כיון שיש לו שכיבה ממיתין על ידו כך אם ישכבו עמו מתין השוכבין עמו והוא פטור ושמואל אמר לא עשו ביאת פחות מבן ג' כבן ג' מאי טעמא משכבי אשה כתיב. תניא כוותיה דרב הבא על הזכור בן ט' שנים

מסורת הש"ס

(א) [בכריתות ג. איתא קרי ביה לא תשכיב], ב) [לעיל טו.], ג) כריתות ג., ד) [עי' רש"ש], ה) [דברים יג], ו) [ויקרא יח],

תורה אור השלם

1. וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא: ויקרא יח כב
2. לֹא תִהְיֶה קֵדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה קֶדֶשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל: דברים כג יח
3. וְגַם קָדֵשׁ הָיָה בָּאָרֶץ עָשׂוּ כְּכֹל הַתּוֹעֵבֹת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הוֹרִישׁ יְיָ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מלכים א יד כד
4. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בַּבְּהֵמָה מוֹת יוּמָת וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ: ויקרא כ טו
5. כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בָּרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל הָעָם בָּאַחֲרֹנָה: דברים יג י
6. כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: שמות כב יח
7. וּבְכָל בְּהֵמָה לֹא תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה בָהּ וְאִשָּׁה לֹא תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָה תֶּבֶל הוּא: ויקרא יח כג

גליון הש"ם

תוס' ד"ה הנרבע וכו' דדרשינן ואשה. עיין שער המלך פרק י"ז הלכה י"ל מהלכות איסורי ביאה:

הגהות הב"ח

(**א**) גמ' ורש"י לא תשכב משכבי אשה קרי ביה לא תִשְׁכַּב:

מוסף רש"י

אזהרה לנשכב. ואי קשיא גבי עריות היכן מליגו אזהרה לאשה כמו לזכר, דאשכחן בכולהו לאו, פריק הכי שאני התם כיון דאיכי נמי מתהניא משכיבה קרינא בה הנפשות העושות, אבל משכב זכר דלא מתהני בעי אזהרה (כריתות ג.). **אם אינו ענין לשוכב.** לאדם הבא על הבהמה, דהא קרא אתחיל כתיב (ויקרא כ) איש אשר יתן שכבתו, **תניהו ענין לנשכב,** למיא בהמה עליו (לעיל טו.). **לא יהיה קדש.** מזומן למשכב זכר (דברים כג יח).

הבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה. מקרי רובע ומילי מילי קתני לה: **באשה שני משכבות.** כדכתיב בה[1] משכבי: **ובהמה משכב אחד.** דהא לא כתיב בה משכבי. ולענין רביעה קאמר דהאשה הנרבעת לבהמה מתחייבת אף שלא כדרכה כדרך שהיא מתחייבת בבעילת אדם דאילו בבעילת אדם לא אילטריך לרב נחמן למימר דקרא טובא ומתני' איכא ורב פפא נמי לא מצי למימר איכא: **מתקיף לה רב פפא אדרבה אשה דאורחא.** בבעילה אמידעם דאורחא היא מחייב אמידעם אחרינא דהיינו שלא כדרכה[2] לא דאין אורחא דאין הנאתה מרובה: **בהמה דלאו אורחא.** לבא עליה ביאת שיהם שוין: [1] (תניא דלא כתרוייהו): **המערה.** שלא גמר ביאתו איכא למאן דאמר (ביבמות דף נה:) זו נשיקת אבר על הנקב ואיכא למ"ד הערלה זו הכנסת עטרה דהוא דבר מועט אבל יותר הוא על נשיקה מיהו גבי עריות קיי"ל (שם) הערלה כגמר ביאה דכתיב בנדה[3] את מקורה הערה וילפינן (שם דף ח.) שאר עריות מנדה בהקישא דר' יוסה כי את כל אשר יעשה מכל התועבות האלו[4] הוקשו כולן זה לזה הכא מאי: **משכבי אשה נשכב ביה.** בזכר ומאי קא מבעיא ליה כל דמחייב באשה מחייב נמי ביה: **אם אינו ענין.** להך הערלה דכתיבא גבי אחות אמו ואחות אביו דכתיב בהו (ויקרא כ) כי את שארו הערה אם אינו ענין לגופיה דהא אתיא בהקש בנדה כלל שאר עריות כדפרישית תנהו ענין לבהמה: **למה לי למכתביה להערלה דידה גבי חייבי כריתות.** אחות אב ואחות אמות אם אין בהם מיתה: **לנתבה גבי.** חד מערייות של חיוב מיתה: **איידי דכולי קרא.** דערייות[5] אחות אמך ואחות אביך כי את שארו הערה וגו' (שם): **לדרשא אחת.** ביבמות בפרק הבא על יבמתו (דף נד:) דהא כתיבא בכל חד וחד בנאפי נפשיה בפרשת עריות באחרי מות[6] והדר כתיב בקדושים תהיו[7]: **קנסתן.** לערמתי שאלתני דבר שאי אפשר: **בקושי.** בקשיו של אבר: **לא משכחת.** שיוכל לכופו[8] לעצמו: **משמש מת.** באבר מת בלא קושי: **למ"ד משמש מת בעריות וכו'.** פלוגתא היא בשבועות בשלהי ידיעות הטומאה (דף יח.): **מחייב אשונב ואנשבב.** דתרוייהו איתנהו ביה: **עובד כוכבים הבא על הבהמה מהו.** שתסקל הבהמה על ידו גבי ישראל פרשי' במתני' [נד.] תרי טעמי לפי שבאת לאדם תקלה על ידה ושלא תהא עוברת בשוק לאחר זמן ואימרו וכו' דהיינו קלון. וגבי עובד כוכבים תקלה איכא דבני נח הוזהרו על הערייות לקמן בפרקין (דף נו.): **קלון ליכא.** דרכן בכך ואין מתביישין ועוד דאקלון דידהו לא חס רחמנא: **אילנות.** של אשירה דכתיב בהו (דברים יב) תשרפון באש אמרה תורה וכו' אלמא תקלה אע"פ שאין קלון דהא אשירה לעובד כוכבים אינה קלון אלא תקלה שאף הם הוזהרו על עבודת כוכבים: **אלא מעתה.** דמשום תקלה לחודה נסקלת: **עובד כוכבים המשתחוה לבהמתו.** דאיכא תקלה שהוא נהרג על ידה תתסר הבהמה לישראל בהנאה ונקטלה לבהמה: [2] **איכא מידי דלישראל לא מיתסר.** בהמתו בהשתחואתו דקיימא לן (תמורה דף כט.) בעלי חיים אין נאסרין מפני עבודת כוכבים דמאילטריך קרא למיסר נעבד לקרבן גבוה מכלל דלהדיוט שרי: **לישראל נמי תתסר מידי דהוה ארביעה.** דאסרינן לה ומקטלא וכי אילטריך למיסר נעבד לגבוה כגון נעבד על פי עד אחד או ע"פ הבעלים דגברא לא מקטיל ואיהי נמי לא מקטלא דהא רובע ונרבע אסר להו קרא לגבוה וקשיא לן למה לי קרא ממשקה ישראל כתיב [יחזקאל מה] מן המותר לישראל ואוקים בנרבע על פי אחד או על פי הבעלים דגברא לא מקטיל ואיהי נמי לא מקטלא בפרק שני דתמורה (שם): **אמר אביי זה קלונו מרובה.** שיש כאן קלון שעבר על מצות קונו וקלון שגינה עצמו בדבר מגונה: **וזה קלונו.** דעובד[9] כוכבים מועט. וסבירא ליה לאביי תקלה וקלון בעינן דלית ליה דרב ששת אי נמי סבירא ליה כותיה דמתוך שקלונו מרובה איכא קלון ואפילו מעובד כוכבים ומיהו מאילנות לא גמר לה: **בנעלי חיים קא אמרינן.** דלא מתסרי במלתא זוטרתא: **דהא חס רחמנא.** שהצריך להם ב"ד של עשרים ושלשה והעלאת עדים: **רבא אמר.** להכי לא יליפינן נעבד מנרבע משום דלא נהנית הבהמה מעבירה וגבי עובד כוכבים הבא על הבהמה כרב ששת סבירא ליה דהא איתהניא מעבירה: **הא שמע.** דתקלה בלא קלון מקטיל מדקתני במתני' תרי בני והויא ריפא משנה יתירא דקתני סיפא דבר אחר וכו' ומהך סיפא משמע דתרוייהו איכא דקתני ואימרו זו היא היינו קלון ושנסקל היינו תקלת עבירה ומדתנא לריש שמע מינה תקלה גרידתא דוקא נקט בלא קלון כגון עובד כוכבים דהא ליכא למימר תנא ריש תקלה קלון למימרא דתרוייהו בעינן דהא מדסיפא שמע מינה:

אדרבה אשה דאורחה בו'. הא פשיטא בכולה הש"ס דבאשה מתחייב אשני משכבות דמשכבי אשה כתיב אלא רב פפא ה"ק אם יש לחלק בין אשה לבהמה איפכא הוה ליה למימר: **זה** קלונו מרובה. פ"ה דס"ל לאביי דבעינן תקלה וקלון ולית ליה דרב ששת דמחייב בהמה הנרבעת לעובד כוכבים מ"נ אית ליה אלא דס"ל מתוך שקלונו מרובה איכא קלון לעובד כוכבים ומאילנות לא גמיר ופי' דוחק דמשמע דלשנויי מילתא דרב ששת בא דמחייב אע"ג דליכא קלון לעובד כוכבים ועוד קשה היאך פשיט רב ששת מאילנות שטעונין שריפה משום תקלה לחודא הכי נמי לבהמה שרבעה עובד כוכבי' הא ודאי פשיטא דאיכא למימר משתחוה לבהמה תוכיח דאיכא תקלה לחודה ושריא כדמסיק משום דחס רחמנא אבעלי חיים וה"ה ברביעה דליכא למילף מאילנות וי"ל דהכי פשיט כי היכי דגבי אילנות השוה הכתוב של עובד כוכבים לשל ישראל אע"ג דבישראל איכא תקלה וקלון ובשל עובד כוכבים ליכא אלא תקלה לחוד ה"נ גבי בהמה יש להשוות נרבע לעובד כוכבים לנרבע דישראל אע"ג דבישראל איכא תקלה וקלון ובעובד כוכבים ליכא אלא תקלה לחודה ופריך עובד כוכבים המשתחוה לבהמתו תתסר ומיקטלה משום תקלה לחודה ומשני ומי איכא מידי כו' הא לא אסרינן נרבעת לעובד כוכבים אלא כדי להשוותה לנרבעת לישראל ופריך ישראל גופיה תיתסר מידי דהוה ארביעה וכיון דנאסור נעבד דישראל משום תקלה וקלון כמו ברביעה נאסור נמי נעבד לעובד כוכבים אפילו משום תקלה לחודה ומשני זה קלונו מרובה אין ללמו' נעבד דישראל מנרבע לישראל דנרבע לישראל קלונו מרובה ונעבד דישראל תקלה איכא וקלון מרובה ליכא: וחייבין

הבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה והאשה המביאה את הבהמה עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב דרש רב נחמן בר רב חסדא באשה שני משכבות ובבהמה משכב אחד מתקיף לה רב פפא אדרבה אשה דאורחה היא אמשכב מיחייב אמידעם אחרינא לא מחייב בהמה דלאו אורחא היא לחייב עלה על כל נקב ונקב תניא [6] (דלא כתרוייהו) זכר בן תשע שנים ויום אחד הבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה והאשה המביאה את הבהמה עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב א"ל רבינא לרבא [3] המערה בזכור מהו [4] המערה בזכור [1] משכבי אשה כתיב ביה אלא המערה בבהמה מהו א"ל אם אינו ענין להעראה דכתיבא גבי [2] אחות אביו ואחות אמו דלא צריכא דהא איתקש להעראה דנדה [5] תניהו ענין להעראה דבהמה מכדי בהמה מחייבי מיתות ב"ד היא למה לי דכתיב להעראה דידה גבי חייבי כריתות לכתביה גבי חייבי מיתות בית דין וליגמור חייבי מיתות בית דין מחייבי מיתות בית דין הואיל וכוליה קרא לדרשא הוא דאתי כתיבא נמי מילתא דדרשא בעא מיניה רב אחדבו בר אמי מרב ששת המערה בעצמו מהו אמר ליה [8] קבסתן אמר רב אשי מאי תיבעי לך בקושי לא משכחת לה כי משכחת לה במשמש מת למאן דאמר [7] משמש מת בעריות פטור הכא פטור ולמאן דאמר חייב הכא מיחייב תרתי מיחייב אשונב ומיחייב אנשכב בעו מיניה מרב ששת [9] עובד כוכבים הבא על הבהמה מהו תקלה וקלון בעינן והכא תקלה איכא קלון ליכא או דילמא תקלה אע"פ שאין קלון אמר רב ששת תניתוה מה אילנות שאין אוכלין ואין שותין ואין מריחין אמרה תורה השחת שרוף וכלה הואיל ובא לאדם תקלה על ידן המתעה את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה אלא מעתה עובד כוכבים המשתחוה לבהמתו תיתסר ומקטלא מי איכא מידי דלישראל לא אסר ולעובד כוכבים אסר ישראל גופיה ליתסר מידי דהוה ארביעה אמר אביי זה קלונו מרובה וזה קלונו מועט והרי אילנות דאין קלונן מרובה ואמרה תורה השחת שרוף וכלה בבעלי חיים קאמרינן דחס רחמנא עלייהו רבא אמר אמרה תורה בהמה נהנית מעבירה תיהרג והרי אילנות דאין נהנין מעבירה ואמרה תורה השחת שרוף וכלה בבעלי חיים קאמרינן דחס רחמנא עלייהו ת"ש [10] ד"א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה מאי לאו מדסיפא

הבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה. מקרי רובע ומילי מילי קתני לה: **באשה שני משכבות.** כדכתיב בה[1] משכבי: **ובהמה משכב אחד.** דהא לא כתיב בה משכבי. ולענין רביעה קאמר דהאשה הנרבעת לבהמה מתחייבת אף שלא כדרכה כדרך שהיא מתחייבת בבעילת אדם דאילו בבעילת אדם לא אילטריך לרב נחמן למימר דקרא טובא ומתני' איכא ורב פפא נמי לא מצי למימר איכא: **מתקיף לה רב פפא אדרבה אשה דאורחא.** בבעילה אמידעם דאורחא היא מחייב אמידעם אחרינא דהיינו שלא כדרכה[2] לא דאין אורחא דאין הנאתה מרובה: **בהמה דלאו אורחא.** לבא עליה ביאת שיהם שוין: [1] (תניא דלא כתרוייהו): **המערה.** שלא גמר ביאתו איכא למאן דאמר (ביבמות דף נה:) זו נשיקת אבר על הנקב ואיכא למ"ד הערלה זו הכנסת עטרה דהוא דבר מועט אבל יותר הוא על נשיקה מיהו גבי עריות קיי"ל (שם) הערלה כגמר ביאה דכתיב בנדה[3] את מקורה הערה וילפינן (שם דף ח.) שאר עריות מנדה בהקישא דר' יוסה כי את כל אשר יעשה מכל התועבות האלו[4] הוקשו כולן זה לזה הכא מאי: **משכבי אשה נשכב ביה.** בזכר ומאי קא מבעיא ליה כל דמחייב באשה מחייב נמי ביה: **אם אינו ענין.** להך הערלה דכתיבא גבי אחות אמו ואחות אביו דכתיב בהו (ויקרא כ) כי את שארו הערה אם אינו ענין לגופיה דהא אתיא בהקש בנדה כלל שאר עריות כדפרישית תנהו ענין לבהמה: **למה לי למכתביה להערלה דידה גבי חייבי כריתות.** אחות אב ואחות אמות אם אין בהם מיתה: **לנתבה גבי.** חד מערייות של חיוב מיתה: **איידי דכולי קרא.** דערייות[5] אחות אמך ואחות אביך כי את שארו הערה וגו' (שם): **לדרשא אחת.** ביבמות בפרק הבא על יבמתו (דף נד:) דהא כתיבא בכל חד וחד בנאפי נפשיה בפרשת עריות באחרי מות[6] והדר כתיב בקדושים תהיו[7]: **קנסתן.** לערמתי שאלתני דבר שאי אפשר: **בקושי.** בקשיו של אבר: **לא משכחת.** שיוכל לכופו[8] לעצמו: **משמש מת.** באבר מת בלא קושי: **למ"ד משמש מת בעריות וכו'.** פלוגתא היא בשבועות בשלהי ידיעות הטומאה (דף יח.): **מחייב אשונב ואנשבב.** דתרוייהו איתנהו ביה: **עובד כוכבים הבא על הבהמה מהו.** שתסקל הבהמה על ידו גבי ישראל פרשי' במתני' [נד.] תרי טעמי לפי שבאת לאדם תקלה על ידה ושלא תהא עוברת בשוק לאחר זמן ואימרו וכו' דהיינו קלון. וגבי עובד כוכבים תקלה איכא דבני נח הוזהרו על הערייות לקמן בפרקין (דף נו.): **קלון ליכא.** דרכן בכך ואין מתביישין ועוד דאקלון דידהו לא חס רחמנא: **אילנות.** של אשירה דכתיב בהו (דברים יב) תשרפון באש אמרה תורה וכו' אלמא תקלה אע"פ שאין קלון דהא אשירה לעובד כוכבים אינה קלון אלא תקלה שאף הם הוזהרו על עבודת כוכבים: **אלא מעתה.** דמשום תקלה לחודה נסקלת: **עובד כוכבים המשתחוה לבהמתו.** דאיכא תקלה שהוא נהרג על ידה תתסר הבהמה לישראל בהנאה ונקטלה לבהמה: [2] **איכא מידי דלישראל לא מיתסר.** בהמתו בהשתחואתו דקיימא לן (תמורה דף כט.) בעלי חיים אין נאסרין מפני עבודת כוכבים דמאילטריך קרא למיסר נעבד לקרבן גבוה מכלל דלהדיוט שרי: **לישראל נמי תתסר מידי דהוה ארביעה.** דאסרינן לה ומקטלא וכי אילטריך למיסר נעבד לגבוה כגון נעבד על פי עד אחד או ע"פ הבעלים דגברא לא מקטיל ואיהי נמי לא מקטלא דהא רובע ונרבע אסר להו קרא לגבוה וקשיא לן למה לי קרא ממשקה ישראל כתיב [יחזקאל מה] מן המותר לישראל ואוקים בנרבע על פי אחד או על פי הבעלים דגברא לא מקטיל ואיהי נמי לא מקטלא בפרק שני דתמורה (שם): **אמר אביי זה קלונו מרובה.** שיש כאן קלון שעבר על מצות קונו וקלון שגינה עצמו בדבר מגונה: **וזה קלונו.** דעובד[9] כוכבים מועט. וסבירא ליה לאביי תקלה וקלון בעינן דלית ליה דרב ששת אי נמי סבירא ליה כותיה דמתוך שקלונו מרובה איכא קלון ואפילו מעובד כוכבים ומיהו מאילנות לא גמר לה: **בנעלי חיים קא אמרינן.** דלא מתסרי במלתא זוטרתא: **דהא חס רחמנא.** שהצריך להם ב"ד של עשרים ושלשה והעלאת עדים: **רבא אמר.** להכי לא יליפינן נעבד מנרבע משום דלא נהנית הבהמה מעבירה וגבי עובד כוכבים הבא על הבהמה כרב ששת סבירא ליה דהא איתהניא מעבירה: **הא שמע.** דתקלה בלא קלון מקטיל מדקתני במתני' תרי בני והויא ריפא משנה יתירא דקתני סיפא דבר אחר וכו' ומהך סיפא משמע דתרוייהו איכא דקתני ואימרו זו היא היינו קלון ושנסקל היינו תקלת עבירה ומדתנא לריש שמע מינה תקלה גרידתא דוקא נקט בלא קלון כגון עובד כוכבים דהא ליכא למימר תנא ריש תקלה קלון למימרא דתרוייהו בעינן דהא מדסיפא שמע מינה:

ס"ג

נח א מיי' פ"ו מהלכות מיקורי ביאה הלי"ד:
נט ב מיי' שם הלי"ז:
ס ג מיי' שם הלי"ח [עטור אה"ע סי' כ]:
סא ד מיי' פ"ט מהלכות מלכים הלכה ו:

תורה אור השלם

1. וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הוּא: ויקרא יח כב
2. וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֶּה כִּי אֶת שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֶרְוָתָם יִשָּׂאוּ: ויקרא כ יט

מוסף רש"י

משמש מת. בחבר מת בלא קישוי דאין לאוי להזכיר (יבמות נה:).

רבינו חננאל (המשך)

הגיד. אמר רבא זאת אומרת משמש מת בעריות פטור ואביי אמר לעולם משמש מת בעריות חייב והכא היינו טעמא דפטור משום דאנוס הוא. אליבא דאביי דאמר חייב מערה בעצמו חייב שתים. אחת משום שוכב ואחת משום נשכב. בעו מיניה מרב ששת נכרי הבא על הבהמה תיהרג הבהמה אי לא. טעמא מאי נהרגת משום דאירע תקלה על ידה להרג בני אדם. וקלון כדי שלא תהא בהמה זו עוברת בשוק ואו' זו היא שנסקל פלוני על ידה והכא תקלה איכא שהרי (שהרג) [נהרג] הרובעה אבל קלון ליכא (קלון) דעכו"ם ליכא קלון או דילמא תקלה אע"ג דליכא קלון נהרגת. אמר להו תניתוה ומה אילנות כגון אשרה שאין אוכלין ולא שותין ולא מריחין שבאת תקלה על ידן ונתחייבו עובדיהן אמרה תורה השחת שרוף וכלה. המתעה חבירו מדרך חיים לדרכי מיתה לא כ"ש ומסקנא הכי דאפילו תקלה בלא קלון נהרגין ואקשינן אי הכי דחיישי לתקלה בלא קלון וקטלינן. עכו"ם שהשתחוה לבהמתו תיאסר הבהמה ותיהרג ודחינן והלא נעבד כי האי גוונא לישראל לא קטלינן לבהמה בהמה דעכו"ם קטלינן ליה מי איכא מידי דלישראל לא מקטיל ובעכו"ם מקטיל ואמרינן בהמה של ישראל תיהרג הנעבדת כמו שנהרגת הנרבעת ודחינן קלון הרובע מרובה מן העובד. רבא אמר אמרה

רבינו חננאל

ריום א': והבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה והאשה המביאה בהמה עליה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייבין. אמר רבא המערה בזכור חייב מאי טעמא משכבי אשה כתב. המערה בבהמה נמי חייב. אתיא בהקישא. כדאמרינן הערה דכתיבא גבי אחות אביו ואחות אמו דלא צריכא דהא איתקוש להעראה דנדה תניהו להעראה דבהמה ואסיק' דהאי קרא וערו' אחות אמך ואחות אביך לא תגלה כי את שארו הערה עונם ישאו כוליה קרא לדרשא הוא דאתא ומפורש ביבמות פ' הבא על יבמתו בתחלתו: בעי רב אחדבו המערה בעצמו מהו ואמר רב אשי מערה בעצמו בקישוי לא משכחת לה כלומר בקישוי גיד לא משכחת לה כי משכחת לה במשמש מת פי' גיד בלא קישוי נקרא מת ומאן דאמר משמש מת בעריות חייב כו' וזה מפורש בשבועות פרק ידיעות הטומאה באחריתו בגמרא זו היא מצות עשה שבמקדש דתנינן איזו היא מצות עשה שנבנה שחייבין עליו היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמיתי פירש מיד חייב שיציאתו הנייה לו כביאתו. היכי עביד אמר רב הונא משמיה דרבא נועץ צפרניו בקרקע עד שימות. פי' שימות

וחייבין עליה משום א"א. פ"ה אם קיבל אביה קדושין וקשה מסיפא שמעי' לה דתני בא עליה אחד מכל עריות דדייקינן מינה אפילו בהמה ועוד בפ"ק דקידושין (דף י. ושם) דבעו למיפשט דביאה איירוסין עושה ולא נשואין עושה מדקתני מתקדשת בביאה ובתר הכי קתני נשאת וממאי דילמא נשאת אקדושי כסף קאי כמו וחייבים עליה משום א"א וי"ל דכולה אקידושי ביאה דרישא קאי ומשום בא עליה יבם קנאה אינטריכא ליה דלא תימא קנאה מדרבנן כמו בן תשע דסיפא דלא קאי מדאוריי' אלא כמאמר בעלמא כדאיתא בשילהי האשה רבה (יבמות דף לו.) ומיהו קשה דלקמן בפ' בן סורר (דף פט.) דייק מהכא דהולכין בדיני נפשות אחר הרוב מדקתני וחייבין עליה משום א"א ואמאי דילמא איילונית היא ואדעתא דהכי לא קדיש הא אפילו הראשון אדעתא דהכי קדיש ס"מ למיפרך אמאי חייבין דאיילונית אלא בת יבוס היא ומיבוס לא פריך דהא"ל דאדעתא דהכי לא מייבס וי"ל דנקט אדעתא דהכי לא קדיש משום דפריך עלה גם מסיפא דבא עליה אחד מכל עריות ואמאן דמשני וחייבין עליה בקרבן לא אסיק אדעתיה מסיפא ובתר הכי פריך ומשני דקבליה עילויה מכל מקום ההוא דא"א דכשגינן חייבין עליה בקרבן א"ג דקבל עליה היבם ולא ראשון דאם תמצא איילונית תתקדש לו מ"מ בביאתו וריב"א פירש דנקט דחייבים עליה משום אשת איש וה"ה לכל עריות כדי לאשמועינן מחמת סיפא דאפילו בהמה דמסיפא גרידא לא הוה שמעינן בהמה דהוה אמרינן גבי בהמה לא חשיב ביאתו ביאה תדע דגבי בן ט' דקתני ואם בא על אחת מכל עריות אפ"ה קתני בהמה בהדיא ופוסל את הבהמה ונסקלת על ידו ויש"א לפירושו דלא קתני גבי קטנה ופוסלת את הבהמה ונסקלת על ידה[ז]: **נשאת** לכהן. אבל פחותה מבת ג' לא אכלה אע"ג דליכא למיחש לדעולא ולא לסמפון דהא נישאת כיון דלאו בת ביאה היא חוזרת לבית אביה ולא בדיק לה ועוד דכיון דנשאת אתקדשת בביאה קאי כדאמר בפ"ק דקידושין (דף י.) אם כן פחות מבת ג' דקידושי ביאה דידה לאו קידושי נישואין נמי לא מהני: **ואינו מאכיל.** פי' בקונטר' אם היה כהן ובא עליה לשם קידושין אינו מאכיל ובשה דאין זה תלוי בביאה אלא משום דקידושי קטן לאו קידושין ויש לפרש דאינו מאכיל ביבמתו קאמר אע"פ שזקוקה ועומדת: **ואינו** נותן בת עד שיגדיל. בהגדיל לחוד לא סגי ליה בגבו דביאת בן ט' כמאמר שוויה רבנן ולריכה גבו למאמרו וחלילה לזיקתו אלא לכשיגדיל יבעול ויתן גבו הכי מפרש בפ' יולא דופן (נדה דף מה.): אינה

מדסיפא תקלה וקלון רישא תקלה בלא קלון והיכי דמי עובד כוכבים הבא על הבהמה לא סיפא תקלה וקלון רישא הא קמ"ל דאפילו קלון בלא תקלה נמי מיחייבי והיכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג וכדבעי רב המנונא דבעי רב המנונא ישראל הבא על הבהמה בשוגג מהו [א]תקלה וקלון בעינן והכא קלון איכא תקלה ליכא או דילמא קלון אע"פ שאין תקלה אמר רב יוסף תא שמע [ב]בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה [ג]ואם בא עליה יבם קנאה [ד]וחייבין עליה משום אשת איש [ה]ומטמאה את בועלה לטמא משכב תחתון בעליון [ו]ניסת לכהן אוכלת בתרומה [ז]בא עליה אחד מן הפסולים פסלה מן הכהונה [ח]ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה מומתין על ידה והיא פטורה אחד מכל עריות ואפילו בהמה והא הכא דקלון איכא תקלה ליכא וקתני מומתין על ידה כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחם עלה עלה דידה חם אבהמה לא חם אמר רבא ת"ש [ט]בן [י]תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו קנאה [יא]ואינו נותן גט עד שיגדיל [יב]ומטמא כנדה לטמא משכב תחתון בעליון [יג]פוסל ואינו מאכיל [יד]ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח [טו]ונסקלת ע"י [טז]ואם בא על אחת מכל העריות האמורות בתורה מומתים על ידו והא הכא קלון איכא תקלה ליכא וקתני נסקלת על ידו כיון דמזיד הוא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחם עילויה עליה דידיה חם רחמנא אבהמה לא חם רחמנא תא שמע [יז]דבר אחר שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה מאי לאו מדסיפא תקלה וקלון רישא קלון בלא תקלה והיכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג לא סיפא תקלה וקלון רישא תקלה בלא קלון והיכי דמי עובד כוכבים הבא על הבהמה וכדבעו מיניה מרב ששת: **מתני'** [יח]המגדף אינו חייב עד שיפרש השם א"ר יהושע בן קרחה בכל

ה"ג **לא סיפא תקלה וקלון ורישא הא קמ"ל וכו': סיפא.** ודאי תרוייהו איכא ואימא לך דכולה מתני' בישראל קא מיירי ואשמועינן רישא דאע"ג דליכא אלא חדא קלון בלא תקלה כגון ישראל שוגג כסבור מותר דאיכא קלון שגינה עצמו בדבר מגונה ותקלה ליכא ומאי תקלה דקתני שבאת לאדם תקלה ע"י תקלת קלון קאמר ומיתא לאוקומה הכי ולא תוקמא רישא בעובד כוכבים וסיפא בישראל: **בת שלש שנים ויום אחד.** קיס להו לרבנן דשוב אין בתוליה חוזרין ומאן היא דאמרה לביאה: **מתקדשת בביאה.** ע"י אביה אם מסרה אביה לאחר לבא עליה לשם קדושין דהאב זכאי בבתו בקדושיה[ד] דכתיב (דברים כב) את בתי נתתי לאיש הזה אבל היא עצמה ואמה ואחיה כשהיא יתומה אין בה קדושי תורה אלא רבנן הוא דתקון ולא הצריכוה גט אלא מיאון בעלמא: **ואם בא עליה יבם קנאה.** ואלא ידי יבום ומתגרשת הימנו בגט ומקבלו אביה ואינה צריכה חליצה דהא בביאת יבם תלה רחמנא דכיון שלקחה נעשית כאשתו לכל דבר שמגרשה בגט וזה הרי בא [עליה]. אבל פחות משלש שנים אינה ביאה ואינה נקנית לו ואם בא לגרשה בגט אינו יכול אלא ימתין עד שתהא בת שלש שנים ויום אחד ויבעול או עד שתביא ג' שערות ותחלוץ: **וחייבין עליה.** אם קבל אביה קידושין ובא עליה אחר חייב עליה משום אשת איש דביאה היא. אבל פחות מבת שלש הי דקדושי כסף שלה קדושין הן לחייב עליה לאחר שלש אבל הבא עליה בתוך שלש לא נתחייב אע"פ שהיא אשת איש דלאו ביאה היא: **ומטמאה את בועלה.** בנדותה דקיי"ל (נדה דף לב.) מרבויא דוי"ו ואשה כי תהיה זבה[ה] לרבות תינוקת בת יום א' שמטמאה בנדתה ומיהו כי מטמא' בנדה במגע ובמדרס הוא דמטמאה טהרות ואדם וכלים כשאר נדה אבל בא עליה בתוך שלש אינה מטמאתו טומאת שבעה כבועל נדה דכתיב ביה (ויקרא טו) ותהי נדתה עליו אלא הרי הוא כנוגע בעלמא לטומאת ערב משום דלאו ביאה היא אבל בת שלש מטמאתו כדין בועל נדה: **לטמא משכב התחתון בעליון.** שהבועל נדה מטמא משכב התחתון משום משכב אפי' לא נגע בו בעליון של זב הכי מפורש במסכת נדה בפרק בנות כותים (דף לב:) שאין משכבו של בועל נדה חמור כמשכב נדה וכמשכב זב שנעשים אב הטומאה לטמא אדם וכלים דכתיב בהו[ו] וכל אשר יגע במשכבה אלא הרי הוא כבעליון של זב בגד שישא על גבי הזב שאינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין[ז] ומקרא ילפינן לה התם: **נשאת לכהן.** ע"י קדושי אביה: **אוכלת בתרומה.** אבל פחות מבת שלש אע"פ שקידושיה קידושין על ידי אביה הואיל ואין ביאתה ביאה אין חופתה חופה והויא לה כארוסה דלעא"ג דקנין כספו הוא אמרו רבנן [כתובות מז:] אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה: **בא עליה אחד מן הפסולין.** כגון עובד כוכבים או חלל או נתין וממזר פסלה מן התרומה דהא ביאתה ביאה וביבמות (דף סח.) ובקדושין בפרק בתרא (דף פט:) ילפי לה מהאי קרא ובת כהן כי תהיה לאיש זר וגו' [ויקרא כב] כיון שנבעלה לפסול לה פסלה עולמית מהתם ילף לה שפיר ולוויה וישראלית מרבו[ו] מרבויא דבת ובת: **מומתין ע"י.** אם מחייבי מיתות הן דהא ביאתה ביאה: **והיא פטורה.** דלאו בת עונשין היא והרי היא בכלל שוגג: **קנאה.** ליורשה ושלא תפטר עוד בחליצה אלא בגט: **ואינו נותן גט עד שיגדיל.** שהרי ע"י קדושי אחיו גדול נאסרה וגירושין של זה אינן חשובין להפקיע קדושי אחיו דקטן הוא ואינו בן דעת: **ומטמא כנדה.** כבועל נדה ולא כנוגע. שזו התחתון בעליונו של זב אבל פחות מבן ט' אינו אלא כנוגע בנדה לטומאת ערב: **ופוסל.** את האשה בביאתו מן התרומה אם הוא א' מן הפסולין: **ואינו מאכיל.** אם הוא כהן ובא עליה לשם קדושין אינו מאכילה בתרומה דקטן אע"ג דביאתו ביאה אין קניינו קנין ולא קרינא ביה קנין כספו [שם]: **ופוסל את הבהמה מעל המזבח.** משום נרבע כגון על פי עד אחד או ע"פ הבעלים שאינה נסקלת שאינה נאסרת להדיוט: **ונסקלת על ידו.** אם יש עדים לאין שור ובהמה נסקלין אלא ע"י עדים וסנהדרין כדאמר בפ"ק (דף ג.) כמיתת בעל כך מיתת השור: **מאי לאו מדסיפא תקלה וקלון.** דהא קתני [נד.] יאמרו זו היא היינו קלון וקתני שנסקל היינו תקלה משנה יתירא דרישא לאיתויי קלון בלא תקלת אדם ומאי תקלה דקתני בה תקלת קלון דאילו לאתויי תקלת עבירה בלא קלון בהכי לא מצית לאוקומה דבישראל תקלת עבירה בבהמה בלא קלון לא משכחת לן וקא סלקא דעתך דכולה בישראל קא מיירי: **מתני' עד שיפרש את השם.** שיזכור את השם אבל אם לא הוציא שם מפיו אלא אמר אבי ואבי אבי

מסורת הש"ס

סב א מיי' פ"ו מהלכות איסורי ביאה הלי"ח:
סג ב מיי' פ"ג מהלכות אישות הלי"ח טוש"ע אה"ע סימן לז סעיף ח:
סד ג מיי' פ"ו מהלכות יבום הלי"ז טוש"ע אה"ע סימן קסז סעיף ד:
סה ד מיי' פ"ג מהלכות מלוה הלי"ב:
סו ה מיי' פ"ג מהלכות משכב ומושב הלי"ג:
סז ו מיי' פ"ו מהלכות תרומות הלכה ג:
ז [מיי' פי"ח מהל' איסורי ביאה הל' ו טוש"ע אה"ע סי' ו סעי' טו]:
סח ח מיי' פ"ח מהלכות איסורי ביאה הלי"ג:
סט ט י מיי' פ"ח מהל' יבום הלכה"ז [ופ"ה הל' יח] סמג עשין נב טור שו"ע אה"ע סימן קסז סעיף ח:
ע כ מיי' פ"ג מהלכות משכב ומושב הל"ג:
עא ל מיי' פ"ח מהלכות תרומות הלכה ח והלכה יא:
עב מ מיי' פ"ד מהלכות איסורי מזבח הל"ג:
עג נ מיי' פ"ח מהלכות איסורי ביאה הלי"ז:
עד ס מיי' שם הלי"ג [טוש"ע אה"ע סי' ו סעי' טו]:
עה ע מיי' פ"ב מהלכות עכו"ם הל"ז סמג לאוין נז:

רבינו חננאל

תורה בהמה הנהנית מן העבירה תיהרג. והרי אילנות כו'. כדבעי רב המנונא ישראל שבא על הבהמה בשוגג מהו הכא קלון איכא תקלה ליכא דהא שוגג הוה ופשיט רב יוסף מהא דתנן בנדה פ"ה בת ג' שנים ויום אחד אם בא עליה אחד מכל העריות ואפילו בהמה והא הכא דקלון איכא פי' קלון של נערה (מאורשה). תקלה ליכא דהא והיא פטורה תנן וקתני מומתין על ידה. ודחינן כיון דמזידה היא בת הריגה היא. ורחמנא חס עליה משום דהיא קטנה כו' ופשט רבא מהא בן ט' שנים ויום אחד הבא על יבמתו קנאה כו' עד ופוסל הבהמה מעל גבי המזבח ונסקלת על ידו והא הכא קלון איכא תקלה ליכא דפטור תנן וקתני נסקלת על ידו. ודחינן הכא נמי כיון דמזיד הוא תקלה נמי איכא כו' ואתינן למיפשטא ממתניתין. דדייקינן מדקתני במתניתין אלא שבאת תקלה לאדם על ידה כו' מאי לאו (מדרישא) [מדסיפא] תקלה וקלון (סיפא) [רישא] קלון בלא תקלה היכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג וקתני נהרגת ודחינן לא סיפא תקלה וקלון רישא תקלה בלא קלון. היכי דמי עכו"ם שבא על הבהמה דתקלה איכא קלון ליכא: **ירושלמי** איש אשר ישכב [והכתיב את דודתו וגו'] א"ל לצורך יצא לידון בערירי דמר ר' יוחנן בכל אחר דכתיב עריריים יהיו הורים בלא וולד. עריריים ימותו קוברין בניהם: **המגדף** אינו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה לטמא וכו' אוכלין ומשקין ומקרא' ילפינן:

מוסף רש"י

בת שלש שנים ויום אחד. ביאתה ביאה לכל דבר (נדה מד:) אבל פחות מכאן כטומן אגבא בעינן מתקדשת בביאה. (קדושין י.). מתקדשת בביאה. מדעת האב (שם) אם מסרה אביה לאחר לבא עליה לשם קדושין, אבל לא מדעת עצמה, דאין מעשה קטנה כלום (לקמן סט.). **ואם בא עליה יבם קנאה.** חוכה בנכסי אחיו ליורשה ולטמא לה (נדה מד:) ואם רלה להוליאה מוציאה בגט (קדושין י.). **וחייבים עליה משום אשת איש.** אם קיבל בה אביה קדושין מזה ובא אחר עליה נהרג, דביאתה ביאה (נדה מד: וכבי"ז קדושין שם ולקמן סט.). **ומטמאה את בועלה.** כשהיא נדה שבעת ימים כדכתיב (ויקרא טו) ותהי נדתה עליו (קדושין י.) אבל פחות מכן אע"ג שמטמאה במגע אינה מטמאה את בועלה משום בועל נדה לטומאת ז' אלא משום מגע ולטומאת ערב (נדה מד:). **לטמא משכב תחתון בעליון.** תחתון של בועל נדה בעליונו של זב (שם) שמטמא אוכלין ומשקין ואין מטמא אדם וכלים כתחתון של נדה עצמה שהוא קרוי מדרס ואב הטומאה (יבמות נז:) שעושה בועלה משכב ומושב אפילו עשר מעשות, אבל לא להיות אב הטומאה לטמא אדם וכלים כמשכבה של נדה עצמה, אלא לטמא אוכלין ומשקין כעליונו של זב (קדושין י.) אבל פחותה מבת שלש, הבא עליה בנדותה אינו כבועל נדה אלא כנוגע בנדה ואין משכבו מטמא אפילו אוכלין ומשקין אפילו נגע בו, דנוגע בנדה אינו אלא לראשון לטומאה ואינו מטמא כלים ואפילו נגע, וכל שכן עגיעה (לקמן סט.). **ניסת לכהן.** על ידי קדושי אביה ואמרו רבנן אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה, וזו אם נכנסה לחופה אוכלת, אבל פחותה מכן אפילו נכנסה לחופה אינה אוכלת, אע"ג דגדולה כיון שנכנסה לחופה אע"פ שלא נבעלה אוכלת, אלמא לאו בביאה תליא מילתא אלא בחופה, מיהו לרמ"ה לביאה בעינן וכל שאין לה ביאה אין לה חופה (שם). **בא עליה אחד מן הפסולין.** כגון חלל נתין וממזר או אלמנה לכהן גדול (יבמות נז:). **פסלה.** מתרומת בית אביה אם היא בת כהן כדתניא מגין לכהנת לויה וישראלית שבא עליהן כו' ת"ל כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלה (נדה מד:)

ג) יבמות נז: לקמן סט. קדושין י. נדה מד., ב) ב"ב קנ. נדה מה., ג) לעיל נד., ד) [כתובות מו:], ה) [ויקרא טו], ו) [שם ביבמות סט.], ז) [וע"ע תוס' יבמות נז: וקדושין י.],

עשאה תלוה ופסלה (לקמן סט.). **ואם בא עליה אחד מכל העריות כו'.** כגון אביה או אמיה (נדה מד:). **והיא פטורה.** מפני שהיא קטנה ולאו בת עונשין (שם וקדושין שם ולקמן סט.). **בן תשע כו' קנאה.** חוכה בנכסי אחיו, ואע"ג שאין קנין לקטן הרי קנייה לו ושומדת (נדה מה.). **ואינו נותן גט עד שיגדיל.** אם בא לגרשה, דקידושי אחיו קידושין גמורין וגירושין גמורין דאינו בן דעת (שם). **ומטמא כנדה.** אם בא עליה, דביאתו ביאה לגבי דבר (שם). **פוסל.** כגון בן ט' שנים כותי או ממזר שבא על הבהמה פסלה מהבומת הבריה, אבל בבן ט' ישראל שבא על בת כהן ליכא למימר דפוסל מן התרומה, דאי משום ביאתו דבשר מן התרומה, ואי משום קידושין למהוי בת כהן דישראל לאו קידושין ניהו, דקטן דקדיש אין קידושיו קידושין (שם). **ואינו מאכיל.** כגון יבם בן ט' כהן הבא על יבמתו אע"ג דקני לה בהן ביאה לא אכלה בתרומה (שם). **ופוסל את הבהמה.** אם רבעה ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים, אבל סקילה לא דמודה בקנס פטור (שם).

בכל יום. כל זמן שהיו נושאין ונותנין בבדיקת עדים היו דנין אותן בכינוי כלומר היו דנין עמהן ובודקין אותם בכינוי היאך אמר כך אמר יכה יוסי יוסי את יוסי. האי כינוי לאו כינוי השם קאמר אלא ב״ד מכנין בדבריהם הקללה כלפי אחרים. כל מי שמהפך דבריו ומדבר כאדם זה שמדבר ומקלל ותולה באחר קרי ליה כינוי בלשון חכמים ויש לו חבר בשבועות (דף לה.) וגם בלשון המקרא ואל אדם לא אכנה כי לא ידעתי אכנה (איוב לב). ולהכי נקט יוסי את יוסי דד׳ אותיות דאיכא כשם בן ארבע אותיות דאינו חייב אלא על שם המיוחד דהיינו שם בן ארבע אותיות ומשום דהשבועו של יוסי כהשבועו של אלהים. ולהכי נקט זה את זה דילפינן לקמן דאינו חייב עד שיברך שם בשם: **גמרא דדין.** ובאו לומר חייב הוא לא היו יכולין להרגו על פי עדות ששמעו שהרי לא שמעו מפיהם אלא קללת כינוי: **אלא מוליאין את כל אדם לחוץ.** דגנאי הוא להשמיע ברכת השם לרבים: **וקורעין.** בגדיהם: **ולא מאחין.** עולמית וטעמא מפורש בגמרא[ט]: **אף אני.** שמעתי כמוהו ואל״ל לחזור ולהזכיר ברכת השם: **גמ׳ שם בשם.** כגון יכה פלוני את פלוני או יקלל שם פלוני את שם פלוני: **ונוקב שם בנקבו שם.** להכי אהדריה בהאי קרא לומר לך עד שיקוב שם בשם: **וממאי דהאי ונוקב שם וגו׳ עד לא פעשון** לשון קושיא הוא דאין תירוץ בינתים: **מברו.** אלא לתמוה סכין לדקור נקב בשם הכתוב בקלף: **ואוהרתיה מהכא ואזהרתם את שמם.** וסמיך ליה לא תעשון כן לה׳ אלהיכם: **בעינן שם בשם.** כדילף לעיל ובנקיבה לא משכחת שם בשם שינקוב את חבירו: **שני שמות אהדדי.** כתובים בשתי חתיכות קלף ויתנם זה על זה: **נוקב וחוזר ונוקב.** בסכין הוא ואין שם נוקב את שם חבירו דלאחר שינקוב העליון ינקוב התחתון: **פרושי.** בחותיתיו ופירושי׳: **לא שמה אוהרה.** ולא עשה עליה מיתה: **פרוייהו.** פרושי ובורוי ובחדא לא מחייב: **אין אין.** בברכת השם כתוב אין אין כי יקלל אלהיו וגו׳ (ויקרא כד): **אינה אלא סייף.** דכתיב בהו (בראשית ט) באדם דמו ישפך ומיתה אחרת לא הוזכרה בהם: **והא מהכא נפקא.** דעכו״ם מוזהרין על ברכת השם: **ה׳ זו ברכת השם.** לקמיה[ט] דרשינן ויצו ה׳ אלהים וגו׳[ט]: **לא נצרכא.** האי אין אין אלא לרבות את הכנויים שיהו העכו״ם מוזהרים על ברכתו כישראל דאי מהתם הוה אמינא שם המיוחד דוקא דכתיב ה׳ דהאי אלהים דבההוא קרא לאזהרת ע״ז דרשינן ליה לקמן [ע״ב]: **ואליבא דרבי מאיר.** מתוקמא דמחייב ישראל על הכנויין מהאי קרא ואתא אין אין להשוות עובדי כוכבי׳ וישראל בכל הני כנויים כגון אלהים שדי צבאות. ולא דמו לכנויים דמתני׳ דקתני יכה יוסי את יוסי דכנוי דקתני מתני׳ דנין את העדים בכינוי לאו כנוי השם הוא כדפרשינן לעיל: **על שם המיוחד.** דהא כתיב ה׳ והיינו שם מיוחד דכתיב זה שמי לעולם (שמות ג): **כי יקלל אלהיו.** דהיינו כנוי דלאו שם המיוחד וסמיך ליה מיתה ונוקב שם ה׳ מות יומת וקאי נמי אכי יקלל אלהיו: **וחל״א על שם המיוחד במיתה.** כדכתיב ונוקב שם ה׳ וגו׳ והאי ונשא חטאו לאו מיתה אלא ונשא חטאו דכתיב: **ועל הכנויין באזהרה.** אלהים לא תקלל אף על הכנויין מזהר ושם המיוחד נמי בהא אזהרה נפיק דכל אלהים לשון שררה כמו (שם ז) נתתיך אלהים: **ופליגא דרבי מישא.** הא דאמר ר׳ יצחק נפחא לרבות את הכנויים ואליבא דרבי מאיר דמשמע הא לרבנן פטור בן נח על הכנויין פליגא דרבי מישא דאיהו סבר אע״ג דאמרי רבנן על הכנויין באזהרה בישראל מיהו עובד כוכבים חייב מיתה מכגר ובאזהרה מדכתיב גר ואזהרה יתירה ש״מ לחיובי עובד כוכבים בכנוי: **ור״מ.** דאמר גר ואזהרה חייבין בכנוי ועובדי כוכבים[ט] אתרבו מאים אים ממאי קא ממעט גר ואזהרה לבני נח: **הואיל ואיתרבו.** להאי פרשתא לכנויין איתרבו אף לכל האמור בפרשה ובסקילה: **ור׳ יצחק נפחא אליבא דרבנן.** כיון דאמרי רבנן עובדי כוכבים פטורין מן הכנוי בישראל גר ואזהרה מאי קא ממעטי אי למעוטינהו מסקילה לא איצטריך דמהיכא מיתי הא לא אתרבו בהא פרשתא דבשלמא לר׳ מאיר סד״א הואיל ואיתרבי איתרבי: **אים אים נמה לי.** בין לר׳ מישא בין לר׳ יצחק נפחא אליבא דרבנן ברכת השם מוילו ה׳ אלהים נפקא כנויים מגר ואזהרה נפקי לר׳ מישא ואי לר׳ יצחק נפחא הא אמר לרבנן פטורין: **שבע מצות.** יליף להו לקמן [ע״ב]: **וגלוי עריות.** כולן חוץ מנערה המאורסה כדכתיב גבי אבימלך (בראשית כ) הנך מת על האשה אשר לקחת והיא בעולת בעל בעולת בעל יש להם נערה המאורסה אין להם [לקמן מז.]:

אלא

אינה אלא סייף. ולקמן איכא מ״ד אלא חנק והא דכתיב (בראשית לח) גבי תמר הוציאוה ותשרף לאו משום דדינא הכי דאפילו מיתה לא נתחייבה לא בדינא דידהו ולא בדידן וכשהמירו עליה לחייבה מיתה כיבמה שזינתה אוקמוה אמיתת בת כהן דבשריפה לפי שהיתה בתו של שם: **ואליבא דרבי מאיר.** דלרבנן הא אמרי על הכינויין באזהרה ואע״ג דלבני נח אזהרתן זו היא מיתתן כיון דבישראל ליכא מיתה לא מרבי׳ עו״ג למיתה מקרא דכתיב גבי ישראל דישראל לית בהו מיתה מיהו קשה מנא ליה דפליג רבי יצחק אדרבי מישא דאפשר דמודה ר׳ יצחק דמרבינן עובד כוכבים מכגר ובאזהרה והכא אקרא דאים אים קאי דלא מיתוקם לרבות את העובדי כוכבים אלא לר״מ וי״ל דמכגר ובאזהרה לא מרבינן אי לאו דמתרבי עובד כוכבים מאים אים ומאים אים לחודא לא הוה מרבינן אי לאו כגר ובאזהרה כיון דבישראל ליכא מיתה והא דבעי בסמוך אים אים לרבנן למה לי לא כמו שפ״ה דבעי נמי לר׳ מישא דלא קשה ליה כלל אלא לר׳ יצחק אליבא דרבנן בעי: **איש כי יקלל למה לי.** תימה הא איצטריך כדדרשינן בפרק מי שהי׳ טמא (פסחים לג.): למ״ד מגדף היינו עובד עבודת כוכבים איצטריך כי יקלל לגופיה לאשמועי׳ דאיכא כרת במבכך את השם דכתיב הכא ונשא חטאו וכתיב בחדל לעשות פסח ראשון חטאו ישא ולמ״ד מגדף היינו מבכך את השם דאית ביה כרת בהדיא דכתיב את השם הוא מגדף ונכרתה איצטריך האי קרא לאגמורי כרת לחדל פסח שני וי״ל דהכא דריש כי יקלל למ״ל דה״ל למיכתב ונשא חטאו גבי ונוקב שם: **ועל הכינויים באזהרה דכתיב אלהים לא תקלל.** וכי יקלל אתא לכרת כדדרשינן בפסחים (שם:) ואיכא כרת אכינויין והא דקאמר באזהרה למעוטי מיתה ולא למעוטי כרת: לאמר

[א]בכל יום דנין את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי נגמר הדין לא הורגין בכינוי אלא מוציאין כל אדם לחוץ שואלין את הגדול שבינינהן ואומר לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין ולא מאחין והשני אומר אף אני כמוהו והשלישי אומר אף אני כמוהו: **גמ׳** [ב]תנא עד שיברך שם בשם מנהני מילי אמר שמואל [ג]דאמר קרא [ד]ונוקב שם וגו׳ בנקבו שם יומת ממאי דהאי נוקב לישנא דברוכי הוא דכתיב [ה]מה אקב לא קבה אל [ו]ואזהרתיה מהכא [ז]אלהים לא תקלל ואימא מיברז הוא דכתיב [ח]ויקב חור בדלתו [ט]ואזהרתיה מהכא [י]ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה׳ אלהיכם בעינא שם בשם וליכא ואימא דמנח שני שמות אהדדי ובזע להו ההוא נוקב וחוזר ונוקב הוא ואימא דחייך שם אפומא דסכינא ובזע בה ההוא חורפא דסכינא הוא דקא בזע אימא פרושי שמיה הוא דכתיב [יא]ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נקבו בשמות ואזהרתיה מהכא [יב]את ה׳ אלהיך תירא חדא דבעינא שם בשם וליכא ועוד הויא ליה [יג]אזהרת עשה ואזהרת עשה לא שמה אזהרה ואיבעית אימא אמר קרא [יד]ויקב ויקלל למימרא דנוקב קללה הוא ודילמא עד דעבד תרוייהו לא סלקא דעתך דכתיב [טו]הוצא את המקלל ולא כתיב הוצא את הנוקב והמקלל שמע מינה חדא היא תנו רבנן [יז]איש מה ת״ל [יח]איש איש [יט]לרבות את העובדי כוכבים שמוזהרין על ברכת השם כישראל [כ] [כא]ואינן נהרגין אלא בסייף שכל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא בסייף והא מהכא נפקא מהתם נפקא [כב]ה׳ זו [כג]ברכת השם אמר ר׳ יצחק נפחא לא נצרכא אלא לרבותא הכינויין ואליבא דרבי מאיר [כד]דתניא [כה]איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר [כו]ונוקב שם ה׳ מות יומת לפי שנאמר ונוקב שם מות יומת יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד בלבד מניין לרבות כל הכינויין תלמוד לומר איש כי יקלל אלהיו מכל מקום דברי רבי מאיר וחכמים אומרים [כז]על שם המיוחד במיתה ועל הכינויין באזהרה ופליגא דרבי מיישא דאמר רבי מיישא [כח]בן נח שבירך את השם בכינויים לרבנן חייב מאי טעמא דאמר קרא [כט]כגר כאזרח גר ואזרח הוא דבעינן בנקבו שם אבל עובד כוכבים אפילו בכינוי ורבי מאיר האי כגר כאזרח מאי עביד ליה גר ואזרח בסקילה אבל עובד כוכבים בסייף סלקא דעתך אמינא הואיל ואיתרבו איתרבו קמ״ל ורבי יצחק נפחא אליבא דרבנן האי כגר כאזרח מאי עביד ליה גר ואזרח הוא דבעינן שם בשם אבל עובד כוכבים לא בעינן שם בשם איש איש למה לי [ל]דיברה תורה כלשון בני אדם תנו רבנן [לא]שבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם ע״ז גילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי רבי

עין משפט נר מצוה

עו א מיי׳ פ״ג מהלכות עכו״ם הלכה מ סמג לאוין נז:

עז ב מיי׳ שם הל״ז:

עח ג מיי׳ שם הל״ח:

עט ד מיי׳ פ״ט מהל׳ מלכים הלכה ט ג סמג לאוין נז:

פ ה מיי׳ שם הלכה יד ופ״י שם הלכה ה:

פא ו מיי׳ פ״ב מהל׳ עכו״ם הל״ז סמג לאוין נז:

פב ז מיי׳ פ״ט מהלכות מלכים הלכה ג:

פג ח מיי׳ שם הל״ח:

רבינו חננאל

חייב עד שיפרש את השם תנא עד שיברך שם בשם. מנא לן אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם ה׳ בנקבו שם. ומאי דנוקב לישנא דברוכי הוא בכינוי שנאמר מה אקוב לא קבה אל. ואזהרתיה אלהים לא תקלל איבעי תימא מהכא ויקוב בן האשה הישראלית את השם ויקלל וכי תימא תרתי עבד נקב את השם וקילל מדכתיב הוצא את המקלל ולא כתיב הוצא הנוקב והמקלל ש״מ חדא עבד והנוקב הוא המקלל תרוייהו חדא היא: **ירושלמי** מניין שקורעין על קללת השם שנאמר ויהי כשמוע חזקיהו ויקרע את בגדיו וגו׳. תני ר׳ אושעיא אחד השומע מישראל ואחד השומע מגוי חייב לקרוע שנא׳ אני ה׳ אלהי כל בשר. מהו לקרוע בזמן הזה משמא דר׳ יוחנן אמרו משרבו הגדפנין פסקו מלקרוע. מהו לקרוע על הכנויין נשמיענה מהדא ריש לקיש הוה מהלך באיסטרטא פגע בחד כותי והוה הוא מגדף והוא קרע כותי מגדף והוא קרע. נחת ליה מחמרא ויהב ליה מרתוקא גו ליביה. אמר ליה רשיעא אית לאימך מלבושין מספקא לי. ש״מ קורעין על הכנויין בזמן הזה ואפי׳ מן הכותים: **פי׳** עד שיברך שם בשם יקלל שם כלומר יזכור שם ויקללו אותו השם בשם. ת״ר מה ת״ל איש איש לרבות את הנכרים שמוזהרין על ברכת השם כישראל ואין נהרגין אלא בסייף שכל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא בסייף. תניא ונוקב שם ה׳ יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין לרבות את כל הכנויין ת״ל איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו מכל מקום. דברי ר׳ מאיר וחכ״א על שם המיוחד במיתה שנאמר ונוקב שם ה׳ מות יומת ועל הכנויין באזהרה שנא׳ ונשא חטאו ור׳ מיישא פליג על האי תנא ואמר לרבנן בן נח אפילו בכנויין נהרג שנאמר כגר כאזרח בנקבו שם יומת. גר ואזרח אינן חייבין מיתה אלא על שם המיוחד. אבל בן נח אפילו בכנויין חייב: **ת״ר** שבע מצות נצטוו

מסורת הש״ם

א) מכות כב., **ב)** [מגמרא ל.], **ג)** [מגיגה יח:], **ד)** [מוספתא ע״ז פ״ט], **ה)** [לקמן ע״ב], **ו)** שבועות לו., **ז)** [ברכות לא: קידושין יז: וש״נ], **ח)** [מוספתא ע״ז פ״ט לקמן עד:], **ט)** [לקמן ס.], **י)** [ע״ב], **כ)** [בראשית ב], **ל)** בס״פ: וגויס,

---

תורה אור השלם

1. וְנִקַּב שֵׁם יְיָ מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ בוֹ כָּל הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ שֵׁם יוּמָת: ויקרא כד טז
2. מָה אֶקֹּב לֹא קָבָה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְיָ: במדבר כג ח
3. אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר: שמות כב כז
4. וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אָרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבוֹא אִישׁ בֵּית יְיָ וְנָתְנוּ שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית יְיָ: מלכים ב יב י
5. וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשַׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרִיהֶם תְּשַׁרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדְּעוּן וְאַבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא: לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם: דברים יב ג-ד
6. וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֵת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת: במדבר א יז
7. אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ: דברים ו יג
8. וַיִּקֹּב בֶּן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת דִּבְרִי לְמַטֵּה דָן: ויקרא כד יא
9. הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל הַשֹּׁמְעִים אֶת יָדֵיהֶם עַל רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה: ויקרא כד יד
10. וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ: ויקרא כד טו
11. וַיְצַו יְיָ אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל: בראשית ב טז

גליון הש״ם

גמ׳ דאמר קרא ונוקב שם. עי׳ לקמן סו ע״א רש״י ד״ה בנקבו:

מוסף רש״י

איש איש כי יקלל כו׳ מה תלמוד לומר. מאמר שפתיך לכתוב ונקב שם ה׳ מות יומת. ליכתוב אים אים כי יקוב שם ונשא חטאו וימות (שבועות לו.). **על שם המיוחד.** בן ארבע אותיות דיו״ד ה״א (שם). **ועל הכינויין באזהרה.** אלהים לא תקלל (שם).

עו א מיי׳ פ״ג מהלכות עכו״ם הלכה מ סמג לאוין נז:

עז ב מיי׳ שם הל״ז:

עח ג מיי׳ שם הל״ח:

עט ד מיי׳ פ״ט מהל׳ מלכים הלכה ט ג סמג לאוין נז:

פ ה מיי׳ שם הלכה יד ופ״י שם הלכה ה:

פא ו מיי׳ פ״ב מהל׳ עכו״ם הל״ז סמג לאוין נז:

פב ז מיי׳ פ״ט מהלכות מלכים הלכה ג:

פג ח מיי׳ שם הל״ח:

רבינו חננאל

חייב עד שיפרש את השם תנא עד שיברך שם בשם. מנא לן אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם ה׳ בנקבו שם. ומאי דנוקב לישנא דברוכי הוא בכינוי שנאמר מה אקוב לא קבה אל. ואזהרתיה אלהים לא תקלל איבעי תימא מהכא ויקוב בן האשה הישראלית את השם ויקלל וכי תימא תרתי עבד נקב את השם וקילל מדכתיב הוצא את המקלל ולא כתיב הוצא הנוקב והמקלל ש״מ חדא עבד והנוקב הוא המקלל תרוייהו חדא היא: **ירושלמי** מניין שקורעין על קללת השם שנאמר ויהי כשמוע חזקיהו ויקרע את בגדיו וגו׳. תני ר׳ אושעיא אחד השומע מישראל ואחד השומע מגוי חייב לקרוע שנא׳ אני ה׳ אלהי כל בשר. מהו לקרוע בזמן הזה משמא דר׳ יוחנן אמרו משרבו הגדפנין פסקו מלקרוע. מהו לקרוע על הכנויין נשמיענה מהדא ריש לקיש הוה מהלך באיסטרטא פגע בחד כותי והוה הוא מגדף והוא קרע כותי מגדף והוא קרע. נחת ליה מחמרא ויהב ליה מרתוקא גו ליביה. אמר ליה רשיעא אית לאימך מלבושין מספקא לי. ש״מ קורעין על הכנויין בזמן הזה ואפי׳ מן הכותים: **פי׳** עד שיברך שם בשם יקלל שם כלומר יזכור שם ויקללו אותו השם בשם. ת״ר מה ת״ל איש איש לרבות את הנכרים שמוזהרין על ברכת השם כישראל ואין נהרגין אלא בסייף שכל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא בסייף. תניא ונוקב שם ה׳ יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין לרבות את כל הכנויין ת״ל איש איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו מכל מקום. דברי ר׳ מאיר וחכ״א על שם המיוחד במיתה שנאמר ונוקב שם ה׳ מות יומת ועל הכנויין באזהרה שנא׳ ונשא חטאו ור׳ מיישא פליג על האי תנא ואמר לרבנן בן נח אפילו בכנויין נהרג שנאמר כגר כאזרח בנקבו שם יומת. גר ואזרח אינן חייבין מיתה אלא על שם המיוחד. אבל בן נח אפילו בכנויין חייב: **ת״ר** שבע מצות נצטוו

אף על הדם מן החי. כולהו יליף טעמייהו לקמן [נט. ומילך]: **כפרשה מכשף.** זו היא שמזכיר והולך לא ימצא בך ובגלל התועבות האלו וגו' ומדנענשו עליהם שמע מינה הוזהרו על כולם דלא ענש אלא אם כן הזהיר: **מוסרין בני נח וכו'.** סיפא דמילתא דרבי אלעזר הוא וכולה מפרש לקמן [ס.]: **מכל עץ הגן ולא גזל.** מדאיצטריך למישרי ליה ולהפקיר לו עני הגן ש"מ שאינו מופקר לו נאסר לו: **לאכול תאכל.** העומד לאכילה ולא תאכל אבר מן החי דבהמה בחייה אינה עומדת לאכילה אלא לגדל ולדות: **עשוק אפרים.** מיד שונאיו ולעון משפט רצוץ ע"י שפטיו של הקב"ה: **כי הואיל הלך אחרי לו.** מפני שנתרצה ללכת אחרי צווי של נביאי הבעל: **למעוטי גיפוף וניסוק.** אבל עשה אתרבי מוילו אע"ג דבית דין של ישראל אין ממיתין: מגפף ומנסק אמרינן במתני' (דף ס:) דגבי ישראל אינו נהרג: **בדדרכה.** שדרך עבודתה בכך ישראל נמי כל עבודה שדרך עבודתה בכך ישראל חייב עליה ואפילו הוא דרך בזיון כגון פועל לפעול וזורק אבן למרקוליס כדאמר במתני' (סס) וילפינן מקראי וכ"ש כשהוא דרך כבוד דכולהו כדרכן נפקי [סס.] מאיכה יעבדו הגויים האלה את אלהיהם וגו'): **לאשר לוך ה' אלהיך.** כתיב בדברות האחרונות גבי שבת וכבוד אב ואם והיכן לוך הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערבות מואב כאשר לוך בסיני (א) דמשה לאו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומזהירם על מצותיה אלא כמו שקבלה הוא והיה חוזר ומגיד להם וכל מה שכתוב בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני: **לעדה ועדיס והסרלאה.** וכן נצטוו ישראל במרה להיות דנין בסנהדרין של כ"ג כדאמרי' (לעיל ב.) עדה שופטת ועדה מצלת דעכו"ס לא איפקוד בהכי כדילפינן לקמן (דף מ:) מקראי דבן נח נהרג בעד א' ובדיין א': **אי הכי מאי הוסיפו עליהן דיינין.** אין אלו דיינין אלא מצות דיינין: **דיני קנסות.** הוסיפו במרה דבני נח לא הוזהרו עליהן דכתיב וילו וגמרי' לה מאשר ילוה להתם לדקה ומשפט כתיב דהיינו דין ופשרה אבל קנסות לאו משפט נינהו דקנסינן ליה טפי מדייניה: **דדיינין מבעי ליה.** דניהוי משמע שהוסיפו להם בהלכות דיינין שנצטוו עליהם כבר אבל השתא דקתני הוסיפו עליהם דיינין משמע כל הלכות דיינין הוסיפו: **כל פלך.** מדיינה: **ישראל נצטוו להושיב.** דיינין בכל עיר ועיר דכתיב (דברים יז) תתן לך בכל שעריך: **לך נצטוו עכו"ס.** דהא משפט כתיב ביה והכא נמי כתיב (סס) ושפטו את העם משפט לדק: **האי תנא.** דברי' דלעיל דקתני הוסיפו עליהם דיינין דמשמע דבני נח לא נצטוו עליהם תנא דבי מנשה הוא: **ד"ך.** דיינין וברכת השם: **ס"ך.** סירוס וכלאים: **שבע מצות וכו'.** לקמן מפרש דתנא דבי מנשה לא דרים וילו והני כל חדא באנפי נפשיה כתיב בהו: **אדם הראשון לא נצטווה אלא על ע"ז בלבד שנאמר וילו ה' אלהים.** את אלהותו לוה עליו על האדם שלא ימירהו באחר: **אף על ברכת השם.** דנפקא ליה נמי מאלהים אלהותו לוה עליו שלא יקללהו דכתיב (שמות כב) אלהים לא תקלל: **אף הדיינין.** מאלהים נמי נפקא יהא אלהותי עליך להיות מורא עליך ולהיות מורא בלבד ולא מורא בשר ודם להטות משפט כי המשפט לאלהים הוא כדמפרש רב ואזיל: **אלהים אני.** נאמר לאדה"ר: **אל תמירני.** כדאמרינן לא יהיה לך אלהים אחרים על פני [שמות כ] זולתי: **לא תקללוני.** כדאמרי' אלהים לא תקלל [שם כב]: **יהא מורא עליכם.** כדאמרינן אלהים לשון שררה ורבנות כמו נתתיך אלהים לפרעה (שם ז) יהא מורא עליך ולא מורא בשר ודם לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא (דברים א) דהיינו דינין: **כיש אומרים.** דמרבי לכולהו: **אפי' הכי נמי.** דיינין וברכת השם:

לאמר הן ישלח. אע"ג דהאי קרא במחזיר גרושתו כתיב וכני נח לא הוזהרו בה מ"מ מייתי ראיה דגבי אישות כתיב לאמר: **אכל תאכל ולא אבר מן החי.** והא דאמרינן לקמן (דף נט:) דלא הותר לאדם הראשון בשר לאכילה היינו להמית ולאכול אבל מתה מאליה שריא ואתא לאפוקי אבר מן החי דאפי' נפל מאליו אסור:

עשר מצות. תימה הא איכא גיד הנשה למ"ד (בחולין דף ק:) לבני יעקב נאסר ומילה שניתן לאברהם אבינו: **לא נצטווה אלא על ע"ז.** מה שנאסר לו בשר ועץ הדעת לא קחשיב לפי שלא היה נוהג לדורות ודוקא אדם הראשון קאמר אבל מודה רבי יהודה דבני נח נצטוו אחר המבול דהא אמר בפרק ג"ה (חולין דף ק:) לרבי יהודה גבי אבר מן החי דאתי איסור אבר מן החי ואייל איסור טומאה שכן איסורו נוהג בבני נח:

דכתיב

רבי חנניה בן [ו](גמלא) אומר אף על הדם מן החי רבי חידקא אומר אף על [ז]הסירום רבי שמעון אומר אף על הכישוף רבי יוסי אומר כל האמור בפרשת כישוף בן נח מוזהר עליו [1]לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים וגו' ובגלל התועבות האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך ולא ענש אלא אם כן הזהיר רבי אלעזר אומר אף על הכלאים מותרין בני נח ללבוש כלאים ולזרוע כלאים [8]ואין אסורין אלא בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן מנהני מילי אמר ר' יוחנן דאמר קרא [2]ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל [9]ויצו אלו הדינין וכן הוא אומר [3]כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' ה' זו ברכת השם וכן הוא אומר [4]ונוקב שם ה' מות יומת אלהים זו עבודת כוכבים וכן הוא אומר [5]לא יהיה לך אלהים אחרים על האדם זו שפיכות דמים וכן הוא אומר [6]שופך דם האדם וגו' לאמר [ח]זו גילוי עריות וכן הוא אומר [7]לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר מכל [9]עץ הגן ולא גזל תאכל ולא אבר מן החי כי אתא רבי יצחק תני איפכא ויצו זו עבודת כוכבים אלהים זו דינין בשלמא אלהים זו דינין דכתיב [8]ונקרב בעל הבית אל האלהים אלא ויצו זו ע"ז מאי משמע [ז]רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר [9]סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם וגו' וחד אמר [10]עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו מאי בינייהו איכא בינייהו עכו"ם שעשה ע"ז ולא השתחוה לה למאן דאמר עשו משעת עשייה מיחייב למאן דאמר כי הואיל הלך עד דאזיל בתרה ופלח לה אמר רבא ומי איכא למאן דאמר עכו"ם שעשאה ע"ז ולא השתחוה לה חייב והתניא [ט]בעכו"ם דברים שבית דין של ישראל ממיתין עליהן בן נח מוזהר עליהן אין בית דין של ישראל ממיתין עליהן אין בן נח מוזהר עליהן למעוטי מאי לאו למעוטי עכו"ם שעשה ע"ז ולא השתחוה לה אמר רב פפא לא למעוטי גיפוף וניסוק גיפוף וניסוק דמאי אילימא כדרכה בר קטלא הוא אלא [ג]למעוטי שלא כדרכה דיינין בני נח איפקוד והתניא [י]עשר מצות נצטוו ישראל במרה שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דיינין ושבת וכיבוד אב ואם דיינין דכתיב [11]שם שם לו חוק ומשפט שבת וכיבוד אב ואם דכתיב [12]כאשר צוך ה' אלהיך ואמר רב יהודה [יא]כאשר צוך במרה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה אי הכי מאי והוסיפו עליהן דיינין אלא אמר רבא לא נצרכה אלא לדיני קנסות אכתי והוסיפו בדיינין מיבעי ליה אלא אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא [יב]להושיב בית דין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר והא בני נח לא איפקוד והתניא [יג]כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר [יד]כך נצטוו בני נח להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא אמר רבא האי תנא תנא דבי מנשה הוא דמפיק ד"ך ועייל ס"ך דתנא דבי מנשה שבע מצות נצטוו בני נח ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים גזל ואבר מן החי סירום וכלאים רבי יהודה אומר אדם הראשון לא נצטווה אלא על ע"ז בלבד שנאמר ויצו ה' אלהים על האדם רבי יהודה בן בתירה אומר אף על ברכת השם ויש אומרים אף על הדינים כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב אלהים אני לא תקללוני אלהים אני לא תמירוני אלהים אני יהא מוראי עליכם כמאן כיש אומרים תנא דבי מנשה אי דריש ויצו אפילו הנך נמי אי לא דריש ויצו הני מנא ליה לעולם לא דריש ויצו הני כל חדא וחדא באפי נפשיה כתיבא ע"ז וגילוי עריות

דכתיב

אף על הדם מן החי. כולהו יליף טעמייהו לקמן [נט. ומילך]: **כפרשה מכשף.** זו היא שמזכיר והולך לא ימצא בך ובגלל התועבות האלו וגו' ומדנענשו עליהם שמע מינה הוזהרו על כולם דלא ענש אלא אם כן הזהיר: **מוסרין בני נח וכו'.** סיפא דמילתא דרבי אלעזר הוא וכולה מפרש לקמן [ס.]: **מכל עץ הגן ולא גזל.** מדאיצטריך למישרי ליה ולהפקיר לו עני הגן ש"מ שאינו מופקר לו נאסר לו: **לאכול תאכל.** העומד לאכילה ולא תאכל אבר מן החי דבהמה בחייה אינה עומדת לאכילה אלא לגדל ולדות: **עשוק אפרים.** מיד שונאיו ולעון משפט רצוץ ע"י שפטיו של הקב"ה: **כי הואיל הלך אחרי לו.** מפני שנתרצה ללכת אחרי צווי של נביאי הבעל: **למעוטי גיפוף וניסוק.** אבל עשה אתרבי מוילו אע"ג דבית דין של ישראל אין ממיתין: מגפף ומנסק אמרינן במתני' (דף ס:) דגבי ישראל אינו נהרג: **בדדרכה.** שדרך עבודתה בכך ישראל נמי כל עבודה שדרך עבודתה בכך ישראל חייב עליה ואפילו הוא דרך בזיון כגון פועל לפעול וזורק אבן למרקוליס כדאמר במתני' (סס) וילפינן מקראי וכ"ש כשהוא דרך כבוד דכולהו כדרכן נפקי [סס.] מאיכה יעבדו הגויים האלה את אלהיהם וגו'): **לאשר לוך ה' אלהיך.** כתיב בדברות האחרונות גבי שבת וכבוד אב ואם והיכן לוך הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערבות מואב כאשר לוך בסיני (א) דמשה לאו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומזהירם על מצותיה אלא כמו שקבלה הוא והיה חוזר ומגיד להם וכל מה שכתוב בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני: **לעדה ועדיס והסרלאה.** וכן נצטוו ישראל במרה להיות דנין בסנהדרין של כ"ג כדאמרי' (לעיל ב.) עדה שופטת ועדה מצלת דעכו"ס לא איפקוד בהכי כדילפינן לקמן (דף מ:) מקראי דבן נח נהרג בעד א' ובדיין א': **אי הכי מאי הוסיפו עליהן דיינין.** אין אלו דיינין אלא מצות דיינין: **דיני קנסות.** הוסיפו במרה דבני נח לא הוזהרו עליהן דכתיב וילו וגמרי' לה מאשר ילוה להתם לדקה ומשפט כתיב דהיינו דין ופשרה אבל קנסות לאו משפט נינהו דקנסינן ליה טפי מדייניה: **דדיינין מבעי ליה.** דניהוי משמע שהוסיפו להם בהלכות דיינין שנצטוו עליהם כבר אבל השתא דקתני הוסיפו עליהם דיינין משמע כל הלכות דיינין הוסיפו: **כל פלך.** מדיינה: **ישראל נצטוו להושיב.** דיינין בכל עיר ועיר כדכתיב (דברים יז) תתן לך בכל שעריך: **לך נצטוו עכו"ס.** דהא משפט כתיב ביה והכא נמי כתיב (סס) ושפטו את העם משפט לדק: **האי תנא.** דברי' דלעיל דקתני הוסיפו עליהם דיינין דמשמע דבני נח לא נצטוו עליהם תנא דבי מנשה הוא: **ד"ך.** דיינין וברכת השם: **ס"ך.** סירוס וכלאים: **שבע מצות וכו'.** לקמן מפרש דתנא דבי מנשה לא דרים וילו והני כל חדא באנפי נפשיה כתיב בהו: **אדם הראשון לא נצטווה אלא על ע"ז בלבד שנאמר וילו ה' אלהים.** את אלהותו לוה עליו על האדם שלא ימירהו באחר: **אף על ברכת השם.** דנפקא ליה נמי מאלהים אלהותו לוה עליו שלא יקללהו דכתיב (שמות כב) אלהים לא תקלל: **אף הדיינין.** מאלהים נמי נפקא יהא אלהותי עליך להיות מורא עליך ולהיות מורא בלבד ולא מורא בשר ודם להטות משפט כי המשפט לאלהים הוא כדמפרש רב ואזיל: **אלהים אני.** נאמר לאדה"ר: **אל תמירני.** כדאמרינן לא יהיה לך אלהים אחרים על פני [שמות כ] זולתי: **לא תקללוני.** כדאמרי' אלהים לא תקלל [שם כב]: **יהא מוראי עליכם.** כדאמרינן אלהים לשון שררה ורבנות כמו נתתיך אלהים לפרעה (שם ז) יהא מורא עליך ולא מורא בשר ודם לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא (דברים א) דהיינו דינין: **כיש אומרים.** דמרבי לכולהו: **אפי' הכי נמי.** דיינין וברכת השם:

ותשמח

עין משפט נר מצוה

פד א מיי' פ"י מהלכות מלכים הלכה ו:

פה ב ג מיי' פ"ט שם הלכה כ:

פו ד מיי' פ"ז מהלכות סנהדרין הל"ח סמג עשין מז:

פז ה מיי' פ"ט מהלכות מלכים הל"ד:

תורה אור השלם

1. לא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף: וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וִידִּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים: כִּי תוֹעֲבַת יְיָ כָּל עֹשֵׂה אֵלֶּה וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה יְיָ אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ: דברים יח י-יב

2. וַיְצַו יְיָ אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל: בראשית ב טז

3. כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְיָ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְיָ עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו: בראשית יח יט

4. וְנֹקֵב שֵׁם יְיָ מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ בוֹ כָּל הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ שֵׁם יוּמָת: ויקרא כד טז

5. לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי: שמות כ ג

6. שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם: בראשית ט ו

7. לֵאמֹר הֵן יִשְׁלַח אִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָלְכָה מֵאִתּוֹ וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר הֲיָשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד הֲלוֹא חָנוֹף תֻּחֳנַף הָאָרֶץ הַהִיא וְאַתְּ זָנִית רֵעִים רַבִּים וְשׁוּבִי אֵלַי נְאֻם יְיָ: ירמיהו ג א

8. אִם לֹא יִמָּצֵא הַגֹּנֵב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ: שמות כב ז

9. סָרוּ מַהֵר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִים עֲשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: שמות לב ח

10. עָשׁוּק אֶפְרַיִם רְצוּץ מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי צָו: הושע ה יא

11. וַיְצַעֵק אֶל יְיָ וַיּוֹרֵהוּ יְיָ עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל הַמַּיִם וַיִּמָּתְקוּ הַמַּיִם שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ: שמות טו כה

12. שָׁמוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: דברים ה יא, טז

מוסף רש"י

בעכו"ם דברים שבית דין של ישראל כו'. הכי קאמר באיסור עבודת כוכבים דבניס שב"ד ישראל ממיתין עליהם כגון כל עבודות שדרכן של עבודת כוכבים בכך וזבוח וקטור אפילו אלא כדרכה, כדלקמן בפרקין (לקמן נז.). **כאשר צוך במרה.** דכתיב (שמות טו) שם שם לו חק ומשפט (שבת פז:).

מסורת הש"ס

א) [ל"ל גמליאל], **ב)** ב"מ ל:, **ג)** [עמ"ש תוס' מנחות לא. ד"ה רב חסדא], **ד)** [לקמן מז:], **ה)** ע"ז רש"י ד"ה בע"ל בדברים], **ו)** תוריות ח:, **ז)** שבת פז:, **ח)** [תוספתא דע"ז פ"טו], **ט)** [דברים יב],

גליון הש"ס

גמ' ויצו אלו הדינים. עי' תשובת רמ"א סימן י': **שם עץ הגן ולא גזל.** עי' ב"מ דף ע' ע"ב תוס' ד"ה תשיך:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה כאשר לוך וכו' כאשר לוך בסיני. נ"ב ובתוס' דשבת דף פ"ז מעשי קוסיית רש"י בתירוץ אחר:

רבינו חננאל

בני נח כו'. עד ר' יוסי אומר כל האמור בפרשת מכשף בן נח מוהר עליו שנאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמי' מעונן ומנחש ומכשף וחובר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים. וכתוב ובגלל התועבות האלה ה' אלהיך מוריש אותם מפניך ואינו מענישם בתועבות הללו אלא שבוודאי הזהירן בהן שאין הקב"ה מעניש אלא אם כן הזהיר ר' אליעזר אומר אף על הרכבת האילן והרכבת הבהמה נצטוו אבל מותרין ללבוש כלאים ולזרוע כלאים מנא הני מילי א"ר יוחנן דכתיב וויצו ה' אלהים על האדם. ויצו אלו הדיינין ה' זו ברכת השם אלהים זו ע"ז. על האדם זו שפיכות דמים. מכל עץ הגן אכול תאכל ולא גזל תאכל ולא אבר מן החי. ר' יצחק תני איפכא ויצו זו ע"ז כו' וזה וזה מביא ראיה מקראי. ואקשינן דינין בני נח נצטוו עליהן והתניא עשר מצות נצטוו ישראל במרה. ז' שקבלו עליהן בני נח. הוסיפו עליהן דינין ושבת וכבוד אב ואם. דינין שנאמר שם שם לו חק ומשפט ושבת וכיבוד אב ואם דבתרייהו כתיב כאשר צוך ה' אלהיך ואמר ר' יהודה כאשר צוך במרה ופריק ר"נ לעולם הדינין בני נח נצטוו עליהן ומה הוסיפו במרה שיהו דינין בעדה ע"פ שנים עדים והתראה. ודחינן אי הכי מאי והוסיפו עליהן דינין. ונדחה. וגם פירוק של רבא ושל רב אחא בר יעקב ו).

ו) עד כאן נכתב הדף ומאלו הדף נשאר חלק וכתוב כתב "לפיך הנה קונעדס שלם" אבל לא נמצא כ"י ומסר לפניו עד דף פט.

ותשחת הארץ. מדאיענוש עלייהו שמע מינה איפקוד עלייהו: **כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ.** גלוי עריות דכתיב (משלי ל) דרך גבר בעלמה ודור המבול על העריות נענשו דכתיב (בראשית ו) וילכו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה: **ואידך.** מאן דדרים ולו [שם ג] אמר לך אזהרה מוילו הוהר לדם הראשון וגבי דור המבול אורחייהו מגלי להודיעך על מה נענשו: **קטלייהו קא מגלי.** בחיוו מיתה ימיתם ולעולם הוהרו מוילו: **כירק עשב.** עשב קרי עשב האפר וכל הגדל מאיליו שמין בו טורח לחרוש ולזרוע: **למישרי בשר הוא דאתא.** כדאמר לקמן בפרקין (דף נט:) דדם הראשון לא הותר לו בשר באכילה אלא עשבים ואילנות דכתיב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע לכם יהיה לאכלה ולחיית הארץ[מ] העשבים והאילנות תאכלו אתם וחיית הארץ ולא חית הארץ לכם והוהרו על אבר מן החי מאכול תאכל[נ] ולמדך דאפי' איך ממיתה אלא שנפל ממנה אבר מאיליו לא תאכלנו וכאו בני נח והתיר להם להמית ולאכול ולאו למדרש מינה ולא כירק גנה אתא דלגופיה אצטריך לפי שירק עשב הותר לדם הראשון תלה להו לבני נח בהמות וחיות כירק עשב: **בשר בנפשו דמו.** בעוד שהוא הבשר בנפשו דהיא דמו לא תאכלו הבשר: **למישרא שרצים הוא דאתא.** משום שהוהרו באבר מן החי מאכול תאכל אתא הני קראי למשרא אבר מן החי בשרצים והכי דרשינן לקמן בפרקין (דף נט:) אותו בשר שקרוי דמו בנפש והבשר קרוי בשר דהיינו דמו חלוק מבשרו אסרנא לכו באבר מן החי ולא בשרצים שאין דמו קרוי נפש אלא הרי הוא כבשרו דאילו בישראל לא מחייבי עליה כרת כדאמר בכריתות (דף כא.) דלית ביה אלא לאו דדם דשרצים כבשר: **לברכה בעלמא.** לא לפרות ולא לרבות צווח אלא ברכם בפריה ורביה: **מן העוף למינהו.** מדנטעוה להביא זכר ונקבה לתיבה מכל מין ולא שיזדווג לו מין אחר שמע מינה אסורין להרביע כלאים: **ואידך.** לאו משום איסור כלאים אלא לצוות בעלמא שכל אחד ואחד נוח לו לצוות מינו מצוות מין אחר: **על שלש מצות בן נח נהרג.** ואף על פי שנצטוו בשבע אין נהרגין אלא על שלש כדפרישנ להו רב ששת דבשפיכות דמים כתיבא בהדיא דמו ישפך[פ] וגלוי עריות וברכת השם כתיב גבי ישראל אים אים[צ] ודרש' להו[ק] לרבות את הכותים להיות במיתה כישראל: **בעבודה כוכבים נמי.** כתיב גבי מולך אים אים בקדושים תהיו: **על ד' מלות.** עבודה כוכבים הוסיף עמהם: **בעבודה כוכבים דכתיב שב"ד ישראל וכו'.** הכי קאמר באיסור עבודת כוכבים אותם דברים שב"ד ישראל ממיתין עליהם כגון כל עבודות שדרכן של עבודת כוכבים בכך וחבוח וקיטור אפי' אלא כדרכה כדלקמן בפירקין (דף ס.): **אזהרה שלהם.** כלומר כל אזהרה דתנא תנא גבי בני נח זו היא מיתה שלהם דלא דייק בהו תנא למיתני מיתה גבי חייבי מיתות ואזהרה בשאין בהן מיתה לגבי ישראל: **גבי רחמנא בחדא.** בשפיכות דמים: **על הגזל.** כך הוא מצות בני נח גנב וגזל וכן יפת תואר דהוי נמי גזל שגוזלין את אשתו במלחמה: **וכן ליולא בהן.** שאינן ממש גזל אלא דומין להם ולקמן מפרש להו: **ישראל בכותי מותר.** ולא תעשוק את רעך כתיב (ויקרא יט) ולא כותי ומדרבנן [א] איכא למאן דאסר משום חילול השם בהגוזל בתרא (ב"ק דף קיג.): **משום דקנעי למיתנא סיפא ישראל בכותי מותר.** ואי תנא גבי כותי בכותי חייב הוה תני ישראל בכותי פטור ומשמע פטור מן המיתה אבל עובר עליו בלאו ומשום הכי תנא בריש לשון איסור דליתני גבי ישראל מותר דס"ל דאמר דאמר ממש: **הא כל היכא דאיכא חיוב מיתה מתנא תנייה.** בלשון חיוב ומדנקט הכא לשון איסור ש"מ דוקא תנייה. לעולם הכא לאו דוקא איסור נקט אלא משום סיפא ודקשיא לך ריש מדלא נקט נמי לשון איסור ש"מ דוקא תני להו התם לא מצי למיתנא לשון איסור משום דנבעי למימר ישראל בכותי מותר ולא מצי מתני ליה: ה"ג **הכותי**[ט] **וכן רועי בהמה דקה ישראל.** שסתמן גזלנים שמרעים בהמתן בשדות אחרים: **לא מעלין ולא מורידין.** לא מעלין אותם מן הבור להצילם מן המיתה ולא מורידין אותם לבור להמיתם בידים [אבל האיבה דין זה אינו נוהג כי בטלו ד"ר]: **פועל בכרם.** ואוכל מן הענבים: **בשעת גמר מלאכה.** כגון שסכרו לבור: **הרי הוא.** ואפי' ישראל בישראל דכתיב (דברים כג) ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל ובריית קתני ישראל בכותי מותר הא ישראל בישראל אסור ותו בכותי היכי אסור ליה מי איכא מידי דישראל בישראל שרי ולכותי אסור: **אי לאו בשעת גמר מלאכה גזל מעליא הוא.** וגזל תנא ליה ריש: **לעולם בשעתה מי ניחא ליה.** הלכך גזל הוא אלא שאין ב"ד ישראל נזקקין להשיבו דבתר הכי מחיל ליה ובישראל בישראל נמי אסור ומעבר לא עבר דכתיב (ויקרא יט) לא תגזול (שם ה) והשיב את הגזילה אמידי דהשבון קרי גזל ואידך לא אבל בכותי דלאו בר השבון הוא שכל דינו למיתה לא נפיק פחות משוה פרוטה מכלל פרוטה ואפי' מישראל דמחיל ליה בתר הכי: **כותי כלוחי ליולא בו.** בתמיהה. וגבי כותי בכותי מוליא פחות משוה פרוטה מכלל פרוטה וקרי כיולא בו בגזל ולא גזל ממש: **כלוכש שכר שביר.** דגזל לא הוי אלא בחוטף דבר מיד חבירו כדאמר בב"ק במרובה (דף עט:) מקרא דויגזול את החנית מיד המצרי (ש"ב כג): כיולא בו בגנב גרמה בעיני מדלא קבעי לה מאי היא לא משכחת ליה ולאו עליה קאי אלא אגזל ויפת תואר: **נהרג עליו.** משום גזל ואף על פי שאין זו בעולת בעל דאישות אלא דזנות בעלמא כחמורו והבהמה. כותי בישראל שפחה כנענית שייחד ישראל לעבד עברי ובא עליה כותי נהרג. ישראל בכותי מותר כותי שייחד שפחה לעבדו ובא ישראל ולקחה בשביה מותר דהא אפי' אשתו גמורה מותרת לו. ישראל בישראל אסור דהיינו שפחה חרופה שחייבין עליה אשם: **כיולא בו גבי שפיכות דמים לא תנא.** האי תנא דלעיל משום דאין לשפיכות דמים שאינו חייב גמור או מותר לגמרי כגון (פ) נרדף שניתן להנגל עצמו בנפשו של רודף דאילו שופך דם בשוגג שפיכות דמים גמור הוא אלא רחמנא חס עליה: **ויכול.** הנרדף להגיל עצמו באחד מאבריו של רודף כגון לקטע רגלו: **ולא הגיל.** אלא הרגו:

דכתיב ותשחת. ולא (ג) נענש אלא אם כן הזהיר: לנערה

דכתיב [1]ותשחת הארץ לפני האלהים ותנא דבי רבי ישמעאל בכל מקום שנא' [ב]השחתה אינו אלא דבר ערוה ועבודת כוכבים דבר ערוה שנא' [2]כי השחית כל בשר את דרכו עבודת כוכבים דכתיב [3]פן תשחיתון ועשיתם וגו' ואידך אורחייהו דקא מגלי שפיכות דמים דכתיב [4]שופך דם האדם וגו' ואידך קטלייהו הוא דקמגלי גזל דכתיב [5]כירק עשב נתתי לכם את כל וא"ר לוי כירק עשב ולא כירק גנה ואידך ההוא למישרי בשר הוא דאתא אבר מן החי דכתיב [6]אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו ואידך ההוא [ג]למישרי שרצים הוא דאתא סירוס דכתיב [7]שרצו בארץ ורבו בה ואידך לברכה בעלמא כלאים דכתיב [8]מהעוף למינהו ואידך ההוא לצותא בעלמא אמר רב יוסף אמרי בי רב על שלש מצות בן נח נהרג: גש"ר סימן: על גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל ברכת השם מתקיף לה רב ששת בשלמא שפיכות דמים דכתיב [4]שופך דם האדם וגו' אלא הנך מנא להו אי גמר משפיכות דמים אפילו כולהו נמי אי משום דאיתרבאי [9]מאיש איש עבודת כוכבים נמי איתרבי [10]מאיש איש אלא אמר רב ששת אמרי בי רב על ארבע מצות בן נח נהרג ועל עבודת כוכבים בן נח נהרג והתניא [ג]בעבודת כוכבים דברים שב"ד של ישראל ממיתין עליהן בן נח מוזהר עליהן אזהרה אין מיתה לא אמר רב נחמן בר יצחק אזהרה שלהן זו היא מיתתן רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרי [א]על שבע מצות בן נח נהרג גלי רחמנא בחדא והוא הדין לכולהו ועל הגזל בן נח נהרג והתניא [ד]על הגזל גנב וגזל וכן יפת תואר וכן כיוצא בהן [ב]כותי בכותי וכותי בישראל אסור וישראל בכותי מותר ואם איתא ניתני חייב משום דקבעי למיתני [ה]סיפא ישראל בכותי מותר תנא רישא אסור והא כל היכא דאית ליה חיובא מיתנא קתני דקתני רישא [ו]על שפיכות דמים כותי בכותי וכותי בישראל [ד]חייב ישראל בכותי פטור התם היכי ליתני ליתני אסור ומותר והתניא [ז] [ה]כותי [ח] ורועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין כיוצא בו בגזל מאי היא אמר רב אחא בר יעקב לא נצרכה אלא לפועל בכרם פועל בכרם אימת אי בשעת גמר מלאכה התירא הוא [ו]אי לאו בשעת גמר מלאכה גזל מעליא הוא אלא אמר רב פפא לא נצרכה [ז]אלא לפחות משוה פרוטה אי הכי כותי בישראל אסור הא [ח]בר מחילה הוא נהי דבתר הכי מחיל ליה צערא בשעתיה מי לית ליה כותי בכותי כיוצא בהן כיון [ט]דלאו בני מחילה נינהו גזל מעליא הוא אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא לא נצרכה אלא [ח]לכובש שכר שכיר כותי בכותי וכותי בישראל אסור ישראל בכותי מותר כיוצא ביפת תואר מאי היא [ט]כי אתא רב דימי א"ר אלעזר א"ר חנינא [ט]בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג עליה כיוצא בו דשפיכות דמים לא תניא אמר אביי אי משכחת דתניא רבי יונתן בן שאול היא דתניא [ג]רבי יונתן בן שאול אומר ·רודף אחר חבירו להורגו ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל נהרג

עין משפט נר מצוה

פח א מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה יד סמג עשין קכב:
פט ב מיי' שם הלכה ט:
צ ג מיי' שם הלכה ד:
צא ד מיי' פ"ב מהלכות רוצח הלכה יא סמג לאוין קסג:
צב ה מיי' פ"י מהלכות עכו"ם הלכה ג ופ"ד מהלכות רוצח הלכה יא סמג לאוין קסג טור שו"ע יו"ד סימן קנח סעיף ג ונוש"ע חו"מ סימן תכה סעיף ה:
צג ו ז ח מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה ט:
צד ט מיי' שם הלכה ח:
צה י מיי' שם הל"ד:

תורה אור השלם

1. וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס: בראשית ו יא
2. וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ: בראשית ו יב
3. פֶּן תִּשְׁחַתוּן וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה: דברים ד טז
4. שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם: בראשית ט ו
5. כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל: בראשית ט ג
6. אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ: בראשית ט ד
7. וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ בָהּ: בראשית ט ז
8. מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וּמִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת: בראשית ו כ
9 אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְיָ: ויקרא יח ו
וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ: ויקרא כד טו
10. וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן: ויקרא כ ב

הגהות הב"ח

(מ) רש"י ד"ה כיולא וכו' כגון (נדרים) מז"מ וכ"כ ס"מ דרודף: (נ) תוס' ד"ה דכתיב וכו' ולא ענש אלא:

הגהות הגר"א

[א] רש"י ד"ה ישראל בנכרי כו' ומדרבנן איכא כו'. כ"ב תמוה מאד ועמ"ש (בחו"מ) בסימן שמח (ס"ק מ. ובאה"ע סי' כ"ח סק"ה):

מוסף רש"י

כי השחית כל בשר. בדור המבול כתיב, ודור המבול בעריות קלקלו, דכתיב (בראשית ו) ויקחו להם נשים וגו', שהיו מקקין לנשי רעיהן ולכל בהמה ומיה (חולין כג.). ורדעי בהמה דקה. הן ישראל והן גזלנין הרי כעובדי כוכבים (ע"ז יג.). לא מעלין אותן מן הבור. אם נפלו לתוכו, אלא יעיסם וימותו, ולא מורידין. אותן לבור להמית אותן בידים (שם) דלאו בני מחילה נינהו. בני נח אסורים הם (לקמן נט.). ויכול. הנרדף או הרואהו, להצילו באחד מאבריו ולא הציל. אלא בנפשו (לקמן עד.).

לנערה המאורסה דלדידהו לית להו. והא דאמר בסוף פ"ק דב"ב (דף טו: ושם) אותו היום עבר אותו הרשע חמש עבירות בא על נערה המאורסה אע"ג דלא נגטוו דבר מכוער הוא דקתשיב נמי ושט את הבהורה אע"פ שלא הוזהרו על כך ואשכחן נמי שסיפר הכתוב בגנותו בדבר שעתידה תורה לאסור דאמרי' לקמן (נח:) כותי מותר בבתו וכפ' כהן משוח (הוריות י:) אמרי' לוט ושתי בנותיו הס נתכוונו לדבר מצוה לדיקים ילכו בס הוא שנתכוין לדבר עבירה ופושעים יכשלו בס: **ואי בדינא** דידהו סייף הוא. המ"ל דתנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה האמורה לבני נח חנק: **וחכמים** אומרים הרבה עריות.

פ"ה כגון כל חייבי כריתות דלרבנן אתרבו להו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה וכ"מ לא דריש איש איש לרבויא אע"ג דלעיל (דף נו.) גבי ברכת הבס דריש ר"מ איש איש ומשמע דמאן דדריש חדא דריש כולהו דמתוך כך מסיק לעיל על ו) שבע מצות בני נח נהרג התם משמיה דנפשיה והכא ר"מ אליבא דר' עקיבא כדמוקי לה בסמוך מיהו הא דמרבינן לעיל נכרי מאיש איש היינו בעריות דידן אבל דידהו נ"ל מדכתיב לאמר א"כ בין לר' מאיר בין לרבנן הא דדריש איש איש היינו בעריות דידן אבל דידהו מדכתיב לאמר ודרשי להו רבנן לכל עריות דידהו אבל לר"מ ס"ל כיון שפירש בבני נח על כן יעזב איש דהיינו חייבי מיתות הן הן העריות שמוזהרין עליהן ואין להרבות יותר:

ח) **הורתו** שלא בקדושה ולידתו בקדושה. פ"ה דנקט הכי משום למעוטי הורתו ולידתו בקדושה כיון דדמי לישראל גזר בו ר"מ אפי' בשאר האב ואפי' שנולדו אותן הקרובים בהיותו נכרי ט) וי"ל איפכא דאדרב' כיון דהורתו ולידתו בקדושה הרי הוא כישראל ומותר אפי' באחותו מן האם שנולדו מקודם דליכא למיגזר שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה כיון דלית בהו לד פסלות י) דהנהו ודאי כשתי אמהות דמו ועי"ל דהורתו ולידתו בקדושה נמי כך דינו והא דלא נקטי לרבותא משום דלא פסיקא ליה למתני אתין לה כ) שאר האב דמה שנולד לאביו בקדושה אסור מדאורייתא:

נשא

נהרג עליו. היינו כיולא בו דשפיכות דמים דהוי קרוב להתיר ואינו מותר כותי בכותי וכותי בישראל חייב וכן ישראל בישראל אבל ישראל בכותי פטור ואליבא דרבי יונתן אבל רבנן פליגי עליה ואמרי היתר גמור הוא וליכא כיולא בו: **מפי אים.** על ידי דיין אים או עד אים: **אף על העוברין.** הכה את האשה ויצאו ילדיה נהרג עליהן וישראל עד שיצא לאויר העולם כדתנן במס' [נדה] (דף מד.) תינוק בן יום אחד ההורגו חייב היכא דקיים ליה בגוויה שכלו לו חדשיו ואינו נפל: **מיד כל היה.** מיד כל דבר חי: **שופך דם האדם באדם.** שבתוך האדם דמו ישפך: **זה חנק.** דאין דמו יוצא לחוץ: **ואשה.** בת נח לא מפקדה על הדין: **ביאו.** היינו נשיס: **מה תלמוד לומר איש איש.** אל כל שאר בשרו וגו': **בעריות דידן.** באשת איש ישראל: **למאי הלכתא.** נדון בדיני ישראל: **שלריך עדה ועדים והתראה.** כישראל: **מגרע גרע.** זה הבא על אשת ישראל מהבא על אשת כותי שנהרג בעד אחד ובדיין אחד ושלא בהתראה. מגרע גרע לשון קולא ובתמיהה: **לא נלרכה.** האי דקתני נידון בדיני ישראל: **אלא.** שבא על נערה המאורסה ישראלית: **דלדידהו לית להו.** מיתה בנערה המאורסה אלא בבעולת בעל וגבי ישראל נהרג מריבויא דאיש איש על כרחך (ח) האי דקטלוה משום דאתרביה באיש איש כישראל ולגבייהו לאו אשת איש דנחייב קטלא דידהו אלא נידון בסקילה אבל אין צריך עדה ועדים והתראה דלא גרע מעריות דידהו: **אבל.** בא על אשת איש ישראל בדינא דידהו דייניין ליה בתמיה: **בא על נערה המאורסה נידון בסקילה.** כישראל א] דהא בדינא דידהו סייף הוא דכל מיתת בן נח אינו אלא סייף [נו.] לרבנן דפליגי אתנא דבי מנשה: **נכנסה לחופה ולא נבעלה.** בדיני ישראל חנק הוא כשאר אשת איש דגבי סקילה כתיב נערה בתולה מאורסה וגו'ט) ודרשינן (כתובות דף מא.) בתולה ולא בעולה מאורסה ולא נשואה ומאי נשואה אילימא נשואה ונבעלה מבתולה ולא בעולה נפקא אלא שנכנסה לחופה ולא נבעלה ומעטה קרא מסקילה וישנה בחנק דהכל היו בכלל נואף ונואפת ויצאה ארוסה לידון בעצמה וזו שלא יצאה עמדה בכללה: **בעולת בעל יש להם.** דכתיב (בראשית כ) והיא בעולת בעל ולא כתיב והיא אשת איש אלמא הנך מת משום בעלתו של בעל ולא מפני קדושין וחופתו: **תניא כוותיה דרבי יוחנן.** דאמר בא על עריות ישראל דקתני נידון בדיני ישראל לא מתוקמא אלא בנכנסה לחופה או בנערה המאורסה וכו' דלדידהו לית להו: **אין כ"ד של ישראל ממיתין עליה.** כגון חייבי כריתות אחותו ואחות אביו ואחות אמו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ואחות אשתו: **אין בן נח מוזהר עליה.** כדמפרש לקמן [נח.] דר' מאיר אליבא דר"ע אמרה דנפקי ליה עריות בבני נח מעל כן יעזב איש וגו'ו) והתם חייבי מיתות הוא דכתיבי: **הרבה עריות יש.** כגון כל חייבי כריתות בן נח מוזהר עליהם דלרבנן אתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה וכ"מ לא דריש איש איש לרבויי: **בא על עריות ישראל.** עבריות: **עריות בני נח.** כותיות: **ואנו אין לנו.** שיהא בן נח חלוק בין ישראלית לכותית אלא נערה המאורסה משום דלדידהו לית להו קטלינן ליה בקטלא דידן: **אידי ואידי חנק הוא.** דיינו ודייניהן שוין בה: שהורתו

נהרג עליו אשכח ר' יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב [א]בן נח נהרג בדיין א' ובעד אחד שלא בהתראה מפי איש ולא מפי אשה ואפילו קרוב משום רבי ישמעאל אמרו [2]אף על העוברין מנהני מילי אמר רב יהודה דאמר קרא [1]אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש אפילו בדיין אחד [1]מיד כל חיה אפילו שלא בהתראה [1]אדרשנו ומיד האדם אפילו בעד אחד [1]מיד איש ולא מיד אשה אחיו אפילו קרוב משום רבי ישמעאל אמרו אף על העוברין מאי טעמיה דרבי ישמעאל דכתיב [2]שופך דם האדם באדם דמו ישפך איזהו אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר שבמעי אמו ותנא קמא [ב]תנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא חנק ושדי ליה האי באדם אסיפיה דקרא ודרוש ביה הכי באדם דמו ישפך איזהו שפיכות דמים של אדם שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה חנק מתיב רב המנונא ואשה לא מפקדה והכתיב [3]כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' הוא מותיב לה והוא מפרק לה בניו לדין ביתו לצדקה אמר ליה רב אויא סבא לרב פפא אימא בת נח שהרגה לא תיהרג מיד איש ולא מיד אשה כתיב אמר ליה הכי אמר רב יהודה שופך דם האדם מכל מקום אימא בת נח שזינתה לא תיהרג דכתיב [4]על כן יעזב איש ולא אשה א"ל הכי אמר רב יהודה [4]והיו לבשר אחד הדר ערבינהו קרא ת"ר איש מה תלמוד לומר [5]איש איש [ג]לרבות את הכותים שמוזהרין על העריות כישראל והא מהכא נפקא מהתם נפקא [6]לאמר [ד]זה גילוי עריות התם בעריות דידהו והכא בעריות דידן דקתני סיפא בא על עריות ישראל נידון בדיני ישראל למאי הלכתא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה מגרע גרע אלא א"ר יוחנן לא נצרכה אלא לנערה המאורסה דלדידהו לית להו דדייניין להו בדינא דידן אבל אשת איש בדינא דידהו דייניין להו והתניא [ה]בא על נערה המאורסה נידון בסקילה על אשת איש נידון בחנק ואי בדינא דידהו סייף הוא אמר רב נחמן בר יצחק [ה]מאי אשת איש דקתני כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה דלדידהו לית להו דייניין להו בדינא דידן דתני ר' חנינא [ו]בעולת בעל יש להן נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להן תניא כוותיה דר' יוחנן [ז]כל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה אין ב"ד של ישראל ממיתין עליה אין בן נח מוזהר עליה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים [א] הרבה עריות יש שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהן ובן נח מוזהר עליהן בא על עריות ישראל נידון בדיני ישראל בא על עריות בן נח נידון בדיני בן נח ואנו אין לנו אלא נערה המאורסה בלבד ונחשוב נמי נכנסה לחופה ולא נבעלה האי תנא תנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא חנק אידי ואידי חנק הוא וסבר רבי מאיר כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה והא תניא [ז]גר שהיתה

עין משפט
נר מצוה

צו א מיי' פ"ט מהלכות מלכים הלכה יד:
צז ב מיי' שם הלכה ד:
צח ג מיי' שם הלכה ו והלכה ה:
צט ד ה ו מיי' שם הל"ז:

תורה אור השלם

1. וְאַךְ אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם: בראשית ט ה
2. שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם: בראשית ט ו
3. כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְיָ לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְיָ עַל אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו: בראשית יח יט
4. עַל כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: בראשית ב כד
5. אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְיָ: ויקרא יח ו
6. וַיְצַו יְיָ אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל: בראשית ב טז

מסורת הש"ס

ט) [לקמן עא:], כ) [נעיל ט:], ג) [תוספ' דע"ז פ"ט ע"ב], ד) יבמות לח. ע"ש, ה) [דברים כב], ו) [נכלאים ב], ז) ל"ל מרבע, ח) שיך לקמן דף נח., ט) בס"ח: הקרובים בגויס, י) בס"ח: גיות, כ) ל"ל לו. רש"ש,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה דלדידהו וכו' על כרחך כיון דקטלוה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' הרבה עריות. נרשום קו על מיתות הרבה עריות וש"ב הרמב"ם לא גרס לה ומפרש דגם חכמים ס"ל כר"מ ואין מוסיפין רק אחותו מאמו כשבעה דקלא וגם אמנה וגו' ולא כתויא לקמן וכתב שם עריות לב"י וכר"ע וחכמים (ועמ"ש רבינו ביו"ד סי' רסט ס"ק ג'):

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה בא על נערה המאורסה נידון בסקילה כישראל. כאן הס"ד ואח"ז מה"ד ומי בדינא דידהו וכו'. כל"ל:

שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה [א]יש לו שאר האם ואין לו שאר האב הא כיצד [ב]**נשא אחותו מן האם יוציא מן האב יקיים אחות האב מן האם יוציא מן האב יקיים אחות האם מן האם יוציא אחות האם מן האב ר"מ אומר יוציא וחכ"א [ג]יקיים שהיה ר"מ אומר כל ערוה שהיא משום שאר אם יוציא משום שאר האב יקיים [ד]ומותר באשת אחיו ובאשת אחי אביו ושאר כל עריות מותרות לו [ה]לאתויי אשת אביו [ו]נשא אשה ובתה כונם אחת ומוציא אחת ולכתחילה לא יכנום מתה אשתו [ז]מותר בחמותו ואיכא דאמרי אסור בחמותו אמר רב יהודה לא קשיא הא ר"מ אליבא דר' אליעזר והא ר"מ אליבא דר"ע דתניא [1]על כן יעזב איש את אביו ואת אמו רבי אליעזר אומר אביו אחות אביו אמו אחות אמו ר"ע אומר [ח]אביו אשת אביו אמו אמו ממש [1]ודבק [ט]ולא בזכר [1]באשתו [י]ולא באשת חבירו [1]והיו לבשר אחד [כ]מי שנעשים בשר אחד יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד אמר מר רבי אליעזר אומר אביו אחות אביו אימא אביו ממש היינו ודבק ולא בזכר אימא אשת אביו היינו באשתו ולא באשת חבירו אימא לאחר מיתה דומיא דאמו מה אמו דלאו אישות אף אביו דלאו אישות אמו אחות אמו ואימא אמו ממש היינו באשתו ולא באשת חברו ואימא לאחר מיתה דומיא דאביו מה אביו דלאו ממש אף אמו דלאו ממש רע"א אביו אשת אביו ואימא אביו ממש היינו ודבק ולא בזכר א"ה אשת אביו נמי היינו באשתו ולא באשת חברו [ל]לאחר מיתה אמו אמו ממש היינו באשתו ולא באשת חברו [מ]אמו מאנוסתו במאי קא מיפלגי ר"א סבר אביו**

נשא אחותו מן האם יוציא. פ"ה שלא יאמרו באמו מקדושה חמורה לקדושה קלה דסבר ר"מ אחותו מן האם אסור לבני נח ואפי' אחות אביו מן האם ואחות האם מן האם וכדיליף רבי אליעזר לקמן מעל כן יעזב איש את אביו ואת אמו וכפירוש זה משמע בפ"ב דיבמות (דף כב. ושם) דבעו במערבא גזרו שניות בגרים או לא וקאמר השתא ערוה אי לאו משום שלא יאמרו באמו מקדושה חמורה לקדושה קלה לא גזרו בה רבנן שניות מיבעיא אבל בפ' נושאין (יבמות לז:) פ"ה דהיינו טעמא דאחותו מן האם יוליא דגזרינן שמא ישא אחותו שנולדה אחריו דאיכא איסורא דאורייתא משמע לאותו הפירוש דהורתו ולידתו שלא בקדושה דליכא למיחש לאיסורא דאורייתא לא מיתסר באחותו מן האם ואי אפשר לומר כן כדאמרי' התם (דף לז:) גבי בני יודן אמתא איתחרור דהורתן ולידתן שלא בקדושה הוה ואסר להו רב ששת למיגסב נשי אהדדי מיהו קשיא דבהיא דבני יודן אמתא משמע דלא הוי טעמא משום שמא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה אלא משום דילמא אתי לאיחלופי בישראל דקאמר מן האם ולא מן האב כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי מן האב ומן האם ואי משום שמא יאמרו אמאי שרי התם מן האב ומן האם אבל אי משום איחלופי ניחא כיון דאיכא לד אב לא אתי לאיחלופי דכותיס לית להו קורבת אב ולא שייך למיגזר בהו אטו ישראל וכן משמע בפ"ב דיבמות (דף כב.) דטעמא משום איחלופי דאמר אמימר אפילו אחים מן האם מעידין לכתחלה ומאי שנא מערוה ערוה לכל מסורה עדות לב"ד מסורה משמע דטעמא דערוה משום דאתי לאיחלופי בישראל וכן פירש הקונטרס התם ערוה לכל מסורה הכל נושאין נשים ואי שרית להו לקיימה אתו נמי למישרי ערוה לישראל וי"ל דבן נח לא אסור באחותו אפי' מן האם והני תרי טעמי צריכי דיש מקומות דשייך האי טעמא דלא שייך (ה) האי אידך טעמא כגון נשא אחותו מן האם דמשום שמא יאמרו ליכא למיחש ומשום איחלופי איכא למיחש ואשת אביו לר' עקיבא ואחות אביו לרבי אליעזר דאסירי לבני נח יש לאסור משום שמא יאמרו אבל משום איחלופי ליכא למיגזר בקורבת אב דהכל יודעין דרחמנא אפקריה לזרעיה דכותי ואשת אביו לר"ל ואחות אביו לר"ע שריא דלאו משום שמא יאמרו איכא ולא משום איחלופי איכא והשתא הא דפריך דרבי מאיר אדרבי מאיר לא כמו שפירש הקונטר' דפריך נמי מדקתני אסור באחותו ואחות אביו ואחות אמו אע"ג דאין ב"ד של ישראל ממיתין עליהם דהמ"ל בכולהו דלא אסור משום דנאסרו בהיותם כותים אלא משום איחלופי כדאמר באחותו ולא פריך דר"מ אדר"מ אלא מדקתני מותר באשת אביו ובאחותו אע"ג דב"ד של ישראל ממיתין עליהם וכן כתוב בכל הספרים לעיל וסבר ר"מ כל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליהם בני נח מוזהרין עליהם והתניא כו' משמע דלא קשיא ליה אלא מהא:

מפני

ממיתין עליה וכן באחותו וקתני אסור באחותו ובאחות אביו ואחות אמו ואע"פ שאין ב"ד של ישראל ממיתין עליהם: **הא ר"מ וכו'.** תלמיד של שניהם היה כדאמרי' בגמ' ביצה (ד' ג:) גבי ליטרא קציעות ר"מ אומר א"ר אליעזר רואין כאילו הן פרודות וכו' ובמס' עירובין בפ"ק (דף יג.) אמר ר"מ שמש את ר"ע. הא דקתני אחותו אסורה לו ואשת אביו מותרת לו ר"מ היא משום ר"א והאי דקתני חייבי מיתות נאסרו להם ולא חייבי כריתות ר"מ היא אליבא דר"ע: **על כן יעזב איש את אביו ואת אמו.** לאדם הראשון נאמר: **אחות אביו.** וכ"ש אחותו: **ודבק ולא בזכר.** דליכא דיבוק דמתוך שאין הנשכב נהנה אינו נדבק עמו: **מי שנעשה לבשר אחד.** שזרע יולא מהם שנעשה בשר האם והאב אחד בו: **יצאו בהמה וחיה.** שאין יולדין מן האדם. הני דר"ע כולהו חייבי מיתות ניהו ומינה יליף לכל חייבי מיתות אבל לרבי אליעזר לית ליה קורבא דאישות ואית ליה קורבא דאחות: **אימא לאחר מיתה.** לחייבו על אשת אביו לאחר מיתת אביו. ומשני דומיא דאמו: **אמו אמו ממש.** ולאו היינו אשת חבירו ובלאחר מיתת אביו נמי ליכא לתרוצא דהיינו אשת אביו דאוקימנא לאחר מיתה. ומשני אמו אנוסת אביו דלאו אשתו ואין כאן אלא משום אמו אפי' בחייו:

אביו

מסורת הש"ס

(א) ס"א בגיותו, (ב) ל"ל האם, (ג) [בראשית ב], (ד) רש"ל מ"ז, (ה) ס"א בגיותו,

תורה אור השלם

1. עַל כֵּן יַעֲזָב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: בראשית ב כד

הגהות הב"ח

(ה) תוס' ד"ה נשא וכו' ולא שייך אידך כל"ל ותיבת האי נמחק:

מוסף רש"י

נשא אחותו מן האם. שנולדה בהיותה עובדת כוכבים, **יוציא.** ואע"ג דלאו אחותו היא, דבקטן שנולד דמי, גזירה דלמא אתי למינסב אחותו שנולדה אחריו, דבהיא איכא כרת, לידת שיהם בקדושה ואחותו גמורה מן האם היא כיסרלית שילדה בן ובת (יבמות צח.). **מן האב יקיים.** שהכל יודעין דאין לד לעובד כוכבים, ואי נמי אתי למינסב בת אביו שיוליד מאשה אחרת משנתגייר לא איכפת לן, דהא לאו בנו הוא (שם). **אחות האב מן האם יוציא.** גזירה משום אחותו מן האם כדאמרן (שם). **מן האב ר"מ אומר יוציא.** הואיל ואיכא לד אם, **וחכ"א יקיים.** דלא דמיא לאחות האב מן האם, דבהיא איכא למגזר משום אחותו מן האם דדמיא לה, אבל אחות האם מן האב לא דמיא לאחותו מן האם (שם צח:). **ומותר באשת אחיו.** ואפילו מאמו שולד בהיותו עובד כוכבים, ולא גזור רבנן משום אשת אחיו העולד אחריו, דבקורבה גזור רבנן אבל במידי דלא אתי אלא ע"י קידושין לא גזור (שם). **נשא אשה ובתה.** אגר דעלמא קאי, שנשא בהיותו עובד כוכבים אשה ובתה ונתגיירו עמו, דאילו האי דולד בקדושה לא נסיב אשה ובתה, וא"ת שנשא גיורות שנתגיירו האם והבת הלית להו קורבא דבקטן שנולד דמי, למה לי גר אפילו בישראל נמי מצי למימר הכי (שם). **כונס אחת ומוציא אחת.** דלא ליתי למישרי בישראל אשה ובתה (שם). **מותר בחמותו.** דסולי האי לא גזור רבנן (שם).

עין משפט נר מצוה

ק א ב ג ד ה מיי' פי"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה יג סמג לאוין קנז טור שו"ע יו"ד סימן רסט סעיף ג:

קא ו מיי' שם הלכה טו טוש"ע שם סעיף ה:

קב ז מיי' שם טור שו"ע שם סעיף ו:

קג ח ט י כ מיי' פ"ט מהלכות מלכים הל"ה ופי"ד מהלכות איסורי ביאה הלכה י:

קד ל מ מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה ו:

מפני מה לא נשא אדם את בתו. שכשאכלה חוה מעץ הדעת היתה רואיה למות מיד ואי משום אדם שהיה שרוי בגלא אשה היה יכול ליקח בתו ומסיק כדי שישא קין את אחותו: **מ"י איכא מידי דלישראל שרי ולבותי אסור.** משמע לישראל מותר בשאתו בשלא כדרכה וכן משמע בסוף פ"ב דנדרים (דף כ:) ההיא איתתא דאתיא קמיה דרבי אמרה לו רבי ערכתי לו שלחן והפכו אמר לה בתי התורה התירה לו ולאו היינו היא למעלה והוא למטה דמה מפסדת בכך אלא שלא כדרכה שמצערתה כדאמר התם [1] אם תענה את בנותי שלא כדרכן ואמר ויסכב אותה כדרכה ויענה שלא כדרכה וקשה דבספ"ג דיבמות (דף לד:) תשיב שלא כדרכה מעשה ער ואונן וי"ל דלא אסיר אלא שעושה כך תדיר שלא תתעבר ויכחיש יופיה אבל אם רוב תשמישו כדרכה אלא שבאקראי מתאוה לה שלא כדרכה שרי [2]:

קין ידא. פ"ה שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך וי"ל דדינא הוא דהא מקרא דריש וזרוע רמה תשבר ובפ' כל היד (נדה דף יג: ושם) גבי יד לאמה תקלץ אמר דינא תנן כדרב הונא דרב הונא קץ ידא אלמא דינא הוא והא דאשכחן בפ' ד' וה' (ב"ק דף לז.) גבי חנן בישא דרב הונא גופיה לא חייבו אלא ממון שאני הכא דמועד ורגיל בכך היה להכות בחגרוף דדייה הוא בכך וכן יד לאמה רגיל בכך [3]:

אלא

אביו דומיא דאמו ואמו דומיא דאביו לא משכחת לה אלא באחווה ורבי עקיבא מוטב לאוקמיה באשת אביו דאיקרי ערות אביו לאפוקי אחות אביו דשאר אביו איקרי ערות אביו לא איקרי ת"ש [1] ויקח עמרם את יוכבד דודתו מאי לאו דודתו מן האם לא דודתו מן האב ת"ש [2] וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי מכלל דבת האם אסורה ותסברא אחותו הואי בת אחיו הואי וכיון דהכי הוא לא שנא מן האב ולא שנא מן האם שריא אלא התם הכי קאמר ליה קורבא דאחות אית לי בהדה מאבא ולא מאמא ת"ש מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי שישא קין את אחותו שנאמר [3] כי אמרתי עולם חסד יבנה הא לאו הכי אסירא כיון דאשתרי אשתרי אמר רב הונא כותי [א] מותר בבתו וא"ת מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי שישא קין את אחותו משום עולם חסד יבנה ואיכא דאמרי אמר רב הונא כותי אסור בבתו תדע שלא נשא אדם את בתו ולא היא התם היינו טעמא כדי שישא קין את אחותו משום דעולם חסד יבנה אמר רב חסדא [ב] עבד מותר באמו ומותר בבתו יצא מכלל כותי ולכלל ישראל לא בא [ג] כי אתא רב דימי אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא [ד] בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג עליה מאימת אמר רב נחמן [ה] מדקראו לה רביתא דפלניא מאימת התרתה אמר רב הונא [ו] משפרעה ראשה בשוק א"ר אלעזר א"ר חנינא בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב שנאמר [4] ודבק ולא שלא כדרכה אמר רבא מי איכא מידי [ז] דישראל לא מיחייב וכותי מיחייב אלא אמר רבא [ח] בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה פטור מאי טעמא באשתו ולא באשת חבירו ודבק ולא שלא כדרכה א"ר חנינא [ט] עובד כוכבים שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר [5] ויפן כה וכה וירא כי אין איש [ויך את המצרי] וגו' וא"ר חנינא הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה שנאמר [6] מוקש אדם ילע קודש: מגביה עבדו שבת סימן: אמר ריש לקיש [י] המגביה ידו על חבירו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע שנאמר [7] ויאמר לרשע למה תכה רעך למה הכית לא נאמר אלא למה תכה אף על פי שלא הכהו נקרא רשע (אמר) זעירי א"ר חנינא נקרא חוטא שנאמר [8] ואם לא לקחתי בחזקה וכתיב [9] ותהי חטאת הנערים גדולה מאד רב הונא אמר תיקצץ ידו שנאמר [10] וזרוע רמה תשבר [יא] רב הונא קץ ידא ר"א אומר אין לו תקנה אלא קבורה שנאמר [11] ואיש זרוע לו הארץ וא"ר אלעזר לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות שנאמר ואיש זרוע לו הארץ וא"ל מאי דכתיב [12] עובד אדמתו ישבע לחם אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם ואם לאו לא ישבע לחם וא"ל [יב] עובד כוכבים ששבת חייב מיתה שנא' [13] ויום ולילה לא ישבותו ואמר מר [7] אזהרה שלהן זו היא מיתתן [יג] אמר רבינא [יד] אפי' שני בשבת וליחשבה גבי ז' מצות כי קא חשיב שב ואל תעשה קום עשה לא קא חשיב

והא

אביו דומיא דאמו ואמו דומיא דאביו לא משכחת לה אלא באחווה ורבי עקיבא מוטב לאוקמיה באשת אביו דאיקרי ערות אביו דכתיב (ויקרא יח) **ערות אביך** היא ולאו לאוקמא באחות אביו דקרא לא משמע הכי דאחות אביו אמר אביו הוא דאקרי ערות אחות אביך לא תגלה כי שאר אביך היא (שם): **דודתו.** אחות קהת אביו: **מאי לאו.** אחות קהת אף מן האם היתה והותרה לעמרם אלמא אחות אב מן האם מותרת לו קודם מתן תורה: **לא דודתו מן האב.** אחות קהת מן האב היתה ולא מן האם ואחות האב הותרה להם. והא דכתיב יעזב אים את אביו ודרשינן [א] אחות אביו (אביו) באחותו מן האם קאמר כדילפינן מוגם אמנה אחותי בת אבי היא [ב]: **הא שמע וגם אמנה וכו'.** מכלל דבת האם אסורה קשיא לר"ע: **אחותו הוה.** בתמיהה. הא בת אחיו הוה וכיון דהכי לא שנא מן האם ולא שנא מן האב שריא ליה: **אלא האם הכי הוה אמר ליה קורבא דאחות וכו'.** בת אחי מן האב היא ולא מן האם ולא משום איסורא והתירא קאמר ליה אלא משום לתקוני דיבורא קמא שאמר אחותי בת אבי היא קאמר ליה הכי אחותי בת אבי היא דבת אחי בן אבי היא וקרי לה אחותו דבני בנים הרי הם כבנים והרי היא כבת אביו והאי דקאמר אך לא בת אחי לאו משום דאי הוה אחות אלא משום קושטא דמילתא אמר לו: **חסד יבנה.** תחילתו של עולם נבנה בחסד שנה [ג] אדם הראשון לגמול חסד את בנו ואסרה לו והתירה לקין כדי שיבנה העולם והיינו דכתיב (ויקרא כ) [ד] (כי יקח איש) את אחותו בת אביו חסד הוא מה שהתרתי לקין חסד גמלתי עמו: **כופי מוסר בנכסו.** בין לרבי אליעזר בין לר"ע דקסבר רב הונא לא יליפינן שאר ערוות מהכך דכתיבי בהאי קרא מדפרט כל הני שמע מינה דוקא כתביהו: **עבד.** כנעני של ישראל: **מוסר באחו ובנכסו.** וכ"ש בשאר ערוות של קורבה: **יצא מכלל כותי.** ופקע שם בן נח מיניה: **ונכלל ישראל לא בא.** דליגזר ליה עליה משום דשמא יאמרו בתין מקדושה חמורה לקדושה קלה [ה]: **מאימת.** חשיב ליה מיוחדת לו: **מדרגיל למיקרי לה.** בנות העיר: **רביתא דפלניא.** ילדתו של פלוני עבד: **מאימת הפרתה.** שלא תקרא מיוחדת לו אם תבא להפקיר עצמה: **משפרע ראשה בשוק.** שהיו רגילות אף הנכריות הנשואות שלא לאת בראש פרוע: **שלא כדרכה.** אין כאן דבק [ו] א] שמתוך שאינה נהנית בדבר אינה נדבקת עמו: **באשתו ולא באשת חבירו.** שלא אסרה תורה אלא בדבקה: **ויך את המצרי.** משום דהכה איש עברי: **מוקש אדם ילע קדש.** הנוקש את האדם היינו ישראל שקרויין אדם דכתיב (יחזקאל לד) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם קרוין אדם וכו': **ילע קודש.** כאלו לועה את הקדש כלומר כסוטר על לועו. סוטר מכה: **אם לא נלחמתי בחזקה.** בדברי עלי כתיב שהיו תוקפים בדבר הזכרים ואמר אם לא תתן לי אקח בחזקה דהיינו כמריס ידו שהיו מגזמין להכות: **וזרוע רמה.** הרגיל לרוס ידו על חבירו: **קץ ידא.** מאדם אחד שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך כדאמר בפרקין דלעיל (דף מו.) ב"ד היו מכין ועושין שלא מן התורה לעשות סייג וגדר לדבר: **איש זרוע.** איש שמניף זרוע לו הארץ מתוקנת לקבורה כלומר ראוי להמיתו ולקוברו: **לא נתנה קרקע.** כלומר אין ראוי לקנות קרקע אלא לבני זרוע מפני שהתגר רבה ע"י קרקע שבאות בהמות ומפסידות וגנבים באין וגונבין ועוברין עליו וצריך שיהא חזק לעמוד כנגדן: **לעבד נאדמה.** לעסוק בה תמיד לחרישה והשקאה ויכוש ועידור: **עובד כוכבי' ששבת.** ממלאכתו יום שלם חייב מיתה שנא' יום ולילה לא ישבותו. וקא דריש ליה לא ישבותו ממלאכה דאכני אדם נמי קאי ולא תימא לא ישבותו אהך ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות: **פשיטא** לא גרסי' דהא טובא קמ"ל דאכני אדם קאי: **אמר רבינא אפי' שני בשבת.** לא תימא שביתה דקאמר ר"ל לשום חובה קאמר [ו] דלא לכוון לשבות כגון בשבת שהוא יום שביתה לישראל או אחד בשבת ששובתין בו [ז] אלא מנוחה בעלמא קא אסר להו שלא יבטלו ממלאכה ואפי' יום שאינו בר שביתה. שני בשבת יומא קמא דלאו יום בר שביתה נקט וה"ה דהוה מצי למינקט שלישי ורביעי: **קום עשה לא חשיב.** והאי לא ישבותו קום עשה מלאכה היא:

והא

עין משפט נר מצוה

קה א מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה ה ופי"ד מהלכות מיקורי מיאה הלכה י סמג עשין קכב:
קו ב מיי' פי"ג מהלכות מיקורי מיאה הלי"ח:
קז ג ד ה מיי' פ"ט מהל' מלכים הלכה ח:
קח ו מיי' שם הלכה ז:
קט ז מיי' פ"י שם הלכה ו [ופ"ה מהל' מוכל הל"ג]:
קי ח מיי' פ"ה מהלכות מוכל ומזיק הלכה ב סמג עשין ע טוש"ע מו"מ סימן תכ סעיף ח:
קיא ט י מיי' פ"י שם מהל' מלכים הלכה ט:

תורה אור השלם

1. וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת אַהֲרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וְשִׁלֹּשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: שמות ו כ
2. וְגַם אֲמְנָה אֲחֹתִי בַּת אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת אִמִּי וַתְּהִי לִי לְאִשָּׁה:
בראשית כ יב
3. כִּי אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה שָׁמַיִם תָּכֵן אֱמוּנָתְךָ בָּהֶם: תהלים פט ג
4. עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: בראשית ב כד
5. וַיִּפֶן כֹּה וְכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל:
שמות ב יב
6. מוֹקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ וְאַחַר נְדָרִים לְבַקֵּר:
משלי כ כה
7. וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ: שמות ב יג
8. וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאִישׁ קַצֵּר יַקְטִירוּן כַּיּוֹם הַחֵלֶב וְקַח לְךָ כַּאֲשֶׁר תְּאַוֶּה נַפְשֶׁךָ וְאָמַר לֹא כִּי עַתָּה תִּתֶּן וְאִם לֹא לְקַחְתִּי בְחֶזְקָה: שמואל א ב טז
9. וַתְּהִי חַטַּאת הַנְּעָרִים גְּדוֹלָה מְאֹד אֶת פְּנֵי יְיָ: שמואל א ב יז
10. וְיִמְנַע מְרַשָּׁעִים אוֹרָם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר: איוב לח טו
11. וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ וּנְשִׂיא פָנִים יֵשֵׁב בָּהּ:
איוב כב ח
12. עֹבֵד אֲדָמָתוֹ יִשְׂבַּע לָחֶם וּמְרַדֵּף רֵיקִים חֲסַר לֵב: משלי יב יא
13. עֹד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וָחֹרֶף וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ: בראשית ח כב

מסורת הש"ס

א) [לעיל מז.], ב) גי' רש"ל לליסרלא שרי ולכותי אסור [וכ"כ תוס' דהכא ד"ה מי איכא מידי ועי' תוס' יבמות לד: ד"ה ולא כמעשה וכו' שרי' הגרסא לפניהם כמו דאיתא לפנינו הכא וכתבו שם דלא מתייב היינו דיסראל שרי ע"ש], ג) נדה יג., ד) [עי' תוס' ע"ז סד: ד"ה לאיסו וכו'], ה) רש"ל פ"פ. פשיטא אמר רבינא לא נגרכא אלא לשני בשבת, ו) [בראשית ב], ז) [שם], ח) [ע"ל], ט) [בראשית כ], י) [ל"ל ואיש אשר יקח], כ) [יבמות כב.], ל) ל"ל לכוין, מ) בפ"ל טוסף. הגלריס, נ) [יומא עז: ע"ש ובכרש"י שם ד"ה אם תענה וכו' ועוד שם ד"ה מביאו וכו' ומצוה לייסב], ס) [וע"ע תוס' יבמות לד: ד"ה ולא כמעשה וכו'], ע) [ועי' תוס' נדה יג: ד"ה דינא].

גליון הש"ם

רש"י ד"ה שלא כדרכה וכו' שמתוך שאינה נהנית. עי' יומא דף פ"ב ע"ל תוס' ד"ה מה רואה. ובקידושין דף כב ע"ב:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה חסד וכו' שלוה לאדם:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רש"י ד"ה שלא כדרכה אין כאן דבק שמתוך שאינה. ר"ב עי' קדושין כ"ב ע"ב מאן דאמר לן דלאו הנאה אית לה למרוייהו כו' ול"ע ועיין יומא ע"ז ע"ב רש"י ד"ה מביאתו כו' ובמ"ש שם הפר"ח בספר מיס מיס ושיח יצחק שם:

מוסף רש"י

בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג עליה. משום גזל, ואע"פ שאין זו בעולת בעל לאיסות אלא דזונות בעלמא כתמורו ובהמתו (לעיל נז.). אזהרה שלהן זו היא מיתתן. דלאו בנו התראה (יבמות מז:).

והא דינין קום עשה. משפט הוא וקא חשיב: ומשני **קום עשה ושב אל תעשה הוא.** קום עשה משפט ושב ואל תעשה עול אפילו אינו מצוה לעשות משפט והוא יושב ובטל מוזהר הוא שלא לעשות עול ואזהרת לא תעשו עול (ויקרא יט) אינה קום עשה משפט אלא לחודה קיימא שב והבטל מלא תעשה עול אבל אזהרת לא תשבות על כרחיך אינה אלא קום עשה: **מורשה גנו.** ולא להם ואיכא משום גזל כדמפרש: **מורשה מאורסה.** אמוראי איכא דדרשי בהו גבי עם הארץ בפרק אלו עובדין בפסחים (דף מט:): **מיגזל קא גזל לה.** והא קא חשיב גזל וכן נערה המאורסה דהא בכלל גילוי עריות הוא: **האדם.** ר"מ דלית ליה אתם קרוין אדם ולא עובדי כוכבים קרוין אדם ור"ש היא דדרש לה במסכת יבמות (דף פא.): **בשבע מצות דידהו.** עוסקין בהלכות אומן שבע מצות להיות בקיאין בהן: **בשר.** בעוד נפשו קיימת לא תאכלו זהו אבר מן החי. ודמו לדרשא אחרינא למשרי אבר מן החי דשרצים כדלקמן בשמעתין: **ביולא בדבר אחר אומר.** שאף ישראל החהרו על דם מן החי בסיני ומשום חיות. ורבי חנינא קאמר לה: **כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר בו.** כלומר לא תאכל הדם המזכר בראש המקרא בעוד הנפש עם הבשר: **ורבנן ההוא.** דסמך דס לאזהרת אבר מן החי לא למשרי משום חיות סמכי' אלא למיסר דס הקזה שהנפש יוצאה בו משום דס הוא דסמכיה דלא תימא אזהרת דס גבי וזבחת מבקרך ומצאנך כתיב (דברים יב) דס שחיטה הוא דהוי דס אבל דס הקזה לא הוי דס להכי אקשייה לאבר מן החי מה אבר מן החי אסור מחמת איסורו אף דס מן החי מוזהר עלה משום דס ובלבד שיהא דס הנפש אבל דס הקזה שאין הנפש יוצאה בו אינו קרוי דס אבל איסור חיות לא נזכר בו ולא בשום דס ובכריתות (דף כב.) מפרש איזהו דס הקזה שהנפש יוצאה בו מטיפה המשחרת ואילך משהוא מתחיל לצאת שחור: **למה לי למכתב.** אבר מן החי בסיני ובבני נח אטו ישראל משום דקבלו תורה יצאו מכלל מצו' הראשונו' בשלמא עבודת כוכבים וגילוי עריות בסיני למילתייהו נשנית לפי שלא פרשו כ"כ בבני נח על אלו עבירות (ט) עונשן עליהם וכן בעריות לפרש עונשן אלא אבר מן החי למה לי לאהדורי: **זה וזה נאמרה.** כדמפרש לקמן מדנשנית עבודת כוכבים וגילוי עריות בסיני ואשכחן דאיענש עובדי כוכבים עלייהו אף לאחר מתן תורה כדכתיב (דברים יח) לא ימצא בך מעביר בנו ובתו וגו' ובגלל התועבות האלה וכן בעריות (ויקרא יח) כי את כל התועבות האל שמע מייתי כי יהיב קודשא בריך הוא תורה לישראל לא שקלינהו להך מבני נח וכדקיימי להו קיימי וכל שלא נשנית בסיני נאמר לישראל ולא לבני נח מסיני ואילך אע"ג דעד סיני נצטוו עליה מדלא הדר תנייה בסיני כדאיתא בעבודת כוכבים ובגילוי עריות דאשכחן דאיענוש עובדי כוכבים עלייהו שמע מינה ישראל שילא לקדושה עמדו באיסורן אבל עובדי כוכבים נטלן מהן. ולקמן פריך דילמא להכי לא נשנו לבני נח הוא דאסירי ולא לישראל ומשני ליכא מידי לישראל שרי ועובדי כוכבים אסור שכשילאו מכלל בני נח להתקדש יצאו ולא להקל עליהם ולזה ליכא למימר דא"כ אמאי אתני עבודת כוכבים הילכך על כרחיך אותה שלא נשנית אינה בבני נח. הילכך אם לא נשנית אבר מן החי הוה אמינא נטלוה מבני נח מתן תורה ואילך: **ואנו אין לנו.** אזהרה בבני נח ולא נשנית בסיני אלא גיד הנשה: **ואליבא דרבי יהודה.** דאמר בפרק גיד הנשה (חולין דף ק:) מבני יעקב נאסר גיד הנשה שהיו בני נח קודם מתן תורה ורבנן פליגי ואמרו בסיני נאמר ולא להם אלא שנכתב במקומו ואחר מתן תורה כתבו משה במקום המעשה על העתיד לידע מאיזה טעם נאסר להם ולרבי יהודה גופיה לישראל נאמר ולא לשאר בני נח דהא בני ישראל כתיב [בראשית לב]. והא דקאמר הכא דאותן העומדות באיסורן לבני נח לעולם הוצרך לשנותן בסיני לאו משום דאי לא אהדרינהו הוה אמינא נגמר מגיד הנשה דלא נשנית וישראל נאמר ולא לבני נח דמהא ליכא למיגמר שהרי לא נאסרה אלא לישראל ובעוד שהיו בני נח נמי להם נאסר ולא לאחרים אלא מדאתני עבודת כוכבים הוה גמרינן להו: **ואשכחן דאיענוש עובדי כוכבים עלייהו.** שבע אומות כדכתיב [דברים יח] לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש: **אדרבה מדלא נשנית בסיני אימא לבני נח נאמרה.** לבני יעקב בעוד שהיו בני נח נאסר להם ולא משבאו לכלל ישראל: **והרי יפת תואר.** שאסורה להם כדאמר לעיל (דף מז.): **לאו בני ביבוש נינהו.** לא נתנה ארץ לכבוש כי אם לישראל שאף לישראל לא הותר יפת תואר אלא במלחמה ע"י כיבוש: **משום דלאו בני מחילה נינהו.** שאף ישראל נצטוו על הגזל אלא שפחות משום פרוטה אינו נחשב גזל בעיניהם שעוברין על מדתן שרחמנין הן ומוחלין על דבר קל אבל בני נח אחזרים הם:

והרי

אלא האדם. פרש"י ולית ליה לר"מ אתם קרוין אדם וקשה דבפ"ק דכריתות (דף ו:) פטור סך משמן המשחה לעובד כוכבים ומשמע דהוי טעמא משום דכתי' על בשר אדם לא יסך אתם קרוין אדם מיהו מצינו למימר דטעמא משום דכל שישנו בסך ישנו בבל יסך וכל שאינו בסך אינו בבל יסך וי"ס דגרסי הכא רבי ירמיה ור"מ מפרש דיש חילוק בין אדם להאדם (כי אדם רצונו ע"ד היתרון לאדם המעולה ומעוטר בתורת ה') תדע דלא מייתי בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף פא. ופס) מדכתיב במלרים כל האדם והבהמה (שמות ט) והא דקאמר הכא כהנים לוים וישראלי' לא נאמר ה"ק לא נאמ' אדם לדישמעא כהנים לוים וישראלים וה"ר משולם פי' דוקא גבי פורענות קורא אותם אדם לאין ראוי לכתוב שם ישראל אבל גבי האדם וחי בהם ה"ל למכתב כהנים לוים וישראלים כמו שרגיל בכל מקום כדכתיב (ויקרא כא) אמור אל הכהנים (במדבר יח) ואל הלוים תדבר (שמות יד) דבר אל בני ישראל והכי איתא במדרש ויכולו מה אקוד לא קבה אל שלא הזכיר שמו על פורענות אדם כי יהיה בעור בשרו נגע לרעת כי תהיה באדם ולא בישראל אלה יעמדו לברך את העם וגבי פורענות אלה יעמדו על הקללה והא דפריך התם מהנך קראי אף ע"ג דעובדי כוכבים נמי קרויים אדם מ"מ פריך שפיר כיון שמכנה גבי פורענות את ישראל באדם היכא דלא איירי אלא בעובדי כוכבים לא היה לו לקרותן אדם[ט]: **אף** דם מן החי. ולרבנן אבר מן החי וקשה דתנא דלעיל (דף טו:) (דדרים) דנ"ל אבר מן החי מאכל תאכל ולא מוקי הא' קרא אלא למישרי שרצים כדנפקא לקמן מי שדמו חלוק מבשרו:

ורבנן ההוא לדם הקזה. בפרק גיד הנשה (חולין קב.) מוקי לה לאבר מן החי נוהג בין בטמאים בין בטהורי' והכא דמוקים לה לדם הקזה כמ"ד התם (דף ק:) אינו נוהג אלא בטהורין: **נאמר** לבני נח. עובד כוכבים שבת לא שייך כאן דישראל החהרו לשבות:

ליבא מידעם דלישראל שרי. בדבר שהוא מצוה לישראל לא אמרינן הכי העובד כוכבים שבת חייב ולישראל מצוה אף על גב דבשני בשבת אין מצוה לישראל מ"מ יש עליו מצות שביתת שבת ועל העובדים דעובד כוכבים חייב וישראל פטור אע"ג דפטור מ"מ לא שרי מיהו קשה דאמרינן בפרק בן סורר ומורה (לקמן דף עב:) יצא ראשו אין נוגעין בו דאין דוחין נפש מפני נפש אבל קודם שיצא ראשו החי' פושטת ידה ותתכתו לאברים ומוציאה כדי להציל את אמו וכה"ג בעובד כוכבים אסור כיון שהחהרו על העובדים וי"ל דהא נמי בישראל מצוה כדי להציל ואפשר דאפילו בעובד כוכבים שרי: והא

והא דינין קום עשה הוא וקא חשיב קום עשה ושב אל תעשה נינהו [ו]ואמר ר' יוחנן אנ[ט] עובד כוכבים שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר [1]תורה צוה לנו משה מורשה לנו מורשה ולא להם וליחשבה גבי שבע מצות מ"ד מורשה מיגזל קא גזיל לה מאן דאמר [ז]מאורסה דינו כנערה המאורסה דבסקילה מיתיבי היה [ח]ר"מ אומר מניין שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול שנאמר [2]אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא האדם הא למדת שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול התם [2]בשבע מצות דידהו: ר' חנינא בן גמליאל אומר אף הדם מן החי: ת"ר [3]אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו זה אבר מן החי רבי חנינא בן גמליאל אומר אף הדם מן החי מ"ט דרבי חנינא בן גמליאל קרי ביה בשר בנפשו לא תאכל דמו בנפשו לא תאכל ורבנן ההוא [ט]למישרי שרצים הוא דאתא כיוצא בדבר אתה אומר [4]רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש וגו' [א] [י](רק חזק לבלתי אכל הדם זה אבר מן החי כי הדם הוא הנפש זה דם מן החי) ורבנן ההוא לדם הקזה שהנשמה יוצאה בו הוא דאתא למה לי למיכתב לבני נח ולמה לי למשני בסיני כדר' יוסי בר' חנינא דא"ר יוסי בר' חנינא כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח ואנו אין לנו אלא גיד הנשה ואליבא דר' יהודה אמר מר כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה אדרבה מדנשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח מדאיתני עבודת כוכבים בסיני ואשכחן דענש עובדי כוכבים עילווה ש"מ לזה ולזה נאמרה: לבני נח ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח: אדרבה מדלא נישנית בסיני לבני נח נאמרה ולא לישראל ליכא מידעם דלישראל שרי [ז]ולעובד כוכבים אסור ולא והרי יפת תואר התם משום דלאו בני כיבוש נינהו והרי פחות משוה פרוטה התם [ח]משום דלאו בני מחילה נינהו: כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה

והרי

קיב א מיי' פ"ו מהל' מלכים הל"ט:
ב [מיי' שם]:

הגהות הש"ס

(ו) בכ"י וכע"ז איתא אמר ר"י, ד"ה אין מוסרין,
(ז) [בכרכות מז. פסחים מט:],
(ח) ב"ק לח. ע"ז ג.,
(ט) [לעיל מז.], (י) ס"א אינו,
(כ) [ל"ל ולבני נח], (מ) [לעיל מז.], (נ) ס"א נענשים,
(ס) [וע"ע תוס' יבמות פא. ד"ה ואין],

תורה אור השלם

1. תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרֻשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: דברים לג ד
2. וְשָׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי יְיָ: ויקרא יח ה
3. אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ: בראשית ט ד
4. רַק חֲזֹק לְבִלְתִּי אֱכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר: דברים יב כג

גליון הש"ם

גמ' עובד כוכבים שעוסק בתורה. עי' מגיגה דף יג ע"א תוס' ד"ה אין:

הגהות הגר"א

[א] גמ' רק חזק לבלתי אכול הדם זה אבר מן החי כי הדם הוא הנפש נמחק:

מוסף רש"י

זה אבר מן החי. כלומר כל זמן שנפשו בדמו לא תאכלו הבשר, בנפשו דמו בעוד נפשו בו (בראשית ט ד) בעוד שהוא הבשר בנפשו להיות דמו, לא תאכלו הבשר (לעיל נז.).

והא פריה ורביה. תימה מנא לן דלא נאמרה לבני נח ומי משום דלא חשיב ליה בהדי שבע מצות הא אמר לעיל (דף נח:) קוס עשה לא קא חשיב וי"ל דשב ואל תעשה נמי הוא דמי שמצווה על פריה ורביה מצווה שלא להשחית זרע:

לכל דבר שבמנין. פ"ה דכל דבר הנאסר במנין אפי' קבעו זמן לדבר צריך מנין אחר להתירו כשיעבור הזמן ושוב (חזר)[ב] ופי' אל תגשו אל אשה (שמות יט) לא הוה ביה זמן והא דכתיב (שם) היו נכונים לשלשת ימים היינו לקבל התורה ביום השלישי אבל דבר הקצוב לזמן יעבור הזמן ומותר מאליו וכ"ת אי בדבר שנגזר סתם פשיטא שצריך מנין אחר להתירו אצטריך סד"א כיון דבטל דבר שנאסר עבורו ממילא הותר כגון הכא שנאסרו בתשמיש כדי לקבל התורה וכי ההיא דפ"ק דביצה (דף ה. ושם) דכרס רבעי היה עולה לירושלים מהלך יום לכל לד כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות דאף לאחר תורכן הוצרך מנין אחר להתירו[ג]: מקיש

והרי מילה. לישראל נאמרה ולא לבני נח דלא חשבה גבי שבע מצות: **לכל דבר שבמנין.** לא נשנית בסיני אלא מפני שאסר להם תשמיש שלשה ימים קודם מתן תורה ולאחר שלשה ימים הוצרך להתיר להם ואע"ג דממילא משמע התירא דהא שלשה ימים הוא דאסר והרי עברו אשמעינן קרא לכל דבר הנאסר במנין ב"ד אע"פ שקבעו זמן לדבר צריך למנות פעם אחרת להתירו כשעבר הזמן: **אי הכי.** כל שבע מצות שחזרו ונשנו בסיני נימא נמי כל אחת ואחת הוצרכה לשנות על דבר כגון עבודת כוכבים לפרש מיתה ועבודות האסורין בה וכן גלוי עריות לפרש עונשין ונימא דכולהו לא נשנו ולישראל נאסרו ולא לבני נח: **אזהרה מהדר ומשנא בה נמה לי'.** למהדר ומיכתב אזהרה לדידהו אלא ש"מ להזהירה לבני נח ולישראל אתא: **הני נמי.** מילה ופריה ורביה הא לא איתנו דהא אמרת למילתא הוא דאיתנו: **הא.** דגיד הנשה לא איתנו כלל ומשום הכי לא חשיב להו בהדיה ומיהו הנך נמי מן האמורות לבני נח ולא נשנו בסיני הם ולישראל נאמרו ולא לבני נח מסיני ולהלן: **ואיבעית אימא מילה.** ודאי מסיני נאמרה לעיקר מצותיה ודקשיא לך הא אמר ר' יוסי כל שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה הא דלא חשיב ליה לגבי מצות בני נח משום דמילה לאו לבני נח נאמרה אפי' מקודם סיני אלא לזרע אברהם לחודיה והשתא נמי זרע אברהם דהיינו ישראל הוא דנהיגי בה: **בני ישמעאל ליחייבו.** השתא: **בני קטורה.** אותן שהם שנולדו לאברהם הן עצמן לא לחייבו ונימא השתא דלא מל אברהם כל בניו שהיו לו בחיין: **לרבות בני קטורה.** אותם שהם לבדם ולא זרעם אבל אברהם נצטוה לכל העולדים לו: **לא הוסר בשר באילנה דלחיב הנה נתתי לכם את כל עשב וגו'.** לכם ולחיות נתתי העשבים והאילנות ואת כל ירק עשב לאכלה אבל לא חית הארץ נתונה לכם: **ירק עשב.** שהפקרתי לאדם לאכול נתתי לכם מעכשיו את כל אפי' בהמות וחיות: **יכול אפילו נשרלים.** יהא אבר מן החי אסור להם: **ת"ל אך.** מיעוט וכל אכין ורקין מעוטין: **מאי אלמודא.** היכי משמע דשרלים ממעטי מייה דילמא בהמה וחיה ממעטינן מייה ולא שרלים: **אמר רב הונא דמו.** האי דמו יתירא הוא דהוה לי' למכתב בשר בנפשו לא תאכלו דהיינו בעוד שהנפש בו אל תאכלו את בשרו האי בנפשו דמו למה לי וכי לא ידענא דנפש זהו הדם אלא לומר לך מי שדמו חלוק מבשרו שהדם קרוי נפש והבשר בשר יצאו שרלים שאין דמן חלוק מבשרן שאין דמם קרוי דם שכשהוחרו ישראל על הדם לא הוחרו על דם שרלים משום דם אלא משום שרלים כבשר והכי אמרינן בברייתא בפ' דם שחיטה (דף כא:) דם שרלים התרו בו משום שרץ לוקה משום דם אינו לוקה: **בדגת הים.** לאדם הראשון נאמר: **הנהיג בעיזא ושיבוטא.** קשר קרון לדג שביס ולעז ביבשה על שפת הים ושייהם מנהיגין אותו: **מהו.** לוקה משום מנהיג בכלאים או לא. חורש בשור ובחמור ואם לוקה דכל תרי מיני נמי אסירי בב"ק בשור שנגח את הפרה [נד:]: **דש באווזין ותרנגולין לרבי יוסי בר' יהודה מהו.** בהשוכר את הפועלים [ב"מ לא:] תנן היה עושה בידיו אבל לא ברגליו ברגליו אבל לא בידיו הרי זה יאכלו דכתיב [דברים כג] כי תבא בכרם רעך וגו' בביאת פועל הכתוב מדבר ר' יוסי בר יהודה אומר אינו אוכל עד שיעשה בידיו וברגליו וקמבעיא ליה לרבה דש באווזין ותרנגולין שאין להם אלא רגלים מהו מי עבר עליהו משום לא תחסום שור [שם כה] או לא ידיו ורגליו בעינן כשור וליכא או דילמא כל כחו כשור בעינן והא איכא. אלמא בני מלאכה נינהו: **וכלו היה הרומשת.** ודאי לאו לאכילה חיות בני מלאכה נינהו: ומשני **ההוא לאחויי נחש.** ולמלאכה דנחש בר מלאכה נינהו קודם שנתקלל לילך על גחון: **חבל.** [ז] הפסד לשון אהבה כל חבל לשון צער וקבל הוא. כלומר [ח] הפסד בא לעולם ויש לקבול על שמש וכו': **סנדלבונין.** שם אבן טוב: **לוין לו בשר.** אלמא הותר לו לאכול בהמות וחיות: **נהמו לאפיה.** לאכלו: **ירדה דמות חמור מהו.** מי אמר הא ודאי דבר טמא הוא ואסור: **ירוד נאלא.** [ט] תנין שוטה. עוף שאמו תנין והוא שוטה ובוהה ומסקיד תמיד וכל תנין [י] דבמקרא מתרגמינן ירודין: **הא אמרו ליה אין דבר טמא יורד מן השמים.** ודבר שאינו הוא ואם ישנו טהור הוא:

מכשפה

א) [מיי' פ"א מהל' מילה הל' ט טוש"ע י"ד סי' רסו סעי' ג]:
קיג ב ג ד מיי' פ"י מהלכות מלכים הלכה ז:
קיד ה מיי' שם הל"ח:
ו [מיי' פ"א מהל' כלאים הלכה ח]:

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִּשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם:
בראשית יז ט
2. וּבְיוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ:
ויקרא יב ג
3. וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ בָהּ:
בראשית ט ז
4. לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאֹהָלֵיכֶם:
דברים ה כו
5. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנַּעַר וְעַל אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע:
בראשית כא יב
6. וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ אֶת בְּרִיתִי הֵפָר:
בראשית יז יד
7. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְרִי עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה: וּלְכָל חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי כֵן:
בראשית א כט-ל
8. כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל:
בראשית ט ג
9. אַךְ בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ:
בראשית ט ד
10. וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל הָאָרֶץ:
בראשית א כח
11. הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם: תהלים קד כא

מסורת הש"ס

ב) [שבת קלב:], **ג)** ביצה ה., **ג)** [נדרים נא.], **ד)** ב"ק נה., **ה)** ב"מ לא.;
ו) [אדר"נ פ"ל], **ז)** [עי' תוספות מגילה כא.],
ח) [באדר"נ פ"ל איתא ר' יהודה בן בתירא],
ט) [נראה דצ"ל הספד],
י) [ועי' ברש"י דכתובות מט: ד"ה יאכוד], **כ)** ב"מ מחוק, **ל)** [וע"ע תוס' ביצה ה. ד"ה כל דבר],

גליון הש"ס

גמ' לאתויי נחש. עי' פסחים דף כ"ל ע"ב תוס' ד"ה ולירפא. ועמה דכ"ג ע"א תוס' ד"ה לתני: **שם** מיתיבי היה ר"י בן תימא אומר. עי' לעיל דף ט ע"ב תוס' ד"ה אכל: **רש"י** ד"ה ירוד **נאלא** תנין שוטה. עי' תשובת חות יאיר סימן קנ"ב דבר נאמר בזה:

מוסף רש"י

ביום ואפילו בשבת. מלגא כתיב בשמיני ימול (שבת קלב.). **ביצחק ולא כל יצחק.** ועשו אינו נקרא זרע יצחק (נדרים לא.). **לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ.** השוה לכם הכתוב בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר, אך כל ירק עשב יאכלו יחד כולם (בראשית א כט). **כירק עשב.** שהתרתי לאדם הראשון (שם). **הנהיג בעיזא ושיבוטא.** קשר קרון לעז ודג זה לף על המים חה מושך עמו על שפת הים (ב"ק נה.). **דש באווזין ותרנגולין.** דאין להם ידים להשען וכל משענותם על רגליהן (ב"מ צא:). **חבל על שמש גדול.** כל חבל שבש"ס לשון הפסד (חולין ע:) הספסד ועגמת נפש הוא (יבמות קכב.).

[1]מכשפה לא תחיה וכתיב [2]כל שוכב עם בהמה מות יומת כל שישנו בכלל כל שוכב עם בהמה ישנו בכלל מכשפה לא תחיה: ר"א אומר אף על הכלאים: מנה"מ אמר שמואל דאמר קרא [3]את חקתי תשמרו חוקים [ו]שחקקתי לך כבר [3]בהמתך לא תרביע כלאים ושדך לא תזרע כלאים [4]מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה מה בהמתך בין בארץ בין בחוצה לארץ אף שדך בין בארץ בין בחוצה לארץ אלא מעתה [4]ושמרתם את חקתי ואת משפטי חקים שחקקתי לך כבר התם ושמרתם את חקותי דהשתא הכא את חקותי תשמרו חקים דמעיקרא תשמרו: א"ר יהושע בן קרחה כו': אמר רב אחא בר יעקב [2]אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות לאפוקי בן שתי אותיות דלא פשיטא יכה יוסי את יוסי תנן מהו דתימא מילתא בעלמא הוא דנקט קמ"ל איכא דאמרי אמר רב אחא בר יעקב ש"מ שם בן ארבע אותיות נמי שם הוא פשיטא יכה יוסי את יוסי תנן מהו דתימא עד דאיכא שם רבה ומילתא בעלמא הוא דנקט קמ"ל: נגמר הדין כו': [5]עומדין מנלן א"ר יצחק בר אמי דאמר קרא [5]ואהוד בא אליו והוא יושב בעליית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא והלא דברים קל וחומר ומה עגלון מלך מואב שהוא נכרי ולא ידע אלא בכינוי עמד ישראל ושם המפורש על אחת כמה וכמה [7]קורעין מנלן דכתיב [6]ויבא אליקים בן חלקיהו [וגו'] ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה: [7]לא מאחין: מנלן א"ר אבהו אתיא קריעה קריעה כתיב הכא קרועי בגדים וכתיב התם [7]ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים [3]ממשמע שנאמר ויקרעם לשנים איני יודע שהן קרעים ומה ת"ל קרעים מלמד שהן קרועים לעולם ת"ר [3]אחד השומע ואחד שומע מפי שומע חייב לקרוע [7]והעדים אין חייבין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוי הא קא שמעי השתא לא ס"ד דכתיב [8]ויהי כשמוע המלך חזקיהו (את דברי רבשקה) ויקרע את בגדיו המלך חזקיהו קרע והם לא קרעו אמר רב יהודה אמר שמואל [8]השומע אזכרה מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע וא"ת רבשקה ישראל מומר [7] היה ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד לאפוקי כינוי דלא ופליגי דרבי חייא בתרוייהו דאמר רבי חייא השומע אזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מעובד כוכבים ואי שם המיוחד מי גמירי [9]אלא לאו בכינוי ושמע מינה בזמן הזה הוא דלא הא מעיקרא חייב שמע מינה: השני אומר אף אני כמוהו: אמר ר"ל שמע מינה 'אף אני כמוהו כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות ומעלה הוא דעביד רבנן והכא כיון דלא אפשר אוקמוה רבנן אדאורייתא דאי ס"ד פסול הכא משום דלא אפשר קטלינן לגברא: והשלישי אומר אף אני כמוהו: סתמא [9]כר"ע דמקיש ג' לשנים:

מתני'

[1]מכשפה לא תחיה וכתיב [2]כל שוכב עם בהמה מות יומת כל שישנו בכלל כל שוכב עם בהמה ישנו בכלל מכשפה לא תחיה: ר"א אומר אף על הכלאים: מנה"מ אמר שמואל דאמר קרא [3]את חקתי תשמרו חוקים [ו]שחקקתי לך כבר [3]בהמתך לא תרביע כלאים ושדך לא תזרע כלאים [4]מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה מה בהמתך בין בארץ בין בחוצה לארץ אף שדך בין בארץ בין בחוצה לארץ אלא מעתה [4]ושמרתם את חקתי ואת משפטי חקים שחקקתי לך כבר התם ושמרתם את חקותי דהשתא הכא את חקותי תשמרו חקים דמעיקרא תשמרו: א"ר יהושע בן קרחה כו': אמר רב אחא בר יעקב [2]אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות לאפוקי בן שתי אותיות דלא פשיטא יכה יוסי את יוסי תנן מהו דתימא עד דאיכא שם רבה ומילתא בעלמא הוא דנקט קמ"ל: נגמר הדין כו': [5]עומדין מנלן א"ר יצחק בר אמי דאמר קרא [5]ואהוד בא אליו והוא יושב בעליית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא והלא דברים קל וחומר ומה עגלון מלך מואב שהוא נכרי ולא ידע אלא בכינוי עמד ישראל ושם המפורש על אחת כמה וכמה [7]קורעין מנלן דכתיב [6]ויבא אליקים בן חלקיהו [וגו'] ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה: [7]לא מאחין: מנלן א"ר אבהו אתיא קריעה קריעה כתיב הכא קרועי בגדים וכתיב התם [7]ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים [3]ממשמע שנאמר ויקרעם לשנים איני יודע שהן קרעים ומה ת"ל קרעים מלמד שהן קרועים לעולם ת"ר [3]אחד השומע ואחד שומע מפי שומע חייב לקרוע [7]והעדים אין חייבין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו וכי קרעו בשעה ששמעו מאי הוי הא קא שמעי השתא לא ס"ד דכתיב [8]ויהי כשמוע המלך חזקיהו (את דברי רבשקה) ויקרע את בגדיו המלך חזקיהו קרע והם לא קרעו אמר רב יהודה אמר שמואל [8]השומע אזכרה מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע וא"ת רבשקה ישראל מומר [7] היה ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד לאפוקי כינוי דלא ופליגי דרבי חייא בתרוייהו דאמר רבי חייא השומע אזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מעובד כוכבים ואי שם המיוחד מי גמירי [9]אלא לאו בכינוי ושמע מינה בזמן הזה הוא דלא הא מעיקרא חייב שמע מינה: השני אומר אף אני כמוהו: אמר ר"ל שמע מינה 'אף אני כמוהו כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות ומעלה הוא דעביד רבנן והכא כיון דלא אפשר אוקמוה רבנן אדאורייתא דאי ס"ד פסול הכא משום דלא אפשר קטלינן לגברא: והשלישי אומר אף אני כמוהו: סתמא [9]כר"ע דמקיש ג' לשנים:

מתני'

מכשפה לא תחיה ולא שוכב עם בהמה. סמוכין הן בפרשת ואלה המשפטים: **אם חקתי תשמרו.** כשהזהיר ישראל בסיני בהמתך לא תרביע וגו' פתח בהו קרא את חקותי תשמרו מה שלא פתח כן בשאר מקומות שמע מינה הכי קאמר להו את חקותי שחקקתי כבר לבני נח תשמרו ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים אבל על חרישת שור וחמור לא הזהרתים: **שדך לא תזרע כלאים.** וזריעה זו איזה זריעה ממש דלא נצטוו בני נח על כלאי הכרם אלא שלא להרכיב האילן על שאינו מינו דלא תזרע דומיא דלא תרביע מה בהמה בהרבעה דבר המסוייס על דבר המסוייס: **מה בהמה בין בארץ בין בחו"ל.** דחובת הגוף שאינה תלויה בחובת הארץ נפקא לן בקדושין (ד' לז.) דנוהגת אפילו בחו"ל: **אלא מעתה ושמרתם את חקותי.** דכתיב בכל התורה כולה הכי נמי דנצטוו בני נח עליהם: **הכא כתיב את חקותי תשמרו.** דהקדים חקים למצות שמירה דמשמע חקים דמעיקרא. ואע"ג דגבי שביעית ויובל כתיב נמי את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו[1] דהקדים נמי חקים למצות שמירה התם כיון דרישא דקרא כתיב את משפטי תעשו אחריה למיכתב ואת חקותי תשמרו: **שם בן ארבע אותיות.** שם הוא ולא בעינן שם המפורש בן ארבעים ושתים אותיות: **ושם המפורש.** כלומר שם המיוחד: **קרועי בגדים.** על גדופין ששמעו מפי רבשקה כדכתיב (מלכים ב' יט) אשר שלחו מלך אשור [אדוניו] לחרף אלהים חי: **והעדים.** בשעה שמעידין בפירוש מה ששמעו אינן חייבין לקרוע: **הא שמעו השתא.** מפי עצמן: **השומע אזכרה.** ברכת השם מפי העובד כוכבים אינו חייב לקרוע: **וא"ת.** הרי קרעו על רבשקה ישראל מומר[1] היה: **בזמן הזה.** שאנו בגלות ואין אימת ב"ד מוטלת עליהם לדון חייבי מיתות: **נתמלא כל הבגד קרעים.** לפי שהדבר תדיר לפי שאין מתירלאין מב"ד: **מי גמירי.** עובדי כוכבים שם המיוחד כל כך שמקללין בו תמיד דקאמר נתמלא כל הבגד כולו קרעים: **אלא לאו בכינוי.** תדיר. ובזמן הזה הוא דלא קרעינן משום דנתמלא כל הבגד וכו' אבל בזמן ב"ד קורעין על עובד כוכבים ואכנוי: **ומעלה הוא דעבוד רבנן.** בדיני ממונות ודיני נפשות שהלריכו כל העדים לפרש עדותן: **הכא.** בברכת השם דלא אפשר לפרש מפני כבוד השם: **אוקמוה אדאורייתא.** וקטלינן ליה בהאי עדות: **דאי סלקא דעתך.** בעלמא פסול עד שיפרשו כולם: **אטו הכא משום דלא אפשר קטלינן ליה לגברא.** בלא העדאת עדים: **כר' עקיבא.** במסכת מכות (ד' ה.) דמקיש שלשה לשנים דאם נמצא שלישי קרוב או פסול עדות של כולן בטלין הלכך בדקינן ליה בהדייהו דאי מתחזי או מתכחש מבטלין לסהדותייהו:

מתני'

חקים שחקקתי לך כבר. תימה תיתסר נמי כלאים מהכא דכתיב בהאי קרא בגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך ועוד קשה למה לי את חקותי תיפוק ליה מדכתיב למינהו במעשה בראשית באילנות ובבהמה דבפ' אלו טריפות (חולין דף ס: ושם.) משמע דאי הוה כתיב למינהו בדשאים ה"א דאסירי בני נח להרכיב שני דשאין זה על זה וע"ק הא דאמרינן ס"פ הפרה (ב"ק דף נה. ושם) המרביע שני מינים שבים לוקה אתיא למינהו למינהו מיבעי תיפוק ליה מדכתיב למינהו בגופייהו ומפר"ת דאי לאו את חקותי ה"א למינהו לאו לאיסור כתיב ואי לאו למינהו ה"א את חקותי שחקקתי לך כבר במרה והא דפריך אלא מעתה ושמרתם את חקותי אע"ג דלא מוקמינן האי בבני נח אלא משום דאסכחן למינהו במעשה בראשית פריך שפיר דדילמא כי היכי דהאי לא קאי אבני נח האי נמי לאו אבני נח קאי וא"ת כיון דלא מחייבי רבנן אבני נח לא בהרבעה ולא בהרכבה אלמא לא דריש למינהו אם כן אתי סוגיא דפרק הפרה ודאלו טריפות לא כרבנן וי"ל דנהי דלא דרשו רבנן למינהו גבי בני נח משום דלא כתיב בלווי דאסכחן דנצטוו ישראל דרשינן כיון דאסכחן דנצטוו ישראל על הכלאים ונפקא מינה לענין דגים אי נמי לא הוה אסרינן הרכבה באילנות בישראל מדרש מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה דלא הוה מפקינן קרא ממשמעותיה דכתיב לא תזרע אי לאו דאסכחן כבר למינהו במעשה בראשית ונימא השתא דמילתא דשמואל דמייתי הכא דחקותי שחקקתי לך כבר איתא נמי בשילהי פ"ק דקדושין (דף לט.) ואתי אפילו כרבנן והשתא ההוא דהרכיב שני דשאים דפרק אלו טריפות (חולין דף ס. ושם) לרבנן קמיבעיא ליה אע"ג דמתני' היא בפ"ק דכלאים [מ"ז] אין נוטעין ירק בירק מ"מ קמיבעיא ליה אי אשיבי ליה דשאים כמאן דכתיב בהו למינהו משום דאסכים רחמנא על ידייהו לאסור בחו"ל כמו הרכבת אילן מדרשא דשמעתין: **חקותי** דהשתא. מה שהקשה בקונטרס מדכתיב גבי שביעית ויובל את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו לא דק דלא כתיב הכי אלא בפרשת בהר סיני כתיבי ועשיתם את חקותי ואת משפטי תשמרו והא קרא דאייתי בקונטרס בפרשת אחרי מות גבי עריות כתיב ושפיר מ"ל שחקקתי לך כבר דבני נח נצטוו על העריות ואע"ג דהאי קרא דפריך מינה הש"ס ושמרתם את חקותי התם נמי כתיב מכל מקום מסתבר דבכל התורה איירי דמסיים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: **אתיא** קריעה קריעה. תימה דבפ"ב דמו"ק (דף כ: ושם) דיליף קריעה מעומד מדכתיב ויקס איוב ויקרע ילף נמי דלא מאחין קריעה מהכא: **המלך** קרע. תימה היאך אמרו למלך מה ששמעו בפירוש הא גבי עדים תנן (לעיל דף נו.) כל היום היו דנין את העדים בכינוי: ולישנא

מסורת הש"ם

א) קידושין לט., ב) [מו"ק כב: כו. ע"ש ל"ע], ג) [מו"ק שם], ד) [נס"א: משומד], ה) [מכות ה:], ו) [עי' תוס' ד"ה חקותי], ז) נס"א: משומד,

תורה אור השלם

1. מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:
שמות כב יז
2. כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: שמות כב יח
3. אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ:
ויקרא יט יט
4. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם אֲנִי יְיָ: ויקרא יח ה
5. וְאֲהוּד בָּא אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה אֲשֶׁר לוֹ לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֲהוּד דְּבַר אֱלֹהִים לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא:
שופטים ג כ
6. וַיָּבֹא אֶלְיָקִים בֶּן חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיַּגִּדוּ לוֹ דִּבְרֵי רַב שָׁקֵה:
מלכים ב יח לז
7. וְאֱלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיֶּחֱזַק בְּבִגְדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים:
מלכים ב ב יב
8. וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיִּתְכֵּס בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְיָ: מלכים ב יט א

מוסף רש"י

חקים שחקקתי לך כבר. מדלא כתיב ושמרתם את חקתי, משמע את חקתי אשר מעולם משמרו, מלמד שהזהיר את נח ובניו עליהן, ואלו הן החקים בהמתך לא תרביע שדך לא תזרע, ואיזו זריעת כלאים שאני אומר שחקקתים לך כבר, דומיא דבהמה דבר המסויים והיינו הרכבה (קדושין לט.). והעדים אין חייבין לקרוע. בשעה שמעידין לפני ב"ד פלוני מיכן את השם, שכבר קרעו בשעה ששמעו. שביכן (מו"ק כו. מכת"י).

עין משפט נר מצוה

קטו א מיי' פ"ט מהל' כלאים הלכה ח וסמ"ג עשה רכ"ו וסמ"ק מלכים הל"ו) ופ"י מהל' מלכים הל"ו) [טוש"ע יו"ד סימן לז סעיף ג ב] [וסמ"ג לא סעי' ג ב ג]:
קטז מיי' פ"ב מהל' עכו"ם הלכה ז:
קיז ג מיי' פ"ב מהלכות עכו"ם הל"ח וסמ"ח מהלכות אבל הל"ח סמג לאוין מז ועשין ב טוש"ע יו"ד סימן שמ סעיף ח:
קיח ד מיי' פ"ב מהל' עכו"ם הל"ח וס"ט מהלכות אבל הל"ז טור שו"ע שם סעיף לז:
קיט ה מיי' פ"ב מהל' עכו"ם הל"ח וס"ט מהלכות אבל הל"ג סמג שם טוש"ע שם סעיף לט:
קכ ו ז ח ט מיי' פ"ב מהל' עכו"ם הל"י וס"ט מהלכות אבל הל"ו ז ח טוש"ע שם סעיף לז:
קכא י מיי' פ"כ מהל' עדות הל"ד סמג עשין קז טוש"ע חו"מ סימן כח סעיף י בהג"ה וע"ש:

ולחשוב נמי זורק. פירש הקונטרס בשלמא מקבל ומוליך משום דלא אשכחן דליהוי עבודה הנעשות לשם עבודת כוכבים כדאשכחן גבי ניסוך יינו יין נסיכים והיינו כר' יהודה דדרש בספרי להאי קרא דיין נסיכים גבי עובדי כוכבים אבל ר' נחמיה מוקי לה בישראל ומיהו לרבי נחמיה בלאו הכי אשכחן קראי בדברי קבלה וקטר לבעל והסך נסכים לאלהים אחרים (ירמיה ז): **זובח לאלהים יחרם.** פ"ה כל אלהים במשמע אפילו שלא כדרכה מדלא כתיב עובד לאלהים בזביחה יחרם ולא היה יכול לפרש דע"כ לשלא כדרכה אתא דאי לכדרכה מוילך ויעבוד נפקא דה"א לעולם לכדרכה ובא ללמדך על הכלל דאפי' כדרכה לא מחייבה אלא בעבודת פנים: **המקטר** והמנסך מניין ת"ל בלתי לה' לבדו. תימה דבסמוך יליף מיליאת זביחה ללמד על הכלל כולו וי"ל דאי לאו בלתי לה' לבדו ה"א מה זביחה שהיא עבודת דם ואתא לרבויי זורק אבל מקטר ומנסך לא:

מניין לרבות השתחואה. וא"ת ת"ל מדאיתקש לזביחה דכתיב (שמות לב) וישתחו לו ויזבחו לו כדיליף (לקמן דף סג.) האומר אלי אתה דכתיב ויאמרו לו אלה אלהיך ישראל וי"ל דהתם הוי כדרכה דאותו עגל אורחיה בזביחה הוה והא דיליף מהתם אלי אתה משום דאלי אתה אורחיה בכל עבודת כוכבים:

אזהרה מניין. וא"ת ות"ל מהיכא דנפקא לי' אזהרה למגפף ומנסך מלא תעבדם כדפ"ה במתני' וי"ל דאי אתא לאזהרה דהשתחואה לא הוה מוקמינן ליה למגפף ומנסך

ריש

מתני' העובד עבודת כוכבים [א]אחד העובד ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואחד [ב]המקבלו עליו לאלוה והאומר לו אלי אתה [ג]אבל המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ והמרחץ והסך והמלביש והמנעיל עובר בלא תעשה [ד]הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בלא תעשה [ה]הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתה הזורק אבן [ו]למרקוליס זו היא עבודתה: **גמ'** מאי אחד העובד אמר רבי ירמיה [ז]הכי קאמר אחד העובד כדרכה ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואפילו שלא כדרכה וליחשוב נמי זורק אמר אביי [ז]זורק היינו מנסך דכתיב [ח]בל אסיך נסכיהם מדם מנהני מילי דתנו רבנן אילו נאמר [ח]זובח יחרם הייתי אומר בזובח קדשים בחוץ הכתוב מדבר תלמוד לומר לאלהים בזובח לעבודת כוכבים הכתוב מדבר אין לי אלא בזובח מקטר ומנסך מניין ת"ל בלתי לה' לבדו ריקן העבודות כולן לשם המיוחד לפי שיצאה זביחה לידון בעבודות פנים מניין [ט]לרבות השתחואה ת"ל [י]וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם וסמיך ליה [יא]והוצאת את האיש ההוא וגו' עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל [יב]כי לא תשתחוה לאל אחר יכול שאני מרבה המגפף והמנשק והמנעיל ת"ל זובח זביחה בכלל היתה ולמה יצאה [יג]להקיש אליה ולומר לך מה זביחה מיוחדת שהיא עבודת פנים וחייבין עליה מיתה אף כל שהיא עבודת פנים וחייבין עליה מיתה יצאה השתחואה לידון בעצמה יצאה זביחה לידון על הכלל כולו אמר מר היתי אומר בזובח קדשים בחוץ הכתוב מדבר זובח קדשים בחוץ [יד]כרת הוא סלקא דעתך אמינא כי אתרו ביה קטלא כי לא אתרו ביה כרת קמ"ל אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי אימא יצאה השתחואה ללמד על הכלל כולו וכי תימא זובח למה לי לגופיה [טו]דמחשבין מעבודה לעבודה דאיתמר [טז]השוחט בהמה לזורוק דמה לעבודת כוכבים ולהקטיר חלבה לעבודת כוכבים [יז]רבי יוחנן אמר

אסורה

זורק. דבשלמא מקבל ומוליך לא קשיא לן אע"ג דעבודות פנים הם דלא אשכחן דלהוו עבודות הנעשות לשם עבודת כוכבים כדאשכחן הך זביחה ויזבחו לו (שמות לב) קטור אשר חלב זבחימו יאכלו (דברים לב) ניסוך יינו יין נסיכים (שם) ומיהו דם אשכחן בעבודת כוכבים בל אסיך נסכיהם מדם וכיון דגמרינן דכל עבודות פנים חייבין בהם אף אלא כדרכה מתגייר נמי: **אמר אביי זורק בכלל ניסוך.** דמתני' דהא קרא נמי ניסוך קרייה: **מנא הני מילי.** דמחייב בהני עבודות אף בשלא כדרכה: **אילו נאמר זובח יחרם הייתי אומר.** בא"ז זביחה בא הכתוב לענוש מיתה ודאי בזובח קדשים בחוץ קאמר שמצינו שהזהיר עליהם במקום אחר [ויקרא יז]. ולקמן פריך הרי כבר פרשו להם עונש אחר וגכרת דכתיב גבי שחוטי חוץ [שם]: **ת"ל לאלהים יחרם.** דבא הכתוב לענשו מיתה דהאי יחרם לשון מיתה דכתיב (ויקרא כז) כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת. זובח לאלהים כל אלהים במשמע ואפילו שלא כדרכה מדלא כתיב בלשון עבודה עובד לאלהים בזביחה יחרם שמע מינה אפילו אינה עבודה שלו קאמר וכל עבודות שבעולם לכדרכה נפקא לן בהו מיתה מוילך ויעבוד וגו' דמשמע דבר שהוא עבודה לו: **בלתי לה' לבדו ריקן.** ונטל כל העבודות מלעבדה בהן ונתנן לשם המיוחד. משמע דאכל עבודות הרשויות לשם קאמר: **לפי שיצאה זביחה.** בפירוש מכלל שאר עבודות שנכללו בכלל וילך ויעבוד ומדה היא בתורה דדבר שהוא בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא שאין הכלל הזה מחייב אלא עבודה הדומה לזבוח שהוא עבודת פנים. ומהשתא לא נפקא לן דליחייב אהשתחואה שלא כדרכה דלאו עבודה היא בפנים מניין לרבות השתחואה: ה"ג בספרי[יח] **ת"ל וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם.** דעל כרחיך לשלא כדרכה קאמר דאי דרכה לעבדה בכך בכלל ויעבוד הוא: **עונש שמענו.** דכתיב ביה וסקלתם דלעיל: **אזהרה מניין ת"ל כי לא תשתחוה לאל אחר.** והאי נמי אם אינו ענין לכדרכה תנהו ענין לשלא כדרכה. וספרים דכתוב בהו [יט](כי) לא תשתחוה שיבוש הוא דהא מיתה הכא לא כתיבא: **יכול שאני מרבה וכו'.** דנימא השתחואה שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא דמה השתחואה מיוחד שהיא דרך כבוד וחייב עליה אף לשלא כדרכה אף כל שהוא דרך כבוד כגון אלו חייב: **ת"ל זובח.** ואם השתחואה ללמד על הכלל באתה למה פרט לך זביחה הלא דרך כבוד הוא והשתחואה נפקא ליה אלא באתה ללמד על הכלל לומר לך זביחה בכלל היתה ויצאה מן הכלל להקיש לה כל הנכללות עמה ולומר לך מה זביחה מיוחדת עבודת פנים אף כל שהיא עבודת פנים חייבין עליה בחוץ לעבודת כוכבים ומשום דהשתחואה לא נפקא לן מהכא לחיובא הוצרכה השתחואה לחזור ולגלות כדי לדון בעצמה לבדה שיתחייבו עליה ואע"פ שאין חייבין כיולא בה ויצאה זביחה ללמד על הכלל כולו: **סד"א.** האי יחרם אתא לאורויי לן דאי אתרו ביה לקטלא וכרת כי לא אתרו ביה הוא כדלגבי שבת ועבודת כוכבים ועריות: ה"ג **ס"ד אימא אתרו ביה קטלא ולא אתרו ביה כרת קמ"ל: אימא יצאה לן השתחואה ללמד על הכלל.** ומתרבי מגפף ומנשק וכל שהוא דרך כבוד כהשתחואה. (**יא**) א] וקא קשיא לי' לתנא ס"כ זובח למאי אתא תיפוק לי' מהשתחואה דהא עבודת כבוד הוא: **לגופיה.** אתא ולאורויי דאפי' לא שחט שחיטה עצמה לעבודת כוכבים אלא שוחט לעצמו וחשב בה ע"מ לזרוק דמה לעבודת כוכבים חייב ואפי' לא זרק: **דמחשבין מעבודה לעבודה.** כלומר דמחשבה שהוא מחשב בשעת עבודה זו על עבודה אחרת מחשבה היא להתחייב עליה:

אסורה

מתני' אחד העובד. מפרש בגמרא: **אחד המזבח ואחד המקטר וכו'.** ובגמרא מוקיס לה לכולה מתניתין בשאין דרכה של אותה עבודת כוכבים לעבדה בכך ואפ"ה אהנך עבודות מיתחייב כדליף לה בברייתא: **והמקבלו עליו באלוה.** ואפי' אמירה בעלמא כגון האומר לו אלי אתה דאיתקש לזביחה דכתיב (שמות לב) וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל. ל"א והמקבלו לאלוה שלא בפניו והאומר לו אלי אתה בפניו ותנא סיפא לגלויי ריש דאי תנא ריש הוה אמינא הני מילי בפניו אבל שלא בפניו לא תנא סיפא בפניו מכלל דריש שלא בפניו ואפ"ה חייב: **אבל המגפף והמנשק.** שלא כדרכה: **עובר בלא תעשה.** דלא תעבדם יתירא כתיבי חד בדברות ראשונות[ב] ואחרונות[ג] וחד לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם (שמות כג) אם אינו ענין לכדרכה תנהו ענין לשלא כדרכה אבל מיתה לא מיחייב בשלא כדרכה אלא הני דפרט בהו קרא: **הנודר בשמו.** בלשון נדר קונם עלי כל פירות שבעולם בשם עבודת כוכבים פלונית אם אוכלן: **והמקיים בשמו.** שבועה. נשבע[ד] מתרגם מקיים: **עובר בלא תעשה.** ושם אלהים אחרים לא תזכירו (שם): **הפוער עצמו.** מתרץ רעי בפניו וזהו עבודתו וחייב עליו [ה] מיתה: **מרקוליס.** מלדדין שלא אוכלים אחת מכאן ואחת מכאן ואחת מלמעלה על גביהן וקורין אותם מרקוליס ועובדין אותה בזריקת האבנים: **גמ' מאי אחד העובד.** אטו כל הני לאו עובד נינהו: **אחד העובד.** כל עבודה אף גפוף ונשוק אף דרך בזיון בכדרכה וחייב מיתה דכתיב[ו] וילך ויעבוד אלהים אחרים וכתיב בתריה וסקלתם באבנים ואזהרתיה מהכא ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם וגו' (דברים יב) דהיינו בכדרכה: **ואחד המזבח.** אפי' שלא כדרכה בעבודות הללו כדיליף לקמן דכל עבודות הנעשות בפנים לגבוה חייבין עליה מיתה בעבודת כוכבים אפילו שלא כדרכה: **ולחשוב נמי זורק.** דבשלמא מקבל ומוליך לא קשיא לן דעבודות פנים הם דלא אשכחן דלהוו עבודות הנעשות לשם עבודת כוכבים כדאשכחן בעבודת כוכבים בל אסיך נסכיהם מדם וכיון דגמרינן דכל עבודות פנים חייבין בהם אף אלא כדרכה מתגייר נמי: **אמר אביי זורק בכלל ניסוך.** דמתני' דהא קרא נמי ניסוך קרייה: **מנא הני מילי.** דמחייב בהני עבודות אף בשלא כדרכה: **אילו נאמר זובח יחרם הייתי אומר.** בא"ז זביחה בא הכתוב לענוש מיתה ודאי בזובח קדשים בחוץ קאמר שמצינו שהזהיר עליהם במקום אחר [ויקרא יז]. ולקמן פריך הרי כבר פרשו להם עונש אחר וגכרת דכתיב גבי שחוטי חוץ [שם]: **ת"ל לאלהים יחרם.** דבא הכתוב לענשו מיתה דהאי יחרם לשון מיתה דכתיב (ויקרא כז) כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת. זובח לאלהים כל אלהים במשמע ואפילו שלא כדרכה מדלא כתיב בלשון עבודה עובד לאלהים בזביחה יחרם שמע מינה אפילו אינה עבודה שלו קאמר וכל עבודות שבעולם לכדרכה נפקא לן בהו מיתה מוילך ויעבוד וגו' דמשמע דבר שהוא עבודה לו: **בלתי לה' לבדו ריקן.** ונטל כל העבודות מלעבדה בהן ונתנן לשם המיוחד. משמע דאכל עבודות הרשויות לשם קאמר: **לפי שיצאה זביחה.** בפירוש מכלל שאר עבודות שנכללו בכלל וילך ויעבוד ומדה היא בתורה דדבר שהוא בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא שאין הכלל הזה מחייב אלא עבודה הדומה לזבוח שהוא עבודת פנים. ומהשתא לא נפקא לן דליחייב אהשתחואה שלא כדרכה דלאו עבודה היא בפנים מניין לרבות השתחואה: ה"ג בספרי[יח] **ת"ל וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם.** דעל כרחיך לשלא כדרכה קאמר דאי דרכה לעבדה בכך בכלל ויעבוד הוא: **עונש שמענו.** דכתיב ביה וסקלתם דלעיל: **אזהרה מניין ת"ל כי לא תשתחוה לאל אחר.** והאי נמי אם אינו ענין לכדרכה תנהו ענין לשלא כדרכה. וספרים דכתוב בהו [יט](כי) לא תשתחוה שיבוש הוא דהא מיתה הכא לא כתיבא: **יכול שאני מרבה וכו'.** דנימא השתחואה שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא דמה השתחואה מיוחד שהיא דרך כבוד וחייב עליה אף לשלא כדרכה אף כל שהוא דרך כבוד כגון אלו חייב: **ת"ל זובח.** ואם השתחואה ללמד על הכלל באתה למה פרט לך זביחה הלא דרך כבוד הוא והשתחואה נפקא ליה אלא באתה ללמד על הכלל לומר לך זביחה בכלל היתה ויצאה מן הכלל להקיש לה כל הנכללות עמה ולומר לך מה זביחה מיוחדת עבודת פנים אף כל שהיא עבודת פנים חייבין עליה בחוץ לעבודת כוכבים ומשום דהשתחואה לא נפקא לן מהכא לחיובא הוצרכה השתחואה לחזור ולגלות כדי לדון בעצמה לבדה שיתחייבו עליה ואע"פ שאין חייבין כיולא בה ויצאה זביחה ללמד על הכלל כולו: **סד"א.** האי יחרם אתא לאורויי לן דאי אתרו ביה לקטלא וכרת כי לא אתרו ביה הוא כדלגבי שבת ועבודת כוכבים ועריות: ה"ג **ס"ד אימא אתרו ביה קטלא ולא אתרו ביה כרת קמ"ל: אימא יצאה לן השתחואה ללמד על הכלל.** ומתרבי מגפף ומנשק וכל שהוא דרך כבוד כהשתחואה. (**יא**) א] וקא קשיא לי' לתנא ס"כ זובח למאי אתא תיפוק לי' מהשתחואה דהא עבודת כבוד הוא: **לגופיה.** אתא ולאורויי דאפי' לא שחט שחיטה עצמה לעבודת כוכבים אלא שוחט לעצמו וחשב בה ע"מ לזרוק דמה לעבודת כוכבים חייב ואפי' לא זרק: **דמחשבין מעבודה לעבודה.** כלומר דמחשבה שהוא מחשב בשעת עבודה זו על עבודה אחרת מחשבה היא להתחייב עליה:

אסורה

עין משפט נר מצוה

קכב א מיי' פ"ג מהל' עכו"ם הל"ג סמג לאוין נח:

קכג ב מיי' שם הל"ד:

קכד ג מיי' שם הל"ו:

קכה ד מיי' פ"ה שם הלכה י סמג לאוין לה טור שו"ע יו"ד סימן קמז סעיף ח:

קכו ה מיי' שם פ"ג הלכה ה:

קכז ו ז ח ט מיי' שם הלכה ג:

קכח י מיי' פ"ח מהל' מעשה קרבנות הלכה ב סמג לאוין שלג:

קכט כ ל מיי' פ"ג מהל' שחיטה הלכה טו סמג עשין סג טור שו"ע יו"ד סימן ד סעיף ח:

מסורת הש"ס

ח) [עי' תוס' לקמן סד. ד"ה מרקוליס], ט) ע"ז לד: מולין לט. זבחים י., ג) [שמות כ], ד) [דברים ה], ה) [תהלים סג], ו) [עי' תוי"ט], ז) [דברים יז], ח) [שופטים יז ג], ט) עי' רש"ל שמקיים הגי' כו.

תורה אור השלם

1. יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם אַחֵר מָהָרוּ בַּל אַסִּיךְ נִסְכֵּיהֶם מִדָּם וּבַל אֶשָּׂא אֶת שְׁמוֹתָם עַל שְׂפָתָי:
תהלים טז ד
2. זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיְיָ לְבַדּוֹ:
שמות כב יט
3. וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי:
דברים יז ג
4. וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ:
דברים יז ה
5. כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָאֵל אַחֵר כִּי יְיָ קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא הוּא:
שמות לד יד

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אימא וכו' ודקא קשיא ליה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה אימא יצאה לן וכו' דרך כבוד כהשתחואה וקא קשיא וכו' ל"ל ודקא קשיא וכו':

מוסף רש"י

השוחט בהמה לזרוק דמה לעבודת כוכבים. שלא שחט הבהמה לשם עבודת כוכבים שיהא עובדה בשחיטה, אלא חשב בשחיטה על מנת לזרוק (ע"ז לד: וכבני"ז זבחים י.) דאי שחטה לשם עבודת כוכבים שהיה בדעתו לעובדה בשחיטה זו, דברי הכל אסורה דהא זבחי מתים הוא, אלא בשלא היה מתכוין להיות שחיטה זו עבודה לעבודת כוכבים אלא שחטה לעצמו על מנת שיעבוד העבודות כוכבים בזריקת דמה או בהקטר חלבה (חולין לט.).

אסורה. הבהמה בהנאה ואע"פ שהשחיטה לאו לעבודת כוכבים היתה ואפילו לא זרק דמה לעבודת כוכבים נאסרה. וילפינן טעמא בשחיטת חולין [לט.] דגמר לה רבי יוחנן ממחשבת פגול דהויא מעבודה לעבודה דהשוחט את הזבח על מנת לזרוק את הדם למחר פיגול: **וריש לקיש אמר מותרת.** לא יליף חוץ מפנים אין מחשבין מעבודה לעבודה: **הניחא.** הא דמייתר לן זובח לגמד על הכלל ולא מוקמינן לה [1] האי דרשא לומר שמחשב מעבודה לעבודה הא ניחא לרבי יוחנן דנפקא ליה לענין איתסורי ממחשבת פיגול איכא למימר דלענין איחיודי גברא נמי מהתם יליף ועל כרחיך אייתר ליה זובח אלא לר"ל דלא יליף עבודת כוכבים מפיגול נימא דהאי זובח להכי הוא דאתא שמחשבין מעבודה לעבודה: העובדי כוכבים העובדין את ההריס תניא במסכת ע"ז (דף מה.) ההריס מותרין בהנאה דכתיב אלהיהם על ההריס [2] ולא ההריס אלהיהם: **ועובדיהם נסייף.** אע"ג דמחובר לא מתסר עבודת כוכבים מיהא הוי. והכא נמי לא בעיא קרא הואיל ושחיטה לזרק זריקה היא והא חשב בשחיטה ע"מ לזרוק הוה ליה כעובד עבודת כוכבים דהא זריקה בלא שחיטה לא סגי הלכך על כרחיך אי השתחואה ללמד על הכלל נפקא ליה לא ה"ל למיכתב זובח: **איכה יעבדו.** דמשמע כדרכה אין שלא כדרכה לא: **למעוטי מאי.** שלא כדרכה מאחר דילפינן בהשתחואה דאפילו אינה עבודת פנים מחייב שלא כדרכה אי נימא למעוטי עבודת בזיון לעבודת כוכבים שעבודתה דרך כבוד כגון פוער עצמו לעבודת כוכבים שזובחין [3] למה לי למעוטי מהאי קרא: **הא מהשתחואה נפקא.** שמלמדת על הכלל שאינו חייב אלא דרך כבוד בהשתחואה: **אלא הא דא"ר אלעזר מניין לזובח בהמה.** שהיא עבודת כבוד למרקולים שעבודתה בזיון וה"ה לפוער אם איתא לרבה בר רב חנין שהשתחואה מלמדת על הכלל ל"ל האי קרא להכי מהשתחואה נפקא: **לזובח להכעיס.** ואינו מתכוין לקבלו עליו באלוה ואשמועינן קרא דעובר בלאו: **אלקסו ליה פורי.** והלך לנקשן: **האומר אעבוד.** משעה שהסיתוהו ונתרצה חייב מיתה דנפקא לן לקמן [ע"ב] מלא תאבה ולא תשמע [4] הא אבה ושמע חייב מיד: **אלך ואעבוד.** שמחוסר הליכה אע"ג דאיכא למימר אדהכי הדר ביה: **נלך ונעבוד.** אע"פ שכלל עצמו עם אחרים לא איכא למימר הני אחרים לא אזלי ואיהו נמי לא ליזיל: **א"ל.** מתני' דקתני עובד אין אומר לא: **באומר איני מקבלו עלי.** באלוה: **אלא בעבודה.** עד שאעבדנו דכל כמה דלא פלח ליה אין כאן אבה ושמע וסיפא דמשמע באמירה חייב בשקבלו עליו אלהותו מיד דכיון דאמר אעבוד מסתמא קבליה עליה באלוה אי לא פירש בהדיא שאינו מקבלו עליו אלא בעבודה: **בואו ונעבדו.** עושה את עצמו עבודת כוכבים ומסית בני אדם לעבדו: **מחייב.** מיתה כמסית: **רבי יהודה אומר לעולם אינו חייב.** בשביל דבור בלא מעשה אלא בניסת לעבודת כוכבים ואבה ושמע ואמר אעבוד אלך ואעבוד אבל באומר בואו ונעבדוי פטור אלמא טעמא דרבי יהודה במסית אחרים לעצמו טעמא אחרינא הוא דהא בניסת חיודי מחייב בדיבורא: **מסית לעצמו.** במסית אחרים לעצמו שיעבדוהו אי הוי מסית או לא: **לא שמעי ליה.** שהרי הוא אדם כמותם ואפילו הניסתים לשאר עבודת כוכבים [5] אין ניסתין לעבוד אדם:

ריש לקיש אמר מותרת. פי' בהנאה ולא באכילה דמומר לעבודת כוכבים אסור לאכול משחיטתו אי נמי אפילו באכילה שרי כיון דלא היה מומר מעיקרא ובשחיטה זו הוא דנעשה מומר [6]: **איכה יעבדו למעוטי מאי.** תימה השתא נמי דאמר זביחה יצאה ללמדך תקשה ליה איכה יעבדו למעוטי מאי דלמעוטי שלא כדרכה בשאר עבודות לא איצטריך דמזביחה נפקא דוקא עבודת פנים וע"כ איכה יעבדו לרבויי אתא כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים דלא נפקי ליה לא מזביחה ולא מהשתחואה ואי לאו איכה יעבדו ה"א דאפילו כדרכה בעינן דרך כיבוד וי"ל דאי השתחואה ללמד יצאה לחייב בשאר עבודות אפילו שלא דרך כבוד כגון פוער לפעור וזורק אבן למרקולים נמי לא צריך קרא דמהשתחואה נפקא אע"ג דעבודתה דרך בזיון כיון שעובדין אותה בכך וגדולה מזו בעי למימר הש"ס בסמוך דנפקא ליה פוער למרקולים מהשתחואה דלהכי איצטריך איכה יעבדו אע"ג דאין עבודתו בכך אלא משום דעבודתו דרך בזיון וכ"ש פוער לפעור וזורק אבן למרקולים אע"ג דדרך בזיון כיון דעבודתו בכך: **מניין** לזובח בהמה למרקולים.

דמזובח לאלהים נפקא לן בזובח למכובדים אבל בזובח למבזיים לא וא"ת אזהרה שמענו מלא יזבחו עוגם מנא ליה בזובח למבזיים ועו"ק דמזובח לאלהים שמענו לעיל עוגם אבל אזהרה לזובח שלא כדרכה מנא ליה דהא לעיל גבי השתחואה איצטריך קרא לעוגם ואזהרה שלא כדרכה וי"ל דזובח לאלהים לעוגם ולא יזבחו לאזהרה וניחא השתא דקאמר אם אינו ענין לכדרכה דהא כתיב איכה יעבדו דהל"ל אם אינו ענין למכובדים דהא כתיב זובח לאלהים וגו' תנהו ענין למבזיים והשתא לכל שלא כדרכה איצטריך לא יזבחו ולא נקט מרקולים אלא משום דסתם מבזיים לאו אורחייהו בזביחה וא"ת נימא דהני קראי למכובדים אבל למבזיים מנא לן דהא לקמן שלא השתחואות חד איצטריך לכשלא כדרכה דמכובדים ומד לשלא כדרכה דמבזיים וי"ל כיון דגלי קרא גבי השתחואה דלא שני ה"ה בשאר עבודות וכן פי' בקונט' לקמן: **האומר אעבוד.** פ"ה משנתרצה חייב דנפקא ליה מלא תאבה ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב וקשה דאכתי לא ס"ד האי טעמא עד דמייתי ליה דרב יוסף אלא היינו טעמא דמקבלו עליו באלוה: **ומר** סבר מסית לעצמו לא שמעי ליה. תימה נהי דלא שמעי ליה ליחייב מיהא כשאר מסית דמחייב בדיבורא כשמכמינין לו עדים ואמרו היאך נניח אלהים חיים ונעבוד עצים ואבנים ואם אין מחזר בו חייב דהכי משמע ויש לומר דוקא מסית לעבודת כוכבים דשמעי ליה דממשכי בתריה טפי אבל מסית לעצמו לא חשיב מסית כ"כ משום דלא שמעי ליה דאמרי מ"ש מינן ועי"ל דבכולה שמעתין פליגי בניסת והא דקאמרינן לעיל היכא דפלחו כ"ע לא פליגי ר"ל במסית כ"ע לא פליגי דכיון דאי פלחו מחייב על כן יש לחייב המסית בדיבוריה במסית לעבודת כוכבים כי פליגי בדיבורא בעלמא בניסת כשאמר אין דרבי מאיר סבר דיבורא מילתא הוא ומחייב ניסת ומסיק דניסת לעבודת כוכבים דשמעי ליה אפילו רבי יהודה מודה דמחייב בדיבור כי פליגי במסית לעצמו אי מחייב ניסת או לא אבל במסית פשיטא דמחייב בדיבורא:

אסורה וריש לקיש אמר מותרת הניחא לר' יוחנן אלא לריש לקיש בעי קרא מתקיף לה רב פפא ולרבי יוחנן לא בעי קרא עד כאן לא קא אסר רבי יוחנן אלא בהמה אבל גברא לא בר קטלא הוא ואתא קרא לחיובי גברא לקטלא מתקיף לה רב אחא בריה דרב איקא ולר"ל מי בעי קרא עד כאן לא קא שרי ר"ל אלא בהמה אבל גברא בר קטלא הוא מידי דהוה אמשתחוה להר [8] דהר מותר ועובדה בסייף א"ל רב אחא מדפתי לרבינא למאי דקאמר ליה רבא בר רב חנן לאביי אימא יצאה השתחואה ללמד על הכלל כולו [1] איכה יעבדו למעוטי מאי וכי תימא למעוטי הפוער עצמו לזובחים מהשתחואה נפקא מה השתחואה דרך כיבוד אף כל דרך כיבוד אלא למעוטי [2] הפוער עצמו למרקולים ס"ד אמינא הואיל ועבודתו בזיון הוא אף כל בזיון קמ"ל אלא הא דאמר רבי [6] אליעזר [3] מנין לזובח [3] בהמה למרקולים שהוא חייב שנאמר [2] ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אם אינו ענין לכדרכה דכתיב איכה יעבדו תניהו ענין לשלא כדרכה שלא כדרכה מהשתחואה נפקא התם בזובח להכעיס רב המנונא אירכסו ליה תורי פגע ביה רבה רמא ליה מתני' אהדדי תנן העובד עבודת כוכבים עובד אין אומר לא והאנן [4] תנן האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד א"ל באומר איני מקבלו עלי אלא בעבודה [7] רב יוסף אמר תנאי שקלת מעלמא תנאי היא דתניא האומר בואו ועבדוני רבי מאיר מחייב [9] ור' יהודה פוטר [10] היכא דפלחו כולי עלמא לא פליגי דכתיב [3] לא תעשה לך פסל כי פליגי בדיבורא בעלמא רבי מאיר סבר [11] דיבורא מילתא היא ורבי יהודה סבר דיבורא לאו מילתא היא הדר אמר רב יוסף [5] לאו מילתא היא דאמרי דאפילו לר' יהודה בדיבורא נמי חיובי מחייב [6] (דתנן) רבי יהודה אומר לעולם אינו חייב עד שיאמר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד במאי קמיפלגי במסית לעצמו ואמרי ליה אין קמפלגי מר סבר מסית לעצמו שמעי ליה ואין דקאמרי ליה קושטא הוא ומ"ס מסית לעצמו לא שמעי ליה מימר אמרי

מ"ש

עין משפט
נר מצוה

א [מיי' פ"ח מהל' ע"ז הל"א טוש"ע י"ד סי' קמה סעי' ח]:
קל ב מיי' פ"ג מהל' עבודת כוכבים הלכה ב סמג לאוין יז:
קלא ג מיי' שם הלכה ג:
קלב ד ה ו מיי' שם פ"ה הלכה ה:

תורה אור השלם

1. הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה כֵּן גַּם אָנִי: דברים יב ל
2. וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה זֹאת לָהֶם לְדֹרֹתָם: ויקרא יז ז
3. לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:
שמות כ ג

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה למעוטי וכו' שזובחין לה למה לי:

מוסף רש"י

ר' יוחנן אמר אסורה. קסבר מחשבין מעבודה לעבודה דילפינן חוץ מפנים (ע"ז לד:) ממחשבת פיגול של פנים, שהשוחטו על מנת לזרוק דם למחר או להקטיר אימורין למחר זהו עיקר פיגול (חולין לט.). **וריש לקיש אמר מותרת.** לאכילה (זבחים י.) גרים לקיש לא ילפינן, דפנים הוא דאמר רחמנא השוחטו על מנת לזרוק את הדם פיגול ואע"ג דלא זרק, דהוי מחשב מעבודה לעבודה, מעבודה זו על מבכרתה, אבל לענין עבודת כוכבים לא (ע"ז לד:) ואינה אסורה אלא אם כן שחט לעבודת כוכבים, שבשחיטתה עבד עבודת כוכבים או זרק דמה לעבודת כוכבים (זבחים י.). **מנין לזובח בהמה למרקוליס.** אע"פ שעבודתו דרך בזיון לקקלו באבנים וחה עובדו דרך כבוד ולא קרינא ביה איכה יעבדו ואעשה כן, ואפ"ה מנין שהוא חייב (זבחים קו.) אע"פ שאין עבודתו בזביחה (ע"ז נא.). **אם אינו** ענין לכדרכה. לעבודת כוכבים שעבודתה בזביחה, דהא נפקא לן מאיכה יעבדו (שם). **האומר אעבוד כו'.** בפתח מכל הלשונות הללו הוי מסית וחייב (לקמן סז.). **תנאי שקלת מעלמא.** איכדת כולם, שאין אתה מוצא תנאים שנחלקו בכך, דתוקי הכי תרתי מתניתא חדא כמר וחדא כמר (שבת נג:) דלא משכחת תנאי דפליגי בהכי (פסחים מה: וכעי"ז ביצה יט.).

עין משפט נר מצוה

קלג א מיי׳ פ״ה מהל׳ עבודת כוכבים הלכה ה:
קלד ב מיי׳ שם פ״ג הלכה ו:
קלה ג ד מיי׳ פט״ו מהל׳ שגגות הלכה ג:
קלו ה מיי׳ שם הלכה

רבא אמר פטור. מע״ג דכפ׳ בן סורר ומורה (לקמן דף עד.) אמר בעבודת כוכבים יהרג ואל יעבור י״ל נהי דחייב למסור עצמו לכתחלה מ״מ היכא דלא מסר את עצמו לא מיחייב מיתה ואין לומר דרבא לטעמיה דאמר בפ׳ ר׳ ישמעאל (ע״ז דף נד. ושם) אפי׳ עבודת כוכבים בזיעגא נאמר וחי בהן ולא שימות בהן דא״כ הני [ג] (כריתות) דמייתי לימא דאתיא כמ״ד בפרק בן סורר ומורה (לקמן דף עד.) יהרג ואל יעבור דפלוגתא דתנאי היא [ד] וי״מ הא דאמר יהרג ואל יעבור היינו בסתם עבודת כוכבים והכא איירי בעבודת כוכבים שהכל עובדים מאהבה ומיראה דומיא דהמן דמייתי ומתני׳ דאחד העובד משמע ליה דאיירי כה״ג דאי בסתם עבודת כוכבים לא איצטריך דשמעינן ממתני׳ דהפוער עצמו לפעור [ה] אע״ג דמכוין לבזויי חייב מיהו ההיא דכהן משיח הוה מצי לאוקומי בסתם עבודת כוכבים אלא דמשני שפיר ואי״ת לרבא אמאי לא השתחוה מרדכי להמן וי״ל כדאמר במדרש שהיו צלמים על לבו אי נמי משום קידוש השם כדאמרינן בירושלמי דשביעית (פ״ד) כגון פפוס ולוליינוס אחים שנתן להם מיס בזכוכית לבועה ולא קיבלו [מ]: ורבא

מ״ש איהו מינן דידן ואין דקאמרי אחוכי עליה ומתני׳ כאן ביחיד הניסת כאן ברבים הניסתים יחיד לא מימלך וטעי בתריה רבים מימלכי ולא טעו בתריה אמר רב יוסף מנא אמינא לה דכתיב [1]לא תאבה לו ולא תשמע אליו [ז]הא אבה ושמע חייב איתיביה אביי מי שאני בין ניסת דרבים לניסת יחיד והתניא [2]כי יסיתך אחיך בן אמך וגו׳ אחד יחיד הניסת ואחר רבים הניסתים והוציא הכתוב יחיד מכלל רבים ורבים מכלל יחיד יחיד מכלל רבים להחמיר על גופו ולהקל על ממונו רבים מכלל יחיד להקל על גופם ולהחמיר על ממונם בהא מילתא הוא דשאני אבל בכל מילי כי הדדי נינהו אלא אמר אביי כאן בניסת מפי עצמו כאן בניסת מפי אחרים מפי עצמו מימלך מפי אחרים גריר בתרייהו אמר אביי מנא אמינא לה דכתיב לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אבה ושמע חייב רבא אמר אידי ואידי בניסת מפי אחרים הא דא״ל כך אוכלת כך שותה כך ממטיבה כך מריעה הא דלא א״ל כך אוכלת כך שותה כו׳ אמר רבא מנא אמינא לה דכתיב [3]מאלהי העמים אשר סביבותיכם הקרובים אליך וגו׳ מה לי קרובים ומה לי רחוקים הכי קא״ל מטיבותן של קרובים אתה למד מה טיבותן של רחוקים מאי לאו דאמר ליה כך אוכלת כך שותה כך מטיבה כך מריעה ש״מ רב אשי אמר סיפא בישראל [ח]מומר רבינא אמר לא זו אף זו קתני [ט]איתמר העובד עבודת כוכבים מאהבה ומיראה אביי אמר חייב רבא אמר פטור אביי אמר חייב דהא פלחה רבא אמר [ב]פטור אי קבליה עליה באלוה אין אי לא לא: סימן עב״ד ישתחו״ה למשי״ח: ואמר אביי מנא אמינא לה דתנן העובד עבודת כוכבים אחד העובד כו׳ מאי לאו אחד העובד מאהבה ומיראה ורבא אמר לך לא כדמתרץ רבי ירמיה [ג]אמר אביי מנא אמינא לה דתניא [4]לא תשתחוה להם להם אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה לאדם כמותך יכול אפילו נעבד כהמן ת״ל [4]ולא תעבדם והא המן מיראה הוה נעבד ורבא כהמן ולא כהמן כהמן דאיהו גופיה עבודת כוכבים ולא כהמן דאילו המן מיראה והכא לאו מיראה ואמר אביי מנא אמינא לה דתניא [ד]כהן משיח בעבודת כוכבים רבי אומר בשגגת מעשה וחכמים אומרים [ב]בהעלם דבר [ד]ושוין שבשעירה כיחיד [ה]ושוין שאין מביא אשם תלוי [ו]האי שגגת מעשה דעבודת כוכבים ה״ד אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו הרי לבו לשמים אלא דחזא אנדרטא והשתחוה לו אי קבליה עליה באלוה מזיד הוא ואי

מאי שנא איהו. להיות אלוה יותר ממני ואין דקאמר ליה אחוכי עליה: **ומסייפין.** דקסיין אהדדי הכי ממוקמא ריש״ת דקתני עובד אין אומר לא: **ברבים הניסתים.** דאפילו נתרלו מימלכי והדרי בהו ולא טעו הלכך לא קרינן ביה אבה ושמע וסיפא דמחייב באבה ושמע ביחיד הניסת דכיון דנתרלה לא דעתיה למהדר והוא אבה ושמע ורחמנא חייביה: **והוליא הכתוב יחיד מכלל רבים.** וילך ויעבוד וגו׳ וסקלתם (דברים יז): **ורבים מכלל יחיד.** לדון בסייף הכה תכה (שם יג) דעיר הנדחת: **להחמיר על ממונם.** ושרפת באש וגו׳ (שם) אבל יחיד הקל בממונו אלא גזר עליו לאבדו: **מפי עצמו.** שאין אחר מסיתו: **מנא אמינא לה.** דבדבורא ניסת מפי אחריס הוא דמחייב: **הא אבה ושמע.** למסיתו חייב: **אידי ואידי בניסת מפי אחריס.** ומשכחת לה דלא נתחייב ניסת משוס אבה ושמע כגון דלא אמר ליה מסית שבחיה דעבודת כוכבים כך אוכלת וכך שותה דכיון דלא ידע ביה מילתא דשבחיה מהדר קא הדר ביה ולא אבה ושמע: **מנא אמינא לה.** דכי כתוב אבה ושמע בדאמר ליה כך אוכלת וכך שותה משמעי: **דכפיב.** בפרשת מסית מאלהי העמים אשר סביבותיכם הקרובים אליך או הרחוקים ממך מה לי קרובים ומה לי רחוקים אלא מפני שדרכו של מסית לדבר על עבודת כוכבים רחוקה שאינו מכיר בה ומוליא בפיו השקר ואומר כך אוכלת וכך שותה לפיכך אני אומר לך הסתכל בעבודת כוכבים הקרובות לך ותראה שאין בהם ממש ומהן אתה למד טיבן של רחוקים. אלמא קרא בדאמר ליה כך אוכלת כתוב: **רב אשי אמר סיפא.** דמחייב באמירה בישראל מומרי [ח] דכיון דקבל עליה מו לא הדר ביה שהרי הופקר בכך: **רבינא אמר.** לעולם בישראל גמור וכולה מתני׳ בחד טעמא ותנא ריש״ת עובד וסיפא אומר ולא זו אף זו קתני כלומר ולא עובד בלבד אמרו אלא אף אומר חייב: **מאהבה ומיראה.** מאהבת אדם ומיראת אדם ולא השבה בלבו באלוהות: **חייב.** במזיד ובהתראה במיתה ובשוגג לכפר מותר לעשות כן חייב בחטאת: **פטור.** בין במזיד בין בשוגג דלאו כלום עבד: **אחד העובד.** והלא המזבח והמקטיר עובדין הן אלא הכי קאמר אחד העובד ואפילו מאהבה ומיראה ואחד המזבח לשם אלוהות דתנא סיפא לגלויי עליה דריש״ת דמאהבה ומיראה הוא ואפילו הכי חייב: **כדפירש״י ר׳ ירמיה.** אחד העובד כל עבודה שהיא דרכה בכך ואחד המזבח שלא כדרכה ולעולם ריש״ת וסיפא לשם אלוהות: [ט] **ולא נעבדם.** יתירא הוא: **נעבד להמן.** שעשה עצמו עבודת כוכבים כדאמר במגילה (דף יט.) דאי לאו הכי לא הוה מרדכי מתגרה בו והיה כורע ומשתחוה לו: **והא המן.** מיראת המלך הוו פלחי ליה כדכתיב (אסתר ג) כי כן צוה לו המלך וקתני דלא: **ודלא נהמן.** דקתני [ה] יכול אפילו נעבד כהמן לאו למיסר מיראה אלא למיסר אדם הנעבד לשם עבודת כוכבים שלא מיראה למסגד ליה בסתמא והאי דנקט המן משום דעשה עצמו עבודת כוכבים הוא: **כהן משוח.** בקרבן עבודת כוכבים: **ר׳ אומר בשגגת מעשה.** אפילו לא נעלם ממנו איסור עבודת כוכבים אלא בשגגת במעשה חייב. ואע״ג דבשאר מצות אין מביא קרבן האמור בו אלא א״כ נעלמה ממנו הלכה דכתיב גבי חטאת לבור (ויקרא ד) ונעלם דבר כגון הורו ב״ד שחלב מותר ועשו ע״י העלמתן דבפר כהן משוח כתוב (שם) לאשמת העם הרי משוח כלבור אפילו הכי בעבודת כוכבים שקרבנו שוה לשאר יחידים כדקתני ואזיל מחייב בשגגת מעשה בלא העלם דבר. ולקמן מפרש האי שגגת מעשה היכי דמי: **וחכ״א.** אף כאן אינו חייב אלא בהעלם דבר. ובהוריות בפ״ב (דף ז:) יליפינן טעמא מקרא: **ושוין שבשעירה כיחיד.** ואפילו לרבנן דלא משוי ליה כשאר יחיד לענין להתחייב בלא העלם דבר מודים הן שאין קרבנו בעבודת כוכבים חלוק משאר יחיד שמביא שעירה דכתיב גבי קרבן עבודת כוכבים בפרשת שלח לך [במדבר טו] ואם נפש אחת אחד יחיד ואחד נשיא ואחד משוח [ח] משמע ואע״פ שנשיא ומשוח חלוקין מן היחידים בשאר מצות שהנשיא מביא שעיר זכר ונאכל וכהן משוח פר ונשרף והיחיד מביא כשבה או שעירה בעבודת כוכבים שוין הן: **ושוין שאינו מביא אשם תלוי.** על שוס לא הודע שבתורה משוס דגבי אשם תלוי כתיב (ויקרא ה) על שגגתו אשר שגג משמע מי שמביא חטאת על הודע דשגגת מעשה מביא אשם תלוי על לא הודע יצא משוח שאין מביא חטאת אלא בהעלם דבר ואשמעינן הכא אפילו לרבי דאמר שיש לך קרבן שהמשוח חייב בשגגת מעשה מודה הוא שאין מביא אשם תלוי. ובמס׳ הוריות (ז:) יליף מקרא מדכתיב באשם תלוי [ויקרא ה] שגגתו שגגתו [ט] תרי זימני מי שכל חטאו בשגגה יצא משוח שאין כל חטאו בשגגה שהרי בשאר מצות צריך העלם דבר: **שגגת מעשה.** בלא העלם דבר ה״ד: **הרי לבו לשמים.** ולא השתחוה זה לעבודת כוכבים לא מזיד ולא שוגג הוא [י] אלא לשמים שהרי לשמים נתכוין ואפילו היה יודע שזה הבית עבודת כוכבים הוא והוא משתחוה בתוכו לשמים אין כאן עונש שהרי אף משתחוה לבית הכנסת לא לבית הוא משתחוה אלא למי ששכן שמו עליה: **אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה.** שראה דמות [ט] שהיו רגילין לעשות בדמות המלך והראוה אותו משתחוה לו לכבוד המלך ופעמים שעובדין אותו וזה ראה אחד שהיה נעבד ולא ידע שהוא נעבד והשתחוה לו: **אי דקבליה עליה באלוה.** שהשתחוה לו לשם עבודת כוכבים מזיד הוא:

ואי

מסורת הש״ס

[ח] [בס״ח: משומד], [ט] שבת עב: [כריתות ג.], [י] [ומר רש״ש], [כ] שבת עב: כריתות ז:, [כא] שבת עב: משומד, [כב] [ל״ל אחר ד״ה נעבד], [כג] [הא דקתני רש״ש], [כד] [שגגתו שגג רש״ש], [כה] בס״ח ליתא הוא, [כו] בס״ח: אלא, [כז] [ל״ל בריתות], [מ] [עי׳ תוס׳ שבת עב:].

תורה אור השלם

1. לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמל ולא תכסה עליו:
דברים יג ט
2. כי יסיתך אחיך בן אמך או בנך או בתך או אשת חיקך או רעך אשר כנפשך בסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך:
דברים יג ז
3. מאלהי העמים אשר סביבתיכם הקרבים אליך או הרחקים ממך מקצה הארץ ועד קצה הארץ: דברים יג ח
4. לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יי אלהיך אל קנא פקד עון אבת על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי: שמות כ ד

גליון הש״ס

תוס׳ ד״ה רבא. וי״מ הא דאמר. ע״ל סה ע״א תוד״ה הוא״ל וישנו: **באו״ד אע״ג** דמכוין לבוויי. ע״ל סד ע״א תוס׳ ד״ה אע״ג:

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה ושוין כו׳ ואחד משוח במשמע:

מוסף רש״י

מטיבותן של קרובים אתה למד מה טיבותן של רחוקים. כשם שאין ממש בקרובים, כך אין ממש ברחוקים (דברים יג ח). **רבי אומר בשגגת מעשה.** לחוליה, **וחכמים אומרים בהעלם דבר.** כלומר עם שגגת מעשה כשאר מצות (הוריות ז:). **הרי לבו לשמים.** דאי נמי בבית עבודת כוכבים השתחוה לשמים לא איקרא עבד וליכא חטאת (כריתות ג. וכע״ז שבת עב:). **אנדרטא.** צורת המלך שעושין לכבוד המלך והשתחוה לה ולא לשם אלוהות (שבת עב:).

ואי לא קבליה עליה באלוה. אלא לכבוד המלך השתחוה לו לא כלום הוא דהא לא אכין לשם עבודת כוכבים: **אלא לאו.** שעבד עבודת כוכבים מאהבה ומיראת אדם כסבור שמותר לעשות והאי אומר מותר כי האי גוונא דידע ליה לאיסור עבודת כוכבים בכל עבודות שלה לאו העלם דבר קרי לה אע"פ שנעלם ממנו איסור אהבה ויראה שאין זו מגוף האיסור אלא א"כ נעלם ממנו עיקר עבודת כוכבים באחת מעבודותיה כסבור שעבודה זו מותר לה: **ורבא אמר לך.** לא הוי שגגת מעשה הכי אלא באומר מותר לעבוד עבודת כוכבים כסבור אין עבודת כוכבים בתורה: **אומר מותר היינו העלם דבר.** ובהא אפילו רבנן מודו: ומשני אומר מותר דקאמינא היינו דקא עקר לה לגמרי: **העלם דבר קיום מקלה ובטול מקלה.** כגון יש עבודת כוכבים בתורה שלא לזבוח ושלא לקטר אבל המשתחוה מותר: **אינו חייב אלא אחת.** וכל עבודותיה באחזרה אחת הן לא תעבדם (שמות כ) הלכך אין כאן חלוק חטאות: **פוק תני לברא.** דטעות הוא ולקמן מפרש טעמא: **הבערה.** שילאה מכלל לא תעשה כל מלאכה (שם) דשבת: **נלאו ילאה.** להוליאה מחומרי שאר מלאכות וללמד עליה שאינה לא בכרת ולא במיתה אלא בלאו: **לחלוק.** לחלוק ולומר לך מה זו מיוחדת שהיא מאבות מלאכות הנעשית במשכן וחייב עליה הכתוב בפני עצמו שפרט לה לבדה אף כל שהוא אב מלאכה אם עשאן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת דכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא: **השתחואה נמי נלאו ילאה.** לקמן (דף סג.) אמר שלש השתחואות נאמרו באזהרת עבודת כוכבים אחת לשלא כדרכה לכדאמרן לעיל [ס:] אזהרה מיין ת"ל לא תשתחוה ואחת לכדרכה ואחת לחלק מה השתחואה מיוחדת מעשה לעצמו וחייב עליה בעצמה אף כל עבודה ועבודה בשוגג חייב עליה חטאת לעצמה. ותנא דר' זכאי סבירא ליה כר' יוסי דההוא השתחואה יתירא לאו לחלק ילאה אלא ללמד עליה שהיא בלאו ולא בכרת ואין חטאת על שגגתה ואע"פ שחייבין עליה מיתה דהא גבי סקילה כתיב (דברים יז) וישתחו להם מיהו מכרת וחטאת אפקה הלכך לא משכחת קרא בעבודת כוכבים לחלק: **מאחת מהנה.** גבי חטאת כתיב פעמים שחייב חטאת אחת על כולן כגון שוגג בשבת כסבור אין היום שבת אבל יודע היה שכל מלאכות שהוא עושה אסורות בשבת מביא קרבן אחד דחדא שגגה היא ופעמים שחייב על כל אחד ואחד כגון שהזיד בשבת ויודע שהוא שבת היום ויש שבת בתורה ושגג במלאכות שלא היה יודע שהמלאכות הללו אסורות אלא מלאכות אחרות חייב על כל אחת ואחת שיש כאן שגגות הרבה: ר' יונתן מפרש טעמא דר' יוסי היכי משמע ליה האי מהאי קרא: **ועשה מאחת מהנה.** הוה ליה למכתב ועשה אחת מהנה אי נמי ועשה מהנה אי נמי ועשה אחת ולישתוק מדכתביהו הכי ש"מ למדרש כל חד וחד לחודה לחייבו על אחת ועל מאחת כלומר מקלת העבירה על הנה ועל מהנה כדמפרש הנה אבות מהנה תולדות. ולמדרשינהו נמי כי הדדי הכי מדסמכי להדדי: **אחת שהיא הנה.** כלומר פעמים שהוא חייב על מלוה אחת חטאות הרבה והנה שהיא אחת פעמים שאינו חייב אלא אחת על מצות הרבה והכי משמע מאחת מחייב הנה מהנה מחייב אחת מדכתיב מ' יתירא. והשתא מפרש לה אחת כשעשה עבירה שלימה שנתכוין לכתוב שמעון וכתבו כולו מאחת על מקצתו נמי מחייב כגון נתכוין לכתוב שמעון ולא כתב אלא שתי אותיות חייב. ולהכי נקט שמעון משום דשתי אותיות ראשונות הוו להו שם במקום אחר כגון שם בן נח וה"ה גד מגדיאל דן מדניאל אבל נתכוין לכתוב שם אחר כגון נפתלי ולא כתב ממנו אלא שתי אותיות לא מיחייב שאין כאן מלאכה בשום מקום: **מהנה תולדות.** דנפקא לן מדדמי להו לאבות והייטו מהנה כלומר מן הדומות להם: **אחת שהיא הנה.** דלמדנן לעיל פעמים שמתחייב על כל אחת ואחת דהייטו על אחת הנה על מלוה אחת כמה חטאות כגון עושה מלאכות הרבה בזדון שבת ושגגות מלאכות כדפרישית לעיל דיש כאן שגגות הרבה: **שגגת שבת וזדון מלאכות.** יודע שמלאכות הללו אסורות בשבת אבל כסבור אין שבת היום כולה חדא שגגה היא: **דכולי עלמא לחלק ילאה.** דהכל מודים דכל היוצא מן הכלל ללמד על הכלל כלו יצא אי לא נפקא לן מדוכתא אחריתי ומשום הכי אמר ליה פוק תני לברא דאפילו לרבי יוסי חייב על כל אחת ואחת: **תיפוק לי מאחת מהנה.** לרבי אבא פריך נהי דמתניתין רבי יוסי היא דהשתחואה נלאו ילאה מיהו תיפוק לן דחייב על כל אחת ואחת מהנה כדנפקא ליה לרבי יוסי בשבת דהא האי קרא גבי חטאת סתמא כתיב ונדרשיה נמי בעבודת כוכבים הכי אחת ועשה אחת שעשה עבודה שלימה כגון זבוח מאחת ועשה מאחת כגון שחט סימן אחד לעבודת כוכבים דאשכחן ליה הכשר גבי חטאת העוף בפנים: **שכר מקל לפניה.** לשם עבודת כוכבים דדמי לשחיטה ששוכר מפרקתה וכגון דדרכה לעובדה במקל כדאמרינן במס' עבודת כוכבים בפ' ר' ישמעאל (דף נח.) עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שכר מקל לפניה חייב: **אחת שהיא הנה.** פעמים שהוא חייב על עבודה אחת חטאות הרבה כגון שעבד עבודות הרבה: **זדון עבודת כוכבים ושגגת עבודות.** דיודע שעבודת כוכבים אסורה בזבוח אבל כסבור שמותר לקטר ולנסך ולהשתחוות: **האי שגגת עבודת כוכבים היכי דמי.** כלומר היכי מתוקק קרא בעבודת כוכבים הא לא משכחת לה שגגת עבודת כוכבים בזדון עבודות הלכך לא נפקא לן בעבודת כוכבים חלוק מלאכות מהכא: **אלא מאהבה ומיראה.** יודע שאסורה עבודת כוכבים בעבודות הללו אבל שגג בכך כסבור שאין עבודת כוכבים בתורה ומהאהבה ומיראת אדם כהכי והוי כשגגת עבודת כוכבים וזדון עבודות דמחייב חדא: **אלא באומר מותר.** כסבור אין עבודת כוכבים בתורה ומהי דלא הוי שגגת עבודת כוכבים וזדון עבודות אלא שגגת זה וזה מיהו קרא דקאמר הנה שהיא אחת בהכי מוקים לה: **דבעא מיניה רבא מרב נחמן.** במסכת שבת פרק כלל גדול (דף ע.): **להני קראי.** האי אחת והאי הנה: **ואילו בעבודת כוכבים (תנן) [תניא].** לעיל [סא:] ושוין רבי וחכמים שכהן משיח בשעירה כיחיד: **ומו לא מידי.** ליכא לשנויי מידי הלכך לא נפקא לן חלוק מלאכות בעבודת כוכבים מהכא אלא מהשתחואה כאתקפתא דרב יוסף. והא דרבי זכאי דפטור לה בחדא נפקא (לקמן דף סג.) מלא תעבדם הכתוב עשאן עבודה אחת: הכי

ואי לא קבליה עליה באלוה לא כלום הוא אלא לאו מאהבה ומיראה ורבא אמר לך לא באומר מותר אומר מותר היינו העלם דבר באומר מותר לגמרי העלם דבר [א]קיום מקצת וביטול מקצת [ב]תני רבי זכאי קמיה דרבי יוחנן זיבח וקיטר וניסך [ג]והשתחוה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת אמר ליה [ג]פוק תני לברא אמר רבי אבא הא דאמר ר' זכאי מחלוקת ר' יוסי ורבי נתן דתניא [ד]הבערה ללאו יצאה דברי רבי יוסי ורבי נתן אומר לחלק יצאה למאן דאמר הבערה ללאו יצאה השתחואה [ה] נמי ללאו יצאה למ"ד הבערה לחלק יצאה השתחואה נמי לחלק יצאה מתקיף לה רב יוסף דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם הבערה ללאו יצאה דנפקא ליה חילוק מלאכות [1]מאחת מהנה [ה]דתניא ר' יוסי אומר ועשה מאחת מהנה פעמים שחייב אחת על כולן פעמים שחייב על כל אחת ואחת [ו]וא"ר יונתן מאי טעמא דרבי יוסי דכתיב ועשה מאחת מהנה אחת מאחת הנה מהנה אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת אחת שמעון מאחת שם משמעון הנה אבות מהנה תולדות אחת שהיא הנה [ב]זדון שבת ושגגות מלאכות הנה שהיא אחת [ג]שגגת שבת וזדון מלאכות אבל הכא דלא נפקא ליה חילוק מלאכות מדוכתא אחריתי דכולי עלמא השתחואה לחלק יצאה חילוק מלאכות דעבודת כוכבים נמי תיפוק ליה מאחת מהנה אחת זביחה מאחת סימן אחד הנה אבות זיבוח קיטור ניסוך והשתחואה מהנה תולדות [ד]שבר מקל לפניה [ה]אחת שהיא הנה זדון עבודת כוכבים ושגגת עבודות הנה שהיא אחת [ו]שגגת עבודת כוכבים וזדון עבודות האי שגגת עבודת כוכבים היכי דמי אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו הרי לבו לשמים אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה אי קבליה עליה מזיד הוא אי לא קבליה עליה לא כלום הוא אלא מאהבה ומיראה הניחא לאביי דאמר חייב אלא לרבא דאמר פטור מאי איכא למימר [ז]אלא באומר מותר תפשוט [ח]דבעא מיניה רבא מרב נחמן העלם זה וזה בידו מהו תיפשוט [ח]דאינו חייב אלא אחת הא לא קשיא ותפשוט ומי מצית מוקמת להני קראי בעבודת כוכבים דאילו הכא כתיב במשיח פר ובנשיא שעיר וביחיד כשבה ושעירה ואילו בעבודת כוכבים תנן ושוין שבשעירה כיחיד [ט]ותו לא מידי כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר הכי

ורבא אמר [לך] לא באומר מותר. ובריש הגולין (מכות דף ז. וסס) דממעטע רבא מבשגגה פרט לאומר מותר התם גרס רבה דעני אביי בתריה לי נמי גבי גלות טובא בשגגה כתיבי [ט]: **מאי טעמא דר' יוסי.** בפ' כלל גדול (שבת ד' ע.) פ"ה דאכתי מ"ס דמאחת ומ"ס דמהנה למאי אתו ולשון מ"ט לא משמע כן ויש לפרש מ"ט דר' יוסי הא לשמעון ולשם משמעון לאבות ולתולדות אינטריך ומפרש משום דאסמכינהו אהדדי דרשינן נמי אחת שהיא הנה והנה שהיא אחת: **העלם**

מסורת הש"ס

[א] שבת עב:, [ב] [עי' תוס' לקמן סג. ד"ה א"ר אמין], [ג] [שבת קו. וש"נ], [ד] לעיל לה: שבת ע. יומא ו: [ולקמן לג: כריתות כ:], [ה] שבת ע. קג: כריתות ג., [ו] [בשבת איתא ואר"י בר תחינא], [ז] [שבת ע: וש"נ], [ח] [סוכה לו: וש"נ], [ט] [וע"ע תוס' מכות ז: ד"ה אלא פרט ותוס' שבת עב: ד"ה בתומרן].

תורה אור השלם

1. דִּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה:

ויקרא ד ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' השתחוואה נמי לנלאו וכו' השתחוואה נמי לחלק:

עין משפט נר מצוה

קלו א מיי' פט"ו מהל' שגגות הלכה ו' סמג עשין רין:

קלח ב מיי' שם פ"ז הלכה ג:

קלט ג מיי' שם הלכה ב: ד [מיי' פ"ג מהל' ע"ז הל"ד טוש"ע י"ד סי' קלט סעי' ג]:

קמ ה ו ז מיי' פ"ז מהל' שגגות הלכה ו':

קמא ח מיי' שם הלכה ד:

מוסף רש"י

ואי לא קבליה עליה באלוה לא כלום הוא. דכיון דלא נעשה לשם עבודת כוכבים, השתחואה דידיה לאו כלום היא (כריתות ז.). **הבערה ללאו יצאה.** שהיתה בכלל לא תעשה כל מלאכה, חזרה והוציאה מכללו ופרט בה לאו לעצמה, לומר לך שאינה במיתת ב"ד כשאר מלאכות אלא בלאו זה לבדו (פסחים ה: וכעי"ז יבמות ו: ולעיל לה:) שאין חייבין עליה כרת וסקילה כשאר מלאכות אלא מה שאמור בה (שבת ע.). **לחלק יצאה.** אלא תאמר אינו חייב סקילה עד שיתחלל שבת בכל מלאכות, לכך יצתה הבערה מן הכלל לחלק, מה הבערה מיוחדת שהיא אב מלאכה וחייב עליה כרת וסקילה בפני עצמה, אף כל שהיא אב מלאכה (יבמות ו:) אי: שלא תאמר העושה אחרינה אי חמשה אבות מלאכות בשוגג אינו חייב אלא אחת, דהא חד נלאו איכא בכולהו וחד כרת, לפיכך פרט בה בפני עצמה להקיש אליה, מה היא מיוחדת וחייבין עליה לעצמה כו' (פסחים ה: וכעי"ז לעיל לה:). **ועשה מאחת מהנה.** כאומר לענין חטאות, הוה ליה למכתב ועשה אחת ולשתוק, אייתר ליה שארא, מ"ס דמאחת וכל מינא מהנה לדרשה ודרוש הכי פעמים שכל העשה עבירותיו משוב אחת ופעמים שהוא קרוי הנה לשון רבים (שבת ע.). **מאי טעמא דר' יוסי.** כלומר מאי דרש ביה, דאכתי מ' דמהנה ומ' דמאחת למאי אתא (שם). **אחת מאחת הנה מהנה.** אחת הוה ליה למכתב וכתיב מאחת, וכן נמי הנה הוה ליה למכתב וכתב מהנה, ודרוש אחת והנה בלא מ"ס הכי, פעמים אחת שהוא הנה, שבת אחת לבדו הוא מחלל ויש כאן חטאות הרבה, דאזלי בתר מלאכות, ופעמים הנה שהיא אחת, מלאכות הרבה עשה ואינו חייב אלא אחת, דבהכך תרי גווני איכא למשמע ועשה אחת וחייב הנה ואיכא למימר נמי הכי ועשה אחת הנה, עשייתו הוי אחת אע"פ שהן הנה ומ"ס יתירה לרבות שהכותב שם משמעון, דאע"ג שנתכוין לעשות תיבה גדולה, הוא"ל ושמי אותיות הראשונות שם במקום אחר הן חייב, והייטו מאחת, מקלת המלאכה ולא כולה, חייב חטאת (שם ועי"ש קג:). **מהנה תולדות.** לרבות תולדות, כלומר היוצאות מן האבות (שם ע:). **אחת שהיא הנה.** דאמרן שחייב על כל אחת ואחת מאי היא, כגון שעשאן בזדון שבת ושגגת מלאכות, דאיכא שגגות טובא (שם). **הנה שהיא אחת.** דאמרן פעמים שחייב אחת על כולן מאי היא, כגון שגגת שבת וזדון מלאכות, דיודע שהמלאכות אסורות בשבת אבל סבור שמותר לעשות והאי אומר מותר כי האי גוונא דידע ליה לאיסור עבודת כוכבים בכל עבודות שלה לאו העלם דבר קרי לה אע"פ שנעלם ממנו איסור אהבה ויראה שאין זו מגוף האיסור אלא א"כ נעלם ממנו עיקר עבודת כוכבים באחת מעבודותיה כסבור שעבודה זו מותר לה. לא הוי שגגת מעשה הכי אלא באומר מותר לעבוד עבודת כוכבים כסבור אין עבודת כוכבים בתורה. **אומר מותר היינו העלם דבר.** ובהא אפילו רבנן מודו: ומשני אומר מותר דקאמינא היינו דקא עקר לה לגמרי: **העלם דבר קיום מקלה ובטול מקלה.** כגון יש עבודת כוכבים בתורה שלא לזבוח ושלא לקטר אבל המשתחוה מותר: **אינו חייב אלא אחת.** וכל עבודותיה באחזרה אחת הן לא תעבדם (שמות כ) הלכך אין כאן חלוק חטאות: **פוק תני לברא.** דטעות הוא ולקמן מפרש טעמא: **הבערה.** שילאה מכלל לא תעשה כל מלאכה (שם) דשבת: **נלאו ילאה.** להוליאה מחומרי שאר מלאכות וללמד עליה שאינה לא בכרת ולא במיתה אלא בלאו: **לחלק.** לחלוק ולומר לך מה זו מיוחדת שהיא מאבות מלאכות הנעשית במשכן וחייב עליה הכתוב בפני עצמו שפרט לה לבדה אף כל שהוא אב מלאכה אם עשאן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת דכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא: **השתחואה נמי נלאו ילאה.** לקמן (דף סג.) אמר שלש השתחואות נאמרו באזהרת עבודת כוכבים אחת לשלא כדרכה לכדאמרן לעיל [ס:] אזהרה מיין ת"ל לא תשתחוה ואחת לכדרכה ואחת לחלק מה השתחואה מיוחדת מעשה לעצמו וחייב עליה בעצמה אף כל עבודה ועבודה בשוגג חייב עליה חטאת לעצמה. ותנא דר' זכאי סבירא ליה כר' יוסי דההוא השתחואה יתירא לאו לחלק ילאה אלא ללמד עליה שהיא בלאו ולא בכרת ואין חטאת על שגגתה ואע"פ שחייבין עליה מיתה דהא גבי סקילה כתיב (דברים יז) וישתחו להם מיהו מכרת וחטאת אפקה הלכך לא משכחת קרא בעבודת כוכבים לחלק: **מאחת מהנה.** גבי חטאת כתיב פעמים שחייב חטאת אחת על כולן כגון שוגג בשבת כסבור אין היום שבת אבל יודע היה שכל מלאכות שהוא עושה אסורות בשבת מביא קרבן אחד דחדא שגגה היא ופעמים שחייב על כל אחד ואחד כגון שהזיד בשבת ויודע שהוא שבת היום ויש שבת בתורה ושגג במלאכות שלא היה יודע שהמלאכות הללו אסורות אלא מלאכות אחרות חייב על כל אחת ואחת שיש כאן שגגות הרבה: ר' יונתן מפרש טעמא דר' יוסי היכי משמע ליה האי מהאי קרא: **ועשה מאחת מהנה.** הוה ליה למכתב ועשה אחת מהנה אי נמי ועשה מהנה אי נמי ועשה אחת ולישתוק מדכתביהו הכי ש"מ למדרש כל חד וחד לחודה לחייבו על אחת ועל מאחת כלומר מקלת העבירה על הנה ועל מהנה כדמפרש הנה אבות מהנה תולדות. ולמדרשינהו נמי כי הדדי הכי מדסמכי להדדי: **אחת שהיא הנה.** כלומר פעמים שהוא חייב על מלוה אחת חטאות הרבה והנה שהיא אחת פעמים שאינו חייב אלא אחת על מצות הרבה והכי משמע מאחת מחייב הנה מהנה מחייב אחת מדכתיב מ' יתירא. והשתא מפרש לה אחת כשעשה עבירה שלימה שנתכוין לכתוב שמעון וכתבו כולו מאחת על מקצתו נמי מחייב כגון נתכוין לכתוב שמעון ולא כתב אלא שתי אותיות חייב. ולהכי נקט שמעון משום דשתי אותיות ראשונות הוו להו שם במקום אחר כגון שם בן נח וה"ה גד מגדיאל דן מדניאל אבל נתכוין לכתוב שם אחר כגון נפתלי ולא כתב ממנו אלא שתי אותיות לא מיחייב שאין כאן מלאכה בשום מקום: **מהנה תולדות.** דנפקא לן מדדמי להו לאבות והייטו מהנה כלומר מן הדומות להם: **אחת שהיא הנה.** דאמרן לעיל פעמים שמתחייב על כל אחת ואחת דהייטו על אחת הנה על מלוה אחת כמה חטאות כגון עושה מלאכות הרבה בזדון שבת ושגגות מלאכות כדפרישית לעיל דיש כאן שגגות הרבה: **שגגת שבת וזדון מלאכות.** יודע שמלאכות הללו אסורות בשבת אבל כסבור אין שבת היום כולה חדא שגגה היא: **דכולי עלמא לחלק ילאה.** דהכל מודים דכל היוצא מן הכלל ללמד על הכלל כלו יצא אי לא נפקא לן מדוכתא אחריתי ומשום הכי אמר ליה פוק תני לברא דאפילו לרבי יוסי חייב על כל אחת ואחת: **תיפוק לי מאחת מהנה.** לרבי אבא פריך נהי דמתניתין רבי יוסי היא דהשתחואה נלאו ילאה מיהו תיפוק לן דחייב על כל אחת ואחת מהנה כדנפקא ליה לרבי יוסי בשבת דהא האי קרא גבי חטאת סתמא כתיב ונדרשיה נמי בעבודת כוכבים הכי אחת ועשה אחת שעשה עבודה שלימה כגון זבוח מאחת ועשה מאחת כגון שחט סימן אחד לעבודת כוכבים דאשכחן ליה הכשר גבי חטאת העוף בפנים: **שכר מקל לפניה.** לשם עבודת כוכבים דדמי לשחיטה ששוכר מפרקתה וכגון דדרכה לעובדה במקל כדאמרינן במס' עבודת כוכבים בפ' ר' ישמעאל (דף נח.) עבודת כוכבים שעובדין אותה במקל שכר מקל לפניה חייב: **אחת שהיא הנה.** פעמים שהוא חייב על עבודה אחת חטאות הרבה כגון שעבד עבודות הרבה: **זדון עבודת כוכבים ושגגת עבודות.** דיודע שעבודת כוכבים אסורה בזבוח אבל כסבור שמותר לקטר ולנסך ולהשתחוות: **האי שגגת עבודת כוכבים היכי דמי.** כלומר היכי מתוקק קרא בעבודת כוכבים הא לא משכחת לה שגגת עבודת כוכבים בזדון עבודות הלכך לא נפקא לן בעבודת כוכבים חלוק מלאכות מהכא: **אלא מאהבה ומיראה.** יודע שאסורה עבודת כוכבים בעבודות הללו אבל שגג בכך כסבור שאין עבודת כוכבים בתורה מאהבה ומיראת אדם כהכי והוי כשגגת עבודת כוכבים וזדון עבודות דמחייב חדא: **אלא באומר מותר.** כסבור אין עבודת כוכבים בתורה ומהי דלא הוי שגגת עבודת כוכבים וזדון עבודות אלא שגגת זה וזה מיהו קרא דקאמר הנה שהיא אחת בהכי מוקים לה: **דבעא מיניה רבא מרב נחמן.** במסכת שבת פרק כלל גדול (דף ע.): **להני קראי.** האי אחת והאי הנה: **ואילו בעבודת כוכבים (תנן) [תניא].** לעיל [סא:] ושוין רבי וחכמים שכהן משיח בשעירה כיחיד: **ומו לא מידי.** ליכא לשנויי מידי הלכך לא נפקא לן חלוק מלאכות בעבודת כוכבים מהכא אלא מהשתחואה כאתקפתא דרב יוסף. והא דרבי זכאי דפטור לה בחדא נפקא (לקמן דף סג.) מלא תעבדם הכתוב עשאן עבודה אחת: הכי

אסורות בשבת אבל שכח ששבת היום (שם). **העלם זה וזה בידו.** שבת ומלאכות, מהו. חייב אחת על כולן או על כל אחת ואחת (שם). **ותו לא מידי.** אין לדון אחר דבר זה (סוכה לו:) **תו ליכא לאקשויי מידי** (ערובין קג:) אין להשיב על כך (יבמות לט. קדושין כא:) אין להקשות על דבר זה (ע"ז כג. סד.) אין להקניט בדבר זה (לקמן סו:).

ה) העלם זה וזה בידו. פי׳ דלא ידע לשבת בשוס מלאכה כדמוכח בפ׳ כלל גדול (שבת דף ע. ושם) דמייתי עלה מתני׳ ארבעים מלאכות חסר אחת וא״ר יוחנן שאם עשה כולם בהעלם אחד כו׳ ולא דמי לשכח עיקר שבת דתנן התם אינו חייב אלא אחת דשכח לגמרי כגון תינוק שנשבה לבין הנכריס אבל הכא כי מדכרו ליה מדכר וא״ת מאי קאמר הכא תפשוט דילמא הכא דאינו חייב אלא אחד דשכח לגמרי כגון תינוק שנשבה לבין הנכריס ויש לומר דה״מ לשנויי הכי ובפ״ק דכריתות (דף ג:) משני רב פפא משכחת לה בתינוק שנשבה לבין הנכריס אי נמי דטעו בהאי קרא (שמות כ) אלהי כסף ואלהי זהב אסירי דמיני אחרינא לא וה״ג הוה מצי לאוקמי במגפף לעבודת כוכבים שדרכה בגיפוף והוא סבור שאין דרכה בכך אלא כיון דלא קאי הכי לא חשש לדקדק: **מ) הא לא קשיא תיפשוט.** בפרק כלל גדול (שבת דף ע: ושם) אהדר ליה רב נחמן לרבא האי העלם שבת בידו ואינו חייב אלא אחת ותימה דבפרק ג׳ דשבועות (דף יט. ושם) לענין טומאה ובפ״ג (דף כו.) לענין שבועה בעי כה״ג וקא פשיט רב נחמן לחומרא והכא לקולא וי״ל הכא שאני דשבת עיקר המלוה:

רישא בעבודת כוכבים וסיפא בשאר מצות. תימה הא איכא לאוקמי כולה בשאר מצות ומאי משא״כ בשאר מצות כגון שחט וזרק בחוץ דאינו חייב אלא אחת כדאמר אביי בפרק אחד דיני ממונות (לעיל דף לד.) ולרבי אבהו דפליג עליה משכחת ליה לר׳ ישמעאל בשחט וזרק ולר׳ עקיבא העלאה וזרק שגג בלא מתכוין כגון שהיה צריך לשחוט בהמה של חולין ונתכוין לשוחטה ונמצאת אחרת והיא של קדשים וכנגדו בשבת שהיה צריך לחתוך תלוש ומתכוין לחתוך אותו ונמצא שהוא מחובר פטור דמלאכת מחשבת אסרה תורה וי״ל דלא מ״ל הכי דמשמע דפטור בשבת לפי ששגג בלא מתכוין וכה״ג אפילו צריך למחובר ונתכוין לאותו ונמצא מחובר אחר פטור דאין זה מלאכת מחשבת מיהו קשה לוקמה בשאר מצות כמו בנרבע לזכור ולבהמה דאמר לעיל (דף נד:) דאינו חייב אלא אחת וי״ל דעבודת כוכבים שייך לקרות שאר מצות ששקולה כנגד כל המצות אבל רביעה לא אע״ג דמוקמינן סיפא בחלבים איידי דנקט רישא שאר מצות נקט סיפא שאר מצות וק״ק דמשמע דאי הוה מתוקמה רישא בחלבים הוה ניחא:

להגביה את התלוש וחתך את המחובר. פ״ה דכתיב אשר חטא בה כדדרשינן בפרק אפר אבל (כריתות דף יט.) פרט למתעסק וקשה למה ליה לשמואל במתעסק בשבת טעמא דמלאכת מחשבת ת״ל מבה וי״ל דה״ק בשבת פטור אף על פי שנהנה משוס מלאכת מחשבת ועי״ל מתעסק דפטור הכתוב מבה התם היינו כדמפרש התם לרבא משכחת לה כגון שנתכוין לחתוך את התלוש וחתך את הממחובר דהיינו ונמצא שהוא מחובר דנעשית מחשבתו דאי מחובר אחר אפילו היכא דנתכוין למחובר פטור דומיא דנתכוין לבבות זה ובבה זה דפטרינן התם בהיא פירקא (דף כ.) ולאביי משכחת לה כגון דנתכוין להגביה את התלוש וחתך את הממחובר כלומר ונמצא שהוא מחובר דכל כה״ג מלאכת מחשבת היא ולא מיפטר אלא מבה אבל מתעסק דשמואל דפטר משוס מלאכת מחשבת היינו במתכוין לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר דלא נעשית מחשבתו והא דקאמר התם אהא דמוקי אשר חטא בה פרט למתעסק מתעסק דמאי אי דחלבים ועריות חייב שכן נהנה אלא דשבת פטור דאמר שמואל דשמואל אמר אי כהאי גוונא במתעסק לא מייתי דשמואל אלא משוס חלבים ועריות דלא מיתוקמי ביה קרא:

אמר

הכי תנא קמיה. ר׳ זכאי קמיה דר׳ יוחנן: **חומר בשבת וכו׳.** לקמן מפרש לה: **שגג בלא מתכוין.** לא נתכוין למלאכה זו אלא לדבר אחר ועלתה בידו מלאכה זו: **קצירה וטחינה.** דאיכא שמות מחולקין ומשום הכי חייב שתים: **חלב וחלב.** שני זיתים בשני ימים ולא נודע לו בנתייס שחטא אינו חייב אלא אחת כדמפרש טעמא לקמן: **שבשאר מלוס שגג בלא מתכוין.** בחלבין ובעריות איכא למתוקמא כגון חלב המהותך לפניו וכסבור רוק הוא ובלעו דלא מתכוין לאכילה אלא מתעסק בדבר אחר בבליעת רוק והיכי דמי שוגג גמור כסבור שומן הוא ואכלו דנתכוין לאכילה אבל זה לא שוגג הוא ואפ״ה חייב כדאמרן לקמן בשמעתין שכן נהנה משא״כ בשבת כגון נתכוין להגביה את התלוש וחתך את הממחובר פטור שנאמר (ויקרא ד) אשר חטא בה עד שיתכוין למלאכה זו פרט למתעסק בדבר אחר ועלתה בידו מלאכה זו ומיהו מתעסק ועלה בידו אכילת חלבים או עריות חייב שכבר נהנה. אבל בעבודת כוכבים ליכא לאוקומא והיכי דמי שגג בלא מתכוין אי נימא וכו׳: **הרי לבו לשמים.** ולשמים נתכוין והשתחוה ואין כאן עבירה כלל לא שוגג ולא מזיד: **אלא.** שוגג בלא מתכוין כגון מאהבה ומיראה ולא נתכוין לעבודת כוכבים אלא לאהבת האל ושגג כסבור מותר לעשות כן: **אלא באומר מותר.** דאמר אין עבודת כוכבים במורה וכיון דלא הוזכרה לו מעולם אין מתכוין קרי ליה: **המתעסק בחלבים ובעריות.** כשעלה בידו חלבים ועריות היה מתעסק ולא נתכוין לכך. כל מתעסק קרי ליה שאינו מתכוין בדבר זה כלל: **שכן נהנה.** הלכך חשיב בכוונה: **מלאכת מחשבת.** שחשב לעשות זאת: **ר׳ יוחנן.** דאמר ליה פוק תני לברא[ה] ולא אוקים רישא בעבודת כוכבים וסיפא בשאר מצות אזיל לטעמיה דלא מוקים רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא: **דא״ר יוחנן.** בגבא מציעא בפרק המפקיד: **מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד פגא כו׳.** דקתני התם[ט] המפקיד חבית אצל חברו ולא ייחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה אם מתוך ידו נשברה לצרכו חייב לצרכה פטור אם משהניחה נשברה בין לצרכה בין לצרכו פטור ייחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה בין מתוך ידו בין משהניחה לצרכו חייב לצרכה פטור ופריך התם מני רבי ישמעאל היא דאמר לא בעינן דעת בעלים דתניא הגונב טלה מן העדר וסלע מן הכיס למקום שגנב יחזיר דברי רבי ישמעאל ר׳ עקיבא אומר צריך דעת בעלים אי רבי ישמעאל מאי איריא לא ייחדו אפילו ייחדו נמי לא מבעיא קאמר לא מיבעיא ייחדו דמקומה הוא אלא אפילו לא ייחדו דלאו מקומה הוא לא בעיא דעת בעלים סיפא אתאן לר״ע אי ר״ע מאי איריא ייחדו אפילו לא ייחדו נמי לא מבעיא קאמר לא מבעיא לא ייחדו דלאו מקומה הוא אלא אפילו ייחדו נמי דמקומה הוא בעינן דעת בעלים רישא ר״י וסיפא ר״ע ואילו הוה בעי לאוקמא רישא בשהניחה במקומה הראשון וסיפא בשהניחה במקום שאינה מקומה כדמוקי לה אמוראי התם ה״מ לאוקומיה כולה כר׳ ישמעאל ואר״י מאן דמתרגם וכו׳ דלא הוה בעי לאוקמיה רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא: **מסופא.** מרחק כמו מסאותא וירחץ[י] מתרגמינן[כ] והסקתי:

ה״ג

הכי תנא קמיה [ה] חומר בשבת משאר מצות חומר בשאר מצות מבשבת חומר בשבת שהשבת עשה שתים בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת מה שאין כן בשאר מצות חומר בשאר מצות שבשאר מצות שגג בלא מתכוין חייב מה שאין כן בשבת אמר מר חומר בשבת שהשבת עשה שתים כו׳ היכי דמי אילימא דעבד קצירה וטחינה דכוותה גבי שאר מצות דאכל חלב ודם הכא תרתי מיחייב והכא תרתי מיחייב אלא גבי שאר מצות דאינו חייב אלא אחת היכי דמי דאכל חלב וחלב דכוותה גבי שבת דעבד קצירה וקצירה הכא חדא מיחייב והכא חדא מיחייב והיינו דאמר ליה [ו] פוק תני לברא מאי קושיא דילמא לעולם אימא לך דעבד קצירה וטחינה מה שאין כן בשאר מצות אתאן לעבודת כוכבים כדרבי אמי [ז] דאמר ר׳ אמי זיבח וקיטר וניסך בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת לא מיתוקמא ליה בעבודת כוכבים דקתני סיפא חומר בשאר מצות שבשאר מצות שגג בלא מתכוין חייב שוגג בלא מתכוין בעבודת כוכבים היכי דמי אי דקסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו הרי לבו לשמים אלא דחזא אנדרטא וסגיד ליה אי קבליה עליה באלוה מזיד הוא ואי לא קבליה עליה לא כלום היא אלא מאהבה ומיראה הניחא לאביי דאמר חייב אלא לרבא דאמר פטור מאי איכא למימר אלא באומר מותר מה שאין כן בשבת דפטור לגמרי עד כאן לא בעא מיניה רבא מרב נחמן העלם זה וזה אלא אי לחיובי חדא אי לחיובי תרתי פטור לגמרי ליכא למאן דאמר מאי קושיא דלמא לעולם אימא לך רישא בעבודת כוכבים וסיפא בשאר מצות ושגג בלא מתכוין דקסבר [א] רוק הוא ובולעו מה שאין כן בשבת דפטור [ב] שנתכוין להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור [ג] וכדרב נחמן אמר שמואל דאמר [ד] המתעסק בחלבים [ה] ובעריות חייב שכן נהנה [ו] המתעסק בשבת פטור [ז] מלאכת מחשבת אסרה תורה ר׳ יוחנן לטעמיה דלא מוקים מתניתא רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא [ח] דא״ר יוחנן מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא [ט] מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא גופא אמר

ה״ג

מסורת הש״ס

עין משפט נר מצוה

קמב א מיי׳ פ״ב מהל׳ שגגות הלכה ז:
קמג ב מיי׳ שם ופ״ז שם הלכה יא ופ״ח מהל׳ שבת הלכה ח:
קמד ג מיי׳ פ״ב מהל׳ שגגות הלכה ז ופ״ח מהל׳ איסורי ביאה הלכה יב סמג לאוין ריג:
קמה ד מיי׳ פ״ב מהל׳ שגגות הלכה ז ופ״ז הלכה יא ופ״ח מהל׳ שבת הלכה ח סמג לאוין יז:

(א) שבת עב:, ב) [שבת קו. וש״נ], ג) [שם עב:], ד) [כריתות יט:], ה) [ביצה יג. וש״נ], ו) ב״מ מא., ז) [עירובין כז:], ח) [ע״ז], ט) [ב״מ מ:], י) [ויקרא מ], כ) [נ״ל ומסמן], ל) שייך לע״ז, מ) גם זה שייך לע״ז, נ) [מתוכר אחר מהר״ם],

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ המתעסק בחלבים. נ״ב עי׳ בשבועות יט ובכוריות דף ה:

מוסף רש״י

דאכל חלב ודם. דומיא דטמיאה וקלירה שהן שני גופין (שבת עב:). דאכל חלב וחלב. בהעלם אחד (שם). דקסבר בית הכנסת הוא והשתחוה לו. והייט שגג שהיא ע״ז בלא מתכוין, שלא נתכוין להשתחוות לע״ז (שם). הרי לבו לשמים. ומה חייב יש כאן אפילו ידע שהוא בית ע״ז והשתחוה בו לשמים אין חייב כאן (שם וכעי״ז לעיל סא: וכריתות ג.) שהרי אף משתחוה לבית הכנסת לא נצית הוא משתחוה אלא למי ששכן שמו עליה (לעיל סא:). אנדרטא. צורת המלך שעשין לכבוד המלך והשתחוה לה ולא לשם אלוהות (שבת עב:) שראה דמות שהיו רגילין לעשות בדמות המלך והרואה אותו משתחוה לו לכבוד המלך ופעמים שעובדין אותו וזה ראה אחד שהיה עובד ולא ידע שהוא עובד והשתחוה לו (לעיל סא:). אי דקבליה עליה באלוה. שהשתחוה לו לשם עבודת כוכבים, מזיד הוא (שם). ואי לא קבליה עליה. בחלוה, אלא לכבוד המלך השתחוה לו, לא כלום היא. דהא לא אתיין לשם עבודת כוכבים (לעיל סב.). מאהבה ומיראה. מאהבת אדם או מירא אדם השתחוה לע״ז וקרי ליה שוגג בלא מתכוין, כלומר שגג בהכי דסבור כיון דאין מתכוין לבו לאלוהות מותר (שבת עב:). אלא באומר מותר. כגון גר שנתגייר בין הנכרים דסבור שאין ע״ז בתורה, וקרי ליה שגג בלא מתכוין (שם). דפטור לגמרי. בתמיה (שם). העלם זה וזה. דהייטו אומר מותר. דאמר אין שבת בתורה הייטו העלם זה וזה (שם). דקסבר רוק הוא ובולעו. שהיה חלב ניתוק ובלעו, דלא איכוין לאכילה, דרוק לאו בר אכילה הוא אלא בליעה, דכתיב (חייב ז) עד בלעי רוקן, ועלתה בידו אכילה, דהא לא איכוין לאכילה (שם עג.). המתעסק בחלבים. כגון חלב ושומן לפניו ונודע שזה חלב וזה שומן ונתכוין לאכול שומן והביט למקום אחר והלכה ידו אל החלב ואכלו, אי נמי חלב וחלב לפניו וסבור שהוא שומן ונתכוין לאכול אחיכה זו ואכל את זו, ולא דמי לשוגג דשוגג הייטו שנתכוין לאחיכה זו עצמה אבל סבור שהוא שומן (כריתות יט:). ובעריות. מתעסק בעריות, כגון נתכוין לבוא על אשתו וסבור שהוא אחרת, אחותו ואשתו לפניו ונשמטה אשתו ולא ידע ובא אחותו במקומה, ולא דמי לשוגג, דשוגג כגון שנתכוין לזו עצמה וסבור שהיא אשתו (שם, ועי״ש בש״מ). מלאכת מחשבת אסרה תורה. שנסמכה פרשת שבת לפרשת המשכן ויקהל, ומלאכת מחשבת שהעשה אותה מתכוין למלאכה גמורה אלא שגג בשבת או סבור שמלאכה זו מותרת (זבחים מז. וכעי״ז חגיגה י:). שנתכוין לעשות מלאכה וכסבור שהיום חול (ב״ק כו:) שחשב ונתכוין למלאכה זו עצמה (כריתות יט:).

ה״ג **א״ר אמי זיבח וקיטר וניסך בהעלם אחד וכו׳**. ול״ג והשתחוה להשתחואה לאו בכלל שאר עבודות היא דעל כרחך לית ליה לר׳ אמי השתחואה לחלק יצאה מדקאמר אינו חייב אלא אחת: **מ״ט דר׳ אמי. דלית ליה השתחואה לחלק יצאה: נא׳ תעבדם** ולא תעבדם יתירי כתיבי[1] ודרשינן חד מיניייהו לחכי: **מי אמר אביי**. כרבי אמי דאינו חייב אלא אחת: **שלא השתחואות**. לא תשתחוה להם דעשרת הדברות (שמות כ) כי לא תשתחוה לאל אחר (שם לד) לא תשתחוה לאלהיהם (שם כג). והשתחואה דדברות אחרונות[2] לא תשיב דאתדורי קא מהדר ליה משה לישראל מה ששמע בסיני: **אחת לדדרכה וכו׳**. דאי כתיב חדא הוה אמינא לא אסר אלא בעבודת כוכבים דדרך עבודתה בהשתחואה: **לדבריו דר׳ אמי קאמר**. אביי לחך דרשה דלא תעבדם אצל אביי לא ס״ל ומוקים לה לאלאו יתירי ור׳ אמי מוקי להך השתחואה לומר לאלאו יצאה: **לדדרכה ושלא דדרכה**. שהשתחואה היא להך עבודת כוכבים כדרכה ושלא כדרכה כגון שדרכה לעבוד דרך כבוד ולא בהשתחואה ואי כתיב חד לא הוה מרבינן אלא כי האי גונא אצל משתחוה לפעור לא כתב רחמנא השתחואה יתירא שניה לשלא כדרכה כגון פעור ומרקולים שעבודתה בזביון והא דא״ר אלעזר לעיל (דף סח.) זובח למרקולים חייב מלא זבחו[3] ואע״ג דחד קרא יתירא הוא דאיכא ולא מוקים לה בזובח למקטרים דעבודתו דרך כבוד דסבר כיון דגלי בהשתחואה ק״ו בזביחה מיהו כולה מילתא לא ילפינן מהשתחואה דא״כ הוה מרבינן כל עבודות כבוד אע״ג דלאו עבודת פנים לכך יצאה זביחה לומר שלא חייבה אלא עבודות פנים: **כיון דאמר אלי אחה חייב**. אע״ג דלא פלחה: **לקרבן**. אם שגג: **ואפילו לרבנן**. בתמיה. דפליגי רבנן בכריתות (דף ז.) במגדף עליה דרבי עקיבא דאמרי מגדף אינו מביא קרבן דבעינן מעשה: **והתניא אינו אלא על דבר שיש בו מעשה**. דגבי חטאת כתיב (ויקרא ד) ועשה אחת מכל מצות ה׳: **ר׳ עקיבא היא דאמר דלא בעינן מעשה גמור**. דמגדף מחייב משום מעשה זוטא דעקימת שפתיו הוה מעשה והכא נמי כפיפת קומתו הויא מעשה והאי דקתני אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה לאפוקי הרהורא דלא מחייב עליה: **מגדף**. מגדף את השם: **לאפוקי אפקורא**. אלי אתה בזביחה[4] דכתיב וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל: **אלמלא וי״ו שבהעלוך**. דהא לא כפרו בהקב״ה לגמרי שהרי שתפוהו בדבר אחר: **שאיון לאלוהות הרבה**. אף לאלוהות אחריים וקבלו עליהם: **אכל המגפף וכו׳ עובר בלא תעשה**. ואל תלכו אחרי אלהים אחרים (ירמיה כה) אי נמי אל תפנו אל האלילים (ויקרא יט) וכגון שאין דרכן בכך: **הגודר בשמו**. ושם אלהים אחרים לא תזכירו[5]: **המקיים**. הנשבע[6] דמתרגמינן קייס: **לאו שבכללות**. דכולהו משתמעי בחד קרא: **ועדיין הדם במורק**. הקרבנות: **שאין מכרין**. את האבלים ברחבה דרך שמכרין את האבלים בשעורה דאשונה משל אחרים כדאמרינן במועד קטן (דף מ:): **על הדם**. על הגרלה ומסברא מוקמינן לה להרוגי בית דין שנהרגין על עונם[7] שלא ינהגו בהם כבוד משום כפרה: **לכן סורר ומורה**. דלא עונש אלא א״כ הזהיר והיכן הזהיר לא תאכלו על הדם לא תאכלו אכילה שתהרגהו עליה: **לאו שבכללות**. דכל הני [8] משמע מייה: לומר

אמר ר׳ אמי זיבח וקיטר וניסך. פירש הקונטרס דלא גרסינן והשתחוה דלאו עבודה היא ולפיכך בהך דר׳ זכאי לעיל נמי ל״ג ליה וקשה אמאי א״ל פוק תני לברא אפילו ר׳ נתן דאמר התם לחלק הכא מודה ללאו יצאת כדמפרש אביי טעמא הכא מדכתיב לא תעבדם מיהו אפשר הא דאמר ליה פוק תני לברא משום דלא דריש ליה לא תעבדם ולרב שמואל בר יהודה דהכי תנא קמיה אוקימתא קמייתא דרבי זכאי אלא תעבדם כר׳ אמי ולר״ת גרסה דגרס בדרב זכאי והשתחוה ובדר׳ אמי ל״ג דקסבר ר׳ אמי דלחלק על עצמה יצאת דלא תעבדם אשאר עבודות קאי דהכי כתיב לא תשתחוה להם ולא תעבדם והא דפריך הא אמר אביי שלא השתחואות ומ״ל דלחלק על עצמה לא קאמר מדקאמר לחלק על כל אחת משמע אצל לר׳ זכאי דתנא השתחואה ע״כ ללאו יצאת ס״ל מדלא מחייב שתים ואי עבדה באפי נפשה לא מחייב כלל כיון דללאו יצאת ולא תני ליה בהדי אחריני אלא לאשמועי׳ היא גופה דללאו יצאה ואמר ליה ר׳ יוחנן פוק תני לברא דלחלק יצאה אפי׳ כל אחת ואחת כיון דלא דרשה לא תעבדם מדס״ל השתחואה ללאו יצאה:

אחת לשלא בדרכה. הא[1] לא מיבעי לן קרא לעונש ולזהירה דמבוזים כדמיבעי לן לעיל (דף סח.) בהשתחואה לשלא כדרכה דמכובדים כיון דגלי לן בזאהרה דכל שלא כדרכה שוין הוא הדין בעונש[2]:

אלא על כל דבר שיש בו מעשה. פ״ה דגבי חטאת כתיב ועשה אחת ולא דק דבפ״ק דכריתות (דף ג.) מייתי אידך קרא דתנן לעושה בשגגה יצא מגדף: **כי** קאמר רב נמי לר״ע. אליבא דר״ל קאמר הכי דלר׳ יוחנן דאמר לקמן (דף סה.) כפיפת קומתו ועקימת פיו הוה מעשה מתוקמא דרב אפילו כרבנן:

כל המשתף שם שמים. לא דמי להא דכתיב (שופטים ז) חרב לה׳ וגדעון וכן (במדבר כא) דברנו בה׳ ובך דלא אסור אלא במידי דאלהות: **משום** דהוי לאו שבכללות.

[3] תימה ת״ל דהוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב״ד דאיכא דלא יבא לידי מיתה ולא יבא לידי מיתה ולא יהא אזהרה לכל מיתה ומיתה דלא יבא לידי מיתה ולא יבא לידי מיתה ולא יבא לידי מיתה ול

שלא ידור בשמו ולא יקיים בשמו. אע"ג דהני ב' מלא ישמע נפקי וכסמוך נמי אמרינן דלא ישמע אזהרה למדיח אין זה לאו שבכללות דחדא מילתא היא שמשמיע אם עבודת כוכבים והא דלא נפקי כולהו מלא תזכירו משום דאי לא כתיב אלא חד קרא הוה מוקמינן ליה לנודר ומקיים ג"נ משום עבודת כוכבים הכתובה בתורה דמותר להזכיר שמה אילטריך ואפ"ה לנדור ולקיים אסור מיהו קשה דלא ישמע הוי לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וי"ל דמשום הכי קאמר ד"א לאוקמי לא ישמע אזהרה למדיח ומעיקרא לא פלגינהו בב' קראי אלא לאסמוכינהו בעלמא דעיקר מילתא דכולהו מלא תזכירו נפקא:

אסור לאדם שיעשה שותפות. אמר ר' שמואל כ"ש שבועה עצמה דאין לקבל הימנו ור"ת אומר מותר לקבל הימנו השבועה קודם שיפסיד כדאמר בפ"ק דמס' ע"ג (דף ו:) דמלוה ע"פ נפרעין ממנו מפני שהוא כמציל מידם ולא חיישינן דילמא אזיל ומודה ואע"ג דהתם ספק והכא ודאי מ"מ בזמן הזה כולן נשבעים בקדשים שלהן ואין תופסין בהם אלהות ואע"פ שמה שמזכירין עמהם ש"ש וכוותם לדבר אחר[1] מ"מ אין זה אם עבודת כוכבים גם דעתם לעושה שמים ואע"פ שמשתפין אם שמים ודבר אחר לא אשכחן דאסור לגרוס לאחרים לשתף ולפני עור ליכא דנגי נח לא הוזהרו על כך[2]:

מרקולים

לומר שאין לוקין עליו דברי רבי יהודה רבי יעקב אומר לא מן השם הוא זה אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה[8] וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו מכלל דרבי יהודה סבר לוקין עליו: הנודר בשמו והמקיים בשמו הרי זה בל"ת: הנודר בשמו והמקיים בשמו מנלן דתניא [6]ושם אלהים אחרים לא תזכירו [2]שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית [1]לא ישמע על פיך שלא ידור בשמו ולא יקיים בשמו ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ויקיימו בשמו דבר אחר לא ישמע על פיך אזהרה למסית ולמדיח מסית בהדיא כתיב ביה [2]וכל ישראל ישמעו [3]ויראו וגו' אלא אזהרה למדיח ולא יגרום לאחרים שידרו בשמו ושיקיימו בשמו מסייעא ליה לאבוה דשמואל דאמר אבוה דשמואל [3]אסור לאדם [3]שיעשה שותפות עם העובד כוכבים שמא יתחייב לו שבועה ונשבע בעבודת כוכבים שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיך כי אתא עולא בת בקלנבו אמר ליה רבא והיכא בת מר אמר ליה בקלנבו אמר ליה [7]והכתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן [8]כל עבודת כוכבים הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה והא היכא כתיבא דכתיב [3]כרע בל קרס נבו ואי לא כתיבא לא מתיב רב משרשיא [7]ראה אחת מרובה כשלש שהיא כמגדיון לשילה שהן שתי טבילות ושני ספוגין הרי זה זב גמור אמר רבינא גד נמי מכתב כתיב דכתיב [4]העורכים לגד שלחן [8]אמר רב נחמן [7]כל ליצנותא אסירא חוץ מליצנותא דעבודת כוכבים דשריא דכתיב כרע בל קרס נבו [5]קרסו כרעו יחדו לא יכלו מלט משא [9]וכתיב [6]דברו לעגלות בית און יגורו שכן שומרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו אל תקרי כבודו אלא כבידו אמר רבי יצחק מאי דכתיב [7]ועתה יוסיפו לחטא ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצבים וגו' מאי כתבונם עצבים [9]מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחה בכיסו בשעה שזוכרה מוציאה מתוך חיקו ומחבקה ומנשקה מאי [7]זובחי אדם עגלים ישקון א"ר יצחק דבי רבי אמי משרתי עבודת כוכבים נותנים עיניהם בבעלי ממון ומרעיבים את העגלים ועושין דמות עצבים ומעמידין בצד אבוסיהן ומוציאין אותן לחוץ כיון שראו אותן רצין אחריהן וממשמשין בהן אומרים לו עבודת כוכבים חפץ בך יבא ויזבח עצמו לו אמר רבא האי זובחי אדם עגלים ישקון עגלים ישקון לזבוח אדם מיבעי ליה אלא אמר רבא כל הזובח את בנו לעבודת כוכבים אמר לו דורון גדול הקריב לו יבא וישק לו אמר רב יהודה אמר רב [8]ואנשי בבל עשו את סכות בנות ומאי ניהו תרנגולת [8]ואנשי כות עשו את נרגל ומאי ניהו תרנגול [8]ואנשי חמת עשו את אשימה ומאי ניהו ברחא קרחא [9]והעוים עשו (את) [9]נבחן ואת תרתק ומאי ניהו כלב וחמור [9]והספרוים שורפים את בניהם (ואת בנותיהם) באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים ומאי ניהו הפרד והסום אדרמלך דאדר ליה למריה בטעינה וענמלך דעני ליה למריה בקרבא אף חזקיה מלך יהודה ביקש אביו לעשות לו כן אלא שסכתו אמו סלמנדרא אמר רב יהודה אמר רב יודעין היו ישראל בעבודת כוכבים שאין בה ממש ולא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם עריות בפרהסיא מתיב רב משרשיא [10]כזכור בניהם מזבחותם וגו' וא"ר אלעזר כאדם שיש לו געגועין על בנו בתר דאביקו ביה ת"ש [11]ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם [9]אמר אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי רעב שבירושלים פעם אחת מצא תינוק שהיה תפוח ומוטל באשפה אמר לו מאיזה משפחה אתה אמר לו ממשפחה פלונית אני אמר לו כלום נשתייר מאותה משפחה אמר לו לאו חוץ ממני אמר לו אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו אתה למד אמר לו הן אמר לו אמור בכל יום [12]שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר לו הם

זכירת מזבחותם ואשריהם: **כאר דאביקו ביה.** אחר שנתקשרו בה מעצמן תקפה חיבתן עליהן: **תפוחי רעב.** כמו נפוחי: הם

עין משפט נר מצוה

קנו א מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הלכה ב:
קנז ב מיי' פ"ה מהל' ע"ז הלכה יא סמג לאוין לה:
קנח ג מיי' פ"ה מהל' שופטין הלכה י סמג עשין עב טוש"ע י"ד סי' קמז סעיף ג וטוש"ע א"ח סי' קנו סעיף א ועיין בהג"ה:
קנט ד ה מיי' פ"ה מהל' ע"ז הל' יא סמג לאוין לה טוש"ע י"ד סי' קמז סעיף ד:
קס ו מיי' פ"ג מהל' מחוסרי כפרה הלכה י:
קסא ז טוש"ע י"ד סי' קמז סעיף ה:

תורה אור השלם

1. וּבְכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ: שמות כג יג
2. וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּן וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ: דברים יג יב
3. כָּרַע בֵּל קֹרַס נְבוֹ הָיוּ עֲצַבֵּיהֶם לַחַיָּה וְלַבְּהֵמָה נְשֹׂאתֵיכֶם עֲמוּסוֹת מַשָּׂא לֵעָיֵפָה: ישעיהו מו א
4. וְאַתֶּם עֹזְבֵי יְיָ הַשְּׁכֵחִים אֶת הַר קָדְשִׁי הָעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְּאִים לַמְנִי מִמְסָךְ: ישעיהו סה יא
5. קָרְסוֹ כְּרָעוּ יַחְדָּו לֹא יָכְלוּ מִלֵּט מַשָּׂא וְנַפְשָׁם בַּשִּׁבְי הָלְכָה: ישעיהו מו ו
6. דַּבְּרוּ דְבָרִים אָלוֹת שָׁוְא כָּרֹת בְּרִית וּפְרַח כָּרֹאשׁ מִשְׁפָּט עַל תַּלְמֵי שָׂדָי: לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן יָגוֹרוּ שֹׁכֵן שֹׁמְרוֹן כִּי אָבַל יָעָלָיו עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל כְּבוֹדוֹ כִּי גָלָה מִמֶּנּוּ: הושע י ד-ה
7. וְעַתָּה יוֹסִפוּ לֶחָטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלָּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן: הושע יג ב
8. וְאַנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת סֻכּוֹת בְּנוֹת וְאַנְשֵׁי כוּת עָשׂוּ אֶת נֵרְגַל וְאַנְשֵׁי חֲמָת עָשׂוּ אֶת אַשִּׁימָא: מלכים ב יז ל
9. וְהָעִוִּים עָשׂוּ נִבְחַז וְאֶת תַּרְתָּק וְהַסְּפַרְוִים שֹׂרְפִים אֶת בְּנֵיהֶם בָּאֵשׁ לְאַדְרַמֶּלֶךְ וַעֲנַמֶּלֶךְ אֱלֹהֵי סְפַרְוָיִם: מלכים ב יז לא
10. כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת: ירמיהו יז ב
11. וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת בְּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת חַמְּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם עַל פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם: ויקרא כו ל
12. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: דברים ו ד

מסורת הש"ס

א) [מוספ' ע"ז פ"ז ה"כ], ב) בקרא וירלון, ג) בכורות ב:, ד) זבין פ"ל מ"ס, ה) מגילה כה:, ו) [במגילה כה: ליתא וכתיב דבהו אלא הכי איתא רבי יוחי אמר מהכא איתא בגיעלקוט וכ"ל וכן איתא בילקוט וכ"ל בשאילתות על נכון וכל"ל], ז) [שבת פג:], ח) בקרא כתיב נבחז וכן הגיה הגאון יעב"ץ זצ"ל, ט) [ל"ל אמרון], י) ס"ל יוחימו אומנו, כ) בס"ל: לוטו, ל) [ועי' תוס' מגילה כח. ד"ה מיתי ותוס' בכורות ג: ד"ה אסור],

---

מוסף רש"י

לומר שאין לוקין עליו. שניתן לעשה הוא, שנעמא דבא הכתוב הא לאו הכי לקי מעמיה, ואע"ג דאין בו מעשה (ב"מ צא.). **לא מן השם הוא זה.** אין עונש זה עיקר דלאו שניתן לעשה אין לוקין עליו, אלא מפני מה המזהיר אינו לוקה לפי שהוא לאו שאין בו מעשה (מכות ד: וכעי"ז שבועות ג:). **דהוה ליה לאו שאין בו מעשה.** יש לו ולא אכל ומאליו נעשה נותר (חולין פג.). **לא ישמע על פיך.** בהגרמת פיך (בכורות ב:) שלא תעשה שותפות עם נכרי ושבע לך בע"ז שלו, ונמצאת שאתה גורם שיאכל על ידך (שמות כג יג). **לעגלות בית און.** לקול השמועה הבאה על עגלות בית און, יגורו שכיניהם שבשומרון, **כי אבל עליו.** על העגל, **וכמריו עליו יגילו.** אשר היו רגילין לשמוח עליו, עתה יתאבלו על כבודו כי גלה ממנו (מגילה כה:). **אלא כבידו.** כובד משאו של רעי שהיה בו וכובד עגבותיו ודומה לו בספר יעניה (מו) לא יכלו מלט משא וגו' הוא משא של רעי, ורבותי מפרשין ומתריע עליו יגילו ממש, לשון שמחה, שהיקל משאו שלהן, אבל אין לפרש כן שהעגל טולו גלה כאחד, שנטלו סנחריב (שם). **יבא וישק לו.** מי שזובח בנו לעבו"ס כדאי הוא להיות נושק העגל שהרי דורון מביא הקריב לו (הושע יג ב).

הם. שתוק כמו (במדבר יג) ויהס כלב השתיקם: **וילעיקו בני ישראל בקול גדול.** באנשי כנסת הגדולה כתיב: **ביאה בייאה.** בלשון ארמי הוי לשון גנות ולעקה כמו אהה בלשון הקודש[ט]: **היינו האי דחרביה בגיפיה.** למקדשו: [י] **(ונעו רחמי).** היו מבקשים רחמים שימסר בידם יצר הרע של עבודת כוכבים: **לקבולי ביה אגרא.** לכוף את יצרנו ולקבל שכר על כך: **לא איהו בעינן וכו'.** אלמא יצר תקפן: **יתבי אלפא יומין וכו'.** מלתיה דרב יהודה מסיק: **אמא.** משמע מסכים אני עמהם בתקנה זו שטוב הדבר לסלקו: **חומו של הקב"ה אמא.** שהמלך נאות ומסכים עם עבדיו חותם עמהם בתקנתם את חותמו: **לגוריה.** אדי קטן: **ביניפא.** שער: **דודא דאבראן.** קלחת של עופרת: **אבראן שאיף קליה.** שואף את הקול ומעכבו לצאת יותר מכל כלי מתכות: **זאת הרשעה.** זהו יצר הרע. ובגבולות זכריה כתיב שהיה בתחילת בית שני: **דעבירה.** של עריות: **תבשוה אלפא יומין וכו'.** ומתוך כך פסק חמוס הזכרים מלהוליד והנקבות מלילד: **איבעו ביעבאה בה יומא** [כ] **(ולא אשתכח).** נתבקשה ביצה שנולדה בו ביום: **ולא אשתכח.** שאפילו אותן שהיו גמורות קודם לכן פסקו מלצאת: **נבעו פלגא.** שלא יהא שולט במקום עבירה כדי שלא יהא תובע עריות: **אחליהו לעייניה.** סמו עיניו בכחול: **אמי ביה.** הך תקנתא פורתא דלא איגרי בקריבתא בחמו ובאחותו אבל מתגרה הוא בחשת איש ובנדה: **תרדין.** בלד"ש בלע"ז ומשלשלין את המעיים וכן שכר חדש: **אמס ביה ישראל איגן כן.** רב יהודה קאמר לה למדרשיה לקרא: **הנצמדים נבעל פעור.** כלומר אבל אבותם לא השיבו זאת על לבם שע"ז מגונה היא מכל ע"ז שבעולם ונצמדו ואדבקו בה כצמיד פתיל המוקף ע"פ כלי שממרחין אותו בשעוה יפה ואל המקום לא היו נצמדים אלא דבוקים כתמרות המדובקות שדבוקות ואינן דבוקות: **בתבקיעא בנא.** שבא הוא אצלם דדבוק משמע מחובר טפי מנצמד. צמידין אינן מחוברין ומשכין וזזין אילך ואילך דבוק משמע יפה יפה: **שבעאי.** שם יהודי הוא: **בן אלם.** בסמך ושם מקום הוא: **וקינה בחוטמו.** של פעור: **מקלסין.** משבחין: **ואע"ג דמכוין לבזויי.** חייב קרבן על שגגתו ואם התרו בו חייב מיתה: **לבי פורפא.** מקום: **פיסא.** בלשט"א בלע"ז: **מרקוליס הוא.** זה וזהו עבודתו: **למרקוליס בגן.** לפניו לכבדו ואני זרקתי להכות בגופו: **במרקוליס.** עצמו להכותו: **אישקליה.** אע"ג שכבר עבד ואין השבון לדבר קא בעי למשקליה כדי שלא תתנאה בעבודה אלו: **רוואה לחבירתה שביק.** מפנה לה מקום לזורקים: **מתני' שימסור למולך.** מוסרו ביד משרתי ע"ז: **ויעביר באש.** בגמרא [ע"ב] מפרש היכי הוו עבדי וילפי מקראי דתרוייהו בעינן: **גמ' קתני.** בחייבי סקילה ע"ז באנפי נפשה העובד ע"ז וקתני מולך אלמא מולך לאו בכלל ע"ז ונפקא מינה דאם זבח וקטר לפניו פטור אי נמי העביר מזרעו לשאר ע"ז ואין דרכה בכך לא מחייב דמולך דוקא כתוב בשמו מולך: **אחד למולך ואחד לשאר ע"ז.** העביר זרעו חייב קסבר מולך נמי ע"ז הוא ולא איצטריך לאזהורי עלה בכדרכה דמאיכה יעבדו (דברים יב) נפקא אלא לומר לך שאם עשה שלא כדרכה חייב: **שלא למולך פטור.** דמולך דווקא כתיב שדרכה בכך ולא משום ע"ז אזהר עליו דהא מאיכה יעבדו נפקא אלא חוק הוא לאם והתורה הקפיד על חוק זה בסקילה לפיכך הוצרך לכתוב: **כל שהמליכו עליהם.** שקרא שמו מולך: **רבא אמר.** לא אמרו דבר אחד דמולך ערמי איכא ביניייהו כגון צרור וקיסם שאינו ראוי לכך וזה לפי שעה המליכוהו עליו להעביר לו בנו זה לר"א בר' שמעון לא מחייב אלא במולך קבוע ובא:

[1]הם שלא להזכיר (א) בשם ה' שלא לימדו אביו ואמו מיד הוציא יראתו מחיקו ומחבקה ומנשקה עד שנבקעה כריסו ונפלה יראתו לארץ ונפל הוא עליה לקיים מה שנאמר [2]ונתתי פגריכם על פגרי גלוליכם בתר דאביקו ביה ת"ש [3]ויזעקו בקול גדול אל ה' אלהיהם מאי אמור אמר רב יהודה ואיתימא ר' יונתן [ב]בייא בייא היינו דאחרביה לביתא וקליא להיכלא וקטלינהו לצדיקי ואגלינהו לישראל מארעייהו ועדיין הוא מרקד בינן כלום יהבתיה לן אלא לקבולי ביה אגרא לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן בתר דאביקו ביה יתבו תלתא יומא בתעניתא בעו רחמי נפל להו פיתקא מרקיעא דהוה כתיב בה אמת אמר רבי חנינא שמע מינה [ג]חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת נפק כגוריא דנורא מבית קדשי הקדשים אמר להו נביא לישראל היינו יצרא דע"ז בהדי דקתפסי ליה אישתמיט ביניתא מיניה ואזל קליה בארבע מאה פרסי אמרו היכי ניעבד דילמא משמיא מרחמי עליה א"ל נביא שדיוהו בדודא דאבראן וכסיוה באבראן דשייף קליה דכתיב [4]ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את האבן העופרת אל פיה [ד]אמרי הואיל [ד]ועת רצון הוא ניבעי רחמי איצרא דעבירה בעו רחמי אימסר בידייהו חבשוהו תלתא יומי איבעו ביעתא בת יומא [ה]לחולה ולא אשכחו אמרו היכי נעביד ניבעי פלגא פלגא מרקיעא לא יהבי כחלינהו לעיניה אהני ביה דלא איגרי אינש בקרובתיה אמר רב יהודה אמר רב מעשה בנכרית אחת שהיתה חולה ביותר אמרה אם תעמוד ההיא אשה מחוליה תלך ותעבוד לכל ע"ז שבעולם עמדה [ו](ועבדה) לכל ע"ז שבעולם כיון שהגיע לפעור שאלה לכומרים במה עובדין לזו אמרו לה אוכלין תרדין ושותין שכר ומתרזין בפניה אמרה מוטב שתחזור ההוא אשה לחוליה ולא תעבוד ע"ז בכך אתם בית ישראל אינן כן [5]הנצמדים לבעל פעור כצמיד פתיל [6]ואתם הדבקים בה' אלהיכם כשתי תמרות הדבוקות זו בזו במתניתא תנא הנצמדים לבעל פעור כצמיד ע"י אשה ואתם הדבקים בה' אלהיכם דבוקים ממש ת"ר מעשה בסבטא בן [ז] אלם שהשכיר חמורו לנכרית אחת כיון שהגיעה לפעור אמרה לו המתן עד שאכנס ואצא לאחר שיצאה אמר לה אף את המתיני עד שאכנס ואצא אמרה לו ולא יהודי אתה אמר לה ומאי איכפת ליך נכנס פער בפניו וקינח בחוטמו והיו משרתי ע"ז מקלסין לו ואומרים מעולם לא היה אדם שעבדו לזו בכך [א]הפוער עצמו לבעל פעור הרי זה עבודתו אע"ג דמיכוין לביזוי הזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו אע"ג דמיכוין למירגמיה רב מנשה הוה קאזיל לבי תורתא אמרו לו ע"ז היא דקאי הכא שקל פיסא שדא ביה אמרו לו מרקוליס היא אמר להו הזורק אבן למרקוליס תנן אתא שאל בי מדרשא א"ל הזורק אבן במרקוליס תנן [ב]אף על גב דמיכוין למירגמיה אמר להו איזיל אישקלה א"ל אחד הנוטלה ואחד הנותנה חייב כל חדא וחדא רוואה לחבירתה שביק: **מתני'** [ג]הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש מסר למולך ולא העביר באש העביר באש ולא מסר למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש: **גמ'** קתני ע"ז וקתני מולך אמר רבי אבין תנן כמאן דאמר מולך לאו ע"ז היא דתניא [ה]אחד למולך ואחד לשאר ע"ז חייב רבי אלעזר ברבי שמעון אומר למולך חייב [ד]שלא למולך פטור אמר אביי רבי אלעזר בר' שמעון ור' חנינא בן אנטיגנוס אמרו דבר אחד רבי אלעזר בר' שמעון הא דאמרן רבי חנינא בן אנטיגנוס דתניא רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר מפני מה תפסה תורה לשון מולך כל שהמליכוהו עליהם אפי' צרור ואפי' קיסם רבא אמר מולך עראי איכא ביניייהו

[ט] **מרקוליס.** אור"ת קילוס שמה לשון שבח אלא שחכמים כינו אותה לגנאי וקראוה קולים לשון לעג וקלס (תהלים מד) [י] ומר לשון חילוף כמו במר דשחוטה (חולין דף לד.) במר דפרזלא (ב"ק דף קיג.) במר דכנתא (בכורות דף ג.) כלומר חילוף קילוס שהחליפו שמה[יא]: **אע"ג** דקמיכוין לבזויה. [יב] ולעובדה בבזוי [יג] דאי לא קמכוין אלא לבזות הא אפילו עובד מאהבה ומירא פטור לרבא ואפילו לאביי דמחייב התם הכא מודה דפטור: **קתני** ע"ז וקתני מולך. אף על גב דקתני ע"ז וקתני פעור ומרקוליס לא דמי דהתם לפרוסי דינא קאתי אבל הכא דייק מרישא דקתני אלו הן הנסקלין עובד ע"ז והנותן מזרעו למולך ולא קתני פעור ומרקוליס:

העביר

קסב א ב מיי' פ"ג מהל' עכו"ס הלכה ה:
קסג ג מיי' שם פ"ו הלכה ד:
קסד ד מיי' שם הלכה ג:

תורה אור השלם

1. וּנְשָׂאוּ דוֹדוֹ וּמִסְּרָפוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן הַבַּיִת וְאָמַר לַאֲשֶׁר בְּיַרְכָתָי הַבַּיִת הֲעוֹד עִמָּךְ וְאָמַר אֵפֶס וְאָמַר הָסֵּ כִּי לֹא לְהַזְכִּיר בְּשֵׁם יְיָ:
עמוס ו י
2. וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת בְּמֻתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת חַמְּנִיכֶם וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם עַל פִּגְרֵי גִלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם: ויקרא כו ל
3. וַיָּקֻם עַל מַעֲלֵה הַלְּוִיִּם יֵשׁוּעַ וּבְנִי קַדְמִיאֵל שְׁבַנְיָה בְּנִי שַׁרֵבְיָה בָּנִי בָנִי וַיִּזְעֲקוּ בְּקוֹל גָּדוֹל אֶל יְיָ אֱלֹהֵיהֶם:
נחמיה ט ד
4. וַיֹּאמֶר זֹאת הָרִשְׁעָה וַיַּשְׁלֵךְ אֹתָהּ אֶל תּוֹךְ הָאֵיפָה וַיַּשְׁלֵךְ אֶת אֶבֶן הָעֹפֶרֶת אֶל פִּיהָ:
זכריה ה ח
5. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר:
במדבר כה ה
6. וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: דברים ד ד

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אף ע"ג. ולעובדה בבזוי. עי' לעיל סא ע"ב תוד"ה רבא:

הגהות הב"ח

(א) גמ' הם שלא להזכיר. נ"ב עמוס ו:

לעזי רש"י

בליד"ש. סלקים לבנים (בפרובנסאלית).
בלישט"א. רגב אדמה.

מוסף רש"י

בייא בייא. לשון זעקה וקובלנא (יומא סט:). **לקבולי ביה אגרא.** שנכוף אותו ונקבל שכר (שם). **פיתקא.** כתב (שם). **אמת.** כלומר מסכים אני עמכם (שם). **חותמו של הקב"ה אמת.** אמצעית לאותיות ומאמן ומאמרן על שם אני לאמן ואני אחרון ואני הוא (שבת נה.). **אמר להו נביא.** זכריה בן עדו (שם). **בדודא דאבראן.** בסיר של עופרת (שם). **דשייף קליה.** ונכנס הקול לתוך העופרת ואינו יוצא ממנו (שם). **ביעתא בת יומא.** ביצה הנולדה בו ביום, לפי שפסק החימום מן המעיים ואפילו אותן שעיניהם התרגולת כבר אינן מתבאלין במעיה (שם). **ניבעי פלגא.** שיהא שולט באדם ליקח לאשתו ולא לאחרת (שם). **כחלינהו לעיניה.** סימו את עיניו ע"י כחול (שם). **פיסא** פיסת רגב שקורין גלישט"א (שבת פא.).

העביר כל זרעו **פטור**. וא"ת מקמא מיחייב ליה וי"ל כגון שאין לו אלא בן אחד או שהעבירם בבת אחת:

שלש כריתות **בע"ז**. פ"ה שתים גבי מולך בקדושים והשלישי בשלח לך כי דבר ה' בזה וקשה מי (לר"י) דאית ליה בריש מי שהיה טמא (פסחים ד' נג.) מגדף היינו מברך השם ובסוף פרק קמא דשבועות (דף יג.) מוקי כי דבר ה' בזה לפורק עול ומגלה פניס בתורה כרת בע"ז שלא כדרכה מנלן ויש לומר דכרת ג' בפרשת אחרי מות דכתיב מולך גבי עריות ואכולהו כתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבות וגו' ואף על גב דהוי ליה טפי לאוקמי לגופיה למעביר בנו שלא כדרכה ניחא ליה לאוקמיה בע"ז בשם אינו ענין כיון דהשתא סבירא ליה מולך לאו היינו ע"ז וחוק בעלמא הוא דלא מסתבר לחיובי עליה אלא כדרכה: **למעביר** בנו **ובתו שלא** כדרכה. תימה כיון דמולך ע"ז הוא ת"ל מההוא כרת דמוקמינן לע"ז שלא כדרכה ויש לומר דלא הוה מוקמינן ליה לע"ז כיון דגבי מולך כתיב אי לאו דאשכחן קרא אחרינא למולך:

וכי שלשה עולמות יש. נראה לר' עקיבא פריך דאיהו מוקי לה במברך את השם אלא אליבא דנפשיה קאמר כדפ"ה ואם תאמר לרבי עקיבא נמי תקשה וכי שלשה עולמות יש דלעולם הזה נפקא לן מקראי דמולך כע"ז מיהו ר' עקיבא איכא למימר דלא דרש כי דבר ה' בזה בע"ז אלא כדדרשינן פ"ק דשבועות (שם) אבל מרבי ישמעאל קשיא דדרש בחלק[ט] המבזה דיבור ראשון שנאמר בסיני דהיינו ע"ז דאכתי תקשה ליה וכי שלשה עולמות יש דע"ז נפקא ליה מקראי דמולך וי"ל דרבי ישמעאל הוה דרש קראי דמולך תרתי לע"ז שלא כדרכה משום עולם הזה ולעולם הבא אי נמי חד לע"ז שלא כדרכה ותרתי למולך לעולם הזה ולעולם הבא: והשאל

לשל כל אדם התם מאפס אמר רבי יוסי בר' חנינא שלש כריתות בע"ז למה אחת לכדרכה ואחת לשלא כדרכה ואחת למולך ולמאן דאמר מולך ע"ז היא כרת במולך למה לי למעביר בנו שלא כדרכה ולמאן דאמר [7]מגדף ע"ז היא כרת במגדף למה לי [8]לכדתניא [6]הכרת תכרת הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא דברי רבי עקיבא אמר לו רבי ישמעאל והלא כבר נאמר [7]ונכרתה וכי שלשה עולמים יש אלא ונכרתה בעולם הזה הכרת לעולם הבא תכרת [9]דברה תורה כלשון בני אדם:

מתני'

א"ר ינאי אינו חייב עד שימסרנו למשרתי ע"ז שנאמר [1]ומזרעך לא תתן להעביר למולך תניא נמי הכי יכול העביר ולא מסר יהא חייב ת"ל לא תתן מסר למולך ולא העביר יכול יהא חייב ת"ל להעביר מסר והעביר שלא למולך יכול יהא חייב ת"ל למולך מסר והעביר למולך ולא באש יכול יהא חייב נאמר כאן להעביר ונאמר להלן [2]לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש מה להלן באש אף כאן באש ומה כאן מולך אף להלן מולך אמר רב אחא בריה דרבא [א]העביר כל זרעו פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך [3]בעי רב אשי העבירו סומא מהו ישן מהו בן בנו ובן בתו מהו תפשוט מיהא חדא דתניא [3]כי מזרעו נתן למולך מה ת"ל לפי שנאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש אין לי אלא בנו ובתו [3]בן בנו ובן בתו מנין ת"ל [4]בתתו מזרעו תנא פתח בכי מזרעו וסליק בתתו מזרעו דרשה אחרינא הוא זרעו [ב]אין לי אלא זרע כשר [ג]זרע פסול מנין ת"ל בתתו מזרעו אמר רב יהודה [ד]אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה היכי דמי אמר אביי שרגא דליבני במיצעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא [ה]רבא אמר כמשוורתא דפוריא תניא כוותיה דרבא [ו]אינו חייב עד שיעבירנו דרך (ז) עברה העבירה ברגל פטור [ח]ואינו חייב אלא על יוצאי יריכו הא כיצד בנו ובתו חייב אביו ואמו אחיו ואחותו פטור העביר עצמו פטור ורבי אלעזר בר' שמעון מחייב אחד למולך ואחד לשאר ע"ז חייב רבי אלעזר ברבי שמעון אומר למולך חייב שלא למולך פטור אמר עולא מאי טעמא דרבי אלעזר בר' שמעון אמר קרא [2]לא ימצא בך בך בעצמך ורבנן לא דרשי בך והתנן [3][ט]אבידתו ואבידת אביו שלו קודמת ואמרינן [3]מאי טעמא ואמר רב יהודה אמר קרא [5]אפס כי לא יהיה בך אביון שלו קודמת מי שהיה טמא (פסחים ד' נג.) מגדף היינו מברך השם ובסוף פרק קמא דשבועות (דף יג.) מוקי כי דבר ה' בזה לפורק עול ומגלה פניס בתורה כרת בע"ז שלא כדרכה מנלן ויש לומר דכרת ג' בפרשת אחרי מות דכתיב מולך גבי עריות ואכולהו כתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבות וגו' ואף על גב דהוי ליה טפי לאוקמי לגופיה למעביר בנו שלא כדרכה ניחא ליה לאוקמיה בע"ז בשם אינו ענין כיון דהשתא סבירא ליה מולך לאו היינו ע"ז וחוק בעלמא הוא דלא מסתבר לחיובי עליה אלא כדרכה: **למעביר** בנו **ובתו שלא** כדרכה. תימה כיון דמולך ע"ז הוא ת"ל מההוא כרת דמוקמינן לע"ז שלא כדרכה ויש לומר דלא הוה מוקמינן ליה לע"ז כיון דגבי מולך כתיב אי לאו דאשכחן קרא אחרינא למולך:

וכי שלשה עולמות יש. נראה לר' עקיבא פריך דאיהו מוקי לה במברך את השם אלא אליבא דנפשיה קאמר כדפ"ה ואם תאמר לרבי עקיבא נמי תקשה וכי שלשה עולמות יש דלעולם הזה נפקא לן מקראי דמולך כע"ז מיהו ר' עקיבא איכא למימר דלא דרש כי דבר ה' בזה בע"ז אלא כדדרשינן פ"ק דשבועות (שם) אבל מרבי ישמעאל קשיא דדרש בחלק[ט] המבזה דיבור ראשון שנאמר בסיני דהיינו ע"ז דאכתי תקשה ליה וכי שלשה עולמות יש דע"ז נפקא ליה מקראי דמולך וי"ל דרבי ישמעאל הוה דרש קראי דמולך תרתי לע"ז שלא כדרכה משום עולם הזה ולעולם הבא אי נמי חד לע"ז שלא כדרכה ותרתי למולך לעולם הזה ולעולם הבא: והשאל

ברגל פטור. אלמא דרך עבודתו בקפילה: **מאי טעמא דר' אלעזר**. במעביר עצמו: **ורבנן לא דרשי בך**. בתמיה לאזהרה למשמע מינה אזהרת עצמו: **לא יהיה בך אביון**. הזהר בעצמך שלא תבא לידי עניות. נימא ההוא סתמא דלא כרבנן: **הכא מאפס כי לא יהיה בך אביון**. דאי לאו לאזהרה אתא אלא להבטחה שמבטיחם שלא יהיה בהם אביונים נכתוב לא יהיה בך אביון מדכתיב אפס לאזהרה אתא כלומר אפס וחדל וכלה עניות ממך. אפס לשון חדלה וכליה כמו (בראשית מז) כי אפס כסף: **שלש כריתות בע"ז**. תרתי גבי מולך בקדושים [ויקרא כ] ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו ואת כל הזונים וגו' (ונתתי את פני וגו') וא"נ סבירא ליה דמולך לאו ע"ז הוא מכל מקום קרי ליה ע"ז והשלישית בשלח לך אנשים [במדבר טו] כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא וגו' ותניא לקמן באלו אמרן להם חלק לעולם הבא [סנ.] דבר ה' בזה [במדבר טו] זה דבור ראשון שנאמר בסיני והוא ע"ז. והא דכתיב הכרת תכרת חדא חשיב ליה כדמפרש לקמן דברה תורה כלשון בני אדם. את ה' הוא מגדף ונכרתה [שם] לקמן מפרש: **אחת שלא כדרכה**. כרת יתירא גבי מולך אם אינו ענין לו תנהו ענין לזבוח וקטור ונסוך והשתחואה שהוא חייב עליהם אף שלא כדרכה: **ואחת למולך**. דאף על פי שדרכן בכך מיבעי ליה למכתבה באפי נפשיה דמולך לאו ע"ז הוא והקפידה תורה עליו: **ולמאן דאמר מולך ע"ז הוא**. והוי בכלל כדרכה דכל שאר עבודות מאיכה יעבדו [דברים יב] נפקא בא הכתוב לחייב עליו אף בשאר ע"ז שאין דרכו בכך שלא מצינו אלא זבוח וקטור ונסוך והשתחואה: **ולמאן דאמר**. בכריתות[ט] מגדף זה העובד ע"ז כגון משורר לע"ז: **כרת דכתיב במגדף למה לי**. אחרי שדרכה בכך. ופלוגתא היא בכריתות (דף ז.) איכא למאן דאמר מגדף היינו מברך את השם: **לכדתניא**. כדמוקים ליה רבי ישמעאל אחד לעוה"ז ואחד לעוה"ב: **והלא כבר נאמר ונכרתה**. בתורה פרשה עצמה גבי מגדף ורבי עקיבא ס"ל מגדף היינו מברך את השם כדאמר בכריתות ועולם הבא לא נפקא ליה בע"ז אלא מהכרת תכרת ור' ישמעאל לאו לר"ע פריך והלא כבר נאמר ונכרתה הכא ר"ע במברך את השם מוקים לה אלא טעמא דנפשיה קאמר והלא כבר נאמר ונכרתה ואנא סבירא לי דבע"ז כתיבא: **וכי שלשה עולמות יש וכו'**. ודומה לו בשמיטת חולין והלא במוקדשין האומר רגלה של זו עולה כולה עולה הכא פרכא לאו לכשנגדו פריך דאיהו ס"ל אפילו במוקדשין דאין כולה עולה אלא טעמא דנפשיה אמר בפרק [בהמה המקשה] (חולין סט.):

מתני'

עין משפט נר מצוה

קסה א מיי' פ"ו מהל' עכו"ם הלכה ד:
קסו ב ג ד מיי' שם הלכה ה:
קסז ה מיי' שם הלכה ד:
קסח ו מיי' שם הלכה ג ועיין בכ"מ:
קסט ז מיי' שם הלכה ה:
קע ח מיי' פי"ב מהל' אבילה הלכה ו סמג עשין עד טוש"ע מ"מ סי' רס"ד סעיף ו:

מסורת הש"ס

א) [מוספתא פ"י], ב) ב"מ נג., ג) [ב"מ נ. נג. ע"ש], ד) [פסחים נג.] [כריתות ז.], ה) [לקמן נא.] [שבועות יג.], ו) [בכרות נא.: קידושין יז: וש"נ], ז) [דף ז.], ח) [נ"ל לרבינו], ט) [דף סנ.],

תורה אור השלם

1. וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יח כא
2. לֹא יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף: דברים יח י
3. וְאֲנִי אֶתֵּן אֶת פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת שֵׁם קָדְשִׁי: ויקרא כ ג
4. וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ אֶת עֵינֵיהֶם מִן הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ: ויקרא כ ד
5. אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְיָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ: דברים טו ד
6. כִּי דְבַר יְיָ בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ: במדבר טו לא
7. וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ: במדבר טו ל

גליון הש"ס

גמ' אין לי אלא זרע כשר. וכן בקדושין דף ד ע"ב ועי' תוס' קידושין דף כו ע"ב ד"ה ולזרעו:

הגהות הב"ח

(א) גמ' דרך העברתו העבירו ברגל:

מוסף רש"י

אפס כי לא יהיה בך אביון. הזהר מן עניות (ב"מ לג.) לא תביא עצמך לידי עניות (שם ל:). הכרת תכרת. בעבודת כוכבים כתיב (לקמן צ:). והלא כבר נאמר ונכרתה. בעבודת כוכבים אם ה' הוא מגדף ונכרתה, דס"ל מגדף היינו עובד עבודת כוכבים (שם) וי"ע ס"ל דמגדף היינו מברך השם (שם).

מתני' פיטוס. סם המכשף המדבר משחיו מעלה את המת מן הארץ ומושיב לו בשחיו תחת זרועותיו ומדבר משחי אישל"ה בלע"ז: **ידעוני המדבר בפיו.** כדמפרש בגמרא [ע"ב] היה אחת יש שמה ידוע ומכניס ממנה עצם לתוך פיו והעצם מדבר מאליו על ידי כשפים: **הרי אלו בסקילה.** כדכתיב (ויקרא כ) באבן ירגמו אותם: **והנשאל בהם.** שבא ושואל בהם להגיד לו דבר העתיד כגון שאול: **באוהרה.** דאל תפנו אל האובות (שם יט). ואזהרה דמכשפים גופייהו מצא ימצא בך וגו' וחובר חבר ושואל אוב וידעוני (דברים יח): **גמ'** בברייתות קא חשיב לכל בריתות שבתורה שחייבין עליהן על שגגתן חטאת ותנן (שם דף ב.) בעל אוב ולא תנא ידעוני: **הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו.** בלאו דאל תפנו אל האובות ואל הידעוניים ואם עשה שניהם בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת שהלאוין מחלקין לחטאות כדכתיב (ויקרא ד) אשר לא תעשינה דהיינו דבריה שהן בלא תעשה וסמיך ליה או הודע אליו אלמא חטאת אלאוין קיימי והני אע"ג דכי עבד לחד מיניהו באפי נפשיה מיחייב דהא לאו אתרוייהו קאי לא תני להו לתרוייהו התם דכי תנינא התם מידי דמחייב אכל חד וחד כי עביד להו כי הדדי הוא דתנינן כדאמרינן התם בריש דגמ' [ב] דפרכינן מנינא למה לי שאם עשאן כולם בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת הלכך לא מצי למתני ל"ז בריתות לחייבו ל"ז חטאות. והא דנקט הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו ולא נקט הואיל ושניהם בכרת אחת נאמרו משום דחלוק חטאות אינו תלוי בחלוק בריתות דהא מפטם שמן המשחה וסך משמן המשחה משום דאיכא שני לאוין על בשר אדם לא ייסך ובמתכונתו לא תעשו כמוהו (שמות ל) אע"ג דאין בשניהם אלא כרת אחת דכתיב (שם) איש אשר ירקח כמוהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו אמרי' התם[1] דכי עביד להו בשוגג בהדדי מיחייב על כל אחת ואחת: **ריש לקיש אמר ידעוני.** להכי לא תנינא לה להתם משום דאפי' כי עביד לה באפי נפשיה לאו בר קרבן הוא לפי שאין בו מעשה וחטאת אינה באה אלא על המעשה דכתיב[2] ועשה אחת אבל בעל אוב צריך להקיש בזרועותיו כדאמרינן והקשת זרועותיו חשיב ליה מעשה אבל הכנסת העצם ידעוני אינו מדבר בשעת מעשה אלא לאחר המעשה שהוא בפיו מדבר העצם מאליו: **ורבי יוחנן.** דאמר ידעוני באפי נפשיה בר קרבן הוא והאי דשייריה משום דלא מיחייב תרתי עלייהו: **מאי שנא בעל אוב דנקט.** תנא למתנייה ושייריה לידעוני ולא נקט ידעוני ולשייריה לבעל אוב: **משום דפתח ביה קרא.** בכל דוכתי[3] אוב כתיב בריש: **חלוקין הן במיתה.** כשפירש סקילתן חלקן הכתוב כי יהיה בהן אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בש [ויקרא כ] ולא כתיב וידעוני הלכך אי הוה ידעוני בר קרבן הוה מיחייב עליה נמי כי עביד ליה בהדי אוב: **מ"ט לא אמר ריש לקיש.** דפטר ליה לגמרי מקרבן הא ודאי בעינן מעשה: **ר"ע היא.** דקא חשיב מגדף בההוא מנינא ופליגי רבנן עליה במגדף משום דאין בו מעשה הלכך לר' עקיבא מחייב עליה ולא שייריה אלא משום דלא מחייב תרתי אתרוייהו: **עקימה שפתיו.** שעוקמין ומנענענין[4] כשהוא מדבר חשיב ליה ר"ע מעשה אבל ידעוני אפי' עקימת שפתים ליכא: **ואפי' לרבנן.** קאמר ריש לקיש דהוה מעשה בתמיהה. כלומר מדלא פליגי רבנן עליה התם אלא במגדף אבל בבעל אוב מודו אלמא הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה: **אינו חייב.** קרבן על שגגתן: **מאן תנא השתחואה.** לענין קרבן: **ר"ע היא דאמר לא בעינן מעשה.** דבר אלא מעשה זוטא: **כי אמר ריש לקיש.** דהקשת זרועותיו לבעל אוב הוי מעשה לר' עקיבא קאמר: **אי הכי.** מתני' דקתני התם [בריתות ב.] במילתא דרבנן יצא מגדף שאינו מחייב על שגגתו חטאת לפי שאין בו מעשה וגבי חטאת כתיב [במדבר טו] תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה ואי הכי יצא מגדף ובעל אוב מבעיא ליה: **במקטר לשד.** בעל אוב דקתני בברייתות דמודו ביה רבנן בהכי עסקינן שמקטר לפני השד הממונה על אותו דבר דהוי מעשה גמור: **עובד עבודה כוכבים הוא.** ועובד עבודת כוכבים הא קתני לה התם [בריתות ב.]: **ומשני במקטר לחבר.** אינו מקטר לשם אלהות אלא ע"י הקטרה נעשה המכשפות לחבר השדים לכאן: **חובר חבר הוא.** ואינו אלא בלאו: **והתורה אמרה חבר כגון זה בסקילה.** תירוץ הוא. מאחר שמחבר את השדים במזיד אמרה התורה שיהא בסקילה וכל שזדונו חייב מיתה על שגגתו מביא קרבן דכי אמרי' חובר חבר אינו אלא באזהרה זה המחבר חיות ובהמות נחשים ועקרבים למקום אחד ע"י לחשים: **אחד חבר גדול.** מאסף חיות ובהמות גדולות: **חבר קטן.** מחבר שקצים ורמשים: **ואפי' נחשים ועקרבים.** לגרותן זה בזה או למקום מדבר אלא ימצאו בייסוב וזיזקו: **אסור.** וכגון שאין רגין אחריו שאין כאן משום פקוח נפש: **הואיל וישנו בלב.** עיקר חיוב הבא עליו תלוי בלב שמתכוין לבדך השם שאפילו מברך את השם כל היום ואין בלבו כלפי מעלה אלא שהעלה את השם לדבר אחר ומכנהו בשם המיוחד ומקללו אינו מתחייב:

מתיב

מתני' [א]בעל אוב זה פיתום המדבר [ב]משחיו וידעוני זה המדבר בפיו הרי אלו בסקילה [ג]והנשאל בהם באזהרה: **גמ'** [ד]מאי שנא הכא דקתני בעל אוב וידעוני ומאי שנא גבי כריתות דקתני בעל אוב ושייריה לידעוני ר' יוחנן אמר הואיל [ה]ושניהן בלאו אחד נאמרו ר"ל אמר ידעוני לפי שאין בו מעשה ור' יוחנן מאי שנא בעל אוב דנקט משום דפתח ביה קרא וריש לקיש מ"ט לא אמר כר' יוחנן אמר רב פפא חלוקין הן במיתה ור' יוחנן חלוקה דלאו שמה חלוקה [ו] דמיתה לא שמה חלוקה ורבי יוחנן מ"ט לא אמר כריש לקיש אמר לך מתני' דכריתות ר' עקיבא היא דאמר לא בעינן מעשה וריש לקיש נהי דלא בעי ר' עקיבא מעשה רבה מעשה זוטא בעי מגדף מאי מעשה איכא עקימת שפתיו הוי מעשה בעל אוב מאי מעשה איכא הקשת זרועותיו הוי מעשה [ז]ואפילו לרבנן והתניא [ח] אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה כגון זיבוח קיטור וניסוך והשתחואה ואמר ר"ל מאן תנא השתחואה ר"ע היא דאמר לא בעינן מעשה ור' יוחנן אמר [ט]אפילו תימא רבנן כפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה השתא לריש לקיש כפיפת קומתו לרבנן לא הוי מעשה הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה כי קאמר ר"ל נמי לר"ע אבל לרבנן לא אי הכי יצא מגדף ובעל אוב מיבעי ליה אלא אמר עולא [י]במקטר לשד א"ל רבא מקטר לשד עובד עבודת כוכבים הוא אלא אמר רבא [יא]במקטר לחבר אמר ליה אביי המקטר לחבר חובר חבר הוא אין והתורה אמרה חובר זה בסקילה [יב]ת"ר [1]חובר חבר [יג]אחד חבר גדול ואחד חבר קטן ואפי' נחשים ועקרבים אמר אביי [יד]הלכך האי מאן דצמיד זיבורא ועקרבא אע"ג דקא מיכוין דלא ליזקו אסור ורבי יוחנן מאי שנא דכפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה ועקימת שפתיו לא הוי מעשה אמר רבא שאני מגדף הואיל וישנו בלב

מתיב

והנשאל בהן. פ"ה באזהרה דאל תפנו ואזהרה דמכשפות גופיה מצא ימצא בך וקשה דאי אל תפנו אזהרה לנשאל א"כ יהא בו כרת דכתיב בפרשת קדושים והנפש אשר תפנה וגו' והכרתי אותה וי"ל מיפכא דאזהרה לנשאל מצא ימצא בך [ב]דכתיב בקרא בתריה שואל אוב וידעוני: **הואיל** ושניהם בלאו אחד נאמרו. פ"ה שהלאוים מחלקים לחטאות דכתיב אשר לא תעשינה וסמיך ליה או הודע אליו ואף על גב דבסמ"פ בכלל גדול (שבת דף סט.) הוא דדרים ריש לקיש בשגגה עד שיגגה בלאו שבה ור' יוחנן ס"ל שגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו מ"מ בלאוין תליא מילתא כיון דאשכחן מפטם וסך דאיכא שני לאוין וכרת אחד מסתברא דלכך כתובין שני לאוין כדי לחייבו שני חטאות: **מאן** תנא השתחואה ר' עקיבא היא. תימה הא לא מחייב ר"ע במגדף אלא משום דכתיב כרת במקום קרבן כדתנן בספ"ק דבריתות (דף ז:) וא"כ בהשתחואה דלא כתיב ביה כרת במקום קרבן ליפטר וכן ידעוני אליבא דר' יוחנן לר"ע אמאי חייב הא לא כתיב ביה כרת במקום קרבן וי"ל דר"ע אליבא דדבריהם דרבנן קאמר להו לדידי לא בעינן מעשה לדידכו אודו לי מיהת במגדף דכתיב ביה כרת במקום קרבן א"נ כיון דחייב רחמנא במגדף ש"מ דבכל דוכתי לא בעי מעשה לענין קרבן כלל דעקימת שפתיו לרבי יוחנן אליבא דר"ע לא חשיב מעשה הואיל וישנו בלב כדלקמן ולר"ל אליבא דר"ע מחייביה אע"פ דלית בה מעשה רבה אלא זוטא: **יצא** מגדף ובעל אוב מיבעי ליה. בריש כריתות (דף ג.) משני חדא מתרתי נקט ולית בעל אוב מגדף איצטריך ליה סד"א הואיל וכתיב כרת במקום קרבן אימא מודו ליה לר"ע קמ"ל ודרך הש"ס בכמה מקומות כן כדאשכחן בפ"ק דחולין (דף כב. ושם) ידו הימנית מדרבה בר בר חנה נפקא ומשני כהוה בעיא אצבע ובסוף התודה (מנחות דף פג.) משני כדי נסבא ובסוף דם החטאת (זבחים דף לח. ושם) משני הכי ג' שיטוי: **הואיל** וישנו בלב. פי' בקונט' שאפי' מברך השם כל היום ואין לבו כלפי מעלה אלא לדבר אחר ומכנהו בשם המיוחד אינו חייב וקשה השתא השתחואה נמי ישנה בלב כדאמרינן (לעיל דף ספ:) גבי אנדרטא אי לא קיבלה באלוה לאו כלום הוא וי"ל מדכתיב גבי ניצוח (נחום א) ממך יצא חושב על ה' רעה דהיינו רבשקה שגידף שהיה שלוחו של סנחריב מלך אשור וניצוה באדון אשור ותלאו הכתוב במחשבה ולפי מאי דפרש"י לעיל (שם ד"ה רבא) דבשתים עבודת כוכבים מאהבה ומירא חייב ניחא דאין תלויה בלב:

יצאו

מסורת הש"ס

א) [עי' תוספות מנחות לו. ד"ה קיבוחת], ב) בריתות ג [כל הסוגיא ע"ש], ג) [לעיל סג. תוספתא פ"י בריתות ג:], ד) ג"ז שם בבריתות ג.:, ה) [בריתות ב:], ו) [שם ג.], ז) [ויקרא ד], ח) [ויקרא יט, שם כ, דברים יח], ט) [שעוקמין ומנענענין רש"ש],

תורה אור השלם

1. וְחֹבֵר חָבֶר וְשֹׁאֵל אוֹב וִידִּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל הַמֵּתִים: דברים יח יא

גליון הש"ם

תוס' ד"ה והנשאל כו' דכתיב בקרא. עיין עירובין יח ע"ב ובתורת חיים שם:

הגהות הב"ח

(א) גמרא דלאו שמה חלוקה דמיתה:

לעזי רש"י

איישל"ה [אישל"א]. בית-השחי.

מוסף רש"י

לפי שאין בו מעשה. הילכך לאו בר קרבן הוא, אבל אוב יש בו מעשה שמקפל זרועותיו ומדבר משחיו (בריתות ג:). חלוקין הן במיתה. ולי נראה הטעם דלית ביה מעשה מיתות מתלקן לחטאות, דהא חלוקין הן במיתות וה"ל למיתניהו אי הוה בר קרבן (שם). ר' עקיבא היא. דאמר מגדף מביא קרבן דלא בעינן מעשה (שם). נהי דלא בעי ר"ע מעשה רבה. מדקתני מגדף (שם). הוי מעשה ואפילו לרבנן. מדקאמר ר"ל הקשת זרועותיו הוי מעשה וחזינן דמתני' דפליגי רבנן אמגדף ולא פליגי אבעל אוב, ש"מ דאפילו לרבנן חשיב מעשה (שם). אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה. דגבי חטאת כתיב ועשה אחת מכל מצות ה' (לעיל סז.). אלא אמר עולא. הייינו טעמא דלא פליגי רבנן אבעל אוב, דלאו בהקשת זרועותיו מייירי אלא במקטר לשד. לשר השדים (בריתות ג:). אחד חבר גדול. שמחבר חיות גדולות ומגמדן יחד (שם). חבר קטן. לחיות קטנות לוחש ומחבבן בכשפים יחד (שם). דצמיד זיבורא ועקרבא. דלא חשיבי איסור לגוחמן (שם). הואיל וישנו בלב. עיקר איסורו תלוי ברוע לבו ידע למי גדף הילכך לא חשיב מעשה, אבל השתחואה אנו רואין שמשתחוה לעבודת כוכבים. גליון, הואיל וישנו בלב, עיקר איסורו במחשבת הלב ואין כאן מעשה, ומה שמדבר אינו אלא משמיע איסורו, אבל כפיפת קומתו היינו עיקר איסורו, דאילו היה מדבר במקבל עבודת כוכבים בלא השתחואה לא מחייב, דאין עיקר בלב אלא כפיפה היא החיוב (שם).

עין משפט נר מצוה

קעא א מיי' פ"ז מהל' ע"ז הל' ו ג ופי"ז מ"ב הלכה יד סמג לאוין לח טור י"ד סימן קעט:

קעב ב מיי' שם פי"ז מ"ב הל' יד סמג שם:

קעג ג מיי' שם פ"ז הלכה ב:

קעד ד מיי' פ"ז מהל' שגגות הלכה ב והלכה ד:

קעה ה מיי' שם פ"ז הלכה ו:

קעו ו ז מיי' פ"ז מהל' ע"ז הלכה ו [טוש"ע י"ד סי' קעט סעי' יט]:

קעז ח מיי' שם פי"ז הלכה י סמג לאוין כד טוש"ע י"ד סימן קעט סעיף ה:

קעח ט שם סעיף ז וכפירוש רש"י:

יצאו עדים. תימה למ"ל למעוטי עדים זוממין מקרבן הא אפילו בשוגג מיקטלי דלא בעי התראה וי"ל דמסכחת לה שהוזמו קודם גמר דין דאין נהרגין עד שיגמר הדין מ"ג כגון שחזרו בהן מעצמן ואמרו מבודין אנחנו: **הואיל** וישנו בקול. תימה כי הדר ביה משיויא דקול ומסיק שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה מאי משני מכל הני דתני בת"כ בהדיא עדים זוממין דממעטו מועשה מקלל אביו ואמו ומסית ומדיח ונביא השקר ובספרים ישנים ל"ג עדים זוממין וה"ג אלא אמר רבא שאני מגדף הואיל וישנו בקול וכי פריך וקול לרבי יוחנן לאו מעשה הוא לא פריך אלא מעדים זוממים לחודיה דמודה ר' יוחנן בכולהו דקול לאו מעשה הוא אלא דוקא גבי חסמה משום דבדבורו קא עביד מעשה כשהחמה שוחה לאכול והוא גוער בה זוקפת ראשה וה"ג עדים זוממין בדיבורייהו עבדי מעשה לחייב הנהון תדע מ) (דבפרק בתרא דמכות (דף טז:) א"ל רבי יוחנן לתנא לא תיתני מימר דבדיבוריה עבד מעשה אלמא לא חשיב עקימת פשתיו מעשה אלא היכא דבדיבורו עביד מעשה הלכך שיויא דקול קאי ולא הדרא ביה אלא מעדים זוממים מיהו בפ"ק דכריתות (דף ד.) קשה דאיכא התם כל הך סוגיא ושיויא דקול ליתא התם כלל וא"כ תקשה ליה מכל הני דתורת כהנים:

ריש לקיש אמר פטור. אליבא דמ"ד לאו אתין בו מעשה אין לוקין עליו פליגי בפרק הפועלים (ב"מ דף 5: ושם) דהא ר"ל אית ליה פרק שבועות שתים (שבועות דף כא.) לוקין עליו:

מעלה בזכורו. פ"ה מעלה ומושיב המת על זכורו ולא יתכן בבעל אוב דשאול אלא נראה דשם מכשפות כך הוא תרגומו דאוב וידעוני מתרגמינן בידין וזכורין ומיהו יש לתמוה קלת דהוה ליה למנקט המעלה בידין שהוא תרגומו של אוב: המחלל

מתיב ר' זירא [6]יצאו עדים זוממין שאין בהן מעשה ואמאי הא ליתנהו בלב אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנו בקול וקול לרבי יוחנן לאו מעשה הוא והא איתמר [3]חסמה בקול והנהיגה בקול רבי יוחנן אמר [4]חייב ור"ל אמר פטור רבי יוחנן אמר חייב עקימת פיו הוי מעשה ר"ל אמר פטור [5]עקימת פיו לא הוי מעשה אלא אמר רבא [7]שאני עדים זוממין הואיל וישנן [8]בראיה ת"ר [2]בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ומבין אצילי ידיו [1]ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר מאליו מיתיבי [1]והיה כאוב מארץ קולך מאי לאו דמשתעי כי אורחיה לא דסליק ויתיב בין הפרקים ומשתעי תא שמע [2]ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עולים מן הארץ מאי לאו דמשתעי כי אורחיה לא דיתיב בין הפרקים ומשתעי ת"ר בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד [4]הנשאל בגולגולת מה בין זה לזה מעלה בזכורו אינו עולה כדרכו ואינו עולה בשבת נשאל בגולגולת עולה כדרכו ועולה בשבת עולה להיכא סליק הא קמיה מנח אלא אימא עונה כדרכו ועונה בשבת ואף שאלה זו שאל טורנוסרופוס [9] את ר"ע אמר לו ומה יום מיומים אמר לו ומה גבר מגוברין א"ל דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי א"ל הכי קאמינא לך מי יימר דהאידנא שבתא אמר לו נהר סבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכיח שאין מעלה עשן בשבת אמר לו ביזיתו ביישתו וקיללתו שואל אוב היינו ודורש אל המתים דורש למתים כדתניא [3]ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבה"ק [10]כדי שתשרה עליו רוח טומאה וכשהיה ר"ע מגיע למקרא זה היה בוכה ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה וכמה אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו שנאמר [4]כי [אם] עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם אמר רבא אי בעו צדיקי ברו עלמא שנאמר כי עונותיכם היו מבדילים וגו' רבא [11] ברא גברא שדריה לקמיה דר' זירא הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה אמר ליה מן חבריא את הדר לעפריך [12]רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה ומיברו להו עיגלא תילתא ואכלי ליה תנו רבנן מעונן ר' שמעון אומר זה המעביר שבעה מיני זכור על העין וחכ"א [13]זה האוחז את העינים ר"ע אומר [14]זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת למחר יפה ליקח לימודי ערבי שביעיות חיטין יפות עיקורי קטניות מהיות רעות תנו רבנן [15]מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו בנו קורא לו מאחריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו ושועל משמאלו אל

מפיב רבי זירא יצאו עדים זוממין. אלא חטאת היא שנויה בתורת כהנים[9] גבי פר כהן משיח אחר שראינו דברים שהן כעובד עבודת כוכבים ודברים שאינן כעובד עבודת כוכבים למה נאמרה עובד עבודת כוכבים לומר לך מה עבודת כוכבים מיוחדת שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת אף כל שחייבין וכו' אי מה עבודת כוכבים מיוחדת שחייבין עליה מיתת ב"ד אף אני מרבה חייבי מיתות ב"ד ואת מי אני מרבה מקלל לאביו ומסית ועדים זוממין ת"ל ועשה[2] יצאו עדים זוממין שאין בהם מעשה ואמאי לא הוה עקימת שפתיו מעשה הא לא תליא בכונת הלב: **ה"ג אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנן בקול.** עיקר חיודן בשמיעת קולם לפני ב"ד הוא בא וקול לית ביה ממש הלכך הוי כמגדף דתלוי בלב: **חסמה בקול.** לפרה דשה וכשרוצה לאכול חסמה בקולו: **והנהיגה בקול.** מנהג בבלאים לחייב משום לא תחרוש בשור ובחמור (דברים כב): **בראייה.** עיקר חיובא בא ע"י הראייה שמעידין שראו וראיה לית בה מעשה: **מבין הפרקים.** מעלה את המת ויושב לו בתחת מבין פרקי העצמות של מכשף כגון על פרקי אצבעותיו או על פרקי בריכו: **ידוע.** שם חיה: **כי אורחיה.** מתוך קבריו ומתוך כך קולו נמוך: **לא דסליק ויתיב בין הפרקים.** ומיהו קולו נמוך לפי שאין בו חיותא: **בזכורו.** מעלה ומושיב את המת על זכרותו: **בגולגולת.** המוטלת מן המת לארץ ועונה מה ששואלין אותו ע"י כישוף: **אינו עולה לדרכו.** אלא רגליו למעלה: **עולה לדרכו.** ולא סליק למיתב בין הפרקים: **מה היום מיומים.** למה תחשב יום שבת יותר משאר ימים: **ומה גבר מגוברין.** מה לאיש כמוך להיות שר וגדול מכל אנשים: **דמרי צבי.** אדני חפץ לגדלני המלך קיסר המשילני: **שבת נמי דמרי צבי.** הקב"ה חפץ והזהיר על כבודו: **דמי יימר דהאידנא שבתא היא.** ודילמא אחד משאר ימים הוא שבת: **נהר סבטיון יוכיח.** נהר אחד של אנשים וכל ימות השבת שוטף והולך וביום השבת שוקט ונח: **בעל אוב יוכיח.** שאינו עולה בשבת: **קברו של אביו.** דטורנוסרופוס כל ימות השבת היה מעלה עשן שהיה נדון ונשרף ובשבת פושטי גיהנם שובתין: **ביזיתו ביישתו קללתו.** הך קללה איהי אלא גדוף וכן היה לשונם כמו (מלכים א ג) קללה נמרצת שלא היה שם קללה אלא גדוף: **היינו דורש אל המתים.** ולמה נכתבו שניהם במקום אחד: **שהשרה רוח טומאה עליו.** שד של בית הקברות יהא שוהבו ומסייעו בכשפיו: **המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה.** נבואת שכינה: **אל"ו.** שהיא המדה נותנת שע"י תענית ובקשה תשרה עליו שכינה דהא מדה טובה יתירה

על מדת פורענות ואנו נוקעין על כך ואין אנו נענין אבל מה אעשה וכו': **אי בעו צדיקי.** להיות נקיים מכל עון: **הוו ברו עלמא שנאמר כי אם עונותיכם היו מבדילים.** הא אם לא היו בהם עונות אין כאן הבדלה: **ברא גברא.** ע"י ספר יצירה שמלמדו לרוף אותיות של שם: **ולא היה מהדר ליה.** שלא היה בו דבור: **מן חבריא.** הנברלאים[3] ע"י החברים אתה: **עיגלא תילתא.** גדול כאלו הגיע לשלש שניו וגמרה גדילתו דהכי שביחי ומעלי למיכל כמו (ב"מ דף סח.) ומגדלין אותן עד שיהו משולשין. ל"א [4] שהיה טוב ובעל טעם כאילו הוא שלישי לבנון: **שבעה מיני זכור.** שכבת זרע מז' בריות ומעביר על עיניו ועושה כשפים: **אוחז את העיינים.** אוחז וסוגר עיני הבריות ומראה להם כאילו עושה דברים של פלא והוא אינו עושה כלום: **המחשב עתים ושעות.** לשון מעונן כמו בעל עונות שמבחין[5] את השעה ואומר היום יפה ללאת לדרך ויצליח למחר יפה ליקח מקח וישתכר בו הלוקחו: **למודי ערבי שביעיות.** כלומר ערב שביעית למדין ורגילין להיות חטין יפות: **עקרי קטניות מהיות רעות.** כלומר העוקר קטנית ואינו קולרן שוב אינן מתליעות ואין מרקיבות: **פתו נפלה מפיו.** לריך לדאג היום מהיזק: **נחש בא מימינו או שועל משמאלו.** סימן רע הוא לו: **לבי הפסיקו.** שהיה הולך ממזרח למערב והלבי הולך מצפון לדרום והפסיק דרכו:

אל

עין משפט נר מצוה

קעט א מיי' פ"ט מהל' סנהדרין הלכה ז ופי"ג מהלכות שכירות הלכה ב סמג לאוין קפד רפח טוש"ע י"ד סי' רלז סעיף יא וטוש"ע ח"מ סי' שלח סעיף ג:

קפ ב מיי' פ"ו הל' ע"ז הלכה א סמג לאוין לח:

קפא ג מיי' שם הל' ב סמג לאוין לט:

קפב ד מיי' שם הל' א סמג עשין לח:

קפג ה מיי' שם פי"א הל' יג סמג לאוין נ טוש"ע י"ד סי' קעט סעיף יג:

קפד ו ז מיי' שם הל' ח ט סמג שם טוש"ע י"ד שם סעיף ג וסעיף טו:

קפה ח מיי' שם הלכה ד טוש"ע שם סעיף ג:

מסורת הש"ס

א) כריתות ד., ב) ב"מ 5:, ג) [עי' תוספות יבמות קה. ד"ה ככה], ד) [כריתות ד.], ה) [בכ"מ בלפס רעב. כתב בשם רב האי גרסתו הואיל וישנן בפיה ועי"ש שהאריך בפרושו], ו) [בס"א נוסף: הרשע], ז) [נדה יח. וע"ש בפירש"י], ח) ריעב"ץ גרים רבה, ט) לקמן סז:, י) [ויקרא דבורא דמוכא פרשה א פ"ח], כ) [ויקרא ד], ל) בס"א: הטוגיים, מ) [עי' רש"י עירובין סג. וע"ש רש"י פסחים סח. וקל"ע ועי' תוס' גיטין נ. ורש"י שבת יח.], נ) בס"א: שמבמין, ס) [ל"ל דבפ"ק דתמורה דף ג:],

תורה אור השלם

1. וְשָׁפַלְתָּ מֵאֶרֶץ תְּדַבֵּרִי וּמֵעָפָר תִּשַּׁח אֲמָרָתֵךְ וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ וּמֵעָפָר אֲמָרָתֵךְ תְּצַפְצֵף: ישעיהו כט ד
2. וַיֹּאמֶר לָהּ הַמְּלֶךְ אֵל תִּירְאִי כִּי מָה רָאִית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל שָׁאוּל אֱלֹהִים רָאִיתִי עֹלִים מִן הָאָרֶץ: שמואל א כח יג
3. וְחִבֵּר חָבָר וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדָרַשׁ אֶל הַמֵּתִים: דברים יח יא
4. כִּי אִם עֲוֹנֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵכֶם לֵבֵין אֱלֹהֵיכֶם וְחַטֹּאתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָנִים מִכֶּם מִשְּׁמוֹעַ: ישעיהו נט ב

מוסף רש"י

יצאו עדים זוממין. בתורת כהנים גבי פר כהן משיח, והכי אמרינן אחר שריצינו דברים שהן כעבודת כוכבים ודברים שאין כעבודת כוכבים יכול שאני מרבה המסית והמדיח ועדים זוממין ת"ל ועשה, יצאו אלו שאין בהן מעשה (כריתות ד.). **חסמה בקול.** כשהיתה שוחה לאכול היה גוער בה (ב"מ צ:). **והנהיגה בקול.** בבלאים ואינו אוחז במרדע (שם). **עקימת פיו הוי מעשה.** והוה ליה לאו שיש בו מעשה ולוקין עליו (שם). **הואיל וישנן בראיה.** עיקר עדותן בראיית העין שמעידין מה שראו, הילכך לא חשיב מעשה (שם). **רוח טומאה.** כמדת הגליס שקורין גרמנטי"ר האומזיס את הטעיים (נדה יז.). **ועסקי בספר יצירה.** וממילא אכרו להו עגלא תילתא על ידי שהיו מצרפים אותיות השם שבהם נברא העולם ואין כאן משום מכשפות, דמעשה הקב"ה הן ע"י שם קדושה שלו (לקמן סז:).

אל תתחיל בי. כשבא הגבאי לגבות מס ממנו או קילת העיר אומר לו בבקשה ממך אל תתחיל בי להיות ראשון בדבר הפסד שסימן רע הוא לו[מ]: **שחרית הוא.** שהיה מובע ממנו חוב אמר לו שחרית הוא ולא אתחיל אתחלת מעשה היום בפירעון: **ראש חדש הוא.** אל תתחיל בי שחרית הוא ראש חודש הוא מוצאי שבת הוא תנו רבנן [1]לא תנחשו ולא תעוננו [א]כגון אלו המנחשים בחולדה בעופות [ב]ובדגים: **מתני'** [ג]המחלל את השבת בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת: **גמ'** [ד]מכלל דאיכא מידי דחילול שבת הוי ואין חייבין לא על שגגתו חטאת ולא על זדונו כרת מאי היא תחומין ואליבא דרבי עקיבא הבערה ואליבא דר' יוסי: **מתני'** [2]המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם [ד]קללם בכנוי ר' מאיר מחייב וחכמים [ה]פוטרין: **גמ'** [ו]מאן חכמים ר' מנחם בר' יוסי אומר הוא דתניא ר' מנחם בר' יוסי אומר [2]בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם [ז]תנו רבנן איש מה ת"ל [3]איש איש [ח]לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס אשר יקלל את אביו ואת אמו [ט]אין לי אלא אביו ואמו [י]אביו שלא אמו אמו שלא אביו מניין ת"ל אביו ואמו קילל דמיו בו אביו קילל אמו קילל דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר משמע שניהן כאחד ומשמע אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו מות יומת בסקילה אתה אומר בסקילה או אינו אלא באחת מכל מיתות האמורות בתורה [כ]נאמר כאן דמיו בו ונאמר להלן [4]דמיהם בם מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה עונש שמענו אזהרה מניין ת"ל [5]אלהים לא תקלל וגו' אם היה אביו דיין הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל ואם היה אביו נשיא הרי הוא בכלל [ט] [5]ונשיא בעמך לא תאור אינו לא דיין ולא נשיא מניין אמרת הרי אתה דן בנין אב משניהן לא ראי נשיא כראי דיין ולא ראי דיין כראי נשיא לא ראי דיין כראי נשיא שהרי דיין אתה מצווה על הוראתו כראי נשיא שאי אתה מצווה על המראתו ולא ראי נשיא כראי דיין שהנשיא אתה מצווה על המראתו כראי דיין שאי אתה מצווה על המראתו הצד השוה שבהם שהן בעמך [י]ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתו מה להצד השוה שבהן שכן גדולתן גרמה להן [יא]ת"ל [6]לא תקלל חרש באומללים שבעמך הכתוב מדבר מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו מה לנשיא ודיין שכן גדולתן גרמה להן חרש יוכיח [יב]וחזר הדין לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתו מה לצד השוה שבהן שכן משונין אלא א"כ [יג]נכתוב קרא או אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים למה לי אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לאביו הניחא למאן דאמר אלהים חול אלא למאן דאמר קודש מאי איכא למימר דתניא [יד]אלהים חול דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אלהים קודש ותניא רבי אליעזר בן יעקב אומר [יא]אזהרה למברך את השם מניין תלמוד לומר אלהים לא תקלל [יב]למ"ד אלהים חול גמר קודש מחול למ"ד אלהים קודש גמרינן חול מקודש בשלמא למ"ד אלהים חול גמר קודש מחול אלא למ"ד אלהים קודש גמר חול מקודש דילמא אקודש אזהר אחול לא אזהר א"כ לכתוב קרא לא תקל

המחלל שבת. נלמד למימר דכל שחייב על שגגתו חטאת חייב על זדונו מיתה דהא מיסי דאמר בפ"ק דשבת (דף ו:) אבות מלאכות מרבעים חסר אחת ואינו חייב על אחת מהן ופי' הקונטרס וכן ר"ת היינו מיתה אבל חטאת מיחייב אכולהו אלא אתא למימר דכל שאין חייבין חטאת אין חייבין מיתה[טו]: **לרבות בת.** הא דאמר (ב"ק דף טו.) השור הכתוב אשה לאיש היינו היכא דכתיב בלשון זכר אבל היכא דכתיב בלשון איש ממעטינן מי לא דכתיב ב' זימני דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ואם תאמר הא אמרינן בפרק ארבעה וחמשה (שם דף מד:) גבי שור שהמית שור שור שבעה להביא שור האשה אע"ג דלא כתיב שור איש וי"ל משום דדרשינן התם נגיחה למיתה נגיחה לנזקין והוה ילפינן מיתה מנזקין משום דכתיב (שמות כא) וכי יגוף שור איש: **עד שיפרט לך הכתוב יחדיו.** פירש הקונטרס כדרך שפרט בכלאים ותימה אם כן לרבי יאשיה אמאי כתיב בהו יחדיו אלא על כרחך מי לא יחדיו הוה אמינא דלא יתרוש בשור וחמור כאחד אף על פי שאין קשורין ולא יצבא בגד של צמר ושל פשתים אף ע"פ שאינן קשורין ותפוריס כדדרשינן (יבמות דף נה:) תכיפה אחת אינה מיבור שתי תכיפות מיבור והיינו מדכתיב יחדיו אלא מסברא קאמר עד שיפרט לך הכתוב יחדיו:

גמר קודש מחול. מדלאפקיה בלשון אלהים דאי מק"ו למ"ד קודש נמי לא איצטריך לגופיה דילף מנשיא וחרש אלא איכא למיפרך מה לנשיא ודש שכן דומגים ומתביישין בכך: מאי עמך: **נאומללים.** בשפלים כמו היהודים האמללים בס' עזרא (נחמיה ג): **תרשומו גרמה לו.** מתוך שהוא שפל הזהיר עליו הכתוב שלא תבזהו ולא תגערהו מפני שנותן לרתו על לבו ומיצר על שפלותו: **שכן משונין.** משאר ב"א אלו לאמללות ואלו לגדולה. וקי"ל בשחיטת חולין (דף קטו:) כל מה הצד פרכינן כל דהוא כגון שכן משונין דאינו לד חמור דאי לד חמור פריך לאו פירכא היא דאביו נמי אית ביה לד חמור שהוקש כבודו לכבוד המקום: ה"ג **א"כ נכתוב אלהים וחרש או נשיא וחרש.** פי' אלא לא אתיא אביו בבנין אב אלא באם אינו ענין נכתוב אלהים וחרש ויתי נשיא בהצד השוה לא דאי דיין שהוא גדול שאתה מצווה על הוראתו כראי חרש שאי אתה מצווה על הוראתו ולא דאי חרש ששפלותו גרמה לו כראי דיין שאין שפלותו גרמה לו הצד השוה שבהן שהן בעמך אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתו מה לצד השוה שבהן שכן גדולתן גרמה להן חרש יוכיח אלא דאי נשיא והכא ליכא למיפרך שכן משונין דהא נשיא נמי משונה הוא: **או נשיא וחרש.** ונימא דיין מיניה: **אלהים חול.** דהא אלהים דהכא חול הוא ולאזהרת דיין אתא: **אלא למאן דאמר קודש.** וכאן הזהיר על ברכת השם מאי איכא למימר אין כאן קרא יתירא: ומשני **מאן דאמר אלהים חול.** על כרחיך גמר קודש מחול דהא לא אשכחן אזהרה לברכת השם אלא מהכא הלכך מאן דאמר קודש גמר נמי חול מקודש ויש כאן אזהרה לדיין דיליף לה מאזהרה דקדש. וקס"ד במה מצינו גמר ומשום הכי פריך דילמא אקודש הזהיר אחול לא הזהיר:

לא

מסורת הש"ם

א) ס"פ כבוכביס, ב) [שבת קנג: ע"ש וד' קנד.], ג) [שבת קנג.], ד) [שבועות לה.], ה) שבועות לו. [עירובין פג. וש"נ], ו) [לקמן פה:], ז) ב"מ מד:, ח) [קידושין ה: כפ. וש"נ], ט) [מס' סופרים פ"ד ה"ה], י) [בס"פ טוסף: הניחא למ"ד אלהים חול אלא למ"ד אלהים קדש מאי איכא למימר], מ) בע"י: לי. כ) [לעיל נג.], ס) [ועי' היטב סוגיא דשבת קנד. הכי קאמר דבר שחייבין על שגגתו חטאת חייבין על זדונו סקילה ועי' תוס' שבת ו: סד"ה הא קמ"ל],

תורה אור השלם

1. לא תאכלו על הַדָּם לא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנְנוּ:
ויקרא יט כו
2. וְנֹקֵב שֵׁם יְיָ מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ בוֹ כָּל הָעֵדָה כַּגֵּר כְּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ שֵׁם יוּמָת:
ויקרא כד טז
3. כִּי אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ:
ויקרא כ ט
4. וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם:
ויקרא כ כז
5. אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר:
שמות כב כז
6. לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ:
ויקרא יט יד

גליון הש"ם

גמ' נכתוב קרא או אלהים וחרש. קשה דהא צריך קרא דנשיא למלקות דעל לימוד במה הצד אין מזהיריין ועיין בתוספת מורת חסד סי' ר"ה: **רש"י** ד"ה בנקבו וכו' עד שיברך שם בשם. קשה לי הא ממילא לדידהו מקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיברך בשם המיוחד בק"ו בשם מנכר השם בכינוי פטור ק"ו למקלל אביו בכינוי. ולמ"ש תוס' ד"ה גמר י"ל דבשר ודם חמור דמתניתין אבל הסמ"ג בלאוין אות מ' כתב לתרץ הא דנסתפק משה רבינו במברך השם ולא למד בק"ו ממקלל אביו דלמא כיון דחמיר לא סגי ליה בכפרה. ל"כ תקשי כמ"ל לדפטור שפיר יש לגמוד מקלל אביו בכינוי ממברך השם בכינוי דהא בזה לא שייך לומר דלמא מברך השם בכינוי פטור משום דחמיר ולא סגי ליה בכפרה דהא אפילו במקלל בשם המיוחד דחמור יותר סגי ליה בכפרה וכ"ש:

עין משפט נר מצוה

קפו א מיי' פי"ח מהל' ע"ז הלכה ד וסמג לאוין נ טוש"ע י"ד סי' קעט סעיף ג:
קפז ב מיי' פי"ח מהל' שבת הלכה ח סמג לאוין סט:
קפח ג ד מיי' פי"ח מהל' ממרים הלי ג סמג לאוין לד טוש"ע ר"ד סימן רמח סעי' ח:
קפט ה מיי' שם הלי ח:
קצ ו מיי' פי"ח שם הלי ג סמג שם טוש"ע שם:
קצא ז מיי' פכ"ו מהל' סנהדרין הלכה ח סמג לאוין רט טוש"ע מ"מ סי' כז סעיף ח:
קצב ח מיי' פי"ב מהל' ממרים הלכה ד וע"ש בכ"מ:
קצג ט מיי' פכ"ו מהלכו' סנהדרין הלכה ח:
י [מיי' פי"ב מהל' ע"ז הלכה ח]:

מוסף רש"י

המחלל את השבת. נסקל אם חללו בדבר שחייבים על שגגתו חטאת ועל זדונו סקילה (שבת קנג:). **תחומין ואליבא דרבי עקיבא.** דאמר לאוריית[מ] נינהו והוי מחלל ומיהו אין מחייבין לא על שגגתו חטאת סי' (שם). **ואליבא דר' יוסי.** דאמר הבערה לגלאי יצאת (שם). **בנקבו שם יומת.** קרא יתירא הוא ומיהו ענין למקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם (שבועות לו). **אין לי אלא אביו ואמו.** אחד מהם מנין (שם). **אביו קלל אמו קלל.** בתחלתו סמך קללה לאביו, בסופו סמך קללה לאמו (ב"מ צד: וכנע"ז לקמן פה: ושבועות כז. וחולין עח:) למימרא דאי הא אי הא אי הא (חולין שם). **משמע שניהם כאחד ומשמע אחד בפני עצמו.** אביו ואמו משמע נמי אי הא אי הא (שם). **עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו.** כמו שפרט לך הכתוב בחומש שור וחמור, דמדאסמיך למכתב יחדיו שמעינן דאי לא כתביה הוה משמע שלא יתרוש לא בשור ולא בחמור, ואביו ואמו קלל דריש ליה להביא את המקלל לאחר מיתה (ב"מ צה.). והא אביו דרישא דרשינן נמי אי אביו אי אמו, וסיפא לאחויי לאחר מיתה (לקמן פה:).

מאי לא תקלל ש"מ תרתי. ומקלל חבירו גמרינן לו מאב ונשיא לו מאב וחרם דליכא למפרך שכן משויס דאביו אינו משונה אע"ג דכפ' שבועת העדות (שבועות דף לו. ושם ד"ה מקלל) משמע דמחרם לחודיה גמר לה ות"ת וגיגמר אביו ממקלל עצמו וחרם דבפרק שבועת העדות (שם) גמרינן ממקלל עצמו מדכתיב השמר לך ושמור נפשך ויש לומר דאי לאו דאשכחן אביו דגמרינן מיניה חבירו לא הוה גמרינן בעצמו מה שלא מצינו שאסור בחבירו:

עד שיהיו שניהם שוין. פ"ה בני עונשין וקשה תקשה לרבנן דמחייבין אפי' סקילה וי"ל דלרבנן ניחא דדיינה בסקילה כנערה המאורסה דלא ק"ל מומתו גם שניהם דבנשואה כתיב אבל לר"מ דדיינה כנשואה בחנק ה"ל למפטרה מהאי קרא והשתא בין לר"מ בין לרבנן בנשואה פטור ומתני' דמייתי לעיל (דף נה:) וחייבין עליה משום אשת איש לא אתיא כוותייהו א"נ כרבנן ובאלוסה ומיהו כיון דדייקינן לעיל אפי' בהמה כל שכן נשואה אלא כו' יונתן אתיא כיון דלא מוקי גם שניהם אלא למעוטי מעשה הורדוס ועוד י"ל דלרבנן כיון דאין דינם משתנה בשביל קטנות מסתברא שפיר לאוקומי גם שניהם לדרשה אחריתי ומתני' דלעיל כרבנן אבל לר"מ דמשתנה דינו מסקילה לחנק בקטנה אלוסה סברא הוא דבנשואה דרשינן גם שניהם לפטור לגמרי ור"ת מפרש דלא קאמר שניהן שוין בני עונשין אלא שוין במיתה אחת והשתא לרבנן דבא על הקטנה בסקילה שפיר כיון דאם היתה היא בת עונשין היו שוין במיתה אחת אבל לר"מ בא על הקטנה בחנק דאם היתה היא בת עונשין היתה בסקילה ואין זה שוין במיתה אחת א"כ נשואה קטנה לכ"ע במיתה אחת שוין וא"ת בת כהן שהיא בשריפה ובועלה בחנק ליפטריה לגמרי כיון דאין שניהם שוין במיתה אחת וי"ל דלמפטר לגמרי אי אפשר משום דדרשינן[ד] לגבי זוממים לעשות לאחיו ולא לאחותו:

מעשה חידודין. קשה דבפרק הבא על יבמתו (יבמות דף נה:) משמע דלא בעי קרא דפריך פשיטא פריעותא קאסר רחמנא ולגירסת הספרים מעשה הורדוס נמי קשה דהוא ממעט מדכתיב (ויקרא יט) שכבת זרע פרט למשמש מתה[ה]:

והאי לבדו מאי דריש ביה לבדתניא. וא"ת הא ר"מ אית ליה הך ברייתא דקתני מתני' הראשון בסקילה והשני בחנק וא"כ היכי קאמר שמואל מ"ט שתיק רב לימא ליה ומת האיש הא לר"מ מיבעי ליה לאידך דרשה ויש לומר דתרתי שמעת מינה: דפטור דילה לאו משום אונס אלא משום קטנות דאיהי לאו בת עונשין לגמרי איהו מיהא מיחייב: **שניהם שוין.** בני עונשין: **למעוטי מעשה חדודין.** מחדד ומקשה אברו בבשרה מבחוץ דהוא נהנה והיא אינה נהנית להכי כתיב שניהם שיהיו שניהם שוין נהנין. ומיהו שלא כדרכה אע"ג דהיא אינה נהנית ממשכבי אשה איתרבאי לחיובא: **לא לגוס הוא.** ולא איצטריך למעוטי. ואיכא דאמרי מעשה הורדוס (בבא בתרא דף ג:) שהטמינה שבע שנים בדבש: **ועדיין היא בתולה.** שבאו כולם שלא כדרכה: **וכולן בחנק.** דגבי סקילה לבדו כתיב וקרא יתירא הוא למעוטי כי האי גוונא דאע"ג דקרינא ביה בתולה אין בסקילה אלא אחד מהם אותו ששכב עמה לבדו דהיינו ראשון שביאתו היתה יחידית: **ר' אומר.** כי תחל לשון תחלה ולקמיה מפרש לה: דרבי ישמעאל ברים פירקין [נא.]: **אם תחלת ביאתה בזנות.** שזו היא ביאה ראשונה שנבעלה: **כי הפס.** מה מצינו בנערה המאורסה שיאמר מחנק לסקילה ולא יאמר אלא בביאה ראשונה דכתיב לבדו למעוטי שני אף בת כהן לא נשתנית מיתתה אלא בביאה ראשונה הלכך בנערה בתולה והיא ארוסה הכתוב מדבר: **כר"מ ס"ל.** דאמר [לעיל נא.] בת כהן נשואה לכהן בשריפה אבל נשאת לאחד מן הפסולין שנתחללה משעת נשואין שוב אינה אלא בחנק. והאי תחלה דקאמר רבי ה"ק אם זו תחלת חילולה בשריפה ואם לאו בחנק: **ומאי וכו'.** הכא לא קאיד אלא אתחלת חלול ולא אתחלת ביאה והתם אתחלת ביאה נמי קאיד:

מאי לא תקלל ש"מ תרתי: **מתני'** [ו]א[ז]הבא על נערה המאורסה אינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורסה והיא בבית אביה באו עליה שנים הראשון בסקילה והשני בחנק: **גמ'** תנו רבנן [1]נערה [2]ולא בוגרת בתולה ולא בעולה מאורסה ולא נשואה [2]בבית אביה [3]פרט לשמסר האב לשלוחי הבעל אמר רב יהודה אמר רב זו דברי ר"מ אבל חכמים אומרים נערה המאורסה [4]אפי' קטנה במשמע א"ל רב אחא מדפתי לרבינא ממאי דמתני' ר"מ היא ולמעוטי קטנה נמי דילמא רבנן היא ולמעוטי בוגרת ותו לא א"ל האי אינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורסה אינו חייב אלא על נערה בתולה מאורסה מיבעי ליה [5]ותו לא מידי בעא מיניה ר' יעקב בר אדא מרב בא על הקטנה מאורסה לר"מ מהו לגמרי ממעיט ליה או מסקילה ממעיט ליה א"ל מסתברא מסקילה ממעט ליה והכתיב [3]ומתו גם שניהם עד שיהו שניהן שוין שתיק רב אמר שמואל מאי טעמא שתיק רב ונימא ליה [4]ומת האיש אשר שכב עמה לבדו כתנאי ומתו גם שניהם [6]עד שיהו שניהן שוין דברי ר' יאשיה רבי יונתן אומר [7]ומת האיש אשר שכב עמה לבדו ואידך ההיא ומתו גם שניהם מאי דריש ביה אמר רבא למעוטי מעשה [8]חידודים ואידך מעשה חידודים לאו כלום [9]היא ואידך האי לבדו מאי דריש ביה [10]כדתניא באו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה כולם בסקילה ר' אומר הראשון בסקילה וכולן בחנק תנו רבנן [5]ובת איש כהן כי תחל לזנות רבי אומר תחילה וכן הוא אומר ומת האיש אשר שכב עמה לבדו מאי קאמר אמר רב הונא בריה דרב יהושע רבי כר' ישמעאל סבירא ליה [11]דאמר ארוסה יצאה לשריפה ולא נשואה והכי קאמר אם תחילת ביאה בזנות בשריפה אידך בחנק מאי וכן כי התם מה התם בתחילת ביאה קמשתעי קרא הכא נמי בתחילת ביאה קמשתעי קרא אמר ליה רב ביבי בר אביי מר לא הכי אמר ומנו רב יוסף ר' כר' מאיר ס"ל דאמר [12]נשאת לאחד מן הפסולין מיתתה בחנק והכי קאמר אם תחילת בזנות בשריפה ואידך בחנק ומאי וכן

לא תקנו. שתי קללות במשמע ואלהים נמי ב' לשונות יש בו הלכך לא תקנו דרשין אתרוייהו: **מתני' איזו חייב.** סקילה: **עד שתהא נערה.** אבל קטנה שקדשה אביה הבא עליה בקטנותה אינו בסקילה ופלוגתא דתנאי היא איכא למ"ד בחנק ואיכא למ"ד פטור לגמרי: **בתולה.** ולא בעולה: **מאורסה.** ולא נשואה ואפילו נכנסה לחופה ולא נבעלה דקרינא ביה בתולה מיהו לא קרינא ביה מאורסה: **והיא בבית אביה.** למעוטי מסרה האב לשלוחי הבעל וזיעתה בדרך: **באו עליה שנים.** ועדיין היא בתולה כגון שבאו עליה שלא כדרכה: **הראשון בסקילה.** דמשכבי אשה כתיב (ויקרא יט): **והשני בחנק.** דבעולה היא והא סתמא רבי היא דאמר שלא כדרכה נפקא ליה מכלל בתולה לקמן: **גמ' ת"ר נערה ולא בוגרת.** אקרא קאי כי תהיה נערה בתולה מאורסה וגו' (דברים כב) וסקילה כתיבא התם. נערה משתניא שתי שערות עד שירבה שחור על הלבן ואין בין נערות לבגרות אלא ו' חדשים בלבד: **בית אביה.** בפרשת מוציא שם רע כתיב (שם) לזנות בית אביה והתם נמי סקילה כתיבא: **זו דברי ר"מ.** אמתניתין קאי דקתני עד שתהא נערה ומשמע למעוטי קטנה זו דברי ר"מ דאמר בכתובות באלו נערות (דף כט.) קטנה אין לה קנס חמשים כסף דנערה דוקא כתיב ולא קטנה הלכך גבי נערה המאורסה אין קטנה במשמע: **אבל חכמים.** שנחלקו עליו ואמרו יש קנס במקום מכר חולקין עליו אף כאן ואומרים קטנה ארוסה בסקילה ולא מיעט הכתוב אלא בוגרת: **דילמא.** למעוטי בוגרת ותו לא אתא למעוטי מידי: **א"ל.** א"כ האי עד שתהא נערה האי ליטעמא משמע בהדיא למעוטי קטנה דהכי משמע אינו חייב בקטנותה עד שתגדיל ותהא נערה ואי למעוטי בוגרת לחודא אתא הכי איבעיא ליה למתני אינו חייב אלא על נערה בתולה וכו': **ותו לא מידי.** אין עוד להקניט בדבר דודאי מתני' ר"מ היא: **לר"מ.** דאוקמה למתני' דממעט קטנה אליביה: **לגמרי קא ממעט ליה.** דפטרינן ליה לגבדא ממיתה הואיל והיא פטורה דלאו בת עונשין היא ולא קרינן בהו ומתו גם שניהם דכתיב גבי שוכב עם אשה בעולת בעל[ט]: **או דילמא מסקילה ממעט ליה.** אבל חנק מחייבי: **שתיק.** רב: **וימא ליה ומת האיש השוכב עם האשה לבדו.** בארוסה כתיב ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורסה והחזיק בה האיש ושכב עמה ומת האיש אשר שכב עמה לבדו למה לי אילימא למעוטי לדידה הא בהדיא כתיב ולנערה לא תעשה דבר אלא להביא את הבא על הקטנה מדעתה ואע"ג דפטור דילה לאו משום אונס אלא משום קטנות דאיהי לאו בת עונשין

מסורת הש"ס

א) כתובות מט., **ב)** ג"ז שם מח.; **ג)** [סוכה לו: וש"נ], **ד)** קידושין י. [ערכין ז.], **ה)** [עי' בערוך ערך הרדוסי ותוס' יבמות נה: ד"ה לגאתר וכו' וכן בהרא"ש שם סי' ד'], **ו)** קידושין ט:, **ז)** לעיל נא:, **ח)** [תרומות פ"ז מ"ב לעיל נא. כריתות ז.], **ט)** [דברים כב], **י)** [לקמן נ.], **כ)** ועי' תוס' יבמות נה: ד"ה לאחר וכו' כתבו יישוב לזה],

תורה אור השלם

1. כִּי יִהְיֶה נַעֲרָ בְתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר וְשָׁכַב עִמָּהּ:
דברים כב כג
2. וְהוֹצִיאוּ אֶת הַנַּעֲרָ אֶל פֶּתַח בֵּית אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ בָּאֲבָנִים וָמָתָה כִּי עָשְׂתָה נְבָלָה בְיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: דברים כב כא
3. כִּי יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב עִם אִשָּׁה בְּעֻלַת בַּעַל וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל: דברים כב כב
4. וְאִם בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ אֶת הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְהֶחֱזִיק בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבַדּוֹ: דברים כב כה
5. וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תָחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:
ויקרא כא ט

מוסף רש"י

מאורסה ולא נשואה. נכנסה לחופה ואע"פ שלא נבעלה, דאי נבעלה הא תני ליה בתולה (כתובות מט.). **ותו לא מידי.** ליכא למעוטי מידי (לעיל סב.) אין לדון אמר דבר זה (סוכה לו:) מו ליכא לאקשויי מידי (ערובין קג:) אין להשיב על כך (יבמות לט. קדושין כא:) אין להקשות על דבר זה (ע"ז כג. סד.). **שניהם.** מיותר לדרשה (ערכין ז.). **עד שיהו שניהן שוין.** בני עונשין, למעוטי גדול הבא על הקטנה (קדושין י.) המעלה והועלפת יהו בני עונשין, אבל אם היתה היא קטנה והוא גדול, או הוא קטן דלאו בר עונשין והיא גדולה וכת עונשין, אין הגדול נהרג (ערכין ז.). **ועדיין היא בתולה.** שבאו כולן עליה שלא כדרכה (קדושין ט:). **נשאת לאחד מן הפסולין מיתתה בחנק.** שנפסלה עד עולם ונתחללה הרי היא כזרע גמורה (לעיל נא.) דאע"ג דמעיקרא לאו זרע היא, הא סתמא מיהא זרע היא (כריתות ז.).

קצר א ב ג מיי' פ"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ד סמג לאוין לז: **קצר** ד מיי' שם הל' ה: **קצו** ה מיי' שם פ"ז הלכה יח: **קצז** ו מיי' שם פ"ג הלכה ו:

סימנא בעלמא. ובתחילת שוס דבר הכתוב מדבר דתחלת חלול מיהא הוה: **מתני' המסית זה הדיוט.** מסית דמשדינן ליה[1] בנסקלין זה הדיוט שהסית אבל נביא שהסית אינו בסקילה אלא בחנק כדמפרש בגמרא: **המסית את ההדיוט.** הוא דבסקילה אבל מסית את הרבים כגון עיר הנדחת בחנק כדמפרש בגמרא והא ליכא למידק אבל מסית את הנביא בחנק דלא מצינו חלוק בין מסית את הנביא למסית את ההדיוט אבל מצינו חלוק בין נביא שהסית להדיוט שהסית כתיב (דברים יג) וסקלתו באבנים ובנביא כתיב (שם) והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת ומיתה האמורה בתורה סתם[2] איינה אלא חנק: **אמר נאמים.** יחד הן עצמן נעשו עדים ואין צריכין להתרות בו כשאר חייבי מיתות אלא מביאין אותו לבית דין דכתיב (שם) לא תחמול ולא תכסה עליו: **אמר לאחד הוא אומר יש לי חברים רוצים בך.** הניסת צריך להשיבו יש לי חברים רוצים בכך בא ואמור לי בפניהם: **ואם היה המסית ערום ואינו יכול לדבר בפניהם.** כלומר אומר איני יכול לפרסם הדבר מפני ירא"ת ב"ד: **מכמינין לו.** דמתרגמינן ואורב לו וכמן ליה (דברים יט). מעמידין ליה מארבין אחורי הגדר לשמוע דבריו: **ביחוד.** כלומר אין אים עכשיו עמנו ויכול אתה לומר מה שאמרת לי: **האומר אעבוד וכו'.** באחת מכל הלשונות הללו הוי מסית וחייב: **גמ' הא נביא.** אם מסית זה נביא שהיה מתנבא בשם הקב"ה לעבוד עבודת כוכבים: **טעמא.** דמסית את ההדיוט כלומר את היחיד הא אם מסית את הרבים כגון אנשי עיר הנדחת נמי בסקילה הוא אלא בחנק דהא ליכא למידק דהא דקתני והמסית את ההדיוט למעוטי מסית את הנביא קאמר דלא אשכחן תנא דמפליג בין מסית את הנביא למסית את ההדיוט אבל בין נביא המסית להדיוט המסית אשכחן חלוק כדמפרש ואזיל: טעמא דר"ש ורבנן מפרש באלו הן הנחנקין[3]: **מדיחי עיר הנדחת שנו.** במשנתנו זאת ואשמועינן סיפא דמדיח דרישא במדיח עיר הנדחת קאמר וה"ק המדיח דתנן לעיל (דף נג.) בהדי נסקלין זה האומר לרבים נלך ונעבוד עבודת כוכבים: **רבינא אמר** גרס. ולא גרס' אמר רבינא דאיהו ורב פפא לא פליגי אלא מר מתרץ חדא ומר מתרץ חדא ולא פליגי דהא בתרי מילי אוקימנא לרישא כר"ש ואתו הנך אמוראי לתרוצה כרבנן. והכי פירושה רבינא תרצה לחדא ואמר רישא נמי רבנן והמסית את ההדיוט לאו למעוטי מסית את הרבים אתא אלא תרוייהו תנא להו תנא רישא מסית את היחיד והדר תנא סיפא המדיח זה האומר לרבים נלך ונעבוד עבודת כוכבים: **ולא זו אף זו קתני.** כלומר אי קשיא לך ליתני מסית את הרבים ולא ליתני מסית את היחיד דהא פשיטא דכולהו מודו בה דבסקילה אורחא לתנא למתני הכי תנא מילתא ברישא דפשיטא ליה והדר תנא רבותא ולא זו דמסית יחיד בלבד בסקילה אלא אף זו דמסית רבים בסקילה ולא כר' שמעון. ורב פפא אתא אף לתרוצי לדקתני המסית זה הדיוט לאו למעוטי נביא המסית קתני אלא כל המסיתים קרי הדיוטות משום הכמנה כלומר מסית הדיוט ושוטה הוא ומדת הקלין נוהג בו שמקילין בחייו שכל חייבי מיתות צריכין התראה וזה נהרג בהכמנה: **בגיה הפנימי.** בחדרי חדרים לפי שהוא ירא לדבר בגלוי: **הן רואין אותו.** לאור הנר שעמו דאי לא מצי חזו ליה לא מצי מסהדי עליה לחיובא קטלא ואע"ג דשמעי קלייה דמצי למימר לא הוא אלא: **ושומעין קולו.** שהוא אומר דברי הסתה: [1] **כן סנהדרין.** בעל אמו סנהדרין שמו: **סנס דא.** על שם שזינתה קרי לה הכי: **מתני' המדיח זה האומר וכו'.** בגמרא מוקים לה במדיח עיר הנדחת: **העושה מעשה.** ממש בסקילה: **ולא האוחז את העינים.** מראה לבריות כאילו הוא עושה ואינו עושה כלום: **שנים מלקטין קשואין.** במכשפות לפנינו אחד מהן לוקט וחייב וחברו לוקט ופטור: **העושה מעשה.** שהיתה כאן שדה קשואין ולקטה ממש בכשפים חייב: **האוחז את העינים.** מראה לנו כאילו התקבצו כולם במקום אחד והקשואין לא זזין ממקומן פטור: **גמ' מכשפה אחד האיש ואחד האשה.** דהא גבי אוב וידעוני דמכשפים הם לא חלק בין איש לאשה דכתיב (ויקרא כ) איש או אשה: **לא תחיה כל נשמה.** בשבע אומות כתיב: **מה להלן בסייף.** דכתיב בסיחון ועוג ויכהו ישראל לפי חרב (במדבר כא): **מה להלן.** בסיני: **בסקילה.** דכתיב (שמות יט) כי סקול יסקל או ירה יירה: **שריבה בהן הכתוב מיתות הרבה.** ומצינו בסיני שנצטרפה בהן סקילה:

מיתה

סימנא בעלמא: **מתני'** [1]המסית זה הדיוט והמסית את ההדיוט אמר יש יראה במקום פלוני כך אוכלת כך שותה כך מטיבה כך מריעה [2]כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהם חוץ מזו אמר לשנים [3]הן עדיו ומביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו אמר לאחד הוא אומר יש לי חברים רוצים בכך אם היה ערום ואינו יכול לדבר בפניהם [4]מכמינין לו עדים אחורי הגדר והוא אומר לו אמור מה שאמרת ביחוד והלה אומר לו והוא אומר לו היאך נניח את אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים אם חוזר בו הרי זה מוטב ואם אמר כך היא חובתנו כך יפה לנו העומדין מאחורי הגדר מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו [5]האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד אזבח אלך ואזבח נלך ונזבח אקטיר אלך ואקטיר נלך ונקטיר אנסך אלך ואנסך נלך וננסך אשתחוה אלך ואשתחוה נלך ונשתחוה: **גמ'** המסית זה הדיוט טעמא דהדיוט הא נביא בחנק והמסית את ההדיוט טעמא דיחיד הא רבים בחנק מתני' מני ר"ש היא דתניא [6]נביא שהדיח בסקילה ר' שמעון אומר בחנק [7]מדיחי עיר הנדחת בסקילה ר"ש אומר בחנק אימא סיפא המדיח זה האומר נלך ונעבוד עבודת כוכבים ואמר רב יהודה אמר רב מדיחי עיר הנדחת שנו אתאן לרבנן רישא ר"ש וסיפא רבנן רבינא אמר כולה רבנן היא ולא זו אף זו קתני רב פפא אמר כי קתני מסית זה הדיוט להכמנה דתניא ושאר כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזו כיצד עושין לו מדליקין לו את הנר בבית הפנימי ומושיבין לו עדים בבית החיצון כדי שיהו הן רואין אותו ושומעין את קולו והוא אינו רואה אותן והלה אומר לו אמור מה שאמרת לי ביחוד והוא אומר לו והלה אומר לו היאך נניח את אלהינו שבשמים ונעבוד עבודת כוכבים אם חוזר בו מוטב ואם אמר כך היא חובתנו וכך יפה לנו העדים ששומעין מבחוץ מביאין אותו לבית דין וסוקלין אותו: [7]וכן עשו לבן סטדא בלוד ותלאוהו בערב הפסח [8]. [9]בן סטדא בן פנדירא הוא אמר רב חסדא בעל סטדא בועל פנדירא בעל פפוס בן יהודה הוא אלא אימא אמו סטדא אמו מרים מגדלא נשיא הואי כדאמרי בפומבדיתא סטת דא מבעלה: **מתני'** המדיח זה האומר נלך ונעבוד עבודת כוכבים [10]המכשף העושה מעשה חייב ולא האוחז את העינים ר"ע אומר משום ר' יהושע שנים לוקטין קשואין אחד לוקט פטור ואחד לוקט חייב העושה מעשה חייב האוחז את העינים פטור: **גמ'** אמר רב יהודה אמר רב מדיחי עיר הנדחת שנו כאן: המכשף זה העושה מעשה וכו': תנו רבנן מכשפה אחד האיש ואחד האשה א"כ מה ת"ל מכשפה מפני שרוב נשים מצויות בכשפים מיתתן במה רבי יוסי הגלילי אומר נאמר כאן [1]מכשפה לא תחיה ונאמר להלן [2]לא תחיה כל נשמה מה להלן בסייף אף כאן בסייף ר' עקיבא אומר נאמר כאן מכשפה לא תחיה ונאמר להלן [3]אם בהמה אם איש לא יחיה מה להלן [4]בסקילה אף כאן בסקילה אמר לו ר' יוסי אני דנתי לא תחיה מלא תחיה ואתה דנת לא תחיה מלא יחיה אמר לו רבי עקיבא אני דנתי ישראל מישראל שריבה בהן הכתוב מיתות הרבה ואתה דנת ישראל מעובדי כוכבים שלא ריבה בהן הכתוב אלא

מיתה

רבינא אמר כו'. פי' הקונטרס ול"ג אמר רבינא דאיהו ורב פפא לא פליגי ואין זו שיטת הש"ס ור"ת מפרש דרבינא משני כולה מתני' דהמסית זה הדיוט דמשמע הדיוט ולא נביא נמי זו אף זו קתני דתנן בסיפא המסית את ההדיוט דמשמע כל מי שמסית אפילו נביא ורב פפא הא לא מסתבר לי' דמשוס דקתני המסית את ההדיוט דאתא למימר אפילו נביא: וכי

מסורת הש"ס

1) נסדר המשנה הגר' והן], 2) לעיל פא., 3) לקמן פד. ודף פט:, ד) מכאן עד מצעלה הושמט ע"י הלמודיה ונוסף ע"פ ויניציאה ר"פ וס"א, 5) לעיל מג., 1) שבת קד:, 2) [לעיל נג.], 3) [לעיל נב:], 4) [לקמן פט:], 5) מכאן עד "קרי לה הכי" הושמט ע"י הלמודיה ונוסף ע"פ ויניציאה ר"פ וס"א,

תורה אור השלם

1. מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה: שמות כב יז
2. רַק מַעֲרֵי הָעֲמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה: דברים כ טז
3. לֹא תְגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֹה יִיָּרֶה אִם בְּהֵמָה אִם אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: שמות יט יג

מוסף רש"י

האומר אעבוד. משעה שהסיתוהו ומתלה חייב מיתה, דנפקא לן לקמן מלא תאנה ולא תשמע, הא אנה ושמע חייב מיד (לעיל סא.). אלך ואעבוד. שמתוסר הליכה אע"ג דאיכא למימר אדהכי הדר ביה (שם). נלך ונעבוד. אע"פ שכלל עצמו עם אחריס, דאיכא למימר הני אחריס לא אזלי ואיהו נמי לא ליזל (שם). נביא שהדיח. שמתנבא בשם הקב"ה לעבוד עבודת כוכבים (לקמן פט:).

עין משפט נר מצוה

קצה א מיי' פ"ה מהל' ע"ז הל' ו סמג לאוין כו:
קצט ב מיי' שם הל' ג ופי"ל מהלכות סנהדרין הל' ה:
ר ג מיי' פ"ה מהל' ע"ז הלכה כ:
רא ד מיי' שם הל' ג:
רב ה מיי' שם הל' ב:
רג ו מיי' שם הל' ו ב:
רד ז מיי' שם פ"ד הלכה ו סמג לאוין כג.
רה ח ט מיי' שם פי"ל הלכה טו סמג לאוין נח:

מיתה אחת. כל מיתה האמורה לבני נח אינו אלא סייף [לעיל נו.]: **סמכו ענין לו.** סמך ענין המכשף לשוכב עם בהמה. ענין פרשה: **שוכב עם בהמה בסקילה.** הא ילפינן לה בהאי פרקין[א] מדמיסם בם דכתיב בם בפרשת קדושים תהיו [ויקרא כ] וגמרי׳ לה מאוב וידעוני דכתיב בהו בתכן ירגמו אותם דמיסם בם (ויקרא כ): רבי יהודה לא דריש סמוכין: **גוליא.** את זה מדין מיתות קלות לסקילה החמורה מכולן: **אלא.** מכלל ופרט את למד בסקילה: **בללו.** כל המכשפים היו וכבר חייב בהן הכתוב מיתה כדכתיב לא תחיה למה יצאו להזכירן בעצמן ולכתוב בהן סקילה להקיש להם את הכלל וזו מדה בתורה כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל וכו׳: **שני לחבורן.** הוה ליה למכתב חד או אוב או ידעוני ולשתוק: **עדא אמרה.** כמו הדא אמרה זאת אומרת: **קסבר ר׳ יהודה וכו׳.** וכבל דוכתי דאמר אלא למ״ד מלמדין מאי איכא למימר ר׳ יהודה היא ומהכא ילפינן: **כשפים.** נוטריקון כחש פמליא של מעלה שעל מי שנגזר לחיות ממיתתן: **אפילו כשפים.** אין בהן כח לפני גזרתו שאין כח מלבדו: **מפוסי ברעיה.** לעשות לו מכשפות: **אם מסתייע.** מילתיך. אם את מלאכת לעשות לי מכשפות עשי: **אין עוד מלבדו לחיב.** ואם המקום חפץ בי לא תוכלי להרע ואם תוכלי מאתו יצא ואני מקבלן: **דנפיש זכותיה.** ומסרי נפשיה[ב] משמיא לאגוליי: **בלטיהם.** כמו (שופטים ד)[ג] ותבא[ד] בלטן בסתר: **זה מעשה שדים.** שנסתרים ואינן נראין. כל מקום שנאמר בלטיהם היו החרטומין עושין בלחשיהם ע״י שדים: **בלהטיהם אלו מעשה כשפים.** שאינו עושה על ידי שדים אלא מעצמו: **להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים.** ומתהפכת מאליה ודומה לכשפים ואלא[ה] ע״י שדים היתה מתהפכת אלא מאליה וקרי ליה להט: **דקפיד אמנא שד.** מי שמקפיד על הכלי שאינו יכול לעשות דבר אלא כלי הראוי לאותו דבר כגון שרי בוהן שצריכין סכין שקטו שחור ושרי כוס שצריכין כוס של זכוכית: **דלא קפיד אמנא.** שבכל כלי היה עושה: **להלכות שבת.** דמלאכות בסקילה ושבות פטור אבל אסור ולידת בני ובפור שנכנסת לו תחת כנפיו יושב ומשמרו עד שתחשך ומפיס מורסא להוציא ממנה לחה הכי איתא בפרק רבי אליעזר דאורג (שבת דף קז.) וכן לד נחש במתעסק בו שלא יעשכו אותו מותר לכתחילה הכא נמי העושה מעשה ממש בסקילה: **האותו את העיניים.** מראה כאילו עושה ואינו עושה כלום פטור אבל אסור: **עסקי בהלכות יליה.** וממילא אבדו להו עגלא תילתא על ידי שהיו מצרפים אותיות השם שבהם נברא העולם ואין כאן משוס מכשפות דמעשה הקב״ה הן

וכי מפני שסמכו. מהכא דייק בריש יבמות (דף ד. ושם) דר׳ יהודה לא דריש סמוכין בעלמא ות״ת שאני הכא דלא דריש משום דאיכא ג״ש דמפקא מסמוכין כדדריש רבי יוסי הגלילי דדריש לא תחיה מלא תחיה כל נשמה דנסייף תדע דאמטו רבי עקיבא דיליף מלא תחיה דנסקילה מי נימא דלא ס״ל כרבנן דדרשינן סמוכין אלא ע״כ משום דאיכא ג״ש דלא תחיה כל נשמה דמפקא מסמוכין וי״ל דדייק מלישנא דרבי יהודה דאמר וכי מפני שסמכו משמע דנשוס מקום לא דרשינן: לחלון

מיתה אחת[ו] בן עזאי אומר נאמר[1] מכשפה לא תחיה ונאמר[2] כל שוכב עם בהמה מות יומת סמכו ענין לו מה שוכב עם בהמה בסקילה אף מכשף בסקילה אמר לו רבי יהודה וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא לזה בסקילה אלא אוב וידעוני בכלל מכשפים היו ולמה יצאו להקיש עליהן ולומר לך מה אוב וידעוני בסקילה אף מכשף בסקילה לרבי יהודה נמי ליהוו אוב וידעוני שני כתובים הבאים כאחד[ז] וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין אמר רבי זכריה עדא אמרה קסבר ר׳ יהודה[ח] שני כתובין הבאין כאחד מלמדין[ט] אמר רבי יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה: [3]אין עוד מלבדו אמר רבי חנינא אפילו לדבר כשפים ההיא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא אמר לה אי מסתייעת זילי עבידי אין עוד מלבדו כתיב איני והאמר רבי יוחנן למה נקרא שמן מכשפים שמכחישין פמליא של מעלה שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה אמר רבי אייבו בר נגרי אמר רבי חייא בר אבא [4]בלטיהם אלו מעשה שדים [5]בלהטיהם אלו מעשה כשפים וכן הוא אומר [6]ואת להט החרב המתהפכת אמר אביי דקפיד אמנא שד דלא קפיד אמנא כשפים אמר אביי הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהן בסקילה ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחלה [8]העושה מעשה בסקילה האוחז את העינים פטור אבל אסור מותר לכתחלה [9]כדרב חנינא ורב אושעיא כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה ומיברי להו עיגלא תילתא ואכלי ליה אמר רב אשי חזינא ליה לאבוה דקרנא דנפיץ ושדי כריכי דשיראי מנחיריה [7]ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא אמר ר׳ [10]אליעזר מיכן שאין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה רב פפא אמר האלהים אפילו כגמלא נמי לא מצי ברי האי מיכניף ליה והאי לא מיכניף ליה א״ל רב לרבי חייא לדידי חזי לי ההוא טייעא דשקליה לספסירא וגיידיה לגמלא וטרף ליה בטבלא וקם אמר ליה לבתר הכי דם ופרתא מי הואי אלא ההיא אחיזת עינים הוה זעירי איקלע לאלכסנדריא של מצרים זבן חמרא כי מטא לאשקוייה מיא פשר וקם גמלא דוסקניתא אמרו ליה אי לאו זעירי את לא הוה מהדרינן לך מי איכא דזבין מידי הכא ולא בדיק ליה אמיא: ינאי איקלע לההוא אושפיזא אמר להו אשקין מיא קריבו שתיתא חזא דקא מרחשן שפוותה שדא פורתא מיניה הוו עקרבי אמר להו אנא שתאי מדידכו אתון נמי שתו מדידי אשקייה הואי חמרא רכבה סליק לשוקא אתא חברתה פשרה לה חזייה דרכיב וקאי אאיתתא בשוקא [8]ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים אמר ר׳ אלעזר צפרדע אחת היתה השריצה ומלאה כל ארץ מצרים כתנאי רבי עקיבא אומר צפרדע אחת היתה ומלאה כל ארץ מצרים [7]אמר לו רבי אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדה כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות צפרדע אחת היתה שרקה להם והם באו: אמר ר׳ עקיבא כו׳: והא

ע״י שם קדושה שלו הוא: **אבוה דקרנא.** מכשף היה: **מנפץ.** חוטמו בכח. מוקי״ר בלע״ז: **ושדי כריכי דשיראי מנחיריו.** משליך חתיכות של מעיים: **אלבע אלהים היא.** מכה זו של כנים לא על ידי מכשפות באה אלא על פי הקב״ה דאין לחרטומים יכולת בה: **לא מלי ברי.** אין יכול לברוא אפילו בריה גדולה אלא כשהשד צריך לבריות גדולות הוא מאסף ומביא מן ההפקר: **האי מיכניף ליה.** בריות גדולות נוחים לקבצם ומאספים יחד אליו אבל בריה קטנה אינה נאספת שאין בה כח לבא ממקום רחוק: הכי גרסינן **אמר לו רב לרבי חייא.** ולא גרסינן איני: **טייעא.** סוחר ערבי: **שקל ספסירא וגיידיה לגמליא.** נטל חרב וחתך גמל לאברים. גיידיה כמו רואהו מגוייד דבפרק בתרא דיבמות (דף קכ:): **וטרף ליה בטבלא וקם.** קשקש לו בזוג אשקיל״א בלע״ז ועמד לו על רגליו: **אמר לו.** רבי חייא לרב: **לבתר הכי דם ופרתא מי הוה.** אחר שעמד הגמל כלום נמצאת שם לכלוך מן הדם והפרש: **ההוא אחיזת עיניים הוה.** ולא מגוייד הוא שאינו יכול להחיות המת: **פשר.** נמס המכשפות. כל מילי מכשפות נבדקין על מים חיים ונמוחין: **קם גמלא דסקוניתא.** נעשה החמור דף של גשר שעשו תחלה את הדף חמור. גמלא גשר. סקוניתא מין עץ הוא: **אילא דזבין מידעם הכא וכו׳.** כלומר יש לוקח בעיר הזאת שמוחזקת בכשפים שום סחורה ואינו בודקה על המים: **ינאי איקלע להיא אושפיזא.** ולא גרסינן רבי ינאי דלאו איניש מעליא הוא שעשה כשפים: **שתיתא.** קמח טרוף במים: **חזייה דמרחשן שפוותה.** ראה ינאי האשה המביאה לו המשקה שהיו שפתיה נעות הכיר שכשפנית היא: **שדא פורתא.** מן המשקה לארץ ועשו עקרבים: **אנא שתאי מדידכו.** לא גלה להם הדבר שהבין בדבר והראה עצמו כאילו שתה: **הואי חמרא.** האשה נעשית חמור: **רכבה.** ינאי וסליק בשוקא: **פשרא ליה.** מיחת את הכשפים וחזרה לקדמותה: **הצפרדע.** אחת משמע: **השריצה.** ממעיה וילדו ולדות: **מדברותיך.** מענ מדבריך ופנה להלכות נגעים ואהלות שהן חמורים ובהם אתה מחודל ולא בהגדה: **שרקה להם.** ושמעו קולה כל הצפרדעים שבעולם והם באו: והא

עין משפט נר מצוה

רו א ב מיי׳ פי״ח מהל׳ תחיה. ולא פירש באחזו מיתה תמות, ונאמר אלנו כל שוכב עם בהמה מות יומת, סמכו ענין לו. שמכתו פרשת מכשפה לא תחיה לשוכב עם בהמה (ברכות כא:). **מה שוכב עם בהמה בסקילה.** כדאמרינן לה (לעיל נד:) בגמרא שוב דתהכרגנו דהכא מכי הרוג תהרגנו דמסית (ברכות שם) לו: דכתיב באשה הנרבעת לבהמה דמיסם בם, וכל דמיסם בם בסקילה היא, דגמרינן מאוב וידעוני דכתיב בהו ירגמו אותם דמיסם בם (יבמות ד:). **וכי מפני שסמכו** ענין לו. לשוכב עם בהמה, עולא זה המכשף לסקילה, שהיא חמורה מכל מיתות שבתורה, אלא מקבא מפורש יש לו במקום אחר שהוא בסקילה (ברכות כא:). **אוב וידעוני בכלל.** לא תחיה דכל המכשפים היו, ולמה יצאו. כפי עצמן, כשהפרישן לסקילה, כדכתיב בתכן ירגמו אותם דמיסם בם, להקיש אליהן. את שכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא (שם). **שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין.** מדלא כתב אחד וגמור כולהו מייה (קדושין כד.). **כשפים.** נוטריקון מכחישים פמליא של מעלה, שלא גזרו על אדם זה למות והוא מת על ידי כשפים (חולין ז:). **אפילו לדבר כשפים.** אינן מלבדו, כלומר שלא מדעתו, שאם אין גזירה מלפניו אין מרעין לו לאדם (שם). **מהדרא.** מחזרת וטורחת שלא יבין, למשקל עפרא. ולעשות לו כשפים להמיתו (שם). **עיגלא תילתא.** גדול כאילו הגיע לשלש שניו וגמרה גדילתו, דהכי שביתי ומהני למיכל, כמו (ב״מ קח.) ומגדלין אותן עד שיהו משולשין, ל״א שהיה טוב ונעל טעם כאילו הוא שליש לבנן (לעיל סה:). **כלה מדברותיך.** חדל מדבריך עד שתגיע אלא נגעים ואהלות שהן הלכות עמוקות (חגיגה יד. ושם: כלה).

מוסף רש״י

נאמר מכשפה לא תחיה. ולא פירש באחזו מיתה תמות, ונאמר אלנו כל שוכב עם בהמה מות יומת, **סמכו** ענין לו. שמכתו פרשת מכשפה לא תחיה לשוכב עם בהמה (ברכות כא:). **מה שוכב עם בהמה בסקילה.** כדאמרינן לה (לעיל נד:) בגמרא שוב דתהכרגנו דהכא מכי הרוג תהרגנו דמסית (ברכות שם) לו: דכתיב באשה הנרבעת לבהמה דמיסם בם, וכל דמיסם בם בסקילה היא, דגמרינן מאוב וידעוני דכתיב בהו ירגמו אותם דמיסם בם (יבמות ד:). **וכי מפני שסמכו** ענין לו. לשוכב עם בהמה, עולא זה המכשף לסקילה, שהיא חמורה מכל מיתות שבתורה, אלא מקבא מפורש יש לו במקום אחר שהוא בסקילה (ברכות כא:). **אוב וידעוני בכלל.** לא תחיה דכל המכשפים היו, ולמה יצאו. כפי עצמן, כשהפרישן לסקילה, כדכתיב בתכן ירגמו אותם דמיסם בם, להקיש אליהן. את שכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא (שם). **שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין.** מדלא כתב אחד וגמור כולהו מייה (קדושין כד.). **כשפים.** נוטריקון מכחישים פמליא של מעלה, שלא גזרו על אדם זה למות והוא מת על ידי כשפים (חולין ז:). **אפילו לדבר כשפים.** אינן מלבדו, כלומר שלא מדעתו, שאם אין גזירה מלפניו אין מרעין לו לאדם (שם). **מהדרא.** מחזרת וטורחת שלא יבין, למשקל עפרא. ולעשות לו כשפים להמיתו (שם). **עיגלא תילתא.** גדול כאילו הגיע לשלש שניו וגמרה גדילתו, דהכי שביתי ומהני למיכל, כמו (ב״מ קח.) ומגדלין אותן עד שיהו משולשין, ל״א שהיה טוב ונעל טעם כאילו הוא שליש לבנן (לעיל סה:). **כלה מדברותיך.** חדל מדבריך עד שתגיע אלא נגעים ואהלות שהן הלכות עמוקות (חגיגה יד. ושם: כלה).

מסורת הש״ס

א) ברכות כא: יבמות ד. (לעיל ה.), ב) [קידושין כד. וש״נ], ג) [שם לה.], ד) חולין ז:, ה) לעיל סה:, ו) י״ג אלעזר, ז) [לעיל לח: מגיגה יד.], ח) [לעיל נד סוע״א לענין מסכת זכור, אבל דרשה זו ממלאת בירוש׳ דפרקין ה״ז], ט) כס״א: נפשייהו, י) [ברוח ג כתוב: ותבא בלטן], כ) [ל״ל אליו בלאטן], ל) [ל״ל אלא].

תורה אור השלם

1. מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:
שמות כב יז
2. כָּל שֹׁכֵב עִם בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת: שמות כב יח
3. אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ: דברים ד לה
4. וַיַּעֲשׂוּ כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ:
שמות ז כב
5. וַיִּקְרָא גַּם פַּרְעֹה לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן:
שמות ז יא
6. וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים:
בראשית ג כד
7. וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ:
שמות ח טו
8. וַיַּט אַהֲרֹן אֶת יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרַיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת אֶרֶץ מִצְרָיִם:
שמות ח ב

לעזי רש״י

מוקיי״ר. לקנח את האף. אשקיל״א [אישקיליט״א]. פעמון קטן.

והא. מילתא דלקיטת קשואין: **ר"ע מר' יהושע גמר לה.** בתמיה: **קינוף.** ארבעה עמודים וכילה פרוסה עליהם כדאמרי' בסוכה (דף י.): **לחלוץ תפיליו.** של אביו [8] דקסבר שבת נאו זמן תפילין הוא ואסור להניחן שמא יצא בהן לרשות הרבים: **שדעתו של אבא נטרפה.** וקרוב הוא למות שאילו היתה דעתו מיושבת היה חולץ תפיליו: **איסור סקילה.** הדלקת הגר והטמנת חמין ועוסקין בדבר שאינו אלא איסור שבות דמניח תפילין בשבת אין כאן איסור מלאכה ואפילו יצא לרשות הרבים דהא דרך מלבוש הוא ומכשיטין הוא לו בחול: **ברחוק ארבע אמות.** מפני הגדוי שברכוהו במחלוקת תנורו של עכנאי בבבא מציעא (דף נט.): **שלו מהו.** במה תהא מיתתו: **שלך קשה משלהן.** מפני שלבך פתוח כאולם ואילו שמשתני היית למד תורה הרבה: **נטו.** ר"א שתי זרועותיו: **שנגללין.** כשגוללין ספר תורה והכתב מכוסה כך מתעלם ומתכסה תורה שבלבי כשאמות לפי שלא שמשוני ולמדו ממני: **ולא חסרתי מרבותי כלבלב המלקק מן הים.** לפי חכמתם שהיתה גדולה אין למודי עולה לחסרם ולקבל מהם חכמה א] אלא מעט ככלב המלקק מן הים. וכן תלמידי לא חסרוני ולא קבלו מחכמתי לחסר את יתרון חכמתי מהם ב] אפי' כמו שמחסר המכחול בשפופרת בטבול אחד [9]: **ולא חסרתי.** כלומר לא חסרתים מחכמתם ממה שהיו מתחילה גדולים יותר ממני וגם עתה גדולים הם ממני לפי שלא למדתי מחכמתם כי אם מעט מהם: **שפופרת.** קנה שנותנין בה כחול. קיסם של עץ או של כסף שמוחבין מכחול בתוכו [10] ומטבלו בכחול ומוציאו: **בבהרת עזה.** בהלכות מראות נגעים: **בנטיעה קשואים.** הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלא כל השדה קשואים: **אמרו לו הכדור והאימום וכו'.** כדור פלוט"ה מחופה עור ומלאה מתוכו למר של איל בדומה וכן אימום שלהם של עור היה כעין מנעל וממולא מתוכו שער ופיו תפור וכו היו עושין המנעלים כמו שעושין הרלענין שלנו בדפוס של עץ: **הקמיע.** של עור וממולא מתוכו ותלאהו בצואר לגוי: **משקולת קטנה.** כעין אונקיא שעושין מעופרת ומחפין אותה בעור כדי שלא תחסר אבל משקולת גדולה אין דרכה [11] לחפותה בעור: **ולרור המרגלית.** תופרין המרגלית בעור ותולין אותו בצואר בהמה לרפואה: **מהו.** לפי שנחלקו באלו רבי אליעזר וחכמים בסדר טהרות (כלים פכ"ג) [1] וחכמים אומרים אינן מקבלין טומאה לפי שכלי עור אין מקבל טומאה אלא אם כן יש לו בית קיבול דהא איתקש לשק והני הואיל וקבולן נעשית למלאותן מלוי בתוכו עולמית לא שמיה קבול [12] ורבי אליעזר אומר מקבל טומאה דבית קיבול העשוי למלאות שמיה קבול ועוד נחלקו בכדור ובאימום שנקרעו ונראה חלל שלהם דמודו רבנן דמקבלי טומאה דהא איכא בית קיבול ופליגי לענין טבילה שחכ"א מה שבתוכו חוצץ ור' אליעזר אומר מה שבתוכו אינו חוצץ דכולי חד כלי הוא ובשעת פטירתו היו רוצין לידע אם חזר בו ושאלוהו מה אתה אומר באותן שני המחלוקות אמר להם טמאים אפילו שלמים והטומאה נוגעת מבחוץ: **ובהרתן במה שהן.** כלומר אם נקרעו שחכמים מודים שמקבלין טומאה וחלוקין עלי לומר שהמלוי חוצץ ועומד אני בדברי שהמלוי אינו חוצץ שמטבילין כמות שהן: **מנעל שעל גבי אימום מהו.** שאף בו נחלקו בתוספתא [13] לטהרות [14] חכמים אומרין הואיל ואינו מחוסר מלאכה הצריכה אומן שהדיוט יכול לסלקו מעל האימום כבר אם כלי עליו וטמא ור"א מטהר שעדיין לא נגמרה מלאכתו: **הוסר הגדר.** שברכוהו: **בין קסרי לגוד.** שהיו נושאין את מטתו מקסרי לגוד: **פשה עליו בשורה.** שהיו עושין שורה קביבות המטה להספד: **הרבה מעות יש לי.** להחליף: **ואין לי שולחני להרצותן.** כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול ואין למי לשאול: **היכי עביד.** רבי אליעזר הכי שעשה מעשה בנטיעת קשואין: **להתלמד.** בהם ר"ע הוא לעבד ר' אליעזר:

לחלוץ תפילין. פ"ה של ר' אליעזר אע"ג דלא היה ר"א זז ממקום אחד קרי ליה איסור שבות דכל [2] שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים אסור לצאת בו לחצר וה"ה אפי' יושב במקום א' אסור: **היאך** מניחין איסור סקילה. משמע דמדליקין ואחר כך חולצין וקשה דבפרק במה מדליקין (שבת דף לה: ושם) משמע איפכא דתניא שלישית להדליק את הנר דברי רבי נתן ר' יהודה אומר שלישית לחלוץ תפילין ופ"ה התם ומדליק ברביעית ואין לומר ומדליק בשניה מדקאמר התם בתר הכי שניה להדליק כמאן לא כר' נתן ולא כרבי יהודה הנשיא וגם אין לומר שמדליק בשלישית וה"ק שלישית אף לחלוץ תפילין ולעולם מדליק בריבעא מדקאמר התם שלישית להדליק ומוקי לה כרבי נתן ולא כרבי יהודה הנשיא ועוד קשה אמו הורקנוס לא ידע מנהגו וי"ל דודאי תפילין בריבעא אלא שבאותה שעה איחרו להדליק מפני שהיו טרודין בחוליו ולכך היה גוער בו: **וטהרתן** במה שהן. פ"ה דנחלקו לענין טבילה בנקרעו אי חוצץ מה שבתוכו או לא והבדיל לא אשכחן פלוגתא אלא בפ' כ"ג דכלים תנן הכדור והאימום והקמיע ותפילין שנקרעו הטוגע בהן טמא במה שבתוכו טהור אלמא אין תוכו חשוב חיבור ותניא בתוספתא ר' יהושע ב"ק אומר משום ר' אליעזר אף מטבילין כמו שהן אלמא מדלא חיין בטבילה ש"מ דהוי חיבור: **היה** מכה בבשרו. ומשום שרט לנפש (ויקרא יט) ליכא דמשום תורה קעביד כדאמר הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן [15]:

הדרן עלך ארבע מיתות

1. וְאֲלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מִצַּעֲקָ אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו וְלֹא רְאָהוּ עוֹד וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם קְרָעִים: מלכים ב ב יב
2. כִּי אַתָּה בָא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבַת הַגּוֹיִם הָהֵם: דברים יח ט

גליון הש"ס

רש"י ד"ה לחלוץ תפיליו וכו' דקסבר שבת לאו זמן תפילין. עי' מג"א סי' שח ס"ק יא: **שם** ד"ה משקולות קטנה וכו' לחפותה בעור. עיין ב"י דף פ"ט ע"ב תוספות ד"ה ולא:

הגהות הב"ח

(א) גמ' דעתו מיושבת ודעת אמו נטרפה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה ולא חסרתי מרבותי וכו' ולקבל מהם חכמה אלא. מלת אלא נמחק וע"ב צ"ל אפי': **ב]** **באו"ד** יתרון חכמתי מהם אפי'. מלת אפילו נמחק וע"ב צ"ל אלא:

לעזי רש"י

פלוט"ה [פילוט"א]. כדור.

מוסף רש"י

אבל אתה למד להבין ולהורות. כלומר להבין מעצמיכם כמה הם מקולקלים ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חק הגויים (דברים יח ט) או: שתוכל לעמוד בהן ואם יעשה נביא שקר לפניך שתבין שהוא מכשף (שבת עח.).

הדרן עלך ארבע מיתות

הדרן עלך ארבע מיתות

בן סורר ומורה. בן הסמוך לגבורתו. וא"ת דילמא שנה שלפני גדלות דלאשכחן (נדה דף מו.) במופלא הסמוך לאיש לענין נדרים ומפר"ת דהכא דרש לאיש דמשמע לשון גבורה כדכתיב (מ"א ב) וחזקת והיית לאיש וא"ת א"כ למה לן במתני' טעמא דשלא בא לכלל מצות וי"ל דהוה אמינא דמקודש הבאת שערות מתחיל הזמן דסמוך לגבורתו של איש ואפי' הוי יותר מג' חדשים לא הוה חיישינן במה שבימי קטנות כיון דאינו ראוי להוליד דקרינא ביה בן ולא אב: [1] **קטן אי אתה צריך לחזור בו'.** וא"ת ומנא ליה להאי קטן ממונא האמרי' בפרק מי שמת (ב"ב דף קנז.) אין זכייה לקטן ואי בשזיכו לו ע"י אחר הא איכא למ"ד בפ' מי שמת[2] זכין לגדול ואין זכין לקטן ואפי' למ"ד זכין לקטן היינו מדרבנן ולא מדאורייתא דזכייה מתורת שליחות כדמוכח בפ"ק דבבא מציעא (דף יב. ע"ש) דאמרי' חלר משוס ידה איתרבי ולא גרע משליחות וקטן לאו בר שליחות הוא ומיהו בפ' התקבל (גיטין דף קד: ושם) גבי לרור וזורקו לגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים חפץ ומחזירו לאחר שעה זוכה בין לעצמו בין לאחרים משמע דהיינו מדאורייתא מדפריך למ"ד אחד זה ואי' זה זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים מההיא דמעריסין על מעשר שני דמשמע דזוכה לאחרים מדאורייתא והא דתנן בהמזקן (שם דף נט:) מציאת חרש וקטן יש בהן גזל מפני דרכי שלום אבל מדאורייתא לא דעת אחרת מקנה אותן אמני והשתא ניחא הא דאמר בפ' לולב וערבה (סוכה דף מו:) לא ליקני אינש לוליבא לינוקא דינוקא מיקנא קני אקנויי לא מקני דמיקנא קני אפילו מדאורייתא דע"י דעת אחר' מקנה אותן זוכה מדאורייתא לאחרים לרב אסי דגיטין ולעצמו לכולי עלמא והא דאמר ברים פ"ב דקידושין (דף מב. ושם) אינש זוכה ואין קטן זוכה היינו דאין ממנה אחרים על פסחו אי נמי שאין זוכה לאחרים קאמר אע"ג דדעת אחרים מקנה אותן ולא כרב אסי וא"ת והיאך מדקדק בגיטין[3] דזוכה לאחרים מדפורה מעשר שני לאחרים והלא אפי' לעצמו לא זכי מדאורייתא כשאין דעת אחרים מקנה אותן ובחילול מעשר מי איכא דעת אחרת מקנה לאחרים ע"י זכיית קטן וי"ל דקסבר המקשה דכמו שזוכה לעצמו בחילול מעשר מן התורה מחמת דמופלא סמוך לאיש דאורייתא כמו כן זוכה לאחרים מן התורה וקלא משמע בירושלמי בפרק חלון דאם הוא בן דעת אית ליה זכייה מדאורייתא דאמרינן רבנן דקיסרי אמרי כאן בתינוק שיש בו דעת כאן בתינוק שאין בו דעת ובאיזהו נשך (ב"מ דף עא) משמע דלית ליה זכייה מדאורייתא דגרסי' ברוב ספרים קטן נהי דשליחות לית ליה זכייה מדרבנן אית ליה ויש ספרים דלא גרסי' מדרבנן ועוד משכחת לה שיש לו ממון לקטן כגון שירש את אביו קודם שנתגייר כדאמרינן בפ"ק דקידושין (דף יח.) דעובד כוכבים יורש את אביו דבר תורה שנא' כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר אי נמי במעשה ידיו דמלאכתו ושכר טרחו שלו מדאורייתא וא"ת היאך יתחייב אדם אשם על גזילו הא אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן כדדרשינן בהגוזל קמא (ב"ק דף קו:) ובפרק שבועת הדיינים (שבועות דף מב.) כי יתן איש ואין נתינת קטן כלום וי"ל דהני מילי בטענת כפירה והודאה אבל ע"פ עד אחד נשבעים אי נמי בקופץ ונשבע וא"ת והיאך נתגייר כי אמרינן נמי דקטן אית ליה זכייה מדאורייתא ה"מ ישראל אבל עובד כוכבים אמרינן באיזהו נשך (ב"מ דף עב.) דכיון דלא אתי לכלל שליחות לית ליה זכייה אפי' מדרבנן ומיהו הא לאו קושיא היא דא"כ תיקשי לן כל גרים היאך מטבילין אותן אלא כיון דזכייתו וידו באין כאחד שאני אבל אי קטן לית ליה זכייה מדאורייתא ולאי קשה היאך נתגייר וי"ל כגון שנתגיירה אמו כשהיא מעוברת כדאמרי' בפרק הערל (יבמות דף עח. ושם) אשת עובד כוכבים מעוברת שנתגיירה בנה אין לריך טבילה ואפשר השתא דאחרי כן יורש את אמו ומיהו קשה מההיא דפ"ק דכתובות (דף יא. ושם) דאמרי' גר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד ולכל מילי חשיב גר להתירו בבת ישראל וקידושין קדושין ובניו חולין ומיימרן ולכל מילי דאורייתא ולא משמע שיהא מטעם דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה חדא דה"מ בשב ואל תעשה והאי קוס עשה הוא ועוד מדפריך מאי קמ"ל תנינא זכין לאדם שלא בפניו ונראה דזכייה דגירות לא דמי לשאר זכיות דמה שב"ד מטבילין אותו אינם זוכין בעבורו אלא הוא זוכה בעצמו ובגופו שנעשה גר ונכנס תחת כנפי השכינה והא דפריך בכתובות (שם) תנינא זכין לאדם שלא בפניו ומשני מהו דתימא עובד כוכבים בהפקירא ניחא ליה היינו משוס דאם היתה חובתו לא היה נב"ד להתמנא להכניס גופו בדבר שיש לו חובה ואפילו בתינוק דלאו בר דעת חשיב גר מדמייתי מקטנה פחותה מבת שלשה שהזכייה בעצמו הוא כדפרישית שהמילה והטבילה בגופו וגם מצינו שאבותינו נכנסו לברית במילה וטבילה והרלאת דמיס וכמה קטנים היו בשעת מתן תורה ובפרק עשרה יוחסין (קידושין דף עד.) אמר ר"ש דגיורת שנתגיירה פחותה מבת שלש כשירה לכהונה שנזרעו בתוליה בישראל ומייתי ראיה מדכתיב בשלג מדין וכל הטף בנשים וגו' והרי פנחס היה עמהן ואע"ג דאמרינן בכתובות (דף יא.) הגדילו יכולין לנחות הא אמרינן דכשגדלו שעה אחת ולא מיחו שוב אין יכולין לנחות דמועיל להו מילה וטבילה של קטנות שהיתה בגופם ואין חסרים אלא קבלת מצות ומתוך שגדלו ולא מיחו היינו קבלה:

בן סורר ומורה וכו'. סדר נסקלין דתניא בפרקין דלעיל[4] מסיים הלכותיו ואזיל: **משיביא ב' שערות.** אבל מקמי הכי לא מיענש דדמפרש ואזיל שעדיין לא בא לכלל מצות: **עד שיקיף זקן.** שיהא זקן מוקף שער סביב כולו: **הסחתון ולא העליון.** לא זקן ממש אלא זקן אותו המקום אלא שדברו חכמים בלשון נקיה: **שנאמר בן ולא איש.** וזה משהקיף זקן איש הוא. ואע"ג דבן מקטנותו קרוי בן לא מצינו לחיובי' מקמי שיביא שתי שערות דקטן פטור שלא בא לכלל מצות הלכך חיובא בתר הכי הוא. ואע"ג דמכי מייתי שתי שערות לענין כל התורה איש הוי מיהו כי מיענטיה קרא לאו בתחלת אישותו קא ממעט דדמפרש בגמרא בן הסמוך לגבורתו של איש אלמא בתחלת אישותו חייביה קרא: **גמ' היכא אשכחן.** בשאר עונשין דענש הכתוב את הקטן להכא בעי קרא למיפטריה: **אטו בן סורר ומורה על שם חטאו נהרג.** דנבעי בר עונשין וכי מה חטא שיהרג מפני שאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין ועל שם סופו נהרג כדמפרש בשלהי פרקין (דף עב.) סוף שמגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מולא וכו' אמרה תורה מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב: **וכי יהיה לאיש בן סורר ומורה.** לכשיגיע לכלל איש הבן הזה קורא לו הכתוב בן סורר ומורה: **תני ר' חייא.** במתניתיה הכי משיביא שתי שערות עד שיקיף זקן[5] עד שיקיף עטרה: **כי אתא רב דימי.** פרשה דהא דתנא עד שיקיף עטרה לאשמועינן דהקפת זקן התחתון דקתני מתני' הקפת גיד קאמר סמוך לציצים ולא הקפת הכיס של בילים דהוו לבתר הכי טובא: **רב אסדא.** סבר קטן שלא הביא שתי שערות מוליד: **לכדרב יהודה.** דאמר האי לאיש בבן סורר ומורה עצמו קאי והכי קאמר כשיהיה הבן לאיש כלומר כשיגיע לכלל איש: ה"ג **א"כ לימא קרא בן לאיש.** דמשמע שפיר דהכי קאמר כי יהיה הבן לכלל איש: **מאי כי יהיה לאיש בן.** השתא משמע כשיהיה לאיש בן דהאי איש אאבות קאי ומעוטי דבנו של קטן פטור לעולם: **ואימא כוליה.** האי קרא לכדרב אסדא הוא דאתי למעוטי בנו של קטן אבל קטן עצמו מיחייב דהא בן כתיב וסמוך לגבורתו של איש מנא לן: ה"ג **א"כ לימא קרא כי יהיה בן איש.** א"כ דכוליה אאבות קאי לא לכתוב ביה למ"ד אלא וכי יהיה בן איש סורר ומורה דמשמע בנו של איש ולא בנו של קטן: **מאי.** וכי יהיה לאיש למה הקדים לאיש בריש והולרך להטיל בו למ"ד: **שמע מינה תרתי.** משוס דהשתא משמע הכי ומשמע הכי כי יהיה בן לאיש כשיגיע לגבורתו של איש ומשתמע נמי אאבות כי יהיה לאיש גדול בן ולא שיהיה לקטן בן: **ופליגא דרבה.** הא דרב אסדא דאמר קטן שמוליד פטור דאלמא דקטן מוליד פליגא דרבה: **ואם אין לאיש גואל.** גבי גזל ונשבע על שקר דכתיב לעיל מיניה והשלו את חטאתם אשר עשו והשיב את אשמו בראשו והאי אשמו קרן של גזלה: **שאין לו גואלים.** אין לך אדם בישראל שאין לו גואלים כל זמן שלא כלו בני יעקב הקרוב קרוב קודם: **כגזל הגר.** ומת לאחר שנשבע לו ואין לו יורשים: ואמר

[1] א מיי' פ"ז מהלכות ממרים הלכה ה סמג לאוין רכ:
[2] ב מיי' שם הל' יא:
[3] ג ד מיי' שם הל' ה:
[4] ד ה מיי' שם הל' ו:
[5] ו מיי' פ"ח מהלכות גזלה הלכה ו:

[6] נדה נב., ב) [לקמן עא.]. ג) ב"ק קט. קדושין כא., ד) [דף נג.]. ה) עד שיקיף זקן ליתא בכ"י, ו) [שייך לדף סט.], ז) [שם קמז.], ח) [דף סה. ושם],

תורה אור השלם

1. כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם: דברים כא יח
2. וְאִם אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיְיָ לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר בּוֹ עָלָיו:

במדבר ה ח

מוסף רש"י

משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן. אבל קודם ג' שערות לאו בר עונשין הוא ומשהקיף זקן ראוי להוליד וחתמנא אמר בן ולא הראוי להיות אב (נדה נב.). **התחתון ולא העליון.** בתחתון הקפת זקן אמרו בתחתון שלמטה ולא העליון (שם). **וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואל.** מזרע יעקב, בעוד אחד מכל ישראל קיים הוא קרוב לו (קדושין כא.) אם אין לו בן לו בת לו אח יש לו קרוב עד יעקב אביו הקרוב קרוב יותר (ב"ק קטו.). **אלא בגזל הגר.** ונשבע לשקר דכתיב למעול מעל בה' (שם).

ואמר רחמנא איש. ולא כתיב ואם אין לו גואל מאי טעמא כתיב איש אלא מאם דכתיב ואם דמשמע פעמים שיש לו יורשים ולהכי כתיב איש ללמדך איש הוא דאיכא לספוקי שמא יוליד בנים משנתגייר ואיכא רשאי להפקיע קרן שלו ולתתו לכהן עד שתדע שאין לו יורשים אבל קטן גר מסתמא גזל שלו שנשבע עליו ישראל לשקר לכהן הוא בידוע שאין לו גואלים: **איש.** גבי שפחה חרופה כתיב (ויקרא יט) ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע וגו': **אלא הכיאה שלו.** שאם אתה זורעה אינה מעלמת: **וכי יזיד.** מדאפקיה בלשון מזיד ולא כתוב וכי ירשיע איש למימר דרוש ביה נמי האי מזיד מבעל: **בן ולא אב.** לגבי בן סורר ומורה בן ולא אב וקס"ל דממעיט בן שכבר גולד לו בן דשוב אינו נעשה בן סורר ומורה ואי קטן לא מוליד ה"ד דאיצטריך למעוטי: **אי נימא דאיעברא.** אמיה מהאי בתר דאייתי שתי שערות ושיהה בו ט' חדשים להקיף זקן ובתוך כך גולד בן וקא ממעט קרא דאע"ג דראוי הוא לבן סורר ומורה נפטר בשביל שגולד לו בן: **והא א"ר כרוספדאי.** כל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא שלשה חדשים בלבד ואע"ג דלא הקיף זקן אינו נעשה בן סורר ומורה לאחר ג' חדשים לאחר שהביא שתי שערות והשתא לא דייק טעמא דרבי כרוספדאי מהיכא ולקמן בעינן ליה מיהו קרא לא צריך למעוטי דאפילו לא אב הוא יהא מפטר בג' חדשים: **אלא לאו.** כי איצטריך למעוטי כגון דאוליד מקמי ג' חדשים בתר שתי שערות ועל כרחיך איעברא ו' חדשים מקמי דאייתי ב' שערות ואוליד מקמי דאקיף זקן וג' חדשים נמי לא עברו עליו ושמע מינה קטן מוליד: **לא לעולם דאיעבר בתר דאייתי שתי שערות וכו'.** והאי דקאמר רבי ישמעאל בן ולא אב לא כשילדתו אמו כבר לבנו קא ממעט דבלאו הכי מפטר מדין בן סורר ומורה או בג' חדשים או בהקפת זקן: **אלא כי אתא רב דימי.** פרשה לתמנא דבי רבי ישמעאל דאתא לאשמועינן האי דרבי כרוספדאי דמי שעברו עליו ג' חדשים לאחר שהביא שתי שערות פטור הכ"ק בן ולא הראוי להיות אב והיינו לאחר ג' חדשים אחר שהביא שערות שראוי להיות העובר ביכר אם היה בא על האשה משהביא שתי שערות והיא מתעברת: **והא אנן תנן עד שיקיף.** אבל בג' חדשים לא מיפטר: **הקיף.** אשמועינן מתני' דמפטר אפי' ממהר להקיף מקמי דמלוי ורבי כרוספדאי אשמעינן מלוי אע"ג דלא הקיף ונפקא לן מדתנא דבי ר' ישמעאל בן ולא הראוי להיות אב: **ש"מ.** מדלא קרי ליה ראוי לקרותו אב עד ג' חדשים ש"מ אפי' אשתו היתה יולדת לשבעה אינו ניכר בפחות מג' חדשים דאי לשלש ימים ניכר בתרי ירחי ותילתא נפטר כל אדם מדין סורר ומורה דהא ראוי לקרותו אב ונפקא מינה לאשה שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים ונשאת ונתעברה שפק מן הראשון אם הוכר עוברה לב' חדשים ושלש לגשואי האחרון ודאי מן הראשון דאפילו היא עתידה לילד לשבעה לאחרון לא היה ניכר לשלש ימים: **זיל בתר רובא.** להכי לא מפטר כל אדם בתרי ירחי ותילתא לאחר הבאת שתי שערות דלא קיימן ביה ראוי דאזלינן בתר רוב נשים שיולדות לט' ואין עוברה ניכר בפחות מג' חדשים: **והלילו העדה.** לדונו לזכות ואנן מלינן למפטריה משום האי טעמא דראוי להיות אב ביולדת לז' ואת אמרת זיל בתר רובא ולא מפטר עד שראוי לקרותו אב ביולדת לט' כרוב נשים: **בעבורו של חדש.** שהיה חדש שעבר מלא ור"ח ביום ל"א וזה שאמר בג' סבור שהחדש שעבר חסר ומשב ר"מ מיום ל': **ואי לא אזלינן בתר רובא.** דאיכא דעבדי דטעו בעבורא דירחא לאמאי מלרפין לסהדותייהו וקטלינן ליה דאי נימא לא טעה אלא האי דוקא ג' אמר והאי דוקא אמר שנים ואין עדותן מכוונת ליום אחד: **אף אנן נמי סניגא.** דאזלינן בתר רובא וקטלינן: **מתקדשת בביאה.** אם מסרה אביה לאחד לבא עליה לשום קדושין אבל לא מדעת עצמה דאין מעשה קטנה כלום: **קנאה.** ליורשה וליטמא לה וללאת בגט ובלא חליצה ובלבד * שיקבל אביה את גיטה: **וחייבין עליה משום אשת איש.** אם קבל אביה קדושיה מאיש אחד ובא עליה איש אחר: **ומטמא את בועלה.** בגדה: **לטמא משכב האחאון בעלון.** כבר פירשתיו בפ' ד' מיתות (לעיל דף נה:) שיהא תחתון כעליונו של זב שטמטמא אוכלין ומשקין אפילו לא נגע בו מפני ששכב עליו אבל פחותה מבת שלש הבא עליה בגדותה אינו כבועל נדה אלא כנוגע בנדה ואין משכבו מטמא אפילו אוכלין ומשקין אפילו נגע בו דנוגע בנדה אינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא כלים ואפילו נגע וכ"ש דאינו מטמא משכב בלא נגיעה: **נשאת לכהן.** ע"י קדושי אביה ואמרו רבנן אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה (כתובות מ:) חו אם נכנסה לחופה אוכלת אבל פחותה מכן אפילו נכנסה לחופה אינה אוכלת אע"ג דגדולה כיון שנכנסה לחופה אע"פ שלא נבעלה אוכלת אלמא לאו בביאה תליא מילתא אלא בחופה מיהו דאויא לביאה בעינן וכל שאין לה ביאה אין לה חופה: **בא עליה אחד מן הפסולין.** כגון כותי חלל נתין וממזר עשאה חללה ופסלה דלאמרינן ביבמות (דף סח.) כי תהיה לאיש זר [ויקרא כב] כיון שנבעלה לפסול לה פסלה: **והיא פטורה.** מפני שהיא קטנה ואינה בת עונשין. קתני מיהא חייבין עליה משום אשת איש וקס"ד חייבין מיתה קאמר ובמזיד: ואמאי

בידוע שאין לו גואלים. וא"ת דמשמע דקטן בידוע שאין לו גואלים משום דלאינו מוליד וכן בפ' אין בין המודר (נדרים דף לה:) זאת תורת היולדת בין גדולה בין קטנה ופריך קטנה בת לידה היא מאי קושיא הא אמרינן לקמן בשמעתין דורות הראשונים היו מולידין בת' שנים ויש לומר דאף ע"פ שבדורות האחרונים נתנו חכמים סימן להבאת שערות לקטנה בת י"ב שנה ויום אחד ולקטן בן י"ג שנה ויום אחד בדורות הראשונים שהיו ממהרים להביא שערות היה זמן גדלות מקודם הרבה והא דקאמר לקמן וכי עבד בגלגל משכן בר י"ג שנה הוה דכתיב אים אים ממלאכתו אתם רואה להוכיח על דורות הראשונים דאפילו לא חזאת בתר דורות דהשתא לפי שלא תראה להוכיח שנחשבים גדולים בפחות מ"כ בעל כרחיך בר תליסר שנין הוה: **אחד אומר בשנים בחדש.** פירשתיה לעיל בפרק היו בודקין (דף מא:) ד"ה שזה: **בת ג' שנים ויום אחד.** בפ' ארבע מיתות (לעיל נה:): לל

איש אתה צריך לחזור עליו. ולשאול אם יש לו בנים קודם שתתנהו לכהן, קטן שאין אים בידוע שאין לו בנים ימתנהו לכהנים, ומהכא נפקא לן דקטן לאו בר אורלודי הוא (ב"ק קט:). **עוברה ניכר לשליש ימיה.** דכתיב (בראשית לח) ויהי כמשלש חדשים (יבמות לז:). **אחד אומר בשנים בחדש.** הכרג זה את הנפש, ואחד מן העדים אומר בשלשה בחדש, עדותן קיימת, וב"ד היו בודקין אותן בשבע חקירות, וכיון דהשוו שניהן לומר בשלשי אז בדיני, וכשנדקוק איזה יום בחדש אמר זה בשני וזה אמר בשלישי, שניהן על יום אחד העידו, אלא שזה ידע בעיבורו של חדש, שחדש שעבר מלא וזוקבע ר"ח ביום שלשים ואחד, וזה שאמר בשנים בחדש ידע בו, וזה שאמר שלשה בסוד שהוקבע ביום שלשים, והואיל ויש טועין בכך, אע"פ שמטוין אנו לחלק את עדותן כדי שתתבטל, להגיל את הנפש, אין בדיני כח לחלקן (פסחים יא:). **בת שלש שנים ויום אחד.** בימאתה ביאה לכל דבר (נדה מד:) קיים לה לרבנן דשוב אין בתוליה מחזיק ומאז היא ראויה לביאה (לעיל נה:) אבל פחות מכאן כגון בת שנים ואינה ביאה (קדושין י.). **מתקדשת בביאה.** מדעת האב (שם) ע"י אביה אם מסרה אביה לאחר לבא עליה לשם קדושין דהאב זכאי בבתו בקדושיה דכתיב את בתי נתתי לאיש הזה, אבל היא עצמה ואמה ואחיה כשהיא יתומה אין בה קדושי תורה אלא רבנן הוא דתקון ולא הלכיכה גבו אלא מיאון בעלמא (לעיל נה:). **ואם בא עליה יבם קנאה.** חזקה בנכסי אחיו ליורשה ולטמא לה (נדה מד:) ואם רצה לחולצה מוציאה בגט (קדושין י.) ואלה ידי יבום ומתגרשת הימנו בגט ומקבלו אביה ואינה צריכה חליצה, דהא בביאת יבם תלה רחמנא, דכיון שלקחה בעשית כשאתו לכל דבר שמגרשה בגט וחזר הרי בא עליה, אבל פחות משלש שנים אינה ביאה ואינה נקנית לו ואם בא לגרשה בגט אינו יכול, אלא יתמתן עד שתבא בת שלש שנים ויום אחד ויבעל, או עד שתביא ב' שערות ותחלון (לעיל נה:). **וחייבים עליה משום אשת איש.** אם קיבל בה אביה קדושין מזה ובא אחר עליה נהרג, דביאתה ביאה (נדה מד: וכעי"ז קדושין י. ולעיל נה:) אבל פחות מבת שלש, הי דקדושי כסף שלה קדושין הן לחייב עליה לאחר שלש, אבל הבא עליה בתוך שלש לא נתחייב, אע"פ שהיא אשת איש, דלאו ביאה היא (לעיל נה:). **ומטמאה את בועלה.** כשהיא נדה שבעת ימים כדכתיב (ויקרא טו) ותהי נדתה עליו (קדושין י.). דקי"ל (נדה לב.) מרבינו דוי"ו ואשה כי תהיה זבה לרבות תינוקת

ו א מיי' פ"ח מהלכות גזלה הל' ז סמג עשין עג (טוש"מ סי' שסו):
ז ב ג מיי' פ"ז מהל' ממרים הלכה ו סמג לאוין רכ:

מוסף רש"י

איש אתה צריך לחזור עליו. ולשאול אם יש לו בנים קודם שתתנהו לכהן, קטן שאין אים בידוע שאין לו בנים ימתנהו לכהנים, ומהכא נפקא לן דקטן לאו בר אורלודי הוא (ב"ק קט:). עוברה ניכר לשליש ימיה. דכתיב (בראשית לח) ויהי כמשלש חדשים (יבמות לז:). אחד אומר בשנים בחדש. הכרג זה את הנפש, ואחד מן העדים אומר בשלשה בחדש, עדותן קיימת, וב"ד היו בודקין אותן בשבע חקירות, וכיון דהשוו שניהן לומר בשלשי אז בדיני, וכשנדקוק איזה יום בחדש אמר זה בשני וזה אמר בשלישי, שניהן על יום אחד העידו, אלא שזה ידע בעיבורו של חדש, שחדש שעבר מלא וזוקבע ר"ח ביום שלשים ואחד, וזה שאמר בשנים בחדש ידע בו, וזה שאמר שלשה בסוד שהוקבע ביום שלשים, והואיל ויש טועין בכך, אע"פ שמטוין אנו לחלק את עדותן כדי שתתבטל, להגיל את הנפש, אין בדיני כח לחלקן (פסחים יא:). בת שלש שנים ויום אחד. בימאתה ביאה לכל דבר (נדה מד:) קיים לה לרבנן דשוב אין בתוליה מחזיק ומאז היא ראויה לביאה (לעיל נה:) אבל פחות מכאן כגון בת שנים ואינה ביאה (קדושין י.). מתקדשת בביאה. מדעת האב (שם) ע"י אביה אם מסרה אביה לאחר לבא עליה לשם קדושין דהאב זכאי בבתו בקדושיה דכתיב את בתי נתתי לאיש הזה, אבל היא עצמה ואמה ואחיה כשהיא יתומה אין בה קדושי תורה אלא רבנן הוא דתקון ולא הלכיכה גבו אלא מיאון בעלמא (לעיל נה:). ואם בא עליה יבם קנאה. חזקה בנכסי אחיו ליורשה ולטמא לה (נדה מד:) ואם רצה לחולצה מוציאה בגט (קדושין י.) ואלה ידי יבום ומתגרשת הימנו בגט ומקבלו אביה ואינה צריכה חליצה, דהא בביאת יבם תלה רחמנא, דכיון שלקחה בעשית כשאתו לכל דבר שמגרשה בגט וחזר הרי בא עליה, אבל פחות משלש שנים אינה ביאה ואינה נקנית לו ואם בא לגרשה בגט אינו יכול, אלא יתמתן עד שתבא בת שלש שנים ויום אחד ויבעל, או עד שתביא ב' שערות ותחלון (לעיל נה:). וחייבים עליה משום אשת איש. אם קיבל בה אביה קדושין מזה ובא אחר עליה נהרג, דביאתה ביאה (נדה מד: וכעי"ז קדושין י. ולעיל נה:) אבל פחות מבת שלש, הי דקדושי כסף שלה קדושין הן לחייב עליה לאחר שלש, אבל הבא עליה בתוך שלש לא נתחייב, אע"פ שהיא אשת איש, דלאו ביאה היא (לעיל נה:). ומטמאה את בועלה. כשהיא נדה שבעת ימים כדכתיב (ויקרא טו) ותהי נדתה עליו (קדושין י.). דקי"ל (נדה לב.) מרבינו דוי"ו ואשה כי תהיה זבה לרבות תינוקת

גליון הש"ם

רש"י ד"ה קנאה וכו' שיקבל אביה את גיטה. עיין יבמות דף קט ע"ב ברש"י ד"ה קטנה שהשיאה ובקידושין דף מג ע"ב ברש"י ד"ה היא ואביה. ובקידושין דף י ע"א תוס' ד"ה ומקבל:

א) [נ"ק קט:], **ב)** [סוטה יא. ע"ש], **ג)** גירסת רש"ל שיי והש, **ד)** [יבמות לז.], **ה)** לעיל מ. [פסחים יא:], **ו)** לעיל נה: יבמות מז: קידושין י. נדה מד.;

תורה אור השלם

1. וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה שִׁכְבַת זָרַע וְהוּא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֹפְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמָתוּ כִּי לֹא חָפְשָׁה: ויקרא יט כ
2. וְכִי יָזִד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְּעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: שמות כא יד
3. וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף: בראשית כה כט
4. כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם: דברים כא יח
5. וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה: וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ: במדבר לה כד-כה

א) איש אתה צריך לחזור עליו אם יש לו גואלין ואם לאו קטן אי אתה צריך לחזור עליו בידוע שאין לו גואלין איתיביה אביי [1]איש אין לי אלא איש בן ט' שנים ויום אחד שראוי לביאה מניין ת"ל ואיש א"ל יש לו ואינו מוליד כתבואה שלא הביאה שליש דמי דבי חזקיה תנא [2]וכי יזיד איש איש מזיד ומזריע ואין קטן מזיד ומזריע א"ל רב מרדכי לרב אשי [3]מאי משמע דהאי מזיד לישנא דבשולי הוא דכתיב [3]ויזד יעקב נזיד [3]והא תנא דבי ר' ישמעאל [4]בן ולא אב היכי דמי אילימא דאיעבר בתר דאייתי שתי שערות ואוליד מקמי דלקיף זקן מי איכא שהות כולי האי והא א"ר כרוספדאי [5]כל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא ג' חדשים בלבד אלא לאו דאיעבר מקמי דלייתי שתי שערות ואוליד מקמיה דלקיף זקן וש"מ קטן מוליד לא לעולם דאיעבר בתר דאייתי שתי שערות ואוליד בתר דאקיף זקן ודקא קשיא דרבי כרוספדאי כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא בן ולא הראוי לקרותו אב גופא אמר ר' כרוספדאי א"ר שבתי כל ימיו של בן סורר ומורה אינו אלא ג' חדשים בלבד והאנן תנן משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן [2]הקיף זקן אע"ג דלא מלו ג' חדשים מלו ג' חדשים אע"ג דלא הקיף יתיב רבי יעקב מנהר פקוד קמיה דרבינא ויתיב וקאמר משמיה דרב הונא בריה דרב יהושע ש"מ מדרבי כרוספדאי א"ר שבתי יולדת לשבעה אין עוברה ניכר לשליש ימיה דאי ס"ד עוברה ניכר לשליש ימיה למה לי ג' בתרי ותילתא סגיא א"ל לעולם אימא לך [7]עוברה ניכר לשליש ימיה זיל בתר רובא אמרוה קמיה דרב הונא בריה דרב יהושע אמר ליה ובדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא התורה אמרה [5]ושפטו העדה והצילו העדה ואת אמרת זיל בתר רובא אהדרוה קמיה דרבינא א"ל ובדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא והתנן [6]אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בג' עדותן קיימת שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע ואי ס"ד לא אמרינן זיל בתר רובא נימא הני דוקא קא מסהדי ואכחושי הוא דקא מכחשי אהדדי אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא אמר רבי ירמיה מדפתי אף אנן נמי תנינא [1]בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה ואם בא עליה יבם קנאה וחייבין עליה משום אשת איש ומטמא את בועלה לטמא משכב התחתון כעליון נישאת לכהן אוכלת בתרומה בא עליה אחד מן הפסולין פסלה מן הכהונה ואם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה מומתין עליה והיא פטורה ואמאי

בת יום אחד שמטמאה בנדתה, ומיהו כי מטמאה בנדה במגע ובמדרס הוא דמטמאה טהרות ומדס וכלים כשאר נדה, אבל בא עליה בתוך שלש אינה מטמאתו טומאת שבעה כבועל נדה דכתיב ביה ותהי נדתה עליו, אלא הרי הוא כנוגע בעצמות לטומאת ערב, משום דלאו ביאה היא, אבל בת שלש מטמאתו כדין בועל נדה (לעיל נה:). תחתון בא עליון. תחתון בעל זב כעליונו של זב (נדה מד:) שמטמא אוכלין ומשקין ואין מטומא מדס וכלים כתחתון של נדה עצמה שהוא קרוי מדרס ואב הטומאה (יבמות נז:) שאין משכבו של בועל נדה חמור כמשכב נדה וכמשכב זב שעשאם אב הטומאה לטמא מדס וכלים, דכתיב בהו וכל אשר יגע במשכבה, אלא הרי הוא כעליונו של זב, בגד שיושב על גבי הזב, שאינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטומא מדס וכלים אלא אוכלין ומשקין (לעיל נה: וכעי"ז קדושין י:). **נשאת לכהן אוכלת בתרומה.** אבל פחות מבת שלש אע"פ שקדושיה קדושין ע"י אביה, הואיל ואין ביאתה ביאה אין בתוליה מחזיק דאמרו רבנן אין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה (לעיל נה:). **בא עליה אחד מן הפסולין.** כגון חלל נתין וממזר עשאה חללה ופסלה דלאמרינן ביבמות (דף סח.) כי תהיה לאיש זר [ויקרא כב] כיון שנבעלה לפסול לה פסלה (נדה מד:). **פסלה.** מתרומת בית אביה אם היא בת כהן, כדתניא מנין לבתולה לייה ויבעלתיה שבא עליהן כו' ת"ל כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלה (נדה מד:). **והיא פטורה.** מפני שהיא קטנה ואינה בת עונשין. **אחד מכל העריות.** כגון אביה או חמיה (נדה מד:).

ואמאי דילמא איילונית. תמצא ונמצאו קדושיה קדושי טעות: **דאדעתא דהכי לא קדיש.** ולאו אשת איש היא: **קרבן.** ובשוגג דאזלינן בתר רובא אבל מקטל לא קטלינא משום רובא: **בגא עליה אביה.** קאמר דחיובא לאו משום איסורא אלא משום קורבא: **והא אחד מכל עריות קאני.** דמשמע אפילו הכי דאתאו לה לחייבה משום קדושין כגון חמיה וחורגה או כל אדם משום אשת איש: **אלא.** איבעי׳ [ח] לדחויה דלא גילף מינה דמזיל בקטנא בתר רובא אוקמא הכי: **הכא במאי עסקינן דקבלה.** בעלה עליה דאפי׳ תמצא איילונית חפץ הוא בה וקדושיה קידושין: **המסולגת.** לשון פריצות: **והערה בה.** איכא למ״ד (יבמות דף נה:) הערלה זו נשיקה ואיכא למ״ד זו הכנסת עטרה: **פסלה מן הכהונה.** ומשויא לה זונה דהערלה כגמר ביאה כדאמרי׳ בגמ׳ דיבמות (דף נד.) ובפרקין דלעיל (דף נה.). ומיהו מיתה לא מחייבו [ט] כגון שלא התרו בהן: **וכ״ה מכשירין.** כדמפרש׳ לקמן דקטן לאו בר ביאה הוא: **מדורות הראשונים.** שהיו מולידין בני שמונה שנה כדילפינן לקמן: **אי נימא מדלתיב בת שבע בת אליעם ואליעם בן אחיתופל וכתיב בלדת שלמה בנה ויקרא את שמו ידידיה וסמיך ליה ויהי לשנתים ימים אחר לידתו הרג אבשלום את אמנון וברח לגשור וישב שם שלש שנים.** הרי חמש שנים לשלמה וכשבב מגשור שפיים יואב את דוד ע״י התקועית להשיבו ישב בירושלים שנתים ואח״כ מרד דכתיב בתריה ויהי מקץ ארבעים שנה והני ארבעים שנה נקט ליה למנין ששלו מלך כדאמרינן בתמורה (דף יד:) שהלך ומרד ובאותו פרק נחנק אחיתופל כדכתיב ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויאל אל ביתו ויחנק הרי שלמה בן שבע שנים: חצי ימיו של אדם שלשים וחמש דכתיב (תהלים ה) ימי שנותינו בהם שבעים שנה: **פשו להו עשרין ושש.** לאחיתופל כשנולד שלמה ובתוך כ״ו שנים נולדו שלשה דורות אליעם ובת שבע ושלמה: **דל תרתי שנין דתלתא עבורי.** כלומר פחות מח׳ חדשים אין שהות לעובר ז׳ חדשים להריון וחדש לימי נדות וטהרה: **אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד.** אחיתופל הוליד אליעם לח׳ שנה וח׳ חדשים ואליעם הוליד בת שבע לח׳ שנה וח׳ חדשים ובת שבע לח׳ שנה וח׳ חדשים לולדתו של שלמה הרי כ״ו שנים: **דאתפא בריא היא.** אשה דרכה להיות בריאה וממהרת להזריע: **ותדע.** על כרחך דאשה ממהרת דהא הוה לה לבת שבע ולד מקמי שלמה אותו הולד שמת לדוד שנולד ראשון דכתיב ביה (ש״ב יב) וכאשר מת הילד ותאכל לחם: **אבריהם גדול מנחור שנה.** מדקא חשיב ליה קרא בריאשא: **וכתיב ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה.** אלמא יסכה בת הרן. יסכה זו שרה: **דילמא זוטר דאחי הוה.** והרן הוא דקשיש מינייה: **ויהי נח בן חמש מאות שנה.** לאחר שהיה בן חמש מאות שנה הוליד את שלשתן: **שם בן מאה שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול: בר מאה וחמשים הוה.** הואיל והוא גדול מכולן נמצא שנולד בחמש מאות שנה לנח וכשירד המבול היה בן מאה שנה אלא שמע מינה קטן מכולן הוה וכחמש מאות ושני שנים לאבוה אתילד ודרך חכמתן חשיב להו: **ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור.** אלמא חור בר כלב הוה ובגלגל היה דור שלישי לו: **וכי עבד משכן היה בן י״ג.** דקרי ליה אים אים ממלאכתו וכשנתגלו המרגלים בשנה השנית כבר היה בן י״ד שנה וכתיב בן ארבעים שנה אנכי היום: שהכל

דל תרתי שני לתלתא עיבורי. פי׳ בקונט׳ כלומר פחות מח׳ חדשים אין שהות לעובר ז׳ חדשים להריון וחדש לימי נדות וטהרה אשתכח דכל חד בתמני אוליד והיא נתעברה לח׳ שנים וח׳ חדשים לעיבורו של שלמה הרי כ״ו כ״פ בקונט׳ ותימה גדולה פי׳ לאותו חדש של ימי נדות וטהרה וכי לא היו הבנים גדילים ממנא כשעברו נשותיהם היו בני ח׳ שנים וחדש לכך נראה דלא דק בשביל חדש: **אלא** דרך חכמתן **קא חשיב.** תימה א״כ ליחשוב חס לבסוף וקרא קא חשיב שם וחס ויפת:

מי

ואמאי אימא איילונית היא ואדעתא דהכי לא קדיש אלא לאו דאמרינן זיל בתר רובא ורוב נשים לאו איילונית נינהו לא מאי חייב עליה דקתני קרבן והא מומתין על ידה קתני בבא עליה אביה והא אם בא עליה אחד מכל העריות קתני אלא הכא במאי עסקינן דקבלה עילויה ת״ר [ט] המסולגת בבנה קטן והערה בה בית שמאי אומרים פסלה מן הכהונה ובית הלל [י] מכשירין אמר רבי חייא בריה דרבה בר נחמני אמר רב חסדא ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי [כ] הכל מודים בבן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביאה פחות מבן שמנה שאין ביאתו ביאה לא נחלקו אלא בבן שמנה דב״ש סברי גמרינן מדורות הראשונים ובית הלל סברי [כא] לא גמרינן מדורות הראשונים ודורות הראשונים מנלן דאוליד איילימא מדכתיב [1] הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי וכתיב [2] (ו)אליעם בן אחיתופל הגילוני וכתיב [3] וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה (כי) ה׳ (אהבו) וכתיב [4] ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום וכתיב [5] ואבשלום ברח וילך גשורה ויהי שם שלש שנים וכתיב [6] וישב אבשלום בירושלים שנתים ימים ופני המלך לא ראה וכתיב [7] ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא (ואשלמה) את נדרי אשר נדרתי לה׳ בחברון וכתיב [8] ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור ויקם וילך אל ביתו (ו)אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וכתיב [9] אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם [כב] ותניא כל שנותיו של דואג אינן אלא שלשים וארבע ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש כמה הויא להו תלתין ותלת דל שבע דהוה שלמה פש להו עשרים ושית דל תרתי שני לתלתא עבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד ממאי דלמא תרוייהו בתשע אוליד ובת שבע אולידא בשית משום דאתתא בריא תדע דהא הוי לה ולד מעיקרא אלא מהכא [10] אלה תולדות תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן ואברהם גדול מנחור שנה ונחור גדול מהרן שנה נמצא אברהם גדול שתי שנים מהרן וכתיב [11] ויקח אברם ונחור להם נשים וגו׳ [7] ואמר רבי יצחק יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסוכה ברוח הקדש והיינו דכתיב [12] כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה דבר אחר יסכה שהכל סכים ביופיה וכתיב [13] ויפל [ה] על פניו ויצחק ויאמר בלבו וגו׳ כמה קשיש אברהם משרה עשר שנין וקשיש מאבוה תרתין שנין אשתכח כי אולדה הרן לשרה בתמני אולידה ממאי דלמא אברהם זוטא דאחוה הוה [ו] ודרך חכמתן קא חשיב להו תדע דקא חשיב להו קרא דרך חכמתן דכתיב [14] ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת שם גדול מחם שנה וחם גדול מיפת שנה נמצא שם גדול מיפת שתי שנים וכתיב [15] ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ וכתיב [16] (ו)אלה תולדות שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול בן מאה שנה בר מאה ותרתין שנין הוה אלא דרך חכמתן קא חשיב להו הכא נמי דרך חכמתן קא חשיב להו אמר רב כהנא אמריתה לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא אמר לי אתון מהכא מתניתו ואנן מהכא מתנינן לה [17] ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול יפת [ח] הגדול שבאחיו הוה אלא מנלן מהכא [18] ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה וכתיב [19] ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוי בר תליסר דכתיב [20] איש איש ממלאכתו אשר המה עושים [ו] ותניא שנה ראשונה עשה משה משכן שניה הקים משכן ושלח מרגלים וכתיב [21] בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד ה׳ וגו׳ ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמנים שנה כמה הויא להו ארבעין דל ארביסר דהוה בצלאל פשא להו עשרים ושית דל תרתי שני דתלתא עיבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד: בן ולא בת: תניא אמר רבי שמעון בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה שהכל

עין משפט נר מצוה

ח א ב ג מיי׳ פ״ז מהלכות סיסורי כ״א הלכה יג ופי״ח מ״ה הל׳ ו ופ״ז מהל׳ יבום הלכה טז סמג לאוין לד טוש״ע אה״ע סי׳ ו סעיף ט וסי׳ קמז סעיף ח:

תורה אור השלם

1. וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיִּדְרֹשׁ לָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הֲלוֹא זֹאת בַּת שֶׁבַע בַּת אֱלִיעָם אֵשֶׁת אוּרִיָּה הַחִתִּי:
שמואל ב יא ג
2. אֲלִיפֶלֶט בֶּן אֲחַסְבַּי בֶּן הַמַּעֲכָתִי אֱלִיעָם בֶּן אֲחִיתֹפֶל הַגִּלֹנִי:
שמואל ב כג לד
3. וַיִּשְׁלַח בְּיַד נָתָן הַנָּבִיא וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יְדִידְיָה בַּעֲבוּר יְיָ:
שמואל ב יב כה
4. וַיְהִי לְשַׁנָּתַיִם יָמִים וַיִּהְיוּ גֹזְזִים לְאַבְשָׁלוֹם בְּבַעַל חָצוֹר אֲשֶׁר עִם אֶפְרָיִם וַיִּקְרָא אַבְשָׁלוֹם לְכָל בְּנֵי הַמֶּלֶךְ:
שמואל ב יג כג
5. וְאַבְשָׁלוֹם בָּרַח וַיֵּלֶךְ גְּשׁוּר וַיְהִי שָׁם שָׁלֹשׁ שָׁנִים:
שמואל ב יג לח
6. וַיֵּשֶׁב אַבְשָׁלוֹם בִּירוּשָׁלִָם שְׁנָתַיִם יָמִים וּפְנֵי הַמֶּלֶךְ לֹא רָאָה:
שמואל ב יד כח
7. וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיֹּאמֶר אַבְשָׁלוֹם אֶל הַמֶּלֶךְ אֵלְכָה נָּא וַאֲשַׁלֵּם אֶת נִדְרִי אֲשֶׁר נָדַרְתִּי לַיְיָ בְּחֶבְרוֹן:
שמואל ב טו ז
8. וַאֲחִיתֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נֶעֱשְׂתָה עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׁ אֶת הַחֲמוֹר וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל בֵּיתוֹ אֶל עִירוֹ וַיְצַו אֶל בֵּיתוֹ וַיֶּחְנָק וַיָּמֹת וַיִּקָּבֵר בְּקֶבֶר אָבִיו:
שמואל ב יז כג
9. וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לְבֵאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:
תהלים נה כד
10. וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח תֶּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת לוֹט:
בראשית יא כז
11. וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם אֵשֶׁת אַבְרָם שָׂרַי וְשֵׁם אֵשֶׁת נָחוֹר מִלְכָּה בַּת הָרָן אֲבִי מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה:
בראשית יא כט
12. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנַּעַר וְעַל אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע:
בראשית כא יב
13. וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם שָׂרָה תֵּבֶת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד:
בראשית יז יז
14. וַיְהִי נֹחַ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת:
בראשית ה לב
15. וְנֹחַ בֶּן שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם עַל הָאָרֶץ: בראשית ז ו
16. אֵלֶּה תּוֹלְדֹת שֵׁם שֵׁם בֶּן מְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת אַרְפַּכְשַׁד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל: בראשית יא י
17. וּלְשֵׁם יֻלַּד גַּם הוּא אֲבִי כָּל בְּנֵי עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל: בראשית י כא
18. וּבְצַלְאֵל בֶּן אוּרִי בֶּן חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֶת מֹשֶׁה: שמות לח כב
19. וְתָמֻת עֲזוּבָה וַיִּקַּח לוֹ כָּלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר: דברי הימים א ב יט
20. וַיָּבֹאוּ כָּל הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר הֵמָּה עֹשִׂים: שמות לו ד
21. בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי בִּשְׁלֹחַ מֹשֶׁה עֶבֶד יְיָ אֹתִי מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ וָאָשֵׁב אֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי: וְעַתָּה הִנֵּה הַחַיָּה יְיָ אוֹתִי כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר זֶה אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מֵאָז דִּבֵּר יְיָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה אֶל מֹשֶׁה אֲשֶׁר הָלַךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר וְעַתָּה הִנֵּה אָנֹכִי הַיּוֹם בֶּן חָמֵשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה: יהושע יד ז, י

מסורת הש״ס

(א) [תוספ׳ דסוטה פ״ה], (ב) [צ״ל ותאלם], (ג) לקמן קו:, (ד) מגילה יד., (ה) [אבהסס], (ו) [ב״ב נח:], (ז) [תענית כט. זבחים קיח:] ערכין יג., (ח) [לי בענת רש״ם], (ט) נמצ״ל מחייבה רש״ם,

הגהות הב״ח

(א) נמ׳ יפת גדול שבאחיו. נ״ב עיין לקמן דף קח ע״ב:

מוסף רש״י

שניה הקים משכן. דכתיב (שמות מ) ויהי בשנה השנית בחדש הראשון וגו׳ (זבחים קיח:).

שהכל מצויין אצלה בעבירה. וכשהיא זוללה וסובאה בקטנותה קופה כשלא תמצא למודה עומדת בפרשת דרכים ומרגלת הבריות לעבירה בשביל אתנן: **מתני' תרטימר.** בגמרא מפרש לה: **יין האיטלקי.** טוב ומעולה הוא וממשיך בתריה אבל בחמרא אחרינא אינו חייב בחלי לוג: **בחבורת מצוה.** בסעודת מצוה אכל לתרטימר זה אפילו גנבו משל אביו וכן אם אכלו במנין שהיו נקבצין לעבר החדש גם שם היו עושים סעודות: **אכל מעשר שני.** וכן כולם אע"פ שגנבו משל אביו פטור וטעמא מפרש בגמרא [ע"ב]: **ואע"פ שאין רואיה לדבר.** דדילמא ממאכל אחרינא נמי קרא ליה זולל ומיהו שלמה אהא אזהרי' דממשיך טפי: **זכר לדבר.** דבשבר מקרי זולל ובין מקרי סובא: **גמ' מתוך שכפל רבי יוסי ביין.** דקאמר תנא קמא חצי לוג יין האיטלקי ר' יוסי אומר מנה בשר ולוג יין [2]אכל בחבורת מצוה אכל בעיבור החדש [3]אכל מעשר שני בירושלים אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים [4](אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו) אכל דבר שהוא מצוה ודבר שהוא עבירה [5]אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין שנאמר [2]זולל וסובא ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר [3]אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו: **גמ' אמר** רבי זירא תרטימר זה איני יודע מהו אלא מתוך שכפל ר' יוסי ביין נמצא כופל אף בבשר ונמצא תרטימר [7]חצי מנה [7]אמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא [8]אינו חייב עד שיקח בשר בזול ויאכל יין בזול וישתה דכתיב [2]זולל וסובא ואמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא אינו חייב עד שיאכל בשר חי וישתה יין חי איני והא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו [9]אכל בשר חי ושתה יין חי אינו נעשה בן סורר ומורה אמר רבינא [10]יין חי מזיג ולא מזיג בשר חי בשיל ולא בשיל כבשר כיבא דאכלי גנבי רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו [8]אכל בשר מליח ושתה יין מגיתו אין נעשה בן סורר ומורה [9]תנן התם ערב תשעה באב [10]לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין ותנא [11]אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו בשר מליח עד כמה אמר רבי חנינא בר כהנא [12]כל זמן שהוא כשלמים ויין מגיתו עד כמה [13]כל זמן שהוא תוסס [14]והתניא [15]מ"יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו [16]שלשה ימים הכא מאי התם משום שמחה הוא כל זמן שהוא כשלמים נמי אית ביה שמחה הכא משום אימשוכי הוא ובכל שהוא לא מימשיך ויין עד מ' יום [15]א"ר חנן לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים שנא' [4]תנו שכר לאובד ויין למרי נפש א"ר יצחק מאי דכתיב [5]אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעים בעוה"ז ומלבין פניהם לעוה"ב רבא אמר אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שאחריתו דם [17]רב כהנא רמי כתיב [6]תירש וקרינן תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש רבא רמי כתיב [7]ישמח וקרינן ישמח זכה משמחו לא זכה משממהו והיינו [18]דאמר רבא חמרא וריחני פקחין אמר רב עמרם בריה דר"ש בר אבא אמר ר' חנינא מאי דכתיב [8]למי אוי למי אבוי למי מדנים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים (וגו') למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה [19]מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש דריש עובר גלילאה י"ג ווי"ן א] נאמרו ביין [9]ויחל נח איש האדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו' וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן רב ושמואל חד אמר סרסו וח"א רבעו מאן דאמר סרסו מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי ומאן דאמר רבעו גמר וירא וירא כתיב הכא וירא חם אבי כנען את ערות אביו וכתיב התם [10]וירא אותה שכם בן חמור וגו' בשלמא למ"ד סרסו משום הכי קללו ברביעי אלא למ"ד רבעו מאי שנא רביעי גלטייה בהדיא [20] הא והא הואי ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא אמר רב עוקבא ואמרי לה מר עוקבא א"ר זכאי א"ל הקב"ה לנח נח לא היה לך ללמד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין כמאן דאמר אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה דתניא [21] ר"מ אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה שאין

שהכל מצויין אצלה בעבירה אלא גזירת הכתוב היא [1]בן ולא בת: **מתני'** מאימתי חייב [8]משיאכל [6]תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי ר' יוסי אומר מנה בשר ולוג יין [2]אכל בחבורת מצוה אכל בעיבור החדש [3]אכל מעשר שני בירושלים אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים [4](אכל טבל ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שלא נפדו) אכל דבר שהוא מצוה ודבר שהוא עבירה [5]אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין שנאמר [2]זולל וסובא ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר [3]אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו: **גמ'** אמר רבי זירא תרטימר זה איני יודע מהו אלא מתוך שכפל ר' יוסי ביין נמצא כופל אף בבשר ונמצא תרטימר [7]חצי מנה [7]אמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא [8]אינו חייב עד שיקח בשר בזול ויאכל יין בזול וישתה דכתיב [2]זולל וסובא ואמר רב חנן בר מולדה אמר רב הונא אינו חייב עד שיאכל בשר חי וישתה יין חי איני והא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו [9]אכל בשר חי ושתה יין חי אינו נעשה בן סורר ומורה אמר רבינא [10]יין חי מזיג ולא מזיג בשר חי בשיל ולא בשיל כבשר כיבא דאכלי גנבי רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו [8]אכל בשר מליח ושתה יין מגיתו אין נעשה בן סורר ומורה [9]תנן התם ערב תשעה באב [10]לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין ותנא [11]אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו בשר מליח עד כמה אמר רבי חנינא בר כהנא [12]כל זמן שהוא כשלמים ויין מגיתו עד כמה [13]כל זמן שהוא תוסס [14]והתניא [15]מ"יין תוסס אין בו משום גילוי וכמה תסיסתו [16]שלשה ימים הכא מאי התם משום שמחה הוא כל זמן שהוא כשלמים נמי אית ביה שמחה הכא משום אימשוכי הוא ובכל שהוא לא מימשיך ויין עד מ' יום [15]א"ר חנן לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים שנא' [4]תנו שכר לאובד ויין למרי נפש א"ר יצחק מאי דכתיב [5]אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעים בעוה"ז ומלבין פניהם לעוה"ב רבא אמר אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שאחריתו דם [17]רב כהנא רמי כתיב [6]תירש וקרינן תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש רבא רמי כתיב [7]ישמח וקרינן ישמח זכה משממהו לא זכה משממהו והיינו [18]דאמר רבא חמרא וריחני פקחין אמר רב עמרם בריה דר"ש בר אבא אמר ר' חנינא מאי דכתיב [8]למי אוי למי אבוי למי מדנים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים (וגו') למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה [19]מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש דריש עובר גלילאה י"ג ווי"ן א] נאמרו ביין [9]ויחל נח איש האדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלו וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו' וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן רב ושמואל חד אמר סרסו וח"א רבעו מאן דאמר סרסו מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי ומאן דאמר רבעו גמר וירא וירא כתיב הכא וירא חם אבי כנען את ערות אביו וכתיב התם [10]וירא אותה שכם בן חמור וגו' בשלמא למ"ד סרסו משום הכי קללו ברביעי אלא למ"ד רבעו מאי שנא רביעי גלטייה בהדיא [20] הא והא הואי ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא אמר רב עוקבא ואמרי לה מר עוקבא א"ר זכאי א"ל הקב"ה לנח נח לא היה לך ללמד מאדם הראשון שלא גרם לו אלא יין כמאן דאמר אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה דתניא [21] ר"מ אומר אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו גפן היה שאין

חי מזיג ולא מזיג. כענין זה מפר"ת (ברכות ד' נא.) י' דבריס נאמרו בכוס של ברכה וחד מיניהו חי ומקשינן האמרינן [22]הכל מודים בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים ומפר"ת דאי הוא מזיג ולא מזיג:

י"ג ווי"ן. לא קא חשיב ויפת לפי שהוא אם: **קיללו ברביעי.** מה שלא קלל חם עצמו משום דאמר בב"ר ר"י אומר לפי שכתב ויברך אלהים את נח ואת בניו ואין קללה במקום ברכה לפיכך ויאמר ארור כנען: נה

ט א ב מיי' פ"ז מהלכות ממרים הלכה ב סמג לאוין רכ:
י ג מיי' שם הלכה ג:
יא ד ה מיי' שם הל' ג:
יב ו מיי' שם הל' ד:
יג ז מיי' שם הלכה ב:
יד ח מיי' שם הל' ד:
טו ט מיי' פ"ה מהלכות תעניות הל' ז סמג עשין מד"ס ג טוש"ע א"ח סי' תקנב סעיף ח:
טז י כ ל מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
יז מ נ מיי' פי"א מהל' רוצח הלכה ח סמג עשין עט טוש"ד סי' קטו:

תורה אור השלם

1. כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם: דברים כא יח
2. וְאָמְרוּ אֶל זְקֵנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא: דברים כא כ
3. אַל תְּהִי בְסֹבְאֵי יָיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לָמוֹ: משלי כג כ
4. תְּנוּ שֵׁכָר לְאוֹבֵד וְיַיִן לְמָרֵי נָפֶשׁ: משלי לא ו
5. אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים: משלי כג לא
6. וַיִּתֶן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ: בראשית כז כח
7. וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד: תהלים קד טו
8. לְמִי אוֹי לְמִי אֲבוֹי לְמִי מִדְיָנִים לְמִי שִׂיחַ לְמִי פְּצָעִים חִנָּם לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם: לַמְאַחֲרִים עַל הַיָּיִן לַבָּאִים לַחֲקֹר מִמָּסְךְ: משלי כג כט-ל
9. וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם: וַיֵּשְׁתְּ מִן הַיַּיִן וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלֹה: וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֵּד לִשְׁנֵי אֶחָיו בַּחוּץ: וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת הַשִׂّמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֶת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ: וַיִּיקַץ נֹחַ מִיֵּינוֹ וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטֹן: בראשית ט כ-כד
10. וַיַּרְא אֹתָהּ שֶׁכֶם בֶּן חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ: בראשית לד ב

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמרא דריש עובר גלילאה י"ג ווי"ן. נ"ב ר"ל שסם פעולות ויו"ד [שמותיה] אחריהם וכמ"ש רש"י לשון יו וכמ"ש מהרש"א בח"ל יעו"ש ומעולה ויו"ו דופיהם וגו' אינה מן המנין כמו שגם ויו"ו דופיה אינה מן המנין וכמ"ש תוס' ב] שם מ"ש רביעי גלטייה בהדיא. נ"ל דלטייה ומיכה בהדיא מוסק מהרש"א ועיין תוס' ודו"ק:

מוסף רש"י

אכל מעשר שני. גנב ממעות מע"ש וקנה בשר ויין ואכל, דאי גנב בשר ויין עצמו אפילו דמולין נמי לא, כדאמר עד שיקח בשר בזול ויאכל ויין בזול ושתה (לקמן ב). **עד שיקח בשר בזול.** אבל אם גנב בשר ויין עצמן לא (לקמן נא.). **שני תבשילין.** בשר ודגים או בשר וביצים שעליו או דג וביצה שעליו כדאמר בפרק ערבי פסחים (קידו תענית כו:). **יין מגתו.** אדם ומתוק ואינו טוב כיין ישן ומשלשל ומזיק (שם ל.). **עד כמה.** הוי בשר גמור דלא הוי בשר מליח, **כל זמן** שהוא כשלמים. שלא שהה כמלאו אלא שני ימים ולילה אחד, כמו אכילת שלמים, ולהכי נקט שלמים דמזמן אכילת שלמים אשכחן דאקרי בשר דכתיב (עי' ויקרא ז) והבשר מבשר זבח השלמים וגו', טפי לא אשכחן דמקרי בשר, שהטעם נפסל אחרי ג' וג' ימים (תענית ל.). **תוסס.** רותח (שם). **אין בו משום גלוי.** שאין נתס שותהו כי יגרה מרמיתתו (שם וכעי"ז ע"ז ל.). **ולשלם שכר לרשעים.** שמתין ושמחין ומקנלין עולמן בחייהם (ערובין סה.). **לאובד.** רשע (שם). **זכה.** לשתות לפי מדה, **נעשה ראש.** שמפקח לבו בחכמה (יומא עו:). **כתיב ישמח.** כש"ן לשון שמחה, **וקרינן ישמח.** לשון שמחה (שם). **פקחין.** עשאוני פקח (שם). **מרישיה לסיפיה מדריש כו'.** אם בא לדרשו למקרא זה, יש לך לדרשו יפה בין בכתיבתו בין בהיפוך (ברכות סג.).

עין משפט נר מצוה

יא ד מיי' פ"ז מהלכות ממרים הלכה ג סמג לאוין רכ:
יב ו מיי' שם הל' ד:
יג ז מיי' שם הלכה ב:
יד ח מיי' שם הל' ד:
טו ט מיי' פ"ה מהלכות תעניות הל' ז סמג עשין מד"ס ג טוש"ע א"ח סי' תקנב סעיף ח:
טז י כ ל מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
יז מ נ מיי' פי"א מהל' רוצח הלכה ח סמג עשין עט טוש"ד סי' קטו:

עין משפט נר מצוה

יח א מיי׳ פ״ז מהלכות ממרים הלכה ב:
יט ב ג ד מיי׳ פ״ג מהל׳ קידוש החדש הל׳ ז:
כ ה ו מיי׳ פ״ז מהל׳ ממרים הלכה ג:
כא ז מיי׳ שם הל׳ ב:
כב ח מיי׳ פ״ח מהל׳ גזילת מקדש הל׳ ב סמג לאוין ט:

בה נתקנו. פי׳ בקונטר׳ מדת הקב״ה בחיזמל שהוא מכה בו מרפא נם בתוך נם כמו וילת אש בציון ואני אהיה חומת אש ואין ענין זה לזה כלל אלא היינו כדאמרי׳ בב״ר משל לבן מלך שקלקל עם אחת משפחותיו כיון ששמע המלך טרדו והוציאו חוץ לפלטרין שלו והיה מחזר על הפתחים של שפחותיו ולא היו מקבלין אותו אלא אותה שקלקלה עמו פתחה לו ולתיה וקבלתו כך בשעה שאכל אדם מפרי האילן טרדו והוציאו מחוץ לגן עדן והיה מחזר על כל האילנות ולא היו מקבלין אותו מה היו אומרים לו א״ר ברכיה הא גנבא דגנב דעתא דברייה היינו הא דכתיב אל תביאני רגל גאוה ורגל שנתגאה על בוראו ויד רשעים אל תנידני לא תסב מני עלה אבל התאנה ע״י שאכל ממנה פתחה לו ולתיה וקבלתו:

ואין עולים לה ביום. ואם תאמר הא כבר תנא ליה רישא לאור עיבורו וי״ל דס״ד נאו לאפוקי יום העיבור אתא אלא לאפוקי לילה שלפני העיבור:

שאין לך דבר שמביא יללה לאדם אלא יין. חטה היה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואימא עד שיטעום טעם דגן רבי נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו שנאמר [1] ויתפרו עלה תאנה [2] דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו אמר ר׳ יוחנן משום ר״ש בן יוחי מלמד שכפאתו אמו על העמוד ואמרה לו [3] מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי מה ברי הכל יודעים שאביך ירא שמים הוה עכשיו יאמרו אמו גרמה לו ומה בר בטני כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינן רואות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מזורז ומלובן ומה בר נדרי כל נשים של בית אביך היו נודרות יהא לי בן הגון למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן זריז וממולא בתורה והגון לנביאות אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין אל למלכים אמרה לו מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרים ואומרים למה לנו [4] אל ולרוזנים אי שכר מי שכל רזי עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר איכא דאמרי מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר אמר ר׳ יצחק מניין שחזר שלמה והודה לאמו דכתיב [5] כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי כי בער אנכי מאיש מנח דכתיב [6] ויחל נח איש האדמה ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון: אכל בחבורת מצוה: אמר רבי אבהו [א] אינו חייב עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין והאנן תנן אכל בחבורת מצוה אינו נעשה בן סורר ומורה טעמא דמצוה הא לאו מצוה אע״ג דלאו כולה סריקין הא קמ״ל דאע״ג דכולה סריקין כיון דבמצוה קא עסיק לא מימשיך: אכל בעיבור החודש: למימרא דבשר ויין מסקו והתניא [ב] אין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית בלבד הא קמ״ל אע״ג דאין עולין לה אלא בפת וקטנית ואיהו אסיק בשר ויין ואכל כיון דבמצוה קא עסיק לא ממשיך תנו רבנן [ג] אין עולין בעיבור החודש פחות מעשרה בני אדם ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית ואין עולין לה אלא לאור עיבורו ואין עולין לה ביום אלא בלילה והתניא אין עולין לה בלילה אלא ביום כדאמר רבי חייא בר אבא לבניה [ד] אחריפו ועולו אחריפו ופוקו כי היכי דלישמעו בכו אינשי: אכל מעשר שני בירושלים: כיון דכי אורחיה הוא קא אכיל ליה לא ממשיך: אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים: [ה] אמר רבא אכל בשר עוף אינו נעשה בן סורר ומורה והא אנן תנן אכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים אינו נעשה בן סורר ומורה הא טהורין נעשה בן סורר ומורה כי תנן נמי מתני׳ [ו] להשלים: אכל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה: [ז] דבר [ח] מצוה תנחומי אבלים דבר עבירה תענית ציבור וטעמא מאי אמר קרא [ז] איננו שומע בקולנו בקולנו ולא בקולו של מקום: אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין וכו׳: אכל כל מאכל ולא אכל בשר לאיתויי דבילה קעילית שתה כל משקה ולא שתה יין לאיתויי דבש וחלב [ט] דתניא [י] אכל דבילה קעילית ושתה דבש וחלב ונכנס למקדש חייב

אחריפו. אקדימו כמו חרפי ואפלי (ע״ז ד׳ עה.). אחריפו ועולו בלילה היו יושבין שם ועושין הומה להשמיע קול וקאמר להו רבי חייא להקדים ולעלות מבעוד יום מעט כדי שיראו אותם עוברי דרכים כשהן עולין ויפרסמו והיינו דקתני אין עולין לה בלילה אלא ביום והאי דקתני אין עולין לה ביום לעיקר מילתא קאי שהסעודה ומשאו ומתנו של דבר בלילה הוא: **אחריפו ופוקו.** בבקר אל תאמרו לילד שהרואה אתכם יורדין בהשכמה מבין שישנו שם כל הלילה ומתפרסם הדבר אבל הרואה אותם יורדין אלא בהשכמה סבור שעכשיו עלו ואין מבין הדבר: [ו] **אכל מעשר שני.** גנב ממעות מע״ש וקנה בשר ויין ואכל דאי נגב בשר ויין עצמו אפי׳ דחולין נמי לא כדאמר [ע״א] עד שיקח בשר בזול ויאכל ויין בזול וישתה [ח] (ומן החנוי): **דכי אורחיה.** כדרך מצותו נאמר בבקר ובלא ובין ובשכר במע״ש [דברים יד]: [ט] **אכל נבלות וטריפות.** לקמן יליף לפטורא: **אכל בשר עוף.** טהור פטור דלא חסיד דלא ממשיך בתריה: סתם שקצים היינו עופות טמאים דכתיב בהם שקץ הם (ויקרא יא). רמשים הן שרצים. וטעמא משום דאינו שומע בקולנו בעינן ולא זה שאף בקולו של מקום אינו שומע: **הא טהורים חייב.** [י] כדתנן במתני׳ דאיטריך לאשמועינן דפטור אשקצים: **להשלים.** שאפילו אכל תרטימר בשר חסר כזית מבהמה טהורה והשלימה לתרטימר מבשר עופות טמאים פטור משום דאינו שומע בקולו של מקום דכוותה בטהורים מיחייב: **לאיתויי מנחומי אבלים.** דאע״ג דתקנתא דרבנן בעלמא הוא. דאי מרישא הוה אמינא חבורת מצוה היינו כהנים שאוכלין קדשים או פסחים: **תענית צבור.** אע״ג דלא עבר אלא אדרבנן: **וטעמא מאי.** מפטר אדבר עבירה: **איננו שומע בקולנו.** מיעוטא הוא ולאפוקי האי דאף בקולו של מקום אינו שומע: **דבילה קעילית.** מאותו מקום ואע״ג דמשכרא לא מיחייב עליה דלא ממשיך:

חייב

שאין לך דבר שמביא יללה על אדם אלא יין. הלכך מסתברא דעל ידו נקנסה מיתה וכיה לעולם: **שאין התינוק יודע וכו׳.** ומדקרי ליה (א) הדעת טוב ורע שמע מינה היינו חטים: **דדבר שנתקלקלו בו נתקנו.** מדת הקב״ה בחיזמל שהוא מכה בו הוא מרפא נם בתוך נם כמו וילת אש בציון (איכה ד) ואני אהיה לה נאום ה׳ חומת אש סביב: **למואל מלך.** שלמה המלך למואל מעשיו וחכמתו להקב״ה. למואל שכינה (ב) הוא כמו ידי שמתי למו פי (חיוב מ): **משא אשר יסרתו אמו.** פרשת תוכחה שהוכחתו אמו: **שכפאתו על העמוד.** להלקותו וייסור לשון מלקות כדאמרי׳ לקמן (דף עח.): ויסרו אותו (ג) זה מלקות ומפני שהיתה רואה שהוא בעל הגאה ומרבה בסעודתו היתה מוכיחתו: **אמו גרמה לו.** להיות רשע שהרי באביך לא יתלו החובה והיינו מה ברי למה תגרום לרבן אחריך שאתה בני ולא בן אביך: **כי בטני.** מעי גרמו לך להיות בעל צורה ובעל כח שדחקתי ונכנסתי שתשמיש יפה לולד לגבנו ולזרזו כדאמרינן במס׳ נדה (דף לא.) שלשה חדשים האחרונים תשמיש יפה לולד שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז: **אי שכר.** כלומר אל רוזנים לומר איה שכר לא נאה לומר לך (ד): **בער אנכי מאיש.** בההוא משא כתיב: **זה אדם הראשון.** שנכשל ביין ואני שתיתי יותר מהן: **שכולה סריקין.** רקיק שירגילוהו בכך אבל אם יש בחבורה אדם הגון בכי האי גוונא לא ממשיך ואינו נעשה בן סורר ומורה ובחבורה דלאו מצוה קאמר: **הא קמ״ל.** מתני׳ דאפי׳ כולה סריקין כיון דאיחבור השתא למצוה פטור ולעולם דינו דבן סורר ומורה אינו אלא בחבורת סריקין: **אכל בעיבור החדש.** כדמפרש לקמן שהן נקבלין עשרה או יותר ועולין בעלייה ואין אסיפה זו אלא לפרסם הדבר שעברוהו ולא לעיין דהא אין עולין אלא לאור עיבורו דהיינו ליל מוצאי שלשים וכבר מעובר הוא דהא לא קדשו היום את החדש וקדוש אין אם ביום מחרת דהיינו יום שלשים ואחד למנות על כך כדאמרי׳ (ר״ה ד׳ כד.) אלא בזמנו אין מקדשין אותו ועוד דאי לקדושי בשלשה סגי: **כפא דגן.** ולא ידענא משום מאי נקט פת דגן ומשמע למעוטי פת אורז ודוחן קא אתי: יום עבורו הוא יום שלשים שנעשה ממנו חדש היולא מעובר: **אור יום עבורו.** מוצאי שלשים ולהודיע שעברוהו:

(א) [וקרי ליה עד אם שם העתיד שתעה תתמר כדקל כ״כ בע״י וע״ע תוס׳ שבת מ: ד״ה כל היולא וכו׳], (ב) [בס״ח: דבר שהוא], (ג) מיר ד. כריתות יג: שבועות כג. יומא עו. [בכורות מה:], (ד) בע״י: למואל כמו למו שכינה, (ה) [דברים כא], (ו) בע״י: אל לרוזנים לומר איה שכר לא נאה להם לומר כך, (ז) [דיבור זה שייך לעיל עמוד א במשנה], (ח) [לעיל ע. בהא דאמר ר״ח בר מולדה לא מכר שני תיבות הללו], (ט) [ג״ז שייך שם], (י) [ל״ל כי תנן].

תורה אור השלם

1. וְתִפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת:
בראשית ג ז
2. דִּבְרֵי לְמוּאֵל מֶלֶךְ מַשָּׂא אֲשֶׁר יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ:
משלי לא א
3. מַה בְּרִי וּמַה בַּר בִּטְנִי וּמָה בַּר נְדָרָי:
משלי לא ב
4. אַל לְמְלָכִים לְמוּאֵל אַל לְמְלָכִים שְׁתוֹ יָיִן וְלִרְוֹזְנִים אַי שֵׁכָר:
משלי לא ד
5. כִּי בְעַר אָנֹכִי מֵאִישׁ וְלֹא בִינַת אָדָם לִי:
משלי ל ב
6. וַיָּחֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרֶם:
בראשית ט כ
7. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא:
דברים כא כ

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה שאין וכו׳ ומדקרי ליה עין הדעת:

מוסף רש״י

שמביא יללה כו׳. וזה הגיא מיתה (ברכות מ.). שאין התינוק יודע כו׳. וזה נקרא עין הדעת (שם). אכל דבילה קעילית. הגדילה באותו מקום ומשכרת כיין (בכורות מה:). קעילית. על שם מקומה (שבועות כג.). **ושתה דבש.** מי״ל בגע״ז, מיש ודבש שלוקין ביחד (בכורות מה:).

חייב. משום יין **ושכר אל תשת וגו'** [ויקרא י]. **ובכהן עסקינן: כי סוכא וזוגא יורש.** בתר קרא קמא כתיב להכי אתייה להכא: **יורש.** **סופו להיות** עני ומבקש למודו ואינו מוצא: **וקרעים תלביש נומה.** נומה שאדם מתגרה בה תלבים קרעים כלומר סוף כל בעל הגאות לבא לידי עניות: **נעשה לו קרעים.** משכח למודו ואינו מזכר אלא בסירוגין: **מתני' משל אחרים ואכל ברשות אחרים.** ואפילו לא אכלן ברשות בעליה עצמן וטעמא מפרש בגמרא: **גמ' בעיה.** מתפחד מאביו שלא יבין הלכך לא ממשיך: **עד שיגנוב משל אביו.** דשכיח ליה לגנוב תמיד ואכל ברשות אחרים דלא בעית שלא ירגישו אביו וכי האי גוונא ממשיך: **עד שיקח בשר בזול.** אבל אם גנב בשר ויין עצמן לא: **מדמי סעודה המוכנת.** שהיו מעות מוכנים לקנות מהם סעודה לאביו ולאמו דכיון דלכך נזדמנו משל אמו קרינן בהו דאיהי נמי שייכא בהם מדינא דבעלה חייב במזונותיה: **על מנת שאין לבעליך רשות בהן.** דאי לא אמר לה הכי זכה בהן בעל דלא עדיף ממליאתה: **אי נימא חייבי כריתות.** שהיתה אמו על אביו בכרת כגון אחותו דלאו בת קדושין: **סוף סוף אביו ואמו נינהו.** דהא בקרא לא כתוב איסות באמו אלא אביו: **בשוה לאביו.** בקול ומראה וקומה וטעמא מפרש לקמן: **בקולו.** אד קול משמע מדלא כתוב בקולותיו או בקולינו ביו"ד: **ואפילו מזוזה אחת.** וכל שכן אחד מן החומשין או ספר מכל הנביאים שאזכרת השם כתובה שם ולא קיימא ביה את כל שלשה ושרפת: **לא תעשון כן לה' אלהיכם.** בתר ואבדתם את שמם כתיב: גרים זה שיעור נגעים ושתי גריסין על שתי אבנים דכתיב (ויקרא יד) וחללו את האבנים תרתי משמע ובכל אחת שיעור נגע: **בקרן זוית.** ואותן שתי אבנים יהיו בקרן זוית אחד בכותל זה ואחד בכותל זה והנגע משוך בשתיהן ארכו ב' גריסין ורחבו כגריס שיהא בכל אבן כגריס על גרים: **מאי טעמא דר"א.** דבעי קרן זוית: **כפיב קיר.** ומראיהן שפל מן הקיר (שם): **חורבתא סגירתא.** חורבה מצורע. (ב) מתרגמינן סגירתא שנותץ משם בית המנוגע: **מליינין אותו.** שלא יתהלו עליו דאבן מנוגעת מטמא באהל דמצורע הוקש למת(ג) אל נא תהי כמת(ד): **מתני' גידם.** ידו קטועה: **כגון זה.** משמע שרואים אותו: **חרשין.** אינן יודעין אם קבל דבריהם אם לאו שאם אמר להם איני מקבל אינן שומעין לו ואע"פ שרואין שאין מקיים מצותן מיהו איננו שומע בקולנו כתיב ואיכא להפוכי בזכותי' ולמדרש דבשעת הקול קאמרי דלא שמע דהאי קרא יתירא הוא כוליה כדאמר בגמ'(ה): **מפרין בו.** לאו משום התראה גמורה כשאר עבירות שאין לוקין אלא בהתראה דהא התראת עדים בעי ועוד זו ספק התראה הוא אם עובר הוא אם לאו שלא מיד בפניהם הוא עובר אלא בסתר ולאחר זמן הוא עושה אלא מוכיחין אותו בדעינן ויסרו אותו(ו) שלא ירגיל ואם לא שמע מלקין אותו בד"ד ולא לה(ז) מויסרו אותו: **גמ' שמעת מינה בעינן קרא כדכתיב.** וסייעתא דשמואל בפ' גנמר הדין (לעיל מה:): כוליה

חייב: אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין: תנו רבנן אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקה ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין שנאמר [1]זולל וסובא ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנאמר [2]אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ואומר [3]כי סובא וזולל יורש וקרעים תלביש נומה אמר ר' זירא [א]כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה: **מתני'** [2]גנב משל אביו ואכל ברשות אביו משל אחרים ואכל ברשות אחרים משל אחרים ואכל ברשות אביו אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים רבי יוסי בר' יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו: **גמ'** גנב משל אביו ואכל ברשות אביו אע"ג דשכיח ליה בעית משל אחרים ואכל ברשות אחרים אע"ג דלא בעית לא שכיח ליה וכל שכן משל אחרים ואכל ברשות אביו דלא שכיח ליה ובעית עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים דשכיח ליה ולא בעית: רבי יוסי בר' יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו: אמו מנא לה [ב]מה שקנתה אשה קנה בעלה אמר רבי יוסי בר' חנינא מסעודה המוכנת לאביו ולאמו [ג]והאמר רבי חנן בר מולדה אמר רב הונא אינו חייב עד שיקנה בשר בזול ויאכל יין בזול וישתה אלא אימא מדמי סעודה המוכנת לאביו ולאמו איבעית אימא [ד]דאקני לה אחר ואמר לה על מנת שאין לבעליך רשות בהן: **מתני'** [ד]היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה אביו אינו רוצה ואמו רוצה אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהו שניהם רוצין רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו נעשה בן סורר ומורה: **גמ'** מאי אינה ראויה אילימא חייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד סוף סוף אבוה אבוה נינהו ואמיה אמיה נינהו אלא בשוה לאביו קאמר תניא נמי הכי רבי יהודה אומר אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה אינו נעשה בן סורר ומורה מאי טעמא דאמר קרא איננו שומע בקלנו מדקול בעינן שוין מראה וקומה נמי בעינן שוין כמאן אזלא הא דתניא בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב [ה]דרוש וקבל שכר [ו]כמאן (ז) כרבי יהודה איבעית אימא ר' שמעון היא דתניא אמר רבי שמעון וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו אלא לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר אמר ר' יונתן אני ראיתיו [ח]וישבתי על קברו כמאן אזלא הא דתניא [ט]עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר כמאן כר' אליעזר דתניא [י] רבי אליעזר אומר כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת מאי טעמא אמר קרא [4]ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחבה ושרפת באש וכיון דאי איכא מזוזה לא אפשר דכתיב [5]לא תעשון כן לה' אלהיכם אמר רבי יונתן אני ראיתיה וישבתי על תילה כמאן אזלא הא דתניא [יא]בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר כמאן כר' אלעזר בר' שמעון דתנן [יב] ר' אלעזר ברבי שמעון אומר [יג]לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשתי גריסין על שתי אבנים בשתי כתלים בקרן זוית ארכו כשני גריסין ורחבו כגרים מאי טעמא דר' אלעזר ברבי שמעון כתיב [6]קיר וכתיב [6]קירות איזהו קיר שהוא בקירות הוי אומר זה קרן זוית תניא [יד]אמר רבי אליעזר בר' צדוק מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא אמר רבי שמעון איש כפר עכו פעם אחת הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו ואמרו אבנים מנוגעות פינו לשם: **מתני'** [יב]היה אחד מהם גידם או חיגר או אלם או סומא או חרש אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר [7]ותפשו בו אביו ואמו [ט]ולא גדמין והוציאו אותו ולא חגרין ואמרו ולא אלמין בננו זה ולא סומין איננו שומע בקולנו ולא חרשין [י]מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה [יא]ואינו נסקל עד שיהו שם שלשה הראשונים שנאמר בננו זה זהו שלקה בפניכם: **גמ'** שמעת מינה [יב]בעינן קרא כדכתיב שאני הכא

על מנת שאין לבעליך בו'. סוגיא זו כרב ששת דפ"ק דקדושין (דף כג.) דאמר לרבנן אהני ליה תנאיה אבל ר' [יג](אליעזר) סבירא ליה דאפילו כי האי גוונא אין קנין לעבד בלא רבו ואין קנין לאשה בלא בעלה ומ"מ מתניתין לא תקשה דהוה משני בדמי סעודה המוכנת (ג) לאמו אי נמי רבי אלעזר הוה מוקי לה בשאתן לה בעלה דהא ר"א הוא דאמר בחזקת הבתים (ב"ב דף נא. ושם) אחד זוה אחד זה קנתה ואין הבעל אוכל פירות [יד]: כן

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פ"ד מהל' ת"ת הלכה ט סמג עשין יב טור"ע יו"ד סי' רמו סעיף טו:

כד ב מיי' פ"ז מהל' ממרי' הלכה ב:

כה ג מיי' פ"ג מהל' זכיה ומתנה הלכה יב סמג עשין פ"ב טור"ע אה"ע סי' פה סעיף יא [וטור"ע י"ד סי' רכב]:

כו ד מיי' פ"ז מהל' ממרים הלכה י:

כז ה מיי' פי"ד מהל' נערה הלכה ז:

כח ו מיי' פ"ז מהל' ממרים הלכה י:

כט ז ח מיי' שם הלכה ז:

מוסף רש"י

חייב. מלקות, כר' יהודה מוקמינן לה בפרק אמרו לו בכריתות (יג.) דאמר התם על שאר משכחין באוהרה דלא תעשה (בכורות מה:). **לא תעשון כן לה'** אלהיכם. דכתיב ואבדתם את שמם מן המקום ההוא וגו' וסמיך ליה לא תעשון כן לה' אלהיכם, דבמזוזה הוא אל וכתיב בה מזכרות אי אפשר לשריפה משום קרא דלא תעשון כן, ואמן בעינן שלשה וליכא, דהאי שלא שמים הוא (לקמן קיג.). **כשתי גריסין.** שיעור הנגע כגרים על גרים, וכתיב את האבנים אשר בהן הנגע, שיהא הנגע על שתי אבנים, על כל אחד ואחד שיעור נגע, בשתי כתלים ובקרן זוית. כגון מקלוט דרומית מזרחית (לקמן פז:). **ארכו כשני גריסין ורחבו כגרים.** שיהא בקיר הדלומי גרים וכן בקיר המזרחי והנגע כולו מתוכר כאחד (שם) דכשהוא מוטל תרכו על ב' אבנים, נמצא בכל אבן גרים על גרים כשיעור נגע, ושתי אבנים בעינן, דכתיב ואבנים האבנים (נדה יט.). **וכתיב** קירות. והנה הנגע בקירות הבית (לקמן פז:). **היה אחד מהם.** אביו או אמו של מורה ומורה (לעיל מה:). **ולא חרשין.** שאינן שומעין מה שמשיב להם ואינן יודעין אם שמע מוכתמה אם לאו (שם). **מתרין בו בפני שלשה** ומלקין אותו. מתרין בו אביו ואמו בפני הדיינין וכשבאין עדים לאשמועינן עליו שאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין מגמיהב, מלקין אותו, כדכתיב ויסרו אותו לרבייהו מלקות. **חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה.** לעיל מה:).

מסורת הש"ס

(א) [בכריתות אימא לוקה], (ב) [גיטין עז. מיל כל:] קדושין כג.; ג) לעיל ע. ע"ש, ד) [קידושין כג: מיל שם:], ה) [לעיל נא: וש"נ], ו) [תוספ' פי"ל], ז) לקמן קיג. ע"ש, ח) [תוספתא דגעים פרק ו], ט) לקמן פז: נדה יט. נגעים פי"ב מ"ג], י) [תוספתא שם ע"ש], כ) [לעיל מה:], ל) [שם], מ) [שם], נ) [ספרי בהעלותך יב יב], ס) [במדבר יב], ע) [נ"ב], פ) [דברים כא], צ) [ע"ב], ק) [נ"ל אלעזר], ר) [וע"ע תוס' קידושין כג: ד"ה ור' אלעזר וכו'],

תורה אור השלם

1. וְאָמְרוּ אֶל זְקֵנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא: דברים כא כ
2. אַל תְּהִי בְסֹבְאֵי יָיִן בְּזוֹלְלֵי בָשָׂר לְמוֹ: משלי כג כ
3. כִּי סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה: משלי כג כא
4. וְאֵת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד: דברים יג יז
5. לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם: דברים יב ד
6. וְרָאָה אֶת הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת שְׁקַעֲרוּרֹת יְרֻקְרַקֹּת אוֹ אֲדַמְדַּמֹּת וּמַרְאֵיהֶן שָׁפֵל מִן הַקִּיר: ויקרא יד לז
7. וְתָפְשׂוּ בּוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל זְקֵנֵי עִירוֹ וְאֶל שַׁעַר מְקֹמוֹ: דברים כא יט

גליון הש"ס

גמ' כמאן כר"י. עי' ת"י יומא סב ע"א ד"ה שני: **שם** וישבתי על קברו. עי' ס"ע י"ד רסי' שסד:

הגהות הב"ח

(א) גמ' כמאן כר' יהודה. נ"ב משום דס"ל דגריכן [להיות שוים בקול] א"כ בע"כ לו שים לה קול כאשה דהרי אינ"ל להיות אביו ואמו שוים וא"כ לו הוא קרים לו מיילומת היא [וקול הוא מן] הסימנים וא"כ א"א להיות בן סורר ומורה: (ב) רש"י ד"ה מורכבתא וכו' מצורע מצורעת מתרגמינן: (ג) תוס' ד"ה על מנת וכו' המוכנת לאביו ולאמו מי נמי:

ל א מיי' פ"ז מהלכות ממרים הלכה ט:
לא ב ג מיי' פ"י מהלכות מלכים הלכה ד:
לב ד מיי' פ"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה ד והלכה י:

בן נח שבירך את השם ונתגייר כו'. תימה אי הוה מילתיה דרבי חנינא כתנאי דפליגי בהחולץ (יבמות דף מח:) מפני מה גריס מעונין בזמן הזה מפני שלא קיימו ז' מצות שקבלו עליהן בני נח אלמא מיענשי ורבי יוסי פליג התם ואמר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולא מיענשי כלל ועוד קשה דסוגיא דהכא דלא כחד דאמרינן עשה כן בישראל חייב ואי כר' יוסי כקטן שנולד דמי ונראה שיש לחלק דכולה שמעתין בדיני אדם והתם בדיני שמים: **קלה בחמורה מישך שייבא.** תנק שהיא מיתה קלה היה ראוי לו מתחלה ויותר ובסמוך גבי סרחה ולבסוף בגרה דקאמר בסקילה מ"ט לא דכיון דאישתני אישתני הא דקרי ליה אישתני לאו אמיתה קאי אלא אישתני גופה והא דאמר רבי יוחנן לתנא תני תידון בסקילה והכא לא דיינינן ליה במיתה קמייתא משום דהתם לא אישתני דינא כי הכא ומיהו קשה דגבי סרחה ואחר כך בגרה לא משמע דאירי בשינוי הגוף מדקאמר כ"ש הכא דאישתני לגמרי משמע דאישתני קמא כהאי ונראה לפרש דהא דקאמר קלה בחמורה מישך שייבא לאו למימר דלא חשיב אישתני קטלא דמכל מקום קטלא אישתני אלא כלומר אית לן למידייניה בקלה כיון דמעיקרא נתחייב אף בחמורה מזו ולא דמי לבן נח שבירך את השם דלא דיינינן במיתה דהשתא דחמורה דמעיקרא לא איחייב בה ובמיתה דמעיקרא נמי לא כיון דהשתא לא שייבא ביה:

מסתברא

דכוליה קרא יתירא הוא: ומתרין בפני שלשה: למה לי בתרי סגיא אמר אביי הכי קאמר מתרין בו בפני שנים ומלקין אותו בפני שלשה מלקות בבן סורר ומורה היכא כתיבא כדר' אבהו [6]דאמר ר' אבהו למדנו [1]ויסרו [2]מויסרו ויסרו [2]מבן ובן מבן [3]והיה אם בן הכות הרשע: חזר וקלקל נידון בכ"ג [וכו']: האי מבעי ליה [3][4]זה ולא סומין אם כן לכתוב בנגו הוא מאי בנגו זה שמע מינה תרתי: **מתני'** [8]ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון פטור ואם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב: **גמ'** אמר ר' חנינא [2]בן נח שבירך את השם ואחר כך נתגייר פטור הואיל ונשתנה דינו [3](נשתנה) מיתתו נימא מסייעא ליה ברח עד שלא נגמר דינו ואח"כ הקיף זקן התחתון פטור מאי טעמא לאו משום דאמרינן הואיל ואישתני אישתני לא שאני הכא דאי עבד השתא לאו בר קטלא הוא ת"ש אם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב נגמר דינו קאמרת נגמר דינו גברא קטילא הוא תא שמע [2]בן נח שהכה את חבירו ובא על אשת חבירו ונתגייר פטור עשה כן בישראל ונתגייר חייב ואמאי נימא הואיל ואישתני אישתני דינו ומיתתו בעינן והאי דינו אישתני מיתתו לא אישתני בשלמא

כוליה קרא יתירא. דמלי למכתב והולאתם אותו אל שער העיר ההוא וסקלתם: **בפני שנים.** דבעינן עדים שהוכיחוהו ועבר שאין אביו ואמו נאמנין עליו להרגו דכתיב (דברים יז) על פי שנים עדים יומת המת: **ומלקין אותו בפני ג'.** כלומר יביאוהו בפני ג' דיינין והדיינין יחייבוהו מלקות וילקהו שליח ב"ד כשאר הלוקין דמלקות בפני ג' בפרקא קמא (דף י.): **דדרבי אבהו.** בכתובות (דף מו.) גבי מוציא שם רע מנא לן דלקי דכתיב ולקחו זקני העיר את האיש ויסרו אותו: **למדנו ויסרו.** דמוציא שם רע מויסרו אותו דבן סורר ומורה והוא דיסרו דבן סורר ומורה למדנו מבן דכתיב (א) שם אם בן והוא בן למדנו מבן (דברים כה) והיה אם בן הכות הרשע: **אם כן.** דלהך מלתא לאודא אתא ולא למעוטי סומין: **לכתוב בנגו הוא.** סורר ומורה ומשמע הוא שלקה בפניכם ומדכתיב זה שמרמין באצבעו עליו ולא סומין: **מתני' ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון פטור.** דתו לא דיינינן ליה כיון דאילו עבד השתא לאו בר קטלא הוא: **ואם משנגמר דינו ברח.** משעת גמר דין הוי כגברא קטילא ושוב אין לנו לחפש בזכותו ולהצילו: **גמ' הואיל ונשתנה דינו (נשתנה מיתתו).** דאילו מעיקרא נדון בעד אחד ובדיין אחד ובלא התראה ואילו עכיל השתא בעינן התראה וסנהדרין של כ"ג ועדים: **ונשתנית מיתתו.** דכל מיתת בני נח סייף (ב) ואילו עכיל השתא בעו למדייניה בסקילה והוא לא איחייב בהא מיתה הלכך פטור: **שאני הכא דאילו עכיל השתא לאו בר קטלא הוא.** אבל הכא אילו עכיל השתא בר קטלא הוה אע"ג דנשתנה דינו ומיתתו לא מיפטר ודיינינן ליה בדינא דהשתא: **ת"ש.** מסיפא תיובתא: **חייב.** אלמא אע"ג דאשתני לא אפטר: **שהכה את חבירו.** הרג דהוי בסייף וכן בא על אשת חבירו פטור משום דאילו עכיל השתא לאו בר קטלא הוא: **עשה כן.** בהיותו כותי (ג): **לישראל.** כגון שהרג את ישראל או בא על אשת איש ישראל ונתגייר חייב דאי עבד השתא בר קטלא הוא ואע"ג דנשתנה דינו נדון בעדה ועדים והתראה אי הוה עכיל השתא מיתתו לא אישתני דרוצח נמי השתא בסייף: **דאידי ואידי בסקילה.** אם לא נתגייר נמי נדון בסקילה כדאמרינן נמי בפרקין לגעיל (דף מז.)

רוצח מעיקרא סייף והשתא סייף אלא אשת איש מעיקרא סייף והשתא חנק בנערה המאורסה דאידי ואידי בסקילה והא עשה כן בישראל דומיא דאשת חבירו קתני [8]אלא קלה בחמורה מישך שייבא הניחא לרבנן דאמרי סייף חמור אלא לרבי שמעון דאמר חנק חמור מאי איבא למימר רבי שמעון סבר לה כתנא [7]דבי מנשה דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא חנק בשלמא אשת איש מעיקרא חנק והשתא חנק אלא רוצח מעיקרא חנק והשתא סייף קלה בחמורה מישך שייבא לימא מסייעא ליה [9]דסרחה ואחר כך בגרה תידון בחנק בסקילה מ"ט לא לאו משום דהואיל ואישתני אישתני וכ"ש הכא דאישתני לגמרי האמר ליה רבי יוחנן [1]לתנא תני תידון בסקילה: **מתני'** בן סורר ומורה נידון [1]על שם סופו ימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם יין ושינה לרשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם פיזור לרשעים הנאה להן והנאה לעולם ולצדיקים רע להן ורע לעולם כנוס לרשעים רע להן ורע לעולם ולצדיקים הנאה להן והנאה לעולם שקט לרשעים רע להן ורע לעולם לצדיקים הנאה להן והנאה לעולם:

גמ'

בא על ערות ישראל שאין להם לבן נח נדון בדיני ישראל ואוקימנא בנערה המאורסה דלדידהו ליתא להו ודיינינן להו בדינא דידן: **והא עשה כן בישראל דומיא דאשת חבירו קתני.** אלמא בישראל בעולת בעל עסקינן דאילו באשת חבירו ליכא נערה המאורסה כדאמרינן [1] בעולת בעל יש להן נערה המאורסה אין להם: **אלא קלה בחמורה מישך שייבא.** כלומר לעולם בא"א ודקא קשיא לך אמאי חייב הרי נשתנה דינו ומיתתו אין כאן שינוי מיתה דיש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה וכיון דמעיקרא הוי סייף דחמירא והשתא מיתת חנק קלה בכלל מיתה זו הוה ויותר היה ראוי לו מתחלה. אבל ברכת השם מעיקרא הוה סייף קל והשתא סקילה דחמירא: **מאי איבא למימר.** הרי נשתנה מיתתו דבמיתה חמורה זו לא היה ראוי: **לימא מסייע ליה.** לרבי חנינא דאמר בדינא דהשתא בעי למדייניה: **סרחה.** נערה המאורסה בימי נערות שהיא בסקילה ולבסוף בגרה משעמדה בדין: **תדון בחנק.** כדינא דהשתא: **בסקילה מאי טעמא לא.** מתדנה משום דכיון דאישתני גופה אישתני קטלא ונהי דלגמרי לא מיפטרא משום דקלה בחמורה מישך שייבא כל שכן הכא דאישתני לגמרי בין בדינו בין במיתתו וכיון דלא מחייב בהא מיתה פטור לגמרי: **תדון בסקילה.** דמעיקרא אע"ג דאישתני גופה לא אישתני קטלא הכא נמי נדייניה כדמעיקרא במיתתו הקלה: **מתני' הנייה להם.** שאין מוסיפין לחטוא: **והנייה לעולם.** ששקטה כל הארץ: **רע להם.** שהיו מוסיפין זכיות: **רע לעולם.** שהיו מגינין על דורם ומוכיחין את הדורות: **יין ושינה לרשעים הנייה להם והנייה לעולם.** כל זמן ששותין ושנין אינן חוטאין ואינן מריעין לבריות: **לצדיקים רע להם.** שאין עוסקין בתורה: **ורע לעולם.** שהתורה שהן עוסקין בה מגינה על הדור וכשהן מתבטלין פורענות בא לעולם: **פיזור.** שנפרדין זה מזה ואין יכולין להועץ עצה רעה ולסייע זה את זה:

גמ'

ל) כתובות מו., ב) [פסחים קטז:], ג) [ל"ל ונסמיות], ד) [לעיל מז:], ה) כתובות מה., ו) סד:, ז) [לעיל סח:], ח) [לעיל מו.], ט) בס"ד: בגיותו, י) [לעיל מז:],

תורה אור השלם

1. וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת הָאִישׁ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ: דברים כב יח
2. כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם: דברים כא יח
3. וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר: דברים כה ב
4. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא: דברים כא כ

גליון הש"ס

גמ' **אלא** קלה בחמורה מישך שייבא. עי' לקמן דף פ ע"ב תוספות ד"ה הוי:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה למדנו וכו' מבן דכתיב גביה בן והוא:

מוסף רש"י

ויסרו מויסרו ויסרו מבן. כתיב הכא (במוציא שם רע) ויסרו אותו וכתיב גבי סורר ומורה יקרו, מה להלן בן עמו אף כאן בן עמו, והיינו ויסרו דהכא מויסרו דהתם, והוא ויסרו דהתם מבן שעמו, דלגמריה לבן שעמו על ויסרו דהכא, והדר ליף בן דאיתיתן הכא מבן, והיה אם בן הכות, מה התם מלקות אף הכא מלקות (כתובות מו.).
תידון בחנק. כי היכי דאילו זנאי השתא לאו סקילה איכא אלא חנק, דכי כתיב סקילה בזיתה נערה כתיב, שנאמר כי יהיה נערה בתולה וגו' השתא נמי בחנק, דכיון דאשתני גופא בין הכא להעמדה בדין, אשתני קטלא לכהשתא (שם מה.).

גמ' מגמר. מכלה: **למודו.** מה שהורגל בבשר ויין: [ט] **שקט לצדיקים הנייה להם והנייה לעולם. מתני' הכא במחתרת.** שאמרה תורה יהרג: **נידון על שם סופו. אפילו** נטל. תימה הא תנן במרובה (ב"ק דף סב:) אין הגונב אחר הגונב משלם תשלומי כפל פירוש כדדרשינן[י] וגונב מבית האיש ולא מבית הגנב ואמר רב בגמרא[כ] לא שנו אלא לפני יאוש אבל לאחר יאוש קנאו גנב ראשון וגנב שני משלם תשלומי כפל לגנב ראשון אלמא קודם יאוש לא קני ויש לומר דהתם בגנב מגנבו חלילו וקרקיפו דלאו בר קטלא הוא דבעי התראה אבל הכא במחתרת דמחתרתו זו היא התראתו דלקמן: **לא** קבלינהו הואיל ונפק מפומיה דרב. תימה הא מיחייב לאת ידי שמים כדאמר בפ' הפועלים (ב"מ דף לא. ושם) גבי המוסס פרה ודש בה [יא] (ואתגן) אסרה תורה אפילו בא על אמו ויש לומר דכאן [יב] לא היו רוצים להחזיר אא"כ יתחייבו בדיני אדם: כאן

מסתברא מילתיה דרב בששיבר. ואם תאמר מאי קמ"ל תנינא ושיבר את החבית פטור ויש לומר מי ממתני' ה"א שיבר בעודו במחתרת קמ"ל רב אפילו שיבר אחר כך: **אפילו** נטל. תימה הא תנן במרובה (ב"ק דף סב:) אין הגונב אחר הגונב משלם תשלומי כפל פירוש כדדרשינן[י] וגונב מבית האיש ולא מבית הגנב ואמר רב בגמרא[כ] לא שנו אלא לפני יאוש אבל לאחר יאוש קנאו גנב ראשון וגנב שני משלם תשלומי כפל לגנב ראשון אלמא קודם יאוש לא קני ויש לומר דהתם בגנב מגנבו חלילו וקרקיפו דלאו בר קטלא הוא דבעי התראה אבל הכא במחתרת דמחתרתו זו היא התראתו דלקמן: **לא** קבלינהו הואיל ונפק מפומיה דרב. תימה הא מיחייב לאת ידי שמים כדאמר בפ' הפועלים (ב"מ דף לא. ושם) גבי המוסס פרה ודש בה [יא] (ואתגן) אסרה תורה אפילו בא על אמו ויש לומר דכאן [יב] לא היו רוצים להחזיר אא"כ יתחייבו בדיני אדם: כאן

גמ' תניא רבי יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לבית דין ליסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם שינה ויין לרשעים הנאה להם והנאה לעולם לצדיקים רע להם ורע לעולם שקט לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם פיזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם: מתני' [א]**הבא** במחתרת נידון על שם סופו [ב]**היה בא** במחתרת ושבר את החבית אם יש לו דמים חייב אם אין לו דמים פטור: **גמ'** [ג]**אמר רבא מאי טעמא דמחתרת** [ד]**חזקה** אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מימר אמר אי אזילנא קאי לאפאי ולא שביק לי ואי קאי לאפאי קטילנא ליה [ה]**והתורה אמרה** אם בא להורגך השכם להורגו אמר רב [ו]**הבא** במחתרת ונטל כלים ויצא פטור מאי טעמא בדמים קננהו א] [ז]**אמר** [ח]**רבא** [ט]**מסתברא** מילתיה דרב בששיבר דליתנהו אבל נטל לא והאלהים אמר רב אפילו נטל דהא יש לו דמים ונאנסו חייב אלמא ברשותיה קיימי הכא נמי ברשותיה קיימי ולא היא כי אוקמינא רחמנא ברשותיה לענין אונסין אבל לענין מקנא ברשותיה דמרייהו קיימי מידי דהוה אשואל תנן בא במחתרת ושיבר את החבית יש לו דמים חייב אין לו דמים פטור טעמא דשיבר דכי אין לו דמים פטור הא נטל לא הוא הדין דאפילו נטל נמי והא דקא תני שבר את החבית קמ"ל דכי יש לו דמים אע"ג דשיבר נמי חייב פשיטא מזיק הוא הא קמ"ל דאפילו שלא בכוונה מאי קמ"ל אדם מועד לעולם תנינא [י]**האדם** מועד לעולם בין בשוגג בין במזיד בין באונס [יא]**בין** ברצון קשיא מתיב רב ביבי בר אביי [יב]**הגונב** כים בשבת חייב שהרי נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור שבת היה מגרר ויוצא פטור שהרי איסור גנבה ואיסור סקילה באין כאחד [יג]**והלכתא** דשדנהו בנהרא רבא איגנבו ליה דיכרי במחתרתא אהדרינהו ניהליה ולא קבלינהו אמר הואיל ונפק מפומיה דרב ת"ר [יד]**אין** לו דמים אם זרחה השמש עליו וכי השמש עליו בלבד זרחה אלא אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו ואם לאו אל תהרגהו תניא אידך אם זרחה השמש עליו דמים לו וכי השמש עליו בלבד זרחה [טו]**אלא** אם ברור לך כשמש שיש לו שלום עמך אל תהרגהו ואם לאו הרגהו קשיא סתמא אסתמא לא קשיא כאן

גמ' מגמר. מכלה: **למודו.** מה שהורגל בבשר ויין: [ט] **שקט לצדיקים הנייה להם והנייה לעולם. מתני' הכא במחתרת.** שאמרה תורה יהרג: **נידון על שם סופו.** דהא לא קטל ומקטיל משום דסופו להרוג בעל הבית כשיעמוד כנגדו להציל ממונו: **יש לו דמים חייב.** אם אינו רואה ליהרג כגון אב על הבן דתניא לקמן דאין הבן רשאי להרוג את אביו הבא עליו במחתרת משום דרחמי האב על הבן ולא בא על עסקי נפשות ואי הוה קאי בריה לאפיה להציל ממונו אין בדעתו של אביו להורגו: **חייב.** לשלם החבית כשאר מזיק: **אין לו דמים.** כגון שאר כל האדם שניתן רשות לבעל הבית להורגו פטור מלשלם דחיוב מיתה וחיוב תשלומין באין כאחד ואע"פ שנעשל פטור מן התשלומין דקי"ל (כתובות דף לה.) חייבי מיתות שוגגין כגון שלא התרו בהן אין משלמין ממון שעם המיתה אע"פ שאין נהרגין: **גמ' מאי טעמא דמחתרת.** שאמרה תורה אין לו דמים כלומר הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להורגו: **חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו.** שרואה שאחר נוטלו ושותק הלכך יודע הגנב הזה שבעל הבית עומד על ממונו להצילו ומימר אמר הגנב אי אזילנא לגביה קאי באפאי ואי קאי קטילנא ליה ואמרה לך תורה אין לו דמים ומלמדתך מאחר שהוא בא להרגך השכם אתה להרגו: **הבא במחתרת.** חתר את הבית ממש: **פטור.** מלהחזירם אע"פ שהם קיימין: **בדמים קננהו.** בדמי נפשו קנאן הואיל ותחייב מיתה בלקיחתם: **מסתברא מילתא דרב.** דפטור בששבר בין עכשיו בין לאחר זמן דליתנהו ותשלומין מדידיה לא מצינן לחיובא במקום מיתה: **אבל נטל לא.** מסתברא בהא מילתא דרב דפטור בה דכיון דקיימין הן כל היכא דאיתנהו דמרייהו מינהו ואין זה חייב בתשלומין דפקדון בעלמא מינהו גביה: **והאלהים.** שבועה אמר רב דפטור ואפי' איתנהו וטעמא מהכא [טו]דהאי אם יש לו דמים כגון אב על הבן דמודה בהו רב דלא קנה וחייב להחזיר אחרי כן אמרינן דאפילו נאנסו מיניה משבאו לרשותו חייב להחזיר דמיהן אלמא לא אמרינן פקדון הוו גביה ואבדו לבעלים אלא אמרינן ברשותו הן ואבדו לו הכא נמי לענין אין לו דמים אע"פ דאיתנהו אמרינן לאו פקדון מינהו אלא ברשותו ובאחריותו קיימי וכי גבו להו בי דינא מיניה יש כאן תשלומין עם חיוב מיתה כאילו גובין משאר נכסיו: **ולא היא.** מסקנא דמילתא דרבא הוא. ולא היא לא מסתברא טעמא דרב בהא דאע"ג דהיכא דיש לו דמים חייבין באחריותו לאו קנין הן לו להיות כשאר נכסיו דכי אוקמיה רחמנא ברשותיה וחייב את הגזלנין לשלם ה"מ לענין שלומי דלא מצי למימר ליה נאנסו דאשכחן בשומרין דחייבין הכתוב ליישבא אם לא שלח יד במלאכת רעהו הא שלח אע"ג דטעין מת או נשבר דהיינו אונס חייב דנעשה עליה גזלן בשליחות יד: **אבל לענין מקנא.** לא קני אם קיימין הן אצלו והוא היה בא לעכבו ולומר דמים אני מחזיר לך לא קני ומהדר להו בעייניהו דכתיב (ויקרא ה) והשיב את הגזילה והאי דכי נאנסו מחזיר דמים ולא מצי אמר ליה נאנסו ומיפטר משום דלא גרע גזלן משואל דמשום דכל הנאה שלו אוקמינהו רחמנא ברשותו לשלומי אם נאנס דכל כמה דקיימא הדרא בעינא הא נמי כל הנאה שלו ומיחייב לשלומי: **מועד לעולם.** אפילו שלא בכוונה: **קשיא.** קשיא מתניתין לתרוצא אליבא דרב. ומ"מ תיובתא לא הוי דלאו בהדיא קתני לה נטל חייב ואיכא לשנויי בדוחקא כדשנין דמשום ריש נקט שבר והיינו דאיכא בין קושיא לתיובתא: **מאיב רב ביבי.** לרבא פריך דאמר נטל דליתנהו חייב: **הגונב כים בשבת.** שהגביהו וקנאו בהגבהה חייב להחזיר ואע"ג שהוציאו אא"כ לרה"ר ונתחייב בהוצאתו מיתה: **שהרי נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור שבת.** ובשביל חיוב מיתה הבא עליו לאחר מכן אינו נפטר מן התשלומין: **היה מגרר ויוצא.** שלא הגביהו ולא קנאו בתוך הבית אבל כשיוצא לרה"ר קנאו בשני רשות שהוציאו מרשות הבעלים. ופירף ידו למטה משלשה וקבלה בידו דידו חשובה לו כארבעה על ארבעה והרי הוא לו כחצרו ואע"פ שאין כאן הגבהה והכי מוקים לה בכתובות [לא.]: **פטור.** מתשלומין. אלמא אע"פ שהכים והמעות קיימין אמרינן דדמי קננהו ולא מפקינן ליה מיניה ותיובתא דרבא דאמר נטל לא: **והלכתא.** הא דקתני פטור כגון דשדנהו בנהרא דליתנהו: **דכרי.** חילים: **אהדרינהו ניהליה.** הגגנים: ה"ג **מ"ר אין לו דמים אם זרחה וגו' אלא אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום עמך הרגהו וכו'.** אין לו דמים וסמיך ליה אם זרחה השמש ודרשינן סמוכין אימתי מותר להורגו בזמן שהשמש זרחה עליו כלומר שברור לך שלהרגך בא אם תעמוד כנגדו אבל מספק אל תהרגהו: **ואינו אידך אם זרחה השמש עליו דמים לו.** אימתי אסור להרגהו בזמן שזרחה השמש עליו כלומר שברור הדבר לך כאור שהוא רחמני עליך ואפילו אתה עומד כנגדו להציל ממונך מידו לא יהרגך ואם לאו שספקא הוא לך הרגהו. קשיין אהדדי:

אב

מסורת הש"ס

[א] יומא פה:, [ב] [בכרכות נח: ודף סב:], [ג] [נ"ק קיד:], [ד] רבה. רש"ל, [ה] ב"ק כו. ע"ש, [ו] [עי' תוס' יבמות נג: ד"ה הבא על וכו'], [ז] כתובות לא. ב"ב פו. שבת לא: [תוספתא ב"ק פ"טן], [ח] [דיבור זה שיין לעיל במשנה עא:], [ט] [ע"ל דהא], [י] [שם סט:], [כ] [שם סז:], [ל] [ע"ל אתגן],

תורה אור השלם

1. אם בְּמַחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם אַיִן לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ:

שמות כב א-ב

גליון הש"ס

גמ' אמר רבא מסתברא. כעין זה כתובות קב ע"ב גיטין יג ע"ב: **תוס' ד"ה לא. לא היו רוצים להחזיר.** עי' טורי אבן מגיהה באבני שוהם דף י ע"א ד"ה נפש:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' אמר רבא מסתברא מלתא דרב. נ"ב עי' כתובות לד: תוס' ד"ה אבל וגרסתם היה כאן אמר רבה וכו' והמתימה על הגאון מהר"י פיק שלא ציין עליהם בש"ס החדשים:

עין משפט נר מצוה

לג א מיי' פ"ט מהל' גניבה הלכה ט סמג לאוין קכ טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף ו בהג"ה:
לד ב מיי' שם הלכה יג:
לה ג מיי' שם הלכה ט:
לו ד מיי' שם הלכה יג במגיד משנה:
לז ה מיי' פ"ט מהל' חובל הלכה יא וס"ע הלכה ו סמג עשין עי' טוש"ע ח"מ סי' שמח סעיף ו וסי' תכה סעיף ג:
לח ו ז מיי' פ"ג מהל' גניבה הלכה ב [טוש"ע חו"מ סי' שנא]:
לט ח מיי' פ"ט מהל' גניבה הלכה ז בהשגת ראב"ד במ"מ [והל"ן] סמג לאוין קט טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף ו בהג"ה:

מוסף רש"י

חזקה אין אדם מעמיד עצמו. מלהציל את ממונו מיד גנב, והאי גנב דאתי במחתרת מיד ידע דקאי בעל הבית בפיה ומדעתא דהכי נחתא, דמימר אמר כי קאי לאפאי קטילינא ליה, ואין זה ספק נפשות אלא ודאי נפשות והתורה אמרה לו כאן אחרי שבא להורגך השכם להורגו (יומא פה:) זה להרגך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנטלין ממונו בפניו ושותק, לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו (שמות כב א וכעי"ז ברכות נח.). **בדמים קננהו.** דהכא במחתרת בר מיתה הוא, דכתיב אם במחתרת ימצא הגנב וגו' (ב"ק קיד:). **הגונב כים בשבת.** הגביהו ברשות הבעלים והוציאו לרה"ר (כתובות לא.). **חייב.** בתשלומין ואע"פ שנתן בנפשו (שבת צא:) דליכא למימר קם ליה בדרבה מיניה, דליכא הכא שתי רשויות ביחד (רשב"ם ב"ב פו.). **שכבר נתחייב בגניבה.** בשעה שהגביה הכים בבית הבעלים (שבת צא:) דהגבהה קונה בכל מקום וקמה ליה ברשותיה אף להתחייב באונסין (כתובות לא.). **היה מגרר ויוצא.** שלא קנאה בהגבהה (שבת צא:) שלא הגביהו ברשות הבעלים ולא קנאו אלא בהוצאה מרשות הבעלים (כתובות לא.). **פטור.** מתשלומין. שהרי איסור שבת כו'. וכתובות פריך אי דאפקיה לרה"ר איסור גניבה ליכא, דרה"ר לאו מקום קנייה היא, ומוקי לה בגלי דע"ר, אי נמי שליף ידו למטה מג' וקבלה (שבת צא:).

עין משפט
נר מצוה

מ א מיי׳ פ״ט מהלכות גניבה הלכה י סמג שם:
מא ב מיי׳ שם הלכה ז:
מב ג מיי׳ שם הלכה יג:
מג ד ה מיי׳ שם הלכה ז:
מד ו ז מיי׳ שם והלכה ח:
מה ח מיי׳ פ״ח מהל׳ רוצח הלכה ו סמג לאוין קכח טו״ע מ״מ סי׳ תכה סעיף ח:
מו ט מיי׳ שם הלכה ט טוש״ע שם סעיף ב:

מסורת הש״ס

כאן באב על הבן. ברייתא דאם ברור לך כשמש שאין לו שלוש עמך הרגהו הא סתמא אל תהרגהו וכשמעתא קמייתא דפסחים (דף ב: ושם) דדרשינן לאור יקום רוצח מי פשיטא לך מילתא כנהורא דאנפשות קאתי רוצח הוא ויתן להגילו בנפשו ופירש שם בקונטרס כגון בן על האב או כל אדם ולא יתכן כדאמרינן הכא דהני אפילו בסתמא רוצח הוא ולא בעינן שיהא פשוט כנהורא אלא התם יש לומר כולה באב על הבן דאי קיס ליה בגוויה שנוגאו רוצח הוא ויתן להגילו בנפשו ואי מספקא לך מילתא כלילא יהא בעיניך כנגב ולא ניתן להגילו בנפשו: **ישראל הוא בן ברית הוא.** ישראל ולא כותי בן ברית ולא מומר לעבודת כוכבים דמומרין לעבודת כוכבים[מ] היו מורידין ולא מעלין[נ]: (מה)

[א]כאן באב על הבן כאן בבן על האב אמר רב כל דאתי עלאי במחתרתא קטילנא ליה לבר מרב חנינא בר שילא מאי טעמא אילימא משום דצדיק הוא הא קאתי במחתרתא אלא משום דקים לי בגוויה דמרחם עלי כרחם אב על הבן תנו רבנן [1]דמים לו בין בחול בין בשבת [2]אין לו דמים [3]בין בחול בין בשבת בשלמא אין לו דמים בין בחול בין בשבת איצטריך סלקא דעתך אמינא מידי דהוה אהרוגי בית דין דבשבת לא קטלינן קמ״ל דקטלינן אלא דמים לו בין בחול בין בשבת השתא בחול לא קטלינן ליה בשבת מבעיא אמר רב ששת לא נצרכא [3]אלא לפקח עליו את הגל תנו רבנן [2]והוכה [ו]ד״בכל אדם ומת [ה]בכל מיתה שאתה יכול להמיתו בשלמא והוכה בכל אדם איצטריך סד״א בעל הבית הוא דקים [ז](להו) דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו אבל אחר לא קמ״ל דרודף הוא ואפילו אחר נמי אלא ומת בכל מיתה שאתה יכול להמיתו למה לי מרוצח נפקא [ג]דתניא [3]מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה האמורה בו ומנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה רשאי להמיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו ת״ל מות יומת מ״מ שאני התם דאמר קרא מות יומת וניגמר מיניה משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובין הבאין כאחד [ד]וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין תנו רבנן [2]מחתרת אין לי אלא מחתרת גגו חצירו וקרפיפו מנין ת״ל [2]ימצא הגנב מ״מ אם כן מה ת״ל מחתרת [ו]מפני שרוב גנבים מצויין במחתרת תניא אידך מחתרת אין לי אלא מחתרת גגו חצירו וקרפיפו מנין תלמוד לומר ימצא הגנב מ״מ א״כ מה תלמוד לומר מחתרת [ח]ד[מחתרתו זו היא התראתו אמר רב הונא [ח]קטן הרודף ניתן להציל בנפשו קסבר רודף אינו צריך התראה לא שנא גדול ולא שנא קטן איתיביה רב חסדא לרב הונא [ט]מ״יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש ואמאי רודף הוא שאני התם דמשמיא קא רדפי לה נימא מסייעא ליה רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו אומר לו ראה שישראל הוא ובן ברית הוא והתורה אמרה [4]שופך דם האדם באדם דמו ישפך אמרה תורה הצל דמו של זה בדמו של זה ההיא רבי יוסי ברבי יהודה היא [ו]דתניא רבי יוסי בר׳ יהודה אומר חבר אין צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד ת״ש רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו אמר לו ראה שישראל הוא ובן ברית הוא והתורה אמרה שופך דם האדם באדם דמו ישפך [מ]אם אמר יודע אני שהוא כן פטור ע״מ כן אני עושה חייב לא צריכא דקאי בתרי עיברי דנהרא דלא מצי אצוליה מאי איכא דבעי איתויי לבי דינא בי דינא בעי התראה איבעית אימא אמר לך רב הונא אנא דאמרי כתנא דמחתרת דאמר מחתרתו זו היא התראתו:

מתני׳

אם הכה על הבן. במחתרת מספק אל יהרגהו בנו דולמי רחמי האב על בנו ואפילו הוא מציל ממונו לא יהרגהו הלכך דמיס לו עד שיודע לך כשמש שהוא אזהרי עליך ושונאך: **בן על האב.** וכ״ש אינים דעלמא הרגהו מספק דולמי אדעתא דהכי אתא דאי קיימת ליה לאפיה קטיל לך עד שיודע לך כשמש שהוא רחמני עליך כאב על הבן: **דמיס לו.** לשון רציס הוא להכי אתא לומר לך דבין בחול בין בשבת אסור לבן להרוג את אביו במחתרת שהרי לא בא על עסקי נפשות: **אין לו דמיס.** לשון רציס דכתיב גבי אינס דעלמא להכי אתא לומר לך אין לו דמיס לא בחול ולא בשבת והרגהו: **הרוגי בית דין בשבת לא קטלינן.** דאדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (לעיל דף לה:) מלא תבערו אש בכל מושבותיכם[מ]: **קא משמע לן.** דקטלינן משום פקוח נפש דהאיך: **לפקח עליו את הגל.** אם כשהיה חותר נפל עליו (את) הגל מפקחין עליו היכא דלא בא על עסקי נפשות אבל אם בא על עסקי נפשות כיון דניתן להרגו בלא התראה גברא קטילא הוא משעת [ו]סתירה: **והוכה בכל אדם.** אפילו אינו בעל הממון מותר להרגו מדלא כתיב והכהו: **בעה״ב הוא.** דמותר להרגו משום דלהאי גנב קים ליה בגוויה דבעה״ב אינו מעמיד עצמו על ממונו הלכך אדעתיה דלמקטליה אתא: **אבל שאר כל אדם לא.** שהרי גנב זה לא בא אלא על עסקי נפשות של זה: **קמ״ל.** דכיון דעל עסקי נפשות ישראל אתא רודף הוא וניתן להגילו לבעל הבית בנפשו של זה: **שאם אי אתה יכול להרגו בסייף.** כגון שהיה מכשף או שהיה לו נהר מפסיק ואתה יכול לירות בו חץ או אבן: **שני כתובין הבאין כאחד.** בפרק גנבת הדין[ו] דלא בעינן בהו קרא כדכתיב הלכך אי לא רצייה הוה אמינא ליבעי מיתה הכתובה בו כגון הכאה אבל לא לחוקנו להטביעו במים: **ואין לי אלא מחתרת.** שחתר כותל: **גגו.** ועלה לו בסולם: **חצרו וקרפיפו.** ונכנס בו דרך הפתח שמצאו פתוח מנין: **ת״ל ימצא הגנב.** מדלא כתיב אם במחתרת ימצאנו וכתיב הגנב יתירה משמע בכל דדין שיהא נראה לך גנב: **מצויין במחתרת.** כלומר מצויין ורגילין לחתור: **זו היא הסרלאתו.** שת״ל התראה אחרת אלא הורגו מיד דכיון דטרח ומסר נפשיה לחתור אדעתא דהכי אתא דאי קאי לאפאי קטילנא ליה ואמרה תורה כיון דרודף הוא ת״ל התראה אלא מצילין אותו בנפשו. אבל נכנס לחצרו וגגו דרך הפתח אינו הורגו עד שיתרו בו בעדים חזי דקאימנא באפך וקטילנא לך וזה יקבל עליו התראה ויאמר יודע אני ועל מנת כן אני עושה שאם תעמוד לנגדי אהרוג אותך אבל בלא התראה לא דדילמא לאו אדעתא דנפשות קא אתי אלא דאשכח פתחא להדיא ועל אדעתא דאי קאי באפאי ליפוק: **קטן הרודף.** את קטן אחר להרגו: **ניתן להגילו בנפשו.** כדילפינן לקמן (דף עג.) רודף ניתן להגילו בנפשו והאי אע״ג דקטן הוא ולאו בר קבולי התראה הוא לגבי דליפה דינו כגדול: **קסבר.** רב הונא רודף אין צריך התראה לענין להגילו בנפשו דלא ניתנה התראה אלא לענין ב״ד דלא מצי למקטליה אם הרג בלא התראה: **יצא ראשו.** באשה המקשה לילד ומסוכנת. וקתני ריש״א החיה פושטת ידה וחותכתו ומוציאתו לאברים דכל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא וניתן להורגו ולהגיל את אמו אבל יצא ראשו אין נוגעים בו להורגו דהוה ליה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש. ואם תאמר מעשה דשבע בן בכרי (שמואל ב כ) הנה ראשו מושלך אליך דדמו נפש מפני נפש התם משום דאפילו לא מסרוהו לו היה נהרג בעיר כשתפשהו יואב והן נהרגין עמו אבל אם היה הוא ניצול אע״פ שהן נהרגין לא היו רשאין למסרו כדי להגיל עצמן אי נמי משום דמורד במלכות הוה והכי מפרש לה בתוספתא דתמורה[ט]: **משמיא קא רדפי לה.** לאמיה: **והתורה אמרה שופך דם האדם באדם דמו ישפך.** כל הרואה אותו ישפוך דמו בשביל אותו אדם שהוא רודף דהיינו באדם בשביל הצלת אדם הנרדף. והא הכא דלא קתני יודע אני ועל מנת כן אני עושה ואין כאן קבלת התראה ואפילו הכי מיחייב: **הכיא ר׳ יוסי בר׳ יהודה היא.** דאפילו בהרוגי ב״ד לא בעי התראה אלא להבחין הלכך חבר לא בעי התראה ולא הבחנה ועם האדם בעי לאיתרויי דלא ניחא שוגג הייתי אבל קבלת התראה אפילו בעם הארץ לא בעי: **פטור.** כל כמה דלא אמר על מנת כן אני עושה שאהרג עליו כדילפינן בהיו בודקין (לעיל דף מא.) יומת המת [דברים יז] עד שיתיר עצמו למיתה. קא תני הכא גבי רודף דבעי התראה ואם לאו אין מצילין אותו בנפשו: **דקאי בתרי עברי נהרא.** המתרה מלד זה והרודף והנרדף מלד אחר: **דאלוני לא מצי.** והאי פטור וחייב דקאמר אמיתת בית דין קאי ולאחר שהרגו לנרדף: **מאי איכא.** כלומר מאי קא רמי עלייהו להנך רואין למעבד: **דבעי לאיסויי לבי דינא ומקטליה.** דכתיב (דברים כב) ובערת הרע מקרבך הלכך בעי התראה דבלאו הכי לא מקטלי ליה: **זו היא הסרלאתו.** אלמא משום דמחזקינן ליה רודף לא בעי התראה:

מתני׳

תורה אור השלם

1. אם זֶרֶחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שָׁלֵם יְשַׁלֵּם אם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ: שמות כב ב
2. אם בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכֶּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: שמות כב א
3. אוֹ בְּאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ בוֹ:
במדבר לה כא
4. שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם: בראשית ט ו

מוסף רש״י

אין לי. לי לא כתיב אלא יומת. **אלא במיתה האמורה בו.** סייף (לעיל מה:). **מנין שאם אי אתה יכול** (ב״מ לא:). **ת״ל מות יומת.** ריבויא הוא (לעיל מה:). **שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין.** מלא כתב אחד וגמור כולהו מייב (קדושין כד.). **אלא להבחין בין שוגג למזיד.** אלא יוכל לומר סבור הייתי שמותר (לעיל ח:).

[מ] [עי׳ תוס׳ לקמן עג. ד״ה קף], [נ] [ל״ל ליה], [ס] ב״מ לא: לעיל מה: עג., [ע] [קידושין כד. וש״נ], [פ] [כתובות לד:], [צ] [מהלות פ״ז משנה ו ושם אימא יצא רוכו וכן משמע בר״ש ובדרעוראל ובתי״ט אמנם בתוספ׳ יבמות סוף פ״ט אימא לאמו וע׳ תוס׳ לעיל עט. ד״ה ליכא], [ק] לעיל מ: מא. מכות ו: ט:, [ר] [תוספ׳ פי״ח], [ש] [שמות לה], [ת] [ל״ל תמיהה], [ב] [לעיל מה:], [ג] [ל״ל דתרומות פ״ז], [מ] בס״ת: בן ברית ולא משומד דמשומדין, [נ] [ע״ז כו:],

מתני' ואלו הן שמצילין אותן בנפשן הרודף אחר חבירו להרגו [2]ואחר הזכר ואחר הנערה המאורסה [3]אבל הרודף אחר בהמה [4]והמחלל את השבת ועובד עבודת כוכבים אין מצילין אותן בנפשן: **גמ'** ת"ר מניין לרודף אחר חבירו להרגו שניתן להצילו בנפשו ת"ל [1]לא תעמוד על דם רעך והא להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה לכדתניא [5]מניין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך אין ה"נ ואלא ניתן להצילו בנפשו מנלן אתיא בקל וחומר מנערה המאורסה מה נערה המאורסה שלא בא אלא לפוגמה אמרה תורה ניתן להצילה בנפשו רודף אחר חבירו להרגו על אחת כמה וכמה [6]וכי עונשין מן הדין דבי רבי תנא הקישא הוא [3]2כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש וכי מה למדנו מרוצח מעתה [3]הרי זה בא ללמד ונמצא למד מקיש רוצח לנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו ונערה מאורסה גופה מנלן כדתנא דבי ר' ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל [3]ואין מושיע לה הא יש מושיע לה בכל דבר שיכול להושיע גופא מניין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך והא מהכא נפקא מהתם נפקא [7]אבדת גופו מניין ת"ל [4]והשבותו לו אי מהתם הוה אמינא ה"מ בנפשיה [1]אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קמ"ל תנו רבנן [8]1אחד הרודף אחר חבירו להרגו ואחר הזכר ואחר נערה המאורסה ואחר חייבי מיתות ב"ד ואחר חייבי כריתות מצילין אותן בנפשו אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט אין מצילין אותן בנפשו [9]נעבדה בה עבירה אין מצילין אותה בנפשו יש לה מושיע אין מצילין אותה בנפשו רבי יהודה אומר אף האומרת הניחו לו שלא יהרגנה מנה"מ אמר קרא 2ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות נער זה זכור נערה זו נערה המאורסה חטא אלו חייבי כריתות מות אלו חייבי מיתות ב"ד כל הני למה לי צריכי דאי כתב רחמנא נער משום דלאו אורחיה אבל נערה דאורחה אימא לא ואי כתב רחמנא נערה משום דקא פגים לה אבל נער דלא קא פגים ליה אימא לא ואי כתב רחמנא הני

משום

ומה נערה המאורסה שלא בא וכו'. וא"ת ההוא פגם חמור מרוצח שזה בסקילה וזה בסייף לאו פירכא היא דהכא לא קפיד קרא אאיסורא אלא אפגימ' דהא נעבדה בה עבירה או שאין מקפדת על פגמה אין מצילין אותה בנפשו כדמוכח שמעתין ופשיטא דיש פגם גדול בנהרג מבנערה המאורסה שנאנסה וא"ת ומנא לן דאפגימ' קפיד רחמנא דילמא אאיסורא קפיד מדאיצטריך למעוטי עובד עבודת כוכבים ומחלל שבת והכמה ובקונטרס פי' לקמן דאפגימ' קפיד מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות ועוד י"ל דאין מושיע לה משמע דאנושתה קפיד קרא: **הרי** זה **בא** ללמד **ונמצא** למד. פירוש ונמצא אף למד דהא ללמד נמי אתא כדדרשינן לקמן [2] מה רוצח יהרג ואל יעבור וכן בההוא דלעיל בפרק ד' מיתות (דף נד.) משכבי אשה מגיד לך הכתוב ששני משכבות באשה וקאמר הרי זה בא ללמד ונמצא למד והיינו נמי אף למד דהא ילפינן מיניה הערלה בזכור בההיא שמעתין ולשמואל דמחייב אזכר בבן ג' שנים והא דאמר בריש פ"ב דחולין (דף כח.) גבי לבי ואיל הרי זה בא ללמד ונמצא למד מה פסולי המוקדשים בשחיטה התם נמי יש לפרש דאף למד קאמר דללמד אפסולי המוקדשין נמי קא אתי לפטור מן המתנות כדדרשינן בפ"ק דבכורות (דף טו.):

אף רוצח ניתן להצילו בנפשו. ואם תאמר מוהוכה בכל אדם נפקא כדדרשינן לעיל (דף עב:) וי"ל דהתם רשות ואשמעינן קרא דאין לו דמים אבל הכא קמ"ל דחובה להציל: **להצילו** בנפשו כו'. משמעות הלשון שמצילין הנרדף בנפשו של רודף אבל לא יתכן לפרש כן ברודף אחר הבהמה וכיונא בה לפיכך נראה לפרש דמצילין את האדם מן העבירה בנפשו של עצמו אבל קשה מנערה המאורסה דקאמר שניתן להצילה בנפשו וא"ת וכיון דמהכא ילפינן דרוצח ניתן להצילו בנפשו למה לי קרא בטובע בנהר וחיה גוררתו השתא חברו הורג כדי להציל התם לא כ"ש ולא מסתבר למימר דחבירו הורג טפי לאפרושי מאיסורא אלא נראה דאי מהכא ה"א עשה קמ"ל התם דעובר בלאו דלא תעמוד על דם רעך:

תלמוד לומר והשבותו לו. הכא מוקי ליה לאבידת גופו ובפרק שני דבבא מציעא (דף כח:) מוקי ליה שלא יאכיל עגל לעגלים התם דריש והשבותו והכא לו יתירה: **חייבי** כריתות וחייבי מיתות ב"ד. בעריות מייבי דומיא דנערה וא"ת תיפוק ליה מדאיתקוש כל עריות בפ' אחרי מות כדאמרינן בריש הבא על יבמתו (יבמות דף נד:) י"ל מדמעט בהמה ש"מ דלא מקשינן הכי מיהו קשה הא בהמה לא איתקש מדמיבעיא לן קרא לרבות הערלה בבהמה בפרק ד' מיתות (לעיל דף נה.):

נער נערה. פירש בקונטרס נער כתיב וקרי נערה נדרש מקרא ומסורת ואף על גב דאמרינן בפרק אלו נערות (כתובות דף מ: ושם) גבי קנס כל מקום שנאמר נער אפילו קטנה במשמע הכא הוי מלי למיכתב נערה דעל כרחיך לאו בקטנה איירי אלא בגדולה עונשין ועוד יש לפרש דטובא נערה כתיבי בפרשה ומיהו בסמוך משמע ממחד דריש דקאמר איידי דכתב נער כתב נמי נערה פירוש איידי דכתב נער למעוטי בהמה כתב נערה כלומר כפשטיה דקרא דעל כרחיך נערה קיימן דהא בנערה מיפתעי:

משוס

מסורת הש"ס

א) [לעיל נד. וש"נ], ב) [לקמן עד. פסחים כה: יומא פב.], ג) [פסחים כה: וש"נ], ד) ב"ק פא.; ה) [תוספ' פרק י"ח], ו) [דף עד.], ז) [דבריס כב], ח) [דף עד.], ט) [ע"ב], י) ל"ל כשיגיה. רש"ש, כ) [דף עד.],

תורה אור השלם

1. לא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט טז
2. וְלִנְעָרָ לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר אֵין לַנַּעַר חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה:
דברים כב כו
3. כִּי בַשָּׂדֶה מָצָאָהּ צָעֲקָה הַנַּעַר הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ:
דברים כב כז
4 וְאִם לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וְהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ:
דברים כב ב

מוסף רש"י

וכי עונשין מן הדין. מדין ק"ו, דייני ממונות ומלות עשה והלכות עבודה ופסולי קדשים אתה למד מק"ו, אבל לא אזהרות ועונשין (חגיגה יא:). **כי כאשר יקום איש על רעהו.** בנערה המאורסה כתיב (יומא פב.). **וכי מה למדנו מרוצח.** שהוא כמשפט הרוצח כן משפט הדבר הזה (שם) והלא פירש בה אונס פטור דכתיב ולנערה לא תעשה דבר, אלא נראה כמי שרוצח בא ללמד כאן ומנא שהוקש כאן להיות למד, והכי קאמר כרוצח בנערה שיהן שוין, כמו (ישעיה כד) והיה כעם ככהן, ולא נאמר והיה העם ככהן (פסחים כה:). **מה** נערה המאורסה ניתן **להצילה.** ניתן רשות לרואה שהוא רודף אחריה שילונה ממנו בנפשו של רודף, כדכתיב ואין מושיע לה, הא אם יש מושיע צריך להושיעה בכל אשר יכול אפילו בהכריגתו, אם אין יכול להציל בחתך מאבריו יהרגנו (שם, וכנר"ז יומא פב.).

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פ"ח מהל' רוצח הלכה י סמג לאוין קסד קסה טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף ח [וכרב אלפס עוד בפסחי' פ"ג דף קמח:]:
מח ב ג מיי' שם הלכה י יא טוש"ע שם סעיף ב:
מט ד מיי' שם הלכה יא:
נ ה ו מיי' שם הלכה יב סמג שם טוש"ע ח"מ סי' תכו סעיף ח:
נא ז ח מיי' שם הלכה יא יב סמג שם טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף ג:

משום דהאי לאו אורחיה והאי קא פגים לה. לאו פירכא גמורה היא דאיכא למימר מידך יוכיח וכי האי גוונא בפרק כילד צולין (פסחים דף עז. ושם) גבי תמיד ופסח דלמו שבת וטומאה ולא ילף מינייהו שאר קרבנות לגבוה: **חד** למעוטי עובד ע"ז וחד כו'. אי לאו כתיב אלא חד הוה מוקמינן ליה למעוטי בהמה ושבת ותימה דבהמה ושבת היכי ממעט מחד וטפי היה נראה לומר דמחד ממעט ע"ז ושבת וא"ת ולמה לי קרא למעוטי שבת הא מגיל גופיה קא מחלל שבת דחובל בחבירו ואין יחלל שבת להציל חבירו מחילול שבת דאין זה מקלקל בחבורה דאיכא תקוני גברא כיון דמיחייב מיתה כדפריך באחד דיני ממונות (לעיל דף לה. ושם) וי"ל דמ"מ ס"ד דגזירת הכתוב כרבי אלעזר בר"ש: **חילול** חילול מע"ז. כל הני דלקמן בפרק הנשרפין (דף פג.) דכתיב בהו חילול לא גמרינן מע"ז אלא שבת דשבת וע"ז כתיב בהו חילול במקום מיתה:

ממונא לא משלם עד גמר ביאה. פי' בקונטרס שהוא מוציא בתוליה וקשה דבלא השרת בתוליס נמי משלם קנס כדאמר בפ"ק דקדושין (דף ט:) בלו עליה עשרה בני אדם ועדיין היא בתולה רבי אומר הראשון בסקילה וכולן בחנק ואמרינן מודה רבי לענין קנס דכולהו משלמי ובפרק הבא על יבמתו (יבמות דף נט. ושם) מוקמינן ולו תהיה לאשה באשה הראויה לו פרט לאלמנה לכהן גדול בבא עליה שלא כדרכה אלא הכא היינו טעמא דלא משלם אתחילת ביאה משום דקס ליה בדרבה מייה הלכך לא משלם הכא עד גמר ביאה אבל בעלמא משלם קנס משעת הערמה וי"מ דלא אתרבאי הערמה כגמר ביאה [אלא] לענין עריות וחייבי לאוין ועשה ויבמה ואשה לבעלה בפ' הבא על יבמתו (שם ד' נה.) אבל לענין קנס לא איתרבאי וא"ת על כרחיך למ"ד הערמה זו הכנסת העטרה אי אהערמה לא מיחייב הא בגמר ביאה לאו בתולה היא הא לאו פירכא היא דאהכי חייב רחמנא תדע מדלא ילפינן הערמה מנערה המאורסה דאי אהערמה פטור בגמר ביאה היכי מחייב הא לאו בתולה היא אלא בהכי חייב רחמנא ומיהו בירושלמי דכתובות משמע דאהערמה משלם קנס דאמרינן הערו בה עשרה ועדיין היא בתולה כולהו משלמין קנס:

במניחתו שלא יהרגנה ורבי יהודה היא. לא לגמרי כוותיה דהא קתני נערה אין קטנה לא ולרבי יהודה אפילו קטנה כדמוכח בפרק אלו נערות (כתובות כט. ושם):

[1] **במפותה** ודברי הכל. תימה היכי מוקמ' במפותה הא קתני סיפא אשת אחיו דיש לה קנס ועל כרחיך בנתארסה ונתגרשה דאי בעודה תחתיו חייבי מיתות פטורין כדתנן התם ונערה שנתארסה קנסה לעצמה כדקתני ר' עקיבא בסיפא [1] ואי במפותה הרי מחלה כדמוכח בפ' אלו נערות (שם ד' לב.) דמוקי מתני' דאלו הן הלוקין ביתומה ומפותה וכ"ת דאתיא כרבי עקיבא דבריית' [2] דאמר נערה שנתארסה ונתגרשה יש לה קנס וקנסה לאביה הא קתני סיפא הבא על בתו פטור משום דמתחייב בנפשו ובנתארסה ונתגרשה איירי ואי דאב תיפוק ליה דאפילו בא עליה אחר קנסה לאביה ואין לומר דאיצטריך היכא דלא הספיקה לעמוד בדין עד שבגרה דמה עמידה בדין שייך בדבר שהוא שלו ונראה לפרש דלעולם לעצמה ואפילו במפותה מיחייב אי אמרה בשעה שבא עליה שאינה מוחלת הקנס מיהו בירושלמי פריך לה ומשני כגון שלא הספיקה לעמוד בדין עד שמת האב אבל יש להוכיח דעל כרחיך מתניתין לא מתוקמא כר' עקיבא דבריית' [3] דהא רב פפא אית ליה התם באלו נערות (ד' לד:) חידוש הוא שחידשה תורה בקנס כו' והש"ס קאמר סבר לה כרבי עקיבא דמתני' ובירושלמי בפרק אלו נערות אמתניתין דיתומה שנתארסה ונתגרשה איכא פלוגתא דאמורא דאיכא למאן דאמר המפתה פטור בבשת ופגם אבל קנס אינה יכולה למחול ואיכא לאוקמי רב פפא דהכא כי ההוא ומאן דאמר התם פטור מן הכל סבר כאידך טיעוה דהכא: שלא

משום דהאי לאו אורחיה הוא והא קא פגים לה אבל שאר עריות דאורחייהו ולא נפיש פיגמייהו אימא לא כתב רחמנא [1]חטא ואי כתב רחמנא חטא הוה אמינא אפילו חייבי לאוין כתב רחמנא [1]מות ואי כתב רחמנא מות הוה אמינא חייבי מיתות בית דין אין חייבי כריתות לא כתב רחמנא חטא ולכתוב רחמנא חטא מות ולא בעי [1]נער ונערה אין ה"נ ואלא נער נערה חד למעוטי עובד עבודת כוכבים וחד למעוטי בהמה ושבת ולר"ש בן יוחי דאמר עובד עבודת כוכבים ניתן להצילו בנפשו למה לי חד למעוטי בהמה וחד למעוטי שבת סד"א תיתי שבת מחילול חילול מעבודת כוכבים ולרבי אלעזר ברבי שמעון דאמר מחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו דאתיא שבת מחילול חילול מעבודת כוכבים מאי איכא למימר חד מיעוט למעוטי בהמה ואידך איידי דכתב רחמנא נער כתב נמי נערה: רבי יהודה אומר אף האומרת הניחו לו שלא יהרגנה: במאי קמיפלגי אמר רבא במקפדת על פיגמה ומניחתו שלא יהרגנה [2]רבנן סברי אפיגמה קפיד רחמנא והרי מקפדת על פיגמה ורבי יהודה האי דקאמר רחמנא קטליה משום דמסרה נפשה לקטלא הא לא מסרה נפשה לקטלא אמר ליה רב פפא לאביי אלמנה לכהן גדול נמי קא פגים לה אמר ליה אפיגמה רבה קפיד רחמנא אפיגמה זוטא לא קפיד רחמנא: חטא אלו חייבי כריתות: ורמינהו [3]ואלו נערות שיש להן קנס [3]הבא על אחותו אמרוה רבנן קמיה דרב חסדא משעת העראה דפגמה איפטר לה מקטלא ממונא לא משלם עד גמר ביאה [3]הניחא למאן דאמר העראה זו נשיקה אלא למ"ד [3]העראה זו הכנסת עטרה מאי איכא למימר אלא אמר רב חסדא כגון שבא עליה שלא כדרכה וחזר ובא עליה כדרכה רבא אמר במניחתו שלא יהרגנה ור' יהודה היא

רב

דאורחייהו. בבעילות: **ולא נפיש פגמייהו.** כלומר שחביבה ויעלת חן על האדם ועכשיו מתגנה עליו אבל שאר עריות פנויות בתולות לא מפגמי כולי האי וכן נשואות בעולות[1] לא מפגמי כולי האי כמו אלרוסה: **ונכתב חטא מות.** דאתרבו לה כריתות ומיתות ב"ד ולא בעי נער ונערה שהרי הן בכלל: **חד למעוטי עבודת כוכבים.** דסד"א תיתי בק"ו כדלקמן: **וחד למעוטי בהמה.** משום דדמי לעריות. ושבת כדי נקטיה ואגב גררא אידי דתנן במתני' מיהו קרא לא בעי למעוטי דכיון דאמעיטא עבודת כוכבים מהיכא תיתי שבת הא לא סלקא דעתין לאתויי אלא בחילול חילול מעבודת כוכבים כדלקמן: דרבי שמעון לקמן הוא (דף עד.): **איידי דכתב נער.** להביא את הזכור כתב נערה כלומר כפשטיה דקרא דעל כרחיה נערה קרינא ביה דהא בנערה משתעי ולנערה לא תעשה דבר[2]: **במקפדת על פגמה.** דאי בשאינה מקפדת לא קאמרי רבנן למקטליה משום עבירה דלא חמיר מעבודת כוכבים ושבת: **אפגמה קפיד רחמנא.** מדלא כתיב בהאי קרא אלא מידי דפגמה שמע מינה אפגמה קפיד: **דמסרה נפשה לקטלא.** שיש נטועות שמוסרין עצמן למות שיהרגנה ולא תבעל לו ואמרה תורה הניל דמה בדמו: **הא קא פגים לה.** ואי טעמא דקרא משום פגימה היא אמאי אמעיטו חייבי לאוין. ואדרבנן קא פריך דאמרי טעמא משום פגמה הוא: **אפגמה רבה.** כגון עריות דכריתות שהן חמורות והויא חרפתה מרובה שהולד ממזר ונעשית זונה בבעילתו אבל כהן גדול באלמנה אינה נעשית זונה אלא חללה: **הבא על אחותו.** כלומר אפילו בא על אחותו דלא קרינא בה ולו תהיה לאשה[2] אפילו הכי קרינא בה ונתן האיש השוכב עמה[2] דאתרבי מקראי בכתובות (דף כט:) ואע"ג דחייב כרת לא מפטר מתשלומין ואי ניתן להצילה בנפשו אמאי משלם הרי מיתה ותשלומין יש כאן ואע"ג דלא אקטול פטור מתשלומין דקיימא לן (שם ד' לה.) בכל חייבי מיתות בית דין שוגגין דנפקא לן מדתניא דבי חזקיה מה מכה בהמה לא חלקת בה כו' אף מכה אדם לא תחלוק בו וכו': **משעת העראה.** קרי ליה נבעלה ואפגימה במקלת ושוב אין מצילין אותה מגמר ביאה בנפשו וקנסא לא מיחייבי אלא משום גמר ביאה שהוא מוציא בתולי. והאי גמר ביאה לאו דווקא ביאת המירוק שהוא מזריע דקרא אבתולים קפיד דכתיב (דברים כב) נערה בתולה אשר לא אורסה אלא גמר ביאה דהכא הכנסת עטרה היא: **הניחא למאן דאמר.** ביבמות (ד' נה:) הערמה דהויא כבעילה היינו נשיקת אבר איכא לאוקומה דפגימה [1] היא דמיקרי בעולה ועדיין בתוליה לא יצאו לאיחויביה קנסא דחמשים: **אלא למאן דאמר הערמה.** שעשה הכתוב בכל התורה כבעילה זו הכנסת עטרה וגמר ביאה כגון דשפחה חרופה דכתיב בה שכבת זרע (ויקרא יט) היינו ביאת המירוק אין כאן הערמ' פגם בלא הוצאת בתולים ונמצאו מיתה דניתן להציל ותשלומין באין כאחד: **שבא עליה.** הוא או אחר כבר שלא כדרכה וחזר ובא עליה כדרכה דלא ניתן בביאה זו להצילה בנפשו שכבר נפגמה: **ר"י היא.** דאמר לא ניתן להצילו בנפשו:

רב

[1] כתובות כט., [2] [סוטה כו: יבמות נה:], [3] בס"ח: בתולות, [2] [דברים כב], [2] [וע"ע תוספות כתובות לב. ד"ה שכן], [1] שיין לדף עד., [1] [דף לח.], [2] [שם לח.],

תורה אור השלם

1. וְלַנַּעֲרָ לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר אֵין לַנַּעַר חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה׃

דברים כב כו

גליון הש"ס

תוס' ד"ה במפותה כו'. דהא רב פפא אית ליה. תמיהני הא ע"כ ר"פ אמר הכי רק לר"מ מדקאמר וטבח בשבת חייב ולא ניחא ליה לר"פ לאוקומי בטובח ע"י אחר וכדס"ל לרבה אבל מתני' הא קתני להדיא דבא על בתו פטור הרי הא ס"ל דגם בקנס אמרי' קלב"מ ומה"ט ניחא הא דמוקי ר"פ במפותה לתרץ קושית הש"ס דיתמן להצילו בנפשו אף דרב פפא ס"ל דבקנס מקטיל ומשלם. מ"מ מוכרח לתרץ דמתני' דפטור על בתו דגם בקנס אמרינן קלב"מ א"כ שפיר י"ל דאתא כר"ע דבריית'. ועפ"ג אבל כך יש להוכיח דלא אתא כר"ע דבריית' מדקתני במתני' דבא על בתו דפטור מקרא דולא יהיה אסון ע"כ דילפינן קנס מממון מסברא וא"כ ל"ל קרא למעט תרוסה ומוכח כר"ע דמתני' דאלו לר"ע דבריית' הו"ל למתני' בבא על בתו להביא מקרא דאשר לא אורסה. וחזו לאד תירוץ בתוס' בכתובות דף לח ע"א ד"ה ס"ד ודבלי תוס' לע"ג:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הניחא וכו' דאפגימה היא דמיקרי:

מוסף רש"י

ואלו נערות. דוקא נערה משהביאה שתי שערות עד שתבגר והם שם תלתים שבין נערות לבגרות, אבל קטנה וובגרת אין להם קנס, שיש להן קנס. אם אנסה אדם נותן לאביה חמשים כסף, דכתיב (דברים כב) ונתן האיש השוכב וגו' (כתובות כט:). **הערמה.** האמורה בתורה שהיא כגמר ביאה בכל העריות, דכתיב (ויקרא כ) את מקורה הערה, את שאהו הערה, זו נשיקה. משיק השמש באותו מקום (סוטה כו: וכעי"ז יבמות נה:). **זו הכנסת עטרה.** אבל נשיקה לאו הערמה היא. ערמה לשם הגיד היא דאיכא מן הגיד אלא בשר (יבמות נה:).

נב א מיי' פ"א מהל' רוצח הלכה יב סמג לאוין קפא טוש"ע ח"מ סי' תכה סעיף ד:

נג ב מיי' פ"א מהל' נערה בתולה הלכה יא סמג עשין לד:

נד ג מיי' פ"א מהל' איסורי ביאה הלכה י סמג לאוין כ [טוש"ע אה"ע סי' כ סעי' ו בהגה]:

רב פפא אמר. הא דקתני אחותו יש לה קנס במפותה קאמר דבת קנסא נמי היא ולהגילה לא ניתן דהא איכא מקפדת: **אביי אמר.** לעולם באנוסה וכגון דיכול המגיל להגיל באחד מאבריו של זה שלא ניתן להורגו מעתה ור' יונתן בן שאול היא: **ויכול.** הגרדף או הרוצחו להגיל באחד מאבריו ולא הגיל אלא בנפשו נהרג עליו: **במצות שבמיתה.** שהוא מתכוין להרוג את חבירו והכה את האשה הכתוב מדבר: **דכתיב ואם אסון יהיה.** ואי לא מתכוין להרוג דשוגג הוא אמאי מקטיל אלא לאו ש"מ במתכוין וסתם רוצח ניתן להגילו בנפשו כדאמרינן לעיל [עג.] וזה רודף היה שהיה מתכוין ואפ"ה כתיב דאסון לא יהיה אסון שאין כאן חיוב מיתה ענוש יענש דמי ולדות: **אי אמרת בשלמא וכו'.** כגון שיכול הרוצח להגיל באחד מאבריו דהוא לא ניתן להורגו הלכך אין כאן מיתה ויענש: **אלא אי אמרת וכו'.** אמאי יענש הא רודף הוא וניתן להגיל בנפשו: **דילמא שאני הכא.** להכי משלם ואע"ג דאיכא לד מיתה משום דמיתה לזה ותשלומין לזה המיתה והתשלומין אינן באין לו ע"י אדם אחד שהמיתה באה עליו בשביל חבירו שהיה מריב עמו והתשלומין דבעל האשה הן דאיכא דעלמא הוא הלכך לא מיפטר מתשלומין דהאי משום חיוב מיתה דמיחייב אאידך: **לא שנא.** אם היה כאן חיוב מיתה אין חילוק להתחייב תשלומין בין שהמיתה באה עליו בשביל בעל התשלומין בין שבאה עליו בשביל אחר פטור: **מתחייב בנפשו הוא.** בגרדיפה זו שהרי ניתן להגיל בנפשו ואע"ג דכלים הללו של שאר כל אדם הן דמיתה לזה ותשלומין לזה פטור: **ורודף שהיה רודף.** אחר חבירו להורגו וזה רודף אחריו להגילו ושיבר את הכלים וכו': **סבר לה לאחוה.** בעבודת כוכבים דעונשין מן הדין והדר ליף שבת בחולו חלול מעבודת כוכבים מחלליה מות יומת (שמות לא) ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל (ויקרא יח): **נחזה.** שם האיש: **יעבור ואל יהרג.** וחי בהם (ע) ולא שימות בהם: **חוץ מעבודת כוכבים וכו'.** לקמן [ע"ב] מפרש כמה פרהסיא: **לא תחללו.** בפרהסיא איכא חלול השם וצריך לקדש את השם וזהו ונקדשתי שמוסר נפשו על אהבת יוצרו: **ואהבת את ה' אלהיך.** משמע שלא תמירנו בעבודת כוכבים: **לכך נאמר וכו'.** כלומר תהא אהבתו חביבה לך יותר מכל החביב לך: **מה רואה יהרג ואל יעבור.** ואם אמר לו הוי רואה והרוג את הנפש ואם לאו הריני הורגך יהרג ואל יעבור: **סברא הוא.** שלא תדחה נפש חבירו דאיכא תרתי אבוד נשמה ועבירה מפני נפשו דליכא אלא חדא אבוד נשמה והוא לא יעבור דכי אמר רחמנא לעבור על המצות משום וחי בהם משום דיקיר בעיניו נשמה של ישראל והכא גבי רואה כיון דסוף סוף איכא אבוד נשמה למה יהא מותר לעבור מי יודע שנפשו חביבה ליוצרו יותר מנפש חבירו הלכך דבר המקוס לא ניתן לדחות: **מרי דורא.** אדון עירי וגכרי הוה: **מאי חזיא דדמא דידך סומק טפי.** מי יודע שיהא דמך חביב ונאה (ע) ליוצרך יותר מדם חבירך הלכך אין כאן לומר וחי בהם ולא שימות בהם שלא התיר הכתוב אלא משום חביבות נפשם של ישראל להקב"ה וכאן שיש אבוד נפש חבירו לא ניתן דבר המלך לדחות שלוה על הרציחה: **ואפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור.** שלא ירגילו העובדי כוכבים להמריך את הנבדות לכך:

ערקתא

רב פפא אמר במפותה ודברי הכל אביי אמר ביכול להציל באחד מאבריו ורבי יונתן בן שאול היא דתניא (ח) רבי יונתן בן שאול אומר (א) רודף שהיה רודף אחר חבירו להורגו ויכול להצילו באחד מאבריו ולא הציל נהרג עליו מאי טעמא דרבי יונתן בן שאול דכתיב [1] וכי ינצו אנשים (יחדו) וגו' (ב) וא"ר אלעזר (ג) במצות שבמיתה הכתוב מדבר דכתיב [2] ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש ואפ"ה אמר רחמנא ולא יהיה אסון ענוש יענש אי אמרת בשלמא יכול להציל באחד מאבריו לא ניתן להצילו בנפשו היינו דמשכחת לה דיענש כגון שיכול להציל באחד מאבריו אלא אי אמרת יכול להציל באחד מאבריו נמי ניתן להצילו בנפשו היכי משכחת לה דיענש דילמא שאני הכא דמיתה לזה ותשלומין לזה (ח) לא שנא (ד) דאמר רבא רודף שהיה [3] רודף אחר חבירו ושיבר את הכלים בין של נרדף ובין של כל אדם פטור מאי טעמא מתחייב בנפשו הוא [4] ונרדף ששיבר את הכלים של רודף פטור של כל אדם חייב של רודף פטור שלא יהא ממונו חביב עליו מגופו של כל אדם חייב שמציל עצמו בממון חבירו [5] ורודף שהיה רודף אחר רודף להצילו ושיבר את הכלים בין של רודף בין של נרדף בין של כל אדם פטור ולא מן הדין שאם אי אתה אומר כן נמצא אין לך כל אדם שמציל את חבירו מיד הרודף: אבל הרודף אחר בהמה: תניא רשב"י אומר העובד עבודת כוכבים ניתן להצילו בנפשו מק"ו ומה פגם הדיוט ניתן להצילו בנפשו פגם גבוה לא כל שכן (ט) וכי עונשין מן הדין קא סבר עונשין מן הדין תניא רבי אלעזר ברבי שמעון אומר המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו סבר לה כאבוה דאמר עונשין מן הדין ואתיא שבת [3] בחילול [4] חילול מעבודת כוכבים א"ר יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד [6] כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג (ט) יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים ועבודת כוכבים לא והא תניא (ו) א"ר ישמעאל מנין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג מנין שיעבוד ואל יהרג ת"ל [5] וחי בהם (ו) ולא שימות בהם יכול אפילו בפרהסיא תלמוד לומר [6] ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי אינהו דאמור כר"א (ט) דתניא ר"א אומר [7] ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך גילוי עריות ושפיכות דמים כדרבי דתניא (ט) רבי אומר [8] כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכי מה למדנו מרוצח מעתה הרי זה בא ללמד ונמצא למד מקיש רוצח לנערה המאורסה מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו אף רוצח ניתן להצילו בנפשו ומקיש נערה המאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור רוצח גופיה מנא לן סברא הוא דההוא דאתא לקמיה (י) דרבה ואמר ליה אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך אמר ליה לקטלוך ולא תיקטול מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי כי אתא רב דימי א"ר יוחנן לא שנו אלא שלא בשעת גזרת המלכות (כ) (יא) אבל בשעת גזרת המלכות (כ) אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור כי אתא רבין א"ר יוחנן אפי' שלא בשעת גזרת מלכות (כ) לא אמרו אלא בצינעא (יב) אבל בפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור מאי מצוה קלה אמר רבא בר רב יצחק (יג) אמר רב אפילו

שלא יהא ממונו חביב עליו. דמדיתן להגילו בנפשו כל שכן דניתן בממונו: **קסבר** עונשין מן הדין. לא דמי לעונשין מן הדין דאפילו גו בה אביי ורבא לקמן בפ' הנשרפין (ד' עו.) (ג) כדפרישית בפרק ד' מיתות (ד' נג: ד"ה השתא) והא דאיצטריכא לעיל חד למעוטי עבודת כוכבים היינו נמי למאן דאמר עונשין ומ"ד אין עונשין הוה משני חד למעוטי בהמה דדמי לעריות ואידך אידי דכתיב נער כתיב נמי נערה: אפילו

עין משפט נר מצוה

נה א מיי' פ"ט מהל' רוצח הלכה יג סמג לאוין קסא טוש"ע מ"מ סי' תכה סעיף ח:

נו ב מיי' פ"ט מהל' מורה ומזיק הלכה יב סמג עשין ע טוש"ע מ"מ סימן שפ סעיף ג:

ג [מיי' שם הל' יג]:

ד [מיי' שם הל' יד]:

נז ה ו ז ח מיי' פ"ט מהל' יסודי התורה הלכה ח ט ג סמג עשין ה טוש"ע י"ד סי' קנז סעיף ח:

מוסף רש"י

ויכול להצילו. ויכול הנרדף להגיל עצמו, **באחד מאבריו.** של רודף כגון לקטע רגלו, **ולא הציל.** אלא הרגו (לעיל נז). **במצות שבמיתה הכתוב מדבר.** שהיה מתכוין להרוג את חבירו (לקמן עט. ובני"ז כתובות לג.). **דכתיב ואם אסון יהיה.** שמתה האשה, **ונתת נפש תחת נפש.** ואע"פ שלא מתכוין אלא לחבירו, ואשמעינן מתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב (כתובות לג. ובני"ז לקמן עט.). **מתחייב בנפשו הוא.** בגרדיפה זו ואפילו אין הורגו, דתנן ואלו ניתנו להגיל בנפשו הרודף אחר חבירו להורגו, ונמצא מתחייב ומיהו מיתה באין כאחד (ב"ק קיז:). **וכי עונשין מן הדין.** מדין ק"ו, דיני ממונות ומצות עשה והלכות עבודה ופסולי קדשים אתה למד מק"ו, אבל לא אזהרות ועונשין (חגיגה יא:). **בפרהסיא.** יש חילול השם, שיוצא לאוון ולמידין ממנו לחלל בקדושת השם (ע"ז נז:). **למה נאמר בכל מאדך.** יאמר החביב שבכן וכל שכן שאינו חביב (יומא פב. ובני"ז פסחים כה.). **לכך נאמר בכל מאדך.** מן החביב עליך (ברכות סא:) לפי שלפעמים זה חביב ופעמים זה חביב, לכך הוצרכו שיהיו לומר אהוב את בולאך יותר מן החביב עליך (פסחים כה.). **כי כאשר יקום.** בנערה המאורסה כתיב (יומא פב.). **וכי מה למדנו מרוצח.** כאן לפטור את האונס, דקאמר ליה קרא אין לנערה חטא מות כי כאשר יקום איש, דמשמע כי היכי דהתם אונס פטור הכי נמי פטורה (לעיל עג.) שהוא כמשפט הרוצח כן משפט הדבר הזה (יומא פב.) והלא פירש בה אונס פטור כדכתיב ולנערה לא תעשה דבר (פסחים כה:). **הרי זה בא ללמד ונמצא למד.** אלא משמע שזה בא ללמד על הנערה ונמצא שנכתב כאן ללמוד הימנה, כלומר נמצא אף למד, דמשום מילי אחריני איתקוש ואתרייהו ילפי מהדדי (לעיל עג.) והכי קאמר כרוצח כנערה שניהן שוין, כמו (שמות כב) והיה כעם ככהן, ולא נאמר והיה העם ככהן (פסחים כה:). **מה נערה המאורסה.** ניתן רשות לרוצח שהוא

תורה אור השלם

1. וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: שמות כא כב

2. וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: שמות כא כג

3. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ: שמות לא יד

4. וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יח כא

5. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְיָ: ויקרא יח ה

6. וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: ויקרא כב לב

7. וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: דברים ו ה

8. וְלַנַּעֲרָ לֹא תַעֲשֶׂה דָּבָר אֵין לַנַּעַר חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה: דברים כב כו

גליון הש"ס

גמ' יעבור ואל יהרג חוץ. עי' סוטה י ע"ב תוס' ד"ה טוח:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ותשלומין לזה ג"ב עי' לעיל דף ט ע"ב ובב"ק דף כג ע"א בתוס': **(ב)** תוס' ד"ה קסבר וכו' כדמפרש בפרק אדעבע מיתות:

רודף אחריה שיגילנה ממנו בנפשו של רודף, כדכתיב ואין מושיע לה, הא אם יש מושיע צריך להושיעה בכל אשר יכול אפילו בהריגתו, אם אין יכול להגיל באחד מאבריו יהרגנו (שם ובני"ז יומא פב.). **מה רוצח יהרג ואל יעבור.** אם אמרו לו הרוג מבכן ואם לאו אהרוג אותך, יהרג ואל יעבור עבירה זו (יומא שם, ובני"ז פסחים שם). **אף נערה המאורסה.** אם יאמרו בעול ארוסת מביכן או מיהרג, יהרג ואל יעבור, אבל היא היא מצוה למסור את נפשה, דהיא אינה עושה כלום דקרקע עולם בעלמא היא, ולאיה לדבר אחר (יומא שם). **ושפיכות דמים גופיה מנלן.** דיהרג ואל יעבור (שם פב.). **מרי דוראי.** מושל עירי (פסחים שם) שלטון של כפר שאני דר שם (יומא שם) דורא, כפר (קדושין נו:). **מי יימר דדמא דידך סומק טפי.** כלומר מה דעתך למשרי מילתא דמשום וחי בהם ולא שימות בהם, טעמא של דבר לפי שאביבה נפשן של ישראל לפני המקום יותר מן המצות, אמר הקב"ה מבטל המצות ויחיה זה, אבל עכשיו שיש כאן ישראל נהרג והמצות בטילה, למה ייעבו בעיני המקום לעבור על מצותו, לאמר יהיה דמך חביב עליו יותר מדם חבירך ישראל (יומא שם, ובני"ז פסחים שם) מי יאמר שנפשך חביבה לפני המקום יותר משל זה, דילמא של זה חביבה טפי עליו ונמצא עבירה נעשית ונפש אבודה (פסחים שם).

אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא. לכאורה משמע דמנעליהם משונין משל עכו"ם כדאמר נמי בפרק הכונס (ב"ק נט: וש"ס) גבי אלעזר זעירא דהוה סייס מסאני אוכמי וקאמר שהיה מתאבל על ירושלים וכך משמע במסכת תענית (דף כב.) גבי ההוא גברא דהוה מסייס מסאני אוכמי ולא רמי חוטי וקשה דבסוף פ"ק דביצה (דף טו.) תנן אין משלחין מנעל לבן ביו"ט מפני שצריך בית הגיר להשחירו ומפרש ר"ת דדוקא לצועות המנעל היו משונות משל עכו"ם דשל עכו"ם שחורות ושל ישראל לבנות ומסאני אוכמי דבכל דוכתי היינו לצועות שחורות אבל המנעל ודאי היה שחור:

והא אסתר פרהסיא הואי. תימה דה"ל לאקשויי עריות הואי דרוצח ונערה המאורסה לבולי עלמא יהרג ואל יעבור וכמו כן קשה בריש כתובות (דף ג: וש"ס) דאמר דאיכא לצועות דמסרו נפשייהו ופריך ולידרוש להו דאונס שרי ומאי קושיא הא שפיר עבדן דמסרו נפשייהו משום גילוי עריות ותירץ ר"ת דאין חייבין מיתה על בעילת עובד כוכבים משום דרחמנא אפקריה לזרעיה דעובד כוכבים כדאמרינן בפ' נושאין על האנוסה (יבמות לא.) דכתיב וזרמת סוסים זרמתם ומתוך כך היה רולה ר"ת להתיר בת ישראל שהמירה ובא עליה עובד כוכבים ושוב נתגייר עמה לקיימה ביהדות דלא שייך למימר אחד לבועל בביאת עובד כוכבים דהויא כביאת בהמה והקשה הר"ר יצחק ב"ר מרדכי דע"כ בביאת עכו"ם נאסרה לבעל כדאמרי' התם דאיכא פרוצות בפ' האשה שנתארמלה (כתובות כו: וש"ס) גבי האשה שנחבשה בידי עכו"ם על ידי נפשות אסורה לבעלה ואמרינן נמי במגילה (דף טו.) כאשר אבדתי ממך אבא כך אבדתי ממך אלמא לגבי בעלה לא חשיב ביאת עובד כוכבים כביאת בהמה וגם לכהונה נפסלת בביאתו אע"פ שבביאת בהמה אינה נפסלת דאין זנות לבהמה כדאמרינן בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף נט.) דזכריה דעובד כוכבים הוא דאפקריה רחמנא לענין חייס אבל ביאת דעובד כוכבים לא אפקריה וכיון דנאסרה לבעל אסורה לבועל מונטמאה ונטמאה ואמרינן נמי בסוטה בפרק אלו נשים (ד' כו: וש"ס) דכותי מקנין על ידו ופוסל בתרומה ופריך פשיטא ונסתרה והיא נטמאה אמר רחמנא אחד לבעל ואחד לתרומה[א] ומשני מהו דתימא כי אמר ונסתרה והיא נטמאה הני מילי היכא דבהך ביאה אסירה ליה עבור ואל יהרג מצוה היא לקדש את השם או לא: **אבורייהו.** כל מידי דשייך בהו קדושת השם שייכא בהו דאם אומר לו לעבור על אותן מצות או יהרג ואם לא יקדש את השם יעבור עליהם הלכך האי נמי בכללן הוא: **אבורייהו.** לו"ר אפרטנמנ"ט ודוגמתו במנחות (דף עג.) עולה וכל [ב] אביזרהא: **לדבר זה.** מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד עבודת כוכבים אמר לו לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך שאני אנוס בדבר שאדוני נשען ע"י וכתיב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו: ואם

אפילו [ו] לשנויי ערקתא דמסאנא וכמה פרהסיא אמר ר' יעקב אמר רבי יוחנן אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם פשיטא ישראלים בעינן דכתיב [1] ונקדשתי בתוך בני ישראל בעי רבי ירמיה תשעה ישראל ונכרי אחד מהו תא שמע דתני [ז] רב ינאי אחוה דרבי חייא בר אבא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם [2] הבדלו מתוך העדה הזאת [ג] מה להלן עשרה וכולהו ישראל אף כאן [א] עשרה וכולהו ישראל והא אסתר פרהסיא הואי אמר אביי [3] אסתר קרקע עולם היתה רבא אמר [4] הנאת עצמן שאני דאי לא תימא הכי הני קוואקי ודימוניקי היכי יהבינן להו אלא הנאת עצמן שאני הכא נמי הנאת עצמן שאני ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא עכו"ם דאמר ליה להאי ישראל קטול אספסתא בשבתא ושדי לחיותא ואי לא קטילנא לך ליקטיל ולא לקטליה שדי לנהרא ליקטליה ולא ליקטול מ"ט לעבורי מילתא קא בעי בעו מיניה מר' אמי בן נח מצווה על קדושת השם או [ד] אין מצווה על קדושת השם אמר אביי ת"ש [ה] שבע מצות נצטוו בני נח ואם איתא תמני הויין א"ל רבא אינהו וכל אבזרייהו מאי הוי עלה אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב כתיב [3] לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי וכתיב [4] ויאמר לו לך לשלום ואם

ערקתא דמסאנא. שרוך הנעל שאם דרך העובדי כוכבים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר כגון שיש לד יהדות בדבר ודרך ישראל להיות לצועים אפילו שנוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חבריו ישראל והאי פרהסיא מדבר בישראל: **אפילו תוך תוך.** דעשרה בעינן וכולהו ישראל: **להלן.** במרגלים: **והא אסתר פרהסיא הואי.** ונבעלה לעובד כוכבים ולא מסרה נפשה לקטלא: **קרקע עולם היא.** אינה עושה מעשה הוא עושה בה מעשה: **הנאת עצמן.** שאין העובד כוכבים מתכוין להעבירו מילתו אלא להנאת עצמו מתכוין שאני ואין כאן חלול השם ליהרג על כך: **הני קוואקי ודימוניקי.** כלי נחשת שנותנין בהם נחליים גבוהין הן ועומדין לפני שולחן מלכים להתחמם כנגדן: **היכי יהבינן להו.** יוס חגי[ח] היה לפרסיים שנוטלין משרתי עבודת כוכבים אור מכל בית ובית ומעמידין בבית עבודת כוכבים שלהם ומתחממין העם כנגדן והיו נוטלין אף מבית ישראל בעל כרחם היכי יהבינן להו ולא מסרי נפשייהו לקדושת השם הלא חק עבודת כוכבים הוא: **אלא.** הואיל והעכו"ם אינו מתכוין להעבירו אלא להנאת עצמו מתכוין שצריך לאותו הכלי אין כאן קידוש השם ליהרג עליו ואף על פי שהעכו"ם אינו צריך לו אלא לאוק עבודת כוכבים הנאת עצמו הוא שצריך לאותו כלי ואינו אומר לי שאעבוד אני: **קטיל אספסתא.** קלור עשב מאכל בהמה: **נקטול.** האספסתא ולא לקטליה העכו"ם דכיון דאינו מתכוין להעבירו אלא לצורכי עצמו אין כאן חילול השם: **שדי לנהרא.** להעבירו הוא מתכוין ואי פרהסיא הוא אי אינו אלא לאוק גזרת המלכות[ט] לקטליה ולא ליקטול אספסתא: בן נח מוזהר על עבודת כוכבים כדאמר בד' מיתות (לעיל נו.) ואם אמר עבור ואל תהרג מצוה היא לקדש את השם או לא: **אבורייהו.** כל מידי דשייך בהו קדושת השם שייכא בהו דאם אומר לו לעבור על אותן מצות או יהרג ואם לא יקדש את השם יעבור עליהם הלכך האי נמי בכללן הוא: **אבורייהו.** לו"ר אפרטנמנ"ט ודוגמתו במנחות (דף עג.) עולה וכל [ו] אביזרהא: **לדבר זה.** מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד עבודת כוכבים אמר לו לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך שאני אנוס בדבר שאדוני נשען ע"י וכתיב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו: ואם

לא אינטריך ואי בהם אלא כי היכי דלא נילף שאר מצות מרוצח ונערה המאורסה דאפילו בצינעה יהרג ואל יעבור לכ"ע: ואם

נח א מיי' פ"ה מהל' יסודי התורה הלכה ב' סמג עשין ה טוש"ע י"ד סי' קנז סעיף ח:

נט ב (מיי' שם הלכה ג) טוש"ע שם בהג"ה:

ס ג מיי' שם הלכה ב טוש"ע שם סעיף ח:

סא ד מיי' פ"י מהל' מלכים הלכה ב:

ו) [עי' תוס' שבת מט. ד"ה נעלם], ז) [ברכות כח: ע"ש מגילה כג: ע"ש], ח) [ל"ל ואתיא עדה עדה דכתי' התם עד מתי לעדה הרעה הזאת כך איתא במגילה כג: ובזה תבין פירש"י ד"ה להלן במרגלי'], ד) [לעיל נו.], ה) בס"ל: אחד, ו) בס"ל: שעת השמד, ז) [כ"ה גי' העורוך שם אבל לפנינו איתא וכל תבירתה], ח) [ל"ל לבועל], ט) ע"ש הטוסתא, י) [וע"ע תוס' מגילה טו. ד"ה כשם],

---

תורה אור השלם

1. וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם:
ויקרא כב לב
2. הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרֶגַע: במדבר טז כא
3. לְדָבָר הַזֶּה יִסְלַח יְיָ לְעַבְדֶּךָ בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵּית רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת שָׁמָּה וְהוּא נִשְׁעָן עַל יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוִיתִי בֵּית רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח יְיָ לְעַבְדֶּךָ בַּדָּבָר הַזֶּה: מלכים ב ה יח
4. וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרֹת אָרֶץ: מלכים ב ה יט

לעזי רש"י

לו"ר אפרטינימינט. השייך להם (מלה במלה: שייכותם).

מוסף רש"י

מה להלן עשרה. עדה אין פחותה מעשרה, שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב (מגילה כג:).

הדרן עלך בן סורר ומורה

ואם איתא לא לימא ליה. לא היה לו להודות לדבר איסור דא"ל דמשמע דהודה לו. נהי דלהוכיחו לא היה מצווה להוכח תוכיח את עמיתך כתיב (ויקרא יט) ולא גר תושב מיהו אודויי לדבר איסור לא לודויי: **בצנעה.** נעמן בצנעה הוה ולא היו ישראל בבית רמון שהוא משתחוה לשם וגבי קדושת השם בתוך בני ישראל כתיב[1] ואפילו נצטוו בני נח עליה לא נצטוו לקדשו בתוך הכותים אלא בתוך ישראל: **העלה לבו טינא.** נימוק. מרוב אהבה נטמטם לבו והעלה חולי: **משום פגם.** משפחת האשה שהיו בושין בדבר: **שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות.** לעמוד בפני האנשים לתת בהם עיניהם וימסרוס להם לביאה: **ולינסבה מינסב.** לתין כאן פרוצות בעריות לכולהו ליעבדן הכי ולינסבן ותין כאן עבירה אלא מצוה: **לא מיבעא דעתיה.** ולא ירפא בכך: **מיום שחרב בית המקדש.** כשל הכם מדאגות רבות ותין רוח קמה באיש להיות תאב לאשתו לפיכך ניטל טעם ביאה: **וניתן לעוברי עבירה.** שיצר הרע תוקפן ומרבה תאותן: **דכתיב ולחם סתרים ינעם.** לישנא מעליא נקט כמו כי אם הלחם אשר הוא אוכל (בראשית לט):

הדרן עלך בן סורר ומורה

אלו הן הנשרפין הבא על האשה ובתה. בגמרא מפרש לה: **ובת בתן.** כלומר וכן בת בתן שזינתה היא בשריפה אבל בועלה לאו בשריפה הוא: **יש בכלל אשה ובתה.** כלומר אשה ובתה כתיבי בהדיא כדמפרש בגמרא דהאי אשה ובתה היינו חמותו דשריפה כתיבא בה כדכתיב (ויקרא כ) [2](כי יקח איש) את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו ואתהן: ויש בכללן כלומר מייניהו ילפינן כולהו הנך בגזירה שוה כדלקמן בברייתא: **בתו.** מאנוסתו דלאו בת אשתו דנחייב עליה משום בת אשתו דהא אנוסה לאו אשתו היא: **בת בתו ובת בנו.** שהיה לו מאנוסתו: **בת אשתו.** בין שהיא בתו בין שהיא חורגתו: **גמ' הבא על האשה שנשא בתה לא קתני.** כלומר מכדי מדקתני סיפא יש בכלל וכו' מכלל דהאי אשה ובתה בהנך דכתיבן מיירי ולאו באשתו ובבת אשתו קאמר אלא בחמותו דשריפה כתיב בה והא הבא על האשה דקתני לאו באשתו הוא דא"כ הבא על האשה ואמה מבעי ליה למתניה וא"נ הך אשה אחמותו קאמר הוה ליה למתנייה הבא על האשה שנשא בתה דהיינו חמותו הא לא קתני אלא הבא על אשה ובתה מכלל דתרוייהו לאיסורא ולא הוכרה אשתו לכאן ומאן ניהו חמותו ואם חמותו והכי קאמר הבא על אם חמותו או על בתה דהיינו חמותו וקתני יש בכלל אשה ובתה כולהו הנך אלמא הך אשה ובתה כתיבי בהדיא: **הניחא לאביי דאמר.** בפירקין (דף עו.) גבי פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא: **משמעות דורשין אינה ביניהו.** ומסיק למילתיה דלרבי עקיבא כתיבא בהדיא אם חמותו מתניתין מני ר"ע היא: **אלא לרבא דאמר.** בין לרבי ישמעאל בין לרבי עקיבא לא כתיבא אלא בחמותו שבא עליה לאחר מיתת אשתו פליגי מתניתין מני: **אמר לך רבא תני על האשה שנשא בתה.** דהיינו חמותו דכתיבא בהדיא [3](איש כי יקח) את אשה דהיינו אשתו ואת אמה דהיינו חמותו: **יש בכלל אשה ובתה וכו'.** קתני נמי חמותו ומילתא דתמיה היא דההוא לאו מדרשא אתא וקתני בהדייהו: **לאביי.** דאמר חמותו ואמה כתיבן בהדיא אייתי דתנא בהאי כללא אם חמיו דאחתיה מדרשא נקט אגב ריהטא חמותו ואם חמותו: **אין לי אלא אשה ואמה.** דהיינו חמותו: **נאמר כאן.** בשריפה זמה היא: **ונאמר.** בזוהרת בתה ובת בתה ובת בנה [ויקרא יח] שאחרה הנה זמה היא: **אף כאן.** לענין עונש שריפה בתה ובת בתה ובת בנה בהאי דינא דהאי קרא: **מנין לעשות זכרים בנקבות.** לקמן מפרש: **מנין לעשות למטה למעלה.** לקמן [ע"ב] נמי מפרש: **ומה כאן למעלה למטה אף להלן למעלה למטה.** לקמן [שם] מפרש: **בהדי הדדי אתיין.** הא דבינהו לתרוייהו בגזרה שוה לאתיא זמה זמה: **אלא אם חמיו כאם חמותו.** השתא אם חמותו אכתי לא קמה לן עדיין לא העמידה על בוריה בשריפה מן התורה דהא האי תנא לפוס ריהטא שמעינן ליה דהאי אשה דקרא היינו אשתו ואפי' למאן דאמר אם חמותו כתיבא לאו ממשמעותא דאת אשה ואמה נפקא ליה אלא ממשמעותא דאותו ואתהן: **אם חמיו קא מהדר עלה.** מחזר עליה להביאה לתורת אם חמותו דקאמר זכרים בנקבות הא אכתי לא אשמעינן תנא אם חמותו:

אמר

ואם איתא לא לימא ליה. לא היה לו להודות לדבר איסור דא"ל דלא היו ישראל בבית רמון וגבי קדוש השם בתוך בני ישראל כתיב ואפילו למאן דאמר בצנעה נמי יהרג ואל יעבור הני מילי ישראל אבל כותי לא ולעולם אימא לך דבן נח מצווה על קדוש השם כגון פרהסיא ולמסקנא זו לא איפשטא בעיין ולשון מאי הוי עלה משמע דמסקנא דפשיטות היא וגראה יותר כספרים דגרסינן ואם איתא לימא ליה הא בצנעה הא בפרהסיא וקא פשיט דלא מפקיד מדאמר ליה סתם לך לשלוס:

הדרן עלך בן סורר ומורה

ומאי נינהו חמותו ואם חמותו. הוה מצי למימר בתה ובת בתה אלא הני נקט דכתיב בהו שריפה בהדיא:

מנין

ואם איתא לא לימא ליה הא בצנעה הא בפרהסיא אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא ובאו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שתבעל [4]אמרו חכמים ימות ואל תבעל לו תעמוד לפניו ערומה ימות ואל תעמוד לפניו ערומה תספר עמו מאחורי הגדר ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר פליגי בה ר' יעקב בר אידי ור' שמואל בר נחמני חד אמר אשת איש היתה וחד אמר [5]פנויה היתה בשלמא למאן דאמר אשת איש היתה שפיר אלא למ"ד פנויה היתה מאי כולי האי רב פפא אמר משום פגם משפחה רב אחא בריה דרב איקא אמר [6]כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ולינסבה מינסב לא מייתבה דעתיה כדר' יצחק דא"ר יצחק [6]מיום שחרב בית המקדש ניטלה טעם ביאה וניתנה לעוברי עבירה שנאמר [1]מים גנובים [7]ימתקו ולחם סתרים ינעם:

הדרן עלך בן סורר ומורה

ואלו [7]הן הנשרפין הבא על אשה ובתה ובת כהן שזנתה יש בכלל אשה ובתה בתו ובת בתו ובת בנו ובת אשתו ובת בתה ובת בנה [8]חמותו ואם חמותו ואם חמיו: **גמ'** הבא על אשה שנשא בתה לא קתני אלא הבא על אשה ובתה מכלל דתרוייהו לאיסורא ומאן נינהו חמותו ואם חמותו וקתני יש בכלל אשה ובתה מכלל דתרוייהו כתיבי בהדיא והנך מדרשא אתיא הניחא לאביי דאמר [7]משמעות דורשין איכא בינייהו מתניתין מני רבי עקיבא היא אלא לרבא דאמר [9]חמותו לאחר מיתה איכא בינייהו מתניתין מני אמר לך רבא תני הבא על אשה שנשא בתה: יש בכלל אשה ובתה חמותו ואם חמותו ואם חמיו: לאביי איידי דקא בעי למיתנא אם חמיו תני נמי חמותו ואם חמותו לרבא איידי דקא בעי למיתנא אם חמיו ואם חמותו תני נמי חמותו מנהני מילי דת"ר [2]איש אשר יקח את אשה ואת אמה אין לי אלא אשה ואמה בת אשה ובת בתה ובת בנה מנין נאמר [2]כאן זמה ונאמר להלן [3]זמה מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה אף כאן בתה ובת בתה ובת בנה מנין לעשות זכרים בנקבות נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה מה להלן זכרים בנקבות אף כאן זכרים בנקבות מנין לעשות למטה כלמעלה נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה מה להלן למטה כלמעלה אף כאן למטה כלמעלה ומה כאן למעלה כלמטה אף להלן למעלה כלמטה [10] אמר מר מנין לעשות זכרים בנקבות מאי זכרים בנקבות אילימא בת בנה כבת בתה בהדי הדדי קאתיאן אלא אם חמיו כאם חמותו השתא אם חמותו לא קמה לן אם חמיו מיהדר עלה

סב א ב ג מיי' פ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה ט ועיין בצ"י י"ד סימן קנז:
א ד מיי' פ"ח מהלכות אסורי ביאה הלכה ה [והל' ו] ופט"ו מהלכות סנהדרין הלכה יא סמג עשין קיב:

מסורת הש"ס

1) [עי' תוספות ב"ב יב. ד"ה אטון], 2) [נדרים לא.:], 3) [ירו' ל"ג ממותו וכו'], 4) [לקמן עו.:], 5) [שם], 6) ל"ל למטה כלמעלה. מהרש"א תש"ל רש"ש, 7) [ויקרא כב], 8) ל"ל ואיש אשר יקח],

תורה אור השלם

1. מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם:
משלי ט יז
2. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם:
ויקרא כ יד
3. עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת בַּת בִּנָּהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שְׁאֵרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא:
ויקרא יח יז

מנין לעשות שאר הבא ממנו כו'. ואם תאמר מה לשאר הבא ממנה שכן אם אמה אסורה תאמר בשאר הבא ממנו דאם אמו מותרת ועוד למאן דאמר שריפה חמורה מה לשאר הבא ממנה שכן אמה בשריפה תאמר בהא שאמו בסקילה וי"ל דכיון דילף מאי דכתיב בהדיא גבי האי כאלו כתיב גבי האי לא שייך לאקשויי מידי:

אמך היא. בפ' ד' מיתות (לעיל דף נד.) דרשינן משום אמו אתה מחייבו וכו' ותרתי ש"מ: **איבא** למיפרך מה להיא כו'. אין הג"ש מופנה משני לדדין ולכן למדין ומשיבין:

מ) **אמר** קרא אשת בנך היא. וא"ת אכתי אי מה הוא דודתו אסורה אף היא דודתה אסורה וי"ל דלא שייך לאקשויי אלא מחייבי מיתות ב"ד דלענין מיתה נאמרה גזרה שוה: אמר

אמר אביי הכי קאמר מנין לעשות שאר הבא ממנו כשאר הבא ממנה נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה וכו' והא בשאר דידיה לא כתיבא ביה זמה מ) אמר רבא אמר לי רב יצחק בר אבודימי אתיא [1]הנה [2]הנה אתיא זמה [3]זמה אמר מר מנין לעשות למטה כלמעלה מאי למטה כלמעלה אילימא בת בנה ובת בתה כבתה בהדי הדדי קאתיין אלא אם חמיו ואם חמותו כחמותו האי למטה כלמעלה למעלה כלמטה הואי תני למעלה כלמטה אי הכי נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה ומה השתא אינהי לא כתיבה זמה דידהו כתיבא אמר אביי הכי קאמר מנין לעשות שלשה דורות למעלה כשלשה דורות למטה נאמר למטה זמה ונאמר למעלה זמה מה למטה שלשה דורות אף למעלה שלשה דורות ומה בעונש עשה למטה כלמעלה אף באזהרה נמי עשה למעלה כלמטה רב אשי אמר לעולם כדקתני ומאי למטה למטה באיסור אי מה היא אם אמה אסורה אף הוא אם אמו אסורה מ) אמר אביי אמר קרא [4]אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אם אמו רבא אמר בין למאן דאמר נ) דון מינה ומינה ובין למאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה לא אתיא למ"ד דון מינה ומינה מה היא אם אמה אסורה אף הוא נמי אם אמו אסורה ומינה מה היא בשריפה אף הוא נמי בשריפה למ"ד שריפה חמורה איבא למיפרך מה להיא שכן אמה בשריפה תאמר בהוא שאמו בסקילה ועוד אמו בסקילה אם אמו בשריפה ועוד מה היא לא חלקת בה בין אמה לאם אמה אף הוא נמי לא תחלוק בו בין אמו לאם אמו ולמ"ד סקילה חמורה מהאי קושיא לא נידונה ולמ"ד דון מינה ואוקי באתרה התם הוא דבשריפה אמה אסורה אף הוא נמי אם אמו אסורה ואוקי באתרה אבל הכא בסקילה כדאשכחן באמו למ"ד שריפה חמורה איבא למיפרך מה

כאן זמה: **הכי קאמר.** לעולם אמה חמיו ואם חמותו מהדר ובהאי לד נקטיה לדרשה דידיה: **מנין לעשות.** למעלה מאשתו שלשה דורות לאיסור להיינו אם חמיו שהוא דור שלישי לאשתו וכן אם חמותו: **כשלשה דורות למטה.** כמו שמצינו שהוחזר ועונש למטה הימנה שלשה דורות להיינו בת בתה וכן בת בנה: **נאמר למטה זמה.** שאינה הנה זמה היא [שם יח]: **ונאמר למעלה זמה.** דכתיב (שם כ) כיא) יקח את אשה ואת אמה זמה היא: **מה למטה שלשה דורות אף למעלה שלשה דורות.** אתרבו בדינא דקרא. הכי למדנו לעונש ועדיין אזהרה לא שמענו בהם דהא זמה למעלה גבי עונש כתיב. והדר יליף מסקנא דברייתא מה בעונש עשה למטה בתה ובת בתה ובת בנה כלמעלה בחמותו דהא רבינן להו לעיל [ע"ל] שריפה אף באזהרה עשה למעלה חמותו ואם חמותו ואם חמיו שלא נאמר בהן אזהרה כלמטה כבתה ובת בתה ובת בנה הכי למדנו לעונש מאזהרה ב) ולישנא דברייתא הכי קאמר מנין לעשות למעלה מאשתו כלמטה מאשתו לענין שלשה דורות נאמר למעלה מאשתו זמה ונאמר למטה מאשתו זמה ועשה הכתוב למטה כלמעלה בת בתה כבתה אף למעלה מאשתו עשה כלמטה עשה אם חמותו כחמותו. הכי למדנוס לעונש ללמדס באזהרה שאף חמותו עצמה לא נאמר באזהרה מה בעונש למטה כלמעלה רבינן שאר של מטה הימנה לשאר של מעלה ממנה אף באזהרה עשה שאר של מעלה הימנה כשאר של מטה הימנה. ואע"ג דברייתא איפכא תני תני אבי מפיך: **רב אשי אמר לעולם דדקאני.** דלא תצטריך לאפוכה ולמתני מה להלן למטה כלמעלה אף כאן למעלה כלמטה אלא אף כאן למטה כלמעלה ומאי למטה דקאמר למטה באיסור. איסור הקל הכי למטה והחמור הכי למעלה והכי קאמר מנין לעשות אם חמיו ואם חמותו שהן רחוקות ואסורין ג) למטה כחמותו שהיא קרובה ואיסורה עליון וחמור נאמר כאן זמה [כו']. ורב אשי לא קשיא ליה הא דקשיא לן לעיל השתא אינהו לא כתיבי זמה דידהו כתיבי דהאי נאמר כאן זמה לאו עלייהו קאי אלא הכי נקט למילתיה נאמר כאן בחמותו זמה ונאמר להלן בבת אשתו זמה מה להלן למטה באיסור כלמעלה באיסור חייב הכתוב על בת בתה ובת בנה כבתה אף כאן נעשה אם חמיו ואם חמותו כחמותו והיינו למטה באיסור כלמעלה באיסור. וסיפא דהדר תני מה כאן למטה כלמעלה אף להלן למעלה כלמטה רב אשי כאביי מפרש לה למילף אזהרה בחמותו ואם חמותו ואם חמיו והכי קאמר ומה כאן בעונש רבינן בגזרה שוה שאר של מטה הימנה כשאר של מעלה הימנה לשריפה אף באזהרה החמורה ד) בשאר של מטה גרבה שאר של מעלה מאשתו חמותו ואם חמותו כשאר של מטה באזהרה: **אי.** כיון דאמרת מנין לעשות שאר הבא הימנו כשאר הבא הימנה נימא מה היא אם אמה אסורה לו אף הוא אם אמו אסורה לו משום ערוה ואנן גבי שניות מדברי סופרים ה) תנן לה ביבמות בפרק כילד (דף כא.): **אמך היא.** מיעוטא הוא: **רבא אמר.** לא מצעי ליה קרא למעוטי דלא תיסק אדעתין לאתויי הא בגזירה שוה דבין למאן דאמר בכל גזירות שוות שבתורה דון מינה ומינה בין למאן דאמר וכו' לא אתיא שפיר כדמפרש ואזיל: **דון מינה ומינה.** לכל דבריה נלמוד ממנה מאחר שעיקרו של דבר למדתי מחבירו אף לכל דבריה נלמוד ממנה. וכן אם באת ללמוד אם אמו מאם אמה לאיסורא צריך אתה ללמוד הימנה אף לשריפה שהרא בשריפה: **כין למאן דאמר דאמרינן דון מינה ואוקי באתרה.** דון עיקר הדבר ללמדו מחבירו אבל לשאר דבריו שאתה מולא דינו מפורש בו ואתה יכול ללמוד מיניה ובין דבר מדבר ואינך צריך ללמד מחבירו העמידנו במקומו ואל תשווהו לחבירו. וכאן נמי למוד אם אמו מאם אמה לאיסורא דלא כתיבא בה בהדיא אבל לענין מיתה תעמידנה במקומה למילף שאר דידיה מיניה ובין דבר מדבר ולמוד אף אם אמו בסקילה מאמו שהיא בסקילה דהא גבי דידה נמי אם אמה כאמה שויא לשריפה: **ולא אתיא.** כדמפרש ואזיל: **מה היא בשריפה אף הוא בשריפה.** כלומר מה שאר אשתו אם אמה בשריפה היא אף הוא שאר שלו אם אמו בשריפה: **איבא למיפרך.** בתחלת הדין דילפת מיניה לאיסורא: **מה להיא.** לשאר אשתו דין הוא להחמיר ולאסור את אם אמה שכן החמיר הכתוב על אמה לשריפה ואשכחן בה לד חמור: **ועוד אמו בסקילה.** שהיא קלה אם אמו תהא בשריפה חמורה בתמיהה: **ועוד.** כיון דאתית לן למידן מינה ומינה מאי חזית דדיינת הכי דון הכי מה היא לא חלקת בה בין אמה לאם אמה אף הוא לא תחלוק וכו' הלכך לא אתיא לשריפה וכיון דלא מצית למילף מינה ומינה אף בתחילת הדין לאיסורא לא תלמוד. ולמאן דאמר נמי סקילה חמורה ולישנא מתני פירכי קמאי מיהו משום האי קושיא בתרייתא לא נדונס זה מזה: **איבא למיפרך.** על תחילת הדין דקא יליפת לה לאיסורא אם אמו מאם אמה:

מה

1. עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתֶּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתֵךְ הֵנָּה:
ויקרא יח י
2. עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֶּה אֶת בַּת בְּנָהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שְׁאֵרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא:
ויקרא יח יז
3. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם:
ויקרא כ יד
4. עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֶּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ:
ויקרא יח ז

מוסף רש"י

אתיא הנה הנה. לאיסורא, שבתו מאשתו וכן בת בתו ובת בנו ילפא מערות אשה ובתה לא תגלה, והכי בתו מאשתו בכלל בת אשתו, אבל בתו מאוסתו לא משתמעא, דכתיב ערות אשה, ולשון איסות דעל ידי קידושין משמע, וגלי רחמנא בבת בתו ובת בנו מאוסתו בהאי קרא ערות בת בנך או בת בתך, והכא לשון איסות לא כתיב, ואכתי בתו לא כתיב הכא, ואילפין בג"ש כתיב הכא בקרא דאוסה כי ערותך הנה וכתיב בקרא אחריתא דאיסות שאר הנה, מה התם בתו כבת בתו, אף כאן בתו כבת בתו (יבמות ג. וכעי"ז חגיגה יא: ולעיל נא.). **אתיא זמה זמה.** לשריפה, כתיב הכא בבתו מאשתו זמה היא וכתיב בשריפה זמה היא בשם ישרפו אותו ואתהן הנה, מה התם בתו כבת בתו, אף כאן בתו כבת בתו (יבמות ג. וכעי"ז חגיגה יא: מאחר שלמדת אוסה מנשואה, ונשואה כתיב זמה היא כמה דכתיב באוסה דמי, וחזור ולמוד בה שריפה מתיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא בשם ישרפו אותו ואתהן (חגיגה יא:). **בין למאן דאמר דון מינה כו'.** פלוגתא דר' אליעזר ור' יהושע בהעור והרוטב (יבמות עח:). **דון מינה ומינה.** כל דבר שאתה למד מחבירו בגזירה שוה או בהיקש, הוי למד ממנו בכל דבריו (זבחים צא: וכעי"ז יבמות שם, ב"ק כה: שבועות לא. וחולין קכ:). **דון מינה ואוקי באתרה.** למאי דצריכי גמרינן, למאי דלא צריכינן מוקמינן באתרא (יבמות שם) כלומר לאחר שלמדו משם והבאתו לכאן העמידהו כאן בתורת שאר דבריס המפורשים בו (שבועות לא.) מה שהדבר צריך ללמוד מחבירו שאין יכול ללמוד מגופו, ילמד מחבירו ולשאר דבריס שאתה יכול ללמוד מגופו העמידהו על מקומו (זבחים צא: וכעי"ז חולין קכ:).

מ) לעיל נא. לקמן עו. פז: חגיגה יא: יבמות ג. כריתות ה., ב) [לעיל נג:], ג) [יבמות עח: ב"ק כה: שבועות לא. זבחים צא: מנחות סב. קז. חולין קכ: נדה מג:], ד) [לפנינו רבא], ה) [ויקרא יח], ו) [שם], ז) [ע"ל], ח) [ע"ל אשר], ט) גי' רש"ל ולאזהרה, י) בש"ל: ואיסורן, כ) בש"ל: האמורה, ל) [ע"ל תניא], מ) שייך לדף עו.

מה להיא. לשאר אשתו דין הוא להחמיר ולאסור את אם אמה שכן מצינו באותו שאר לד חמור שכן אמה בשריפה: **ועוד מה היא לא חלקת כן בתה לאם אמה אף הוא וכו'.** כלומר מאי חזית דכי אמרת אוקים בתתרה למילף שאר דידיה מיניה ודיה דבר מדבר שנאמר דאם אמו היא בסקילה כאמו כי היכי דבשאר דידה אם אמה כאמה דילמא אוקמא בתתרה ומימא דבשריפה היא כבתו כי היכי דבשאר דידה אם אמה כבתה והא לא אפשר כיון דס"ל שריפה חמורה איכא למיפרך אמו בסקילה ואם אמו בשריפה: **אף היא כלתה אסורה.** כיון דרביתה הזכרים בנקבות השוה נמי נקבות הזכרים שאר אשתו כשאר ויהא אסור אף באשת חורגו ואמן הוא דאמרינן מותר אדם באשת חורגו: כלתו בסקילה בפ' ד' מיתות (לעיל דף נג.): **איכא למיפרך.** בתחילת הדין לאוסרה: **למ"ד שריפה חמורה.** ואינה לפירכא קמייתא משום האי קושיא בתרייתא לא נדונה כלומר לא תילפינהו מהדדי ואפי' לאוסרה דכיון דלא מצית למידן מינה ומינה: ה"ג **אבל הכא בשריפה דבאשכחן באמה.** דהיינו אתרה דומיא דידיה דכלתו כאמו: **ועוד מה הוא חלקת.** כלומר מאי חזית דכי אוקמת ליה בתתרה למילף שאר דידה מיניה ודיה שריפה כאמה דומיא דידיה דכלתו כאמו אוקמת בתתרה הכי ולמוד שאר דידיה מיניה ודיה ואימא הכי כיון דבתה בשריפה לריכין אנו לענוש בכלתה מיתה חמורה מזאת ובסקילה והיינו מיניה ודיה מבתה שהיא בשריפה אתה למד לכלתה סקילה שצריך אתה לחלוק ולהחמיר בין בתה לכלתה דמה הוא חלקת בו להחמיר כלתו מבתו אף היא וכו'. והאי לאו דון מינה ומינה הוא אלא גלויי מילתא בעלמא היא דכי ילפת שאר דידיה מיניה ודיה יש לך להחמיר בכלתה מבתה ואם באת לומר כן איכא למימר דאין לך ללמוד כן אלא להשוות כלתה לאמה כי היכי דכלתו שוה לאמו הלכך איכא למימר סקילה ואיכא למימר שרפה מש"ה לא נדונה: **כאו מאנוסתו מניין.** בשאר דידיה בקרא דערות בת בנך וגו'[1] דאוקימנא[2] באונסין לא כתיבא בתו: **גלויי מלתא בעלמא הוא.** ואין זה עונש מן הדין דהא בת בתו מקורבת דבתו היא דאתיא. והיכי דמי עונש מן הדין כגון ערות אחותך בת אביך או בת אמך[1] אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו ואם באתה להביא בת אביו ובת אמו מק"ו זה עונש מן הדין דהא לאו מכח קורבה דהא אתיא דזו קורבה מחמת עצמה וזו קורבה מחמת עצמה אבל הבא על בת בתו אינה קרובה לו אלא משום בתו: **אתיא הנה הנה.** לאיסורא נאמר בשאר[1] הנה מה להלן בתה בת בתו ומאחר שנתרבית להיות בת בתו אתיא לשריפה בגזירה שוה דומה זמה בת בתו כדאמרינן לעיל [עה.]: **הולרך הלכתוב לומר ובת איש כהן.** דהוה ליה למימר ובת כהן וכתוב אינו לומר לך בת איש מאנוסתו שאינה בת אשתו כי תחל לזנות את אביה כלומר שזנתה מאביה בשריפה: **אי מה בת כהן.** נשואה מאחר היא בשריפה ואין בועלה בשריפה: **אף כאו מאנוסתו היא בשריפה ולא הוא.** דהיא תשרף כתיב [ויקרא כא] ולא הוא: **רבא אמר בשלמא התם.** גבי בת כהן בנשואה או בארוסה משמעי קרא כדילפינן בפרק ד' מיתות [לעיל נא:] כי אפיקתיה לבועל מדינא דבת כהן: **ואוקמיה אדינא.** דבועל אשת איש דהא לא נפקא מכלל אשת רעהו [ויקרא כ] אבל בא על בתו משום קורבא היא בין בנשואה ואי מפקת לאביה מכלל דינא אתי דינא מוקמת ליה אדינא דפנויה מוקמת ליה ומפטר אפשר לומר כן השתא אימי דלא עבדא מידי מיקטלא אימו מיפטר והא קיימא לן (ב"ק דף טז:) השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה: **אל תחלל את בתך.** אל תחללה בזנות: **יכול בכהן המשיח כאו בלוי וישראל.** שמחללה ופוסלה מתרומה כל [א] זמן היותה תחתיו: **במוסר כאו.** לאדם לבעילת זנות שלא לשם אישות: **תחלל.** שני חלולין משמע: **המשיח כאו לזקן.** ומתוך שאינה מקבלתו מזנה היא עליו: **זה המשהה כאו בוגרת.** שמתאוה להפקירה[2] ומזנה: **אין לך עני בישראל.** לקמן [ע"ב] מפרש לה: **משהה כאו בוגרת לאו רשע ערום הוא.** שמשהא אותה בשביל מלאכה וזו היא ערמת רשע שגורם להזנותה בשביל הנאתו שאין רוצה לקנות שפחה לשמשו:

הכי

מה להיא שכן אמה בשרפה תאמר בהוא שאמו בסקילה ועוד הוא כהיא מה היא לא חלקתה בה בין בתה לאם אמה אף הוא לא תחלוק בו בין בתו לאם אמו ולמאן דאמר סקילה חמורה מהאי קושיא לא נידונה אי מה הוא כלתו אסורה אף היא כלתה אסורה אמר אביי אמר קרא [1]אשת בנך היא משום אשת בנך אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת בנה רבא אמר בין למ"ד דון מינה ומינה בין למאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה לא אתיא למאן דאמר דון מינה ומינה מה הוא כלתו אסורה אף היא נמי כלתה אסורה ומינה מה הוא בסקילה אף היא נמי בסקילה למ"ד סקילה חמורה איכא למיפרך מה להוא שכן אמו בסקילה תאמר בהיא שאמה בשרפה ועוד בתה בשרפה וכלתה בסקילה הוא בעצמו יוכיח דבתו בשרפה וכלתו בסקילה אלא מה הוא לא חלקת בו בין אמו לכלתו אף היא לא תחלוק בה בין אמה לכלתה ולמ"ד שרפה חמורה מהאי קושיא לא נידונין ולמ"ד דון מינה ואוקי באתרה מה הוא כלתו אסורה אף היא כלתה אסורה ואוקי באתרה התם הוא דבסקילה אבל הכא בשרפה כדאשכחן באמה למ"ד סקילה חמורה איכא למיפרך מה להוא שכן אמו בסקילה תאמר בהיא שאמה בשרפה ועוד מה הוא חלקת בו בין בתו לכלתו אף היא תחלוק בה בין בתה לכלתה ולמ"ד נמי שרפה חמורה מהאי קושיא לא נידונין בתו מאנוסתו מנין האמר אביי [א]ק"ו על בת בתו ענוש על בתו לא כל שכן וכי [ב]עונשין מן הדין [ג]גלויי מילתא בעלמא הוא [ד]רבא אמר אמר לי ר' יצחק בר אבדימי אתיא הנה הנה אתיא זמה זמה תני אבוה דרבי אבין [ה]לפי שלא למדנו לבתו מאנוסתו הוצרך הכתוב לומר [2]ובת איש כהן אי מה בת כהן היא בשרפה ואין בועלה בשרפה אף בתו מאנוסתו היא בשרפה ואין בועלה בשרפה אמר אביי אמר קרא [2]את אביה היא מחללת מי שמחללת את אביה יצתה זו שאביה מחללה רבא אמר בשלמא התם אפיקתיה מדינא דבת כהן ואוקימתה אדינא דבת ישראל הכא אדינא דמאן מוקמת ליה אדינא דפנוייה מוקמת ליה אזהרה לבתו מאנוסתו מניין בשלמא לאביי ורבא מהיכא דנפקא להו עונש מהתם נפקא להו אזהרה אלא לדתני אבוה דרבי אבין מאי אמר רבי אילעא אמר קרא [3]אל תחלל את בתך להזנותה מתקיף לה רבי יעקב אחוה דרב אחא בר יעקב האי אל תחלל את בתך להזנותה להכי הוא דאתא האי מיבעי ליה לכדתניא אל תחלל את בתך להזנותה יכול בכהן המשיא את בתו ללוי וישראל הכתוב מדבר ת"ל להזנותה בחילול שבזנות הכתוב מדבר [ד]במוסר את בתו שלא לשם אישות אם כן לימא קרא אל תחל מאי אל תחלל שמע מינה תרתי ואביי ורבא האי אל תחלל את בתך להזנותה מאי עבדי ליה אמר רבי מני זה המשיא את בתו לזקן כדתניא אל תחלל את בתך להזנותה רבי אליעזר אומר [ג]זה המשיא את בתו לזקן ר"ע אומר זה המשהא בתו בוגרת אמר רב כהנא משום רבי עקיבא אין לך עני בישראל אלא רשע ערום והמשהא בתו בוגרת אטו המשהא בתו בוגרת לאו רשע ערום הוא אמר אביי

אמר אביי ק"ו. אבי נמי אית ליה גזירה שוה כדאמרינן לעיל אלא דקאמר הכא לא צריך ומיהו קשה מפ"ק דכריתות (דף ה.) גבי אל תהי ג"ש קלה בעיניך דמשמע התם דאבי לא יליף בתו מאנוסתו אלא מגזירה שוה:

תני אבוה דרבי אבין כו'. מדבעי קרא משמע דלית ליה גזירה שוה דהנה הנה וזמה ותימה א"כ בת בתו ובת בנו מנא ליה דבשריפה ועוד קשה דהאי אית אינטריך לכדדרשינן בפרק ד' מיתות (לעיל דף נא.) אע"פ שאינה כהנת דמאית דריש כדפירש בקונטרס: איזהו

מסורת הש"ס

א) לעיל נד. וש"נ, ב) [יבמות סח:], ג) [לעיל עה: וש"נ], ד) [תוספתא פי"ב], ה) ל"ל דידה וכן לקמן. רש"ש, ו) [ויקרא יח], ז) [יבמות לז.], ח) י"ג: לתפקידה וברש"ש כתוב של"ל להפקידה,

תורה אור השלם

1. עֶרְוַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה אִשֶּׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ:
ויקרא יח טו
2. וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תָחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף:
ויקרא כא ט
3. אֵל תְּחַלֵּל אֶת בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה:
ויקרא יט כט

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יכול וכו' כל ימי היותה:

מוסף רש"י

וכי עונשין מן הדין. מדין ק"ו, דייני ממונות ומלות עשה והלכות עבודה ופסולי קדשים אתה למד מק"ו, אבל לא מזהרות ועונשין (חגיגה יא:).

עין משפט נר מצוה

ב א מיי' פ"ב מהלכות איסורי ביאה הל' ו:
ג ב מיי' פ"ב מהלכות נערה בתולה הלכה יז סמג לאוין פה טושע"ע אה"ע סימן קעז סעיף ה בהג"ה:
ד ג מיי' פכ"א מהלכות איסורי ביאה הלכה כו סמג עשין מח טושע"ע אה"ע סימן ב סעיף טו:

עו: הנשרפין פרק תשיעי סנהדרין

איזהו עני רשע ערום. רשע ערום איכא טובא כדמפרש בסוטה בפרק היה נוטל (דף כ. ושם) אבל עני רשע ערום ליכא אלא האי לחודיה: **סמוך לפירקן.** משמע הכא דאבנו נמי קאי וקשה דבפרק חרש לא תקינו ליה נישואין ואמר בהאשה רבה (שם דף לו:) דנשותיהן פטורות מן החלילה ומן היבום אלמא בעילת זנות היא וי"ל דלא חשיב מיהא בעילת זנות דהא אמר בפרק הכותב (כתובות דף 5.) דקטן שהשיאו אביו אשה כתובתה קיימת[ע]:

והמלוה סלע לעני כו'. משמע דמלוה קעביד וקשה דבפ"ק דחגיגה (דף ה. ושם) אמרינן לרות רבות ורעות זה הממליא מעות לעני בשעת דוחקו ומפרש ר"ת דהכא במלוה לצורך מזונות אבל התם מיירי כשהמלוה דוחקת לגבות ממנו מס וגולגוליות וארנוניות ואם לא היה מולא היו מניחין אותו ועכשיו גורם זה המלוה ודוחקתו המלוה ולימים בא המלוה וטורף ביתו ושדותיו ומפסיד והיינו לרות רבות ורעות והיינו דקאמר התם זוזי לעלוה לא שכיח כלומר לקנות תבואה לתליתא שכיח כלומר כשדוחקין אותו למכור או למשכן ביתו ושדותיו כמו תלויה וזבין (ב"ב דף מז:) ובקונטרס פירש שם דקאי אאם טוב ואם רע זה הנותן מעות לעני בפרהסיא וקאמר זה הממליא מעות לעני בשעת דוחקו וזוזי לעלוה לא שכיח מפרש להמליא לדקתו לעני בשעת הדחק ולא בשעה שקודם הדחק שיוכל לבקש מזונותיו לקנות תבואה בשעת הזול שהיה מרויח לתליתא שכיח לקנות פת מן הפלטר מדי יום יום שיפסיד והיינו אם טוב ואם רע וקרי תליתא על שם שתולין הפת בסל ומיהו לאו אורחיה למעבד הכי כדאמר בערבי פסחים (דף קיח. ושם) תלאי בביתא קשה לעניותא מיהו יש לפרש דקאי ליה תליתא משום דדרשינן (מנחות דף קג.) והיו חייך תלויים זה הסומך על הפלטר ואית דגרסי איפכא לעלוה שכיח כשקונה תבואה ביחד מלוי פת בביתו לתליתא לא שכיח כשלוקח פת מן הפלטר אין הפת מלויה בביתו:

שברזל ממית בכל שהוא. פירש בקונטרס שמוחד לו מחט בושט או בלבו וקשה דלא"כ אפילו קוץ נמי אלא נראה משום דאמר בפרק רבי אליעזר דמילה (שבת דף קלב.) ובפרק בהמה המקשה (חולין דף עז:) ובהערל (יבמות דף עו.) דברזלא מיזקף זריף:

רוצח שלא עשה בו אונס כרצון. כי ההיא דפרק המניח (ב"ק דף לב: ושם) הסותר את כותלו לאשפה אי דלא שכיחי רבים אנוס הוא וכן היתה לו אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה מעולם לענין נזקין חייב לענין גלות פטור שלהי פרק כילד (שם דף כו: ושם) ויש ענייני אונס דאפילו נזקין פטור כמו שמחלק בירושלמי בין בא ויש אבל הכלים להיה יש כבר והביאו כלים אבלו וכגון אפילה וקרן זוית דפרק המניח (שם דף מז:) ובהגוזל בתרא (שם דף קיב.) ובפרק אלו נערות (כתובות דף לד:) הניח להן אביהן פרה שאולה וטבחוה ואכלוה משלמין וכו' מה שנהנו אבל מה שהזיקו לא ובפרק הפרה (ב"ק ד' מז.) גבי נכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות שפוטר שם את בעל הבית כשהזיק את הנכנס היכא דלא הוי ידע בית ועוד

הכי קאמר איזהו עני רשע ערום זה המשהא בתו בוגרת ואמר רב כהנא משום ר"ע הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו אמר רב יהודה אמר רב המשיא את בתו לזקן [א]והמשיא אשה לבנו קטן [ב]והמחזיר אבידה לכותי [ג] עליו הכתוב אומר [1]למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלוח לו מיתיבי [ד][ג]האוהב את אשתו כגופו והמכבדה יותר מגופו [ד]והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה [ה]והמשיאן סמוך לפירקן עליו הכתוב אומר [2]וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא סמוך לפירקן שאני [ו]תנו רבנן האוהב את שכיניו והמקרב את קרוביו [ז][ו]והנושא את בת אחותו והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו עליו הכתוב אומר [3]אז תקרא וה' יענה [ח]תנו רבנן [4]אותו ואתהן אותו ואת אחת מהן דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אותו ואת שתיהן מאי בינייהו אמר אביי [ט]משמעות דורשים איכא בינייהו רבי ישמעאל סבר אותו ואתהן אותו ואת אחת מהן [י]שכן בלשון יוני קורין לאחת [כ]הינא ואם חמותו מדרשה אתיא רבי עקיבא סבר אותו ואתהן אותו ואת שתיהן חמותו הכא כתיבא רבא אמר חמותו לאחר מיתה איכא בינייהו ר' ישמעאל סבר חמותו לאחר מיתה בשרפה ורבי עקיבא סבר [יא]איסורא בעלמא: **מתני'** [יב]ואלו הנהרגין [יג]הרוצח [יד]ואנשי עיר הנדחת [טו]רוצח שהכה את רעהו באבן או בברזל [טז]וכבש עליו לתוך המים או לתוך האור ואינו יכול לעלות משם ומת חייב דחפו לתוך המים או לתוך האור ויכול לעלות משם ומת פטור [יז]שישה בו את הכלב שיסה בו את הנחש פטור השיך בו את הנחש רבי יהודה מחייב וחכמים לפוטרין: **גמ'** אמר שמואל [יח]מפני מה לא נאמרה יד בברזל שהברזל ממית בכל שהוא תניא נמי הכי רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהברזל ממית בכל שהוא [יט]לפיכך לא נתנה תורה בו שיעור והני מילי דברזיה מיברז. וכבש עליו לתוך המים: רישא רבותא קמ"ל וסיפא רבותא קמ"ל רישא רבותא קמ"ל אף על גב דלאו איהו דחפו כיון דאין יכול לעלות משם ומת חייב סיפא רבותא קמ"ל אע"ג דדחפו כיון דיכול לעלות משם ומת פטור כבש מנלן אמר שמואל דאמר קרא [5]או באיבה לרבות את המצמצם ההוא גברא דמצמצמא לחיותה דחבריה בשימשא ומתה רבינא [כא]מחייב רב אחא בר רב פטר רבינא מחייב קל וחומר ומה רוצח שלא עשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון חייב בו את המצמצם

נזקין

הכי קאמר איזה עני רשע ערום. שבשביל עניות מרשיע זה המשהה וכו' והכי אתמר אין לך עני רשע ערום בישראל אלא המשהה בתו בוגרת: **לפי דרכו.** להנאתו: **למען ספות.** לחבור כמו ספו שנה על שנה (ישעיה כט): **רוה את הצמאה.** שבע בדבר עם צמא לדבר זקן וילדה זאת צמאה לתשמיש וזקן שבע וכן גדולה לקטן: **והמחזיר אבידה לכותי.** השווה וחבר כותי[ג] לישראל ומראה בעצמו שהשבת אבדה אינה חשובה לו מצות בורא שאף לכותי[מ] הוא עושה כן אלא נצטווה עליהם: **רוה.** עובדי כוכבים שבעים ואינן צמאין ליגרס. צמאה זו כנסת ישראל שצמאה ותאיבה לילאת יולדה ולקייס מצותיו: **והמכבדה.** בתכשיטין נאין: **סמוך לפירקן.** עדיין קטנים הם: **סמוך לפירקן שאני.** דלאו היינו קטן כולי האי דמשום שנה או חצי שנה לא תזנה עליו: **תקרא וה' יענה.** לעיל מיניה כתיב הלא פרוס לרעב לחמך וגו' ומבשרך אל תתעלם היינו נושא בת אחותו ומקרב את קרוביו. ואוהב את שכיניו נמי כמקרב את קרוביו דכתיב (משלי כז) טוב שכן קרוב מאח רחוק. ומלוה סלע לעני בשעת דוחקו בכלל פרוס לרעב לחמך וכי תראה ערום: **אחיך.** משמע ליה לר' ישמעאל את האחת מהן שכן בלשון יוני קורין לאחת היינא וה"ק קרא ואיש אשר יקח את אשה זו אשתו והדר את אמה באש ישרפו אותו ואת חמותו: **ר"ע אומר אותו ואת שתיהן.** מפרש ליה הש"ס ואזיל במאי קא מיפלגי הא ודאי לשרוף את אשתו לא קאמר ר"ע: **משמעות דורשין.** לשון משמעות המקרא דורשין: **לר' ישמעאל אחהן חדא הוא.** ואחמותו קאי ואם חמותו מדרשא דזמה אתיא כדאמר לעיל [עה.] מנין לעשות למטה כלמעלה וכו': **לר"ע אחהן תרתי משמע.** חמותו ואם חמותו וה"ק ישרפו אותו ואתהן הן שתי אמהות כגון לקח את אשה ואת אמה ואם אמה: **רבא אמר חמותו שבא עליה תחנה לאחר מיתת בתה אילא ביניהו.** אבל אם חמותו לתרוייהו מדרשא אתיא: **ר' ישמעאל סבר חמותו לאחר מיתה בשריפה.** כמתיש דה"ק קרא אפי' אין מתקיימת אלא אחת מהן תשרף דהא ודאי אאשתו לא קאמר קרא דתשרף: **ר"ע סבר.** אתהן שתיהן משמע וה"ק אם אשתו קיימת תשרף חמותו ואם לאו אין כאן עונש שריפה אלא איסור אחות שוכב עם חותנתו[נ]: **מתני' רבי.** פרמי"ר בלע"ז. אוחז ראשו של חבירו ותוקפו[ס] במיס כדי שלא יוכל להריס ראשו ונגער ומת: **שיסה.** גירה: **השיך.** שאחז את הנחש בידו והוליכו והגיע שיני נחש בידו של חבירו. פלוגתא דרבי יהודה ורבנן מפרש בגמ' [עח.]: **גמ' לא נאמר יד בברזל.** כמה שנאמר (במדבר לה)

מסורת הש"ם

ה) א מיי' פכ"ח מהל' איסורי ביאה הלכה כה סמג לאוין פה טוש"ע אה"ע סי' ז סעיף ג:
ב) [מיי' פי"ח מהל' גזלה הל' ג טוש"ע ח"מ סי' רסו סעי' ח]:
ו) ג מיי' פט"ו מהלכות אישות הלכה יט:
ד) [מיי' פ"ד מהל' סוטה הל' יט טוש"ע אה"ע סי' קעח סעי' כח]:
ז) ה מיי' פכ"ח מהלכות איסורי ביאה הל' כה:
ח) ו מיי' שם פ"ג הלכה יד [ש"ע אה"ע סימן ג סעי' ו בהגה וסי' טו סעי' כה]:
ט) ז מיי' שם הלכה ח וע"ש במ"מ:
י) ח מיי' פ"ח מהלכות רוצח הלכה ו ופט"ו מהל' סנהדרין הלכה יב סמג עשין יב:
יא) ט מיי' פט"ו מהל' סנהדרין שם ופ"ד מהלכות עכו"ם הל' ו:
יב) י מיי' פ"ג מהלכות רוצח הל' ו והל' ט:
יג) כ ל מיי' שם הל' י:
יד) מ מיי' שם הל' ד [וס"ל מהל' מוכל הל' יט ש"ע חו"מ סי' תכ סעי' כטו]:
טו) נ מיי' פ"ו מהלכות מוכל ומזיק הלכה יב סמג עשין ע טוש"ע ח"מ סי' שפג סעיף ה:

תורה אור השלם

1. וְהָיָה בִּשְׁמֹעוֹ אֶת דִּבְרֵי הָאָלָה הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרְוָה אֶת הַצְּמֵאָה: לֹא יֹאבֶה יְיָ סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף יְיָ וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא וְרָבְצָה בּוֹ כָּל הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְיָ אֶת שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם:
דברים כט יח-יט
2. וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא: איוב ה כד
3. אָז תִּקְרָא וַיְיָ יַעֲנֶה תִּשַּׁוָּע וַיֹּאמַר הִנֵּנִי אִם תָּסִיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה שִׁלַּח אֶצְבַּע וְדֹבֵר אָוֶן:
ישעיהו נח ט
4. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם: ויקרא כ יד
5. אוֹ בְּאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ בוֹ:
במדבר לה כא

לעזי רש"י

פרמי"ר [פרימבר"א]. לדחוק.
פונט"ש [פונ"ט]. נוקב.

גליון הש"ם

גמרא מפני מה לא נאמרה יד בברזל. עי' מרדכי פרק הגוזל קמא סימן קלח:

מוסף רש"י

והמחזיר אבידה לכותי כו'. שהשוה מצוה לחשיבתן של ישראל (בכתובות סו:). **והמכבדה יותר מגופו.** דזילותא דאיתתא קשה מדגבלא (יבמות סב:). **והנושא את בת אחותו.** גיענועי דלא על אחותו יותר מן אחיו ומתוך כך נמצא מתבזה את אשתו (שם). **אז תקרא וה' יענה.** לעיל מיניה כתיב כי תראה ערום וכסיתו, היינו דוחק הענו, ומבשרך לא תתעלם, היינו אוהב את שכניו שהן קרוביו, ומקרב את קרוביו ונשא בת אחותו (שם סג:). **אותו ואת אחת מהן.** שכן בלשון יוני קורין לאחת היינא ואמר דאמנא אתכרוכה שבשא בתשרף (יבמות צד:). **מאי בינייהו.** הא ודאי אאשתו גמורה לא אמר ר"ע דבשריפה, שהרי עניה זו מה חטאה, הרי בהיתר נשאת לו (שם). **משמעות דורשים איכא בינייהו.** דר"ע סבר תרתי כתיבי, אמותו ואם חמותו נפקי מהאי קרא דבשריפה, דהכי אמר קרא אים כי יקח את אשה ואמה ושמיהן לאיסור כגון שנשא חמותו ואם חמותו, בשם שרפו, ור' ישמעאל סבר חדא כתיב חמותו לאורה שמעינן מיניה דאפי' כי יקח את אשה הייט אשתו הראשונה הנשאת בהיתר, ואת אמה זו חמותו, ואמר לחמנא דשרפו אותו ואת אחת מהן, ואם חמותו דבשרפה מג"ש נפקא לן (שם). **חמותו לאחר מיתה בשרפה.** דה"ק אותו ואת אחת מהן, אפילו אין שתיהן קיימות, כגון שמתה אשתו ונשא את אמה תשרף, ור"ע סבר אותו ואת שתיהן בזמן שאשתו קיימות אשתו וחמותו ישרפו אותו ומקשינא כדינו כן דין חמותו, דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה (שם). **וכבש עליו.** שתקפו אם עד שמת (ב"ק כז.). **השיך בו את הנחש.** שגטל את הנחש בידו והגיע פיו ליד חבירו עד שנכנסה לתוכו ונשכו ומת (שם כג:). **רבי יהודה מחייב.** מיתה (שם). **לפיכך לא נתנה תורה בו שיעור.** לכתוב בו אשר ימות בו (במדבר לה טז).

נזקין שעשה בהן שוגג כמזיד ואונס כרצון אינו דין שחייב בהן את המצמצם רב אחא בר רב פוטר אמר רב משרשיא מ"ט דאבוה דאבא דפוטר אמר קרא [1]מות יומת המכה רוצח הוא ברוצח הוא דחייב לן מצמצם בנזקין לא חייב לן מצמצם אמר רבא [א]כפתו ומת ברעב פטור ואמר רבא [ב]כפתו בחמה ומת בצינה ומת חייב [ג]סוף חמה לבא סוף צינה לבא פטור ואמר רבא כפתו לפני ארי פטור לפני יתושין חייב רב אשי אמר אפילו לפני יתושין נמי פטור הני אזלי והני אתו איתמר כפה עליו גיגית ופרע עליו מעזיבה רבא ורבי זירא חד אמר חייב וחד אמר [ד]פטור תסתיים דרבא הוא דאמר פטור דאמר רבא כפתו ומת ברעב פטור אדרבה תסתיים דרבי זירא הוא דאמר פטור דא"ר זירא [ה]האי מאן דעייליה לחבריה בביתא דשישא ואדליק ליה שרגא ומת חייב טעמא דאדליק ליה שרגא הא לא אדליק ליה שרגא לא אמרי התם בלא שרגא לא מתחיל הבלא בשעתיה

נזקין עשה בו אונס כרצון. היכא דעביד בידים ואפי' יש כדיליף בב"ק (דף כו:) פצע תחת פצע [שמות כא] לחייב על השוגג כמזיד וכו': **רב אחא פוטר.** דגרמא בעלמא הוא דשמשא קטליה: **מות יומת המכה וכו'.** סיפיה דקרא דלעיל אי באיבה דרבינן מגמנס וכתיב רוצח הוא מיעוטא למעוטי מזקין: **כפתו ומת ברעב.** דבשעה שכפתו אין כאן דבר הריגה והרעב בא מאליו והולך וחזק לאחר זמן כל שעה ולא דמי לגמנס במיס ובאור ההורג מזומן: **סוף חמה לבא פטור.** כלומר אם לא היתה אם חמה בשעה שכפתו אבל סוף לבא כאן וזה לא יכול לעמוד וסופו למות פטור שלא היה ההורג מזומן להריגה וגרמא הוא ואין דינו מסור לבית דין אלא לשמים: **כפתו לפני ארי פטור.** דאי נמי לא היה כפות לא היה יכול להגיל עצמו מן האריי. בכולהו גרסינן אמר רבא: **הני אזלי והני אתו.** ולא מת על ידי יתושים הראשונים שהיו מוכנים אם שכמה כתות עברו עליו: **כפה עליו גיגית.** ומת בהבלא: **או שפרע עליו מעזיבה.** וזה היה יש ונכנסה אם הצינה פטור שההורג בא לאחר זמן: **בביתא דשישא.** שקמוס ביותר ואין הבל האור והנרי[ו] יכול לצאת ממנו: **טעמא דאדליק ליה שרגא.** שזמן את ההורג: **הא לא אדליק ליה שרגא.** ומת בהבל פיו דומיא דכפה עליו גיגית פטור: בשעתיה

לרבי יהודה הוי כעין גניבה דפטרינן ביה אדם המזיק כדאמר בהשואל (ב"מ דף לד:) דגניבה קרובה לאונס ואבידה קרובה לפשיעה ולענין שומר שכר מיחייבי תרוייהו וכן מוכח בהגוזל קמא (ב"ק דף צט: ושם) גבי טבח אומן שקלקל דפריך למאן דפטר בחנם מברייתא דקתני נתן בהמה לטבח וגיבלה חייב מפני שהוא כושא שכר אלמא ס"ד דהאי מקשה אפילו בחנם חייב כמו שומר שכר שחייב על האבידה ומשני אימא מפני שהוא נושא שכר לפיכך בשכר חייב אבל בחנם פטור דהוי כעין גניבה:

בנזקין לא חייב לן מצמצם. משמע דמחייבי טפי ברולא מבנזקין ואם כן מדפטרינן לקמן ברולא תריס כ"ש בנזקין וכן משמע בשלהי כילד הרגל (ב"ק דף כז: ושם) דפטרינן זרק כלי מראש הגג והיו תחתיו כריס וכסתות אפילו קידס וסילקן וא"ת הא אמרינן בריש הכונס (שם דף נה: ושם) הפורץ גדר בפני בהמת חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ופריך היכי דמי אי בכותל בריא בדיני אדם נמי ליחייב ומאי קושיא הא דמיא לתריס דפטור ורלה לפרש דאכותל קאי [ח] ולהכי פריך בדיני אדם נמי ליחייב אכותל ויש ספרים שכתוב בהדיא אכותל ותדע דתנן התם הוציאוה ליסטים חייבין ומוקמינן בגמרא דהכישוה במקל ס"מ דבלאו הכשה לא מיחייבי אע"פ [ט] שפרלוה לסטים ומיהו יש לדחות דמתניתין להתחייב בנזקיה אייר אבל באבידה דבהמה מיחייבי וא"ת למאי דפריש דקאי אכותל ליפטר דפטור מדיני אדם קאי אבהמה וי"ל דלא שייך למיתני פטור מדיני אדם אם היה שוס חיוב [ג] (לא) בבהמה (ולא) [או] בכותל אבל כשמתרץ בכותל רעוע אע"ג דאין דומה שיתחייב בדיני שמים אכותל שהוא רעוע כ"כ שיכול ליפול ברוח מצויה או אפי' ברוח שאינה מצויה מ"מ שייך למיתני חייב בדיני שמים כיון שיש דבר שהוא חייב בו כגון הבהמה והשתא אתי שפיר דנקט בפני בהמת חבירו ולא נקט הפורץ גדר של חבירו דמשום בהמה נקט לה ומיהו בסוף הסוגיא דקאמר מהו דתימא כיון דלמיסתר קאי מאי עבד משמע דחיוב דיני שמים קאי נמי אכותל ומאי לפרש דה"ק כלומר למיסתר ולמיפל קאי אי נמי הכי קאמר כיון דלמיסתר קאי שהבעלים מצווין לסותרו שלא יפול על בני אדם סד"א דכל הקודם במצוה זכה ואין לו להניח מלסתור בשביל בהמת חבירו

ובדיני שמים נמי לא מחייב קמ"ל אי נמי חייב בדיני שמים קאי נמי אכותל שנהנה הוא בה עד שיזדמנו לו פועלים לתקן:

כפתו ומת ברעב. אפי' היה רעב כבר בשעה שכפתו כיון דאם לא היה מתחזק עליו הרעב לא היה מת הוה ליה סוף רעב לבא דלא דמי לכפתו בחמה שכבר נפלה עליו חמה שראוי למות בה: **סוף חמה לבא בו'.** דלא רבי רחמנא מגמנס אלא במקום שהתחיל בו ההיזק כבר ומיהו אם כפתו בפנים והביאו במקום שסוף חמה לבא וסוף צינה לבא נראה דחייב למ"ד אשו משום חציו דלענין מיתה נמי מחייבין באשו משום חציו כדמוכח בכילד הרגל (שם דף כב. ושם) ואין חילוק בין מקרב האש אצל הדבר למקרב הדבר אצל האש כדמוכח בריש הכונס (שם דף נו. ושם) דפריך אי דמטא ניהליה ברוח מצויה בדיני אדם נמי ליחייב והיא דאשקיל עליה בידקא דמיא דבסמוך אפילו כפתו והביאו שם ואח"כ אשקיל פטור דדמיא לזרק חץ ותריס בידו דאפילו הוא קידס וסילקו פטור וא"ת והיא דהשיך בו את הנחש דפטור למ"ד מעצמו מקיא אמאי פטור לפי מה שפירש בפרק כילד הרגל (שם ד' כג: ושם) בשמעתא דפי פרה ששם ידו לתוך פי הנחש והשיך ליחייב משום אשו דודאי הנחש יקיא את האדם וי"ל דשאני התם שעדיין אין האדם בעולם ומיהו קשה ההיא דזרק לרור למעלה דבסמוך דמשמע דאי לא אזלא לגדדין אלא לתחת פטור אמאי ליחייב מידי דהוה אאבנו וסכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה דחייב משום אשו אי בהדי דאזלי קא מזקי כדאיתא בפ"ק דב"ק (ד' ו.) ושמא אינו מצוי כאן שתפול לתחת ממש ולא תיזיל כלל לגדדין ומיהו זה ודאי קשה דמשמע דלגדדין נמי לא מיחייב אלא משום כחו דפריך אי כחו הוא תיזיל לעיל ודוחק לומר כח כחוש הוא וצריך לומר דהיינו למ"ד אשו משום ממונו והא דתנן בפ"ב דחולין (דף לא.) נפלה סכין מידו ושחט שחיטתו פסולה ודייק טעמא דנפלה הא הפילה הוא כשירה כמאן כרבי נתן דלא בעי כוונה קשה נפלה נמי ליהוי כי הפילה למ"ד אשו משום חציו אם לא נחלק בשחיטה ולא מסתבר לחלק כיון דאפילו מיתה גמרינן מממון אלא נראה דאתיא ההיא סוגיא כמ"ד אשו משום ממונו ומיהו קשה דאי לתחת לא כחו הוא מאי שנא מהא דתנן באלו הן הגולין (מכות דף ז.) היה מושך במעגילה ונפלה עליו והרגתו פטור משום דשלא כדרך ירידתו הוא והשתא תיפוק ליה דלאו כחו הוא וי"ל דשאני התם דמתוך שמושך למעלה נופל יותר למרחוק עוד יש לפרש דבכל הני דסוף חמה וצינה ואדי לבא וזרק לרור למעלה ונפל לתחת אפילו כפתו והביאו שם פטור דדמי לכח כחו ואם נמי שלא המיתה אלא ברוח [ג] מצויה פטור ממיתה אלא דלענין ממון חייב מזק שלם ולא דמי לאלי מזק לרורות אע"ג דכח כחו הוא דהא אשו נמי חייב משום ממונו כדמוכח בפרק כילד הרגל (ב"ק דף כב. ושם) דמאן דאית ליה משום חציו אית ליה נמי משום ממונו:

כפתו לפני ארי פטור. אין חילוק בין יתושין לאריי אלא משום דסתם אריי עדיין לא התחיל לאכול בו שאם קפץ כבר עליו האריי לא היה

יכול להתעסק לכפותו אבל סתם יתושין כבר התחילו ליפול עליו ואע"ג דהני אזלי והני אתו קסבר לא שנא: **כפה עליו גיגית בו'.** לא דמי לסוף חמה לבא לסוף צינה לבא דהתם ליכא חמה וצינה כלל ולא מתחיל ביה בשעתיה ולא דמי נמי לכפתו בחמה וצינה דהתם כבר אתו עליה מקודם חמה וצינה שיש בהן כדי להמית אבל הכא ליכא אלא הולך ומתחזק עליו ודמי לכפתו ברעב שכבר יש רעב מעט ותמיד מתחזק ואם תאמר מאי שנא פרע מעזיבה מתריס ובידקא דמיא בכח שני ויש לומר דהכא חייב טפי כדמסיק דמתחיל ביה בשעתיה:

מסורת הש"ס

ח) [הבל אור הנר. רש"ל],
ט) [דף לב.], ג) שאינה. רש"ל,

תורה אור השלם

1. אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ בוֹ:
במדבר לה כא

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה במזקין וכו' דאכותל קאי והכי פריך:
(ב) בא"ד לא מיחייבי אע"פ שהוציאוה לסטים:
(ג) בא"ד אם היה שוס חיוב או בבהמה או בכותל:

מז א מיי' פ"ג מהל' רוצח הלכה י:
יז ב מיי' שם הלכה ט:
יח ג ד מיי' שם הל' י:
יט ה מיי' שם הל' ט:

עין משפט
נר מצוה

כ א ב מיי׳ פ״ג מהל׳ רוצח הלכה יא:
כא ג ד מיי׳ שם הי״ב:
כב ה מיי׳ פ״ט מהלכות פרה אדומה הל׳ ב:
כג ו מיי׳ שם פי״ב הלכה ג:
כד ז ח ט מיי׳ פ״ג מהלכות רוצח הלכה יג:

מסורת הש״ס

סתם משחקין בכדור במה דעיילי כו׳. לא מסתבר לפרש כלל לענין חיוב מיתה במזיד דאי קאי גברא תוך ארבע אמות ואמרו ביה וקיבל עליו התראה אמאי פטור הא ודאי מתכוין הוא אלא נראה כלשון רא״ש שפירש בקונטרס דלענין גלות איירי כדדרשינן שלהי כילד הרגל (ב״ק ד׳ כו: ושם) ואשר לא זדה פרט למתכוין לזרוק שתיס וזרק ארבע והוא הדין נתכוין לזרוק ד׳ וזרק ג׳ כי הכא דסתם משחקין בכדור מתכוין שתלך חוץ לד׳ אמות ולא תוך ד׳ אמות ומיהו קשה אי למיפטריה מגלות קאמר פרט למתכוין לזרוק ג׳ וזרק ד׳ הא דאמרינן בריש אלו הן הגולין (מכות ד׳ ז: ושם) (אם בפתע) בלא איבה פרט לשונא בלא זדיה פרט למתכוין לזד זה והלכה לזד אחר ואשר לא זדה פרט למתכוין לזרוק שתיס וזרק ארבע והשתא מקרא דואשר לא זדה דכתיב בריש בפרשת ואלה המשפטים מוקמי בלא זדיה דפרשת ואלה מסעי הוה ליה למעוטי ההוא דדמי טפי לפטור כגון נתכוין לזד זה והלכה לזד אחר ולא נתכוין לזרוק הגרלא ובשלהי כילד הרגל (ב״ק ד׳ כו: ושם) פירש בקונטרס לשון אחר דחייב גלות וכן נראה לר״ת ולא לגמרי כפירושו דפירש פרט לנתכוין לזרוק ג׳ וזרק ד׳ דלא הוי בכלל כי יזיד דכתיב בתריה אלא פרט דלא הוי בכלל מכה איש ומת דכתיב לעיל מיניה ולהאי פי׳ לא מתוקמא שמעתין לענין גלות אלא לענין חיוב מיתה כלשון שני שבקונטרס וא״ת ואמאי איצטריך לחייב גלות לנתכוין לזרוק ג׳ וזרק ד׳ מהיכא ס״ד דפטור ולפטור ממיתה ודאי לא אתא דפשיטא דשוגג פטור ממיתה וי״ל דהוה פטרינן ליה מדלא זדיה כמו נתכוין לזד זה והלכה לזד אחר ועוד יש לפרש דלעולם נתכוין לזרוק ג׳ וזרק ד׳ פטור מגלות ולא קשיא מידי מהיכא דמכות דלהכי נקט בריש לא דבעינן דלהתחיל לזרוק קרא דבלא זדיה בריש והתנא רצה להזכיר הפשוט יותר תחלה וא״ת ואמאי איצטריך בפרק אלו הן הגולין (מכות ד׳ ז: ושם) (מבשגגה) לפטור נתכוין להרוג בהמה והרג את האדם הא על כרחך היינו אי נתכוין לזרוק לזד זה והלכה לזד אחר אי נתכוין לזרוק ג׳ וזרק ד׳ וי״ל דהתם היו האדם והבהמה זה אצל זה אי נמי כסבור בהמה ונמצא אדם ומיהו תימה הא דפליגי רבי ורבנן בריש אלו הן הגולין (שם) בנשמט הברזל מקתו ומן העץ המתבקע דמר מחייב בהאי ומר מחייב בהאי אמאי מחייב הא הוי כמו נתכוין לזרוק ג׳ וזרק ד׳ שנתכוין לבקעת עצים שלפניו והלך למרחוק: בגוסס

נפל דקתני כגון שנפל על ידו בכח או על הצד כלומר על צד הכלי ומשם ניתז בכח לשוקת וקתני דפסול: **בשוסת.** לא ניתז מכח נפילה ראשונה אלא מעצמו חזר ושתת מידו לשוקת. שותת כמו (ברכות דף כב:) מים שותתין על ברכיו קולי״ר בלע״ז שאינו ניתז למרחוק אלא נופל ויורד כנגדו: **והזה עליה.** ונתכוון להזות עליה לטהרה מטומאת מת וההזיה נראית עליה אבל ספק על המחט נפל ההזיה כשיוצאת מידו ספק על החרס הזה תחלה: **ומילה עליה.** כלומר ומן החרס חזרה ונתזה עליה וקתני פסולה אלמא לאו כמו היא: **מצא אחמר.** לאו לשון מצוי דהוה התזה[ט] קתני אלא לשון מציאה כלומר ההזאה נמצאת עליה ואין ידוע אם בתחלה הזה עליה או חזר מכח היתוך או שמא לא זה ולא זה אלא על החרס הזה והיה מדרון והלכה ההזאה על המחט לריכא כמו כלל: **דכפתיה.** קשר ידיו ורגליו על שפת היס: **ואשקיל עליה בידקא דמיא.** הפנה את מרוצת המים עליו: **גיריה דידיה הוא.** הן הן חציו והרי הוא כזורק בו חץ וכדמפרש ואזיל שהמים באים בכח ראשון עליו מיד כגון שהניחו סמוך לשפת היס והשפה מדרון: **בכח ראשון.** כשפינה להם דרך לזד זה מיד נפלו עליו דהוי כמו: **אבל בכח שני.** שהניחו רחוק קצת ולא נפלו המים מיד בצאתן מגדרותיהן עליו אלא לאחר מכאן הלכו על המקום שהוא שם גרמא הוא ולא מכאן: **והלכה לגדדין.** דרך נפילתה שלא נפלה כנגדו אלא כשהיא חוזרת לאחר היתה מתרחקת לגדדין אבל אם נפלה נוכחה והרגה פטור דלאו כמו הוא אלא היא חוזרת לאחר מאליה: **חיזיל לעיל.** דהא כלפי מעלה זרקה כנגדו ולא לגדדין:

בשעתיה הכא בלא שרגא נמי מתחיל הבלא בשעתיה: (סימן סול״ם תרי״ם סמני״ן בכות״ל) אמר רבא [א]דחפו לבור וסולם בבור ובא אחר וסילקו ואפילו הוא קדם וסילקו פטור דבעידנא דשדייה יכול לעלות הוא ואמר רבא [ב]זרק חץ ותרים בידו ובא אחר ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדייה ביה מיפסק פיסקיה גיריה ואמר רבא זרק בו חץ וסמנין בידו ובא אחר ופיזרן ואפי׳ הוא קדם ופיזרן פטור דבעידנא דשדא ביה יכול להתרפאות הוה א״ר אשי הלכך אפילו סמנין בשוק א״ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי נזדמנו לו סמנין מהו אמר ליה [ג]הרי יצא מבית דין זכאי ואמר רבא [ד]זרק צרור בכותל וחזרה לאחוריה והרגה חייב ותנא תונא כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו במזיד נהרגין בשוגג גולין בשוגג גולין פשיטא במזיד נהרגין איצטריך ליה מהו דתימא התראת ספק היא מי יימר דהדרה קמ״ל תני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו כגון אלו המשחקין בכדור [ה]שהרגו תוך ארבע אמות פטור חוץ לארבע אמות חייב אמר ליה רבינא לרב אשי היכי דמי אי דקא ניחא ליה אפילו פורתא נמי אי דלא ניחא ליה אפילו טובא נמי לא אמר ליה סתם משחקין בכדור כמה [ו](דעיילי טפי) מינח ניחא ליה למימרא דכה״ג כחו הוא ורמינהי [ז]ה״המקדש ונפל קידוש על ידו או על הצד ואחר כך נפל לשוקת פסול הכא במאי עסקינן בשותת תא שמע [ח]מחט שהיה נתונה על החרם והזה עליה ספק על המחט הזה ספק על החרם הזה ומיצה עליה הזאתו פסול אמר רב חיננא בר יהודה משמיה דרב מצא איתמר [ט]אמר רב פפא [י]האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא גירי דידיה הוא ומיחייב [יא]הני מילי בכח ראשון אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא ואמר רב פפא [יב]זרק צרור למעלה והלכה לצדדין והרגה חייב אמר ליה מר בר רב אשי לרב פפא מ״ט משום דכחו הוא אי כחו תיזיל לעיל ואי

מי חטאת באפר. נתינת אפר על המים קרי קידוש כדתנן במסכת פרה (פרק ו מ״ב) [יג](הרי קודש) לף על המים: **ואח״כ נפל לשוקת.** אבן חלולה שהמים נכנסין בו מן המעין דרך נקב שפופרת דכתיב (במדבר יט) מים חיים אל כלי שתהא חיותן בכלי. וקא ס״ד דהאי

בשעתיה. מיד בשעת כפייה מתחיל ואח״כ הולך וחזק: **ואפילו הוא.** הדוחף עצמו: **קדם וסלקו.** קודם נפילתו של זה פטור: **בעידנא דשדייה יכול לעלות הוא.** ופטור על הדחייה ומשום סלוק לא מצית לחיובא דגרמא בעלמא הוא: **ואפילו הוא קדם.** הזורק את החץ ורץ לאחר זריקת החץ קודם שיגיע החץ לחבירו ונטל התרים הימנו: **סמנין.** הרפואין לרפאותו: **בידו.** של הרוג: **הלכך.** כיון דאם יש שם סמנין הרפואין לרפאותו בידו פטרת ליה אפי׳ אינם בידו אלא שמצויין בשוק לקנות בשעת זריקה הרי אלו כאלו הן בידו ופטור ואפילו לא נמצאו לאחר מכאן: **נזדמנו לו סמנין.** למוכה אחר המכה ולא קנאן ולא ריפא עצמו: **מהו.** מי אמרינן הרי היה יכול להתרפאות או דילמא כיון דבשעת זריקה לא הוי סמנין מיחייב דהא מכת מות הוא: **הרי יצא מב״ד זכאי.** כלומר הואיל וקודם עמדו בדין מצאו לו זכות אין לנו לחייבו: **זרק צרור בכותל.** (ו) ונתכוין להרוג את חבירו וזרק צרור והכה בכותל בכח וחזרה מכחו לאחורי׳ והרגו חייב דהא נמי כחו הוא: **כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו.** רגילין תינוקות להכות הכדור בכותל בכח כדי שתחזור לאחוריה הרבה ולאחר (ז) שזורק הוא רץ וחבירו אוחז את הכדור ומכה אותו בה. אם יכול לכוון ההוא דזרק בכותל אשמעינן תנא דאם נתכוין שתהרוג את חבירו בחזרתה לאחוריה ויש בו כדי להמית חייב: **כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו תוך ד׳ אמות פטורין.** אם היה המוכה עומד בתוך ארבע אמות של כותל ולא הספיקה לחזור ד׳ אמות עד שמצאתו והרגתו פטור הזורק מגלות: **תוך לד׳ אמות חייב.** גלות: **אי דניחא ליה.** (ח) (שלא) שתחזור יותר: **אפי׳ פורתא נמי.** ליחייב גלות דהא הרג בשוגג וטעמא ליכא למיפטריה: **ואי לא ניחא ליה.** שתחזור כל כך: **אפי׳ טובא נמי.** יותר מד׳ אמות ליפטר דלא נתקיימת מחשבתו דאמר מר (מכות דף ז:) ואשר לא זדה (ט) פרט למתכוין לזרוק שתיס וזרק ד׳ אלמא כיון דלא ניחא ליה דניזיל לא: **סתם משחקין בכדור כמה דעיילי.** ומקרבי לכותל בשעה שזורקין מינח ניחא ליה כדי שתחזור הרבה הלכך בגיר מד׳ אמות לא ניחא ליה דתיזיל. אית דמפרשי האי חייבין ופטורין ממיתה וכגון שהתרו בו: **דכי האי גוונא.** שחזרה לאחוריה מכח זריקתו חשיב להו כחו: **המקדש.**

(ו) [לקמן עח:], (ז) ס״א דאולי מיניה, (ח) פרה פי״ו מ״ט, (ט) פרה פי״ב מ״ב ע״ש, (י) חולין קז., (יא) ס״א ל״ג, (יב) [שמות כא], (יג) [ל״ל היה קדוש], (יד) בס״א: מצוי להא הזה, (טו) [ל״ל בבלי דעתא],

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה זרק וכו׳ נתכוין כל״ל ואות ו׳ ממתק: (ב) בד״ה כגון אלו המשחקין וכו׳ ולאמר שזרקו הוא רץ וכו׳ אם יכול לכוון ואשמועינן תנא דאם ההוא דזרק בכותל נתכוין שיהרוג את חבירו:

לעזי רש״י

קולי״ר. לשפוך.

מוסף רש״י

הרי יצא מבית דין זכאי. והא נפקא לן מלדיק אל תהרוג בפרק אחד דיני ממונות (לעיל לג:) מנין ליזלא מב״ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו שנאמר ולדיק אל תהרוג (לקמן עח:). דכפתיה. קשרו, ואשקיל עליה בידקא דמיא. שהפנה המים לעבור עליו וגיעגוהו, גירא דידיה הוא. דהרגו ממש בגופן המים והן הן כלי זינו ולא הוי גרמא (חולין קז.). בכח ראשון. שקשרו סמוך לשפת המים וכיון שנקב נקב בשפת המים מיד בלו המים לפיו (שם). אבל בכח שני. שקשרו בחוק והמים הלכו שם, אע״פ שהוא נקב הנקב והפכו לשם, פטור דגרמא בעלמא הוא (שם).

אי לאו כחו הוא תיזיל לתחת. תפול מיד כנגדה ולא לגלדין: אלא כח כחוש הוא. אינו כחו חזק אלא קצת כחו יש כאן והאי דלא אזלה לעיל משום שכלה כח חוזק הזריקה והאכן חוזרת לאחר אבל עדיין הולכת היא ממקצת כחו: ה"ג **ר' יהודה בן בתירא אומר בזה אחר זה האחרון חייב כדי שיקרא את מיתתו אמר ר' יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו** [1]**ואיש כי יכה כל נפש אדם רבנן סברי כל נפש עד דאיכא כל נפש ור' יהודה בן בתירא סבר כל נפש כל דהוא נפש אמר רבא** [2]**הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור** [3]**בגוסס בידי שמים שהוא חייב לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם מר** [4]**מדמי ליה לטריפה ומר מדמי ליה לגוסס בידי שמים מאן דמדמי ליה לטריפה מאי טעמא לא מדמי ליה לגוסס בידי שמים גוסס בידי שמים לא איתעביד ביה מעשה האי איתעביד ביה מעשה ומאן דמדמי ליה לגוסס בידי שמים מ"ט לא מדמי ליה לטריפה טריפה מחתכי סימנים הא לא מחתכי סימנים תני תנא קמיה דרב ששת** [1]**ואיש כי יכה כל נפש אדם להביא המכה את חבירו ואין בו כדי להמית ובא אחר והמיתו שהוא חייב אין בו כדי להמית פשיטא אלא יש בו כדי להמית ובא אחר והמיתו שהוא חייב וסתמא כרבי יהודה בן בתירא אמר רבא ההורג את הטריפה פטור** [5]**וטריפה שהרג בפני ב"ד חייב שלא בפני ב"ד פטור בפני ב"ד** [6]**(מאי טעמא) חייב דכתי'** [2]**ובערת הרע מקרבך שלא בפני ב"ד פטור דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה** [6]**וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות ואמר רבא** [7]**הרובע את הטריפה חייב טריפה שרבע בפני ב"ד חייב שלא בפני ב"ד פטור בפני ב"ד חייב דכתיב** [2]**ובערת הרע מקרבך שלא בפני ב"ד פטור דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה הא תו למה לי היינו הך הרובע את הטריפה איצטריכא ליה מהו דתימא ליהוי כמאן דמשמש מת וליפטר קמ"ל דמשום הנאה הוא והא אית ליה הנאה ואמר רבא** [8]**עדים שהעידו בטריפה והוזמו אין נהרגין עדי טריפה שהוזמו נהרגין רב אשי אמר** [9]**אפילו עדי טריפה שהוזמו אין נהרגין לפי שאינן בזוממי זוממין ואמר רבא שור טריפה שהרג חייב** [10]**ושור של אדם טריפה שהרג פטור מאי טעמא אמר קרא** [3]**השור יסקל וגם בעליו יומת כל היכא דקרינא ביה וגם בעליו יומת קרינן ביה השור יסקל וכל היכא דלא קרינן ביה וגם בעליו יומת לא קרינן ביה השור יסקל רב אשי אמר** [3]**אפילו שור טריפה נמי שהרג פטור מאי טעמא כיון דאילו בעלים הוו פטירי שור נמי פטור: שיסה בו את הכלב וכו':** [7]**אמר רב אחא בר יעקב כשתמצא לומר לדברי ר' יהודה ארם נחש בין שיניו הוא עומד לפיכך** [8]**מכיש בסייף ונחש פטור לדברי חכמים** [9]**ארם נחש מעצמו הוא מקיא לפיכך נחש בסקילה** [10]**והמכיש פטור: מתני'** [11]**המכה את חבירו בין באבן בין באגרוף ואמדוהו למיתה והיקל ממה שהיה ולאחר מכאן הכביד ומת חייב ר' נחמיה אומר פטור שרגלים לדבר: גמ'** [12]**תנו רבנן את זו דרש רבי נחמיה** [4]**אם יקום והתהלך בחוץ על**

בגוסס בידי אדם. תימה אותו שעשאו גוסס אמאי פטור הא רוב גוססין למיתה[10] ואמרינן בריש בן סורר (לעיל דף סט:) דהולכין בדיני נפשות אחר הרוב והמכה חבירו ואמדוהו למיתה ומת מי לא מיחייב והא נמי אמוד למיתה הוא וי"ל דכיון שהקילה עליו תורה שחודשין אותו כדאמרינן בסמוך ואע"פ שאמדוהו למיתה אין הורגין כל זמן שהוא חי וזימנין נמי דאומדין למיתה וחי אף על גב דרובא מייתי הלכך כיון שבא אחר והרגו פטור ותדע דהא אשכחן גוסס בידי שמים דנחשב כחי לחייב את ההורגו אע"ג דרוב גוססין למיתה הלכך אין לתמוה בגוסס בידי אדם אם נחשבנו כחי לפטור מי שעשאו גוסס:

מר מדמי ליה לטריפה וכו'. אף על גב דקראי קא דרשי איצטריך ליה להני טעמי:

ההורג את הטריפה פטור. אפי' למ"ד טריפה חיה דסופו שימות בחבלה זו ותדע דהא רבא אית ליה טריפה חיה בפרק קמא דתמורה (דף יא: ושם) ומיהו נראה דהתם גרסינן רבה בר פלוגתיה של רב חסדא ועוד דסברתיה הפוכה בפרק קמא דבכורות (דף ג. ושם)[a]:

בפני בית דין חייב. כגון דראוהו ביום שדנין על ראייתם דאי ראוהו בלילה בעי עדות כדמוכח בהחובל (ב"ק ד' 5: ושם) וכיון דבעי עדות בעינן עדות שאתה יכול להזימה: **שור** טריפה שהרג חייב. אע"ג דבשילהי פרק ד' וה' (שם דף מד:) פטרינן לרבי שמעון שור שנתכוין להרוג את זה והרג את זה מטעם דכמיתת בעלים כך מיתת השור לא דמי דהתם הטעם שזה לשניהם אבל הכא באדם שייך לפטור מטעם עדות שאי אתה יכול להזימה ובשור לא שייך דאם הוזמו עדים משלמים דמי שור טריפה לבעלים:

מגדף

אי לאו כחו הוא תיזיל לתחת אלא כח כחוש הוא [6]**ת"ר** [8]**הכוהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת בין בבת אחת בין בזה אחר זה פטורין רבי יהודה בן בתירא אומר בזה אחר זה האחרון חייב מפני שקירב את מיתתו אמר ר' יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו** [1]**ואיש כי יכה כל נפש אדם רבנן סברי כל נפש עד דאיכא כל נפש ור' יהודה בן בתירא סבר כל נפש כל דהוא נפש אמר רבא** [2]**הכל מודים בהורג את הטריפה שהוא פטור** [3]**בגוסס בידי שמים שהוא חייב לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם מר** [4]**מדמי ליה לטריפה ומר מדמי ליה לגוסס בידי שמים מאן דמדמי ליה לטריפה מאי טעמא לא מדמי ליה לגוסס בידי שמים גוסס בידי שמים לא איתעביד ביה מעשה האי איתעביד ביה מעשה ומאן דמדמי ליה לגוסס בידי שמים מ"ט לא מדמי ליה לטריפה טריפה מחתכי סימנים הא לא מחתכי סימנים תני תנא קמיה דרב ששת** [1]**ואיש כי יכה כל נפש אדם להביא המכה את חבירו ואין בו כדי להמית ובא אחר והמיתו שהוא חייב אין בו כדי להמית פשיטא אלא יש בו כדי להמית ובא אחר והמיתו שהוא חייב וסתמא כרבי יהודה בן בתירא אמר רבא ההורג את הטריפה פטור** [5]**וטריפה שהרג בפני ב"ד חייב שלא בפני ב"ד פטור בפני ב"ד** [6]**(מאי טעמא) חייב דכתי'** [2]**ובערת הרע מקרבך שלא בפני ב"ד פטור דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה** [6]**וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות ואמר רבא** [7]**הרובע את הטריפה חייב טריפה שרבע בפני ב"ד חייב שלא בפני ב"ד פטור בפני ב"ד חייב דכתיב** [2]**ובערת הרע מקרבך שלא בפני ב"ד פטור דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה הא תו למה לי היינו הך הרובע את הטריפה איצטריכא ליה מהו דתימא ליהוי כמאן דמשמש מת וליפטר קמ"ל דמשום הנאה הוא והא אית ליה הנאה ואמר רבא** [8]**עדים שהעידו בטריפה והוזמו אין נהרגין עדי טריפה שהוזמו נהרגין רב אשי אמר** [9]**אפילו עדי טריפה שהוזמו אין נהרגין לפי שאינן בזוממי זוממין ואמר רבא שור טריפה שהרג חייב** [10]**ושור של אדם טריפה שהרג פטור מאי טעמא אמר קרא** [3]**השור יסקל וגם בעליו יומת כל היכא דקרינא ביה וגם בעליו יומת קרינן ביה השור יסקל וכל היכא דלא קרינן ביה וגם בעליו יומת לא קרינן ביה השור יסקל רב אשי אמר** [3]**אפילו שור טריפה נמי שהרג פטור מאי טעמא כיון דאילו בעלים הוו פטירי שור נמי פטור: שיסה בו את הכלב וכו':** [7]**אמר רב אחא בר יעקב כשתמצא לומר לדברי ר' יהודה ארם נחש בין שיניו הוא עומד לפיכך** [8]**מכיש בסייף ונחש פטור לדברי חכמים** [9]**ארם נחש מעצמו הוא מקיא לפיכך נחש בסקילה** [10]**והמכיש פטור: מתני'** [11]**המכה את חבירו בין באבן בין באגרוף ואמדוהו למיתה והיקל ממה שהיה ולאחר מכאן הכביד ומת חייב ר' נחמיה אומר פטור שרגלים לדבר: גמ'** [12]**תנו רבנן את זו דרש רבי נחמיה** [4]**אם יקום והתהלך בחוץ על**

כיון דאילו הוו בעלים. טריפה דכוותיה לא הוי מקטלי שור טריפה נמי לא מקטיל דהא למיתת בעלים הוקש: **שיסה.** גירה: **הסיך.** שאחז הנחש והוליכו והסיך הנחש בבשרו: **בין שיניו עומד.** והרי הוא כתוקע סכין בבטנו דלאו גרמא הוא שהרי כלי משחיתו בידו: **מכיש בסייף.** כדין רוצח: **מעצמו מקיא.** בנשיכתו וכשהשיכו זה עדיין אין בו כדי להמית לפיכך גרמא בעלמא הוא אף על פי שיודע שסופו להקיא מיהו לאו מכחו מייתי: **לפיכך נחש בסקילה.** כדין שור שהמית דכל בהמה ומיה כשור הן [ע"ב] אלא שדבר הכתוב בהוה: **מתני' ואמדוהו למיתה.** בית דין. אבל אמדוהו תחילה לחייב אפילו לרבנן פטור כדלקמן [ע"ב]: **והיקל ממה שהיה.** וחזרו ואמדוהו לחייב: **שרגלים לדבר.** שלא מת מחמת מכה זו שהרי היקל: גמ'

עין משפט נר מצוה

כה א מיי' פ"ד מהל' רוצח הלכה ו סמג לאוין קסג:
כו ב מיי' שם פ"ג הלכה ח:
כז ג ד מיי' שם הלכה ז:
כח ה ו מיי' שם ה"ט:
כט ז מיי' פ"א מהלכות מיסורי נפש ה"ב [עוד אה"ע מי' כ]:
ל ח ט מיי' פ"כ מהל' עדות הלכה ז:
לא י כ מיי' פ"י מהל' מזקי ממון הלכה ז:
לב ל מיי' שם הלכה ח:
לג מ מיי' פ"ד מהל' רוצח הלכה ג ה:

מסורת הש"ס

א) ב"ק י: סו:, ב) ס"א ל"ג, ג) [לעיל מח. ב"ק עה:], ד) [ב"ק כג:], ה) [מלה זו לא נמצא בערוך ומוהי ל"ל מסיק ועיין בערוך ערך חרס], ו) [ל"ל והמסיק], ז) [מיר סה:], ח) כתובות לג: [תוספתא ב"ק פ"ט], ט) [ב"ק נד:], י) כדאיתא בקדושין עא:, כ) [וע' תוס' נדה כג: ד"ה אמר ומוספות מנחות מ: ד"ה ואיכא לאמרי וכו' בתריכות],

תורה אור השלם

1. וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת:
ויקרא כד יז
2. וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר סָרָה עַל יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
דברים יג ו
3. וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ או אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת:
שמות כא כט
4. אִם יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן וְרָפֹא יְרַפֵּא:
שמות כא יט

מוסף רש"י

הכוהו עשרה בני אדם כו' פטורין. שאין יודע על ידי מי נהרג (ב"ק י:) דבעינן שיכה כל נפש אדם, כל הנפש ואין כאן מכה כל הנפש ופטורים ממיתה (שם כז.). **וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא שמה עדות.** דרמנא אמר (דברים יט) ולרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד וגו' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות וגו' עדות שאתה יכול לקיים בה תורת הזמה הויא עדות ואי לא לא (פסחים יב. וכעי"ז לעיל מא.). **בין שיניו הוא עומד.** וכלא כוונת הנחש יצא האדם (ב"ק כג:). **לפיכך מכיש בסייף.** דהוה ליה כאילו הרגו בסייף, שהורג ממש הוא ולא גורם (שם). **נחש בסקילה.** כדין שור הורג אדם דכתיב השור יסקל (שם). **שרגלים לדבר.** שלא מחמת הכאה, הואיל ומתחלה היקל ממה שהיה (נזיר סה:).

מגדף הוראת שעה היתה. איכא למאן דאמר לקמן (דף פ:) מקושש נמי הוראת שעה היתה:

לא היה יודע באיזו מיתה. ואע"ג דמיתה סתם חנק היא מתוך הסנדרא היה מדמה לעובד עבודת כוכבים דבסקילה [8] דמחלל שבת בפרהסיא ככופר בעיקר דכופר במעשה בראשית:

בשלמא לרבי נחמיה היינו דכתיב תרי אומדני בו'. ולאו לפוטרו ממיתה איצטריך דקאמרינן לעיל וכי ס"ד שזה מהלך וזה נהרג אלא אתא קרא לאשמועינן דמשלם ריפוי ושבת ואע"ג דדיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה (לעיל דף לב.) דסלקא דעתך כיון דאמדוהו למיתה פטור דהא משמיא הוא דרחימו עליה ומיהו קשה הא דקאמרינן לעיל ורבנן האי ונקה המכה מאי דרשי ביה הא בין רבנן ור' נחמיה אית להו תרי אומדני וכי היכי דמוקי ליה ר' נחמיה לתרי אומדני דידיה מוקמי ליה נמי רבנן לתרי אומדני דידהו לאמדוהו לחייס ומת דמשמע הכא דלרבנן בעי קרא ויש לומר דקשיא ליה משוס דונקה המכה אאס יקוס כתיב דאיירי באמדוהו למיתה וחיה:

וחד אמדוהו לחיים ומת. פירש בקונטרס דבשניהם משלם ממון וקשה אמדוהו לחייס ומת ליהוי כחייבי מיתות שוגגין דפטורין דהא דפטור ממיתה לא מן הדין אלא משוס דיצא מבית דין זכאי:

[1]תנו רבנן המכה את חבירו ואמדוהו למיתה וחיה פוטרין אותו אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה אומדין אותו אומד שני לממון ואם לאחר כן הכביד ומת הלך אחר אומד האמצעי דברי רבי נחמיה וחכמים אומרים אין אומד אחר אומד תניא אידך [7]ב[2]אמדוהו למיתה אומדין אותו לחיים לחיים אין אומדין אותו למיתה אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה אומדין אותו אומד שני לממון ואם לאחר כן הכביד ומת משלם נזק וצער ליורשים מאימתי משלם משעה שהכהו וסתמא כרבי נחמיה: **מתני'** נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם לעובד כוכבים והרג את ישראל לנפלים והרג את בן קיימא פטור [3]נתכוין להכותו על מתניו ולא היה בה כדי להמיתו על מתניו והלכה לה על לבו והיה בה כדי להמיתו על לבו ומת פטור נתכוין להכותו על לבו והיה

גמ' על משענתו. מתרגמינן על בוריה שנתרפא לגמרי ונשען על כחו: **וכי תעלה על דעתך.** למה לי למימר ונקה המכה[4] ממיתה: **אלא זה שאמדוהו.** מתחילה למיתה ובא הכתוב ללמדך שאם יקוס מן המשכב והתהלך בחוץ ואמדוהו למשענת חיים ונקה המכה ואפי' מת לאחר מכן אחזר והכביד: **ורבנן האי ונקה המכה מנלמד שחובשין אותו.** אם אמדוהו למיתה חובשין את המכה שלא יברח עד שנראה אם ימות אם לאו להכי אתי ונקה המכה דמשמע לכשיקוס ונקה מכלל דעד השתא חבוש הוא: **יליף ממקושש.** דכתיב (במדבר טו) ויניחו אותו במשמר: **מקושש בר קטלא הוא.** פשיטא ליה למשה דבר קטלא הוא כדאייתי לקמן בברייתא יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שהרי כבר נאמר בתורה מחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה יומת. רבנן סבירא להו כמאן דאמרי[1] לא בעינן שיודיעוהו בהתראתו באיזה מיתה נהרג: **דלא היה יודע אי בר קטלא הוא אי לא.** כדמפרש לקמן אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש וכו': **הוראת שעה היתה.** אי לא כתב חביבה דהכא מחביבה דהתם לא הוה גמרינן דהוראת שעה היתה שהרי לא נצטוו מתחילה על אותה חביבה ומעצמם עשו דכיון דלא נאמר בו מיתה מתחילה מה ספק היה להם להטיל עליו ספק מיתה ולחודשו: **דתניא.** סייעתא להא דאמר לעיל מקושש לא נסתפקו עליו אלא באיזה מיתה יומת אבל מגדף לא היו יודעין שהיה חייב מיתה: **מה יעשה לו.** משמע בר עשייה הוא אבל לא היו יודעין מהו: **לפרוש להם.** ולא כתוב מה יעשה משמע כל דינו היו צריכין לפרש להם: **בשלמא לר' נחמיה.** דאמר ונקה המכה לאמדוהו למיתה והקל וחזר והכביד אתא היינו דכתיבי תרי קראי יתירא לאומדנא דאם בא ללמדנו שהמובל בחבירו חייב בריפוי ושבת כדמסיק שבתו יתן וגו' [שמות כא] נכתוב והכה את רעהו באבן או באגרוף ונפל למשכב שבתו יתן ורפא ירפא ולא ימות יתירא הוא למדרש וכן אם יקוס והתהלך בחוץ [שם]: **חד אמדוהו למיתה וחיה.** דלא תימא הואיל וילא מב"ד חייב נקטליה דהא דהדר חיי חס רחמנא עליה להכי אתא ולא ימות כלומר והכה איש וגו' ולא ימות כמה שאמדוהו אלא נפל למשכב שבתו יתן ממון ולא מיתה או אם יקוס והתהלך בחוץ לאחר שאמדוהו למיתה ונקה המכה אפילו חזר והכביד ומת: **אלא לרבנן.** דאמרי לחביבה אתא תרי אומדני למה לי לכתוב ולא ימות ונפל למשכב ונקה המכה שבתו יתן ושמעינן מינה אמדוהו למיתה וחיה ממון יתן ולא מיתה ומונקה המכה יתירא שמעינן דכשיבורר לנו שלא ימות הוא ונקה המכה מכלל דעד השתא חבוש הוא: **חד אמדוהו למיתה וחיה וחד אמדוהו לחיים ומת.** ואיפכא דרש להו ולא ימות דרשי ליה לאמדוהו לחייס ומת והכי משמע ולא ימות אם אמדוהו תחלה שלא ימות אפי' מת לאחר מכאן שבתו יתן ורפא ירפא יתן האומד שאמדוהו לכמה חליו עולה ושבתו ורפואתו שכך היו אומדין אותו כשהיה נאמד לחייס ואם אמדוהו למיתה ואח"כ יקוס והתהלך בחוץ שלא מת שבתו יתן אבל אמדוהו מתחילה למיתה ויצא מב"ד חייב וסוף דבר מת אע"פ שהקל באמצע לא פטריה רחמנא: **שהרי יצא מב"ד זכאי.** והא נפקא לן מצדיק אל תהרוג [שמות כג] בפרק אחד דיני ממונות (לעיל דף לג.) מנין ליוצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו שנאמר וצדיק אל תהרוג: **פוטרין אותו.** ממיתה ונותן ממשה דבריס: **אומד שני לממון.** כמה ראוי לשכב מחולי זה וכמה יעלה שבתו ורפואתו: **אומד האמצעי.** היינו אומד שני: **אין אומד אחר אומד.** לחשב כיוצא מב"ד זכאי ולהפטר אם לאחר מכאן הכביד ומת אלא בתר מעשה דהשתא אזלינן דהואיל והכביד ומת חייב המכה מיתה: **אמדוהו למיתה אומדין אותו לחייס.** אם ראינו שהקל ולא אמרינן הואיל וילא מב"ד חייב הרי זה יהרג: **לחייס אין אומדין אותו למיתה.** לומר טעינו באומד ראשון ונחייבו לזה שהרי יצא מב"ד זכאי ואמרינן מחמת חולי אחר שבא עליו הכביד המכה: **נותן נזק וצער ליורשין.** והוא הדין לרפוי ושבת דהא בתר אומד האמצעי אזלינן ולכולהו אמדוהו אלא לאו אורחיה דתנא למחשב כרוכלא: **מאימתי משלם.** [כלומר] מאיזו שעה אומדין אותו כשהקל: **משעה שהכהו.** אומדין כמה היה יפה קודם הכאה וכמה היה יפה אחר הכאה ולא אמרינן הואיל ועד השתא לא אמדינן [ליה] אלא למיתה והשתא הוא דאמדינן ליה לממון נאמדיה כדקאי השתא והרי הוקל ומפסדינן ליה לניזק: **וספמא כרבי נחמיה.** והך סתמא כרבי נחמיה מוכחא דפטר ליה ממיתה אף על פי שהכביד ומת: **מתני' נתכוין להרוג את הבהמה.** היה עומד אדם אצל בהמה ונתכוין להרוג בהמה והרג אדם פטור משוס דכי אתרו ביה התראת ספק הוא אף על פי שקבל עליו התראה שאומר להם יודע אני שהוא בן ברית ועל מנת כן אני עושה שאם אהרגנו אני אתחייב מיתה פטור דשמא לא יהרגנו: אנפלים לא מיחייב דכמו דקטיל דמי:

והיה

עין משפט נר מצוה

לד א ב מיי' פ"ל מהל' רוצח הלכה ג:
לה ג מיי' שם הלכה ב:

מוסף רש"י

על משענתו. כדמתרגמינן על בוריו, שסב לכחו ולאיתנו הראשון (כתובות לג:). **מלמד שחובשין אותו.** לא נאמר מקרא זה אלא ללמדך דהיכא דהכהו ולא מת ונפל למשכב יתבשו את המכה ההוא בבית האסורין עד שנראה אם יקום והתהלך בחוץ או ונקה המכה, מכלל דעד השתא לא יצא מידי ב"ד אלא נחבש (שם). **שהמקושש במיתה.** ואף על גב דכתיב כי לא פורש מה יעשה לו, היינו שלא היה יודע אם בסקילה תמורה אם בחנק הקל, כדמפרש ואזיל (רשב"ם ב"ב קיט.). **שהרי יצא מב"ד זכאי.** כלומר הואיל וקודם עמדו בדין מצאו לו זכות, אין לנו לחייבו (לעיל עז:).

מסורת הש"ם

א) ב"ב קיט., ב) [נעיל עז:], ג) מיל סה: ע"ש, ד) [תוספת' דב"ק פ"ט ע"ש], ה) [שמות כא], ו) [לקמן פ:],

תורה אור השלם

1. וְשָׁמְרֻהוּ אֵת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ:
שמות לא יד
2. וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ בַּמִּשְׁמָר כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ:
במדבר טו לד
3. וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל פִּי יְיָ:
ויקרא כד יב

גליון הש"ם

תוס' ד"ה לא וכו' דמחלל שבת בפרהסיא. ק"ל דלפי זה לא היה ספיקו של משה רבינו ע"ש רק במחלל בפרהסיא דהוי ככופר בעיקר ת"כ עדיין מנ"ל לדינא דמחלל שבת בצנעא בסקילה דילמא הא דמקושש בסקילה הייט דהקב"ה הסכים עם משה רבינו ע"ש בסברא זו ודוקא בפרהסיא אבל בצנעא מנ"ל:

והיה בה כדי להמית על לבו. האבן הזאת אם תכה על לב לאויה להרוג אבל על המתניים אין בה כדי להמית פטור דתרתי בעינן שיהא מתכוין למכת מיתה ושיכנו מכת מיתה דאם לא נתכוין למכת מיתה התראת ספק היא דהתרו בו אל מזרוק דשמא תלך על לבו:

גמ' אי נימא אסיפא. דקאמר ת"ק נתכוון להכות את הגדול והלכה לה על הקטן ומת חייב אלמא נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב: **ר"ש פוטר מיבעי ליה.** דהא בהדיא קאמר לה ת"ק ולמה ליה לר' שמעון למהדר פרושא ומאי אפילו: **הא נתכוון להרוג את זה.** והתרו בו עליו דהתראת ודאי הוא והרג את זה חייב דאיכא התראה על בן ברית והרי מתכוון לבן ברית והרגו ור"ש אומר וכו'. ואמאי דשביק רבי שמעון לסיפא בהדיא ומהדר אדוקיא דרישא דלא תימא ר"ש פוטר אכולהו ואפילו נתכוון על מתניו והלכה לו על לבו: **אמר לחד מינייהו.** קא מיכוונא ולא איכפת להי מינייהו: **מאי.** לר"ש מקרי ליה מיתכוון לו ומיחייב או דילמא כיון דאי אזלא אאידך ושבקא ליה להאי הוה נמי ניחא ליה לאו מתכוון הוא: **אי נמי.** להכות את הגוף הזה אבל כסבור הוא שהוא ראובן ונמצא שמעון מי אמרינן כיון דלהאי גופא איתכוון מתכוון הוא לו או דילמא כיון דלהאי גברא לא איכוין פטר ליה ר' שמעון: **עד שיאמר לפלוני אני מתכוון.** ואותו פלוני הרג וכי אמר לחד מינייהו לא ייחד אותו וכן כסבור ראובן ונמצא שמעון לא זהו פלוני שנתכוון לו: **וארב לו.** קרא יתירא הוא נכתוב כי יהיה איש שונא לרעהו וקם עליו: **ורבנן.** דפליגי עליה דרבי שמעון מאי דרשי ביה: **אמרי דבי רבי יאי פרט לזורק אבן לגו.** לתוך חבורה של בני אדם כותים[1] וישראלים אבל נתכוין לישראל זה והרג את חבירו לא אתא קרא למעוטי: **היפוך ליה וכו'.** ולמה לי קרא: **אי נמי פלגא ופלגא.** למה לי קרא למפטריה הא כיון דמלי למימר לכותים[2] קא מתכווינא אית לך למפטריה משום דספק נפשות להקל מוהלילו העדה[3] (יומא ד' פד:)[4]: **לא לריכא וכו'.** ואשמעינן קרא דפטור משום דהוה ליה כותי[5] קבוע דביניהם וילפינן מהאי קרא דכל קבוע לא פחות מלהיות נדון כמחצה על מחצה והוי ספק נפשות להקל ומהכא נפקא לן בכל דוכתי דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי והא ליכא למילף מיניה כרובא דמי והא מהיכא תיתי לן דילמא האי דפטר ליה להאי משום דספק נפשות להקל ולא משום דחשבי ליה כרובא אבל מחצה על מחצה דמי לא הוה ליה ספק נפשות להקל ואמאי פטור הא רובא דישראל נינהו ורבנן אית להו נתכוון לזה והרג את זה חייב: **כמצות שבמיתה הלכות מדבר.** שהיה מתכוון להרוג את חבירו: **דכתיב ואם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש.** ואי לא נתכוון להרוג היאך מקטיל וכי איתכוון מיהא חייב אע"ג דלא נתכוון אלא לחבירו דהא כתיב וכי יגפו אנשים וגו': **ממון.** דמי האשה יתן ליורשיה: נתינה

א"נ פלגא ופלגא כו'. תימה אליבא דמאן קא מסיק הכי אי אליבא דמאן דאמר (מכות דף טו:) התראת ספק לאו שמה התראה אלא טעמא דספק נפשות להקל פטרינן ליה מטעמא דלאו שמה התראה אפילו סבירא לן דספיקא להחמיר ואי אליבא דמ"ד התראת ספק שמה התראה היכי פטרינן ליה הכא אם נמצא שישראל הרג הא מחייבינן ליה בהכה את זה וחזר והכה את זה ואף על גב דספק הוה ובנותר שאמרו לו אל תותיר וי"ל דשאני התם שיודע בבירור שיבא לידי ודאי איסור אם יותיר או אם יכה שניהם משום הכי שמה התראה אבל הכא בזורק אבן לגו אינו יודע שיבא לידי ודאי איסור שאינו יודע את מי יכה:

וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. מהכא נפקא לן בכל דוכתי כדאיתא פ"ק דכתובות (ד' טו. ושם) ותימה ר"ש דלית ליה הך דרשה מנא ליה ואין לומר משום דמסקינן ר"ש כרבי דיליף נתינה נתינה ואייתר ליה ואדרב לו לכל קבוע דאכתי לתנא דבי חזקיה אליבא דר"ש קשה מנא ליה כל קבוע ועוד כיון דפטר ר"ש אפילו בכולם ישראלים עד שיאמר לפלוני אני מתכוין לא שייך למידרשיה כלל וי"ל דיש לפרש לר"ש בתשעה ישראלים וחד כותי[6] ואמר לאותו שעומד שם אני מתכוין דמפטר מטעם כל קבוע מואדרב לו וכי האי גוונא אם כולם ישראלים חייב[6]:

(זה הדבור שייך לקמן ע"ב)

ומפקא מדרבנן. תימה דבפרק אלו נערות (כתובות דף לד: ושם) דס"ד מעיקרא דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש בחייבי מיתות שוגגין אי פטורין מן התשלומין אי לא ופריך[7] מי איכא למ"ד חייבין והתנא דבי חזקיה וכו' ומתוך קושיא זו מוקי פלוגתא בחייבי מלקות שוגגין ומאי קושיא הא איכא הכא תנאי דלית להו תנא דבי חזקיה וי"ל דהא דפליגי עליו לאו משום דלית להו היקישא לענין ממון אחר דבהדי מיתה כגון זרק חץ בשבת מתחלת ד' לסוף ד' וקרע שירלאין בהליכתו דאמר התם באלו נערות (דף לא.) דפטור אז לדמי ולדות דבהדי מיתה דאשה אבל לענין דמי הנהרג דוקא פליגי משום דגלי רחמנא ונתתה נפש וגו' ממון ומיהו קשה דברים הנאמרים לקמן (דף פד:) משמע דאיכא תנאי דלית להו היקישא כלל דקאמר הניחא למאן דאית ליה תנא דבי חזקיה אלא למאן דלית ליה היקישא למה לי וי"ל דהיינו תנא דברייתא דרבי חגא מדרומא דפרק ד' וה' (ב"ק דף מב. ושם) דדרים אנשים כי נתכוונו זה לזה אע"פ שיש אסון באשה יענשו אלמא לית ליה ומ"מ בכתובות חשיב ברייתא דחזקיה עיקר טפי משום דחזקיה בריה דר' חייא ושונה ברייתות של אביו כדאמרינן[8] כל ברייתא דלא מיתניא בי רבי חייא וכו' ועי"ל דבכתובות (דף לה. ושם) פריך לר' יוחנן דקיש ליה דאית ליה ברייתא דחזקיה דלעיל בההוא פרקא (דף לב:) תנא התם הבא על אחותו יש לה קנס ופריך ממתניתין דאלו הן הלוקין הבא על אחותו וקי"ל דאינו לוקה ומשלם ומשני ר' יוחנן[9] בדלא אתרו ביה וקתני סיפא בא על בתו אין לה קנס מפני שמיתתו מיתת ב"ד והא דלא מותיב מדרבי יוחנן גופיה לפי שצריך להקשות מתוך הדיוק ומקשה בפשיטות הלשון מברייתא דחזקיה וא"ת וכיון דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ומדרבנן ונתתה נפש וגו' דמאי מוקי ליה לא בממון ולא במיתה דאתרוייהו מיפטר מתכוין להרוג את זה והרג את זה ודוחק לומר דלא מוקי קרא במתכוין להרוג את זה והרג את זה דהא פשיטא דבהכי איירי שמתכוין לחבירו דכתיב וכי יגפו אנשים וכתיב ואם אסון יהיה וגו' באשה ומהאי טעמא קשה לן לעיל לר"ש האי ונתתה נפש תחת נפש מאי עביד ליה ואי מיתוקש קרא בנתכוון לאותו עצמו שהרג מאי קשיא ליה ולריך לומר דודאי הש"ס לא דחיק כולי האי אבל חזקיה על כרחיה מוקי לה הכי וה"ק אם יהיה אסון כלומר דין אסון שנתכוון לאשה עצמה ונתתה נפש תחת נפש ממש והשתא סיפיה דקרא דין אסון וריש אסון ממש דלא יהיה אסון לאו בדין אסון אחרי דבכל ענין שיש אסון פטור לחזקיה מממון אלא לא יהיה אסון כלל קאמר:

והיה בה כדי להמית על לבו והלכה לה על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו ומת פטור נתכוון להכות את הגדול ולא היה בה כדי להמית הגדול והלכה לה על הקטן והיה בה כדי להמית את הקטן ומת פטור נתכוון להכות את הקטן והיה בה כדי להמית את הקטן והלכה לה על הגדול ולא היה בה כדי להמית את הגדול ומת פטור [8]אבל נתכוון להכות על מתניו והיה בה כדי להמית על מתניו והלכה לה על לבו ומת חייב נתכוון להכות את הגדול והיה בה כדי להמית את הגדול והלכה לה על הקטן ומת חייב [6]ר' שמעון אומר [2]אפילו נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור: **גמ'** ר"ש אהייא אילימא אסיפא ר"ש פוטר מיבעי ליה אלא ארישא נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם לעובד כוכבים והרג את ישראל לנפלים והרג את בן קיימא פטור הא נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב ר"ש אומר אפילו נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור פשיטא קאי ראובן ושמעון ואמר אנא לראובן קא מיכוונא לשמעון לא קא מיכוונא היינו פלוגתייהו אמר לחד מינייהו מאי א"ג כסבור ראובן ונמצא שמעון מאי תא שמע דתניא ר"ש אומר עד שיאמר לפלוני אני מתכוון מאי טעמא דר"ש [3]אמר קרא [1]וארב לו וקם עליו עד שיתכוון לו ורבנן אמרי דבי רבי יאי [2]פרט לזורק אבן לגו [3]היכי דמי אילימא דאיכא תשעה כותים [7] ואחד ישראל ביניהן תיפוק ליה דרובא כותים [7] נינהו אי נמי פלגא ופלגא [4]ספק נפשות להקל לא צריכא דאיכא תשעה ישראל וכותי [7] אחד ביניהן דהוה ליה כותי [7] קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי בשלמא לרבנן דאמרי [1]נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב דכתיב [2]וכי יצאו אנשים ונגפו אשה הרה [1]ואמר רבי אלעזר [5]במצות שבמיתה הכתוב מדבר דכתיב [3]אם אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש אלא לר"ש האי ונתתה נפש תחת נפש מאי עביד ליה ממון וכדרבי דתניא [5]רבי אומר ונתתה נפש תחת נפש ממון אתה אומר ממון או אינו אלא נפש ממש נאמרה נתינה למטה ונאמרה

נתינה

מסורת הש"ס

א) ב"ק מד:, ב) שם כתובות טו., ג) שם יומא פד: [ב"ק מד: כתובות שם], ד) [בס"א: גויס, גוי], ה) [שבת קכט. וש"נ], ו) [וזכר בכתובות לג.], ז) לעיל עד. כתובות לג., ח) [פי' במתלוקת וליתא דכי יגאו נקיטו. תי"ט], ט) מגיגה יא. [לקמן פז: כתובות לג.], י) בס"א: גויס, כ) בס"א: לגויס, ל) [במדבר לה], מ) [ליתא שם ועי' תוס' ב"ב נ: ד"ה וספק], נ) בס"א: גוי, ס) [וע"ע תוס' ב"ק מד: ד"ה כל ותוס' כתובות טו. ד"ה פרט ותוספות נדה יח. ד"ה ספיקון], ע) [שם לב. ושם], פ) [בחולין קמא.], צ) [שם לב:],

מוסף רש"י

פרט לזורק אבן לגו. לתוך חבורת אנשים ויש שם כנעניים וישראלים ואיכא למימר לכנעניים נתכוין (ב"ק מד:) אבל שני ישראלים עומדין ומתכוין להרוג זה (והרג זה) והתכו בו וקבל המראה ונפלה הכאה על חבירו חייב (כתובות טו.). **תיפוק ליה דרובא כותים נינהו.** ולא אצטריך קרא למפטריה (ב"ק שם). **אי נמי פלגא ופלגא.** ממשה כנעניים וממשה ישראלים, לא אצטריך קרא למפטריה (שם) דמהיכא תיתי דיקטליה (כתובות שם). **ספק נפשות.** דיני נפשות, **להקל.** דהא והאילו העדה כתיב (שם). **דאיכא תשעה ישראל.** דאי לאו קרא הוה אמינא זיל בתר רובא ולישראל איכון, ומע"ג דדיינא לאו להאי איכון, נתכוין להרוג את זה והרג את זה חייב, קמ"ל קרא דהוא הוה ליה כנעני קבוע ביניהן כמחצה על מחצה דמי וספק נפשות להקל, ולכל מילי דקמ"ל קבוע כמחצה על מחצה דמי מהאי קרא נפקא לן (ב"ק שם). **במצות שבמיתה.** שנתכוין היה להורגו (כתובות לג.) שהוא מתכוין להרוג את חבירו והכה את האשה, הכתוב מדבר (לעיל עד.). **דכתיב אם אסון יהיה.** שמתה האשה, **ונתתה נפש תחת נפש.** ומע"פ שלא נתכוין אלא לחבירו, ואשמעינן נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב (כתובות לג.). **ונתתה נפש תחת נפש ממון.** אם אסון יהיה שמתה האשה, יתן ממון דמי האשה ליורשיה, אתין עליה חייב מיתה, שלא נתכוין לה אלא לחבירו נתכוין, דכתיב וכי יגפו אנשים (יתדיו) קסבר רבי נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ממון (חגיגה יא.). **נאמרה נתינה למטה.** ונתת נפש תחת נפש (שם).

עין משפט נר מצוה

לו א מיי' פ"ד מהל' רוצח הלכה ב סמג לאוין קסא:

לז ב ג מיי' שם הלכה ו ועיין בכ"מ:

תורה אור השלם

1. וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל אַחַת הֶעָרִים הָאֵל:

2. וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים:

שמות כא כב

3. וְאִם אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נֶפֶשׁ:

שמות כא כג

מכה אדם ומכה בהמה. תימה דברים פ' הנחנקין (לקמן פד:) מוקי להאי קרא במכה אביו ומה שייך בו לחלק בין דרך ירידה לדרך עלייה ויש לומר דהיקישא אלא מהתוא קרא נפקא אלא מקרא דלעיל מיניה ואיש כי יכה כל נפש אדם וכתיב בתריה מכה נפש בהמה ישלמנה דהתוא ברוצח כתיב כדאיתא בפ' יולא דופן (נדה דף מד: ושם) ואע"ג דלפי גירסא אחת דברים החובל (ב"ק דף פג:) משמע דהתוא קרא בחובל בחבירו אייר ליתא להיא גירסא כדפרישית שם ומיהו בפרק הנחנקין (לקמן ד' פד:) משמע דמקרא דמיתוקש במכה אביו הוי היקישא דתנא דבי חזקיה ועוד משמע בפרק אלו נערות (כתובות ד' לה: ושם) דמכה אדם הוי היקישא דקאמר ולתנא דבי חזקיה ממאי דבחול כתיב דילמא בשבת כתיב דבמכה בהמה גופיה איכא לפלוגי ומשני לא ס"ד דכתיב מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת משמע דמהתוא קרא הוי היקישא ול"ל דלף על גב דמעיקרא בעי לאוקמי קרא במכה אביו משום דלא כתב ביה ומת היינו משום דלריכינן למדרש מיניה חבורה במכה אביו אבל במסקנא דנפקא לן חבורה בשם אינו ענין מנפש בהמה מיתוקש מכה אדם ברוצח אע"ג דלא כתיב ביה ומת ומיהו קשה דבמסקנא נמי מפיק מיניה התם דמותר להקיז דם לאביו ול"ל דמיירי בין במכה אביו בין במכה חבירו במכה אביו מדכתיב הכאה סתם ולא כתיב ומת ובמכה חבירו דבר הלמד מענינו דומיא דקרא דלעיל מיניה דמיירי ברוצח ולגדדין מיירי לענין חבירו במיתה ולענין אביו בחבורה בעלמא וכיון דבכולהו אייר קרא גמרינן שפיר ממכה בהמה:

בין שוגג למזיד. בשלשה עניני ממון אייר תנא דבי חזקיה דבין שוגג למזיד מיירי בממון אחר בהדי מיתה ונפקא לן מינה דחייבי מיתות שוגגין פטורין מן התשלומין משום דלא חלקת דאהכי מייתי לה בסוף המניח (ב"ק דף לה. ושם) ובפרק אלו נערות (כתובות דף לה.) ולענין זה לכ"ע אית להו היקישא דבי חזקיה כדמוכח באלו נערות (שם) דפריך ומי איכא למ"ד חייבי מיתות שוגגין חייבין וכו' אבל בין מתכוין לשאין מתכוין לאו בממון אחר בהדי מיתה אייר דמשוגג נפקא וק"ו הוא אלא לפטור מדמי הנהרג ולאפוקי מדברי דברים בתכוין להרוג את זה והרג את זה ונתתה נפש ממון והשתא קמ"ל תנא דבי חזקיה דכמו בתכוין להרוג את זה והרג את שמתכוין פטור ה"נ שאין מתכוין דאהכי מייתי לה בשמעתין ובין דרך ירידה אתא לאשמועינן דכמו דרך עלייה דלא נתנה שגגתו לכפרה דלא שקלינן מיניה ממונא ולפטריה הכי נמי דרך ירידה אע"ג דנתנה שגגתן לכפרה ולפטור מזיד נמי אילטריך ויש טועין לומר להפך לפטור שוגג דרך עלייה כמו דרך ירידה אבל באלו נערות מוכחא סוגיא כמו שפירשתי בשמעתין דלא יהיה אסון: **בשור שלא** נגמר דינו בו'. והשתא לרבנן כולן פטורין משום דאין גומרין דינו של שור אלא בפניו ור' יהודה סבר כונסין אותן לכיפה והקשה ר' יצחק ב"ר מרדכי בפרק התערובות (מנחות ד' ע: ושם) תנן כל הזבחים שנתערב בהן שור הנסקל אפילו אחד בריבוא ימותו כולן והשתא מה התם דרובא דהיתירא ופסידא דקדשים אמר ימותו כולן הכא דרובא דאיסורא והדיוטא לא כ"ש וגרסה לו דגרסינן כמו שכתוב בספר יש אחד בשור שלא נגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים מעליא עסקינן והשיב לו ר"ת דקתני במתניתין כולן פטורין משמע שהאחרים בני חיובא ואע"ג דבריש דשמעתא קאמר מאי אחרים אלימא אחרים כשרים פשיטא ולא פריך פטורין פטור מבעי ליה כיון דמלי למיפרך מגופה לא חש למידק ועוד דרש לקים אדר' אבהו קאי דמשני הכא ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב ברוצחים אחרים עסקינן ועלה קאי ריש לקיש ומשני באדם כולי עלמא לא פליגי דפטורי וכו' משמע דבהתוא עניינא דאוקמא ר' אבהו באדם מוקי ריש לקיש בשור לכך גרסה כגרסת הספרים אבל נתערב בשוורים מעליא אפי' בנגמר דינו היה אומר ר"ל ניכבשינהו דנינידו וכל דפרים מרובא פרש ומתניתין דשלהי ע"ז (דף עד.) דמשמע דשור הנסקל אסור במשהו מיירי בשנסקל לליבא למימר ניכבשינהו ותדע דלא קתני שנגמר דינו ומתניתין דזבחים דקתני ימותו כולן בנתערב בזבחים מיירי ולגבוה וגזירה שמא יבואו עשרה כהנים בבת אחת ומסקי מן הקבוע

[1] נתינה למעלה מה להלן ממון אף כאן ממון אמר רבא האי דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ומפקא מדרבנן [6] דתנא דבי חזקיה [2] מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה [א] לא חלקת בה בין שוגג למזיד בין מתכוין לשאינו מתכוין בין דרך ירידה לדרך עלייה לפוטרו ממון אלא לחייבו ממון אף מכה אדם [ב] לא תחלוק בו בין שוגג למזיד בין מתכוין לשאין מתכוין בין דרך ירידה לדרך עלייה לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון מאי שאין מתכוין אילימא שאין מתכוין כלל היינו שוגג אלא פשיטא שאין מתכוין לזה אלא לזה וקתני לחייבו ממון אלא לפוטרו ממון ואי בר קטלא הוא מאי איצטריך למיפטריה ממון אלא לאו שמע מינה לאו בר קטלא הוא ולאו בר ממונא הוא: **מתני'** [ג] רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין ר' יהודה אומר כונסין אותן לכיפה [ד] כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה נידונין בקלה [ה] הנסקלין בנשרפין ר' שמעון אומר נידונין בסקילה שהשריפה חמורה וחכמים אומרים נידונין בשריפה שהסקילה חמורה אמר להן ר"ש [ו] אילו לא היתה שריפה חמורה לא נתנה לבת כהן שזנתה אמרו לו [ז] אילו לא היתה סקילה חמורה לא נתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבים הנהרגין בנחנקין ר"ש אומר בסייף וחכ"א בחנק: **גמ'** מאן אחרים אילימא אחרים כשרים פשיטא ותו בהא לימא רבי יהודה כונסין אותן לכיפה (סימן בשר"ק) א"ר אבהו אמר שמואל [ה] הכא ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב ברוצחים אחרים שנגמר דינן עסקינן רבנן סברי [ו] אין גומרין דינו של אדם אלא בפניו הלכך כולן פטורין ור' יהודה מיפטרינהו לגמרי נמי לא כיון דרוצחין נינהו הלכך כונסין אותן לכיפה ריש לקיש אמר באדם דכולי עלמא לא פליגי דפטורי אבל הכא בשור שלא נגמר דינו שנתערב בשורים אחרים שנגמר דינן קמיפלגי רבנן סברי [ז] כמיתת בעלים כך מיתת השור ואין גומרין דינו של שור אלא בפניו הלכך כולן פטורין ור' יהודה סבר כונסין אותן לכיפה אמר רבא

[1] **נתינה למעלה.** גבי לא יהיה אסון ונתן בפלילים (שמות כא) דמי ולדות: **והא דתנא דבי חזקיה מפקא מדרבי ורבנן.** דרבנן מחייבי ליה מיתה לנתכוין להרוג את זה והרג את זה ורבי מחייב ליה ממון ואילו לתנא דבי חזקיה לא מיחייב ממון ולא מיתה: **מכה אדם ומכה בהמה.** לכך הוקשו בהאי קרא מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת ומשמע בבהמה חייב ממון ובאדם פטור מממון דכתיב בהמה ישלמנה ולא אדם והקיש לך הכתוב פטור תשלומין של אדם לחיוב תשלומין של בהמה מה להלן לא חלקת בין מתכוין. לקמן מפרש ואזיל מאי היא: דרך עלייה לא שייך למתני גבי בהמה אלא משום דבאדם אשכחן ביה חילוק בהורג בשוגג דרך ירידה חייב גלות אבל דרך עלייה בהרימו את ידו פטור מגלות דכתיב (במדבר לה) ויפל עליו וימת דרך נפילה בעינן [1]: **לפוטרו ממון.** כלומר לא חלקת בו שום לד להפטר מן תשלומין אלא בכל לדדין הוא דמחייב דרבינן כל מזקין בב"ק (דף כו:) מפלגא תחת פלגא [2] לחייב על השוגג כמזיד ועל האונס כרצון ומכה בהמה מזק הוא: **אף מכה אדם.** אין דין פטור תשלומין הכתוב בו חלוק לשום לד שיתחייב ממון אלא כל שעה פטור מממון בין בשוגג ואין נתכוון דפטור ממיתה בין במזיד ונתכוון דחייב מיתה: **אלא לפטרו.** אלמא פטור מממון לתנא דבי חזקיה וממיתה נמי שמע מינה דפטר ליה מדאלטריך למפטריה מתשלומין דדמפרש ואזיל ואי בר קטלא מי אלטריך למפטר: **מתני' שנתערב באחרים.** בגמרא מפרש הנך אחרים מאן ניהו: **כונסין אותן לכיפה.** ושם מאכילין אותן שעורים עד שתבקע כריסן כדתני לקמן בפירקין (דף פא:): **נידונין בקלה.** מאחר שנתערבו ואי אתה מכיר מי המחויב את החמורה ומי המחויב את הקלה אי אתה רשאי להחמיר עליו למושכו למיתה חמורה שלא נתחייב בה אלא ידונו בקלה שישנה בכלל החמורה: **הנסקלין בנשרפין.** אע"ג דרובא דהני נשרפין דקתני נסקלין בנשרפין משמע חד נסקל שנתערב בנשרפין טובא אפילו הכי לר' שמעון ידונו כולן בסקילה מפני שהשריפה חמורה: **לא נתנה למגדף ולעובד עבודה כוכבים.** שפושטין ידן בעיקר: **לא ניתנה לבת כהן שזנתה.** שעבירתה חמורה שמחללת את אביה כדאמר באלו נערות מיתות (לעיל דף נב.) שנוהגין בו חול: **בסייף.** שחנק חמור: **וחכמים אומרים בחנק.** שסייף חמור. וטעמא מפרש באלו נערות מיתות [שם נ.]: **גמ' אלא בפניו.** כיון דאין מכירין אותו לא הויא בפניו: **וכיון דרובא הוא.** שהרי קבלו העדיות ונשאו ונתנו בדבר: **דפטירי.** הואיל ואיכא חד דלא נגמר דינו אין לך ראיה לזכות גדולה מזו ורחמנא אמר והצילו העדה (במדבר לה): אי

[א] [קמן פד:] ב"ק לה. כתובות לה. ולא., [ב] [ע" מוספות לקמן פ: ד"ה הנסקלין], [ג] [לעיל מט:], [ד] [שם], [ה] לעיל ב. [ב"ק מד: מה.], [ו] [מכות ז:], [ז] [שמות כא],

תורה אור השלם

1. וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנִגְּפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בְּפִלִּלִים: שמות כא כב
2. וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת:

ויקרא כד כא

מוסף רש"י

נתינה למעלה. לענין דמי ולדות כתיב ונתן בפלילים (חגיגה יא.). **אף כאן** ממון. ומאי נפש דמי הנפש (שם). **מכה אדם ומכה בהמה.** מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם לא ישלם אלא יומת, הקיש פטור ממון דמכה אדם לחיוב ממון דמכה בהמה, מה מכה בהמה אין לך בו חילוק לחיוב, אף מכה אדם אין לך בו חילוק לפטור, מכה בהמה לעולם חייב, דאמרינן (ב"ק כו:) פגע תחת פגע לחייב על השוגג כמזיד ואונס כרצון (כתובות לה.) כדאמרינן אדם מועד לעולם, אף מכה אדם דפטריה קרא מתשלומין דכתיב יומת, לעולם פטור ואפילו בשוגג, הואיל וכמזיד שייכא מיתה (ב"ק לה.). לשאין מתכוין. אין בו חיוב מיתה באדם (כתובות לה.). **בין דרך ירידה** לדרך עלייה. משום דגבי גלות הוהג בשוגג איכא חילוק בין דרך ירידה לדרך עלייה, דאמרינן במכות (ז:) כל שדרך ירידתו גולה, דכתיב ויפל עליו, עד שיפול בדרך נפילה (שם). דרך עלייה, שהכהו בהגבהת ידו או שהתכו בחרבו מלמטה למעלה (שם) או: שהרגו בלאחר יד בהרימו הגרזן, דקי"ל דפטור מגלות, אפילו הכי פטור מתשלומין (ב"ק לה.). **כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה.** ואין ידוע איזה מהן בקלה ואיזה מהן בחמורה, **נידונין בקלה.** שאין אתה רשאי למשוך את הקל לעונש חמור שלא נתחייב בו (קדושין לב.). **לא נתנה למגדף.** מבדך את השם והוא בסקילה כדכתיב (ויקרא כד) הוציא את המקלל וגו', **ולעבודת כוכבים.** שהן עבירות חמורות (לעיל מט:). **כמיתת בעלים.** אם היה נדון בחיוב מיתה ב"ד, כך מיתת השור. דהאי בעליו יומת (שמות כא) קרא יתירא להך דרשה ולא דמתחייב קטלא (לעיל ב.).

אי הכי הא דתני עלה וכו'. בין לריש לקיש בין לשמואל קא מותיב. אי הכי דהני אחרים דמתני' דרולחים קאמר והאי רולח שנתערב בהוכר ולבסוף נתערב קאמר הא דתני עלה בברייתא הכי רולח שנתערב באחרים כולן פטורין אמר רבי יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן כולן פטורין מאי אפילו דקאמר ר' יוסי:

אלא אמר רבא. בשלא הוכר לבית דין קאמר כגון שניס עומדין ויצא חץ מביניהם אין יודעין אי זה מהן זרקו שניהם פטורין אמר רבי יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהם שהכל יודעין שהוא חסיד ולא זרקו לא מחייבינן לאידך משום האי חזקה ובא אפילו רבי יהודה מודה ורבי יהודה דאמר כונסין אותן לכיפה לא עלה קאי אלא הכי קאמר מ"ק ותסורי מחסרא מתני' והכי קתני ושור שנגמר דינו וכו' סוקלין אותו דהא על כרחיך כולהו אסירי בהנאה ואין הפסד לבעלים בסקילה הלכך סוקלין אותם כדי שתתקיים מצות סקילה במחויב בה: **כונסין אותן לכיפה.** שא"ל לסוקלן שלא להטריח ב"ד אלא כונסין אותן בחדר והס מתיס ברעב: **והתניא.** בגיחותא: **ולדה מותר.** לקמן מפרש לה: **ולדה אסור.** דעובר ירך אמו הוא וגס הוא נאסר בגמר דין אמו: **והאמר רבא ולד הנוגחת אסור.** בהקרבה כגון שנגחה על פי עד אחד או על פי הבעלים דמתסרא לגבוה ולא להדיוט הלכך על כרחיך שמעינן מדרבא דהיכא דאית עדים אסור אף להדיוט ולריך לגמור דין שניהם והא ליכא למימר טעמא דת"ק דתני וולדה מותר משום דלא נגמר דינו עמה דאי בשלא בא לב"ד מאי איריא ולדה אפילו אמו נמי אם לא נגמר דינה לא מיתסרא וכי איטריך תנא למיתני מותר הכי אשמעינן דאין זקוק להביאה לב"ד קאמר ותיובתא דרבא: **אימא אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה.** דהיינו בין נגיחה לגמר דין ולא נולר מן האיסור דאכתי איסייה הות שריא ולדה מותר: **אם משנגמר דינה עיברה וילדה.** דנולד מן האיסור אסור אע"ג דלא הוה בשעת נגיחה ולא בשעת גמר דין: **הניחא למאן דאמר.** פלוגתא הוא בתמורה (דף לא.): [ג] **מאי**

אי הכי היינו דקתני עלה אמר ר' יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן אלא אמר רבא הכי קאמר [א]שנים שהיו עומדין ויצא חץ מביניהם והרג שניהם פטורין וא"ר יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן [ב]ושור שנגמר דינו שנתערב בשוורין אחרים מעלייא סוקלין אותן ר' יהודה אומר כונסין אותן לכיפה והתניא [ג]פרה שהמיתה ואחר כך ילדה אם עד שלא נגמר דינה ילדה וולדה מותר אם משנגמר דינה ילדה וולדה אסור נתערב באחרים ואחרים באחרים [ד]כונסין אותן לכיפה ר' אלעזר בר' שמעון אומר מביאין אותן לב"ד וסוקלין אותן אמר מר אם עד שלא נגמר דינה ילדה וולדה מותרת ואף על גב דכי נגחה הות מיעברה [ה]והאמר רבא [ו]ולד הנוגחת אסור היא וולדה נגחו ולד הנרבעת אסור היא וולדה נרבעו אימא אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה וולדה מותר אם משנגמר דינה עיברה וילדה וולדה אסור הניחא למאן דאמר דאמר [ז]זה וזה גורם אסור אלא

תקינו בהו רבנן מיתה ויזקיקו להורגן וכי יזקיקו ב"ד להרוג כל איסורי הנאה הרי הזאב והארי דמוקי לה ר"ל[ח] והוא שהמיתו ואסורין בהנאה ולא תקינו להו מיתה אלא אמרו כל הקודם להורגן זכה ופריך רבא היינו דקתני עלה אפילו אבא חלפתא ביניהן אלא אמר רבא שניס כו' ואפילו אבא חלפתא דלא תלינן ביה שהרג אבל בשוורים אותן שיש לתלות בהן שהרגו חייבין ומשום ובערת הרע מקרבך ועוד אומר ר"ת דשור הנסקל אינו נאסר מחייס ופי' דכולה ההיא שמעתא [ט]דממשמע שנאמר סקול יסקל איני יודע שהיא נבילה ונבילה אסורה באכילה מוכחת כן וסוגיא דפ"ב דקדושין (דף נז.) כל לפור טהורה לרבות את המשולחת וזה אשר לא תאכלו לרבות את השחוטה ופריך ואיפוך אנא ומשני לא מצינו בעלי חיים אסורין פירוש שלא יהו מותרין כששחטן בר מאלו שעומדין והוקלו למאותן

ולכך אין לאסור משולחת לומר דחל עליה איסורא לאחר שילוח לישחט ולאוסרה באכילה כדין שאר עופות טמאין דכתיבי בקרא ופריך [י](והאי) רובע ונרבע דאיסורו מחייס פי' דמחייס אסור לשוחטן ולהקריבן לגבוה ומשני הני מילי לגבוה אבל להדיוט שרי והרי רובע ונרבע בעדים דמחייס אסירי דמחייס חל עליהן האיסור לישחט ואם שחטן אסורין אף אני אביא משולחת ומשני רוב בעלי חיים קאמרינן ואם כן דאין שור הנסקל נאסר כל זמן שהוא חי שור שלא נגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים שנגמר דינם כולם פטורין ומותרין בגיזה ועבודה ואין כאן עיגול הדין כיון דפטורין מסקילה מיהא לכשישחטו או ימותו יהו אסורין בהנאה והא דאומר שלהי פרק ד' וה' (ב"ק דף מה. ושם) דשור שנגמר דינו מכרו אינו מכור אפילו לרביא היינו משום דאסור לענות דינו ומצוה לסוקלו ועד דאין לו מכר [יא](ואין) לו בעלים והלוקח אין יכול לזכות בו יותר משאר אדם אבל כי לא נגמר דינו מכרו מכור לשחיטה אי נמי לרביא דמלי לערוקי לגאמא וכי שחיט ליה לאחר שנגמר דינו אסור באכילה כך נראה לר"ת וקשה דבשלהי פ"ק דערכין (דף ז:) משמע דשור הנסקל נאסר מחייס גבי האשה שמתה והניח בשעה דמפרש התם זו מיתתה אוסרתה וזו גמר דינה אוסרתה ויש לפרש גמר דינה כלומר מחייס חל עליה איסור שאסורה אפילו שחטה דעבדה כעין בשר וזו מיתתה אוסרתה ואין עליה שום איסור מחייס ויש ראיה דלא נאסר מחייס מהא דתניא במרובה (ב"ק דף עא. ושם) ובפרק אלו נערות (כתובות דף לג:) גנב שור הנסקל וטבחו משלם תשלומי ארבעה וחמשה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים ריש לקיש התם במרובה כל שישנו בטביחה ישנו במכירה וכל שאינו בטביחה וכו' והוא הדין לכל שאינו במכירה אינו בטביחה אבל אי שרי בהנאה ניחא שיכול למוכרו לרכוב עליו עד בית הסקילה או ליהנות בו מעט עד אותה שעה או אם היו בית דין מתעללין בסקילתו ומיהו מה שאומר ר"ת דאין לו מכר ואין לו בעלים זה לא יתכן ומה שפסק ר"ת בעבד שיש בו שה אחד ספק דרוסה דשרינן מטעם דכל דפרים מרובא פריס לא יתכן דיש לאסור גזירה שמא יקח מן הקבוע אלא היכא דפריס מאליו כגון בנמצא ביד נכרי אבל אם נאסר בתערובת ופירס לא אמרינן מרובא פריס ואם יש בעבד ספק דרוסה אפילו אחד בריבוא יאמתו כולן תדע דטבעת של ע"ז שנתערבה בריבוא כולן אסורות ובפירשה אחת מהן פליגי רב ושמואל [יב]אי אוסרת או לא אבל בהיא גופא לא פליגי דכ"ע מודו דאסירא וכל איסורי הנאה שפירשו מתערובת אסורין ולא אמרינן מרובא פריס וטעמא גזירה שמא יקח מן הקבוע ל"ש חולין ל"ש קדשים ומיהו יש לייחד דברי ר"ת דשאני ב"ח כיון דאפשר ע"י ניכבשינהו ונייחדן וא"ת ואמאי תנן יומתו לימא ירעו עד שיסתאבו שהרי כמה קדשים אמרינן בהו ירעו ולא חיישינן לתקלה ובסיפא אמר בבובא ונרבע ירעו ולכשיסתאבו יפדם וישחטם ויאכלו מטעם כל דפרים מרובא פריס וי"ל דלא עבדינן תקנה ברעייה כיון דלאחר רעייה נמי לא משתרי אלא מטעם כל דפרים: **ואחרים באחרים בו'.** הכא אין לחוש אי גרס הכי דאסר ספק ספיקא דהך בריתא כר' יהודה אתיא ובפ' התערובות (זבחים דף עד. ושם) מסקינן דר' יהודה אסר ספק ספיקא אפילו בשאר איסורין אבל במתני' דכל הצלמים (ע"ז מט:) ובמס' ערלה (פ"ג מ"ו) לא גרסינן ואחרות באחרות מדפריך בפ' התערובות על שמואל דאסר ספק ספיקא מברייתא שמתרת ולא משכח דקאי כשמואל אלא רבי יהודה ויש מפרש דמיירי שנתערבו כל האחרים באחרים דליכא אלא חד ספיקא וגרס נמי התם ואחרות באחרות וכ"ת מה לי נתערב בפעם אחת מה לי ב' פעמים איטריך משום דאיכא תרי רובי כדאיתא בפ"ק דכתובות (דף טו.) דבעי רוב העיר ורוב סיעה ושרינן אפילו בעיר קטנה ואין הולכים אחר רוב העיר גרידתא אפילו גדולה כאנטוכיא:

עין משפט נר מצוה

מד א מיי' פ"ד מהלכות רוצח הלכה ו סמג לאוין קסג:

מה ב מיי' פי"ל מהל' מזקי ממון הלכה י:

מו ג ד מיי' שם הלכה יא יב:

מז ה מיי' שם הלכה יא וסמ"ג מהל' איסורי מזבח הלכה יב יג:

מוסף רש"י

ולד הנוגחת אסור. פרה שנגחה ישראל כשהיא מעוברת ומת, ולדה פטול לקרבן, היא וולדה נגחו. ונוגח שנגח בעד אחד או ע"פ הבעלים שהודו מעצמן ואין עדים בדבר אינו נפקא, ומתניתן בתורת כהנים מן הנקבה להוציא את המוקצה, ומן הנקבה וי"ו ימיהה להוציא את הנוגח (ע"ז כד.). **זה וזה גורם.** הזכר שבא על בהמה זו והיא גרמוהו לוולד שיבא, והרי גרמוהו איסור והיתר, לאביו מותר ואמו אסורה (תמורה ל:).

מסורת הש"ס

א) תמורה ל: ע"ז כד., **ב)** [ע"ז מט. פסחים כז. חולין נח. תמורה לא.], **ג)** [שייך לע"ב], **ד)** [מעילה יט:], **ה)** [לעיל טו:], **ו)** [פסחים כב: קידושין נו: ב"ק מא.], **ז)** [נ"ל והא], **ח)** [נ"ל לאין], **ט)** [זבחים עד.],

---

רבינו חננאל

אי הכי היינו דקתני עלה אמר ר' יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן אלא אמר רבא הכי קאמר שנים שהיו עומדין ויצא חץ מביניהם והרג שניהם פטורין וא"ר יוסי אפילו אבא חלפתא ביניהן ושור שנגמר דינו שנתערב בשוורין אחרים מעלייא סוקלין אותן ר' יהודה אומר כונסין אותן לכיפה והתניא פרה שהמיתה ואחר כך ילדה אם עד שלא נגמר דינה ילדה וולדה מותר אם משנגמר דינה ילדה וולדה אסור נתערב באחרים ואחרים באחרים כונסין אותן לכיפה ר' אלעזר בר' שמעון אומר מביאין אותן לב"ד וסוקלין אותן אמר מר אם עד שלא נגמר דינה ילדה וולדה מותרת ואף על גב דכי נגחה הות מיעברה והאמר רבא ולד הנוגחת אסור היא וולדה נגחו ולד הנרבעת אסור היא וולדה נרבעו אימא אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה וולדה מותר אם משנגמר דינה עיברה וילדה וולדה אסור הניחא למאן דאמר דאמר זה וזה גורם אסור אלא

תקינו בהו רבנן מיתה ויזקיקו להורגן וכי יזקיקו ב"ד להרוג כל איסורי הנאה הרי הזאב והארי דמוקי לה ר"ל והוא שהמיתו ואסורין בהנאה ולא תקינו להו מיתה אלא אמרו כל הקודם להורגן זכה ופריך רבא היינו דקתני עלה אפילו אבא חלפתא ביניהן אלא אמר רבא שניס כו' ואפילו אבא חלפתא דלא תלינן ביה שהרג אבל בשוורים אותן שיש לתלות בהן שהרגו חייבין ומשום ובערת הרע מקרבך ועוד אומר ר"ת דשור הנסקל אינו נאסר מחייס ופי' דכולה ההיא שמעתא דממשמע שנאמר סקול יסקל איני יודע שהיא נבילה ונבילה אסורה באכילה מוכחת כן וסוגיא דפ"ב דקדושין (דף נז.) כל לפור טהורה לרבות את המשולחת וזה אשר לא תאכלו לרבות את השחוטה ופריך ואיפוך אנא ומשני לא מצינו בעלי חיים אסורין פירוש שלא יהו מותרין כששחטן בר מאלו שעומדין והוקלו למאותן

ולכך אין לאסור משולחת לומר דחל עליה איסורא לאחר שילוח לישחט ולאוסרה באכילה כדין שאר עופות טמאין דכתיבי בקרא ופריך (והאי) רובע ונרבע דאיסורו מחייס פי' דמחייס אסור לשוחטן ולהקריבן לגבוה ומשני הני מילי לגבוה אבל להדיוט שרי והרי רובע ונרבע בעדים דמחייס אסירי דמחייס חל עליהן האיסור לישחט ואם שחטן אסורין אף אני אביא משולחת ומשני רוב בעלי חיים קאמרינן ואם כן דאין שור הנסקל נאסר כל זמן שהוא חי שור שלא נגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים שנגמר דינם כולם פטורין ומותרין בגיזה ועבודה ואין כאן עיגול הדין כיון דפטורין מסקילה מיהא לכשישחטו או ימותו יהו אסורין בהנאה והא דאומר שלהי פרק ד' וה' דשור שנגמר דינו מכרו אינו מכור אפילו לרביא היינו משום דאסור לענות דינו ומצוה לסוקלו ועד דאין לו מכר (ואין) לו בעלים והלוקח אין יכול לזכות בו יותר משאר אדם אבל כי לא נגמר דינו מכרו מכור לשחיטה אי נמי לרביא דמלי לערוקי לגאמא וכי שחיט ליה לאחר שנגמר דינו אסור באכילה כך נראה לר"ת וקשה דבשלהי פ"ק דערכין (דף ז:) משמע דשור הנסקל נאסר מחייס גבי האשה שמתה והניח בשעה דמפרש התם זו מיתתה אוסרתה וזו גמר דינה אוסרתה ויש לפרש גמר דינה כלומר מחייס חל עליה איסור שאסורה אפילו שחטה דעבדה כעין בשר וזו מיתתה אוסרתה ואין עליה שום איסור מחייס ויש ראיה דלא נאסר מחייס מהא דתניא במרובה (ב"ק דף עא. ושם) ובפרק אלו נערות (כתובות דף לג:) גנב שור הנסקל וטבחו משלם תשלומי ארבעה וחמשה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים ריש לקיש התם במרובה כל שישנו בטביחה ישנו במכירה וכל שאינו בטביחה וכו' והוא הדין לכל שאינו במכירה אינו בטביחה אבל אי שרי בהנאה ניחא שיכול למוכרו לרכוב עליו עד בית הסקילה או ליהנות בו מעט עד אותה שעה או אם היו בית דין מתעללין בסקילתו ומיהו מה שאומר ר"ת דאין לו מכר ואין לו בעלים זה לא יתכן ומה שפסק ר"ת בעבד שיש בו שה אחד ספק דרוסה דשרינן מטעם דכל דפרים מרובא פריס לא יתכן דיש לאסור גזירה שמא יקח מן הקבוע אלא היכא דפריס מאליו כגון בנמצא ביד נכרי אבל אם נאסר בתערובת ופירס לא אמרינן מרובא פריס ואם יש בעבד ספק דרוסה אפילו אחד בריבוא יאמתו כולן תדע דטבעת של ע"ז שנתערבה בריבוא כולן אסורות ובפירשה אחת מהן פליגי רב ושמואל אי אוסרת או לא אבל בהיא גופא לא פליגי דכ"ע מודו דאסירא וכל איסורי הנאה שפירשו מתערובת אסורין ולא אמרינן מרובא פריס וטעמא גזירה שמא יקח מן הקבוע ל"ש חולין ל"ש קדשים ומיהו יש לייחד דברי ר"ת דשאני ב"ח כיון דאפשר ע"י ניכבשינהו ונייחדן וא"ת ואמאי תנן יומתו לימא ירעו עד שיסתאבו שהרי כמה קדשים אמרינן בהו ירעו ולא חיישינן לתקלה ובסיפא אמר בבובא ונרבע ירעו ולכשיסתאבו יפדם וישחטם ויאכלו מטעם כל דפרים מרובא פריס וי"ל דלא עבדינן תקנה ברעייה כיון דלאחר רעייה נמי לא משתרי אלא מטעם כל דפרים: **ואחרים באחרים בו'.** הכא אין לחוש אי גרס הכי דאסר ספק ספיקא דהך בריתא כר' יהודה אתיא ובפ' התערובות (זבחים דף עד. ושם) מסקינן דר' יהודה אסר ספק ספיקא אפילו בשאר איסורין אבל במתני' דכל הצלמים (ע"ז מט:) ובמס' ערלה (פ"ג מ"ו) לא גרסינן ואחרות באחרות מדפריך בפ' התערובות על שמואל דאסר ספק ספיקא מברייתא שמתרת ולא משכח דקאי כשמואל אלא רבי יהודה ויש מפרש דמיירי שנתערבו כל האחרים באחרים דליכא אלא חד ספיקא וגרס נמי התם ואחרות באחרות וכ"ת מה לי נתערב בפעם אחת מה לי ב' פעמים איטריך משום דאיכא תרי רובי כדאיתא בפ"ק דכתובות (דף טו.) דבעי רוב העיר ורוב סיעה ושרינן אפילו בעיר קטנה ואין הולכים אחר רוב העיר גרידתא אפילו גדולה כאנטוכיא:

מח א מיי' פ"ז מהל' עכו"ם הלכה יד סמג לאוין מה טוש"ע י"ד סי' קמב סעיף יא:
מט ב מיי' פ"ז מהל' מזקי ממון הלכה יב:
נ ג מיי' פי"ב מהלכות סנהדרין הלכה ב:

אלא למ"ד זה וזה גורם כו'. נראה דהא דאסיב ליה זה וזה גורם היינו כמאן דאמר חוששין לזרע האב דלמאן דאמר אין חוששין אב גורם הוא ותימה ומאי קשיא ליה הא הך ברייתא כר' יהודה דאמר כוסין לכיפה ומעיינן ליה בפ' אומו ואת בנו (חולין דף עט.) דאמר אין חוששין לזרע האב ומיהו התם מיבעיא לן אי מיפשט פשיטא ליה לרבי יהודה או ספוקי מספקא ליה ועוד יש לחלק דהתם בדבר דכל חד באפי נפשיה התירא הוא פליגי אבל הכא דחד איסורא וחד התירא כולי עלמא מודו דחוששין תדע דבפ' כל האיסורין (תמורה דף ל: ושם) איכא מאן דאמרי לר' אליעזר נרבעו ולבסוף עיברו ובפ' אומו ואת בנו (חולין דף עט:) מספקא ליה לרבי אליעזר אי חוששין או לא ומיהו בפרק בהמה המקשה (שם דף פט.) איבעיא להו מהו לחוש לזרעו: **עובר** ירך אמו. משמע שכן הלכה מדלא פריך הניחא למ"ד ירך אמו אלא למ"ד לאו ירך אמו מאי איכא למימר כדפריך מזה וזה גורם ומיהו יש לדחות דכולה שמעתא לא מסיק לשנות הברייתא מפשטא אלא לתרלה אליבא דרבא דאמר ולד הנוגחת אסור היא וולדה נגחו דטעמא משום דעובר ירך אמו הוא וכדמוכח בתמורה (דף ל:) ומיהו מדרבא גופיה יש לדקדק דקאמר היא וולדה נגחו היא וולדה נרבעו וכן בפרק הפרה (ב"ק דף מז. ושם) דאמר רבא פרה שהזיקה גובה מוולדה מאי טעמא גופה הוא אלמא עובר ירך אמו ותימה דבאלו טריפות (חולין דף נח. ושם) מייתי פלוגתא דוולד טריפה ר' אליעזר אומר לא יקרב ורבי יהושע אומר יקרב ומשמע התם דלמ"ד טריפה אינה יולדת פליג בעובר ירך אמו כשעיברה ולבסוף נטרפה דרבי יהושע סבר עובר לאו ירך אמו והכי קיימא לן דטריפה אינה יולדת כדאית' התם[ט] בהדיא הלכתא בזכר כל י"ב חדש בנקבה כל שאינה יולדת וקיימא לן נמי כר' יהושע דרבי אליעזר שמותי הוא ועוד אשכחן בפ"ק דבילה (דף ו. ושם) דאמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב וכי מה בין זה לעגל שנולד מן הטרפה ביום טוב שהוא מותר וי"ל דבכל דוכתי עובר ירך אמו הוא בר מלעיין טרפות שהוא תלוי בחיות והעובר יש לו חיות בפני עצמו ולא אמרינן עובר ירך אמו שנטרף עם אמו תדע דרבא גופיה שמעינן ליה בפרק בהמה המקשה (חולין דף עה.) השוחט את הטריפה ומצא בה בן ט' חי מותר וכו' ואע"ג דבשאר מילי נמי משמע בפרק כל האסורין (תמורה דף ל: ושם)[מ] דעובר לאו ירך אמו לר' יהושע דאמר רב הונא בר חיננא אמר רב נחמן מחלוקת בשעיברו ולבסוף נרבעו דר' אליעזר סבר עובר ירך אמו ורבנן סברי לאו ירך אמו אין הלכה כן אלא כדקאמר התם רבא אמר רב נחמן דבנרבעו ולבסוף עיברו פליגי אבל עיברו ולבסוף נרבעו ד"ה אסור דעובר ירך אמו אפילו לר' יהושע דרבנן דהתם היינו רבי יהושע בר פלוגתיה דרבי אליעזר ורבא נמי אית ליה דעובר ירך אמו הכא והתם ואותו לשון דרבא אמר רב נחמן הוא עיקר דמייתי ליה בפ' כל הצלמים (ע"ז דף מו:) גבי משתחוה לקמה ומהא דאמר ר' יוחנן שלהי פ"ב דגיטין (דף כג: ושם) גבי שפחה דאם היתה עוברה זכתה לו משום דעובר ירך אמו ועשה כמו שהקנה לה אחד מאבריה אין ראיה שכן הלכה דהתם אליבא דרבי קאמר ושמא אין הלכה כמותו ור' יוחנן גופיה שפירשה כן אית ליה בתמורה בפ' כילד מערימין (דף כה.) עובר לאו ירך אמו דאמר ר' יוחנן הפרים חטאת מעוברת וילדה רצה בה מתכפר רצה בוולדה ומפרש טעמא משום דסבר אם שיירו משויר עובר לאו ירך אמו והוה ליה כמפרים שתי חטאות לאחריות מיהו יש לדקדק מזה דמותיב התם תיובתא דר' יוחנן תיובתא ואע"ג דקאמר בתר הכי לימא אם שיירו משויר תנאי היא מ"מ הרי איתותב אלמא אין הלכה כן וכן דרך הש"ס כשאין הדברים עיקר אומר תיובתא אע"פ שיכול למצוא תנאי דפליגי כדאשכחן בהניזקין (גיטין דף נג: ושם) דמסיק תיובתא דמאן דאמר איזק שאינו ניכר[נ] לאו שמיה היזק ובתר הכי קאמר נימא תנאי היא ובפ' השולח (שם דף מא:) פליגי בהדיא בהיזק שאינו ניכר אליבא דעולא גבי עבד שעשאו רבו אפותיקי ואע"ג דבפ' הערל (יבמות דף עח.) מייתי מילתיה דר' יוחנן דתמורה ופריך עלה אלא הא דאמר רבא נכרית מעוברת שנתגיירה בנה אין לריך וכו' ודחיק לשנויי שאני עובר דהיינו רביתיה לאו משום שיהו עיקר דברי ר' יוחנן אלא משום דבעי לאוקמי מלתיה דרבא דנכרית אליבא דברי הכל ורבא גופיה אית ליה הכא עובר ירך אמו ובתמורה (דף ל:) ובפ' הפרה (ב"ק דף מז.) ור"ת מפרש דבכל דוכתי קי"ל דלאו ירך אמו כדמשמע בחולין ובהניזק דיבמות (דף עח.) ובפ' כילד מערימין (תמורה דף כה.) לא גריס תיובתא בתרא אלא הכי תיובתא דר' יוחנן לימא אם שיירו משויר תנאי היא והא דאמר רבא הכא ובתמורה (דף ל:) ולד הנוגחת והנרבעת אסור לא פליגא והיינו טעמא כיון דעד עכשיו היה חיות הולד תלוי באם הוי כאילו נגמר דין שניהם להריגה ולאו משום דהוי ירך אמו וכן הא דתנן בפ"ק דערכין (דף ז.) האשה היולאת ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד ופריך בגמ' פשיטא גופה הוא התם נמי טעמא כדפרישית ומיהו ההיא דפ' הפרה (ב"ק דף מז. ושם) קשה אמאי כי ליתא לפרה משתלם רביע נזק מן הולד כיון דלאו ירך אמו אע"ג דהוא נמי אזיק למה ישלם חלקו וחלק פרה אלו שני שוורים תמיס שהזיקו אם אבד אחד מהן מי הוה משלם אידך חלקו וחלק חבירו פשיטא דלא משלם: **הוי מותרה לדבר** הקל. פלוגתא בפ' אלו נערות (כתובות דף לג. ושם) במותרה למיתה אי הוי מותרה למלקות וא"ת ותפשוט מהא דתניא בפ' בן סורר (לעיל דף עא:) עשה כן בישראל ונתגייר חייב אם בא על אשת איש ישראל ואח"כ נתגייר משום דאי עביד השתא בר קטלא הוא ועל כרחיך בדאתרו ביה דאי לא אתרו ביה אי עביד השתא לאו בר קטלא הוא אלמא מותרה לסייף הוי מותרה לחנק וי"ל דאפילו לא אתרו בהיותו נכרי יש לנו לחייבו אע"פ שנתגייר הואיל והכר נתחייב ולא מיפטר משום דלא אתרו ביה ומאחר דהשתא נמי אי אתרו ביה יש בעון זה חיוב מיתה. וא"ת כי לא הוי נמי מותרה לדבר קל תיפוק ליה דהכא חייב כדאמר בפ' נגמר הדין (לעיל דף מה:) שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה ממיתו בכל מיתות שאתה יכול ושם פירשתי[פ]: **נ) הנסקלין** בנשרפין. שאל הרב ר' יצחק בן הרב ר' מרדכי את רבינו תם אמאי קאמר רבי שמעון ידונו בסקילה שהשריפה חמורה ניחל בתר רובא להממיר בדיני נפשות כדאיתא בפרק קמא דחולין (דף יא.) ותירץ[פ] דלא אזלינן בתר רובא לחייב אותו שהוא זכאי מכל וכל שלא הרג כלל ולא דמי לאותן שהרגו ודאי אלא

אלא למ"ד [א]זה וזה גורם מותר מאי איכא למימר אלא אמר רבינא אימא [ב]אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה ולדה מותר ואם עד שלא נגמר דינה עיברה ומשנגמר דינה ילדה ולדה אסור [ג]עובר ירך אמו הוא: כל חייבי מיתות: ש"מ [ד]מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר קל א"ר ירמיה הכא במאי עסקינן [ה]כגון שהתרו בו סתם והאי תנא הוא [ו]דתניא ושאר חייבי מיתות שבתורה אין ממיתין אותן אלא בעדה ועדים והתראה [ז]ועד שיודיעוהו שהוא חייב מיתת ב"ד רבי יהודה אומר עד שיודיעוהו באיזה מיתה הוא נהרג ת"ק יליף ממקושש ורבי יהודה אומר מקושש הוראת שעה היתה: הנסקלין בנשרפין: [ח]מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה הנשרפין בנסקלין ר"ש אומר ידונו בסקילה שהשריפה חמורה אמר ליה רב יהודה אבא לא תיתנייה הכי מאי איריא דשריפה חמורה תיפוק ליה דרובה נסקלין נינהו אלא [ט]היכי אתנייה הנסקלין בנשרפין ר"ש אומר ידונו בסקילה שהשריפה חמורה אי הכי אימא סיפא וחכ"א ידונו בשריפה שהסקילה חמורה תיפוק ליה דרובה נשרפין נינהו התם רבנן הוא דקאמרו ליה לר"ש לדידך דאמרת שריפה חמורה לא סקילה חמורה אמר ליה שמואל לרב יהודה [י]שיננא לא

איכא למימר. דהא כשנולר לאחר גמר דין לאו מיהו לחודיה גרמא ליה שלף מן הזכר הוא בא דהיתר ואיסור גרמו לו שיבא: **ואם עד שלא נגמר דינה הוכר עוברה.** דהיינו דין נגיחה לגמר דין: **ומשנגמר דינה ילדה ולדה אסור.** אע"ג דלא הוה בשעת נגיחה כיון דהוה בשעת גמר דין נאסר בגמר דין עם אמו דעובר ירך אמו הוא: **ש"מ.** מדקתני ידונו בסקילה[ח] מותרה למיתה חמורה הוי מותרה למיתה קלה משום דקלה בכלל חמורה דאי לא הוי מותרה למיתה קלה הוך דנתחייבו חמורה היאך נתחייבו בסקילה[ח] הא לא אתרו בהם מיתה זו ופטרי' לגמרי אלא נילף מהכא דהוי מותרה: **א"ר ירמיה.** מהכא ליכא למילף הכא בהתרו בהם מיתה סתם ולפיכך קלה וחמורה במשמע: **והאי הנא הוא.** דקאמר לא בעינן להזכיר שם אותה מיתה: **ושאר חייבי מיתות.** חוץ ממסית שאינו לריך התראה דרחמנא אמר[ז] לא תחמול ולא תכסה עליו: **עדה ועדים.** לאו דוקא דמסית נמי עדים ועדה קא בעי והא דנקט ושאר משום התראה נקט לה: **יליף ממקושש.** שהמולאים אותו לא התרו בו שם מיתתו דלא הוו ידעי לה אלא מיתה סתם: **הוראת שעה היתה.** ועל פי הדבור מיחייב ולא גמרינן מינה לדורות הואיל ונפקא לן[ו] התראה מיומת המת[ט] שיתיר עלמו למיתה אותה מיתה משמע: **הנשרפין בנסקלין.** משמע כגון דהוו נסקלין רובא ואיערבא בהו מיעוטא נשרפין: **תיפוק ליה דרובא נסקלין נינהו.** היכי נקט טעמא משום דאי אתה רשאי למשכו למיתה חמורה בלאו הכי דליינינהו בסקילה (הוה) בתר רובא: **אלא היכי איתנייהו.** אבוה מהדר ליה אלא היכי אלמדנו: **אמר ליה רב יהודה הנסקלין בנשרפין.** דאע"ג דנשרפין רובא מדתני לר' שמעון בסקילה מפני שהשריפה חמורה: **התם.** הוא דקא מסיימי רבנן שהסקילה חמורה לאו למיתב טעמא למילתייהו מסיימי הכי אלא הכי קאמרי ידונו בשריפה כדייניהו בתר רובא ודקאמרת למיזל בתר מיעוטא משום דשריפה חמורה ואין אנו רשאין למשוך את הקלים לאו חמורה היא אלא קלה היא:

לא

מוסף רש"י

ושאר חייבי מיתות כו'. גבי מסית קאי, דרחמנא אמר (דברים יג) לא תחמול לא תכסה, ונהרג בלי התראה על ידי הכמנא עדים (לעיל ח:). בעדה. עדים ושלשה (שם). ועד שיודיעוהו. עדיו בשעת התראה שהוא חייב מיתה בב"ד אם יעבור עבירה זו, ומיהו אע"ג דלא מזכרי ליה איזו מיתה התראה היא וממייב (שם). הנשרפין בנסקלין. משמע אחד מן הנשרפין נתערב בנסקלין הרבה, וקי"ל כל חייבי מיתות שבתורה שנתערבו ואין יודע איזה איזה מהן בקלה ואיזה מהן בחמורה, כולן ידונו בקלה, שאין אתה רשאי למשוך את הקל לעונש חמור שלא נתחייב בו (קדושין לב.). אמר ליה רב יהודה. כריה דרב יחזקאל לרב יחזקאל, אבא לא תיתנייה הכי. הנשרפין בנסקלין והוו נסקלין רובא, דא"כ אמאי תלית טעמא משום דשריפה חמורה, תיפוק ליה דליכא למימר טולן בשריפה, דא"כ אזלת לך בתר מיעוטא (שם). הנסקלין בנשרפין. דאע"ג דנשרפין רובא ידונו בסקילה מפני שהיא קלה (שם). התם רבנן הוא דקאמרו כו'. הא דקאמרי שהסקילה חמורה, לאו טעמא יהבי למילתייהו, אלא הכי אמרי ידונו בשריפה בתר רובא, דקאמרת ידונו בסקילה להקל עליהם, אין אתה מיקל אלא מחמיר, שהסקילה חמורה (שם).

ה) [חולין נח. וש"נ], ו) כתובות לג., ג) [ע' טעמו של דבר תוס' כתובות לג. ד"ה ממתין], ד) לעיל מ: [תוספ' פי"ב] ש"ס, ה) קידושין לב., ו) [קידושין לב. ע"ש], ז) [ברכות לו. וש"נ ועמ"ש בפ"ד בחגיגה טו: על לידו פירושא דענין שיגגת], ח) [חולי ל"ל בקלה], ט) [דברים יג], י) [לעיל מא.], כ) [דברים יז], ל) [דף מח.], מ) נפ"ל דף לב ע"ב. רש"ש, נ) [נל"ל ניכר שמיה], ס) [ד"ה משום], ע) [שיך לעיל עט: במשנה], פ) [ע' מהרש"ל].

לא תימא ליה לאבוך הכי. להודיעו בהדיא שהוא טועה משום דמכסיף ומלטער: אלא אומר לו אבא כך כתוב בתורה. קס"ד בתמיהה קאמר וכי כך כתיב בתורה: סוף סוף היינו הך. דמביישו ואומר וכי יפה אתה עושה: אלא. בניחותא אומר לו מקרא האמור בתורה ואומר לו אבי מקרא כך וכך כתוב בתורה והוא עצמו ישיש על לבו על מה זה מזכירו. והכי נמי אין לך לומר לאביך לא תתנייה הכי: מתני' עבר עבירה שיש בה שתי מיתות. כגון חמותו והיא אשת איש: בזיקה הראשונה. בגמרא מפרש לה: גמ' פשיטא. דבחמורה נדון שהרי אף בה נתחייב דהיכי סליק אדעתן לידון בקלה וכי אתגורי אתגר במה שעבר שתי עבירות אילו לא עבר אלא על החמורה היה נדון בה ועכשיו שהוסיף לעבור עמה עבירה אחרת נדון בקלה: אמר רבא. ודאי אי מקמי דאתא לקמן עבדינהו לתרוייהו לא אינטריך לאשמועינן כי איטריך לאשמועינן כגון דנגמר דינו תחלה לקלה סד"א וכו': מנא הא מילתא וכו'. ואע"ג דנגמר דינו לקלה: בסקילה. דכל דמיסה בם בסקילה[ט] דהיא חמורה ואי דלא נגמר דינו קודם לכן לא איטריך קרא לאשמועינן: בן סורר ומורה. וקרי ליה שופך דם על שם שסופו לשפוך כדאמרי' (לעיל דף עב.) שעומד בפרשת דרכים וכו': דאהדריה משה. במשנה תורה: אל ההרים לא אכל. סיפיה דקרא לדיק הוא היה יהיה לומר זה לדיק גמור וע"כ משום דלא עביד הני לאו לדיק הוא אם עבר עבירות אחרות אלא לאו כמשמעותיה מדריש: אל ההרים לא אכל. שלא נצטרך לזכות אבותיו מתוך שהוא חסיד: שלא נהנה מקופה של לדקה. שהוא דבר גנאי לאדם הגון: בזיקה הראשונו'. באותו איסור שהוחקק זה תחלה להזהר בו ולפרוש ממנו הוא נדון אבל לא באיסור הבא עליו אחרון אע"פ שהוא חמור דקסבר ר' יוסי אין איסור חל על איסור ואפי' חמור על הקל הלכך אין כאן שתי מיתות: חמותו ונעשית אשת איש. כגון נשא בת אלמנה ונאסרה אמה משום חמותו ואחר כך נשאת ונאסרה עליו משום אשת איש נדון בחמורה בשריפה דהיא קדמה אבל אם היתה אשת איש ונעשית חמותו הואיל כשנשא בתה כבר היתה זו אסורה עליו משום אשת איש תו לא חייל איסור חמותו אאיסור אשת איש ואינו נדון אלא בחנק: דאמר ר' אבהו. ביבמות בפ' ד' אחין: מודה ר' יוסי באיסור מוסיף. ומחדש דבר על האשה הזאת לאסור בה דבר חדש (או) לאסרה על מי שלא היתה אסורה עליו מתחלה כגון הכא כשהיתה אלמנה והיא חמותו היתה אסורה לו משום חמותו ומותרת לכל אדם וכשנעשית אשת איש הוסיף בה השם הזה איסור שאסרה לכל העולם וכי האי גוונא מודה ר' יוסי דאסור חל על איסור מגו דחייל אכולא עלמא שהיתה מותרת להם עד עכשיו חייל נמי אהאי ואע"פ שאסורה לו ועומדת: אמר

תנא דאית ליה עבירות מחזקות בגריית דבסמוך דקתני התרו בו ושתק התרו בו והרכין ראשו לא מכל מקום משמע ליה דמתני' סברה מלקות מחזקות מדקתני מי שלקה אי נמי קסבר כיפה לריכה התראה ועד דמחזק בתרי או בתלת אין מתרין בו לכיפה הלכך אם אתא דבתלת זימני הוא חזקה עד רביעית אין כופין אותו לכיפה כדמוכח בסמוך וקתני תימה אמאי מתרין בו לכיפה בשניה לר' ובשלישית לרשב"ג שאם יעבור אחר כך יהא מוחזק ויכניסוהו לכיפה ויש לומר דאין מחייבו כיפה עד שיהא מוחזק לעבור בהתראת מלקות הלכך אי מתרינן ביה אכיפה לחודה לא סגי בהכי ואי מתרינן ביה אמלקות ואכיפה הא לא עבדינן ביה תרתי:

ומר

לא תימא ליה לאבוך הכי דתניא [ט]הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא כך כתיב בתורה סוף סוף היינו הך אלא אומר לו אבא [א]מקרא כתוב בתורה כך [ו](הוא): מתני' [ב]מי שנתחייב בשתי מיתות בית דין נידון בחמורה [ג]עבר עבירה שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה ר' יוסי אומר נידון בזיקה הראשונה שבאה עליו: גמ' פשיטא אלא איתגורי איתגור רבא [ד]הכא במאי עסקינן כגון שעבר עבירה קלה ונגמר דינו על עבירה קלה וחזר ועבר עבירה חמורה סלקא דעתא אמינא כיון דנגמר דינו לעבירה קלה האי גברא קטילא הוא קמ"ל בעא מניה [ה](אבוה) דרב יוסף בר חמא מרבה בר נתן מנא הא מילתא דאמור רבנן מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה דכתיב [1]והוליד בן פריץ שופך דם [וגו'] אל ההרים אכל ואת אשת רעהו טמא ואל הגלולים נשא עיניו והוליד בן פריץ שופך דם בסייף את אשת רעהו טימא זו אשת איש בחנק ואל הגלולים נשא עיניו זו עבודת כוכבים בסקילה וכתיב [2]מות יומת דמיו בו יהיה בסקילה מתקיף לה רב נחמן בר יצחק אימא כולהו בסקילה והוליד בן פריץ שופך דם זה בן סורר ומורה דבסקילה אשת רעהו טמא זו נערה המאורסה דבסקילה ואל הגלולים נשא עיניו זו עבודת כוכבים דבסקילה א"כ מאי קמ"ל יחזקאל דילמא תורה קא מהדר א"כ איבעי ליה לאהדורה כי היכי דאהדרה משה רבינו דרש רב אחא בר' חנינא מאי דכתיב [3]אל ההרים לא אכל שלא אכל [א] בזכות אבותיו ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל שלא הלך בקומה זקופה ואת אשת רעהו לא טימא [ה]שלא ירד לאומנות חבירו ואל אשה נדה לא קירב [ו] שלא נהנה מקופה של צדקה וכתיב [4]צדיק הוא חיה יחיה [ז]כשהיה רבן גמליאל מגיע למקרא הזה היה בוכה ואמר מאן דעביד לכולהו הוא דחיי בחדא מינייהו לא א"ל ר"ע אלא מעתה [5]אל תטמאו בכל אלה הכי נמי בכולהו אין בחדא מינייהו לא אלא באחת מכל אלה הכי נמי באחת מכל אלה: עבר עבירה: [ח]תניא כיצד אמר רבי יוסי נידון בזיקה ראשונה הבאה עליו חמותו ונעשית אשת איש נידון בחמותו אשת איש ונעשית חמותו נידון באשת איש אמר ליה רב אדא בר אהבה לרבא חמותו ונעשית אשת איש נידון בחמותו לידון נמי אאיסור אשת איש דהא [ט]אמר ר' אבהו מודה ר' יוסי באיסור מוסיף

אמר

דלא ידעינן אי טריפה הוה אי שלם הוה ועוד י"ל דהוה ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ופטור מדאורייתא דספק נפשות להקל וכ"ת ניכבשינהו ונימא כל דפריש אי אתה רשאי למושכו להחמיר עליו ועוד גזירה שמא יקח מן הקבוע והא דפריך בגמ' תיפוק ליה דרובא נסקלין מינהו ה"פ לכל הפחות לא גרע משום דרובא נסקלין[ב]:

איתגורי איתגור. ומ"ת בפרק אלו נערות (כתובות לב.) דילף מחובל בחבירו דכל היכא דאיכא ממון ומלקות ממונא משלם מילקא לא לקי ופריך מה לחובל בחבירו שכן חייב בה' דברים ואי ממונא קולא הוא שכן הותר מכללו בב"ד והשתא איך יתכן לומר דקולא הוא אם כן איתגורי איתגור וי"ל דשאני התם משום דחס רחמנא אהפסד ממונו של חבירו[ג]: **ונגמר** דינו לעבירה קלה וכו'. תימה ואמאי נדון בחמורה הא הויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה דאי מיתזמי סהדי בתראי לא מיקטלי כיון דבלאו סהדותייהו גברא בר קטלא הוא כדמוכח בפ"ק דמכות (דף ה.) גבי באו שנים ואמרו בחד בשבא נגמר דינו של פלוני וכו' וי"ל דהכא מיירי כגון דהך עבירה שניה עבר בפני ב"ד דאפילו בעדות שאי אתה יכול להזימה מחייבינן ליה לעילא[ד] בטריפה משום ובערת הרע ועוד יש לומר כיון דאי מיתזמי קמאי או מיתכחשי מהני סהדותייהו דבתראי עדות שאתה יכול להזימה קיימי ביה: **וכתיב** דמיו בו יהיה בסקילה.

מכאן קשה לפי' הקונטר' דבריש איזהו נשך (ב"מ פא: ושם) דאמרי' הוקשו מלוי רבית לשופכי דמים דכתיב הכא בנשך נתן ופירש שם בקונטרס דדמיו בו יהיה משמע דמיס ששפך שהעני את חבירו ומת ברעב עליו ישובו ולא יתכן כלל דהא לסקילה אתיא הכא בשמעתין ובאוב וידעוני דכתיב דמיהם בם ובכמה דוכתי כולם לסקילה אתיין וגרסה דדריש מדכתיב הכא והוליד בן פריץ וגו' ובכל הספרים גרסי' בפ"ק דתמורה (דף ו:) וסמיך ליה והוליד בן פריץ:

נדון בזיקה ראשונה. לאו מילתא דפסיקא היא דהא חמותו ונעשית אשת אב איסור מוסיף הוא אי אית ליה אחין ולמאן דאמר סקילה חמורה נידון באשת אב:

לידון נמי באיסורא דאשת איש.

לענין קרבן קא פריך שיתחייב ב' חטאות בשוגג אי נמי אם התרו בו משום אשת איש ולא התרו בו משום חמותו ורבה מהדר ליה דבמזיד אייר ובהתרו בו משום שניהם: **דאמר** רבי אבהו מודה ר' יוסי באיסור מוסיף. אע"ג דבפ' ד' אחין (יבמות דף לב: ושם) משמע דלא קיימא לבסוף מ"מ אמת הוא כדאי' בפרק אמרו לו (כריתות דף יד: ושם): (שייך לע"ב) **אפילו** תימא רבי שמעון בן גמליאל דסבר עבירות מחזקות. תימה דבסוף פרק הבא על יבמתו (יבמות סד: ושם) אמרינן נשואין ומלקיות כרבי משום דסתם לן תנא כוותיה דמי שלקה ושנה וכו' וי"ל דרב יוסף דהתם סבר מלקיות מחזקות ואע"ג דלשכחן

---

[1] [קידושין לב.], [2] רש"ל מ"ז, [3] לעיל לז: כ: יבמות לב. כריתות יד:, [4] [מכות כד.], [5] [בפסוק: יקרב], [6] שם כד:, [7] יבמות לב. כריתות יד: (תמורה יד.) [תוספתא פי"ב], [8] [יבמות לב: כריתות יד:], [9] [לעיל נד.], [10] [וע"ע תוס' מולין יא: סד"ה לימוד דלמא וכו' ותוס' זבחים ע"ב. סוף ד"ה אפילו אחמ], [11] [וע' תוס' כתובות לז: ד"ה וחדא],

[א] בזכות אבות. גרסא קו על תיבת בזכות וכ"כ בשביל:

[ב] מיי' פ"ו מהל' ממרים הל' יא סמג עשין שמ טוש"ע י"ד סי' רמ סעיף יא:

[ג] ב ג ד מיי' פי"ד מהל' סנהדרין הלכה ד סמג עשין לט:

[ד] א מיי' פ"ו מהל' ממרים הל' יא סמג עשין שמ טוש"ע י"ד סי' רמ סעיף יא:

[ה] [קידושין לב.], [6] רש"ל מ"ז, [7] לעיל לז: כ: יבמות לב. כריתות יד:, [8] [מכות כד.], [9] [בפסוק: יקרב], [10] שם כד:, [11] יבמות לב. כריתות יד: (תמורה יד.) [תוספתא פי"ב], [12] [יבמות לב: כריתות יד:], [13] [לעיל נד.], [14] [וע"ע תוס' מולין יא: סד"ה לימוד דלמא וכו' ותוס' זבחים ע"ב. סוף ד"ה אפילו אחמ], [15] [וע' תוס' כתובות לז: ד"ה וחדא],

[ו] [לף עח.],

תורה אור השלם

1. וְהוֹלִיד בֶּן פָּרֵץ שֹׁפֵךְ דָּם וְעָשָׂה אַחַד מֵאַחַד מֵאֵלֶּה: וְהוּא אֶת כָּל אֵלֶּה לֹא עָשָׂה כִּי גַּם אֶל הֶהָרִים אָכַל וְאֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּא: עֵנִי וְאֶבְיוֹן הוֹנָה גְּזֵלוֹת גָּזָל חָבָל לֹא יָשִׁיב וְאֶל הַגִּלּוּלִים נָשָׂא עֵינָיו תּוֹעֵבָה עָשָׂה:
יחזקאל יח י-יב

2. בִּנְשֹׁךְ נָתַן וְתַרְבִּית לָקָח וְחַי לֹא יִחְיֶה אֵת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת הָאֵלֶּה עָשָׂה מוֹת יוּמָת דָּמָיו בּוֹ יִהְיֶה:
יחזקאל יח יג

3. אֶל הֶהָרִים לֹא אָכָל וְעֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא וְאֶל אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרָב:
יחזקאל יח ו

4. בְּחֻקּוֹתַי יֵהָלֵךְ וּמִשְׁפָּטַי שָׁמַר לַעֲשׂוֹת אֱמֶת צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים:
יחזקאל יח ט

5. אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה כִּי בְּכָל אֵלֶּה נִטְמַאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם: ויקרא יח כד

הגהות הגר"א

מוסף רש"י

לא תימא ליה לאבוך הכי. להודיעו פתאום שהוא טועה, דקאמרת ליה לא תתנייה הכי (קדושין לב.). היינו הך. והכי הוא כאומר לו עכשו על ד"ת (שם). מקרא כתוב בתורה כך. ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב והוא עצמו יצין שטעה (שם). מי שנתחייב שתי מיתות. כגון חמותו והיא אשת איש, דאחמותו שריפה ואאשת איש חנק (יבמות לב.) ושריפה חמורה מחנק (כריתות יד:). נידון בחמורה. בשריפה (יבמות שם). שלא אכל בזכות אבותיו. שלא נתפרנס בזכות אבות, שלא הולרך לכך לפי שהוא בלדיק (שבת יג.). נידון באשת איש. ואע"ג דקיל הוא (שם).

עין משפט נר מצוה

אמר ליה אדא ברי בתרי קטלי קטלת ליה. בתמיהה. אמת שהלו שתיהן עליו ועבירה שיש בה שתי מיתות הוא נדון בחמורה והילך אתה בא לדונו אף בשאת אים וכי תהרגנו שתי פעמים וכי חייל אשת איש אחמותו לרבי יוסי לענין שוגג הוא ולהתחייב שתי חטאות: **מתני' מי שלקה ושנה.** שלקה שתי פעמים על שתי עבירות: **גמ' של כריתות.** ולא שיש בו כרת והתרו בו למלקות: **דגברא בר קטלא הוא. בידי שמים יכרתוהו: וקרובי הוא דלא מקרב קטלא.** עדיין לא נתקרבה מיתתו: **דמווסר נפשיה.** דמפקיר עצמו לעבירות: **שלא לרצון אחת.** שעבר אותה עבירה עצמה שלש פעמים על השתים לוקה ובשלישית יכנסוהו לכיפה: **ו)דרבן שמעון ביבמות** [סד:] נשאת לראשון ומת נשאי ומת נשאי תנשא לרביעי לא תנשא דעד תלתא זימנין לא הויה מוחזקת לקבור את בעליה: **לימא מסייען.** דבשתי מלקיות מחזקת ליה רשע ובעי כיפה דלא כרבן שמעון בן גמליאל: **עבירות מחזיקות.** אותו בחזקת רשע הוא**ח)** והתראה ולא מלקות הלכך בשלישי כונסין אותו לכיפה דהא איתחזק ליה בשלש עבירות: **מיפיבי.** לרבינא דמהדר לאוקומה למתני' כרבן שמעון בן גמליאל מדפליג אבא שאול ואמר כר' שמעון בן גמליאל מכלל דת"ק לאו כרשב"ג: **ומר סבר לא הוחזק עד שילקה שלש מלקיות.** וכיון דלקי על השלישית אע"ג דאיתחזק השתא רשע לא מעיילינן ליה לכיפה דבתרי דיני לא דיינינן ליה: **הפרו בו ושתק.** שהראה בעצמו כמקבל התראה ומיהו לא התיר עצמו למלקות בהדיא וכן בהרכין בראשו ורמז שהוא מקבלה. אע"פ דלא לקי בהתראות כי הני דלא התיר עצמו למלקות מ"מ התראות נינהו להחזיקו רשע ופעם ראשונה מתרין ביה ושבקינן ליה וכן בעבירה שניה ושבקינן ליה ובשלישית מתרין ביה למלקות וכונסין אותו לכיפה עליה שהרי הוחזק רשע בשלש עבירו' של התראת מלקות: **אבא שאול אומר וכו'.** והא הכא מלקות ליכא דלא התיר עצמו למלקות שהרי שתק דנימא טעמא דאבא שאול משום דמלקיות מחזיקות ולא הוחזק עד שילקה וכיון דלקה על השלישית לא עייל ליה לכיפה: **במאי קא מיפלגי.** והא לא לרבינא מוקיב להא לדידן נמי קשיא דבפלוגתא דרבי ורשב"ג לא מצינו לאוקומה דהא ע"כ עבירות מחזיקות סבירא להו דהא אין כאן מלקות ואמאי בעי אבא שאול רביעית: **אמר רבינא.** בין הכא בין במתניתין קמייתא בכיפה לריכה התראה קא מיפלגי ודכולי עלמא כרשב"ג ולא הוחזק עד שלש עבירות של התראת מלקות מקובלות או בפיו או בשתיקה או בהרכנת ראש

ומר סבר מלקיות מחזקות. פי' בקונטרס לא הוחזק עד שילקה ג' מלקיות וכיון דלקה על השלישית אע"ג דהשתא איתחזק רשע לא מעיילינן ליה לכיפה דבתרי דיני לא דיינינן ליה ועל חנם דחק לפרש כן דמלקיות מחזיקות היינו שאין מתייסר אע"פ שהלקוהו ב' וג' פעמים ואינו נמנע מלעבור שוב לא יתייסר: נשג"ז

אמר ליה אדא ברי בתרי קטלי קטלת ליה: **מתני'** ח)אמי שלקה ושנה ב"ד מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת: **גמ'** משום דלקה ושנה ב"ד כונסין אותו לכיפה אמר ר' ירמיה אמר רבי שמעון בן לקיש [2]הכא במלקיות של כריתות עסקינן דגברא בר קטלא הוא וקרובי הוא דלא מיקרב קטליה וכיון דקא מוותר לה נפשיה מקרבינן ליה לקטליה עילויה א"ל רבי יעקב לר' ירמיה בר תחליפא תא אסברא לך [3]במלקיות של כרת אחת אבל של שתים ושל שלש כריתות איסורי הוא דקא טעים ולא מוותר כולי האי: מי שלקה ושנה: שנה אע"ג דלא שילש לימא מתני' דלא כרשב"ג דאי רשב"ג הא [3]אמר עד תלת זימני לא הויא חזקה אמר רבינא אפילו תימא רשב"ג קסבר [3]עבירות מחזיקות מיתיבי [7]עבר עבירה שיש בה מלקות פעם ראשונה ושניה מלקין אותו ושלישית כונסין אותו לכיפה אבא שאול אומר אף בשלישית מלקין אותו ברביעית כונסין אותו לכיפה מאי לאו דכולי עלמא מלקיות מחזיקות ובפלוגתא דרבי ורשב"ג קמיפלגי לא דכולי עלמא אית להו דרשב"ג והכא בהא קא מיפלגי דמר סבר עבירות מחזיקות ומר סבר מלקיות מחזיקות והדתניא [9]התרו בו ושתק התרו בו והרכין ראשו פעם ראשונה ושניה מתרין בו שלישית כונסין אותו לכיפה אבא שאול אומר אף בשלישית מתרין בו ברביעית כונסין אותו לכיפה והתם מלקות ליכא במאי קמיפלגי אמר רבינא בכיפה צריכה התראה קמיפלגי ומאי כיפה אמר רב יהודה [10]מלא קומתו והיכא רמיזא אמר ריש לקיש [1]תמותת רשע רעה ואמר ריש לקיש מאי דכתיב [2]כי [גם] לא ידע האדם את עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה מאי מצודה רעה אמר ר"ל חכה: **מתני'** ההורג [1]נפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו [3]לחם צר ומים לחץ: **גמ'** מנא ידעינן אמר רב [11]בעדות מיוחדת ושמואל אמר [12]שלא בהתראה ורב חסדא אמר אבימי [13]כגון דאיתכחוש בבדיקות ולא איתכחוש בחקירות כדתנן מעשה [14]ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים: ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ: מאי שנא הכא דקתני נותנין לו לחם צר ומים לחץ ומאי שנא התם דקתני מאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת אמר רב ששת [1]אידי ואידי נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיוקטן מעיינו והדר מאכילין אותו שעורין עד שכריסו מתבקעת: **מתני'** [2]הגונב את הקסוה והמקלל בקוסם [15]לוהבועל ארמית קנאין פוגעין בו [16]כהן ששמש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד אלא פרחי כהונה מוציאין אותו [17]חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין זר ששמש במקדש [9]רבי עקיבא אומר בחנק וחכ"א [2]בידי שמים: **גמ'** מאי קסוה [3]אמר רב יהודה [5]כלי שרת וכן הוא אומר [4]ואת קשות הנסך והיכא רמיזא [5]ולא יבאו לראות [6]כבלע את הקדש ומתו: והמקלל בקוסם: תני [18]רב יוסף יכה קוסם את קוסמו רבנן ואיתימא רבה בר מרי אמרי יכהו קוסם לו ולקונו ולמקנו: והבועל ארמית: בעא מיניה רב כהנא מרב לא

וקמיפלגי בכיפה אי לריכה התראה ת"ק סבר כיון שהוחזק רשע על שלש התראות של מלקות כונסין אותו לכיפה ואע"פ שלא הותרה על כך ואבא שאול סבר על ג' התראות של מלקות הוחזק רשע ולא על השתים והשתא בעינן עבירה רביעית להתרות בו אם תעבור תכנס לכיפה: **מלא קומתו.** גובה: **והיכא רמיזא.** ולאי הלכה למשה מסיני היא הך עונש דכיפה ומיהו היכא רמיזא מקלת: **תמותת רשע רעה.** מי שהוחזק רשע תמיתתו רעתו. אלמא מוחזק רשע בר מיתה הוא: **במצודה רעה.** איידי דאיירי הכא ריש לקיש בהאי קרא מייתינן לאידך דרשא דר"ל: **מאי מצודה רעה חכה.** אמ"ו בלע"ז שהוא רע וחלש וקטן ואוחז בו דגים גדולים פתאום ואינו רואה ואינו דומה לנאחז ברשתות ע"י מארב ותחבולות: **מתני' שלא בעדים. לחם לר.** לקמן בעי מאי שנא מכיפה קמייתא: **גמ' מנא ידעינן.** הואיל וליכא עדות: **בעדות מיוחדת.** דשנים מעידין עליו ועדותן אמת אלא שאין מיתתו מסורה לב"ד כגון שנים רואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון זה דאמר במסכת מכות (דף ו:) דלא מיקטל עליה ומיהו הכא תנינן דעייל לכיפה אבל על פי עד א' מוליא דבה בעלמא הוא: **בעוקצי תאנים.** בדיקות יתירא הוא ונהי דבן זכאי פטר ליה בההוא הכחשה מקטלא מיהו עדות אמת הוא ועייל לכיפה: **מעייניה.** בני מעיו: **והדר מאכילין אותו שעורין.** שנופחין בתוך מעיו ומתוך שהוקטן מעיינו הוא נבקע: **מתני' הקסוה.** מפרש בגמרא: **ארמית.** בת עובד כוכבים: **קנאין פוגעין בו.** בני אדם כשרין המתקנאין קנאתו של מקום פוגעין בו בשעה שרואין את המעשה אבל לאחר מיכן אין מיתתו מסורה לבית דין והלכה למשה מסיני הוא: **פוגעין.** ממיתין כמו לך ופגע בו (מלכים א ב): **גזירין.** פקעין אשטל"ש בלע"ז: **גמ' והיכא רמיזא.** דשייכא בה מיתה: **כבלע את הקדש.** לשון גנב שמבליעין ומחביאין. ורמז בעלמא הוא ולא מקרא נפיק דעיקר קרא בלוים כתוב שהוזהרו שלא לראות בסלוק מסעות **ט)** בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהן שהיו אהרן ובניו מכסין הארון והמזבחות כמו שכתוב שם ובא אהרן ובניו והורידו: **יכה קוסם את קוסמו.** שמקלל כלפי מעלה בקוסם יכה הקוסם זה את קוסמו היינו כלפי מעלה שנותן קסמים האלו בלבו **י)** (כסבר המקלל דקא מחשב ליה) האי קוסם בעייני שהוא **יא)** ראוי ויש בו כח לקלל בו: **יכהו קוסם.** מקלל את חבירו ואומר יכהו הקוסם הזה: **לו ולקונו ולמקנו.** דהיינו כלפי מעלה שהוא קונה את העולם ומקנה לבריותיו את טובו: לא

תורה אור השלם

1. תְּמוֹתַת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ:
תהלים לד כב

2. כִּי גַּם לֹא יֵדַע הָאָדָם אֶת עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח כָּהֵם יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לְעֵת רָעָה כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם: קהלת ט יב

3. וְנָתַן לָכֶם אֲדֹנָי לֶחֶם צַר וּמַיִם לָחַץ וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ:
ישעיהו ל כ

4. וְעַל שֻׁלְחַן הַפָּנִים יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת הַקְּעָרֹת וְאֶת הַכַּפֹּת וְאֶת הַמְּנַקִּיֹּת וְאֶת קְשׂוֹת הַנֶּסֶךְ וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו יִהְיֶה:
במדבר ד ז

5. וְלֹא יָבֹאוּ לְרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ:
במדבר ד כ

לעזי רש"י

אמ"ו [אי"ם]. חכה (ליתר דיוק: קרס שבקצה החכה). אשטל"ש [אישטיל"ש]. גזירי-עץ.

מוסף רש"י

מכניסין אותו לכיפה. אם חזר וחטא בשלישית, דמחזקינן ליה ברשיעא מתרי זימני שלקה (יבמות סד:). **בעדות מיוחדת.** אחד רואה אותו מחלון זה ואחד רואה מחלון זה ואינו רואין זה את זה (מכות ו:). **בעוקצי תאנים.** שהיו מעידים עליו שהרגו תחת תאנה ובדק בן זכאי תאנה זו עוקליה גסין או דקין. עוקץ זנב הפרי מקוס מינורו לאילן (לעיל מ: וכעי"ז ט:). **קנאין.** בני אדם המקנאין קנאתו של מקום לנקום נקמותיו, פוגעין בו. בשעת בעילה, לפי שאינו במיתה ב"ד, וכמעשה שהיה לזמרי וכזבי (נע"ז לז:).

מסורת הש"ס

נג א ב ג מיי' פי"ח מהלכות סנהדרין הל' ד סמג עשין קה:
נד ד מיי' שם הלכה ה:
נה ה מיי' שם הלכה ד:
נו ו ז ח ט מיי' פ"ד מהל' רוצח הלכה מ סמג לאוין קסג:
נז י מיי' שם ופי"ח מהלכות סנהדרין הל' ד סמג שם וסי' קה:
נח כ מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הל"ו סמג עשין קה:
נט ל מיי' שם ופי"ב מהלכות איסורי ביאה הלכה ד סמג שם ולאוין קיב טוש"ע אה"ע סימן מז סעיף ב וטוש"ע חו"מ סימן תכה סעיף ד בהג"ה:
ס מ מיי' פי"ח מהלכות סנהדרין הל"ו ופ"ד מהלכות ביאת מקדש הל' ב סמג עשין קה:
סא נ מיי' פ"ט מהלכות ביאת מקדש הל"ח סמג לאוין סט:
סב ס מיי' פי"ח מהל' סנהדרין הל"ו סמג עשין קה:

ח) [נקמן פב:] יבמות סד:, **ט)** יבמות סד: ב"מ קו:, **י)** [עי' תוס' יבמות סד: ד"ה דמען], **יא)** [תוספת' פי"ב], **יב)** [תוספתא שם], **יג)** מכות ו:, **יד)** נעיל ט: מ. מא., **טו)** [לקמן פב. ע"ז לו:], **טז)** [עי' תוס' זבחים לב. ד"ה ובטומאה וכו' ותוס' יבמות ז: ד"ה ובאה קרי], **יז)** [לקמן פד.], **יח)** [לקמן פב:], **יט)** [חי"ל הרמב"ן בפירוש התומש שהגביהה והגזל יקראו בלעה מלשון מיל בלע ויקיאנו (מיוב כ) והולאמי את בלעו מפיו (ירמיה נא)], **כ)** [שם], **כא)** [י"ל אחר ד"ה לימא], **כב)** בס"א ליתא הוא, **כג)** [ויומא נד.], **כד)** י"ל וקסדיב ליה וכן גי' רש"ל, **כה)** בס"א ירמה.

לא פגעו בו קנאין מהו אינשייה רב לגמריה אקריוהו לרב כהנא בחלמיה [1]בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר אתא א"ל הכי אקריון אדכריה רב לגמריה בגדה יהודה זו עבודת כוכבים וכן הוא אומר [2][כן] בגדתם בי בית ישראל נאום ה' ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים זה משכב זכור וכן הוא אומר [3]ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא כי חלל יהודה קדש ה' זו זונה וכן הוא אומר [4]לא [ה](יהיה קדש) ובעל בת אל נכר זה הבא על הכותית [ג] [8]וכתיב בתריה [5]יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה [ו](מאלהי) יעקב ומגיש מנחה להי' צבאות [7][ב]אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים אם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה להי' צבאות א"ר חייא בר אבויה [ג]כל הבא על הכותית [ד] כאילו מתחתן בעבודת כוכבים דכתיב ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו לאל נכר אלא זה הבא על הכותית [ד] [ט]וא"ר חייא בר אבויה כתוב על גלגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת זקינו דרבי פרידא אשכח ההוא גולגלתא דהות שדיא בשערי ירושלים והוה כתוב עיליה זאת ועוד אחרת קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג אמר האי גולגלתא של יהויקים דכתיב ביה [6]קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים אמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזויי שקלה כרכה בשיראי ואותביה בסיפטא אתאי דביתהו חזיתה נפקת אמרה להו לשיבבתהא אמרי לה האי דאיתתא קמייתא היא דלא קא מנשי לה שגרתא לתנורא וקלתה כי אתא אמר היינו דכתיב עיליה זאת ועוד אחרת [י]כי אתא רב דימי אמר בית דינו של חשמונאי גזרו הבא על הכותית [ד] חייב עליה משום נשג"א כי אתא רבין אמר [ד]משום נשג"ז נדה שפחה גויה זונה אבל [ו]משום אישות לית להו ואידך [ט]נשייהו ודאי לא מיפקרי א"ר חסדא [ה]הבא לימלך אין מורין לו איתמר נמי אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הבא לימלך אין מורין לו [ו]ולא עוד אלא שאם פירש זמרי והרגו פנחס נהרג עליו נהפך זמרי והרגו לפנחס אין נהרג עליו שהרי רודף הוא [7]ויאמר משה אל שופטי ישראל וגו' הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא אמרו לו הן דנין דיני נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה עמד וקיבץ כ"ד אלף מישראל והלך אצל כזבי אמר לה השמיעי לי אמרה לו בת מלך אני וכן צוה לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם אמר לה אף הוא נשיא שבט הוא ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו שהוא שני לבטן והוא שלישי לבטן תפשה בבלוריתה והביאה אצל משה אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך נתעלמה ממנו הלכה געו כולם בבכיה והיינו דכתיב [8]והמה בוכים פתח אהל מועד וכתיב [9]וירא פנחס בן אלעזר מה ראה אמר רב [ט]ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו אחי אבי אבא לא כך לימדתני ברדתך מהר סיני [ט]הבועל את כותית קנאין פוגעין בו אמר לו [ט]קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא ושמואל אמר ראה [ג]שאין [10]חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה' [ט]כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב ר' יצחק אמר ר"א ראה שבא מלאך והשחית בעם ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו מיכן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש שלף שננה והניחה באונקלו והיה

נשגב"ז. זונה אם הוא כהן: **ואידך** נשייהו **לא מפקרי.** ולא מחייבי משום זונה הקשה ה"ר משה מפונטויז"ל מהא דאמר פרק הבא על יבמתו (יבמות סא. ושם) אין זונה אלא גיורת ומשוחררת וכ"ש כותית [ט] וי"ל דכיון דכתיב זונה לא יקח לא מחייב משום זונה אלא אם כן יש בה ליקוחין כגון גיורת דתפסי קידושי אבל כותית לא ועוד משמע קרא דאיירי בההיא דשריא לישראל ואסירה לכהן לאפוקי כותית דאסורה לתרווייהו ומיהו קשה דבפרק כל האסורין (תמורה כט: ושם) קאמר רבא בכהן הבא על כותית לוקה עליה משום זונה מדאורייתא ודוחק הוא לאוקמי שמעתא דהכא כאחיי ועוד קשה דבפ' עשרה יוחסין (קדושין דף עח.) פליגי רבי יהודה ורבי יוסי ור"ש בגיורת לכהן ואפי' לרבי שמעון לא שרי אלא בנתגיירה פחותה מבת שלש שנים בתוליה בישראל אבל כותית לא ודלמה לפרש דהך שמעתא במשומרת שלא נבעלה ואפילו אינה משומרת לא לקי מדאורייתא מספיקא אבל ודאי בעולה לוקה מדאורייתא כרבא בתמורה וההיא דקדושין אע"ג דמדאורייתא אסורה לאו משום זונה מיתסרה אלא גזירת הכתוב וכן משמע בירושלמי פרק בתרא דקידושין דא"ר יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי מעשה במשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערעור ושלח רבי את ר' רומנוס לבודקה ומצא שנתגיירה זקנתה פחותה מבת ג' שנים ויום אחד והכשירה רבי לכהונה רב הושעיא אמר כרבי שמעון הכשירה מ"ר זעירא דברי הכל הוא דא"ר זעירא בשם רב אלא בר אחוה ר' יודן מטו בה בשם רב ר' אבהו בשם ר' יוחנן ולד בוגרת כשר שהיא בלא תעשה ובא מכח עשה והוא אשה בתוליה יקח ולא בוגרת כל לא תעשה הבא מכח עשה עשה הוא ולכוותיה כי אם בתולה מעמיו ולא גיורת כל לא תעשה הבא מכלל עשה עשה משמע מהתם בהדיא דליכא מלקות והוצרכו חכמים לגזור כדי לחייבו מלקות ומיהו סוגיא דידן משמע דעובדא דירושלמי משום זונה דמייתי לה בפ' הבא על יבמתו [ט] ובעי למפשט מינה דהלכה כר"ש ודמי שאני התם דוחיל ואינסב אינסב דהא רב ורבי יוחנן דאמרי בוגרת ומוכת עץ לא ישא ואם נשא נשוי ומסיק בשלמא התם סופה להיות בעולה תחתיו הכא סופה להיות זונה תחתיו וא"ל זונה לאו דווקא: היולק

לא פגעו בו קנאין מהו אינשייה רב לגמריה. שכח מה שגמר מרבו בדבר זה ולא ידע להשיבו: **וכן הוא אומר ואם זכר וגו'.** סיפיה דקרא תועבה היא: **זונה.** מופקרת ואפי' ישראלית: **קדש.** מפקיר קדושתו והולך לרדוף זונות. וכן קדש מחלל קדושתו: **לפוב על גלגלתו של יהויקים.** משום ר' חייא בר אבויה נקט לה: **זאת ועוד אחרת.** נקמה נעשית בה כבר ועוד אחרת תעשה בה: **וקינו דר' פרידא.** הוא ר' חייא בר אבויה והכי אמרי' בחלק[ו]: **נבוג.** בגבלה וילאה מקבורתה: **קבורת חמור.** משלך בהמות: **בסיפטא.** ארגז: **לשיבבתהא.** לשכנותיה: **דלא קא מנשי לה.** אינה נשכחת מלבו: **שגרתה לתנורא.** הסיקה את התנור: **חייב עליה.** כלומר נענש בה משום כל אלו: **נדה.** אע"פ שדם כותית כדם בהמה מכל מקום מיאוס וחילול לקדושת הדם הוא: **שפחה.** שהיא כשפחה אצלו שכנסת ישראל גבירה נקראת: **עובדת כוכבים.** לא תתחתן בם כי יסיר וגו' [ד] כל המסירות את הלב במשמע[ו]. ומיהו לאו דלא תתחתן ליכא דאורייתא דדרך חתנות משמע ובית דינו של חשמונאי גזרו לדפרוש מינה משום כל הני: **א"ל.** ולאו ממש דקדושין לית להו ומיהו לא"ל דמיא וחייב לפרוש הימנה שלא יהא רגיל באשת איש: **אבל אישות אין לפס[ו].** שסתם כותית מופקרת ואינה מיוחדת לבעלה ולא דמיא לא"ל: **אמר רב חסדא.** קנאי הבא לימלך בבית דין בשעת מעשה אם יפגע בו אין מוריס לו שלא נאמרה אלא למקנא מעצמו ואינו נמלך: **ולא עוד אלא שאם פירש זמרי.** מן האשה והרגו פנחס אחר כן נהרג עליו שלא נאמרה הלכה דא אלא בשעת מעשה: **זמרי** הוא **שלומיאל: נשיא שבט.** שמעון כדלקמן: שמעון שני לבטן לוי שלישי לבטן: **בא יפרו מי הפירה לך.** משה קודם מתן תורה נשא וכשנתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל מצות והיא עמהם וגרים רבים של ערב רב: **ונתעלמה ממנו הלכה.** שנאמר לו בסיני הבועל כותית וכו': **אחי אבי אבא.** היינו משה שהיה אחי אבי אביו אהרן: **פרוונקא.** שליח: **שמואל אמר מאי וירא ראה שאין חכמה.** כלומר נזכר פסוק אין חכמה ואין תבונה נגד ה' שכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב לפיכך הורה פנחס הלכה בפני רבו ולא המתין ליטול רשות ממשה שלא יראו הרואים וילמדו להתיר את כותית: **ויקם ויקח.** מכלל דעד השתא לאו בידו הוה: **העדה.** סנהדרין שהיו יושבים ודנין כדכתיב קח את כל ראשי ואמרי' בפר' ד' (לעיל לה.) חלק להם בתי דיינין לדונם דיני נפשות על עון פעור: **שלף שננה.** שלף הברזל שברזא העץ של רומח: **אונקלי.** מלבוש:

נשען

נשגב"ז. זונה אם הוא כהן: **ואידך** נשייהו **לא מפקרי.** ולא מחייבי משום זונה הקשה ה"ר משה מפונטויז"ל מהא דאמר פרק הבא על יבמתו (יבמות סא. ושם) אין זונה אלא גיורת ומשוחררת וכ"ש כותית [ט] וי"ל דכיון דכתיב זונה לא יקח לא מחייב משום זונה אלא אם כן יש בה ליקוחין כגון גיורת דתפסי קידושי אבל כותית לא ועוד משמע קרא דאיירי בההיא דשריא לישראל ואסירה לכהן לאפוקי כותית דאסורה לתרווייהו ומיהו קשה דבפרק כל האסורין (תמורה כט: ושם) קאמר רבא בכהן הבא על כותית לוקה עליה משום זונה מדאורייתא ודוחק הוא לאוקמי שמעתא דהכא כאחיי ועוד קשה דבפ' עשרה יוחסין (קדושין דף עח.) פליגי רבי יהודה ורבי יוסי ור"ש בגיורת לכהן ואפי' לרבי שמעון לא שרי אלא בנתגיירה פחותה מבת שלש שנים בתוליה בישראל אבל כותית לא ודלמה לפרש דהך שמעתא במשומרת שלא נבעלה ואפילו אינה משומרת לא לקי מדאורייתא מספיקא אבל ודאי בעולה לוקה מדאורייתא כרבא בתמורה וההיא דקדושין אע"ג דמדאורייתא אסורה לאו משום זונה מיתסרה אלא גזירת הכתוב וכן משמע בירושלמי פרק בתרא דקידושין דא"ר יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי מעשה במשפחה בדרום שהיו קורין עליה ערעור ושלח רבי את ר' רומנוס לבודקה ומצא שנתגיירה זקנתה פחותה מבת ג' שנים ויום אחד והכשירה רבי לכהונה רב הושעיא אמר כרבי שמעון הכשירה מ"ר זעירא דברי הכל הוא דא"ר זעירא בשם רב אלא בר אחוה ר' יודן מטו בה בשם רב ר' אבהו בשם ר' יוחנן ולד בוגרת כשר שהיא בלא תעשה ובא מכח עשה והוא אשה בתוליה יקח ולא בוגרת כל לא תעשה הבא מכח עשה עשה הוא ולכוותיה כי אם בתולה מעמיו ולא גיורת כל לא תעשה הבא מכלל עשה עשה משמע מהתם בהדיא דליכא מלקות והוצרכו חכמים לגזור כדי לחייבו מלקות ומיהו סוגיא דידן משמע דעובדא דירושלמי משום זונה דמייתי לה בפ' הבא על יבמתו [ט] ובעי למפשט מינה דהלכה כר"ש ודמי שאני התם דוחיל ואינסב אינסב דהא רב ורבי יוחנן דאמרי בוגרת ומוכת עץ לא ישא ואם נשא נשוי ומסיק בשלמא התם סופה להיות בעולה תחתיו הכא סופה להיות זונה תחתיו וא"ל זונה לאו דווקא: היולק

מסורת הש"ס

(א) [ל"ל תהיה קדשה מבנות ישראל וכ"א בשאלתות], (ב) [בס"ת: הגויה], (ג) [ל"ל מחללין], (ד) שבת נה: ע"ש, (ה) [לקמן קד. ע"ש], (ו) ע"ז לו:, (ז) [עי' תוס' ע"ז לו: ד"ה משום], (ח) [חולין יג:], (ט) [ספחים סו.], (י) [לעיל פא:] ע"ז לו:, (כ) ב"מ פג: לקמן לו., (ל) [משלי כא ועי' פירש"י להכא ד"ה שמואל אמר כו' מזכר פסוק אין חכמה וכו' ודע שהכרת לומר כן הכא כמ"ש תוס' גיטין סח. ד"ה וכתיב זנות כו'], (מ) עירובין סג. שבועות ל: [בברכות יט:], (נ) [עי' לקמן קד.], (ס) [דברים ז], (ע) [קדושין סח:], (פ) בס"ת: גויה, (צ) [לף סז:],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אבל אישות. נ"ב עי' לעיל בפרק ד' מיתות סוף דף נ"ב בתוספת:

מוסף רש"י

ער בחכמים. חריף להבין ולהורות בין החכמים, כדלמרינן בערובין (נג:) אהברנית ערנית (שבת נה:). **חייב משום נשג"א.** גזרו עליהן משום נדה דרבנן, ואע"ג דעובדת כוכבים אין דמה מטמאה מן התורה, שהרי היא כבהמה, חכמים גזרו עליה, ומשום שפחה, ומשום עובדת כוכבים כאילו מתחתן בה דרך אישות, ומשום אשת איש, דבעולת בעל יש להן לבני נח, דכתיב והיא בעולת בעל, וישראל הרגיל בכך הואיל וכח עליה בנדתה אתי למבעל נמי נדה ישראלית ואתי למינסב שפחה ועבר משום לא יהיה קדש ואתי למנסבה לעובדת כוכבים ועבר אלא מתחתן ואתי למינבל אשת איש ישראל (ע"ז לו:). אפי' חייב לאו דוקא אלא אסור, דלאו מדאורייתא אלא מדרבנן (שבת פא:). **משום נשג"ז.** נדה שפחה עובדת כוכבים זונה, שאם כהן הוא יש כאן משום לאו דזונה, ולא לאו ממש אלא גזירה משום זונה ישראלית שנבעלה לאסור לה (שם). **קריינא דאיגרתא.** משל הוא (ב"מ פג:). **שאין חכמה וגו' נגד ה'.** אין חכמה אשובה נגד ה' (ברכות יט: שבועות ל:) אין תורת חכמה וכבוד ותבונה ויועץ עומדת כנגד חילול השם (ערובין סג.).

עין משפט נר מצוה

סג א מיי' פי"ב מהל' איסורי ביאה הל"ו
סמג לאוין קיב טוש"ע אה"ע סימן טו סעיף ב:
סד ב ג מיי' שם טור שו"ע שם:
סה ד מיי' שם הלכה ב וסמג שם טור שו"ע שם סעיף ו:
סו ה ו מיי' שם הלכה ה וסמג שם טור שו"ע חו"מ סימן תכה סעיף ד בהגה:
סז ז מיי' פ"ה מהלכות מ"מ הלכה ג סמג עשין ז טור שו"ע יו"ד סימן רמב סעיף יא:

תורה אור השלם

1. בִּגְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֱשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלִָם כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ יְיָ אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת אֵל נֵכָר:
מלאכי ב יא
2. אִכֵּן בְּגָדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ כֵּן בְּגַדְתֶּם בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם יְיָ:
ירמיהו ג כ
3. וְאֶת זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא:
ויקרא יח כב
4. לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
דברים כג יח
5. יַכְרֵת יְיָ לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב וּמַגִּישׁ מִנְחָה לַיְיָ צְבָאוֹת:
מלאכי ב יב
6. קְבוֹרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר סְחוֹב וְהֻשְׁלַךְ מֵהָלְאָה לִשְׁעָרֵי יְרוּשָׁלִָם:
ירמיהו כב יט
7. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר:
במדבר כה ה
8. וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל אֶחָיו אֶת הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:
במדבר כה ו
9. וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ:
במדבר כה ז
10. אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לֶנֶגֶד יְיָ:
משלי כא ל

היוצק והבולל. הא דלא חשיב מולק משום דפטור מולק נפקא לן בפרק השוחט והמעלה (זבחים דף קז. וסס) מדכתב אשר ישחט על השוחט הוא חייב ולא על המולק אבל כל הני דהכא נפקא לן בפ' בתרא דזבחים (דף קטו: וסס) מדכתב אשר יעלה מה העלאה שהיא גמר עבודה וכו' והולכה לא חשיב משום דאפשר לבטלה לשחוט בצד המזבח ולזרוק ומיהו קשיא ליתני נותן שמן ופתילה במנורה שיש אחריה הדלקה ופטרי' בהו זר בפ' ב' דיומא (ד' כד. וסס) מהאי טעמא דיש אחריהן עבודה והדלקה גופה לא קשה דלא עבודה היא כדאמר התם: **המולח** והמניף והמגיש. לא דק דתנופה והגשה קודמת למליחה כדתניא [a] הניף והגיש קמץ ומלח והקטיר ועוד אמרינן בהקומץ רבה [b] וכי ס"ד שזר קרב אצל המזבח גבי לא מלח והיינו משום שהיתה המליחה אחר התנופה והגשה: ולא

נשען והולך על מקלו וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון אמר היכן מצינו ששבטו של לוי גדול משל שמעון אמרו הניחו לו אף הוא לעשות צרכיו נכנס התירו פרושין את הדבר א"ר יוחנן ששה נסים נעשו לו לפנחס אחד שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש ואחד שהיה לו לדבר ולא דבר ואחד שכוון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה ואחד שלא נשמטו מן הרומח ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף ואחד שבא מלאך והשחית בעם בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל שנאמר [1] ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף והיינו דכתיב [2] ויעמד פנחס ויפלל [c] אמר רבי אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד כביכול שעשה פלילות עם קונו בקשו מלאכי השרת לדחפו אמר להן הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חימה בן משיב חימה הוא [d] התחילו שבטים מבזין אותו ראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים והרג נשיא שבט מישראל בא הכתוב ויחסו [3] פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן א"ל הקב"ה למשה הקדם לו שלום שנאמר [4] לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם אמר רב נחמן אמר רב מאי דכתיב [5] זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו ד' מאות ועשרים וארבע בעילות בעל אותו רשע אותו היום והמתין לו פנחס עד שתשש כחו והוא אינו יודע שמלך אלקום עמו במתניתא תנא ששים עד שנעשה כביצה המוזרת והיא היתה כערוגה מליאה מים אמר רב כהנא ומושבה בית סאה תני רב יוסף קבר שלה אמה אמר רב ששת לא כזבי שמה אלא שוילנאי בת צור שמה ולמה נקרא שמה כזבי שכזבה באביה ד"א כזבי שאמרה לאביה כום בי עם זה והיינו דאמרי אינשי בין קני לאורבני שוילנאי מאי בעיא בהדי קלפי דקני שוילנאי מאי בעיא גפתה לאמה א"ר יוחנן חמשה שמות יש לו זמרי ובן סלוא ושאול ובן הכנענית ושלומיאל בן צורי שדי זמרי על שנעשה כביצה המוזרת בן סלוא על שהסליא עונות של משפחתו שאול על שהשאיל עצמו לדבר עבירה בן הכנענית על שעשה מעשה כנען ומה שמו שלומיאל בן צורי שדי שמו: כהן ששימש בטומאה: בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת כהן ששימש בטומאה חייב מיתה בידי שמים או אין חייב מיתה בידי שמים א"ל תניתוה כהן ששימש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד אלא פירחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגיזרין ואי ס"ד מחייב בידי שמים לישבקיה דליקטול בידי שמים אלא מאי אינו חייב מי איכא מידי דרחמנא פטריה ואנן ניקום וניקטול ליה ולא [6] והתנן מי שלקה ושנה ב"ד מכניסין אותו לכיפה רחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה האמר ר' ירמיה אמר ר"ל במלקות של כריתות עסקינן דגברא בר קטלא הוא והא גונב הקסוה האמר [7] רב יהודה בכלי שרת עסקינן ורמיזא [8] לא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו והא המקלל את הקוסם הא תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו דמיחזי כמברך את השם והא בועל את הכותית הא אקריוה לרב כהנא בחלמיה ואדכריה רב לגמריה איתיביה [9] [a] היוצק והבולל והפותת המולח המניף המגיש והמסדר את השולחן המטיב את הנרות והקומץ והמקבל דמים בחוץ פטור ואין חייבין עליהן לא

זה: **בין קני לאורבני.** מקוס יחוד: **אורבני.** ערבה דקה הגדלה בין האגמים אשטויי"א בלע"ז: **מאי בעי.** ולאי משום זנות הלכה לשם: **בהדי קלפי דקני.** קליפות הקניס: **שוילנאי מאי בעיא.** ולאי משום זנות הלכה שם: **גפתה לאמה.** הנאיפה אמה כלומר הוציאה שם גפייתה על אמה שכיון שזינתה קורין אותה זונה בת זונה: **הסליא.** גרס שיזכרו ויספרו [a] לשון לא תסולה (איכה ד) שהיו מעריכין עצמן בפז ואת זה ואת משפחתו סלו בגיאופיס. ל"א גרס לחפש ולדקדק אחר עונה לשון מסלסל בשערו (מזיר דף ג.): **מעשה כנען.** זמה כדאמרינן בערבי פסחים (דף קיג:) ה' דברים לוה כנען את בניו ואהבו את הזמה: **הא אקריוה לרב כהנא בחלמיה.** יכרת וגו' אלמא בר כרת הוא: **היוצק.** שמן על מנחה: **והבולל.** בשמן: **והפותת.** פתיס לאחר אפייתה כגון מנחת מחבת ומרחשת ומאפה תנור שהן בחוות אפויות: [b] **והמניף והמגישה.** בקרן מערבית דרומית כנגד חודה של קרן כדאמרי' בסוטה בפ' ב' (ד' יב:) והמסדר שלחן [c] ולחם הפניס: **בחוץ.** אם עשה אחת מאלו בחוץ: **פטור.** דלא חייב כרת אלא שוחט דכתיב (ויקרא ז:) אשר ישחט וגו' ומעלה דכתיב (שם) אשר יעלה עולה וזורק לאתרבי מדם שפך [שם] בפ"ד (לעיל דף לד:) וכל הני דיש אחריה עבודה אמעיטו בפ' בתרא דזבחים (דף קטו:) מה העלאה מיוחדת שהוא גמר עבודה אף כל שהוא גמר עבודה:

לא

סח א מיי' פי"ט מהל' מעשה קרבנות הל"ו:

תורה אור השלם

1. וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף:
במדבר כה ט
2. וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה:
תהלים קו ל
3. פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא כִלִּיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי:
במדבר כה יא
4. לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם:
במדבר כה יב
5. זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ תָיִשׁ וּמֶלֶךְ אַלְקוּם עִמּוֹ:
משלי ל לא
6. וְלֹא יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבִלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ:
במדבר ד כ

גליון הש"ס

רש"י ד"ה הסליא לשון לא תסולה. עי' תוי"ט פ"ז מ"ה דפרה מ"ס בשם הערוך:

לעזי רש"י

אשטוינ"א [אישטנ"ק]. אגם, ברכה.

מוסף רש"י

פלילות. דין (לעיל מד.). שפיטם אבי אמו כו'. כדכתיב כהן און (פ"ל מדין) כומר (רשב"ם ב"ב קט:). מי שלקה ושנה. שלקה שתי פעמים על שתי עבירות (לעיל פא:). ב"ד מכניסין אותו לכיפה. אם חזר ומעל בשלשים, דמחזקינן ליה כרשיעא בתרי זימני שלקה (יבמות סד:). היוצק. שמן על המנחה כדכתיב (ויקרא ב) ויצקת וגו' (זבחים קיב:). והפותת. מנחת מחפה כדכתיב פתות אותה פתים (שם). המגיש. מנחה בחוץ, והיא טעונה הגשה בפנים בקרן מערבית דרומית כמשפטה (שם). המטיב את הנרות. מדשן את המנורה בנקר (שם).

[a] לעיל מד., [b] ב"ב קט: סוטה מג., [c] לעיל פא: יבמות סד:, [d] [לעיל פא:], [a] זבחים קיב., [1] [במדבר יז], [2] [שם], [3] [שמות ו], [4] [שמו"ל ז ה], [5] [דף מג.], [6] [רש"ש מס"ו], [7] [שם], [8] והמגיש מנחה. רש"ל, [9] [ל"ל בלחם], [a] [עי' תוס' מנחות יח. ד"ה לא מלח]. [a] [דף כ.],

לא משום זרות. זר שעשה אחת מהם בפנים אינו חייב מיתה דנפקא לן בסדר יומא (דף כד.) מועבדתם עבודת מתנה[ב] ודרשי' עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה וכל הני יש אחריה עבודה. יולק ובולל ושאר עבודות דמנחה יש אחריה עבודה להקטרת הקומץ אחר כולן. מסדר השולחן עבודה אחרונה של לחם הפנים היינו סילוק בזיכין והקטרתן. המטיב את הנרות המדשנם שחרית יש אחריה הדלקת ערבית. מקבל דמיס יש אחריו זריקה: **ולא משום טומאה.** כהן טמא ששימש. דזרות ושמוש בטומאה מחד קרא נפקי אזהרה דילהו בפ' כל הזבחים תניא בשחיטת קדשים (זבחים דף טו:) וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו[ג] דהיינו טומאה כדכתיב בתריה אמור אליהם לדורותיכם וגו' וזר נמי מיירי דרשינן מדאלעזר קרא למיכתב בני ישראל למעוטי מאי אי למעוטי קדשי נכרים וקדשי נשים וכי בטומאה קרבי והא אמרינן התם דלא אלא הכי קאמר בני ישראל נמי שהם זרים לא יעבדו שלא יחללו וכיון דזרות וטומאה מחד קרא נפקי מאן דמחייב אזרות מחייב נמי אטומאה: **ולא משום מחוסר בגדים.** דאיהו נמי מזרות אתרבאי בפ"ב דזבחים (דף יח:) דכתיב וחגרת אותם אבנט וגו'[מ] בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם וכו' והוו להו זרים: **ולא משום שלא רחוץ ידים ורגלים.** דחוקה חוקה ממחוסר בגדים גמר לה התם לענין אחולי עבודה והאי תנא נמי ליף מינה דאמר מה מחוסר בגדים לא מיחייב אלא אגמר עבודה האי נמי לא מיחייב אלא אעבודה שהוא גמר: **הא מקטיר.** דהואי עבודה תמה שאין אחריה עבודה חייב משום טומאה ומאי חייב לאו מיתה: **לא לאו.** הוא דמחייב דכתיב ולא יחללו: ופרכינן **אלא זר נמי.** הא דלייקינן הא מקטיר לענין זרות תימא נמי דלאו הוא דמחייב והא מיתה בהדיא כתיב והזר הקרב וגו': **הא דאיתא וכו'.** בזרות דייקינן הא מקטר חייב מיתה ולענין טומאה לאו: **מכלל דיולק וכולל.** מדקאמר מקטר לאו בעלמא הוא דאית ביה ומההוא חיובא ממעטינן ליולק וכולל אלמא אפילו לאו לא מיחייב משום טומאה: **אזהרה ליולק וכולל.** לטומאת הגוף מנין: **קדושים יהיו ולא יחללו.** אם אינו ענין לעבודה תמה דהא כתיב וינזרו ולא יחללו תנהו ענין לעבודה שיש אחריה עבודה: **ואלו שבמיתה.** בריית היא וחשיב נמי טובא ותני נמי טמא ששימש: **האוכל את הטבל וכו'.** כולה מתני' ליף לה מקראי לקמן: **ופרועי ראש.** ששימשו. פרועי ראש שעברו עליהם יותר משלשים יום שלא גלחו ראשם: **אבל ערל.** שמתו אחיו מחמת מילה וכן אונן ששימש וכן מי ששימש מיושב דכל הני כולהו קיים להו בהו דמחלי עבודה בפ"ב דזבחים (דף טו:) אפילו הכי ליתנהו במיתה אלא באזהרה ולקמן [ע"ב] מפרש לה: **בעל מום.** כהן בעל מום ששימש: **רבי אומר במיתה.** לקמן [פד.] מפרש פלוגתייהו: **חוץ במעילה.** נהנה מן הקדש שיש בו מעילה במזיד: **אשר ירימו.** שעתידין לתרום וקאמר דלא יחללוהו שאסור לאכלם בטבלם: **מתרומה.** שאכלה בטומאה דכתיב [ויקרא כב] ומתו בו כי יחללוהו: **מנותר.** כי את קדש ה' חלל [שם יט]: **תרומה חולה נאכל וכו'.** סימן הוא. זה תרומה וזה תרומה מעורבת בו. ואין נוהגין בחולה לאכל אבל נותר נוהג במדבר ובשעת היתר הבמות בכל מקום. ויש היתר לאיסורו בהפרשה וזה יש היתר לאיסורו דטבול ומותר בתרומה אבל נותר אין היתר לאיסורו. זה נאמר בו חלול בלשון רבים ולא יחללו וזה בלשון יחיד לשון יחיד קדש ה' חלל: **פגול ונותר.** אין נוהג לא בטבל ולא בתרומה אלא בקדשים: **שכן פסול אולין.** נותר וטבל שייהם פסול המאכל אבל תרומה פסול הגוף הוא דכי יחללוהו בטומאת הגוף כתיב. טבל ונותר אין להם טהרה במקום אבל טמא בתרומה יש לו טהרה במקום: **שנאמר ושמרו את משמרתי וגו'.** לכהנים טמאים דבר הכתוב בפרשת אמור אים אים מזרע אהרן: **טהורה אין.** מילתא באפי נפשה היא וקאי אדשמואל דאמר טמא שאכל תרומה טהורה קאמר טהורה דווקא אבל טמאה לאו במיתה אם אכלה בטומאת הגוף: לימא

ולא משום טומאה. ולא"ת תיפוק ליה משום טמא שנכנס למקדש דבכרת וי"ל כגון שנטמא בפנים ולא שהה וכי האי גוונא פריך ומשני בפ"ב דשבועות (ד' יז. ושם) דפריך התם אלא דקיימא לן טמא ששימש במיתה היכי משכחת לה אי דשהה בר כרת הוא ואי דלא שהה היכי עביד עבודה ומשני כגון שבא בקלרה והיפך בזיעורא ועבודות דהכא נמי אפשר למיעבד בלא שהייה ואפילו איכא מנייהו דלא אפשר בלא שהייה חייב כולהו משום זרות ומחוסר בגדים ושלא רחוץ ידים ורגלים ומיהו קשה הא דקתני ולא משום רחוץ ידים ורגלים דאסידור שלמן והטבת נרות דבהיכל תיפוק ליה דנפקא לן לקמן שלא רחוץ ידים ורגלים מדכתיב בבואם אל אהל מועד וגו' אלמא אפי' אביאה ריקנית בלא עבודה מיחייב דאע"ג דכתיב בסיפיה דקרא או בגשתם אל המזבח וגו' אלמא לשרת בעינן ה"מ בעזרה אבל בהיכל אפילו אביאה ריקנית מיחייב וי"ל דלעולם לא מיחייב אביאה ריקנית אפי' אהיכל דלשרת אבבואם נמי קאי וכן מוכח בפרק ב' דזבחים (ד' יט:) דאמר אי כתב בבואם ולא כתב בגשתם ה"א אפי' אביאה ריקנית ופריך לשרת כתיב והא דתנן במס' כלים (פ"א מ"ט) ההיכל מקודש ממנו שאין נכנס לשם שלא רחוץ ידים ורגלים ורבי יוסי פליג ואמר דבין האולם ולמזבח שוה לו התם מעלה בעלמא מיהו בתוספתא משמע דאיכא מיתה דתניא בתוספתא דכלים (פ"ב) אמר שמעון הצנוע לפני רבי אליעזר אני נכנסתי בין האולם ולמזבח שלא רחוץ ידים וכו' אמר ליה העבודה אפילו כהן גדול פוצעים את מוחו בגזירין אלא שלא מצאך בעל הפול פי' כמו אין פולין (שבת דף יב.) אים הר הבית הממונה ובודק ואי ליכא מיתה לא היו פרחי כהונה פוצעים את מוחו כדאמ' לעיל (דף פב:) מי איכא מידי דרחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה ושמא ההיא פליגא[ו]: **חילול** דרבים מחילול דרבים עדיף. אע"ג דולא יחללו דכתיב גבי [ז] טבל בנותר נמי אייבי כדמשמע בזבחים שלהי בית שמאי (דף מה: ושם מו.) דתני לוי מניין שאף בפסול זמן הכתוב מדבר תלמוד לומר ולא יחללו את שם קדשי[ש] וגו' בשני חלוקים הכתוב מדבר אחד פסול נותר ואחד פסול טומאה מ"מ אי הוה ליף טבל מינה זה לא היתה גזירה שוה אלא היקש מיהו לקמן קשה דלא בעי למילף טמא ששימש מנותר משום דלא כתיב ביה חילול דרבים וצריך לומר דאע"ג דמוקמינן ליה נמי בנותר מ"מ עיקרו לאו לנותר אלא דמוקמי ליה נמי בנותר משום דאשכחן בעלמא גבי נותר דכתיב ביה חילול כי את קדש ה' חלל (וע"ע תוס' זבחים שם: ד"ה אלא): פרט

[א] לא משום זרות [ב] ולא משום טומאה [ג] ולא משום מחוסר בגדים [ד] ולא משום רחוץ ידים ורגלים הא מקטר חייב מאי לאו מיתה לא באזהרה אלא זר נמי לאזהרה והכתיב [1] והזר הקרב יומת הא כדאיתא והא כדאיתא מכלל דיוצק ובולל לאו נמי לא והתניא [ה] אזהרה ליוצק ובולל מניין ת"ל [2] קדושים יהיו ולא יחללו מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא מיתיבי ואלו הן שבמיתה טמא ששימש תיובתא: גופא [ו] ואלו שבמיתה [ז] האוכל את הטבל [ח] וכהן טמא שאכל תרומה טהורה [ט] וזר שאכל את התרומה [י] וזר ששימש [יא] וטמא ששימש [יב] וטבול יום ששימש [יג] ומחוסר בגדים [יד] ומחוסר כפרה [טו] ושלא רחץ ידים ורגלים [יז] ושתויי יין [יח] ופרועי ראש [יט] אבל ערל [כ] ואונן [כא] ויושב אינן במיתה אלא באזהרה בעל מום רבי אומר במיתה וחכ"א [כב] באזהרה [כג] הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכ"א [כד] באזהרה האוכל את הטבל מנלן [כה] דאמר שמואל משום ר"א מניין לאוכל את הטבל שהוא במיתה דכתיב [3] ולא יחללו את קדשי בני ישראל [את] אשר ירימו לה' בעתידים לתרום הכתוב מדבר וליף חילול [4] חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה ונילוף חילול [5] חילול מנותר מה להלן בכרת אף כאן בכרת מסתברא מתרומה הוה ליה למילף שכן תרומה חוצה לארץ הותרה ברבים פירות פיגול ונותר אדרבה מנותר הוה ליה למילף שכן פסול אוכל אין לו היתר במקומה הנך נפישן רבינא אמר חילול דרבים מחילול דרבים עדיף וכהן טמא שאכל תרומה טהורה מנלן [כו] דאמר שמואל מניין לכהן טמא שאכל תרומה טהורה שהוא במיתה בידי שמים דכתיב [4] ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא וגו' טהורה אין טמאה לא דאמר [כז] שמואל א"ר [כח] אליעזר [ש] מניין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה שנאמר [4] ומתו בו כי יחללוהו

פרט

תורה אור השלם

1. וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: במדבר יח ז
2. קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת אִשֵּׁי יְיָ לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ: ויקרא כא ו
3. וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיְיָ: ויקרא כב טו
4. וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְיָ מְקַדְּשָׁם: ויקרא כב ט
5. וְאַבְלִיו עָזוּנוּ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ יְיָ חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ: ויקרא יט ח

מוסף רש"י

לא משום זרות. וכל הך עבודות כולהו איש אחריהן עבודה אין זר חייב עליה מיתה כדאמרינן בפרק בראשונה (יומא כד.) עבודת מתנה ולא עבודת סילוק, עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה (זבחים קיב:). **ולא משום טומאה.** כגון טמא ששימש, דאזהרת זרות ושימוש בטומאה מחד קרא נפקא מיומזו ולא יחללו, מאי דמחייב אזרות מחייב אשימוש טומאה (שם). **ולא משום מחוסר בגדים.** דאיהו נמי כזר, בזמן שאין בגדיהן עליהם והוו להו זרים (שם). **ולא משום רחוץ ידים ורגלים.** גמר חוקה מוקה ממחוסר בגדים התם לענין אחולי עבודה, ולענין מיתה נמי אין גמרינן לה מהתם (שם). **ואלו שבמיתה.** בידי שמים (תענית יז: שבועות יז.) **טמא ששימש.** כהן טמא ששימש בעזרה (שם). **הזיד במעילה.** בהנאת קדש שגגתה מעילה (פסחים לג.). **בעתידים לתרום.** להיות טבל, דכתיב ירימו, דבר העתיד (זבחים יא:). **ומתו בו כי יחללוהו.** באוכל תרומה בטומאת גופו כתיב, דהא לעיל מיניה כתיב אים אים מזרע וגו' (חולין קיג:).

עין משפט נר מצוה

סט א מיי' פי"ט מהל' גיאת מקדש הל"ה:
ע ב ג ד מיי' שם הל"י ועי' בכ"מ:
עא ה מיי' פי"י מהלכות מאכלות אסורות הלכה יט:
עב ו מיי' פי"ז מהלכות תרומות הל"ח סמג לאוין רכז:
עג ז מיי' שם פי"י הל"ד [ופי"ז הל"ו טוש"ע יו"ד סי' שלח סעי' ע]:
עד ח מיי' פי"ט מהלכות ביאת מקדש הל"ח סמג לאוין שט:
עה ט מיי' שם פי"ד הל"ח סמג לאוין סו:
עו י מיי' שם הלכה ד:
עז כ מיי' פי"י מהלכות כלי מקדש הלכה ד סמג עשין קעב:
עח ל עי' בכ"מ בפ"ד מהלכות ביאת מקדש הלכה ד וע"ע סמג לאוין שם:
עט מ מיי' שם פי"ה הלכה ח סמג עשין קעה:
פ נ מיי' שם פי"ח הל"ח סמג לאוין ש:
פא ס מיי' שם הלכה ח סמג לאוין עג:
פב ע מיי' שם פי"ו הלכה ח:
פג פ מיי' שם פי"ב הלכה ח סמג לאוין סג:
פד צ מיי' שם פי"ה הלכה יז סמג לאוין שט:
פה ק מיי' שם פי"ו הל"ב סמג לאוין שז:
פו ר מיי' פי"ח מהלכות מעילה הלכה ג סמג עשין רי לאוין שמב:
פז ש מיי' פי"ז מהלכות תרומות הלכה ח סמג לאוין רמז:

פרט לזו שמחוללת ועומדת. תימה דבפ׳ השוחט והמעלה (זבחים ד׳ קו.) פליגי במתניתין ר׳ יוסי הגלילי ורבנן בטומאת שאכל קדש טמא דר׳ יוסי הגלילי פוטר שלא אכל אלא דבר טמא אמרו לו אף טמא שאכל את הטהור כיון שנגע בו טימאהו והשתא מיקשי להו תרומה אלא על כרחיך בשתבד לו חבירו הכא נמי נימא הכי וי״ל דרבנן הוו ידעי דר׳ יוסי הגלילי לא מיירי בתבד לו חבירו [1] (וס״ד) דמשכחת לה בתרומה שלא הוכשרה או נילושה במי פירות אי נמי כגון שנטמא הגוף ואח״כ נטמאת התרומה כדאמר התם בגמרא[2] ובפרק גיד הנשה (חולין ד׳ קא. ושם) גבי קדש וקרא דפטר במחוללת בשנטמאה תחלה וילפינן מינה בעלמא דאין איסור חל על איסור ומאן דאית ליה איסור חל על איסור יאמר דשאני התם דגלי קרא וכן משמע בפרק כל הבשר (שם ד׳ קיג. ושם): **וטבול** יום ששימש מנלן. תימה תיפוק לן מדכתיב גבי טבול יום ובא השמש וטהר מכלל שהוא טמא כדנפקא לן מחוסר כפורים בסמוך מדכתיב וטהרה מכלל שהיא טמאה ותירץ ה״ר חיים דגבי טבול יום איכא למידרש וטהר טהר יומא כדדרשינן בברכות (ד׳ ג.) אבל וטהרה לא שייך למדרש הכי ואע״ג דבפרק הערל (יבמות ד׳ עד: ושם) דרשינן וטהרה[3] לטבול יום ההיא מחוסרת כפרה היא וע״י מכלל שהיא טמאה לא אתי מיניה טבול יום גרידא מיהו קשה דאיכא קרא אחרינא ובקדשים לא יאכל עד וגו׳ דמוקמינן בפ׳ הערל (שם) בזב בעל שתי ראיות דלאו בר קרבן הוא ולענין תרומה וימא מכלל שהוא טמא וי״ל דרבי סימאי דדרש הכא טבול יום מקרא אחרינא סבר לה כתנא דפליג התם אתנא דבי רבי ישמעאל דמוקי ליה התם בזב בעל שלש ראיות ומיהו קשה דגבי נגיעה כתיב (ויקרא יא) וטמא עד הערב וטהר ולריך לומר דאי לאו קרא דרבי סימאי דדרש טבול יום מולא יחלוט לא הוה דרשינן מחוסר כפרה מוטהרה מכלל שהיא טמאה ולא טבול יום מוטהר מכלל שהוא טמא משום דקליפא טומאתייהו אבל מכיון דאשכחן קרא בהדיא לטבול יום אע״ג דקליפא טומאתיה תו דרשינן מיניה שפיר מחוסר כפורים וא״ת בפרק שלשה מיני (מיר ד׳ מה. ושם) ובפ״ב[4] (דברכות) (ד׳ ט) דדרשינן טמא יהיה לרבות טבול יום עוד טומאתו בו לרבות מחוסר כפורים גבי נכנס למקדש תיפוק ליה מוטהרה מכלל שהיא טמאה וי״ל כדפרישית משום דקליפא טומאתו לא הוה מחשבינן ליה כטמא לענין מקדש מהך דרשה ואע״ג דהוי כטמא לענין אכילת קדש היינו משום דאשכחן טבול יום דהוי כטמא לענין עבודה ומיהו קשה תרי קראי למה לי טמא יהיה לרבות טבול יום ועוד טומאתו בו לרבות מחוסר כפורים מאחר דדרשינן טבול יום מקרא יתירא נפקא לן שפיר מחוסר כפורים מוטהרה מכלל שהיא טמאה וזהו דוחק לומר משום דגבי נכנס למקדש לא כתיב טבול יום בהדיא אלא מרבויא דקרא ולא דמי לעבודה דכתיב בהדיא ואין לתרץ נמי דאי לאו אלא חד ריבויא הוה מוקמינן במחוסר כפורים משום דמחוסר מעשה ולא בטבול יום דשימשא ממילא ערבא דא״כ הוה ליה למימר איפכא טמא יהיה לרבות מחוסר כפורים עוד טומאתו בו לרבות טבול יום וראה לר״ת דלענין ביאת מקדש לא הוה דרשינן מחוסר כפורים מוטהרה מכלל שהיא טמאה משום דבכרת דטומאת מקדש כתיב (במדבר יט) אים אשר יטמא ולא יתחטא וגו׳ דמיירי בהדיא בטומאת מת ולכך לריך נמי טפי קרא לרבות טבול יום דמשמע אבל נתחטא דלאו מחוסר מעשה כגון טבול יום לא הוה בכרת ולמאי דפרישית דמוטהרה מכלל שהיא טמאה לא הוה מרבינן מחוסר כפורים אי לאו דאשכחן טבול יום מקרא דר׳ סימאי קשה קלת הא דקאמר בפ״ב דזבחים (ד׳ יז. ושם) דאי כתב רחמנא במחוסר כפורים טבול יום לא אתי מיניה הא לא אתא לן מחוסר כפורים אי לאו דאשכחן קרא לטבול יום וי״ל דה״ק אי כתב רחמנא מחוסר כפורים בהדיא והא״ג בפ״ב דיבמות (ד׳ כג. ושם) גבי שפחה ונכרית ומיהו קשה דאי להאי נחית ליכתוב רחמנא טבול יום ומחוסר כפורים בהדיא ולא לכתוב טמא ויש לומר דכיון דלא משכח לריכותא לא חש לדקדק: **רמז** לטבול יום בו׳. הוה מצי למילף מבייא מיושב וחד מהנך דברים פ״ב דזבחים (ד׳ יז.): **ויליף** חילול חילול מתרומה. הקשה הר״ר חיים כיון דטבול יום יליף מתרומה אם כן טבול יום שאכל תרומה יהא במיתה ולעיל גבי ואלו הן במיתה קתני טמא שאכל תרומה ואילו טבול יום שאכל תרומה לא קתני ושמא הוא הדין אי נמי כי היכי דממעטי רבנן לקמן בעל מום ששימש מדכתיב בו ולא בבעל מום ה״ה בו ולא בטבול יום ומיהו טמא ששימש אין למעט מדכתיב בו דלהכי אהני ג״ש דחילול חילול וכן טבול יום ששימש ומיהו לא יתכן כלל דלענין תרומה ממעטינן טבול יום ממיתה מדכתיב בו ולענין טמא ששימש דהיא גופה מתרומה יליפא לא ממעטינן ליה לכך נראה דה״ה טבול יום שאכל תרומה במיתה ויש ליתן טעם דלא חביב ליה משום דטמא וטבול יום מחד קרא נפקי דהכי כתיבי בפרשת אמור אל הכהנים ובא השמש וטהר וגו׳ והדר כתב ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי וגו׳ וקלת תימה היכי יליף מחוסר כפרה ששימש במיתה מדאקרי טמא וטמא ילפינן חילול חילול מתרומה נימא דפסול בתרומה במיתה דלא פסיל בתרומה לא הוי במיתה כדדרשי׳ בפ״ב דזבחים (ד׳ יז. ושם) דפסיל בתרומה וכו׳ וי״ל דכיון דמחיל עבודה כדנפקא לן מוינזרו כל דאיקרי טמא סברא הוא דגמרינן מתרומה דהוי במיתה אע״ג דטהור לתרומה: **אין** בגדיהן עליהן וכו׳. הקשה ה״ר יעקב דאורליני״ש והא מיתה כתב בהדיא גבי מחוסר בגדים בפ׳ ואתה תצוה ותירץ דההוא מיתה אמכנסיים כתיבא כדמשמע פשטיה דקרא וקרא דוחבגרת דדרשינן מיניה אין בגדיהם עליהן אין כהונתם עליהם איצטריך לשאר בגדים ומיניה לא הוה יליפינן מכנסיים דלא כתיבי התם ומיהו קשה למאן דאמר דיליף מכנסיים בפ״ק דיומא (ד׳ ה: ושם) מוהה הדבר דוי״ו מוסיף על ענין ראשון ויש מפרשים דמיתה דכתיבא אמכנסיים משום אה״מ דמיתייב מחוסר בגדים ושלא רחוץ ידיים ורגלים אפילו אביאה ריקנית וא״א לומר כן כדפרישית ואע״ג דאורליני״ש וכל

לימא מר במיתה דכתיב. בתריה[1] ומתו בו כי יחללוהו וכל זר לא יאכל קדש וכל פרשתא בתרומה קאי דכתיב (ויקרא כב) ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים שאין כפרתו מעכבתו ואילו קדשים לא אכיל עד שיביא כפרה: **הפסיק**. בין ומתו בו ובין כל זר ומשמע דלא כתיב מיתה אלא לגבי כהנים ומשוס טומאה: **וינזרו**. ויבדלו מלעבוד: **גוף טמא מקוה ברגלים**. טמא ששימש וטמא שאכל תרומה שניהם פסולי הגוף ושניהם פסולי טומאה ויש להם היתר במקוה וחלולו בלשון רבים: **שכן קדש**. טמא ששימש ועסק בקדשים ובנותר קדש ושניהם בפנים מה שאין כן בתרומה: **וחגרת אותם אבנט וגו׳**. והיתה להם כהונה משמע שעל ידי בגדים הוא כהונה: **מכלל שהיא טמאה**. קודם כפרה: **בן נכר**. כהן מומר לעבודת כוכבים[2] שהוא ערל לב ומתנכרו מעשיו לאביו שבשמים: וערל

את התרומה: אמר רב זר שאכל את התרומה לוקה אמרי ליה רב כהנא ורב אסי לרב לימא מר במיתה דכתיב [1] וכל זר לא יאכל קדש [2] אני ה׳ מקדשם הפסיק הענין מיתיבי ואלו הן שבמיתה זר האוכל את התרומה מתניתא אדרב קא רמית [3] רב תנא הוא ופליג: וזר ששימש דכתיב [3] והזר הקרב יומת: וטמא ששימש כדבעא מיניה רב חייא בר אבין מרב יוסף מניין לטמא ששימש שהוא במיתה דכתיב [4] דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו את שם קדשי ויליף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה ונילף חילול [5] חילול מנותר מה להלן כרת אף כאן כרת מסתברא מתרומה הוה ליה למילף שכן גוף טמא מקוה ברבים אדרבה מנותר ה״ל למילף שכן קדש פנים פיגול ונותר חילול דרבים מחילול דרבים עדיף: טבול יום ששימש: מנלן [3] דתניא ר׳ סימאי אומר רמז לטבול יום שאם עבד חילל מניין ת״ל [6] קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו אם אינו ענין לטמא ששימש דנפקא לן מוינזרו תניהו ענין לטבול יום ששימש ויליף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה: ומחוסר בגדים [3] מנלן אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן ומטו בה משמיה דרבי אלעזר בר׳ שמעון [7] וחגרת אותם אבנט בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוו להו זרים [7] ואמר מר זר ששימש במיתה: ומחוסר כפרה מנלן אמר רב הונא דאמר קרא [8] וכפר עליה הכהן וטהרה [9] טהרה מכלל שהיא טמאה ואמר מר טמא ששימש במיתה: ושלא רחוץ ידים ורגלים מנלן דכתיב [9] בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו: ושתויי יין דכתיב [10] יין ושכר אל תשת וגו׳: ופרועי ראש דכתיב [11] ראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו וכתיב בתריה [12] ויין לא ישתו איתקש פרוע ראש לשתויי יין מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה: אבל ערל אונן יושב באזהרה ערל מנלן [10] אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל בן בוזי ולמדנו [13] כל בן נכר ערל לב וערל

תורה אור

1. וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ: ויקרא כב י
2. וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְיָ מְקַדְּשָׁם: ויקרא כב ט
3. וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ תִּשְׁמְרוּ אֶת כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת כְּהֻנַּתְכֶם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת: במדבר יח ז
4. דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר הֵם מַקְדִּישִׁים לִי אֲנִי יְיָ: ויקרא כב ב
5. וְאֲכָלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ יְיָ חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ: ויקרא יט ח
6. קְדֹשִׁים יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת אִשֵּׁי יְיָ לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ: ויקרא כא ו
7. וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ יַד אַהֲרֹן וְיַד בָּנָיו: שמות כט ט
8. וְאִם לֹא תַמְצָא יָדֶךָ דֵּי שֶׂה וְלָקַחְתָּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלָיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֲרָה: ויקרא יב ח
9. בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיְיָ: שמות ל כ
10. יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְלֹא תָמוּתוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: ויקרא י ט
11. וְרֹאשֵׁיכֶם לֹא תְגַלֵּחוּ וּפֶרַע לֹא תִפְרָעוּ כְּסוּם יִכְסְמוּ אֶת רָאשֵׁיהֶם: יחזקאל מד כ
12. וְיַיִן לֹא יִשְׁתּוּ כָּל כֹּהֵן בְּבוֹאָם אֶל הֶחָצֵר הַפְּנִימִית: יחזקאל מד כ
13. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים כָּל בֶּן נֵכָר עֲרַל לֵב וְעֲרַל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי לְכָל בֶּן נֵכָר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יחזקאל מד ט

מסורת הש״ס

א) [עירובין נ: וש״נ], זבחים יז., ג) זבחים יז.; ד) (זבחים טו), ה) [יבמות עד: זבחים יט:], ו) זבחים יח: כב: לעיל כב: תענית יז: יומא עא: מו״ק ה., ז) בס״ל: בתרומה, ח) בס״ל: כהן משומד, ט) [ל״ל אי נמי], י) [דף קא.], כ) ל״ל טהרה. רש״ש, ל) [דמכות דף ח:], מ) ע״ל ד״ה ולא, נ) [וע״ע תוס׳ זבחים יז: ד״ה אין ועוד שם תוס׳ כד. סד״ה כג. אימא מה],

מוסף רש״י

ת״ל קדושים יהיו לאלהיהם. גבי טומאה כתיב בתמור ולא יחללו וגו׳ כי את קדשי ה׳ לחם וגו׳, בחילול קדשים הכתוב מדבר (זבחים יז.). **דנפקא לן מוינזרו**. דכתיב ביה חילול (שם). **וחגרת אותם אבנט**. אהרן ובניו וגו׳ והיתה להם כהונה לחקת עולם (כן הגירסא בזבחים שם) והיתה להם הלביתה הזאת לכהונה, אלמא כהונתן תלויה בבגדיהן ולו לא הוו להו זרים (שם). **טהרה מכלל שהיא טמאה**. עד עכשיו (יבמות עד: זבחים יט:). **דכתיב יין ושכר אל תשת**. בבואכם אל אהל מועד ולא תמותו, להייבו מיתה בידי שמים מדלא כתיב יומת (תענית יז:) הא אם תשתו בבואכם אל אהל מועד תמותו (שבועות לו:). **דבר זה**. דכהן ערל פסול לעבודה (לעיל כב:). **כל בן נכר ערל לב**. שתנכרו מעשיו ממתת ערל לבו שהוא ערל לב רש״י (זבחים יח:).

וערל בשר. שמתו אחיו מחמת מילה: **לא יבא.** והיינו אזהרה מדברי קבלה בעלמא ולא לקי עלה: **ומן המקדש לא יצא וגו'.** כלומר אע"פ שמתו אביו ואמו אין צריך לצאת מן המקדש שאם יעבוד לא יחלל הא כהן אחר שלא יצא חלל: **מי כתיב בגופיה.** מי כתיב בכהן הדיוט גופיה חילול מכלל דמכהן גדול דכתי' ביה אונן (א) ואינו מחלל הוא דקא אמי: **ולא לישיבה.** דכיון דלא נבחר הוה ליה כזר וכפ"ב דזבחים (דף כג:) דמינן מכדי יושב כזר דמי ומיחל עבודה אימא במיתה הוא כזר אלמה תניא אינו במיתה והתם מפרק לה משום דהוי זר ושלא רחץ ידיס ורגליס ושתויי יין שלשה כתובים הבאים כאחד דכתיב בהו מיתה ואין מלמדין: **אמר קרא בו.** בתרומה במיתה דכולהו נמי מייתי גמרי ואתא בו למיעוטא ולא בעל מום ומסתברא בעל מום הוא דקא ממעט ולא טמא וטבול יום שהן (ב) פסול טומאתן במיתה(ג): **גמר חטא חטא מתרומה.** מעילה כתיב בה (ד) ואטאה בשגגה והכא כתיב ולא ישאו עליו חטא וממתו (ה): **בו ולא במעילה.** וממיתה לחודה הוא דאמעיט דגבי מיתה הוא דכתיב בו (ו) אבל אזהרה מגמרא גמר להזיד במעילה בגזרה שוה דחטא חטא מתרומה: **מה להלן בידי שמים.** דבמאתים וחמשים איש דקרח בשרופים כתיב (במדבר יז): **ר' יוחנן בן נורי וכו'.** דס"ל נביא שהדיח את הרבים בחנק. ולקמן מפרש במאי פליגי: פלוגתא דר"ש ורבנן באלו הן המחנקין(ז) ולית טעמא מקרא: **והא תנן.** זר ששימש רבי עקיבא אומר בחנק ובברייתא קתני לר"ע בסקילה: **מתניתין ר' שמעון.** דאמר נביא שהדיח בחנק וזר ששימש מייתי גמר ורבי שמעון תלמידו של רבי עקיבא הוא ואמר לר"ע זר ששימש בחנק נביא שהדיח בחנק: **וברייתא רבנן.** בני מחלוקתו של רבי שמעון ואף הם תלמידי רבי עקיבא הוו ואמרי משמו סקילה בתרוייהו:

הדרן עלך אלו הן הנשרפין

ערל בשר לא יבא אל מקדשי (לשרתני) (ב) אונן מנלן דכתיב [1] ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו הא אחר שלא יצא חילל א"ל רב אדא לרבא ונילף חילול חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה מי כתיב ביה בגופיה מכללא קאתי הוי דבר הבא מן הכלל [2] וכל דבר הבא מן הכלל אין דנין אותו בגזרה שוה יושב מנלן (ג) אמר רבא אמר רב נחמן אמר קרא [2] כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך לעמוד לשרת לעמידה בחרתיו ולא לישיבה בעל מום ר' אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה מ"ט דרבי דכתיב [3] אך אל הפרוכת לא יבא וגו' וילף [3] חילול [4] חילול מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה ונילף חילול [5] חילול מנותר מה להלן בכרת אף כאן בכרת מסתברא מתרומה הוה ליה למילף שכן פסול הגוף מפסול הגוף אדרבה מנותר הוה ליה למילף שכן קודש פנים פיגול ונותר אלא מטמא ששימש גמר פסול הגוף מפסול הגוף קודש פנים פיגול ונותר מקודש פנים פיגול ונותר ורבנן אמר קרא [4] בו ולא בבעל מום (ד) הזיד במעילה רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה מאי טעמא דרבי אמר ר' אבהו (ז) גמר [6] חטא [4] חטא מתרומה מה להלן במיתה אף כאן במיתה ורבנן אמרי אמר קרא בו בו ולא במעילה: זר ששימש במקדש: (ה) תניא רבי ישמעאל אומר נאמר כאן [7] והזר הקרב יומת ונאמר להלן [8] כל הקרב הקרב אל משכן ה' ימות מה להלן בידי שמים אף כאן בידי שמים ר"ע אומר נאמר כאן והזר הקרב יומת ונאמר להלן [9] והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה רבי יוחנן בן נורי אומר מה להלן בחנק אף כאן בחנק במאי קמיפלגי רבי ישמעאל ורבי עקיבא רבי עקיבא סבר דנין יומת מיומת ואין דנין יומת מימות ורבי ישמעאל סבר (ו) דנין הדיוט מהדיוט ואין דנין הדיוט מנביא ורבי עקיבא כיון שהדיח אין לך הדיוט גדול מזה במאי קמיפלגי רבי עקיבא ורבי יוחנן בן נורי בפלוגתא דרבי שמעון ורבנן דתניא (ז) נביא שהדיח בסקילה ר"ש אומר בחנק הא אנן תנן (ח) רבי עקיבא אומר בחנק תרי תנאי ואליבא דרבי עקיבא מתניתין ר' שמעון ואליבא דר' עקיבא ברייתא רבנן ואליבא דרבי עקיבא:

הדרן עלך אלו הן הנשרפין

וכל דבר הבא מן הכלל אין דנין וכו'. לא דמי להתיא דפרק שני דזבחים (דף יח. וסס) דילפינן שתויי יין חוקה חוקה ממחוסר בגדים משום דדרשינן אין בגדיהן עליהן אין כהונתן עליהן וכן בכל הנהו דכתיב ולא יחללו דייקינן הא עבדו חיללו וילפינן חילול חילול מתרומה ובתורס מן הרעה על היפה דלא ילפינן דליהוי במיתה חט חט מתרומה תירץ הרב רבי יעקב דאורליינ"ש משום דהוי דבר הבא מן הכלל ולריך לחלק אמאי הוי דבר הבא מן הכלל טפי מהנך ובפרק כסוי הדם (חולין פה. וסס) דשרי רבי שמעון טריפה שנשחטה חולין בעזרה ומותרת בהנאה משום דהויא שחיטה שאינה ראויה וליף ג"ש מוטבוח טבח והכן אע"ג דגבי חולין בעזרה לא כתיב זביחה אלא מן הכלל דדרשינן (ט) ברחוק מקום אתה זובח ואי אתה זובח בקרוב מקום אין זה מן הכלל דהא כתיב כי ירחק ממך המקום ולפינן מוטבוח טבח דבזביחה הראויה לאיירי ועל זביחה הראויה דייקינן הא בקרוב מקום לא וכן בריש הבא על יבמתו (יבמות נה:) גבי הערלה דליף חייבי עשה כגון מלרי ואדומי דכתיב בהו דור שלישי יבא בג"ש ביאה ביאה אע"ג דלא כתיב ביאה אלא מן הכלל דדייקינן הא דור שני לא יבא הא נמי ניחא דילפינן בג"ש דדור שלישי יבא דהויא ביאה היא הערלה והדר דייק הא דור שני לא יעלה: **אלא** מטמא ששימש. תימה דהוה לן למילף מנותר טפי משום דחילול דיחיד מחילול דיחיד עדיף דאמרן לעיל חילול דרבים מחילול דרבים עדיף דגבי בעל מום כתיב ואל המזבח לא יגש וגו' ובנותר כתיב כי את קדש ה' חלל לאפוקי תרומה דכתי' כי יחללוהו וכ"ת פסול הגוף עדיף אם כן לעיל דילף טמא ששימש מתרומה ופריך דילף מנותר הוה ליה לשנויי משום דפסול הגוף עדיף ולא משום חילול דרבים ויש לומר דהכא פסול הגוף דעבודה

מפסול הגוף דעבודה עדיף:

בו ולא בבעל מום. כל הני דלעיל דלא ממעטינן דפסול טומאה הם כתרומה וטבל אע"ג דלאו פסול טומאה הוא דמי לתרומה טפי מהני: **גמר חטא חטא מתרומה.** תימה

דמשמע בפ' בתרא דמכות (דף יג.) דאיכא מלקות בקדשי בדק הבית דקא מחייב מעשר שני והקדש שלא נפדו ואמאי כיון דמתרומה ילפינן לא הוה לן למילף אלא דומיא דתרומה דקדישה קדושת הגוף דאל קדשי בדק הבית דקדושת דמיס לא וקשה יש לדחות ההיא דמכות דמיירי בקדשי מזבח שהוממו דשייך בהו פדיון אבל קשה ממעילה פרק הנהנה (דף יח:) דממעט מחובר ממעילה משום דגמרה מתרומה אלמא ילפינן קדשי בדק הבית מתרומה ויש לומר דהתם הוא דבעינן דומיא דתרומה משום דכתיב לה' לרבויי ולא גמרינן אלא דומיא דקדושת הגוף ואע"ג דרבי יוסי דריש ליה התם ולא רבנן מכל מקום לרבנן נמי אהני לגבי הכי דלא גמרינן קדשי בדק הבית מתרומה (וע"ע תוס' תמורה ג. ד"ה מאי תרומה):

הדרן עלך אלו הן הנשרפין

1. ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני יי׳:
2. כי בו בחר יי אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בשם יי הוא והבניו כל הימים: דברים יח ה
3. אך אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי כי אני יי מקדשם: ויקרא כא כג
4. ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללוהו אני יי מקדשם: ויקרא כב ט
5. ואכליו עונו ישא כי את קדש יי חלל ונכרתה הנפש ההוא מעמיה:

ויקרא יט ח

6. נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי יי והביא את אשמו ליי איל תמים מן הצאן בערכך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם:

ויקרא ה טו

7. ואתה ובניך אתך תשמרו את כהנתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבדת מתנה אתן את כהנתכם והזר הקרב יומת: במדבר יח ז
8. כל הקרב הקרב אל משכן יי יטמא האם תמנו לגרע: במדבר יז כח
9. והנביא ההוא או החלם החלום ההוא יומת כי דבר סרה על יי אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים והפדך מבית עבדים להדיחך מן הדרך אשר צוך יי אלהיך ללכת בה ובערת הרע מקרבך: דברים יג ו

גליון הש"ס

גמ' וכל דבר הבא מן הכלל. עי' שיטה מקובצת בב"ק דף ה' ע"א ד"ה אמרת תחת. ובתוספת מולדות אדם להרשב"א סימן מז:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה מי כתיב כו' אונן אינו כל"ל ותוס' ר' נחמן: (ב) ד"ה אמר קרא וכו' פסול טומאה ובמיתה הס"ד:

מוסף רש"י

וערל בשר. שמתו אחיו מחמת מילה ולא רצו למולו, שילמים פן ימות גם הוא כאחיו (מו"ק ה.). ומן המקדש לא יצא ולא יחלל. לעיל מניה כתיב לאביו ולאמו לא יטמא, ובכהן גדול משמעי,ומאיך ליה ומן המקדש וגו', כלומר אף כיון שמתו אביו ואמו אין צריך לצאת מן המקדש, אלא עומד ומקריב, ולא יחלל, שאין הקדשים מתחללין בכך, הא הדיוט שלא יצא ועבד חילל (זבחים סח.). **ולא לישיבה.** וכיון דלא נבחרו הוו להו זריס חד מחיל עבודה (שם כג:). **גמר חטא חטא מתרומה.** לרוב דבריס היא למודה מתרומה במסכת מעילה (יח:) כתיב הכא ואטאה בשגגה מקדשי ה' וכתיב בתרומה באוכלה בשוגג ולא ישאו עליו חטא (קדושין מב:). **בו ולא במעילה.** ממיתה הוא דמעטיה וגזירה שוה דקריימא קיימא וילפינן אזהרה דמעילה מאזהרה דתרומה דכתיב ביה וכל זר לא יאכל קדש, ורוב הלכות מעילה היא למדה מתרומה בתורת כהנים בגזירה שוה זו (מכות יג. וכעי"ז פסחים לג.) ומיהו מיתה לא גמרינן מינה כדמפרש רבנן טעמייהו דמיעט רחמנא בתרומה ומתו בו, והאי בו מיעוטא בו ולא במעילה (פסחים שם). **נביא שהדיח.** שמתנבא בשם הקב"ה לעבוד עבודת כוכבים (לקמן פט:)

הדרן עלך אלו הן הנשרפין

אלו הן הנחנקין: **ה"ג ואצטריך למכתב מכה איש ומת ואצטריך למכתב ואיש כי יכה כל נפש.** ולא כמו שכתוב בספרים כל מכה נפש דבפרק יולא דופן (נדה מד: ושם) גמרינן בן יום אחד ההורגו חייב ומפיק ליה מדכתיב ואיש כי יכה כל נפש נפש כל דהו[ב]:

איש דבר מצוה אין. יש ספרים שכתוב בהן אשה לא ואע"ג דהשוה הכתוב אשה לאיש וכו' [ג] הני מילי בפרשה שנאמרה בלשון זכר אבל היכא דכתיב איש בהדיא ממעטין אשה כדפירש שלהי פרק ד' מיתות (לעיל סו.) גבי מקלל אביו ואמו: **הוה אמינא אפילו נפלים.** תימה א"כ היכי מיחייב דמי וולדות הא מיחייב מיתה וי"ל דה"א דהכא גזירת הכתוב היא היכא דלא נתכוין לוולדות כדאשכחן לרבי מ[ד] ונתתה נפש תחת נפש ממון אי נמי נהי דהוה מיחייב אנפל נאחר שנולד קודם שנולד לא מיחייב: **הכחישה באבנים בו'.** בהכחשה דלא הדרא אייבי דאם לא כן לא שייך זוק דמקרי שבת מידי דהוה אהכהו על ידו ולמתה וסופה לחזור ובהמה [ד] לא שייכי ד' דבריס: **אלא** למאן דלית ליה דתנא דבי חזקיה. פירשתי לעיל בפ' הנשרפין (דף עט: ד"ה בין):

מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב ר"ש. פלוגתא דר' יהודה ור"ש במקלקל בחבורה ומקלקל בהבערה לא מלינו בפירוש לא במשנה ולא בברייתא ובפרק האורג (שבת דף קו. ושם) דחק רש"י לפרש דנפקא מפלוגתא דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה הלכך אין לך חובל ומבעיר שאינו מקלקל ואפילו מבעיר עצים לתבשילו מקלקל הוא אבל העצים ומה שהוא מתקן אבל אחרים לרבי שמעון לא חשיב ליה דהא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא אם כן כי חייב הכתוב חובל ומבעיר מדאצטריך למשרי מילה ומדאסר הבערה בשבת כהן על כרחך במקלקל נמי חייב אבל רבי יהודה סבירא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה הלכך חיוב דחובל בצריך לגלגו ומבעיר בצריך לאפרו משכחת לה ואע"פ שמקלקל הוא אבל מלאכה עצמה מתקן הוא אבל אחרים ולרבי יהודה בכי האי גוונא מלאכה היא משום תיקון דאחרים אבל מקלקל ואינו מתקן פטור לשון הקונטרס כתבתי השתא הא דאמרי' התם בפרק האורג (שם) תני רבי אבהו קמיה דר' יוחנן כל המקלקלין פטורים חוץ מחובל ומבעיר אמר ליה פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה כו' משמע מתוך פי' הקונטרס דר' אבהו כר"ש ורבי יוחנן דבעי צריך לגלגו ולאפרו כר' יהודה וחזו תימה א"כ אמאי א"ל פוק תני לברא אטו משום דס"ל כרבי יהודה מאן דתני כר"ש משתיק ליה דבי האי גוונא פריך פרק קמא דחולין (דף טו.) ועוד אי חשיב תיקון גמור צריך לגלגו ולאפרו אמאי נקט חובל ומבעיר ועוד דר"ש אפי' בחובל ומבעיר בעי שתהא צריכה לגופה כדמסיק בשמעתין גבי חובל ובשלהי ספק אכל (כריתות דף כ:) גבי הבערה על כן נראה דר' אבהו ור' יוחנן אליבא דר"ש פליגי דר' אבהו כר"ש דלתיתא בפרק האורג (שבת דף קו.) ורבי יוחנן סבר דאפילו ר' שמעון בעי תיקון קצת ומיהו לא חשיב תיקון שיתחייב בכך לר' יהודה דאין דרך לחבול בחבירו ליתן לגלגו ולשרוף גדיש בשביל אפר ופלוגתא דמקלקל בחבורה דרבי יהודה ורבי שמעון קיס ליה להש"ס אי בקבלה אי שמע ברייתא שנויה בשום מקום וכי תימא דרבי אבהו כיון דליכא תיקון א"כ צריכה לגופה היכי משכחת לה הא משכחת לה באיסורי הנאה שסבור שיכול ליהנות וליתן לגלגו וכן מבעיר באיסורי הנאה שסבור שיכול לבשל קדירה ועוד יש לדקדק פלוגתא דמקלקל בחבורה מדתנן בפסחים פר' אלו דברים (דף עב: ושם עג. ושם) ושאר כל הזבחים ששחטן לשם פסח אם אינן ראויין חייב ואמרי' בגמ' מאן תנא דשני ליה בין ראוין לשאינן ראוין ר"ש הוא ואמרינן התם לעיל מיניה דאייבי בטועה אלמא מחייבינן מתעסק ואמרינן בפ' ספק אכל (כריתות ד' יט:) הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב ומדמחייב רבי שמעון מתעסק בחבורה שמע מינה מקלקל

אלו הן הנחנקין. ממרא על פי בית דין. כמו ממריס הייתם עם ה' (דברים ט). שמסרב על פי ב"ד הגדול שבלשכת הגזית: **וזוממי בת כהן.** אע"פ שהם היו מחייבין אותה שריפה אין נדונין אלא במיתה שהיו מחייבין לבועל והיינו חנק כשאר בת על אשת איש כדמפרש קרא היא תשרף[ה] ולא בועלה וזוממיה ילפינן מכאשר זמם לעשות לאחיו[ו] לאחיו ולא לאחותו: **ובועלה.** בנשואה בת כהן קמיירי אבל ארוסה בועלה בסקילה: **גמ' ס"ד.** בתמיה: **קטל חד בסייף.** כדתנן בפרקין לעיל (דף עו:) אלו הן הנהרגים הרוגה ועיר הנדחת: **מאי אילא למימר.** הכא דאיכא למדרש דאביו בחנק: **אלא מדכתיב מכה איש ומת.** היכא דבעי מיתה מפרש מיתה בהדיא: **אפילו נפלים.** כגון בן תשעה ורשאו אטוש או שיש לו שני גבין דלא חיי: **דכתיב נפש נפש.** ונפש משמע דס דהוה חבורה: **הכחישה.** לבהמה: **באבנים.** דלא עשה בה חבורה: **לנפש אחרת.** דהיינו אביו דאע"ג דלא בעינן מיתה חבורה מיהא בעינן: **אלא הקישא למה לי.** דאתקש מכה אדם למכה בהמה בחד קרא הואיל וילפת ליה מאם אינו ענין: **לרבתניא דבי חזקיה.** בב"ק [בהמניס] (דף לה.) לפטור חייבי מיתות שוגגין מן התשלומין מה מכה בהמה לא חלקת בו וכו': **הניחא וכו'.** פלוגתא דרבי יוחנן ורשב"ל בכתובות באלו נערות (דף לד:): **מה מכה בהמה לרפואה.** כגון מקיז דם פטור מן התשלומין שהרי לא הזיקה: **אף מכה אדם.** דהיינו אביו: **לרפואה פטור.** ממיתה ואע"ג דחבורה היא: **ואהבת לרעך כמוך.** לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו: **פילוח.** קוץ יש לו בבשרו: **למפתח ליה לוותא.** כויה להוליא ליחה ממנה: **אי הכי אחר נמי.** לא ליפתח שהרי כל ישראל הוזהרו על חבלת חבירו דכתיב (דברים כה) לא יוסיף פן יוסיף: **שגגת לאו.** כשאין מתכוין הוי שגגה באיסור שזדונו לאו בעלמא דקיל: **מחט של יד.** היא מחט קטנה שתופרין בה בגדים ניטלת בשבת ליטול בה את הקוץ. ומשום דקתני לה להלן במסכת שבת בפרק כל הכלים (דף קכב:) גבי של שקאין לפתוח בו את הדלת קרי ליה להא קטנה מחט של יד: **דילמא חביל.** ועביד חבורה בשבת: **מקלקל הוא.** וכל המקלקלין פטורין בחולו שבת דמלאכת מחשבת כתיב[ו] ואין מחייב אמקלקל אלא רבי שמעון ומקלקל בחבורה רבי שמעון נמי לא מחייב אלא במתכוון לכך דהוי צריך לחבלה אבל הנוטל קוץ אין צריך לחבלה וברצונו לא יחבל: ור'

אלו הן הנחנקין [א]המכה אביו ואמו [ב]וגונב נפש מישראל [ג]וזקן ממרא ע"פ ב"ד [ד]ונביא השקר [ה]והמתנבא בשם עבודת כוכבים [ו]והבא על אשת איש [ז]וזוממי בת כהן [ח]ובועלה: **גמ'** מכה אביו ואמו מנלן דכתיב [ט]מכה אביו ואמו מות יומת [י]וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק אימא עד דקטיל ליה מיקטל ס"ד קטל חד בסייף ואביו בחנק [כ]הניחא למ"ד חנק קל אלא למאן דאמר חנק חמור מאי איכא למימר אלא מדכתיב [ל]מכה איש ומת מות יומת וכתיב [מ]או באיבה הכהו בידו וימות שמע מינה כל היכא דאיכא הכאה סתם לאו מיתה הוא ואצטריך למיכתב מכה איש ואיצטריך למכתב [נ]כל מכה נפש דאי כתב רחמנא מכה איש ומת הוה אמינא איש דבר מצוה אין קטן לא [ס]כתב רחמנא כל מכה נפש ואי כתב רחמנא כל מכה הוה אמינא אפילו נפלים אפילו בן שמונה צריכי ואימא אע"ג דלא עביד ביה חבורה אלמה תנן [ע]המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה אמר קרא [פ]מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה עד דעביד בה חבורה דכתיב בה [צ]נפש אף מכה אדם עד דעביד חבורה מתקיף לה רב ירמיה אלא מעתה הכחישה באבנים הכי נמי דלא מיחייב אלא אם אינו ענין לנפש בהמה דהא אי נמי הכחישה באבנים חייב תניהו ענין לנפש אדם אלא הקישא למה לי לכדתניא [ק]דבי חזקיה הניחא למאן דאית ליה תנא דבי חזקיה אלא למאן דלית ליה תנא דבי חזקיה היקישא למה לי מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור דאיבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו רב מתנא אמר [ר]ואהבת לרעך כמוך רב דימי בר חיננא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור [ש] רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה [ת]כוותא דילמא חביל והוה ליה שגגת איסור אי הכי אחר נמי אחר שיגגת לאו בנו שגגת חנק [א]והדתנן [ב]מחט של יד ליטול בה את הקוץ ליחוש דילמא חביל והויא לה שגגת סקילה התם מקלקל הוא הניחא למאן דאמר [ג]מקלקל פטור אלא למ"ד חייב מאי איכא למימר מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב ר' שמעון היא ורבי

אלו הן הנחנקין. ה"ג ואצטריך למכתב מכה איש ומת ואצטריך למכתב ואיש כי יכה כל נפש. ולא כמו שכתוב בספרים כל מכה נפש דבפרק יולא דופן (נדה מד: ושם) גמרינן בן יום אחד ההורגו חייב ומפיק ליה מדכתיב ואיש כי יכה כל נפש נפש כל דהו[ב]:

איש דבר מצוה אין. יש ספרים שכתוב בהן אשה לא ואע"ג דהשוה הכתוב אשה לאיש וכו' [ג] הני מילי בפרשה שנאמרה בלשון זכר אבל היכא דכתיב איש בהדיא ממעטין אשה כדפירש שלהי פרק ד' מיתות (לעיל סו.) גבי מקלל אביו ואמו: **הוה אמינא אפילו נפלים.** תימה א"כ היכי מיחייב דמי וולדות הא מיחייב מיתה וי"ל דה"א דהכא גזירת הכתוב היא היכא דלא נתכוין לוולדות כדאשכחן לרבי מ[ד] ונתתה נפש תחת נפש ממון אי נמי נהי דהוה מיחייב אנפל נאחר שנולד קודם שנולד לא מיחייב: **הכחישה באבנים בו'.** בהכחשה דלא הדרא אייבי דאם לא כן לא שייך זוק דמקרי שבת מידי דהוה אהכהו על ידו ולמתה וסופה לחזור ובהמה [ד] לא שייכי ד' דבריס: **אלא** למאן דלית ליה דתנא דבי חזקיה. פירשתי לעיל בפ' הנשרפין (דף עט: ד"ה בין):

מאן שמעת ליה דאמר מקלקל בחבורה חייב ר"ש. פלוגתא דר' יהודה ור"ש במקלקל בחבורה ומקלקל בהבערה לא מלינו בפירוש לא במשנה ולא בברייתא ובפרק האורג (שבת דף קו. ושם) דחק רש"י לפרש דנפקא מפלוגתא דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה הלכך אין לך חובל ומבעיר שאינו מקלקל ואפילו מבעיר עצים לתבשילו מקלקל הוא אבל העצים ומה שהוא מתקן אבל אחרים לרבי שמעון לא חשיב ליה דהא מלאכה שאינה צריכה לגופה היא אם כן כי חייב הכתוב חובל ומבעיר מדאצטריך למשרי מילה ומדאסר הבערה בשבת כהן על כרחך במקלקל נמי חייב אבל רבי יהודה סבירא ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה הלכך חיוב דחובל בצריך לגלגו ומבעיר בצריך לאפרו משכחת לה ואע"פ שמקלקל הוא אבל מלאכה עצמה מתקן הוא אבל אחרים ולרבי יהודה בכי האי גוונא מלאכה היא משום תיקון דאחרים אבל מקלקל ואינו מתקן פטור לשון הקונט' כתבתי השתא הא דאמרי' התם בפרק האורג (שם) תני רבי אבהו קמיה דר' יוחנן כל המקלקלין פטורים חוץ מחובל ומבעיר אמר ליה פוק תני לברא חובל ומבעיר אינה משנה כו' משמע מתוך פי' הקונטרס דר' אבהו כר"ש ורבי יוחנן דבעי צריך לגלגו ולאפרו כר' יהודה וחזו תימה א"כ אמאי א"ל פוק תני לברא אטו משום דס"ל כרבי יהודה מאן דתני כר"ש משתיק ליה דבי האי גוונא פריך פרק קמא דחולין (דף טו.) ועוד אי חשיב תיקון גמור צריך לגלגו ולאפרו אמאי נקט חובל ומבעיר ועוד דר"ש אפי' בחובל ומבעיר בעי שתהא צריכה לגופה כדמסיק בשמעתין גבי חובל ובשלהי ספק אכל (כריתות דף כ:) גבי הבערה על כן נראה דר' אבהו ור' יוחנן אליבא דר"ש פליגי דר' אבהו כר"ש דלתיתא בפרק האורג (שבת דף קו.) ורבי יוחנן סבר דאפילו ר' שמעון בעי תיקון קצת ומיהו לא חשיב תיקון שיתחייב בכך לר' יהודה דאין דרך לחבול בחבירו ליתן לגלגו ולשרוף גדיש בשביל אפר ופלוגתא דמקלקל בחבורה דרבי יהודה ורבי שמעון קיס ליה להש"ס אי בקבלה אי שמע ברייתא שנויה בשום מקום וכי תימא דרבי אבהו כיון דליכא תיקון א"כ צריכה לגופה היכי משכחת לה הא משכחת לה באיסורי הנאה שסבור שיכול ליהנות וליתן לגלגו וכן מבעיר באיסורי הנאה שסבור שיכול לבשל קדירה ועוד יש לדקדק פלוגתא דמקלקל בחבורה מדתנן בפסחים פר' אלו דברים (דף עב: ושם עג. ושם) ושאר כל הזבחים ששחטן לשם פסח אם אינן ראוין חייב ואמרי' בגמ' מאן תנא דשני ליה בין ראוין לשאינן ראוין ר"ש הוא ואמרינן התם לעיל מיניה דאייבי בטועה אלמא מחייבינן מתעסק ואמרינן בפ' ספק אכל (כריתות ד' יט:) הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב מתעסק נמי חייב ומדמחייב רבי שמעון מתעסק בחבורה שמע מינה מקלקל

א) א מיי' פ"ה מהלכות ממרים הל"ה ופט"ו מהלכות סנהדרין הל"ג סמג לאוין ריט ועשין קו טוש"ע יו"ד סי' רמ"ח סעיף ל בהג"ה [וטוש"ע מ"מ סי' תכד סעי' ל]:
ב) ב מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין שם ופרק ט מהלכות גניבה הל"ל סמג לאוין קלד:
ג) ג מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין שם ופ"ג מהלכות ממרים הלכה ח סמג לאוין קיג:
ד) ד מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין שם ופ"ט מהלכות יסודי התורה הל"ל ופ"ה מהלכות ע"ז הל"ח סמג לאוין לה:
ה) ה מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין שם ופרק ה' מהלכות ע"ז הלכה ו סמג לאוין לב:
ו) ו מיי' פט"ו מהלכות סנהדרין שם ופ"ל מהלכות איסורי ביאה הל"ג סמג לאוין קג:
ז) ז מיי' פ"כ מהלכות עדות הל"י:
ח) ח מיי' פ"ג מהלכות איסורי ביאה הל"ג:
ט) ט מיי' שם פ"ל הלכה ו:
י) י מיי' פ"ה מהלכות ממרים הלכה ז סמג לאוין רי"ט טור שו"ע יו"ד סימן רמ"ח סעיף ג [וטוש"ע מ"מ סי' תכד סעי' ל]:
יא) כ מיי' פכ"ה מהלכו' שבת הל"ח סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סימן שח סעיף יא:
יב) ל מיי' פ"ל מהלכות שבת הל"ז ופ"ח הל"ז ופ"י הל"י ופי"ב הל"ל ופ"ד מהלכות חובל הל"ח סמג לאוין סה ועשין ע:
ג) [לעיל עב: לקמן פט.], [לעיל עו: עב:], ג) נלה מד: [ע"ש תוס'], ד) [לקמן פה:], ה) [לעיל עט: ושם נסמן], ו) [בערוך ערך בע ד' ליתא בוטאתא], ז) שבת קז. קכב:, ח) [ויקרא כא], ט) [דברים יט], י) [שמות לה], כ) [עי' תוס' נדה מד: ד"ה אים כי יכה], ל) [כדאיתא בסמיס מג.], מ) [לעיל עט.],

תורה אור השלם

1. וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: שמות כא טו
2. מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת: שמות כא יב
3. אוֹ בְּאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וָיָמֹת מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יְמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ בוֹ:
במדבר לה כא
4. כָּל מַכֵּה נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד לֹא יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת: במדבר לה ל
[ולפי תוס'] וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת: ויקרא כד יז
5. וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת:
ויקרא כד כא
6. וּמַכֵּה נֶפֶשׁ בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: ויקרא כד יח
7. לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְיָ:
ויקרא יט יח

גליון הש"ס

תוס' ד"ה הבחישה וכו'. לא שייכי ד' דבריס. עי' גיטין דף מב ע"ב תוס' ד"ה ושור:

הגהות הב"ח

(א) גמ' רב פפא לא שביק לבריה:

ור׳ שמעון אומר אינה צריכה לגופה פטור עליה. בפרק המקנאין (שבת ד׳ נב:) גבי המוליא את המת במטה: **מהו שיעשה שליח.** ב״ד לאביו אם נתחייב אביו נדוי או מלקות: **ואחר מי הפירו.** לקללו ולהכות את חבירו והלא כל ישראל הוזהרו על הכאת חבירים ועל קללתם כדילפינן בד׳ מיתות (לעיל ד׳ נח:) אם״ה נעשה שליח ב״ד לכך דכתיב (דברים כה) ארבעים יכנו וכתיב (במדבר ה) יתן ה׳ לאותך: **ומה מי שמלוה להכותו.** בריית תניא הכי במכילתא[1]: **מאי נאו אידי ואידי.** מלוה ואינה מלוה תרוייהו במקום מלוה והא בבנו והא באחר והכי קאמר ויליף אזהרה למכה אביו: **ומה אחר שמלוה להכותו במקום מלוה.** דכתיב יכנו: **מלוה שלא להכותו.** יותר מארבעים דכתיב (דברים כה) ולא יוסיף פן יוסיף בנו שאינו מלוה להכותו אפילו במקום מלוה אלמא אינו נעשה שליח לכך אינו דין שמוזהר שלא להכותו שלא במקום מלוה: **ומה במקום מלוה שמלוה להכותו מלוה שלא להכותו.** יותר מארבעים שלא במקום מלוה לא כל שכן ויליף אזהרה למכה אביו או חבירו מהכא: **בא אחר והכהו וקיללו פטור.** קס״ל פטור ממלקות: **ואינו יולא.** ואשמעי׳ דבנו אינו נעשה שליח בית דין לכופו ללאת וקשיא לרב ששת: ה״ג **והאמר רב ששת ביישו ישן ומת חייב.** ביישו ישן ומת תוך שינתו: **חייב.** דהא מתביישין בניו והאי נמי ל״ש: **מכלל.** דחייב דקתני גבי בנו ממון קאמר בתמיה והא באין בה שוה פרוטה מוקמת לה: **אלא.** על כרחך חייב בדינו קאמר מיתה: **הכא נמי.** דתני גבי אחר פטור בדינו קאמר וממלקות פטר ליה ואכתי מאי שנא: **בעושה מעשה עמך.** וזה שעובר עבירה שחייב מיתה לאו עושה מעשה עמך הוא: **הפיתה קללה.** דכתיב ביה בעמך: **מקשינן.** כלומר גמרינן במה מצינו. ואיכא דאמרי היקשא דכתיב מכה אביו ומקלל אביו גבי הדדי באלה המשפטים אלא שמקרא אחד מפסיק ביניתים: **אי הכי בנו נמי.** דהא לא כתיב אזהרה במקלל אביו אלא במקלל חברו שאביו בכלל עמך בפ׳ ד׳ מיתות (לעיל ד׳ סו.): דרב פנחס משמיה דרבא במסכת חגיגה בסוף חומר בקודש: **במקויס.** הרשוי להתקיים ולא זה שגגמר דינו: מקלקל נמי מיחייב ור׳ יהודה יש לדקדק דפטר מדתנן בפ׳ כל הכליס (שבת ד׳ קכב:) ומייתי בסמוך דמחט של יד (מותר) ליטול בה את הקוץ דמשמע ליה להש״ס דאתיא ככולי עלמא כי היא דשלהי שבת (ד׳ קנז.) דאמרי׳ אבל מוקלה מחמת חסרון כיס אפילו ר׳ שמעון מודה דתנן כל הכליס ניטלין בשבת חוץ ממסר הגדול ויתד של מחרישה ומנא ליה דמודה ר׳ שמעון בה אלא משמע ליה דבסתמא דהתם מודו כ״ע היכא דלא מסכת פלוגתא וכיון דר׳ יהודה מחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה לא אפשר למישרי מחט של יד ליטול בה את הקוץ אי לאו משום דסבירא ליה מקלקל בחבורה פטור ואע״ג דאמרי׳ בפ׳ כירה (שם דף מב.) דשמואל במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כרבי יהודה ובפ׳ קפה אכל (כריתות דף יט:) מסיק ר״נ אליבא דשמואל הנח לתינוקות הואיל ומקלקל בחבורה חייב לאו משום דסבירא ליה הכי לשמואל אלא אליבא דמאן דמחייב קאמר ותדע דבשילהי האורג (שבת דף קז.) אמר שמואל כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבר מהני תלת דפטור ומותר המפיס מורסא ומנא לן דפטור ומותר דתנן מחט של יד (מותר) ליטול בה את הקוץ ומדשרי ליטול הקוץ ש״מ דקסבר מקלקל בחבורה פטור דמטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה לא שרינא דהא סבירא ליה דחייב:

ורבי שמעון האמר מלאכה שאינה וכו׳. הא דקיימא לן הלכה כר׳ שמעון בגרירה לאו שגגת סקילה היא דאי עביד חריץ הוי כלאחר יד כדאיתא שלהי פ׳ כירה (שם דף מו: ושם) ועוד דאינה צריכה לגופה ועוד דאפי׳ לר׳ יהודה כל אין מתכוין דלא פסיק ריסיה פטור מדאורייתא דלא הוי מלאכת מחשבת וכן משמע ביומא (דף לד:) גבי עששיות דאמרי׳ לירוף דרבנן פי׳ כי האי משום דאין מתכוין ולא הוי מלאכת מחשבת והתירו משום דאין שבות במקדש וכן מוכח בההיא [2] דהמכבד והמרבץ דהא רבנן דסבירא להו כרבי יהודה בדבר שאין מתכוין ופטרי אפילו יהוה גומות וכן בפרק קפה אכל (כריתות דף כ.) דמתעסק שאינו מתכוין למלאכה פטור כ״ש היכא דאינו מתכוין אלא לגרירה והא דמחייב רבי יהודה בכריתות מתכוין לכבות את העציות והובערו התחתונות מאליהן היינו התם משום דהוי פסיק ריסיה וחשיב מלאכת מחשבת כיון שיודע שיבעיר ור׳ שמעון דפוטר משום דאינה צריכה לגופה ולא בעי מלאכת מחשבת דהא ר׳ שמעון מחייב מקלקל בהבערה ומקלקל דמיפטר בשאר מלאכות היינו משום דלא הוי מלאכת מחשבת כדמוכח שלהי פרק קמא דחגיגה (דף י.) מכלל דהבערה לא חיישינן והא דשרינן לבעול לכתחלה בשבת אם להנאת עצמו הוא צריך אפילו דם חבורי מחבר ה״ט משום דאינה צריכה לגופה ור׳ אליעזר דמחייב חטאת [3] במכבד ומרבץ לאו משום דליהוי פסיק ריסיה דהא שרי לר׳ שמעון לכתחלה אלא חשיב תיקון לכיבוד ולריבוץ כעין בנין ואפילו בלא השוואת גומות בדבר מועט מיחייב משום בונה כדאשכחן [4] גודלת ופוקסת ובס״פ כירה (שבת דף מז:) דהוי שרי לטלטל גר הדולק בשבת אי לאו משום דבסיס לדבר האסור היינו משום דאי מכבה בלא מתכוין אינה צריכה לגופה היא ומיהו תימה דהא לשמואל קאמר בפרק כירה [5] דבדבר שאין מתכוין סבר לה כר״ש ובמלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כר׳ יהודה וכיון דסבר כר״י במלאכה שאינה צריכה לגופה היכי שרי דבר שאין מתכוין דשרי התם (דף מא:) גבי מיחם שפיגהו לתת לתוכו מים להפשיר אפי׳ שיעור לגרף דהוה ליה שגגת סקילה וי״ל דהא דאסרינן הכא קוץ וסילוא משום דחיישינן כשמתחיל להסיר שמא יתהפך דלא סגי אי לא הוי פסיק ריסיה ולא ייחס בשביל כך אבל שאר דבר שאין מתכוין דלא פסיק ריסיה הוא שרי וליטול קוץ בשבת מודה שמואל אע״ג דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה דקסבר מקלקל בחבורה פטור:

הא בבנו הא באחר. רוצה ללמד מכאן אזהרה למכה אביו דלא נפיק מפן יוסיף כיון דאינו מצווה להכותו ומשמע בסמוך דאפי׳ ביולא ליהרג נפקא לן אזהרה לבנו דחייב דמוקי לה רב חסדא במסרבין בו ללאת ואע״ג דאין מזהירין מן הדין הני מילי להלקותו ומיהו קשה היכי אתא בנו בקל וחומר מאחר כיון דאחר פטור במסרבין בו ללאת ואינו יולא ושמא גלוי מילתא בעלמא הוא דפן יוסיף מיירי אפי׳ בבנו אע״ג דארבעים יכנו לא מיירי בבנו: **והאמר רב ששת ביישו וכו׳.** תימה דבפ׳ החובל (ב״ק דף פו: ושם) בעי רבי אבא בר ממל ביישו ישן ומת מהו ולא איפשיטא והכא פריך בפשיטות ויש ספרים דגרסינן והאמר רב ששת ביישו ישן חייב ולא גרס ומת ולא נהירא דמה ענין ישן ליולא ליהרג ועוד מאי קמ״ל רב ששת מתניתין היא בפרק החובל [1] המביים את הישן חייב ור״ת גרים והאמר רב ששת ביישו חייב ואיולא ליהרג קאי מיהו אין כל כך תימה אם לא הביא דברי רב ששת בפרק החובל למיפשט ההיא בעיא דבי האי גוונא אשכחן בנדרים בפרק אין בין המודר (ד׳ לה: ושם) דלאבעיא לן הנהו כהני שלוחי דידן או שלוחי דשמיא ולא מייתי התם דברי רב הונא בריה דרב יהושע דאמר בפרק קמא דקדושין (דף כג: ושם) הני כהני שלוחי דרחמנא מינהו דאי שלוחי דידן מי איכא מידי דאתן לא מצינן עבדין ושלוחי דידן עבדי׳: **הכהו הכאה שאין בה וכו׳.** תימה אמאי לקי הא פן יוסיף לאו שייתן לאזהרת מיתת ב״ד הוא דמייתי נפקא לן אזהרה למכה אביו דלאיתא בספרי ובירושלמי:

מידי

ורבי שמעון האמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה בעו מיניה מרב ששת בן מהו שיעשה שליח לאביו להכותו ולקללו א״ל [1] ואחר מי התירו אלא כבוד שמים עדיף הכא נמי כבוד שמים עדיף מיתיבי ומה מי שמצוה להכותו מצוה שלא להכותו מי שאינו מצוה להכותו אינו דין שמצוה שלא להכותו מאי לאו אידי ואידי במקום מצוה הא בבנו הא באחר לא אידי ואידי לא שנא בנו ולא שנא אחר ולא קשיא כאן במקום מצוה כאן שלא במקום מצוה והכי קתני ומה במקום מצוה שמצוה להכותו מצוה שלא להכותו שלא במקום מצוה שאינו מצוה להכותו אינו דין שמצוה שלא להכותו תא שמע [2] היוצא ליהרג ובא בנו והכהו וקיללו חייב בא אחר והכהו וקיללו פטור והוינן בה מאי שנא בנו ומאי שנא אחר ואמר רב חסדא במסרבין בו לצאת ואינו יוצא רב ששת מוקי לה בשאין מסרבין בו לצאת אי הכי אחר נמי אחר גברא קטילא הוא והאמר רב ששת [3] [3] ביישו ישן ומת חייב הכא במאי עסקינן בשהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה [4] והאמר רבי אמי אמר ר׳ יוחנן [5] הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה מאי פטור דקאמר פטור מממון מכלל דבנו חייב בממון אלא בדינו הכא נמי בדינו אלא אחר היינו טעמא דפטור דאמר קרא [6] ונשיא בעמך לא תאור [7] בעושה מעשה עמך התינח קללה הכאה מנלן [8] דמקשינן הכאה לקללה אי הכי בנו נמי [9] כדאמר רב פינחס בשעשה תשובה הכא נמי [10] בשעשה תשובה אי הכי אחר נמי אמר רב מרי בעמך במקום שבעמך אי הכי בנו נמי

מידי

מסורת הש״ס

א) [שבת קה: קז: קמא: כריתות כ:], ב) ב״ק פו:, ג) כתובות לב: מכות ט., ד) [יבמות כב: וש״נ], ה) [שם קפ.], ו) [ב״ק לד: ב״מ סב. חגיגה כו. יבמות כב:], ז) [משפטים פרשה ה], ח) [שבת קה.], ט) [דף מב.], י) [דף פו:], כ) [ועי׳ היטב תוס׳ יומא יט: ד״ה מי מיכא ותוס׳ ב״מ יז: ד״ה מן],

תורה אור השלם

1. אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר: שמות כב כז

מוסף רש״י

מלאכה שאינה צריכה לגופה. כל מלאכה שאינה צריכה אלא לסלקה מעליו, הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, דבדלגוע לא בעה לו ולא היה צריך לה, הלכך לאו מלאכת מחשבת היא (ב״ק לד:). **ביישו ישן.** ביישו אדם ישן, ומת. מתוך שנתו ולא הכיר בעשתו שעשה לו זה (ב״ק פו:). **הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה.** אאפ״ה יש בה משומי פרוטה משלם ואינו לוקה, דילפינן בכתובות בפלו נערות (לב:) בפירוש ריבתה תורה מובל בחבירו לתשלומין, וכי אין בה שוה פרוטה לוקה שעבר על לא יוסיף פן יוסיף (מכות ט.). **דמקשינן הכאה לקללה.** בפרשת ואלה המשפטים סמכן הענין אלא שפסוק אחד מפסיק ביניהן ואיכא למ״ד היקש הוא (יבמות קא.).

עין משפט נר מצוה

א [מיי׳ פ״ה מהל׳ מוכל הל״א טוש״ע מ״מ סי׳ תכ סעי׳ ח]:

יג ב מיי׳ פ״ה מהל׳ ממרים הל׳ יב ועיין בכ״מ סמג לאוין ריט טוש״ע י״ד סי׳ רמא סעיף ד:

יד ג מיי׳ פ״ג מהל׳ מוכל ומזיק הל׳ ג סמג עשין ע טוש״ע מ״מ סי׳ תכ סעיף לה:

טו ד מיי׳ שם פ״ה הלכה ג סמג שם טוש״ע שם סעיף ב:

טז ה מיי׳ פ״ה מהל׳ ממרים הלכה יב סמג לאוין ריט טוש״ע י״ד סי׳ רמא סעיף ד:

שיכול הואיל וחייב במכה כו'. הוי מלי למימר הואיל וכתיב בעמך כדאמר לעיל במקויס שבעמך: **ומה מכה אביו כו'.** ואם תאמר מה למכה שכן בחנק תאמר במקלל דבסקילה וי"ל דהיא גופה ילפינן השתא דמכה אביו בסקילה מקל וחומר ממקלל ומיהו קשה לבסוף דיליף דמקלל לאחר מיתה חייב נילף ליה שלא נעשה בו שלא בעמך כבעמך ממקלל דחייב ביה לאחר מיתה ומכה פטור דבעינן נפש כדדרשינן לעיל (דף פד:) עד דעביד חבורה: **איש** איש מה תלמוד לומר איש איש. פירשתי שלהי פ' ד' מיתות (לעיל דף סו. ד"ה לרבות): **ושורו** בישראל. ולא לגמרי כישראל דשור של ישראל שנגח לשור של כותי פטור משום דקנסינן להו כדאמר ברים פ' ד' ה' (ב"ק דף נ:) ומיהו לגבי הכי הוי כישראל דשור של כותי שנגח לשור של ישראל תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם ושור של עובד כוכבים שנגח לשור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם: **עד** שיכנסנו לרשותו. משום דכתיב ונמצא בידו ואע"ג דבפ"ק דבבא מציעא (דף י:) גבי גט וגניבה מצרכינן תרי קראי לרבויי דידו לאו דווקא דהוא הדין גנבו חצירו קרפיפו דלמא כאן נמי יש שום ריבוי ואפשר דאם הגביהו אפילו ברשות בעלים חייב כדאשכחן גבי גניבה בפרק מרובה (ב"ק דף עט: ושם) דתנן היה מושכו ויוצא כו' אי נמי הכא דפטור ר' שמעון מכרו לקרובים דבעינן שיוציאנו מרשות אחיו כ"ש דברשות בעלים לא מהני כלום:

מוגמלא

מידי דהוה לאחר מיתה. דילפינן לקמן מקלל לאחר מיתה חייב. וא"ת והתנן מכה לאחר מיתה פטור והכא מיחייב ליה אהכאה דקתני הכהו וקללו היינו טעמא דפטור מכה לאחר מיתה משום דבעינן חבורה ולאחר מיתה ליכא חבורה דליכא נפש דנפקא ליה לעיל [פד:] מנפש ויוצא ליהרג איכא חבורה דחי הוא אלא דסופו למות: **מתני' שהמקלל לאחר מיתה חייב.** כדילף בגמרא: **והמכה לאחר מיתה פטור.** דחבורה ליכא: **גמ' אביו ואמו קלל.** קלא יתירא הוא דהא כתיב רישיה דקרא אשר יקלל את אביו ואת אמו: **מכה שעשה שלא בעמך כבעמך.** דגבי הכאה לא כתיב בעמך למעוטי שאינו עושה מעשה עמך. והאי תנא סבר לא מקשינן הכאה לקללה מפני המקרא המפסיק ביניתים: **לא חייב בו לאחר מיתה.** דהא חבורה כתיב: **לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס: אין לי אלא אביו ואמו.** שניהם יחד: **אביו קילל ואמו קילל.** בראש המקרא סמך קללה לאביו ובסוף סמך לאמו: **עד שיפרט לך הכתוב יחדו.** וכמו שפרט בחורש בשור ובחמור מדפרט לך ש"מ דאי לא הוי יחדו הוה משמע שור לבדו וחמור לבדו והא אביו ואמו דרישא דרשינן נמי או אביו או אמו וסיפא לאתויי לאחר מיתה: **מומקלל אביו.** דוהלה המשפטים מ): **ואידך.** דמפיק לאחר מיתה מאביו ואמו קילל: **ולהני נמי וכו'.** אמתניתין קאי דקתני זה חומר במקלל מבמכה: **לימא הני תנאי.** תנא דמתניתין דלא תנא חומר במכה שעשה בו שלא בעמך כבעמך ותנא דברייתא דלעיל דתנא ומה מכה שעשה בו: **גירי אמת הן.** מתחילתן גרים גמורים היו ועכשיו הרשיעו וישראל שאינו עושה מעשה עמך הוא וכי היכי דעל קללתו פטור על הכאתו נמי פטור: **גירי אריות הן.** והכי הם כעובדי כוכבים גמורים: **אי הכי.** דטעמא דפטור משום דגירי אריות הן: **היינו דתנא עלה.** בתמיה. כהך מתני' דקתני אינו מצווה לא על הכאתו ולא על קללתו קתני ושורו כישראל שור שלנו שנגח את שורו ושורו שנגח שלנו תם משלם חצי נזק ומועד משלם נזק שלם ואילו דעובד כוכבים תנן[ו] שור של ישראל שנגח שור של עובד כוכבים פטור ושל עובד כוכבים שנגח שור של ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם: **מתני' שיכנסנו לרשותו.** דכתיב (שמות כב) ונמצא בידו ותניא במכילתא[ז] ונמצא אין מציאה בכל מקום אלא בעבדים בידו אין בידו אלא ברשותו וכן הוא אומר (במדבר כא) ויקח את כל אחיו מידו: **גמ' עמור.** שמוש: **גנבו ומכרו כשהוא ישן מהו.** לקמן מפרש לה הבעיא: **מכר אשה לעובדה.** גנב אשה מעובדת ומכרה לעובדה שלא מכר הגוף שלה אלא שיהא עובד מכור: **דלילא עימור.** לא בישן ולא בעובד: **דזגא עליה.** דסמך עליו: **דאוקמא באפי זיקא.** וכל כמה שהיא עבה מועיל יותר להגין בפני הרוח: **אין לי אלא איש.** כשהגנב איש: **וגונב איש.** שהגנב איש ולא אשה וקרא קמא דלא קפיד אגנב למהוי איש דכתיב נפש הלכך אין לי אלא איש שגנב בין איש בין אשה דהיכא דגנב הוי איש כתוב גונב נפש ואשה שגנבה איש דכתיב וגונב איש וגונב אפילו אשה גונבת משמע: **הגנב מ"מ.** וההוא דרשינן ליה בספרי [תצא כד ז] למעוטי גונב עבד[ט]: **ועדיין ישנו ברשותו.** ברשות הגנב עצמו שעדיין לא הכניסו גנב ברשותו. **פטור.** שהרי לא גנבו: **לאביו.** אביו של גנב:

תני

עין משפט נר מצוה

יז א מיי' פ"ה מהל' ממרים הל' יד סמג לאוין ריט טוש"ע י"ד סי' רמז סעיף ה:

יח ב מיי' שם הלכה יד [וכרב אלפס עוד ביבמות פרק ג דף ה: והכי גרס תוך ממסית ומדיח שהרי אמרה תורה וכו' וכן איתא בשאילתות בלק ס"ס קלד תוך ממסית ומדיח שהרי וכו']:

יט ג מיי' שם הלכה ה סמג שם טוש"ע שם סעיף ג בהג"ה:

כ ד מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג:

כא ה מיי' שם הלכה ה טוש"ע שם בהג"ה:

כב ו מיי' שם הלכה ג (טוש"ע שם סעי' ג):

כג ז מיי' פ"ט מהלכות גניבה הלכה ב סמג לאוין קכד:

כד ח מיי' שם הלכה ה סמג שם:

כה ט מיי' שם הל' ג:

כו י מיי' שם הלכה ג:

כז כ ל מיי' שם הל' ד:

כח מ נ מיי' שם הל' ו:

כט ס מיי' שם הל' ג:

ל ע מיי' שם הלכה ו:

תורה אור השלם

1. לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמל ולא תכסה עליו:
דברים יג ט

2. כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו:
ויקרא כ ט

3. ומקלל אביו ואמו מות יומת:
שמות כא יז

4. כי ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא ובערת הרע מקרבך:
דברים כד ז

5. וגנב איש ומכרו ונמצא בידו ומת:
שמות כא טז

מסורת הש"ס

א) מכות יב., ב) [לעיל פד:], ג) [כס"מ סי' מקצ"ו אסבריה טעם דחמור מקלל יותר ממכה מפני שנקללה יש היזק לאב לגסמתו], ד) [לעיל סו., ה) [שם] ב"מ לד: לה: שבועות כז. מולין עח:, ו) [יומא מ: מנחות ל: לא.], ז) [ברכות לא: קדושין יז: וש"נ], ח) [יבמות קח.], ט) [מכות ט.], י) יבמות כד: ב"ק לח: נדה טו: מולין ג: קידושין עה:, כ) [מוספתא דב"ק פ"ש], ל) [דברים כב], מ) [שמות כא], נ) [ב"ק לז:], ס) [משפטים פרשה ה], ע) [בספרי שם: גונב גוי],

---

הגהות הב"ח

(א) גמ' אביו ואמו קלל אלא לר' יאשיה:

מוסף רש"י

לרבות בת. שקללה, או טומטוס שקלל (לעיל סו.). אין לי אלא אביו ואמו. כאחד (שם) קלל שניהם (חולין עח:). אביו שלא אמו אמו שלא אביו. אחד מסס,ממין (שם). אביו קלל אמו קלל. בתחלתו סמך קללה לאביו, בסופו סמך קללה לאמו (ב"מ צז: וכעי"ז לעיל סו. ושבועות כז. וחולין עח:) למימרא דלו האי לו האי (חולין שם) ולר' יאשיה לו לא הדר כתיב אביו ואמו קלל הוה אמינא רישיה דקרא שניהן כאחד משמע (יומא נז:). משמע שניהן כאחד ומשמע אחד ואחד בפני עצמו. אביו ואמו משמע נמי לו האי לו האי (שם) מתחלת המקרא משמע את אביו ואת (ל"ל לו אם) אמו, דאע"ג דוי"ו מוסיף על ענין ראשון, משמע נמי אחד מסס, עד שיפרט לך הכתוב יחדיו. כדרך שהולכך לפרוט בכלאים שכתוב בו (דברים כב) לא תחרוש בשור ובחמור ופרט בו יחדיו, שלא תאמר אסור לחרוש בשור לבדו ובחמור לבדו, ואביו ואמו קלל דסיפא דרשי ליה ר' יוחנן לרבות את המקלל לאחר מיתה (לעיל סו. וכעי"ז ב"מ צה.). דברה תורה כלשון בני אדם. הכי משמעו בני אדם (נדרים ג.). לא מקשינן הכאה לקללה. לומר שכשם שאינו לוקה על קללתו, דכתיב בעמך, כך לא יקלה על הכאתו (מכות ט.). כותים גירי אריות הן. דכתיב בספר מלכים (ב יז) וישלח ה' בהם את האריות, ונתגיירו דכתיב התם בגלות שומרון (יבמות כד:) וכותים כתיבי התם ויהא מלך אשור (אנשים) מכותה, וקא חשיב שאר מקומות (ב"ק לח:) והכי הן כשאר עובדי כוכבים (קדושין עח:).

פני תנא. להך מתני' דקתני מכר לאחיו חייב: **פשס ספרא.** תורת כהנים: **פשס ספרי.** ספר וידבר ומשנה תורה והאי סתמא דכי ימצא איש[ד] במשנה תורה הוא: **אליבא דרבי עקיבא.** ממה שלמדו מר' עקיבא אמרום: **של בית פלוני.** לא רצה להזכיר שמם שהשופטין היו ובזה לא היו נוהגין כדת שהיו הרבה דרין בבית אחד אנשים ונשים והיו מצויין תמיד עם נשי חביריהן ולא שמתייחדין: **ומצא.** קרא יתירא הוא דאי ללמד שימצא בעדים מכי ימצא נפקא: **כמצויין בידן דמו.** התלמידים מצויין תמיד בבית הרב ואם גנב הרב אחד מתלמידיו ומכרו אינו נהרג: **אין לעבדים בושת.** המבייש את העבד לא חייבתו תורה לתת דמי בשתו: **וכי יצאו אנשים יחדיו והכה איש וגו'.** מהתם נפקא לן חיוב בשת דכתיב[ט] וקנותה את כפה ממון אתה אומר ממון או אינו אלא ממש נאמר כאן לא תחוס עינך ונאמר להלן בעדים זוממין (דברים יט) לא תחוס עינך מה להלן ממון אף כאן ממון[י]: **עבד שאין לו אחוה.** ואפי' עם אחיו בני אביו דכתיב (בראשית כב) עם החמור עם הדומה לחמור אינו אלא כבהמה: **אחיו הוא במצות.** בכל מצות שהאשה חייבת בהן עבד חייב בהן דגמר לה לה מאשה[כ]: **והכא.** במתני' בגונב נפש דכתיב מאחיו: **היכי דרים.** רבי יהודה לחייב על מי שחציו עבד: **מאחיו למעוטי עבדים.** דהא לרבי יהודה אין לו אחוה: **מבני.** יתירא[ל] דריש ליה דהוה ליה למכתב מאחיו בני ישראל: **מגא תגנוב.** האמור בעשרת הדברות דבגונב נפשות מתוקש לקמן בשמעתין: **דבר הלמד מעניינו.** אם אי אתה יודע במה הכתוב מדבר לא ולמד מפרשה שכתוב בה ולפי הפרשה הוא נכתב אלא וכאן במה כל הענין מדבר בנפשות לא תרצח ולא תנאף כל אלה חייבי מיתות ב"ד אף לא תגנוב בגניבה שיש בה מיתת ב"ד: **לא תגנובו.** בפרשת קדושים תהיו: **משלש עשרה מדות.** זו היא אחת מהן שיהא הדבר מעניינו למד: **במה הכתוב מדבר.** הענין של מטה ושל מעלה מזו: **בממון.** לא תעשוק את רעך (ויקרא יט): **עידי גניבה ועידי מכירה.** שני כיתי עדים אחת העידה שגנב את הנפש ואחת העידה שמכר אין נהרגין כדמפרש טעמא ואזיל וכיון דאינהו לא מקטלי איהו נמי אם לא הוזמו לא מקטיל דהוי' לה עדות שאי אתה יכול להזימה ולא משכחת לה דמקטיל אלא בכת אחת שמעידין על הגניבה ועל המכירה: פלוגתא דר"ע ורבנן בגבא בתרא בחזקת הבתים. על פי שנים עדים יקום דבר[מ] ולא חצי דבר והאי חצי דבר הוא אצל כל כת וכת דאי לאו עידי גניבה אינו נהרג משום עידי מכירה שיכול לומר עבדי מכרתי ואי לאו מכירה נמי לא מיחייב אגניבה: **בעדים האחרונים של בן סורר ומורה.** דתנן לעיל (דף עא.) מתרין בו בפני ג' ומלקין אותו חזר וקלקל נדון בעשרים ושלשה מתרין בו אבין ואמו בפני הדיינין וכשבאין עדים ראשונים ועידין עליו שאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין מגניבה מלקין אותו דכתיב [דברים כא] ויסרו אותו דהיינו מלקות חזר וקלקל נדון בכ"ג ומודה חזקיה בהנך אחרונים שהעידו שחזר וקלקל שהוזמו שנהרגין ולא אמרינן שמאי דבר הוא דאי לאו סהדותא דקמאי לא מקטיל בסהדותא דהני אלא אמרינן הואיל ויש עונש על פי ראשונים שזה נקה על ידה תו לא שייכא ההוא סהדותא קמייתא בהני בתראי דאי כוליה דבר קא עבדי:

להלקותו

מונמצא בידו קא אמינא. [מ]תימא דבסוטה פ' עגלה ערופה (דף מה:) דרשינן כי ימצא חלל פרט למצוי ופטרינן עיר שרובה עובדי כוכבים וי"ל דהתם כתיב באדמה והוי כמו בידו דהכא ואכתי קשה דדרשינן בפ' בתרא דערכין (דף ג:) גבי בתי ערי חומה ומצא פרט למצוי שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב[ח] וי"ל [ט] כדפי' בקונטרס דהכא מריבויא דקרא: **יצא עבד שאין לו אחוה.** פירש בקונטרס עבד אין לו אחוה ואפילו עם אחיו בני אביו דכתיב עם החמור עם הדומה לחמור ואם לא דאמר לא אחוה ורבנן אחיו אחוה יצא עבד שאין לו אחוה ורבנן אחיו הוא במצות והכא היכי דריש ר' יהודה סבר מאחיו לאפוקי עבדים בני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין מבני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין הוי מיעוט אחר מיעוט[כ] ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ורבנן מאחיו לאפוקי עבדים לא משמע להו דהא אחיו הוא במצות בני ישראל מבני ישראל חד למעוטי עבד וחד למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין אזהרה לגונב נפש מנין רבי יאשיה אמר מלא תגנב רבי יוחנן אמר מלא ימכרו ממכרת עבד ולא פליגי מר קא חשיב לאו דגניבה ומר קא חשיב לאו דמכירה ת"ר לא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר אתה אומר בגונב נפשות או אינו אלא בגונב ממון אמרת צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן דבר הלמד מעניינו במה הכתוב מדבר בנפשות אף כאן בנפשות תניא אידך לא תגנובו בגונב ממון הכתוב מדבר אתה אומר בגונב ממון או אינו אלא בגונב נפשות אמרת צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן דבר הלמד מעניינו במה הכתוב מדבר בממון אף כאן בממון איתמר עידי גניבה ועידי מכירה בנפש שהוזמו חזקיה אמר אין נהרגין רבי יוחנן אמר נהרגין חזקיה דאמר כר"ע דאמר דבר ולא חצי דבר ורבי יוחנן אמר כרבנן דאמרי דבר ואפי' חצי דבר ומודה חזקיה בעדים האחרונים של בן סורר ומורה שהוזמו שנהרגין מתוך שיכולים לומר הראשונים

להלקותו

תני תנא קמיה דרב ששת א"ל אני שונה רבי שמעון אומר מאחיו עד שיוציאנו מרשות אחיו ואת אמרת חייב אתני פטור מאי קושיא דילמא הא ר"ש הא רבנן לא ס"ד דאמר ר' יוחנן[ל] סתם מתני' ר' מאיר סתם תוספתא ר' נחמיה[מ] סתם ספרא רבי יהודה סתם ספרי ר"ש וכולהו אליבא דר"ע: הגונב בנו: מאי טעמא דרבנן אמר אביי דאמר קרא[1] כי ימצא פרט למצוי א"ל רב פפא לאביי אלא מעתה[2] כי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל הכי נמי כי ימצא פרט למצוי כגון של בית פלוני דשכיחן גבייהו הכי נמי דפטירי א"ל אנא[3] מונמצא בידו קאמינא אמר רבא[4] הלכך הני מיקרי דרדקי ומתנו רבנן כמצויין בידן דמו ופטירי: גנב מי שחציו וכו': [נ]תנן התם רבי יהודה אומר אין לעבדים בושת[ס] מאי טעמא דר' יהודה אמר קרא[5] כי ינצו אנשים יחדיו איש ואחיו מי שיש לו אחוה יצא עבד שאין לו אחוה ורבנן אחיו הוא במצות והכא היכי דריש ר' יהודה סבר מאחיו לאפוקי עבדים בני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין מבני ישראל למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין הוי מיעוט אחר מיעוט[ע] ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ורבנן מאחיו לאפוקי עבדים לא משמע להו דהא אחיו הוא במצות בני ישראל מבני ישראל חד למעוטי עבד וחד למעוטי מי שחציו עבד וחציו בן חורין אזהרה לגונב נפש מנין רבי יאשיה אמר[5] מלא תגנב רבי יוחנן אמר[6] מלא ימכרו ממכרת עבד ולא פליגי מר קא חשיב לאו דגניבה ומר קא חשיב לאו דמכירה ת"ר[5] לא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר אתה אומר בגונב נפשות או אינו אלא בגונב ממון אמרת צא ולמד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן[ו] דבר הלמד מעניינו במה הכתוב מדבר בממון אף כאן בממון איתמר עידי גניבה ועידי מכירה בנפש שהוזמו חזקיה אמר אין נהרגין רבי יוחנן אמר נהרגין חזקיה דאמר כר"ע[ו] דאמר[8] דבר ולא חצי דבר ורבי יוחנן אמר כרבנן דאמרי דבר ואפי' חצי דבר ומודה חזקיה בעדים האחרונים של בן סורר ומורה שהוזמו שנהרגין מתוך שיכולים לומר הראשונים

להלקותו

עין משפט
נר מצוה

לא א מיי' פ"ט מהל' גניבה הלכה ג סמג שם:
לב ב מיי' שם הל' ה:
לג ג מיי' שם הל' ה:

תורה אור השלם

1. כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאַחָיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמֵּר בּוֹ וּמְכָרוֹ וָמֵת הַגַּנָּב הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: דברים כד ז
2. כִּי יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב עִם אִשָּׁה בְּעֻלַת בַּעַל וּמֵתוּ גַּם שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִם הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל: דברים כב כב
3. וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: שמות כא טז
4. כִּי יִנְצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאָחִיו וְקָרְבָה אֵשֶׁת הָאֶחָד לְהַצִּיל אֶת אִישָׁהּ מִיַּד מַכֵּהוּ וְשִׁלְּחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בְּמְבֻשָׁיו: דברים כה יא
5. לֹא תִרְצָח לֹא תִנְאָף לֹא תִּגְנֹב לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר: שמות כ יב
6. כִּי עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְּכֶרֶת עָבֶד: ויקרא כה מב
7. לֹא תִגְנֹבוּ וְלֹא תְכַחֲשׁוּ וְלֹא תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ: ויקרא יט יא
8. לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל עָוֹן וּלְכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר: דברים יט טו

גליון הש"ם

תוס' ד"ה מונמצא וכו' תימה דבסוטה. עיין בריטב"א מכות דף ח' ע"א ד"ה התם מעניינא דקרא:

הגהות הב"ח

(**ח**) תוס' ד"ה מונמצא וכו' בפ' בתרא דערכין גבי שדה אחוזה ומצא פרט וכו' ויגאל בקרוב. נ"ב ול"ע דהרי בערכין איתא להדיא משום דהכא מעניינא דקרא ולכך דרשינן אע"פ דלא כתיב בידו:

מוסף רש"י

וכולהו אליבא דר' עקיבא. ממנו קבלו (שבועות ד.). **יצא עבד שאין לו אחוה.** עם ישראל, שאינו בא בקהל, ל"א עבד אין לו אחוה שמוכר באחותו ובאשת אחיו, דכתיב עם החמור, וזה שמעתי (ב"ק פח. ע"ש במסורהש"ס). **אחיו הוא במצות.** כל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה, דגמר לה לה מאשה (שם). **דבר הלמד מעניינו.** זה אחד מי"ג מדות, מקרא שכתוב סתם ואין אנו יודעין במה מדבר, הוי לומדו מעניינו (חולין קנ.) דבר סתם שאין מפורש בו במה מדבר, הוי לומדו מן הענין, פרשה שנכתב בה במה הענין מיירי (שם קטו:).

לד א ב ג ד ה ו ז ח ט מיי' פכ"ז מהל' עדות הלכה ט:
לה י מיי' פ"ח מהל' סנהדרין הלכה ג:
לו כ מיי' פ"ג מהלכות ממרים הלכה ח:
לז ל מיי' שם הל' ה:

גניבה אתחלתא דמכירה היא. וא"ת אמאי מקטלי הא מנו למימר לפוסלו לעדות בגנו וכ"ת דבעו התראה וכיון דאמרי שהתרו בו למיתה אלמא למיקטליה קא אתו אם כן לחזקיה נמי לקטלו אע"ג דאתו נמי להלקותו כדאשכחן בפ"ב דב"ק (דף כד. ושם) דעידי גניבה דאשונה ושניה אע"ג דאתו לחיובי' חלי חזק כיון דאתו נמי לייעודי משלמי חלי חזק של העדאה עם הכת השניית כשהוזמו השלם כתות וי"ל דקסבר חזקיה דגניבה לחודה קיימא כמו עידי קדושין ועידי ביאה ואע"ג דמיירי בהתרו ביה מדמקטלי לרבי יוחנן מ"מ לא שייך בהו חיוב מיתה ואפשר דלחזקיה לא בעי התראה ולר' יוחנן בעי אי נמי הש"ס לא חש בטעמא דלפוסלו לעדות בגנו מדאיצטריך לעיל למימר להלקותו ושמא איצטריך היכא דמפסיל מעיקרא וקאי:

עבדי מכרתי. וא"ת אי לאו למקטליה קא אתו אם כן למאי יבאו עדים שאינו עבדו אם כן למאי קא אתו וי"ל דאתו לקייס המקח וא"ת אי דלא אתרו ביה למה לן טעמא דעבדי מכרתי אלא ודאי אתרו ביה אם כן למקטליה קאתי וי"ל דאתרו ביה אחריני ואינהו לא ידעי וכי האי גוונא הוה מצי לשנויי בריש פרק היו בודקין (לעיל דף מא.) גבי נערה המאורסה:

אמר רב יוסף בו'. סלקא דעתך דרב יוסף בדאתו עידי גניבה וה"פ מתוך שהוא יכול לומר עבדי מכרתי אם לא היו באים עידי גניבה אם כן אין בעדותם ממש וחלי דבר הוא ואפילו פריך ליה הא מתוך קאמר דמשמע הלשון דאפילו השתא נמי בתר דאתו עידי גניבה מצי למימר הכי: **קמ"ל** רמיזה לאו כלום הוא. בפ"ב דב"ק (דף כד: ושם) גבי לייעודי תורא ולייעודי גברא דמסקינן התם אלא דקא מרמזי רמוזי לא דמי לרמיזה דהכא דהתם מיירי ברמיזה חשובה שבכל השלשה ימים באו אלו עם אלו וקא מרמזי אבל הכא ברמיזה גרועה מיירי דלאו מילתא היא אי נמי דיני נפשות שאני:

במופלא

דתימא רמיזא מילתא היא קמ"ל [מ]רמיזא לאו כלום הוא: **מתני'** זקן ממרא על פי ב"ד שנאמר [1]כי יפלא ממך דבר למשפט שלשה בתי דינין היו שם אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית [2]באין לזה שעל פתח הר הבית ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך לימדתי וכך לימדו חבירי אם שמעו [3]אמר להם ואם לאו באין להן לאותן שעל פתח עזרה ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך לימדתי וכך לימדו חבירי אם שמעו אמר להם ואם לאו אלו ואלו באין לב"ד הגדול שבלשכת הגזית שממנו יוצא תורה לכל ישראל שנאמר [2]מן המקום ההוא אשר יבחר ה' [7]חזר לעירו שנה ולמד [8]בדרך שהיה למד פטור ואם הורה לעשות חייב שנאמר [3]והאיש אשר יעשה בזדון אינו חייב עד שיורה לעשות [9]תלמיד שהורה לעשות פטור נמצא חומרו קולו: **גמ'** תנו רבנן כי יפלא ממך דבר

במופלא

מאחר שהעידו עידי מכירה בגו עידי גניבה ונגמר הדין ע"פ שניהם: **ואלפי מאי למימרא.** כשהעידו הראשונים לא היה הדין ראוי ליגמר על פיהם ויכולין לומר לא היינו יודעין שיבואו עידי גניבה עלינו: **דקא מרמזי רמוזי.** הני להני: **מתני' ג' בתי דינין היו שם.** בירושלים דמשתעי בה קרא [דברים יז] וקמת ועלית: **אחד יושב על פתח הר הבית.** הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים: **ואחד יושב.** למעלה הימנו כשעברו עזרת נשים ובאין לפני עזרת ישראל: **ואחד בלשכת הגזית.** שהיא בנויה בתוך העזרה חציה בקודש וחציה בחול כדאמרינן בסדר יומא (דף כה.): **באין לזה שעל פתח הר הבית.** זקן זה שהורה בעירו ונחלק ב"ד שבעירו עליו וחזקיקו הכתוב לעלות לירושלים ולשאול ובאין הוא ובית דין שבעירו לב"ד זה שעל פתח הר הבית שהרי בו פוגעין תחילה: **תלמיד שהורה לעשות.** תלמיד שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובאו לב"ד הגדול ושאלו וחזר לעירו והורה כבתחילה פטור שאין לסמוך על הוראתו והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לב"ד כדאמרי' בגמ' [פז.]: **נמצא חומרו קולו.** חומר שהחמירו עליו שאינו ראוי להוראה עד שיהא בן ארבעים שנה[10] נעשה לו קל לפוטרו מן המיתה:

גמ'

להלקותו באנו והני אחריני כולי דבר קא עבדי ליה מתקיף לה רב פפא אי הכי עידי מכירה נמי [6] ליקטליה מתוך שיכולין עידי גניבה לומר להלקותו באנו וכי תימא דקסבר חזקיה דלא לקי והא איתמר עידי גניבה בנפש שהוזמו חזקיה ורבי יוחנן חד אמר לוקין וחד אמר אין לוקין ואמרינן תסתיים דחזקיה דאמר לוקין מדאמר חזקיה אין נהרגין דאי ר' יוחנן כיון דאמר נהרגין הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד וכל [6]לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו איהו לא לקי אינהו היכי לקו אלא אמר רב פפא [8]בעידי מכירה דכולי עלמא לא פליגי דנהרגין כי פליגי בעידי גניבה חזקיה אמר אין נהרגין גניבה לחודה קיימא ומכירה לחודה קיימא ר' יוחנן אמר [2]נהרגין גניבה אתחלתא דמכירה היא [3]ומודה רבי יוחנן בעדים הראשונים של בן סורר ומורה שהוזמו שאין נהרגין מתוך שיכולין לומר להלקותו באנו אמר אביי הכל מודים בבן סורר ומורה והכל מודים בבן סורר ומורה ומחלוקת בבן סורר ומורה הכל מודים בבן סורר ומורה בעדים הראשונים שאין נהרגין מתוך שיכולין לומר להלקותו באנו והכל מודים בבן סורר ומורה בעדים אחרונים [5]שנהרגים מתוך שעדים הראשונים יכולין לומר להלקותו באנו והני כוליה דבר קא עבדי ליה ומחלוקת בבן סורר ומורה [6]שנים אומרים בפנינו גנב ושנים אומרים בפנינו אכל אמר רב אסי עידי מכירה בנפש שהוזמו [7]אין נהרגין מתוך שיכול לומר עבדי מכרתי אמר רב יוסף כמאן אזלא הא שמעתא דרב אסי כר"ע דאמר דבר ולא חצי דבר א"ל אביי דאי כרבנן נהרגין הא מתוך קאמר אלא אפילו תימא רבנן [9]ובדלא אתו עידי גניבה אי הכי מאי למימרא לא צריכא דאע"ג [10]דאתו לבסוף ואכתי מאי למימרא לא צריכא [3]דקא מרמזי רמוזי מהו

מאחר שהעידו עידי מכירה בגו עידי גניבה ונגמר הדין ע"פ שניהם: **ואלפי מאי למימרא.** כשהעידו הראשונים לא היה הדין ראוי ליגמר על פיהם ויכולין לומר לא היינו יודעין שיבואו עידי גניבה עלינו: **דקא מרמזי רמוזי.** הני להני: **מתני' ג' בתי דינין היו שם.** בירושלים דמשתעי בה קרא [דברים יז] וקמת ועלית: **אחד יושב על פתח הר הבית.** הוא שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים: **ואחד יושב.** למעלה הימנו כשעברו עזרת נשים ובאין לפני עזרת ישראל: **ואחד בלשכת הגזית.** שהיא בנויה בתוך העזרה חציה בקודש וחציה בחול כדאמרינן בסדר יומא (דף כה.): **באין לזה שעל פתח הר הבית.** זקן זה שהורה בעירו ונחלק ב"ד שבעירו עליו וחזקיקו הכתוב לעלות לירושלים ולשאול ובאין הוא ובית דין שבעירו לב"ד זה שעל פתח הר הבית שהרי בו פוגעין תחילה: **תלמיד שהורה לעשות.** תלמיד שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובאו לב"ד הגדול ושאלו וחזר לעירו והורה כבתחילה פטור שאין לסמוך על הוראתו והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לב"ד כדאמרי' בגמ' [פז.]: **נמצא חומרו קולו.** חומר שהחמירו עליו שאינו ראוי להוראה עד שיהא בן ארבעים שנה[10] נעשה לו קל לפוטרו מן המיתה:

גמ'

תורה אור השלם

1. כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לִמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וָקַמְתָּ וָעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: דברים יז ח
2. וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ: דברים יז י
3. וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֵת שָׁם אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל: דברים יז יב

הגהות הב"ח

(א) גמ' עדי מכירה נמי ליקטליה:

מוסף רש"י

לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. לאזהרת דבר שחייבין עליו מיתת ב"ד (מכות יג.) אלא יעשה כן, שמתחייב עליו מיתת ב"ד (ערובין יז: ב"ק עד:). אין לוקין עליו. דמיתת ב"ד הוא עונשו של לאו (ב"ק עד:) אלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין, שהרי הוצרך להזהירו, שאם לא כן לא יוכל לחייבו מיתה (מכות יג.) אפילו לא התרו בו למיתה והתרו בו למלקות, דהשתא לא מיקטיל, אפילו הכי לא לקי, דלאזהרת מיתה ניתן ולא למלקות (ערובין יז:).

(ו) [בבא קנא. עירובין יז: בבא קמא עד: מכות יג: שבועות ד.], (ז"ק כד:), (ג) [ל"ל הומרים כך הגי' במשנה שבמשניות ועי' תוי"ט], (ד) הוריות ב., (ה) [בסדר המשנה כדרך], (ו) [שמות כ], (ז) [דברים יט], (ח) [לעיל עא.], (ט) [סוטה כב:].

גמ' במופלא שבב"ד. במומחה לב"ד למעוטי תלמיד: **ממך זה יועץ.** שנחלק בעיבור השנה הקרוי סוד ועלה כדמפרש לקמן: **וכן הוא אומר.** דגבי יועץ כתוב ממך: **זו הלכה למשה מסיני.** שאף עליה הוא נהרג: **למשפט זה הדין.** אם נחלק בדבר הלמד בדין ג"ש גם הוא נהרג דאילו דין ממש כתיב להדיא בין דין לדין: **בין דם נדה דם לידה כו'.** שנחלקו בדם נדה או בדם לידה או בדם זיבה: **ובין נגע לנגע.** שנחלקו בנגעי אדם או בנגעי בגדים: **דברי ריבות.** ה"ל למכתב דבר ריב וכתיב דברי ריבות לרבות תרמין וערכין והקדשות שהן באין וחליס ע"י דיבור הפה: **זו השקאת סוטה.** שהיא על ידי ריב שביניה ובין בעלה: **ועריפת העגלה.** שהחלל נהרג ע"י מריבה: **וטהרת מצורע.** שאף נגעים ע"י ריב של לשון הרע הם באים: **זה לקט שכחה ופאה.** שהן לעניים שכתוב בהן ואכלו בשעריך[ח]: **וקמת מביא דין.** מדכתיב וקמת מכלל דביושבין עסקינן והיינו ב"ד שיושבין במקום הקבוע להם עד עת האוכל ושם באין כל הצריכין לדין ולהוראה בכל עיר ועיר ואזהר רחמנא לב"ד של אותה העיר שהמחלוקת ביניהם לילך ולישאל: **מלמד שבית המקדש גבוה מא"י.** וקמת ועלית אל המקום ש"מ אין לך עיר בא"י שאין ירושלים גבוה ממנה: **וא"י גבוה מכל הארצות.** תנא דבריתא קא מסיק למלתיה ולאו מהאי קרא יליף ולקמן מפרש מנלן: **אשר העלה וגו' מכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם.** ש"מ דאדמתם גבוה מכל הארצות דכתיב העלה: **מה להלן דבר שחייבים בו'.** כדילפינן בהוריות [ח.]: **פרגמא לי.** להאי מתניתא דלעיל דקתני דמיקטיל אכל הני דחשיב בה הלכה וגזירה שוה וערכים והקדשות וכולהו הנך דתנא בה דתיתוקם כר"מ דאמר אין חייב אלא על דבר שזדונו כרת וכו': **לדתנן הם העידו.** כלומר אי אפלוגתא[ט] דהנך תנאי פליגי זקן ממרא ורבנן: **הם העידו.** ר' יהושע ור' פפייס במס' עדיות: **שמעברין את השנה כל אדר.** ואע"פ שלא נמלכו לעבר קודם הפורים וקראו את המגילה באדר הראשון ואחר כך ראו שהשנה צריכה להתעבר ועברוה: **שהיו אומרים כו'.** לפיכך הוצרכו להעיד כן שהיו שאר חכמים אומרים עד הפורים מעברין ושוב אין מעברין. וטעמא מפרש במס' ר"ה [ז.] דמן הפורים התחילו לדרוש בהלכות הפסח דתניא שואלים בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום וכי מרחק להו לא לייתי לשלוחי ב"ד שכבר שמעו מן הדרשנים לעשות הפסח בסוף ל' ואתי לזלזולי בחמץ: **דאי להאי גיסא.** אם אמרו ב"ד שבשכת הגזית שמעברים אחר הפורים מעוברת כר' יהושע ור' פפייס והוא אמר אינה מעוברת קא שרי חמץ בפסח: **ואי איפכא.** נמי שרי חמץ בפסח דזדונו כרת: **הלכות אחד עשר.** יום אחרון של י"א שבין נדה לנדה. קיימא לן [נדה עב:] י"א יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני משעברו ז' ימי הנדה אינה חוזרת להיות נדה עד שיעברו י"א יום דכל דמיים שרואה בהם דם זיבה הם ואם רואה בהם יום או יומים רצופים שומרת יום ג' ואם פסקה ולא ראתה בו טובלת בו ביום וטהורה ואם ראתה ג' ימים רצופים הויא זיבה לקרבן ולטבילת מים חיים. ואפליגו רבי יוחנן ורשב"ל בהלכות יום האחרון: רבי יוחנן אמר הלכה אחת נאמרה בו ר"ל אמר שתי הלכות נאמרו בו ליחלק משלפניו והך פלוגתא בשילהי מסכת נדה ואתמר בתרתי לישני וחד מינייהו נקט הכא: **עשירי רבי יוחנן אמר הרי הוא כתשיעי.** מה הרואה בתשיעי צריכה להיות שומרת עשירי שהרי ראויה בצירוף ג' לזיבה ושמא תראה בעשירי הרי שנים ותחזור ותראה באחד עשר הרי ג' אף הרואה בעשירי צריכה להיות שומרת אחד עשר ואע"פ שעשירי אינו ראוי לצירוף ג' שאין שנים עשר מצטרף עמהם לזיבה דהיכא דלא ראתה ג' רצופין להיות זבה בהנך י"א יום הוי יום שנים עשר תחלת נדה והיינו דקאמר רבי יוחנן התם הלכתא י"א הלכה אחת נאמרה בו ליחלק משלפניו ומאי איהו דלא בעי שיומר להיות שומרת שנים עשר נגדו דהא לאו מימי זיבה הוא אבל שוה לשלפניו להיות שיומר לראיית עשירי כשם שהעשירי שיומר לראיית תשיעי: **ור"ל אמר עשירי כאחד עשר מה אחד עשר לא בעי שיומר.** שנים עשר שהרי אין השנים עשר מימי הזיבה אף עשירי לא בעי שיומר להיות שומרת י"א דלא נאמרה שומרת יום נגד יום אלא בראויה לצירוף ג' הלכך לר"ל שתי הלכות נאמרו ביום אחד עשר ליחלק משאר ימים שלפניו אחת שאינו צריך שיומר ואחת שאין נעשה שיומר לראיית עשירי. ואי איפלוג זקן ממרא ורבנן בהלכות אחד עשר כדאיפליגו ר"ל ורבי יוחנן הוי דבר שזדונו כרת על שומרת יום כנגד יום חייב כרת כדכתיב (ויקרא טו) כל ימי זוב טומאתה וגו' ודרשינן [נדה עג.] ימי וכל ימי:

במופלא שבב"ד. מומחה למעוטי תלמיד ואין זה כשאר מופלא דבכל דוכתין כדפרישית שלהי פרק קמא (דף טז:): **שבית** המקדש גבוה. לאו מכל א"י דאיכא עין עיטם דמידלי מייניה כדאמר בחזהו מקומן (זבחים דף נד:) סבור למבנייה בעין עיטם דמידלי אי נמי כותלי בהמ"ק גבוה מעין עיטם שגובהן ק' אמה: **מלמד** שהמקום גורם. לאפוקי מנלן בבית פאגי והמרה עליהם כדאמרינן לעיל בפרק קמא (סס יד:): **דאי** להאי גיסא קא שרי חמץ **בפסח.** תימה הא מ"ד עד הפורים מודה דאם עברוה אחר הפורים מעוברת דדוקא ניסן דאמר בפרק קמא (דף יב: ופס) זה ניסן ואין אחר ניסן אבל מאן דאמר עד הפורים מדרבנן בעלמא הוא דאסור כדמפרש בפרק קמא דר"ה (דף ז. ופס) מ"ט דמ"ד עד הפורים כיון דאמר מר שואלין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום אתי לזלזולי בחמץ וכיון דאם עברוה כ"ע מודו דמעוברת לא קא שרי חמץ בפסח: **ורשב"ל אומר עשירי כאחד עשר.** וא"ת ולרשב"ל אי אמר זקן ממרא כרבי יוחנן אמאי מיחייב הרי מחמיר הוא ואין כאן דבר שזדונו כרת וי"ל דמשכחת לה אי נגעה בכבר של תרומה וקידש בו את האשה דאי טמא הוא אין בו שוה פרוטה דלא חזי אלא להסקה ואינה מקודשת ואי טהור הוא יש בו שוה פרוטה דחזי לאכילה ומקודשת: דין

[א]במופלא שבב"ד הכתוב מדבר [1]ממך זה יועץ וכן הוא אומר [2]ממך יצא חושב על ה' רעה יועץ בליעל דבר זו הלכה למשפט זה הדין בין דם לדם בין דם נדה דם לידה דם זיבה בין דין לדין בין דיני נפשות דיני ממונות דיני מכות בין נגע לנגע בין נגעי אדם נגעי בתים נגעי בגדים דברי אלו החרמים והערכין וההקדשות ריבות זו השקאת סוטה ועריפת עגלה וטהרת מצורע בשעריך זו לקט שכחה ופאה וקמת מב"ד ועלית[ט] מלמד שבית המקדש גבוה מא"י וא"י גבוה מכל הארצות אל המקום [3]מלמד שהמקום גורם בשלמא בית המקדש גבוה מא"י דכתיב ועלית אלא א"י גבוה מכל הארצות מנא ליה דכתיב [3]לכן הנה ימים באים נאם ה' [4](לא יאמר) חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם תנו רבנן [5]זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת דברי ר"מ רבי יהודה אומר על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ר"ש אומר אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים מאי טעמא דר"מ [7]גמר דבר דבר כתיב הכא [1]כי יפלא ממך דבר למשפט וכתיב התם [4]ונעלם דבר מעיני הקהל מה להלן דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת אף כאן דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ור' יהודה [5]על פי התורה אשר יורוך עד דאיכא תורה ויורוך ור"ש [6]אשר יגידו לך מן המקום ההוא אפילו כל דהו א"ל רב הונא בר חיננא לרבא תרגמא לי להא מתניתא אליבא דר"מ א"ל רבא לרב פפא פוק תרגמא ליה כי יפלא במופלא שבב"ד הכתוב מדבר ממך זה יועץ [8]שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים [9]כדתנן [10]הן העידו שמעברים את השנה כל אדר שהיו אומרים עד הפורים דאי להאי גיסא קא שרי חמץ בפסח ואי להאי גיסא קא שרי חמץ בפסח דבר זה הלכה זו הלכות אחד עשר דאיתמר [11]עשירי ר' יוחנן אמר עשירי כתשיעי ור"ש בן לקיש אמר עשירי כאחד עשר רבי יוחנן אמר עשירי כתשיעי מה תשיעי בעי שימור [12]אף עשירי בעי שימור ר"ל אמר עשירי כאחד עשר מה אחד עשר לא בעי שימור אף עשירי לא בעי שימור משפט זה הדין [א] דין

מסורת הש"ס

ח) [קידושין סט.] זבחים נד., ג) [לעיל יד: ע"ז ח:], ג) [ל"ל ולא יאמרו עוד], ד) הוריות ל., ה) [מגיגה יד.], ו) ר"ה ז. עדיות פ"ז מ"ז, ז) נדה עב.; ח) [דברים כו], ט) בס"מ: בפלוגתא,

הגהות הגר"א

[א] גמ' זה הדין דין. נמחק דין שני:

מוסף רש"י

בשלמא בית המקדש גבוה מא"י. דשמעת מינה דהא בא"י משמעי קרא (קדושין סט.). דכתיב ועלית. מכל שערך קרי עלייה ומשם לבית המקדש, מלמד שבית המקדש היה גבוה מכל א"י (זבחים נד:) דכל לדדיה קתם וכתב ועלית (קדושין סט:). אשר העלה כו' מארץ צפונה. דהיינו בבל, ומכל הארצות אשר הדחתים שם וכתיב אשר העלה (שם). שמעברים את השנה כל אדר. אם לאו ב"ד לאחר הפורים שהשנה צריכה להתעבר מעברין אותה (ר"ה ז.). שהיו אומרים עד הפורים. לפי שהיו חכמים אומרים שאין מעברין אא"כ נתיישבו בדבר לפני הפורים, לכך החזקקו לעדות זו (שם). עשירי. אין לו צרוף לזיבה, שאין מצטרף עמו אלא י"א דהוי להו תרי (נדה עב:). כתשיעי. דפשיטא לן דיה דבעי שימור אם לאתה בו, דהא ראוי להביאה לידי זבה גמורה (שם). אף עשירי. אם התחילה לראות בו, בעי שימור. י"א כנגדו אע"ג דאינה ראויה לבא לידי זבה גמורה (שם).

עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פ"ג מהלכות ממרים הלכה ה:
לט ב מיי' שם הלכה ז:
מ ג מיי' שם הלכה ה ופ"ד הלכה ו והלכה ב ועיי' שם הכל:
מא ד מיי' פ"ד מהל' קידוש החדש הלכה יג יד:
מב ה מיי' פ"ה מהל' מטמאי משכב ומושב הלכה ח טור י"ד סי' קפג:

תורה אור השלם

1. כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וָקַמְתָּ וָעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: דברים יז ח
2. מִמְּךָ יָצָא חֹשֵׁב עַל יְיָ רָעָה יֹעֵץ בְּלִיָּעַל: נחום א יא
3. לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְיָ וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: כִּי אִם חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹנָה וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם וְיָשְׁבוּ עַל אַדְמָתָם: ירמיהו כג ז-ח
4. וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל מִצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ: ויקרא ד יג
5. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךְ וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמֹאל: דברים יז יא
6. וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ: דברים יז י

דין בתו מאנוסתו. בכולהו משכח פלוגתא בר מהמי ורולה לומר דלמין זקן ממרא מודה בגזילה שוה זו:

עקביא בן מהללאל מטמא. ולף על גב דעקביא מחמיר זמנין דהוא קולא כגון שרולה דס אלוס ומשלימתו לדס ירוק: **כלילי** שבת ויומו. לאפוקי יוס תחלה ואח"כ לילה אלא א"כ שפתה לילה שלם ואחר כך יוס שלם כלילי שבת ויוס שהיוס הולך אחר הלילה: **בפלוגתא** דרבי יהושע ורבנן. פי' בקונטרס לרבנן אם נכנס למקדש חייב ולרבי יהושע פטור ולא יתכן דאכי האי גוונא לא מחייב זקן ממרא כיון שהוא בעולה ויורד דהא יליפינן לעיל דבר דבר מונעלם דבר דתנן בפ' [הור'] כהן משוח (הוריות דף ט.) מביאין עולה ויורד על טומאת מקדש וקדשיו ויש לפרש כדפריסית לעיל[פ] בכבר של תרומה: **רבי** יהושע אומר כיהה. פירש בקונטרס כאילו כיהה הנגע דהוא מסימני טהרה כשמשתנה בו לובן שלו לאחר הסגר וקשה היכי פריך בשילהי מזיר (דף סה:) ודילמא כיהה וטמא הא לפירושו כל כיהה טהור ועוד אי כיהה וטמא היינו ת"ק ורלה כגירסת ר"ח קהה בקו"ף ול"ג אומר כלומר ר' יהושע הקשה ודקדק בדבר כמו [ג] הקהה את שיניו וכן מקהו אקהייתא בשוקא (יבמות דף קי:) מאספיס אסופות של בני אדם כלומר עמדו למניין ולא ידע הש"ס אם להביא ראיה לת"ק או לסתור ולהכי בעי מאי קיהה וקאמר קיהה וטיהר ומיהו בירושלמי דרש שבועות משמע דיש כיהה טמא דאמר התם והתורה אמרה והנה כהה הנגע הכהה טמא וכהה מן הכהה טהור:

מרמו

דרב יצחק בר אבודימי באלו הן הנשרפין[ה] פריש לה גבי בתו מאנוסתו דמהאי דינא יליפינן והוא דבר שזלזולו כרת: **הירוק עקביא בן מהללאל מטמא.** דס הירוק הוי דס הנהה. ואם אמר זקן ממרא כעקביא בן מהללאל מייתי לה לחיוב כרת שפעמים שרואה דס הירוק בתחלת נדותה ולבסוף ב' ימים רואה דס אלוס ופוסקת והיא מתחלת למנות שבעה ימים מראיית דס ירוק וטובלת ומשמשת עם בעלה ב' ימים בנדותה לפי שדס הירוק טהור הוא והיה לה להתחיל למנות מראיית דס אלוס: **מעין אחד הוא.** דס הבא בשבועיים של נקיבה שהוא טמא ודס הבא לאחר שבועיים שהוא טהור ממעין אחד הוא: **הפורה טימאתו. כל שבועיים: והפורה טיהרתו.** לאחר שבועיים וחזרה וטימאתו לאחר שכלין ימי טוהר: **ולוי אמר ב' מעיינות הן נפתח הטמא.** לאחר שבועיים ונפתח הטהור וכשנפתח הטהור בסוף ימי טוהר נפתח הטמא. ואמרי' במס' נדה [לה:] מאי דייניהו בשופעת מתוך שבועיים לאחר שבועיים או מתוך שמוניס לאחר שמוניס לרב אע"פ שלא פסק מעיינה בתוך שבועיים ויולא דס לאחר שבועיים ממנה טהור ולוי טמא עד שתפסוק שעה דימא נפתח הטמא והשופעת מתוך שמוניס לאחר שמוניס לרב טמאה ואע"פ שזהו מעין עצמו של ימי טוהר ולוי טהורה עד שיפסוק מעין הטהור ויפתח מעין הטמא. ואי איפלוג זקן ממרא ורבנן בהא קאתי לידי כרת אי רבנן כרב והוא כלוי איכא כרת לאחר ימי טוהר ואי רבנן כלוי והוא כרב איכא כרת בתחלת ימי טוהר דרב לקולא ולוי לחומרא: **קישפה ג' ימים בתוך אחד עשר יום הו'.** כתיב בפרשת זבה באחד עשר יום שבין נדה לנדה שהם הימים המביאין לידי זיבה ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים[ע] ותניא בפרק בנות כותים (נדה לו:) דמה מחמת עצמה ולא מחמת ולד מגיד שדם הקישוי אינו קודם הולד מחמת לער הקישוי אינו מביאה לידי זיבה וכ"ש דם שלאחר הולד אבל אם ראתה ג' ימים רלופין בהן מתוך קושי ושפתה קודם יציאת הולד יום אחד מעת לעת ששקטה ונחה מלערה ואח"כ ילדה בין מתוך קושי בין מתוך שופי הרי זו יולדת בזוב לפי שכיון שלאחר ג' שפתה איגלאי מילתא דלאו מחמת ולד אתא ונעשית בהן זבה למנות ז' נקיים כדין זבה וכל זמן שלא תספור ז' נקיים לא יהא דס שלה דס טוהר ואפילו לאחר שבועיים ואחר מלאת שמוניס שלה לריכה שני קרבנות אחד לידתה ואחד לזיבתה: **לילה ויום.** אבל מעת לעת לא חשיב אם שפתה משש שעות שבין שלישי עד שש שעות של ד' הואיל והו"ל מקצת קושי ביום השופי לא הויא יולדת בזוב. ור"א לחומרא ורבי יהושע לקולא והיינו דבר שזלזולו כרת: **שפתה מן הערב.** ואין אנו חוששין אם לא שפתה מן הדס: **בפלוגתא דשמואל ור' אבהו.** וכיון דאפיקי הני בי תרי ממונא מהאי ויבהו דהאי דילהו והלך זה וקידש אשה באותו ממון לשמואל מקודשת לרבי אבהו אינה מקודשת דה"ל קידשה בגזל וקי"ל בפ"ב דקידושין (דף נב.) גבי מעשה דה' נשים שנתקדשו בכללה קידשה בגזל אינה מקודשת דהשתא אתי לידי כרת אי רבנן כשמואל וזקן ממרא כרבי אבהו ואי"נ רבנן כרבי אבהו וזקן ממרא כשמואל אתי לידי כרת דקא משוי להו קידושין ואי אתי אינש אחרינא לבתר הכי וקדשה מפיק לה מבתרא בלא גט וה"ל דבר שזלזולו כרת בלא עדים ובלא התראה דאי איכא עדים והתראה הוי מיתת ב"ד ואי ליכא לא זה ולא זה הוי כרת: **ונפתה נפש אחת נפש.** במתכוין להרוג את זה והרג את זה ומיחייב ליה רבי ממון ורבנן פטרי וכפלוגתא באלו הן הנשרפין [לעיל עט.]. [ט] ואי תפסו יורשין דהרוג ממונא דהורג ופטר ליה זקן ממרא וקידשו בו את האשה לרבי מקודשת לרבנן אינה מקודשת ואי אתי אינש אחרינא וקידשה מקודשת לשני הרי חיוב כרת בדבר: **נחינה למעלה.** גבי נוגף אשה הרה ונתן בפלילים (שמות כא) דמי ולדות: **בל"ג.** ואם הלקוהו ג' לר' ישמעאל חייבין לו ממון כשאר חובל בחבירו ומקדש בו את האשה ולרבנן בדין הלקוהו ואם תפס ממונו וקידש בו אינה מקודשת: **ספק.** אם זה קדש אם זה קדש: **להה.** כאילו כהה הנגע דהוי מסימני טהרה כשמשתנה הלובן לאחר הסגר. ולרבנן אם נכנס למקדש חייב כרת ולר' יהושע פטור: **עד שיראה כשני גריסין.** שיעור הנגע כגריס על גריס וכתיב את האבנים אשר בהן הנגע [ויקרא יד] שיהא הנגע על שתי אבנים על כל אחד ואחד שיעור נגע על ב' כתלים ובקרן זוית כגון מקלוע דרומית מזרחית אורכו כשני גריסין ורחבו כגריס שיהא בקיר הדרומי גריס וכן בקיר המזרחי והנגע כולו מחובר כאחד: **מאי טעמא דר' אליעזר.** דבעי קרן זוית: **כתיב.** ומראיהן שפל מן הקיר (ויקרא יד) וכתיב והנה הנגע בקירות הבית [שם]: **זה קרן זוית.** ורבנן לא בעו קרן זוית. והיכא דליתיה בקרן זוית ונכנס בה אדם ואח"כ נכנס למקדש לרבנן חייב כרת ולר' אליעזר בר"ש פטור:

לפריחה

לבן קדם לבהרת טהור ספק [ה]טמא רבי יהושע אומר כהה מאי כהה אמר [ו]רבא כהה טהור נגעי בתים בפלוגתא דרבי אלעזר ברבי שמעון ורבנן [ז]דתנן רבי אליעזר [ח] ברבי שמעון אומר לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשני גרסין על שתי אבנים בשתי כתלים בקרן זוית ארכו כשני גרסין ורחבו כגרים מאי טעמא דר' אלעזר בר"ש כתיב [7]קיר וכתיב [7]קירות איזהו קיר שהוא בקירות הוי אומר זה קרן זוית נגעי בגדים בפלוגתא דר' [מ](יונתן) בן אבטולמוס ורבנן [נ]דתניא ר' [מ](יונתן) בן אבטולמוס אומר מנין

לפריחה

דין בתו מאנוסתו[ו] דאמר רבא א"ל רב יצחק בר אבודימי אתיא [1]הנה [2]הנה אתיא זימה [3]זימה [4]בין דם לדם בין דם נדה דם לידה דם זיבה דם נדה בפלוגתא עקביא בן מהללאל ורבנן דתנן [ג]דם הירוק עקביא בן מהללאל מטמא וחכמים [ד]מטהרין דם לידה בפלוגתא דרב ולוי דאתמר [ה]רב אמר [5]מעין אחד הוא התורה טימאתו והתורה טיהרתו ולוי אמר שני מעיינות הן נסתם הטמא נפתח הטהור נסתם הטהור נפתח הטמא: דם זיבה בפלוגתא דר"א ורבי יהושע דתנן [7]קישתה שלשה ימים בתוך אחד עשר יום אם שפתה מעת לעת וילדה [8]הרי זו יולדת בזוב דברי ר"א ור' יהושע אומר לילה ויום כלילי שבת ויומו ששפתה מן הצער ולא מן הדם בין דין לדין בין דיני ממונות דיני נפשות דיני מכות דיני ממונות בפלוגתא דשמואל ורבי אבהו [ט]דאמר שמואל שנים שדנו דיניהם דין אלא שנקראין בית דין חצוף ורבי אבהו אמר [י]לדברי הכל אין דיניהן דין דיני נפשות בפלוגתא דרבי ורבנן דתניא [י]רבי אומר [5]ונתת נפש תחת נפש ממון אתה אומר ממון או אינו אלא נפש ממש נאמר [6]נתינה למעלה ונאמר נתינה למטה מה להלן ממון אף כאן ממון דיני מכות בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן דתנן [מ]מכות בג' משום רבי ישמעאל אמרו בכ"ג בין נגע לנגע בין נגעי אדם נגעי בתים נגעי בגדים נגעי אדם בפלוגתא דרבי יהושע ורבנן [נ]דתנן [ד]אם בהרת קדם לשער הלבן טמא אם שער

מסורת הש"ס

מגז א מיי' פי"ה מהל' מיקורי מיתה הלכה ו [ופ"ת מהל' משכב הל"מ] סמג לאוין קיח ועשין רמג טוש"ע י"ד סי' קפח סעיף ה:

מד ב מיי' שם פ"ו הלכה ה סמג שם:

מה ג מיי' שם פ"ו הלכה ה סמג שם:

מו ד מיי' פ"ב מהלכות טומאת צרעת הלכה ו סמג עשין רלד:

מז ה מיי' שם הלכה ט:

מוסף רש"י

מעין אחד הוא. דס הבא בימי לידה ודס הבא בימי טוהר, ממעין אחד הן בתין (נדה לה:). **התורה טימאתו.** כל שבעה לזכר וי"ד לנקבה, **והתורה טיהרתו.** אחר מכן (שם). **נסתם הטמא.** לאחר שבועיים ונפתח הטהור, **נסתם הטהור.** לאחר שמוניס ונפתח הטמא (שם). **קישתה.** ממעת ולד, **שלשה ימים בתוך אחד עשר יום.** שבין נדה לנדה, ולתחה כל שלשתן הימים לגופין (שם לו:). **שפתה.** מלערה, **מעת לעת.** ברביעי, **וילדה.** שיגלאי מילתא דדמים שראתה לא בא מחמת ולד, הלכך הרי זו יולדת בזוב, אבל אם לא שפתה שמוך לגידתה, כל דמים שראתה ממתן ולד הוא, ודחמנא טהריניהו מזיבה, דכתיב זוב דמה, דמה מחמת עצמה ולא דמה מחמת ולד (שם). **לילה ויום.** דאם שפתה בחלי יום שניטי וילדה יום רביעי דשפתה מעת לעת, אין זו שופי, אלא אם כן שפתה לילה ויום שלאחר הלילה כלילי שבת ויומו (שם). **ששפתה מן הצער ולא מן הדם.** דאע"ג דחזיא דם הוי שופי (שם). **שנקראין בית דין חצוף.** שעברו על תקנת חכמים (לעיל ג.). **לדברי הכל.** דפליגי בפשרה, אין דייניהן דין. ואשמעינן ר' אבהו דבדין כולהו מודו דבעינן ג' (לעיל ב:). **ונתת נפש תחת נפש ממון.** אם אמון יהיה שמתה האשה יתן ממון דמי האשה ליורשיה, שאין עליה חיוב מיתה, שלא נתכוין לה אלא לחבירו נתכוין, דכתיב וכי יגפו אנשים (יחזיו) קבצר רבי נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ממון (חגיגה יא.). **נאמר נתינה למעלה.** לענין דמי ולדות כתיב ונתן בפלילים (שם). **ונאמר נתינה למטה.** ונתת נפש תחת נפש (שם). **ממון.** ומאי נפש דמי הנפש (שם). **מכות.** מלקות אחרניעס (לעיל ב.). **אם בהרת קדם לשער הלבן טמא.** דשער לבן מסימני טומאה וכגון שקדמהו בהרת, דכתיב (ויקרא יג) והנה נהפך שער לבן בבהרת (נדה יט. וכעי"ז כתובות עה: וב"מ פו.). **אם שער לבן קדם לבהרת טהור.** לפי מה שכתוב בתורה (ב"מ שם). **כהה טהור.** הרי הוא כנגע שכהה מראיתו בשונו של הסגר שהוא סימן טהרה דכתיב והנה כהה הנגע (נדה יט. וכעי"ז כתובות עה:) **ומשם** ר' משה הדרשן שמעתי ור' יהושע קיהה מאי קיהה אמר רבה קיהה וטיהר, כלומר קיהה בדבר ומחלק עליהם וטיהר, כלומר שנקהו שיניו על אדם שאין משגיח לדבריו, וכן מצאתי בתו"כ ור' יהושע קיהה טיהר (כתובות שם וכעי"ז נדה שם). **כשני גריסין.** שיעור נגע כגריס לאורך ולרוחב (נדה שם) ושתי גריסין על שתי אבנים, דכתיב (ויקרא יד) ומלא את האבנים תחת משמע וכבל אחת שיעור נגע (לעיל נא.). **בקרן זוית.** ואותן שתי אבנים יהיו בקרן זוית, אחד בכותל זה ואחד בכותל זה והנגע משון בשתיהן, אלכו ב' גריסין ורחבו כגריס, שיהא בכל אחן כגרים על גריס (שם) דכשהוא מוטל אלכו על ב' אבנים נמצא בכל אחן גרים על גרים כשיעור נגע (נדה יט.).

תורה אור השלם

1. עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתֶּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה:

ויקרא יח י

2. עֶרְוַת אִשְׁתַּ֣ו בַּת־בִּנְךָ֗ וּבִתָּ֤הּ לֹא תְגַלֶּה֙ אֶת־בַּ֣ת בִּנָּ֔הּ וְאֶת־בַּ֥ת בִּתָּ֖הּ לֹא תִקַּ֑ח לְגַלּ֥וֹת עֶרְוָתָ֖הּ שְׁאֵרָ֣הּ הֵ֑נָּה זִמָּ֥ה הִֽוא׃

ויקרא יח יז

3. וְאִישׁ֩ אֲשֶׁ֨ר יִקַּ֜ח אֶת־אִשָּׁ֗ה וְאֶת־אִמָּ֤הּ זִמָּה֙ הֽוּא׃ בָּאֵ֣שׁ יִשְׂרְפ֔וּ אֹת֥וֹ וְאֶתְהֶ֖ן וְלֹא־תִהְיֶ֥ה זִמָּ֖ה בְּתוֹכְֽכֶם׃

ויקרא כ יד

4. כִּי יִפָּלֵא֩ מִמְּךָ֨ דָבָ֜ר לְמִשְׁפַּ֗ט בֵּ֤ין דָּם֙ לְדָ֔ם בֵּ֥ין דִּ֖ין לְדִ֑ין וּבֵ֥ין נֶ֛גַע לְנֶ֖גַע דִּבְרֵ֥י רִיבֹ֖ת בִּשְׁעָרֶ֑יךָ וְקַמְתָּ֙ וָעָלִ֣יתָ אֶל־הַמָּק֔וֹם אֲשֶׁ֥ר יִבְחַ֖ר יְיָ֥ אֱלֹהֶֽיךָ בּֽוֹ׃

דברים יז ח

5. וְאִם־אָסוֹן֙ יִהְיֶ֔ה וְנָתַתָּ֥ נֶ֖פֶשׁ תַּ֥חַת נָֽפֶשׁ׃

שמות כא כג

6. וְכִ֣י יִנָּצ֗וּ אֲנָשִׁ֤ים וְנִגְּפוּ֙ אִשָּׁ֣ה הָרָ֔ה וְיָצְא֥וּ יְלָדֶ֖יהָ וְלֹ֣א יִהְיֶ֑ה אָס֣וֹן עָנ֗וֹשׁ יֵעָנֵ֤שׁ כַּאֲשֶׁר֙ יָשִׁ֣ית עָלָ֔יו בַּ֥עַל הָאִשָּׁ֖ה וְנָתַ֣ן בִּפְלִלִֽים׃

שמות כא כב

7. וְרָאָה֩ אֶת־הַנֶּ֨גַע בַּקִּ֜יר וְהִנֵּ֣ה הַנֶּ֗גַע בְּשִׁקְע֤וּרֹת֙ הַבַּ֔יִת שִׁקַּ֣עֲרוּרֹ֔ת יְרַקְרַקֹּ֖ת אוֹ־אֲדַמְדַּמֹּ֑ת וּמַרְאֵיהֶן֙ שָׁפֵ֣ל מִן־הַקִּֽיר׃

ויקרא יד לז

גליון הש"ס

רש"י ד"ה בפלוגתא וכו' ואי תפסו יורשין. עי' מוהי אבן מגיגה באבני שהם דף י ע"ב ד"ה נפש:

ה) לעיל נא. עה: עו. מגיגה יא: יבמות ג. כריתות ה., **ב)** נדה יט., **ג)** נדה לו:, **ד)** נדה לו:, **ה)** לעיל ג. ה: ל. כתובות כב., **ו)** לעיל ב: ו.), **ז)** מגיגה יא. [לעיל עט.], **ח)** לעיל ב. [ט.], **ט)** ב"מ פו. נדה יט. מזיר סה: ע"ש כתובות עה: נגעים פ"ד מי"ז, **י)** [לפי גיר' תוס' בכתובו' ובנדה רבה ובמיר מיתא רב יהודה], **כ)** לעיל עא. נדה יט. נגעים פי"ב מי"ג, **ל)** [בס"א: אלעזר], **מ)** [ל"ל מתן], **נ)** [נדה יט. זבחים מט:], **ס)** [לעיל עב:], **ע)** [ויקרא טו], **פ)** [עמוד ז ד"ה ובשב"ל], **צ)** [בהגהה של פסח],

לפריחה בבגדים. אם פרוח תפרח הצרעת ונתמלא כל הבגד: **אדם שפרחה בכולו טהור.** דכתיב (ויקרא יג) אם פרוח תפרח הצרעת וגו' ופליגי רבנן עליה. והיכא דפרחה בבגד כולו והכניסו למקדש או הנוגע בו נכנס למקדש לרבנן חייב ולר' יוחנן פטור: **המעריך פחות מבן חדש.** אמר על פחות מבן חדש ערכו עלי והטהורה לא נתנה לו ערך דגבי ערכין כתיב (ויקרא כז) ואם מבן חדש וגו': **ר"מ אומר נותן דמיו.** כמה שהוא נמכר בשוק דקסבר אין אדם מוציא דבריו לבטלה ויודע שאין ערך לפחות מבן חדש וגמר ואמר לשם דמים ולרבנן פטור. ואם בא גיזבר ומשכנו לר"מ הוי הקדש ואין אשה מתקדשת בו אלא אם כן יודע בו כדתנן (קידושין דף נב:) ובהקדש במזיד קידש בשוגג לא קידש ולרבנן לא הוי הקדש והרי הוא של בעלים לקדש בו האשה והאחר שקדש בו אינה מקודשת. א"נ לר"מ הוי הקדש והנהנה ממנו מביא אשם מעילות והרי אותו אשם קדש קדשים והאוכלו בטומאת גופו חייב כרת ולרבנן לא הוי הקדש והרי של בעלים הוא והנהנה ממנו לא מעל ואם הביא אשם מעילות חולין לעזרה הוא ואין חייבין עליו משום טומאה: **לבדק הבית.** ומועלין בהן: **להניס.** ואין מועלין בהם: **אחל על קדשי קדשים.** כדתנן (ערכין דף כח:) מחרים אדם את קדשיו אם נדר נותן דמיהם ואם נדבה נותן את טובתם כפי חלק שיש לו בה כדמפרש במסכת ערכין בפ' המקדיש: **לינורא.** מזלג קטן שטווין בו זהב: **י' להניס.** כדמפרש בפרק קמא[a] י' להניס כתובין בפרשה. אם נפדית בפחות מעשרה בני אדם עדיין הקדש היא ומועלין בה ולרבנן אין מועלין בה: **המקנא לאשתו.** המתרה באשתו אל תסתרי עם איש פלוני: **ומשקה על פי עד אחד.** שבא ואמר אני ראיתיה שנסתרה ואם לא השקה נאסרת עליו ותנן (סוטה דף כ.) אלו לא שותות ולא נוטלות כתובתן האומרת איני שותה והיכא דליכא עידי סתירה ואמרה איני שותה לרבי אליעזר אין לה כתובה לרבי יהושע יש לה כתובה שאינה נאסרת עליו ואם מכרה לאחר כתובתה קנה. ואם תופס ממונו של זה כדי כתובה הרי הוא שלו לקדש בו את האשה ולרבי אליעזר הוי גזל ולא קידש: **מאין היו מודדין.** לידע אי זו עיר קרובה אל החלל: **מטבורו.** ואותה שקרובה לטבורו תביא את העגלה ולא הקרובה לאוטמו: **ר' עקיבא אומר מאוטמו.** ובמסכת סוטה [מה:] מפרש טעמא מר סבר עיקר חיותיה באפיה ומר סבר עיקר חיותיה בטבוריה: **ממקום שנעשה חלל.** דהיינו מצוארה דסתם חלל מן הצואר כדמפרש התם לתת אותך על צוארי חלל רשעים [יחזקאל כא]. ותנן (קידושין נו:) המקדש בעגלה ערופה אינה מקודשת ואם מדד זקן ממרא מטיבורו וב"ד מאוטמו והביאו אלו עגלה ואלו עגלה אסורה ואין מקדשין בה וזו אינה עגלה ומקדשין בה ואמר הוי אינפא: **לא הרגו עולמית.** דבעינן קרא כדכתיב כדאמרן בגמר הדין [לעיל מה:]: **נותן על מקומו.** על מקום הבדוקן נותן דם האשם וטהור ליכנס למקדש ולאכול קודש דהיינו זדונו כרת: **שלש אינן נקט.** שאין דרך להפקירן: **בסיפרא[b]** יליף לה מקראי בפרשת שכחה. ואם נחלק זקן ממרא ואמר אף שלשה שכחה ובא בעל הבית ונטלן הימנו לזקן ממרא הוי גזל ואין מקדשין בו אשה ולרבנן מקודשת: **מלוא פיאה מפריש מן הקמה.** דכתיב לא תכלה [ויקרא כג] אלא הנח לפניהם והם יקלרוהו: **מרחו.** פ' בכרי נתחייב במעשר דגמרה מלאכתו הלכך מעשרותיו ונותן לו את הפאה שאילו הפרישה לא היו עניים צריכין לעשרה לנקט שכחה ופאה פטורין מן המעשר: **אף מפריש מן העיסה.** אם טחנה ואפה ונתן פטור דקנייה בשיורי. ואם בא עני ונטל כדי פאה משטחנה לר' ישמעאל לא הוי גזל לרבנן הוי גזל: **עקביא בן מהללאל.** נחלק על חכמים בלשכת הגזית בד' דברים במסכת עדיות (פ"ה משנה ו) שהיה אומר לבנו בשעת מיתתו חזור בך בד' דברים שהייתי אומר אמר לו אבא ואתה מפני מה לא חזרתה בהם אמר לו אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים הם עמדו בשמועתן ואני עמדתי בשמועתי אבל אתה שמעת מפי היחיד וכו': **על קינויו.** שקינא לאשתו אל תסתרי עם פלוני: **קינויו מחול.** ואם נסתרה אינה נאסרת עליו:

לפריחה בבגדים שהיא [a]טהורה נאמרה קרחת וגבחת באדם ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור [1]דברי אלו הערכין והחרמים והקדישות הערכין בפלוגתא דר"מ ורבנן [b]דתנן [3]המעריך פחות מבן חדש ר"מ אומר נותן דמיו וחכמים אומרים [2]לא אמר כלום החרמים בפלוגתא דרבי יהודה בן בתירה ורבנן דתנן [3] ר' יהודה בן בתירה אומר סתם חרמים לבדק הבית שנאמר [2]כל חרם קדש קדשים הוא לה' וחכמים אומרים [2]סתם חרמים לכהן שנאמר [3]כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו אם כן מה תלמוד לומר קדש קדשים הוא לה' [c]שחל על קדשי קדשים ועל קדשים קלים הקדשות בפלוגתא דרבי אליעזר בן יעקב ורבנן דתניא [d]ר' אליעזר בן יעקב אומר אפילו צינורא של הקדש [e]צריכה עשרה בני אדם לפדותה ריבות זה השקאת סוטה וערפת העגלה וטהרת מצורע השקאת סוטה בפלוגתא דרבי אליעזר ור' יהושע דתנן [f]המקנא לאשתו ר"א אומר מקנא על פי שנים ומשקה על פי עד אחד או על פי עצמו ר' יהושע אומר [g]מקנא על פי שנים ומשקה על פי שנים עריפת עגלה בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי עקיבא דתנן [h] מאין היו מודדין רבי אליעזר אומר מטיבורו ר' עקיבא אומר [i]מחוטמו ר' אליעזר בן יעקב אומר ממקום שנעשה חלל מצוארו טהרת מצורע בפלוגתא דר' שמעון ורבנן דתנן [j]אין לו בהן יד בהן רגל אוזן ימנית אין לו טהרה עולמית ר' אליעזר אומר נותן לו על מקומו ויוצא רבי שמעון אומר [k]נותן על של שמאל ויוצא בשעריך זה לקט שכחה פיאה לקט דתנן [l]שני שבלין לקט שלשה אינן לקט שכחה שני עומרין שכחה שלשה אינן שכחה ועל כולן ב"ש אומרים שלש לעני וארבע לבעל הבית פיאה בפלוגתא דר' ישמעאל ורבנן [c]דתנן [d]מצות פיאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה יפריש מן העומרין לא הפריש מן העומרין יפריש מן הכרי עד שלא מירחו מירחו מעשר ונותן לו משום רבי ישמעאל אמרו [m]אף מפריש מן העיסה: ג' בתי דינין וכו': אמר רב כהנא הוא אומר מפי השמועה והן אומרין מפי השמועה אינו נהרג הוא אומר כך הוא בעיני והן אומרין כך הוא בעינינו אינו נהרג וכל שכן הוא אומר מפי השמועה והן אומרין כך הוא בעינינו אינו נהרג עד שיאמר כך הוא בעיני והן אומרים מפי השמועה תדע שהרי לא הרגו את עקביא בן מהללאל ור' אלעזר אומר [n]אפילו הוא אומר מפי השמועה והן אומרין כך הוא בעינינו נהרג כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל ואם תאמר מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהללאל מפני שלא הורה הלכה למעשה תנן כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך למדתי וכך למדו חבירי מאי לאו דהוא אמר מפי השמועה והם אומרין כך הוא בעינינו לא הוא אומר כך הוא בעיני והם אומרים מפי השמועה ת"ש [o]דאמר רבי יאשיה שלשה דברים סח לי זעירא מאנשי ירושלים [2]בעל שמחל על קינויו קינויו מחול בן

מרחו מעשר ונותן לו. ואפילו למאן דאית ליה בירה כל זמן שלא הפרים פיאה ולא בירה היה הכל שלו ונתחייב הכל במעשר ושוב לא יפטר ואי"ת תרומה נמי לתני שמורס ונותן לו וכ"ת דתרומה בלאו הכי יפרים העני דכל פיאה חייבת בתרומה אלא דאם כן הרי הוא מקדיש מעשר לתרומה גדולה ועוד דתנן במסכת תרומות פ"ק [מ"ה] אין תורמין מן הלקט מן השכחה ומן הפיאה וי"מ דלהכי לא תני תורס דאפילו הפקיר לאחר מירוח פטור מן התרומה [g] (דתנן במסכת מעשרות פ' שלשה מינין) פירות ממורחין בשדה מכונסין אסורים משום גזל מפוזרים מותרין בין כך בין כך חייבין במעשר ופטורים מן התרומה ולית[a] דבירושל' מפרש דלהכי פטורין מן התרומה לפי שאי אפשר לגורן שתעקר אלא אם כן נתרמה ממנו תרומה גדולה לפיכך אין צריך לתרוס כשמצא פירות דמסתמא הופרשה מהם תרומה גדולה וגראה לפרש דמשום דתרומה דבר מועט לא חש להזכיר[b]:

קינויו מחול. היינו דוקא קודם שנמתקה המגילה אבל לאחר מיכן אין יכול למחול:

מסית

א [מיי' פי"ב מהל' טומאת צרעת הל' יח]:

מחה ב מיי' פ"א מהל' ערכין הל' ג סמג עשין קכח:

מט ג מיי' שם פי"ו הל' א סמג עשין קלב:

נ ד מיי' שם הלכה יא:

נא ה מיי' פ"א מהל' סוטה הל' ח ב סמג עשין מח מו [טוש"ע אה"ע סי' קנח סעי' ב ד]:

נב ו מיי' פ"ט מהל' רוצח הל' ט סמג עשין עה: ז [מיי' פ"ה מהל' מחוסרי כפרה הלכה א]:

נג ח מיי' פ"ד מהל' מתנות עניים הל' א:

נד ט מיי' פ"א שם הלכה ב:

נה י מיי' פ"ד מהל' ממרים הל' א סמג עשין קיא ולאוין רטו:

נו כ מיי' פ"א מהל' סוטה הל' ז סמג עשין טו טוש"ע אה"ע סי' קעח סעיף יב:

תורה אור השלם

1. כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לְמִשְׁפָּט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וָעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: דברים יז ח
2. אַךְ כֹּל חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיְיָ מִכֹּל אֲשֶׁר לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לַיְיָ:
ויקרא כז כח
3. וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיְיָ כְּשְׂדֵה הַחֵרֶם לְכֹהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ: ויקרא כז כא

עין משפט נר מצוה

a [מיי' פי"ב מהל' טומאת צרעת הל' יח]:

מחה ב מיי' פ"א מהל' ערכין הל' ג סמג עשין קכח:

מט ג מיי' שם פי"ו הל' א סמג עשין קלב:

נ ד מיי' שם הלכה יא:

נא ה מיי' פ"א מהל' סוטה הל' ח ב סמג עשין מח מו [טוש"ע אה"ע סי' קנח סעי' ב ד]:

נב ו מיי' פ"ט מהל' רוצח הל' ט סמג עשין עה: ז [מיי' פ"ה מהל' מחוסרי כפרה הלכה א]:

נג ח מיי' פ"ד מהל' מתנות עניים הל' א:

נד ט מיי' פ"א שם הלכה ב:

נה י מיי' פ"ד מהל' ממרים הל' א סמג עשין קיא ולאוין רטו:

נו כ מיי' פ"א מהל' סוטה הל' ז סמג עשין טו טוש"ע אה"ע סי' קעח סעיף יב:

מוסף רש"י

לפריחה בבגדים. אם פרחה הצרעת בכל הבגד (זבחים מט:). **שהיא טהורה.** ואע"פ שלא נאמר אלא באדם ואם פרוח תפרח וגו' (נדה יט.). **המקנא לאשתו.** ליטנא דקנא נקט (במדבר ה) וקנא את אשתו (סוטה ב.). **מקנא על פי שנים.** אם בא להשקותה צריך להביא שני עדים שאמר לה בפניהם אל תסתרי עמו, ואם לא קינא לה בפני שנים אינה נאסרת עליו בסתירתה ואינו משקה (שם). **ומשקה על פי עד אחד כו'.** ואפילו אין עדים שנסתרה אלא עד אחד או הוא עצמו אומר ראיתיה שנסתרה אחר שקינאתי לה, נאסרת בסתירה עד שתשתה, ולקנין יליפינן מקראי שסתירתה אוסרתה עליו מספק (שם). ר' יהושע אומר. צריך ב' עדים אף בסתירתה (שם). אין לו. למזונע, בהן יד כו' אין לו טהרה עולמית. נפי שאין יכול לקיים בו מתן דם ושמן על בהן ידו (נזיר מו:) דבעינן קרא כדכתיב (יומא סא:). **רבי אליעזר אומר כו'.** לא בעי קרא כדכתיב (לעיל מה:). **מצות פאה להפריש מן הקמה.** דכתיב לא תכלה פאת שדה לקוט (ב"ק צד.). **מירחו.** מתליג את הכרי בכרת ומירוח הוי גמר מלאכה למעשר (שם) דליקבע למעשר ולתרומה (תמורה ו.). **מעשר ונותן לו.** שלא להפסיד העני, שהלקט והשכחה והפאה פטורין מן המעשר וזה הביאן לידי מיזב (מכות סז:) הלכך מעשר כל מעשרותיו תחלה ואחר כך נותן לו פאה כדי שלא יפסיד עני, שאילו היה נותנו קודם מירוח, אע"פ שעני מלקף לקט שכחה ופאה הרבה ושוטה מהן כרי פטור מן המעשר, שהרי הפקר הוא, אבל עכשיו שנתמרח ביד בעל הבית שתחייב במעשר, דהכי אמרינן במסכת ברכות (מ:) לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן הוקבעו (ב"ק צד.). **אף מפריש מן העיסה.** פאה אם לא נתנה כבר, ואילו נת"ק מן העיסה לא, דקנייה בשיורי והוי ממון שאין לו תובעין דעל השתא דישה לאו שיורי הוא, דאולב הוא כמו שהיה (שם). **אין לי זעירא.** שהיה מאנשי ירושלים (סוטה כה.).

פח: אלו הן הנחנקין פרק עשירי סנהדרין

מסית דלא בעי התראה מאי איכא למימר. לאו אליבא דר' מאיר פריך דאמסית לא מיחייב דאין בו כרת:

ואין לנו אלא תפילין ואליבא דר' יהודה. כל הנך דרשות דדרשינן לעיל מקרא דכי יפלא [a] לא חייש: **אי** סבירא לן דלולב אין צריך אגד וכו'. משמע אבל אי סבירא לן דצריך אגד לא אמרינן האי קאי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי והכי נמי אמרי' בריש לולב הגזול (סוכה דף לא.) דקאמר רבי יהודה אין אוגדין את הלולב אלא במינו מאי טעמא דכיון דאמר ר' יהודה לולב צריך אגד אי עבדי ליה ממין אחר הוה ליה ה' מינין ותימה דאמר התם (שם:) ד' מינין שבלולב כשם שאין פוחתין מהן כך אין מוסיפין עליהם ופריך פשיטא ומשני מהו דתימא הואיל ואמר רבי יהודה לולב צריך אגד אי אייתי מינא אחרינא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי קמ"ל מאי קא תלי טעמא דהאי לחודיה קאי משום דלולב צריך אגד אדרבה מטעם זה יש לנו לומר יותר דאסור ומיהו י"ל דהתם בדמנח ליה חוץ לאגד אבל קשה דמשמע דמסיק לר' יהודה דלא אמר האי לחודיה וכ"ש לרבנן והכא משמע דלרבנן אמר האי לחודיה קאי וי"ל דהתם מדרבנן אסור ור"ח ל"ג התם הואיל ואמר ר' יהודה וזהו לשונו מהו דתימא הואיל ואמרו חכמים בין אגוד בין שאינו אגוד כשר הלכך אין צריך אגד והאי יתירה דמוסיף על הד' לחודיה קאי ולא מיפסל ביה קמ"ל ומיהו תימה אמאי לא משכח לולב לרבי יהודה בכי האי גוונא שאגד ג' מינין בפני עצמן דנעשה בכשרות ואחר כך אגד עמהן מין אחר דהוה ליה מוסיף גורע ויש לומר כיון דקודם נטילתו נפסל הוה ליה גרוע ועומד אבל תפילין אם הניחן בראשו בכשרות והניח גבייהו בית חמישי הרי זה מוסיף גורע שפוסלן ומבטל מצות שעל ראשו ולא דמי לולב דאם נטלו ובעודו בידו הוסיף מין חמישי אין זה מבטל מצותו דמדאגביה נפק ביה: קשר

גמ' א בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו זקן ממרא שרצו בית דינו למחול לו מוחלין לו וכשבאתי אצל חבירי שבדרום על שנים הודו לי על זקן ממרא ב לא הודו לי כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל תיובתא תניא ג אמר רבי יוסי ד מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של עשרים ושלשה יושבין בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול שואלין מבית דין שבעירן אם שמעו אמרו להן ואם לאו באין לזה שסמוך לעירן אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח הר הבית אם שמעו אמרו להם ואם לאו באין לזה שעל פתח העזרה ואומר כך דרשתי וכך דרשו חבירי כך למדתי וכך למדו חבירי אם שמעו אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באין ללשכת הגזית ה ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ו ובשבתות ובימים טובים יושבין בחיל ז נשאלה שאלה בפניהם אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למנין רבו הממטמאים טמאו רבו הממטהרין טהרו ח משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית תורה כשתי תורות ט משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו י משם מעלין אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית יא שלחו מתם איזהו בן העולם הבא ענוותן יב ושפל ברך שיף עייל שייף ונפיק וגרים באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה יהבו ביה רבנן עינייהון ברב עולא בר אבא: חזר לעירו ושנה: ת"ר יג אינו חייב עד שיעשה כהוראתו או שיורה לאחרים ויעשו כהוראתו בשלמא יורה לאחרים ויעשו כהוראתו מעיקרא לאו בר קטלא הוא והשתא בר קטלא הוא אלא שיעשה כהוראתו מעיקרא נמי בר קטלא הוא התינה היכא דאורי בחלב ודם דמעיקרא לאו בר קטלא הוא והשתא בר קטלא הוא אלא היכא דאורי בחייבי מיתות ב"ד מעיקרא נמי בר קטלא הוא מעיקרא בעי התראה השתא יד לא בעי התראה מסית דלא בעי התראה מאי איכא למימר מעיקרא אי אמר טעמא מקבלינן מיניה השתא אי אמר טעמא טו לא מקבלינן מיניה: **מתני'** חומר בדברי סופרים מבדברי תורה האומר אין תפילין כדי לעבור על ד"ת פטור טז חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב: **גמ'** אמר ר' אלעזר אמר ר' אושעיא אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע ואין לנו יז אלא תפילין אליבא דרבי יהודה והאיכא לולב דעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע בלולב מאי סבירא לן אי סבירא לן יח דלולב יט אין צריך אגד האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואי סבירא לן כ דצריך אגד גרוע ועומד הוא והאיכא ציצית דעיקרו מדברי תורה ופירושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע בציצית מאי סבירא לן אי סבירא לן דקשר העליון לאו דאורייתא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואי סבירא לן

דקשר

נז א מיי' פ"ז מהלכות ממרים הלכה ח:
נח ב מיי' פ"ג סה"ל ד סמג עשין קיא ולאוין ריז:
נט ג מיי' סה"ל הל' ד סמג שם:
ס ד ה מיי' פ"ג מהל' סנהדרין הלכה ח:
סא ו מיי' פ"ח מהל' ממרים הל' ד סמג עשין קיא ולאוין ריז:
סב ז מיי' פ"ג מהל' סנהדרין הלכה ח:
סג ח מיי' פ"ג מהל' ממרים הל' ה ופ"ד הלכה ח סמג עשין קיא ולאוין ריז:
סד ט י מיי' שם פ"ג הלכה ח:
סה כ ל מיי' פ"ד שם הלכה ג סמג עשין קיא ולאוין ריז:
סו מ מיי' פ"ז מהל' לולב הלכה ו סמג עשין מד טוש"ע א"ח סי' תרנא סעיף ח:

א) [תוספ' פ"ז מגיגה פרק ב], ב) [שוטה מז:], ג) [תוספ' שקלים פפ"ג], ד) [לעיל יח: וש"נ], ה) [בתענית טז. פירש"י שפל כרך עניו ול"ל דכמה עניני עניה יש ועי' רש"ל מ"ל], ו) [סוכה נ:], ז) [סוכה נח.], ח) [דברים כא], ט) [דברים יז], י) [נ"ל כלומר], כ) [עי' תוס' פס. לקמן בסמוך ד"ה קשרן], ל) [נ"ל יהא. רש"ל].

גליון הש"ם

תוס' ד"ה ואין וכו' **לא** חיישי. עיין בטורי אבן בחגיגה שהם לר"ה דף כ"ז ע"א ד"ה מלות:

מוסף רש"י

זקן ממרא. שהמרה על ב"ד של לשכת הגזית ומיתתו בחנק (סוטה כה.). **דלולב אין צריך אגד.** לאגוד שלשה המינין כאחד (סוכה יא:).

ב) **בן סורר ומורה.** אף לאחר שהתרו בו וקנקל והלקוהו וחזר וקנקל אם רצו למחול ולא הביאוהו לבית דין מוחלין לו שהכתוב תלה בהם ותפשו בו יג) : **פיוכפא.** מדתלי טעמא בשלא ירבו מחלוקת ש"מ אפי' הוא אומר מפי השמועה והן אומרין כך הוא בעיינו: **יושבין בחיל.** מפני שהעם רב ומקום לר להם בלשכה. אי נמי שלא יהו גרמים כיושבין בדין שבלשכת הגזית היו דנים וזה עיקר: **משם מעלין אותו.** להיות דיין בהר הבית כשמת אחד מהם ויושב שם עד שמת אחד משל עזרה ומעלין את זה שם וכולן יש בהם מעלה זה מזה: **שייף.** שוחה נכנס ושוחה יוצא והכי אמרי' בב"ב (דף ז.). גבי תקלת הבית שנחבטה שוף עול שוף פוק: **מעיקרא.** קודם שבא לבית דין שבלשכת הגזית לישאל לא הוה מיחייב קטלא כל כמה דלא עביד איהו גופיה: **מעיקרא נמי בר קטלא הוא.** אם עושה עבירה שיש בה מיתת בית דין הוה מיקטיל: **מסית דלא בעי התראה.** אם היה מסית ומורה טעם היתר ולומר אין בלשון הזה הסתה מעיקרא נמי מקטיל בלא התראה: **אי אמר טעמא לוכופא.** לגלוליה אבל השתא אי אמר טעמא לא מקבלינן שהרי שמע מפי ב"ד שלא לעשות והמרה: **מתני' האומר אין תפילין פטור.** דאין זו הוראה דזיל קרי בי רב הוא: **חמש טוטפות יש.** שאע"פ שאין דבר זה אלא להוסיף על דברי סופרים חייב דמדרש דסופרים הוא לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ד': **גמ' ויש בו להוסיף.** על מה שפירשו חכמים: **ואם הוסיף גורע.** ופוסל הראשון בתוספתו: **ואין לנו אלא תפילין.** שעיקרן בתורה ופירושן מדברי סופרים שהם ד' בתים ויש להוסיף ממשה או יותר ואם הוסיף גורע דקא עבר בבל תוסיף ולא עבד מצוה: **ואליבא דרבי יהודה.** אמר ר' אושעיא למילתיה דאמר לעיל [פז.] עד דאיכא תורה ויורוך יד). ואית דאמרי אין לנו אלא תפילין ואליבא דרבי יהודה דאמר צריך להדביק במנחות בהקומץ רבה (דף לד:) ולא נהירא לי דההיא בתפילין של יד קאי ומתני' טוטפות תאני והיינו דראש ועוד מדקא מקשי בסיפא אי דעבד ארבעה בתים כו' שמע מינה בשל ראש קיימין דאי בשל יד בית אחד הוא דקא הוי: **האי לחודיה קאי.** ואין זה גורע: **גרוע ועומד.** דמתחילתו לא עשה כהוגן שאגד שם תוספת מצוה ואגן בעינן גורע דהשתא שהיה מתחילתו כשר ופוסלו בתוספתו: **ופירושו מדברי סופרים.** ד' חוטין דילפינן [מנחות לט:] גדיל ב' גדיליס ד': **קשר עליון.** שעושין סמוך לכנף כשנתלו החוטין ועל ידיהן נעשין חיבור לטלית לאו דאורייתא יב) אלא הלכה למשה מסיני דפלוגתא היא במנחות יג) (דף לט.): **האי לחודיה קאי.** דכיון דלא נקשר אינו חיבור עם השאר והראוי למצוה היא יד) המצוה והעולה כמי שאינו שאינו

יג) [תוספ' פ"ז מגיגה פרק ב], יד) [שוטה כה.], טו) [לעיל יח: וש"נ], יז) [בתענית טז. פירש"י שפל כרך עניו ול"ל דכמה עניני עניה יש ועי' רש"ל מ"ל], יח) [סוכה נ:], יט) [סוכה נח.], כ) [דברים כא], כא) [דברים יז], כב) [נ"ל כלומר], כג) [עי' תוס' פס. לקמן בסמוך ד"ה קשרן], כד) [נ"ל יהא. רש"ל].

שאינו רואה את האויר. כגון שהוסיף בית חמישי עליהם בגדו או דבר אחר: **מתני'** [ט] **כל ישראל ישמעו.** לריך להשמיע מיתתו לרבים שלא יעשה אדם עוד כן: **לא בבית דין שביבנה.** אם נשאלו לבית דין שבלשכת הגזית ואמרו להם וחזר לעירו ושהה ימים עד שגלתה סנהדרי גדולה לביבנה ועדיין הבית קיים ואחרי כן הורה כבתחילה אין ממיתין אותו ביבנה ואע"פ שאם סנהדרי גדולה שסוף סוף אין נקבלים אם: **גמ'** **וכי נאמר וכל העם יראו ויירא.** דבעינן שיהו רואין במיתתו: **הכרזה.** פלוני מת בב"ד על שעבר עבירה זו כדי לרדות את האחרים: **וכל ישראל.** ישמעו ויירא: **ובעדים זוממים לחיב והנשארים.** ישמעו ויירא משום דלא שייך למיכתב וכל העם דלאו כולי עלמא חזו להסדותא שיש גזלנין ומלוי בריבית ומועלים בשביעית שהן פסולים לעדות: **מתני'** **ומה שלא נאמר לו.** אע"פ שנאמר לחבירו. וגמרא יליף לה: **הכובש נבואתו.** שלא אמרה כגון יונה בן אמיתי: **והמוותר על דברי נביא.** המפקירים שלא משם למה שאמר לו הנביא: **גמ'** **והאיש אשר לא ישמע.** היינו מוותר: **קרי ביה איש אשר לא ישמיע.** היינו כובש וקרי ביה לא ישמע שהוא עצמו אינו נשמע היינו עובר על דברי עצמו: **ולא הרוח ויאמר אני אפתנו.** אלא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו: **סיגגון.** דבר מלוכות של רוח הקודש: **עולה לכמה נביאים.** נכנס בלבם לזה בלשון זה ולזה בלשון זה והכל אחד: **ואין שני נביאים מתנבאין בסיגגון אחד.** בלשון אחד ואלו כולן לשון אחד היו אומרים לכתיבי הגה לא כל הנביאים אומרים פה אחד טוב:

מדריש

דקשר העליון דאורייתא גרוע ועומד אי הכי תפילין נמי אי עביד ארבעה בתי ואייתי אחרינא ואנח גבייהו האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי ואי עביד חמשה בתי גרוע ועומד הוא האמר ר' זירא [ח]א בית חיצון שאינו רואה את האויר פסול: **מתני'** [ב]אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנאמר [1]וכל העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד דברי ר' עקיבא ר' יהודה אומר אין מעניין את דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד וכותבין ושולחין שלוחין בכל המקומות איש פלוני [ג]מתחייב מיתה בבית דין: **גמ'** תנו רבנן [ד]אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה אלא מעלין אותו לב"ד הגדול שבירושלים ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל שנאמר וכל העם ישמעו ויראו דברי רבי עקיבא אמר לו ר' יהודה וכי נאמר יראו ויירא והלא לא נאמר אלא ישמעו ויירא למה מעניין דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד וכותבין ושולחין בכל מקום איש פלוני נתחייב מיתה בבית דין ת"ר ארבעה צריכין הכרזה [2]המסית [ד]ובן סורר ומורה [ה]וזקן ממרא [ו]ועדים זוממין בכולהו כתיב בהו וכל [2]העם [3]וכל ישראל בעדים זוממין כתיב [4]והנשארי' דלא כולי עלמא חזו לסהדותא: **מתני'** נביא השקר [ז]המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו מיתתו בידי אדם [ח]אבל הכובש את נבואתו [ט]והמוותר על דברי נביא [י]ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתו בידי שמים שנאמר [5]אנכי אדרש מעמו [כ]המתנבא בשם עבודת כוכבים ואומר כך אמרה עבודת כוכבים אפי' כוון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור [ל]הבא על אשת איש כיון שנכנסה [מ]לרשות הבעל לנשואין אע"פ שלא נבעלה הבא עליה הרי זה בחנק וזוממי בת כהן ובועלה [נ]שכל המוזמין [ס]מקדימין לאותה מיתה [ע]חוץ מזוממי בת כהן ובועלה: **גמ'** תנו רבנן שלשה מיתתן בידי אדם ושלשה מיתתן בידי שמים המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו והמתנבא בשם עבודת כוכבים מיתתן בידי אדם הכובש את נבואתו והמוותר על דברי נביא ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים אמר רב דאמר קרא [6]אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי זה המתנבא מה שלא שמע ואשר לא צויתיו הא לחבירו צויתיו זה המתנבא מה שלא נאמר לו ואשר ידבר בשם אלהים אחרים זה המתנבא בשם עבודת כוכבים וכתיב ומת הנביא ההוא [פ]וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק הכובש את נבואתו והמוותר על דברי נביא ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים

[א] **דכתיב** [2]**והאיש אשר לא ישמע** [ק] קרי ביה לא ישמיע וקרי ביה לא ישמע אל דברי אנכי אדרש מעמו שמע ומה שלא נאמר לו [7]ויעש לו צדקיה בן כנענה דכתיב [8]ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויצא הרוח ויעמד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן אמר רב יהודה מאי צא צא ממחיצתי [ר]מאי רוח אמר רבי יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי הוה ליה למידק כדרבי יצחק דאמר רבי יצחק סיגגון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאין בסיגגון אחד עובדיה אמר [9]זדון לבך השיאך ירמיה אמר [10]תפלצתך השיא אותך זדון לבך והני מדקאמרי כולהו כהדדי שמע מינה לא כלום קאמרי דילמא לא הוה ידע ליה להא דרבי יצחק יהושפט הוה התם וקאמר להו דכתיב [11]ויאמר יהושפט האין פה נביא [ש](עוד לה') אמר ליה הא איכא כל הני אמר ליה כך מקובלני מבית אבי אבא סיגגון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסיגגון אחד המתנבא מה שלא נאמר לו כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר [12]כה אמר ה' [צבאות] הנני שובר את קשת עילם נשא חנניה ק"ו בעצמו מה עילם שלא בא אלא לעזור את בבל אמר הקב"ה הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן על אחת כמה וכמה אתא איהו בשוק התחתון אמר [13]כה אמר ה' וגו' שברתי את עול מלך בבל א"ל רב פפא לאביי האי לחבירו נמי לא נאמר א"ל כיון דאיתיהיב ק"ו למידרש כמאן דאיתמר ליה דמי הוא ניהו דלא נאמר לו המתנבא בשם עבודת כוכבים כגון נביאי הבעל הכובש את נבואתו כגון יונה בן אמיתי והמוותר על דברי נביא כגון חבריה

ומת הנביא ההוא (שכל) [וכל] מיתה האמורה בתורה סתם חנק הוא. אבל נביא הכובש נבואתו והמוותר על דברי הנביא ונביא שעבר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים. ואסיקנא המתנבא מה שלא שמע כגון צדקיה בן כנענה. ואע"ג דאמרינן מדכתיב ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו שמעינן מינה רוח נבות אטעיתיה מדהוה ליה למכתב בהא דאין סיגגון אחד עולה לשני נביאים. כלומר אין ב' נביאים מתנבאים בסיגגון אחד. והני כולהו עלה להן סיגגון אחד כלומר דבר אחד (וכולן מתנבאין בסיגגון אחד). כדכתיב עלה ויתן ה' ביד המלך ש"מ אין נבואה זו כהוגן דא"ר יצחק סיגגון אחד עולה לכמה

מסורת הש"ס

[ה] [נכערוך ערך פלג מ' גרים בית המטמולם לחכירו פסול פי' מי מתחלה עבדיעבו ה' כתי ופלגים חד בית לחבריה דהיינו ד' כתי וכו' ע"ש], [ב] [במשנה שבמשניות ובברייתא הממוכה אחת נתחייב], [ג] [תוספתא פי"ח], [ד] [פירש"י על בבא זו עי' ברש"י לקמן ב. וע"ע בפירש"י דמכות ב. ד"ה אתם קאי וכו' ובמ"ש תוס' שם ד"ה כל כו' ובד"ה זוממין], [ה] מכות ב. [ע"ש], [ו] [לעיל נב: פד:], [ז] שבת קמט: [לקמן קכ:], [ח] [נ"ל לה' עוד], [ט] [נ"ל אחר ד"ה לא בבית], [י] [מ"ש כבן], [כ] [דף לט.], [ל] זה שייך לע"ב, [מ] [כתובות פו.],

הגהות הב"ח

(א) גמ' דכתיב והאיש אשר לא ישמע וקרי ביה לא ישמיע וקרי ביה לא יִשָּׁמַע:

הגהות הגר"א

[א] גמ' והאיש אשר לא ישמע וגו'. נ"ב ג' הגשמוים וסיה וגו' אשר וגו' וכתיב אנכי וגו'. והיא הכנוה:

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

תורה אור השלם

1. וְכָל הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד:
דברים יז יג
2. וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ:
דברים יג יב
3. וּרְגַמְּהוּ כָּל אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ:
דברים כא כא
4. וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ:
דברים יט כ
5. וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ:
דברים יח יט
6. אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֶת אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא:
דברים יח כ
7. וַיַּעַשׂ לוֹ צִדְקִיָּהוּ בֶן כְּנַעֲנָה קַרְנֵי בַרְזֶל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר יְיָ בְּאֵלֶּה תְּנַגַּח אֶת אֲרָם עַד כַּלּוֹתָם:
דברי הימים ב יח י
8 וַיֹּאמֶר יְיָ מִי יְפַתֶּה אֶת אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה וְזֶה אֹמֵר בְּכֹה: וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְיָ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלָיו בַּמָּה: וַיֹּאמֶר אֵצֵא וְהָיִיתִי רוּחַ שֶׁקֶר בְּפִי כָּל נְבִיאָיו וַיֹּאמֶר תְּפַתֶּה וְגַם תּוּכָל צֵא וַעֲשֵׂה כֵּן:
מלכים א כב כ-כב
9. זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע תֹּפְשֵׂי מְרוֹם גִּבְעָה כִּי תַגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם יְיָ: ירמיהו מט טז
10. תִּפְלַצְתְּךָ הִשִּׁיא אֹתָךְ זְדוֹן לִבֶּךָ שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע תֹּפְשֵׂי מְרוֹם גִּבְעָה כִּי תַגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם יְיָ: ירמיהו מט טז 11. וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה נָבִיא לַיְיָ עוֹד וְנִדְרְשָׁה מֵאוֹתוֹ: מלכים א כב ז 12. כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת הִנְנִי שֹׁבֵר אֶת קֶשֶׁת עֵילָם רֵאשִׁית גְּבוּרָתָם: ירמיהו מט לה 13. כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר שָׁבַרְתִּי אֶת עֹל מֶלֶךְ בָּבֶל: ירמיהו כח ב

עין משפט נר מצוה

סז א מיי' פ"ד מהל' ממרים הלכה ג:
סח ב ג מיי' פ"ג מס הלכה ח:
סט ד מיי' שם ופ"ז שם הלכה יג:
ע ה מיי' שם פ"ג הלכה ח:
עא ו מיי' שם ופי"ח מהל' עדות הל' ז:
עב ז מיי' פ"ה מהל' ע"ז הלכה ח [ופ"ט מהל' יסודי התורה הל"ח] סמג לאוין לה:
עג ח מיי' פ"ט מהלכות יסודי התורה הל' ג סמג לאוין לג:
עד ט מיי' שם הל' ב סמג עשין ו:
עה י מיי' שם הלכה ג סמג לאוין שם:
עו כ מיי' פ"ה מהל' ע"ז הל' ו סמג שם:
עז ל מיי' פ"ג מהל' מיסודי בית המקדש הל' ד:
עח מ מיי' פי"ח מהל' עדות הלכה ז סמג עשין קי:
עט נ מיי' שם פ"כ הל"י:

רבינו חננאל

אמרי היכי דמי אי נימא דעבד ד' בתי בטבלא ואייתי בית אחרינא אנח גבייהו ולא חבריה בהדייהו אמאי חייב האי לחודיה קאי והני לחודייהו קיימי ואי מתחלה עבדינהו ה' בתי ופילש בית חד לחבריה דהיינו ד' כיון דעבדינהו שלא כהלכתן לאו תפלין דכתיבי באורייתא נינהו כלל והאי לא איגרע לפי שהוסיף עליו אלא גרוע ועומד הוה מעיקרא דהא פסול הוא כר' זירא דאמר בית המפולש לחבירו פסול ופרישנ' לא צריכא כגון דעבד טוטפת בת ד' בתי דהויא כהלכתא תפילין מעילאי ואייתי בית אחרינא וחבריה בהדייהו דהיינו כל המוסיף גורע העיקר וכדרבא דאמר בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול והאי כיון דאייתי בית מאבראי ואוקמיה קמי החיצון נעשה החיצון פנימי ואינו רואה אויר לפיכך הוא פסול ואתינן להשוויי לולב וציצית לתפילין ונדחו דלא דמו: **ת"ר** אין ממיתין אותו אלא בב"ד הגדול שבירושלים ואין ממיתין אותו אלא ברגל דברי ר' עקיבא. ר' יהודה אומר ממיתין אותו מיד לפי שאין מענין דינו כו': **ת"ר** ד' צריכין הכרזה מסית ובן סורר ומורה וזקן ממרא ועדים זוממין כולהו משום [דכתיב בהו] וכל ישראל וכל העם. בעדים זוממין כתיב והנשארים דלאו כולי עלמא חזו לסהדותא: **ת"ר** ג' מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו והמתנבא בשם ע"ז. מנא הני מילי אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי זה המתנבא מה שלא שמע אם אשר לא צויתיו הא לנביא אחר צויתיו זה המתנבא מה שלא נאמר לו. ואשר ידבר בשם אלהים אחרים זה המתנבא בשם ע"ז וכתיב

פט: אלו הן הנחנקין פרק עשירי סנהדרין

אליהו בהר הכרמל וכו'. משמע דבשם הקב"ה היה מתנבא לעבור וכיון דמוחזק מהימנינן ביה אע"ג דלא יהיב אות וכהאשה רבה (יבמות דף 5: ושם) נפקא לן דכתיב אליו תשמעון אפי' אמר לך עבור על אחת מכל מצות התורות בתורה כגון אליהו בהר הכרמל ותימה מאי קא פריך התם וליגמר מיניה כיון דע"פ הדיבור היה מתנבא מה שייך למילף מיניה לעבור משום תקנה דרבנן אלא על פי הדיבור ועוד למה לן הכא טעמא משום דאיתתחזק בנביאות הא אפילו בלא נביא שרי לב"ד לעבור משום מיגדר מילתא ויש לומר דמדקדק התם מלשונא דבריתא דקתני הכל לפי שעה דמשמע הכל מפני צורך השעה ואי על פי הדיבור למה לי צורך השעה בין לצורך בין שלא לצורך צריך לקיים צוויו של מקום אלא ודאי בנביא שעשה מדעתו קא אמרה בריתא דמיירי קרא והא דבעי הכא איתתחזק היינו משום דכי איתתחזק בנביאות סומכין עליו במה שהיה מבטיח לירידת אש ושותטין על הבטחתו קדשים בחוץ שבזכותו ובתפלתו תרד אש מהשמים ויהיה מגדר מילתא בדבר שיתקדש שמו של הקב"ה בריבים ויחזרו ישראל למוטב ומיהו בקראי משמע שעל פי הדיבור עשה דכתיב באליהו וכדברך עשיתי וגו' ופרש"י מאור הגולה בפירושו לנביאים וכדברך עשיתי שהקרבתי בשעת איסור הבמות וגרמה לומר דיין דעל פי הדיבור שרי משום צורך שעה הוא הדין שלא על פי הדיבור שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר כדאיתא בפ"ק דמגילה (דף ב:) ועוד י"ל דהא דקאמר אליהו וכדברך עשיתי לא שאמר לו הקב"ה אלא מקרא היה דורש דכתיב גוי וקהל גויים יהיה ממך ומלכין מ) עתידין בניך לעשות כמעשה נכרים פירוש לשחוט בחוץ ואני מסכים על ידו ולפי שהיה נביא מוחזק סמכו עליו שעליו נאמר מקרא זה:

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

חבריה דמיכה דכתיב [1]ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא וימאן האיש להכותו וכתיב [2]ויאמר לו יען אשר לא שמעת [וגו'] ונביא שעבר על דברי עצמו כגון עדו הנביא דכתיב [3]כי כן צוה אותי וכתיב [4]ויאמר לו גם אני נביא כמוך וכתיב [5]וישב אתו וכתיב [6]וילך וימצאהו אריה תני תנא קמיה דרב חסדא הכובש את נבואתו לוקה [6]אמר ליה מאן דאכיל תמרי בארבלא לקי מאן מתרי ביה אמר אביי חבריה נביאי מנא ידעי אמר אביי דכתיב [7]כי לא יעשה ה' [אלהים] דבר כי אם גלה סודו ודילמא הדרי ביה אם איתא דהדרי ביה אודועי הוו מודעי לכלהו נביאי והא יונה דהדרי ביה ולא אודעוהו יונה מעיקרא נינוה נהפכת אמרי ליה איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה המוותר על דברי נביא מנא ידע דאיענש דיהב ליה אות והא מיכה דלא יהיב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק שאני דאי לא תימא הכי אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ אלא [8]היכא דמוחזק שאני [8]ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם [9](אחר מאי) א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא אחר דבריו של שטן דכתיב [9]ויגדל הילד ויגמל וגו' אמר שטן לפני הקב"ה רבונו של עולם זקן זה חננתו למאה שנה פרי בטן מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו מיד והאלהים נסה את אברהם [10]ויאמר קח נא את בנך אמר רבי שמעון בר אבא [9]אין נא אלא לשון בקשה משל למלך בשר ודם שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה לו גבור אחד ונצחן לימים עמדה עליו מלחמה חזקה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו שלא יאמרו ראשונות אין בהם ממש אף הקב"ה אמר לאברהם ניסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכלן עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים את בנך ב' בנים יש לי את יחידך זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אשר אהבת תרוייהו רחימנא להו את יצחק וכל כך למה כדי שלא תטרף דעתו עליו קדמו שטן לדרך אמר לו [11]הנסה דבר אליך תלאה הנה יסרת רבים וידים רפות תחזק כושל יקימון מליך כי עתה תבא אליך ותלא אמר לו [12]אני בתומי אלך אמר לו [713]הלא יראתך כסלתך אמר לו זכר נא מי הוא נקי אבד כיון דחזא דלא קא שמיע ליה אמר ליה [14]ואלי דבר יגונב כך שמעתי מאחורי הפרגוד [15]השה לעולה ואין יצחק לעולה אמר לו [6]כך עונשו של בדאי שאפילו אמר אמת אין שומעין לו ר' לוי אמר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק אמר לו ישמעאל ליצחק אני גדול ממך במצות שאתה מלת בן שמנת ימים ואני בן שלש עשרה שנה אמר לו ובאבר אחד אתה מגרה בי אם אומר לי הקב"ה זבח עצמך לפני אני זובח מיד והאלהים נסה את אברהם [9]תנו רבנן נביא שהדיח בסקילה רבי שמעון אומר בחנק [6]מדיחי עיר הנדחת בסקילה רבי שמעון אומר בחנק נביא שהדיח בסקילה מ"ט דרבנן אתיא [16]הדחה [17]הדחה ממסית מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה ור"ש מיתה כתיבא ביה [6]וכל מיתה האמורה בתורה סתם בחנק. מדיחי עיר הנדחת בסקילה מ"ט דרבנן גמרי הדחה הדחה ממסית מה בסקילה אף נביא שהדיח בסקילה רבי שמעון אומר מיתה כתיבא ביה וכל מיתה האמורה בתורה סתם בחנק. מדיחי עיר הנדחת בסקילה גמרי הדחה הדחה אי ממסית אי מנביא שהדיח ר' שמעון אומר בחנק גמר הדחה הדחה מנביא שהדיח: ור"ש גמר [18]הדחה הדחה מנביא וליגמר ממסית דנין מסית רבים ממסית רבים ואין דנין מסית רבים ממסית יחיד אדרבה [6]דנין הדיוט מהדיוט ואין דנין הדיוט מנביא ור"ש [6]כיון שהדיח אין לך הדיוט גדול מזה אמר רב חסדא

מחלוקת

חבריה דמיכה דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכני נא. זה היה מיכיהו בן ימלא שנתנבא אותו היום על אחאב ליפול ביד ארם מפני שנפל בן הדד בידו ושלחו לשלום והיינו דקאמר אחאב ליהושפט לא ידבר עלי טוב כי אם רע [מ"א כב] מפני שנתנבא כבר את זו עליו ולא קיבל תבירו את דבריו דכתיב וימאן האיש להכותו: **עדו הנביא.** שנתנבא על מזבח א] ה' בבית אל שהיה ירבעם מקטר עליו ב) ובדברי הימים גבי יאשיהו כתיב והוא היה עדו: **כי כן צוה אותי.** בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים ג) (במקום הזה) ועבר על דברי עצמו ושמע לדברי הנביא השקר ואכל ושתה: **תמרי בארבילא.** תמרים הנתונים בכברה: **דילמא הדרו ביה.** פמלא של מעלה ויחסם על הרעה והם אינם יודעים והילך מתריגן בו התרלאת ספק: **והא יונה דהדרו ביה.** מהפוך את נינוה: **מעיקרא נינוה נהפכת אמרו ליה.** ברוח הקדש ומשמע נמי לטובה שיהפכו מעשיהם מרעה לטובה וכיון ששבו נתקיימה הנבואה ולא מיהדר הוא: **ואיהו דלא ידע.** הוא היה טועה וסבור שהוא לרעה: **מנא ידע.** הא גברא שזה נביא אמת שהקב"ה עושה ולא שמא סבור שזהו נביא שקר לפיכך מוותר על דבריו: **היכא דהוחזק.** שהוא לדיק ונביא אמת: **שאני.** ולא בעי אות: **היכי שמע ליה יצחק.** שהוא דבר אמת מה שלא נאמר לשום אדם להקריב את בנו: **שחוטי חוץ.** שהרי בית המקדש היה בירושלים: **הנסה דבר אליך תלאה.** וכי היה לאוהבך לנסותך בדבר שהיא תלאה אותך ומכרית את זרעך: **הנה יסרת רבים.** רבית והחיית' לו כל בני העולם בדבריה ועתה הנה בא להלאותך ולבהלך: **נביא שהדיח.** שמתנבא בשם הקב"ה לעבוד עבודת כוכבים: **הדחה.** כתיב הכא כי דבר סרה להליתך [דברים יג] וכתיב במסית כי ביקש להליתך וגו' [שם]: **מיסה לחב ביה.** והך גזירה שוה לא גמר מרביה דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו: **ורבי שמעון גמר הדחה הדחה מנביא.** דבעיר הנלחת אגמריה רביה גזירה שוה מסיני לדון הדחה הדחה ומסתברא דמנביא אגמריה הלכה למשה גזירה שוה זו כדיהיב טעמא למלתיה:

מחלוקת

עין משפט נר מצוה

פ א מיי' פ"ט מהלכות יסודי התורה הל' ג:

רבינו חננאל

שמים: תני תנא קמיה דרב חסדא לוקה א"ל ומי התרה בו דלקי כלומר מי יודע ששלחו אלהים להינבא והסתיר נבואתו ואמר אביי חבריו הנביאים שגילה כדכתיב כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ודלמא הדרו ביה כו': **המוותר** על דברי נביא ואינו עושה כל מה שיאמר לו אלא ממאן לשמוע דבריו כגון חבריה דמיכיהו כדכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר לרעהו בדבר ה' הכני נא וימאן האיש להכותו וכתיב ויאמר לו יען אשר לא שמעת בקול ה' הנך הולך מאתי והכך האריה וילך מאצלו וימצאהו האריה ויכהו דינו בידי שמים. ואקשינן מנא ידע דהוא נביא ואיענש ושנינן מוחזק בנביאות הוה אבל מאן דלא מוחזק לא מיחייב לקבולי מיניה עד דיהיב ליה אות ומופת ומאן דמוחזק מקבלינן מיניה מאליהו בהר הכרמל אילולי שהיה מוחזק בנביאות היכי הוו מקבלי מיניה ועבדי שחוטי חוץ אלא ש"מ היכא דמוחזק שאני. ונביא שעבר על דברי עצמו כגון עדו הנביא שנאמר כי כן צוה אותי בדבר ה' לאמר לא תאכל לחם ולא תשתה מים ולא תשוב בדרך אשר הלכת ויאמר לו גם אני נביא כמוך ומלאך דבר אלי בדבר ה' לאמר השיבהו אתך אל ביתך ויאכל לחם וישתה מים כחש לו דינו בידי שמים שנאמר וימצאהו האריה בדרך וימיתהו. ירושלמי א"ר שמואל בר רב יצחק ונביא אחד זקן ישב בבית אל זה אמציהו כהן בית אל: ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם אחר מי א"ר יוחנן אחר דברי השטן שאמר לפני הקב"ה רבון כל העולמים זקן זה חננתו למאה פרי [בטן] ומכל סעודות שעש' לא היה לו להקריב לפניך תור או בן יונה אחד. א"ל כלום עשה אלא למען בנו אם אני אומר לו זבח אותו לפני עושה. מיד והאלהים נסה את אברהם כו' ר' לוי אמר אחר דברי ישמעאל שאמר ליצחק אני גדול ממך במצות שאתה נמלתה בן ח' ימים ואני בן י"ג שנה א"ל ובאבר אחד אתה מייראני אם אומר לו הקב"ה זבח עצמך מיד אני זובח את עצמי. מיד והאלהים נסה את אברהם: **ת"ר** נביא שהדיח בסקילה מאי טעמא גמרי הדחה הדחה ממסית מה בסקילה אף נביא שהדיח בסקילה רבי שמעון אומר מיתה כתיבא ביה וכל מיתה האמורה בתורה סתם בחנק. מדיחי עיר הנדחת בסקילה גמרי הדחה הדחה אי ממסית אי מנביא שהדיח ר' שמעון אומר בחנק גמר הדחה הדחה מנביא שהדיח:

מסורת הש"ס

א) מכות כ:, ב) [ל"ל מאי אמר ר"א בע"ר], ג) [לעיל מג: ברכות ט. סוטה יוד:], ד) [פירושו דמלתא תמצא בתוס' ב"מ נח: סוף ד"ה הלא], ה) [אדר"נ פ"ל], ו) לעיל סז. פל., ז) [לעיל כ.], ח) [לעיל נב: ופד:], ט) [לעיל פד.], י) [סס], יא) לא נמצא שם מפורש וכרל"ק כתב רמז לזה, יב) ס"פ ל"ג, מ) [נ"ל פ' וישלח],

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה עדו הנביא שנתנבא על מזבח בית אל כו' כל"ל:

מוסף רש"י

מאן דאכיל תמרי בארבלא לקי. האוכל תמרים בכברה יהא לוקה, בתמיה (מכות כ:).

תורה אור השלם

1. וְאִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי הַנְּבִיאִים אָמַר אֶל רֵעֵהוּ בִּדְבַר יְיָ הַכֵּנִי נָא וַיְמָאֵן הָאִישׁ לְהַכֹּתוֹ:
מלכים א כ לה
2. וַיֹּאמֶר לוֹ יַעַן אֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְיָ הִנֶּךְ הוֹלֵךְ מֵאִתִּי וְהִכָּךְ הָאַרְיֵה וַיֵּלֶךְ מֵאֶצְלוֹ וַיִּמְצָאֵהוּ הָאַרְיֵה וַיַּכֵּהוּ:
מלכים א כ לו
3. כִּי כֵן צִוָּה אֹתִי בִּדְבַר יְיָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל לֶחֶם וְלֹא תִשְׁתֶּה מָיִם וְלֹא תָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלַכְתָּ:
מלכים א יג ט
4. וַיֹּאמֶר לוֹ גַּם אֲנִי נָבִיא כָּמוֹךָ וּמַלְאָךְ דִּבֶּר אֵלַי בִּדְבַר יְיָ לֵאמֹר הַשֵּׁבֵהוּ אִתְּךָ אֶל בֵּיתֶךָ וְיֹאכַל לֶחֶם וְיִשְׁתֶּה מָיִם כַּחֵשׁ לוֹ:
מלכים א יג יח
5. וַיָּשָׁב אִתּוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם בְּבֵיתוֹ וַיִּשְׁתֶּה מָיִם:
מלכים א יג יט
6. וַיֵּלֶךְ וַיִּמְצָאֵהוּ אַרְיֵה בַּדֶּרֶךְ וַיְמִיתֵהוּ וַתְּהִי נִבְלָתוֹ מֻשְׁלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ וְהַחֲמוֹר עֹמֵד אֵצְלָהּ וְהָאַרְיֵה עֹמֵד אֵצֶל הַנְّבֵלָה:
מלכים א יג כד
7. כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי אֱלֹהִים דָּבָר כִּי אִם גָּלָה סוֹדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים:
עמוס ג ז
8. וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:
בראשית כב א
9. וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמֶל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָּדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת יִצְחָק:
בראשית כא ח
10. וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֵךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ:
בראשית כב ב
11. הֲנִסָּה דָבָר אֵלֶיךָ תֵּלָאֶה וְעַצֵּר בְּמִלִּין מִי יוּכָל: הִנֵּה יִסַּרְתָּ רַבִּים וְיָדַיִם רְפוֹת תְּחַזֵּק: כּוֹשֵׁל יְקִימוּן מִלֶּיךָ וּבְרֶכֶיךָ כֹּרְעוֹת תֵּאֻמָּץ: כִּי עַתָּה

12. תָּבוֹא אֵלֶיךָ וְתֵלֶא תִּגַּע עָדֶיךָ וְתִבְהָל: איוב ד ב-ה
13. הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתֶךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ: זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבֵד וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ: איוב ד ו-ז
14. וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנַּב וְתִקַּח אָזְנִי שֹׁמֶץ מִנֶּהּ: איוב ד יב
15. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: בראשית כב ח
16. וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר סָרָה עַל יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפְּדֶךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: דברים יג ו
17. וְסָקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: דברים יג יא
18. יְצֵאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם: דברים יג יד

מחלוקת. דרבנן ורבי שמעון בנגיעה בעובר כל הגוף בעבודת כוכבים ואומר נגמר ובא האות והמופת וגו' נלכה ונעבדה[ט] היינו עקירת הגוף ובטול מקצת התם נמי כתיב בסיפא יומת כי דבר סרה וגו' להדיחך מן הדרך ואפי' במקצת במשמע ומיהו לא מישתעי קרא אלא בע"ז דדבר למד מעניינו: **אבל עוקר הגוף דשאר מצות דברי הכל בחנק.** דנפקא לן מקרא אחרינא האמור בפרשה אחרינא דלא כתיב בה הדחה אך הנגיה אשר יזיד לדבר דבר בשמי (דברים יח) והיינו מה שלא שמע וכתיב ומת הנגיה ההוא וכל מיתה האמורה סתם חנק הוא: **פטור.** דהתם דבר כתיב דבר שלם ולא חצי דבר: **נלכה זו מצות עשה.** ברייתא היא בספרי[ט] גבי פרשת נגיה המדיח דכתב בה הדחה (שם יג) להדיחך מן הדרך אשר צוך ה' אלהיך ללכת בה וגו' ודריש קרא יתירא ללכת זו מצות עשה דמשמע לעשות ולא משמע לחזרה: **בה לא תעשה.** דגמרינן מאשר חטא בהי[י] דבלא תעשה מיירי אלמא דשאר מצות נמי הכא גבי הדחה כתיבי דאי לא משתעי קרא אלא בע"ז מאי עשה איכא: **וכן בשאר מצות.** דהאי נלכה בה לא משמע ליה לרב המנונא אותנתא: **דרחמנא אמר מן הדרך.** ואע"ז קאי דאכתי לא איתרבו שאר מצות בהאי עניינא דנלכה בה כולה משמע: **ד"ה פטור.** ואפילו מחנק דהתם דבר שלם כתיב ולאו לעוקר דברי תורה האי כי יזיד לדבר דבר קאי דהתם סקילה הוא אלא אדבריס בעלמא כגון נדקיה בן כנענה: **היום עובדה.** כלומר היינו קיום מקצת וביטול מקצת: **כרב חסדא.** דאמר בע"ז הוא דפליגי אבל בשאר מצות עוקר הגוף הוא בחנק וביטול מקצת פטור: **ר"ש פוטר והוא הדין לרבנן.** דגבי חנק דבר שלם כתיב ולרב חסדא הא דנקט ר"ש הא קמ"ל דריש דקתני סתמא חייב ואפילו לרבנן בחנק דרבי שמעון הוא דקא מחייב חנק ולא סקילה דשאר מצות בעניינא הדחה דסקילה לא כתיבי: **מר דאתיא ליה כו'.** לרבנן בסקילה לרבי שמעון בחנק [ט] והוא הדין לרבנן ולרב המנונא. האי דנקט ר' שמעון רבותא הוא כלומר ואפילו מחנק דרבי שמעון פטור וכ"ש מסקילה דמחייבי ליה רבנן בעוקר את הכל: **אם יאמר לך נביא.** המוחזק עבור על דברי תורה הכל לפי תקנת השעה כגון אליהו בהר הכרמל בשחוטי חוץ: **נתנה התורה ממשלה בה.** כלומר אפילו תראה אותו נגיה מושל ועושה כרצונו דכתיב (דברים יג) ונתן אליך אות או מופת: **שהחיילו נביא אמת.** כגון חנניה הנביא והאי ונתן אליך אות בעודו נביא אמת יתן לך אות בנבואה אחרת ולבסוף כשיחזור להרשיע יאמר לעבוד עבודת כוכבים וסמוך עלי שהרי מוחזק אני על ידי אות ומופת שנתתי לך בכר: [ט] **לרשות הבעל.** כגון מסרה האב לשלוחי הבעל ועדיין היא בדרך ולא קיימו בה בית אביה: **לאותה מיתה.** שהיו מחייבין את הנידון: **וכועלה.** כלומר וכל הבועלים נידונין כמיתת הנבעלת חוץ מבועל בת כהן: **מה ת"ל לאחיו.** לכתוב כאשר זמם לעשות ולישתוק: **אם לו הוקשו.** לבועל שהיו מחייבין אותו חנק: **אם לה.** שמחייבין אותה שריפה: **לאחיו ולא לאחותו.** כל היכא דבעדותן מחייבין איש ואשה ודיינן חלוק כי הכא לו הוקשו:

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא.

מעיקרא איירי באדבע מיתות ומפרש ואזיל להו לגולהו והדר מפרש הני דאין להם חלק לעולם הבא: **ה"ג האומר אין תחיית המתים מן התורה.** [ק] שכופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן[ק] מניין לתחיית המתים מן התורה ואפי' יהא מודה ומאמין שיהיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה מה לנו ולאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הלכך כופר גמור הוא: **אפיקורוס.** מפרש בגמרא [לט:]: **ספרים החיצונים.** מפרש בגמרא [ק:]: **גמ'** ויהי

מחלוקת בעוקר הגוף דעבודת כוכבים וקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים דרחמנא אמר [1]מן הדרך אפילו מקצת הדרך אבל עוקר הגוף דשאר דברי הכל בחנק וקיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות דברי הכל פטור מתיב רב המנונא [1]ללכת זו מצות עשה בה זו מצות לא תעשה ואי סלקא דעתך בעבודת כוכבים עשה בעבודת כוכבים היכי משכחת לה תרגמה רב חסדא [2]ונתצתם רב המנונא אמר מחלוקת בעוקר הגוף בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות וקיום מקצת וביטול מקצת דעבודת כוכבים דרחמנא אמר מן הדרך אפילו מקצת הדרך אבל קיום מקצת וביטול מקצת דבשאר מצות דברי הכל פטור ת"ר [ו][א]המתנבא לעקור דבר מן התורה חייב לקיים מקצת ולבטל מקצת ר"ש פוטר ובעבודת כוכבים אפילו אומר היום עיבדוה ולמחר בטלוה דברי הכל חייב אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ לה כרב חסדא רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה כרב המנונא אביי סבר לה כרב חסדא ומתרץ לה כרב חסדא המתנבא לעקור דבר מן התורה דברי הכל בחנק לקיים מקצת ולבטל מקצת ר"ש פוטר והוא הדין לרבנן ובעבודת כוכבים אפילו אומר היום עיבדוה ולמחר בטלוה חייב מר כדאית ליה ומר כדאית ליה רבא סבר לה כרב המנונא ומתרץ לה כרב המנונא המתנבא לעקור דבר מן התורה בין בעבודת כוכבים בין בשאר מצות חייב מר כדאית ליה ומר כדאית ליה [ו]לקיים מקצת ולבטל מקצת בשאר מצות ר"ש פוטר והוא הדין לרבנן ובעבודת כוכבים אפילו אומר היום עיבדוה ולמחר בטלוה חייב מר כדאית ליה ומר כדאית ליה א"ר אבהו א"ר יוחנן [2]בכל אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מעבודת כוכבים שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו תניא רבי יוסי הגלילי אומר הגיע תורה לסוף דעתה של עבודת כוכבים לפיכך נתנה תורה ממשלה בה שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו תניא א"ר עקיבא חם ושלום שהקדוש ב"ה מעמיד חמה לעוברי רצונו אלא כגון חנניה בן עזור שמתחלתו נביא אמת ולבסוף נביא שקר: וזוממי בת כהן: מנהני מילי אמר רב אחא בריה דרב איקא דתניא ר' יוסי אומר מה ת"ל [3][ג]ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו לפי שכל [7]המזוממין שבתורה זוממיהן ובועליהן כיוצא בהן בת כהן [ט]היא בשריפה ואין בועלה בשריפה זוממין איני יודע אם לו הוקשו אם לה הוקשו כשהוא אומר לעשות לאחיו [ו]לאחיו ולא לאחותו:

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

כל ישראל [ט][ג]יש להם חלק לעולם הבא שנאמר [4]ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר [ו][ד]ואלו שאין להם חלק לעולם הבא [ט]האומר אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורוס ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים [ט]והלוחש על המכה ואומר [5]כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אבא שאול אומר אף [ט]ההוגה [ט]את השם באותיותיו [ו]שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא שלשה מלכים ירבעם אחאב ומנשה ר' יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנאמר [6]ויתפלל אליו [ט]וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו אמרו לו למלכותו השיבו ולא לחיי העולם הבא השיבו ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי: **גמ'** וכל כך למה תנא הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית המתים שכל מדותיו של הקב"ה [ט]מדה כנגד מדה דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מניין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה שנאמר [7]ויאמר אלישע שמעו דבר ה' [וגו'] כעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון וכתיב [ו][8]ויען השליש אשר (המלך) נשען על ידו את איש האלהים ויאמר הנה ה' עושה ארובות בשמים היהיה הדבר הזה ויאמר [ט]הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל

וכתיב

ו) [הוריות ד:], [הוריות ד:], ג) [הגהו ממש תיבות ועשיתם לו כאשר זמם לעשות נראה דאינם מן הגירסא אלא עיקר הגי' כדאיתא בפירש"י מה ת"ל לאחיו], ד) [י"ג המוממין], ה) [לעיל נא. ע"ש], ו) [שם:], ז) [ע"ז יח.], ח) שבועות טו:, ט) ע"ז יח., י) חגיגה טו:, כ) [ויעתר לו], ל) [ל"ל למלך], מ) [ל"ל הנכה], נ) [דברים יג], ס) [לקמן יג], ע) [ויקרא ד], פ) הוא דבור בפ"ע. רש"ל, צ) מן ד"ה לרשות עד ד"ה מה מ"ל שיך למתני' לעיל פט., ק) כ' ב"ש שאין זה מדברי רש"י, ר) [ע"ב ולא:],

גליון הש"ס

מתני' כל ישראל יש להן חלק, עי' כתובות דף קג ע"ב תוס' ד"ה מזומן: **שם האומר** אין תחיית המתים. עי' סוטה ד"ה ע"א תוד"ה כל: **שם** ההוגה את השם. עי' סוכה דף ה' ע"א תוד"ה יו"ד ה"א. שבועות דף לד ע"א תוס' ד"ה בחלף: **גמ'** מדה כנגד מדה. עי' סוטה דף מ' ע"ב:

מוסף רש"י

ואין בועלה בשריפה. אלא בחנק כשאר אשת איש (מכות ב.). **לאחיו ולא לאחותו.** ולא כאשר זמם לעשות לאחותו, אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש, וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש, כגון שהעידוה שהרגה את הנפש, שחללה את השבת, נהרגין בזמיתתה, אלא מיעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקיים בהן הזמה במיתת הבועל (דברים יט יט).

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ט מהל' יסודי התורה הל"א והל' ג ד]:

פא ב מיי' פ"ט מהלכות יסודי התורה הל"ג והל"ה והיינו לפי שעה וע"ש:

א ג מיי' פ"ג מהלכות תשובה הלכה ה:

ב ד מיי' שם הלכה ו:

תורה אור השלם

1. וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר סָרָה עַל יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדֶךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: דברים יג ו
2. וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרִיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא:
דברים יב ג
3. וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ:
דברים יט יט
4. וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:
ישעיהו ס כא
5. וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ: שמות טו כו
6. וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלִַם לְמַלְכוּתוֹ וַיֵּדַע מְנַשֶּׁה כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים:
דברי הימים ב לג יג
7. וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע שִׁמְעוּ דְּבַר יְיָ כֹּה אָמַר יְיָ כָּעֵת מָחָר סְאָה סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן:
מלכים ב ז א
8. וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר יִסְמָךְ נִשְׁעָן עַל יָדוֹ אֶת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר הִנֵּה יְיָ עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנֶּךָּה רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל:
מלכים ב ז ב

ויהי לו כן וירמסו אותו. דבדבר שכפר בו נדון שלא אכל משם וגרמס בדרגלי הבהמים לקנות: [ט] **(וכי אהרן קיים לעולם.** כלומר וכי אהרן חיה כל כך שתתן לו תרומה והלא לא נכנס לארץ ישראל ומאי האי דקאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן): **לעולם קיים.** ולא דווקא אלא כלומר הלא לא נגזר עליו שיחיה כל כך: **שעתיד לחיות לעולם הבא: דבי רבי ישמעאל תנא.** הא דכתיב לאהרן ולו אהרן לך כאהרן וכו': **מה ארי ספק דורס ואוכל.** ואין אנו יודעין כשנוטל בהמה מן העדר אם דעתו לדורסה ולאוכלה מיד קודם שתסריח או לא אלא לטרוף ולמלא (חורו) [תאותו] ולאחר זמן יאכלנה כשתסריח וה"ע כהן עם הארץ כשאנו נותנין לו תרומה בידו אין אנו יודעין אם יאכלנה בטהרה או בטומאה. [אי נמי] ספק דורס שארי דרכו לדרוס ולרמוס בהמה ברגליו ואוכלה כשהיא דרוסה מנוולת ופעמים שנותנה בחורו ואינה מנוולת: **עון אשמה.** עונות הרבה מטעין עליו: **נאכלם אם קדשיהם.** ומתרגמינן במיכלהון בסולתא דית קודשיהון: **אלא להם.** דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם ארץ ישראל וכי להם ניתנה והלא לבניהם ניתנה אלא מלמד שעתידין לחיות ועתיד הקב"ה ליתן להם את ארץ ישראל: **הנך שוכב עם אבותיך וקם.** הנה אתה מת שוכב והנה אתה קם שתחיה לעתיד לבא ואמאי וקם אהנך קאי: **דילמא וקם העם וזנה.** דלקמי' קאי ולאו אדלעיל והיינו אחד [ט] מג' מקראות שאין להם הכרע[ע]: **יחיו מתיך.** דמתיס שבארץ ישראל יחיו: **נבלתי יקומון.** אפי' נפלים יחיו במסכת כתובות [פ]: **ודילמא מתיס שהחיה יחזקאל.** דהסיא קרא יחיו מתיך ישעיה אמרו והוא קדם ליחזקאל שתנבא בימי חזקיה והיה מתנבא פסוק זה על שהיה עתיד יחזקאל להחיות מתים אבל לעולם הבא לא: **דובב.** פרונמיי"ש בלע"ז כלומר נעות ומתנודדות שפתי ישיני עפר מכלל שיחיו: **מרחשן שפוותיהו בעלמא.** שפתותיהן נעות מעט בתוך הקבר אבל אין חיין ויוצאין לאויר העולם וכרבי יוחנן וכו': **ולא קבלו ממנו עד שאמר להם וכו': חייס לבלס היום.** דהאי יום מיותר הוא דמצי למכתב חייס בלבס מה תלמוד לומר היום כהיום מה היום וכו' כך שמעתי: **הנך שוכב עם אבותיך וקם.** הרי תחיית המתים העם הזה וזנה הרי מה שעתיד להיות: **פגגא בידך.** דמהאי קרא נפקא דיודע מה שעתיד: **זייפתם ולא העליתם.** כזב אתם אומריס ואין ממש בדבריכם: **לאו לעולם הבא.** אלמא יש תחיית המתים: **מהכרת תכרת.** הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא: **אינהו הוו אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם.** ולהכי אמר להו הכי כי היכי דלא להוי להו פתחון פה: **הכרת תכרת.** בעבודת כוכבים כתיב: **והלא כבר נאמר.** בעבודת כוכבים את ה' הוא מגדף ונכרתה דס"ל מגדף [פ] היינו עובד עבודת כוכבים: **וכי שלשה עולמים יש וכו'.** ור"ע סבירא ליה דמגדף היינו מבכך השם: **והשתא כין לרבי ישמעאל כין לר"ע עונה בה מאי עבדי ליה מבעי ליה וכו': שעונה בה.** אלא שב קודם מיתה הוי בכרת אבל שב לא: **דחיי שבבי.** שהמתים חייס: **וילילו מעיר.** שעתידין ישראל לצין ולפרוח מעיר ירושלים וכדאמרינן (כתובות דף קיא.) הקב"ה עושה להם מחילות לצדיקים והולכין ועולין לירושלים: אמרה

[א] (מיי' פ"ו מהל' תרומות הל' כז):

ג ב מיי' פ"ח מהלכות תשובה הל"ח:

ד ג מיי' שם הלכה ב והסגות ובהפירוש שהביא בעל מ"ע בשם הרמב"ן:

תורה אור השלם

1. וַיְהִי לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת:

מלכים ב ז כ

2. כֵּן תְּרִימוּ גַּם אַתֶּם תְּרוּמַת יְיָ מִכֹּל מַעַשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת יְיָ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן:

במדבר יח כח

3. וַיֹּאמֶר לָעָם לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם לְתַת מָנָת הַכֹּהֲנִים וְהַלְּוִיִּם לְמַעַן יֶחֱזְקוּ בְּתוֹרַת יְיָ:

דברי הימים ב לא ד

4. וְשָׁמְרוּ אֶת מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמַתּוֹ בוֹ כִּי יְחַלְּלֵהוּ אֲנִי יְיָ מְקַדְּשָׁם: ויקרא כב ט

5. וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדְּשָׁם: ויקרא כב טז

6. וְגַם הֵקַמְתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָהּ: שמות ו ד

7. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וַעֲזָבֻנִי וְהֵפֵר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר כָּרַתִּי אִתּוֹ:

דברים לא טז

8. יְחִיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ וְאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל:

ישעיהו כו יט

9. וְחִכַּךְ כַּיַּיִן הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים:

שיר השירים ז י

10. וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: דברים יא ט

11. וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּיְיָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: דברים ד ד

12. כִּי דְבַר יְיָ בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ:

במדבר טו לא

13. וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ:

במדבר טו ל

14. יְהִי פִּסַּת בֻּר בָּאָרֶץ בְּרֹאשׁ הָרִים יִרְעַשׁ כַּלְּבָנוֹן פִּרְיוֹ וְיָצִיצוּ מֵעִיר כְּעֵשֶׂב הָאָרֶץ:

תהלים עב טז

הגהות הגר"א

[א] גמ' סימן לזיק גם גשם קס. ג"כ לר"ק ק"ס גש"ס ג"ס סי' כל"ל:

לעזי רש"י

פרונמיי"ש [פרומיי"ר]. להיות חסר מנוחה.

מוסף רש"י

ויאמר לעם. ביהושפט כתיב בדברי הימים, סיפיה דקרא למען יחזקו בתורת ה'. **מגת.** מלגן כהונה (שם). **דובבות.** נעות, לשון דבר שמרמיה ומבלבן (יבמות צז.) והגאה הוא לו שדומה כמי (בכורות לא:). **דברה תורה כלשון בני אדם.** הכי משמעו בני אדם (נדרים ג.). **והלא כבר נאמר וגו' ונכרתה.** נאותה פרשה עצמה גבי מגדף, וה"ע סבירא ליה מגדף היינו מבכך את השם, כדאמר בכריתות (ז:) ועולה הבא לא נפקא ליה בע"ז אלא מהכרת תכרת, ור' ישמעאל לאו לר"ע פריך והלא כבר נאמר ונכרתה, דהא ר"ע במבכך את השם מוקים לה, אלא טעמא דגפשיה קאמר והלא כבר נאמר ונכרתה, ואגא סבירא ליה דבע"ז כתיבא (לעיל סד:).

מסורת הש"ס

ח) מכות יא. בכורות טו., ב) [ליתא בע"י], ג) ס"ל מכאן אמרו שאין נותנין מתנה לכהן ע"ה, ד) חולין קלז., ה) [ס"ל הכהנים והלויים], ו) [בסמיס מנו: ע"ש], ז) יבמות לז. ע"ש בכורות לא: ע"ש, ח) רש"ל מ"ז, ט) [מו"ק כח.], י) [קידושין יז: וש"נ], כ) לעיל סד: [שבועות יג.], ל) [שבועות יג.], מ) [כתובות קיא: ועי' תופפות חולין קז: ד"ה חטה], נ) רש"ל מ"ז, ס) [ס"ל מחמשה], ע) [יומא נב.], פ) [לף קיא.], צ) [ס"ל היום], ק) [לעיל סד: כריתות ז:],

אתם לתת להם את ארץ כנען לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה: [א] (צד"ק ג"ם גש"ם ק"ם סימן): שאלו מינין את רבן גמליאל מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים אמר להם מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ולא קיבלו ממנו מן התורה דכתיב [7] ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם אמרו לו ודילמא וקם העם הזה וזנה מן הנביאים דכתיב [8] יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך וארץ רפאים תפיל ודילמא מתים שהחיה יחזקאל מן הכתובים דכתיב [9] וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים ודילמא רחושי מרחשן שפוותיה בעלמא כר' יוחנן [ט] דאמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק כל מי שנאמרה הלכה בשמו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר שנאמר דובב שפתי ישנים עד שאמר להם מקרא זה [10] אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מיכן לתחיית המתים מן התורה וי"א מן המקרא הזה אמר להם [11] ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום [פ] (פשיטא דחיים כולכם היום אלא אפילו ביום שכל העולם כולם מתים אתם חיים) מה היום כולכם קיימין אף לעוה"ב כולכם קיימין שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניה מניין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות אמר להו תרווייהו מן המקרא הזה שנאמר [7] ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה ודילמא וקם העם הזה וזנה אמר להו [ט] נקוטו מיהא פלגא בידייכו דיודע מה שעתיד להיות איתמר נמי א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מניין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות שנאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם וגו' תניא א"ר אליעזר בר' יוסי בדבר זה זייפתי ספרי מינים שהיו אומרים אין תחיית המתים מן התורה אמרתי להן זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום שאתם אומרים אין תחיית המתים מן התורה הרי הוא אומר [12] הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה הכרת תכרת בעולם הזה עונה בה לאימת לאו לעולם הבא א"ל רב פפא לאביי ולימא להו תרווייהו מהכרת תכרת אינהו הוו אמרי ליה [ט] דברה תורה כלשון בני אדם כתנאי [פ] הכרת תכרת [2] הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא דברי ר"ע אמר לו ר' ישמעאל והלא כבר נאמר [13] את ה' הוא מגדף ונכרתה וכי שלשה עולמים יש אלא ונכרתה בעולם הזה הכרת לעולם הבא הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם בין ר' ישמעאל ובין ר"ע עונה בה מאי עבדי ביה לכדתניא [ט] יכול אפילו עשה תשובה ת"ל עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה שאלה קליאופטרא מלכתא את ר"מ אמרה ידענא דחיי שבבי דכתיב [14] ויציצו מעיר כעשב הארץ אלא כשהן עומדין עומדין ערומין או בלבושיהן עומדין אמר לה [פ] ק"ו מחיטה [2] ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין צדיקים שנקברים בלבושיהן על אחת כמה וכמה א"ל קיסר לרבן גמליאל אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי

[7] (מיי' פ"ח מהל' תשובה ה"ח):

[8] (מיי' שם הלכה ג והסגות ובהפירוש שהביא בעל מ"ע בשם הרמב"ן):

[9] (מיי' שם הלכה ד):

[10] (מיי' שם הלכה ה):

[11] (מיי' שם הלכה ו):

[12] (מיי' שם הלכה ז):

[13] (מיי' שם הלכה ח):

[14] (מיי' שם הלכה ט):

אמרה ליה ברתיה שבקיה ואנא מהדרנא ליה שני יוצרים יש בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט איזה מהן משובח א"ל זה שיוצר מן המים א"ל מן המים צר מן הטיט לא כל שכן דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית מה כלי זכוכית שעמלן ברוח בשר ודם נשברו יש להן תקנה בשר ודם שברוחו של הקב"ה על אחת כמה וכמה א"ל ההוא מינא לר' אמי אמריתו דשכבי חיי והא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר הלכו ובנו אותו לימים נפלו אמר להם חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים אמרו לו אין אנו יכולין כעם עליהם ואמר להן במקום שאין מים ועפר בניתם [6]עכשיו שיש מים ועפר על אחת כמה וכמה ואם אי אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה למחר השריץ ונעשה כלו בשר שמא תאמר לזמן מרובה עלה להר

אמרה ליה ברתיה. דקיסר לרבן גמליאל שבקיה: **שני יוצרים וכו'.** משל הוא. אלו היו שני יוצרים בעירנו אחד יוצר כלים מן המים וכו': **אמרה לו.** א"כ הקב"ה אם מן המים הוא מגייר דמטפה קרומה שהיא כמים הוא מוליד: **מן העפר לא כל שכן.** שבידו: **דבי רבי ישמעאל תנא קל וחומר מכלי זכוכית.** וזו היא תשובה שהשיבה לאביה: **מה כלי זכוכית שעמלן ברוח של אדם.** שכשהוא עושה אותו יש לו שפופרת ונופח לתוכה וכן נשמע מפי האומנין: **יש להם תקנה.** להתיכן ולחזור ולעשות מהן כלי. והא דאמרינן בחגיגה (דף טו.) ונוחין לאבדם ככלי זכוכית לא שאין להם תקנה אלא שנפסדין לשעתן ואין מתקיימין: **עכשיו שיש מים.** וכי נמי הקב"ה יוצר את האדם מטפה קטנה שאין בה ממש וכ"ש שיכול לברואתו מן העפר. אי נמי כל העולם כולו יצר מתוהו: **ואם אי אתה מאמין.** שהקב"ה יוצר מן העפר: **עכבר.** שקורין אשקרו"ל ויש במינו שאין נברואין על ידי תולדה: **היום.** מתחיל לברא ונלאת מן העפר ולמחר מהלך כשהוא נברא כדאמרי' בשחיטת חולין בהעור והרוטב (דף קמ.): **ושמא תאמר לזמן מרובה.** שאותו שרץ אינו נברא לאלתר אלא לזמן מרובה שבוע או שבועיים ותהא סבור שאין הקב"ה מחיה המתים לפי שעה: **לך עלה להר וכו': חלזון.** תולעת [8] שיוצא מן היס אחד לשבעים שנה וגובעין בדמו תכלת[9]. ולכתחלה אינו נראה בכל ההר אלא חלזון אחד: **ונמחר.** שהנשמים יורדין מתמלא כולו חלזונות. ונראה למורי שביבי חלזון [10] (ראשון) משריצין כולן. אלמא יש בידו לחיות לפי שעה: **גביהא בן פסיסא.** כך שמו והיתה לו עקמומיות בגבו כדמוכח לקמן: **ווי לכון חייכא.** אוי לכם לרשעים: **דחיי מתיס.** אותן שהן חיין רואין אנו שמתין והיאך יעלה על דעתנו שהמתים מחזרין וחייס: **דלא הוו.** אותן שלא היו מעולם נולדין ונולדין וחיין אותן שהיו כבר לא כ"ש שמחזרין וחיין: **א"ל.** מינא: **חייכא קרייס לי וכו'.** בא לקנתרו: **דימוסנאי.** עוברין בעלי חמס שהיו רולין ליטול חלק ביהודה ובירושלים: **שבאו בני אפריקא לדון וכו'.** ובמגלת תענית חשיב להו כל אותן ימים שנעשה בהן נסים לישראל וקבעוס יו"ט ולהכי קאמר הכא בעשריס ואלבעה בניסן לומר דיוס טוב הוא ואסור בהספד משוס נס זה: **ארץ כנען לגבולותיה.** דלהך ארעא קרי ארץ כנען ואתס ירשתס שלא כדין דשלנו הוא דכנען אבינו היה: **אגטין.** כתבים שלא יטול אחד בחלק חבירו כמו שעשה אברהם לישמעאל שלא ליטול במה שנתן ליצחק כלוס יש לזה על זה כלוס: **שם טומאה.** כשוף ומעשה שדיס: בכורות

וראה שהיום [3]אין בו אלא חלזון אחד למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות א"ל ההוא מינא לגביהא בן פסיסא ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי חיין דחיין מיתי דמיתי חיין א"ל ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין דלא הוו חיי דהוי חיי לא כ"ש א"ל חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמותך מינך א"ל אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול ת"ר [4]בעשרים וארבעה בניסן איתנטילו דימוסנאי מיהודה ומירושלים כשבאו בני אפריקיא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב [1]ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה אמר להו גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראייה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה שנאמר [2]ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו [7]עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להם אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה שוב [א] פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר [3]וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהן אמר להן מהיכן אתם מביאין ראייה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה שנאמר [4]ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר להן אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנו לנו זמן שלשה ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם דכתיב [5]ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב [6]אלה תולדות יצחק בן אברהם אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהן אמר להן מהיכן אתם מביאין ראייה אמרו לו מן התורה שנאמר [7]ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות [8]אב שנתן אגטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש לזה על זה כלום מאי מתנות אמר ר' ירמיה בר אבא מלמד שמסר להם שם טומאה אמר ליה אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאת שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי ממנו הריני פורחת באויר כצפור אמר ליה אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות

מסורת הש"ס

[8] [המשכי בשורש עכשיו כתב יש כותבין ביו"ד ואינו נכון], [9] גי' הערוך ערך חלזון ג' אין שם חלזון אפי' אחד, [10] [עי' מגילת תענית פ"ג], [1] [נקמן קס. מגילה טו.], [2] [גי' הערוך ערך גבו אב שכתב לגבון וכו' פי' שטר לוואה ודע עוד דבילקוט איתא אב שכתב לקיטין], [3] [מנחות מד.], [4] [בכ"י שבע"י איתא],

תורה אור השלם

1. צו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנָעַן זאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה אֶרֶץ כְּנָעַן לִגְבֻלֹתֶיהָ: במדבר לד ב
2. וַיֹּאמַר אָרוּר כְּנָעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאַחָיו: בראשית ט כה
3. וַיְיָ נָתַן אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם: שמות יב לו
4. וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: שמות יב מ
5. וְאֵלֶּה תֹּלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם: בראשית כה יב
6. וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק: בראשית כה יט
7. וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק: וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל אֶרֶץ קֶדֶם: בראשית כה ה-ו

גליון הש"ס

רש"י ד"ה חלזון וכו'. שיוצא מן היס. עיין בלשון רש"י מנחות דף מד ע"א ד"ה ועולה:

הגהות הגר"א

[א] נמ' פעם אחת נמחק:

לעזי רש"י

אשקרו"ל [אישקורי"ל]. סנאי.

צא: חלק פרק אחד עשר סנהדרין

בכורות. תאני הבכורות: יקרא אל השמים מעל. כלומר יקרא הקב"ה לנשמה הבאה לו לתוך גופו של אדם (א) מאל השמים מעל ויקרא אף אל הגוף שבא מן הארץ: מפני מה שוקעת במערב. תסובב את כל העולם עד שתחזור למקום זריחתה ותשקע דאי הוה הכי לא הוה אמינא לך מפני מה שוקעת במזרח דנוהג העולם כך הוא ממקום שיצא שם נכנס: כדי ליתן שלום לקונה. להקב"ה שהשכינה במערב וכיון שמגעת עד מערב הולכת ומשתחוה לפני הקב"ה שבראה ולכך שוקעת ונכנסת כפופה לפני הקב"ה: ותיתי עד פלגא דרקיעא. דאם לכך מתכוונת למה הולכת בתוך המערב תבא עד אמצעו של רקיע ותשקע לשם ומשם תשתחוה כלפי מערב שכן דרך ב"א משתחוה ברחוק לפני המלך ואינו מתקרב כל כך: משום פועלים. דאילו כן היה מחשיך פתאום שכשחמה באמצע הרקיע מאירה ביותר וסבורים שעדיין יש שהות ביום והיו פועלין שוהין במלאכתן עד שחשיכה ועובדי דרכים נמי לא היו יודעין מתי יחשיך לבקש להם בית ליום ולכך שוקעת במערב שכשהולכת ומשתפלת והולכת וכלה אורה יודעין שמגיע שעת חשיכה: משעת יצירה. שנקרס כולו בבשר וגידין ועצמות: פקידה. משעה שהמלאך פוקד הטיפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה כדאמרינן בפרק כל היד במסכת נדה (דף טז:) מיד מזרקה בו נשמה וחיות: אמר ליה. רבי משעת יצירה: ואמר לו. אנטונינוס וכי אפשר לתיכה שתתקייס אפילו ג' ימיס בלא מלח שאינה מסרחת וה"ל אילו לא היתה נשמה נתונה עד שעת יצירה היאך תתקייס הטיפה שלא תסריח במעיה וכיון שטיפה מסרחת שוב אינה מולדת: למדני אנטונינוס. מדבריו למדתי: ופקודתך שמרה רוחי. משעת פקידה נשמר רוחי: משעת יציאה. כשיוצא ממעי אמו או משעת יצירה: א"ל. רבי משעת יצירה: אמר לו. אנטונינוס א"כ בועט במעי אמו ויוצא אלא משעת יציאתה: כס עור ופסח. שחיין עם מומן: וכשיב אז ידלג כאיל פסח. דמשמע שמתרפאין: עומדין במומן. ואח"כ מתרפאין: בלע המוס לנצח. דלעתיד לבא מאחר שחיין שוב אינן מתין: כי הנער. כלומר כשימות אדם לעתיד ומת בן מאה שנה יאמרו נער הוא מת כי הנער בן מאה שנה ימות. אלמא מתין: וחפרה הלבנה ובושה החמה. משמע שיהא אורם כהה וכתיב והיתה אור הלבנה כאור החמה: כאן לימות המשיח. כשיבלה השיעבוד והיתה אור הלבנה כאור החמה ולעתיד לבא וחפרה הלבנה ובושה החמה מרוב נגהם של צדיקים: ונשמואל דאמר. בדוכתא אחריתי: אין בין העולם הזה וכו'. אידי ואידי לעוה"ב: אלא כאן במחנה שכינה. וחפרה מזיו השכינה: כאן במחנה צדיקים. כאן במחנה רשעים לא גרסינן: כשיב אני אמית ואחיה. דמשמע כשם שאני אמית את האדם כך אני מחייהו כשמת בעל מום עומד וחי בעל מום: וכשיב מחצתי ואני ארפא. שכשהוא מחיה מרפא את המחץ ועומד שלם: והדר מה שמחצתי. שלאחר כן מתרפא וכדלעיל עומדין במומן ומתרפאין: מיהה באחד וחייס באחד. וה"ק אני ממית אדם זה ומחיה אדם אחר: לדרך שהעולם נוהג. שזה מת וזה נולד: מה מחץ ורפוי באחד. ואין רפואה אלא במקום מחץ: ישיר. משמע לעתיד: נשאו קול יחדיו. היינו קול אחד: המונע הלכה. מלגלגדו: משפש ימי בראשית. דכתיב בראשית ברא בשביל התורה שהיא ראשית וישראל נקראו ראשית תבואתה (ב) שעתידין להגחיל ברא אלהים את השמים וגו': כי. תורה: יקבוהו

בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא אמר לו חיגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חיגר על גבי סומא והביאום ואכלום לימים בא בעל פרדס אמר להן בכורות נאות היכן הן אמר לו חיגר כלום יש לי רגלים להלך בהן אמר לו סומא כלום יש לי עינים לראות מה עשה הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד אף הקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנאמר [1] יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף: א"ל אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב א"ל אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי א"ל הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת במערב א"ל כדי ליתן שלום לקונה שנאמר [2] וצבא השמים לך משתחוים א"ל ותיתי עד פלגא דרקיע ותתן שלמא ותיעול משום פועלים ומשום עוברי דרכים וא"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי ניתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה א"ל משעת יצירה א"ל אפשר חתיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח ואינה מסרחת אלא משעת פקידה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר [3] ופקודתך שמרה רוחי ואמר ליה אנטונינוס לרבי מאימתי יצה"ר שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה א"ל משעת יצירה א"ל א"כ בועט במעי אמו ויוצא אלא משעת יציאה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר [4] לפתח חטאת רובץ ר"ל רמי כתיב [5] בם עור ופסח הרה ויולדת יחדו וכתיב [6] אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה הא כיצד עומדין במומן ומתרפאין [6] עולא רמי כתיב [7] בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים וכתיב [3] [8] כי הנער בן מאה שנה ימות לא יהיה משם עוד עול ימים לא קשיא כאן בישראל כאן בעובדי כוכבים ועובדי כוכבים מאי בעו התם הנך דכתיב בהו [9] ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם רב חסדא רמי כתיב [10] וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות וכתיב [11] והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים לא קשיא כאן לימות המשיח כאן לעוה"ב ולשמואל [3] דאמר [8] אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד גליות [7] בלבד לא קשיא כאן במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה [3] רבא רמי כתיב [12] אני אמית ואחיה וכתיב [12] מחצתי ואני ארפא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי ואני ארפא ת"ר אני אמית ואחיה יכול שתהא מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעולם נוהג ת"ל מחצתי ואני ארפא מה מחיצה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד מיכן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה תניא אמר רבי מאיר מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר [13] אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחיית המתים מן התורה כיוצא בדבר אתה אומר [14] אז יבנה יהושע מזבח לה' בנה לא נאמר אלא יבנה מכאן לתחיית המתים מן התורה אלא מעתה [15] אז יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב הכי נמי דיבנה [9] אלא מעלה עליו הכתוב כאילו בנה א"ר יהושע בן לוי מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר [16] אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה הילוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחיית המתים מן התורה וא"ר יהושע בן לוי כל האומר שירה בעוה"ז זוכה ואומרה לעולם הבא שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר [17] קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו וגו' ריננו לא נאמר אלא ירננו מכאן לתחיית המתים מן התורה וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן עתידין כל הנביאים כולן אומרים שירה בקול אחד שנאמר קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו אמר רב יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו שנאמר [18] תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד אפילו עוברין שבמעי אמו מקללין אותו שנאמר [19] מונע בר יקבוהו

ה א מיי' פי"ב מהל' מלכים הל' ג' וס"ע מהל' תשובה הלכה ב:

תורה אור השלם

1. יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ: תהלים נ ד
2. אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: נחמיה ט ו
3. חַיִּים וָחֶסֶד עָשִׂיתָ עִמָּדִי וּפִקֻּדָתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי: איוב י יב
4. הֲלוֹא אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵּיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ: בראשית ד ז
5. הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה: ירמיהו לא ז
6. אָז יְדַלֵּג כָּאַיָּל פִּסֵּחַ וְתָרֹן לְשׁוֹן אִלֵּם כִּי נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם וּנְחָלִים בָּעֲרָבָה: ישעיהו לה ו
7. בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה אֲדֹנָי אֱלֹהִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל הָאָרֶץ כִּי יְיָ דִּבֵּר: ישעיהו כה ח
8. לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוֹל יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא יְמַלֵּא אֶת יָמָיו כִּי הַנַּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת וְהַחוֹטֵא בֶּן מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל: ישעיהו סה כ
9. וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכֹרְמֵיכֶם: ישעיהו סא ה
10. וְחָפְרָה הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי מָלַךְ יְיָ צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם וְנֶגֶד זְקֵנָיו כָּבוֹד: ישעיהו כד כג
11. וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם כְּאוֹר שִׁבְעַת הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבֹשׁ יְיָ אֶת שֶׁבֶר עַמּוֹ וּמַחַץ מַכָּתוֹ יִרְפָּא: ישעיהו ל כו
12. רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל: דברים לב לט
13. אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיְיָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: שמות טו א
14. אָז יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַיְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר עֵיבָל: יהושע ח ל
15. אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב בְּהַר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרוּשָׁלִָם וּלְמֹלֶךְ שִׁקֻּץ בְּנֵי עַמּוֹן: מלכים א יא ז
16. אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶלָה: תהלים פד ה
17. קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן: ישעיהו נב ח
18. תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: דברים לג ד
19. מֹנֵעַ בָּר יִקְּבֻהוּ לְאֻמִּים וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר: משלי יא כו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה יקרא וכו' גופו של אדם מעל השמים ממעל ויקרא:

מוסף רש"י

כתיב אני אמית ואחיה וכתיב מחצתי ואני ארפא. כיון שאמר שהמתים הוא מחיה, פשיטא דהמחולים יכול לרפאות, אלא הא אתא לאשמועינן דלא תימא אמית ואחיה לאו דמתים מיים קאמר, אלא אני אמית את המתים ואני מחיה וזן את המיים ובוראן את העולמים, להכי כתיב בתריה מחצתי ואני ארפא, כשם שאני ממיתן אני מרפא, דאין רפואה אלא במיתה, כך אותו עצמו שאני ממית אני מחיה (פסחים שם.).

(א) פסחים שם., ב) [בפסוק כתיב מהופך ועי' מ"א שמיטבו], ג) שבת שם. ולקמן: ברכות לד: [פסחים שם. לקמן לט.], ד) [כש"מ: מלכיות], ה) [פסחים שם. ע"ש], ו) [שבת נו: ועי' תוס' שם ד"ה אלא מעתה], ז) [ירמיה ב],

יקבוהו. מנקביס אותו לשון (מלכים ב יב) ויקוב חור בדלתו: **אוכלא דקרי.** כלי של כוסכסין שהוא מנוקב ומזלפין בו מים על הבגדים: **ומרוה גם הוא יורה.** מי שמרווה את תלמידו בדבר הלכה גם הוא יורה לעולם הבא. ל"א ומרוה לשון מורה: **ואמר לך לקץ ותנוח ותעמוד וגו'.** רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן לקץ הימין לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו שהרי[ט] השיב אחור ימינו[מ]: **מרחמס.** בעוה"ז: **יגהגס.** לעוה"ב: **שפי אותיות.** של שס כך שמעתי. ל"א כל שמות על שם דאמרי' בעלמא (חגיגה דף טו.) לבאות אות הוא בלבא שלו קרי להו אותיות לשון מופלא: **גדול מקדש.** משוב הוא: **למילתיה הכי נמי.** דגדולה היא וכדעולא: **שפי הופעיות.** לכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע ואיכא תרי נקמות וחדא הופעה בתרוייהו ודמי כמאן דאיכא אכל נקמה ונקמה חדא הופעה: **חדא לעובר.** של ישראל שסילק שכינתו מאומות העולם וגא על ישראל וקרי ליה נקמות משום דתגמול טוב הוא שזכו לשכינה על שאמרו נעשה ונשמע ונקמה היינו תגמול ואחת לפורענות לעובדי כוכבים[נ] שנפרע מהן ליום הדין כדאמרינן בפרק קמא דמסכת ע"ז (דף ד.) נוקם ה' ונעל חמה לעכו"ס[ס] שהוא בעצמו ובכבודו נפרע מהן והיינו הופעה: **ובדעת.** מפני הדעת מלאו כל המדריס הון: **בשביל נחמך.** שנתת למי שאין בו דעה ישימו מזור תחתיך: **כל חשך טמון לצפוניו.** כל לילה לפון ונחבא ממלפוני התורה שאין דברי תורה נשמעין באותו בית: **שאכלהו אש לא נופח.** זה אשו של גיהנם שאין צריך נפוח: **ירע שריד באהלו.** מי שרע בעיניו שיש שריד באהלו: **כל שאינו משייר פחיתין.** לצריך לשייר כדכתיב אכול והותר (מלכים ב ד): **והא אמר רבי אלעזר כל המשייר פחיתין על שולחנו כאילו עובד ע"ז שנאמר העורכים לגד שולחן.** שכן עושין שמניחין שלחן ערוך במאכל ומשתה לשם אותה ע"ז שקורין גד וממלאים כוסות של מרקחים נסוכים לע"ז ששמה מני: **הא.** דקאמר אסור: **דאיכא שלימה בהדיה.** שמביא שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתין ששייר דמחזי דלשם ע"ז עביד הכי: **והא דליכא שלימה בהדייהו.** דמזומנין לעני: **הא גדא לביתיה לא גרסי'.** **המחליף בדבורו.** משנה בדבורו שלא יהא ניכר: **קשתו נגערת.** כח קושי אבר שלו נגער שאינו מוליד שנאמר עריה תעור קשתך עריה שאתה מסתכל בה ממש בערותה היא תעיר קשתך. ד"א המסתכל המחשב בערותה דאשת איש קשתו גבורת ידו נגערת מתהלכת ומתמעטת כמו (ב"מ דף כט:) מלא כסות מגערה אחת לשלשים יום ח"נ כמו (שמות יד) וינער ה': **הוי קבל.** הוי עניו ותחיה. קבל לשון אפל עשה עצמך אפל ושפל: **בים אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו.** כנגע נראה לי בבית כתיב[ע] דמשמע נראה ממילא ועוד דכתיב לי ולא לאוריי[פ] נמצא שאפלתו הללתו דכל זמן שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים: **שאול ועולר רחם ארץ לא שבעה מים.** קבר לא שבע מתים ועולר רחם בית הרחם שהוא קלוט ועולר לא ישבע מבעילות וכן ארץ לא שבעה מים: **וכי מה ענין שאול וכו'.** למה נסמכו הני להדדי: **מכניס.** הזרע ומוליא הולד לאף שאול מכניס ומוליא לתחיית המתים: **שמכניסין בה בקולי קולות.** בבכי גדול קוברין את המת: **אינו דין שמוליאין אותו בקולי קולות.** שנאמר[צ] יתקע בשופר גדול: **שעתיד הקב"ה להחיות.** לימות המשיח: **לאחר שיהיו שוב אין חוזרין לעפרם.** בין[ק] (לימות המשיח בין לעולם הבא) אלא הבשר מתקייים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא: ואותן

יקבוהו לאום ואין[ר] לאום אלא עוברין שנאמר [1]ולאום מלאום יאמץ ואין קבה אלא קללה שנאמר [2]מה אקב לא קבה אל ואין בר אלא תורה שנאמר [3]נשקו בר פן יאנף עולא בר ישמעאל אומר מנקבין אותו כבברה כתיב הכא [4]יקבוהו לאום וכתיב התם [5]ויקב חור בדלתו ואמר אביי כי [6]אוכלא דקצרי ואם למדו מה שכרו אמר רבא אמר רב ששת זוכה לברכות כיוסף שנאמר [4]וברכה לראש משביר ואין משביר אלא יוסף שנאמר [6]ויוסף הוא [השליט על הארץ הוא] המשביר לכל עם הארץ אמר רב ששת כל המלמד תורה בעוה"ז זוכה ומלמדה לעולם הבא שנאמר [7]ומרוה גם הוא [8]יורה אמר רבא מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר [8]יחי ראובן ואל ימות יחי ראובן בעולם הזה ואל ימות לעולם הבא רבינא אמר מהכא [9]ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם רב אשי אמר מהכא [10]ואתה לך [לקץ] ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין אמר רבי אלעזר כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעוה"ב שנאמר [11]כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם [7]וא"ר אלעזר גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר [12]כי אל דעות ה' וא"ר אלעזר גדול מקדש שניתן בין שתי אותיות שנאמר [13]פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך מתקיף לה רב אדא [ס]קרחינאה אלא מעתה גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות דכתיב [14]אל נקמות ה' אל נקמות הופיע אמר ליה למילתיה הכי נמי כדעולא דאמר עולא שתי הופעיות הללו למה אחת למדת טובה ואחת למדת פורענות ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו שזה ניתן בין שתי אותיות וזה ניתן בין שתי אותיות ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר שנאמר [15]ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים ואמר ר' אלעזר כל אדם שאין בו דעה אסור לרחם עליו שנאמר [16]כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחוננו וא"ר אלעזר כל הנותן פיתו למי שאין בו דעה יסורין באין עליו שנאמר [17]לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו ואין מזור אלא יסורין שנאמר [18]וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו ואמר ר' אלעזר כל אדם שאין בו דעה לסוף גולה שנאמר [19]לכן גלה עמי מבלי דעת ואמר ר"א [פ]כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו שנאמר [20]כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו [ר]אין שריד אלא ת"ח שנאמר [21]ובשרידים אשר ה' קורא ואמר ר' אלעזר כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר [22]אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו אין שריד אלא תלמידי חכמים שנאמר ובשרידים אשר ה' קורא ואמר רבי אלעזר [ב]כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו והאמר רבי אלעזר כל המשייר פתיתים על שלחנו כאילו עובד ע"ז שנאמר [23]העורכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך לא קשיא [ג]הא דאיכא שלימה בהדיה הא דליכא שלימה בהדיה ואמר רבי אלעזר [ד]כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע"ז כתיב הכא [24]והייתי בעיניו כמתעתע וכתיב התם [25]הבל המה מעשה תעתועים ואמר רבי אלעזר כל המסתכל בערוה קשתו נגערת שנאמר [26]עריה תעור קשתך [ם]ואמר רבי אלעזר לעולם הוי קבל וקיים אמר רבי זירא אף אנן נמי תנינא [ט]דבית אפל אין פותחין לו חלונות לראות נגעו [ה]אמר ר' טבי אמר רבי יאשיה מאי דכתיב [27]שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכנים ומוציא אף שאול מכנים ומוציא והלא דברים קל וחומר ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין [ב]בו בקולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות מיכן תשובה לאומרין אין תחיית המתים מן התורה תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיותן [ה]אינן חוזרין לעפרן שנאמר [28]והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימין ואם

מסורת הש"ס

א) סוטה מא:, ב) [גי' הערוך ערך אכל דאוכלא בבי"ת וע"ש שני פירושים], ג) בקרא כתיב יורה בא"ל"ף, ד) ברכות נג. ע"ש, ה) [שם. ע"ש], ו) מולין קלג., ז) [מס' כלה], ח) נעלא יד., ט) [נגעים פ"ב מ"ג] מולין י:, י) ברכות טו:, כ) בד"א אומו, ל) בסא"ל נוסף: כתוב, מ) [מיכה ב], נ) בסא"ל: לאומות העולם, ס) [ויקרא יד], ע) [מועד קטן ח.], פ) [ישעיה כז], צ) ימות המשיח ולעולם הבא. רש"ל,

גליון הש"ס

גמ' כל בית שאין ד"ת נשמעין. עיין עירובין דף יח ע"ב:

מוסף רש"י

ואל ימות לעולם הבא. שלא יזכר לו מעשה בלהה (דברים לג ו). **בין שתי אותיות.** בין שתי מזכרות (ברכות לג.). **למילתיה הכי נמי.** במקום שאריכה נקמה דבר גדול הוא (שם). **אחת למדת טובה.** כדאמרינן בב"ק (לח.) מפתחן הופיע והפקיר ממונן לישראל, שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם פטור. הופיע, גלה והפקיר כשלא קבלו את התורה (שם). **בית אפל.** שצריך לפתוח לו חלונות לראות את נגעו, פוטרין אותו לגמרי, כדכתיב (ויקרא יד) כנגע נראה לי בבית, לי ולא לאוריי, שאם עמד במקום אפל וצריך שם להליץ את הנר, אינו נגע (חולין י:). **מה רחם מכניס.** הזרע, **ומוציא.** הולד (ברכות טו:). **שאול.** קבר, **שמכניסין בו בקולות.** של בכי ומספד (שם).

עין משפט נר מצוה

ו א מיי' פ"ג מהל' ת"ת הל' יג סמג עשין יב טוש"ע יו"ד סי' רמו סעיף כד:
ז ב ג טוש"ע או"ח סי' קפ סעיף ב [טוש"ע י"ד סי' קצח סעי' ג]:
ח ד מיי' פי"ד מהל' טומאת צרעת הל' ה:
ט ה מיי' פ"ח מהל' תשובה הל' ח:

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמַר יְיָ לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בִּבְטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפְרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר: בראשית כה כג
2. מָה אֶקֹּב לֹא קָבַה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְיָ: במדבר כג ח
3. נִשְּׁקוּ בַר פֶּן יֶאֱנַף וְתֹאבְדוּ דֶרֶךְ כִּי יִבְעַר כִּמְעַט אַפּוֹ אַשְׁרֵי כָּל חוֹסֵי בוֹ: תהלים ב יב
4. מְנַע בָּר יְקֻבְּהוּ לְאֹום וּבִרְכָה לְרֹאשׁ מְשַׁבִּיר: משלי יא כו
5. וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אָרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִיָּמִין בְּבוֹא אִישׁ בֵּית יְיָ וְנָתְנוּ שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית יְיָ: מלכים ב יב י
6. וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה: בראשית מב ו
7. נֶפֶשׁ בְּרָכָה תְדֻשָּׁן וּמַרְוֶה גַּם הוּא יוֹרֶא: משלי יא כה
8. יְחִי רְאוּבֵן וְאַל יָמוּת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: דברים לג ו
9. וְרַבִּים מִיְּשֵׁנֵי אַדְמַת עָפָר יָקִיצוּ אֵלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֵלֶּה לַחֲרָפוֹת לְדִרְאוֹן עוֹלָם: דניאל יב ב
10. וְאַתָּה לֵךְ לַקֵּץ וְתָנוּחַ וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין: דניאל יב יג
11. לֹא יִרְעָבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא יַכֵּם שָׁרָב וְשָׁמֶשׁ כִּי מְרַחֲמָם יְנַהֲגֵם וְעַל מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם: ישעיהו מט י
12. אַל תִּרְבּוּ תְדַבְּרוּ גְּבֹהָה גְּבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְיָ וְלוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת: שמואל א ב ג
13. תְּבֻאָמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְיָ מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: שמות טו יז
14. אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: תהלים צד א
15. וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים: משלי כד ד
16. בִּיבֵשׁ קְצִירָה תִּשְׁבֹּרְנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עַם בִּינוֹת הוּא עַל כֵּן לֹא יְרַחֲמֻנוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחָנֻּנוּ: ישעיהו כז יא
17. עַד הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךְ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ: עובדיה א ז
18. וַיַּרְא אֶפְרַיִם אֶת חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת מַזּוֹרוֹ וַיֵּלֶךְ אֶפְרַיִם אֶל אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר: הושע ה יג
19. לָכֵן גָּלָה עַמִּי מִבְּלִי דָעַת וּכְבוֹדוֹ מֵתֵי רָעָב וְהֲמוֹנוֹ צִחֲה צָמָא: ישעיהו ה יג
20. כָּל חֹשֶׁךְ טָמוּן לְצְפוּנָיו תֵּאָכֵלְהוּ אֵשׁ לֹא נָפֻחַ יֵרַע שָׂרִיד בְּאָהֳלוֹ: איוב כ כו
21. וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר יִקָּרֵא בַּשֵּׁם יְיָ יְמֻלֵּט כִּי בְהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם תִּהְיֶה פְּלֵיטָה כַּאֲשֶׁר אָמַר יְיָ וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר יְיָ קֹרֵא: יואל ג ה
22. אֵין שָׂרִיד לְאָכְלוֹ עַל כֵּן לֹא יָחִיל טוּבוֹ: איוב כ כא
23. וְאַתֶּם עֹזְבֵי יְיָ הַשְּׁכֵחִים אֶת הַר קָדְשִׁי הָעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְּאִים לַמְנִי מִמְסָךְ: ישעיהו סה יא
24. אוּלַי יִמְשֵׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה: בראשית כז יב
25. הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ: ירמיהו י טו
26. עֶרְיָה תֵּעוֹר קַשְׁתֵּךְ שְׁבָעוֹת מִטּוֹת אֹמֵר סֶלָה נְהָרוֹת תִּבְקַע אָרֶץ: חבקוק ג ט
27. שְׁאוֹל וְעֹצֶר רָחַם אֶרֶץ לֹא שָׂבְעָה מַיִם וְאֵשׁ לֹא אָמְרָה הוֹן: משלי ל טז
28. וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלִַם קָדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ כָּל הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלִַם: ישעיהו ד ג

ואותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו. ויהיה עולם זה חרב אלף שנים אותן צדיקים היכן הם הולכין ואינן נקברין בארץ: **לא נירא בהמיר ארץ.** כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא לפי שאנו בלב ימים: **וקווי ה' יחליפו כח.** שיהא להם כח לשוט ולעופף בלי לעבר: **וילוף ממתים שהחיה יחזקאל.** שחזרו וממנו כך צדיקים שעתיד להחיות יחזרו לעפרם. כך שמעתי. יחזקאל הגלהו נבוכדנצר עם יכניה מלך יהודה והיה יחזקאל מתנבא בבבל וירמיה בארץ ישראל באותן אותם עשרה שנה שמלך צדקיה: **באמת.** בבורר: **משל היה.** שהיה מרמז להם על הגלות כאדם מת שחוזר וחי כך ישראל ישובו מן הגלות: **מהם.** שאותן תפילין היו שלהם: **שמנו נקן.** של ילאת מצרים: **ועטו.** שלא היה להם למנות גזירת ועבדום וענו אותם אלא משעולד ילחק דהא כתיב (בראשית טו) כי גר יהיה זרעך זה ילחק דכתיב (שם כא) כי בילחק יקרא לך זרע והם מנו משעת הדיבור לאברהם ותניא בסדר עולם אברהם אבינו בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן שבעים שנה היה ומבין הבתרים עד שעולד ילחק היה ל' שנה דכתיב (בראשית כא) ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את ילחק בנו ממלאת אומר משבבר עמו בין הבתרים עד שילאו ממצרים היו ארבע מאות[ב] ואותן ל' שמן הבבור עד לידת ילחק טעו בני אפרים. ומניין שבני אפרים הן שילאו קודם זמנן והרגו שנאמר ובני אפרים שותלח וגו' **ואותן ל' אמר.** מתים שהחיה יחזקאל אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנאמר (יחזקאל לז) אבדה תקותנו: **העלמות האלה כל בית ישראל המה.** עלמות אלו סימן לכל ישראל הן שעתידה להם תחיית המתים כמו לאלו שהרי אלו אמרו אבדה תקותנו ועכשו ידעו שאני מחיה את המתים וסימן זה לכל ישראל שגם הם עתידין להחיות ולא מן הדין היו דהא אמרן[ג] הכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעוה"ב אלא משום סימן היו: **שחיפו להיכל.** שהיו מליירין לנמיס על קירות ההיכל דכתיב ואבא ואראה מחוקה על הקיר סביב: **וכתיב והעבירני עליהם סביב סביב.** כלומר על אותן אנשים שכתוב עליהם סביב עבר עליהם יחזקאל להחיותם: **אלו מתים שבבקעת דורא.** שהמית נבוכדנצר מלך בבל על שהיו יפים כדלקמן: **מנהר אשל עד רבת.** מקומות הן היו בבקעת דורא: **שופעות.** מחמת תאוה: **ולזה המלך והרגן ועדיין היו שופעות.** שהיתה נראית זיו תארם ולזה המלך ורמסום: **ובאו עלמות מן הבקעה וטפחו לו לאותו רשע על פניו.** והלכו להם. ואית דאמרי שמאותן עלמות היה לו כלים וכשהגיעה שעה שהיו טפחו לו על פיו כשהיה רולה לשתות בהם: **הבריחם של אלו מחיה מתים.** על יחזקאל היו אומרין שהיה חבירן של חנניה מישאל ועזריה ונבוכדנצר היה יודע שהיה הקב"ה מחיה אותם: **פתח ואמר.** להקב"ה אתוהי כמה רברבין. פסוק הוא (דניאל ג): **יולך והב רוחה.** משום דקא מיירי בשבחו דנבוכדנצר נקיט נמי לישנא מעליא ולשון קללה: **סטרו.** הכהו מאחורי ידו: **לגנות.** שהיה מסדר שבחות נאות יותר מדוד ואילו אמרן הקב"ה היה נוטה אחריהן יותר מאחרי השירות שעשה דוד: **באותו יום.** שהשליכן לכבשן: **לף הכבשן.** שהכבשן היה משוקע באדמה כעין כבשן של סיד ולף ועומד על גבי קרקע כדי שירלאוהו כל העולם: **נפרץ הכבשן.** נפלו קלת כותליו כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו: **הומק סודו.** נשפל גאותו כמו סודו רע (קדושין דף פב.). ל"א הומק סודו כמו יסודו נשתנשל וכן לימדני רבי יעקב בן יקר. אבל מורי גרס והומק סידו סיד הכבשן נמסה מרוב חמימות כך שמעתי והיתה מושכת למרחוק ומהבל של אותו הסיד נשרפו אותן שהשליכו חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש: **והפך לאש.** של זהב על פניו: **ארבע מלכיות.** מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנצר להשליך חנניה מישאל ועזריה לתוך האור: **מקראי נפקי.** דכתיב (דניאל ג) נבוכדנצר שלח למכנס לאחשדרפניא סגניא ולבסוף לאמר שבאו מן הכבשן כתיב ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והנך דלא כתיבי נשרפו: **אל ישנה מן הרבנות שלו.** שהרי חנניה מישאל ועזריה היו לבושין בגדי תפארתן כשהושלכו לכבשן. אל ישנה שלא יראה מבוהל ומפוחד ומתביישין שונאיו מפניו: **פטשיהון וכרבלתהון.** עניני מלבושין: גדולים

1. עֵינֵי גַבְהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְיָ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא:
ישעיהו ב יא
2. עַל כֵּן לֹא נִירָא בְּהָמִיר אָרֶץ וּבְמוֹט הָרִים בְּלֵב יַמִּים: תהלים מו ג
3. וְקִוֵּי יְיָ יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגְעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ:
ישעיהו מ לא
4. יְיָ מִמִּית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל:
שמואל א ב ו
5. וּבְנֵי אֶפְרַיִם שׁוּתֶלַח וּבֶרֶד בְּנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ וְאֶלְעָדָה בְּנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ: וְזָבָד בְּנוֹ וְשׁוּתֶלַח בְּנוֹ וְעֶזֶר וְאֶלְעָד וְהֵרְגוּם אַנְשֵׁי גַת הַנּוֹלָדִים בָּאָרֶץ כִּי יָרְדוּ לְקַחַת אֶת מִקְנֵיהֶם:
דברי הימים א ז כ-כא
6. וַיִּתְאַבֵּל אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם יָמִים רַבִּים וַיָּבֹאוּ אַחָיו לְנַחֲמוֹ:
דברי הימים א ז כב
7. וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הִנֵּה אֹמְרִים יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ נִגְזַרְנוּ לָנוּ: יחזקאל לז יא
8. וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנָּבֵא עַל הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת שִׁמְעוּ דְּבַר יְיָ:
יחזקאל לז ד
9. וָאֶבוֹא וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה כָל תִּבְנִית רָמֹשׂ וּבְהֵמָה שֶׁקֶץ וְכָל גִּלּוּלֵי בֵית יִשְׂרָאֵל מְחֻקָּה עַל הַקִּיר סָבִיב סָבִיב: יחזקאל ח י
10. וְהֶעֱבִירֵנִי עֲלֵיהֶם סָבִיב סָבִיב וְהִנֵּה רַבּוֹת מְאֹד עַל פְּנֵי הַבִּקְעָה וְהִנֵּה יְבֵשׁוֹת מְאֹד:
יחזקאל לז ב
11. אֲתוֹהִי כְּמָה רַבְרְבִין וְתַמְהוֹהִי כְּמָה תַקִּיפִין מַלְכוּתָה מַלְכוּת עָלַם וְשָׁלְטָנָהּ עַם דָּר וְדָר:
דניאל ג לג
12. וּנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא שְׁלַח לְמִכְנַשׁ לַאֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סַגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא אֲדַרְגָּזְרַיָּא גְּדַבְרַיָּא דְּתַבְרַיָּא תִּפְתָּיֵא וְכָל שַׁלְטָנֵי מְדִינָתָא לְמֵתָא לְחַנֻּכַּת צִלְמָא דִּי הֲקִים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא:
דניאל ג ב
13. אֵיתֵי גֻּבְרִין יְהוּדָאִין דִּי מַנְיְתָ יָתְהוֹן עַל עֲבִידַת מְדִינַת בָּבֶל שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ גֻּבְרַיָּא אִלֶּךְ לָא שָׂמוּ עָלָךְ מַלְכָּא טְעֵם לְאֱלָהָךְ לָא פָלְחִין וּלְצַלֶּם דַּהֲבָא דִּי הֲקִימְתָּ לָא סָגְדִין:
דניאל ג יב
14. וּמִתְּכַנְּשִׁין אַחֲשַׁדַּרְפְּנַיָּא סַגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדְּבָרֵי מַלְכָּא חָזַין לְגֻבְרַיָּא אִלֶּךְ דִּי לָא שָׂלְטִ נוּרָא בְּגִשְׁמְהוֹן רִשְׁעַר רֵאשׁהוֹן לָא הִתְחָרַךְ וְסַרְבָּלֵיהוֹן לָא שְׁנוּ וְרֵיחַ נוּר לָא עֲדָת בְּהוֹן: דניאל ג כז
15. בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֶּךְ כִּפְתוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן פַּטְשֵׁיהוֹן וְגַרְבְּלָתְהוֹן וּלְבֻשֵׁיהוֹן וּרְמִיו לְגוֹא אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא:
דניאל ג כא

ואם תאמר אותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו שנאמר [1]ונשגב ה' לבדו ביום ההוא צדיקים מה הן עושין הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על פני המים שנאמר [2]על כן לא נירא בהמיר ארץ במוט הרים בלב ימים ושמא תאמר יש להם צער ת"ל [3]וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו וגילף ממתים שהחיה יחזקאל סבר לה כמאן דאמר באמת משל היה דתניא ר"א אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו מה שירה אמרו ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים ר' יהושע אומר שירה זו אמרו [4]ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל ר' יהודה אומר אמת משל היה אמר לו רבי נחמיה אם אמת למה משל ואם משל למה אמת אלא באמת משל היה ר"א בנו של ר' יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות עמד ר"י בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו שנאמר [5]ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו וזבד בנו ושותלח בנו ועזר (ואלעזר) [ואלעד] והרגום אנשי גת הנולדים בארץ וגו' וכתיב [6]ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנאמר [7]ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו ר' ירמיה בר אבא אמר אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה שנאמר [8]העצמות היבשות שמעו דבר ה' ר' יצחק נפחא אמר אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים שנאמר [9]ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחוקה על הקיר סביב וגו' וכתיב התם [10]והעבירני עליהם סביב סביב ר' יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא וא"ר יוחנן מנהר אשל עד רבת בקעת דורא שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופיין והיו כשדיות רואות אותן ושופעות זבות אמרו לבעליהן ובעליהן למלך צוה המלך והרגום ועדיין היו שופעות זבות צוה המלך ורמסום תנו רבנן בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש אמר לו הקב"ה ליחזקאל לך והחייה מתים בבקעת דורא כיון שהחייה אותן באו עצמות וטפחו לו [א] לאותו רשע על פניו אמר מה טיבן של אלו אמרו לו חבריהן של אלו מחיה מתים בבקעת דורא פתח ואמר [11]אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם ושלטניה עם דר ודר וגו' א"ר יצחק יוצק זהב רותח לתוך פיו [ב] של אותו רשע שאילמלא [ג](לא) בא מלאך וסטרו על פיו ביקש לגנות כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים ת"ר ששה נסים נעשו באותו היום ואלו הן צף הכבשן ונפרץ הכבשן והומק סודו ונהפך צלם על פניו ונשרפו ארבע מלכיות והחייה יחזקאל את המתים בבקעת דורא וכולהו גמרא וארבע מלכיות קרא דכתיב [12]ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחוותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא וגו' וכתיב [13]איתי גוברין יהודאין וכתיב [14]ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחוותא והדברי מלכא חזיין לגבריא אלך וגו' תני דבי רבי אליעזר בן יעקב אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו שנאמר [15]באדין גבריא אלך כפתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון וגו' אמר רבי יוחנן גדולים

מסורת הש"ס

א) [עי' תוס' מגילה כח.], ב) [תרגם מאות וטלטים רש"ס], ג) [לעיל ל.],

הגהות הגר"א

[א] גמ' ל"ל לאותו רשע שחיק טמי': [ב] שם ל"ל של אותו רשע שחיק טמי':

מוסף רש"י

מן הרבנות שלו. מן הסדרה שהומזק כה (דניאל ג כא).

1. עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים ונשגב יי לבדו ביום ההוא:
ישעיהו ב יא
2. על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים: תהלים מו ג
3. וקוי יי יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו:
ישעיהו מ לא
4. יי ממית ומחיה מוריד שאול ויעל:
שמואל א ב ו
5. ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו: ואלעדה בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כי ירדו לקחת את מקניהם:
דברי הימים א ז כ-כא
6. ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבאו אחיו לנחמו:
דברי הימים א ז כב
7. ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו: יחזקאל לז יא
8. ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם העצמות היבשות שמעו דבר יי:
יחזקאל לז ד
9. ואבוא וארא והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב: יחזקאל ח י
10. והעבירני עליהם סביב והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד:
יחזקאל לז ב
11. אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותה מלכות עלם ושלטנה עם דר ודר:
דניאל ג לג
12. ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחוותא אדרגזריא גדבריא תפתיא וכל שלטני מדינתא למתא לחנכת צלמא די הקים נבוכדנצר מלכא:
דניאל ג ב
13. איתי גברין יהודאין די מניתא יתהון על עבידת מדינת בבל שדרך מישך ועבד נגו גברייא אלך לא שמו עלך מלכא טעם לאלהך לא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין:
דניאל ג יב
14. ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזין לגברייא אלך די לא שלט נורא בגשמהון רשער ראשהון לא התחרך וסרבליהון לא שנו וריח נור לא עדת בהון: דניאל ג כז
15. באדין גברייא אלך כפתו בסרבליהון פטשיהון וברבלתהון ולבשיהון ורמיו לגוא אתון נורא יקדתא:
דניאל ג כא

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת. דבריש חזיב לתלתא לדיקי ומלאך לבסוף דכתיב ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין: וטפחו לישראל על פניהם. שהשתחוו לגלם: אני אמרתי שלא תאמר שני הוא. שיהיו בהם לדיקים הרבה ולא עלתה בידי וכו'. ישראל נמשלו לתמר כדאמרי' (סוכה דף מה:) מה תמר זה אין לו אלא לב אחד וכו': **והנה איש רוכב על סוס אדום.** בזכריה כתיב: **כל העולם כולו נגינה.** מפני שהשתחוו לגלם: **והוא עומד.** העמיד הקב"ה עצמו בזכות ההדסים שבמצולה: **האומר נגינה הרבי.** לבבל שיושבת במצולה: **הרבי.** לשון חרבו המים (בראשית ח): **ברוקים.** לבועים ואח"כ נעשו לבנים כשנסתכל בלדיקים נח מכעסן: **פוסיא חיורא מעלי להלמא.** מדקאמר שאדום הוי רמז לקללה: **ורבנן.** חנניה מישאל ועזריה: **להיכן אזלו.** כשילאו מן הכבשן דתו לא מדכר להו בכולהו כתובי: **נעין הרע מאו.** שהיו מסתכלים בהן על שהיו תמהין בהן: **ברוק טבעו.** באותו רוק שרקקו אומות העולם בישראל שאומרין אלוה זה יש לכם והשתחויתם לגלם: **הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה.** אלמא חזרו לאחר אצל יהושע כהן גדול: **ודניאל להיכן אזל.** כשהושלכו חביריו לתוך כבשן האש שלא הושלך עמהם: **למכרא נהרא רבא בטבריא.**

לחפור ולהוליא נהר בטבריא. ל"א למכרא נהרא בטורא בהר: **נאתווי בירי דאספסתא.** להביא זרע של עשב שהוא מאכל בהמה שלאו נבוכדנצר. הכי הוה קיים להו: **נאתווי חזירי ממצרים.** שלאו כדי לגדלם לולדות שחזירי מצרים גדולים הם: **והפניא אמר פודום הרופא.** לחכמים שהיו אומרים ניטלה האש טרפה: **והא אין פרה וחזירה יולאה ממצרים וכו'.** כדי שלא יהיו מצויין במקומות אחרים ואעפ"כ חיו: **זוטרי אייתינהו.** ולא העלו על לבם דלפריה ורביה בעי והייתו להוליאן בלא חתון האש: **נאוסף עלה.** שהלך משם דיניאל: **דלא נקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש.** דנבוכדנצר עשאו אלוה כדכתיב ודניאל הוה סגיד והוה ליה כפסילי אלהיהם שהמקלא הזה היה לוות עליהם לשורפן לכך היה מתירא: **קליות.** שבלים המהובהבין באש: **השמיעי.** השתמשי: **תלתא.** ונפיקי זכותייהו: **הלא זה אוד.** מה אוד נחרך אף הוא נחרך: **אהני.** הועיל: **אקדו.** שרפו: **מאי טעמא איענש.** יהושע דאהני ליה לנבוכדנצר דאיהו דאתהדר איהו לנבוכדנצר דחייה בעלמא דחייה: **שש שעורים. שש גרעינים (שעורים) ממש: וכי דרכו של כועז ליתן שש שבלים.** והא תנן (פאה פ"ח מ"ה) אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים:

גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת שנאמר [1]ענה ואמר הא אנא חזי גוברין ארבעה שריין מהלכין בגו נורא וחבל לא איתי בהון ורויה די רביעאה דמה לבר אלהין אמר ר' תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל אומות העולם וטפחו לשונאיהן של ישראל על פניהם אמרו להם יש לכם אלוה כזה ואתם משתחוים לצלם מיד פתחו ואמרו [2]לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים כיום הזה אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מאי דכתיב [3]אמרתי אעלה בתמר אוחזה בסנסניו אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד של חנניה מישאל ועזריה [4]אמר רבי יוחנן מאי דכתיב [5]ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה [וגו'] מאי ראיתי הלילה ביקש הקב"ה להפוך את כל העולם כולו בלילה והנה איש רוכב [6]אין איש אלא הקב"ה שנאמר [7]ה' איש מלחמה ה' שמו על סום אדום ביקש הקב"ה להפוך את העולם כולו לדם כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו שנאמר [4]והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואין הדסים אלא צדיקים [8]שנאמר [9]ויהי אומן את הדסה ואין מצולה אלא בבל שנאמר [7]האומר לצולה חרבי ונהרותיך אוביש מיד מלאים רוגז נעשים שרוקים ואדומים נעשו לבנים אמר רב פפא שמע מינה [7]סוסיא חיורא מעלי לחלמא: ורבנן להיכא (אזול) [אזלו] אמר רב בעין [הרע] מתו ושמואל אמר ברוק טבעו ור' יוחנן אמר עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות כתנאי ר' אליעזר אומר בעין [הרע] מתו ר' יהושע אומר ברוק טבעו וחכ"א עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנאמר [8]שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה איזו הם אנשים שנעשה להן מופת הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה ודניאל להיכן אזל אמר רב למיכרא נהרא רבא בטבריא ושמואל אמר לאתויי ביזרא דאספסתא ור' יוחנן אמר לאתויי חזירי דאלכסנדריא של מצרים איני [10]והתניא [11]תודום הרופא אמר אין פרה וחזירה יוצא מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה בשביל שלא תלד זוטרי אייתי בלא דעתייהו ת"ר שלשה היו באותה עצה הקב"ה ודניאל ונבוכדנצר הקב"ה אמר ניזיל דניאל מהכא דלא לימרו בזכותיה איתנצל ודניאל אמר איזיל מהכא דלא ליקיים בי [9]פסילי אלהיהם תשרפון באש ונבוכדנצר אמר יזיל דניאל מהכא דלא לימרו קלייה לאלהיה בנורא ומניין דסגיד ליה דכתיב [10]באדין מלכא נבוכדנצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד וגו': [11]כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיה בן מעשיה הנבאים לכם בשמי לשקר וגו' וכתיב [12]ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך ה' כצדקיהו [13]וכאחאב אשר קלם מלך בבל באש אשר שרפם לא נאמר אלא אשר קלם אמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי מלמד שעשאן כקליות [13]יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם מאי עבוד אזול לגבי ברתיה דנבוכדנצר אחאב אמר לה כה אמר ה' השמיעי אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר ה' השמיעי אל אחאב אזלה ואמרה ליה לאבוה אמר לה אלהיהם של אלו שונא זימה הוא כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי כי אתו לגבה שדרתנהו לגבי אבוה אמר להו מאן אמר לכון אמרו הקדוש ברוך הוא והא חנניה מישאל ועזריה שאלתינהו ואמרו לי אסור אמרו ליה אנן נמי נביאי כוותייהו לדידהו לא אמר להו לדידן אמר לן אמר להו אנא בעינא דאיבדקינכו כי היכי דבדקתינהו לחנניה מישאל ועזריה אמרו ליה אינון [6]תלתא הוו ואנן תרין אמר להו בחרו לכון מאן דבעיתו בהדייכו אמרו יהושע כהן גדול סברי ליתי יהושע דנפיש זכותיה ומגנא עלן אחתיוהו שדינהו אינהו איקלו יהושע כהן גדול איחרוכי מאניה שנאמר [14]ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' וגו' וכתיב [15]ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך וגו' א"ל ידענא דצדיקא את אלא מאי טעמא אהניא בך פורתא נורא חנניה מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל א"ל אינהו תלתא הוו ואנא חד א"ל והא אברהם יחיד הוה התם לא הוו רשעים בהדיה ולא אתיהיב רשותא לנורא הכא הוו רשעים בהדי ואתיהיב רשותא לנורא היינו דאמרי אינשי תרי אודי ביישי וחד רטיבא אוקדן יבישי לרטיבא מאי טעמא איענש אמר רב פפא שהיו בניו נושאין נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן שנאמר [16]ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים אלא מלמד שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן אמר רבי תנחום דרש בר קפרא בציפורי מאי דכתיב [17]שש השעורים האלה נתן לי מאי שש השעורים אילימא שש שעורים ממש וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים אלא

1. עָנָה וְאָמַר הָא אֲנָה חָזֵה גֻּבְרִין אַרְבְּעָה שָׁרְיִן מְהַלְכִין בְּגוֹא נוּרָא וְחֻבָּל לָא אִיתֵי בְּהוֹן וְרַוְהָה דֵּי רְבִיעָאָה דְּמֵה לְבַר אֱלָהִין: דניאל ג כה
2. לָךְ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים כַּיּוֹם הַזֶּה לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם וּלְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְּרֹבִים וְהָרְחוֹקִים בְּכָל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתָּם שָׁם בְּמַעַלְם אֲשֶׁר מָעֲלוּ בָךְ: דניאל ט ז
3. אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגָּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים: שיר השירים ז ט
4. רְאִיתִי הַלַּיְלָה וְהִנֵּה אִישׁ רֹכֵב עַל סוּס אָדֹם וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצֻלָה וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדֻמִּים שְׂרֹקִים וּלְבָנִים: זכריה א ח
5. יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה יְיָ שְׁמוֹ: שמות טו ג
6. וַיְהִי אֹמֵן אֶת הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר בַּת דֹּדוֹ כִּי אֵין לָהּ אָב וְאֵם וְהַנַּעֲרָה יְפַת תֹּאַר וְטוֹבַת מַרְאֶה וּבְמוֹת אָבִיהָ וְאִמָּהּ לְקָחָהּ מָרְדֳּכַי לוֹ לְבַת: אסתר ב ז
7. הָאֹמֵר לַצּוּלָה חָרְבִי וְנַהֲרוֹתַיִךְ אוֹבִישׁ: ישעיהו מד כז
8. שְׁמַע נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי הִנְנִי מֵבִיא אֶת עַבְדִּי צֶמַח: זכריה ג ח
9. פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ לֹא תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי תוֹעֲבַת יְיָ אֱלֹהֶיךָ הוּא: דברים ז כה
10. בֵּאדַיִן מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר נְפַל עַל אַנְפּוֹהִי וּלְדָנִיֵּאל סְגַד וּמִנְחָה וְנִיחוֹחִין אֲמַר לְנַסָּכָה לֵהּ: דניאל ב מו
11. כֹּה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה וְאֶל צִדְקִיָּהוּ בֶן מַעֲשֵׂיָה הַנִּבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי שָׁקֶר הִנְנִי נֹתֵן אֹתָם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל וְהִכָּם לְעֵינֵיכֶם: ירמיהו כט כא
12. וְלָקַח מֵהֶם קְלָלָה לְכָל גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ יְיָ כִּצְדְקִיָּהוּ וּכְאַחְאָב אֲשֶׁר קָלָם מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאֵשׁ: ירמיהו כט כב
13. יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנָאֲפוּ אֶת נְשֵׁי רֵעֵיהֶם וַיְדַבְּרוּ דָבָר בִּשְׁמִי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לֹוֹא צִוִּיתִים וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד נְאֻם יְיָ: ירמיהו כט כג
14. וַיַּרְאֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְיָ וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ: זכריה ג א
15. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן יִגְעַר יְיָ בְּךָ הַשָּׂטָן וְיִגְעַר יְיָ בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלִַם הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ: זכריה ג ב
16. וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ: זכריה ג ג
17. וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ הַשְּׂעֹרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי כִּי אָמַר אֵלַי אַל תָּבוֹאִי רֵיקָם אֶל חֲמוֹתֵךְ: רות ג יז

הגהות הב"ח

(א) גמ' תלתא הוו ואנן תרין. נ"ב וקשה מיל הכא הוה ליה לאקשויי והא אברהם יחיד הוה כמו שהקשה בתר הכי ליהושע כ"ג:

מוסף רש"י

בין ההדסים אשר במצולה. בין הצדיקים שגלו לבבל, וכשכינה משמעי קלא (מגילה יג.). **האם שלה.** לחם שלה (בכורות כח:) בית הכיון, ונקרא תרפתא ושלפוחית ובלע"ז מטריל"ה (לעיל לג.). **בשביל שלא תלד.** לפי שטוחות הן ואין רוצין שיהיו מצויין במקומות אחרות (שם) מפני שפרות וחזירות שלהן מעולין מאד ומוכרין אותן ביוקר ורוצין שלא ילדו במלכות אחרת כדי שיהו צריכין להם וחותכין האם שלה ואינה מתה (בכורות כח:).

אלא שש סאין. דשש קבין לו שש לוגין ליכא למימר דלא מייתי בגורן מדה פחותה מסאה: **ליטול שש סאין.** ולישא משוי כזה: **רמז לה.** דשש גרעינין נתן לה לסימן ורמז שעתידין לצאת שש בנים ממנה: **יודע נגן גבור חיל ואיש מלחמה וגבון דבר ואיש תואר וה' עמו.** היינו שש ברכות: **לא אמרן דואג.** לקמן מפרש האחד מן הנערים היינו דואג: **אלא בלשון הרע.** שהיה מספר בשבחו של דוד כדי שיקנא בו שאול ויהרגהו: **ליטא וליתן במלחמתה של תורה.** להתוכח בתלמוד: **פנים בהלכה.** שמביא ראיה לדבריו: **דבדידיה נמי לא הוה.** דשאול נמי לא הוה הלכה כמותו כדאמרינן בעירובין (דף נג.) דוד דגלי מסכתא כתיב ביה ירלאך ירלאוי וישמחו) שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע: **נעצר לפני ה'.** לגמוד תורה הרבה: **אביר הרועים אשר נשאול.** אלמא ההוא מיוחד שבנערים דהיינו דואג לחזינן הכא דקרי אביר הרועים: **ונחה עליו רוח ה'.** איזה רוח רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת וירלאת ה' הרי ששה: ה"ג **והריחו ביראת ה' ר"ל אלכסנדראי שהטעינו במצות ויסורין כריחים.** והיינו והריחו לשון רחים. ולא גרסינן וכתיב והריחו: **רבא אמר.** מאי והריחו דמורח ודאין שמריח באדם ושופט ויודע מי החייב שנאמרי) לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח ואפילו הכי ושפט בצדק דליס כגון על ידי הרחה: **בר בוזיבא.** ח) עם ממלכי הולדות היה: **אשר אין בהם כל מום וטובי מראה משכילים בכל חכמה יודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם.** הרי ו': **אפי' ריבדא דכוסילתא לא היפה בגופם.** שלא היו צריכין להקזה. ריבדא פוניור"א בלע"ז כוסילתא שם כלי המקיז פלגמא"ל: **מן השיחה.** שלא היו מספרין בדברים בטלים כדי שלא יתגנו בפני המלך: **כלם מבני יהודה.** כדאמרינ לעיל ששה בנים העתידים לצאת מרות וחשיב בהדייהו חנניה מישאל ועזריה: **דניאל.** לחוד קאי אבני ט) יהודה אבל חנניה מישאל ועזריה לא ולית ליה הך דרשה דלעיל שש שעורים: **מבניך אשר יצאו ממעיך.** בחזקיהו מלך יהודה כתיב: **סריסים ממש.** שסירסו לחנניה מישאל ועזריה שכן דרכן של מלכים לסרס את האדם כדי שלא ישא אשה ויהא פנוי לעבודת המלך ולית ליה הא דחכמים דאמרי לעיל שעלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות: **ר' חנניה אומר.** לא סרסם אלא להכי קרי להו סריסים שנסתרסה ע"ז בימיהם שבימיהם נודע לכל שאין ממש בע"ז ופורענות שהיה נגיעה מתנבא לחזקיהו שיהיו גולים מארצם ויוליכם בהיכל מלך בבל. ור' שמואל בר נחמני דאמר חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים היו מוקים האי קרא בדניאל לחוד: **מאי חבל לא איתי בהון.** והלא חבלה היא זו שנסתרסו. ומהאי קרא דלעיל ילדים אשר אין בהם כל מום לא מצי פריך דאיכא למימר בשעה שבאו לנבוכדנצר תמימים הוו וסרסן: **חבל די נורא.** לא איתי בהון אבל חבלת הגוף מיהא איכא. ופריך לחבלא דנורא לא איצטריך דהא כתיב קרא וריח נור לא עדת בהון: **ולא ריחא.** עשן האש: **הא והא היו.** סריסים ממש ושנסתרסה ע"ז בימיהם: **טוב מבנים ומבנות.** מכלל דבנים לא הוו להו דסריסים היו: **מאי טוב מבנים ומבנות.** הכא לא מצי לתרוצי הא והא הוו דל"ל במאי פליגי: **בנים שהיו להן כבר ומתו.** דלא חיו בניהם ומיהו לא היו סריסים: **אתן לו.** להם לא נאמר אלא לו לאחד מהם והיינו ספר דניאל שנקרא על שמו. והשתא קא פריך פירכא באפי נפשה אגב דאתי בידו ספר דניאל: **מכדי וכו'.** רוב דברים שבספר עזרא נחמיה אמרם: **דוד נמי מימר אמר.** הכי. כלומר מאי מחזיק טובא איכא: **רב יוסף אמר.** לאו אהכי איענש דהא דוד נמי אמר כי האי גוונא אלא לכך נענש שספר בגנותן של ראשונים: **מאי ניהו.** שהיו עמו חגי זכריה מלאכי וכיון שהם לא ראו והוא ראה אלמא גדול מהם הוה ומדלשכחן דדניאל הוה חשיב טפי מחגי זכריה ומלאכי דהוו נביאי שמע מינה דגדול הוה מנחמיה בן חכליה דלא הוה נביא ואפי' הכי ספר עליו דלא אפקיה מכלל גנות הראשונים. דניאל היה מבאי הגולה עם החרש והמסגר ונחמיה הוה מעולי הגולה זמן מרובה לאחר מיכן: אינהו

אלא שש סאין וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין אלא רמז [רמז] לה שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין בשש [שש] ברכות ואלו הן דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל ועזריה דוד דכתיב [1] ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' [א] עמו וגו' ואמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע יודע נגן שיודע לישאל גבור שיודע להשיב איש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה [ב] (איש תואר שמראה פנים בהלכה ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר) וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום בכולהו אמר להו יהונתן בני כמוהו כיון דאמר ליה [וה' עמו] מילתא דבדידיה נמי לא הוה ביה חלש דעתיה ואיקניא ביה דבשאול כתיב [2] ובכל אשר יפנה ירשיע ובדוד כתיב [ג] ובכל אשר יפנה יצליח מנלן דדואג הוה כתיב הכא [1] ויען אחד מהנערים מיוחד שבנערים וכתיב התם [3] ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא נעצר לפני ה' ושמו דואג האדומי אביר הרועים אשר לשאול משיח דכתיב [4] ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' וגו' [ד] וכתיב [5] והריחו ביראת ה' אמר רבי אלכסנדרי מלמד שהטעינו מצות ויסורין כריחיים רבא אמר דמורח ודאין דכתיב [5] ולא למראה עיניו ישפוט [6] ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא אמר להו לרבנן אנא משיח אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין נחזי אנן אי מורח ודאין כיון דחזיוהו דלא מורח ודאין קטלוהו דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתיב בהו [7] אשר אין בהם כל מאום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך וללמדם ספר ולשון כשדים מאי אשר אין בהם כל מום אמר רבי חמא [ג] (בר חנניא) אפילו כריבדא דכוסילתא לא הוה בהו מאי ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך אמר רבי חמא ברבי חנינא מלמד שהיו אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכין לנקביהם מפני אימת מלכות [8] ויהיו בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה אמר רבי [7] (אליעזר) כולן מבני יהודה הם ורבי שמואל בר נחמני אמר דניאל מבני יהודה חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים [9] ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל מאי סריסים רב אמר סריסים ממש ורבי חנינא אמר שנסתרסה ע"ז בימיהם בשלמא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב [10] וחבל לא איתי בהון אלא למאן דאמר סריסים ממש מאי וחבל לא איתי בהון חבלא דנורא והכתיב [11] וריח נור לא עדת בהן לא חבלא ולא ריחא בשלמא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב [12] כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' אלא למאן דאמר סריסים ממש משתעי קרא בגנותא דצדיקי הא והא הוה בהו בשלמא למאן דאמר סריסים ממש היינו דכתיב [13] בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות אלא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם מאי טוב מבנים ומבנות אמר רב נחמן בר יצחק מבנים שהיו להם כבר ומתו מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בצפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו מכדי כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליה אמרינהו ונחמיה בן חכליה מ"ט לא איקרי סיפרא על שמיה אמר רבי ירמיה בר אבא מפני שהחזיק טובה לעצמו שנאמר [14] זכרה לי אלהי לטובה דוד נמי מימר אמר [15] זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך דוד רחמי הוא דקבעי רב יוסף אמר מפני שסיפר בגנותן של ראשונים שנאמר [16] והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים וגו' ואף על דניאל שגדול ממנו סיפר ומנלן דגדול ממנו דכתיב [17] וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא [ד] והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה [ה] ומאן נינהו אנשים אמר רבי ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי אינהו

---

1. וַיַּעַן אֶחָד מִהַנְּעָרִים וַיֹּאמַר הִנֵּה רָאִיתִי בֶּן לִישַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נֵגֶן וְגִבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר וַיְיָ עִמּוֹ: שמואל א טז יח
2. וְשָׁאוּל לֶבֶד הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּלָּחֶם סָבִיב בְּכָל אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבְבְנֵי עַמּוֹן וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבַפְּלִשְׁתִּים וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ: שמואל א יד מז
3. וְשֵׁם אִישׁ מַעֲבְדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי יְיָ וּשְׁמוֹ דֹאֵג הָאֲדֹמִי אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל: שמואל א כא ח
4. וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְיָ רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת יְיָ: ישעיהו יא ב
5. וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְיָ וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנָיו יוֹכִיחַ: ישעיהו יא ג
6. וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ וְהִכָּה אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית רָשָׁע: ישעיהו יא ד
7. יְלָדִים אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל מוּם וְטוֹבֵי מַרְאֶה וּמַשְׂכִּילִים בְּכָל חָכְמָה וְיֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מָדָע וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן כַּשְׂדִּים: דניאל א ד
8. וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה: דניאל א ו
9. וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל: ישעיהו לט ז
10. עָנָה וְאָמַר הָא אֲנָה חָזֵה גַּבְרִין אַרְבְּעָה שָׁרְיִן מְהַלְּכִין בְּגוֹא נוּרָא וְחַבָּל לָא אִיתֵי בְּהוֹן וְרֵוַהּ דִּי רְבִיעָאָה דְּמֵה לְבַר אֱלָהִין: דניאל ג כה
11. אֲחַשְׁדַּרְפְּנַיָּא סִגְנַיָּא וּפַחֲוָתָא וְהַדְּבְרֵי מַלְכָּא חָזִין לְגַבְרַיָּא אִלֶּךְ דִּי לָא שַׁלְּטוּ נוּרָא בְּגִשְׁמְהוֹן וּשְׂעַר רֵאשֵׁהוֹן לָא הִתְחְרַךְ וְסַרְבָּלֵיהוֹן לָא שְׁנוּ וְרֵיחַ נוּר לָא עֲדָת בְּהוֹן: דניאל ג כז
12. כִּי כֹה אָמַר יְיָ לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפַצְתִּי וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ישעיהו נו ד
13. וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ישעיהו נו ה
14. זָכְרָה לִּי אֱלֹהַי לְטוֹבָה כֹּל אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עַל הָעָם הַזֶּה: נחמיה ה יט
15. זָכְרֵנִי יְיָ בְּרִצּוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ: תהלים קו ד
16. וְהַפְּחוֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר לְפָנַי הִכְבִּידוּ עַל הָעָם וַיִּקְחוּ מֵהֶם בְּלֶחֶם וְיַיִן אַחַר כֶּסֶף שְׁקָלִים אַרְבָּעִים גַּם נְעָרֵיהֶם שָׁלְטוּ עַל הָעָם וְאָנֹכִי לֹא עָשִׂיתִי כֵן מִפְּנֵי יִרְאַת אֱלֹהִים: נחמיה ה טו
17. וְרָאִיתִי אֲנִי דָּנִיֵּאל לְבַדִּי אֶת הַמַּרְאֶה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת הַמַּרְאֶה אֲבָל חֲרָדָה גְדֹלָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְרְחוּ בְּהַחְבָּא: דניאל י ז

הגהות הגר"א

[א] גמ' עמו וגו'. נ"מ מתיבתא וגו': [ב] שם וכתיב והריחו. נ"מ מתיבתא וגו' וכתיב: [ג] שם והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה. נ"מ:

לעזי רש"י

פוניור"א [פוינטור"א]. נקב.
פלגמא"ל [פלימא"ה]. אידמל להקות דם.

ח) [ל"ל וכבון דבר שמבין דבר מתוך דבר מיס מוסר שמראה פנים בהלכה כ"מ בילקוטין], ט) לא נמצא במקרא לשון זה עי' רש"ל בח"ל [ואולי ש"ל לכל דרכיו משכיל פרש"י בשמואל ג יח מצלח ודע בילקוט ליתא להך דשאול כתיב כו' ודוד כתיב], ג) ל"ל בר' חיינא, ד) [ל"ל אלעזר], ה) מגילה ג., ו) [תהלים קיט], ז) [ישעיה יא], ח) ל"ל אחר מלכי הולדות, ט) בס"ל: לחוד מבני,

אינהו עדיפי מיניה וכו'. איידי דגרגא בעלמא קתני הכא ומילתא באפי נפשה היא וברוב ספרים איכא כתובה: **מ"ע איבעות.** דכתיב[ט] אבל חרדה גדולה נפלה עליהם: **נשוף.** לשון: **במקום הטנופת.** דלא מצי קרי: **לימא הכי.** לחם כלומר לך אכל העזים והיחמי: מ"ס שבתיבת למרבה המשרה שתוס לכך נסתם לומר נסתמו הדברים שעלו במחשבה ולא נעשה. ל"א שביקש הקב"ה לסתום גרותיהן של ישראל שבקש לעשותו משיח. ומורי רבי פירש לפי שנסתם פיו של חזקיה ולא אמר שירה: **כל הנסים הללו.** שגילל מסנחריב ותתרפא מחליו: **שר העולם.** מלאך שכל העולם מסור בידו: **שמענו לבי לדיק.** שר העולם שאמר עשה לביונו של לדיק: **רזי לי רזי לי.** נסתרות שלי הן ואני יודע על מה מעבכם: **אמר נביא אוי לי עד מתי.** יבא משיח: **עד דאתי בזווי וכזווי דכזווי.** עד שנתבזזו שונאי ישראל כמה פעמים: **שר הרוחות.** שהנשמות נפקדות אצלו והיינו משא דומה כך אמר דומה אני קורין הרוחות על עסקי שעיר עשו ואומר לי שומר מה מלילה הקב"ה שהוא שומר מה אומר מן הגלות שהוא כלילה: **שומר מה מליל.** מה דבר מתי קץ הגאולה מליל זה: **אתא בקר.** בתמיה. ואית ספרים דלא כתיב בהו ונכון. אמר להם השר כך אמר שומר הקב"ה אתא בקר גאולה תבא וגם לילה אבל מתחלה תהיה גלות הרבה. ל"א שיגאלו ויבנה מקדש שני ויחזרו ויגלו גלות זה. ל"א וגם לילה לרשעים וכן תרגומו מוכיח אית אגר לצדיקיא ואית פורענות לרשעיא: **אם תבעיון.** אם תבקשו להגאל: **בעיו.** בקשו רחמים: **שובו.** בתשובה ואתיו לגאולה: **גאלי הוא.** דבר מגונה עשו: **חרב חדה.** שמל את עצמו ונתגייר: **חדודין חדודין.** קטנין קטנין שהיה מילר מאד על מפלת מצרים: **גיורא עד עשרה דרי.** הכי הוא משל בני אדם ומיהו יתרו ° לאו עשירי הוה: **פגא** יועץ אל גבור אבי עד שר שלום: **שחיזק ישראל.** העוסקין בתורה כדלקמן [ע"כ]: **תגלת פלאסר.** שם אחד הוא דכתיב בימי פקח בן רמליה [מ"ב טו] בא תגלת פלאסר מלך אשור: **אסנפר.** חד רבא חד ויקירא חד: **כלפי מעלה.** כדלקמן שחיקף ע"י מלאך: **אל ארץ אחרלכם.** ולא אמר מוטבת מאחרלכם: **קא משקרת.** שהרי אין ארץ מעולה הימנה ולכן לא אמר מוטבת מאחרלכם: **להיכא אגלינהו.** סנחריב לעשרת השבטים דכתיב (מלכים ב יח) וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי הי ניהו אותן מקומות: **אבל ישראל.** כי אגלינהו סנחריב ספרו בגנותה של א"י דכי מטו לאותו מקום ששמו שוש אמרו שוא אחרעין זאת האחרן שוא לאחרלנו וכשבאו למקום ששמו עלמין אמרו כי עלמין זה המקום שזה לירושלים שנקראת בית עולמים: כשבאו למקום ששמו שוש תרי אמרו על חד תרין כלומר זה יפה פי שניס כמקומנו. ועל שם כך נקראו כל אותן מקומות כך: ה"ג **פחא כבודו ולא כבודו ממש.** דכבודו ממש משמע בשרו וגופו תחת כבודו משמע תחת הגוף והבשר כלומר נשמה שבתוך הגוף והשתא אמר תחת כבודו ולא כבודו ממש נשמה שבתוך הגוף אלא האי כבודו היינו בגדיו דתחת בגדיהם נשרפו וכי הא דרבי יוחנן וכו' דכל הגוף נשרף תחת הבגדים. ולא גרסי' תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש דמשמע דמקרא נפקא לזה דהאי תחת כבודו לא תחת כבודו ממש ומהיכא תיפוק ליה האי אבל השתא דדרשא בעלמא דרשי ליה: **פחא כבודו ממש.** תחת גופו ממש שהגוף קיים ונשמה נשרפת: **בעלמו.** הוא עצמו ולא ע"י שליח לא היה ביזוי כל כך ולכך הקב"ה כמו כן נפרע ממנו בעצמו ולא נתבייש כל כך לאינו דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן: על

[ט]אינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מנייהו אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא ואיהו עדיף מנייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו וכי מאחר דלא חזו מאי טעמא איבעות אע"ג דאינהו לא חזו מידי מזלייהו חזי אמר רבינא ש"מ האי מאן דמבעית אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי מאי תקנתיה [ט]לינשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי אי נמי ליקרי קרית שמע ואי קאי במקום הטנופת לימא הכי עיזא דבי טבחא שמינא מינאי [1]למרבה המשרה ולשלום אין קץ וגו' א"ר תנחום דרש בר קפרא בציפורי מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוח וזה סתום ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשהו משיח לכך נסתתם מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו רבש"ע אני אומרת לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח פתחה ואמרה שירה לפניו שנאמר [2]מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו' אמר שר העולם לפניו רבש"ע צביונו עשה לצדיק זה יצאה בת קול ואמרה רזי לי רזי לי אמר נביא אוי לי אוי לי עד מתי יצאה בת קול ואמרה [2]בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו ואמר רבא ואיתימא ר' יצחק [3]עד דאתו בזוזי ובזוזי דבזוזי [3]משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל וגו' א"ר יוחנן אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו נתקבצו כל הרוחות אצל דומה אמרו לו שומר מה מלילה שומר מה מליל [א] [4]אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו תנא משום רבי פפיים גנאי הוא לחזקיה וסייעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה שנא' מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו' כיוצא בדבר אתה אומר [5]ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם תנא משום רבי פפיים גנאי הוא למשה וששים ריבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' [6]ויחד יתרו רב ושמואל רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו ושמואל אמר שנעשה חדודים חדודים כל בשרו אמר רב [7] [ב] היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה [7]לכן ישלח האדון ה' צבאות במשמניו רזון מאי במשמניו רזון אמר הקב"ה יבא חזקיהו שיש לו שמונה שמות ויפרע מסנחריב שיש לו שמונה שמות חזקיה דכתיב [8]כי ילד יולד לנו בן ניתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום והאיכא חזקיה שחזקו יה דבר אחר חזקיה שחיזק את ישראל לאביהם שבשמים סנחריב דכתיב ביה [ג] [9]תגלת פלאסר [10]פלנאסר [11]שלמנאסר [12]פול [13]סרגון (סרגין) [14]אסנפר רבא ויקירא והאיכא סנחריב שסיחתו ריב דבר אחר שסח וניחר דברים כלפי מעלה א"ר יוחנן מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקירא מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל שנאמר [15]עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם רב ושמואל חד אמר מלך פקח היה וחד אמר מלך טיפש היה למאן דאמר מלך פקח היה אי אמינא להו עדיפא מארעייכו אמרו קא משקרת ומאן דאמר מלך טיפש היה אם כן מאי רבותיה להיכא אגלי להו מר זוטרא אמר לאפריקי ורבי חנינא אמר להרי סלוג אבל ישראל ספרו בגנותה של ארץ ישראל כי מטו שוש אמרי שויא כי ארעין כי מטו עלמין אמרו כעלמין כי מטו שוש תרי אמרי על חד תרין [ד]ותחת כבודו [יקד] יקוד כיקוד אש א"ר יוחנן תחת כבודו ולא כבודו ממש [ו]כי הא דרבי יוחנן קרי ליה למאני מכבדותי [ז]רבי אלעזר אמר תחת כבודו ממש כשריפת בני אהרן מה להלן [ח]שריפת נשמה וגוף קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה פרעה שחירף בעצמו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו סנחריב שחירף

ע"י

1. למרבה המשרה ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד עולם קנאת יי צבאות תעשה זאת:
ישעיהו ט ו
2. מכנף הארץ זמרת שמענו צבי לצדיק ואמר רזי לי רזי לי אוי לי בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו: ישעיהו כד טז
3. משא דומה אלי קורא משעיר שמר מה מלילה שמר מה מליל:
ישעיהו כא יא
4. אמר שמר אתה בקר וגם לילה אם תביעון בעיו שובו אתיו:
ישעיהו כא יב
5. ויאמר יתרו ברוך יי אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים: שמות יח י
6. ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה יי לישראל אשר הציל מיד מצרים:
שמות יח ט
7. לכן ישלח האדון יי צבאות במשמניו רזון ותחת כבדו יצד יקד כיקוד אש: ישעיהו י טז
8. כי ילד ילד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום: ישעיהו ט ה
9. בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת אבל בית מעכה ואת ינוח ואת קדש ואת חצור ואת הגלעד ואת הגלילה כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה:
מלכים ב טו כט
10. ויבא עליו תגלת פלנאסר מלך אשור ויצר לו ולא חזקו:
דברי הימים ב כח כ
11. עליו עלה שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד וישב לו מנחה: מלכים ב יז ג
12. בא פול מלך אשור על הארץ ויתן מנחם לפול אלף ככר כסף להיות ידיו אתו להחזיק הממלכה בידו:
מלכים ב טו יט
13. בשנת בא תרתן אשדודה בשלח אתו סרגון מלך אשור וילחם באשדוד וילכדה:
ישעיהו כ א
14. ושאר אמליא די הגלי אסנפר רבא ויקירא והותב המו בקריה די שמרין ושאר עבר נהרה וכענה: עזרא ד י
15. עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים ארץ זית יצהר ודבש וחיו ולא תמותו ואל תשמעו אל חזקיהו כי יסית אתכם לאמר יי יצילנו:
מלכים ב יח לב

מגילה ג.], ב) [סס ע"ש היטו'], ג) [כתובות קיב: פירוש בחוס שודדים על ארץ ישראל ובאים שודדים אחרים ושודדים המשודדים וישראל עמהן. ערוך בערך בז ד'], ד) בילקוט איתא רש פפא, ה) [שבת קיג:], ו) שבת קיג. ב"ק לא:, ז) [וע' היטב (תוס') בשבת קיג: מראה סס בגמרא ובפרש"י בהסס שיעויים גדולים בלשון ובגרס' אחרת ולכיך יפוב למאד], ח) [לעיל נב. וש"נ], ט) [לעיל יז],

גליון הש"ס

רש"י ד"ה גיורא וכו' לאו עשירי הוה. ובגמיי פרשת יתרו דעשרה דורות ממצרים בן חס עד יתרו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' שומר מה מליל. נ"ב לא אתא בוקר. כן גי' רש"י: **[ב]** שם אמר רב. נ"ב פפא: **[ג]** שם תגלת פלאסר. נ"ב פלסר פלנסר וזה סדרן סוף תגלת פלאסר (מ"ב טו) תגלת פלסר (סס מן) תגלת פלנאסר (דה"א ה) שלמנאסר סרגון אסנפר (ובזה ח"ל למה שדמק רש"י בד"ה אסנפר):

מוסף רש"י

דאינהו נביאי. שנתנבאו לישראל בשליחותו של מקום והוא לא נשתלח לישראל בשום נבואה (מגילה ג.). **מאי טעמא איבעות.** דכתיב בקרא אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויבכרו בהתבא (שם). **מזליייהו.** שר של כל אדם למעלה (שם). **לינשוף.** ילגא (שם). **בזווי ובזווי דבזווי.** שוללים אחר שוללים (כתובות קיב:). **תחת כבודו ולא כבודו ממש.** בין לר' יוחנן בין לר"ל גופן נשרף, אלא לר' יוחנן משמע ליה תחת כבודו כמו תחת רגליו, לשון תחתיות, וכבודו היינו בגדיו, וה"ק תחת בגדיהם של חייליותיו של סנחריב יקד יקוד ולא בגדיהם נשרפו, ור"ל משמע ליה תחת לשון תליפין, כמו יאלם תחת השור, משום דר"ל לא קרי למתניה מכבדותא, לכך ע"כ כבודו הייט גופו, וה"ק כבודו ממש ישרף ותחתיו יהא אפר ושריפה היקוד אש (שבת קיג:).

על ידי שליח. דהיינו בזוי יותר מלף הקב"ה נפרע ע"י שליח ומתביישׁ יותר: **כשיב מרוס קלו.** ביׁשעיה: **וכשיב מלון קילו.** במלכים. מרוס קילו משמע דירה של מטה כדכתיב (ירמיה יז) מרוס מרלשון מקוס מקדשנו. מלון קילו משמע דירה של מעלה בית מלונו: **ה' אמר אלי עלה אל הארץ וגו' מאי היא.** היכי אמר לו הקב"ה להשחית: **יען כי מאס העם הזה וגו' ומשוש אם רלין וכן רמליהו.** ותתרעו להשחית' ברלין וכר רמליהו: **מארש ה'.** שלא נשבע מכל מה שהיה אוכל: **ליערא ירק.** במדה: **ועלה על כל אפיקיו[1].** שאמר לו הקב"ה עלה והשחת: **מ"ט.** מאחר שברשות הלך שנביא נתנבא עליו מאי טעמא איענש: **בא נביא ואמר לו.** כשבא על ירושלים: **כי לא מועף לאשר מולך לה.** לא נמסר עמו של חזקיה שהוא עיף בתורה **ביד סנחריב המליך לו: לעם הרלשון הקל ארלה זבולון וארלה נפתלי וגו' לא הרלשונים.** עשרת השבטים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים שהכבידו עליהם עול תורה והיינו דכתיב האחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים ראויין הללו לעשות להם נס כיולאי מצרים שעברו את הים וכדורכי הירדן: **אם חוזר בו.** סנחריב מוטב ואם לאו אעשה אותו גליל הגוים שמגלגל בחרפה בכל הגוים. ל"א גליל לשון גלוים. מ"ר: **אחרי הדברים והאמת האלה.** השתא משמע שהיה מדבר בחזקיהו שהיו עסוקין בתורה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על העריס ויאמר לבקעם אליו: **האי רישנא להאי פרדשנא.** ומצינו דורון כזה לאדון כזה וכי מפני שהאמת בחזקיהו בא סנחריב: **רבינא אמר מאי אחר הדברים והאמת אחר שקפץ הקב"ה ונשבע.** להביא סנחריב והיינו אמת שחותמו וקיומו של הקדוש ברוך הוא אמת:

ע"י שליח נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח פרעה דכתיב ביה [1]מי ה' אשר אשמע בקולו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו דכתיב [2]וינער ה' את מצרים בתוך הים וכתיב [3]דרכת בים סוסיך וגו' סנחריב דכתיב [4]ביד מלאכיך חרפת ה' נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח דכתיב [5]ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וגו' ר' חנינא בר פפא רמי כתיב [6]מרום קיצו וכתיב [4]מלון קיצו אמר אותו רשע בתחלה אחריב דירה של מטה ואחר כך אחריב דירה של מעלה א"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב [7]עתה המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה להשחיתו ה' אמר אלי עלה אל הארץ הזאת והשחיתה מאי היא דשמע לנביא דקאמר [8]יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט ומשוש את רצין ובן רמליהו אמר רב יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר חלף דקץ עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בנייח כמי שילוחא דנגדין בנייח ואיתרעיאו ברצין ובר רמליה א"ר יוחנן מאי דכתיב [9]מארת ה' בבית רשע ונוה צדיקים יבורך מארת ה' [9]בבית רשע זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל מ' סאה גוזלות בקינוח סעודה ונוה צדיקים יבורך זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא ירק בסעודה [10]ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור וכתיב [11]וחלף ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע אלא מ"ט איעניש נביא אעשרת השבטים איתנבי איהו יהיב דעתיה על כולה ירושלים בא נביא וא"ל [12]כי לא מועף לאשר מוצק לה א"ר אלעזר בר ברכיה אין נמסר עם עייף בתורה ביד מי המציק לו מאי כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים לא כראשונים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים שהכבידו עליהן עול תורה וראויין הללו לעשות להם נס כעוברי הים וכדורכי הירדן אם חוזר בו מוטב ואם לאו אני אעשה לו [6]גליל בגוים [13]אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים הבצורות ויאמר לבקעם אליו האי [3]רישנא להאי פרדשנא אחרי הדברים והאמת [3](אחר מאי) אמר רבינא לאחר שקפץ הקב"ה ונשבע ואמר אי אמינא ליה לחזקיה מיתינא ליה לסנחריב ומסרנא ליה בידך השתא אמר לא הוא בעינא ולא ביעתותיה בעינא מיד קפץ הקב"ה ונשבע דמייתינא ליה שנאמר [14]נשבע ה' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום לשבור אשור בארצי ועל הרי אבוסנו וסר מעליהם עולו וסבלו מעל שכמו יסור א"ר יוחנן אמר הקב"ה יבא סנחריב וסיעתו ויעשה אבום לחזקיהו ולסיעתו [15]והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועולו מעל צוארך וחובל עול מפני שמן א"ר יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר [16]והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן וגו' ואומר [17]והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה אע"פ שאלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה [18]ואוסף שללכם אוסף החסיל אמר להם נביא לישראל אספו שללכם אמרו לו לבזוז או לחלוק אמר להם כאוסף החסיל מה אוסף החסיל כל אחד ואחד לעצמו אף שללכם כל אחד ואחד לעצמו אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו אמר להם כמשק גבים שוקק בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף ממונם של ישראל כיון שנפל ביד עובדי כוכבים מיד טיהר [7](כדרב פפא דאמר רב פפא [8]עמון ומואב טהרו בסיחון) אמר רב הונא עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום שנאמר [19]בא על עית עבר במגרון למכמש יפקיד כליו עברו מעברה גבע מלון לנו חרדה הרמה גבעת שאול נסה צהלי קולך בת גלים הקשיבה לישה עניה ענתות נדדה מדמנה יושבי הגבים העיזו [9](עוד היום בנוב לעמוד ינופף ידו הר בת ציון גבעת ירושלם) הני טובא הויין צהלי קולך בת גלים נביא הוא דקאמר לה לכנסת ישראל צהלי קולך בת גלים בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות כגלי הים הקשיבה לישה מהאי לא תסתפי אלא איסתפי מנבוכדנצר הרשע דמתיל כאריה שנא' [20]עלה אריה מסובכו וגו' מאי

ויעשה אבום. שיהיו כלם פגרים ויאכילו קוסיהם ובהמתם בתוך עצמות הפגרים כעין אבום: **מגבת ועד אנטיפרס.** מקומות שבסוף התחומים: **אע"פ שאלף גפן באלף כסף.** שהן יקרים שאין להם רוב כרמים אפילו הכי לשמיר ולשית יהיה שמניחין אותן לאבוד ומביירים אותן והיו עוסקין בתורה: **נשלו.** כל אחד ואחד לעצמו או לחלוק ביחד אותו ממון שנשאר מחיל סנחריב. ל"א לחלוק לאחרים מה שאנו שוללים אבל אנו אסורים באותו שלל שממון שבזזו מעשרת השבטים מעורב בו דאיכא משוס גזל: **למשק גבים שוקק בו.** השקאה של ליטורות שמזלפין בהם מים נובעין השקו באותו ממון וטיהרתו דמה ליטורות הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה ע"י טבילה אף ממונם וכו'. משק שו"ן בלע"ז: **בא על עית וגו'.** ומתרגמינן ומני רבני משרייתיה: **עברו מעברה גבע מלון לנו וגו' יושבי הגבים העיזו.** ולא קא משיב עוד היום בנוב לעמוד דהוא לאו מסע הוא אלא כדאמרינן לקמן [לה.] אותו היום נשתייר מעונה של נוב: **הני טובא הוי.** די"ב הוא דאיכא: **נביא הוא.** קרא דלהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה דחשיבנא ביה תלתא בת גלים לישה ענתות הנהו לאו מן חושבנא נינהו דנביא הוא דקאמר להו לישראל וכו': **מהאי לא אסתפי.** שתגלו מידו היינו דכתיב צהלי קולך אלא אסתפי מנבוכדנצר שנמשל לגיס דכתיב ביה עלה אריה מסובכו והיינו דקאמר הקשיבי לישה:

עניה

תורה אור

1. וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְיָ אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת יְיָ וְגַם אֶת יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ:

שמות ה ב

2. וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיָּשֶׁב הַיָּם לְפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיְנַעֵר יְיָ אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם:

שמות יד כז

3. דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר מַיִם רַבִּים: חבקוק ג טו

4. בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ אֲדֹנָי וַתֹּאמַר בְּרֹב רִכְבִּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן וְאֶכְרֹת קוֹמַת אֶרְזָיו מִבְּחוֹר בְּרֹשָׁיו וְאָבוֹאָה מְלוֹן קִצֹּה יַעַר כַּרְמְלוֹ:

מלכים ב יט כג

5. וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ יְיָ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים: מלכים ב יט לה

6. בִּיד עֲבָדֶיךָ חֵרַפְתָּ אֲדֹנָי וַתֹּאמַר בְּרֹב רִכְבִּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן וְאֶכְרֹת קוֹמַת אַרְזָיו מִבְּחַר בְּרֹשָׁיו וְאָבוֹא מְרוֹם קִצּוֹ יַעַר כַּרְמְלוֹ: ישעיהו לז כד

7. עַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי יְיָ עָלִיתִי עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁחִתוֹ יְיָ אָמַר אֵלַי עֲלֵה עַל הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ:

מלכים ב יח כה

8. יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֶת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהֹלְכִים לְאַט וּמְשׂוֹשׂ אֶת רְצִין וּבֶן רְמַלְיָהוּ: ישעיהו ח ו

9. מְאֵרַת יְיָ בְּבֵית רָשָׁע וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ:

משלי ג לג

10. וְלָכֵן הִנֵּה אֲדֹנָי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶת כָּל כְּבוֹדוֹ וְעָלָה עַל כָּל אֲפִיקָיו וְהָלַךְ עַל כָּל גְּדוֹתָיו: ישעיהו ח ז

11. וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר עַד צַוָּאר יַגִּיעַ וְהָיָה מְטוֹת כְּנָפָיו מְלֹא רֹחַב אַרְצְךָ עִמָּנוּ אֵל:

ישעיהו ח ח

12. כִּי לֹא מוּעָף לָאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כְּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקֵל אַרְצָהּ זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַّרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם:

ישעיהו ח כג

13. אַחֲרֵי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֻנָה הָאֵלֶּה בָּא סַנְחֵרִיב מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּבֹא בִּיהוּדָה וַיַּחַן עַל הֶעָרִים הַבְּצֻרוֹת וַיֹּאמֶר לִבְקָעָם אֵלָיו:

דברי הימים ב לב א

14. נִשְׁבַּע יְיָ צְבָאוֹת לֵאמֹר אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי כֵּן הָיָתָה וְכַאֲשֶׁר יָעַצְתִּי הִיא תָקוּם: לְשַׁבֵּר אַשּׁוּר בְּאַרְצִי וְעַל הָרַי אֲבוּסֵנוּ יָסוּר מֵעֲלֵיהֶם עֻלּוֹ וְסֻבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמוֹ יָסוּר:

ישעיהו יד כד-כה

15. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יָסוּר סֻבְלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארְךָ וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי שָׁמֶן:

ישעיהו י כז

16. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִחְיֶה אִישׁ עֶגְלַת בָּקָר וּשְׁתֵּי צֹאן:

ישעיהו ז כא

17. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה כָּל מָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה שָׁם אֶלֶף גֶּפֶן בְּאֶלֶף כֶּסֶף לַשָּׁמִיר וְלַשָּׁיִת יִהְיֶה:ישעיהו ז כג 18. וְאָסַף שְׁלָלְכֶם אֹסֶף הַחֲסִיל כְּמַשֹּׁק גֵּבִים שׁוֹקֵק בּוֹ: ישעיהו לג ד 19. בָּא עַל עִיִּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו: עָבְרוּ מַעֲבָרָה גֶּבַע מָלוֹן לָנוּ חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה: צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת: נָדְדָה מַדְמֵנָה יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ: עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמֹד יְנוּפַף יָדוֹ הַר בַּת צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם: ישעיהו י כח-לב 20. עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ וּמַשְׁחִית גּוֹיִם נָסַע יָצָא מִמְּקֹמוֹ לְשׂוּם אַרְצֵךְ לְשַׁמָּה עָרֶיךָ תִּצֶּינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב:ירמיהו ד ז

מסורת הש"ס

א) [ג' הערוך ערך גל ז' גלילה], ב) ג' הערוך ערך דשן דיסנא וכתב המוסיף שהוא בלשון יון מתנה:, ג) [ל"ל מאי אמר], ד) ב"ש מ"ז, ה) גיטין לח. תוליז ס:, ו) רש"ל מ"ז, ז) [ישעיה ח],

גליון הש"ם

גמ' בבית רשע זה פקח בן רמליהו. וכן גיטין דף נה ע"ב. אמרי אמש מפחד זה:

לעזי רש"י

שור"ן. צליל, רעש.

מוסף רש"י

את מי השילוח. שילוח מעין הוא ושמו גיחון ושילוח, שרגו להסיר את מלכות בית דוד בימי אחז לפקח מן רמליהו, וכאן ניבא על שבנא וסיעתו שרגו למרוד בחזקיהו שמאסו בו על שראותו שלא היה בוחר בשלמו מלכים אלא אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה, עליו נאמר לדיק אוכל לשובע נפשו, ורשע את פקח בן רמליהו אוכל מרבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה, והיו מליגין על חזקיהו ואומרין זה הגון להיות מלך, אין זה מלך, אלא רצין וכן רמליהו היו רוצין למלוך בחייהן, והזו את רצין וגו' אמר להם הקב"ה אוכלין אתם מתאוים, אני מביא עליכם אוכלין הרבה, הנה ה' מעלה עליכם את מי הנהר העצומים תחת מי השילוח אלשיר והטמיס (ישעיה ח ו). **עמון ומואב טהרו בסיחון.** דכתיב (דברים ב) אל תצר את מואב, וכן בבני עמון אל תצורם, וכתיב (במדבר כא) כי חסבון עיר סיחון וגו', אלמא עיר מואב בסיחון, ובני עמון אשכחן ביפתח (שופטים יא) שאמרו לו מלאכי בני עמון כי לקח ישראל את ארצי בעלותו ממצרים מארנון ועד היבוק, ואשכחן כשכבשו את ארץ סיחון וישרש את ארצו מארנון עד יבוק וגו', אלמא מבני עמון כבשה והדור ישראל וכבשו מיניה וטהרה להם על ידו (גיטין לח. וכבי"ז חולין ס:).

עניה ענתות. (כמו עניה)[מ] כלומר נביאות ירמיה הענתותי היא שעתידה לבא על נבוכד נצר שתמסר ירושלים בידו: **ארי כפיר וכו'.** ובדוכתא אחריתי[נ] מפורש למה נקראו לו כל השמות הללו: **אי הכי.** דכולי קרא להלי קולך[ס] לא מחוסבנא הוא ל"ל ליכא אלא תשע מסעות דהא עוד היום לאו מחוסבנא [נמי הוא]. ומתרץ עברו מעברה תרתי אינון עברו חד מעברה חד ואיכא עשר מסעות: **אותו היום נשתייר מעונה של נוב.** [למפני עון] שהיה להם לישראל על שנהרגו כהני נוב קבע הקב"ה העונש על אותו היום ואותו יום בלבד נשתייר מזמן העונש ואילו היה נלחם בירושלים באותו היום היה כובשה והכי משמע קרא עוד היום אותו יום העמידו לסנחריב על ירושלים בעון נוב: **פגע באחד יומא.** והיינו י' מסעות שנסע אותו היום: **שדו ליה.** לסנחריב: **בספרקי.** תחתיו טפי"ט בלע"ז עד שראה ירושלים כולה: **עלה וקם ומניד ברישיה.** עליה עמד והיה מניד בראשו: **נשדי ביה ידא באידנא.** נלחם בה עתה: **אמריה.** תמה הוא להתחיל היום משוס חולשא דאורחא. ל"א תמהיתו נתיגעתם ודומה ליה כ) (בסנחריב) אתמה למיתב: **גולמו הרג.** חתיכה של חומה. לשון פרסי. אבן רעועה מן החומה ונבקעה: **בא דינא בטל דינא.** כיון שלן דינא בטל הריב וכן מפני שלא נכבשה בו ביום לא הלילא ממחרת: **וישבי בנוב.** אילדי דאיירי לעיל באותו יום שנשתייר מעונה של נוב נקט הכא וישבי בנוב שבא על עסקי נוב: **הרפה.** היינו ערפה: **משקל קינו.** מתרגמינן מתקל סופייה: **והוא חגור חדשה.** והוא אסיר איספייקי חדתא: **נטרד דואג האדומי.** שספר לשון הרע על דוד שנתקנא בו שאול ולפי שקבל אמימלך את דוד בנוב אמר ליה שאול סוד ופגע בכהני ה' נמצא שעל ידך נהרגו ואתה נכשל[ע] ובחטא זה נהרג שאול ושלשת בניו במלחמת פלשתים: **שכר ביזאי.** לשון פרסי קרייטא. ל"א כפר הוא: **קמטיה.** הכניעו תחת הבל של זיתים ויתיב עלה למעבו: **מלא ליה ארעא מפוחיה.** מתרכבה הארץ מתחתיו ולא הזיקו. ל"א מכא נשפלת כעין גומא והיתה מגיעה עליו: **באורבא גריבי דמיא.** באורבא סאין של מים. ל"א באורבא כורא דמיא דל' מ) נודות של מים: **איטריף קמיה.** היתה טורפת ומחבטת עצמה וממרטת כנפיה והומה ומצערת: **קפלה ליה ארעא.** כמו לא תקפון (דברים טו). נתקצרה הארץ והגיע מהרה לארץ פלשתים: **לערפה אימיה.** דיסבי: **נוולה.** טווה: **כד חזיתיה.** ערפה לאבישי סברה למקטליה באותו פלך שהיה בידה ולא נגע בו: **אמרה ליה.** לאבישי אייתי לן ההוא פלך דנפל לפניך: ס"ג **פתקיה בריש מוחה וקטלה.** השליך אבישי הפלך לראשה ומתה: **פתקיה לדוד לעילא.** זרקו כלפי מעלה: **ודן ליה.** נעץ תחתיו חניתו בקרקע כדי שיפול עליו וימות: **וגימא איהו.** דוד עצמו לימא שם: **אין תבוש.** אין דעתו מכוונת לומר השם. והשתא ניחל דוד והשליכו השם ברחוק והלכו אבישי ודוד וחזרו להשם: **אמר ליה.** אבישי לדוד: **ומאי בעית הכא.** למה באת כאן: **אמר ליה.** הקב"ה אמר לי לרוגך שילכה זרעך או תמסר ביד אויבין והכי אהדרי ליה מוטב שאפול ביד אויב: **אמר ליה אפיך לנוסיך.** הפוך תפלתך ואמור לפניו מוטב יכלה זרעך ולא תמסר ביד אויב דמה לך בצער בניך: **בר ברך קירא לזכון ואם לא אלעטער.** משל הוא שאומרים בני אדם: **סייע בהדן.** עזור בתפלתך להפכה: **והוה קא רדיף בתרייהו.** והם בורחין שהיה קרוב לארץ פלשתים: **וכי מטו קובי.** לאותו כפר ששמו קובי שבין א"י לארץ פלשתים: **אמרי קוס ביה.** אמרו זה לזה עמוד כנגדו ואל תברח ונכנו ולכך נקרא קובי. אינהו הוו בקיאי ע) בשמות הכפרים ועדיין היו מפחדין ובורחין: **כי מטא בי תרי.** שם מקום: **אמרו בין תרי גורין.** בתמיהא: **בקבראי.** שהרגונה: ויצא

[1] עניה ענתות עתיד ירמיה בן חלקיה ומתנבא עלה מענתות דכתיב [2] דברי ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות בארץ בנימין מי דמי התם ארי הכא ליש אמר רבי יוחנן ששה שמות יש לארי אלו הן [3] ארי [4] כפיר [3] לביא [5] ליש [6] שחל [7] שחץ אי הכי בצרו להו עברו מעברה תרתי נינהו מאי [8] עוד היום בנוב לעמוד אמר רב הונא אותו היום נשתייר מעונה של נוב אמרי ליה כלדאי אי אזלת האידנא יכלת לה ואי לא לא יכלת לה אורחא דבעא לסגויי בעשרה יומא סגא בחד יומא כי מטו לירושלם שדי ליה ביסתרקי עד דסליק ויתיב מעילוי שורה עד דחזיוה לכולה ירושלם כי חזייה איזטר בעיניה אמר הלא דא היא קרתא דירושלם דעלה ארגישית כל משיריתי ועלה כבשית כל מדינתא הלא היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא דכבשית בתקוף ידי עלה וקם ומניד בריש מוביל ומייתי בידיה על טור בית מקדשא דבציון ועל עזרתא דבירושלם אמרי נישדי ביה ידא האידנא אמר להו תמהיתו [6] למחר אייתי לי כל חד וחד מינייכו [3] גולמו הרג מיניה מיד [9] ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בת דינא בטל דינא [10] וישבי בנוב אשר בילידי הרפה ומשקל קינו שלש מאות משקל נחשת והוא חגור חדשה ויאמר להכות את דוד מאי וישבי בנוב אמר רב יהודה אמר רב איש שבא על עסקי נוב א"ל הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך על ידך נהרגה נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי ועל ידך נהרגו שאול ושלשת בניו רצונך יכלו זרעך או תמסר ביד אויב אמר לפניו רבונו של עולם מוטב אמסר ביד אויב ולא יכלה זרעי יומא חד נפק [3] לשכור בזאי אתא שטן ואדמי ליה כטביא פתק ביה גירא ולא מטייה משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים כדחזייה ישבי בנוב אמר היינו האי דקטליה לגלית אחי כפתיה קמטיה אותביה ושדייה תותי בי [7] בדייא אתעביד ליה ניסא מכא ליה ארעא מתותיה היינו דכתיב [11] תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה אבישי בן צרויה הוה קא חייף רישיה בד' גרבי דמיא חזינהו כתמי דמא איכא דאמרי אתא יונה איטריף קמיה [8] אמר [3] כנסת ישראל ליונה אימתילא שנאמר [12] כנפי יונה נחפה בכסף שמע מינה דוד מלכא דישראל בצערא שרי אתא לביתיה ולא אשכחיה אמר [3] תנן אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו בשעת הסכנה מאי אתא שאיל בי מדרשא אמרו ליה בשעת הסכנה שפיר דמי רכביה לפרדיה וקם ואזל קפצה ליה ארעא בהדי דקא מסגי חזייה לערפה אמיה דהוות נוולא כי חזיתיה פסקתה לפילכה שדתיה עילויה סברא למקטליה אמרה ליה עלם אייתי לי פלך פתקיה בריש מוחה וקטלה כד חזייה ישבי בנוב אמר השתא הוו בי תרין וקטלין לי פתקיה לדוד לעילא ודץ ליה לרומחיה אמר ניפול עלה ונקטל אמר אבישי שם אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא [3] ונימא ליה איהו אין חבוש מוציא עצמו מבית האסורין א"ל מאי בעית הכא א"ל הכי אמר לי קודשא בריך הוא והכי אהדרי ליה א"ל אפיך צלותיך בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער א"ל אי הכי סייע בהדן היינו דכתיב [13] ויעזור לו אבישי בן צרויה אמר רב יהודה אמר רב שעזרו בתפלה אמר אבישי שם ואחתיה הוה קא רדיף בתרייהו כי מטא קובי אמרי קום ביה כי מטא בי תרי אמרי בתרי גוריין קטלוה לאריא אמרי ליה זיל אשתכח לערפה אימיך בקיברא כי אדכרו ליה שמא דאימיה כחש חיליה וקטליה היינו דכתיב [13] אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל ת"ר שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה אבישי בן צרויה הא דאמרן אליעזר עבד אברהם דכתיב [14] ואבוא היום אל העין למימרא דההוא יומא נפק יעקב אבינו דכתיב

1. צְהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת: ישעיהו י ל
2. דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶן חִלְקִיָּהוּ מִן הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן: ירמיהו א א
3. גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ: בראשית מט ט
4. וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן וְאָבִיו וְאִמּוֹ תִּמְנָתָה וַיָּבֹאוּ עַד כַּרְמֵי תִמְנָתָה וְהִנֵּה כְּפִיר אֲרָיוֹת שֹׁאֵג לִקְרָאתוֹ: שופטים יד ה
5. מַשָּׂא בְּהֵמוֹת נֶגֶב בְּאֶרֶץ צָרָה וְצוּקָה לָבִיא וְלִישׁ מֵהֶם אֶפְעֶה וְשָׂרָף מְעוּפֵף יִשְׂאוּ עַל כֶּתֶף עֲיָרִים חֵילָם וְעַל דַּבֶּשֶׁת גְּמַלִּים אוֹצְרָתָם עַל עַם לֹא יוֹעִילוּ: ישעיהו ל ו
6. עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: תהלים צא יג
7. לֹא הִדְרַיְכוּהוּ בְּנֵי שָׁחַץ לֹא עָדָה עָלָיו שָׁחַל: איוב כח ח
8. עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד יִנְּפֹף יָדוֹ הַר בַּת צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם: ישעיהו י לב
9. וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ יְיָ וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מְאָה שְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים: מלכים ב יט לה
10. וְישֹׁבֵי בְּנֹב אֲשֶׁר בֵּילִידֵי הָרָפָה וּמִשְׁקַל קִינוֹ שֵׁלֶשׁ מֵאוֹת מִשְׁקַל נְחֹשֶׁת וְהוּא חָגוּר חֲדָשָׁה וַיֹּאמֶר לְהַכּוֹת אֶת דָּוִד: שמואל ב כא טז
11. תַּרְחִיב צַעֲדִי תַחְתָּי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי: תהלים יח לז
12. אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפָתָיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ: תהלים סח יד
13. וַיַּעְזֹר לוֹ אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה וַיַּךְ אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וַיְמִיתֵהוּ אָז נִשְׁבְּעוּ אַנְשֵׁי דָוִד לוֹ לֵאמֹר לֹא תֵצֵא עוֹד אִתָּנוּ לַמִּלְחָמָה וְלֹא תִכְבֶּה אֶת נֵר יִשְׂרָאֵל: שמואל ב כא יז
14. וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל הָעָיִן וָאֹמַר יְיָ אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אִם יֶשְׁךָ נָא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹלֵךְ עָלָיִךְ: בראשית כד מב

מ) נ"א דאתיתו מאורחא, נ) [בילקוט ישעיה סי' ר' אית' אלא בנוסחא אחרת ועי' עוד בערוך ערך גלמהרג], ג) [עי' בערוך ערך שכר בזאי פי' יפה באליטות], ד) נ"א סדייא, ה) [ברכות נג: שבת מט. קל. גיטין מה.], ו) לעיל כב., ז) ברכות ה:, ח) [רש"ל מס"ז], ט) [ילק"ש משלי תתקנט בשם מדלקש], י) [ישעיה יז], כ) רש"ל מ"ז, ל) בע"י: ויצול, מ) בורות. רש"ל, נ) בע"י: בדקי,

גליון הש"ס

גמ' אמר כנ"י ליונה אימתלי. עיין נ"י סוף פרק ז' מיתות:

לעזי רש"י

טפי"ט [טפי"ד]. שטיח.

מוסף רש"י

ואבוא היום אל העין. היום יגאתי והיום בגאתי, מכאן שקפצה לו הארץ (בראשית כד מב).

וילא יעקב מבאר שבע וילך חרנה. אלמא בא לחרן וכתיב ויפגע במקום שעדיין לא הגיע לחרן שהיה עדיין בבית אל: **שהפללו בו אבותי.** אברהם וילחק [1] (אברהם דכתיב ויעתק משם [בראשית יב:] ילחק אין מקרא בידי): **הרהר בדעתיה למהדר.** למקום: **קפלה ליה ארעא.** והיה שם מיד וקרא מוכיח דכתיב ויפגע במקום שהמקום פגעו וקפלה לו הארץ ונתקרב לו המקום: הכי גרסינן **ד"א אין פגיעה אלא תפלה.** ונראה למורי דהכא לא מיגרסא הך מילתא: בית אל זה ירושלים חרן חוץ לארץ: **כי בא השמש.** ויבא השמש לא נאמר אלא כי בא השמש דמשמע שהיה דעתו לחזור כי עוד היום גדול כיון שראה כי בא השמש לן: **ויזרח לו השמש.** משמע השמש שהיה לו כבר שבא בשבילו כבר: **ומ"ל דהלה זרעיה דדוד.** כדאפיך לעלותיה: **הסס נמי אשתייר אביתר.** מהכהני נוב: **שגלגוסם.** מלכות: **על אברהם.** כשנלחם בד' מלכים: **בעי אביי.** האי חסר חד היכי קאמר אי חסר חד רבוא וכו': **ראשונה.** כת ראשונה מחיל של סנחריב: **עברו בשחי.** שבו הסוסים בירדן ונתמעטו המים עד שעברו: **אמצעייס בקומה.** זקופה ולא היו המים מגיעין אלא עד הלומר יגיע: **שחי.** כמו שחו: **העלו עפר ברגליהם.** שלא היה שם מים כל עיקר: **קרפי.** לשון מקור: ה"ג **וילא מלאך ה' ויך במחנה אשור אמר רבי וכו'** ולא גרסינן **והא כתיב וילא מלאך ה'.** אלמא כל המחנה אשור אינו אלא קפ"ה אלף ולעיל קתני מאתים וס' רבוא: **הללו.** קפ"ה אלף ראשי גייסות גדולי החיל שכן עולה לחשבון לכדאמרינן ארבעים וחמשה אלף בני מלכים שמנים אלף גבורים ששים אלף אחוזי חרב הרי קפ"ה אלף אבל האחרים שמתו אין מספר כדאמר והשאר פרשים אין מספר: **במה הכם.** המלאך: **היד הגדולה.** יד הגדולה לא נאמר אלא היד דמשמע היד שעתידה וכו': **מגלך נטושה.** שחוזה מגלך להכרוג את אלו: **גבריאל.** ממונה על בשול הפירות: **הזקק נאלו.** לחיל סנחריב להרגן: **אגב ארחך.** כשתלך לדרכך לפי תומך: **נבעל דבבך אשתמע.** לשונאך המראה והפחידו: **נשף.** נפח: **עשרה.** שהנער יכול להטיף טיפה של דיו והיינו יו"ד שנשארו עשרה: **ושמואל אמר תשעה ונשאר בו עוללות לנוקף זית.** שאין נשארין בו אלא דבר מועט שניס או שלשה גרגרים בראש אמיר כן לא ישתייר במחנהו אלא דבר מועט וכמה ארבעה וחמשה בשעיפיה פוריה ארבעה וחמשה והיינו תשעה: **י"ד שניס ושלשה ארבעה וחמשה.** ר' יוחנן מקרא לא דייק להו אלא הכי קאמר הללו חמשה נשתיירו מהן סנחריב ושני בניו וקרא משמע כנוקף זית דמשייר מעט בראש ענף שניס או שלשה גרגרים כך ישתייר לו מעט ד' או ה': **נבוכדנצר דכתיב.** גבי [חנניה] מישאל ועזריה תואמרו ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין אלמא דחזא גבריאל והכירו בכבשן: **סנחריב ושני בניו דכתיב ויהי הוא משתחוה בית וגו':** אי אפשר לאמרו. שהקדוש ב"ה בעצמו גלחו לסנחריב: **דאייתיתינהו לבנייהו.** כדאמרינן שהביא עמו ארבעים וחמשה אלף בני מלכים: אשני

1. וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה:
בראשית כח י
2. וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא: בראשית כח יא
3. וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ: ירמיהו ז טז
4. וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל יְרֵכוֹ:
בראשית לב לב
5. וַעֲתַלְיָה אֵם אֲחַזְיָהוּ רָאָתָה כִּי מֵת בְּנָהּ וַתָּקָם וַתְּאַבֵּד אֵת כָּל זֶרַע הַמַּמְלָכָה:
מלכים ב יא א
6. וַיִּמְלֹט בֶּן אֲחִי מֶלֶךְ לְאַחִימֶלֶךְ בֶּן אֲחִיטוּב שְׁמוֹ אֶבְיָתָר וַיִּבְרַח אַחֲרֵי דָוִד:
שמואל א כב כ
7. וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר עַד צַוָּאר יַגִּיעַ וְהָיָה מְטוֹת כְּנָפָיו מְלֹא רֹחַב אַרְצְךָ עִמָּנוּ אֵל:
ישעיהו ח ח
8. אֲנִי קָרָתִּי וְשָׁתִיתִי מָיִם וְאַחֲרֵב בְּכַף פְּעָמַי כֹּל יְאֹרֵי מָצוֹר:
ישעיהו לז כה
9. וַיֵּצֵא מַלְאַךְ יְיָ וַיַּכֶּה בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים:
ישעיהו לז לו
10. לָכֵן יִשְׁלַח הָאֲדוֹן יְיָ צְבָאוֹת בַּמִּשְׁמַנָּיו רָזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יֵקַד יָקוּד כִּיקוֹד אֵשׁ: ישעיהו י טז
11. וַיִּשְׁלַח יְיָ מַלְאָךְ וַיַּכְחֵד כָּל גִּבּוֹר חַיִל וְנָגִיד וְשָׂר בְּמַחֲנֵה מֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיָּשָׁב בְּבֹשֶׁת פָּנִים לְאַרְצוֹ וַיָּבֹא בֵית אֱלֹהָיו וּמֵצֵיאֵי מֵעָיו שָׁם הִפִּילֻהוּ בְּחֶרֶב:
דברי הימים ב לב כא
12. וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּיְיָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ: שמות יד לא
13. וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ: שמות ח טו
14. כִּי מִפְּנֵי חֳרָבוֹת נָדְדוּ מִפְּנֵי חֶרֶב נְטוּשָׁה וּמִפְּנֵי קֶשֶׁת דְּרוּכָה וּמִפְּנֵי כֹּבֶד מִלְחָמָה: ישעיהו כא טו
15. מִדֵּי עָבְרוֹ יִקָּח אֶתְכֶם כִּי בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְהָיָה רַק זַוְעָה הָבִין שְׁמוּעָה:
ישעיהו כח יט
16. אַף כֹּל נָטְעוּ אַף כֹּל זָרְעוּ אַף כֹּל שֹׁרֶשׁ בָּאָרֶץ גִּזְעָם וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם: ישעיהו מ כד
17. וְגַם אֲנִי אָבָה כַּפַּי אֶל כַּפַּי וְהֻנַּחְתִּי חֲמָתִי אֲנִי יְיָ דִּבַּרְתִּי: יחזקאל כא כב
18. מִקּוֹל הָמוֹן נָדְדוּ עַמִּים מֵרוֹמֵמְתְּךָ נָפְצוּ גוֹיִם: ישעיהו לג ג
19. וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתָּבֵם: ישעיהו י יט
20. וְנִשְׁאַר בּוֹ עוֹלֵלֹת כְּנִקֻּף זַיִת שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה גְּרָגְרִים בְּרֹאשׁ אָמִיר אַרְבָּעָה חֲמִשָּׁה בְּסַעֲפֶיהָ פֹּרִיָּה נְאֻם יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ישעיהו יז ו
21. עָנָה וְאָמַר הָא אֲנָה חָזֶה גֻּבְרִין אַרְבָּעָה שְׁרִין מְהַלְּכִין בְּגוֹא נוּרָא וְחַבָּל לָא אִיתֵי בְּהוֹן וְרֵוֵה דִּי רְבִיעָאָה דְּמֵה לְבַר אֱלָהִין: דניאל ג כה
22. וַיְהִי הוּא מִשְׁתַּחֲוֶה בֵּית נִסְרֹךְ אֱלֹהָיו וְאַדְרַמֶּלֶךְ וְשַׂרְאֶצֶר בָּנָיו הִכֻּהוּ בַחֶרֶב וְהֵמָּה נִמְלְטוּ אֶרֶץ אֲרָרָט וַיִּמְלֹךְ אַסַּר חַדֹּן בְּנוֹ תַּחְתָּיו: מלכים ב יט לז
23. בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח אֲדֹנָי בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה בְּעֵבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת רֹאשׁ וְשֵׂעַר רַגְלַיִם וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה: ישעיהו ז כ

הגהות הגר"א

(א) גמ' ד"א אין פגיעה כו' עד ולא תפגע בי. נמתק: (ב) שם והשאר פרשים. נ"ב וגגלים:

מוסף רש"י

וילך חרנה. דמשמע דמעטא לחרן, והדר כתיב ויפגע במקום דהיינו בית אל, דאכתי לא מטי לחרן (חולין צא:). **מקום שהתפללו בו אבותי.** האי בית אל לא לא המתוך לגי הוא אלא ירושלים, ועל שם יהיה בית אלהים קראו בית אל, והוא הר המוריה שהתפלל בו אברהם והשלה שהתפלל בו יצחק, דכתיב (בראשית כד) לשוח בשדה, והכי אמרינן בפסחים (פח.) אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב, מאי אמר יעקב, אלא לא כאברהם שקראו הר דכתיב בהר ה', ולא כיצחק שקראו שדה, דכתיב לשוח בשדה, אלא כיעקב שקראו בית (חולין צא:). **קפצה.** לשון (דברים טו) לא תקפוץ את ידך, נתקצרה ונתקמצה לו (שם). **מיד ויפגע במקום.** כאדם הפוגע בחבירו שבא כנגדו, והלשון ליה נמי לשון תפלה כדכתיב (רות ג) אל תפגעני בי (שם). **מיד בא השמש.** כדכתיב וילן שם כי בא השמש, נמה ליה למכתב כי בא השמש, אלא ללמדנו שאקצה קודש זמנה (שם). **שמש שבא בעבורו.** אקצה בעבורו קודש זמנה (שם). לותן שעות שמיהרה לשקוע בשבילו כשיצא מבאר שבע, מיהרה לזרוח בשבילו (בראשית לב לב).

א) חולין צא:. **ב)** [ברכות כו: תענית ז: ח. סוטה יד:], **ג)** [עי' תוס' מגילה כא. ד"ה אלמלא], **ד)** [ל"ל מפני מרב נטושה וגו'], **ה)** [עי' תוספות מנחות כט. ד"ה קולין], **ו)** ל"ל ליה, **ז)** רש"ל מ"ז,

ושני נפשך. שנה עצמך כדי שלא ירגיזוך: **ואגוייך אנא.** אני אגלגלך: **קשייתא.** גרעיני תמרים: **טחון.** אלו גרעינין וניתן לך מספריס. והיינו דכתיב[1] בתער השכירה על שם שטרח נתנו לו תער לגלח ואיזהו שכר נתנו לו בעברי נהר[2] דברים שדרכן לעשות על ידי נהר דהיינו טחינת ריחים: **וגם הזקן תספה.** דלא כתיב גלוח אלא ארוך אבל אזקן כתיב תספה[3] לשון כלוי על ידי אור שכלתה לגמרי: **גרירתיה לארמאה ושפר באפיה.** אם אתה מחרך את הארמאי והוטב בעיניו הבער לו אש בזקנו ולא שבעת תוכא מיניה: [4] **נים נסרך אלהיו.** לשון נסר שהשתחוה לנסר ועשאו אלוה: **היינו דכתיב ויהי הוא משתחוה.** משמע מפני שמשתחוה לשם הכוהו: **ויחלק עליהם.** חילקו דאיירי[5] במלאכים איירי נמי בהאי קרא דכתיב[6] ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו' נקט ויחלק עליהם לילה וגו': **מלאך שנזדמן לאברהם לילה שמו.** והוא שייעו: **מעשה לילה.** שנלחמו בשבילו כוכבי לילה כמו שעשו בשביל ברק: **עצא מליה דר' יצחק נפחא מדבר נפחא.** ר' יוחנן דמקרי בר נפחא בכולא הש"ס כמו (ב"מ דף פה:) מאן עייל בר נפחא גלאה למורי דאביו של ר' יוחנן הוי נפחא ולהכי מיקרי בר נפחא ואית דמפרשי בר נפחא על שם יופיו: **הזהרו בזקן.** אע"פ ששכח תלמודו הוחיל ומחמת אונסו הוא: **הזהרו בורידין כר' יהודה.** דאמר בשחיטת חולין (דף מ:) עד שישחוט את הורידין של עוף הוחיל ונולהו כולו כאחד אינו חותכו ומולחו כשר היה ובהמה: **הזהרו בבני עמי הארץ.** שנעשו תלמידי חכמים לעשות להם כבוד שמהם תצא תורה לישראל שהרי יצאו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב ומבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק כדלקמן [ע"ב]. ואע"ג דאמר רבי יהודה הכי הזהרו בבני עמי הארץ: **כי הא מילתא.** דלקמן מודעינן להו כי היכי דחזינן לקמן דלא זכה נבוכדנצר לאותו כבוד אלא מפני זכות ד' פסיעות כדאמרינן לקמן ה"נ אמרי' לבני עמי הארץ דלא זכו לאותו כבוד אלא מחמת זכות מעט שהיה באביהם מ"ר. ואית דאמרי דרבי זירא אדלעיל קאי אבני סנחריב אע"ג דשלא רבי יהודה הזהרו בבני ע"ה לכבדן שמהם תצא תורה כי היכי דנפקו מסנחריב כי הא מילתא מודיעים להו לבני ע"ה דהא דמוקרין להו לאו משום אביהם אלא משום תורה שבהם שלא תזוח דעתם עליהם ויאמרו אבותיהם צדיקים היו: **מדוע דרך רשעים צלחה.** מפני מה הצליח נבוכדנצר וכשם ירושלים: **אהדרו ליה.** לירמיה: **בצעי מים.** מרשק"ו בלע"ז: **ד' פסיעות.** מפורש לקמן: **על אחת כמה וכמה.** שיהו כל אדם יכולין לתמוה על מתן שכר גדול שישתלם עליהם: **לנביאים.** אברהם יצחק ויעקב: **נשבר לבי בקרבי.** כלומר תמהתי על מתן שכרן: **שפי שעות.** כדי שלא יהא פנאי לספדו ולקברו: **אחפה.** נתרפא: **אהדרינהו הקב"ה.** להנך שעות לחזקיהו דאותו היום שנתרפא חזקיה היה של כ"ב שעות: **רהט בהריה.** דשליח: **לא היה לבם הקנה.** שהיה שכרו מרובה והיה לו רשות לאבד שאריתנו: **הוה כתיב שמיה ושמיה דאבוה.** כדי שיתכבד אביו לכך נקרא שם אביו עליו שנקרא מרודך בגלגלן דאי לא כתיב אלא מרודך בן בגלגלן לא הוי מיתקרי עליה שמיה דאבוה דהכי כתבי כולהו אינשי פלוני בן פלוני להכי כתיב מרודך בגלגלן: **בחדש החמישי בעשור לחדש בא נבוזר אדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם.** אלמא נבוכדנצר סליק לירושלם: ומי

1. ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה בעברי נהר מלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה:
ישעיהו ז כ
2. ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכהו בחרב והמה נמלטו ארץ אררט וימלך אסר חדן בנו תחתיו:
מלכים ב יט לז
3. ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם עד חובה אשר משמאל לדמשק:
בראשית יד טו
4. יאבד יום אולד בו והלילה אמר הרה גבר:
איוב ג ג
5. מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא:
שופטים ה כ
6. וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד דן:
בראשית יד יד
7. וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן:
מלכים א יב כט
8. מדן נשמע נחרת סוסיו מקול מצהלות אביריו רעשה כל הארץ ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה עיר ושבי בה:
ירמיהו ח טז
9. צדיק אתה יי כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בגדי בגד:
ירמיהו יב א
10. כי את רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים ובארץ שלום אתה בוטח ואיך תעשה בגאון הירדן:
ירמיהו יב ה
11. לנביאים נשבר לבי בקרבי רחפו כל עצמותי הייתי כאיש שכור וכגבר עברו יין מפני יי ומפני דברי קדשו:
ירמיהו כג ט
12. בעת ההוא שלח מרדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיהו וישמע כי חלה חזקיהו:
ישעיהו לט א
13. וכן במליצי שרי בבל המשלחים עליו לדרש המופת אשר היה בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל בלבבו:
דברי הימים ב לב לא
14. הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה בשמש אחז בשמש אחרנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה במעלות אחז:
ישעיהו לח ח
15. בן יכבד אב ועבד אדניו ואם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי אמר יי צבאות לכם הכהנים בוזי שמי ואמרתם במה בזינו את שמך:
מלאכי א ו
16. ובחודש החמישי בעשור לחדש היא שנת תשע עשרה למלך נבוכדראצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלם:

מי

הגדול שרף באש: ירמיהו נב יב-יג

גליון הש"ס

גמ' קריינא דאגרתא. בתנחומא פ' תצא איתא דמרודך בלאדן בעצמו נתחרט והטב בתריה ג' פסיעות:

לעזי רש"י

מרשק"ו [מריש"ק]. ביצה, מקורה מים רדודים.

מסורת הש"ס

א) גי' ב"ש ריב"ל, ב) ברכות ח:, ג) לעיל דף פב. ב"מ פג:, ד) [במדר' ובילקוט איתא אלא וכ"א ברש"י ירמיה יב פ"כ], ה) [עי' תוס' מגילה כא.], ו) [ישעיה ז], ז) [שם], ח) [שם], ט) [ל"ל אחר ד"ה היינו], י) [לעיל לה:], כ) [מ"ב יט],

צו: חלק פרק אחד עשר סנהדרין

ומי סליק לו' והא כתיב. בההיא פרשתא ויעלו לדקיה אל המלך רבלתה אלמא ברבלה הוה: **זו אנטוכיא.** ואנטוכיא קיימא לן[1] דאיהי מארץ ישראל: **דמות דיוקנו.** של נבוכד נצר: **חקוקה לו על מרכבתו.** של נבוזר אדן ודומה לו כמו שעומד לפניו ולכך כתיב בא נבוכד נצר והיינו כבוד: **טעין אלף מאה גודניים'.** משאוי שלש מאות פרדות: **נרגא דפרזלא.** פטיטי ברזל: **דשליט' בפרזלא.** ברזל חדוד הקולף ברזל אחר: **בלעתיהו.** לא בליעה ממש אלא שיברם שהיו מתפוללין הפטיטים בהכותם בשער לשברה: **פתוחה יחד.** משמע על פתח אחד הלמו כל הכשילים וכילפות יחד ולא הועיל כלום: **שוור בר שוור.** דולג בר דולג קוס וכשש ירושלים לנבוזר אדן קאמר. ל"א שוור בר שוור מדלג בר מדלג קפלת פעם אחת עם סנחריב ועכשיו פעם שניה: **בקופא.** מגב הפטיש ולא מחודו כמו קופא דמחטא (ב"מ דף לח:): **יודע למכיא למעלה.** תפלה היא. יודע לפניך אותו סבך עץ קרדומות ששבר בו את ירושלים כאילו הביאו למעלה בכסא הכבוד: **גבה היכלא.** ובקש לעלות לרקיע: **דרכו ביה מן שמיא.** והשפילוהו: **זהה דעתיה.** מתגאה על שהיה מגליה: **עמא קטילא.** שכבר נגזר עליהם על כך: **וטחני קמח.** וטחני חטים לא נאמר אלא קמח שאין צריך טחינה: **למסך.** מקוס שהקלעים לומתין בלד הראש: **שוכל.** קלע הראש שדומין לשכלים: **גלי שוק עברי נהרות.** פורענות זה היה הקב"ה אומר לישראל לכו וטחנו קמח כלומר טחונים אתם כבר לקמח ותחזרו ותטחן עדיין תגלי קלעי ראשיכם ושוקיכם ותלכו בגלות: **אייתו לי ואיכסי.** ואכסה אם דם זכחים הוא: **כסי ולא אידמי.** שחטו בהמות ולא אידמי הדם: **פרטאא.** שטר לוואה: **ואיפגייר.** נבוזראדן: **גר פושב.** שלא קבל עליו שאר מצות וקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים: **של אותו רשע.** נבוכד נצר: **רפינו ולא נרפתה.** שהיה הקב"ה מבקש לרפאותו להכניס מבני בניו תחת כנפי השכינה: **אלו נהרות בבל.** שהם רעים לשמות: **לגייתא דבבל.** דקליס מריס הם שעומדים בנהרות. ל"א ליוונייתא דבבל דקליס רעים של נהרות בבל שאין נושאים פירות לפי שהמים רעים הן לגדל פירות בסוטה (דף מו:) אמרי' קושטא הוא דאמריתו הני לגייתא דבבל משתא ימי בראשית אימתנהו ונהר שתתא הני ליוונייתא מי מריס ניגהו: **שיבבי.** שכנים: **פוק חא.** לא ממקומך ובא אל ארץ ישראל ותכבשנה: **כי אין האיש.** מקרא הוא במשלי: **בקריבא הוא.** בקרוב הוא ויבא בעת דוחקם. לפי דרכו של מקרא זה שהם שלחו לו שומעים אנו שהוא אכל מילתא דהוה אמרי ליה הוה משיב דבר זה: **צרור הכסף לקח בידו.** לדיקים שבהן מתנו: **ואכרה לי בחמשה עשר כסף.** פדיתי אותה במלגים בט"ו בניסן: **כסף וחומר שעורים ולחך שעורים.** בזכות לדיקים שנקראו כסף חומר שעורים שלשים סאין ולחך חמשה עשר סאין אלו ארבעים וחמשה לדיקים שהעולם מתקיים עליהם בחולין פרק גיד הנשה (דף לג:) פעמים ששלשים כאן וט"ו בארץ ישראל ופעמים שט"ו כאן ושלשים בארץ ישראל[2] ובמסכת חולין היכא דקא מפרש האי קרא בלדיקיא אמרי אין כסף אלא לדיקים וכן הוא אומר צרור הכסף לקח בידו: **כבר קבע להם זמן.** שלא יבא עד ע' שנה שתשלים גלות בבל: **מהלגא וממטרא.** מחמת שלגים ומטרים: **הא אשינא דטורי.** בא דרך תחתית ההרים וההרים יגינו עליך מן השלגים ומן המטרים: **שלחו כר מושל ארץ.** שלחו אל נבוכד נצר שהיה מושל ארץ שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים והחרים: **ליה לי דוכתא.** לא יהיה לי מקום סביב לירושלים שנוכל אני וחיילי לישב במקום מכוסה מפני הגשמים: **קבריהם של ישראל.** מערות שלהן סביב לירושלים ובהן אתה וחיילותיך יכולין לישב: **יוליאו אם עצמות מלכי יהודה.** שעתידים להשליך מן הקברים העצמות שבקברים שנאמר בעת ההיא וגו': **אימה אחי כר נפלי.** איידי דאמרינן צרור הכסף לקח בידו שנתמעטו הלדיקים קא מיירי הא נמי במשיח וקאמ' תלמידים מתמעטין ואיידי דאמרי' ותהי האמת נעדרת אייתי הא דהוהו אתרא דשמיה קושטא:

1. וַיִּתְפַּשׁוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל רִבְלָתָה וַיְדַבְּרוּ אִתּוֹ מִשְׁפָּט: מלכים ב כה ו
2. וְעַתָּה פִּתּוּחִיהָ יָחַד בְּכֶשֶׁיל וְכִילַפּת יַהֲלֹמוּן: תהלים עד ו
3. יוֹדֵעַ בַּמֲבִיא לְמַעְלָה בְּסֶבֶךְ עֵץ קַרְדֻּמּוֹת: תהלים עד ה
4. סֶלָה כָּל אַבִּירֵי אֲדָנָי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לִשְׁבֹּר בַּחוּרַי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לְבְתוּלַת בַּת יְהוּדָה: איכה א טו
5. קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח גַּלִּי צַמָּתֵךְ חֶשְׂפִּי שֹׁבֶל גַּלִּי שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת: ישעיהו מז ב
6. רִפַּינוּ אֶת בָּבֶל וְלֹא נִרְפָּתָה עִזְבוּהָ וְנֵלֵךְ אִישׁ לְאַרְצוֹ כִּי נָגַע אֶל הַשָּׁמַיִם מִשְׁפָּטָהּ וְנִשָּׂא עַד שְׁחָקִים: ירמיהו נא ט
7. כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ מֵרָחוֹק: משלי ז יט
8. יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה יְיָ שְׁמוֹ: שמות טו ג
9. צְרוֹר הַכֶּסֶף לָקַח בְּיָדוֹ לְיוֹם הַכֵּסֶא יָבֹא בֵיתוֹ: משלי ז כ
10. וְאֲבָרְכָה לִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר כֶּסֶף וְחֹמֶר שְׂעֹרִים וְלֶחֶךְ שְׂעֹרִים: הושע ג ב
11. תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: תהלים פא ד
12. שִׁלְחוּ כַר מֹשֵׁל אֶרֶץ מִסֶּלַע מִדְּבָרָה אֶל הַר בַּת צִיּוֹן: ישעיהו טז א
13. בָּעֵת הַהִיא נְאֻם יְיָ יוֹצִיאוּ אֶת עַצְמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֶת עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֶת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם מִקְּבָרֵיהֶם: ירמיהו ח א
14. בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם: עמוס ט יא

ומי סליק נבוכד נצר לירושלים והכתיב [1]ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה ואמר ר' אבהו זו אנטוכיא רב חסדא ורב יצחק בר אבודימי חד אמר דמות דיוקנו היתה חקוקה לו על מרכבתו וחד אמר אימה יתירה היתה לו ממנו ודומה כמי שעומד לפניו אמר רבא טעין [6]תלת מאה כודנייתא נרגא דפרזלא דשליט בפרזלא שדר ליה נבוכד נצר לנבוזראדן כולהו בלעתינהו חד דשא דירושלם שנאמר [2]פתוחיה יחד בכשיל וכילפות יהלומון בעי למיהדר אמר מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנחריב נפקא קלא ואמר שוור בר שוור נבוזר אדן שוור דמטא זימנא דמקדשא חריב והיכלא מיקלי פש ליה חד נרגא אתא מחייה בקופא ואיפתח שנאמר [3]יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות הוה קטיל ואזל עד דמטא להיכלא אדליק ביה נורא גבה היכלא דרכו ביה מן שמיא שנאמר [4]גת דרך ה' לבתולת בת יהודה קא זיחא דעתיה נפקא בת קלא ואמרה ליה עמא קטילא קטלת היכלא קליא קלית קימחא טחינא טחינת שנאמר [5]קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות חטים לא נאמר אלא קמח [3]חזא דמיה דזכריה דהוה קא רתח אמר להו מאי האי אמרו ליה דם זבחים הוא דאישתפיך אמר להו אייתי ואנסי אי מדמו כסי ולא אידמו אמר להו גלו לי ואי לא סריקנא לכו לבשרייכו במסריקא דפרזלא אמרו ליה האי כהן ונביא הוא דאינבי להו לישראל בחורבנא דירושלם וקטלוהו אמר להו אנא מפייסנא ליה אייתי רבנן קטיל עילויה ולא נח אייתי דרדקי דבי רב קטיל עילויה ולא נח אייתי פרחי כהונה קטיל עילויה ולא נח עד די קטל עילויה תשעין וארבעה ריבוא ולא נח קרב לגביה אמר זכריה זכריה טובים שבהן איבדתים ניחא לך דאיקטלינהו לכולהו מיד נח הרהר תשובה בדעתיה אמר מה הם שלא איבדו אלא נפש אחת כך ההוא גברא מה תיהוי עליה ערק שדר פורטיתא לביתיה ואיתגייר תנו רבנן [3]נעמן גר תושב היה נבוזר אדן גר צדק היה מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק ואף מבני בניו של אותו רשע ביקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מי שהחריב את ביתך ושרף את היכלך תכנים תחת כנפי השכינה היינו דכתיב [6]רפינו [7] את בבל ולא נרפתה עולא אמר זה נבוכד נצר רבי שמואל בר נחמני אמר אלו נהרות בבל ותרגמה דציוניתא [8](צרידתא) דבבלאי אמר עולא [9]עמון ומואב שיבבי בישי דירושלם הוו כיון דשמעינהו לנביאי דקא מיתנבאי לחורבנא דירושלם שלחו לנבוכד נצר פוק ותא אמר מסתפינא דלא ליעבדו לי כדעבדו בקמאי שלחו ליה [7]כי אין האיש בביתו [א] הלך בדרך מרחוק [10]ואין איש אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר [8]ה' איש מלחמה שלח להו בקריבא הוא ואתי שלחו ליה הלך בדרך מרחוק שלח להו אית להו צדיקי דבעו רחמי ומייתו ליה שלחו ליה [9]צרור הכסף לקח בידו ואין כסף אלא צדיקים שנאמר [10]ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים שלח להו הדרי רשיעי בתשובה ובעו רחמי ומייתו ליה שלחו ליה כבר קבע להן זמן שנאמר ליום הכסא יבא (ל)ביתו אין כסא אלא זמן שנאמר [11]בכסה ליום חגנו שלח להו סיתווא הוא ולא מצינא דאתי מתלגא וממיטרא שלחו ליה תא אשינא דטורא שנאמר [12]שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון שלח להו אי אתינא לית לי דוכתא דיתיבנא ביה שלחו ליה קברות שלהם מעולין מפלטירין שלך דכתיב [13]בעת ההיא נאום ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה ואת עצמות שריו ואת עצמות הכהנים ואת עצמות הנביאים ואת עצמות יושבי ירושלים מקבריהם ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי אמר ליה מאן בר נפלי א"ל משיח משיח בר נפלי קרית ליה א"ל אין דכתיב [14]ביום ההוא אקים

את

גליון הש"ם

גמ' עמון ומואב כו'. עי' בר"ש פ"ל מ"ל דלדים: רש"י ד"ה כבסה וכו'. וכעין זה לעיל לג ע"א ובברכות דף כו ע"ב [תוס' ד"ה ומין שיחה]:

הגהות הגר"א

[א] גמ' הלך בדרך מרחוק. נ"מחק:

מוסף רש"י

תלת מאה. לאו דוקא, וכן כל שלש מאות שבש"ס (רשב"ם פסחים קיט.). דזכריה. בן יהוידע הכהן, שהרגוהו שרי יהודה במצות יואש כשהשתחוו לו ליואש (דה"ב כד) ועשאוהו אלוה והרגוהו בעזרה (גיטין נז:). פורטיתא. שטר לוואה שפרט מה תהא על נכסיו (שם). גר תושב. שלא קיבל עליו שאר מצות אלא ע"ז, שנאמר (מ"ב ה) כי לא יעשה עוד עבדך וגו' (שם). צרור הכסף לקח בידו. לדיקים שבהם המיתם (חולין צב.).

[6] [עי' פירוש רשב"ם פסחים קיט. ד"ה שלש מאות], [3] גיטין מ: ע"ש, [3] [סס ע"ש], [4] בקרא רפאנו, [5] [בע"י ליתא וכ"מ מפי' רש"י דלא גרים ליה], [1] [סוטה מב: מה. לעיל לג.], [1] [גיטין מד:],

אם סוכת דוד הנופלת. מלכות דוד שנפלה להכי קרי משיח בר נפלי: **עד שהראשונה פקודה.** עד שלא כלתה לרה ראשונה שניה ממהרת לבא. פקודה כמו לא נפקד (במדבר לא): **שבוע.** שמיטה: **והמטרתי על עיר אחת.** שיהא מעט מטר ויהא רעב במקום זה ושובע במקוס זה: **חילי רעב.** רעב מעט שלא יהא שובע בשום מקום: **משתכחת מלומדיה.** מתוך שאין להם מה לאכול: **בששים קולות.** ילאו קולות שבן דוד בא. ל"א קולות מתקיעת שופר שנאמר יתקע בשופר גדול (ישעיה כז): **מלחמות.** בין עובדי כוכבים לישראל: **דהוה הכי.** שנה אחת רעב שנה אחת שובע ואעפ"כ לא בא בן דוד: **בששים קולות מי הוה.** כלום ילאו קולות שבן דוד בא: **ועוד כסדרן מי הוה.** כלומר אלו הלרות דקתני הכא כסדרן לא אתרמו בשבוע אחד אבל כי אתרמו אתי משיח: **אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך.** לא אתפרש האי קרא למאי איכתיב הכא דהא לא קא דריש ביה מידי ונראה למורי שכן נכתב בספרים אחלה כמו ששנינו בפ' אחרון דסוטה (דף מט:) בעקבות המשיח חופלא יסגא וכתבו פירוש זה על בעקבות שהוא לשון סוף כמו אשר חרפו עקבות משיחך: **בית הועד.** מקום שתלמידי חכמים מתוועדין שם ללמוד תורה: ר"ג **והגבלן.** מקום ששמו כך ישתומם: **ואנשי הגבול.** אנשי גבול ארץ ישראל. ל"א אנשי גזית סנהדרין: **כפני לגב.** דדמיין ממש לגבא מ"ר. ל"א כפני הכלב שלא יתביישו זה מזה: **משתולל על הבריות.** כל העולם אומרין עליו שוטה הוא. היינו משתולל לשון שטות כמו מוליך יועצים שולל (איוב יב): **ליכא קושטא בעלמא.** אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד: **אמר לי ההוא מרבנן דאי הוו יהבי ליה כל חלבי דעלמא לא משני בדבוריה.** לשקר ואישתעי לי הכי זימנא חדא אקלעי לההוא אתרא וקושטא שמיה: **טרפא אבבא.** שהיתה שואלת אותה: **לאו אורח ארעא.** לומר היכן היא הואיל ואייפה ריסה: ה"ג **נעריס יגביו פני זקנים.** כלומר יחרפו ויבייש אותם: **וזקניס יעמדו כפני הנעריס.** לכבדם והיינו דאמרינן (בסוטה ד' מט:) בעקבות המשיח חופלא יסגא: **בת קמה באמה.** לחרפה ולבייש: **היוקר יעות.** שלא יכבדו זה את זה. יקר כבוד. ל"א היוקר יעות מכובד שבהן יהא עוותן ורמאי. מ"ר: **והגפן יתן פריו.** ואעפ"כ יהיה היין ביוקר שלא יהיה ברכה בפרי עצמו. ל"א שיהיו כולן רודפין אחר היין ומשתכרין ומתייקר היין אע"פ שרוב יין בעולם: **לא הפך לבן טהור הוא.** כשפשט הנגע בכל העור. כך כשנהפכה כל המלכות למינות תבא גאולה: **כי ידין ה' עמו.** להביא להם גאולה: **כי יראה כי אזלת יד.** שתלך ותחזק ידן של מסורות ומגליחין במלשינותן: **שיתמעטו התלמידים.** שמחזיקין ידי ישראל להחזירן למוטב: **שתכלה פרוטה.** והיינו אזלת יד שיהו בידים ריקניות: **כביכול.** כאלו יכולין לומר דבר זה כלפי מעלה: **אין עוזר ואין סומך לישראל.** שיהיו שפלים למאד ואומר אין עוזר וסומך שיהיו מתיישנין מן הגאולה: **דמעסקי ביה.** לידע מתי יבא: **ועקרב.** נושך האדם פתאום: **ואד חרוב.** שאלף שנה יהיה חרוב חוץ משנת אלפים אלו דהיינו אלף שביעי: **פרי.** אלפים הוא חרב אלף שביעי ואלף שמיני: יומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור: **משמע.** ועשה חרב: **שכולו שבת.** שהעולם משמע: **הוי עלמא.** העולם כך מתקייס: **ב' אלפים היה תהו.** תחת ל שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו ומאדם הראשון עד שהיה אברהם בן נ"ב שנה איכא אלפים שנה כדמוכחי קראי דכשנשלמו אלפים שנה עסק אברהם בתורה שנאמר (בראשית יב) ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן ואמרינן במסכת ע"ז (דף ט.) גמירי דההוא שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתי שנין: **ושני אלפים תורה.** מן הנפש אשר עשו בחרן עד [אלפים] שנות המשיח מ ושמנה שנה עד שנולד יצחק ושש שנה משנולד יצחק עד שנולד יעקב הרי ק"ח וק"ל שהיו ליעקב כשבא למצרים הרי רל"ח ורל"ו שעמדו במצרים הרי תמ"ח ומשיצאו ממצרים עד שנבנה בית ראשון ת"פ דכתיב (מלכים א ו) ויהי בשמנים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וגו' הרי תתקכ"ח ות"י שעמד בית ראשון כדמוכחי קראי על פי חשבון שנות המלכים וע' דגלות בבל ות"כ שעמד בית שני הרי תת"ק ותתקכ"ח הרי אלפים פחות קע"ב וקע"ב קודם השלמת ד' אלפים נחרב הבית ולסוף אותן קע"ב נשלמו שני אלפים תורה ומיידי דאמר שני אלפים תוהו קאמר שני אלפים תורה ולא שתכלה תורה אחר שני אלפים. מ"ר: **ושני אלפים שנות המשיח.** שלאחר שני אלפים תורה הוה דיינו שיבא משיח ותכלה הגלות נ ויבטל השעבוד מישראל: אבל

את סוכת דוד הנופלת א"ל הכי אמר רבי יוחנן דור שבן דוד בא בו תלמידי חכמים מתמעטים והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבא ת"ר שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה מתקיים מקרא זה [1]והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר שניה חיצי רעב משתלחים שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה ותורה משתכחת מלומדיה ברביעית שובע ואינו שובע בחמישית שובע גדול ואוכלין ושותין ושמחין ותורה חוזרת ללומדיה [פ]בששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא אמר רב יוסף הא כמה שביעית דהוה כן ולא אתא אמר אביי בששית קולות בשביעית מלחמות מי הוה ועוד כסדרן מי הוה [א] [2ב](אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך) תניא ר' יהודה אומר דור שבן דוד בא בו [ג]בית הוועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן יאשם [ב] ואנשי גבול יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו וחכמת הסופרים תסרח ויראי חטא ימאסו [ג] ופני הדור כפני כלב והאמת נעדרת שנאמר [3]ותהי האמת נעדרת [ד] [ד](וסר מרע משתולל) מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי רב מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה מאי וסר מרע משתולל אמרי דבי ר' שילא כל מי שסר מרע משתולל על הבריות אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא אמר לי [ה]ההוא מרבנן ורב טבות שמיה ואמרי לה רב טביומי שמיה דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדבוריה זימנא חדא איקלעי להההוא אתרא וקושטא שמיה ולא הוו משני בדיבורייהו ולא הוה מיית אינש מהתם בלא זימניה נסיבי איתתא מינהון והוו לי תרתין בנין מינה יומא חד הוה יתבא דביתהו וקא חייפא רישה אתאי שיבבתה טרפא אדשא [ו]סבר לאו אורח ארעא [ז]אמר לה ליתא הכא שכיבו ליה תרתין בנין אתו אינשי דאתרא לקמיה אמרו ליה מאי האי אמר להו הכי הוה מעשה א"ל במטותא מינך פוק מאתרין ולא תגרי בהו מותנא בהנך אינשי תניא ר' נהוראי אומר דור שבן דוד בא בו [ח]נערים יגביו פני זקנים וזקנים יעמדו לפני נערים [4]ובת קמה באמה וכלה בחמותה ופני הדור כפני כלב ואין הבן מתבייש מאביו תניא ר' נחמיה אומר דור שבן דוד בא בו העזות תרבה והיוקר יעות פריו והיין ביוקר ונהפכה כל המלכות למינות ואין תוכחה מסייע ליה לר' יצחק דא"ר יצחק אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות אמר רבא מאי קרא [5]כולו הפך לבן טהור הוא ת"ר [6]כי ידין ה' עמו [וגו'] כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב אין בן דוד בא עד שירבו המסורות ד"א עד שיתמעטו התלמידים ד"א עד שתכלה פרוטה מן הכיס ד"א עד שיתייאשו מן הגאולה שנאמר ואפס עצור ועזוב כביכול אין סומך ועוזר לישראל כי הא דר' זירא כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה אמר להו במטותא [ט]בעינא מנייכו לא תרחקוה דתנינא ג' באין בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב אמר רב קטינא [י]שית אלפי שני הוו עלמא וחד חרוב שנאמר [7]ונשגב ה' לבדו ביום ההוא אביי אמר תרי חרוב שנאמר [8]יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לז' שנים כך העולם משמט אלף שנים לשבעת אלפים שנה שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר [9]מזמור שיר ליום השבת יום שכולו שבת ואומר [10]כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור [כ]תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא שני אלפים תוהו שני אלפים תורה שני אלפים ימות המשיח

ובעונותינו

1. וְגַם אֲנִכִי מָנַעְתִּי מִכֶּם אֶת הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לַקָּצִיר וְהִמְטַרְתִּי עַל עִיר אֶחָת וְעַל עִיר אַחַת לֹא אַמְטִיר חֶלְקָה אַחַת תִּמָּטֵר וְחֶלְקָה אֲשֶׁר לֹא תִמָּטֵר עָלֶיהָ תִיבָשׁ: עמוס ד ז
2. אֲשֶׁר חֵרְפוּ אוֹיְבֶיךָ יְיָ אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ: תהלים פט נב
3. וְהָיְתָה הָאֱמֶת נֶעְדֶּרֶת וְסָר מֵרָע מִשְׁתּוֹלֵל וַיַּרְא יְיָ וַיֵּרַע בְּעֵינָיו כִּי אֵין מִשְׁפָּט: ישעיהו נט טו
4. כִּי בֵן מְנַבֵּל אָב בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ כַּלָּה בַּחֲמוֹתָהּ אֹיְבֵי אִישׁ אַנְשֵׁי בֵיתוֹ: מיכה ז ו
5. וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטִהַר אֶת הַנָּגַע כֻּלּוֹ הָפַךְ לְבָן טָהוֹר הוּא: ויקרא יג יג
6. כִּי יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנָחָם כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב: דברים לב לו
7. עֵינֵי גַּבֹּהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְיָ לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא: ישעיהו ב יא
8. יְחַיֵּנוּ מִיָּמִים בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִימֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו: הושע ו ב
9. וְתָרֶם בְּרֵאִים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: תהלים צב יא
10. כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַּלָּיְלָה: תהלים צ ד

הגהות הגר"א

[א] גמ' אבר חרפו. נדפס בגלוי רש"ל מוחק זה נמחק הסג"ה: [ב] שם ואנשי גבול. נמחק תיבת גבול. וג"כ חול: [ג] שם ופני הדור כפני הכלב. נמחק: [ד] שם וסר מרע משתולל. נדפס בגלוי רש"ל מ"ז נמחק הסג"ה:

מוסף רש"י

בית הוועד יהיה לזנות. בית הוועד של חכמים יהיה לבית זונות, שכלו החכמים ואין לומד תורה ויהיה חרב מאין איש ובעלי זימה מתגודדים שם, מפני שחוץ לעיר היו בית מדרשות שלהם (סוטה מט:). **ששת אלפים שנה הוי עלמא.** נגזר על העולם להתקיים, כמנין יחי השבוע, וביום השביעי שבת ובשבעת אלפים עוה לעולם (ע"ז ט.). **שני אלפים תוהו.** שני אלפים לאלפיים לאומים נגזר עליו להיות תוהו, בלא תורה, **ושני אלפים תורה.** בלא ימות המשיח (שם).

צז: חלק פרק אחד עשר סנהדרין

אבל בשביל עונותינו שרבו. לא בא משיח לסוף ד' אלפים וילאו מה שילאו שעדיין הוא מעוכב לבא: **שמנים וחמשה יובלות.** היינו ד' אלפים מאתים וחמשים [שנה]: **בתחלה.** היובל האחרון הוא בא או בסופו: **אלה.** זמן הזה קודם שיבא משיח או אינו אלא בתוך היובל בסופו הוא בא: **עד הלא לא פיספסי ליה.** עד יובל האחרון לא תצפה לו דודאי לא יבא קודם הזמן הזה: **איספסי ליה.** חכה לו שיבא: **אשורית.** כתב שלנו אשורית שבא מאשור כדאמר באידך פירקין (לעיל כב.): **לחיילות של פרס נשכרתי.** שהייתי גוייר לאחד מהם: **פגיים.** דגים: **והשאר ימות המשיח.** שכלה השעבוד ומשיח בא: **מחדש עולמו.** לברוא עולם חדש: **נוקב ויורד עד הפהות.** מה תהוס אין לו קץ וסוף כך אין אדם יכול לעמוד על סוף פסוק זה ד) (וכי קא מפרש אימת קאמר אם) יתמהמה חכה לו דאין לו סוף: **לא ברבותינו.** אל תצפו לאותו קץ שהיו רבותינו דורשין: **עד עידן עידנין ופלג עידן.** עידן כעידן הגלות של מצריים והיינו ד' מאות ב' עידנין ח' מאות היינו י"ב מאות ופלג עידן ב' מאות סך הכל אלף וד' מאות: **ותשקמו בדמעות שליש.** כלומר השקה אותם הקב"ה בין גלות מצריים לגלות בבל שליש גלות אדום כי קץ גלות אדום זה יהיה לסוף ג' פעמים ת' שנים וג' פעמים ע' שנה כנגד גלות בבל דהיינו לסוף אלף וארבע מאות ועשר שנים [ב] כבר עברו ולא היה כך מצאתי כתוב בשם הרב רבי שמואל בר דוד ז"ל: **עוד אחת מעט היא.** בגבולות חגי כתיב שהיה מתנבא כשילאו ישראל מגלות בבל וייבנה בית המקדש והיינו עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ואני מרעיש את השמים ואת הארץ והכאתי כל ממלכת גויים לירושלים וי"ע בריש ליה לימות המשיח ולאחר חורבן והכי בריש ליה [עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן לישראל ואמ"כ יבא המשיח ודרשה זו אינה אלא קרא אלפני הבית קאי וה"ק] עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ושוב לא אתן להם כל ימות בית אחרון וכן היה דמלכות רשעה של מלכות חשמונאי נתקיימה שבעים שנה ואע"ג דאמרינן בסדר עולם דמלכות בית חשמונאי מאה ושלש ומלכות הורדוס מאה ושלש עיקר כבודם ופארם שלא שלטה בהם אומה לא נתקיים כל כך ומלכות שניה

ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות משמונים וחמשה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא אמר ליה בתחילתו או בסופו אמר ליה איני יודע כלה או אינו כלה אמר ליה איני יודע רב אשי אמר הכי א"ל עד הכא לא תיסתכי ליה מכאן ואילך איסתכי ליה שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש אמרתי לו זו מניין לך אמר לי לחיילות של רומי נשכרתי ובין גינזי רומי מצאתיה וכתוב בה לאחר ד' אלפים ומאתים [א] ותשעים ואחד שנה לבריאתו של עולם העולם יתום מהן מלחמות תנינים מהן מלחמות גוג ומגוג ושאר ימות המשיח ואין הקב"ה מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה רב אחא בריה דרבא אמר לאחר חמשת אלפים שנה איתמר תניא רבי נתן אומר מקרא זה נוקב ויורד עד תהום [1]כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר לא כרבותינו שהיו דורשין [2]עד עידן עידנין ופלג עידן ולא כר' שמלאי שהיה דורש [3]האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש ולא כרבי עקיבא שהיה דורש [4]עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ אלא מלכות ראשון שבעים שנה מלכות שניה חמשים ושתים ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה מאי ויפח לקץ ולא יכזב א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן [8]תיפח עצמן של מחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע את הקץ ולא בא שוב אינו בא אלא חכה לו שנאמר אם יתמהמה חכה לו שמא תאמר אנו מחכין והוא אינו מחכה ת"ל [5]לכן יחכה ה' לחננכם ולכן ירום לרחמכם וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה מי מעכב מדת הדין מעכבת וכי מאחר שמדת הדין מעכבת אנו למה מחכין לקבל שכר שנאמר אשרי כל חוכי לו [6]אמר אביי [9]לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא שנאמר אשרי כל חוכי לו לו בגימטריא תלתין ושיתא הוו איני והאמר רבא דרא דקמי קודשא בריך הוא תמני סרי אלפי [פרסא] הואי שנאמר [6]סביב שמנה עשר אלף לא קשיא הא דמסתכלי באיספקלריא המאירה הא דמסתכלי באיספקלריא שאינה מאירה ומי נפישי כולי האי [3]והאמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י ראיתי בני עלייה והן מועטין אם אלף הם אני ובני מהם אם מאה הם אני ובני מהם אם שנים הם אני ובני הם לא קשיא הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו כתנאי ר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין אמר ליה רבי יהושע אם אין עושין תשובה אין נגאלין [3]אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן [2]וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב תניא אידך ר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין שנאמר [7]שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר [8]חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו חנם נמכרתם בעבודת כוכבים ולא בכסף תגאלו לא בתשובה ומעשים טובים אמר לו רבי אליעזר לר' יהושע והלא כבר נאמר [9]שובו אלי ואשובה אליכם אמר ליה רבי יהושע והלא כבר נאמר [10]כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון אמר לו ר' אליעזר והלא כבר נאמר [11]בשובה ונחת תושעון אמר לו ר' יהושע לרבי אליעזר והלא כבר נאמר [12]כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים מלכים

כי

תורה אור השלם

1. כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם יִתְמַהְמָהּ חַכֵּה לוֹ כִּי בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר:
חבקוק ב ג
2. וּמִלִּין לְצַד עִלָּאָה יְמַלֵּל וּלְקַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין יְבַלֶּא וְיִסְבַּר לְהַשְׁנָיָה זְמַנִּין וְדָת וְיִתְיַהֲבוּן בִּידֵהּ עַד עִדָּן וְעִדָּנִין וּפְלַג עִדָּן:
דניאל ז כה
3. הָאֲכֻלִתָם לֶחֶם דִּמְעָה וַתַּשְׁקֵמוֹ בְּדִמְעוֹת שָׁלִישׁ: תהלים פ ו
4. כִּי כֹה אָמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד אַחַת מְעַט הִיא וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַיָּם וְאֶת הַחָרָבָה: חגי ב ו
5. וְלָכֵן יְחַכֶּה יְיָ לְחָנְנְכֶם וְלָכֵן יָרוּם לְרַחֲמְכֶם כִּי אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט יְיָ אַשְׁרֵי כָּל חוֹכֵי לוֹ: ישעיהו ל יח
6. סָבִיב שְׁמֹנֶה עָשָׂר אֶלֶף וְשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם יְיָ שָׁמָּה: יחזקאל מח לה
7. שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנְנוּ אֲתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ: ירמיהו ג כב
8. כִּי כֹה אָמַר יְיָ חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ: ישעיהו נב ג
9. לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְיָ צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב: מלאכי ג ז
10. שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם יְיָ כִּי אֲנִכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן:
ירמיהו ג יד
11. כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי אֱלֹהִים קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּבָה וָנַחַת תִּוָּשֵׁעוּן בְּהַשְׁקֵט וּבְבִטְחָה תִּהְיֶה גְבוּרַתְכֶם וְלֹא אָבִיתֶם:
ישעיהו ל טו
12. כֹּה אָמַר יְיָ גֹאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ לִבְזֹה נֶפֶשׁ לְמִתְעַב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְמַעַן יְיָ אֲשֶׁר נֶאֱמָן קְדֹשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרֶךָ:
ישעיהו מט ז

גליון הש"ס

גמ' **לא פחות עלמא.** ועי' במ"ר בראשית פ' נ"ה שם אימא לא פחות מתלתין צדיקי ועיין במ"ר במדבר פ' ג':

הגהות הגר"א

[**א**] גמ' ותשעים. נמחק וי"ב שלשים (עי' בע"ז ט' ב' ובתוס' ד"ה לאחר): [**ב**] רש"י ד"ה ותשקמו כו' עשר שנים. עשה כאן נקודות להפסיק ומיתת וכבר עברו וכו' עד בר דוד ז"ל נמחק:

מוסף רש"י

ובעונותינו שרבו יצאו. משני אלפים אחרונות מה שילאו ומשיח לא בא (ע"ז ט.). **אשרי כל חוכי לו.** המתמהים לכת שהוא כמצפן לו (סוכה מה:). **ראיתי בני עלייה והן מועטין.** רואה אני לפי מעשה הבריות שבני עלייה, כת המקבלין פני שכינה, מועטים הם (שם). **בבר.** בראשות (שם). **בלא בר.** בלא ראש, מועטים הן ובהנהו קאמר אני ובני מהם (שם).

מסורת הש"ס

א) סוכה מה: ע"ש, ב) ג"ז שם:, ג) בירושלמי הגי' פ"ל ר"פ, ד) ס"פ שאין קץ למשיח אלא אם,

כי למועד מועדים. אלמא יש קץ בדבר: **וכלנות נפץ יד עם קדש.** כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיתה נפולה אילך ואילך גבורה ותועלת לפשוט אנה ואנה ואחר שתכלה גבורתם שיהיו שפלים למאד: **תכלינה.** אלו הגרות ויבא משיח כדאמרינן כי אזלא יד: **מגולה מזה.** כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר: **ר' אליעזר אומר מזה.** הפסוק כשתראה דאין שום אדם משתכר ולף שכר הבהמה לא נהיה והיינו דלאמרין[ד] עד שתכלה פרוטה מן הכיס אין מעות מצויות בכיס: **שכר בהמה.** עבודת האדמה שהיא על ידי בהמה איננה: **וליוצא ולבא אין שלום.** אז יבא משיח: **[שלום רב].** והיינו וליוצא ולבא אלו תלמידי חכמים אותם שהיה דינם לצאת ולבא בשלום כדכתיב שלום רב לאוהבי תורתך אפילו להנהו אין שלום: **מן הצר.** מרוב הגרות. ל"א מיצר הרע: **שקולין.** שוין שער התבואה ויין רווחי' דלאמרין[ד] חמישית שובע גדול. ל"א שקולין שוין שכולן יקרין: **כשמן אוליך.** שיהיו כולן קפויין וכיון שהם קפויין אין דגים נמצאין בתוכה: **עד שתכלה מלכות הזדה.** אלא תהא להם שום שולטנות לישראל אפילו שולטנות קלה ולה: **נטישותיו.** ענפים קטנים כלומר השרים והשופטים: **וחסו בשם השם.** כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בגלל שדי: **סיגיך.** תערובות שבך: **בדיליך.** המובדלים לרשעי עם: **יהירי.** גסי רוח מישראל: **אמגושי.** פרסיים מכשפין שמצערין ישראל. במס' שבת (דף עה.) פלוגתא איכא למאן דאמר אמגושי חרשי ואיכא מ"ד גדופי עובדי כוכבים[ד]: **גזירפטי.** שופטים עובדי כוכבים[ד] שחובטין את ישראל במקלות: **ואצרוף עבור סיגיך.** רבים וגדולים בגסותם כשאצרוף ואסלקם ממך אז אסירה כל בדיליך: **אמגושי.** הבדלים מירלת המקום: **סיגיך.** כמו רב דמתרגמינן סגי: **משפטיך.** כמו [ב] (לפניה ג) שופטיך: **פנה אויבך.** גזירפטי: **נוספה.**

מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו אמר לו רבי אליעזר והלא כבר נאמר [1]אם תשוב ישראל נאום ה' אלי תשוב אמר לו רבי יהושע והלא כבר נאמר [2]ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה וגו' ושתק רבי אליעזר ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנאמר [3]ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו' רבי [4](אליעזר) אומר אף מזה שנאמר [4]כי לפני הימים (האלה) [ההם] שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר [5]מאי ליוצא ולבא אין שלום מן הצר רב אמר אף תלמידי חכמים שכתוב בהם שלום דכתיב [5]שלום רב לאהבי תורתך אין שלום מפני צר ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים כולן שקולין אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג לחולה ולא ימצא שנאמר [6]אז אשקיע מימיהם ונהרותם כשמן אוליך וכתב [6](בתריה) [7]ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל אמר רבי חמא בר חנינא אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל שנאמר [8]וכרת הזלזלים במזמרות [א] וכתיב בתריה [9]בעת ההיא יובל שי לה' צבאות עם ממשך ומורט אמר זעירי אמר רבי חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר [10]כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך וכתיב [11]והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה' אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר בר"ש [7]אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל שנאמר [12]ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך וגו' ואשיבה שופטיך [6]אמר עולא אין [7]ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר [13]ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה אמר רב פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושי אי בטלי דייני בטלי [7]גזירפטי אי בטלי יהירי בטלי אמגושי דכתיב ואצרוף כבור סיגיך ואסירה כל בדיליך ואי בטלי דייני בטלי גזירפטי דכתיב [14]הסיר ה' משפטיך פנה אויבך אמר ר' יוחנן אם ראית דור שמתמעט והולך חכה לו שנאמר [15]ואת עם עני תושיע וגו' אמר רבי יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו שנאמר [16]כי יבא כנהר צר (ו)רוח ה' נוססה בו וסמיך ליה ובא לציון גואל ואמר רבי יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב בדור שכולו זכאי דכתיב [17]ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ בדור שכולו חייב דכתיב [18]וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתיב [19]למעני אעשה אמר רבי אלכסנדרי רבי יהושע בן לוי רמי כתיב [20]בעתה וכתיב אחישנה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה אמר רבי אלכסנדרי רבי יהושע בן לוי רמי כתיב [21]וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתה וכתיב [22]עני ורוכב על חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו עני רוכב על חמור אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על חמרא אתי אישדר ליה סוסיא [8]ברקא דאית לי אמר ליה מי אית לך בר חיור גווני ר' יהושע בן לוי אשכח לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי אמר ליה אתינא לעלמא דאתי אמר ליה אם ירצה אדון הזה אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול ג' שמעתי אמר ליה אימת אתי משיח אמר ליה זיל שייליה לדידיה והיכא יתיב אפיתחא [א] דקרתא ומאי סימניה יתיב ביני עניי סובלי חלאים וכולן שרו ואסירי בחד זימנא איהו שרי חד ואסיר חד אמר דילמא מבעינא דלא איעכב אזל לגביה אמר ליה שלום עליך רבי ומורי אמר ליה שלום עליך בר ליואי א"ל לאימת אתי מר א"ל היום אתא לגבי אליהו א"ל מאי אמר לך א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל אבטחך לך ולאבוך לעלמא דאתי א"ל שקורי קא שקר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא א"ל הכי אמר לך [23]היום אם בקולו תשמעו שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא אמר מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות אמרו לו אין אנו מבקשין ממך אות א"ל לכשיפוש השער הזה ויבנה ויפול ויבנה ויפול ואין מספיקין לבנותו עד שבן דוד בא אמרו לו רבינו תן לנו אות אמר להם ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשין ממני אות אמרו לו ואף על פי כן אמר להם אם כך יהפכו מי מערת פמיים לדם ונהפכו לדם בשעת פטירתו אמר להן העמיקו לי ארוני שאין

כמו (ישעיה י) כמסוס נוסס וכמו (שם נח) יאכלם סס. רוח המקוס נוקבת ומחרבת אותן עם הגרות הבאות שלף הוא מתכוין להשמידם: **יירשו ארץ.** היינו גאולה: **עם עניי שמיא כבר אינש אתי.** במהירות: **ולסיב עני ורוכב על החמור.** כעני הבא על חמורו בעגלות: **סוסי ברקא.** סוס מסורק [ד] ומכוון ונאה שיש לי דגמאי הוא שיבא על חמור. מלגלג היה. ל"א סוסיא בדקא סוס בדוק לרון: **בר חיור גווני.** כלום יש לך סוס בר מאה גווין שחמור שלו כן הוא. במלתא בעלמא דחייה: **חיור.** מאה בלשון פרסי: **האדון הזה.** שכינה היתה עמהם: **קול שלשה.** דשכינה הוה בהדייהו: **לדידיה.** למשיח: **בפתחא** [מ] **דקרתא.** נראה למורי ז"ל בפתח העיר[ד] ממש אלא גן עדן הוא כנגד כל העולם וקאמר ליה דבאותו גד של גן עדן שכנגד פתח העיר[ד] משיח שרוי: **סובלי חלאים.** מנוגעים והוא נמי מנוגע דכתיב (ישעיה נג) והוא מחולל מפשעינו וכתיב (שם) חליינו הוא נשא: **כולהו.** מי שיש לו ארבע ומשמ נגעים: **אסרי להו ושרו בחדא זימנא.** מתירין כל נגיעתן ביחד ומקנחין אותן וחוזרין וקושרין אותן: **ואיהו.** משיח: **שרי חד.** נגע ומקנחו וקושרו ואח"כ מתיר האחר. ועושה כן ואינו מתיר שני נגעים יחד דסבר אי בעי לי לאתא ולגאול את ישראל לא אתעכב כדי קשירת שני נגעים: **אמר ליה.** ר' יהושע למשיח לאימת אתי מר אמר ליה היום: **אבטחך לך ולאביך לעולם הבא.** דאי לאו לדיקים גמורין אתם לא הוה יהיב לך שלמא ולא הוה מדכר שמיה דאבוך: **היום אם בקולו.** של הקב"ה תשמעו: **השער הזה.** של עיר רומי שבעיר רומי היה אותו שער: **ואין מספיקין לבנותו.** פעם שלישית: **מי פמיים.** שירדן נובע ממנו דכתיב בבכורות (דף נח.) ירדן יוצא ממערת פמיים ומפרש התם שפיר: **העמיקו ארוני.** עשו לי קבר בקרקע עמוק: שאין

תורה אור

1. אם תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נְאֻם יְיָ אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד:
2. וְאֶשְׁמַע אֶת הָאִישׁ לָבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לִמֵּימֵי הַיְּאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחַי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וְחֲצִי וּכְכֹלּוֹת נֹפֶץ יַד עַם קֹדֶשׁ תְּכַלֶּינָה כָּל אֵלֶּה:
3. וְאַתֶּם הָרֵי יִשְׂרָאֵל עֲנָפְכֶם תִּתְּנוּ וּפִרְיְכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קֵרְבוּ לָבוֹא:
4. כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שֹׂכַר הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר וְאֲשַׁלַּח אֶת כָּל הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ:
5. שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
6. אָז אַשְׁקִיעַ מֵימֵיהֶם וְנַהֲרוֹתָם כַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ נְאֻם אֲדֹנָי אֱלֹהִים:
7. בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְיָ:
8. כִּי לִפְנֵי קָצִיר בְּתֶם פֶּרַח וּבֹסֶר גֹּמֵל יִהְיֶה נֵצָה וְכָרַת הַזַּלְזַלִּים בַּמְּזַמֵּרוֹת וְאֶת הַנְּטִישׁוֹת הֵסִיר הַתֵּז:
9. בָּעֵת הַהִיא יוּבַל שַׁי לַיְיָ צְבָאוֹת עַם מְמֻשָּׁךְ וּמְמֹרָט וּמֵעַם נוֹרָא מִן הוּא וָהָלְאָה גּוֹי קַו קָו וּמְבוּסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אַרְצוֹ אֶל מְקוֹם שֵׁם יְיָ צְבָאוֹת הַר צִיּוֹן:
10. בְּיוֹם הַהוּא לֹא תֵבוֹשִׁי מִכֹּל עֲלִילֹתַיִךְ אֲשֶׁר פָּשַׁעַתְּ בִּי כִּי אָז אָסִיר מִקִּרְבֵּךְ עַלִּיזֵי גַּאֲוָתֵךְ וְלֹא תוֹסִפִי לִגְבֹּהַּ עוֹד בְּהַר קָדְשִׁי:
11. וְהִשְׁאַרְתִּי בְקִרְבֵּךְ עַם עָנִי וָדָל וְחָסוּ בְּשֵׁם יְיָ:
12. וְאֲשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרוף כְּבֹר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל בְּדִילָיִךְ:
13. וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה:
14. הֵסִיר יְיָ מִשְׁפָּטַיִךְ פִּנָּה אֹיֵבֵךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְיָ בְּקִרְבֵּךְ לֹא תִירְאִי רָע עוֹד:
15. וְאֶת עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינַיִךְ עַל רָמִים תַּשְׁפִּיל:
16. וַיִּרְאוּ מִמַּעֲרָב אֶת שֵׁם יְיָ וּמִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי יָבוֹא כַּנָּהָר צָר רוּחַ יְיָ נֹסֵסָה בוֹ:
17. וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אֶרֶץ נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר:
18. וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתּוֹמֵם כִּי אֵין מַפְגִּיעַ וַתּוֹשַׁע לוֹ זְרֹעוֹ וְצִדְקָתוֹ הִיא סָמָכָתְתּוּ:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אפתחא דקרתא. ממקן מיכא דקרתא וכ"ב דרומי: [ב] רש"י ד"ה משפטיך כמו (לפניה ג) ממקן לפניה ג:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] גמ' שנאמר וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסר כל"ל:

מוסף רש"י

אי בטלי יהירי. ישראל ממייהרים בגלוריה ובמלבושי יהירות כפרסים הללו, בטלי אמגושי. יבטלו מסיתים ומדיחים המשגיחים אותנו (שבת קלט.). אי בטלי דייני. רשעים מישראל שמטין דין, בטלי. מעל ישראל, גזירפטי. עוגבי שוטרי עובדי כוכבים (שם). סיגיך. הם גסי הרוח שמגבלנין עצמן, לשון יגבה מאד, ואחר כך ואסירה כל בדיליך, אלו אותם המבדילים שונאי ישראל מן הקב"ה בשקריהם ובפחזותם (שם).

19. לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה כִּי אֵיךְ יֵחָל וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן: ישעיהו מח יא
20. הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְיָ בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּהּ: ישעיהו ס כב
21. חֲזֵה הַיְוִת בְּחֶזְוֵי לֵילְיָא וְאָרוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָּא כְּבַר אֱנָשׁ אָתֶה הֲוָה וְעַד עַתִּיק יוֹמַיָּא מְטָה וּקְדָמוֹהִי הַקְרִבוּהִי: דניאל ז יג
22. גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלִָם הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עַיִר בֶּן אֲתֹנוֹת: זכריה ט ט
23. כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ: תהלים צה ז

שאין סוס מדי אוכל בו תבן. שמוציאין המרגלות חוץ לקרקע ועושין מהן אבוסים במלחמת גוג ומגוג: **שאין כל דקל וכו'.** כלומר עתידין פרס ומדי לבא על בבל ולכלכה ותמלאה כל ארץ בבל חיילות פרסיים וסוסיהם ומשם באים לא״י ולוכדים אותה: **עד שתפשטו**

מלכות״ע) על ישראל ט׳ חדשים שנאמר לכן יתנם לישראל עד עת יולדה ילדה. היינו ט׳ חדשים כדמתרגמינן בכן יתמסרון כעידן דילדתא למילד וכתיב (מיכה ה) ועמד ורעה בעוז ה׳ וגו׳ וישבו כי עתה יגדל ומתרגמינן ויתיבון מבני גלוותהון: **על בני ישראל.** היינו כל העולם שישראל מפוזרים בו: **ייתי.** משיח ולא אחמיניה: **בטולא דכופיתא דחמריה.** בגל הרעי של חמורו כלומר אפילו בכך אני רואה ובלבד שאראנו: **כופיתא.** רעי כמו רמא כופתא וסכר ירדנא בבבא בתרא (ד׳ עג.): **מאי טעמא.** אמר לא אחמיניה: **תבנו של משיח.** גורלו ולקמן בעי מאי היא. ל״א תבנו פחדים וחבלים שיהיו בימיו מחיל העובדי כוכבים: **נעשות להם נס.** לעלות בזרוע על כרחם של מלכי פרס: **בביאה שניה.** בימי עזרא כביאה ראשונה בימי יהושע מדהקישן הכתוב: **מאי טעמא.** איזו הרה בא בארץ בימיו שאתה אומר לא אחמיניה: **סנטר.** מפרש בב״ב (דף סח.) בר מחוזנייתא שידע מילרי השדות וגבולין עד כאן של פלוני מכאן ואילך של פלוני ובידו לרבות לאחד ולמעט לאחר וכשפוגעו אותו סנטר רואה למדוד שדותיו לקלר מילרי השדות ודומה כמי שפגע בו אדי: **גבאי.** גובה מס המלך: **מי שכל הגבורה שלו.** הקב״ה מלטער בעצמו כיולדה ואומר בשעה שמעביר העובדי כוכבים מפני ישראל היאך אחביר אלו מפני אלו: **פמליא של מעלה ושל מטה.** מלאכים וישראל: **אפילו הגריס** לא גרסין: **רהיט ונפיל פורא ואזיל ושדי פוסיא באורייה.** כשרץ השור ונפל מעמידין סוס במקומו באבוסו מה שלא היה רואה לעשות קודם מפלתו של שור שהיה חביב עליו שורו ביותר וכשמתרפא השור היום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא סוסו מפני השור לאחר שהעמידו שם כך הקב״ה כיון שראה מפלתן של ישראל נותן גדולתו לעובדי כוכבים וכשחוזרים ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד עובדי כוכבים מפני ישראל: **אורייה.** כמו (מלכים ג׳ ה) ארוות סוסים: **דאכלי שני משיח.**

שאין כל דקל ודקל שבבבל שאין סוס של פרסיים נקשר בו ואין לך כל ארון וארון שבארץ ישראל שאין סום מדי אוכל בו תבן [6]אמר רב אין בן דוד בא עד שתתפשט המלכות [3] [ג)]על ישראל תשעה חדשים שנאמר [1]לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל אמר עולא ייתי ולא איחמיניה וכן אמר [7][רבה] ייתי ולא איחמיניה רב יוסף אמר ייתי ואזכי דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה אמר ליה אביי (לרבא) [8][לרבה] מאי טעמא אילימא משום חבלו של משיח והתניא שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים ומר הא תורה והא גמילות חסדים אמר [ליה] שמא יגרום החטא כדר׳ יעקב בר אידי [9]דר׳ יעקב בר אידי רמי כתיב [2]הנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב [3]ויירא יעקב מאד וייצר לו שהיה מתיירא שמא [7]יגרום החטא כדתניא [4]עד יעבור עמך ה׳ זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה אמור מעתה ראויים היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא וכן אמר ר׳ יוחנן ייתי ולא איחמיניה א״ל ריש לקיש מ״ט אילימא משום דכתיב [5]כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב [ובא הבית] וסמך ידו אל הקיר ונשכו נחש בא ואראך דוגמתו בעולם הזה בזמן שאדם יוצא לשדה ופגע בו סנטר דומה כמי שפגע בו ארי נכנס לעיר פגע בו גבאי דומה כמי שפגעו דוב נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש אלא משום דכתיב [6]שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון מאי ראיתי כל גבר אמר רבא בר יצחק אמר רב מי שכל גבורה שלו ומאי ונהפכו כל פנים לירקון אמר רבי יוחנן פמליא של מעלה ופמליא של מטה בשעה שאמר הקב״ה הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי היאך אאבד אלו מפני אלו אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה אמר רב גידל אמר רב עתידין ישראל דאכלי שני משיח אמר רב יוסף פשיטא ואלא מאן אכיל להו חילק ובילק אכלי להו לאפוקי [ט)]מדרבי הילל דאמר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה אמר רב לא אברי עלמא אלא לדוד ושמואל אמר למשה ורבי יוחנן אמר למשיח מה שמו דבי רבי שילא אמרי שילה שמו שנאמר [7]עד כי יבא שילה דבי רבי ינאי אמרי ינון שמו שנאמר [8]יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו דבי רבי חנינה אמר חנינה שמו שנאמר [9]אשר לא אתן לכם חנינה ויש אומרים מנחם בן חזקיה שמו שנאמר [10]כי רחק ממני מנחם משיב נפשי ורבנן אמרי חיוורא דבי רבי שמו שנאמר [11]אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים ומעונה אמר רב נחמן אי מן חייא הוא כגון אנא שנאמר [12]והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו יצא אמר רב אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש אי מן מתיא הוא כגון דניאל איש חמודות אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד להם דוד אחר שנאמר [13]ועבדו את ה׳ אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם הקים לא נאמר אלא אקים א״ל רב פפא לאביי והכתיב [14]ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלגי קיסר דרש רבי שמלאי מאי דכתיב [15]הוי המתאוים את יום ה׳ למה זה לכם יום ה׳ הוא חשך ולא אור משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאור א״ל תרנגול לעטלף אני מצפה לאורה שאורה שלי היא ואתה למה לך אורה

והיינו

שובע שיהיה באותן הימים לישראל יהיה: **אלא חילק ובילק אכלי להו.** כך היו רגילין לומר כאדם שאומר וכי שדים ושדמות יאכלוהו. ובמסכת חולין (דף יט.) לא חילק ידענא ולא בילק ידענא ולי נראה דמשמעות לשון חילק ובילק לשון חורבה כמו בוקה ומבוקה ומבולקה (נחום ב) ואמרינן בחולין (שם) לא חילק דרבנן דמגריכין לחלק הסימן שמגריכין לחלק כל הטבעת ונשייר על פני כולו ולא בילק לרבי יוסי שמחריב הסימן שאותך קצת בתוך הטבעת והשאר חוץ לטבעת ונראה למורי דאין לו משמעות לא הכא ולא התם. ל״א חילק ובילק ב׳ דייני סדום שהיו שמותיהן כך: **אין משיח לישראל.** שחזקיה היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות אלמיח קרן לבית ישראל ועמד ורעה בעוז ה׳ (מיכה ה׳): **אלא לדוד.** בזכות דוד שהיה עתיד לומר כמה שירות ותושבחות: **למשה.** בשביל משה שהיה עתיד לקבל את התורה: **מה שמו.** של משיח: **ינון שמו.** כמו ינאי. כל אחד היה דורש אחר שמו: **לפני שמש.** עד שלא נברא היה שמו ינון והיינו אחד ב) מן׳ דברים שעלו במחשבה ליברלאות: **ולא אתן להם חנינה.** עדיין לא יבא משיח: **מנחם.** בן חזקיה: **חיוורא דבי רבי.** מלורע של בית רבי: **אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש.** אם משיח מאותן שחיים עכשיו ואלי היינו רבינו הקדוש דסובל תחלואים וחסיד גמור הוה כדאמרינן בבבא מציעא (דף פה.) ואם היה מאותן שמתו כבר היה דניאל איש חמודות שנדון ביסורין בגוב אריות וחסיד גמור היה והאי כגון לאו דווקא. ל״א כגון רבינו הקדוש כלומר אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש ואם דוגמא הוא למתים היינו כגון דניאל איש חמודות: **דוד אחר.** שעתיד למלוך עליהם: **אקים הקים לא נאמר אלא אקים: כגון קיסר ופלגי קיסר.** מלך ושני לו כן דוד החדש מלך כדכתיב ודוד מלכם אשר אקים ודוד המלך שני לו כדכתיב נשיא להם ולא כתוב מלך: **עטלף.** קלב״א שורי״ץ בלע״ז ואין לה עיניים: **שאורה שלי הוא.** שיש לי עיניים לראות ונמצאתי נהנית בה כך ישראל מצפין לגאולה שיום ה׳ יהיה להם אור אבל העובדי כוכבים למה מקויים אותו הרי הוא להם חשך ולא אור:

ה״ג

תורה אור

1. לָכֵן יִתְּנֵם עַד עֵת יוֹלֵדָה יָלָדָה וְיֶתֶר אֶחָיו יָשׁוּבוּן עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
מיכה ה ב
2. וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וְשֹׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ׃
בראשית כח טו
3. וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לְשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃
בראשית לב ח
4. תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בְּגֹדֶל זְרֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאֶבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד יַעֲבֹר עַם זּוּ קָנִיתָ׃
שמות טו טז
5. כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֲרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ׃
עמוס ה יט
6. שְׁאֵלוּ נָא וּרְאוּ אִם יֹלֵד זָכָר מְדוּעַ רָאִיתִי כָּל גֶּבֶר יָדָיו עַל חֲלָצָיו כִּיוֹלֵדָה וְנֶהְפְּכוּ כָל פָּנִים לִירָקוֹן׃
ירמיהו ל ו
7. לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיְּהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי יָבֹא שִׁילוֹ וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים׃
בראשית מט י
8. יְהִי שְׁמוֹ יָנוֹן שְׁמוֹ וְיִתְבָּרְכוּ בוֹ כָּל גּוֹיִם יְאַשְּׁרוּהוּ׃
תהלים עב יז
9. וְהִטַּלְתִּי אֶתְכֶם מַעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֶת אֱלֹהִים אֲחֵרִים יוֹמָם וָלָיְלָה אֲשֶׁר לֹא אֶתֵּן לָכֶם חֲנִינָה׃
ירמיהו טז יג
10. עַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכִיָּה עֵינִי עֵינִי יֹרְדָה מַיִם כִּי רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מֵשִׁיב נַפְשִׁי הָיוּ בָנַי שוֹמֵמִים כִּי גָבַר אוֹיֵב׃
איכה א טז
11. אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ חֲשַׁבְנֻהוּ נָגוּעַ מֻכֶּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה׃
ישעיהו נג ד
12. וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא וְהִקְרַבְתִּיו וְנִגַּשׁ אֵלַי כִּי מִי הוּא זֶה עָרַב אֶת לִבּוֹ לָגֶשֶׁת אֵלַי נְאֻם יְיָ׃
ירמיהו ל כא
13. וַעֲבָדוּ אֵת יְיָ אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם׃
ירמיהו ל ט
14. וְיָשְׁבוּ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם׃
יחזקאל לז כה
15. הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת יוֹם יְיָ לָמָּה זֶּה לָכֶם יוֹם יְיָ הוּא חֹשֶׁךְ וְלֹא אוֹר׃
עמוס ה יח

מסורת הש״ס

ע) [יומא י. ע״ש], ב) [בס״מ]: מלכות הרשעה], ג) [שם אימת כלל העולם טולו וקן הוא גיר׳ תוס׳ בע״ז ב: ד״ה משכא וכו׳]ד) ש״ס)[עיתוסל״ס]שם. ד״ה רבה ותוס׳ יבמות קה. ד״ה רבא], ו) ברכות ד., ז) ג״ז ברכות ד. סוטה לו., ח) [לקמן צט. וש״ס פיסק״י ד״ה אין לסם], ט) בס״מ עוקף: הרשעה. י) [מיכה ה], כ) [פסחים נד. נדרים לט:].

לעזי רש״י

קלב״א שורי״ץ. עטלף.

מוסף רש״י

שמא יגרום החטא. שמא אחר הבטחה חטאתי, וכדתניא שהחטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת (ברכות ד.). **ביאה ראשונה.** שבאו לארץ בימי יהושע (שם). **ביאה שניה.** כשעלו מגלות בבל בימי עזרא (שם). **לעשות להם נס.** לבוא בידי רמה (שם) לעלות מזרוע ולא יהיו משתעבדים למלכות (סוטה לז.). **שגרם החטא.** חטאם של ישראל בימי בית ראשון ונגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות, כדכתיב (עזרא ז) מי בכם מכל עמו (שם) ולא הלכו אלא ברשות כורש וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם לכורש ולאחשורוש ולדריוש האחרון (ברכות ד.). **אין משיח לישראל.** אלא הקב״ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו (לקמן צט.).

ה"ג **היינו דאמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו וכו': אקוט בדור.** אקט ישראל ואמלוך עליהם כמו נקטיה. ארבעים שנה אקוט בדור בדור קטן של ארבעים שנה שהוא משונה מדורות שלפניו ומסתמא היינו משיח ששינוין גדולים יהיו בדורו ופשטיה דקרא מיהא גבי מתי מדבר אבל מדכתיב אקוט משמע אף להבא היה מתנבא: **מיוחד.** תשוב: ה"ג **רבי אומר ג' דורות שנאמר יירלוך עם שמש.** כלומר בהדי משיח שכתב בו (תהלים עב) **לפני שמש** ינון שמו יירלוך ישראל ולפני ירח לפני מלכות בית דוד שנמשל כירח כדכתיב (שם פט) כירח יכון עולם וגו' כמו כן יירלוך דור דוריס דור אחד דוריס ב' הרי ג': **אין להם משיח לישראל.** אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו: **שרי ליה מריה.** ימחול לו הקב"ה שאמר דבריס אשר לא כן: **ואלו זכריה מיהא מתנבא.** על משיח בבית שני דכתיב בתרי עשר הנה מלכך יבא לך וגו'. ולאו היינו זכריה בן יהוידע הכהן שניבא בבית ראשון אלא זכריה בן ברכיה שהיה במלכות דריוש: **רבי אומר שם"ה למנין ימות החמה דכתיב כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה.** [ליום נקם של מרגלים ארבעים יום מה יום נקם של מרגלים] שנה אחת בכל יום דכתיב (במדבר יד) יום לשנה יום לשנה וגו' כך שנת גאולה באה שנה ליום שנה ליום שלכל יום ויום של שנה זו הכתובה שנת גאולי במקרא זה נותנים שנה אחת. ואית דגרסי רבי אומר שם"ה אלפים שנה דכתיב שנת גאולי באה ושנה של הקב"ה הכי הוי דכתיב (תהלים 5) כי אלף שנים בעיניך כיום: **ועד עכשיו.** ימות המשיח:

והיינו דא"ל ההוא מינא לרבי אבהו אימתי אתי משיח א"ל לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא כתיב [1]כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה תניא ר' אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה שנאמר [2]ארבעים שנה אקוט בדור רבי אלעזר בן עזריה אומר שבעים שנה שנאמר [3]והיה ביום ההוא ונשכחת צור שבעים שנה כימי מלך אחד איזהו מלך מיוחד הוי אומר זה משיח רבי אומר שלשה דורות שנאמר [4]יירלוך עם שמש ולפני ירח דור דורים [6]ר' הילל אומר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה אמר רב יוסף שרא ליה מריה לרבי הילל חזקיה אימת הוה בבית ראשון ואילו זכריה קא מתנבי בבית שני ואמר [5]גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות תניא אידך ר' אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה כתיב הכא [6]ויענך וירעיבך ויאכילך וכתיב התם [7]שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה רבי דוסא אומר ד' מאות שנה כתיב הכא [8]ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וכתיב התם שמחנו כימות עניתנו רבי אומר ג' מאות וששים וחמש שנה כמנין ימות החמה שנאמר [9]כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה מאי יום נקם בלבי

ה"ג **לאיכרי לא גליתי.** שלא הוגלתי דבר מפי שהיו איכרי יכולין לשמוע אבל בגלגי היה ממון הדבר: [מ] **למען ירבו ימיכם וימי השמים על הארץ.** ולא עמדו בארצם כל כך אבל עתידין לעמוד כשיבא משיח: **כמשוש חתן.** שבעת ימי המשתה כן ישיש עליך שבעת ימים ויומו של הקב"ה אלף שנה: **כי מי נח.** כמו כימי נח כחשבון השנים שנמצא בידו לאותו זמן שנשבע ה' מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי כפי אותו חשבון נשבעתי מקצף עליך ומגער בך שלא אחריב את עולמי לאחר שיבא משיח עד שיכלה זה הזמן: **לא נשבעתי.** טובה לישראל: **עין לא ראתה.** דאין קץ לדבר: **צדיקים אינן עומדין.** דגדול כחן של בעלי תשובה שאין בריה יכולה לעמוד (לפניהם) [במחיצתם]: **בישא לרחוק.** שנתרחק מן הקב"ה ואמ"כ שב אליו בתשובה והדר שלוש לקרוב מעיקרא לדיק גמור דגדול כחן של בעלי תשובה: **שהיה רחוק מן העבירה.** כל ימיו דהיינו לדיק גמור: אפיקורוס ומגלה פנים מפורש לקמן [ע"ב]: **בריה בשר.** מילה: **מלאן.** מן הפסוק הזה שכתוב כי דבר ה' בזה (אמר ר"א וכו' מחלל את הקדשים דמחלל קדשים ומבזה מועדות ומגלה פנים כו' היינו דבר ה' בזה) דבזיון הוא: **מפר בריתי.** היינו את בריתי הפר: **מועדות.** חולו של מועד: **דקדוק זה.** חסרות ויתרות: **מק"ו [זה] ומגזירה שוה [זו].** [ושא"ל רבו גזירה שוה] לא גמר מרבו: **המשנה.** זה שעושה כמו שאינה עיקר: **זה העובד ע"ז.** היינו דבר ה' דבור שדבר הקב"ה בעצמו לישראל דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום [ט]: **חוזר.** לשנותה: זמר

א"ר יוחנן ללבי גליתי לאבריי לא גליתי ר"ש בן לקיש אמר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי תני אבימי בריה דרבי אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה שנאמר [10]ומשוש חתן על כלה (כן) ישיש עליך (ה') אלהיך אמר רב יהודה אמר שמואל ימות המשיח כמיום שנברא העולם ועד עכשיו שנאמר [11]כימי השמים על הארץ רב נחמן בר יצחק אמר כימי נח עד עכשיו שנאמר [12]כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי [ז]אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן [8]כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא [13]עין לא ראתה אלהים זולתך (אלהים) יעשה למחכה לו ופליגא דשמואל דאמר שמואל [ב]אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד ואמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דרבי אבהו דא"ר אבהו [7](א"ר) [ג]מקום שבעלי תשובה עומדין שם צדיקים אינן עומדין שם שנאמר [14]שלום שלום לרחוק ולקרוב ברישא רחוק והדר קרוב מאי רחוק רחוק דמעיקרא ומאי קרוב קרוב דמעיקרא ודהשתא ורבי יוחנן אמר לרחוק שהוא רחוק מעבירה קרוב שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה וא"ר חייא בר אבא [9]א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו [ד]אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה תלמיד חכם מנכסיו אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך [9]מאי עין לא ראתה אמר רבי יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית [9]ר"ל אמר זה עדן לא ראתה עין מעולם וא"ת אדם היכן דר בגן ואם תאמר גן הוא עדן תלמוד לומר [15]ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן: והאומר אין תורה מן השמים וכו': תנו רבנן [16]כי דבר ה' בזה [9]ומצותו הפר הכרת תכרת זה האומר אין תורה מן השמים ד"א [9]כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס ד"א כי דבר ה' בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר הכרת תכרת הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא מכאן אמר [9]רבי אליעזר המודעי [ה]המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות [ו]והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה [ו]והמלבין פני חבירו ברבים אף על פי שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא תניא אידך כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים [ה]ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקדוש ברוך הוא אלא משה מפי עצמו זהו כי דבר ה' בזה ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מקל וחומר זה מגזרה שוה זו זה הוא כי דבר ה' בזה תניא היה רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זה הוא דבר ה' בזה רבי נתן אומר כל מי שאינו משגיח על המשנה ר' נהוראי אומר [9]כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק רבי ישמעאל אומר זה העובד עבודת כוכבים מאי משמעה דתנא דבי ר' ישמעאל כי דבר ה' בזה זה המבזה דבור שנאמר [א] לו למשה מסיני [17]אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' [9]רבי יהושע בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר רבי יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיולדת וקוברת רבי עקיבא אומר

זמר

15. וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים: בראשית ב י 16. כִּי דְבַר יְיָ בָּזָה וְאֶת מִצְוָתוֹ הֵפֵר הִכָּרֵת תִּכָּרֵת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא עֲוֹנָהּ בָּהּ: במדבר טו לא הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי: שמות כ ב

הגהות הגר"א

[א] גמ' זה המבזה דיבור שנא' לו למשה וע"כ להם לישראל:

מוסף רש"י

אין להם משיח לישראל. שחזקיה היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות אלמיה קרן לבית ישראל ועמדו ולעה בעוז ה' (לעיל צח:). לא נתנבאו. הטובות והנחמות (ברכות לד:) דברי נחמות שלהן (שבת סג.). עין לא ראתה. עין של נביאים לא שלטה לראותו (שם) לא נראית ולא נגלית לשום נביא (ברכות שם). שהוא רחוק מעבירה. שהיה רחוק כל ימיו מן העבירה, דהיינו לדיק מעיקרו (שם). פרקמטיא. מתעסק בממון תלמיד חכם כדי להגיע לדם שכר והם פעוין לעסוק בתורה ע"י אלו (כתובות קיא:). המגלה פנים בתורה. נא על דברי תורה כתוכפא וכגלוי עזות פניו, כגון מנשה שהיה יושב ודורש בגאגדות של דופי, לא היה למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פלגש, וילך לאחון בימי קליר חטיס (שבועות יג.). המחלל את הקדשים. שאינו משמרן כהלכה ומחללן מקדושתן (אבות פ"ג מי"א). והמבזה את המועדות. מילל חולו של מועד בעשיית מלאכה, או שנוהג בהם מנהג חול באכילה ובשתיה, דהואיל ואינם חמורים כיום טוב אינו חושש לשומרם, כל אלה עפקי מכי דבר ה' בזה, שנוהג בהם מנהג בזיון (שם). והמפר בריתו כו'. שאינו רוצה לימול, את בריתו הפר (שם). והמגלה פנים בתורה כו'. דהיינו אפיקורוס כמנשה שהיה דורש אגדות של דופי כו' (שם). והמלבין פני חבירו ברבים. לא ידענא היכי מפיק ליה מקרא (שם. ועי"ש של"ג כן כאן). המלבין, דאזיל קומקא ואתי מיולא (שם).

עין משפט נר מצוה

יב א מיי' פ"ח מהל' תשובה הלכה ז וע"ש בכ"מ:

ב [מיי' פ"ט מהל' תשובה הל"ב ופי"ב מהל' מלכים הל' כ]:

יג ג מיי' שם פ"ז הלכה ד:

ד [מיי' פ"ו מהל' דעות הל' ב טוש"ע י"ד סי' רנג סעי' יח]:

יד ה מיי' פ"ג מהל' תשובה הלכה יד:

ו [מיי' שם הל' יח ופ"ז מהל' דעות הל"ח ופ"ג מהל' תשובה הל"ז טוש"ע מ"מ סי' תכ סעי' לט]:

טו ח מיי' פ"ג מהל' תשובה הלכה ח:

טז ט מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה יג סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף כה:

תורה אור השלם

1. כִּי הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְיָ וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה:
ישעיהו ס ב

2. אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְּרָכָי:
תהלים צה י

3. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִוָּשֵׁבְחַת צֹר שִׁבְעִים שָׁנָה כִּימֵי מֶלֶךְ אֶחָד מִקֵּץ שִׁבְעִים שָׁנָה יִהְיֶה לְצֹר כְּשִׁירַת הַזּוֹנָה:
ישעיהו כג טו

4. יִירָאוּךָ עִם שֶׁמֶשׁ וְלִפְנֵי יָרֵחַ דּוֹר דּוֹרִים:
תהלים עב ה

5. גִּילִי מְאֹד בַּת צִיּוֹן הָרִיעִי בַּת יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה מַלְכֵךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר וְעַל עַיִר בֶּן אֲתֹנוֹת: זכריה ט ט

6. וְעִנְּךָ וַיַּרְעֶבְךָ וַיַּאֲכִלֶךָ אֶת הַמָּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִעֲךָ כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי פִי יְיָ יִחְיֶה כָּל מוֹצָא פִי יְיָ יִחְיֶה הָאָדָם: דברים ח ג

7. שַׂמֵּחֻנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה:
תהלים צ טו

8. וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעָבְדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: בראשית טו יג

9. כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה:
ישעיהו סג ד

10. כִּי יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ:
ישעיהו סב ה

11. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:
דברים יא כא

12. כִּי מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי נֹחַ עוֹד עַל הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעַר בָּךְ:
ישעיהו נד ט

13. וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ לֹא הֶאֱזִינוּ עַיִן לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ יַעֲשֶׂה לְמְחַכֵּה לוֹ:
ישעיהו סד ג

14. בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: ישעיהו נז יט

17. אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר

יז א מיי' פ"ג מהלכות תשובה הלכה יד ע"ר כ"מ [ופ"ו מהל' ת"ת הל' יא טושע"ע י"ד סי' רמג סעי' ו]:

יח ב מיי' פ"ג מהל' תשובה הלכה יא:

תורה אור השלם

1. נָפֶשׁ עֲמַל עָמְלָה לּוֹ כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ:
משלי טז כו
2. כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד וּבְנֵי רֶשֶׁף גֻּבִּיהוּ עוּף:
איוב ה ז
3. לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל הַכָּתוּב בּוֹ כִּי אָז תַּצְלִיחַ אֶת דַּרְכֶּךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל:
יהושע א ח
4. נֹאצַ אִשָּׁה חֹסֶר לֵב מֹשֵׁחֵת נַפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָּה:
משלי י לב
5. כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ יִכּוֹנוּ יַחְדָּו עַל שְׂפָתֶיךָ:
משלי כב יח
6. וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר אֶת יְיָ הוּא מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ:
במדבר טו ל
7. וַיְהִיוּ בְנֵי לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע:
בראשית לו כב
8. וְתִמְנָע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:
בראשית לו יב
9. וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בִּימֵי קְצִיר חִטִּים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בַּשָּׂדֶה וַיָּבֵא אֹתָם אֶל לֵאָה אִמּוֹ וַתֹּאמֶר רָחֵל אֶל לֵאָה תְּנִי נָא לִי מִדּוּדָאֵי בְּנֵךְ:
בראשית ל יד
10. תֵּשֶׁב בְּאָחִיךָ תֹּדַבֵּר בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֶּן דְּפִי:
תהלים נ כ
11. הוֹי מֹשְׁכֵי הָעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חֲטָאָה:
ישעיהו ה יח
12. אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה:
בראשית לו כט
13. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בְּשֵׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת:
בראשית לו מ
14. אוֹ יַחֲזֵק בְּמַעֻזִּי יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם:
ישעיהו כז ה
15. וָאֲשִׂים דְּבָרַי בְּפִיךָ וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ לִנְטֹעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אֶרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה:
ישעיהו נא טז
16. וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן:
בראשית יב ה
17. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:
דברים כט ח
18. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת הֵיְאֹר קַח בְּיָדְךָ וְהָלָכְתָּ:
שמות יז ה
19. כֹּה אָמַר יְיָ אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי:
ירמיהו לג כה
20. וַיֹּאמֶר יְיָ אִם אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם:
בראשית יח כו

זמר בכל יום. היה מסדר למודך אע"פ שסדור בפיך כזמר והוא יגרוס לך שתהא לעולם הבא בשמחה ובשירים: **נפש עמל עמלה לו.** מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו: **כי אכף עליו פיהו.** מפני שהוא משיס דבריס בפיו תמיד כאוכף שעל החמור. ליטנא אחרינא זמר כלומר שעוסק בשירים ובזמירות תדיר תדיר נעשה זמר כך המחזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו: **תורה עומלת לו.** שמחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה[a] וכל כך למה מפני שאכף שכפף פיהו על דברי תורה: **דרופתקי.** טרחנין כלומר כל הגופין לעמל נברא: **טוביה לדזכי.** אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה. לשון אחר דרפתקי כיס ארוך שמשימין בו מעות כל הגופין נרתקין הם לקבל ולהכניס דבריס אשריו למי שזכה ונעשה נרתק לתורה: **לומד תורה לפרקים.** ואינו לומד תדיר תדיר כמי שאין לו אשה וכועל פעמים זו פעמים זו: **שנאמר כי נעים כי תשמרם.** אימתי תשמרם בבטנך [בזמן] שיכונו יחדיו על שפתיך: **לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע.** בתמיה. דבר שאינו צריך הוא וכן היה מלגלג ואומר שכתבו משה שלא לצורך ולקמיה מפרש דהיינו מגלה פנים בתורה: **וילך ראובן וגו'.** והיינו נמי שלא לצורך: **בחבלי השוא.** בחמס בלא שום הנאה היה חוטא: **מלכותא בלא תגא.** שר גדול אלא שאינו מעוטר וכיון דתמנע היתה אחות מלך ודאי בת מלך היא: **מוטב שאהיה שפחה לאומה זו.** לבני אברהם יצחק (ויעקב) שהן ירא שמים ולא אהיה גברת לאומה אחרת ולכך נעשית פילגש לאליפז בן עשו שהיה מזרע יצחק: **לרחקה.** מתחת כנפי השכינה שהיה להם לגיירה: **בימי קציר חטים.** לאחר שקלרו השדה שהכל רשאין ליכנס בתוך שדה חבריהן: **יברוחי.** כדמתרגמינן ולא איתפרש מאי היא: **סיגלי וסביסקי [וסבסוק].** מיינן אחרים סיגלי עיקרי עשבים והוא ממיני בשמים ואמהות של אותן עשבים קרי סגלי (וסבסב) [וסביסקי] נמי מין בשמים: **מעוזי.** תורה: **שלוס שלום.** תרתי זימני אחד למעלה ואחד למטה: **פלטירין של מעלה ושל מטה.** כדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ: **אשר עשו בחרן.** דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן וקרי להו עשייה: **כאילו עשאו.** לאותו דבר מצוה: **והלא אהרן הכה.** דכתיב (שמות ז) ויאמר[b] אל אהרן קח מטך ונטה ידך: **מגלה פנים בתורה.** מעיז פנים כלפי עוסקי תורה. מגלה פנים משמעו לן דחמיר מאפיקורוס דאפיקורוס היינו דאית ביה אפקירותא בעלמא: **אלא למ"ד מבזה תלמידי חכמים עצמן אפיקורוס הוי.** כ"ש דמבזה חברו בפני תלמידי חכמים לאו מגלה פנים הוא והשתא מאי ניהו מגלה פנים בתורה: **מנשה בן חזקיה.** שהיה דורש באגדות של דופי: **איכא דמתני לה אסיפא.** [c]דבריית דקתני מכאן אמר רבי אלעזר וכו' המגלה פנים בתורה רב ור' חנינא וכו': **מאי אהני לן.** והם אינן יודעין שעולם מתקיים עליהם: **מגלה פנים בתורה הוא.** שכופר במה שכתוב בתורה: **אם לא בריתי יומם ולילה וגו'.** שמהנין לעולם ומקיימין [אותו] והוא אומר דלא מהני מידי: **מהכא נמי שמעינן.** שהלדיקים מהנין לאחרים: לא

זמר בכל יום זמר בכל יום אמר רב יצחק בר אבודימי מאי קרא שנאמר [1]נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר אמר רבי אלעזר [d]כל אדם לעמל נברא שנאמר [2]כי אדם לעמל יולד איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר [3]לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו טובי לדזכי דהוי דרופתקי דאורייתא [4]ונואף אשה חסר לב אמר ריש לקיש זה הלומד תורה לפרקים שנאמר [5]כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך ת"ר [6]והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא [7]ואחות לוטן תמנע [8]ותמנע היתה פלגש לאליפז [9]וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה יצאה ב"ק ואמרה לו [10]תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך אוכיחך ואערכה לעיניך ועליו מפורש בקבלה [11]הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה מאי כעבות העגלה [e]א"ר אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של [f]כוביא ולבסוף דומה לעבות העגלה דאתן עלה מיהת אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים הואי דכתיב [12]אלוף לוטן [13]אלוף תמנע וכל אלוף [g]מלכותא בלא תאגא היא בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מאי טעמא דלא איבעי להו לרחקה וילך ראובן בימי קציר חטים אמר רבא בר' יצחק אמר רב מכאן לצדיקים [h]שאין פושטין ידיהן בגזל וימצא דודאים בשדה מאי דודאים אמר רב יברוחי לוי אמר סיגלי ר' יונתן אמר (סיבסוק) [סביסקי]: א"ר אלכסנדרי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנאמר [14]או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי: רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה שנאמר [15]ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטוע שמים וליסד ארץ (אמר ריש לקיש) [רבי יוחנן אמר] אף מגין על כל העולם כולו שנאמר ובצל ידי כסיתיך ולוי אמר אף מקרב את הגאולה שנאמר ולאמר לציון עמי אתה אמר ריש לקיש [i] [i]כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו שנאמר [16]ואת הנפש אשר עשו בחרן ר' [j] [j](אליעזר) אומר כאילו עשאן לדברי תורה שנאמר [17]ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם רבא אמר [k] כאילו עשאו לעצמו שנאמר ועשיתם אותם אל תקרי אותם אלא אתם אמר רבי אבהו [l] כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב [m] כאילו עשאה שנאמר [18]ומטך אשר הכית בו את היאר וכי משה הכהו והלא אהרן הכהו אלא לומר לך כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה: אפיקורוס: רב ור' חנינא אמרי תרוייהו זה [n]המבזה ת"ח רבי יוחנן ור' יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חבירו בפני ת"ח בשלמא למ"ד המבזה חבירו בפני ת"ח אפיקורוס הוי מבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי אלא למ"ד מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורוס הוי מגלה פנים בתורה כגון מאי [o]כגון מנשה בן חזקיה ואיכא דמתני לה אסיפא מגלה פנים בתורה רב ור' חנינא אמרי זה המבזה ת"ח רבי יוחנן וריב"ל אמרי זה המבזה את חבירו בפני תלמיד חכם בשלמא למ"ד המבזה תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה הוי מבזה חבירו בפני ת"ח אפיקורוס הוי אלא למ"ד מבזה חבירו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי אפיקורוס כגון מאן אמר רב יוסף כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו אמר ליה אביי האי מגלה פנים בתורה נמי הוא דכתיב [19]אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי אמר רב נחמן בר יצחק מהכא נמי שמע מינה שנאמר [20]ונשאתי לכל המקום בעבורם אלא כגון דיתיב קמיה רביה ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי ואמר הכי אמרינן התם ולא אמר הכי אמר מר רבא אמר כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהני לן רבנן מעולם לא

[a] [כל המאמר הזה יפה נדפס בס"ל סוף דף שע"ה: ע"ש פי' נאה ומתוקן], **ב)** [סוכה נב.], **ג)** [בסוכה איתא בוכיא ובערוך גר' כוכיא ובסוכה פירש"י בוכיא עכבים], **ד)** [נקמן קה.], **ה)** [שוטה יב. חולין לא.], **ו)** [לעיל יט: ע"ש], **ז)** [ל"ל אלעזר], **ח)** בע"י: וסתריה, **ט)** [ל"ל אמורו], **י)** [היינו משנה דאבות לעיל עמוד א].

הגהות הב"ח

(א) גמ' כאילו עשאו שנאמר ומטך וכו' כאילו עשאו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אמר ריש לקיש. נרשם עליו אות ג: **[ב]** שם רבי אלעזר נרשם עליו אות ה: **[ג]** שם רבא אמר נרשם עליו אות ב: **[ד]** שם ת"ל אבהו. נרשם עליו אות ד:

מוסף רש"י

מושכי העון בחבלי השוא. בתחלה היו מביאין אותו עליהם ע"י חבלים שאינן של כלום (סוכה נב.). וכעבות העגלה. חבל עבה שקושרין בו את הפרה לממריסה (שם). לחוט של כוביא. עכביש שקורין איירי"ל (שם, לגירסת בוכיא). ולבסוף. משחלש נמשך אחריו מעט מתגבר והולך בו (שם). בימי קציר חטים. שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להכיא חטים לו שעורים אלא דבר הפקר שאין חלש מקפיד בו (בראשית ל יד).

לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה רבא כי הוו מייתי טריפתא דבי בנימין קמיה כי הוה חזי בה טעמא להיתירא אמר להו תחזו דקא שרינא לכו עורבא כי הוה חזי לה טעמא לאיסורא אמר להו תחזו דקא אסרנא לכו יונה רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן רב פפא אישתלי ואמר כגון הני רבנן ואיתיב בתעניתא לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה כי מטו מגילת אסתר אמרי הא [מגילת אסתר] לא בעי מטפחת אמר להו כי האי גוונא נמי מיחזי כי אפקירותא רב נחמן אמר [8]זה הקורא רבו בשמו דאמר רבי יוחנן מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר [1]ויאמר גחזי אדני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים שנאמר [2]ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש [המה] יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה א"ל ההוא סבא [6]יישר וכן אמר ר' יוחנן [א] [3](יישר) אמר ליה ר' ירמיה לרבי זירא כי האי גונא מיחזי אפקרותא אמר ליה הא [האי] סיועי קא מסייע (ליה) [לך] אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כי הא [3]דיתיב רבי יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהן שלשים על שלשים אמות וחוקק בהם עשר ברום עשרים ומעמידן בשערי ירושלים שנאמר [3]ושמתי כדכוד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח וגו' לגלג עליו אותו תלמיד אמר השתא כביעתא דצילצלא לא משכחינן כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו בים חזינהו למלאכי השרת דקא מנסרי אבנים טובות ומרגליות אמר להו הני למאן אמרי עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים כי הדר אשכחיה לר' יוחנן דיתיב וקא דריש א"ל רבי דרוש ולך נאה לדרוש כשם שאמרת כך ראיתי אמר לו ריקה אם לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה [7]יהב ביה עיניה ועשאו גל של עצמות מיתבי [4]ואולך אתכם קוממיות ר"מ אומר מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון רבי יהודה אומר ק' אמה כנגד היכל וכותליו שנאמר [5]אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל וגו' כי קאמר ר' יוחנן לכוי דבי זיקא מאי [6]ועלהו לתרופה ר' יצחק בר אבודימי ורב חסדא חד אמר להתיר פה של מעלה וחד אמר להתיר פה של מטה איתמר [9](נמי) חזקיה אמר להתיר פה אילמין בר קפרא אמר להתיר פה עקרות ר' יוחנן אמר לתרופה ממש מאי לתרופה ר' שמואל בר נחמני אמר לתואר פנים של בעלי הפה דרש ר' יהודה ברבי סימון כל המשחיר פניו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה מבהיק זיויו לעולם הבא שנאמר [6]מראהו כלבנון בחור כארזים אמר ר' תנחום בר' חנילאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה משביעו לעולם הבא שנאמר [7]ירוויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו שנאמר [8]ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה א"ל אביי וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר [9]מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן אמר מאי טעמא לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי [10]עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ג' מאות ועשרה עולמות שנא' [10]להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא יש בגימטריא תלת מאה ועשרה הוי תניא [10]ר' מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו דכתיב [11]בסאסאה בשלחה תריבנה אמר ר' [ב] [10]יהושע וכי אפשר לומר כן אדם נותן מלא עומסו לעני בעולם הזה הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעולם הבא והכתיב [9]שמים בזרת [ג] תכן ואתה אי אומר כן איזו היא מדה מרובה מדת טובה מרובה או מדת פורענות

הוי

הוי: **כנגד היכל וכותליו.** שכך היה אורך כל ההיכל עם הכותלים דכתיב (מלכים א' ו') והבית אשר בנה המלך שלמה לה' שישים אמה ארכו וכותל מזרח שש אמות וכותל מערב שש אמות ואמה אמת טרקסין הרי י"ג אמות ואולם עשר אמה רוחב וכותל האולם שש הרי כ"ט ומאחורי האולם תא אחד רחבו שש וכתלו ה' הרי מ' וס' אמה של אורך הבית הרי מאה והיאך יכולין לכוף קומתן ולישכנם בפתח שאין לו אלא רוס עשרים כדאמרת: **אשר בנינו.** כלומר בנים שלנו יהיו לעתיד כאילנות גבוהין מגודלים: **וכנותינו.** ובנות שלנו כזויות המחוטבות לתבנית היכל כלומר ככותל ההיכל מחוטבות כמו (דברים כט) מחוטב עליך. ליטעמא אחרינא להיכל דבית שני קאמר דקיס לן היכל ס' אורך ברום מאה הוא: **לכוי דבי זיקא.** לחלונות שהשמש והאור נכנסין בהן אבל השערים גבוהים יותר: **[להתיר פה של] מטה.** להתיר מ) פה אלמים שיהו מדברים: **להתיר פה של מטה.** רחס של העקרות האוכלות מן העלין נפקדות מ): **איתמר נמי חזקיה וכו'.** והיינו הך דלעיל לתרופה: **מראהו כלבנון.** וכתיב לעיל מיניה שחורות כעורב וסמיך ליה חכו ממתקים: **ירוין מדשן ביתך.** אמר לי רבי דלעיל מינה מהאי קרא מיירי עניינא דמרעיב את עצמו וקאמר ירווין מדשן ביתך שהקב"ה משביען לעולה"ב: **מלא עומסו.** מלא חופנו של הקב"ה טובה: **וכי אפשר לומר כן.** היאך אדם יכול לקבל מלא עומסו של הקב"ה והרי אין לו מקום ליתן דכל העולם כולו אינו אלא כמזרת ועד אגודל: מ) באותן עולמות יתן לצדיק את העומס: **במדה שאדם מודד.** אם מדד ונתן לדקה לעני מלא חפניו הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו: **וכי אפשר לומר כן.** שיהא הקב"ה נותן לאדם מלא חפניו והלא אינו יכול לסבול כל כך:

הוי

מסורת הש"ס

א) [בכרכות מב: וש"כ], ב) [נעשות הדפוס], ג) ב"ב עה., ד) [ב"ב עה. ע"ש שבת לד. ברכות נח.], ה) [מנחות לח. ע"ש], ו) [במנחו' ליתא], ז) [משנה סוף עוקצים ופ"ע ועי' בית סדר למשנה ישוב נכון על זה], ח) [קוטב ח: ושם אית' רבי אומר אמנם כו' דמסיק דשמעי' לר"ש כו' משמע דגי' דהכא עיקר וע"ש ברש"י וכן איתא ג"כ בתוספתא שם פ"ג], ט) [ל"ל יהודה], י) [ל"ל אחר ד"ה כי מטו], כ) [ל"ל אחר ד"ה שמשותיך], ל) ל"ל מעגלה, מ) [עי' רש"י מנחות לח.], נ) [עי' רש"י שם], ס) ל"ל שגם מאות ועשר בתותן וכו',

גליון הש"ם

גמ' זה הקורא רבו בשמו. עי' יבמות מ: ע"ב תד"ה אמר:

הגהות הגר"א

[א] גמ' יישר. נמתק: **[ב]** שם יהושע נמתק: **[ג]** שם בזרת תכן ואתה. ר"ב ג"ל ר"י ואתה: **[ד]** רש"י ד"ה שמשותיך כו' זוהר בסם. ר"ב עי' רש"י בע"י:

לעזי רש"י

דינטר"ס [דיינטיר"ש]. פירות מתוקים.

מוסף רש"י

יישר. יפה אמרת (שבת סג:) שפיר קאמרת (פסחים נג: חולין עה:). **וחוקק בהם עשר.** של רוחב, **ברום עשרים.** והיינו ג

עין משפט נר מצוה

כ א מיי׳ פ״ב מה״ל עכו״ם הלכה ב:

תורה אור השלם

1. וְיָצוּ שְׂחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָחוּ: תהלים עח כג
2. בְּשִׁנְעַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בְּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ: בראשית ז יא
3. וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר: ישעיהו סו כד
4. כִּי תְצוּר אֵל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא תִשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר: דברים כ יט
5. דְּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּהּ וְדָבָר טוֹב יְשַׂמְּחֶנָּהּ: משלי יב כה
6. אִישׁ רֵעִים לְהִתְרֹעֵעַ וְיֵשׁ אֹהֵב דָּבֵק מֵאָח: משלי יח כד
7. כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצֻמִים כָּל הֲרֻגֶיהָ: משלי ז כו
8. כִּכְלוּב מָלֵא עוֹף כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה עַל כֵּן גָּדְלוּ וַיַּעֲשִׁירוּ: ירמיהו ה כז
9. אַל תֵּאָמִינוּ בְּרֵעַ אַל תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמֹר פִּתְחֵי פִיךָ: מיכה ז ה
10. אַל תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר כִּי לֹא תֵדַע מַה יֵּלֶד יוֹם: משלי כז א
11. כָּל יְמֵי עָנִי רָעִים וְטוֹב לֵב מִשְׁתֵּה תָמִיד: משלי טו טו
12. מַסִּיעַ אֶבְיוֹנִים יַעֲצֹב בָּהֶם בּוֹצֵעַ עֲצֻמִים יְקֻבָּן בָּם: קהלת י ט

מסורת הש״ס

מוסף רש״י

מדה טובה מרובה. רבה על מחבתה, מדה טובה מרובה על הרעה ממש מאות כה, שבמדה טובה נאמר (שמות לד) וגלה חסד לאלפים, ובמדת פורענות הוא אומר (שם כ) על שלשים ועל רבעים, אף כאן מדת הטוב של ירידת המן רבתה על ירידת מבול (יומא עו. עי״ש). **ישיחנה לאחרים.** שמא ישיחוהו עלה (יומא עה.). **להתרועע.** להתרועץ (ברכות סג.). **בן סירא אומר אף לילות.** שלמה כתב כל ימי עני רעים, אבל בלילות כשישן יש לו מנוחה, וכן סירא אומר אף הלילות אין לו מנוחה, כי **בשפל גגים** גגו. ומגלח דלף טורדו ביום סגריר (רשב״ם ב״ב קמו.). **ובמרום הרים כרמו.** שאין בידו ממון לקנות במקום טוב וקונה ברשם הכר וכל זבלים שהוא מוציא לו נופל וזה לכרמים שתמתין (כתובות קי:). ומעפר כרמו **לכרמים.** זבל ואשפה שהביא לכרמו נשפך לכרמים אחרים שהוא במקום רעוע בהרים ובמלעים במקום שאין עשיר חפץ בו, נופל למטה בכרמים של עשירים שהם במקום טוב ומדרון וטוח לעסוק בהן (ב״ב שם). בעלי תלמוד. שממית עצמו לכוין הלכות ולתרץ הויות (שם קמה:). **רבא** אמר איפכא. כל ימי עני רעים זה בעל משנה, שאינו יכול להורות הלכה מתוך משנתו וגם כי כשמוקלקת זו על זו אינו יכול לתרץ, וטוב לב זה בעל הגמרא, שיודע משניות על עיקרם ובקי בטעמייהם ויש בידו כח להורות הלכה למעשה (שם). **יעצב.** לשון (בראשית ג) בעצבון תאכלנה (שם). **אלו בעלי משנה.** שאותה משניות כל היום ואין לו אלא עצר, שמתקשה בטעמיהן ואינו יודע לפרש (שם). **יסכן.** לשון תמיהות כמו (מ״א ח) ותהי למלך סוכנת, כלומר שנהנה מהן (שם). **זה אסטנים.** מי שדעתו קלה ולבו נמס בכל דבר מגונה שהוא רואה (שם). **שדעתו יפה.** שקובל הכל, ואינו מזיק לו שום לבלוך ושם דבר מיאוס (שם). **זה רחמני.** כמה עניינים הוא רואה וכמה מאורעות שלבו בוכה תדיר עליהן (שם).

הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות. דבמידה טובה כתיב דלתות ובמדת פורענות כתיב מרובות ודלת גדול מלרובה דד׳ מרובות יש בדלת במסכת יומא בפרק יום הכפורים (דף עו.) אלמא מדה טובה מרובה. ומעכשיו אין לתמוה היאך יש באדם כח לקבל שכר כל כך שהרי למדת פורענות נותן הקב״ה כח באדם לקבלו כל שכן שנותן כח באדם לקבל מדה טובה: **לזוקים.** [שכופרין בשל חין][ט] : **רב יוסף אמר אף בספר בן סירא.** שיש בו דברי הבאי ובא עליהם לידי ביטול תורה: **לא היפשטו גילדנא מאודניה.** כלומר לא תטול עורו של דג אפילו מעל אזנו מפני שאתה מפסיד העור דאזיל משביה לחבלא להפסידא אלא צלי יתיה בנורא ואכול ביה תרתין גריצין שאתה יכול לצלות עור הדג עמו ולאכול בו שתי חלות דהוי לפתן לשתי חלות: **גלדנא.** שם הדג. ל״א להכי נקט מאודניה שדרכו של דג להתחיל הפשטו מאזנו: **אי מפשטיה.** אי ממשמעותיה קא מתמהת באוריתא נמי כתיב: **דלא נצעול אלא דדרכה.** דאין הגון לאדם לשנות את דרכו והיינו דקאמר מאודניה: **לא יישן.** אינו יכול לישן: **קטנה** קודם שהביאה שתי שערות: **נערה** משהביאה שתי שערות עד שירבה שחור על הלבן הרי היא בוגרת: **בנערותה שמא תזנה.** משבגרה ראויה היא לנישואין להכי אמר אלא תנשא: **דויא.** דאגה: **מנע רביס.** אותם שאין לך עסק עמהם מנעם מתוך ביתך: **ונא הכל הביא ביתך.** אפילו אותם שאתה מתעסק עמהם לא תביאם תדיר לביתך אלא מבחוץ תדבר עמהם: **איש רעים.** שיש לו רעים הרבה: **להתרועע.** לסוף מריעים לו שמתקוטט עמהם: **זלדקן.** מי שזקנו דקה וחלושה: **קורטמן.** תולע שחכם וחריף הוא ביותר: **עבדקן סכסן.** מי שזקנו עבה שוטה הוא: **סכסן.** כמו כל בר בר חנא סכסא בבבא בתרא (דף עד.): **נפח בכסיה.** מי שנופח אופיא שבכוסו: **לא לחי.** בידוע שאינו למא: **אמר במאי איכול לחמא.** האומר באיזה לפתן אוכל פת זה: **סב לחמא מייניה.** בידוע שאינו רעב וקח הלחם מידו שאילו היה רעב היה אוכל: **מאן דאיים ליה מעברתא בדקניה.** שזקנו מחולק ומפולג ויש בין שני שיבולות כמין מעבר: **כולי עלמא לא ילני ליה.** בערמימותיה דמתוך שאשב כל ימיו בערמות הוא משיס ידו לזקנו ומושך כאדם שמחשב עד שנקרחה. ל״א גרסינן הכרתא מי שיש לו היכר בזקנו שסעד כולי עלמא אלא סעדו אין יכולין להגיע לכאן. ל״א גוורתא והוא לשון קרחה. וכל הני דברי רוח ולכך אין קורין בו: **דרשינן.** כלומר אמרינן להו בפרקא ומשמעינן להו לכולי עלמא כגון כל הני אשה טובה כו׳ אשה רעה לרעת לבעלה מה תקנתו יגרשנה מביתו כך הלשון של ספר בן סירא. אשה רעה מתנה רעה ל״ג: **דפלייס.** מרוב הנאה חשובין כבפלייס: **אל תט אזן בעלה.** למסוך עמו[ז] יין ושכר: **רביס היו פלעי רובל.** כמה וכמה מכות מקבל רובל המחזיר בעיר [ונוטל] תכשיטי נשים ועסקו עמהם שפעמים שמוצא בעלה עמה מתיחד עם אשתו ומכהו ופוגעו: **המרגילים לדבר עבירה.** ניאוף הרי הן כמיצוץ מבעיר גחלת כשביב המבעיר את הפחם כך כל אשר להם כלה והולך: **גחלת.** אקרי פחם שאינו בוער כדאמרינן (ברכות דף נג:) גחלים עוממות. מ״ר: **כלנוב.** דירה של עופות: **רביס יהיו דורשי שלומך.** שתהא מתאהב עם הכל ואף על פי כן לא תגלה סודך לכולם אלא לאחד מני אלף: **מה ילד יום.** מה אירע[ח] היום שמא למחר איננו שמת הוא היום: **ונמלא.** שמיצר על יום שאינו עתיד לראות והיינו עולם שאינו שלו שהוא מצטער עליו ודואג על חנם מיום המחרת אלא תבא עליו לרה: **כל ימי עני רעים וטוב לב משתה.** פסוק הוא במשלי (טו) : **בשפל גגים גגו.** שעני הוא ואינו יכול להגביהו לפיכך ממטר גגים לגגו שיורד מטר הגגים הגבוהים לגגו ומזלפים עליו הגשמים ואין לו מנוחה אפילו בלילות: **במרום הרים כרמו.** שאין לו השגת יד לקנות כרם בשפלה בדמים יקרים וקונה לו באחד מן ההרים בזול וכל עפר שהוא מוציא לזבל (ולדייר) מוליך הרוח מן ההר לשאר כרמים שבבקעה ונמצא העני נפסד: **בעלי תלמוד.** שקשה ללמוד מרוב קושיות וסוגיות שיש בו: **משנה.** נוחה ללמוד: **רבא אמר איפכא.** דבעלי תלמוד נהנין מיגיעו שידעו להורות איסור והיתר אבל בעלי משנה שונה ואינו יודע מהו אומר דאין מורין הלכה מתוך משנה[ט] : **יסכן.** יתמה: שדעתו

[ט] הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה כתיב [1] ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ובמידת פורענות הוא אומר [2] וארובות השמים נפתחו במידת פורענות כתיב [3] ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד נכוה אלא כשם שנותן הקב״ה כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב״ה כח בצדיקים לקבל טובתן: רבי עקיבא אומר [א]אף הקורא בספרים החיצונים וכו׳: תנא בספרי צדוקים [ב] רב יוסף אמר בספר בן סירא נמי אסור למיקרי א״ל אביי מאי טעמא אילימא משום דכתב [ביה] לא תינטוש גילדנא מאודניה דלא ליזיל משביה לחבלא אלא צלי יתיה בנורא ואיכול ביה תרתין גריצים אי מפשטיה באורייתא נמי כתב [4] לא תשחית את עצה אי מדרשא אורח ארעא קמ״ל דלא ליבעול שלא כדרכה ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמונת שוא מפחדה לא יישן בלילה בקטנותה שמא תתפתה בנערותה שמא תזנה בגרה שמא לא תינשא נישאת שמא לא יהיו לה בנים הזקינה שמא תעשה כשפים הא רבנן נמי אמרוה [ג]אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אלא משום דכתיב לא תעיל דויא בלבך דגברי גיברין קטל דויא הא שלמה אמרה [5] דאגה בלב איש ישחנה [ד]ר׳ אמי ור׳ אסי חד אמר ישיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים ואלא משום דכתיב מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך והא רבי נמי אמרה דתניא [ה]רבי אומר לעולם לא ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר [6] איש רעים להתרועע אלא משום דכתיב זלדקן קורטמן עבדקן סכסן דנפח בכסיה לא צחי אמר במאי איכול לחמא לחמא סב מיניה מאן דאית ליה מעברתא בדיקני׳ כולי עלמא לא יכלי ליה אמר רב יוסף מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו [ו]אשה טובה מתנה טובה בחיק ירא אלהים תנתן אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה מביתו ויתרפא מצרעתו אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר כי בתואר אשה יפיה רבים הושחתו [7] ועצומים כל הרוגיה רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת [8] ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא ביתך רבים יהיו דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף [9] משוכבת חיקך שמור פתחי פיך אל תצר צרת מחר [10] כי לא תדע מה ילד יום שמא למחר איננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו [11] כל ימי עני רעים בן סירא אומר אף לילות בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים [סימן זיר״א רב״א משרשי״א חנינ״א טובי״ה ינא״י יפ״ה יוחנ״ן מרח״ם יהוש״ע מקצ״ר] [מ]אמר ר׳ זירא אמר רב מאי דכתיב כל ימי עני רעים אלו בעלי תלמוד וטוב לב משתה תמיד אלו בעלי משנה רבא אמר איפכא והיינו דאמר רב משרשיא משמיה דרבא מאי דכתיב [12] מסיע אבנים יעצב בהם אלו בעלי משנה ובוקע עצים יסכן בם אלו בעלי תלמוד רבי חנינא אומר כל ימי עני רעים זה מי שיש לו אשה רעה וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו אשה טובה רבי ינאי אומר כל ימי עני רעים זה אסטנים וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה רבי יוחנן אמר כל ימי עני רעים זה רחמני וטוב לב משתה תמיד זה אכזרי רבי יהושע בן לוי אמר כל ימי עני רעים זה שדעתו

מסורת הש״ס

[ח] יומא עו. [סוטה יח. וע׳ מ״ש תוס׳ שם ד״ה ולעולם], [ט] [עי׳ ברי״ף ובמא״ש], [ג] ב״ב טח: קידושין פב: [פסחים סה.], [ד] יומא עה: סוטה מב:, [ה] [ברכות סג.], [ו] [יבמות סג: ע״ש], [ז] כתובות קי: [ב״ב קמו.], [ח] ב״ב קמה:, [ט] בס״ד במקום כה״ר: מיגין גלמים, [י] [עי׳ יעב״ץ], [כ] [יפרש. כה״ם], [ל] [נדה ז:].

[1] ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח. [2] וארובות השמים נפתחו. [3] ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר. [4] לא תשחית את עצה. [5] דאגה בלב איש ישחנה. [6] איש רעים להתרועע. [7] ועצומים כל הרוגיה. [8] ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה. [9] משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. [10] כי לא תדע מה ילד יום. [11] כל ימי עני רעים. [12] מסיע אבנים יעצב בהם.

שדעתו קצרה. משיס לבו כל דאגות חבירו ודואג על כל מה שעתיד לבא עליו: **רחבה.** ואינו משיס לבו דאגה כל כך. ל"א דעתו קצרה רגזן: **והא איכא שבתות וימים טובים.** שאין לך עני בישראל שאין לו מעדנים: **שנוי וסת.** משנה וסת ואוכל יותר שאינו רגיל לאכול היינו תחילת חולי מעיים לפיכך אפילו שבתות ויו"ט רעים לו: ה"ג **הקורא שיר השירים ועושה אותו כמין זמר.** שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר אע"פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו: **הקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו.** במיסב על יינו עושה שחיקותיו בדברי תורה וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בני המשתה אבל אם אומרו בזמנו על המשתה כגון שהוא יום טוב ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מעניינו של יום מביא טובה לעולם: **וברוקק.** שכן דרך מלחשים לרקק קודם הלחש ואסור להזכיר פסוק על הלחישה. ויש לחשים שדרכן לרקק אחריהם ואומר אותן בלשון לעז ומזכירין להם שם בלשון לעז וא"ל רבי דמותר דאין אסור אלא לוחש אחר הרקיקה דנראה שמזכיר השם על הרקיקה ועוד לא נאסר אלא בלשון הקודש אבל בלעז לא: **אפילו נגע צרעת.** אפילו לוחש (אחרי האי) קרא דלית ביה שם שמים על הרקיקה שקורא נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן (ויקרא יג) לשם רפואה אין לו חלק לעולם הבא: **ואפילו ויקרא אל משה.** שאין בו לא חולי ולא נגע דאין ראוי ללחשו על המכה ואין מזכירו לשם רפואה אלא כסבור הוא להגדל בזכות דברי תורה שהוא הזכיר אסור ללוחשו: **וממשמשין במעיים.** של חולה בשבת ואין בכך משום רפואה דסיכה איתקש לשתיה: **ונוחשין על נחשים ועל עקרבים בשבת.** בשביל שלא יזיקו ואין בכך משום לידה: **כלי על העין.** שכן דרך ליתן כלי מתכות על העין כדי לקרר העין. ל"ג כגון שעושין לחדש שחש בעינו מקיפים עינו בטבעת: **כלי הניטל.** כגון מפתח סכין וטבעת: **בדבר שדיס.** שכן עושין כשאודדין שוס דבר שואלין במעשה שדים והם מגידים להם ואסור לעשות בשבת משום ממגוא חפלך (ישעיה נח): **אף בחול אסור.** לשאול בשדים כדמפרש לקמן משום סכנה: **כי הא דרב יצחק.** היה שואל במעשה שדים ובקש השד להזיקו ונעשה לו נס [ו] ובלעו הארץ: **סך ואחר כך ממשמש.** הוי שנוי דבחול דרך למשמש ואח"כ לסוך: **שרי שמן.** יש מעשה שדים ששואלין על ידי שמן וקרי להו שרי שמן והיינו שרי בוהן. ויש ששואלין בשפופרת של בילה וקרי להו שרי בילים: **אלא שמכזבין.** לכך נמנעו מלשאול בהן: **לוחשים על שמן שבכלי.** אותן העושין מעשה שדים דרכן ללחוש על שמן שבכלי ואין דרכן ללחוש על שמן שביד שאינו מועיל לפיכך אדם יכול לסוך על ידו משמן שביד ואין לחוש שמא נעשה בו מעשה שדים ואין בו סכנת השד: **שף.** סך שמן בפניו: **למחין.** אבעבועות מלנ"ך: **זיקא דחמה.** רוח של אותו שד ששמו חמת אני רואה בפניך שאחזתך: **חמה עזה יש בעולם.** על עצמו היה אומר שכעס עליו המקום והכביד חוליו: **שלא זמן שהייתי רואה אם רבי שאין יינו מחמיץ וכו'.** כלומר שהיתה הלחה בכל מעשיו: **אמרתי קבל רבי אם עולמו.** כל שכרו: **רואה רבי בצער.** ושכרו משתמר להבא לכך אני שמח: [ז] **מדבש.** מתקלקל ונעשה צלול מחמת חמימות: **בלוס חסרתי.** שאתה אומר אני סובל עונותי: **שגלגל חמה בעולם הזה.** ולא לעתיד שמאורות מתחדשות: **חביבין יסורין.** שמכפרין עליך:

גס

שדעתו קצרה וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו רחבה [ח] **ואמר ר' יהושע בן לוי כל ימי עני רעים והאיכא שבתות וימים טובים כדשמואל** [ט] **דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעיים תנו רבנן** [י] **הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבונו של עולם עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים** [ז] **אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו אמרה לפניו רבונו של עולם אם בעלי מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים אם בעלי משנה הן יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות ואם בעלי תלמוד הן יעסקו בהלכות פסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות חג בחג העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי** [כ] **שמעון בן חנניא כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר** [1] **ודבר בעתו מה טוב:** [א] **והלוחש על המכה וכו':** [ו] **אמר ר' יוחנן** [2] **וברוקק בה לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה איתמר רב אמר אפילו נגע צרעת ר' חנינא אמר אפילו ויקרא אל משה תנו רבנן סכין וממשמשין בבני מעיים בשבת** [3] **ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת** [ד] **ומעבירין כלי על גב העין בשבת אמר רשב"ג** [ה] **דברים אמורים בכלי הניטל אבל בכלי שאינו ניטל אסור ואין שואלין בדבר שדים בשבת רבי יוסי אומר אף בחול אסור אמר רב הונא** [א] [ז] **(אין) הלכה כר' יוסי ואף רבי יוסי לא אמרה אלא משום סכנה כי הא דרב יצחק בר יוסף דאיבלע בארזא ואתעביד ליה ניסא פקע ארזא ופלטיה** [ח] **ת"ר סכין** [3] **וממשמשין בבני מעיים בשבת ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול היכי עביד רבי חמא ברבי חנינא אמר סך ואחר כך ממשמש רבי יוחנן אמר** [ה] **סך וממשמש בבת אחת תנו רבנן שרי שמן ושרי ביצים מותרין לשאול בהן** [ב] [ט] **אלא מפני שמכזבין לוחשין על שמן שבכלי ואין לוחשין על שמן שביד לפיכך סכין משמן שביד ואין סכין משמן שבכלי רב יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע לההוא אושפיזא אייתי ליה מישחא במנא שף נפקן ליה צימחי באפיה נפק לשוק חזיתיה ההיא איתתא אמרה זיקא דחמת קא חזינא הכא עבדא ליה מלתא ואיתסי אמר ליה ר' אבא לרבה בר מרי כתיב** [2] **כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך וכי מאחר שלא שם רפואה למה אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן מקרא זה מעצמו נדרש שנאמר ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך אם תשמע לא אשים ואם לא תשמע אשים אעפ"כ כי אני ה' רופאך אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להן חמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק אמרו לו למה אתה משחק אמר להן וכי מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להן לכך אני משחק כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח אמר לו עקיבא כלום חיסרתי מן התורה כולה אמר לו** [פ] **לימדתנו רבינו** [3] **כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ת"ר כשחלה ר' אליעזר נכנסו ארבעה זקנים לבקרו ר' טרפון ור' יהושע ור' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא נענה ר' טרפון ואמר טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים שטיפה של גשמים בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה שגלגל חמה בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעולם הזה ורבי בעולם הזה ובעולם הבא נענה רבי עקיבא ואמר חביבין יסורין אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין אמר לו עקיבא זו מנין לך אמר מקרא אני דורש** [4] **בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים [וגו'] ויעש הרע בעיני ה' וכתיב**

גם

מסורת הש"ס

ח) כתובות קי: (נדרים לז:) ב"ב קמו., ט) [נדרים לז: וש"נ], י) [מס' כלה], ז) [בס"ח: גויס], כ) [בכ"ב אלפס איתא ר' יהושע], א) שבועות טו:, ו) ס"א ל"ג, ח) שבת קמז:, ט) [עי' ריב"ש בתשובה ל"ב גירס' הנכונה], י) אולי ל"ל ופלטו האדז, כ) [ל"ל אחר ד"ה שכל], ל) [ועפרש"י שבת קנד: ד"ה כשהדיש ובפירש"י ב"מ לח. ד"ה הדיש מאריך קצת ע"ש],

גליון הש"ם

גמ' למדתנו רבינו. כי אדם אין צדיק. עי' שבת נה ע"ב תוס' ד"ה תרגנה ובדלקות הרא"ש פרשה נא:

הגהות הגר"א

[א] גמ' אין הלכה. נמחק מיבא אין: [ב] שם אלא מפני. נמחק מיבא אלא וכ"ב הרא"ש לא גרים לה:

לעזי רש"י

מלנ"ך. פצעים.

מוסף רש"י

שדעתו קצרה. כמו עלגן וקפדן, עינו רעה בשלו ובשל אחרים (רשב"ם ב"ב קמה:). **והאיכא שבתות וימים טובים.** שיש לו מנות ומזונות שהיו מחלקין לעניים מערב שבת לערב שבת, אלא כשמואל אמא קרא לאשמועינן, וכולה ר' יהושע קאמר לה (שם קמו.). **שינוי וסת.** אפילו לטובה (כתובות קי:) חוק, כמו עני שכל ימות החול אוכל פת חריבה ובשבת אוכל בשר. ה"ג תחלת חולי, ממון כך מתחיל לחלות, ואית דגרסי חולי מעיים (ב"ב שם). **וברוקק בה.** ואח"כ לוחש (שבועות טו:). **שם שמים.** והכא קאמר כי אני ה' רופאך (שם). **סך ואח"כ ממשמש.** דקסבר בחול ממשמש ואח"כ סך (שבת קמז:). **מדביש.** מחמיץ (שבת קמד:) יגא טעם דובשנו והחמיץ, אשמל"ר בלע"ז, כמו (איוב לא) וכבל מבואתי תשרש, תעקר שרשיה, וכמו (קהלת יב) עד לא ירתק חבל הכסף, יפתחו רחוקות עבותיה (ב"מ לח.).

עין משפט נר מצוה

כא א מיי' פי"ח מהל' עכו"ם הלכה יב סמג עשין ד טוש"ע י"ד סי' קעט סעיף ח:

כב ב מיי' שם טוש"ע שם ועיין בב"מ:

כג ג מיי' שם הלכה יא וסמג שם טוש"ע שם סעיף ו וטוש"ע א"ח סי' שכח סעיף מה [וברב אלפס עוד במלתין דף רעו. וגם סמוך לסוף פכ"ב בשבת סט.]:

כד ד ה טוש"ע א"ח סי' שכח סעיף מו [וברב אלפס שם]:

כה ו טוש"ע י"ד סי' קעט סעיף טז [וברב אלפס שם]:

כו ז ח מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה כח סמג לאוין פה טוש"ע א"ח סי' שכז סעיף כ:

תורה אור השלם

1. שִׁמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִיו וְדָבָר בְּעִתּוֹ מַה טּוֹב:
משלי טו כג

2. וַיֹּאמַר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל חֻקָּיו כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ רֹפְאֶךָ: שמות טו כו

3. כִּי אָדָם אַיִן צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא: קהלת ז כ

4. בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְּמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ חֶפְצִי בָהּ: מלכים ב כא א

[1]גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה אלא מכל טורה שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא יסורין שנאמר [2]וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכהו בבלה וכתיב [3]ובהיצר לו חילה את פני ה' אלהיו ויכנע מאד מלפני (ה') אלהי אבותיו ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו ירושלים למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלהים [3] הא למדת שחביבין יסורין ת"ר שלשה באו בעלילה אלו הן קין עשו ומנשה קין דכתיב [4]גדול עוני מנשוא אמר לפניו רבונו של עולם כלום גדול עוני מששים ריבוא שעתידין לחטוא לפניך ואתה סולח להם עשו דכתיב [5]הברכה אחת היא לך אבי מנשה בתחילה קרא לאלוהות הרבה ולבסוף קרא לאלהי אבותיו [3]: אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו וכו': תנא ובגבולין ובלשון עגה: שלשה מלכים וארבעה הדיוטות וכו': ת"ר ירבעם שריבע עם ד"א ירבעם שעשה מריבה בעם דבר אחר ירבעם שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים בן נבט בן שניבט ולא ראה תנא הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי נבט שניבט ולא ראה מיכה שנתמכמך בבנין ומה שמו שבע בן בכרי שמו תנו רבנן שלשה ניבטו ולא ראו ואלו הן נבט ואחיתופל ואיצטגניני פרעה נבט ראה אש שיוצאת מאמתו הוא סבר איהו מליך ולא היא ירבעם הוא דנפק מיניה אחיתופל ראה צרעת שזרחה לו על אמתו הוא סבר איהו מלך ולא היא בת שבע בתו הוא דנפקא מינה שלמה איצטגניני פרעה [7]דאמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב [6]המה מי מריבה המה שראו איצטגניני פרעה וטעו ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה אמר [7]כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והן לא ידעו שעל עסקי מי מריבה לוקה ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב [8]ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני אדמה להכחיד בעולם הזה ולהשמיד לעולם הבא אמר רבי יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים שנאמר [9]וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו אמר לו דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה ומאי וזה אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפיליו בפניו אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם שנאמר [10]ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה אמר ס"ג[גמירי] [8]דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי ואזלו בתריה מיד [11]ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן מאי ויועץ אמר רבי יהודה שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתמיתו על כל דעבידנא אמרו ליה הין אמר להו מלכא בעינא למיהוי אמרו ליה הין כל דאמינא לכו עבידתו אמרו ליה הין אפילו למפלח לעבודת כוכבים אמר ליה צדיק ח"ו אמר ליה רשע לצדיק ס"ד דגברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים אלא למינסינהו הוא דקא בעי אי קבליתו למימריה

ואף

גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה. היינו תלמידי חזקיה כדקיימא לן בהשותפין בבבא בתרא (דף טו.) חזקיה וסיעתו כתבו משלי. מכלל דחזקיה היה מלמד לכל וכדאמרן (לעיל דף לד:) נעץ חרב על פתח בית המדרש וכל שכן שלמנשה בנו לימד: מכל טורח שטרח בו. ללמדו: שבאו בעלילה. שלא באו לבקש לפני הקב"ה בתפלה אלא באו בעלילה שאמרו דברים של נאלחון שאין להם תשובה: הברכה אחת היא. וכי אין לך ברכה יותר. תשובה נילחת השיבו ועלתה לו: מנשה. בא בעלילה שלא להתפלל למקום אלא לבסוף אם לא תושיעני מה הועיל לי שקראתי לך יותר משאר אלהות והיינו דכתיב ויכנע (ה') לפני (ה') אלהי אבותיו מכלל דעד השתא לפני אלוהות אחרים נכנע: הנה. כי אמרינן דהוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא בגבולין אבל במקדש לא שהרי בשם היו מברכין: ובלשון עגה. אפילו במקדש לא. לשון עגה לעז שאינו הוגה באותיותיו בלשון הקדש שלנו אלא שאר לועזין עגה לשון בלעגי שפה (ישעיה כח) מ"ר. ל"א עגה לשון עוגה מקוס שיש בו חבורת בני אדם שמדברין דברי חול. גבולין קרי חוץ למקדש ואסור לפרש שם בן ארבעים ושתים בלשון עגה חוץ למקדש ואי עבד אין לו חלק אבל בלשון קדש אינו נענש כל כך ובמקדש הואיל ונהגו להזכיר פירושו אינו נענש: שריבע עם. שריבץ את ישראל והשפילם: עשה מריבה בעם. הריבם אלו עם אלו בעסק עבודת כוכבים זה עובד וזה מוחה בידו ובאו לידי מחלוקת: שניבט ולא ראה. היה סבור להביט יפה ולעמוד על דבר עיקר ולא ראה שטעה כדאמרינן לקמן ראה אש יוצאה מאמתו וכו': נתמכמך בבנין. של מלרים שנתנוהו בבנין במקום לבנה כדמפרש באגדה[9] שאמר לו משה להקב"ה אתה הרעות לעם הזה שעכשיו אם אין להם לבנים משיגין בניהם של ישראל בבנין אמר לו הקב"ה קוליס הם מכלין שגויי לפני אילו הם חייס היו רשעים [גמוריס] ואם תראה תנסה והוציא אחד מהן הלך והוציא את מיכה. ל"א נתמכמך עסק בבנין עד שנעשה מך כדאמרינן (סוטה דף יא.) כל העוסק בבנין מתמסכן: הוא סבר איהו מליך. ולכן נתאמץ שבע בן בכרי וקבץ כל ישראל אליו והיה רוצה למלוך כדכתיב במקרא (ש"ב כ): איהו מליך. ולכך נעשה יועץ לאבשלום כדי שתשוב המלוכה מדוד לאבשלום ובין כך ובין כך יתגלגל הדבר ותשוב אליו: על מי מריבה. שבעון שאמר שמעו נא המוריסים[10] נענש ולא נכנס לארץ ישראל: ומנא לן דלא אתי. ירבעם לעלמא דאתי והכי נמי מפרש לקמן[11] בכלהו שלשה מלכים וארבעה הדיוטות: הוכיח את שלמה. כדמפרש ואזיל דאמר דוד אביך וכו': ומפני מה נענש שהוכיחו ברבים. לביישו: פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו. (וילדו) [ויכנסו] בריות: ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא. כדי שיכנסו בשערים לידע מי נכנס כדי לגבות מס לבת פרעה מ"ר. ל"א שסגר השערים ועשה מגדל לבת פרעה על אחד מן השערים וכולם עוברים דרך שם כדי שיהיו מצויין עמה לכבדה ולעבדה. כל עבודת בית המלך קרי אנגריא. ל"א שהיה רגיל שלמה לסגור דלתות העזרה ומצניע מפתחות בידו ודרכו של מלך ליטן ג' שעות ביום וישראל עומדין על העזרה עד שיעמוד המלך ואמר לו ירבעם אתה רוצה שיתנו לך אנגריא לבת פרעה אשתך שתתן להם מפתחות: ו(כיה) [אתה] המלוא. אחת מן הפרצות גדר ומלאו לכותל החומה ובנה שם מגדל לבת פרעה ולאנשים שעובדין לה. לעיל מהאי קרא כתיב וירם יד במלך כלומר קם בדברים כנגד המלך ומרד בו: שחלץ תפילין בפניו. שהיה לו לפנות לגד אחר מפני אימת מלכותו ולחלוץ שלא בפניו. ל"א חולץ תפילין בפניו לבא להתרים כנגדו בחזקה: חלץ תפילין. אין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך [והוא התחיל במרד בכך להרעות ולומר לו שאינו נוהג כמלך]: גמירי דאין ישיבה. הלכה למשה מסיני ולא מקרא: שהושיב רשע אצל צדיק. ואומר להם להעמיד להם גלס אחד בבית אל ואחד בדן הסכימו עמו: אמר לו רשע לצדיק סלקא דעתך גברא כירבעם פלח לעבודת כוכבים אלא לנסיונהו בעי. אם דעתנו שלם עמו נתרצה בדבר וכך היה מטעה רשע לצדיק עד שהיו כולן חתומים שהן היו רוצים ושוב לא היו יכולים לחזור בהן:

ואף

כז א מיי' פ"ז מהלכות בית הבחירה הלכה ו ופי"ד מהל' סנהדרין הלכה יב ופ"ג מהל' מלכים הלכה ד:

תורה אור השלם

1. גַּם אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה:
משלי כה א
2. וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מְנַשֶּׁה וְאֶל עַמּוֹ וְלֹא הִקְשִׁיבוּ:
דברי הימים ב לג י
3. וּכְהֵצַר לוֹ חִלָּה אֶת פְּנֵי יְיָ אֱלֹהָיו וַיִּכָּנַע מְאֹד מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו:
דברי הימים ב לג יב
4. וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל יְיָ גָּדוֹל עֲוֹנִי מִנְּשֹׂא:
בראשית ד יג
5. וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל אָבִיו הֲבְרָכָה אַחַת הִוא לָךְ אָבִי בָּרְכֵנִי גַּם אֲנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ:
בראשית כז לח
6. הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יְיָ וַיִּקָּדֵשׁ בָּם: במדבר כ יג
7. וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֵּן הַיְלוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל הַבַּת תְּחַיּוּן:
שמות א כב
8. וַיְהִי בַּדָּבָר הַזֶּה לְחַטָּאת בֵּית יָרָבְעָם וּלְהַכְחִיד וּלְהַשְׁמִיד מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:
מלכים א יג לד
9. וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת הַמִּלּוֹא סָגַר אֶת פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו:
מלכים א יא כז
10. וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ עַתָּה תָּשׁוּב הַמַּמְלָכָה לְבֵית דָּוִד:
מלכים א יב כו
11. וַיִּוָּעַץ הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ שְׁנֵי עֶגְלֵי זָהָב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם רַב לָכֶם מֵעֲלוֹת יְרוּשָׁלִַם הִנֵּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
מלכים א יב כח

מוסף רש"י

דאין ישיבה בעזרה. דאין כבוד שמים בכך, ואפילו מלאכי השרת אין להם שם ישיבה דכתיב (ישעיה ו) עומדים ממעל לו (דניאל ז) קרבן על חד מן קאמיא (סוטה מ:) אי: שנאמר (דברים יח) לעמוד לשרת, העומדים שם לפני ה' (יומא כה. סט:) ולא מלינו בה ישיבה (שם סט:). אלא למלכי בית יהודה. שמלינו בהן ישיבה, שנאמר (ש"ב ז) ויבא המלך דוד וגו' (שם כה. ועי"ש סט:).

ו) בקרא וכהלר. ז) [ע' רש"לן, ג) [ע' הגירסא בע"י וגיר' הערוך ערך אפיא אמר קמיה רבון דעלמא אי עניא לי עניא אי לא אמינא לא אמינא הא כל אפיא עין], ד) [סוטה יב:], ה) סוטה מ: מא: יומא כה. סט: קידושין עח: תמיד כז:, ו) בקרא מאד מלפני, ז) [בע"י תגומא תשא יט], ח) [במדבר כן], ט) [ויבעעם כתן, אתאב ומנשה קב:, בלעם קה., דוחג קו:, אחיתופל קז., גחזי קז:], י) [ל"ל לפני ד"ה פרן],

ואף אחיה השילוני טעה. בדבר דסבר לנסויינהו אתי וחתם באותו מעשה: **שנאמר ויאמר ה' אל יהוא וגו' לעשות הישר בעיני ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה'.** ואמרינן מאי גרמא ליה ואמר רבא חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה מכלל דהוא טעה: **ושחטה שטים העמיקו.** שטים עבודת כוכבים על שם שטים אחריה לשחוט לעבודת כוכבים: **העמיקו.** והחמירו שאמרו שכל מי שעולה לרגל ידקר בחרב כדי שילכו וישחטו לפני העגלים: **ואני מוסר לכולם.** כלומר אנכי לא חשתי כל כך לכבוד עצמי לומר כל מי שאינו עולה לרגל ידקר בחרב כמו שחשו הם לכבוד עבודת כוכבים אלא יסורין בעלמא יסרתים כלומר דעבר בעשה. ל"א שטים כלומר שטיות שלהם שסרו מאחרי העמיקו עד שחיטה שחייבו מיתה כל מי שעולה לרגל ומניח את העגלים. ושחטה לשון שחיטה: **מזומנת לפורענות.** שסם נחלקה מלכות ישראל דסמיך ליה ויקח את השלמה ויקרעה לשנים עשר קרעים וגו': **וביום פקדי.** בתשעה באב שבכל שנה מאותן מ' שנה שעמדו במדבר יום מזומן לפורענות בו חזרו מרגלים בו נחרב הבית בראשונה ובשניה ד): **ויהי בעת ההיא וירד יהודה.** מזומנת לפורענות שתמר נתחייבה שריפה ומתו שני בניו: **בשכם מלכו אחיו את יוסף.** דכתיב (בראשית לז) הלא אחיך רועים בשכם ודותן דכתיב בקרא היינו כפר הסמוך לשכם ונקראת על שם שכם. אי נמי כמדרשו שהיו דנין עליו להרגו: **בשכם נחלקה מלכות בית דוד.** דכתיב במלכים (א יב): **מפתקה של ירושלים.** מכללה שלא לחזור בה לעולם ולא ליטול חלק בעבודה: **מפתקה.** כגון (ב"מ דף פו.) נפל פתקה מרקיעא. כלומר מחזקת של ירושלים הכתוב ותתוס בה: **שוס דופי.** גימגום בגמ"ס): **שחדשו.** דלשון דברי תורה בין ירבעם לאחיה: **יצאה בת קול ואמרה.** כשהמליכו את ירבעם: **מי שהרג דוד: את הפלשתי.** וע"י כן היה מוריש לכם גת לכן תתנו שלוחים לבניו שתעזבו מלכות בית דוד ותמליכו אחרים: **בתי אכזיב לאכזב.** למלכי בית דוד אתם מכזבים והלכתם אחר מלכי ישראל לפיכך תהיו נמסרין לאכזב ביד עובדי כוכבים שהן שטי כזב: **אין אכזיב אלא הקב"ה שנאמר** אכזיב לאכזב למלכי ישראל אמר ר' חנינא בר פפא יצאה בת קול ואמרה להן מי שהרג את הפלשתי והוריש אתכם גת תתנו שילוחים לבניו בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל [3]אמר רב חיננא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר [12]גוזל אביו ואמו ואומר אין פושע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקב"ה שנאמר [13]הלא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר [14]שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך מאי חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית ישראל לאביהם שבשמים [15]וידח ירבעם (בן נבט) את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולה אמר רבי חנין כשתי מקלות המתיזות זו את זו [16]ודי זהב [3]אמרו דבי ר' ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להן לישראל עד שיאמרו דיי גרם להם לעשות להם אלהי זהב משל אין ארי דורם ונוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר אמר ר' אושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד מכאן ואילך משנים ושלשה עגלים אמר ר' יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנאמר [8]וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם אמר רבי חנינא לאחר עשרים וארבעה דורות נגבה פסוק זה שנאמר [17]ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו [18]אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה מאי אחר אמר ר' אבא אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו ואמר לו חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן אמר לו מי בראש בן ישי בראש אי הכי לא בעינא ר' אבהו הוה רגיל דהוה קא דריש בשלשה מלכים חלש קביל עליה דלא דריש כיון

דאיתפח

ואף אחיה השילוני טעה וחתם דהא יהוא צדיקא רבה הוה שנאמר [1]ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רביעים ישבו לך על כסא ישראל וכתיב [2]ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל בכל לבבו לא סר מעל חטאת ירבעם אשר החטיא את ישראל מאי גרמא ליה אמר אביי [6]ברית כרותה לשפתים שנאמר [3]אחאב עבד הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה רבא אמר חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה [6] [א] דכתיב [4]ושחטה שטים העמיקו ואני מוסר לכולם אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה הם העמיקו משלי אני אמרתי [8]כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם אמרו כל העולה לרגל ידקר בחרב [5]ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלם וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורענות [6]בעת פקודתם יאבדו תנא משום רבי יוסי עת מזומנת לפורענות [7]בעת רצון עניתיך תנא משום ר' יוסי עת מזומנת לטובה [8]וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורענות [9]ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו תנא משום ר' יוסי עת מזומנת לפורענות [10]וילך רחבעם שכם כי שכם בא כל ישראל להמליך אותו תנא משום ר' יוסי מקום מזומן לפורענות בשכם עינו את דינה בשכם מכרו אחיו את יוסף בשכם נחלקה מלכות בית דוד [5]וירבעם יצא מירושלים אמר ר' חנינא בר פפא שיצא מפיתקה של ירושלים וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה מאי בשלמה חדשה אמר רב נחמן כשלמה חדשה מה שלמה חדשה אין בה שום דופי אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי ד"א שלמה חדשה שחידשו דברים שלא שמעה אזן מעולם מאי ושניהם לבדם בשדה אמר רב יהודה אמר רב שכל תלמידי חכמים דומין לפניהם כעשבי השדה ואיכא דאמר שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה [11]לכן תתני שלוחים על מורשת גת בתי

וכו'. ואין גזילה כלפי מעלה וכלפי כנסת ישראל אלא זו בלבד שמונע מלבדך כנסת ישראל הוא גוזל להקב"ה שחכמים תקנו על כל דבר ודבר ברכה כדאמר התם (ברכות דף לה.) כל הטועם ואינו מברך נקרא גזלן שנאמר[1] לה' הארץ ומלואה: **כשהי מקנות המתיזות זו את זו.** כלאדם שיש בידו מקל א' ומכה בו מקל אחר ומתיזו ומשליכו ברחוק כך הדיה ירבעם את ישראל מאחרי ה' בעל כרחם: **ודי זהב.** אילדי דאיירי עד השתא בעגלים של ירבעם מפרש האי קרא: **מפוך קופה של בשר.** כשיש לו הרבה לאכול הוא נוהם: **עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד.** לוקין על חטא עגל אחד שעשו במדבר: ה"ג **מכאן ואילך היו יונקין משלשה עגלים.** שנים מירבעם ושניים של המדבר. ולפי מה שכתוב בספרים שנים ושלשה עגלים ניחא לומר משנים שעשה ירבעם ושניים שנעשה במדבר ושלשה היינו שניים שלישי כמו (משלי ג) שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים: **אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא.** לאו דוקא אלא כלומר דבר מועט מאד כמה שכף המשקל נוטה לצד זה יותר מצד זה. בב"ב (דף פט.) כמה הוי הכרע ליטרא: **לאחר כ"ד דורות.** למעשה העגל: **פסוק זה.** דכתיב בעגל וביום פקדי והכא בימי לדקיה כשחרב הבית כתוב קרבו פקודות העיר קרב אותו מעשה שנאמר וביום פקדי וממעשה העגל עד לדקיה כ"ד דורות דבימי נחשון נעשה העגל לא וחשוב כמה דורות מנחשון עד לדקיה נחשון שלמון בנו בועז בנו עובד בנו ישי בנו דוד בנו שלמה בנו רחבעם בנו אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו יורם בנו אחזיה בנו יואש בנו אמציה בנו עוזיה בנו יותם בנו אחז בנו חזקיה בנו מנשה בנו אמון בנו יאשיה בנו יהואחז ויהויקים בניו ומלכו זה אחר זה ודור אחד הם יהויכין בנו של יהויקים הרי כ"ד. [1]יהויקים לא סיים מלכותו שהוגלה לבבל עם החרש והמסגר והמליכו לדקיהו דודו במקומו והלך לא קא חשיב לדקיה דור באפיה נפשיה דהוא מלך בדור כ"ד: **דהוה דריש בשלשה מלכים.** דהוה קאי במתני' דשלשה מלכים אין להם חלק:

לאיתפח

כח א מיי' פ"ל מהל' מגילה הלכה ג:

1. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל יֵהוּא יַעַן אֲשֶׁר הֱטִיבֹתָ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי בְּכֹל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְאָב בְּנֵי רְבִעִים יֵשְׁבוּ לְךָ עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל:
מלכים ב י ל
2. וְיֵהוּא לֹא שָׁמַר לָלֶכֶת בְּתוֹרַת יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל לְבָבוֹ לֹא סָר מֵעַל חַטֹּאוֹת יָרָבְעָם אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל:
מלכים ב י לא
3. וַיַּקְבֵּץ יֵהוּא אֶת כָּל הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַחְאָב עָבַד אֶת הַבַּעַל מְעָט יֵהוּא יַעַבְדֶנּוּ הַרְבֵּה:
מלכים ב י יח
4. וְשׁוֹחֵטָה שִׂטִּים הָעֲמִיקוּ וְאָנִי מוּסָר לְכֻלָּם:
הושע ה ב
5. וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וְיָרָבְעָם יָצָא מִירוּשָׁלִָם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילֹנִי הַנָּבִיא בַּדָּרֶךְ וְהוּא מִתְכַּסֶּה בְּשִׂלְמָה חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבַדָּם בַּשָּׂדֶה:
מלכים א יא כט
6. הָבֵל הַמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ:
ירמיהו נא יח
7. כֹּה אָמַר יְיָ בְּעֵת רָצוֹן עֲנִיתִיךָ וּבְיוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית עָם לְהָקִים אֶרֶץ לְהַנְחִיל נְחָלוֹת שֹׁמֵמוֹת:
ישעיהו מט ח
8. וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת הָעָם אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם חַטֹּאתָם:
שמות לב לד
9. וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו וַיֵּט עַד אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה:
בראשית לח א
10. וַיֵּלֶךְ רַחַבְעָם שְׁכֶם כִּי שְׁכֶם בָּא כָל יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ:
מלכים א יב א
11. לָכֵן תִּתְּנִי שִׁלּוּחִים עַל מוֹרֶשֶׁת גַּת בָּתֶּי אַכְזִיב לְאַכְזָב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
מיכה א יד
12. גּוֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאֹמֵר אֵין פֶּשַׁע חָבֵר הוּא לְאִישׁ מַשְׁחִית:
משלי כח כד
13. הֲ לְיְיָ תִּגְמְלוּ זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עָשָׂךְ וַיְכֹנְנֶךָ:
דברים לב ו
14. שְׁמַע בְּנִי מוּסַר אָבִיךָ וְאַל תִּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמֶּךָ:
משלי א ח
15. כִּי קָרַע יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד וַיַּמְלִיכוּ אֶת יָרָבְעָם בֶּן נְבָט וַיַּדַּח יָרָבְעָם אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי יְיָ וְהֶחֱטִיאָם חֲטָאָה גְדוֹלָה:
מלכים ב יז כא
16. אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר בָּעֲרָבָה מוֹל סוּף בֵּין פָּארָן וּבֵין תֹּפֶל וְלָבָן וַחֲצֵרֹת וְדִי זָהָב:
דברים א א
17. וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר קָרְבוּ פִּקֻּדוֹת הָעִיר וְאִישׁ כְּלִי מַשְׁחִתּוֹ בְּיָדוֹ:
יחזקאל ט א
18. אַחַר הַדָּבָר הַזֶּה לֹא שָׁב יָרָבְעָם מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וַיָּשֶׁב וַיַּעַשׂ מִקְצוֹת הָעָם כֹּהֲנֵי בָמוֹת הַחָפֵץ יְמַלֵּא אֶת יָדוֹ וַיְהִי כֹּהֲנֵי בָמוֹת:
מלכים א יג לג

(ה) גמ' וטעה כתיב ושחטה כל"ל ואות ד נמחק:

[א] גמ' ולא וטעה דכתיב. נמחק תיבת דכתיב:

גוזל להקב"ה. את ברכתו, וכנסת ישראל. שכשחטאו הפירות לוקין (ברכות לה:). ואומר אין פשע. ולפי שהוא מיקל, רוצים האחרים ומדין ממנו לעשות כן ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, ולכך נקרא זה המיקל חבר לאיש משחית (שם). ונוהם. שמת ומשתגע ומזיק (שם לב.).

איתפח. נתרפא: **אמרו לו.** תלמידיו לא קבלת עילווך וכו׳: **אמר אינהו מי הדרו בהו.** מדרכם הרעה דאנא אהדר לי מלדרוש: **אזקי אשלשה מלכים.** אוקי סיוס הך פירקא עד שהגיעו לג׳ מלכים: **אמר למחר נפתח בחברין.** נדרוש בחברינו שהיו תלמידי חכמים כמותנו ואין להם חלק לעתיד: **א״ל. מנשה בחלוס חברך וחבירא דאחיך אן.** כלומר וכי סבור אתה שהיה חבירך וחבירי דאחיך: **מהיכא בעית למשרא המוציא.** איך יודע מאיזה מקום נפת אתה צריך לבטוא המוציא: **והבירך קרית לן.** ואתה קורא אותנו חבירך: **מהיכא דקרית בשולא.** דרפתא ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור דהיינו מלמעלה או מסביבות הפת או משוליו אבל באמצע לא שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם לא יהא בוצע ומברך אלא משולי הפת ולא מאמצעיתו. ל״א מהיכא דקדיס כלומר מהיכא שמקדיס לאפות והיינו הך. ל״א מהיכא דגמר בשולא ממקום שהלחם אפוי יפה ולא מאותו מקום שקורין בשו״ל. וראשון נראה: **הויס נקוט שיפולי גלימך.** היית מגבה שפת חלוקך מבין רגליך כדי שתהא קל לרוץ והיית רץ לשם מפני יצר עבודת כוכבים שהיה שולט: **נפתח ברבוותא.** נתחיל לדרוש ברבותינו ולא אמר בחבירינו: **אח לשמים.** רע לשמים כדאמרינן (מגילה דף יא.) באחשורוש אח ורעא״ל: **דאביב ואח לגרה יולד.** [ווי לגרה] אלמא אח לשון רעה ווי: **אב לעבודת כוכבים.** שהיה אוהבה ביותר דכתיב בראש אב אלמא אב מראש והני קראי בכדי נקט להו: **ויהי הנקל.** באחאב כתוב [כלומר קלות היו לאחאב כל חטאותיו של ירבעם]: **מפני מה הלכו בירבעם.** דבכמה מקומות[ח] כתיב לא סר מכל חטאת ירבעם ולא כתיב אחאב אע״פ שהיה רשע ממנו: **אזלה נקלקלה.** שהיה מלך ראשון שהקדים את תבשילו: **גם מזבחותם.** הכי ריש״ה דקרא בגלגל שוריס זבחו גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי: **משפטי בקיר.** ת״ח משפט בקירות לבו: **ומיין שלכד אם הפורה דכפיב והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם.** והיינו ספר תורה ועל זה השיבו את הדבר הזה לא אוכל לעשות: **ודילמא.** מחמד עיניו היינו עבודת כוכבים: **לא ס״ד.** מדקאמרי ליה זקנים לא תשמע ולא תאבה ואי עבודת כוכבים מי הוו אמרו ליה הכי: **סבי דנפתא.** זקנים שפלים שהיו רשעים כמו שמצינו באבשלום דקרי ליה לסבי דנפתא זקנים: **שקול היה.** מחלה עונות ומחלה זכיות מדמהדרי כולי האי מי יפתה את אחאב משמע דבקושי גדול נענש: **רוחו של נבוט.** שלפי שהוא הרג נבוט היה רוחו מחזר לפתותו ולהפילו: **דפרע קייה.** קנאה. הפורע נוקם חמתו וקנאתו מחריב ביתיה כרוח של נבוט שנקם כעסו מאחאב ויצא ממחילתו של הקב״ה: **קודר אוכרות.** מוחק שמות שבתורה: **וכופב שם עבודת כוכבים תחתיהן.** לפיכך היה מתחבא שאילו היה עושה בפרהסיא לא היו מניחין [אותו] לעשות כן. קודר כמו (עירובין נח.) מקדרין בהריס ל׳ (נוקב) [מחטט ונוקר]: **שנאה יה.** שאכח הקב״ה: **שהנאי.** השכיח: **מה אחאב אין לו חלק.** כדאמרן עזוב לעולם הבא: **ושניהם.** רבי יהודה דאמר אין לו חלק ורבנן דאמרי אין לו חלק:

דאיתפח הדר קא דריש אמרי לא קבילת עלך דלא דרשת בהו אמר אינהו מי הדרו בהו דאנא אהדר בי רב אשי אוקי אשלשה מלכים אמר למחר נפתח בחברין אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה אמר חברך וחבירי דאבוך קרית לן מהיכא בעית למישרא המוציא אמר ליה לא ידענא א״ל מהיכא דבעית למישרא המוציא לא גמירת וחברך קרית לן א״ל אגמריה לי ולמחר דרישנא ליה משמך בפירקא א״ל [8]מהיכא דקרים בישולא א״ל מאחר דחכימתו כולי האי מאי טעמא קא פלחיתו לעבודת כוכבים א״ל אי הות התם הות [6]נקיטנא בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוותא אהאב אח לשמים אב לעבודת כוכבים אח לשמים דכתיב [1]אח לצרה יולד אב לעבודת כוכבים דכתיב [2]כרחם אב על בנים [3]ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם בן נבט אמר ר׳ יוחנן קלות שעשה אהאב כחמורות שעשה ירבעם ומפני מה תלה הכתוב בירבעם מפני שהוא היה תחילה לקלקלה [4]גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי א״ר יוחנן אין לך [3]כל תלם ותלם בא״י שלא העמיד עליו אהאב עבודת כוכבים והשתחוה לו ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב [5]והכרתי לאהאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל עצור בעוה״ז ועזוב לעוה״ב א״ר יוחנן מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בארץ ישראל שנאמר [6]ויקן את ההר שמרון מאת שמר בכברים כסף ויבן את ההר ויקרא [את] שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר שמרון מפני מה זכה אהאב למלכות כ״ב שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ״ב אותיות שנאמר [7]וישלח מלאכים אל אהאב מלך ישראל העירה ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו ויאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדוני המלך כל אשר שלחת (לעבדך) [אל עבדך] בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות מאי מחמד עיניך לאו ס״ת דילמא עבודת כוכבים לא ס״ד דכתיב [8]ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם [9](לא תאבה ולא תשמע) ודילמא סבי דבהתא הוו מי לא כתיב [9]ויישר הדבר בעיני אבשלום (והזקנים) [ובעיני כל זקני ישראל] ואמר רב יוסף סבי דבהתא התם לא כתיב וכל העם הכא כתיב וכל העם דאי אפשר דלא הוו בהון צדיקי וכתיב [10]והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו אמר ר״נ אהאב שקול היה שנאמר [11]ויאמר ה׳ מי יפתה את אהאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אומר בכה מתקיף לה רב יוסף מאן דכתב ביה [12]רק לא היה כאהאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה׳ אשר הסתה אותו איזבל אשתו ותנינא בכל יום היתה שוקלת שקלי זהב לעבודת כוכבים ואת אמרת שקול היה אלא אהאב ווותרן בממונו היה ומתוך [7]שההנה תלמידי חכמים מנכסיו כיפרו לו מחצה [13]ויצא הרוח ויעמד לפני ה׳ ויאמר אני אפתנו ויאמר ה׳ אליו במה ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן [5]מאי רוח א״ר יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי מאי צא אמר רבינא צא ממחיצתי שכן כתיב [14]דובר שקרים לא יכון לנגד עיני אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי דפרע קיניה מחריב ביתיה [15]ויעש אהאב את האשרה ויוסף אהאב לעשות להכעיס את ה׳ אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו א״ר יוחנן שכתב על דלתות שמרון אהאב כפר באלהי ישראל לפיכך אין לו חלק באלהי ישראל [16]ויבקש את אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשמרון א״ר לוי שהיה קודר אזכרות וכותב עבודת כוכבים תחתיהן מנשה שנשה יה ד״א מנשה שהנשי את ישראל לאביהם שבשמים ומנגלן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב [17]בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים [18]ויעש (הרע) [אשרה] (בעיני ה׳) כאשר עשה אהאב מלך ישראל מה אהאב אין לו חלק לעוה״ב אף מנשה אין לו חלק לעוה״ב: רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעוה״ב שנאמר [19]ויתפלל מנשה אל ה׳ ויעתר לו וכו׳: א״ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו שנאמר [20]ונתתים לזעוה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו מר סבר בגלל מנשה שעשה תשובה ואינהו לא עבוד ומר סבר בגלל

בגלל

עין משפט נר מצוה

כט א מיי׳ פ״ז מהלכות בכרכות הלכה ג סמג עשין כז טוש״ע ס״ח סי׳ קסז סעיף ח (ופכרי״ף פ״ז דברכות לח.):

תורה אור השלם

1. בְּכָל עֵת אֹהֵב הָרֵעַ וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד:
משלי יז יז
2. כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים רִחַם יְיָ עַל יְרֵאָיו:
תהלים קג יג
3. וַיְהִי הַנְּקַל לְכָתוֹ בַּחֲטֹאת יָרָבְעָם בֶּן נָבָט וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת אִיזֶבֶל בַּת אֶתְבַּעַל מֶלֶךְ צִידֹנִים וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֶת הַבַּעַל וַיִּשְׁתַּחוּ לוֹ:
מלכים א טז לא
4. אִם גִּלְעָד אָוֶן אַךְ שָׁוְא הָיוּ בְּגִלְגָּל שְׁוָרִים זִבְּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדֶי: הושע יב יב
5. הִנְנִי מַבִּיא אֵלֶיךָ רָעָה וּבִעַרְתִּי אַחֲרֶיךָ וְהִכְרַתִּי לְאַחְאָב מַשְׁתִּין בְּקִיר וְעָצוּר וְעָזוּב בְּיִשְׂרָאֵל:
מלכים א כא כא
6. וַיִּקֶן אֶת הָהָר שֹׁמְרוֹן מֵאֵת שֶׁמֶר בְּכִכְּרַיִם כֶּסֶף וַיִּבֶן אֶת הָהָר וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֵׁם שֶׁמֶר אֲדֹנֵי הָהָר שֹׁמְרוֹן: מלכים א טז כד
7. וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל הָעִירָה: מלכים א כ ב
8. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּל הַזְּקֵנִים וְכָל הָעָם אַל תִּשְׁמַע וְלוֹא תֹאבֶה:
מלכים א כ ח
9. וַיִּישַׁר הַדָּבָר בְּעֵינֵי אַבְשָׁלֹם וּבְעֵינֵי כָּל זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל: שמואל ב יז ד
10. וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל הַבְּרֵכִים אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא נָשַׁק לוֹ: מלכים א יט יח
11. וַיֹּאמֶר יְיָ מִי יְפַתֶּה אֶת אַחְאָב וְיַעַל וְיִפֹּל בְּרֶמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר זֶה בְּכֹה וָזֶה אֹמֵר בְּכֹה:
מלכים א כב כ
12. רַק לֹא הָיָה כְּאַחְאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ אֲשֶׁר הִסִּתָּהוּ אִתּוֹ אִיזֶבֶל אִשְׁתּוֹ: מלכים א כא כה
13. וַיֵּצֵא הָרוּחַ וַיַּעֲמֹד לִפְנֵי יְיָ וַיֹּאמַר אֲנִי אֲפַתֶּנּוּ וַיֹּאמֶר יְיָ אֵלָיו בַּמָּה:
מלכים א כב כא
14. לֹא יָשַׁב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי:
תהלים קא ז
15. וַיַּעַשׂ אַחְאָב אֶת הָאֲשֵׁרָה וַיּוֹסֶף אַחְאָב לַעֲשׂוֹת לְהַכְעִיס אֶת יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִכֹּל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנָיו:
מלכים א טז לג
16. וַיְבַקֵּשׁ אֶת אֲחַזְיָהוּ וַיִּלְכְּדֵהוּ וְהוּא מִתְחַבֵּא בְּשֹׁמְרוֹן וַיְבִאֻהוּ אֶל יֵהוּא וַיְמִתֻהוּ וַיִּקְבְּרֻהוּ כִּי אָמְרוּ בֶּן יְהוֹשָׁפָט הוּא אֲשֶׁר דָּרַשׁ אֶת יְיָ בְּכָל לְבָבוֹ וְאֵין לְבֵית אֲחַזְיָהוּ לַעְצֹר כֹּחַ לַמַּמְלָכָה:
דברי הימים ב כב ט
17. בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְּמָלְכוֹ וְחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם:
דברי הימים ב לג א
18. וַיָּשָׁב וַיִּבֶן אֶת הַבָּמוֹת אֲשֶׁר אִבַּד חִזְקִיָּהוּ אָבִיו וַיָּקֶם מִזְבְּחוֹת לַבַּעַל וַיַּעַשׂ אֲשֵׁרָה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אַחְאָב מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁתַּחוּ לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם וַיַּעֲבֹד אֹתָם:
מלכים ב כא ג
19. וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלִַם לְמַלְכוּתוֹ וַיֵּדַע מְנַשֶּׁה כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים:
דברי הימים ב לג יג
20. וּנְתַתִּים לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ בִּגְלַל מְנַשֶּׁה בֶן יְחִזְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲשֶׁר עָשָׂה בִּירוּשָׁלִָם:
ירמיהו טו ד

מסורת הש״ס

ח) ל״ל נקוט, **ב)** [נקמן קינ.], **ג)** [ל״ל אל תשמע ואל תאבה], **ד)** נ״ל שהיה מהבה, **ה)** [לעיל פט.] שבת קמט:, **ו)** ל״ל ויתפלל אליו ויעתר], **ז)** בס״ל: לראש, **ח)** [מ״ב י, יא, יד, טו],

גליון הש״ס

רש״י ד״ה דבתיב. לשון רעה ווי. עי׳ ברש״י הוסע יג טו:

מוסף רש״י

כל תלם ותלם. שורה וערוגה ומקום גבוה הוא (לקמן קיג.).

בגלל מנשה דלא עבד תשובה. והמשיכן כולן אחריו: לאשר עשה אחאב. דמשמע כשיעור השנים שחטא אחאב במלכו חטא מנשה והיינו כ"ב שנה שחטא בהם כנגד כ"ב שנים שמלך אחאב: **פשו להו ל"ג. שעשה תשובה: וישמע אליו ויחסר לו.** ומבאחון כתיב ויעתר לו. כך שמעתי: **מדת הדין.** היתה מעכבת שלא להקביל פני מנשה בתשובה ועשה הקב"ה מחתרת ברקיע ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין: **מאי דכתיב בראשית ממלכות יהויקים וברראשית ממלכת צדקיה.** מ"ט כתיב בהני בראשית יותר מאחריני: **וכי עד האידנא לא הוו מלכי.** ואי משום תחלת ממלכתו קאמר ה"ל למכתב בשנה ראשונה למלכותו אלא להכי שני קרא בדיבוריה וכתיב בראשית ללמדך מעשה בראשית היה בימי יהויקים שבקש הקב"ה להחזיר את עולמו לתהו ובהו כמו שהיה מבראשית: **ציון שנפסלו בדורו.** של יהויקים שהיו צדיקים שעדיין לא גלו החרש והמסגר: **דורו של צדקיהו.** היו רשעים שכל הצדיקים הגלו כבר עם יהויכין: **איש חכם נשפט.** זה הקב"ה שנקרא ה' איש מלחמה (שמות טו) איש אויל אלו מלכים שבסמוך אחז ומנשה ורגז ושחק ואין נחת בין שהוא כועס עמהם בין שהוא שוחק עמהם אינן יראין מלפניו ואינם חתים לחזור למוטב: **כי ליה נמר בו'.** לאו דוקא נקט מר אלא משום דהכי מילי דאינשי כשהוא חכם כשהוא רוצה להיפשט ולהתווכח עמהן בין שהוא שוחק עליהם בין שהוא כועס עמהן אינם יראים מלפניו ואינם חתים לחזור למוטב: **מקום שהיו מחפיין בו.** ודורשין הלכות נהפך למושב לגיס של שרי מלך בבל: **בשער הפוך.** לשון חומך והיינו בהר הבית ובעזרה ששם היו יושבים סנהדרין וכדאמר בעלמא (לעיל דף פו:) ג' בתי דינין היו שם אחד בלשכת הגזית ואחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית: **קולפיה תלא.** כלומר במקום שהיו חותכין הלכות בו דנין שרי בבל דיניס שלהם: **כאחרא דמריה תלא זייניה.** מקום שהאדון תולה כליו: **קולבא רעיא.** נבל רועה: **קולפיה תלא.** כדו תלה לשם כמו (בראשית כד) כדה דמתרגמינן קולתא. ל"א קולפיה מקדמו כמו (סוטה דף ט.) מקדה של חרס: **והנה עלה כולו קמשונים זה אמון.** שהעלה שממית ע"ג המזבח לקמן [ע"כ]: **כסו פניו חרולים זה יהויקים.** שכסה פניו מאורו של הקב"ה כדאמר לקמן [שם] כלום אנו צריכים אלא לאורו יטול אורו: **על שדה איש עצל עברתי זה אחז.** ולהכי קרי ליה עצל שחתם את התורה ובטל את העבודה לקמן [שם]: **ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה.** שקדר אזכרות והרס את המזבח [שם]. (ל"א) חרולים אורטיג"ש: **זה צדקיה.** שהיה צדיק ונהרס בית המקדש בימיו: **משך ידו את לוגליים.** משך הקב"ה את ידיו מן הלוגליים שלא להתקרב אצלם: **לא יגורך רע.** היינו מספרי לשון הרע דכתיב בתריה תאבד דובר כזב איש דמים וגו' ועוד דכתיב בתריה קרבם הוות קבר פתוח גרונם וגו': **שלא תמצא אשתך ספק נדה וכו'.** והיינו באהלך באשתך כדאמרי' מין אהלו אלא אשתו ובשעה שאדם בא מן הדרך קשה לו בשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית שעל ספק הוא מילר וילרו תקפו ואומר טהורה היא ועל חנם אני מונע: **עד כאן ברכו אביו.** דוד אביו לשלמה בנו. מסתמא לפי ענין הברכות יש לידע סדור ברכות[a] שכן דרך האב בדבריה האלו בספק נדה ובילה"ר ובהרהורים רעים ובבניס ותלמידים שלא יקדימו תבשילם ברבים אבל אשה אינה נותנת דעת בכך אלא מהמרכת הלב שיש לה מתפללת על בנה שיגאל מאבן נגף ומרוחין ודדין לפיכך קא דרש לפי הענין שאלו ברכות ברכתו אמו כי מלאכיו יצוה לך מ"ר. ועוד משום דכתיב כי מלאכיו משמע ליה דסליק ענין אחד דברכה ומכי מלאכיו עד כי בי חשק סליק חד ענין הלכך מוקים דמי לדמי דע"כ ברכו אביו וכו'. מ"ר: כי

בגלל מנשה דלא עבד תשובה א"ר יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעוה"ב מרפה ידיהן של בעלי תשובה דתני תנא קמיה דר' יוחנן מנשה עשה תשובה (ל) שלשים ושלש שנים דכתיב [1]בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים ויעש (הרע) [אשרה] כאשר עשה אחאב מלך ישראל כמה מלך אחאב עשרין ותרתין שנין מנשה כמה מלך חמשים וחמש דל מיניהו עשרים ותרתין פשו להו תלתין ותלת א"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתי' [2]וישמע אליו [b]ויחתר לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה מפני מדת הדין [3]וא"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב [3]בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו וכתיב [4]בראשית ממלכת צדקיה וכי עד האידנא לא הוו מלכי אלא בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים נסתכל בדורו ונתקררה דעתו בקש הקב"ה להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה נסתכל בצדקיה ונתקררה דעתו בצדקיה נמי כתיב [5]ויעש הרע בעיני ה' שהיה בידו למחות ולא מיחה וא"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב [6]איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת אמר הקב"ה כעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי דמשק זיבח וקיטר [לאלהיהם] שנאמר [7]ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר [כי] אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני והם היו [לו] להכשילו ולכל ישראל שחקתי עם אמציה ונתתי מלכי אדום בידו הביא אלהיהם והשתחוה להם שנאמר [8]ויהי אחרי (כן) בא אמציה מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם [לו] לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בכיי ליה למר דלא ידע חייכי למר דלא ידע ווי ליה [d]למר דלא ידע בין טב לביש [9]ויבאו כל [שרי] מלך בבל (ויבאו) [וישבו] בשער התוך א"ר יוחנן משום רשב"י מקום שמחתכין בו הלכות אמר רב פפא היינו [7]דאמרי אינשי באתרא דמריה תלא ליה זייניה תמן קולבא רעיא קולתיה תלא (סימן על שדה בתים לא תאונה) אמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא מאי דכתיב [10]על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כולו קמשונים וגדר אבניו נהרסה על שדה איש עצל עברתי זה אחז ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה והנה עלה כולו קמשונים זה אמון כסו פניו חרולים זה יהויקים וגדר אבניו נהרסה זה צדקיהו שנחרב בית המקדש בימיו [e]ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה כת לצים כת שקרנים כת חניפים כת מספרי לשון הרע כת לצים דכתיב [11]משך ידו את לוצצים כת שקרנים דכתיב [12]דובר שקרים לא יכון לנגד עיני כת חניפים דכתיב [13]כי לא לפניו חנף יבוא כת מספרי לשון הרע דכתיב [14]כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע [f]צדיק אתה ולא יהיה במגורך רע [g]ואמר רב חסדא אמר רבי ירמיה בר אבא מאי דכתיב [15]לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך לא תאונה אליך רעה שלא ישלוט [h]בהן יצר הרע ונגע לא יקרב באהלך [i]שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך דבר אחר לא תאונה אליך רעה שלא יבעותך חלומות רעים והרהורים רעים ונגע לא יקרב באהלך שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים [j] עד כאן ברכו אביו מכאן ואילך ברכתו אמו [16]כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך וגו' על שחל ופתן תדרוך וגו' עד כאן ברכתו אמו מכאן ואילך ברכתו שמים כי

1. בֶּן שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה מְנַשֶּׁה בְּמָלְכוֹ וַחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ חֶפְצִי בָהּ: מלכים ב כא א
2. וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּחִנָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלִָם לְמַלְכוּתוֹ וַיֵּדַע מְנַשֶּׁה כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים: דברי הימים ב לג יג
3. בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכוֹת יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֵאֵת יְיָ לֵאמֹר: ירמיהו כו א
4. וַיְהִי בְּשָׁנָה הַהִיא בְּרֵאשִׁית מַמְלֶכֶת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי אָמַר אֵלַי חֲנַנְיָה בֶן עַזּוּר הַנָּבִיא אֲשֶׁר מִגִּבְעוֹן בְּבֵית יְיָ לְעֵינֵי הַכֹּהֲנִים וְכָל הָעָם לֵאמֹר: ירמיהו כח א
5. וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ בְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹיָקִים: מלכים ב כד יט
6. אִישׁ חָכָם נִשְׁפָּט אֶת אִישׁ אֱוִיל וְרָגֵז וְשָׂחַק וְאֵין נָחַת: משלי כט ט
7. וַיִּזְבַּח לֵאלֹהֵי דַרְמֶשֶׂק הַמַּכִּים בּוֹ וַיֹּאמֶר כִּי אֱלֹהֵי מַלְכֵי אֲרָם הֵם מְעַזְּרִים אוֹתָם לָהֶם אֲזַבֵּחַ וַיַּעַזְרוּנִי וְהֵם הָיוּ לוֹ לְהַכְשִׁילוֹ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל:
8. וַיְהִי אַחֲרֵי בוֹא אֲמַצְיָהוּ מֵהַכּוֹת אֶת אֲדוֹמִים וַיָּבֵא אֶת אֱלֹהֵי בְּנֵי שֵׂעִיר וַיַּעֲמִידֵם לוֹ לֵאלֹהִים וְלִפְנֵיהֶם יִשְׁתַּחֲוֶה וְלָהֶם יְקַטֵּר: דברי הימים ב כה יד
9. וַיָּבֹאוּ כֹּל שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל וַיֵּשְׁבוּ בְּשַׁעַר הַתָּוֶךְ נֵרְגַל שַׂר סַמְגַּר נְבוֹ שַׂר סְכִים רַב סָרִיס נֵרְגַל שַׂר אֶצֶר רַב מָג וְכָל שְׁאָרִית שָׂרֵי מֶלֶךְ בָּבֶל: ירמיהו לט ג
10. עַל שָׂדֵה אִישׁ עָצֵל עָבָרְתִּי וְעַל כֶּרֶם אָדָם חָסַר לֵב: משלי כד ל
11. יוֹם מְלֹבֶנוֹ הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מַיִן מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת לֹצְצִים: הושע ז ה
12. לֹא יֵשֵׁב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה דֹּבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי: תהלים קא ז
13. גַּם הוּא לִי לִישׁוּעָה כִּי לֹא לְפָנָיו חָנֵף יָבוֹא: איוב יג טז
14. כִּי לֹא אֵל חָפֵץ רֶשַׁע אָתָּה לֹא יְגָרְךָ רָע: תהלים ה ה
15. לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: תהלים צא י
16. כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ: תהלים צא יא

a) [בפסוק כתיב ויעתר וכן הענתיק לעיל קא: ואפשר דבדברי הימים שהיה לפני רשב"י היה כתוב ויחתר לו עמ"ש תוס' בשבת נה: ד"ה מעבירין כו' וכן מצינו בירושלמי כו' ע"ש], ב) [ערכין יז. ע"ש], ג) [מאן. רש"ל, ד) ב"מ פד:, ה) סוטה מב. ע"ש, ו) [שבת קמט: מגיגה יב: סוטה מב.], ז) [ברכות נה: ע"ש קל"ע], ח) [ל"ל בן], ט) [ב"מ קז.], י) [בס"ל נוסף: כגון יפו הנעלין], כ) [ל"ל אחר ד"ה קולפיה], ל) [ד"ה והנה וד"ה כסו ל"ל אחר ד"ה ועל כרם], מ) [מועד קטן ז:], נ) בד"ל אין אהלו אלא אשתו, ס) בס"ל: לידע שדוד ברכו,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה קולבא רעיא. נ"ב וכב"מ פרק הפועלים גרסינן כלבא רעיא בכ':

לעזי רש"י

אורטיג"ש [אורטיא"ש]. סרפדים.

מוסף רש"י

מאי דכתיב בראשית ממלכות כו'. מאי שנא דכתיב ביהויקים ולצדקיהו בראשית, לפי שביקש הקב"ה להפוך מעשה בראשית בימיהם (ערכין יז.). באתרא דמריה תלא ליה זייניה. יתד שהיה הגבור רגיל לתלות בו כלי זייניו, הנבל הרועה תרמילו תלה, בולו"ש בלע"ז (ב"מ פד:). משך ידו. הקב"ה מהיות את לוגליס (סוטה מב.). לא יגורך רע. לא יגור עמך רע, וגבי מספרי לשון הרע כתיב, דכתיב בההוא פרשתא כי אין בפיהו נכונה וגו' (שם). ספק נדה. וכל שכן ודאי (ב"מ קז.).

1. כִּי בִי חָשֵׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי:
תהלים צא יד
2. וַיִּמְנַע מַרְשִׁעִים אוֹרֶם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר:
איוב לח טו
3. וַיִּסְבּוּ עֲשָׂרָה נְעָרִים נֹשְׂאֵי כְּלֵי יוֹאָב וַיַּכּוּ אֶת אַבְשָׁלוֹם וַיְמִיתֻהוּ:
שמואל ב יח טו
4. וְגַם דָּם נְקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת יְרוּשָׁלִַם פֶּה לְפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ:
מלכים ב כא טז
5. וַיָּשֶׂם אֶת פֶּסֶל הַסֶּמֶל אֲשֶׁר עָשָׂה בְּבֵית הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֶל דָּוִיד וְאֶל שְׁלֹמֹה בְנוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה וּבִירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָשִׂים אֶת שְׁמִי לְעוֹלָם:
דברי הימים ב לג ז
6. וְתִפְלָתוֹ וְהֵעָתֵר לוֹ וְכָל חַטָּאתוֹ וּמַעֲלוֹ וְהַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בָהֶם בָּמוֹת וְהָעֲמִיד הָאֲשֵׁרִים וְהַפְּסִלִים לִפְנֵי הִכָּנְעוֹ הֵנָּם כְּתוּבִים עַל דִּבְרֵי חוֹזָי:
דברי הימים ב לג יט
7. וְאֶת הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עַל הַגַּג עֲלִיַּת אָחָז אֲשֶׁר עָשׂוּ מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת הַמִּזְבְּחוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה מְנַשֶּׁה בְּשֵׁתֵּי חֲצֵרוֹת בֵּית יְיָ נָתַץ הַמֶּלֶךְ וַיָּרֶץ מִשָּׁם וְהִשְׁלִיךְ אֶת עֲפָרָם אֶל נַחַל קִדְרוֹן:
מלכים ב כג יב
8. וַיָּשֶׂם אֶת פֶּסֶל הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָשָׂה בַּבַּיִת אֲשֶׁר אָמַר יְיָ אֶל דָּוִד וְאֶל שְׁלֹמֹה בְנוֹ בַּבַּיִת הַזֶּה וּבִירוּשָׁלִַם אֲשֶׁר בָּחַרְתִּי מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָשִׂים אֶת שְׁמִי לְעוֹלָם: מלכים ב כא ז
9. כִּי קָצֶר הַמֻּצָּע מֵהִשְׁתָּרֵעַ וְהַמַּסֵּכָה צָרָה כְּהִתְכַּנֵּס: ישעיהו כח כ
10. כֹּנֵס כְּנֵד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת:
תהלים לג ז
11. צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמּוּדָי:
ישעיהו ח טז
12. וְלֹא נִכְנַע מִלִּפְנֵי יְיָ כַּהֲכָנֵע מְנַשֶּׁה אָבִיו כִּי הוּא אָמוֹן הִרְבָּה אַשְׁמָה:
דברי הימים ב לג כג
13. לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נְאֻם יְיָ צְבָאוֹת: חגי ב ח
14. הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיְיָ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם:
תהלים קטו טז
15. וַיָּתֵר דִּבְרֵי יְהוֹיָקִים וְתוֹעֲבֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנְּמָצֵא עָלָיו הֵנָּם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וַיִּמְלֹךְ יְהוֹיָכִין בְּנוֹ תַּחְתָּיו:
דברי הימים ב לו ח
16. וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים וְהֹבִישׁוּ כֹּל מְצוּלוֹת יְאֹר וְהוּרַד גְּאוֹן אַשּׁוּר וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר: זכריה י יא
17. עַל דָּבָר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם בַּלֶּחֶם וּבַמַּיִם בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם וַאֲשֶׁר שָׂכַר עָלֶיךָ אֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרַם נַהֲרַיִם לְקַלְלֶךָ: דברים כג ה

כי בי חשק. לא שייך אלא ברבות דעלמא כלומר אותו שחפץ בי ובירא‍תי אפלטהו: **ע' שברשעים תלויה.** שאינה כתובה בשיטת אותיות התיבה אלא תלויה היא למעלה וגרמא ככתוב רשים: **כיון שנעשה רש מלמעלה.** שיש לו שונאין ואין רוח הבריות נוחה הימנו: **נעשה רש מלמעלה.** בידוע ששונאין אותו מלמעלה. להכי כתוב רשים שני מיני רשות: **ולא נכפיה.** לעי"ן כלל: **משוס כבודו של דוד.** שאין הדבר נוהג בצדיקים ודוד היו לו שונאים הרבה: **ונחמיה בן חכליה.** שהיו לו שונאים הרבה מנכריס שמבקשין להרגו על שהיה בונה בית המקדש כדכתיב בעזרא (נחמיה ד) ואחת מחזקת השלח וגו'. ל"א היו לו קנאים מישראל דכתיב (שם ו) רביס ביהודה בעלי שבועה לו כי הוא חתן לשכניה בן ארח שהיו מבזין אותו. בקדושין (דף ע.) מפרש להאי קרא ולהכי איכתבא לומר שברשעים אמרינן ולא בצדיקים: **היה שונה חמשים וחמשה פניס בתורה להניס.** ספר ויקרא היה מחדש בו כל שנה ושנה ודורשו מפלפולו: ח) **לא חיין.** לא יחיו לעולם הבא עם הצדיקים ואין נדונין נמי בגיהנם. ודוקא קאמר מלכי ישראל אבל שלמה ולדקיה מבית דוד אתו ואע"ג דכתיב בהו ט) ויעש הרע חיין הן לעתיד: **אתו ואחזיה.** ממלכי יהודה וקיס להו שהיו רשעים. ואמון ויהויקים לא חשיב ואע"ג דהוו רשעים מאד כדלקמן בהנהו קיס להו לחיין: **הורג את הנון.** שהיו נבקעין בכובד המשאוי: **כמ"ד שהרג ישעיה.** ואהא קאמר קרא מלא את ירושלים פה לפה שנשמתו של צדיק שקולה כמו שמלא את ירושלים חלליס: **לבוב.** (במלכים) [דה"ב לג] ויעש את פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים: **וכפיב.** והעמיד את האשריס והפסיליס בד"ה (שם): **ונכפוף עשה.** מנשה לאותו דמות י) ד' פרצופים: **לדי שהראה שכינה.** מכל לד שתכנס להיכל תראה פרצוף כנגדו ותכעוס: כ) **מלהשפרר עליו שני רעיס.** שכינה ודמות הפרצוף ל): **מצע.** בית המקדש: **העשה לו מסכה צרה.** כאשה שנעשית צרה לחברתה: **העלה שממיס.** קורי עכביס. שבטל עבודה מכל וכל עד שהרגו עכביס קוריהן ע"ג המזבח: **היפר.** נעשה לו כהיתר: **ממקום שילאה משה.** מקום שהדש יולא ממנו שבע הוא ממנו ואינו מתאוה להנאת אותו מקום: **קמאי לא ידעי לארגוזי.** מלכיס ראשונים שלפנינו לא היו יודעים להכעיס המקום כמו שהוא חרף ואמר כלום אנו צריכין אלא לאורו שמאיר לנו השמש יבא ויטול אורו: **שאנו משתמשין בו.** שמאיר ביותר: **אמרו לו.** בני דורו והלא כסף וכו'. דבני דורו לדיקים היו כדאמרן [נ"א] נסתכל בדורו של יהויקים ונתקררה דעתו: **מפני מה לא מנו את יהויקים.** בהדי הנך שאין להם חלק לעולם הבא: **משוס דכתיב ויפר דברי יהויקים.** בתמיהה. משוס דכתיב ביה רשע כזה לא מנאוהו: **שם עבודת כוכבים על גופו מ).** מתוך שהיה אדוק בה: **שם שמים.** משוס בזיון: **כמלכים לא שמעתי.** מפני מה לא מנו את יהויקים: **בהדיוטות שמעתי.** מפני מה לא מנו מיכה בהדי הדיוטות דמתניתין: **פתו מלויה לעוברי דרכים.** שהיו כל העולם מתארחין אצלו כדכתיב (במקרא) כל העובר ושב אל הלוים זה מיכה: **זה פסלו של מיכה.** כשכתב משה את השם והשליכו על גילוף להעלות ארונו של יוסף בא מיכה ונטלו בהחבא והיינו דכתיב ועבר בים צרה כשהעביר הקדוש ברוך הוא לישראל עבר מיכה עמהם שבידו השם לעשות העגל. ל"א מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל הים: **גרב.** מקומו של מיכה. בגרב הוה פסלו של מיכה קבוע ובשילה היה המשכן: **נדוחפו.** למיכה: **ועל דבר זה.** על פסלו של מיכה שלא מיחו ישראל בידו נענשו אנשי פילגש בגבעה שנפלו ביד בנימין והרגו מהם ארבעים אלף [שופטים כ]: **לגימה.** אחילה שמאכילין אורחים: **שפי משפחות.** עמון ומואב שלפי שלא קדמו ישראל בלחם ובמים נכתב שלא יבאו בקהל: **מעלמה עיניס מן הרשעים.** מעלמת מעיני המקום שלא להביט ברשעו לשלם לו כדרכו הרעה אלא עושה כאילו אינו רואה במעשיו: עמון

1. כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי יִקְרָאנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי אמר ר"ש בן לקיש מאי דכתיב
2. וַיִּמְנַע מַרְשִׁעִים אוֹרֶם וּזְרוֹעַ רָמָה תִּשָּׁבֵר מפני מה עי"ן של רשעים תלויה כיון שנעשה אדם רש מלמטה נעשה רש מלמעלה ולא נכתביה כלל ר' יוחנן ור"א חד אמר מפני כבודו של דוד וחד אמר משום כבודו של נחמיה בן חכליה תנו רבנן מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים כנגד שני מלכותו אחאב שמנים וחמשה ירבעם מאה ושלשה תניא היה ר"מ אומר
3. אבשלום אין לו חלק לעוה"ב שנאמר ויכו את אבשלום וימיתוהו ויכוהו בעוה"ז וימיתוהו לעוה"ב תניא ר"ש בן אלעזר אומר משום ר"מ אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן ויעש הרע בעיני ה' לא חיין ולא נידונין
4. וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה' הכא
5. תרגימו שהרג ישעיה במערבא אמרי שעשה צלם משאוי אלף בני אדם ובכל יום ויום הורג (את) כולם כמאן אזלא הא דאמר רבה בר בר חנה שקולה נשמה של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו כמ"ד ישעיה הרג כתיב
6. פסל וכתיב פסילים א"ר יוחנן בתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף עשה לו ארבעה פרצופים כדי שתראה שכינה ותכעום אחז העמידו בעלייה שנאמר
7. ואת המזבחות אשר על הגג עליית אחז וגו' מנשה העמידו בהיכל שנאמר
8. וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר ה' אל דוד ואל שלמה [בנו] בבית הזה ובירושלים אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את שמי לעולם אמון הכניסו לבית קדשי הקדשים שנאמר
9. כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס מאי כי קצר המצע מהשתרע אמר
6. רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן [כי] קצר המצע זה מלהשתרר עליו שני רעים כאחד מאי והמסכה צרה וגו' אמר רבי שמואל בר נחמני רבי יונתן כי הוה מטי להאי קרא הוה קא בכי מי שכתב בו
10. כונם כנד מי הים תעשה לו מסכה צרה [אחז בטל את העבודה] וחתם את התורה שנאמר
11. צור תעודה חתום תורה בלמודי מנשה
6. קדר את האזכרות והרם את המזבח אמון [שרף את התורה] והעלה שממית על גבי המזבח אחז התיר את הערוה מנשה בא על אחותו אמון בא על אמו שנאמר
12. כי הוא אמון הרבה אשמה
6. רבי יוחנן ור"א חד אמר ששרף את התורה וחד אמר שבא על אמו אמרה לו אמו כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו א"ל כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי כי אתא יהויקים אמר קמאי לא ידעי לארגוזי כלום אנו צריכין אלא לאורו יש לנו זהב פרויים שאנו משתמשין בו יטול אורו אמרו לו והלא כסף וזהב שלו הוא שנאמר
13. לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות אמר להם כבר נתנו לנו שנאמר
14. השמים שמים לה' והארץ נתן לבני האדם א"ל רבא לרבה בר מרי מפני מה לא מנו את יהויקים משום דכתיב ביה
15. ויתר דברי יהויקים ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו מאי והנמצא עליו רבי יוחנן ור"א חד אמר שחקק שם עבודת כוכבים על אמתו וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו א"ל במלכים לא שמעתי מפני מה לא מנו את מיכה מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים שנאמר
7. כל העובר ושב אל הלוים
16. ועבר בים צרה והכה בים גלים א"ר יוחנן זה פסלו של מיכה תניא רבי נתן אומר מגרב לשילה ג' מילין והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה בקשו מלאכי השרת לדוחפו אמר להן הקב"ה הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים ועל דבר זה נענשו אנשי פלגש בגבעה אמר להן הקב"ה
8. בכבודי לא מחיתם על כבודו של בשר ודם מחיתם א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן
9. קסמא גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מישראל שנאמר
17. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ורבי יוחנן דידיה אמר מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עינים מן הרשעים ומשרה שכינה על נביאי הבעל
10. ושגגתו עולה זדון מרחקת את הקרובים מעמון

מ) [יבמות מט:], נ) יומא ט: ע"ש, ג) [גירסת הערוך קדר], ד) לא נמצא מקרא [גם בע"י ליתא להך קרא עיין מידושי אגדות שם], ה) [לקמן קי. נדרים לט:], ו) [בשאילתות סימן ל"ט פ' שמות איתא קצרתא], ז) [ב"מ לג:], ח) [ל"ל אחר ד"ה אחז], ט) [מ"ש יא], מ"ב כד], י) בס"א: נלא, כ) [ל"ל אחר ד"ה מצע], ל) בס"א: שכינה ונלא, מ) בס"א: אמון,

גליון הש"ם

נמרא אבשלום אין לו חלק לעוה"ב. עי' סוטה דף י ע"ב תוספות ד"ה דקרב: **שם** ר"י ור"א חד **אמר.** עי' מדרש רבה ויקרא סוף פ' מצורע:

מוסף רש"י

מהשתרע. דרש בטוטריקון מהשתרר ריש אחד (יומא ט:). **שני רעים.** אלא שהעמיד מנשה בהיכל, לרה לשון ריעות כשתי נשים לאיש אחד, וכעסתה לצרתה, ואשה אל אחותה לא תקח לצרור (שם). **ושגגתו** עולה דדון. עונש אתה עליה כמזיד (ב"מ לג:).

עמון ומואב. קרובין לישראל שבאו מלוט בן אחי אברהם ורחקן המקום שלא יבאו בקהל. ל"א קרובין ממש ליכא למימר דהא מדין מבני קטורה היו בני אברהם וקרובים היו בני מדין לישראל יותר מעמון ומואב שהם בני אברהם אלא עמון ומואב שכנים וקרובים היו לארץ ישראל ומדין רחוקים להם היו: **וישבו בלשכת הגזית ממשפחות סופרים.** והאי קרא מפרש ליה כולי בסיפריי) בפרשת ויאמר משה לחובב: **המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב.** וקינים אלו בניו של יתרו דכתיב ובני קיני חותן משה ובניו של יתרו הן הן בניו של רכב דכתיב הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב (ירמיה לה) ולבית הרכבים אמר ירמיהו כי כה אמר ה' [וגו'] יען אשר שמעתם [על] מצות [יהונדב] אביכם [וגו'] לא יכרת איש ליונדב בן רכב [עומד] לפני כל הימים ואמרינן בסיפריי) אפשר נכרים הם ונכנסו להיכל אלא שהיו יושבין בסנהדרין ומורין בדברי תורה. מ"ר: **ממיכה.** דאמרינן לעיל [קג:] הניחו לו שפתו מצויה לעובדי דרכים: **ומשרה שכינה על נביאי הבעל מחברו של עדו הנביא.** דעדו הנביא נתנבא על מזבח בית אל שיחרב מפני שהעמיד בו ירבעם עגלים דכתיב (במ"א יג) והנה איש האלהים בא מיהודה וגו' ואמר מזבח מזבח ומפרש בסדר עולם דהיינו עדו הנביא ובא נביא השקר והטעהו לעדו והשיבו לבית אל והעבירו על מצות הקב"ה שאמר לו לא תשוב לבית אל והאכילו ובזכות שהאכילו שרתה עליו שכינה שנאמר [שם] ויהי דבר ה' אל האיש הנביא אשר השיבו להאכילו אלנו: **ושגגתה עולה זרון.** שהרי מצינו ביהושפט ששגג ולא הלוהו לדוד שתי ככרות ונענש דאמר רב יהודה וכו': **לוהו.** לשון לויה: **לא נהרגה נוב.** שלא היה לריך דוד לשאול לאחיו מכהני נוב ולא היה דואג מלשין עליהם: **ולא היה שאול נהרג.** על אותו עון: **שמוטו.** דלאביו יותם ובנו חזקיה: **ושאר.** מישראל ששבו להיות בניך ותלמידיך וכל מי שישוב לביתך דהיינו תלמידיו כדמתרגמינן ושאר׳ דלא חטאו ודתבו חטאי תלמידוהי: **מאי כובש דכבשיהו לאפיה.** שכבש את פניו והיה מתביש מפני ישעיה: **כובש.** כמו כובש: **אוכלא דקלרי סחף ארישיה.** כלי מנוקב של כובסין שמלפין בו מים על הבגדים ואותו כלי הפך אחז על ראשו כדי שלא יכירו ישעיה שהיה מתביש [ממנו]: **יאשיהו.** בן אמון: **חזקיהו.** אבי מנשה: **[נרא מזכה אבא וכו'].** יאשיה מזכה אמון אביו ולא חזקיה מנשה בנו דכתיב אין מידי מציל ודרשינן ליה בהגדה) אין אברהם מציל וכו': **השתא דאתיא להכי.** דבדא מזכה לאבא: **אחז נמי.** לא תימא דכבשיהו [לאפיה] אלא מפני כבודו של חזקיה לא מנאוהו: **מפני מה לא מנו את יהויקים.** באותן שאין להם חלק [לעוה"ב]: **משום דר' חייא בר אבויה.** שנתכפר על שלא נתן לקבורה. וכל הני מפני מה לא מנו לא בעי אלא מהנך דהוו רשעים גמורים כדתשיבנא להו לעיל [קג:] אחז חתם את התורה וכו': **[זאת ועוד כו'.** נקמה נעשית בה כבר ועוד אחרת תעשה בה]: **פרידא.** כך שמו ו): **סיפתא.** ארגז: **בשביל הטוב מה אות.** בשביל חזקיה [שבשבילו את] עצמו דאמר הטוב בעיניך עשיתי גרם לו שאמר מה אות כי אעלה בית ה' שאעלה אות מהקב"ה שעבירה גוררת עבירה: **אלנו נכרים על שולחנו.** אותם שאלא לו מרודך בלאדן ספרים ומנחה על ידם: **ומשמש עליו.** כגון חזקיה דאמרינן לקמן אשתו השקתה עליהם: **גורס גנות.** דכתיב וישמח עליהם חזקיהו וירא את (כל) בית נכתה וכתיב בתריה ומבניך אשר יצאו ממך יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל: **אשתו השקתה עליהם.** היא עצמה מוזגת להם. והיינו בית נכתה לשון מנכה על שם אלא שנפחתה מן האדם וממנה נברא אשה: **בית גנזיו.** והכי מתרגמינן) בית גניזוהי. ומנחם פתר במחברתו לשון סממנים כמו (בראשית לא) נכאת ולרי ולוט: **זין אוכל זין.** כגון פרזלא דשליט בפרזלא): **איכה.** ל"ו בגימטריא: **ל"ו בריאות.** בכריתות (דף ג.) חשיב להו: **נקו בא"ב.** שכל מגילת איכה סדורא באלפא ביתא: **בטח בדד.** שיושבין יחידים ואינן מתיראין לא מן הנכרים ולא מן חיות רעות: **רבתי עם.** עם שמתרבה והולך יותר משאר עם: **קטנה לגדול.** ש"ז של קטן אינו מבושל ואינו מזריע מהר כשל גדול וכן ראש של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה לפיכך משיאין גדולה לקטן כדי לכשתהא זרעו [מבושל] קולט מהר וקטנה לגדול כדי שיהא שכבת זרעו קולט מהר ולא קטנה לקטן ששוהין להוליד. ולא קטן וקטנה ממש אלא שעומדין על פרקן ולאויין הם להוליד ומיהו אין זרע שלהם מבושל כל כך:

1. ויאמר אל בנתיו ואיו לקמה זה עובתו את האיש קראן לו ויאכל לחם: שמות ב כ
2. ומשפחות סופרים ישבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב: דברי הימים א ב נה
3. ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם: שופטים א טז
4. ויהי הם ישבים אל השלחן ויהי דבר יי אל הנביא אשר השיבו: מלכים א יג כ
5. ויאמר יי אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס: ישעיהו ז ג
6. ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל: דברים לב לט
7. קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם: ירמיהו כב יט
8. אנה יי זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול: מלכים ב כ ג
9. ויאמר חזקיהו אל ישעיהו מה אות כי ירפא יי לי ועליתי ביום השלישי בית יי: מלכים ב כ ח
10. ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל: מלכים ב כ יח
11. וישמע עליהם חזקיהו וירא את כל בית נכתו את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת שמן הטוב ואת בית כליו ואת כל אשר נמצא באוצרתיו לא היה דבר אשר לא הראם חזקיהו בביתו ובכל ממשלתו: מלכים ב כ יג
12. וישמח עליהם חזקיהו וירא את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת שמן הטוב ואת בית כליו ואת כל אשר נמצא באוצרתיו לא היה דבר אשר לא הראם חזקיהו בביתו ובכל ממשלתו: ישעיהו א א
13. איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס: איכה א א
13. וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל: דברים לג כח

מעמון ומואב ומקרבת את הרחוקים מיתרו דאמר ר' יוחנן בשכר [1]קראן לו ויאכל לחם [ו]זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר [2]וממשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב התם [3]ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם ומעלמת עינים מן הרשעים ממיכה ומשרה שכינה על נביאי הבעל מחבירו של עדו הנביא דכתיב [4]ויהי הם יושבים אל השלחן ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו ושגגתה עולה זרון דאמר רב יהודה אמר רב אלמלי הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדמי ולא נהרג שאול ושלשת בניו ומפני מה לא מנו את אחז אמר ר' ירמיה בר אבא מפני שמוטל בין שני צדיקים בין יותם לחזקיהו רב יוסף אמר מפני שהיה לו בשת פנים מישעיהו שנאמר [5]ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס מאי כובס איכא דאמרי דכבשיהו לאפיה וחלף ואיכא דאמרי [6]אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף מפני מה לא מנו את אמון מפני כבודו של יאשיהו מנשה נמי לא נמני מפני כבודו של חזקיהו ברא מזכי [7]אבא אבא לא מזכי ברא דכתיב [8]ואין מידי מציל [9]אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את עשו השתא דאתית להכי אחז נמי לא אימני משום כבודו של חזקיהו ומפני מה לא מנו את יהויקים משום דר' חייא בר' אבויה [7]דאמר ר' חייא בר' אבויה כתיב על גולגלתו [של] יהויקים זאת ועוד אחרת זקינו דרבי פרידא אשכח גולגלתא דהוה קא שדיא בשערי ירושלים וכתיב בה זאת ועוד אחרת קברה ולא איקברא קברה ולא איקברא אמר גולגלתו של יהויקים היא דכתיב ביה [7]קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וגו' אמר מלכא הוא ולא איכשר לזלזולי ביה כרכה בשיראי ואותבה בסיפתא [10]חזיתא דביתהו סברא הא דאיתתא קמייתא הוה דהא לא קא מנשי לה שגרא תנורא וקלתה היינו דכתיב זאת ועוד אחרת תניא אמר רבי שמעון בן אלעזר בשביל [8]הטוב בעיניך עשיתי מה אות בשביל [9]מה אות נכרים אכלו על שולחנו בשביל שנכרים אכלו על שולחנו גרם גלות לבניו מסייע ליה לחזקיה דאמר חזקיה כל המזמן עובד כוכבים לתוך ביתו ומשמש עליו גורם גלות לבניו שנאמר [10]ובניך אשר יצאו ממך [אשר תוליד] יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל [11]וישמח עליהם חזקיה ויראם את (כל) בית נכתה את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת השמן הטוב וגו' אמר רב מאי בית נכתה אשתו השקתה עליהם ושמואל אמר בית גנזיו הראה להם ור' יוחנן אמר זין אוכל זין הראה להן [12]איכה ישבה בדד אמר [ו]רבא אמר רבי יוחנן מפני מה לקו ישראל באיכה מפני שעברו על שלשים ושש כריתות שבתורה אמר רבי יוחנן מפני מה לקו באל"ף בי"ת מפני שעברו על התורה שניתנה באל"ף בי"ת ישבה בדד אמר [ו]רבא אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה אני אמרתי [13]וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל עכשיו יהיה בדד מושבם העיר רבתי עם אמר [ו]רבא אמר רבי יוחנן שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהו להם בנים הרבה היתה כאלמנה [ו]אמר רב יהודה אמר רב כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה רבתי בגוים שרתי במדינות אמר [ו]רבא אמר רבי יוחנן כל מקום שהן הולכין נעשין שרים לאדוניהן ת"ר מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהם

ו) [לקמן קו. ע"ש סוטה יז. ע"ש], ז) [גירסת ערוך בערך אבל אולגא וכתיב על לד שני פירושים ע"ש], ח) [עי' תוספות סוטה י: ד"ה דאתי], ד) לעיל פב. ע"ש, ה) נ"א אתיא דביתהו חזיתא נפקא אמרה להו לשיבבתה אמרי לה ההיא כו', ו) [במלכים איתא וישמע ובישעיה לט כתיב וישמחו], ז) [ל"ל רבה], ח) [תענית כ.], ט) [בהעלותך י כטן], י) [שם], כ) [פפרי האזינו לב לט], ל) בש"י במקום הכ"ד: זקינו דר' פרידא הוא ר' חייא בר אבויה, מ) [בית נכתה מ"ב כ], נ) [לעיל ט:],

גליון הש"ס

גמ' אין אברהם מציל. עי' יומא לח ע"ב בתוס' ישנים ד"ה מעשה:

מוסף רש"י

יושבי יעבץ. תלמידי יעבץ, ויעבץ אדם גדול בתורה היה, כדכתיב (דה"י ד ד) ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים וגו' ויבא אלהים את אשר שאל (סוטה יא. ע"פ תמורה טז.). **תרעתים.** מפרש בספרי ששמעו תרועה בהר סיני, ל"א תרעתים על שם שהיו יושבים בשערי ירושלים (סוטה שם). **שמעתים.** ששמעו מצות אביהם, דבני יונדב בן רכב משמעי קרא, והם היו מבני בניו של יתרו כדמפרש ואזיל המה הקינים (שם). **סוכתים.** על שם שהיו יושבים בסוכות, כדכתיב (ירמיה לה) וגם בתאלים, וקרי להו משפחת סופרים, דהיינו סנהדרין, וכן תרעתים זקני שער (שם). **אוכלא דקצרי.** נכנע אחז לפני ישעיה ושם על ראשו אוכלא דקצרי, כפה עליו כלי, פי' כלי מנוקב של כובסים שמזלפין בו מים על הבגדים (ישעיה ז ג). **זקנו דרבי פרידא.** הוא ר' חייא בר אבויה (לעיל פב.). **קבורת חמור.** מושלך בלחוכות (שם). **ולא אלמנה ממש.** דהא לא כתיב אלמנה אלא היתה כאלמנה, כאשה העומדת באלמנות חיות על בעלה שהלך ועתיד לחזור (תענית כ.).

אחד. מן הנשבים לחברו: **גמל.** זו שמהלכת לפניו סומא וכו׳: **[מלד שרואה.** שאינה אוכלת פעמים מלד ימין ופעמים מלד שמאל כבהמה הרואה שאוכלת מכאן ומכאן אלא מלד שרואה אוכלת]: **יין מטפטף ושוקע.** בקרקע ורואין אנו בין רגלינו הטיפין שנפלו כשעברה הגמל במקום זה מלד אחד שקועין ומלד אחר הטיפין של שמן שצפים: **נפנה לצדדין.** שכן דרך ישראל להיות נוטע: **רדף.** השבאי דרך הגמל והמנהיג ומלא כדבריהם. ואמרו [ט] אותם יהודים על אותו שבאי אדוניהם שהוא בן קלסתר מלך אשקנ״ק בלע״ז שהיה דיוקנו דומה למגמת פניו של אותו קלסתר של מלך שבזנות הולידו: **על עסקי לילה.** לפי שבכו אותו לילה בכיית חנם: **קולו נשמע.** יותר מביום כדאמרינן בעבלמא (יומא דף כ.) מפני מה אין הקול נשמע ביום כבלילה מפני גלגל חמה המנסר ברקיע והיינו דכתיב בכה תבכה בלילה כדי שיהא קולה נשמע וירחמו עליה ואף על פי כן אין מנחם לה: **כוכבים ומזלות בוכים.** שנכמרו רחמים עליו: **בוכה בגגדו.** מתוך שנשמע בהדיא מרכך לבו של אדם השומע קולו לבכות עמו: **ריסי עייניו.** שער שבצבת העין היה נופל ונכפל על העין מרוב דמעות: **אני.** קוננו. קינה [י] מתרגמינן אילא: **על בעל נעוריה.** שבוכה תמיד ומצויה דמעות: **על נחיה.** לשון נחות ונערות כגון לא ויבש: **מכאן לקובלנא מן הפורס.** כשאדם מודיע לערו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי כי קשה הוא לשמוע שפעמים חוזרת עליו והמקפיד על כך אין בו משוש ניחוש. ל״א לקובלנא כשיש לו ערה יודיענה לרבים קובלנא נעקה. ל״א נגד [כ] דמתרגמינן קבל כאדם שאומר לחברו לא כנגדך אני אומר: **וירדנה.** ושרף אותה והיינו עשאוני כעובדי דת שדגני באש כסדום: [ל] **לא אליכם.** נגיא היה מתנודד על המורדן כאילו באה עליו ערה והפכה לאמריס ואומר להם לישראל לא תהא לכם ערה כזו. כמדומה לי נגיא היה מדבר כנגד בני משה או כנגד י׳ השבטים שלא הגלה נבוכדנצר: **וירדנה.** לשון שבירה כמו (במדבר כד) וירד מיעקב כאדם המושל בחברו להלקותו ולשברו: הכי גרסינן **ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר.** והואיל וישראל רעים יותר מסדום למה לא נהפכו כסדום. לשון אחר וכי משוא פנים יש בדבר דהתם כתיב וה׳ המטיר הוא בעצמו והכא כתיב שלח על ידי שליח: **מדה יפירה.** לטובה דבירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו שהיתה מזמנת חברתה ואוכלת בנה אלמא רחמניות היו ואילו בסדום כתיב יד עני ואביון לא החזיקה ומדה זו כפרה עליהם שלא נהפכו. לשון אחר מדה יתירה פורענות גדולה היתה בירושלים שילדיהם היו אוכלות זו עם זו דכתיב היו לברות למו ואילו בסדום כתיב גאון שבעת לחם שלא טעמו טעם עוני הא למדת גדול פורענות ירושלים מפורענות סדום ולא היה משוא פנים בדבר: **שלח.** לשון מסלה כלומר כל האבירים פסלם הקב״ה ועשאם פסולים וכבושים כמסלה זו והיינו דמיא למטבע שנפסל ואין לו תקנה: **מפני מה הקדים פ״א לעי״ן.** ברוב האלפא ביתא שבאיכה: **מפני מרגלים.** שהקדימו מאמר פיהם עד שלא ראו בעין: **טועם טעם לחם.** שהכותים [מ] מולאים טעמם בלחמם של ישראל שהגאה הוא להם כשגוחלין אותן: **אלו הדיינין.** מטה משפט בשביל עוותיהם היו לחם עמי למאכל אויביו: **מלמדי היוקות.** שעושין מלאכתן רמיה: **מי מגאן.** להגן מלכים והדיוטות דקתני במתני׳ אין להם חלק: **עוד אחד.** שלמה: **דיוקנו.** של דוד אביו נשתטח לפניהם שלא למנותו עמהם: **כל יפיכם לפני חשוכים.** בגיהנם: **לפני מלכים יפילב.** בגן עדן ולא לפני חשוכים: **המעמך ישלמנה.** וכי עליכם לשלם תשלומי עונשו לאדם שאתם נמאסים בו בשלמה לומר שאין לו חלק לעולם הבא: **כי אתה תבחר ולא אני.** וכי הבחירה בכם תלויה ולא בי לומר מי שיש לו חלק ומי אין לו חלק הלא בי הדבר תלוי: **דורשי רשומות.** דורשי פסוקים כדכתיב (דניאל י) את הרשום בכתב אמת היו אומרים שלכולם יש להם חלק אפילו למנשה וירבעם ולאחאב: **לי גלעד ולי מנשה.** עלי לסבול עונם כדי שיהו הם זוכים: **מנשה למשמעו.** מנשה בן חזקיהו: דקא

א״ל אחד מהם לחבירו גמל שמהלכת לפנינו סומא באחת מעיניה וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד ישראל ואחד נכרי אמר להן [שבאי] עם קשה עורף מאין אתם יודעין אמרו לו גמל מעשבים שלפניה מצד שרואה אוכלת מצד שאינה רואה אינה אוכלת וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד נכרי ואחד ישראל נכרי נפנה [ו] לדרך וישראל נפנה לצדדין רדף אחריהם ומצא כדבריהם בא ונשקן על ראשן והביאן לביתן ועשה להן סעודה גדולה והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכל מקום שהן הולכים נעשין שרים לאדוניהם ופטרן [והלכו] לבתיהם לשלום [1] בכה תבכה בלילה שתי בכיות הללו למה אמר רבה אמר רבי יוחנן אחד על מקדש ראשון ואחד על מקדש שני בלילה על עסקי לילה שנאמר [2] ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא [3] אמר רבה א״ר יוחנן אותו [ז] (היום) ליל ט׳ באב היה אמר להן הקב״ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות ד״א בלילה שכל הבוכה בלילה קולו נשמע ד״א בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו ד״א בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכונתו [1] ודמעתה על לחיה אמר [7] רבא אמר ר׳ יוחנן כאשה שבוכה על בעל נעוריה שנאמר [3] אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה [4] היו צריה לראש אמר [7] רבא אמר רבי יוחנן [א] [ח] כל המיצר לישראל נעשה ראש שנאמר [א] [5] כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים אמר [7] רבא אמר ר׳ יוחנן כל המציק לישראל אינו עיף [6] לא אליכם כל עוברי דרך אמר [7] רבא אמר ר׳ יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה כל עוברי דרך אמר רב עמרם אמר רב עשאוני כעובדי על דת דאילו בסדום כתיב [7] וה׳ המטיר על סדום ואילו בירושלים כתיב [8] ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה וגו׳ [ב] וכתיב [9] ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר אמר [7] רבא אמר ר׳ יוחנן מדה יתירה היתה בירושלים שלא היתה בסדום דאילו בסדום כתיב [10] הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה וגו׳ ואילו בירושלים כתיב [11] ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן [12] סלה כל אבירי ה׳ בקרבי כאדם שאומר לחברו נפסלה מטבע זו [13] פצו עליך פיהם אמר [7] רבא אמר רבי יוחנן בשביל מה הקדים פ״א לעי״ן בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם [14] אוכלי עמי אכלו לחם ה׳ לא קראו אמר [7] רבא אמר ר׳ יוחנן כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם לחם ושאינו אוכל מלחמן של ישראל אינו טועם טעם לחם ה׳ לא קראו רב אמר אלו מלמדי תינוקות מי מנאן אמר רב אשי אנשי כנסת הגדולה מנאום אמר רב יהודה אמר רב בקשו עוד למנות אחד באה [ו] דמות דיוקנו של אביו [ח] ונשטחה לפניהם ולא השגיחו עליה באה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם ולא השגיחו עליה יצאה בת קול ואמרה להם [15] חזית איש מהיר במלאכתו לפני יתיצב בל יתיצב לפני מלכים יתיצב [בל יתיצב] לפני חשוכים ולא השגיח עליה יצאה בת קול ואמרה [16] המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני וגו׳ [ו] דורשי רשומות היו אומרים כולן באין לעולם הבא שנאמר [17] לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחוקקי מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי לי גלעד [ג] [ט] (ולי מנשה) זה אחאב שנפל ברמות גלעד מנשה כמשמעו אפרים מעוז ראשי זה ירבעם דקאתי מאפרים יהודה מחוקקי זה אחיתופל דקאתי

1. בָּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה וְדִמְעָתָהּ עַל לְחָיֶהָ אַיִן לָהּ מְנַחֵם מִכָּל אֹהֲבֶיהָ כָּל רֵעֶיהָ בָּגְדוּ בָהּ הָיוּ לָהּ לְאֹיְבִים: איכה א ב
2. וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא:
במדבר יד א
3. אֶלַי כִּבְתוּלָה חֲגֹרֶת שָׂק עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ:
יואל א ח
4. הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אֹיְבֶיהָ שָׁלוּ כִּי יְיָ הוֹגָהּ עַל רֹב פְּשָׁעֶיהָ עוֹלְלֶיהָ הָלְכוּ שְׁבִי לִפְנֵי צָר:
איכה א ה
5. כִּי לֹא מוֹעָף לָאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הַקַּל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם:
ישעיהו ח כג
6. לוּא אֲלֵיכֶם כָּל עֹבְרֵי דֶרֶךְ הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְיָ בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ:
איכה א יב
7. וַיְיָ הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְיָ מִן הַשָּׁמָיִם:
בראשית יט כד
8. מִמָּרוֹם שָׁלַח אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וִירִדֶנָּה פָּרַשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֲשִׁיבַנִי אָחוֹר נְתָנַנִי שֹׁמֵמָה כָּל הַיּוֹם דָּוָה:
איכה א יג
9. וַיִּגְדַּל עֲוֹן בַּת עַמִּי מֵחַטַּאת סְדֹם הַהֲפוּכָה כְּמוֹ רָגַע וְלֹא חָלוּ בָהּ יָדַיִם:
איכה ד ו
10. הִנֵּה זֶה הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גָּאוֹן שִׂבְעַת לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט הָיְתָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקוּ:
יחזקאל טז מט
11. יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לְמוֹ בְּשֶׁבֶר בַּת עַמִּי:
איכה ד י
12. סֶלָה כָּל אַבִּירֵי אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשַׁבֵּר בְּחוּרַי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת יְהוּדָה:
איכה א טו
13. פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם כָּל אוֹיְבַיִךְ שָׁרְקוּ וַיַּחֲרֹקוּ שֵׁן אָמְרוּ בְּלַעְנוּ אַךְ זֶה הַיּוֹם שִׁקַּוִּינֻהוּ מְצָאנוּ רָאִינוּ:
איכה ב טז
14. הֲלֹא יָדְעוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אֲכְלוּ לֶחֶם יְיָ לֹא קָרָאוּ:
תהלים יד ד
15. חֲזִיתָ אִישׁ מָהִיר בְּמְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִּים:
משלי כב כט
16. הַמַּעֲמִקָּךְ יְשַׁלְּמֻנָּהּ כִּי מָאַסְתְּ כִּי אַתָּה תִבְחַר וְלֹא אָנִי וּמַה יָּדַעְתָּ דַּבֵּר:
איוב לד לג
17. לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי: מוֹאָב סִיר רַחְצִי עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נְעָלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרוֹעָעִי:
תהלים ס ט-י

הגהות הב״ח

(**ח**) גמ׳ ויקנו של אביו ונשתטחה לפניהם:

הגהות הגר״א

(**א**) גמ׳ שנא׳ כי לא מוקף. נמחק תיבת שנאמר: (**ב**) שם וכתיב ויגדל. נמחק תיבת וכתיב: (**ג**) שם בסוף ולי מנשה. נמחקו ב׳ תיבות הללו:

הגהות מהר״ב רנשבורג

(**א**) בגמ׳ כל המיצר לישראל נעשה ראש שנא׳. מלת שנאמר נמחק:

לעזי רש״י

אשקנ״ק [אישקנצר״ן]. מלצר, שר המשקים.

מוסף רש״י

דורשי רשומות. קצרים וסתומים הכלולים בתורה (ברכות כד.).

מסורת הש״ס

(**א**) [פי׳ שהנכרי נפנה בדרך אלא בהמתו וישראל מסתלק לצדדים כך אומא כפי׳ הר״ש טהרות פ״ד מ״ה], (**ב**) [תענית כט. סוטה לה.], (**ג**) [צ״ל הגילה], (**ד**) [צ״ל רבה], (**ה**) גיטין נו: ע״ש [עי׳ תוספות חגיגה יג: ד״ה שלא יאמרו בית אומה שפילה מסר את בניו כלומר קודש שמילר כבר נעשה ראשם], (**ו**) [פי׳ נכון במאמר הלזה תמצא בשל״ה למסכת פסחים קנב.], (**ז**) [עי׳ פירש״י ברכות כד. ד״ה דורשי וכו׳], (**ח**) [בע״י ליתא וכל״ל], (**ט**) [עי׳ בערוך ערך קלסטרא ל׳ אומא הגירסא שהיא לפנינו בגמרא דהכא ואז תבין דברי רש״י הללו], (**י**) [ירמיה ז], (**כ**) [שמות יז], (**ל**) [צ״ל לפני ד״ה מכאן], (**מ**) בסא״ל: שאומות העולם,

(**נ**) [פי׳ שהנכרי נפנה בדרך אלא בהמתו וישראל מסתלק לצדדים כך אומא כפי׳ הר״ש טהרות פ״ד מ״ה], (**ס**) [תענית כט. סוטה לה.], (**ע**) [צ״ל הגילה], (**פ**) [צ״ל רבה], (**צ**) גיטין נו: ע״ש [עי׳ תוספות חגיגה יג: ד״ה שלא יאמרו בית אומה שפילה מסר את בניו כלומר קודש שמילר כבר נעשה ראשם], (**ק**) [פי׳ נכון במאמר הלזה תמצא בשל״ה למסכת פסחים קנב.], (**ר**) [עי׳ פירש״י ברכות כד. ד״ה דורשי וכו׳], (**ש**) [בע״י ליתא וכל״ל], (**ת**) [עי׳ בערוך ערך קלסטרא ל׳ אומא הגירסא שהיא לפנינו בגמרא דהכא ואז תבין דברי רש״י הללו],

דקא אתי מיהודה. דקאמר לו דוד [ב] ואתה אנוס כערכי אלופי ומיודעי שהיה קורא לאחיתופל מיודעי [ג] קרובי שהיה משבט יהודה כדוד: **מואב סיר רחצי.** דוד דקא אתי ממואב: **סיר רחצי.** גחזי שסר ונלטרע על עסקי רחיצה: **על אדום אשליך נעלי.** מעיל אותם בגן עדן: **אם יבא דוד שהרג את הפלשתי.** וילעג לפניך על שאתה נותן חלק לדואג ואחיתופל לעוה"ב מה אתה עושה להפיס דעתו שהם היו שונאין אותו: **אמר להם עני.** לפייסן ולעשותן ריעים ואהובים זה לזה והיינו התרועעי לשון ריעות: **ושמואל אמר.** מאי תשובה נאמת כה"ג [בא] עשרה בני אדם וכו': **עבד שמכרו רבו.** ומאחר שמכרנו הקב"ה לנבוכדנצר וגרשנו מעליו יש לו עלינו כלום: **מאי דכתיב ודוד עבדי נבוכדנצר עבדי.** שקראו לאותו רשע עבד כמו שקראו לדוד דכתיב בסוף ירמיה (מב) הנני שולח ולקחתי את נבוכדנצר עבדי לא מפני שדומה זה לזה אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כבר מכרנו הקב"ה לנבוכדנצר לפיכך הקדים הקב"ה וקרא עבדי לנבוכדנצר כדי להחזיר להן תשובה: **עבד למי נכסים למי.** כלומר נבוכדנצר עבדי הוא וכל מה שקנה לי הוא ועדיין לא יצאתם מרשותי: **והעולה על רוחכם היה לא תהיה.** כל מה שאתם סבורים לא יהיה: **כל די האי ריפתא.** מי יתן ויבא לנו זה הכעס בחימה שפוכה אמלוך עליכם שיגאלנו בעל כרחנו וימלוך עליו: **א"ר אבא בר הכנא.** היינו תשובה נאמת דאמרו ליה אלהים יורנו שאין אנו יכולין ליסר אותו: **בנא עם.** שאין לו חלק עם עם: **שבנה עם.** שבנבל ישראל בעצמו שהשיאו לבנוכדנצר למימר לקמן [קו.] והפיל מהם כ"ד אלפים [מ]: **בעור שבא על בעיר.** שבא על אתונו כמו בהמה דמתרגמינן בעיר [נ]: **בנא הוא בעור.** אביו של בנעם הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי: **אחת בימי יעקב.** שרדף אחריו ובקש לעקור הכל: **ואחת בימי שופטים.** לאחר מיתת יהושע דכתיב (שופטים ג) ויחר אף ה' בישראל ויתנם ביד כושן רשעתים: **בנו בעור.** משמע בעור בנו של בלעם היה: **בנו הוא.** לבלעם בנביאות שבלעם גדול מאביו היה בנביאות: **הא אחר נכרים אתו.** כלומר מדקא חשיב תנא דמתניתין דבלעם שהיה נכרי בהדי הדיוטות וקאמר דאין לו חלק מכלל דשאר נכרים יש להם חלק: **מתניתין מני וכו'.** א"ל ר' יהושע אלו נאמר ישובו רשעים לשאולה [פ] בכל הגויים משמע כדקאמרת השתא דכתיב כל גויים שכחי אלהים לא משמע אלא אותן השוכחים אלוה כגון בלעם [וסכמותו] [צ] אבל אחריני אתו כדאמרינן ברישא פרקין (דף לא:) ורעו זרים לאנכם ובני נכר אכריכם לעולם הבא: **מאי ניהו כל גוים שכחי אלהים.** דמשום [ק] הכי בורר הקב"ה הרשעים שבהם ונותן אותם בגיהנם ואין להם חלק לעתיד אבל השאר יש להם חלק: **ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו.** שאין לו חלק לעתיד: **שמות נפשי מות ישרים.** אם ימות מיתת עצמו תהא אחריתי כמוהו דודאי יש לו חלק עמהם: **ואם לאו.** דלא ימות אלא יהרג הנני הולך לעמי לגיהנם: **לא היה להם שלום.** דכתיב המכה את מדין בשדה מואב: **להודין.** כעוסין כאדם שכועס פניו להודין: **דרכושאה.** חולדה: **דרכושאה ושונרא.** אין להם שלום מעולם: **ביש גדא.** מזל רע: **בלוס יש אב ששונא אם בנו.** שהוא סבור שיאמר לו הקב"ה קלל את בני דקאמר בלעם ליונו פה [הלילה]: **חולפא אפילו בלפי שמיא מהני.** דאהני ליה מה שהתליף פניו לומר לשלוחי בלק [ר] ליונו פה שאמר לו הקב"ה בתחילה לא תלך והדר אמר לך: **מלכותא בלא פגא.** כלומר שרדה גדולה ואינו חסר אלא כתר מלכות: **אנני היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה קשים ממני.** כלומר אינו גדול מהם אלא משיחת מלכות: **שפי.** כמו (מולין דף מד:) בוקא דאטמא דשף מדוכתיה: **שפיפון.** משמעו שתים: **שפוס העין.** שתוס פתוח כמו שתומו (ניכרא) כלומר עינו אחת פתוחה מכלל דהאחרת סתומה והכי נמי מתרגמינן דשפיר חזי. אית דמפרשי שתוס כמו סתום ולאו מילתא היא: **קוסס נאמאו.** כגון מעלה בזזטורו:

כרע

דקאתי מיהודה מואב סיר רחצי זה גחזי שלקה על עסקי רחיצה על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי עלי פלשת התרועעי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אם יבא דוד שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת מה אתה עושה לו אמר להן עלי לעשותן ריעים זה לזה [1]מדוע שובבה העם הזה ירושלים משובה נצחת וגו' אמר רב תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל לנביא אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה אבותיכם שחטאו היכן הם אמרו להן ונביאיכם שלא חטאו היכן הם שנאמר [2]אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו אמר להן (אבותיכם) חזרו והודו שנאמר [3]אך דברי וחוקי אשר צויתי את עבדי הנביאים וגו' שמואל אמר באו עשרה בני אדם וישבו לפניו אמר להן חזרו בתשובה אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום אמר לו הקב"ה לנביא לך אמור להן [4]איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעכם שלחה אמכם והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב [5]דוד עבדי [6]נבוכדנצר עבדי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך לפיכך הקדים הקב"ה וקראו עבדו [ד]עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי [7]והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם [ה]אמר רב נחמן כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלן ולפרוקינן [8]ויסרו למשפט אלהיו יורנו אמר רבה בר בר חנה אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה אמרו לו אין אנו יכולין יצר הרע שולט בנו אמר להם יסרו יצריכם אמרו לו אלהיו יורנו: ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי: בלעם [ו]בלא עם דבר אחר בלעם שבלה עם בן בעור שבא על בעיר תנא הוא בעור הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי בעור שבא על בעיר כושן רשעתים דעבד שתי רשעיות בישראל אחת בימי יעקב ואחת בימי שפוט השופטים ומה שמו לבן הארמי שמו כתיב [9]בן בעור וכתיב [10]בנו בעור אמר רבי יוחנן אביו בנו הוא לו בנביאות בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי הא [7]אחריני אתו מתניתין מני רבי יהושע היא דתניא [ט]ר"א אומר [11]ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים שכחי אלהים אלו פושעי עובדי כוכבים [י]דברי ר"א [א] אמר לו ר' יהושע וכי נאמר [י]בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים אלא ישובו רשעים לשאולה מאן נינהו כל גוים שכחי אלהים ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו אמר [12]תמות נפשי מות ישרים אם תמות נפשי מות ישרים תהא אחריתי כמוהו ואם לאו [13]הנני הולך לעמי [14]וילכו זקני מואב וזקני מדין תנא מדין ומואב לא היה להם שלום מעולם משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין זה לזה באו זאב על האחד אמר האחד אם איני עוזרו היום הורג אותו ולמחר בא עלי הלכו שניהם והרגו הזאב אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כרכושתא ושונרא עבדו הלולא מתרבא דביש גדא וישבו שרי מואב עם בלעם ושרי מדין להיכן אזול כיון דאמר להו [15]לינו פה הלילה והשבותי אתכם דבר אמרו כלום יש אב ששונא את בנו אמר רב נחמן חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני מעיקרא כתיב [16]לא תלך עמהם ולבסוף כתיב [17]קום לך אתם אמר רב ששת חוצפא [ט]מלכותא בלא תאגא היא דכתיב [18]ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני וגו' [ט]א"ר יוחנן בלעם חיגר ברגלו אחת היה שנאמר [19]וילך שפי שמשון בשתי רגליו שנאמר [20]שפיפון עלי אורח הנושך עקבי סוס בלעם סומא באחת מעייניו היה שנאמר שתום העין קוסם באמתו היה כתיב הכא [21]נופל וגלוי עינים וכתיב התם [22]והנה המן נופל על המטה וגו' איתמר מר זוטרא אמר קוסם באמתו היה מר בריה דרבינא אמר שבא על אתונו מ"ד קוסם באמתו היה כדאמרן ומ"ד בא על אתונו היה כתיב הכא [ט]238כרע שכב וכתיב התם [24]בין רגליה

כרע

הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אַתָּם וְאַךְ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה: מבדבר כב כ 18. וְאָנֹכִי הַיּוֹם רָךְ וּמָשׁוּחַ מֶלֶךְ וְהָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּנֵי צְרוּיָה קָשִׁים מִמֶּנִּי יְיָ לַעֲשׂוֹת הָרָעָה הַזֹּאת: שמואל ב ג לט
19. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל עֹלָתֶךָ וְאֵלְכָה אוּלַי יִקְרֶה יְיָ לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שָׁפִיפֹן: במדבר כג ג 20. יְהִי דָן נָחָשׁ עֲלֵי דָרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי סוּס וַיִּפֹּל רֹכְבוֹ אָחוֹר:
בראשית מט יז 21. נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם: במדבר כד טז 22. וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּנַּת הַבִּיתָן אֶל בֵּית מִשְׁתֵּה הַיָּיִן וְהָמָן נֹפֵל עַל הַמִּטָּה אֲשֶׁר עֲלֶיהָ וַיֹּאמֶר
הַמֶּלֶךְ הֲגַם לְכַבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת הַדָּבָר יָצָא מִפִּי הַמֶּלֶךְ וּפְנֵי הָמָן חָפּוּ: אסתר ז ח 23. כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרֲכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר: במדבר כד ט 24. בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל שָׁבַב בֵּין
רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד: שופטים ה כז

הגהות הגר"א

[א] גמ' כתיב הכא כרע שכב. נמתק ב' תיבות כרע שכב וג"כ טופל:

מוסף רש"י

וילך שפי. אשלוייש"ש, כמו (מולין מב:) דשף מדוכתיה (סוטה י.). **שפיפון.** שפייה כפולה (שם). **שתום העין.** ולא אמר שתום העינים (במדבר כד ג).

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ' י"ח מהלכות עדות דין י' ופ"ג מהל' תשובה דין ה]:

תורה אור השלם

1. מדוע שובבה העם הזה ירושלם משבה נצחת החזיקו בתרמית מאנו לשוב:
ירמיהו ח ה
2. אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו:
זכריה א ה
3. אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלוא השיגו ואבותיכם וישובו ויאמרו כאשר זמם יי צבאות לעשות לנו כדרכינו וכמעלליגו כן עשה אתנו:
זכריה א ו
4. כה אמר יי אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם:
ישעיהו נ א
5. ועתה עשו כי יי אמר אל דוד לאמר ביד דוד עבדי הושיע את עמי ישראל מיד פלשתים ומיד כל איביהם:
שמואל ב ג יח
6. ואמרתי אליהם כה אמר יי צבאות אלהי ישראל הנני שולח ולקחתי את נבוכדראצר מלך בבל עבדי ושמתי כסאו ממעל לאבנים האלה אשר טמנתי ונטה את שפריו על יהם:
ירמיהו מג י
7. והעלה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן:
יחזקאל כ לב
8. ויסרו למשפט אלהיו יורנו:
ישעיהו כח כו
9. וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור פתורה אשר על הנהר ארץ בני עמו לקרא לו לאמר הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ והוא ישב ממלי:
במדבר כב ה
10. וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין:
במדבר כד ג
11. ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים:
תהלים ט יח
12. מי מנה עפר יעקב ומספר את רבע ישראל תמת נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו:
במדבר כג י
13. ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים:
במדבר כד יד
14. וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם ויבאו אל בלעם וידברו אליו דברי בלק:
במדבר כב ז
15. ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשבתי אתכם דבר כאשר ידבר יי אלי וישבו שרי מואב עם בלעם:
במדבר כב ח
16. ויאמר אלהים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאר את העם כי ברוך הוא:
במדבר כב יב
17. ויבא אלהים אל בלעם לילה ויאמר לו אם לקרא לך באו

כרע נפל. מה כריעה דהתם דאית ביה נפילה בעילה היא אף כריעה דהכא דכתיב נופל בעילה היא שבא על בהמתו: **דעת בהמתו לא הוה ידע.** מאי בעיא לאהדורי כדמפרש דאמרי ליה שרי בלק מאי טעמא לא רכבת אסוסיא: **כרטיבא.** באתו לרעות עשבים לחיים: אמר להו **לטעינא בעלמא.** ליבא משאות ולא לרכוב: אמרה ליה **אשר רכבת עלי: אקראי בעלמא.** כשאין לי סוס מזומן: אמרה לו **מעודך: מעשה אישות.** שאתה בועלי: **סוכנת.** מחממת: **מן השטים ועד הגלגל.** משאטטו בשטים ועד שנכנסו למרן ואטטו בגלגל עשיתי עמהם לדקות הרבה: **כל אותן הימים.** שהיה בלעם מצפה לקללכם. בשעה שהקב"ה כועס בה כל הקללות מתקיימות: ה"ג **לא ועשה ה'.** אותן הימים לא זעם ה': **אל זועם כל יום.** קרא הוא: **למה זעמו רגע.** כדמפיק ליה מקרא כי רגע באפו חיים ברצונו: **בשלא שעי קמייתא.** של יום זמן קימה שכל שלא שעות זמן קימה לעמוד ממטתו וכועס הקב"ה בשעה שרואה המלכים שמשתחוים לחמה בשעה שמניחין כתריהם בראשם כדלקמן: **ברגלא.** קירשתא בלעז": **כל שעתא ומי חיורא.** רוב שעות מתלבנת ומכספת שאינה כל שעה בחוזק אדמימות: **סורייקי סומקי.** אפי' כשמכספת יש בה שורות שורות אדומות מאד כרגילותם אבל אותה שעה כולה מכספת: **גם ענוש לצדיק לא טוב.** אין נכון לצדיק שיהא מענש ולא הוה ליה איניש נענש בשבילו: **אהכה.** שאהב ו' הקב"ה את אברהם ביטלה שורה של גדולה שהבא הוא בעצמו: **ושנאה.** ששנא בלעם הרשע את ישראל ביטלה שורה של גדולה שהבא הוא בעצמו: **מ"ב קרבנות.** בין פריס לאיליס ז' פריס וז' איליס ג' פעמים הרי מ"ב בין פריס ואיליס: **אורח ארעא למימר הכי.** וכי דרך ארץ כן שיאמרו ב) ויטבא אלהים שם שלמה משמך והא חלשא דעתיה דאמרי ליה שיהא גדול מאביו: **מעין.** שמך קאמר ליה ומעין כספך ולא גדול ממך: **נשים נאהבו.** שרה רבקה רחל ולאה שרה ורבקה דכתיב [בראשית כד] ויביאהו יצחק האהלה שרה אמו וגו' רחל ולאה דכתיב (בראשית לא) ויאמר מאהל לאה ויבא באהל רחל: **אורח ארעא.** שאמרה דבורה ליעל [שמתה] ברוכה משרה ורבקה אלא מעין ברכת שרה קאמרה: **ופליגא.** האי דמשמיע שם שלמה משמך מעין פליגא דר' יוסי בר חוני: **בנו.** מניין שאינו מקנא בו: **משלמה.** דקאמרי ליה לדוד ייטב אלהים שם שלמה משמך: **וסלמידו.** איבעית אימא דקאמר ליה לאליהו ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ונתן לו אליהו ולא נתקנא בו: **ויסמוך אם ידיו עליו ויאצלהו.** אע"ג דהקב"ה לא א"ל אלא וסמכת את ידך עליו ג) תדא אזיל איהו וסמך תרתי: **מנאך.** שמסרו הקדוש ברוך הוא למלאך שלא יניחנו לקלל: **הכה.** נתן בפי בלעם שלא היה מניחו לקלל והיינו ויאסר: **מברכותיו אחה ומד מה היה בלבו.** דכתיב ד) ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה הוא היה רוצה לקללם בכך שלא יהיו בתי כנסיות ולא נתן רשות ואמר מה טובו אוהליך: **ריחו נודף.** ממלות: **וירס מאגג מלבו.** מתרגמינן ותתקף מאגג שתהא מלכותו עזה: **וכולם.** כל הברכות של בלעם חזרו לקללה כמו שהיה כוונתו מתחילה: **חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות.** שלא יפסקו מישראל לעולם: **הקללה לברכה.** אחת מן הקללות הפך לברכה שלא חזרה לעולם ולא כל הקללות לברכות שחזרו: **נעתרות.** נהפכות כמו עתר שמהפך התבואה. כלומר נאמנים פצעי אוהב ונהפכות מנאמנות נשיקות שונא: מחליף

למימר הכי. וכי דרך ארץ כן שיאמרו ב) ויטבא אלהים שם שלמה משמך והא חלשא דעתיה דאמרי ליה שיהא גדול מאביו: **מעין.** שמך קאמר ליה ומעין כספך ולא גדול ממך: **נשים נאהבו.** שרה רבקה רחל ולאה שרה ורבקה דכתיב [בראשית כד] ויביאהו יצחק האהלה שרה אמו וגו' רחל ולאה דכתיב (בראשית לא) ויאמר מאהל לאה ויבא באהל רחל: **אורח ארעא.** שאמרה דבורה ליעל [שמתה] ברוכה משרה ורבקה אלא מעין ברכת שרה קאמרה: **ופליגא.** האי דמשמיע שם שלמה משמך מעין פליגא דר' יוסי בר חוני: **בנו.** מניין שאינו מקנא בו: **משלמה.** דקאמרי ליה לדוד ייטב אלהים שם שלמה משמך: **וסלמידו.** איבעית אימא דקאמר ליה לאליהו ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ונתן לו אליהו ולא נתקנא בו: **ויסמוך אם ידיו עליו ויאצלהו.** אע"ג דהקב"ה לא א"ל אלא וסמכת את ידך עליו ג) תדא אזיל איהו וסמך תרתי: **מנאך.** שמסרו הקדוש ברוך הוא למלאך שלא יניחנו לקלל: **הכה.** נתן בפי בלעם שלא היה מניחו לקלל והיינו ויאסר: **מברכותיו אחה ומד מה היה בלבו.** דכתיב ד) ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה הוא היה רוצה לקללם בכך שלא יהיו בתי כנסיות ולא נתן רשות ואמר מה טובו אוהליך: **ריחו נודף.** ממלות: **וירס מאגג מלבו.** מתרגמינן ותתקף מאגג שתהא מלכותו עזה: **וכולם.** כל הברכות של בלעם חזרו לקללה כמו שהיה כוונתו מתחילה: **חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות.** שלא יפסקו מישראל לעולם: **הקללה לברכה.** אחת מן הקללות הפך לברכה שלא חזרה לעולם ולא כל הקללות לברכות שחזרו: **נעתרות.** נהפכות כמו עתר שמהפך התבואה. כלומר נאמנים פצעי אוהב ונהפכות מנאמנות נשיקות שונא: מחליף

כרע נפל שכב וגו' [1] ויודע דעת עליון השתא ג) דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע מאי דעת בהמתו דאמרי ליה מאי טעמא לא רכבת [3] סוסיא אמר להו שדאי להו ברטיבא אמרה ליה [2] הלא אנכי אתונך לטעינא בעלמא אשר רכבת עלי אקראי בעלמא מעודך עד היום הזה ולא עוד אלא שאני עושה [לך] מעשה אישות בלילה כתיב הכא ההסכן הסכנתי וכתיב התם [3] ותהי לו סוכנת אלא מאי ויודע דעת עליון שהיה יודע לכוון אותה שעה שהקב"ה כועס בה והיינו דקאמר להו נביא לישראל [4] עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים ועד הגלגל למען דעת צדקות ה' מאי למען דעת צדקות ה' אמר להן הקב"ה לישראל דעו נא כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי כל אותן הימים בימי בלעם הרשע ד) שאילמלא כעסתי כל אותן הימים לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט היינו דקאמר ליה בלעם לבלק [5] מה אקב לא קבה אל ה) (וגו' אותן היום [הימים] לא זעם ה') [6] אל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע שנאמר [7] כי רגע באפו חיים ברצונו וגו' איבעית אימא [8] לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך חבי כמעט רגע עד יעבור זעם אימת רתח בתלת שעי קמייתא כי חוורא כרבלתא דתרנגולא כל שעתא ושעתא נמי חוורא כל שעתא ושעתא אית ביה סוריקי סומקי ההיא שעתא לית ביה סוריקי סומקי ההוא מינא דהוה בשיבבותיה דרבי יהושע בן לוי דהוה קא מצער ליה יומא חד נקט ו) תרנגולתא ואסר ליה בכרעיה ואותיב אמר כי מטא ההוא שעתא אילטייה כי מטא ההוא שעתא נמנם אמר שמע מינה לאו אורח ארעא דכתיב [9] גם ענוש לצדיק לא טוב אפילו במיני לא איבעי ליה למימר הכי תנא משמיה דרבי מאיר בשעה שהחמה זורחת והמלכים מניחין כתריהן על ראשיהן ומשתחוים לחמה מיד כועס [10] ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו תנא משום רבי שמעון בן אלעזר אהבה מבטלת שורה של גדולה מאברהם דכתיב [11] וישכם אברהם בבקר שנאה מבטלת שורה של גדולה מבלעם שנאמר ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו ז) אמר רב יהודה אמר רב [8] לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה שבשכר ארבעים ושתים קרבנות שהקריב בלק זכה ויצאה ממנו רות א"ר ח) יוסי בר הונא רות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב [12] ייטב אלהים את שם שלמה משמך ויגדל [את] כסאו מכסאך אורח ארעא למימרא ליה למלכא הכי א"ל מעין קאמרה ליה דאי לא תימא הכי [13] תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך נשים באהל מאן נינהו שרה רבקה רחל ולאה אורח ארעא למימר הכי אלא מעין קאמר הכא נמי מעין קאמר ופליגא דרב יוסי בר חוני דאמר רב יוסי בר חוני בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו איבעית אימא [14] ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ואיבעית אימא [15] ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו [16] וישם דבר בפי בלעם ר"א אומר מלאך ר' יונתן אמר חכה א"ר יוחנן מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות [17] מה טובו אהליך יעקב לא תשרה שכינה עליהם ומשכנותיך ישראל לא תהא מלכותן נמשכת [18] כנחלים נטיו לא יהא להם זיתים וכרמים כגנות עלי נהר לא יהא ריחן נודף כאהלים נטע ה' לא יהיו להם מלכים בעלי קומה כארזים עלי מים לא יהיה להם מלך בן מלך יזל מים מדליו לא תהא מלכותן שולטת באומות [19] וזרעו במים רבים לא תהא עזה מלכותן וירם מאגג מלכו לא תהא ט) אימת מלכותן ותנשא מלכותו אמר רבי אבא בר כהנא כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שנאמר [20] ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך ולא קללות ט) א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב [21] נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה השילוני קילל את ישראל בקנה שנאמר [22] והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו' מה קנה זה עומד במקום מים וגיזעו מחליף

ל א מיי' פ"ג מהלכות מ"מ הלכה ה ופ"י מהלכות תשובה הלכה ה סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף כ:

תורה אור השלם

1. נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם: במדבר כד טז
2. וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא: במדבר כב ל
3. וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יִבְקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחָם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ: מלכים א א ב
4. עַמִּי זְכָר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמַה עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר מִן הַשִּׁטִּים עַד הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְיָ: מיכה ו ה
5. מָה אֶקֹּב לֹא קָבַּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְיָ: במדבר כג ח
6. אֱלֹהִים שׁוֹפֵט צַדִּיק וְאֵל זֹעֵם בְּכָל יוֹם: תהילים ז יב
7. כִּי רֶגַע בְּאַפּוֹ חַיִּים בְּרְצוֹנוֹ בָּעֶרֶב יָלִין בֶּכִי וְלַבֹּקֶר רִנָּה: תהלים ל ו
8. לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וְסְגֹר דַּלְתְּךָ בַּעֲדֶךָ חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבֹר זָעַם: ישעיהו כו כ
9. גַּם עָנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל יֹשֶׁר: משלי יז כו
10. וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ וַיֵּלֶךְ עִם שָׂרֵי מוֹאָב: במדבר כב כא
11. וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים: בראשית כב ג
12. וְגַם בָּאוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ לְבָרֵךְ אֶת אֲדֹנִינוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר יֵיטֵב אֱלֹהִים אֶת שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְׁמֶךָ וּיגַדֵּל אֶת כִּסְאוֹ מִכִּסְאֶךָ וַיִּשְׁתַּחוּ הַמֶּלֶךְ עַל הַמִּשְׁכָּב: מלכים א א מז
13. תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ: שופטים ה כד
14. וַיְהִי כַּעֲבָרָם וְאֵלִיָּהוּ אָמַר אֶל אֱלִישָׁע שְׁאַל מָה אֶעֱשֶׂה לְךָ בְּטֶרֶם אֵלָקֵחַ מֵעִמָּךְ וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע וִיהִי נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֶךָ אֵלָי: מלכים ב ב ט
15. וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ בְּיַד מֹשֶׁה: במדבר כז כג
16. וַיָּשֶׂם יְיָ דָּבָר בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר: במדבר כג ה
17. מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל: במדבר כד ה
18. כִּנְחָלִים נָטִיוּ כְּגַנֵּת עַלֵּי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְיָ כַּאֲרָזִים עַלֵּי מָיִם: במדבר כד ו
19. יֵזֵל מַיִם מִדָּלְיָו וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנָּשֵׂא מַלְכֻתוֹ: במדבר כד ז
20. וְלֹא אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: דברים כג ו
21. נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא: משלי כז ו
22. וְהִכָּה יְיָ אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמַּיִם וְנָתַשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לַאֲבוֹתֵיהֶם וְזָרַם מֵעֵבֶר לַנָּהָר יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת אֲשֵׁרִיהֶם מַכְעִיסִים אֶת יְיָ: מלכים א יד טו

מסורת הש"ס

ח) [ברכות ז. ע"ש ע"ז ד:], ט) [ל"ל אסוסיא], ג) [ל"ל שאילמלי ועיין תוספות מגילה כח.], ד) [ל"ל ומה אוטוה לא זעם ה' מלמד שכל אותם הימים כו' זעם ה' כ"א בברכות ז. וקצת שינוי יש בע"ז ד: ע"ש], ה) [ל"ל תרגומא], ו) פסחים נ: ערכין טו: סוטה כב: מו. הוריות י: מיר כג.; ז) [ל"ל דאמר ר' יוסי בר הונא כך אימא בהוריות י: ע"ש וע"ע במיר כג: ובתוספות שם ד"ה בת בנו וכו' דלא דוקא ע"ש וע"ע סוטה מז.], ח) יעב"ץ גרס אימה, ט) תענית כ., י) מ"א מברכים את הקב"ה, י) [ל"ל ייטיבך], ל) [במדבר כז], מ) [דברים כג],

לעזי רש"י

קירשת"א [קרישת"א]. כרבולת.

מוסף רש"י

שדאי להו ברטיבא. השלכתיו לרעות בתאנו (ע"ז ד: ושם: שדאי ליה). **סוכנת.** לשון מחממת (שם). **מן השטים ועד הגלגל.** עד בוחכם של הגלגל שהפלתי לפניכם שוטיכם (שם). **כי רגע באפו.** אלמא לרגע הוי אפו (שם). **בתלת שעי קמייתא.** בתחלת מרגעי תלת שעות ראשונות (ברכות ז.) בשעת חלון (ע"ז שם). **סוריקי.** נוקי"ש לשון לבן, כמו חוטין, ולשון ישמעאל קוטין לחוט סוריאק (שם). **לאו אורח ארעא.** לכוין שעת זעמו (שם). **ארבעים ושתים קרבנות.** משבע מזבחות שנערך בג' מקומות ועל כל אחד ואחד העלה פר ואיל, שהם י"ד לכל מעמד ומעמד וג' פעמים י"ד עולין מ"ב, וקרבנותיו של בלק הוו שלא לשם מצוה (נזיר כג:). **ונעתרות.** לשון הפך, כדאמרינן במסכת סוכה (יד.) ויעתר לו, מה עתר זה מהפך את התבואה, פורק"ש בלע"ז, אי נמי נעתרות לשון ריכוי ויתור, אינקרי"ש בלע"ז, כמו הנעתרתם עלי דבריכם (תענית כ.).

מחליף. לאחר שנקלן: **אינו עומד במקום מים.** והאי דכתיב [במדבר כד] כאחזים עלי מים שכינה היא דאמרה איהו אמר כאחזים כלומר שאין עומדין במקום מים שכינה אמרה עלי מים. וכן כולהו מפרש באגדה בכה"ג. כנחלים נטיו הוא אמר כנחלים פוסקין לפעמים יצאה בת קול [אמרה] נטיו. הוא אמר כגנות אמרה בת קול עלי נהר. הוא אמר כאהלים יצאה בת קול ואמרה נטע ה': **רוח דרומית.** קשה: **לא עמנו היית באותה עצה.** שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה[מ] בתמיה ולאי היית כדלקמן: **ומי הושיבך אצל איתני עולם.** שעתידים בניך ליסד בלשכת הגזית והיינו דכתיב איתן מושבך[נ] וכי בין איתני עולם אתה יושב מי הזקיקך לכך: **שמחיה עצמו נפש אל.** עושה עצמו אלוה כמו פרעה וחירם: לשון אחר **מי שמחיה עצמו.** כלומר אוי להם לאותן בני אדם שמחיין ומעדנין עצמן בעוה"ז ופורקין עול תורה מעל צוארם ומשמנין את עצמן: **משמו אל.** כשמשיס הקב"ה פדיון לעצמו[ס] ומשלם גמול לצדיקים לעתיד לבא. כך שמעתי: **אוי לה לאומה שתמצא.** אוי לה לאומה שתהיה באותן הימים שיעלה על דעתה לעבד ישראל[ע]: **מי מטיל כסות בין לביא וכו'.** לעכבן שלא יזדקקו זה לזה דמסוכן הוא. כלומר מי הוא שיכול לעכב את ישראל והקב"ה מכניסם: **ליס.** ספיעות גדולות כמו (ישעיה לג) ולי אריל[פ] בל יעברנו: **ולים מיד כתים אמר רב ליצא אספיר.** דכתים היינו מקוס ששמו כך: **עד אשור מקטל קטילי.**[צ] ומאשור ואילך משעבדי להו שעבודי: **ולים מיד כתים וענו אשור.** דקטלי להו וענו עבר דמשעבדי להן עד אשור: **כתים.** רומיס[ק] כלומ' אותן אומות שהגיע הקב"ה בלים עתידין להרוג את כל האומות עד אשור ומאשור ואילך מניחין אותן ומשעבדין בהם (ומניחין אותן). ולעתיד קא מיירי: **הן הנה היו לבני ישראל** לא גרסינן אלא ה"ג **הנני הולך לעמוי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עמך לעם הזה מבעי ליה.** שהגיע עצה לבלק שנכשלו בה ישראל הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם[ר]: **ותולה קללתו בחברו.** וכך בלעם לא רצה לתלות שפלות זה בבלק שהיא הוא צריך לבקש עצה היאך יכשלו בה ישראל אלא בישראל תלה השפלות לומר שהן צריכין לעצה שיכשלו בה בני מואב שלא תתקוף ידי מואב על ישראל והיינו דכתיב אשר יעשה העם הזה לעמך. מ"ר. ל"א תולה קללתו בחברו כלומר שתלה הכתוב קללה במואב ולא רצה לכתוב כלפי ישראל כמו שאמר בלעם הרשע: **קנעים.** אהלים של קלעים כמו שעושין בשוקים: **בערבות מואב מהר שנו.** שניר: כשהיה אומר לה ישראל כלי פשתן זה בכמה זקנה אומרת לו דמי שוויו וילדה אומרת לו בפחות מכדי שוויו וכן עושין עד ג' או עד ג' פעמים: **ברור לעצמך.** כל תכשיטין שאתה רואה: **לרלי.** עודות: **בוער בו.** שהיה משתכר ובוער בו יצר הרע: **השמיעי.** הוי שומעת לתשמיש: **פיעור.** כך היתה עבודתו של פעור שמתרצים לפניו: ה"ג **אלוה מבקשין ממך אלא פיעור והוא עושה ושוב אומרת לו לפור בתורת משה רבך והוא עושה: וינזרו לנפש.** סרו מדרכם והלכו אחר הנפש: **לאהבתם.** מתוך תאות אהבתם לזנות היו משוקקים שכופרין בהקב"ה: **ותקרא לו.** בגופן. ותקרא לו [משמע] לשון מקרא: **מאי רפידים.** איידי דלעיל איפליגו ביה ר"א ור' יהושע במשמעות דשטים נקיט נמי רפידים דפליגי ביה בכי האי גוונא: **לא הפנו אבות אל בנים.** להיטיב להם: **מפני רפיון ידים.** של תורה ומצות והכי נמי רפידים רפיון ידים הוא כלומר מפני שרפו ידים מן התורה בא עליהם עמלק: **שכר כ"ד אלפים משראל.** שהרגו בעצתו הלך ליטול מבלק ומזקני מדין: **גמלא תבע קרני.** כך בלעם שאל שכר והרג: **גזו מייה.** חתכו ממנו: **בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב.** ההוא קרא ביהושע כתיב: **ולבסוף.** שנתן עיניו לקנא את ישראל ליטלה ממנו נבואה ועשה קוסם: **מסגיי ושילטא הוא.** אשת סגניס ושריס היתה: **אייזן לגברא** [ת] **נגר.** זינתה למושכי חבל ספינה. ל"א נגרי חרסים: הרגו

מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהן כיון שדוממו הרוחות עמד קנה במקומו אבל בלעם הרשע ברכן בארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב ממנו ס"ת נביאים וכתובים [1]וירא את הקיני וישא משלו אמר לו בלעם ליתרו קיני לא היית עמנו באותה עצה מי הושיבך אצל איתני עולם והיינו [ב]דא"ר חייא בר אבא א"ר סימאי שלשה היו באותה עצה אלו הן בלעם איוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין ויתרו שברח [ג]זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית שנאמר [2]ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב [3]ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים [4]וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל (אמר רשב"ל אוי מי שמחיה עצמו בשם אל) א"ר יוחנן אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה [5]וצים מיד כתים אמר רב [ג]ליבון אספיר וענו אשור וענו עבר עד אשור קטלי מיקטל מכאן ואילך משעבדי שיעבודי [6]הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עמך לעם הזה מיבעי ליה א"ר אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו באחרים אמר [7]להם אלהיהם של אלו שונא זימה הוא והם מתאוים לכלי פשתן בוא ואשיאך עצה עשה להן קלעים והושיב בהן זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים וימכרו להן כלי פשתן עשה להן קלעים מהר שלג עד בית הישימות והושיב בהן זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמחין ויוצאין לטייל בשוק אומרת לו הזקינה אי אתה מבקש כלי פשתן זקינה אומרת לו בשוה וילדה אומרת לו בפחות שתים ושלש פעמים ואח"כ אומרת לו הרי את כבן בית שב ברור לעצמך וצרצורי של יין עמוני מונח אצלה [ד]ועדיין לא נאסר [ה](יין [א] של עמוני ולא) יין של נכרים אמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין כיון ששתה בער בו אמר לה השמיעי לי הוציאה יראתה מתוך חיקה אמרה לו עבוד לזה אמר לה הלא יהודי אני אמרה לו ומה איכפת לך כלום מבקשים ממך אלא פיעור [והוא אינו יודע שעבודתה בכך] ולא עוד אלא שאיני מנחתך עד שתכפור בתורת משה רבך שנא' [7]המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים [ו]באהבם [8]וישב ישראל בשטים [ז]ר"א אומר שטים שמה רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות [9]ותקראן לעם לזבחי אלהיהן רבי אלעזר אומר ערומות פגעו בהן רבי יהושע אומר שנעשו כולן בעלי קריין מאי לשון רפידים [ח]רבי אליעזר אומר רפידים שמה רבי יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה שנאמר [10]לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער [ט]שנא' וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב [11]וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען [12]ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם [ב] [י]ונאמר [13]וישב ישראל בארץ [כ]גשן [14]ויקרבו ימי ישראל למות [15]וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו [16]ויקם ה' שטן לשלמה את הדד האדומי מזרע המלך הוא באדום [17]ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' את בלעם בן בעור הרגו בחרב בלעם מאי בעי התם א"ר יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף [שהפיל מישראל] אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזלא למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזיזן מיניה [18]ואת בלעם בן בעור הקוסם קוסם נביא הוא א"ר יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי מסגני ושילטי הואי אייזן לגברי נגרי הרגו

1. וַיַּרְא אֶת הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: במדבר כד כא
2. וּמִשְׁפָּחוֹת סֹפְרִים יֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שוֹכָתִים הֵמָּה הַקֵּינִים הַבָּאִים מֵחֲמַת אֲבִי בֵית רֵכָב:
דברי הימים א ב נה
3. וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בַּנֶּגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת הָעָם:
שופטים א טז
4. וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל:
במדבר כד כג
5. וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ עֵבֶר וְגַם הוּא עֲדֵי אֹבֵד:
במדבר כד כד
6. וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמֶּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:
במדבר כד יד
7. כִּבְעָנָבִים בְּמִדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל כִּבְכּוּרָה בְתֵאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל פְּעוֹר וַיִּזָּרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאַהֲבָם:
הושע ט י
8. וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב:
במדבר כה א
9. וַתִּקְרֶאן לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכֵל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן:
במדבר כה ב
10. מִקּוֹל שַׁעֲטַת פָּרְסוֹת אַבִּירָיו מֵרַעַשׁ לְרִבְבוֹ הֲמוֹן גֹּלְגֹּלָיו לֹא הִפְנוּ אָבוֹת אֶל בָּנִים מֵרִפְיוֹן יָדָיִם:
ירמיהו מז ג
11. וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
בראשית לז א
12. אֵלֶּה תֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם:
בראשית לז ב
13. וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֻזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד:
בראשית מז כז
14. וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לְבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם:
בראשית מז כט
15. וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבָטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שֶׁבַע כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה:
מלכים א ה ה
16. וַיָּקֶם יְיָ שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה אֶת הֲדַד הָאֲדֹמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא בֶּאֱדוֹם:
מלכים א יא יד
17. וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חֲלָלֵיהֶם אֶת אֲוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צור וְאֶת חור וְאֶת רֶבַע חֲמֻשֵׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בַּחָרֶב:
במדבר לא ח
18. וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחָרֶב אֶל חֲלָלֵיהֶם:
יהושע יג כב

הגהות הגר"א

[א] נמ' של עמוני ולא יין. נמתק: [ב] שם ונאמר. נמתק:

מוסף רש"י

ברכן בארז. כאחזים עלי מים (תענית ב.). **ארז זה אינו עומד במקום מים.** ואע"ג דכתיב בקנה כאחזים עלי מים, ההוא לאו בלעם קאמר ליה, דבלעם אמר כאחזים והמלאך השיבו עלי מים, וכן כולהו, דבלעם אמר כנחלים, דזימנין מתייבשין, וקאמר ליה המלאך נטיו, דאין יכישין לעולם, והיינו דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, על ידי מלאך, שהושיבו על ידי מלאך (שם). **אפילו כל הרוחות.** שאינן קשות (שם). **רוח דרומית.** היא קשה, כדאמרינן (ב"ב כה:) אלמלא בן נן שמעמידה אין כל בריה יכולה לעמוד בפניה, שנאמר המביאתך יאבר נן יפרס כנפיו לתימן (שם). **לא היית עמנו באותה עצה.** הלא אתה עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו ועתה נתיישבת באיתן ומעוזן של ישראל (במדבר כד כא). **באותה עצה.** דנתחכמה לו (סוטה יא.). **יושבי יעבץ.** תלמידי יעבץ, שיבץ אדם גדול בתורה היה, דכתיב (דה"א ד) ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני בתורה והרביתי את גבולי בתלמידים וגו' ויבא אלהים את אשר שאל (סוטה יא. ע"פ תמורה טז.). **ועדיין לא נאסר יין כו'.** דמי"מ דבר דתלמידי שמאי והלל הוא (חולין ד:). **בדברי שטות.** לזנות אל בנות מואב (בכורות ה:). **ערומות פגעו בהן.** ותקלון משמע גופן היה פוגע בהן (שם). **בעלי קריין.** ולשון מקרה הוא (שם). **שריפו עצמן מדברי תורה.** לפיכך בא עליהם עמלק (שם).

הרגו אל חלליהם. מיתות הרבה משמע שנלאהו והליתו אש תחת הלליהם ותחבו לאשו ונפל לתוך האש. תליה היינו חנק תחיבת הראש הרג כשנפל לארץ סקילה כשנפל לאור היינו שריפה: **בר פלפין ופלג.** ור"ח לית ליה דר' שימאי דאמר לעיל (ע"ח) שלשה היו באותה עלה דפרעה בלעם ואיוב ויתרו דלר' שימאי בלעם היה יותר מן מאתים ועשר שנים שהרא היה בעצת פרעה דכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו[מ] דלרבי שימאי כל אותן מאתים ועשר שנים שהיו ישראל בגלות מצרים עד מלחמת מדין היה בלעם: **חגירא.** תרגום של פיקם[נ]: **כד קטל יפיה פנחס ליסטאה.** שר צבא ואפילו קטליה אחר כל המלחמה נקראת על שמו: **בכולהו.** מלכים והדיוטות: **לא חפיש והדרוש.** לגנאי: **לבר מבלעם.** דכל מה דמשכחת ליה לגנאי דרוש:[ס] (**שמא יאא זה לתרגום רעה) לאחר שיאא לתרגום רעה אמר ווי.** לכך כתוב דוייג: **א"ל הקב"ה לדואג והלא גבור אתה כמה כמורה למה תתהלל.** לספר לשון הרע על דוד: **לא חסד תורה עליך.** לא חכם בתורה אתה דכתיב (משלי לא) ותורת חסד על לשונה: **מרלחים.** שהרג נוב: **עלי פיך.** ולא בלב: **בתחלה יירא.** הלדיקים היו ירלאים שלא ילמד אדם ממעשיו של דואג שהולך וחוטא ומצליח: **ונכסוף.** כשמת בחלי ימיו ושב גמולו בראשו ישחקו: **חיל בלע ויקיאנו.** הממון עד שתשכח תורתו: **אמר לפניו ומבטנו יורישנו אל.** אל תמתין לו עד שתשתכח אלא תמהר ותשכיחנו: **בי מדרשא.** מתחל זה בית המדרש: **ושרשך מארץ חיים סלה.** שורש שלו תכסה מארץ חיים דלא להוו ליה בנין רבנן: **כל אותיות שבתורה.** שהיה בקי בחסירות ויתירות: **שוקל קלים וחמורים.**

[1]הרגו בני ישראל [בחרב] אל חלליהם אמר רב שקיימו בו ארבע מיתות סקילה ושריפה הרג וחנק א"ל ההוא מינא לר' חנינא מי שמיע לך בלעם בר כמה הוה א"ל מיכתב לא כתיב אלא מדכתיב [2]אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם בר תלתין ותלת שנין או בר תלתין וארבע א"ל שפיר קאמרת לדידי חזי לי פנקסיה דבלעם והוה כתיב ביה בר תלתין ותלת שנין בלעם חגירא כד קטיל יתיה פנחס ליסטאה א"ל מר בריה דרבינא לבריה בכולהו לא תפיש למדרש לבר מבלעם הרשע דכמה דמשכחת ביה דרוש ביה כתיב [3]דואג וכתיב [4]דוייג אמר ר' יוחנן בתחילה יושב הקב"ה ודואג שמא יצא זה לתרבות רעה לאחר שיצא אמר ווי שיצא זה (סימן גבור ורשע וצדיק חיל וסופר) א"ר יצחק מאי דכתיב [5]מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום אמר לו הקב"ה לדואג לא גבור בתורה אתה מה תתהלל ברעה לא חסד אל נטוי עליך כל היום וא"ר יצחק מאי דכתיב [6]ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי אמר לו הקב"ה לדואג הרשע מה לך לספר חוקי כשאתה מגיע לפרשת מרצחים ופרשת מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם ותשא בריתי עלי פיך אמר ר' אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ ואמר רבי יצחק מאי דכתיב [7]ויראו צדיקים ויירא ועליו ישחקו בתחילה יירא ולבסוף ישחקו וא"ר יצחק מאי דכתיב [8]חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע ימות דואג אמר לו חיל בלע ויקיאנו אמר לפניו מבטנו יורישנו אל וא"ר יצחק מאי דכתיב [9]גם אל יתצך לנצח אמר הקב"ה לדוד ניתי דואג לעלמא דאתי אמר לפניו גם אל יתצך לנצח [6]מאי דכתיב יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ חיים סלה אמר הקב"ה לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה אמר לפניו יחתך ויסחך מאהל ליהוי ליה בנין רבנן ושרשך מארץ חיים סלה וא"ר יצחק [5]מאי דכתיב [10]איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים איה סופר כל אותיות שבתורה איה שוקל ששוקל כל קלים וחמורים שבתורה איה סופר את המגדלים שהיה סופר שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר [6]א"ר ארבע מאה בעיי' בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר [ולא איפשט להו חד] אמר רבא רבותא למבעי בעיי [7]בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין ואנן קא מתנינן טובא [8]בעוקצין וכי הוה מטי רב יהודה [9]אשה שכובשת ירק בקדירה ואמרי לה [10]זיתים שכבשן בטרפיהן טהורים אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא ורב יהודה שליף מסאני ואתא מטרא ואנן צוחינן וליכא דמשגח בן אלא הקב"ה ליבא בעי דכתיב [11]וה' יראה ללבב אמר רב משרשיא דואג ואחיתופל לא [הוו] סברי שמעתא מתקיף לה מר זוטרא מאן דכתיב ביה איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים ואת אמרת לא הוו סברי שמעתא אלא דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא דכתיב [12]סוד ה' ליראיו א"ר אמי לא מת דואג עד ששכח תלמודו שנא' [13]הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה רב (אשי) אמר נצטרע שנאמר [14]הצמתה כל זונה ממך כתיב התם [15]לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין [16]ותנן [3]אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה (סימן שלשה ראו וחצי וקראו) א"ר יוחנן שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג אחד ששכח תלמודו ואחד ששרף נשמתו ואחד שפיזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות [17](א"ר) יוחנן דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא חצו ימיהם תניא נמי הכי אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם [9]כל שנותיו של דואג לא היו אלא שלשים וארבע ושל אחיתופל אינן אלא שלשים ושלש וא"ר יוחנן בתחלה קרא דוד לאחיתופל רבו ולבסוף קראו חבירו ולבסוף קראו תלמידו בתחילה [9]קראו רבו [16]ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי ולבסוף קראו חבירו [17]אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש ולבסוף קראו [3]תלמידו [18]גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל

עין משפט נר מצוה

א [מיי' פ"ט מהל' טומאת אוכלין הל' ג]:
ב [מיי' פ"ח מהל' טומאת אוכלין הל' טז]:
לא ג מיי' פ"י מהל' טומאת צרעת הל' י:

מוסף רש"י

ששוקל כל קלים וחמורים. לדרוש קל מחמור וחמור מקל לפי המסקולת של קל וחומר (חגיגה טו:). **במגדל הפורח באויר.** י"מ שדורשין גופיהו של למ"ד ודורשין בו כל זחת, וי"ל מגדל דור הפלגה, ולו נראה מגדל הפתוח לאויר גרסינן, והן מהלכות אהלות, מגדל של עץ שקורין משטי"ר ועומד בפתח ופתחו פתוח לנקעה לו לאחר שהוא אויר, במסכת אהלות (פ"ד מ"ח) ישנה משנה מגדל העומד באויר (שם). **כולי תנויי בנזיקין.** לא היו גדולים בכל גמרא של ד' סדרים אלא בתלת בבי אלו: לומדא לא היה גדול אלא בסדר נזיקין (תענית כד:). **האשה שכובשת ירק בקדירה.** במסכת טהרות היא בפרק שני, בני יהוא מייבי, דקי"ל (עוקצין פ"ח מ"ח) כל יהוא האוכלין אם נגעה בטומאה בהן נטמא גם האוכל הצריך לידות, דיד מכנים ומוציא, כדאמרינן בהעור והרוטב (חולין קיח). מכל האוכל לרבות הידות וקתני התם אשה שהיא כובשת ירק דידות שלהן טהורין, דכשהיא עוצרת אותם הידות משתברות ואי אפשר ליטול הירקות בידות שלהן, שנמטו ונפסקו האוכל מן היד מתמת כבישה. כובשת, שלו"ן בלע"ז, עוצרת שיאא המשקה שלהן ויבשו, דרך אשה בכך כובשת ירק ממיס שיתמרו לומן מרובה. טהורים, הידות והקלחים (תענית כד:). **ואמרי לה.** כי מעט לאחד בפרק שני (דעוקצין מ"ח) **זיתים שכבשן בטרפיהן.** כתרגומו עלה (בראשית ח) טרפא, עלין שלהן דהייט ידות (תענית שם). **טהורים.** הידות להכיא טומאה לאוכל, דמו לא חזי למיהוי בית יד (שם) שמוסקין זיתים עם העלין כדי לאחזן בהן, דהוו להו עלין יד לזיתים להכיא להם טומאה, כדאמרינן שהיד מביא טומאה על האוכל, ואם כבשן בטרפיהן בתוכן בטלה תורת יד מן העלין, לפי שהכבישה מרקבתן ומרכבתן ואינן לאוין שוב לאחזן בהן (ברכות כ.). **הויות דרב ושמואל.** כלומר טעם המשניות הללו קשה עלי ככל הקושיות שהיו שני רבותי מתקשין בהן בכל הגמ' (שם) אור: עומק גדול, ולא הוה עהילא ליה (תענית כד:). **תלת סרי מתיבתא.** בי"ג פנים יש בימינו משנה וברייתא של ששה סדרים ומסכת עוקצין גם היא בי"ג פנים, כגון משנת רבי ור' חייא ומשנת בר קפרא ולוי ותנא דבי שמואל, והכי אמרינן בגמ' נדרים (מא.) רבי מתני הלכתא בי"ג פנים (ברכות כ.) אור: י"ג ישיבות איכא בהן מתא דגמרי מסכת עוקצין (תענית כד:). **שליף מסאני.** משוש עיניי (שם). **אין בין מוסגר ומוחלט.** בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט, לאחר שכלו ימי ההסגר ונראה בו סימני טומאה האמורין בו, **אלא פריעה ופרימה.** בגדיו יהיו פרומים ולאשו יהיה פרוע (מגילה ח:). **לא יחצו ימיהם.** חצי ימיו של אדם שלשים וחמש, דכתיב (תהלים נ) ימי שנותינו בהם שבעים שנה (לעיל סט:). **ואתה אנוש כערכי.** משוש כמותי, מיודעי. חכם שלי, כמו (דברים ח) אנשים חכמים וידועים (אבות פ"ו מ"א).

מסורת הש"ס

א) [עי' הטוקפא בע"ר], ב) [מגיגה טו:]; ג) ר"ח פ"ל אמי, ד) תענית כד: ע"ש ברכות כ. ע"ש, ה) ר"ח בשיטת סידרי, ו) [טהרות פ"ב מ"ח], ז) [עוקצי' פ"ב מ"ח], ח) מגילה מ: ערכין טו:, ט) [ל"ל ואמר ר'], י) לעיל סט:, כ) [אבות פ"ו מ"ג], ל) בילקוט מ"ב סוף רמז תשמא הגירסא ולנסוף קרא אים, מ) [שמות ח], נ) [ויקרא כא], ס) הל"ל מ"ז, ע) בס"א: הס.

תורה אור השלם

1. וְאֵת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב אֶל חֲלָלֵיהֶם:
יהושע יג כב
2. וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִדֵם לְבֹאר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:
תהלים נה כד
3. וְשָׁם אִישׁ מֵעֲבָדֵי שָׁאוּל בַּיּוֹם הַהוּא נֶעְצָר לִפְנֵי יְיָ וּשְׁמוֹ דֹאֵג הָאֲדֹמִי אַבִּיר הָרֹעִים אֲשֶׁר לְשָׁאוּל:
שמואל א כא ח
4. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְדוֹאֵג [לְדוֹאג] סֹב אַתָּה וּפְגַע בַּכֹּהֲנִים וַיִּסֹּב דוֹאֵג [דוֹאג] הָאֲדֹמִי וַיִּפְגַּע הוּא בַּכֹּהֲנִים וַיָּמֶת בַּיּוֹם הַהוּא שְׁמֹנִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ נֹשֵׂא אֵפוֹד בָּד:
שמואל א כא ח
5. מַה תִּתְהַלֵּל בָּרָעָה הַגִּבּוֹר חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם:
תהלים נב ב
6. וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עָלֵי פִיךָ:
תהלים נ טז
7. וְיִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִירָאוּ וְעָלָיו יִשְׂחָקוּ:
תהלים נב ח
8. חַיִל בָּלַע וְיָקִיאֶנּוּ מִבִּטְנוֹ יוֹרִישֶׁנּוּ אֵל:
איוב כ טו
9. גַּם אֵל יִתְּצְךָ לָנֶצַח יַחְתְּךָ וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל וְשָׁרְשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה:
תהלים נב ז
10. לִבְרַךְ יְהֻדָּה אִימָּה אַיֵּה סֵפֶר אֵיֵּה שֹׁקֵל אַיֵּה סֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים:
ישעיהו לג יח
11. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל שְׁמוּאֵל אַל תִּבֵּט אֶל מַרְאֵהוּ וְאֶל גְּבֹהַּ קוֹמָתוֹ כִּי מְאַסְתִּיהוּ כִּי לֹא אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיִם וַיְיָ יִרְאֶה לַלֵּבָב:
שמואל א טז ז
12. סוֹד יְיָ לִירֵאָיו וּבְרִיתוֹ לְהוֹדִיעָם:
תהלים כה יד
13. הוּא יָמוּת בְּאֵין מוּסָר וּבְרֹב אִוַּלְתּוֹ יִשְׁגֶּה:
משלי ה כג
14. כִּי הִנֵּה רַחֲקֵיךְ יֹאבֵדוּ הִצְמַתָּה כָּל זֹנֶה מִמֶּךָּ:
תהלים עג כז
15. וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי:
ויקרא כה כג
16. וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי:
תהלים נה יד
17. אֲשֶׁר יַחְדָּו נַמְתִּיק סוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ:
תהלים נה טו
18. גַּם אִישׁ שְׁלֹמִי אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בּוֹ אֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב:
תהלים מא י

אוכל לחמי הגדיל עלי עקב אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל אמר לפניו רבש"ע מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד אמר אינהו מינסו לי ואת לא מינסית לי אמר לפניו רבש"ע בחנני ונסני שנאמר [1]בחנני ה' ונסני וגו' אמר מינסנא לך ועבידנא מילתא בהדך דלדידהו לא הודעתינהו ואילו אנא קא מודענא לך דמנסינא לך בדבר ערוה מיד [2]ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו וגו' אמר רב יהודה שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמה ממנו הלכה [6]אבר קטן יש באדם משביעו רעב ומרעיבו שבע ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רוחצת מעל הגג והאשה טובת מראה מאד בת שבע הוה קא חייפא רישא תותי חלתא אתא שטן אידמי ליה כציפרתא פתק ביה גירא פתקה לחלתא איגליה וחזייה מיד [3]וישלח דוד וידרוש לאשה ויאמר הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מטומאתה ותשב אל ביתה והיינו דכתיב בשעת אמתי אשמה בכל לילה: **מטתי.** תשמיש המטה עניין סחי ומאוס (איכה ג) קרי ליה: **בדמעתי ערשי אמסה.** שבשעת דמעתי אני ממאיס את מטתי בתשמיש: **יאמרו מלך שכמותי.** חסיד שכמותי הרגו בנו ויהו מתרעמין על מדותיו של הקב"ה ונמצא שם שמים מתחלל בפרהסיא: **מוטב אעבוד ע"ז.** ואחלל את השם אני לבדי ולא יחללו [אותו] כל העם: **אמר ליה.** חושי הארכי לדוד הקב"ה לא עביד דינא בלא דינא שמעמיד בנך להרגך דאת מאי טעמא נסבת יפת תואר דאמו של אבשלום מעכה בת תלמי מלך גשור (שמואל ב ג) ותפסה דוד במלחמה דאין לומר בעבירה באה לו דהא כתיב (מלכים א טו) רק בדבר אוריה החתי: **סוחר רוחי.** דרכו לפנות את סחורתו מעט מעט להעמידה על דמיס מועטים: **שגיאות מי יבין.** מי יכול להשמר משגגות: **אמר לו.** הקב"ה: **שביקא לך.** מחול לך: **נספרות.** [מזיד] של לגעה: **זדים.** מזיד של פרהסיא: ה"ג **אל ימשלו בי דלא לישתעו בי רבנן.** והיינו אל ימשלו לשון משל שלא ידרשו בחטאתי חכמי הדורות ומז איתם: **שלא יכתב סורחני.** שתמחוק אותה פרשה מן המקרא וישתכח הדבר לעולמים: **לא הפרשה.** שכתובה כבר שעשית אותו חטא: **על אחת כמה וכמה.** שלא תעקור: **אחטאני באווב.** מכלל שהיה לריך טהרת אווב כמלורע:

בחכרון

אוכל לחמי. לומד תורתי: **שהפך משכבו של לילה לשל יום.** שהיה משמש מטתו ביום כדי שיהא שבע מתשמיש ולא יהרהר אחר אשה כל היום: **ונתעלמה ממנו [הלכה].** שהמשביע אחרו בתשמיש רעב ומרבה תאוה: ה"ג [6] **מהלך על גג המלך** ולא גרסינן **והייבו: חלחה.** כוורת: **פחיק [כיה] גירא.** בכוורת כלומר שהכה ושברה. ל"א פתחה שברה ונפתחה: **מתקדשת מטומאתה.** אותה שעה פסק טומאתה ולא בא עליה כשהיא נדה: **פקדם ליה.** על מעשה לילה פקדתני אם אוכל לעמוד בנסיון של דבר עבירה: **לרפאני בל המלא.** חשבת לגרפני ולא מלאתני נקי: (**ומותי בל יעבר פי**) **איכו זממא נפל.** מי יתן והיה בפי רסן [7] ואפסר לעכב את דברי שלא אומר דבר זה [שלו] בחנני: **הר שבכם.** מלך שלכם: **לפור נדדתו.** דעל ידי לפור נטרד כדאמר אדמי ליה כלפור: **נמריס.** העבד נלחו לאדוניו בתוכחתו: **כי אני נלנע נכון.** אותו לגע היה נכון לי: **שאלכה פגה.** שקפץ את השעה ליזקק ע"י עבירה: **נאספו עלי נכים.** בעלי מומין כמו פרעה נכה (מלכים ב כג). והיו מלעיגים עלי ואני בלא יודע. ל"א ולא ידעתי לא הייתי יודע כשמלעיגים כלומר פתאום בא עלי אותו עון שלא ידעתי (עד) שניתן פתחון פה לגייסני: הכי גרסינן **בשעה שעוסקין במיפות בים דין אומריס הבא על אשת איש מיפסו וכו': י"ח עונות.** לי"ח נשיו שלא לעגגן: **באנתאי אשתה.** אפילו

מסורת הש"ס

[א] [סוכה נב:], ב) בד"י כפייה, ג) ר"ג עליו, ד) ב"מ נט. ע"ש, ה) נ"א בתחלות וגגעים, ו) [עי' היטב יומא פו:], ז) [יומא כב:], ח) [נ"ל ויתהלך], ט) נ"ל ואפסר,

הגהות הגר"א

[א] גמ' אם אותם ממקק (ועי' רש"י): [ב] שם ונקיתי מפשע רב. נמחק. וג"כ אם אותם (וכל גירסת רבינו בגמ' כ"ה בע"י):

מוסף רש"י

אבר קטן יש באדם. גוייה גיד, משביעו. בתשמיש, רעב. גופו חסר כח ורעב לעת זקנה, מרעיבו שבע. בכח שלם (סוכה נב:). **ובצלעי.** בשביל אמתי זו, שמתחלה מטאתי בה, כמו (בראשית ב) ויבן את הצלע, קרעו ולא דמו. אם קרעוני לא מצאו דם (ב"מ נט.).

1. בְּחָנֵנִי יְיָ וְנַסֵּנִי צָרְפָה כִלְיוֹתַי וְלִבִּי:
תהלים כו ב
2. וַיְהִי לְעֵת הָעֶרֶב וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל מִשְׁכָּבוֹ וַיִּתְהַלֵּךְ עַל גַּג בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיַּרְא אִשָּׁה רֹחֶצֶת מֵעַל הַגָּג וְהָאִשָּׁה טוֹבַת מַרְאֶה מְאֹד:
שמואל ב יא ב
3. וַיִּשְׁלַח דָּוִד וַיִּדְרֹשׁ לָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הֲלוֹא זאת בַּת שֶׁבַע בַּת אֱלִיעָם אֵשֶׁת אוּרִיָּה הַחִתִּי:
שמואל ב יא ג
4. בְּחָנֵנִי ה' לִבִּי פָּקַדְתָּ לַּיְלָה צְרַפְתַּנִי בַל תִּמְצָא זַמֹּתִי בַּל יַעֲבָר פִּי:
תהלים יז ג
5. לְמִנְצַח לְדָוִד בְּיָיְ חָסִיתִי אֵיךְ תֹּאמְרוּ לְנַפְשִׁי נוּדִי הַרְכֶם צִפּוֹר:
תהלים יא א
6. לְךָ לְבַדְּךָ חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ:
תהלים נא ו
7. כִּי אֲנִי לְצֶלַע נָכוֹן וּמַכְאוֹבִי נֶגְדִּי תָמִיד:
תהלים לח יח
8. וּבְצַלְעִי שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ נֶאֱסְפוּ עָלַי נְכִים וְלֹא יָדָעְתִּי קָרָעוּ וְלֹא דָמּוּ:
תהלים לה טו
9. יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה:
תהלים ו ז
10. וַיְהִי דָוִד בָּא עַד הָרֹאשׁ אֲשֶׁר יִשְׁתַּחֲוֶה שָׁם לֵאלֹהִים וְהִנֵּה לִקְרָאתוֹ חוּשַׁי הָאַרְכִּי קָרוּעַ כֻּתְּנָתוֹ וַאֲדָמָה עַל רֹאשׁוֹ:
שמואל ב טו לב
11. הוּא צַלְמָא רֵאשָׁה די דְהַב טָב חֲדוֹהִי וּדְרָעוֹהִי די כְסַף מְעוֹהִי וְיַרְכָתַה די נְחָשׁ:
דניאל ב לב
12. כִּי יְהִיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם:
דברים כא יח
13. שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי:
תהלים יט יג
14. אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ:
במדבר יג טז
15. הֲיִחָתֶה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ וּבְגָדָיו לֹא תִשְׂרַפְנָה:
משלי ו כז
16. תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר תְּכַבְּסֵנִי וּמִשֶּׁלֶג אַלְבִּין:
תהלים נא ט
17. הָשִׁיבָה לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי:
תהלים נא יד
18. יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ וְיֹדְעֵי עֵדְוֹתֶיךָ:
תהלים קיט עט
19. וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלִַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים:
מלכים א ב יא

[4]בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבר פי אמר איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסני לי ולא אמר כי הא מילתא דרש רבא מאי דכתיב [5]למנצח לדוד בה' חסיתי איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון שלא יאמרו הר שבכם צפור נדדתו דרש רבא מאי דכתיב [6]לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך אמר דוד לפני הקב"ה גליא וידיעא קמך דאי בעיא למכפייה ליצרי הוה כייפינא אלא אמינא דלא לימרו עבדא [3]זכי למריה דרש רבא מאי דכתיב [7]כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית אלא שבאה [3]אליו במכאוב וכן תנא דבי רבי ישמעאל ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעם אלא שאכלה פגה [7]דרש רבא מאי דכתיב [8]ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים [ולא ידעתי] קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו קורעין בשרי לא היה דמי שותת ולא עוד אלא בשעה שהם עוסקין [9]בארבע מיתות ב"ד פוסקין ממשנתן ואומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה אמרתי להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעוה"ב אבל המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא אמר רב יהודה אמר רב אפילו בשעת חליו של דוד קיים שמנה עשרה עונות שנאמר [9]יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה ואמר רב יהודה אמר רב בקש דוד לעבוד ע"ז שנאמר [10]ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים ואין ראש אלא ע"ז שנאמר [11]והוא צלמא רישיה די דהב טב והנה לקראתו חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה על ראשו אמר לו לדוד יאמרו מלך שכמותך יעבוד ע"ז אמר לו מלך שכמותי יהרגנו בנו מוטב יעבוד ע"ז ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא אמר מאי טעמא קנסיבת יפת תואר א"ל יפת תואר רחמנא שרייה א"ל לא דרשת סמוכין דסמיך ליה [12]כי יהיה לאיש בן סורר ומורה כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה דרש ר' דוסתאי דמן בירי למה דוד דומה לסוחר כותי אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע [13]שגיאות מי יבין [א"ל] שביקי לך ומנסתרות נקני שביקי לך גם מזדים חשוך עבדך שביקי לך אל ימשלו בי [א] אז איתם דלא לישתעו בי רבנן שביקי לך [ב] ונקיתי מפשע רב [7]שלא יכתב סרחוני אמר לו א"א ומה יו"ד שנטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו שנאמר [14]ויקרא משה להושע בן נון יהושע כל הפרשה כולה עאכ"ו ונקיתי מפשע רב אמר לפניו רבש"ע מחול לי על אותו עון כולו אמר כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו [15]היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא על אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה א"ל כל הכי נטרד ההוא גברא א"ל קבל עליך יסורין קבל עליו [7]אמר רב יהודה אמר רב ששה חדשים נצטרע דוד ונסתלקה הימנו שכינה ופירשו ממנו סנהדרין נצטרע דכתיב [16]תחטאני באזוב ואטהר תכבסני ומשלג אלבין נסתלקה הימנו שכינה דכתיב [17]השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני ופרשו ממנו סנהדרין דכתי' [18]ישובו לי יראיך וגו' ששה חדשים מנלן דכתי' [19]והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה

בחברון

בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים. מדהכא משיב להו ובאידך קרא לא משיב להו ש"מ לא היה מלכותו שלימה שנצטרע אותן ו' חדשים: **ה"ג אכל בחיי נבך אני מודיע** ולא גרסינן **לך: כ"ד רננות.** בין תפלה תחנה ורנה איכא כ"ד: **וילך אלישע דמשק להיכא אזל: שואבת.** מגבהת מתכת בלא נגיעה כעין אותה שלוועזין קלאמנים"ה בלע"ז ועל ידי אותה אבן העמיד עגלים של ירבעם באויר: **רננן דחה מקמיה.** התלמידים דחה מישיבתו של אליעזר: **לר ממנו.** מכלל דעד האידנא לא הוה לר: **הואל וקא.** השבע שאליעזר שלחך: **ויפלר בו.** גחזי: **העמ לקחת את הכסף והבגדים וגו'.** שמנה דבריס קא משיב בהאי קרא: **וגחזי מי שקל כולי האי.** מנעמן כסף ובגדים הוא דשקל דכתיב ויאר כבריס וגו': **אוסף שעה.** היה אליעזר עוסק בפרק שמונה שרצים אמר לו הגיע עת ליטול שכר פרק שמונה שרצים שעסקתי וכו' ולהכי כתב בהאי קרא שמנה דבריס כנגד אותו פרק כלומר בכסף ובגדים שקבלת ממנו מנעמן סבור אתה לקנות דבריס הללו להיותם לך שכר שמונה שרצים:[ט] **יאר.** תאותו אם מרחיקה ממנו לגמרי ממעט ישיבת עולם ואם מקרבה לגמרי בא לידי איסור שאינו יכול לכבוש יארו מדבר עבירה: **פינוק ואשה.** דעתן קלה ואם תדחה אותם מטורדן מן העולם: **חלה.** חד. חליו תרי. אשר ימות בו תלת: **בעא רחמי דלהוי חולשא.** כדי שיהא פנאי לבניו לבא כל אחד ואחד ממקומו להיות עליו בשעת מיתה שכיון שרואין שנפל למטה יודעין שימות ומתקבצין ובאין: **מפפא.** מתרפא: **מתני' לא ידון רוחי לא דין ולא רוח.** שאין עומדין בדין ואין להם רוח להיות עם הצדיקים שיש להם חלק: **ויפץ [ה'] אותם ומשם הפילם.** ויפץ] בעולם הזה ומשם הפילם בעולם הבא: **אלו ואלו.** אנשי דור המבול ואנשי סדום ובחדא פליג ר' נחמיה:

רשעים

לחסדי דויד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד בשולי קדירה וידעו כל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו העון גחזי דכתיב [ע]וילך אלישע דמשק להיכא אזל [ז]א"ר יוחנן שהלך להחזיר גחזי בתשובה ולא חזר אמר לו חזור בך אמר לו כך מקובלני ממך [ח]א[ח]החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה מאי עבד איכא דאמרי אבן שואבת תלה לחטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ואיכא דאמרי שם חקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת אנכי ולא יהיה לך וא"ד רבנן דחה מקמיה שנאמר [7]ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה [נא] המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד השתא לא הוו (פיישי) [צר] [י]תנו רבנן לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא כאלישע שדחפו לגחזי בשתי ידים [י] גחזי דכתיב [8]ויאמר נעמן הואל [כ]וקח כברים (ויפצר) [ויפרץ] בו ויצר כברים כסף וגו' ויאמר אליו אלישע מאין גחזי ויאמר לא הלך עבדך אנה ואנה ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות ומי שקל כולי האי כסף ובגדים הוא דשקל אמר רבי יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים נעמן שר צבא מלך ארם היה מצורע אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא ישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך כי אתא א"ל זיל טבול בירדן א"ל אחוכי קא מחייכת בי אמרי ליה הנהו דהוו בהדיה מאי נפקא לך מינה זיל נסי אזל וטבל בירדנא ואיתסי אתא אייתי ליה כל הני דנקיט לא צבי לקבולי מיניה גחזי איפטר מקמיה אלישע אזל שקל מאי דשקל ואפקיד כי אתא חזייה אלישע לצרעת דהוה פרחא עילויה רישיה א"ל רשע הגיע עת ליטול שכר שמנה שרצים וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם ויצא מלפניו מצורע כשלג: [9]וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער אמר ר' יוחנן גחזי ושלשה בניו: [כ]רבי יהושע בן פרחיה מאי הוא כדקטלינהו ינאי מלכא לרבנן אזל רבי יהושע בן פרחיה וישו לאלכסנדריא של מצרים כי הוה שלמא שלח לי' שמעון בן שטח מיני ירושלים עיר הקודש ליכי אלכסנדריא של מצרים אחותי בעלי שרוי בתוכך ואנכי יושבת שוממה קם אתא ואתרמי לי' ההוא אושפיזא עבדו לי' יקרא טובא אמר כמה יפה אכסניא זו אמר לי' רבי עיניה טרוטות אמר לי' רשע בכך אתה עוסק אפיק ארבע מאה שיפורי ושמתיה אתא לקמיה כמה זמנין אמר לי' קבלן לא הוה קא משגח ביה יומא חד הוה קא קרי קריאת שמע אתא לקמיה סבר לקבולי אחוי לי' בידיה הוא סבר מידחא דחי לי' אזל זקף לבינתא והשתחוה לה אמר ליה הדר בך אמר ליה כך מקובלני ממך כל החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה [י] והדיח את ישראל [כ]: תניא [ל]א"ר שמעון בן אלעזר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת [ת]ת"ר ג' חלאים חלה אלישע אחד שגירה דובים בתינוקות ואחד שדחפו לגחזי בשתי ידים ואחד שמת בו [שנא' [10]ואלישע חלה את חליו וגו'] [כ]עד אברהם לא היה זקנה כל דחזי לאברהם אמר האי יצחק אמר האי אברהם [כ]בעא אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה שנאמר [11]ואברהם זקן בא בימים עד יעקב לא הוה חולשא בעא רחמי והוה חולשא שנאמר [12]ויאמר ליוסף הנה אביך חולה עד אלישע לא הוה אינש חליש [כ]דמיתפח ואתא אלישע ובעא רחמי ואיתפח שנא' ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו [כ]: **מתני'** דור המבול אין להם חלק לעוה"ב ואין עומדין בדין שנא' [13]לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא שנאמר [14]ויפץ ה' אותם משם על פני כל הארץ [כ](וכתיב ומשם הפיצם) ויפץ ה' אותם בעוה"ז ומשם הפיצם ה' לעולם הבא אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא שנא' [15]ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד רעים בעולם הזה וחטאים לעולם הבא אבל עומדין בדין ר' נחמיה אומר אלו ואלו אין עומדין בדין שנאמר [16]על כן לא יקומו

רשעים

לב א מיי' פ"ד מהל' תשובה הלכה ח:

תורה אור השלם

1. בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ עַל יְהוּדָה שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וּבִירוּשָׁלִַם מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה:
שמואל ב ה ה
2. עֲשֵׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שֹׂנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי אַתָּה יְיָ עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי: תהלים פו יז
3 שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה:
תהלים כד ז-ח
4 שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:
תהלים כד ט-י
5. יְיָ אֱלֹהִים אַל תָּשֵׁב פָּנַי מְשִׁיחֶיךָ זָכְרָה לְחַסְדֵי דָוִיד עַבְדֶּךָ:
דברי הימים ב ו מב
6. וַיָּבֹא אֲלִישָׁע דַּמֶּשֶׂק וּבֶן הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם חֹלֶה וַיֻּגַּד לוֹ לֵאמֹר בָּא אִישׁ הָאֱלֹהִים עַד הֵנָּה:
מלכים ב ח ז
7. וַיֹּאמְרוּ בְנֵי הַנְּבִיאִים אֶל אֱלִישָׁע הִנֵּה נָא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים שָׁם לְפָנֶיךָ צַר מִמֶּנּוּ: מלכים ב ו א
8. וַיֹּאמֶר נַעֲמָן הוֹאֵל קַח כִּכָּרַיִם וַיִּפְרָץ בּוֹ וַיָּצַר כִּכָּרַיִם כֶּסֶף בְּשֹׁנֵי חֲרִיטִים וְשִׁתֵּי חֲלִפוֹת בְּגָדִים וַיִּתֵּן אֶל שְׁנֵי נְעָרָיו וַיִּשְׂאוּ לְפָנָיו: וַיָּבֹא אֶל הָעֹפֶל וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּפְקֹד בַּבָּיִת וְיַשַּׁלַּח אֶת הָאֲנָשִׁים וַיֵּלֵכוּ: וְהוּא בָא וַיַּעֲמֹד אֶל אֲדֹנָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלִישָׁע מֵאַיִן גֵּחֲזִי וַיֹּאמֶר לֹא הָלַךְ עַבְדְּךָ אָנָה וָאָנָה: וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא לִבִּי הָלַךְ כַּאֲשֶׁר הָפַךְ אִישׁ מֵעַל מֶרְכַּבְתּוֹ לִקְרָאתֶךָ הֵעֵת לָקַחַת אֶת הַכֶּסֶף וְלָקַחַת בְּגָדִים וְזֵיתִים וּכְרָמִים וְצֹאן וּבָקָר וְעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת: וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ וּבְזַרְעֶךָ לְעוֹלָם וַיֵּצֵא מִלְּפָנָיו מְצֹרָע כַּשָּׁלֶג:
מלכים ב ה כג-כז
9. וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד מָתְנוּ: מלכים ב ז ג
10. וְאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ וַיֵּרֶד אֵלָיו יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּבְךְּ עַל פָּנָיו וַיֹּאמַר אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו: מלכים ב יג יד
11. וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְיָ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל:
בראשית כד א
12. וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶת אֶפְרָיִם: בראשית מח א
13. וַיֹּאמֶר יְיָ לֹא יָדוֹן רוּחִי בָּאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה: בראשית ו ג
14. וַיָּפֶץ יְיָ אֹתָם מִשָּׁם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וַיֶּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר: בראשית יא ח
15. וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיְיָ מְאֹד: בראשית יג יג
16. עַל כֵּן לֹא יָקוּמוּ רְשָׁעִים בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת צַדִּיקִים: תהלים א ה

לעזי רש"י

קלאמניס"ה [ימנ"ט]. מגנט, אבן-שואבת.

מוסף רש"י

מחול לי על אותו עון. דכת שבע (שבת ל.). דבקו שערים. של בית קדשי הקדשים (שם) שדבקו מאליהן, שלא הקב"ה להניח שלמה לידי כך שיהא מוכיר שם דוד אביו ויפתחהו כדי לחודיע לכל הטעלה שמחל עון של בת שבע (מו"ק ט. מכת"י). עשרים וארבעה רננות. נאותה תפלה בויעמוד שלמה איכא כ"ד בין תפלה רנה ותחנה, ומאן דמפרש כ"ד רננות הייט בין י"ח ברכות ושמה דתעניות, אינו אלא טוטיה, דתפלת י"ח אכתי בימי שלמה לא אתקין, ועוד דאמר בתפלת השחר (ברכות כט.) בהדיא הני כ"ד דתעניות כנגד מי, א"ל חניא (לפניו ר' אליעזר) כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה, אלמא כ"ד רננות לאו הייט כ"ד ברכות דתעניה (מו"ק ט. מכת"י וכעי"ז שבת שם). שונאי דוד. משפחת שאול, שמעי וכיוצא בו (שבת שם). החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. שלא יהא הוא גנן עדן ותלמידיו גנייהנם, שנאמר (משלי כח) אדם עשוק בדם נפש עד בור יוסו אל יתמכו בו (אבות פ"ה מי"ח). אבן שואבת. שמגבהת את המתכת מן האדמה ומעמידתו באויר, וע"י אותו אבן העמיד את העגלים של ירבעם באויר בשמים לפניו, דכתיב לאחר שפיקם ממנו המקום אשר אתמו יושבים, בית המדרש של רבנן, לר ממנו, שנתוספו התלמידים שהיה גחזי דוחה (שם). ומי שקל כולי האי. בהאי קרא כתיב שמנה דבריס, כסף ובגדים ולאן ובקר ועבדים ושפחות וזיתים וכרמים (שם). כסף ובגדים הוא דשקל. דכתיב ויאר כבריס כסף בשני מריטים ושתי חליפות בגדים (שם). בשמונה שרצים. בפרק שמנה שרצים (שם). הגיע עת ליטול שכר. תורתך

ח) שבת ג. ע"ש, **ט)** שם מו"ק טו., **י)** אין זה לשון המקרא וכך הוא לשון המקרא ויבא אליעזר (מ"ב ח') וגו' ועיי' רש"א בח"א, **ל)** סוטה מז. [ע"ש], **כ)** [יומא פז.], **ו)** סוטה מז., **ז)** ולא כר' יהושע בן פרחיה שהתפו לישו העולרי בשתי ידיה (הושמטו ע"י הלמודה ועוסף כאן עפ"י ויליליה כ"פ וס"ל), **מ)** בקרא קק, **נ)** מכאן עד אח יפרכאל הושמטו ע"י הלמודה והועתק ע"פ ויליליה כ"פ וס"ל, **ס)** [אמות ס"ב סוטה מז.], **ע)** [סוטה מז.], **פ)** [ב"מ פז.], **צ)** נלדעת הערוך בערך תפח גרס הכא ואיתפח כמו בסמוך], **ק)** [מכלל דתלה חלי אחריתא כך איתא בב"מ פז.], **ר)** [בסדר המשנה ל"ע], **ש)** יגאי מלכא. כהן גדול היה וקטל כולהו רבנן במסכת קידושין [סו.]: שמעון בן שטח. אחי אשתו של יגאי המלך במסכת ברכות [שם.] והוא לא כרת. ערוטות. עגולות: אחוי ליה. רבי יהושע בן פרחיה בדיה לנקבלוהי: (ס"ל והושמטו ע"י הלמודה),

רשעים דור המבול. דכתיב [בהו] כי רבה רעת האדם (בראשית ו): **וחטאים אנשי סדום.** דכתיב בהו רעים וחטאים (שם יג): **אינו עומדים הם לו'.** שחיין ונדונים: **גמ' נשמתן קשה להם בגיהנם.** נשמת עצמן שרפתן דכתיב רוחכם אש תאכלכם (ישעיה לג): **כשביל גלגל העין.** שרואין טובתן שלימה והיו גובהין עיניהם ומגאפין אחר עיניהם: **במים שדומה לגלגל העין.** מעינות שנובעין ממקום קטן כמו עין: **שלשה נשפיירו.** מאותן מעינות של דור המבול שהיו חמין כדאמר לקמן [ע"כ] ברותחין קלקלו ברותחין נדונו: **וכולן חזרו.** להזדווג עם מיניהם: **חוץ מחושלמי.** עוף הוא שאוחז עדיין תרבות רעה שמזדווג עם הכל. חושלמי עוף אחד וכמסכת חולין (דף סב:) גבי שמונה ספיקות איתא והרגוא חושלמי ומרדא ודרכו של אותו עוף להרביע כל הבריות: **שזקף.** החמס עצמו כמקל והיינו החמס קס למטה רשע: **לא מסס.** אין תועלת לא בהס ולא בהמונם ולא במשאם: **מהמהם.** אשטרי"א בלע"ז: **כי נחמתי כי עשיתים ונח.** סמוכין דרש: **יפה עשיתי וכו'.** שאיבדתי דרך רשעים כזה: **לא יפה עשיתי.** דאפשר היו חוזרין: **לא שכן.** אילו הוה בדורות אחרים היה לדיק יותר: **פלייטון.** בושם שריחו נודף ואינו אפרסמון: **מקיפה.** מגיף כמו ויגף הכרזל דמתרגמינן וקפא (מלכים ב ו): **כזיקין.** נודות: **לא יפנה דרך כרמים אמרו לו ומי מעכב.** [מיל] שאינו עושה אם יש בידו כח לעשות כך: **[פרידה] אחת יש לי להוציא מכם.** מתושלח הצדיק ימות קודם ולא יהיה נדון עמכם: א"כ

רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים על כן לא יקומו רשעים במשפט זה דור המבול וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום אמרו לו אינם עומדין בעדת צדיקים אבל עומדין בעדת רשעים [ו] (מרגלים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר [1] וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' וימותו בעולם הזה במגפה לעולם הבא) [א] דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין שנאמר [2] במדבר הזה יתמו ושם ימותו דברי רבי עקיבא ר' אליעזר אומר עליהם הוא אומר [3] אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח [ב] עדת קרח אינה עתידה לעלות שנאמר [4] ותכס עליהם הארץ בעולם הזה ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא דברי ר"ע ר"א אומר עליהם הוא אומר [5] ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: **גמ'** [ג] ת"ר דור המבול אין להם חלק לעולם הבא שנאמר [6] וימח את כל היקום אשר על פני האדמה וימח את כל היקום בעולם הזה וימחו מן הארץ לעולם הבא דברי ר"ע ר"י בן בתירא אומר לא חיין ולא נדונין שנאמר [7] לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח דבר אחר לא ידון רוחי שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה ר' מנחם [ג] בר יוסף אומר אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים נשמתן קשה להם בגיהנם שנאמר [8] תהרו [7] חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם ת"ר [ד] דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם [9] בתיהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם וכתיב [10] שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל וכתיב [11] ישלחו כצאן עוילהם וילדיהם ירקדון וכתיב [12] ישאו בתוף וכנור וישמחו לקול עוגב וכתיב [13] יבלו [ג] ימיהם בטוב [ד] ושנותם בנעימים וכתיב וברגע שאול יחתו והיא גרמה שאמרו לאל [14] סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו אמרו כלום צריכין אנו לו אלא לטיפה של גשמים יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהן אמר הקב"ה בטובה שהשפעתי להן בה מכעיסין אותי ובה אני דן אותם שנאמר [15] ואני הנני מביא את המבול מים ר' יוסי אמר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין שדומה למים [שנאמר [16] ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו] לפיכך דן אותן במים שדומה לגלגל העין שנאמר [17] נבקעו כל מעינות תהום רבה [ד] וארבות השמים נפתחו א"ר יוחנן דור המבול ברבה קלקלו וברבה נידונו ברבה קלקלו שנאמר [18] ויראה ה' כי רבה רעת האדם וברבה נידונו שנאמר כל מעינות תהום רבה א"ר יוחנן שלשה נשתיירו מהם בלועה דגדר וחמי טבריא ועיניא רבתי דבירם [19] כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ א"ר יוחנן מלמד שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה והכל על אדם ואדם על הכל א"ר אבא בר כהנא וכולם חזרו חוץ מתושלמי [20] ויאמר [ה] ה' לנח קץ כל בשר בא לפני א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחה של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל שנאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ וכתיב [21] החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא [ו] נה בהם א"ר אלעזר מלמד שזקף עצמו כמקל ועמד לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם [ז] (ואף על נח נחתם גזר דין שנא' ולא נח בהם) תנא דבי ר' ישמעאל אף על נח נחתך גזר דין אלא שמצא חן בעיני ה' שנאמר [22] נחמתי כי עשיתים ונח מצא חן בעיני ה' [23] וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ כי אתא רב דימי אמר אמר הקב"ה יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ מאי משמע כתיב הכא וינחם ה' וכתיב התם [24] וינחם אותם וידבר על לבם ואיכא דאמרי לא יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ כתיב הכא וינחם וכתיב התם [25] וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו [26] אלה תולדות נח [נח איש צדיק תמים היה בדורותיו] א"ר יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים וריש לקיש אמר בדורותיו כ"ש בדורות אחרים א"ר חנינא משל דרבי יוחנן למה הדבר דומה לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ במקומה ריחה נודף שלא במקומה אין ריחה נודף א"ר אושעיא משל דריש לקיש למה הדבר דומה לצלוחית של פלייטון שהיתה מונחת במקום הטנופת במקומה ריחה נודף וכ"ש במקום הבוסם וימח את כל היקום אשר על פני האדמה אם אדם חטא בהמה מה חטאה תנא משום רבי יהושע בן קרחה משל לאדם שעשה חופה לבנו והתקין מכל מיני סעודה לימים מת בנו עמד (ובלבל) [ופזר] את חופתו אמר כלום עשיתי אלא בשביל בני עכשיו שמת חופה למה לי אף הקב"ה אמר כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל אדם עכשיו שאדם חוטא בהמה וחיה למה לי [27] מכל אשר בחרבה מתו [ז] ולא דגים שבים דרש ר' יוסי דמן קסרי מאי דכתיב [28] קל הוא על פני מים תקולל חלקתם בארץ מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואומר להם עשו תשובה ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול ומקפה נבלתכם על המים כזיקין שנאמר קל הוא על פני מים ולא עוד אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם שנאמר תקולל חלקתם בארץ לא יפנה דרך כרמים מלמד שהיו מפנים דרך כרמים [ח] [ה] אמר לו ומי מעכב אמר להם פרידה אחת יש לי להוציא מכם

א"כ

1. וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי
דִּבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה
לִפְנֵי יְיָ: במדבר יד לו
2. אֲנִי יְיָ דִּבַּרְתִּי אִם לֹא
זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל הָעֵדָה
הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים
עָלַי בְּמִדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ
וְשָׁם יָמוּתוּ:
במדבר יד לה
3. אִסְפוּ לִי חֲסִידַי כֹּרְתֵי
בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח:
תהלים נ ה
4. וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר
לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה וַתְּכַס
עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיֹּאבְדוּ
מִתּוֹךְ הַקָּהָל:
במדבר טז לג
5. יְיָ מְמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד
שְׁאוֹל וַיָּעַל:
שמואל א ב ו
6. וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם
אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה
מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד
רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם
וַיִּמָּחוּ מִן הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר
אַךְ נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ
בַּתֵּבָה: בראשית ז כג
7. וַיֹּאמֶר יְיָ לֹא יָדוֹן רוּחִי
בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא
בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה
וְעֶשְׂרִים שָׁנָה:
בראשית ו ג
8. תַּהֲרוּ חָשֵׁשׁ תֵּלְדוּ קַשׁ
רוּחֲכֶם אֵשׁ תֹּאכַלְכֶם:
ישעיהו לג יא
9. בָּתֵּיהֶם שָׁלוֹם מִפַּחַד
וְלֹא שֵׁבֶט אֱלוֹהַּ
עֲלֵיהֶם: איוב כא ט
10. שׁוֹרוֹ עִבֵּר וְלֹא יַגְעִיל
תְּפַלֵּט פָּרָתוֹ וְלֹא
תְשַׁכֵּל: איוב כא י
11. יְשַׁלְּחוּ כַּצֹּאן
עֹלְלֵיהֶם וְיִלְדֵיהֶם
יִרְקֹדוּן: איוב כא יא
12. יִשְׂאוּ כְתֹף וְכִנּוֹר
וְיִשְׂמְחוּ לְקוֹל עוּגָב:
איוב כא יב
13. אִם יִשְׁמְעוּ וְיַעֲבֹדוּ
יִכְלוּ יְמֵיהֶם בְּטוּב
וּשְׁנֵיהֶם בַּנְּעִימִים:
איוב לו יא
14. וַיֹּאמְרוּ לָאֵל סוּר
מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא
חָפָצְנוּ: איוב כא יד
15. וְאָנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת
הַמַּבּוּל מַיִם עַל הָאָרֶץ
לְשַׁחֵת כָּל בָּשָׂר אֲשֶׁר בּוֹ
רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם
כֹּל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ יִגְוָע:
בראשית ו יז
16. וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים
אֶת בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת
הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים
מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ:
בראשית ו ב
17. בַּשְּׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת
שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בַּחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ
כָּל מַעְיְנֹת תְּהוֹם רַבָּה
וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ:
בראשית ז יא
18. וַיַּרְא יְיָ כִּי רַבָּה רָעַת
הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל יֵצֶר
מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל
הַיּוֹם: בראשית ו ה
19. וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת
הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי
הִשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת
דַּרְכּוֹ עַל הָאָרֶץ:
בראשית ו יב
20. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ
קֵץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי
מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס
מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם
אֵת הָאָרֶץ:
בראשית ו יג
21. הַחָמָס קָם לְמַטֵּה
רֶשַׁע לֹא מֵהֶם וְלֹא מֵהֲמוֹנָם וְלֹא מֶהֱמָתָם וְלֹא בָהֶם:יחזקאל ז יא
22. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶמְחֶה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם:בראשית ו ז
23. וַיִּנָּחֶם יְיָ כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל לִבּוֹ: בראשית ו ו
24. וְעַתָּה אַל תִּירָאוּ אֲנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת טַפְּכֶם וַיְנַחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל לִבָּם: בראשית נ כא
25. וַיִּנָּחֶם יְיָ עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: שמות לב יד
26. אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ: בראשית ו ט
27. כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ: בראשית ז כב
28. קַל הוּא עַל פְּנֵי מַיִם תְּקֻלַּל חֶלְקָתָם בָּאָרֶץ לֹא יִפְנֶה דֶּרֶךְ כְּרָמִים: איוב כד יח

א) [ירושלמי ל"ג מרגליס וכו'], **ב)** [תוספתא פי"ג], **ג)** [ל"ל ברבי יוסי וכ"ל בילקוט], **ד)** [משש מין מוץ שוח לילקן], **ה)** [תוספתא דסוטה פ"ג], **ו)** [אין זה בהגך פסוקים אלא בסימן לו פי"א כתיב יכלו ימיהם בטוב ושניהם בנעימים], **ז)** [ל"ל אלהים], **ח)** [אין בהם עוד אחרי מגעגע ומתן לב אלי כך פירש"י שם], **ט)** [בע"י ובילקוט ליתא לכל אותן עשרה תיבות], **י)** קידושין יג. זבחים קיג:, **כ)** [ל"ל אמרו וכ"א בע"ין],

הגהות הגר"א

[א] גמ' דור המדבר נרשם עליו אות ב: **[ב]** שם עדת קרח. נרשם עליו אות ג: **[ג]** שם ימיהם בטוב. נ"ל בטוב ימיהם: ושנותם בנעימים וכתיב נמתק: **[ד]** שם וארבות השמים נפתחו. נמתק וע"כ ויסכלו מעיינות תהום: **[ה]** שם מלמד שהיו מפנים דרך כרמים. נמתק:

לעזי רש"י

אשטרי"א [אישטר"א]. הוריה, מהות, ישות.

1. לִפְיד בּוּז לְעַשְׁתּוּת שַׁאֲנַן נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל:
איוב יב ה
2. וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֵת כָּל הַחַיָּה וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל הָאָרֶץ וָיָשֹׁכּוּ הַמָּיִם:
בראשית ח א
3. וַיִּתְלוּ אֵת הָמָן עַל הָעֵץ אֲשֶׁר הֵכִין לְמָרְדֳּכָי וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה:
אסתר ז י
4. וַיְהִי לִשְׁבֻעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל הָיוּ עַל הָאָרֶץ:
בראשית ז י
5. מִכֹּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשָּׁתוֹ וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ:
בראשית ז ב
6. עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ מִבַּית וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר:
בראשית ו יד
7. צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִים וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ:
בראשית ו טז
8. וַיְשַׁלַּח אֶת הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ:
בראשית ח ז
9. וַהֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי בָנֶיךָ אִתָּךְ:
בראשית ו יח
10. צֵא מִן הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתֶּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי בָנֶיךָ אִתָּךְ:
בראשית ח טז
11. וַיְשַׁלַּח אֶת הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה:
בראשית ח ח
12. וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ:
בראשית ח יא
13. שָׁוְא וּדְבַר כָּזָב הַרְחֵק מִמֶּנִּי רֵאשׁ וְעֹשֶׁר אַל תִּתֶּן לִי הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי:
משלי ל ח
14. כָּל הַחַיָּה כָּל הָרֶמֶשׂ וְכָל הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה:
בראשית ח יט
15. וָאֹמַר עִם קִנְּי אֶגְוָע וְכַחוֹל אַרְבֶּה יָמִים:
איוב כט יח
16. לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְיָ לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד אֲשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ:
תהלים קי א
17. מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק יִקְרָאֵהוּ לְרַגְלוֹ יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמְלָכִים יִרְדֶּ יִתֵּן כֶּעָפָר חַרְבּוֹ כְּקַשׁ נִדָּף קַשְׁתּוֹ:
ישעיהו מא ב

מסורת הש"ס

א"כ לא נפנה דרך כרמים. [כלומר לא נסור ולא נפנה את דרך הכרמים] אלא כל שעה נלך בהם. כלומר א"כ לא נלך דרך כבושה ולא נחזור מסורינו אלא נלך ונקלקל השורה דרכיה משובשים בקוצים וברקנים כעין שבילי כרמים: **לעשפות.** כמו עשמונות שיושבין שאנן וחושבין מחשבות רעות: **עליה שמה.** אין אם שולט בה: **מבין עקבי רגליכם.** בשכבת זרע שלכם יכול למחות אתכם. ל"א מבין עקבי רגליכם מן הרגל יוצא ממש מים אם היה רולה ואי אפשר [1] לכפות רגליכם בעששיות: **בשכבת זרע.** רותחין ועבין היו. עבין ל"ג ופי' הוא: **חמת המלך שלכה.** נתה מרתחו. ה"ג מים נחו מרותחן: **סדרי בראשית.** והיינו לשבעת הימים סדר שבעת ימי בראשית שיהה להם: **זמן קטן אחר זמן גדול.** בתחילה אמר להן והיו ימיו מאה ועשרים שנה כשעבר זמן זה ולא שבו לטובה חזר וקבע להם זמן קטן: **אישות לבהמה מי אית ליה.** נקבה אחת נשכבת לכמה זכריס ואין זו אישות: **שלא נעבדה בהן עבירה.** שלא נזקקו אלא לבן זוגם: **מבליגה.** עץ הוא: **במופר לי.** אפי' באשתי אני אסור: **בני נח.** שם וחם ויפת): **רק.** רוקק זרע מפיו לפיה של נקבה: **לקה בעורו.** שיצא ממנו כוש: **מאפו.** גבי עורב לא כתיב מאתו מכאן שדיתים כו' כלומר הנאה הוא שדרים אצלם שמכירים בצדיקים כדאמרי' בדוכתי אחריתא: **זיפ טרף בפיה.** בפיה היתה שותלת מזון טרף של זית: **למשפחותיהם יצאו מן התיבה.** אלמא כל חד וחד בפני עצמו היה ולא היו אוכלין כולם באכזם אחד אלא משפחות [משפחות] היו שרויין: **א"ל אליעזר.** [עבד אברהם]: **נשם רבא.** גדול(ה) בנו של נח: **היכי הויתון.** היאך הייתם יכולין להכין ענייניכם בך לעשות לכל בריה ובריה תפלה: **זקיפא.** שם בריה: **פאלי.** מחתך כמו פלי פלויי במסכת נדה (דף כא.): **אישתא זינתיה.** חמה אחזתו וזנהו ולא היה חושש לדרוש משאר בהמות: **לא בליר משיתא ולא טפי מתריסר זיינא אישתא.** אין לך חמה קלה שלא תהא חמימותו יכולה לזונו ששת ימים שלא ימות בלא מאכל ואין לך חמה שיכולה לזון יותר מי"ב ימים בלי מאכל ומשתה כ"ש(ו). ואית דגרסי לא פחות משיתא ירחי ולא טפי מתריסר זנתא אשתא ואמרי קאי כלומר לא פחות משתה חדשים ולא יותר מי"ב חדשים ולא נהירא לי: **אורשינא.** עוף ושמו חול בלשון המקרא ואינו מת לעולם: **בספנא.** בחדר ספון ומתוקן לו: **[נאוס ה' כו'].** אליעזר אמר פסוק זה. נאס ה' לאדני אמר הקב"ה לאברהם (ז) שב לימיני אדני וכו': **ממזרא.** זה אברהם שבא מארם נהריים שהוא במזרח דכתיב (במדבר כג) מן ארם ינחני בלק מלך מואב וגו': **כל דהוה סלקא ליה.** כל דבר המתורע ליה: בהדי

א"כ לא נפנה דרך כרמים דרש רבא מאי דכתיב [1]לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם ואמר להם דברים שהם קשים כלפידים והיו (בוזים) [מבזין] אותו אמרו לו זקן תיבה זו למה אמר להם הקב"ה מביא עליכם את המבול אמרו מבול של מה אם מבול של אש יש לנו דבר אחר ועליתה שמה ואם של מים הוא מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בהם את הארץ ואם מן השמים הוא מביא יש לנו דבר ועקב שמו ואמרי לה עקש שמו אמר להם הוא מביא מבין עקבי רגליכם שנאמר [1]נכון למועדי רגל תניא מימי המבול קשים כשכבת זרע שנאמר נכון למועדי רגל (ז)אמר רב חסדא ברותחין קלקלו בעבירה וברותחין נידונו כתיב הכא [2]וישכו המים וכתיב התם [3]וחמת המלך שככה [4]ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ (ז)מה טיבם של שבעת הימים אמר רב אלו ימי אבילות של מתושלח ללמדך שהספדן של צדיקים מעכבין את הפורענות לבא דבר אחר לשבעת ששינה עליהם הקב"ה סדר בראשית שהיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח דבר אחר שקבע להם הקב"ה זמן גדול ואח"כ זמן קטן ד"א לשבעת הימים שהטעימם מעין העולם הבא כדי שידעו מה טובה מנעו מהן [5]מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו אישות לבהמה מי אית לה (ז)א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן [7]מאותם שלא נעבדה בהם עבירה מנא ידע אמר רב חסדא שהעבירן לפני התיבה כל שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעבדה בהם עבירה וכל שאין התיבה קולטתו בידוע שנעבדה בה עבירה רבי אבהו אמר מאותן הבאין מאיליהן [6]עשה לך תיבת עצי גופר מאי גופר (ז)אמר רב אדא (ז)אמרי דבי ר' שילא זו מבליגה ואמרי לה גולמיש [7]צוהר תעשה לתיבה א"ר יוחנן אמר לו הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות ומרגליות כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים ואל אמה תכלנה מלמעלה דבהכי [הוא] דקיימא תחתיים שנים ושלישים תעשה תנא תחתיים לזבל אמצעיים לבהמה עליונים לאדם [8]וישלח את העורב אמר ר"ל תשובה ניצחת השיבו עורב לנח אמר לו רבך שונאני ואתה שנאתני רבך שונאני מן הטהורין שבעה מן הטמאים שנים ואתה שנאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים אם פוגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצא עולם חסר בריה אחת או שמא לאשתי אתה צריך אמר לו רשע במותר לי נאסר לי בנאסר לי לא כ"ש ומנלן דנאסרו דכתיב [9]ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך וכתיב [10]צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך וא"ר יוחנן מיכן אמרו שנאסרו בתשמיש המטה ת"ר שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו כלב ועורב וחם כלב נקשר עורב רק חם לקה בעורו [11]וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים א"ר ירמיה מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים [12]והנה עלה זית טרף בפיה (ז)א"ר אלעזר אמרה יונה לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך ואל יהיו מתוקים כדבש ומסורים ביד בשר ודם מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני הוא דכתיב [13]הטריפני לחם חוקי [14]למשפחותיהם יצאו מן התיבה א"ר יוחנן (ז)למשפחותם ולא הם אמר רב חנא בר ביזנא אמר ליה אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו מן התיבה אתון היכן הויתון א"ל צער גדול היה לנו בתיבה בריה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום שדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה האי זקיתא לא הוה ידע אבא מה אכלה יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רמונא נפל תולעתא מינה אכלה מיכן ואילך הוה גביל לה חיזרא כי מתלע אכלה אריא אישתא זינתיה דאמר רב לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זינא אישתא אורשינה אשכחיניה אבא דגני בספנא דתיבותא א"ל לא בעית מזוני א"ל חזיתיך דהות טרידא אמינא לא אצערך א"ל יהא רעוא דלא תמות שנאמר [15]ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים אמר רב חנה בר לואי אמר שם רבא לאליעזר מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבידיתו אמר ליה אייתי הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה והוה שדינן עפרא והוו חרבי גילי והוי גירי שנאמר [16]מזמור לדוד נאם ה' לאדוני שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגליך וכתיב [17]מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו (ז)נחום איש גם זו הוה רגיל דכל דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה יומא חד בעו [ישראל] לשדורי דורון לקיסר אמרי בהדי מאן

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה לשם רבא גדול. נ"ב וא"ע לעיל דף סט ע"ב:

מוסף רש"י

הבאין מאיליהן. וכל אותן שבאו אל התיבה מאליהן באו וכהן הכיר, אותן שבאו שבעה שבעה ידע שהן טהורין ושבאו שנים שנים שהן טמאין (זבחים קטז. ע"ש). **טרף בפיה.** מאמר פיה, ביקשה שיהא זית טרף שלה והיינו מזון (ערובין יח:). **בשר ודם.** נח (שם). **דכל דהוה סלקא ליה.** כל המתורע לו אפילו רעה (תענית כא.).

(1) [מוספתא דסוטה פ"ין], (2) [זבחים קטז. ע"ש], (3) [פי' בשביל שלא באו על שאינו מינו עשה להן כבוד וכתב להן אישות כבתחלה. ערוך ערך אש], (4) [ר"ש כג.], (5) [גיר' הערוך רב אמר אדרא דבי ר' שילא אמרי זו כו' ע"ש ס"ע ערך אדרא], (6) [עירובין יח: ע"ש], (7) [כתב הגאר שבע לא ידענא פירושו ועי' מהרש"ל בח"ל וגם בפענח רזא קצת בדמיקות ויתכן לפרש לולא דבריהם ע"פ האמור בחולין נח. כל בריה שאין בו עצם אינו מתקיים שנים עשר חודש והבן], (8) תענית כא. ע"ש, (9) נ"ל לחפוש, (10) [כך שמעתין], (11) [נ"ל אדוני שב לימיני וכו'],

מאן נשדר נשדר בהדי נחום איש גם זו דמלומד בנסים הוא כי מטא לההוא דיורא בעא למיבת אמרי ליה מאי איכא בהדך אמר להו קא מובילנא כרגא לקיסר קמו בליליא שרינהו לסיפטיה ושקלו כל דהוה גביה ומלנהו עפרא כי מטא להתם אישתכח עפרא אמר אחוכי קא מחייכי בי יהודאי אפקוהו למקטליה אמר גם זו לטובה אתא אליהו ואידמי להו כחד מיניהו אמר להו דילמא האי עפרא מעפרא דאברהם אבינו הוא דהוה שדי עפרא הוו חרבי גילי הוו גירי בדוק ואשכחו הכי הוה מחוזא דלא הוו קא יכלי ליה למיכבשיה שדו מההוא עפרא עליה וכבשוה עיילוהו לבי גנזא אמרי שקול דניחא לך מלייה לסיפטא דהבא כי הדר אתא אמרו ליה הנך דיורי מאי אמטית לבי מלכא אמר להו מאי דשקלי מהכא אמטאי להתם שקלי אינהו אמטו להתם קטלינהו להנך דיורי: דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא וכו': מאי עבוד אמרי דבי רבי שילא (ו) נבנה מגדל ונעלה לרקיע ונכה אותו בקרדומות כדי שיזובו מימיו (ז)מחכו עלה במערבא א"כ ליבנו אחד בטורא (ז)(אלא) א"ר ירמיה בר אלעזר נחלקו לג' כיתות אחת אומרת נעלה ונשב שם ואחת אומרת נעלה ונעבוד עבודת כוכבים ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה זו שאומרת נעלה ונשב שם [1]הפיצם ה' וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופים ורוחות ושידים ולילין וזו שאומרת נעלה ונעבוד עבודת כוכבים כי שם בלל ה' שפת כל הארץ תניא רבי נתן אומר כולם לשם עבודת כוכבים נתכוונו כתיב הכא [2]נעשה לנו שם וכתיב התם [3]ושם אלהים אחרים לא תזכירו מה להלן עבודת כוכבים אף כאן עבודת כוכבים אמר רבי יוחנן מגדל שליש נשרף שליש נבלע שליש קיים אמר רב אויר מגדל משכח אמר רב יוסף בבל (ז)וברסיף סימן רע לתורה מאי ברסיף אמר ר' אסי בור [7]שאפי: אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא וכו': ת"ר (ח)אנשי סדום אין להן חלק לעולם הבא שנאמר [4]ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד רעים בעוה"ז וחטאים לעולם הבא אמר רב יהודה רעים בגופן וחטאים בממונם רעים בגופן דכתיב [5]ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים וחטאים בממונם דכתיב [6]והיה בך חטא לה' זו ברכת השם מאד שמתכוונים וחוטאים במתניתא תנא (ט)רעים בממונם וחטאים בגופן רעים בממונם דכתיב ורעה עינך באחיך האביון וחטאים בגופן דכתיב וחטאתי לאלהים לה' (ט)זו ברכת השם מאד זו שפיכות דמים שנאמר [7]גם דם נקי שפך מנשה (בירושלים) הרבה מאד [וגו'] (ח)ת"ר אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם [8]ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש מקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה לא הדריכוהו בני שחץ לא עדה עליו שחל אמרו וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם ועפרות זהב לו למה לנו עוברי דרכים שאין באים אלינו אלא לחסרינו [מממוננו] בואו ונשכח תורת רגל מארצנו שנאמר [9]פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו דרש רבא מאי דכתיב [10]עד אנה תהותתו על איש תרצחו כולכם כקיר נטוי גדר הדחויה מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי ממון ומושיבין אותו אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלין את ממונו דרש רבא מאי דכתיב [11]חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא (ראו) [ידעו] אור מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומפקידים אצלו אפרסמון ומניחים אותו בבית גנזיהם לערב באים ומריחין אותו ככלב שנא' [12]ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר ובאים וחותרים שם ונוטלין אותו ממון [א] [13]ערום (ט)הלכו מבלי לבוש ואין כסות בקרה [14]חמור יתומים ינהגו יחבלו שור אלמנה גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו [15]והוא לקברות יובל ועל גדיש ישקוד [ב] דרש ר' יוסי בציפורי אחתרין ההיא ליליא תלת מאה מחתרתא בציפורי אתו וקא מצערי ליה אמרו ליה יהבית אורחיה לגנבי אמר להו מי הוה ידענא דאתו גנבי (ח)כי קא נח נפשיה דרבי יוסי שפעי מרזבי דציפורי דמא [ג] אמרי (ח)דאית ליה חד תורא מרעי חד יומא דלית ליה לירעי תרי יומי ההוא יתמא בר ארמלתא הבו ליה תורי למרעיה אזל שקלינהו וקטלינהו אמר להו

דאית

1. עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי שָׁם בָּלַל יְיָ שְׂפַת כָּל הָאָרֶץ וּמִשָּׁם הֲפִיצָם יְיָ עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ:
בראשית יא ט
2. וַיֹּאמְרוּ הָבָה נִבְנֶה לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה לָּנוּ שֵׁם פֶּן נָפוּץ עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ:
בראשית יא ד
3. וּבְכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ:
שמות כג יג
4. וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַיְיָ מְאֹד:
בראשית יג יג
5. אֵינֶנּוּ גָדוֹל בְּבֵית הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים:
בראשית לט ט
6. הִשָּׁמֵר לְךָ פֶּן יְהֵיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל יְיָ וְהָיָה בְךָ חֵטְא:
דברים טו ט
7. וְגַם דָּם נָקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה מְאֹד עַד אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת יְרוּשָׁלִָם פֶּה לְפֶה לְבַד מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר הֶחֱטִיא אֶת יְהוּדָה לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ:
מלכים ב כא טז
8. אֶרֶץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לָחֶם וְתַחְתֶּיהָ נֶהְפַּךְ כְּמוֹ אֵשׁ:
איוב כח ה
9. פָּרַץ נַחַל מֵעִם גָּר הַנִּשְׁכָּחִים מִנִּי רָגֶל דַּלּוּ מֵאֱנוֹשׁ נָעוּ:
איוב כח ד
10. עַד אָנָה תְּהוֹתְתוּ עַל אִישׁ תְּרֹצְחוּ כֻלְּכֶם כְּקִיר נָטוּי גָּדֵר הֲדֹחוּיָה:
תהלים סב ד
11. חָתַר בַּחֹשֶׁךְ בָּתִּים יוֹמָם חָתָמוּ לָמוֹ לֹא יָדְעוּ אוֹר:
איוב כד טז
12. יָשׁוּבוּ לָעֶרֶב יֶהֱמוּ כַּכֶּלֶב וְיִסּוֹבְבוּ עִיר:
תהלים נט ז
13. עֲרוֹם יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ וְאֵין כְּסוּת בַּקָּרָה:
איוב כד ז
14. גְּבֻלוֹת יַשִּׂיגוּ עֶדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ: חֲמוֹר יְתוֹמִים יִנְהָגוּ יַחְבְּלוּ שׁוֹר אַלְמָנָה:
איוב כד ב-ג
15. וְהוּא לַקְּבָרוֹת יוּבָל וְעַל גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד:
איוב כא לב

בהדי מאן. בדיד מי נשלח: **כי מטא לההוא דיורא.** כשהגיע לאותו מלון: **למיבת.** לנון: **שרינהו** (ו) **לסיטפיה.** התירו האלגזים והמלטופין ופתחום ונטלו כל מה שבתוכו: **אחוכי.** מלחקי: **הנך דיורי.** אותן בני הכפרים: **א"כ ליבנו אחד בטורא.** א"כ שנבנו כדי לעלות לרקיע למה בנו אותו בנקעה היה להם לבנות על אחד ההרים: **הפילם ה'.** פיזרם בכל העולם: **שדים.** יש להם צורת אדם ואוכלין ושותין כבני אדם (ח): **רוחין.** בלי גוף וצורה: **לילין.** צורת אדם אלא שיש להם כנפים במסכת נדה (דף נד.): **זו שאומרה נעבוד ע"ז כי שם בלל ה'.** בלבל לשונם כדי שלא יהא אחד מכוון לדעת חבירו לעבוד ע"ז: **שדים [נבלע].** נבלעו יסודותיה משוקעת היא בקרקע עד שלש ושלש של מעלה נשכף ושלש אמצעי קיים בקרקע ולא שיהא עומד באויר: **אויר מגדל.** מרחש המגדל (כלומר) [כמו אוירה של עיר] מי שעומד סביב למגדל ורואה אוירה ומרחה גובה שלו: **משכח.** שכן נגזר על אותו מקום שישכח ולכך הם עצמם שכחו את לשונם: **בבל וברסיף סימן רע לתורה.** שמשכחין הלמוד מפני שעומדים באויר המגדל: **למה נקרא שמה ברסיף בור שאפי.** בור שנתרוקן מימיו כלומר משכח האדם כל מה שלומד: **שאפי.** כמו (ב"מ דף ס.) השופה את היין לשון (ירמיה מח) הורק מכלי אל כלי. ומפני מה שמה בבל [שמשכחת] אמר רב יוסף כי שם בלל לפי שבלבל הקדוש ברוך הוא את לשונם לשם לכך (ט) היא משכחת: (ח) **סימן רע.** כלומר שמם סימן שכחה היא: **רעים בגופם.** שטופים בזימה: **השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' והיה כך חטא.** והיינו ממון: **ארץ ממנה יצא לחם.** ארץ שבעה וטובה היא: **ותחתיה נהפך כמו אש.** ואחר כן נהפכה: **וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם.** שיש לנו שיפוע לחם למה לנו עוברי דרכים: **ונשכח.** שלא יעברו עוברי דרכים בארצנו: **פרץ.** הקב"ה נחל גפרית ואש: **מעם גר.** ממקום הליכתו שהיה הולך למעלה והשליכו עליהם הנשכחים מני רגל ותתדלדלו (מאדם) [מארצם] ונעו לדרגון: **גר.** קורנ"ט בלע"ז כמו (שמואל ב יד) מיס הנגרים: **שהוסיפו.** תבקשו תרמיות ותואנות: **תרלאו כולכם.** ע"י קיל נטוי וגדר הדחויה: **יומם חתמו למו.** היום סותמים וסוגרין כאילו לא ידעו אור כלומר סותמין וחותמין: **אפרסמון.** שלהם להפקידו ביד בעלי ממון כדי שיהו מניחין פקדון שלהם בבית גנזיהם ובלילה מריחין האפרסמון וחותרין שם. מנהגו של מפקיד לורך וחותם: **דרש ר' יוסי.** בי מדרשא חתר בחשך בתים: **איתפרו תלת מאה מחתרתא.** ע"י ריח אפרסמון שהיו מריחין ויודעין היכן מניחין ממונם: **מי הוה ידענא דאתו גנבי.** ל"א **מי הוה ידענא דגנבי אתון: שפעי מרזבי דציפורי דמא.** דלדם גדול הוה. ואיידי דאמר לעיל איתמרו מחתרתי בציפורי דאתמרא דרבי יוסי התם הוה נקיט נמי הא מילתא דכי נח נפשיה כו' לאשמועינן דמלפורי הוה: דאית

(א) [לעיל יח: וש"נ], ב) ב"ש מ"ז, ג) [גירסת ב"ש בירושף], ד) [נ"ל הערוך ערך ברסיף שפת], ה) [תוספתא פי"ג ע"ש], ו) [תוספתא פי"ג], ז) [תוספתא פי"ג], ח) [תוספתא דסוטה פ"ג], ט) [נ"ל ילינו], י) [מ"ק כה:], כ) [נדה סט.], ל) [נ"ל לסיפטיה], מ) [מגיגה טז.], נ) בס"ת: קר, ס) [נ"ל אחר ד"ה בבבל],

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמרי דבי ר' שילא אמרי נבנה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ערום גרסם עליו אות ב: [ב] שם דרש רבי יוסי. גרסם על מיתת דרש אות א: [ג] שם אמרי דאית ליה חד. גרסם על מיתת אמרי אות ג':

לעזי רש"י

קורנ"ט. זרימה.

מוסף רש"י

לסיפטיה. אלגזו שלו (תענית כא.). **כחד מנייהו.** כאחד מאלו קיסר (שם). **מעפרא דאברהם.** שנלחם עם המלכים (שם). **גילי.** קשין (שם). **אמרי דאית ליה חד תורא כו'.** כך היה מנהגם של אנשי סדום (לקמן נמ' ב). **מרעי חד יומא.** כל בהמות העיר (נדה סט.). **ההוא יתמי.** שלא היה לו שור וכפלוהו לרעות בהמותיהן ב' ימים (שם).

דאית ליה תורה. כך היה מנהגם של אנשי סדום מי שהיה לו שור אחד רועה כל בהמות העיר יוס ג' ומי שאין לו בהמה מגלגלין עליו לרעות ב' ימים: **אמר להו.** יתמי למרי דתורה דאית ליה חד תורא כו': **דעבר במברא.** שהמעברות שלהם מימיו עזין והיו דנין כך: **דלא עבר במברא.** אלא בא דרך אחר: **דה"ל דרא דלבני.** מי שהיו לו שורת לבנים ומגבל ועושה אותן היה בא כל חד וחד ונוטל אחת: **שדי תומי או שמכי.** מי שהיה מפזר ושוטח לפניו שומיס או בצלים ליבשן כל א' וא' היה נוטל אחת: **אומר לו.** לנגזל מה חסרתי לך לא לקחתי ממך אלא שוס אחד ונמצא קרח מכאן ומכאן: **זייפא.** ומצלי דין: **יהבה ניהליה.** ויסכב עמה **עד שתהיה מעוברת: עד דקדחה. עד שתצמח אזנו: דפדע.** עשה לו פלע כמו פדעת במסכת ע"ז (דף כח.) כפרדור"א בלע"ז: **דעבר במיא.** עובר ברגליו במים: **גלגא.** מקל. ל"א אבן: **א"ל.** דייגא לאליעזר מאי האי: **א"ל.** אליעזר אגרא דמחייבת לי דשקלי לך דמא הב ליה לההוא גברא דשקל לי דמא וזוזי דידי דקיימי קיימי. ל"א ה"ג ולואי כדקאי קאי כך אמר ליה דיין מי יתן שהייתי כבתחילה(ה): **הכי אתנו בהדייהו כל מאן דמזמן.** אכסניא לבי הלולא: **נשלחו לגלימיה.** יפשיטו את בגדי אותו האיש שהזמינו: **ואתא אליעזר.** עבד אברהם: **ויתיב אסיפא דכולהו.** הלך וישב בסוף כולם: **א"ל מאן אומנך להכא: א"ל.** אליעזר למאן דיתיב גביה את זמנתני להכא: **שקל גלימיה.** דיתיב לגביה ורהט לברא שהיה מתיירא שלא ישמעו אנשי המקום שאליעזר אמר שהוא זימנו ולישלחו למאניה הלך וישב לו אצל השני ואמר כמו כן וכן לכל אחד ואחד עד דאזלי כולהו ואכל אליעזר כל הסעודה: **כי אריך גייליו ליה.** כשאורך אריוך יותר מן המטה מקצרין אותו בסכין. גייליו לשון גוץ כן שמעתי. ואית דגרסי גיידי ליה: **ומפחין ליה.** עד דמתפרקי אבריו: **ולחיב שמיה עילויה.** כדי שיכיר כל אחד וא' דינר שלו ויחזור ויטלנו: **ורפפא לא ממטו ליה.** התנו ביניהם שלא יתנו לו פת כדי שימות ברעב וכשמת אזיל כל חד וחד ושקיל לדינרא דידיה: **רגיפא.** נערה: **בחלצה.** בתוך כל שלה כשיוצאת לשאוב מים: **שפיוה.** סכו אותה: **איגר שורא.** על גג החומה: **כי רבה.** על עסקי ריבה: **רבי יהודה בן בתירא אומר ואיאבדו הרי הן כאחידה המתבקשת.** ובאין לעולם הבא שכך אמר דוד על בני קרח תעיתי כשה אובד בקש עבדך הס תעו כשה אובד ואתה ברחמיך הרבים בקש עבדך ותביאם לעוה"ב: **מצותיך לא שכחתי.** שקיימו כל מצותיך כדכתיב (במדבר טז) כי כל העדה כולם קדושים: **מקח רע.** התחיל בקטטה: **שעשה קרחה בישראל.** שנבלעו: **שהרתיה.** שהכעיס: **הקהה שיני מולידיו.** שנתביישו אבותיו במעשיו הרעים: **בקש רחמים על עצמו.** שלא יהא נמנה עמהם: **אלו מרגלים.** דלא כתיב בהן פלוני בן יעקב: **שאיבר לבבו.** חזק לבבו כמו (ישעיה מו) אבירי לב: **שיצב באחיותיו.** שעשה תשובה על שהיה עמהם תחילה בעלה: **נעשו לו פלאות.** (שפירש) [שנילל] מהם: **ראה והבין.** שאין מנהגן כשורה ופירש מהם: **אי מר רבה.** אם יגלה משה מכל מקום אתה תלמיד ואם קרח מנגלה אתה תלמיד מה לך בשררה זו: **הואי בעלה.** אני הייתי עמהן בעלה ונשבעתי להם שאם יקראוני אלך עמהם: **דכולה כנישתא קדישין.** כולם לטועים וקדושים ולא יכנסו אלי אם אני פרועה:

סתרה

1. וַיִּאמֶר יְיָ זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד:

בראשית יח כ

2. וַיְמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת הָאָרֶץ רָעָה בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְיָ: במדבר יד לז

3. וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל:

במדבר טז לג

4. יְיָ מַמִּית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל:

שמואל א ב ו

5. תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

תהלים קיט קעו

6. וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן: במדבר טז א

7. בִּסְדֹם אֵל תָּבֹא נַפְשִׁי בְּקָהָלָם אַל תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבְרִצֹנָם עִקְּרוּ שׁוֹר:

בראשית מט ו

8. וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְיָ וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קְהַל יְיָ:

במדבר טז ג

[ה] דאית ליה תורא נשקול חד משכא דלית ליה תורא נשקול תרי משכי אמרו ליה מאי האי אמר להו סוף דינא כתחילת דינא מה תחילת דינא דאית ליה תורא מרעי חד יומא דלית ליה תורי מרעי תרי יומי אף סוף דינא דאית ליה חד תורא לשקול חד דלית ליה תורא לשקול תרי דעבר במברא ניתיב חד זוזא דלא עבר במברא ניתיב תרי דהוה ליה (תורא) [דרא] דלבני אתי כל חד וחד שקל' חדא א"ל אנא חדא דשקלי דהוה שדי תומי או שמכי אתו כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא חדא דשקלי ארבע דייני היו בסדום שקראי ושקרוראי זייפי ומצלי דינא דמחי ליה לאיתתא דחברי' ומפלא ליה אמרי ליה יהבה ניהליה דניעברה ניהליך דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחבריה אמרו ליה הבה ניהליה עד דקדחא דפדע ליה לחבריה אמרי ליה הב ליה אגרא דשקל לך דמא דעבר במברא יהיב ארבעה זוזי דעבר במיא יהיב תמני זוזי זימנא חדא אתא ההוא כובס איקלע להתם אמרו ליה הב ד' זוזי אמר להו אנא במיא עברי אמרו ליה א"כ הב תמניא דעברת במיא לא יהיב [ג]פדיוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב ליה אגרא דשקיל לך דמא ותמניא זוזי דעברת במיא אליעזר עבד אברהם איתרמי התם [ג]פדיוהי אתא לקמיה דיינא א"ל הב ליה אגרא דשקל לך דמא שקל גללא [ד]פדיוהי איהו לדיינא אמר מאי האי א"ל אגרא דנפק לי מינך הב ניהליה להאי וזוזי דידי כדקיימי קיימי הויא להו פורייתא דהוו מגני עלה אורחין כי מאריך גייזי ליה כי גוץ מתחין ליה אליעזר עבד אברהם אקלע להתם אמרו ליה קום גני אפוריא אמר להון נדרא נדרי מן יומא דמיתת אמא לא גנינא אפוריא כי הוה מתרמי להו עניא יהבו ליה כל חד וחד דינרא וכתיב שמיה עליה וריפתא לא הוו ממטי ליה כי הוה מית אתי כל חד וחד שקיל דידיה הכי אתני בינייהו כל מאן דמזמין גברא לבי הילולא לשלח גלימא הוי האי הילולא אקלע אליעזר להתם ולא יהבו ליה נהמא כי בעי למסעד אתא אליעזר ויתיב לסיפא דכולהו אמרו ליה מאן אזמנך להכא א"ל לההוא [דיתיב] אתה זמנתן [אמר דילמא שמעי בי דאנא אזמינתיה ומשלחי ליה מאניה דהאי גברא] שקל גלימיה ההוא דיתיב גביה ורהט לברא וכן עבד לכולהו עד דנפקי כולהו ואכלא איהו לסעודתא הויא ההיא רביתא דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא איגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתא זיבורי ואכלוה והיינו דכתיב [1]ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ואמר רב יהודה אמר רב על עיסקי ריבה: [א] מרגלים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר [2]וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה וימותו בעולם הזה במגפה לעולם הבא: [ב] עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא [ג] שנאמר [3]ותכס עליהם הארץ בעולם הזה ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא דברי ר"ע רבי אליעזר אומר עליהם אמר הכתוב [4]ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל: ת"ר [ד]עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא שנאמר ותכס עליהם הארץ בעולם הזה ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא דברי רבי עקיבא רבי יהודה בן בתירא אומר [ה]הרי הן כאבידה המתבקשת שנאמר [5]תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי: [6]ויקח [קרח] [ו]אמר ריש לקיש שלקח מקח רע לעצמו קרח שנעשה קרחה בישראל בן יצהר בן שהרתיה עליו את כל העולם כצהרים בן קהת בן שהקהה שיני מולידיו בן לוי בן שנעשה לויה בגיהנם וליחשוב נמי בן יעקב בן שעקב עצמו לגיהנם אמר רב שמואל בר רב יצחק יעקב ביקש רחמים על עצמו שנאמר [7]בסודם אל תבא נפשי ובקהלם אל תחד כבודי בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים ובקהלם אל תחד כבודי זה עדת קרח דתן שעבר על דת אל אבירם שאיבר [ד] עצמו מעשות תשובה ואון שישב באנינות פלת שנעשו לו פלאות בן ראובן בן שראה והבין אמר רב און בן פלת אשתו הצילתו אמרה ליה מאי נפקא לך מינה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא אמר לה מאי אעביד הואי בעצה ואשתבעי לי בהדייהו אמרה [ה] ליה ידענא דכולה כנישתא קדישתא נינהו דכתיב [8]כי כל העדה כולם קדושים אמרה ליה תוב דאנא מצילנא לך אשקיתיה חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי אותבה על בבא

וסתרתה

[1] [בראשית יח כ]
[2] [במדבר יד לז]
[3] [במדבר טז לג]
[4] [שמואל א ב ו]
[5] [תהלים קיט קעו]
[6] [בראשית מט ו]
[7] [בראשית מט ו]
[8] [במדבר טז ג]

[א] [נדה סט.], [ב] [גי' ע"י פדעוהו], [ג] [גי' ע"י פדעוהו], [ד] [גי' ע"י פדעיה], [ה] [תוספת' פי"ג], [ו] [סוטה יוד:], [ז] [שייך לע"ז].

גליון הש"ס

גמ' הרי הן **כאבידה** המתבקשת. עיין מכות דף כ"ד ע"ב:

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה אמר ליה אליעזר וכו' כתחילה הס"ד ואח"כ ל"ל ד"ה כי אריך ואח"כ ל"ל ד"ה וכתיב וד"ה ורפפא ואח"כ ל"ל ד"ה הכי אתני וד"ה אזל אליעזר וד"ה אל מאן ואח"כ ל"ל ד"ה רביתא ונערה:

הגהות הגר"א

[א] גמ' מרגלים אין להם כו' עד עדת קרח. נ"מ: **[ב]** שם עדת קרח כו' לעולם הבא. נ"ב וכו': **[ג]** שם שנאמר ותכס וכו' עד ת"ר עדת. נ"מ: **[ד]** שם שאבר עצמו נ"מ: **[ה]** שם אמרי ליה. נ"מ: **[ו]** שם אמרי ליה:

לעזי רש"י

כפרדור"א [נפרדור"א]. פצינה (בפרובנסאלית).

מוסף רש"י

יעקב ביקש רחמים על עצמו. שלא יזכר שמו על מחלוקתם (במדבר טז א).

ספרה למזיה. שערה וישבה על פתח הבית כל מי שהיה בא לקרות רואה ראשה פרוע וחוזר: **מעשר.** ראשון דשקילתו אתון אמר הבו אחד מי׳ לכהן: **דגייו למזייכו.** דכתיב (במדבר ח) והעבירו תער על [כל] בשרם ומשחק בכם כאילו אתם שוטים: **כלופא.** רעי כמו בטולא דכופתא דאמרן לעיל (דף לח:). כגלל הזה אתם חשובים בעיניו: **עיולא יהב.** עין נתן בשעריכם כדי שלא יהא בכם צורה כמותו: **אמר לה.** קרח איהו נמי משה עצמו גלח כל שערו: **כיון דבולא רבולא דידיה הוא.** אינו חושש אם גילח עצמו דקאמר לנפשיה תמות נפשי עם פלשתים אגזז שערי כמותם ומה לי בכך שהם מקיימין אפילו מה שאני מצוה לשחוק אגזז עכשיו כמותם כדי להפיס דעתם: **ועוד דקאמר לו.** עשו פתיל תכלת בד׳ כנפות הבגד ואי ס״ד תכלת חשוב מפני מה לא יאמר לעשות כל הבגד כולו תכלת: **אפיק גלימא דהכלהא.** קח לך בגדיש של תכלת וכסיהו לכולהו מתיבתך וכסה בהן בגה״מ אתה וחברותך: **קנא נאשתו.** אל (הסתר) [תסתרי] עם משה. קנוי היינו התראה: **ונטה לו מחוץ למחנה.** יצא מחוץ למחנה שלא יחשדוהו עוד: **מלאן שאין מחזיקין במחלוקת.** שמחל על כבודו והוא עצמו הלך לבטל מחלוקת: **חולק על רבו.** חולק על יסיבתו: **אשר הלו על משה ועל אהרן בעדת קרח בהלוסם על ה׳.** מעלה עליהם הכתוב כאלו היו חולקים כלפי שכינה: **מריבה.** תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים: **מתרעם.** אומר על רבו שנוהג לו מדה כבושה ומדת אכזרית: **מהרהר.** מחפה עליו בדברים: **אקלידי.** מפתחות: **וקולפי.** מנעולים: **דגילדי.** כולם המפתחות והמנעולים של עור היו ואעפ״כ היו שלא מאות פרדות טעונות. ג״א דגלדא לגורך שקים והמרלופין וכיסין של עור היו: **לא מן הבלועין ולא מן השרופין.** אלא במגפה

מסורת הש״ם

א) בקרא כתיב בידיה מהרסמו, ב) [מו״ק יח:], ג) [ל״ל יוסף], ד) [בכרות כז: ע״ש], ה) פסחים קיט. ע״ש, ו) [שם], ז) ג׳ מאות לאו דוקא וכן כל שלש מאות בש״ס רשב״ס פסחים קיט., ח) נדרים לט: ע״ש, ט) [עיין קג:], י) [נדרים לט:], כ) מגילה יד., ל) ב״ב עד.,

מוסף רש״י

שאין מחזיקין במחלוקת. שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום (במדבר טז יב). זה עושרו של קרח. שעל ידי רוב ממונו נתגאה ונטרד מן הטעוה (רשב״ם פסחים קיט.). שמעמידו על רגליו. שמשמח לבו (רש״י שם). ג׳ מאות. לאו דוקא, וכן כל שלש מאות שבש״ס (רשב״ם שם). וקולפי. פותחות שקורין בלע״ז שרלור״א (רש״י שם). דגלדי. של מרלופים של עור שנושאים על סוסים ותמוריים וגמלים (שם) ואעפ״כ היה משוי ג׳ מאות פרדות (רשב״ם שם). **אם בריאה גיהנם.** אם בריאה פה לארץ משאת ימי בראשית (במדבר טז ל). **מקום נתבצר להם.** לשון גבוה, כמו (דברים ט) ובצורות בשמים (מגילה יד.). **בזעי.** בקעים, דכתיב (במדבר טז) ותבקע האדמה אשר תחתיהם (רשב״ם ב״ב עד.). **קיטרא.** עשן (שם). **שקל גבבא דעמרא.** לקח גזית אמר ובראה במיס (שם). **איהרך.** הנהו גבני אע״פ שבטויין במיס (שם). **אצית.** הסכת ותמע (שם). **דהוו קאמרי הכי.** שהיי ירדו מיים שאולה (שם).

עין משפט נר מצוה

לג א ב ג ד מיי׳ פ״ה מהל׳ מ״מ הל׳ ח סמג עשין יב טוש״ע י״ד סי׳ רמב סעיף ב:

תורה אור השלם

1. וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן תָּמוּת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים וַיֵּט בְּכֹחַ וַיִּפֹּל הַבַּיִת עַל הַסְּרָנִים וְעַל כָּל הָעָם אֲשֶׁר בּוֹ וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים אֲשֶׁר הֵמִית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מֵאֲשֶׁר הֵמִית בְּחַיָּיו:
שופטים טז ל
2. חֲכֻמּוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ וְאִוֶּלֶת בְּיָדֶיהָ תְּהָרְסֶנּוּ: משלי יד א
3. וַיִּקְּמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמְאָתַיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרֻאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי שֵׁם:
במדבר טז ב
4. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו:
במדבר טז ד
5. וַיְדַבֵּר אֶל קֹרַח וְאֶל כָּל עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיָדַע יְיָ אֶת אֲשֶׁר לוֹ וְאֶת הַקָּדוֹשׁ וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו:
תהלים קו טז
6. וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת הָאֹהֶל וְנָטָה לוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ יְיָ יֵצֵא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַّחֲנֶה:
שמות לג ז
7. וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וַאֲבִירָם וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו זְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל:
במדבר טז כה
8. זִכְרוֹן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לִפְנֵי יְיָ וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ:
במדבר יז ה
9. וַיֹּאמֶר יְיָ לוֹ עוֹד הָבֵא נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשֶּׁלֶג:
שמות ד ו
10. וַיִּזְבַּח אֲדֹנִיָּהוּ צֹאן וּבָקָר וּמְרִיא עִם אֶבֶן הַזֹּחֶלֶת אֲשֶׁר אֶצֶל עֵין רֹגֵל וַיִּקְרָא אֶת כָּל אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְכָל אַנְשֵׁי יְהוּדָה עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ:
מלכים א א ט
11. מְזִי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן בְּהֵמוֹת אֲשַׁלֵּחַ בָּם עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר:
דברים לב כד
12. וּבְנֵי אֲלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא דָתָן וַאֲבִירָם קְרִיאֵי הָעֵדָה אֲשֶׁר הִצּוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בְּעֲדַת קֹרַח בְּהִצָּתָם עַל יְיָ:
במדבר כו ט
13. הֲמִמַּי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יְיָ וַיִּקָּדֵשׁ בָּם:
במדבר כ יג
14. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בַּתֵּת יְיָ לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְיָ אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא עָלֵינוּ תְּלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל יְיָ:
שמות טז ח
15. וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל:
במדבר כא ה
16. יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ:
קהלת ה יב

מת: **ולא קרח.** ר״נ היו לבד קרח דכתיב חמשים ומאתים מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו [במדבר טז]: **מן הבלועים ומן השרופין היה.** שנשרפה נשמתו וגוף קייס ואח״כ נתגלגל עד מקום הבלועין ונבלע דכתיב בפרשת פנחס [שם כו] ותבלע אותם ואת קרח עמהם. ורבי יוחנן דאמר לא מן הבלועין ולא מן השרופין דריש ליה להאי ואת קרח לאחריו ואת קרח במות העדה במגפה: **וקרח בהדייהו.** מדכתיב ותאכל את החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת וקרח ממקריבי הקטרת הוה דכתיב חמשים ומאתים מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו. א״נ ואת לרבות קרח עמהם: **שמש ירח עמד זבולה.** לעיל מיניה כתיב ותבקע ארץ בשעת בקיעת הארץ שנבלעו בקרקע שמש וירח עלו לאותו רקיע ששמו זבול ואמרו להקב״ה אם אי אתה עושה דין לבן עמרם מקרח ועדתו: **לא נצא.** ונאיר לעולם: **בכבודי לא מחיתם.** שהרי בכל יום מלבי מזרח ומערב בשעה שמניחין כתריהן בראשם משתחוים לחמה: **והאידנא לא נפקי עד דמחו להו.** שכך גזר עליהם המקום כן שמעתי. ל״א והאידנא לא נפקי מאחר שרואו שהקפיד הקב״ה על שלא מיחו לכבודו עד דמחו להו לא נפקי שחשו לכבוד המקום על בני אדם שמשתחוים לשמש וירח: **אין כל חדש תחת השמש.** ומי גיהנם לא אבדי עד ההוא שעתא הוה ליה חדש: **נקרובי פתחה.** שיקרב פתחה של גיהנם ותפתח הארץ במקום שהן: **נשבלע.** מלשון (ישעיה מז) עיר בצורה. התקין להן הקב״ה מקום גבוה שלא העמיקו כל כך בגיהנם ולא מתו: **טייעא.** סוחר ישמעאל: **בלועי.** מקום שנתבלעו לשם עדת קרח: **בזעא.** רואה נקב שממנו יצא עשן: **גבבא.** גיזה: **אמשיה.** שרה אותה במיס. לשון (ברכות דף יד:) משי ידיה: **(ולא שלשים יום.** חוזר לגיהנם ועולה לשם): א״ל

זוחלי עפר אמר רב חסדא [7]א כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר [12]בהצותם על ה׳ א״ר חמא ברבי חנינא [2]כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם שכינה שנאמר [13]המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל (על) [את] ה׳ א״ר חנינא בר פפא [3]כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה שנאמר [14]לא עלינו תלונותיכם כי (אם) על ה׳ א״ר אבהו [1]כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה שנאמר [15]וידבר העם באלהים ובמשה [16]עושר שמור לבעליו לרעתו [5]אמר ר״ל זה עושרו של קרח [17]ואת כל היקום אשר ברגליהם [6]א״ר אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו ואמר רבי לוי משוי [7]ג׳ מאות פרדות לבנות היו מפתחות של בית גנזיו של קרח וכולהו אקלידי וקילפי דגילדא א״ר חמא ברבי חנינא ג׳ מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נתגלתה לקרח ואחת נתגלתה לאנטונינוס בן אסוירום ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא וא״ר יוחנן קרח לא מן הבלועים ולא מן השרופין לא מן הבלועין דכתיב [18]ואת כל האדם אשר לקרח ולא קרח ולא מן השרופים דכתיב [19]באכול האש את חמשים ומאתים איש ולא קרח במתניתא תנא קרח מן השרופין ומן הבלועין מן הבלועים דכתיב ותבלע אותם ואת קרח מן השרופין דכתיב [20](ותצא אש מלפני ה׳) [ואש יצאה מאת ה׳] ותאכל את חמשים ומאתים איש וקרח בהדייהו אמר רבא [8]מאי דכתיב [21]שמש ירח עמד זבולה לאור חציך יהלכו מלמד שעלו שמש וירח לזבול אמרו לפניו רבש״ע אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא עד שזרק בהם חצים אמר להן [9]בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם מחיתם והאידנא לא נפקי עד דמחו להו [9]דרש רבא מאי דכתיב [22]ואם בריאה יברא ה׳ ופצתה האדמה את פיה אמר משה לפני הקב״ה אם בריאה גיהנם מוטב ואם לאו יברא ה׳ למאי אילימא למבריה ממש והא [23]אין כל חדש תחת השמש אלא לקרובי פיתחא [24]ובני קרח לא מתו תנא [9]משום רבינו אמרו מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה [5]אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה קאזלינא באורחא אמר לי ההוא טייעא תא ואחוי לך בלועי דקרח אזיל חזא תרי בזעי דהוה קא נפק קיטרא מנייהו שקל גבבא דעמרא אמשיי׳ מיא ואותביה בריש רומחיה ואחלפי׳ התם איחרך א״ל אצית מה שמעת ושמעית דהוו קאמרי הכי משה ותורתו אמת והן בדאים א״ל

17. וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֲלִיאָב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֶת אָהֳלֵיהֶם וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרֶגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל: דברים יא ו 18. וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֶת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח וְאֶת כָּל הָרְכוּשׁ: במדבר טז לב 19. וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת קֹרַח בְּמוֹת הָעֵדָה בַּאֲכֹל הָאֵשׁ אֵת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ וַיִּהְיוּ לְנֵס: במדבר כו י
20. וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת יְיָ וַתֹּאכַל אֵת הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת: במדבר טז לה 21. שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרֶק חֲנִיתֶךָ: חבקוק ג יא 22. וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא יְיָ וּפָצְתָה הָאֲדָמָה אֶת פִּיהָ וּבָלְעָה אֹתָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם וְיָרְדוּ חַיִּים שְׁאֹלָה וִידַעְתֶּם כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת יְיָ: במדבר טז ל 23. מַה שֶׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה שֶׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה וְאֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ:קהלת א ט
24. וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ: במדבר כו יא

א"ל. ההוא טייעא: כל תלתין יומין מהדרא להו גיהנם. הכי: ואמרי הכי משה וקורחו אמת. שנקה כמה פעמים ורלה שכל ל' יום עשן יולא משם ושומע שאומרין משה ותורתו אמת וכו': **כאפי** לא גרסי': **שנאמר.** לעיל מייתי קרא מ' שנה אקוט בדור דהיינו דור המדבר: **כורתי בריתי עלי זבח.** והיינו דור המדבר שכרתו ברית של מקום עלי זבחים ושלמים דכתיב (שמות כד) ויזבחו זבחים שלמים וכתיב (שם) ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם: **נשבעתי וחזרתי בי.** והיינו אשר נשבעתי באפי מפני כעסי נשבעתי ומתחרט אני: **אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן.** למיתה בשביל בריתו של מקום: **ופדויי ה'.** אלו דור המדבר שנפדו ממצרים: **שנקיה ר"ע לחסידותיה.** שרגיל לזכות את ישראל והשתא מחייב להו דאמר לעיל (דף קא.) דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא. ולקמן מפרש מאי חסידותיה: **שנאמר הלוך וקראת.** כלומר שהרי היה יכול לדרוש שיש להם חלק [לעולם הבא] דכתיב הלוך וקראת וגו': **מתני' עשרת השבטים.** שהגלה סנחריב שנאמר (מלכים ב יח) וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי: **אין עתידים לחזור.** ממקום שגלו. והא דאמרינן בגמ' דירמיה החזירן לא שהחזירן כולן אלא מקצתם החזיר: **שנאמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה.** שכך גזר להם הקב"ה שכיון שעוזבין את תורתו הוא מגלה אותן: **כיום הזה מה היום מאפיל.** בנקר אפל והולך ונכהים מאיר מ"ג בערב אפל והולך ולמחרתו מאיר אף עשרת השבטים (אין) עתידין לחזור להיות להם חלק לעולם הבא. לא בניהם ובני בניהם קאמר אלא אותן שגלו עצמן אין להם חלק שרשעים גמורין הם אבל בניהם ודורות הבאים זוכין ומזכין. מ"ר: **וישליכם.** משמע שיהו כולם גולין במקום אחד אל ארץ אחרת והיינו עשרת השבטים שהגלה סנחריב והושיבם במקום אחד כדאמרינן (לעיל דף לד.) שהוליכם למדינת אפריקי אבל ב' השבטים לא גלו למקום אחד אלא נתפזרו בכל המלכות ועליהם הוא אומר אשרקה להם ואקבצם (זכריה י') ה"ג מתני' **עשרת השבטים אין עתידין לחזור: גמ' תנו רבנן עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר ויפשם ה' מעל אדמתם וגו'.** ואית דמפרשי עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא היינו לימות המשיח שלא יקבצם משיח עם שאר גליות לפי שספרו בגנות ארץ ישראל

המדבר הזה יתמו ושם ימותו יתמו בעולם הזה ושם ימותו בעולם הבא [3] ואמר [2] אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי ר"ע [4] ר"א אומר [5] (הן באין) לעולם הבא שנאמר [3] אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי [7] באפי נשבעתי וחזרתי בי רבי יהושע בן קרחה אומר לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים אספו לי חסידי אלו צדיקים שבכל דור ודור כורתי בריתי [א] [6] (עלי זבח) אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבש האש עלי זבח [אלו] ר"ע וחביריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה ר"ש בן מנסיא אומר באים הן לעולם הבא שנא' [4] ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שבקה ר"ע לחסידותיה שנאמר [5] הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ומה אחרים באים בזכותם הם עצמן לא כל שכן: **מתני' עשרת** השבטים אינן עתידין לחזור שנא' [6] וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכים ואינן חוזרים דברי ר"ע ר"א אומר כיום הזה מה יום מאפיל ומאיר אף עשרת השבטים שאפילה להן כך עתידה להאיר להם: **גמ'** ת"ר [1] עשרת השבטים [2] אין להם חלק לעוה"ב שנאמר ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול ויתשם ה' מעל אדמתם בעוה"ז וישליכם אל ארץ אחרת לעוה"ב דברי ר"ע ר"ש בן יהודה איש כפר עכו אומר משום ר"ש אם מעשיהם כיום הזה אינן חוזרין ואם לאו חוזרין רבי אומר באים הם לעוה"ב שנאמר [7] ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו' אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן שבקה ר"ע לחסידותיה שנא' [8] הלוך וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משובה ישראל נאם ה' ולא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם ה' לא אטור לעולם מאי חסידותיה דתניא [9] קטני בני רשעי ישראל אין באין לעוה"ב שנא' [9] כי הנה היום בא בוער כתנור והיה כל זדים וכל עושי רשעה קש ולהט אותם היום

כדאמרן לעיל (לד.) כי מטו שוש וכו' ובדבר הזה נענשו מרגלים: **ר"ש אומר.** מאי כהיסוס הזה לומר לך אם מעשיהם כהיסוס הזה לא יהא להם חלק לעוה"ב: **ואם [לאו].** שיחזרו בתשובה יחזרו גם הם מגלות ויש להם חלק לעולם הבא: **האובדים בארץ אשור.** אלו י' השבטים והנדחים בארץ מצרים אלו דור המדבר וכן לשון התוספתא [6] ולא שמעתי עוד: **שובה משובה.** שכל ישראל עתידין לחזור: **קטני בני רשעי ישראל.** רשעי ישראל עצמן פשיטא דאין להם חלק לעולם הבא כדאמרי' בפ' בתרא דסנהדרין (דף קיא:) רפאים בל יקומו [7] מי שמרפה עצמו מדברי תורה אבל בניהם שלהם קטנים ולא חטאו פליגי בהו: **שורש וענף.** אלו בניהם קטנים שלהם: **שורש בעולם הזה.** שימותו נפלים: [ב] **וענף לעולם הבא.** שאף על פי שאבותיהם היו רשעים הם לא חטאו: **עיקר שרשוהי בארעא שבוקו.** אלו הבניהם קטנים שאע"פ שאבות אין להם חלק תקנה יש להם: **שלא יניח להם.** הקב"ה: **לא מצוה ולא שיורי מצוה.** לא מצוה חמורה ולא מצוה קלה הכל יהא מעביר ומשלם שכרם לאלתר כדי לטרדן מן העולם: **זו נשמה.** שמעמדת הגוף כשרש שמעמיד האילן: **אבל קטני בני רשעי עובדי כוכבים [1].** דוקא קאמר רשעי דאילו חסידי עובדי כוכבים [2] פליגי בה ואיכא למ"ד הן עצמן באין ואיכא למ"ד אינן באין כדאמרן (לעיל קה.) ישובו רשעים לשאולה כל גויים שכחי אלהים [3] מכאן שאין להם [4] חלק אמר לו רבי יהושע וכי נאמר בכל גויים והלא לא נאמר אלא כל גויים שכחי אלהים הא אין שכחי אלהים יש להן חלק [לעוה"ב]: הכי גרסינן **אבל קטני בני רשעי עובדי כוכבים [5] דברי הכל אינן באין: מותאבד כל זכר למו נפקא ליה.** כלומר לתנא דברייתא והאי דנפקא ליה דברי הכל היא דהא שורש וענף מיבעיא ליה למר כדאית ליה ומר כדאית ליה: **זרע יעבדנו יסופר לה' לדור.** זרע המסופר יעבדנו לה' לדור ודור שיחזור לו ויחיה: **משעה שנורע.** משעה שנקלט הזרע במעי אשה אפילו הפילה אמו ונמחה יש לו חלק לעתיד דכתיב זרע יעבדנו והכי אמר בכתובות בפ' בתרא (דף קיא.) נפלתי יקומון [6] לרבות נפלים: **עני אני וגוע מנוער.** אע"פ שאני עני גויעתי חשובה גויעה ולאו לומר עלי ויגוע ויאסף כלומר שזוכה אני לעתיד לבא כצדיקים שנאמר בהן גויעה ומאימתי משעה שאני נושא אימיך ופחדך אפונה מתגלגלת ושכונה עלי והיינו מילה שבבשרו שאנו משמרים מאימתו של הקב"ה: **אפונה.** לשון אופן: מאי

הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שורש וענף שורש בעוה"ז וענף לעוה"ב דברי רבן גמליאל ר"ע אומר באים הם לעוה"ב שנא' [10] שומר פתאים ה' שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא ואומר [11] גודו אילנא וחבלוהי ברם עיקר שרשוהי בארעא שבוקו ואלא מה אני מקיים לא יעזוב להם שורש וענף שלא יניח להם לא מצוה ולא שיורי מצוה ד"א שורש זו נשמה וענף זה הגוף אבל קטני בני רשעי עובדי כוכבים [1] [א] ד"ה אין באין לעוה"ב [ב] ור"ג נפקא ליה [12] מותאבד כל זכר למו אתמר קטן מאימתי בא לעוה"ב ר' חייא ור"ש בר ר' חד אמר משעה שנולד וחד אמר משעה שסיפר מ"ד משעה שנולד שנא' [13] יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה ומ"ד משעה שסיפר דכתיב [14] זרע יעבדנו יסופר לה' לדור אתמר רבינא אמר משעה שנזרע דכתיב זרע יעבדנו ר"נ בר יצחק אמר משעה שנימול דכתיב [15] עני אני וגוע מנוער נשאתי אימיך אפונה תנא משום ר"מ משעה שיאמר אמן שנא' [16] פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמוני [2] אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן

מאי

תורה אור

1. אֲנִי יְיָ דִּבַּרְתִּי אִם לֹא זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלָי בְּמִדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ:

במדבר יד לה

2. אֶשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי:

תהלים צה יא

3. אִסְפוּ לִי חֲסִידָי כֹּרְתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זָבַח:

תהלים נ ה

4. וּפְדוּיֵי יְיָ יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה:

ישעיהו לה י

5. הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְיָ זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה:

ירמיהו ב ב

6. וַיִּתְּשֵׁם יְיָ מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה:

דברים כט כז

7. וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם:

ישעיהו כז יג

8. הָלֹךְ וְקָרָאתָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צָפוֹנָה וְאָמַרְתָּ שׁוּבָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל נְאֻם יְיָ לֹוא אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי חָסִיד אֲנִי נְאֻם יְיָ לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם:

ירמיהו ג יב

9. כִּי הִנֵּה הַיּוֹם הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר וְהָיוּ כָל זֵדִים וְכָל עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא אָמַר יְיָ צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף:

מלאכי ג יט

10. שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ:

תהלים קטז ו

11. וְדִי חָזֵה מַלְכָּא עִיר וְקַדִּישׁ נָחֵת מִן שְׁמַיָּא וְאָמַר גְּדוּ אִילָנָא וְחַבְּלוּהִי בְּרַם עִקַּר שָׁרְשׁוֹהִי בְּאַרְעָא שְׁבוֹקוּ וּבַאֲסוּר דִּי פַרְזֶל וּנְחָשׁ בְּדִתְאָא דִּי בָרָא יִצְטַבַּע וְעִם חִוְיָת בָּרָא חֶלְקַה עַד דִּי שִׁבְעָה עִדָּנִין יַחֲלֹפוּן עֲלוֹהִי:

דניאל ד כ

12. מֵתִים בַּל יִחְיוּ רְפָאִים בַּל יָקוּמוּ לָכֵן פָּקַדְתָּ וַתַּשְׁמִידֵם וַתְּאַבֵּד כָּל זֵכֶר לָמוֹ:

ישעיהו כו יד

13. יָבֹאוּ וְיַגִּידוּ צִדְקָתוֹ לְעַם נּוֹלָד כִּי עָשָׂה:

תהלים כב לב

14. זֶרַע יַעַבְדֶנּוּ יְסֻפַּר לַאדֹנָי לַדּוֹר:

תהלים כב לא

15. עָנִי אֲנִי וְגוֹעַ מִנֹּעַר נָשָׂאתִי אֵמֶיךָ אָפּוּנָה:

תהלים פח טז

16. פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים:

ישעיהו כו ב

מסורת הש"ס

א) [מוספ' פי"ג], ב) [ל"ל ואומר], ג) [ל"ל כאין הן], ד) [מגיגה י.], ה) [בע"י ליתא], ו) תוספתא פי"ג, ז) כ"ל אינם עתידין לחזור, ח) [תוספתא שם], ט) [בס"ל: רשעי אומות העולם], י) [עי' סוטה כ:], כ) [שבת קיט:], ל) [מגילה יד: ערכין לג.], מ) [ישעיה כו], נ) בס"ל: רשעי אומות העולם, ס) בס"ל: חסידי אומות העולם, ע) [תהלים כו], פ) בס"ל: גנוים, צ) [ישעיה כו],

גליון הש"ס

גמ' ר"א אומר הרי הן באין לעוה"ב. עיין ב"ב דף ע"ג ע"ב תוס' ד"ה ודמו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' עלי זבח נמתקו ב' מיתות הללו: [ב] שם ור"ג. נמתק (ועכ"ל):

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] גמ' דברי הכל אין באין לעוה"ב ור"ג מלות ור"ג נמתק ר"ב בספרים שלפני רש"י לא היה כתוב זה דוק ותשכח: [ב] רש"י ד"ה ועכף לעוה"ב. מלת ועכף נמתק:

מוסף רש"י

כל תלתין יומין. כל דאש מדש (רשב"ם ב"ב עד.). **כבשר בתוך קלחת.** שמתפכין אותו כדי שתתבשל (שם). **באפי נשבעתי.** מדקאמר באפי משמע יכול אני לישאל עליו, לפי שממחמת אפי ולא מדעת מיושבת נשבעתי (חגיגה י.).

מאי אמן. כשעונין על כל ברכה וברכה אמן היינו משמע קבלת ירלאת שמים: **אל מלך נאמן.** בנוטריקון. שמאמין עליו הקב"ה: **למי שמשייר אפילו חק אחד.** מלשמרו גידון בגיהנם: **לא ניחא ליה למרייהו.** אין הקב"ה רוצה שתהא דן את ישראל כל כך לכף חובה: **פי שנים בה ירבתו ויגועו והשלישים יותר בה: אמר ר"ל שלישי של שם.** שב' חלקים של כל העולם יהיו נכרתים וחלק ג' יותר בה ואיזה חלק שלישי כל שלישות שיש לשלש אנו משלשין שמנה נפרדו כל העולם וג' בנים היו לו הרי שלש בניו שם ושלישי של שם הוא ארפכשד כדכתיב[a] בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ומסתמא בזרעו של ארפכשד יהיה שארית הואיל וישראל יוצאים ממנו ושלישי של ארפכשד שהוא שלישי של שם שהוא שלישי של נח יותר וכל העולם יכרת ולדברי ר"ל נמצאו ישראל מתמעטין ביותר שמארפכשד יצאו ישראל כדכתיב בפ' נח[b] ארפכשד הוליד את שלח ושלח הוליד את עבר ועבר הוליד את פלג עד אברהם וכשאתה מחלק לג' חלקים זרעו של ארפכשד כגון בני ישראל וישמעאל שהן בני אברהם ובני לוט ובני הרן[c] וכן שאר האומות שיצאו ממנו לג' חלקים שמא ישראל יהיו מרובין וקרובין להיות כנגד כולם ולא יגיעו כל זרע ארפכשד להיות פי שנים אא"כ ישראל משלימין רובן או חציין וממנו ישראל מתמעטין בתוך פי שנים: **לא ניחא ליה למרייהו.** להקב"ה שאתה ממעט אומן כל כך אלא אפילו שלישי של נח כלומר מכל בני נח דהיינו מכל העולם כולו יותר השלישים ומסתמא אותו חלק הג' שישראל בו יהיה שארית ואם אין ישראל מרובין כל כך להיות אחד מג' שבעולם יהיו הגרים וחסידי עובדי כוכבים[d] להשלים לשלש ואם הם מרובין להיות יותר מחלק השלישית יתמעטו קצת ומ"מ לרבי יוחנן אין ישראל מתמעטין כל כך כמו לדברי ר"ש בן לקיש מ"ר. ל"א שלישי של שם והשלישית משמע שני שלש לכך נאמר שלישית שלישית של שלישי לשם וכתיב ובני שם עילם ואשור וארפכשד וישראל מארפכשד הוו ושלישית מארפכשד שהוא שלישי לשם יותר היינו שלישית מישראל אלא שלישי שלישי של נח כלומר כולו ארפכשד יותר בה שהוא שלישי שלישי של נח דשם היה בן שלישי של נח דכתיב (בראשית י) ובני נח שם חם ויפת וארפכשד שלישי לשם ועיקר: **דבריס לכתבן.** שלא ימלטו אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה:

[b]מאי אמן א"ר חנינא *אל *מלך *נאמן[1] לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק אמר ר"ל למי שמשייר אפי' חוק אחד[c] א"ר יוחנן[d] לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי אלא אפי' לא למד אלא חוק אחד [a] [7] (שנאמר) [2]והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר בה אמר ר"ל שלישי של שם א"ל רבי יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי אלא אפי' שלישי של נח [3]כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה אמר ר"ל דברים ככתבן א"ל ר' יוחנן לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה יתיב רב כהנא קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים ככתבן א"ל רב לא ניחא ליה למרייהו דאמרת להו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה חזייה דהוה קא חייף רישיה וסליק ויתיב קמיה דרב א"ל ולא [4]תמצא בארץ החיים א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא קאמינא לא [8]תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה תניא רבי סימאי אומר נאמר [5]ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר והבאתי אתכם מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ מה ביאתן לארץ שנים מס' ריבוא אף יציאתן ממצרים שנים מס' ריבוא אמר רבא וכן לימות המשיח שנא' [6]וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים תניא אמר ר' אלעזר ברבי יוסי פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצרים מצאתי זקן אחד ואמר לי בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך מהם טבעו בים מהם הרגו בחרב מהם מעכו בבנין ועל דבר זה נענש משה רבינו שנא' [7]ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך אמרתי לאברהם [8]קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה [9]בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בד' מאות שקל כסף ולא הרהר על מדותי אמרתי ליצחק [9]גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשו מריבה שנאמר [10]ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים ולא הרהר אחר מדותי אמרתי ליעקב [11]הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה ועכשיו אתה אומר לי [7]והצל לא הצלת את עמך [12]עתה תראה (את) אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמת שלשים ואחד מלכים [13]וימהר משה ויקוד ארצה וישתחו מה ראה משה ר' חנינא בן [c]גמלא אמר ארך אפים ראה ורבנן אמרי [14]אמת ראה: תניא כמ"ד ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וכותב ארך אפים אמר לפניו רבונו של עולם [e]ארך אפים לצדיקים אמר לו אף לרשעים א"ל רשעים יאבדו א"ל השתא חזית מאי דמבעי לך כשחטאו ישראל אמר לו לא כך אמרת לי ארך אפים לצדיקים אמר

ולקחתי אחד מעיר. בשביל חסיד אחד שבעיר אקח את כל העיר כולה: **חזייה.** רב לרב כהנא: **דקא חייף רישיה.** חופף ראשו ומעדן בעצמו בשעה שהיה לו ללמוד תורה: **לא המלא בארץ החיים.** משמע שמקללו לא תבוא לעוה"ב: **נאמר.** בפרשת וארא ולקחתי אתכם לי לעם וכתיב בתריה והבאתי אתכם אל הארץ: **מה ביאתם לארץ שנים מס' רבוא.** שלא נשתיירו מס' רבוא שיצאו ממצרים אלא ב' אנשים יהושע וכלב כדאמרינן בגמרא בפ' יש נוחלין (דף קכא.) לא נגזרה גזרה לא בפחות מכ' ולא ביותר מס' שנה בהגך נמי שאיש רבוא שנמנו במדבר לא אתשוב לא פחות מבן כ' שנה ויותר מס': **אף יציאתן ממצרים שנים מס' רבוא.** שמכל ס' רבוא שהיו במצרים לא נשתייר מהם אלא שנים בלבד ואותם שנים של ס' רבוא עלו [לס' רבואות שיצאו אחד מס'] רבוא שהיו בהם] והשאר מתו כולם בשלשת ימי אפילה שלא יהיו מצרים רואין במפלתן של ישראל: **וכן לימות המשיח.** שלא ישארו מכל ס' רבוא אלא ב': **וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים.** עניים ושפלים יהיו כימי עלותה מארץ מצרים: **מעכו בבנין.** היו בונין אותם במקום לבנים: **ועל דבר זה נענש משה רבנו.** שכשראה שנעשה לישראל כך התחיל להתרעם ולהרהר לפני הקב"ה אמר משה לפני הקב"ה ומאז באתי: **א"ל חבל על דאבדין ולא משתכחין.** הפסד גדול יש על גדולים שאבדו ואיני יכול למצוא חסידים אחרים כמותם שאין אתה כאברהם ויצחק ויעקב שלא הרהרו אחרי מדותי: **אל שדי.** שאמרתי לו אני אל שדי פרה ורבה וגו' (בראשית לה) אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים (שם יז) והייתי מבטיחו שכל א"י לו ולבניו ולא אמרו מה שמך כמו שעשית אתה: **מ"מ כתבה אמרת לי מה שמך.** ועכשיו הרהרת על מדותי ואמרת הבל לא הבלת את עמך: **לנטוע אהלו.** כמו [ויטע] אהלי אפדנו (דניאל יא) ולשון נטיעה שייך באהל: **עשה תראה.** הפעם תראה נפלאות שאני עושה להם: **מה ראה.** על איזה מדה (אחת) של י"ג [מדות] ראה והשתחוה: **אמת ראה.** במדותיו שנקרא אמת ונתיירא אם נתחייבו כלייה אם הוא דן אותן בדין גמור ומיהר והתפלל עליהם שלא יהא דן אותן לפי מעשיהם: ה"ג **תניא כמ"ד ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום וכו' אמר לו רשעים יאבדו.** ולא יהיה לך ארך אפים עליהם: **אמר לו.** הקב"ה לא כך אמרת ארך אפים לצדיקים ולא לרשעים: אמר

מסורת הש"ס

a) [בראשית יא:], b) [נ"ל אמר לו רבי יוחנן], c) [כתובות קיא:], d) [בע"ז ליתא], e) [ב"ב טז.], 1) י"ג גמליאל, 2) [עי' תוס' עירובין כב. ותוס' ב"ק נ: ד"ה מרכן], 3) [בראשית יז], 4) [נחור. רש"ס], 5) [שמות יא], 6) [נחור. רש"ס], 7) [שמות ה א], 8) [שמות ד א], 9) [שמות ו ד], 10) [בראשית יג ז], 11) [שמות ד ב], 12) [שמות ד ח], 13) [שמות ד ט], 14) [שמות ד ו]

הגהות הגר"א

[a] נמ' שנאמר. ממתק:

מוסף רש"י

אל מלך נאמן. כך מעיד על בוראו שהוא אל מלך נאמן (שבת קיט:). **במלחמת שלשים ואחד מלכים.** מלכי שבעה אומות כשחיאם לארץ (שמות ד א).

עין משפט נר מצוה

לד א מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה יב סמג עשין יב טוש"ע י"ד סי' רמו סעיף כא:

תורה אור השלם

1. לָכֵן הִרְחִיבָה שְׁאוֹל נַפְשָׁהּ וּפָעְרָה פִיהָ לְבִלִּי חֹק וְיָרַד הֲדָרָהּ וַהֲמוֹנָהּ וְשַׁאֹנָהּ וְעָלֵז בָּהּ:
ישעיהו ה יד
2. וְהָיָה בְּכָל הָאָרֶץ נְאֻם יְיָ פִּי שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ וְהַשְּׁלִשִׁית יִוָּתֵר בָּהּ:
זכריה יג ח
3. שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם יְיָ כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן:
ירמיהו ג יד
4. לֹא יָדַע אֱנוֹשׁ עֶרְכָּהּ וְלֹא תִמָּצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים:
איוב כח יג
5. וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם: וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְיָ:
שמות ו ז-ח
6. וְנָתַתִּי לָהּ אֶת כַּרְמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלֹתָהּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
הושע ב יז
7. וּמֹאז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ:
שמות ה כג
8. קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה:
בראשית יג יז
9. גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרֲכֶךָּ כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ:
בראשית כו ג
10. וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ:
בראשית כו כ
11. וְהִנֵּה יְיָ נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ:
בראשית כח יג
12. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ:
שמות ו א
13. וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ:
שמות לד ח
14. וַיַּעֲבֹר יְיָ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא יְיָ יְיָ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת:
שמות לד ו

קיא: חלק פרק אחד עשר סנהדרין

אמר לפניו וכו'. והשתא [מסתברא] כמ"ד אחרב אפיס רלה שכיון שרלה [מדה זו] בהקב"ה שהוא אחרב אפיס אף לרשעים שמא: **עדותיך וגו' ה' לאורך ימים.** היינו מדת אחרב אפיס ועליה אמר משה עדותיך נאמנו מאד שרלה אותו בחורב ופסוק זה מרע"ה אמרו דכתיב לעיל מיניה תפלה למשה איש האלהים וגו': **יכול נכו.** למי שעושין נציונו אע"פ שמתגאה: **כשירים.** שיריים שאין נחשבין כך אינו חשוב בעיניו ואינו מתגאה: **ורוח משפט.** שופט את רוחו: **שרודה בילרו.** שבועט בילרו וחוזר בתשובה מן העבירה שעבר: **ומפגבר בילרו.** מרגיז יצ"ע על יצה"ר אם היצה"ר אמר לו עשה עבירה זו לא היו שמנעע מן העבירה אלא הולך ועושה מלוה. ומתגבר עדיף מרודה: **שערה.** אלו בתי כנסיות: **מה נשתנו אלו מאלו.** שיש בהם מדות הללו מן השאר אמר הקב"ה ביין שגו: **ואין פליליה אלא דיינין: מתני' יצאו אנשים בני בליעל מקרבך.** אין להם חלק לעוה"ב: **וידיחו את (אנשי) [יושבי] עירם.** הא אין נהרגים עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר ואותו השבט עצמה דכתיב מקרבך מקרב אותו שבט עצמו: **עד שיודח רובה.** דכתיב [דברים יג יוסבי יושבי העיר משמע יושבה של עיר היינו רובה. ליטנא אחרינא עד שיודח רובה דכתיב מקרבך קרי ביה מרובך: ה"ג **עד שיודח רובה עד שידיחוה אנשים: או שהיו מדיחיה חולה נה.** אלא היו מאותה העיר: **הרי אלו ליחידים.** שהן בסקילה וממונן פלט: **ולריכים ב' עדים והסראה לכל אחד.** כדילף בגמרא ב] יחידים בסקילה לפיכך ממונן פלט ומתוך שהחמרת עליו במיתתו הקלת עליו בממונו: **הכה הכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב החמרת והגמלת העובדה ממקום למקום מליון.** מדכתיב יושבי מכלל דשייכה של חמרים וגמלים שנשתהו בעיר ג' יום כדמפרש בגמרא [קיב.] דהוו להו יושבי העיר הרי אלו מליון אם רוב אנשי העיר הולכו וחמרים וגמלים משליכין המיעוט ועושה אותם רוב מליון עליהם שאין ממונם אבד אלא נדונים ליחידים. וגורמין נמי לעשות אותה עיר הנדחת אם משליכים לעיר הנדחת לעשות רוב אלא הא פסיקא טפי דחמרת וגמלת אין דעתם מעורבת עם בני העיר להיות נדונין עמהן: ה"ג **החרם אותה וכל אשר בה מלאן אמרו לדיקים וכו' ושל רשעים בין מפולה בין מחולה לה אבודים.** בגמרא [שם] מפרש לה מדכתיב כל: **ואם כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה אין לה רחוב עושין לה רחוב.** ורחובה דהשתא נמי משמע: **היה רחובה חולה לה.** שמקוס קבוץ בני העיר היה חוץ לעיר כונסין אותה לעיר שצריך לעשות לה רחוב בתוכה. רחוב סרטיא גדולה: **אם העיר ואם כל שללה ולא שלג שמים.** דשלג שמים פלט: **מלאן אמרו הקדשות שבחוכה יפדו.** כלומר אין נשרפין אלא הרי הם כשאר הקדש שצריך פדייה כ"ש דשלג שמים הם: **ותרומות ירקבו.** וגמ' [קיב:] מוקמי לה בתרומה ביד כהן דממון כהן הוא וחל עליה איסור דעיר הנדחת דהכי דשריפה לא הויא עם שאר שללה דקדש אקרי ולא מזלזלינן ביה כולי האי: **מעשר שני.** אע"פ שהוא נאכל לישראל הואיל וקדש איקרי לא אמרי' שרף אלא יגנז וכן כתבי הקדש יגנזו: ה"ג **כליל לה' אלהיך אר"ש אמר הקב"ה וכו' לאילו אפה מעלה עולה שהוא כליל לפני: לא תעשה גנות ופרדסין וכו'.** גמ' [קיג.] מפרש במאי פליגי: **לכמו שהיסה.** ביישוב בתים: **גמ' יצאו הם ולא שלוחם.** אם המדיחין עצמן יצאו ג) והדיחן והרי הם מרובים ודנין בסייף אבל אם הדיחו ע"י שליח כיחידים הם בסקילה וממונם פלט: **אין אנשים פחות מב'.** דע"י מדיח אחד אין נעשית עיר הנדחת: **בקרבך.** משמע בתמצע ולא מן הספר שאם היתה עיר של ספר בין ממון עובדי כוכבים למחוז ישראל אינה נעשית עיר הנדחת דגזירת הכתוב היא אלא תעשה עיר הנדחת: **יושבי העיר ולא יושבי עיר אחרת.** דהיינו מדיחי מחולה לה: **לאמר נלכה ונעבדה.** משמע ש"ל לפנינו שכך אומרים נלכה ונעבדה ואין אמירה אלא בעדים. אלמא צריך עדים לכל אחד ואחד שיעידו עליהם מה שאמרו וה"נ צריך התראה לכל א' וא' מהם: **חולקין עיר אחת.** בתחלה כשחלקו ישראל את הארץ היו רשאין ליתן ולחלוק עיר א' לב' שבטים כגון אם אירע להם עיר בתחום ומקלת מוסכת לתחום אחר שבט אחד נוטל חלק באותו קלת הארץ. ע"פ הגורל נחלקה הארץ אם נפתלי עולה תחום גיוסר עולה עמו דהכי אמרינן בב"ב בפרק י"נ ומנחילין (דף קכב.): **אין חולקין.** אלא כולה של אותו השבט שרובה בתחומה: **מאי לאו אע"ג דמדיחיה מאותה עיר.** אם יהיו מאותו שבט נעשית עיר הנדחת ואי לא אם אינו אינו מאותו שבט שהולחו אל תוך רחבה ואי לא אם אינו מאותו שבט אחר שבעיר אינו בסייף אלא בסקילה אלמא אפשר שיהו מן אותה העיר ולא מאותו שבט וה"ד כגון שחלקו עיר אחת לשני שבטים: **לא.** לעולם אימא לך דאין חולקין והיכי משכחת לה מאותה עיר ולא מאותו שבט כגון דנפלה למדיחיה בירושה מקלת העיר ע"י בת יורשת נחלה: **עריס תשע מאה שני השבטים האלה.** ממטה יהודה וממטה שמעון נטלו ט' עריס ונתנום לוויס: **מאי לאו דשקל מהאי ד' ופלגא.** שהיתה עיר א' של יהודה ושמעון ונטלו מהם אלמא חולקין עיר אחת לשני שבטים: ה"ג **לא ד' מהאי וה' מהאי: א"ה לפרוש פרוש.** הי ניהו שבט דשקיל מיניה ה' והי ניהו דשקיל מיניה ד' ואמאי כתיב עריס תשע מאת שני השבטים משמע דנשוה שקל:

קשיא

אמר לפניו רבש"ע ולא כך אמרת לי אף לרשעים והיינו דכתיב [1] ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר ר' חגא הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא שמעיה להההוא ינוקא דאמר [2] עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש ה' לאורך ימים וסמיך ליה [3] תפלה [ו] למשה וגו' אמר ש"מ ארך אפים ראה [ז] א"ר אלעזר א"ר חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר [4] ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו וגו' מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה לעושים [א] רצונו ומצפים [ב] לישועתו יכול לכל ת"ל לשאר עמו [ג] למי שמשים עצמו כשירים [5] ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה ולרוח משפט זה הרודה את יצרו וליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמיתו ולגבורה זה המתגבר ביצרו משיבי מלחמה זה שנושא ונותן במלחמתה של תורה שערה אלו שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובתי מדרשות אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע מה נשתנו אלו מאלו אמר לה [6] וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו [וגו'] פקו פליליה ואין פוקה אלא גיהנם שנאמר [7] לא תהיה זאת לך לפוקה ואין פלילה אלא דיינין שנאמר [8] ונתן בפלילים: **מתני'** [7] אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב שנאמר [9] יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את (אנשי) [יושבי] עירם [8] ואינן נהרגים עד שיהיו מדיחיה מאותה העיר ומאותו השבט ועד שיודח רובה ועד שידיחוה אנשים הדיחוה נשים וקטנים או שהודח מיעוטה או שהיה מדיחיה חוצה לה הרי אלו כיחידים [ד] וצריכין ב' עדים והתראה לכל אחד ואחד זה חומר ביחידים מבמרובים [ה] שהיחידים בסקילה לפיכך ממונם פלט [ו] והמרובין בסייף לפיכך ממונם אבד [10] הכה תכה את יושבי העיר [ז] הזאת לפי חרב [ח] החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום [א] הרי אלו מצילין אותה [ג] שנא' החרם אותה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב [ט] מכאן אמרו נכסי צדיקים שבתוכה אובדין שבחוצה לה פליטין [י] ושל רשעים בין שבתוכה בין שבחוצה לה הרי אלו אובדין [ד] שנאמר [11] ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחבה וגו' אם [יא] אין לה רחוב עושין לה רחוב היתה רחבה חוצה לה כונסין אותה לתוכה שנאמר [יב] ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלהיך אלהים שמים מכאן אמרו [יג] ההקדשות שבה יפדו ותרומות ירקבו [יד] מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו כליל לה' אלהיך אמר ר"ש אמר הקב"ה [טו] אם אתם עושין דין בעיר הנדחת מעלה אני עליכם כאילו אתם מעלים עולה כליל לפני והיתה תל עולם [טז] לא תעשה [יז] גנות ופרדסים דברי ר' יוסי הגלילי ר"ע אומר [יח] לא תבנה עוד לכמות שהיתה אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים [12] ולא ידבק בידך מאומה מן החרם שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם אבדו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם: **גמ'** ת"ר יצאו הן ולא שלוחין אנשים [יט] אין אנשים פחות מב' דבר אחר אנשים [כ] ולא נשים אנשים ולא קטנים בני בליעל בנים שפרקו עול שמים מצואריהם [כא] מקרבך [כב] ולא מן הספר יושבי עירם ולא יושבי עיר אחרת לאמר שצריכין עדים והתראה לכל אחד ואחד איתמר ר' יוחנן אמר חולקין עיר אחת לשני שבטים ור"ל אמר [כג] אין חולקין עיר אחת לב' שבטים איתיביה ר' יוחנן לר"ל עד שיהו מדיחיה מאותה העיר ומאותו שבט מאי לאו אע"ג דמדיחיה מאותה העיר אי איכא מאותו שבט אין אי לא לא ש"מ חולקין עיר אחת לב' שבטים לא דנפלה ליה בירושה א"נ דיהבוה ניהליה במתנה איתיביה [13] ערים תשע מאת שני השבטים האלה מאי לאו ארבע ופלגא מהאי וארבע ופלגא מהאי וש"מ חולקין עיר אחת לב' שבטים לא ארבעה מהאי וחמש מהאי אי הכי לפרוש פרושי

קשיא

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פ"ד מהל' ע"ז הלכה כ סמג עשין טו:
לו ב מיי' שם (הלכה ה) והלכה ו:
לז ג מיי' שם הל' כ:
לח ד מיי' שם הל' ו:
לט ה מיי' שם הל' ז:
מ ו מיי' שם הל' י:
מא ז מיי' שם הל' ו:
מב ח מיי' שם הל' יג:
ט (מיי' שם הל' טון):
מג י מיי' שם הל' טז:
מד כ מיי' שם הל' ח:
מה ל מ מיי' שם הל' כ:
מו נ מיי' שם הל' ד:

תורה אור השלם

1. וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹחַ אֲדֹנָי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵּאמֹר: במדבר יד יז
2. עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קֹדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים: תהלים צג ה
3. תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: תהלים צ א
4. בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ: ישעיהו כח ה
5. וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב עַל הַמִּשְׁפָּט וּלְגִבּוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שְׁעָרָה: ישעיהו כח ו
6. וְגַם אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן הַיַּיִן תָּעוּ מִן הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בְּרֹאָה פָּקוּ פְּלִילִיָּה: ישעיהו כח ז
7. וְלֹא תִהְיֶה זֹאת לָךְ לְפוּקָה וּלְמַכְשׁוֹל לֵב לְאַדְנִי וְלִשְׁפָּךְ דָּם חִנָּם וּלְהוֹשִׁיעַ אֲדֹנָי לוֹ וְהֵיטִיב יְיָ לְאַדְנִי וְזָכַרְתָּ אֶת אֲמָתֶךָ: שמואל א כה לא
8. וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בַּפְּלִלִים: שמות כא כב
9. יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם: דברים יג יד
10. הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חָרֶב: דברים יג טז
11. וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד: דברים יג יז
12. וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ: דברים יג יח
13. וְאֶת עֵין וְאֶת מִגְרַשָּׁהּ וְאֶת יִשְׁפָּה וְאֶת מִגְרַשָּׁהּ אֶת בֵּית שֶׁמֶשׁ וְאֶת מִגְרַשָּׁהּ עָרִים תֵּשַׁע מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה: יהושע כא טז

מסורת הש"ס

א) עיין רש"א בתו"ש, ב) [מגילה טו: ע"ש כמה שיטויים ועי' בפירש"י שם], ג) [ר"ה יח:], ד) [עי' תוספות לעיל מז. ד"ה ואמאי], ה) בקרא המיה, ו) ב"ב מ., ז) [בסדר המשנה ליתא שנאמר], ח) [בסדר המשנה לא תבנה עוד], ט) [בסדר המשנה אפי' גנות וכו'], י) [לעיל נח:], כ) [הא דירושלים נחלקה לשבט יהודה ובנימין ע"פ הדיבור היה. מ"י ביומא יב.], ל) ל"ל יאלו והדיחום וכו' דנין בסייף כו'. רש"ש,

---

הגהות הגר"א

[א] גמ' לאומו. נמתק וג"כ לשבטיו: [ב] שם ליושעתו. נמתק וג"כ לתפארתו: [ג] שם שנאמר נמתק: [ד] שם שנאמר נמתק:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] מתני' הרי אלו מלילין אותה שנאמר וכו' הרי אלו מודיעין אותה לאותה שנאמר אלו ג"פ שנאמר נמתקו: [ב] רש"י ד"ה ולריכין וכו' כדליף בגמ' כאן הס"ד ומה"ד יחידים:

מוסף רש"י

ולרוח משפט. לשופטים את רוחן ויהיה לעמוה (מגילה טו:). **הרודה את יצרו.** כיפסו לשוב בתשובה (שם, לגירסת דן את יצרו). **המתגבר ביצרו.** אינו הולך אחריו לעבור עבירה (שם). **שערה אלו שמשכימין כו'.** והיינו שעבה, שנעשים שוערים לפתוח לתחום בהשכמה ולאחר שם עד זמן נעילתו (שם). **גם אלה.** אלו הרשעים המדונין בגיהנם, ביין שגו. כלומר אף הם עשו כהם לפיכך דנם (שם). **פקו פלילה.** לגיהנם נשפטו (שם). **החמרת והגמלת.** שייכא של חמרים ושל גמלים (ב"ב ח).

קשיא. לשון הפסוק קשה לתרץ למ"ד חולקין[ט] אבל לא מיתותב: **גרידי.** בדל"ת ומסכין וכן גרים רבי בכוליה הס"ס מגריד גריד וג"ל שהוא לשון גרידא דמפרשינן יחיד על סס שהוא יחיד משוך ומופרש הוא מן הכל ואין לאחרים סביביו ולשון ארמי הוא ואין דומה לו בפסוק (ודומה לו). אבל גורדו ומעמידו על גלדו (ר"ה ד' כז:) הוא לשון עברי ודומה לו בפסוק (מיכה ג) ויקח לו חרס להתגרד בו בדל"ת ופי' לשון חטיטה שמחטט וגורד בסכין או בכל דבר. וגורר ברי"ש לשון עברי הוא כמו (שבת ד' כב.) גורר אדם מטה כסא ושלחן וכן (ב"ב ד' פו.) היה מגרר ויולא מגרר ויולא: **בתר נפשייהו גרידי.** ומעשיהם מעשה ולדוקים ביותר הואיל ומעלמס הס נדחין ודין הוא שיעשה עיר הנדחת: **אבל הנך.** דהודחו בתר נשים וקטנים גרידי שאין לדוקים כ"כ: **היכי עבדינן.** היאך נעשין רובא נדחים הואיל דלריכין עדים והתראה לכל אחד ואחד: **דנין וחובשין.** כשרואין ב' או ג' מהם עובדים ע"ז לא יסקלו אותן ומניחין כל האחרים מלסקול אלא דנין אותם לסקילה וחובשין אותם בבית הסוהר וכן עושין עד שרואין אם מלטרפין לרובא וחוזרין ודנין אותם דין אחר להריגה ומלבדין את ממונם: **ומענה את דינם.** שלאחר שנגמר דינם אתה משהה אותם ומענה את דינם: **דנין וסוקלין.** עד חלניי דמחזקינן להו כיחידים ודנין וסוקלין ומחלניי ואילך נתברר הדבר למפרע שהודחו רובא והוו בסייף וממונם אבד ומחלניי ואילך אי אתה רשאי למשכן למיתה חמורה: **ור"ל אמר מרבין להם בתי דינין.** לאו משום דאין דנין ב' ביום אחד דהא אמרת בפרק נגמר הדין (לעיל מו.) דבמיתה אחת דנין אלא משום דנפישי עדים לכל אחד ואחד ואין פנאי לחקור כל אחד ואחד ביום אחד מרבים להם בתי דינים כדי שתתקבל עדותן ביום א' ויגמור דין כולם ביום אחד: **לשעריך.** לב"ד שבשעריך דהיינו סנהדרי קטנה: **ואי אתה מוליא.** אלא בסנהדרי גדולה: **אלא מרבין להם בתי דינין ומעייני בדייניהם.** אם הוו מרובים ואם הודחו רוב' מעלים את כולן לב"ד הגדול: **למה יהא בעיר.** משנה בהשותפין [ב"ב ז:]: **ויהא לאנשי העיר.** ליתן בלורכי העיר: **למיהוי בבני מתא.** שיהא נקרא בבני העיר אין נקרא בפחות מי"ב חדש אבל להקרות מיושבי העיר כיון ששהה ל' יום נקרא מאנשי העיר וקרינן בהו את יושבי העיר ההוא[ט]: **והתניא.** בניחותא: **המודר הנאה.** שאומר הרי עלי קונם אם אהנה: **החרם אותה פרט לנכסי לדיקים שבתוכה לה.** שאם היו לדיקים דרים בתוכה והוי להו נכסים מופקדים במקום אחר ביד אחרים אין מחרימין אותן אבל נכסים שיש להם בתוכה העיר מחרימין אותן וטעמא מפורש לקמן: **אמר ר"ש מפני מה וכו'.** בכל דוכתי דרש ר"ש טעמא דקרא[ט]: ה"ג **אמר מר ואם כל** (שלה) אשר בה לרבות נכסי רשעים שבתוכה לה: **אמר רב חסדא ובנקבצין לתוכה.** נכסי רשעים הקרובין לעיר שיכולים לקבלם לתוך העיר בתוכו יום עלמו שכובסין שלא העיר לרחוב לשורפן הן אבודים עמה אבל רחוקים דאין מגיעין לעיר אינן אבודים. ודוקא שכבר היו לתוכה אלא שמעכשיו היו מופקדים ביד אחרים אבל לא היו מעולם בתוכה כגון דנפלה להם בירושה לא קרינא ביה שלה ואין הממון אבד: **אלא דידהו.** דבני עיר הנדחת ומופקדים הם בעיר אחרת: **הא אמרה.** רב חסדא ובנקבצין לתוכה והא אין נקבצין: **דקבל עליו אחריות.** בני עיר הנדחת: **כמאן דלא פליגא.** (ו) א"א לכזית בשר בלא שחיטה ואפילו שחטה משחט אין בשחיטתו כלום דלא לשחיטה קיימא אלא למיתה ושחיטתה זו היא מיתת הבהמה ואין היתר אפילו החלי שאין של עיר הנדחת כדי שחט לסימן דעיר הנדחת אינו שוחט אלא ממית ולא מהניא ביה שחיטה: **עיסה.** כל אימת דבעי פליג לה ואין חלק של עיר הנדחת מעורב בו: **ל"ש שחטה משחט ל"ש קטלא מקטיל.** דבין בשחיטה ובין בהריגה קרינא ביה לפי חרב[ט] דאפילו שחטה מיתה בעלמא היא ולא מהני מידי או דילמא לפי חרב היינו אלא כדרך שחיטה אבל דרך שחיטה מהניא לה לטהרה מידי נבילה דנהי דלאכילה איתסרה ואיסור הנאה הוא אבל תיהני לטהרה מידי נבלה: **שיער נשים לדקניות.** שבעיר הנדחת מהו אי הוו בכלל ואת כל אלה תשרף או לא: **רשעניות.** פשיטא לן דישרף עם שאר העיר: **פליסה.** שריך לגלחה: **פיאה נכרית.** גדיל של שערות דעלמא שעושין לנוי קא מבעי ליה לרב יוסף אם של לדקניות הוי: **מחובר בגופה.** שנקשר בה: **לגופה דמי.** וכשם שאין שורפין מלבושין שעליהן שהרי לדקניות הן כך אין שורפין אותו גדיל: **דאלי בסבטא.** תלה אותו גדיל ביתד ואין קשורין בה עכשיו: **כיון דעיילא ונפקא.** רגילה לקושרה תדיר אף על פי שאלא קשרתו עכשיו כל מקום שיהא שם גדון כמלבוש שעליה דכל שעתא דעתה עליה וכשאר מלבושין דמי: **רחובה מעיקרא משמע.** רחובה שהיה לה מתחלה ולא שעושין לה רחוב עכשיו:

קשיא איבעיא להו הודחו מאליהן מהו וידיחו אמר רחמנא [א]ולא שהודחו מאליהן או דילמא אפילו הודחו מאליהן ת"ש הדיחוה נשים וקטנים אמאי ליהוי בהודחו מאליהן הנך בתר נפשייהו גרידי הני בתר נשים וקטנים גרידי: עד שיודח רובה: היכי עבדינן אמר רב יהודה דנין וחובשין דנין וחובשין א"ל עולא נמצא אתה מענה את דינן של אלו אלא אמר עולא דנין וסוקלין דנין וסוקלין איתמר רבי יוחנן אמר דנין וסוקלין דנין וסוקלין ור"ל אמר מרבין להן בתי דינין איני [ב]והאמר ר' חמא בר יוסי א"ר אושעיא [1]והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך אלא [ג]מרבין להן בתי דינין ומעיינין בדיניהן ומסקינן להו לבית דין הגדול וגמרי להו לדינייהו וקטלי להו: הכה תכה את יושבי העיר וכו': תנו רבנן [ד]החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום לנו בתוכה והודחו עמה אם נשתהו שם ל' יום הן בסייף וממונן אבד פחות מיכן הן בסקילה וממונן פלט ורמינהי [ה]כמה יהיה בעיר ויהיה כאנשי העיר ר"י"ב חדש אמר רבא לא קשיא הא למיהוי מבני מתא הא למיהוי מיתבי מתא והתניא [ו]ה[ז]המודר הנאה מבני העיר אם יש אדם שנשתהא שם י"ב חדש אסור ליהנות ממנו פחות מיכן מותר ליהנות ממנו ביושבי העיר אם נשתהא ל' יום אסור ליהנות ממנו פחות מיכן מותר ליהנות ממנו: החרם אותה ואת כל אשר בה כו': ת"ר [2]החרם אותה [א] ואת כל אשר בה פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה ואת כל אשר בה לרבות נכסי צדיקים שבתוכה שללה ולא שלל שמים ואת כל שללה לרבות נכסי רשעים שחוצה לה [ח]אמר ר"ש מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו מי גרם להם שידורו בתוכה ממונם לפיכך ממונם אבד אמר מר [3]ואת כל שללה תקבץ לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה אמר רב חסדא [ט]ובנקבצים לתוכה אמר רב חסדא פקדונות של אנשי עיר הנדחת מותרין ה"ד אי לימא דעיר אחרת ואיתנהו בגוה פשיטא דמותרין לאו שללה הוא ואלא דידהו ואיתנהו בעיר אחרת אי דנקבצין לתוכה אמאי מותרין ואי אין נקבצין לתוכה הא אמרה חדא זימנא לא [י]לעולם דעיר אחרת דמפקדי בתוכה והכא במאי עסקינן [יא]כגון דקביל עליה אחריות מהו דתימא כיון דקביל עליה אחריות כדידיה דמי קא משמע לן אמר רב חסדא [יב]בהמה חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת אסורה [יג]עיסה [יד]חציה של עיר הנדחת וחציה של עיר אחרת מותרת מאי טעמא בהמה כמאן דלא פליגא דמיא עיסה כמאן דפליגא דמיא בעי רב חסדא בהמת עיר הנדחת מהו דתיתהני בה שחיטה לטהרה מידי נבילה לפי חרב אמר רחמנא [טו]לא שנא שחטה משחט לא שנא קטלא מקטל או דלמא כיון דשחטה מהניא לה שחיטה מאי תיקו [טז]בעי רב יוסף שיער נשים צדקניות מהו אמר רבא הא דרשעיות אסור תקבץ ושרפת כתיב מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה [יז]יצא זה שמחוסר תלישה וקביצה ושריפה אלא אמר רבא בפיאה נכרית היכי דמי אי דמחובר בגופה כגופה דמיא לא צריכא דתלי [יח]בסיבטא כנכסי צדיקים שבתוכה דמי [יט]ואבד או דלמא כיון דעיילא ונפקא כלבושה דמי תיקו: ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה וכו': [כ]ת"ר אין לה רחוב אינה נעשית עיר הנדחת דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אין לה רחוב עושין לה רחוב במאי קמיפלגי מר סבר רחובה מעיקרא משמע ומר סבר רחובה השתא נמי משמע:

ההקדשות

מסורת הש"ס

(א) לעיל טז. ע"ש, ב) [ב"מ ח. ע"ש], ג) ב"מ ז:, ד) שם ט. [תוספ' נדרים פ"ב], ה) [תוספ' פי"ד], ו) [ערכין ז: ושם הגירס' ר' יוסי בר' חנינא], ז) [שם הגירסא בספרא מרגוס של ויחד תהיה לך וסימתא], ח) לעיל מה:, ט) [אין חולקין. רש"ש], י) [דברים יג], כ) [לעיל כא.], ל) רש"א מ"ז, מ) [דברים יג],

תורה אור השלם

1. וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ: דברים יז ה

2. הַכֵּה תַכֶּה אֶת יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ וְאֶת בְּהֶמְתָּהּ לְפִי חָרֶב: דברים יג טז

3. וְאֵת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֵת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד: דברים יג יז

גליון הש"ם

גמ' עיסה חציה של עיר הנדחת. עי' שאגת אריה סי' פ"ט: **שם יצא זה** שמחוסר תלישה. עי' לעיל מו ע"ב תוס' ד"ה תלישה:

הגהות הב"ח

(ו) רש"י ד"ה כמאן וכו' דאי אפשר:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ואת כל אשר בה. נמחק:

מוסף רש"י

פחות מיכן הן בסקילה. כדין שאר יחידים (ב"ב ח.). **ויהא כאנשי העיר.** לשאת עמהם בעול (שם ז:). למיהוי מיתבי מתא. בשלשים יום, וגבי עיר הנדחת כתיב יושבי העיר (שם ח.). **שיער נשים צדקניות.** של עיר הנדחת שלא הודחו עמה (ערכין ז:). **בפיאה נכרית.** שקשרה הלדקת לשערה קא מיבעיא ליה אי כגופה היא ויטול עמה, אי כמחובר, וקי"ל לדיקים שבתוכה יוצאין ממנה ערומים וכל ממונם נשרף, דכתיב ואת כל שללה תקבוץ וגו' (שם).

עין משפט נר מצוה

מז א מיי' פ"ד מהל' עכו"ם הלכה ב סמג עשין טז:

מח ב מיי' שם הלכה ו:

מט ג מיי' שם הלכה ט:

נ ד מיי' פ"ו מהל' סנהדרין הלכה ה סמג עשין פב טוש"ע מ"מ סי' קסג סעיף ב:

נא ה מיי' פ"ט מהל' מלרים הלכה יז סמג לאוין רמב טוש"ע י"ד סי' ריז סעיף לב:

נב ו ז ח מיי' פ"ד מהל' עכו"ם הלכה י סמג לאוין סו:

נג ט י מיי' שם הלכה יא:

נד כ ל מ מיי' שם הלכה יב והלכה יג [ועי' כ"מ]:

היו בה קדשי מזבח. כגון עולות ואשמות של רשעים בתוכה נהי דלא קריבן בהו אם כל בהמתה לפי חרב [דברים יג] דהא לא בהמתה היא אלא בהמת שמים אלא מאיסותא הוא להקריב קרבנות של רשעים הללו שהודחו הלכך יצאו כונסין אותן לכיפה ומאכילין אותן שעורין עד שכריסן נבקעת דאפילו דמיהם אסור כדלקמן: **שנאמר כליל לה' אלהיך** ל"ג: **ר"ש אומר וכו'.** לקמן מפרש טעמא: **וזבח רשעים תועבה.** ואפילו דמיהן אסורין: **ור"ש הוא דאמר.** בהזהב (ב"מ מו:) קדשים שחייב באחריותן ממון בעלים הוא וש"ס בהם אונאה הלכך לענין עיר הנדחת נמי ממון בעלים הוא ודיינינהו לפי חרב כשאר בהמות שבתוכה והלכך אסורין דמיהן בהנאה והאי דקאמר יצאו ולא אמר שיחרימו אותה עמהם משום כבוד שמים: **ואליבא דרבי יוסי הגלילי דאמר.** בפ"ק דב"ק (ד' יב:) ומעלה מעל בה"ע) לרבות קדשים קליס שהם ממונו והואיל וממונו הם אסורים בהנאה דאפילו דמיהן בהמתם מיקרו אבל קדשי קדשים (ג) פ) אמאי יצאו דהא ודאי הם עצמם אינם קרבים דזבח רשעים תועבה אלא יצאו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה: **אי הכי מדמני סיפא וכו'.** דקא מפליג בין קדשי מזבח לקדשי בדק הבית: **ליפלוג וליתני בדידה.** בקדשי מזבח עצמן בין קדשים קליס לקדשי קדשים: **דלמיפה אזלא.** כדאמרינן (תמורה ד' טו.) חמש חטאות מתות: **לא פסיקא ליה.** למיתני קדשי קדשים דעיר הנדחת יצאו דכיון דמתו להם אותם רשעים אי איכא חטאות שהפרישו בחייהם אזלי למיתה דכל חטאות שמתו בעליהם מתות במסכת הוריות (ד' ו.) מפרש טעמא אבל שאר קדשי קדשים כגון אשמות שמתו בעליהם יצאו: **דאיתנהו בעייניהו.** דהן עצמן ודאי אינן קרבים משום זבח רשעים תועבה: **אבל הכא.** דאיכא למימר יצאו ויפלו דמיהם לנדבה: **כיון דאישתני.** ליכא הכא זבח רשעים תועבה: **ולא בהמת בכור ומעשר.** שאם היו בה בכורות או מעשר בהמה שהוא של ישראל וחלבו ודמו קרב אין מחרימין אותו עמה דלא מיקרי בהמתה: **שלא שמים הוא.** ומשללה (ד) נפקא: **אלא בבעלי מומים.** שאין בהם חלק לגבוה אלא נאכלין לבעלים שלהם היינו אמאי אין מחרימין אותן עמה: **לעולם בבעלי מומין.** ואפ"ה אין (ה) נשרפין עמה דדרשינן לקרא הכי בהמתה למי שנאכל לבעלים בתורת בהמתם יצאו אלו שיש להם שם לוי שאין נאכלים בתורת בהמתם שאין אומרין בהמת עיר הנדחת אלא בהמת בכור ומעשר של עיר הנדחת: **ופליגא.** הא דרבינא אדשמואל דאמר שמואל עלה דהא מילתא דר"ש כי הוה קשיא לן במאי עסקינן הוי מתרץ הכי הכל קרב והכל נפדה: **מאי קאמר ה"ק.** כל שהוא קרב לגבוה כשהוא תם וכשהוא בעל מום צריך פדייה כגון שאר קדשים קליס חוץ ממעשר בהמה וכבר הנהו משללה נפקא דאין מחרימין אותם עמה דהואיל וצריכי פדייה במומן שלא שמים קריבן ביה ופליג עליה דת"ק דאמר קדשים קליס ממון בעלים הוא: **ולא שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום.** אלא נאכל לבעלים כגון בכור ומעשר אמר מר היו בה (קדשי) קדשים קדשי מזבח ימותו ואמאי ימותו ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה ר' יוחנן אמר [1] זבח רשעים תועבה ר"ל אמר ממון בעלים הוא והכא בקדשים שחייב באחריותן (ו) ור"ש היא דאמר ממון בעלים הוא הא מדסיפא ר"ש היא רישא לאו ר"ש בקדשים קלים ואליבא דרבי יוסי הגלילי (ז) דאמר קדשים קלים ממון בעלים אבל קדשי קדשים מאי (ח) יפדו אדתני סיפא קדשי בדק הבית יפדו ליפלוג וליתני בדידה בד"א בקדשים קלים אבל קדשי קדשים (ט) יפדו כיון דאיכא חטאת שמתו בעליה (י) דלמיתה אזלא לא פסיקא ליה בשלמא ר' יוחנן לא אמר כר"ל דכתיב זבח רשעים תועבה אלא ר"ל מ"ט לא אמר כר' יוחנן אמר לך כי אמרינן זבח רשעים תועבה הני מילי היכא דאתנהו בעינייהו אבל הכא כיון דאישתני אישתני: ר"ש אומר (יא) בהמתך ולא בהמת בכור ומעשר: במאי עסקינן (יב) אילימא בתמימין שלל שמים הוא אלא בבעלי מומין (יג) שלל נינהו אמר רבינא לעולם בבעלי מומין (יד) ומי שנאכל בתורת (טו) בהמתך יצאו אלו שאין נאכלין בתורת (טז) בהמתך אלא בתורת בכור ומעשר (יז) דשלל שמים נינהו ופליגא דשמואל דאמר שמואל הכל קרב והכל נפדה מאי קאמר ה"ק כל שקרב כשהוא תם ונפדה כשהוא בעל מום משלל אימעיט וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום כגון בכור ומעשר מבהמה נפקא: תרומות ירקבו: אמר רב חסדא ל"ש אלא תרומה ביד ישראל אבל תרומה ביד כהן כיון דממוניה הוא תשרף מתיב רב יוסף מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו והא מעשר שני ביד ישראל כתרומה ביד כהן דמי וקתני יגנזו אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב חסדא ל"ש אלא תרומה ביד כהן אבל תרומה ביד ישראל (יח) תנתן לכהן שבעיר אחרת (יט) תנן התם (כ) עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה דברי ר"מ וחכמים (כא) מחייבין אמר רב חסדא מחלוקת (כב) במעשר שני בירושלים דר"מ סבר (כג) מעשר שני ממון גבוה הוא ורבנן סברי ממון הדיוט הוא אבל

(כד) בגבולין דברי הכל פטור מתיב רב יוסף מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו במאי עסקינן אילימא בירושלים מי הויא עיר הנדחת והתניא (כה) עשרה דברים נאמרו בירושלים וזו אחת מהן (כו) אינה נעשית עיר הנדחת ואלא בעיר אחרת ואסקוהו לגוה הא קלטוהו מחיצות אלא לאו בגבולין וקתני יגנזו לא לעולם דעיר אחרת ואסקוהו לגוה והכא במאי עסקינן שנטמא ולפרקיה (כז) דא"ר אלעזר (כח) מניין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים ת"ל [2] לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה שנאמר [3] וישא משאת מאת פניו הכא במאי עסקינן בלקוח

וליפרקיה

מעשר ונתנוהו ביין ושכר ונטמא אותו לקוח דהוה ליה פדייה וכי קאמר ר"א במע"ש גופיה שהעלה פירות מע"ש לירושלים ונטמאו:

וליפרקיה

וההקדשות שבה יפדו כו': (ט) ת"ר (א) היו בה (ב) (קדשי) קדשים קדשי מזבח ימותו קדשי בדק הבית יפדו ותרומות ירקבו ומעשר שני וכתבי הקדש יגנזו (ג) ר"ש אומר בהמתה ולא בהמת בכור ומעשר שללה פרט לכסף הקדש וכסף מעשר אמר מר היו בה (קדשי) קדשים קדשי מזבח ימותו ואמאי ימותו ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה ר' יוחנן אמר [1] זבח רשעים תועבה ר"ל אמר ממון בעלים הוא והכא בקדשים שחייב באחריותן (ד) ור"ש היא דאמר ממון בעלים הוא הא מדסיפא ר"ש היא רישא לאו ר"ש בקדשים קלים ואליבא דרבי יוסי הגלילי (ה) דאמר קדשים קלים ממון בעלים אבל קדשי קדשים מאי (ו) יפדו אדתני סיפא קדשי בדק הבית יפדו ליפלוג וליתני בדידה בד"א בקדשים קלים אבל קדשי קדשים (ז) יפדו כיון דאיכא חטאת שמתו בעליה (ח) דלמיתה אזלא לא פסיקא ליה בשלמא ר' יוחנן לא אמר כר"ל דכתיב זבח רשעים תועבה אלא ר"ל מ"ט לא אמר כר' יוחנן אמר לך כי אמרינן זבח רשעים תועבה הני מילי היכא דאתנהו בעינייהו אבל הכא כיון דאישתני אישתני: ר"ש אומר (ט) בהמתך ולא בהמת בכור ומעשר: במאי עסקינן (י) אילימא בתמימין שלל שמים הוא אלא בבעלי מומין (יא) שלל נינהו אמר רבינא לעולם בבעלי מומין (יב) ומי שנאכל בתורת (יג) בהמתך יצאו אלו שאין נאכלין בתורת (יד) בהמתך אלא בתורת בכור ומעשר (טו) דשלל שמים נינהו ופליגא דשמואל דאמר שמואל הכל קרב והכל נפדה מאי קאמר ה"ק כל שקרב כשהוא תם ונפדה כשהוא בעל מום משלל אימעיט וכל שקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום כגון בכור ומעשר מבהמה נפקא: תרומות ירקבו: אמר רב חסדא ל"ש אלא תרומה ביד ישראל אבל תרומה ביד כהן כיון דממוניה הוא תשרף מתיב רב יוסף מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו והא מעשר שני ביד ישראל כתרומה ביד כהן דמי וקתני יגנזו אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב חסדא ל"ש אלא תרומה ביד כהן אבל תרומה ביד ישראל (טז) תנתן לכהן שבעיר אחרת (יז) תנן התם (יח) עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה דברי ר"מ וחכמים (יט) מחייבין אמר רב חסדא מחלוקת (כ) במעשר שני בירושלים דר"מ סבר (כא) מעשר שני ממון גבוה הוא ורבנן סברי ממון הדיוט הוא אבל

(כב) בגבולין דברי הכל פטור מתיב רב יוסף מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו במאי עסקינן אילימא בירושלים מי הויא עיר הנדחת והתניא (כג) עשרה דברים נאמרו בירושלים וזו אחת מהן (כד) אינה נעשית עיר הנדחת ואלא בעיר אחרת ואסקוהו לגוה הא קלטוהו מחיצות אלא לאו בגבולין וקתני יגנזו לא לעולם דעיר אחרת ואסקוהו לגוה והכא במאי עסקינן שנטמא ולפרקיה (כה) דא"ר אלעזר (כו) מניין למעשר שני שנטמא שפודין אותו אפילו בירושלים ת"ל [2] לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה שנאמר [3] וישא משאת מאת פניו הכא במאי עסקינן בלקוח

וליפרקיה

עין משפט נר מצוה

נה א ב מיי' פ"ד מהל' עכו"ם הלכה יג [יד] סמג עשין טו:
ג [מיי' פ"ד מהל' פסולי המוקדשין הי' ט]:
ד ה מיי' פ"ד מהל' עכו"ם הלכה יג [יד] סמג עשין טו:
נו ו ז מיי' פ"ו מהל' בכורים הלכה ד:
נז ח מיי' פ"ז מהל' בית הבחירה הלכה יד ופ"ד מהל' עכו"ם הלכה ד:
נח ט מיי' פ"ב מהל' מעשר שני ונטע רבעי הלכה מ סמג לאוין קלו:

מוסף רש"י

היו בה קדשים. בעיר הנדחת, אין נשרפין עם שלה, דכתיב שללה ולא שלל שמים, ומיהו מיקרב לא קרבי משום דכתיב זבח רשעים תועבה, ואם קדשי מזבח הן ואפילו עולות ושלמים, נדבה ימותו. **קדשי בדק הבית יפדו.** כשאר בדק הבית והפודה אותם יאכלם שהרי לא נאסרו, דלאו דידהו הוו (לעיל מז.). **בהמתה.** גבי עיר הנדחת כתיב ואת בהמתה לפי חרב, בהמתה משמע בהמה דידה שאין לגבוה חלק בה (תוספות ח.). **וכסף מעשר.** ואליבא דמ"ד מעשר שני ממון גבוה הוא (שם). **בקדשים שחייב באחריותן.** אמר הרי עלי עולה (ב"מ נו:). **פטורה מן החלה.** דכתיב עריסותיכם והאי דגבוה הוא, ואע"ג דאיכא איתר אכילה, כיון דלית בה דין שאר ממון לאו דידיה הוא (סוכה לה.). **שפודין אותו אפילו בירושלים.** שאין מעשר טהור נפדה שם, דכתיב כי ירחק ממך וגו' ונתת בכסף, ולא כשהיה בירושלים (ב"מ נג:). **ואין שאת אלא אכילה.** כשלא תוכל לאוכלו, כגון זה שנטמא, ונתת בכסף (פסחים לו:) והכי קאמר קרא כי ירחק ממך, שיהא מעשר טהור חוץ לירושלים, או אפילו הוא בירושלים אלא שאי אתה יכול לאוכלו שנטמא, ונתת בכסף (מכות יט:).

מסורת הש"ס

א) לעיל מז. [תוספ' פי"ד], **ב)** [תמורה ח. ע"ש], **ג)** [ב"מ נו.], **ד)** [ב"מ יב: וש"נ], **ה)** [גי' רש"י ירעו וכל"ל], **ו)** [לפי גירסת רש"י לעיל ל"ל ירעון], **ז)** [ל"ל בהמתה], **ח)** [תמורה ח. ע"ש], **ט)** [בתוס' דבכורות דף לא. ד"ה חוץ וכו' משמע דגרסי הכא בסוגיא כמו דסייס הש"ס בתמורה ח. דתנן כל פסולי המוקדשין נמכרין בחולין חוץ מן הבכור והמעשר ע"ש אבל מפירש"י דהכא ד"ה לעולם בבעלי מומין וכו' מוכח דלא גרים להא דתנן כו' ומשום הכי פירש"י הכא יצאו אלו שיש להם שם לוי וכו' וכדיגא הוא דמשני לה הכי כאן אבל בתמורה ח. סתמא דש"ס מייתי להא דתנן כל פסולי וכו' ולא ס"ל כרבינא בפי' הזהב), **י)** ג"ז משנה אלא בריש"א ועיין רש"ל, **כ)** פוסקים לח. [עי' תולין פז: תוס' ד"ה תנן התם], **ל)** [קידושין כד. וש"נ], **מ)** [עי' תוס' קידושין נג: ד"ה איהו ותוס' בכורות ט: ד"ה ותנן ועי' היטב תוס' פוסק לה. סד"ה בפיי], **נ)** ב"ק פב:, **ס)** ב"מ נג. פסחים לו: מכות יט:, **ע)** [ויקרא ה], **פ)** [ל"ל מאי], **צ)** [ל"ל אחתין], **ק)** [דברים יג], **ר)** נ"ל נהרגין, **ש)** [ע"ש],

תורה אור השלם

1. זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה אַף כִּי בְּזִמָּה יְבִיאֶנּוּ:
משלי כא כז
2. וְכִי יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרֶכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: דברים יד כד
3. וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֶלֵּהֶם וַתֵּרֶב מַשֶּׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשֹּׂאֵת כֻּלָּם חֲמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂכְּרוּ עִמּוֹ:
בראשית מג לד

גליון הש"ם

גמ' ומי שנאכל בתורת בהמתך. עי' זמיס דף עה ע"ב תוס' ד"ה התפיס:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ת"ר היו בה קדשים קדשי מזבח כל"ל ותיבת קדשי נמחק: **(ב)** רש"י ד"ה ואליבא דר' יוסי וכו' קדשי קדשים יצאו כל"ל ותיבת אמאי נמחק:

וליפרקיה. לכוליה. ומשני כר"י דאמר לא אליס למתפס פדיונו בהיא ג) מנה גופא במס' מעשר שני (פ"ג מ"י) והיינו נמי מעשר שני דקאמר יגמן בקבורה: **אלא לעולם.** במעשר שני דעיר הנדחת טהור ואסקוה לגוה ודקאמר ליתתרי באחילה דהא קלטוהו מחיצות אחר שנכנס לחומת ירושלים: **דאמר רבא.** ד) בשחיטת חולין פ' בהמה המקשה (דף סח:): **מחיצות לאכול דאורייתא.** מן התורה מצוה לאכול לפניה מן החומה: **אבל מחיצות קלטו.** שיהיו מחיצות קולטות בין לענין פדייה בין לכל ענין מדרבנן הוא וכי גזור רבנן דתיהני קליטת מחיצות למעשר דשוב אינו יכול לפדותו א) ולענין עיר הנדחת נמי שלא יהא בשריפה היכא דאיתנהו מחיצות: **דכתיב ואבדתם.** את שמם מן המקום ההוא וגו' וסמיך ליה לא תעשון כן לה' אלהיכם ובמוזה הוא יל וכתיב בה אזכרות אי אפשר לשרפה משום קרא דלא תעשון כן ואמן בעינן שלא וליכא דהאיי) שלא שמים הוא: **כלל בעשה ופרט בלא תעשה.** כגון והיתה תל עולם [דברים יג] כלל דאפילו גנות ופרדסים לא תעשה אלא תהיה תל עולם שהוא עשה לא תבנה עוד [שם] בנין בתים והוא לא תעשה אין בנין אותו בכלל ופרט לומר אין בכלל אלא מה שבפרט דלא תעשה פירוש הוא כלומר והיתה תל עולם לבנין קאמר אבל לגנות ופרדסים שרי אלא תרי מילי קאמר קרא דלא אמרינן פירושי קמפרש אלא מילי מילי קאמר והיתה תל עולם לגנות ופרדסים לא תבנה עוד כל בנינין שבעולם ואפילו לגנות ופרדסים לא תבנה עוד ודרשינן ליה לדבר שהיה בכלל וילא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא ולומר בנין בכלל היה ולמה יצא להקיש לך מה בנין מיוחד שהוא ישוב בני אדם אף כל בנין כגון גנות ופרדסים ה) (לישנא אחרינא) ור' יוסי הגלילי סבר אין בנין כר' אבין ודרשי הכי והיתה תל עולם מכל מילי שלא יעשה בה שום דבר ולא תבנה עוד דמשמע בנין בתים אשמועינן לאו בבנין בתים בעלמא ופרדסים איסור עשה הוא דאיכא. כך שמעתי: ר"ע סבר בנין דלא כר' אבין: **דר"ע אית להו דר' אבין.** ואפילו ר"ע והא דקאמר דעיר הנדחת נעשית גנות ופרדסים לאו משום דבעלמא לית ליה דר' אבין דודאי מלתא קא מפרשי והיתה תל עולם במאי בבנין בתים דלא תבנה עוד לא משמע ליה בכל בנינין דקסבר עוד לכמו שהיתה משמע כלומר לא תחזור ולא תבנה עוד משמע כגון שהיתה מתחלה לא תבנה עוד אבל נעשה גנות ופרדסים: **ומר סבר עוד לגמרי משמע.** כגון דאמר לעולם ועד ועוד לשון ועד הוא ו) שלא תבנה לעולם לשוס דבר לא לבנין בתים ולא לגנות ופרדסים לא תבנה עוד: **מחוברין מותרין.** דתקבון ושרפת אמרה רחמנא [דברים יג] מי שאינו מחוסר אלא קבילה ושריפה יצא זה שמחוסר תלישה וקבילה ושריפה: **וכל אשר בה.** אפילו אילנות מחוברין אשר בה נאסרין: ה"ג **וישבע יהושע לאמר ארור האיש וגו'.** וקרא קדרים ואזיל בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה וכשיעמיד דלתיה ימות בנו הקטן: **לא יריחו על שם עיר אחרת.** שלא יבנה יריחו ויסב שמה על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו שאפי' בנה עיר אחרת וקראה יריחו אסור לבנותה שאפי' שם יריחו ימתה לעולם וכתיב בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו בימיו של אחאב ועל שעבר על האלה קרי ליה בית האלי: **אם יריחו.** ולא יריחו עצמו בנה אלא עיר אחרת על שם יריחו שקראה לה יריחו ולא אתפרש הא מנלן: **באבירם בכורו יסדה.** אבירם רשע כשמת אבירם הרשע לא היה לו לחיאל ללמוד שלא לבנות את יריחו: **אבירם ושגוב מאי עבוד.** דקרי להו רשעים: **איני יודע ששגוב צעירו.** מילתא באנפי נפשיה הוא ומדרשא. ממשמע שנאמר באבירם בכורו איני יודע ששגוב צעירו אלא מה ת"ל שגוב צעירו שהיה שגוב עיר אחרת ולא עיר אחרת אלא מדלא נפשיה הוא ומדרשא. כו'. שהלכו אליהו ואחאב לנחם את מיאל באבלו, אמר אחאב לאליהו אתפסר שקולנא התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה, שנאמר וסרתם כו' והרי כל ישראל עובדים ע"ז ואין גשמים נעצרים, מיד ויאמר אליהו כו' (מ"א יז א).

הדרן עלך מסכת סנהדרין

ליפרקיה ו) דתנן א) הלקוח בכסף מעשר שנטמא יפדה כר"י דאמר יקבר אי הכי מאי אירא עיר הנדחת אפילו דעלמא נמי אלא לעולם בטהור וכגון דנפול מחיצות וכדרבא ג) דאמר רבא ב) מחיצה לאכול דאורייתא ג) לקלוט דרבנן וכי גזור רבנן כי אתנהו למחיצה כי ליתנהו למחיצה לא: כתבי הקדש יגנזו: מתניתין דלא כר"א ד) דתניא ר"א אומר כל עיר שיש בה אפי' מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת שנא' [1] ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל והיכא דאיכא מזוזה לא אפשר דכתיב [2] לא תעשון כן לה' אלהיכם: ר"ש אומר אמר הקב"ה וכו': לימא בדר' אבין א"ר אילעא קמיפלגי ז) דא"ר אבין א"ר אילעא כל מקום שאתה מוצא כלל בעשה ופרט בלא תעשה אין דנין אותו בכלל ופרט דמר אית ליה דרבי אבין ומר לית ליה דרבי אבין לא דכ"ע אית להו דר' אבין והכא בהא קמיפלגי מר סבר עוד לגמרי משמע ומר סבר עוד לכמה שהיתה: אינה נבנית אבל נעשית היא גנות ופרדסים: ת"ר ז) היו בה אילנות תלושין אסורין מחוברין מותרין של עיר אחרת בין תלושין בין מחוברין אסור מאי עיר אחרת אמר רב חסדא יריחו דכתיב [3] והיתה העיר ח) חרם לה' [4] וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו בבכורו יסדנה ובצעירו יציב דלתיה תניא ט) לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו דכתיב [5] בנה חיאל בית האלי את יריחו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה תניא י) באבירם בכורו רשע לא היה לו ללמוד בשגוב צעירו היה לו ללמוד אבירם ושגוב מאי עבוד כ) (מאי קאמר) ה"ק באבירם בכורו היה לו ללמוד לאותו רשע בשגוב צעירו ממשמע שנאמר באבירם בכורו איני יודע ששגוב צעירו מה ת"ל שגוב צעירו מלמד שהיה מקבר והולך מאבירם עד שגוב אחאב שושביניה הוה אתא איהו ואליהו למשאל בשלמא בי טמיא יתיב וקאמר דילמא כי מילט יהושע הכי לט לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו א"ל אליהו אין אמר ליה השתא לווטתא דמשה לא קא מקיימא דכתיב [6] וסרתם ועבדתם וגו' וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וגו' וההוא גברא אוקים ליה עבודת כוכבים כ) על כל תלם ותלם ולא שביק ליה מיטרא דמיזל מיסגד ליה לווטתא דיהושע תלמידיה מקיימא מיד [7] ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד כ) חי ה' אלהי ישראל אם כ) יהיה טל ומטר וגו' בעי רחמי והבו ליה אקלידא דמטרא וקם ואזל [8] ויהי דבר ה' אליו לאמר לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית [9] והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר וגו' כ) מהיכא אמר רב יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב [10] ויהי מקץ ימים ויבש הנחל כי לא היה גשם בארץ כיון דחזא דאיכא צערא בעלמא כתיב [11] ויהי דבר ה' אליו לאמר קום לך צרפתה וכתיב [12] ויהי אחר הדברים האלה חלה בן האשה בעלת הבית בעא רחמי למיתן ליה אקלידא דתחיית המתים אמרי ליה כ) שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחיית המתים יאמרו שתים ביד תלמיד ואחת ביד הרב אייתי הא ושקיל האי דכתיב [13] לך הראה אל אחאב [ואתנה] מטר דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה ואבדיה למפתחיה דרש ר' יוסי בצפורי אבא אליהו

ואחד ביד הרב: ל) **דטרקיה לגליה.** שסתם שער שלו ואבדיה למפתחיה כך עשה אליהו נעל לשערי מטר ולבסוף אבד המפתח של גשמים שלא נפתח השער של מטר על ידו: **דכתב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר.** ולא כתיב ותן מטר: **אבא אליהו.** מבני גדולי:

נט א מיי' פ"ז מהל' מעשר שני הלכה ל ג:
ס ב מיי' שם פ"ב הל' ה סמג לאוין רסד:
סא ג מיי' שם הל' ט:
סב ד מיי' פ"ד מהל' ע"ז הלכה יג סמג עשין טו:

תורה אור השלם

1. וְאת כָּל שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיְיָ אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם תִּבָּנֶה עוֹד: דברים יג יז
2. לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם: דברים יב ד
3. וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ לַיְיָ רַק רָחָב הַזּוֹנָה תִּחְיֶה הִיא וְכָל אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבַּיִת כִּי הֶחְבֵּאתָה אֶת הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר שָׁלָחְנוּ: יהושע ו יז
4. וַיַּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא לֵאמֹר אָרוּר הָאִישׁ לִפְנֵי יְיָ אֲשֶׁר יָקוּם וּבָנָה אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֶת יְרִיחוֹ בִּבְכֹרוֹ יְיַסְּדֶנָּה וּבִצְעִירוֹ יַצִּיב דְּלָתֶיהָ: יהושע ו כו
5. בִּימָיו בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֵלִי אֶת יְרִיחוֹ בַּאֲבִירָם בְּכֹרוֹ יְסָדָהּ וּבִשְׁגוּב צְעִירוֹ הִצִּיב דְּלָתֶיהָ כִּדְבַר יְיָ אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן: מלכים א טז לד
6. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:
דברים יא טז
7. וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ הַתִּשְׁבִּי מִתֹּשְׁבֵי גִלְעָד אֶל אַחְאָב חַי יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי: מלכים א יז א
8. לֵךְ מִזֶּה וּפָנִיתָ לְךָ קֵדְמָה וְנִסְתַּרְתָּ בְּנַחַל כְּרִית אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הַיַּרְדֵּן: מלכים א יז ג
9. וְהָעֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְלֶחֶם וּבָשָׂר בָּעָרֶב וּמִן הַנַּחַל יִשְׁתֶּה: מלכים א יז ו
10. וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיִּיבַשׁ הַנָּחַל כִּי לֹא הָיָה גֶשֶׁם בָּאָרֶץ: מלכים א יז ז
11. קוּם לֵךְ צָרְפַתָה אֲשֶׁר לְצִידוֹן וְיָשַׁבְתָּ שָׁם הִנֵּה צִוִּיתִי שָׁם אִשָּׁה אַלְמָנָה לְכַלְכְּלֶךָ: מלכים א יז ט
12. וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶּן הָאִשָּׁה בַּעֲלַת הַבַּיִת וַיְהִי חָלְיוֹ חָזָק מְאֹד עַד אֲשֶׁר לֹא נוֹתְרָה בּוֹ נְשָׁמָה: מלכים א יז יז
13. וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר יְיָ הָיָה אֶל אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֵה אֶל אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: מלכים א יח א

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רש"י ד"ה אבל מחיצות וכו' ולענין עיר הנדחת נמי שלא יהא בשריפה. מלא בשריפה נמתק וג"כ בגמיזה:

מוסף רש"י

הלקוח בכסף מעשר שני. בירושלים, כדכתיב ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגו' (פסחים לח.). יפדה. דאלימא למיתפס פדיונו (שם). יקבר. כל לקוח בכסף מעשר שני שנטמא, משום דקלישא קדושתיה ולא אלים למיתפס פדיוניה (שם). מחיצה לאכול דאורייתא לקלוט דרבנן. מאילה שנאמרה בתורה לא הוזכרה אלא לאכול בתוכה, ושאמרו במשנה מחיצות קולטות אותם מלפדות עוד אם יצא, דרבנן היא (ב"מ נג.) דמשקלטיהו מחיצות שוב אינו נפדה (פסחים לז:). אפילו מזוזה אחת. וכל שכן אחד מן החומשין או ספר מכל הנביאים שאזכרת השם כתובה שם, ולא קריגא בה את כל שללה ושרפת (לעניל עא.). לא נמסרו לשליח. היינו שלא נמסרו לשליח אחד ביחוד (תענית ב.). אתא איהו ואליהו כו'. שהלכו אליהו ואחאב לנחם את מיאל באבלו, אמר אחאב לאליהו אתפסר שקולנא התלמיד נתקיימה וקללת משה רבינו לא נתקיימה, שנאמר וסרתם כו' והרי כל ישראל עובדים ע"ז ואין גשמים נעצרים, מיד ויאמר אליהו כו' (מ"א יז א).

תורה אור

1. וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְיָ מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ: דברים יג יח
2. בְּבוֹא רָשָׁע בָּא גַּם בּוּז וְעִם קָלוֹן חֶרְפָּה: משלי יח ג
3. בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קִרְיָה וּבְאֹבֵד רְשָׁעִים רִנָּה: משלי יא י
4. הַצַּדִּיק אָבַד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל לֵב וְאַנְשֵׁי חֶסֶד נֶאֱסָפִים בְּאֵין מֵבִין כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצַּדִּיק: ישעיהו נז א
5. וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְיָ: בראשית ה כט

מסורת הש"ס

קפדן הוה רגיל למיתי גביה איכסי' מיניה תלתא יומי ולא אתא כי אתא א"ל אמאי לא אתא מר א"ל קפדן קרית לי א"ל הא דקמן דקא קפיד מר: [1]ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם וכו': מאן רשעים אמר רב יוסף גנבי ת"ר [ו]רשע בא לעולם חרון בא לעולם שנא' [2]בבא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה רשע אבד מן העולם טובה באה לעולם שנא' [3]ובאבוד רשעים רנה צדיק נפטר מן העולם רעה באה לעולם שנאמר [4]הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק צדיק בא לעולם טובה באה לעולם שנאמר [5]זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו:

היה קפדן. שכעס על אחאב ואמר חי ה' אם יהיה השניים האלה על ומטר [מ"ל יח]: **איכסי' מיניה.** שהיה רגיל למיתי לגבי מדרשו כל יומא ולא אתא בתלתא יומי: **א"ל.** ר' יוסי: **הא דקמא דקא קפיד מר.** הרי על דבר זה שאמרתי עליך ג) קפיד שלא באת אלי ג' ימים מקפדנות שקפדת עלי: **מפני הרעה.** קודם שתבא הרעה הצדיק נאסף מכלל הכיון שמת הרעה באה: **אבל לדיק בא לעולם פסקה הרעה שנאמר זה ינחמנו:**

ו) [תוס' סוטה פ"ו], ברש"י שבע"י. אתה מקפיד,

הדרן עלך כל ישראל וסליקא לה מסכת סנהדרין

הדרן עלך כל ישראל יש להם חלק וסליקא לה מסכת סנהדרין

אחר השלמת המסכתא יאמר זה ויועיל לזכרון בעזרת השם יתברך

*) הַדְרָן עֲלָךְ מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין וְהַדְרָךְ עֲלָן. דַּעְתָּן עֲלָךְ מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין וְדַעְתָּךְ עֲלָן. לֹא נִתְנַשֵּׁי מִינָּךְ מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין וְלֹא תִתְנַשֵּׁי מִינָּן לֹא בְּעָלְמָא הָדֵין וְלֹא בְּעָלְמָא דְּאָתֵי:

יאמר כן שלשה פעמים ואחר כך יאמר:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא תּוֹרָתְךָ אֻמָּנוּתֵנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה וּתְהֵא עִמָּנוּ לָעוֹלָם הַבָּא. **) חֲנִינָא בַּר פָּפָּא רָמִי בַּר פָּפָּא נַחְמָן בַּר פָּפָּא אַחָאי בַּר פָּפָּא אַבָּא מָרִי בַּר פָּפָּא רַפְרָם בַּר פָּפָּא רָכִישׁ בַּר פָּפָּא סוּרְחָב בַּר פָּפָּא אַדָּא בַּר פָּפָּא דָּרוּ בַּר פָּפָּא:

הַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תּוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפִיּוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְנִהְיֶה כֻּלָּנוּ אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ: מֵאוֹיְבֵי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא לִי: יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ: לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: אָמֵן אָמֵן אָמֵן סֶלָה וָעֶד:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁשַּׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְלֹא שַׂמְתָּ חֶלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שֶׁאָנוּ מַשְׁכִּימִים וְהֵם מַשְׁכִּימִים. אָנוּ מַשְׁכִּימִים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם מַשְׁכִּימִים לִדְבָרִים בְּטֵלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וְהֵם עֲמֵלִים. אָנוּ עֲמֵלִים וּמְקַבְּלִים שָׂכָר וְהֵם עֲמֵלִים וְאֵינָן מְקַבְּלִים שָׂכָר. אָנוּ רָצִים וְהֵם רָצִים. אָנוּ רָצִים לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְהֵם רָצִים לִבְאֵר שַׁחַת. שֶׁנֶּאֱמַר וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרִידֵם לִבְאֵר שַׁחַת אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח בָּךְ:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי בְּשֵׁם שֶׁעֲזַרְתַּנִי לְסַיֵּם מַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין כֵּן תַּעַזְרֵנִי לְהַתְחִיל מַסֶּכְתּוֹת וּסְפָרִים אֲחֵרִים וּלְסַיְּמָם לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה. וּזְכוּת כָּל הַתַּנָּאִים וַאֲמוֹרָאִים וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יַעֲמוֹד לִי וּלְזַרְעִי שֶׁלֹּא תָמוּשׁ הַתּוֹרָה מִפִּי וּמִפִּי זַרְעִי וְזֶרַע זַרְעִי עַד עוֹלָם. וְתִתְקַיֵּם בִּי בְּהִתְהַלֶּכְךָ תַּנְחֶה אוֹתָךְ בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ וַהֲקִיצוֹתָ הִיא תְשִׂיחֶךָ. כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים: אוֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בְּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ עוֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעָלְמָא דִּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא, וּלְאַחְיָא מֵתַיָּא, וּלְאַסְקָא לְחַיֵּי עַלְמָא, וּלְמִבְנֵא קַרְתָּא דִירוּשְׁלֵם, וּלְשַׁכְלֵל הֵיכְלֵיהּ בְּגַוֵּהּ, וּלְמֶעְקַר פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה מֵאַרְעָא, וּלְאָתָבָא פּוּלְחָנָא דִּשְׁמַיָּא לְאַתְרֵיהּ, וְיַמְלִיךְ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּמַלְכוּתֵיהּ וְיַקְרֵיהּ, [וְיִצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ]. בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב, וְאִמְרוּ אָמֵן. יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדַּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל רַבָּנָן, וְעַל כָּל תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל כָּל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן, וְעַל כָּל מַאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא, דִּי בְאַתְרָא (קַדִּישָׁא) הָדֵין וְדִי בְכָל אֲתַר וַאֲתַר, יְהֵא לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא רַבָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וּפֻרְקָנָא מִן קֳדָם אֲבוּהוֹן דִּי בִשְׁמַיָּא וְאַרְעָא וְאִמְרוּ אָמֵן: יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאִמְרוּ אָמֵן: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא בְּרַחֲמָיו יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

*) פי' הגון על זה תמצא בספר החיים שחיבר אחי הגאון מהר"ל מפראג בספר זכיות ח"א פ"ג,

**) בסיומא וסוף תשובת הרמ"א ז"ל וכן בסוף יש"ש בב"ק כתוב רמזים על הזכרת שמות הללו.